LAPIS PHILOSOPHICVS, SEV COMMENTARIVS IN OCTO LIB. PHYS. ARISTOT. in quo arcana Physiologiæ examinantur.

Auctore

Io. CASO in Medicina Doctore Oxonienſi.

OXONIÆ,
Excudebat IOHANNES LICHFIELD Academiæ Typographus. Aº Dom. 1629.

Bijw L 4 10

honour him

Epistola ad lectorem.

Pererius, Toletus, Zabarella, Pacius, Collegium Conimbricense, alijque doctissimi viri, & (vt id dicam, quod sentio) oracula humanæ sapientiæ hac ætate edita (studiose lector) authores sunt mutandi consilij mei. Eram enim missurus nunc maximum natu filium, & quasi hæredem studiorum meorum in theatrum mundi, vt de naturâ, de cœlo, de mundo, de abditis causis, & elementis rerũ, de homine, de anima hominis, de Deo (metaphysico & infinito motore omnium) apud omnes loqueretur. Sed iã, quẽ cæco amore paterno deceptus putavi, liberorum pulcherrimum, horum aliorumque inspectis operibus, multò minus formosum quàm mihi antea apparebat esse verissimè intelligo. Quare silentium plusquàm Pythagoricum illi ad tempus imperavi; nunc verò me patre morien. te hæres cũ sit & in possessione omnium constitutus, veniam loquẽdi petit. Filius est, negare non possum, cæterùm eâ lege & conditione veniam concessi, vt solùm sana eloquatur mea (*scio enim adolescentulos verborum prodigos & profusos esse*) iussi autem vt ex omnibus, quæ in vniuersam philosophiam scripseram, commentarijs, arcana naturæ & occulta mysteria philosophiæ selecta in iustum volumen congeret, eademq; solùm cum relatione ad primam veritatem primamq; causam edoceret. Hoc si egerit (perbenigne lector) iussum meum & officium suum recte persolvet.

Consilii mutãdi ratio.

Adolescentes verborũ prodigi & profusi sunt.

Si hîc rationem cõsilij & mandati requiras, hæc est: sunt (vti nosti) excellentes viri quos modò nominavi; fuerunt etiam olim sapientissimi patres, quos cum his vna sequor (Divum Thomam, Boetium, Lambertum, Scholam Colonien sem, alioſque tum privatos interpretes, tum synodos philosophorum intelligo) qui velis & vmbris omnibus remotis, Aristotelis textum ad vivum reserârunt. Quamobrẽ tametsi venas, arterias, nervos, hoc est omnes & singulas partes totius philosophiæ (vt ita dicã) naturales, vitales, animales, pro viribus ingenij resecuerim: hoc negotio tamen per alios tã præclarè, tã accuratè, tam dilucidè peracto, ne solis radijs lumen adderem, mutavi cõsilium meum, nec non penitus decrevi in Cimmerijs tenebris & sepulchro perpetuæ oblivionis filium, triginta iam annos natũ vna mecum

cum ſepelire. Cæterũ hac in re à multis animo intellecto meo, quidã dignissimi doctissimiq; viri ex Germania (cui nationi me multis nominibus devinctũ agnosco) literis à me contẽderunt, quidam etiam ex eadẽ gente me Oxonij humanissimè salutantes enixè rogârunt, vt caries id operis in sepulchro non consumeret, quod canities mea tot annorum studijs perfecisset: imò cumulo humanitatis suæ hoc addiderunt, se velle suis ipsorum sumptibus diligenter curare vt verè, studiose, & graphicè opus excusum in lucem prodeat. Gratias immortales tum egi, & nunc sanè maiores & ago & habeo; quippe sic diligi, sic æstimari à tantis viris ijsdemque peregrinis, oleum quasi vitale addit infirmę senectuti meæ quod oleum; lucernam vitæ & studiorũ meorũ tam diù, vt spero, pascet donec aliquod argumentum & symbolum grati animi illis persolverim, qui me measque rudiores chartulas tanti fecerunt.

Causa editionis huius libri.

Dilectio & æstimatio proborum peregrinorum animum addit.

Sed pergam; hoc oleo iniecto flammâ accensâ sepositum opus inter araneorũ telas & pulveres revisi meũ; displicebat; iterum revisi, placebat parùm: limam addidi, non tamen perplacuit; longiores in textum commentarios (alijs nunc scriptis melioribus) reab, scidi, arrisit magis, vulgaribus & tritis quæstionibus ex toto volumine reiectis tandem secluſa philosophiæ oracula in vnum collegi corpus; id hoc est quod tibi (studiose lector) commendo opus, non quòd limatiùs aut subtiliùs in eadem quicquam peregerim, sed quòd aliter importunis precibus meorum amicorum & avidæ multorum expectationi satisfacere non possem: si muscam ex elephante, si murem ex monte in conspectum mortalium non educerem. Verùm audi; nec musca hæc illa est, quæ in Olympicis ludis (equorũ calcibus & curribus ingenti excitato pulvere) apud se dixit, en quantũ pulverem excitavi; nec mus ille ridiculus quem spectantibus rusticis & ignaris mons olim commotus peperit: musca tamen est, & mus parvus respectu destinati operis, præsertim tot partibus à toto corpore dispunctis. Cæterùm vt in musca minutissimâ maxima numinis sapientia cernitur, si mirum artificium; & in mure incredibilis Dei providentia, si animalculi fugam ante ędificij ruinam aut incendium spectes: ita in hoc parvo tractatu occultioris philosophiæ abstrusæ & reconditæ quædam rerum proprietates & causæ tanquam stellæ apparebunt, quarum ope veluti scalâ enixus, meliùs ad primam fortasse causam in qua quies sempiterna est, ascendas.

Abdita tãtum philosophiæ oracula hoc libro traduntur

Æsopus.

Liber iste mus respectu destinati operis.

Elianus.

Duo sunt naturæ libri, vnus in quo minores non sunt literæ & charactares quàm terra, aqua, aër, ignis, cœlum; alter occultus in quo

literæ

literę luminibus ſolùm animi cernuntur, quales ſunt arcanæ vires, motus & formæ rerum, adeoque mens ipſa humana, dæmones, intelligentiæ, ideæ, ſpiritus. In maiori illo volumine ſtultus legat & intelligat Deum eſſe; at ſi hunc librum aperias ſtupenda Dei opera & naturæ interioris miracula perſpicies, imò ſi cæcus non ſis, Deum non ſolùm eſſe, ſed vt conditorem & motorem omnium ſolùm colendum eſſe intelliges. Nam etſi quidam ex philoſophis olim nimium naturalibus rationibus fidentes, veramque rerum originem ac cauſam neſcientes non paucos paganiſmi & atheiſmi nævos philoſophiæ aſperſerint, eò tamen infuſa fuit hæc nobiliſſima ſcientia in prima ætate & integritate mundi, eòque poſtea ab omnibus ferè exculta, quò ſecundis cauſis & effectis conſideratis mens (pars hominis nobiliſſima) ad primam cauſam omnium meliùs aſſurgeret. Infuſam fuiſſe dico primo ævo vel potiùs principio mundi, quia aliter Adamus nomina primæ (vt aiunt) intentionis omnibus & ſingulis rebus ex proprietate naturæ ſuæ non indidiſſet, neque verè fuiſſet ſapiens rerum ſi earum cauſas, naturas, motus, proprietates & fines non ſapuiſſet. Fuiſſe etiam perpetuò excultam hinc conſtat, quia ante diluvium hiſtoria omnium ſcientiarum in ligneis, æneis & lapideis columnis inſculpta fuerit & relicta poſteris, ſi antiquitas ipſa & antiquitatis expreſſa veſtigia nuncia veritatis non mentiantur; quæ inde à patribus celebrata, primùm in Chaldæam, Aegyptumque & Paleſtinæ confines, tumque in Græciam aliaſque omnes partes mundi fluxit; auctaque novis ſapientiſſimorum ingenijs palmas laureſque honoris vbique obtinuit. Hinc Thales Mileſius atque Pythagoras Samius primùm de motu cœli, de curſu ſyderum, de ordine & concentu cœleſtium corporum, de intelligentijs movendi cauſis, de planetarum aſpectu, de influentijs, de ſpiritibus, de ipſo Deo multa, magna, mira, ſcripſerunt. Hos ſecuti ſunt Anaxagoras, Architas Tarentinus, Heraclitus, Zeno, Plato, Ariſtoteles, alijque palmares in philoſophia viri, qui volumina latentis naturę ſigillis primę ſapientię diu conſignata, admirabili vi & ſolertia ingenij veluti clave divinitus datâ palàm aperuerunt; atque ex eis apertis à cētro ad cœlū in omnib⁹ Deū legerūt nobis. Exēpli cauſâ, ſi muſcā animalculorū minutiſſimā iterū proponam; in muſca (inquiūt) duę ſūt partes, anima & corp⁹: anima eſt cauſa generādi, vigēdi, ſētiēdi movēdi in ea; corp⁹, quâvis ſit nō multò maius atomo, partes permultas tamē mirabili arte naturę diſpoſitas & apertè diſtinctas habet; ſcilicet caput, cornua, ocellos, os, inſtrumētū cibi, alas & bifidos pedes; int⁹ autē facultates & organa tā ſēſ⁹ q̄ vitę & mot⁹, quę ónia (vt ita dicā) in tā parva

Alter naturæ liber Deum eſſe probat. Ater vero Deū colēdū eſſe.

Philoſophiæ vſus vt à ſecūdis cauſis & effectis ad primam cauſam aſcēderet.

Philoſophiæ antiquitas.

Probat philoſophia Muſicā nō eſſe ſine numine.

va ſcintillâ vitæ concludi & diſponi non poſſunt, abſente numine.

Si hinc à corpuſculis & animulis muſcarum, ad fabricam humanã & animã in ea divinam accedas, incredibile non eſt, quòd ex philoſophia diſcas mirabilia; quæ ſanè omnia in omnibus mundi partibus admirabilem Deum eſſe liquidò demonſtrant. Nam microcoſmus homo eſt, omniumq; quæ creavit Deus opus perfectiſſimum, & veluti clariſſimum ſpeculum, in quo non ſolùm partes inferioris mũdi, ſed etiam cœli vires, animiq; cœleſtis æternæ, virtutes conglobantur & lucent. O homo, ſtupor cœli, ſplendor naturæ, mentis divinæ amor, princeps mundi, rerum omnium perfectio, imago Dei, neſcis, neſcis, quid, & qui ſis, & quæ ſint in te naturæ miracula ſine ſtudio philoſophiæ; philoſophiã ergo diſce, quæ omnia quaſi digito demõſtrat tibi; neſcis ſanè ſine aſſidua meditatione, quantam vim eloquẽtiæ in perſuadendo, hoc ſtudium ſapientiæ habeat. Propone (ſi placet) pupillã oculi, oſtendet miraculum; propone plantã pedis, audita philoſophiâ, ſi eſſes Galenus, obſtupeſceres & diceres, hîc numẽ eſt, Deus certè hoc nobile opũs, hoc mirabile artificium fecit; quid multis? non eſt quò te vertas in vniverſali theatro & globo mundi quin ſtatim digitũ Dei, philoſophorum arte, ſtylo, & colore, in tabulis depictum videas.

Homo perfectiſſimum opus Dei.

Hominis dignitas.

Philoſophiæ excellentia.

Galen. l. 3 de vſu partiũ c. 18.

Non te hîc invito ad olera, legumina, aliaque id genus craſſioris ſucci alimenta, in quibus ſæpiuſculè morbus, crapula, aut venenum latet, ſed ad exquiſitiſſimam menſam & epulas philoſophiæ, in quibus Manna, Ambroſia, nectar, omniaque melliſſima animi oblectamenta inſunt. Guſta igitur quam ſuavis, quàm delectabilis ſit divina philoſophia, divina (inquam) philoſophia; nam quamuis tabulis humanis comprehendatur, literaturque vbique mortalium illotis manibus; divinitùs tamen mundi primo ævo (vt dixi) infuſa fuit, mentiſque humanæ (quæ eſt divina pars animæ) ſemper nobiliſſima ſcientia extitit. Divinam iterùm dico philoſophiam, quia divina tractat, abditiſſimas nempe formas, vnitates, & ideas rerum, immortalitatem animi, ſpiritus & intelligentias, mentem, fœlicitatem, Deum. Non eſt quod neges quin dicam divina philoſophia, quia in omnibus æternis, caducis, ſummis, infimis, ſeparatis, mixtis, perfectis, imperfectis, neceſſarijs, fortuitis, in omnibus, inquam, cauſis & effectis divinitatem docet, cum omnes omnium rerum eſſentias à prima eſſentia & cauſa, ideſt, à Deo pendere doceat. Quid murmuras? divinam affirmo philoſophiam eſſe, quia planiſſimè in eſſe rerum Dei potentiam, in bene eſſe Dei amorem & bonitatem

Divina philoſophia dicatur.

in

bene esse Dei amorem, & bonitatem in conservatione omnium defendit. Ne quæso detrahas quicquam, nam divinam philosophiã cõcludere non desinam esse, quæ tam magnificè de divina essentia, potentia, providentia, sapientia loquitur. O mens humana, quæ divinâ philosophiâ instructa mysteria tam alta naturę sapit!

Sed quis sum qui mirabilia naturæ & philosophiæ scribere nunc coner? nullus certè, si cum alijs sim conferendus, sed quantuluscunq; sum, operam dabo vt ex vrnulis meis purissimis philosophię fontibus repletis, nectar reconditum hauriatur; imò totis viribus & nervis magnoperè contendam, vt lapis verè Philosophicus fiat, quo aurum potabile occultioris sapientiæ cunctis sitientibus propinetur. Aurum, lapides pretiosos, honores, imperia, opesque fluxiles vitreæ & inconstantis fortunæ avidissimè vbique gentium expetunt terræ filij; sed perpauci aut nulli hoc aurum, hoc nectar animi, hunc lapidem philosophiæ quærunt. Inanitèr & otiosè permulti de hoc lapide, de cœlesti pulvere, de quinta essentia, de mirabili arte conficiendi aurum dissert, totâque vitâ laborantes Paracelsicas vmbras & nugas capiunt. Verumenimverò, si Vestalem hunc ignem divinæ philosophiæ, eiusdemque occultam virtutem discerent (discere autem possunt facilè) invenient quidem in re qualibet quintam essentiam, quam visam, cognitam, & impensè discussam perpetuò admirentur. Est enim in re qualibet (sit illa vilissimæ conditionis) cœlestis ignis incluſus, est infusus calor divinus, est quinta impressa & infixa essentia, in quam arte & ingenio philosophi convertatur. Non ergò si cernas viperam, venenum in illa solùm consideres, sed decisis capite & caudâ vino philosophico ejusdem carnes decoquas, donec mithridaticam antidotum contra venenum feceris. Imò adhuc (si placet) perge, & expressione factâ, oleum cœleste vtilissimum effeceris; postremò, ne desinas operari donèc sacro igne philosophiæ pulverem mirabilem illum effinxeris, quo quintam (vti vocant) essentiam viperæ elicias. Nam certè est in venenosa bestiola divinum quiddam esse quod sola philosophia & magna philosophorum sapientia detegit.

Verus lapis Philosophicus.

Lapidem philosophicum frustra quærunt Alchimistæ.

Rectè dixit Hippocrates divinum quiddam esse in morbo, non minùs rectè Aristoteles dicit divinum quiddam esse in omni forma, opere & effectu naturæ, intelligit naturam (vt ita loquar) naturantem, intelligit Deum, qui præter materiam & formam (motus & quietis principia) divinum quiddam in rem quamlibet infudit, quod excussis fæcibus non aliter quàm splendidissimum aurum flam-

Lib. Prognost. circa princi. pium. lib. 1. Phys. lib. de mundo.

flammis consumptâ scoriâ fulget.

Vera philosophia omnia ad Deum qui est prima causa refert.

Non hic sophisticam (vt aiunt) sublimationem partium, & elementorum realem mutationem intelligo, sed verissimam & philosophicam resolutionem rerum omnium in secundas & primas causas, adeoque occultissimam vnionem illam in motrice & conservatrice causarum causâ; hoc est in Deo à quo omnia suum esse & bene esse habent, & in quo eorum (vt verè dicam) quintæ essentiæ (rebus nullis in nihilum vnquam commutatis) perpetuò cõservantur. Nam quamvis finis cuiusque rei naturalis putredo sit, si materiam spectes, vnde vltima eiusdem resolutio in materiam primam dicitur in quam defluit; est tamen alia formę consideratio, quippe in forma cuiusque rei divinum quiddam est, & ad divinam causam motricem & conservatricem redit, cui coniungi & advniri omnia naturali instinctu, tanquam vltimo suo & perfectissimo bono vehementissimè appetunt desiderantque. Hinc Arist. Delphicum oraculum philosophiæ, à primis causis motus in libris physicorum mysteria naturæ demonstrando procedit, & vt in illis causas mutationis: ita in his rationes vnionis & conservationis in primâ causâ sapientissimè declarat. Huc enim in excellenti illo opere metaphysicorum tendit, vt probet abstractas & separatas esse essentias rerum omnium, præter naturales istas vestes quas eminùs existentes in rerum natura habent. Abstractas & separatas dico essentias rerum, quibus veluti aureæ catenæ vinculis ad primam causam à qua pendent, vniuntur. Non illic ideas Platonicas, aut vmbras vanas intelligit, sed verissimas essentias; non vt sunt actus corporum in quibus fuerunt, sed vt sunt per se actus purissimi in optimo principio suo & bono cõservati, in quo omnia vnum sunt & perit nihil.

Metaphysicorum finis.

Absurdi hic nihil est, nihil absonum à fide & ratione; quippè omnia æterna creata fuisse credimus; si primum statum naturæ, si fidem spectes. At fides & ratio suadent, & tametsi casu & peccato hominis mutata sint omnia, in mutatione tamen essentias divinitus ad æternitatem datas non perdiderunt; perdiderunt quidem quoad actum (qui in existentiâ & motu naturæ consistit) non quoad habitum internum, qui ad primam causam (fæcibus naturæ corruptæ depositis) revertit, in qua nõ vt forma aut accidens in subiecto, sed vt res in suo principio aut fine conservatur.

Per peccatum hominis res omnes perdiderunt essentias quoad actũ non quoad habitum.

Absit hic ita fim Philosophus, vt latũ vnguẽ à symbolo fidei vnquã resiliam; credo equidem & firmissimè teneo mirabilem & terribilem diem illum futurum, in quo cœli magno impetu transibunt,

clemen-

elementa ſolventur, terra & opera in ea exurentur omnia. Sed (vt idem Apoſtolus ait) novi cœli & nova terra erunt, tranſibunt inquit cœli, ſolventur elementa, non dicit corrumpentur. Sic olim patres divino ſpiritu afflati interpretati ſunt, & ſic ſenſerunt, alteratio erit non corruptio, reditio ad incorruptam naturam non ad interitum eſſentiæ, converſio ad primam cauſam, non in nihilum commutatio. Conuerſio (inquam) ad primam cauſam, quam omnia Dei opera ſceleribus & flagitijs noſtris quaſi defatigata impenſè appetunt; iuxta illud apoſtoli, quòd expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectet: iterumq;, quòd creatura vanitati ſit ſubiecta non volens, ſed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe: quia & ipſa liberabitur à ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

D. Petrus epi. cap 3.a.

Ad Rom. c. 8.

Sed verto nũc anulũ philoſophię, vt abditę rerũ eſſętię & ęternitas in gemma anuli ſurſum verſâ omnibus appareant. Gẽma anuli cœlũ eſt, divinum, ſplendidum & glorioſum illud corpus in quo quot orbes, quot ſtellæ ſunt, tot ineffabiles eſſentiæ & æternitatis monumẽta lucent. In hoc globo idem ſplẽdor, idem motus, idem naturæ habitꝰ, idem ordo, idem concentus corporum, idem chorus ſiderum iã eſt qui ab initio fuit. In hoc (inq̃) nõ eſt cõtradictio contrarij, non eſt paſſio, non eſt corruptio ſubiecti; quod enim agens poteſt vincere aut vulnerare cœlũ? Nihil hîc dico de mirabilibus planetarum aſpectibus, circulis, proprietatibus & influentijs, nihil de intelligentijs quibus vis tota motionis à primo motore (vt docẽt philoſophi) demãdatur. Nã vt verum hoc eſt ſolem & hominem generare omnia: ita nõ minùs verum eſt cœlum ſuo motu gubernare omnia. Quippe vt cœlum in corpoream & materialem hanc molem mundi per influẽtias agit neceſſariò: ita motor cœli immateriales animi partes (mentem ſcilicet & voluntatem) per ſe quando vult & quando placet per intelligentias regit. Sic enim actionis & paſſionis, agentis & patientis ſimilitudo quædam erit, vt corpus corpori, ſpiritus ſpiritui prædominetur & imperet. Ex hoc profundo Oceano philoſophię certiſſima prognoſtica & oracula Aſtrologiæ fluunt, certiſſimæ divinationes & auguria temporum, certiſſima præſagia futurorum in quibus error (ſi qui contigerit) hominis eſt non artis, naturæ depravatæ ignorantis cauſas nõ Aſtrologiæ, animi carcere ſepulti minuſque rectè iudicantis, non ſcientiæ tam divinæ quam divina philoſophia filiam primò natam agnoſcit ſuam, & inter aſtra cœli vt omnium antiquiſſimam collocavit.

Annulus philoſophiæ Gemma eiuſdem.

Nõ eſt contradictio, paſſio aut corruptio in cœlo.

Sed quid à cœlo argumenta quintę eſſentię & ęternitatis in rebus

peto? cùm Salamandra in igne perpetuò vivat, & Phœnix accenſus flammis & in cinerem converſus renovetur; quæ duo exempla liquidò & apertè docent eſſe quidem in rebus mortalibus immortale & diuinum quiddam, quod exuvijs naturæ corruptæ depoſitis, liberum ad æternum & incommutabile ſuũ principium redit. Sed præter hæc duo, infinitæ ſunt demonſtrationes animantium, plantarum, metallorũ, & lapidum in quibus adhuc interitui obnoxijs, cœleſtis naturæ de qua nunc loquar, expreſſa eminent & apparent veſtigia. Eſt enim avicula Alcion ſive Regius piſcator vocata, cuius mortua cato nunquam putreſcit; Aquila (vt experientia docet) ſenio confecta roſtrum aduncum pumice conterit; & (quod eſt mirabile dictu) ętate reflorescit. Cervus ter Neſtoris annos vivit; inter plantas permultæ nunquã deflacceſcunt vt laurus, & herbula illa quæ *Semper vivum* dicitur. Metallorum puriſſimum aurum eſt, in quo ſplendor ſolis igniſque cœleſtis radius meſt. Quid addam de lapidibus pretioſis? ex quibus propter ſuperexcellentem & empyream (vt ita dicam) eſſentiam altiſſimi ſedem veluti confici Propheticus Apoſtolus & Evangeliſta dixit? Quis in Carbunculo non videt quaſi flammas ardentis ignis? quis in Saphyro lucidum non videt cœlum? quis in Topazio multiformem cœli non videt imaginem? Concludam verbo, quis in omnibus & ſingulis margaritis non videt cœleſtem naturam, quã rectè quintã eſſentiam nominet? in quam tandem (omnibus corruptionis reliquijs ſepoſitis) reſolventur.

Io Ap. cap. 27.

Si hic percurrerem abditiſſimas notiſſimaſque gemmarum vires & proprietates, clauſum & mirabile naturæ volumen aperirem, quod in epitomen contrahi & deduci non poteſt: attamen quis ignorat in Magnete vim eſſe trahendi ferrum, in Hetite vim eſſe educendi fœtum, in Hæmatite ſiſtendi ſanguinem, in Bezoartico expellendi venenum, in Saphiro ſervandi caſtum. O ſanctiſſimam vim, & virtutem Saphyri, ſi ætas iſta venerea tam pretioſam æſtimaret gemmam? Quid opus eſt verbis? apertus eſt liber philoſophiæ, qui non ſolùm has vires diſcutit, ſed etiam earum cauſas & rationes quærit, indèque concludit Deum eſſe, quem Diagoriſtæ noſtrorum temporum denſiſſimis fumis ſuorum ſcelerum obcæcati negant. Horrendum eſt quod dicam, folles iſti & alimenta gehennæ, ſi non reſipiſcant & philoſophentur meliùs, ſentient, O nimis diu ſentient, imò (contremiſco dicere) in ſempiternum ſentient faculas divinæ iuſtitiæ ineffabiliter ardentes & non conſumentes tamen.

Longior fortaſſe ſũ (ſtudioſe lector) & perinde etiam moleſtior, quã par

par fuit in hac præfatione ; ſed dabis facilem mihi veniam, quia in ea ſolùm contendo tibi vſum lapidis Philoſophici, quem tui cauſâ inveni, pro viribus adumbrare. Sine vmbris & præſtigijs lapidem hunc dabo tibi, cuius primo aut ſecundo ſaltem tactu rerum naturalium aurum & gemmæ, hoc eſt veriſſima eſſentia et proprietates, vtcunque probentur, ſi induſtriam tuam & ſtudium adhibueris. Ordo quem ſequor naturæ eſt, à cauſis ad effecta, & iterùm ab effectis ad cauſas; ſic verto globum mundi à puncto ad punctũ, vt à Deo (centro & circumferentiâ omnium) incepta oratio, in Deum cuius centrum vbique eſt & circumferentia nuſquam, deſinat. Ordo libri.

Marginẽ huius mei ſuſcepti operis cõtradictionibus & teſtimonijs multorum philoſophorum & interpretum non depinxi; nam hoc eſſet mea opinione legentium & ſtudentium animos plurimùm diſtrahere: ſed illud eſt quod conor, vt ex viginti tribus expoſitoribus quos in hos libros diligenter legerim, rationes & argumẽta (præſidia veritatis) vberiùs à me adferãtur; quibus inſtructus & armatus adoleſcens, ſtudioſus veritatis non contradictionis ad vivum directè diſputet. Sed pergam: ſi placet ſequere, contemplare in hoc lapide inſculptum horologium, cuius gnomõ te diriget ad lineas & vmbras rerũ, quas punctis & figuris à me diſtinctas facilè intelliges. Intus hoc horologiũ cãpanã habet, quę verſo gnomone loquetur tibi, quod illi ſuggeret genius meus Ariſt. voce & ſpiritu inſtructus; non dogmatica diſſidia philoſophorũ ſed obſcura ſolũ philoſophię precepta loquetur tibi. Si hęc articulatim & diſtinctè loquatur attẽde; nã ex Tripode philoſophię loquitur: ſin verò aliquãdo balbutiat, hęſitet aut ſilear, humaniter tibi ferendum eſt; quippe nemo mortalium (ſit ille Argos aut princeps philoſophorum) omnes naturę literas & characteres intelligit: *multa enim clauſa ſunt mortalibus, vt mortales agnoſcerent Deum ſolum ſapientem eſſe.* Si ergo in hoc opere abſtruſis & obſcuris quęſtionibus propoſitis vela detraham, ſi ſigilla naturę quibus obſignantur hęc arcana, liquidò aperiam, ſi lapide Philoſophico veras eſſentias & cauſas rerum à fallacibus & fucatis vmbris diſtinguam, ſatis mihi erit, optatum ferat hoc (vti ſpero) effectũ dedi. Si nunc ergo humaniſſime lector applaudas, quintò iam actu vitę meę peracto, abũ de ſatisfactvm eſt, ſatisfactum dixi: nõ ſanè niſi hoc addas, ſerioque optes, vt animulę quinta eſſentia meę corpore ſoluta ad primam ſuã cauſam in qua conſervatur redeat. *Vale. prid. Cal. Novembris, Anno reparatæ Salutis* ∞ 1ↃXCIX. Vide vltimum c. octavi. libri.

IN PRIMÆ PAGINAE DECEM Imagines Decaſtichon.

EN homo, piſcis, avis, Chaos; en tria ſemina rerum.
En φύσις vbere lac, flores ore, omnia cornu.
En rota Fortunæ, pera, ſceptrum, aurum, vltio, frænum.
Fati Parca triplex en incipit, vrget, & occat.
Alæ cervipedes, falx, frons, en Temporis horæ.
En curſu vt Phaëthontis equi moveantur & Arcti.
En locus in Cœlo ſtellis ſigniſq; planetiſq;.
En vacuum (vacuum ſi quid ſit) in orbe ſtat. Ecce
Infinitum; at habet, ne conſtet, Terminus alas.
Caſus in Occaſum vergens hæc ante ſepulchrum.

THO. THORNETONVS S. Theo. D. Academiæ Oxon. Vicecancellarius.

QVem colit Oxonia insignem, miratur & vnum,
Vnum proponit Casus Aristotelem.
Sic sobolem enixa est genuinam Academia mater,
Sic matrem soboles ingeniosa beat.
Sis fœcunda parens numerosâ prole; diserto
O possis Caso multiplicare pares!
Solum vt Aristotelem schola: solum Ecclesia Christum,
Hæc arte, illa colat relligione ducem.

Edmundus Lillius S. Theol. Doctor et Collegii Baliolensis Magister.

LAssa sub extremo natura exorbitat actu,
Quôq; magis teritur segniùs vrget opus.
Non sic occiduus Casus, namq; optima profert
Vltima; postremum quodq; priore prius.
Sic propior terris radios sol clariùs effert,
Mensq; Deo propior clariùs omne videt.
Tendat in occasum licet ergo corpore Casus,
AEthereas properat scandere mente domos.

Thomæ Hollandi in S. Theol. Professoris Regij, in Lapidem Philosophicum Iohannis Casi, Doctoris *in Medicina*, *Hexastichon*.

QVæ Macedo illustris voluit celarier olim,
Pinxerat obscuro quæ Stagirita stylo,
Hæc tua præclaro illustravit lumine Musa,
Vt prosis nostris Case diserte scholis.
At Lapis hic liber est, liber est Lapis, at pretiosus:
Ergo liber gemma est, gemmaq; Case tua est.

Tho.

T. Raviſij S. Theol. Doct. & AEdis Chriſti Decani.

RImari quicunq; cupis primordia rerum,
Et labyrintheos Naturæ evolvere flexus,
Seu vitrei libeat Cœli convexa tueri,
Lucenteſq; videre globos & ſydera verti;
Seu verſari intra maculoſæ concava Lunæ,
Et luſtrare, quibus nonnulla per aëra pennis
Recta volant, alia ad Centrum quo numine tendunt;
Sive per Oceani decumanos currere fluctus,
Altaq; in immenſo miracula viſere ponto;
Sive ſuper viridi ſpatioſam attendere molem,
Et varias frugum vires, venaſq; liquentes
Scire; vel occultos intra telluris hiatus
Viſcera ſcrutari crudis effœta Metallis:
Huc ades, hoc vnum Caſeium ſuſcipe filum,
Intima quo magni reſeres penetralia Mundi.
Caſus ineſt ſuperis, ſpirant illa infera Caſum;
Caſus ineſt Medijs, ſpirantq; hæc infima Caſum.
Sed ſi longa tui capiant te tædia curſus,
(Quamvis quæ in tali capiant te tædia curſu?)
Quòd via per vaſtas acclivi tramite terras
Invia ad aſtriferos acceſſum de neget orbes;
En (ne deficias humanæ degener artis)
Indulgens animi miſeretur Caſus inertis,
Grata peroptato præbens compendia cœpto.
Præ quibus auriferi Pactoli ſordet arena,
Et quę tranſcurrunt peregrino littore Scripta;
Scripta licet decies à doctis digna revolvi:
AEternum Caſo celebris ſtet gloria facti.

Ὀλίγα ἄτρεπτον χῆ δυμὸν ἔρυκεν ἔελδωρ
Θνητὸν ἐόντα ὅμως ἔμμεναι ἀθάνατον,
Ποσσὶ περᾷ γαῖαν, φρεσὶ δὴ (σοῦ κάσιν) Οὐρανιῶνας,
Οὕτως, κώπες ἀγὴς, ἔσσεται ἄμβροτος.

Ad Lectorem Carmen Hendecasyllabum.

QVorsum EVRHKA tuum? quid Archimedes
Bis EVRHKA sonas? an hôc triumpho
Inventum est aliquid iocovè dignum?
Nequid quàm tibi læta polliceris:
Nos INVENIMVS, & cuiq; nostrûm
Fas EVRHKA sonare liberumq;,
In quorum liber iste vênit vsum.
Quid librum memoro? Lapis liberq; est.
Nos INVENIMVS, & cuiq; nostrûm
Fas EVRHKA sonare liberumq;,
In quorum Lapis iste vênit vsum.
Tam multùm Physicis Liber petitus,
Quàm multum Chymicis Lapis petitus.

Ric. Late-war. S. Theol. Doct. ex Collegio D. Ioannis Bapt. Oxon.

In magnum Academiæ lumen J. Casum Georgius Abbas S. Theologiæ Doctor.

MVlta tibi Natura dedit doctissime Case,
Plura tamen debet quæ tibi multa dedit:
Illius arcanos sensus moribundus & æger,
Et senior calamo dum premis ipse tuo.
Ovtinam multos saltem tibi redderet annos,
Crescat vt in seros gloria tanta dies.

Tho. Singletonus S. Theol. Doct. Collegij Ænei nasi Præpositus.

QVi *Logicæ* nodos solvebat, qui labyrinthos,
Qui *vitæ* notmas, qui rationis opes
Tradidit, ac *civi* leges & jura reclusit,
Præstans loricæ, consiliumq; togæ;
Nec modus, officium *sponsæ sponsiq;* docebat;
Et quanta in servis sæpe locanda fides;

In

Idem nunc Phyſicæ nobis myſteria profert,
In queis Naturæ mens, caro, ſanguis ineſt.
Nec ſolùm hoc nobis munus pignuſve relinquit,
Res probat, en vulgò ſpargit amicus opes.
Hauſit inexhauſtam priſcis de fontibus vndam,
Vnda vndam generat, nectar at ille dabit.
Idocte interpres, Naturæ filius almæ es,
Aſt iterum per te ſpirat & ipſa φύσις.
Spirabit meliùs talem jam nacta patronum,
Artibus is dicit, *vivite noſter amor.*

Henricus Buſt. in Medicin. Doctor.

COrpore Caſe cadens calamo revireſcis, at iſte
Occaſum caſus non tibi Caſe dabit.
Vergis in Occaſum (ſenio properante) ſuſurrus
Sed te viventum docta per ora feret.
Cum venit occaſus veniet ſimul ortus, & extra
Tunc omnem caſum eſt alea Caſe tua.

In Seram optimi & eruditiſſimi viri patriſq; adeò amantiſſimi D. D. Caſi Phyſicorum commentariorum editionem, Thomas Dochenus *Medicin. Doctor.*

ADmirari homines pridem cæpere queriq;,
Nonnihil in lucem tardiùs iſta dari.
Ipſaq; (caſta quidem *Phyſice*) ſed fœmina cerni
Se cupit, & ſocijs cultior ire ſuis.
Sed vetuere coli *Fatum Naturaq;*: cauſas
Quæ ſatis has contra eſt vis valitura duas?
Nil *Natura* facit magnum niſi tempore magno;
Reſpondent ſpatijs maxima quæq; ſuis.
Adq; Elephantinos venere decennia partus,
Secula & ætates quercus adulta videt.
Longa metallares maturant tempora venas,
Mille annos Adamas vt lapideſcat habet.
Mulsipotenſq, Lapis, nobis quæſitus Aviſq;,
Non vno in lano perficiendus erat.

Tardè

Tarda ſed hæc, ſunt facta tamen: ſed vincere *Fata*,
(*Fata* poteſt ſi quis vincere) maius opus.
Vicit adimplendo *Caſus*: nam fata cavebant
Viveret inculta vt (de tribus) iſta ſoror.
Contranitenti pœnam ſtatuêre, necemve,
Supplicium ve, in quo quid nece maius erat.
Territus his nihil eſt, nam ſtat ſententia *Caſo*
Vel dare concinnam, vel poliendo mori.
Hôc magis: affinem quòd jam *Medicina* doleret
Spretam, eiuſq; putet dedecus eſſe ſuum.
Ergò vbi deductis properaret (vt æquore) velis,
Reſtaretq; operi pars ſuperanda minor:
Effera Nephritis (quâ nil crudelius vnquam)
Afflicti exagitat corpora fracta ſenis.
Ingeminatq; malum, ſemperq; ferociùs inſtat,
Perpetuatq; ſuas carnificina vices.
Totus in his abijt (mirum!) cruciatibus annus,
Sufficit in pœnas & tamen ille ſuas.
Inſequitur febrium ſuccenſa calore duarum
Et gravis, & vix non exitioſa lues.

Cogimur hic animos *Phyſice* dimittere, noſq;:
Nos, vt amore magis; mæſtior illa, metu.
Seriùs at tandem vicit Medicina venenum,
Artificiq; ſuâ venit ab arte ſalus.
Caſus ab his ſupereſt, ſupereſtq; vt ſcribere poſſit.
Det longum poſſit ſcribere & eſſe *Deus*.

M. Gwin in Medicin. Doct.

VIdit Ariſtoteli ſcripta & non ſcripta tyrannus,
Invidit Magnus non magnus; noſcere ſolus.
E ſolo ſtuduit, ſtudeant quæ noſcere cuncti.
Scripta è non ſcriptis, per magni maior alumni
Doctor, non caſu, *Caſus* elicit arte; nec vllum
Elixir Chymicum tam ſanum, dives, abundans,
Invida turba ſumus; liber an recolendus & author?
Invida turba ſumus, niſi & hic recolatur & ille.

Tam fœlix vtinam!

B. Warnerus in Med. Doct. & Professor Regius.

CAsus in occasum? naturâ sicne iubente
Naturæ genium tam citò fata prement?
Aut quia naturæ dum vires explicat orbi,
Naturæ vires perdidit ipse suæ?
Nempe fit inde senex, æger, morbisq; gravatus,
Casus in occasum vergit & inde suum.
Sed vivit, vivetq; diu, si vota valebunt
Servare incolumem, quem fera cura necat.

Rodolphus Hutchensonus Præses Collegij Divi Joannis Præcursoris.

NVper Aristoteles sua scripta abstrusa revisens,
Cum manifesta videt, vix putat esse sua:
Olim naturæ scrutans (ait) intima claustra
Hæc scripsi, retinens ardua certa mihi.
Vnde fit vt quisquam nostros exponere sensus
Arcanos possit? Dic mihi, num Casus est?
Non lapis, est Genius; premit ille, sed exprimit iste
Quicquid id est hominis: Spiritus ecce meus.
Spiritus ecce meus, Genius meus est Casus, ecce
Aut Casus vmbra mea est, aut Casus ipse fui.
Est Casus; haud alius secreta recludere possit
Nostra, diu valeas frater & alter ego.
Non mihi nunc primùm benefeceris, omnia versans
Scripta, facis nomen vivere in orbe meum.
Casus in occasum vergat. Sic fata requirunt;
Sola Casum virtus sed vetat alma mori.

W. Thorne *Collegij B. Mariæ Winton. in Oxon. Socius: Hebr. Linguæ Profess. Regius.*

EThica dum scribis vivendi Case Magister,
Dum Logicâ mentes imbuis arte rudes,
Et dum Naturæ reseras arcana, tenebris
Quicquid in obscuris clausit Aristoteles;
Vita abiit: Sedes I nunc meditare Quietas,
Quas tibi in Excelsis Cœlica fata parant.

In

In Johannis Caſi Lapidem Philoſophicum Edvardi *Herberti Armigeri ἐξάεθρον.*

En lapis immenſum terræ diffuſa per orbem,
En lapis æquorei gurgitis alta, ſonans:
En lapis ætherei cœleſtia numina mundi,
En lapis haud magnus maxima quæq; docens,
Si docet idcirco Caſus ſic ſaxa docere,
Saxeus eſt Caſum qui ſine laude legit.

Jacobus Huſſeus artium magiſter.

Ægeo quod ſtilla mari, quod greſſus ad Indos
Vnus, & in ſolis lumine ſtella quod eſt,
Hoc eſt in meritis veſtris encomion iſtud,
Hoc eſt ad laudes noſtra Thalia tuas,
Caſe, tuis tantùm qui non es notus Athænis:
At cum Cæſareo nomine nomen habes.
Non igitur coner te dignas ſolvere grates,
In cuius laudes Area tanta patet:
Sed rogo terrarum dominos homineſq; deoſq;
Vt tibi dent meritis præmia digna tuis.

Richardus Haydocus Medicinæ ſtudioſus, Novi Collegij ſocius.

Dum generat Corpus lapidem tibi Caſe ſedendo,
Infirmum cruciat qui terebrando latus:
Mens tua divinâ ſophiæ de rupe movendo
Exſcidit Lapidem, Palladis arte novum.

Tho. James in Artibus Magiſter Novi Collegij ſocius.

Eſt lapis obſcurum per quem dignoſcitur aurum;
Hic animi dotes ingenijq; probat.
Sed lapis eſt alius per quem tua fama probatur,
Quôq; probante hominem jure probatus erit.
Hic lapis immenſùm per quem tuâ gloria creſcit,
Hic intra renes creſcit vbiq; tuos.
Natus vt inde dolor, tua ſic patientia nata eſt;
Fortior vt dubitem, doctior anne ſies.
Quem dolor & Muſæ ſic vincunt eſſe probatum,
Non ſatis illuſtris? nonne probatus eris?

Quæstiones & dubia quæ in octo libris Physicorum continentur.

In libro primo. Pagina

An Universalia nobis sint notiora quàm naturæ. 31
Contra negantes principia liceat philosopho disputare. 44
An sit vnum aliquod primum naturale principium à materiâ, formâ, & privatione distinctum. ibid.
An ex nihilo nihil fiat secundùm Philosophum. 61
An natura in omnibus magnitudinis & parvitatis præfiniat terminum seu periodum. ibid.
An materia prima sit divisibilis seclusâ quantitate. ibid.
An toto quiescente moveantur partes. ibid.
An vno absurdo concesso necessariò sequantur multa. ibid.
An principia rectè definiantur. 89
An vi propriâ vel alienâ ad effecta moveantur. ibid.
An contrarietas seu discordia in principijs sit magis causa rerum quàm eorũ vnio seu concordia. ibid.
An tria sint tantum principia rerum naturalium, & an eorum numerus sit realis? 99
An duo principia sufficiant ad essentiam rerum absolvendum. 99
An ex non substantia oriatur substantia. ibid.
An materia prima creata sit. 123
An materia sit in omnibus rebus naturalibus. ibid.
An vlla sit vera & realis definitio materiæ primæ, & an sub intelligentiam cadat? ibid.
An materia & prima potentia re differant. ibid.
An materia prima sit inanis omni formâ, & an formã vi propriâ appetat. ibid.
An forma ab æterno coæva sit cum materiâ. ibid.
An forma sit in re qualibet naturali. ibid.
An vlla sit vera formæ definitio. ibid.
An vnum ens numero ex materiâ & forma fiat. ibid.
An omnis forma educatur ex potentia materiæ. ibid.
An privatio sit ens vel non, & an sit formæ habendæ, vel habitæ. ibid.
An privatio sit principium intrinsecum generationis non res genita. ibid.

In libro secundo.

An Natura rectè definiatur. 171
An Natura sit principium simpliciter activum. ibid.
An Ars æmula naturæ possit rem vllam verè naturalem efficere. ibid.
An arte chymicâ verum aurum fiat. ibid.

An

An mathematicæ ideæ seu formæ abstractæ sint simpliciter intentiones animi. 199
An intellectus abstrahentis ideas sit fallax. ibid.
An Astrologia, Musica, & Perspectiva scientiæ sint simpliciter Mathematicæ. ibid.
An ad perfectam scientiam rerum necessariò habenda sit cognitio omnium causarum. 212
An sit necessaria subordinatio causarum vsq; ad primam & vltimam. ibid.
An causa naturalis necessariò operetur effectum. ibid.
An exemplar sit causa, eademq; potiùs formalis quàm efficiens. ibid.
An fortuna & casus omnino inter causas rerum annumerentur. 236
An in æternis aliquid vnquam præter intentionem naturæ contingat & temerè vel casu fiat. ibid.
An fortuna sit alia causa à causâ agente secundum propositum cui aliquid præter intentum evenit. 247
An aliqua causa assignari possit cur alius alio fiat fortunatior. ibid.
An Casus & fortuna ad causam efficientem reducantur. 263
An sit fatum idemq; imponens necessitatem rebus. ibid.
An causa bene definiatur. 279
An rectè in quatuor genera dividatur. ibid.
An sit omnis causa nobilior suo effectu. ibid.
An forma sit ignobilior composito. ibid.
An per movens immobile in textu intelligatur Deus. ibid.
An natura agat propter finem. 277
An bruta animantia solo naturæ instinctu ferantur ad finem. ibid.
An natura intendat monstrum. ibid.
An maior sit necessitas vnius causæ quàm alterius maximè autẽ finis. 299

In libro tertio.

An Ignorato motu ignoretur natura. 307
An Continuum & successivum sint de natura motus. ibid.
An motus recte definiatur. 319
An motus sit ens realiter distinctum à termino ad quem tendit, & à mobili in quo inhæret. ibid.
An mobile sit proprium subiectum motus. 334
An idem sit actus moventis & rei motæ. ibid.
An actio & passio sint vnus motus. ibid.
An vi naturæ detur infinitum. 343
An infinitum rectè dividatur. 356
An infinitum sit substantia per se subsistens. 361
An sit infinitum in Mathematicis & separatis substantijs. ibid.

An sit corpus aliquod actu infinitum. ibid.
An sit aliquid reali potentiâ infinitum. ibid.
An infinito potentiâ posito sequatur non esse plures partes in cœlo quàm in grano milij, non esse plures horas, dies aut menses in tempore quàm annos & secula. 366
An intellectus humanus proprijs suis viribus possit infinitum cognoscere. 374
An infinitum rationem potius materiæ & partis, quã actus & totius habeat ibid.
An a mente divinâ successivè intelligi possit infinitum. ibid.
An sublata infiniti consideratione mathematicæ scientiæ corruant. 395

In libro quarto.

An sit locus omnino. 405
An sit translatio corporum à loco ad locum. ibid.
An sit in loco vis vlla conservandi & alterandi locatum. ibid.
An locus communis à proprio re distinguatur. 415
An locus potius respectus corporis locati, quàm superficies corporis locantis definiatur esse. ibid
An idem possit esse in seipso. 428
An duo corpora vi naturæ possint esse in vno loco singulari. vnumq; corpus in pluribus. ibid
An locus sit nihil locati. 440
An locus sit simpliciter æqualis locato. ibid
An locus proprius nulli deficiat. ibid
An locus sine interitu sui à corpore locato separatur & e converso ibid.
An differentiæ loci in omni corpore reperiantur. ibid.
An locatum nunquam moveatur ad motum loci ibid.
An locus rectè definiatur. ibid.
An sit immobilis locus. ibid.
An cœlum supremum sit in loco. 463
An vacuum possit esse in rerum natura. 479
An vacuum rectè definiatur. 474
An posito vacuo omnis motus cesset. 484
An sola causa successionis in motu locali sit resistentia medij. ibid
An raritas & densitas sint vllæ causæ vacui. 493
An possit virtute divina fieri vacuum. ibid.
An si vacuum divina virtute fiat, corpus in eo naturaliter moveatur, ibid
An tempus in rerum natura sit. ibid
An instans sit pars temporis. ibid
An punctum seu instans sit vnum vel multiplex in toto tempore. ibid

An tempus sit motus vel potius affectio seu passio motus. ibid
An ignorato motu penitus ignoretur tempus. 519
An dormientes vllum temporis aut motus sensum habeant. ibid
An tempus bene definiatur. ibid
An tempus sit causa corruptionis. 528
An præter tempus ponendæ sint plures durationes rerum. ibid
An adverbia temporis vllum vsum in philosophia habeãt. 543
An tempus sit sempiternum. ibid
An temporis existentia dependeat ab anima. 553
An pro numero motuum multiplicetur tempus, ibid

In libro quinto.

An Omnis mutatio sit motus. 562
An sit vlla mutatio inter terminos negativos. ibid
An sit vllus motus naturalis formæ. ibid
An ortus & interitus sint species motus. ibid
An motus sit solum in Qualitate, Quantitate & vbi. 570
An motus subijciatur motui, aut terminetur ad motum. ibid
An gradus intensionis & remissionis in qualitatibus fiant solùm per admixtionem contrarij. ibid.
An eorum quæ sunt simul diversus sit motus 585
An separatæ diversum motum sortiantur. ibid
An à termino ad terminũ in omni motu pervenire nõ liceat nisi per mediũ. ib.
An diversus sit motus terminorum & medij. ibid
An in contiguis quæ mutuò se tangunt sint idem numero motus. ibid
An continenter aliquid moveri dicatur, quod motu tamen interrũpitur ibid.
An extrema motus locantis maximè distent secundùm rectam lineam ibid
An deinceps moveri sit sine medio vei. ibid
An res diversarũ specierũ vi motus naturalis & cõtinui ens vnum fiant ibid
An omnia corpora se mutuò tangentia motu continuo dici possint. ibid
An ad motum vnum numero requiratur vnitas moventis, mobilis, temporis & formæ ad quam tendit motus. 592
An motus specie distinguantur per terminos ad quos feruntur. 599
An diminutio sit motus naturalis positivus & an sit specie distinctus à termino ad quem. ibid.
An motus à qualitate extrema ad extremam per mediũ sit vnus specie. 602
An motus localis distinguatur specie per locum ad quem fertur. 603
An motus regularis & vniformis differãt. 604
An omnis motus sit regularis vel irregularis. ibid
An motus, differentes genere, aut specie continuari possint. 606
An idem mobile contrarijs motibus simul moveatur. ibid

An motus motui vt est fluxus vel vt fluens forma opponatur. 607
An forma fluens sit eiusdem rationis cum forma terminante motũ. ibid
An quies motui contrarietur in termino à quo. 613
An quies quieti opponatur. 619
An in omni ſpecie motus naturale & violentum opponantur. 621
An in Critico die ſit maxima quies morbi. 622
An mobile ſemper quieſcat in termino reflexionis. 623

In ſexto libro.

An Indiviſibile ſit ens rei actu poſitivum in continuo. 625
An indiviſibile additum indiviſibili faciat idipſum maius. 634
An motus vllus ex indiviſibilis conſtet, vel vnquam in indiviſibili fiat. 636
An vllus vnquam motus in inſtanti fiat. 640
An mutatum eſſe ſequatur motus. 641
An vllum ommino ſit indiviſibile per ſe in motu. 642
An aliquid quieſcat in inſtanti. 643
An vllus ſit vſus indiviſibilis in philoſophia. 645
An ſit vlla realis cohærentia indiviſibilium. 647
An ad totius motum ſequatur motus ſingularum partium. 648
An temporis, motus, magnitudinis, mobilis & ſpacij ſit æqualis in diviſione partium diviſio. 652
An detur in motu primum mutatum eſſe primaq; pars motus. 653
An mutatũ eſſe rectè definiatur per defeciſſe & ſeparari à termino à quo 659
An ſit indiviſibile in tempore in quo primum mutatum fiat. ibid.
An mutari & mutatum eſſe re differant. 670
An ante omne mutari ſit mutatum eſſe. 671
An aliquid finitum infinitè moveri poſſit. 666
An actu infinitũ in finito tempore moveri poſſit. 671
An æqualis proportio mobilis, motus, tẽporis, ſpacij & magnitudinis ſit ſimpliciter neceſſaria. 671
An idem ſimul ſtare & moveri poſſit. 672
An detur primum mutatum eſſe in ſtatu. 675
An ex omni motu ſit neceſſaria vnius in alium mutatio. 676
An duo mobilia pari velocitate æquale ſpacium decurrant tempore æquali. 681
An de mobili pendente inter terminum a quo & terminum ad quem vnum contradicentium verè dicatur. 682
An ſphærica mobilia ſimul quieſcant & moveantur. ibid.
An vllum indiviſibile ſit ſeparabile idq; mobile per ſe. 683
An indiviſibilitas eſſentia omnẽ motũ animæ humanæ ſpiritibuſq; neget. 688

In ſeptimo libro.

An

An omne quod movetur ab alio moveatur 690
An moventium infinitus sit numerus. ibid.
An propositis multis moventibus & mobilibus subordinatis, necesse sit omnia moueri, si eorum unum moveatur. 704
An cordis motus ab alio dependeat. ibid
An omne movens & mobile sit simul. 770
An ferrum & magnes sint sola virtute simul. 714
An acus magnetis attritu ꝛ̃perata septentrioni se obvertat: polumq; Articū velut in æquilibrio fixa & quiete demonstret. 716
An magnete corrupta virtus eiusdem in ferro maneat. 718
An movens eadem qualitate, afficiat medium qua subiectum remotiū afficit. ibid.
An fascinans sit simul cum fascinato. ibid.
An nullum omnino sit movens, mobile aut motus sine medio. 719
An solum sint quatuor species motus violenti 720
An inspiratio & expiratio sint motus violenti. ibid.
An Echeneis (piscis ille Remora dictus) vi suâ navem immobilē reddat. 721
Cur lebetis fundus non excandescat liquore effervescente. ibid
An phantasia moveat appetitum à se distantem sine medio. 723
An omnis alteratio physica sit in sola patibili qualitate animiq; parte sentiente 723
An acquisitio possessioq; habituum sit sine vlla animi sentientis alteratione. ibid.
An sanitas, robur, pulchritudo sint virtutes corporis. 733
An optimo temperamento debeatur longissima vita. ibid.
An in velocitate & tarditate quilibet motus sit cuilibet comparabilis. 736
An ad cōparationem necessariò requiratur unitas significati, subiecti, speciei. ibid.
An aucta vel diminuta potentiâ moventis eadem proportione motus res celerior aut tardior fiat. 745

In octavo libro.

An de Deo motuq; primo philosophi demonstratio repugnent sacris literis 753
An motus sit perpetuus. ibid.
Vtrum mundus sit æternus. 764
An argumenta Aristotelis & aliorum pro æternitate mundi sint solùm probabilia & infirma. 772
Pro æternitate mundi ex alijs interpretibus. 776
An creatio lumine naturæ cognosci possit. 778
An creatio nota fuerit Aristoteli. 779

An vlla causa reddi possit cur res physicæ, aliquando moveantur, aliquando quiescant. 783
An omnis scientia vtatur motu. *ibid.*
An animal seipsum moveat. 793
An gravia & levia à se moveantur. *ibid.*
An ea quæ vi moveantur à seipsis nunquam moveantur. 794
An motus animalis sit naturalis vel violentus. 801
Vtrum in moventibus, necessariò deveniendum sit ad aliquod primum, quod iam vlteriùs ab alio moveri nequeat. 806
Vtrum in omni movente subordinato sit vna pars movens altera mota. 813
An quicquid possit prima causa cum causa secũda idipsum possit sine illa. *ibid.*
An immobilitas sit in primo motore essentialis. 814
An primum movens sit vnum, sit q₂ ab omni motu liberum sit q₃ æternum. 815
An Deus sit expers omnis magnitudinis. 822
An Deus sit primum intensive infinitum. *ibid.*
Vtrum cœli syderum q₃ potius influentia quàm motoris potentia rerum inferiorum multiplicem mutationem efficiat. 824
An motus quo Deus primam sphæram moveat sit naturalis. 825
An motus localis cœli sit causa omnis motus. *ibid.*
An sit vlla cessatio aut reflexio in cœlesti motu. 835
An mobile in termino reflexionis quiescat. *ibid.*
An instans sit mensura inceptionis & desinentiæ rerum. 844
An omnia quo longiùs in loco quietis absint eò tardiùs moveantur. 853
An aperte constet Deum esse vbiq₂ eundemq₁ infinitâ virtute secundùm Aristotelem. 854
An circumferentia cœli primus vocetur locus Dei. *ibid.*
An spacium extra cœlum sit imaginarium & an in eò sit Deus beatiq₂ spiritus secundùm Aristotelem. *ibid.*

PROLEGOMENA.

An vna sit prima causa omnium rerum naturalium secundum philosophum?

Sitné eiusdem causæ cognitio naturali philosopho necessaria?

PERMVLTAS hîc quæstiones de nomine, definitione, divisione, subiecto, ordine, & dignitate philosophiæ à me vberiùs tractatas lubens omitto, ab aliis enim doctè & accuratè discutiuntur; clausum nunc librum & in eo veluti Sibyllæ folia, hoc est tecta & invóluta philosophiæ mysteria, arte quâ possum solùm aperire contendo; & quoniam primum altare in templo Minervæ, primæ omnium causæ consecratur, primitias philosophiæ eidem causæ offerendas puto. Athenienses, vt est in Actis Apostolorum, vnum altare *ignoto Deo* erexerunt, unde beatissimus Apostolus occasion ẽ sumpsit, de Christo Deo authore salutis nostrę differendi. Multa quidem altaria olim extruxerunt philosophi *Deo ignoto* (quem tamen omnes, Epicurum ipsum non excipio, nomine Deũ, naturâ spiritum, ordine causam primam, perfectione ens divinissimum esse affirmarunt) eorum autem nemo ausus est dicere, non esse Deum. Hinc opportunè ansam arripio de primâ causâ, de Deo, ex oraculis philosophiæ disputandi, vt surdæ aspides nostræ corruptissimæ ætatis audiant tubam naturæ, vocemq́; philosophiæ, quarum Echo nihil magis ingeminat, quàm Deum esse: tubam dico naturæ, vocemq́; philosophiæ, vt illius clarissimo sono, & apertissimo huius sensu, à somno & sopore mortis

Quæstiones quasdam cum hic prætermittat.

Philosophiæ primitias primæ causæ offert.

Act. 17. 23.

Philosophi omnes Deum agnoscunt.

Cur de Deo hic agat.

tis æternæ, ad lucem vitæ excitentur; & ne in immensum pelagus calamum immergam, cùm de re infinitâ, immensâ & sempiternâ loquar, sphæram naturalis solùm philosophiæ mihi proponam, extrà cuius circũferentiam in demonstrationibus huius causæ non ferar; sic quod est huius scientiæ, quam tracto, proprium & firmum fundamentum struam, & (quod est peculiare philosopho) ordinem naturæ sequutus, à primis causis incipiam. Omissis ergo sacris literis, in quibus quot puncta, tot argumenta Dei sunt, omissis etiam aliarum scientiarum testimonijs amplissimis, naturam & eius interpretem physiologiam solùm in theatrum duco, & argumentis ab illis petitis libenter acquiesco; argumentis (inquam) non omnibus (quis enim potest omnia attingere, cùm numero atomos solis superent? quippe ab atomo ad cœlum in omnibus & singulis naturæ effectis Deus est & loquitur) sed illis tantùm in quibus vis maxima inest persuadendi, eosq; demum permovendi, qui cum talpis semper defodiunt terram, suosq; oculos ad cœlum, vnde philosophia loquitur, non attollunt. Sed quid hoc loco agam? cùm, vt philosophum decet, à definitione causæ, de qua nunc ago, non possim exordium probationis sumere. Causa prima est, motor cœli est, author omnium est, naturæ vita est, mens infinita est, ens entium est, summum bonum est, principium & finis est, ipse Deus est, & cùm Deum dico, omnia dico, nihil tamen dignum tantâ maiestate dico. Omnia ergo cùm dixerim, definio nihil, hęc tamen ex Aristotele solo dixi (nomina enim hæc ab illo passim & frequenter sunt attributa Deo) vt intelligas et philosophum credere, & philosophiam docere, Deum primamq; causam esse, ad quam referuntur omnia. Si demonstrationes desideres, sit hæc prima, quam habes à nomine, quod nomen numen est, et idcirco definiri non potest, quippe priorem causam per quam definiatur non habet; est enim ipsa prima, cuius posteriora, ideſt, effecta & opera, ab hominibus multorum desideriorum, ideſt, a philosophis videri possunt, ipsa autem essentia videri non potest. In posterioribus & effectis huius divinæ causæ, spectari possunt essentia, motus, ordo, decus, multitudo, in quibus vis propria & communis conservatur, et finis: à quibus distinctè argumenta sumam, & primùm ab essentia. Considerandum hoc loco est quatuor esse gradus rerum, quarum aliis esse solùm, vt lapidibus: aliis esse et vivere, vt plantis; aliis esse, vivere, & sentire

De Deo secũdùm philosophiam solùm agit

Argumenta ad probandum Deum infinita

Dei adiuncta.

Cur Deus definiri non possit.

In effectis divinæ causæ quæ spectanda.

Quatuor rerũ gradus.

ſentire, vt belluis: aliis deniq; eſſe, vivere, ſentire, et intelligere, vt hominibus, hæc prima cauſa dedit: ſic conſtat omnia in hoc mundo ſuum eſſe habere, maximè autem hominem, in quem hæc omnia entium principia, potentiæ et ornamenta cadunt. Quæro igitur à te (ô homo rationis princeps) quomodo noſti teipſum eſſe? certè tempus fuit in quo non eras; cùm verò non eſſes, peto an à teipſo, vel aliundè fueris? ſi nõ à teipſo (cùm nihil ſit cauſa ſui) aliunde profectò eras. Age ergo, cùm nõ eſſes, nec teipſum ſcire, nec teipſum creare & conſtituere potuiſti; ſequitur ergo quòd hoc ipſum eſſe tuum aliundè ſumpſeris; eſſe tuum dixerim? et quid (quæſo) eſt hoc eſſe tuum? divina mens certè tua, vnde nomen et eſſe habes. Nam nihil aliud eſt res quælibet quàm forma ſua. Quid? an mens tua aliam cauſam habet? quam quæſo niſi primam, cùm a traduce aut potentiâ materiæ (ſecundùm Ariſtotelem) oriri non poſſit, imò ſecundùm eundem philoſophum mens incorporea ſubſtantia ſit, per ſe inorganica, ſeparabilis et æterna, ab omni paſſione vi ſuâ aliena? Ratio ſuadet hoc eſſe verum, cùm mentis tuæ ea ſit vis & natura, vt nullo tempore menſurari, nullo loco circumſcribi, nullo mortali ſubiecto contineri, obiecto nullo aut fine ſatiari poſsit (dum eſt in hoc carcere) donec ſolutis quaſi vinculis, & expanſis alis, ad primam, æternam & infinitam cauſam, proprium ſuum obiectum & finem tranſvolet. Eſto igitur: quoniam tu (qui es omnium in rerum naturâ ſubſiſtentium facilè princeps) tuiipſius cauſa eſſe non potes, ſed aliam eandemq; primam ratione coactus agnoſcis cauſam, erige mentem, intuere cœlum, aliasq; res omnes ſub cœlo conſidera, dic mihi an (cùm non eſſent) à ſeipſis fierent? ſi non fierent, oſtende mihi quomodo fierent, ſi divina nõ ſit cauſa quę faceret. At dices, naturam feciſſe. Quam naturam intelligis? materiam primam? otioſè certè: nam materia prima patiendi principium eſt, non agendi, vt docent philoſophi. Potentiam vitalem & actiuam materiæ fortaſſe vrges; neſcis, neſcis certè quid dicas; potiùs quàm Deum diceres, potentiam vitalem & actiuam in re ſimpliciter paſſivâ fingis. Vis cum Ariſto. hanc potentiam definire? dicas ergo naturam (vt aiunt) naturantem, quæ nihil aliud eſt quàm Deus, primaq; omnium cauſa, de qua iam diſputamus; hæc cauſa, hæc (inquam) prima cauſa rebus (non ſubſiſtentibus & proindè non

Homo maxime omnium ſuum eſſe habet.

Non a ſeipſo ſuum eſſe habet.

lib. 3. de anima cap. 5.

Mens nunquã quieſcit priuſquam ad primam cauſam tranſvolet

Natura non fecit omnia

Eſſẽtia rerum vnam primam cauſam probat.

potentibus vi ſuâ eſſentiam ſibi dare) omnibus primam ſubſiſtentiam dedit: concludo ergo ex eſſentia rerum, vnam & primam cauſam eſſe, eiuſdemq; cognitionem philoſopho eſſe in primis neceſſariam; Quippe ignotâ hac cauſâ, vnde res primò & per ſe ſunt, & ſubſiſtunt, prorſus non intelligit: quî enim intelligat, cùm Deus ſit ſolum principium ſubſiſtendi? Nam ſi definias hoc verbum, nihil aliud eſt ſubſiſtere, quàm per ſe ſimpliciter & abſolutè eſſe, nulliuſq; alterius rei indigere, vt ſit, hoc autem propriè Deo convenit, aliis verò ſubſtantiis reſpectu ſolùm accidentium, quæ ſuum eſſe in ſubiectis habent. Ratio altera quæ à motu petitur Atheos movere poteſt, vtinam dicam permovere; ſed vtcunq; moveat, ſic ſe habet. In confeſſo eſt apud philoſophos, ratioq; & experientia etiam idipſum probant, quòd nihil moveatur niſi ab alio; agamus exemplis, globumq; mundi ante oculos proponamus, in quo corpora ſubalternatim poſita rationem huius motus liquidò & manifeſtè docent. Terra centrum eſt & quieſcit, elementum aquæ aſpectum & motum lunæ ſequitur, multas in aerem mutationes & alterationes imprimit cœlum, ignis omneſq; orbes planetarum raptu primi mobilis incitantur: hoc autem primum mobile celerrimo etiam cietur motu. At vnde (quæſo) hic motus naſcitur? quo motore volvitur hoc magnum, hoc ſpatioſum, hoc glorioſum corpus? à ſe ſi dicas, non es philoſophus; ab alio corpore ſi dicas, quomodò hoc fiet, cùm aliud vltra non ſit corpus? ab anima mundi ſi dicas, eſt aliquid quod dicis, ſed quid obſecro eſt hæc anima mundi, niſi hæc prima cauſa, de qua nunc agimus, ipſeq; prepotens & infinitus Deus? Hic verus, hic primus, hic vnus motor omnium; alii enim motores ab illo ſolo pendent. Pulchrè ergo Ariſt. & ſapienter hunc motorem præcentori in choro cantantium comparat; nam vt præcentor primùm incipit canere, aliiq; muſici ſtatim illius vocis monitu dulciſsimè canunt: ita quamprimùm hic motor primum mobile tangit, aut vertit cœlum, alii motores omnes (ſint, ſi placet, boni ſpiritus & intelligentiæ) hunc primum veluti motus ictum aut pulſum ſentientes, mirabili & diſtincto ordine ſuas ſphæras in ſempiternum volvunt. Doctiſsime Pythagora, nec te, nec tuam cœleſtem muſicam condemno, cùm talis ſit rector chori, taleſq; muſici & inſtrumenta harmoniæ, beatus certè eſt qui in hoc templo canit. Sed pergam. Et ab ordine

Subſiſtere propriè ſoli Deo convenit.

Motu probatur, eſſe Deum.

Lib. de mundo.

rerum

rerum in hoc vniverſo exiſtentium idipſum probabo. Ordo definiri hoc loco poteſt, mirabilis diſpoſitio rerum naturalium, quę & ſitum in quo ſunt, & manum, ideſt, potentiam diſponētis ſpectat. Si locum aut ſitum conſideres, obſtupeſce, & agnoſce in ordine & diſpoſitione primam cauſam; agnoſce Deum. Nam (vt à terrâ, infimo elemēto & centro mundi, incipiam) dic mihi quomodo æquis quaſi lancibus librata in aere pendeat. Defatigata fuerunt ſemper in hoc puncto mundi philoſophorū ingenia, adhuc autem veri definierunt in hac re nihil, niſi hoc vnum, quòd Deus ſic diſpoſuerit. Aſcende mecum ad elementum aquæ, & immerge teipſum in Oceanum philoſophiæ, & cùm emergas, oſtende mihi quis contra naturam mare furioſum in terrę vtero, veluti in carcere, concluſit, littoribuſq; tanquàm mœnibus circumcinxit ſuis. Si providam naturam cauſam eſſe huius ordinis & diſpoſitionis dicas, hoc ſolùm à te quęro, quid per providam naturam intelligas; nam propria natura aquæ eſt, vt intumeſcat, & magnâ proportione ſuperet terram. Per providam ergo naturam, naturam, vt antea, naturantem & vniverſalem intelligis? tecum libenter conſentio, & agnoſco Deum. Infinitus eſſem ſi in hoc ordine ſcalam cœli aſcenderem; omitto ergo ſitū & ordinem reliquorum inferiorum omnium, primum ſolùm huius ſcalę gradū attingam, in quo mihi videtur ſedere rector mūdi, prima cauſa, Deus. Quid? an natura illa, quæ eſt principiū motus & quietis, hoc nobiliſsimum corpus ſic collocavit, vt lumine, motu & influentiâ hæc inferiora regeret? ſic collocaſſe fortaſſe dices; quod ſi dicas, hoc quæro, an in loco, vel ſine loco? ſi in loco dicas, contra philoſophiam dicis, quæ nullum locum vltrioręponit; ſi ſine loco, miraculū oſtendis, aliamq; cauſam ordinis inſinuas, quæ ſuâ infinitâ manu & potētiâ id poſſit agere, quòd natura non poteſt. At potiùs quàm hanc cauſam confiteri velis, cōvolas ad commune & vulgare illud profugium, quod cœlū aut in ſuis partibus, aut in centro collocetur. O denſam cæcitatem Atheorū, qui potiùs quàm Deum rectorē naturæ agnoſcere velitis, omni naturę & rationis lumine extincto, mōſtra confingitis! nam monſtrū eſt vt pars ſit capacior toto, mōſtrū eſt vt cētrum terræ ſit proprius locus cœlo. Si ergo in hoc ordine & mirabili diſpoſitione cœli, ratione victus, aliam eandēq; infiniram nō admittas cauſam, quæ ſic cœlum diſpoſuit; rationem certè non video, quâ tibi ſurdo & cœco tandem perſuadeam. Age, ſi non vis

Ab ordine rerum probatur Deum eſſe.

Ordo quid ſit.

A cœli motu Deum eſſe.

Athei potiùs quàm Deum agnoſcerent, monſtra fingunt.

ratione trahi & moveri, relinquo te immobili centro, cuius pulverem tantopere admiraris; ego cum philosopho agnoscam Deum, eiusq; manum disponentem omnia. Decus, à quo sequens ratio petitur, est ornatus & perfectio rerum omnium ordine suisq; locis dispositarum: hoc decus, hæc perfectio in omnibus effectis naturæ est (vt docent philosophi) per participationem alterius perfectioris. Si ergo sint gradus perfectionis in rebus, ratione constat, quòd aliquid sit absolutè & simpliciter perfectum, quod suâ pulchritudine & decore adornet omnia; & quid hoc aliud est quàm Deus? Si vis vt hoc probem, dico omnibus naturæ effectis (tametsi sint gradu quodam pulchra & perfecta) addi tamen posse aliquid perfectionis & pulchritudinis; quia sunt ipsa quidem naturâ finita, & per participationem solùm perfecta. Est ergo aliquod principium huius participationis & perfectionis, in quo cætera omnia, vt sydera in sole, lucẽt. Nam vt, comparatione factâ, sydera ornatæ partes cœli, de solis luce omnis splendoris quasi fonte participant: ita sol, sydera, cœlum, & omnia sub cœlo naturæ opera, suis formis ornata & vestita sunt; ab essentiali ornatu tamen & incommutabili perfectione primæ causæ pendent, & nunquam quiescunt, donec omnibus imperfectionis maculis deletis in eâdem causâ luceant. Festino; vt decus & pulchritudo, ita multitudo, successio, & distinctio rerum naturalium hoc ipsum probat. Multitudo enim primam suam vnitatem, perpetua successio primum suum principium, varia & multiplex distinctio infinitam suam causam & authorem arguit. Percurre mecum pauca exempla, si placet, et disces, quòd sicut omnes motus inferiorum cœlestium corporum ad motum primi mobilis, quòd sicut omnes radii syderum ad lucem solis, quòd sicut omnes rivi ad caput fontis referuntur: ita etiam omnes omnium essentiæ & multitudo rerum (sint illæ successione, varietate, distinctione infinitæ) ad primam, essentialem & indivisibilem suam vnitatem reducuntur: ad primam, essentialem & indivisibilem vnitatem dico, quæ est Deus, Deus (inquã) vnus, non multiplex: nam simplicissima est hæc vnitas, & dividi non potest; in quâ Melissus & Parmenides dixerunt omnia esse vnum. Hoc vnum tecũ (sapientissime Socrates) adoro, immò potiùs tecum moriar haustâ cicutâ quàm hoc vnum negem. Si adhuc neges, impie Apostata, microcosmum tuum, hoc est, corpus tuum considera, vide

Ratio a decoro.

Decus quid sit

Ratio a multitudine, successione, et distinctione

Ratio a corpore humano

infinitam

infinitam multitudinem nervorum ab vno cerebro, infinitam multitudinem arteriarum ab vno corde, infinitam multitudinem venarum ab vno hepate; hinc tecum perpende infinitas potentias, actiones, & officia, vitæ, ſenſus, motus, rationis, quæ exercentur in hoc tuo corpore; vt generare, nutriri, augere, augmentari; vt iterum, videre, audire, olfacere, guſtare, tangere; vt deniq; velle, nolle, intelligere, memorare, aliaq; multitudine innumerabilia, quæ non poſſum recẽſere: hæc omnia hæc (inquam) omnia & ſingula ad vnam ſimplicem & indiviſibilem animam reducuntur. Parùm ergo profectò ſapis, ſi hoc in tuo ipſius corpore, minore quaſi mundo exiſtente, cernas eſſe verum, & tamẽ in vniverſo (in quo tot myriades multitudinum & vnitatum ſunt) contendas eſſe falſum. Redeas quęſo ad teipſum, et vt infinitas multitudines atq; vnitates in teipſo vides tandẽ ad vnam cauſam, nempe ad animam quæ eſt imago Dei, revocari: ita diutiùs contumaciter ne nega hoc poſſe fieri in aliis, quod tã apertè fieri in teipſo cernis; imò potiùs confitere, eſſe vnam primam & vniverſalem (vt ita dicam) vnitatem, quæ omni multitudini & vnitati particulari ſuum eſſe et bene eſſe dedit; ſic rectè concludes, quòd ſicut quævis ſingularis multitudo ab vnitate incipiat, & ad eandem referatur: ita vniverſalis multitudo rerum omnium in eandem vnitatem, vnde orta eſt, reverti tandem & redire debeat. Rationem à multitudine, argumentum à mole & magnitudine rerum ſequitur. Magnitudo in terra eſt, maior in aquâ, ampliorem locum occupat aer, inter elementa ſupremum ignis, orbis orbi locus eſt, capaciſſimum tandem cœlum ſequitur. Hinc philoſophi ſapientiſſimè collegerunt eſſe corpori oppoſitam ſpiritualem eſſentiam, vnde diviſerunt ſubſtantiam in corpoream & incorpoream; & vt eſt vna corporea ſubſtantia maxima, nempe cœlum: ita inter ſpirituales & incorporeas ſubſtantias vna (inquiunt) neceſſe omnibus ſupereminet, nempe Deus. Viderunt enim ſummi iſti philoſophi, vt apertiùs agam, nullum corpus aut magnitudinem Deum eſſe, & ideo diviniæ mentis ope tranſcenderunt omnia corpora; præterea, viderunt nihil mutabile eſſe primũ principiũ omnium, & ob eandẽ cauſam ipſam animam humanam, intelligentias, dęmones etiam, vt finitas & commutabiles eſſentias tranſierunt. Poſtremò viderunt, commutabile quod eſt omnino eſſe non poſſe, niſi ab alio infinito, immenſo & incommutabili principio fieret.

Ratio à magnitudine et mole rerum.

Sic præclari & ſapiẽtes viri, ab ipſâ magnitudine corporis ad cognitionẽ ſpiritus, à cognitione finiti ſpiritus ad ſcientiam ſpiritus infiniti & optimi pervenerunt. Hic ſpiritus Deus eſt, hic ſpiritus prima cauſa eſt, quę facit, quę regit omnia. Cogita tecũ quomodo anima tua, incorporea ſubſtãtia, præſit corpori, & mecum ſic breviter hoc argumẽtum conclude. Animus meus, qui eſt naturâ ſpiritus, id éq; indiviſibilis, nullo loco aut tẽpore definitus, in arce vitæ ſedens, & tamen totus in toto, & totus in qualibet parte ſine diviſione eſſentię, tam corpori quàm omnibus in eo partibus, potentiis, actionibus & paſſionibus, naturâ, numero, ordine diſtinctis, infinitis & mirabiliter diſpoſitis præeſt; multò ergo magis cõvenit, vt ſit vnus, ſimplex, infinitus, immenſus, indiviſibilis & incõmutabilis ſpiritus in cœlo cœlorum ſedens, et tamẽ totus in toto, & totus in qualibet parte mundi, ſine vllâ diviſione eſſentiæ: nullo loco circumſcriptus, & tamen vbiq;: nullo tempore definitus, & tamẽ ſemper manens, qui cœlis, elementis, mixtis & omnibus naturæ effectis præſit. Si micam in te ſalis, ſi vllum pulſum conſcientiæ & pietatis relictum habeas, agnoſce, cole, admirare Deum, qui ex perpetuitate rerum intelligitur ęternus, ex magnitudine õnipotens, ex ordine & diſpoſitione ſapiens, ex gubernatione bonus, ex cõſervatione maximus (quid addã?) Deus. Succedit alia ratio à viribus occultis, cõmunibusq; rerũ, ſed in hoc ſpaciociſſimo campo modũ quo tro; illa igitur ſolũ hîc tangã, quæ maximè ad hanc primam cauſam probandum vrgẽt: incipiã ab animâ, formâ hominis, in qua video potẽtiam occultam intelligẽdi rem actu infinitã, rẽ actu (dico) infinitam, quia illius appetitus infinitus eſt, vt docet philoſophus, & finitis mortalibuſq; obiectis nullis rerum clauditur. Quo enim plura capit, eò plura poteſt capere; nunquam eſt otioſa, nunquam quieſcit, diſcit centrum punctum eſſe, ſurſum volat & globum cœli diſcit, hoc parum eſt, vltra cœlum vehitur, ſpiritusq; & intelligẽtias cõſiderat; adhuc diſcendi & ſciendi eiuſdem nõ ſedatur ſitis: pergit ergo, et ex finitis rebus infinitam cauſam elicit, et eſſe in rebus cernit, quieſcit tum aliquo modo, ſed adhuc non ſatiatur, donec libera & ſoluta corpore, factaq; immortalis, eâdem cauſâ perfruatur. O vim animæ occultiſſimam & planè diviniſſimam! quid alias hîc potentias animæ recenſerem? voluntas infinita, mens infinita, memoria infinita eſt; harum nulla finitis rebus terminatur. Appetit voluntas bonum, appetit mens verum, memoria

Ratio à viribus occultis & communibus rerum.

Ab animâ hominis.

memoria capit vtrumq;. Quid? an voluntas bono finito? an vero finito intellectus appetendo ſatiatur? ratio & experientia contrarium probant. Nunquam enim finitis hæ duæ potentiæ in hoc vitæ curriculo acquieſcunt. Eſt ergo aliquod infinitum bonum, proprium obiectum voluntatis, eſt aliquod infinitum verum, ſolum & ſummum obiectum mentis, cuius imagine impreſſâ memoria humana in ſempiternum delectetur. Perverſe & impie Machiavelle, tu ipſe noſti hoc verum eſſe quod dico; Provoco enim ad conſcientiæ tuæ anguem, & morſum quē fentis, cùm furiis agitatus contra hoc infinitum bonum & verum diſputes aut ſcribas. Anceps animi, vel potiu attonitus hic ſum; nam quocūq; oculos meos converto, occultiſſimas proprietates rerū vocales in hac re, & quaſi linguaces audio; ſed ero brevis. Vnde ſol (quæſo) in vno loco gemmam, in alio aurum generandi vim habet? cui luna ſuam occultam proprietatem, mare poſt ſe trahendi, acceptam ferret? quam cauſam reddes; cur magnes ferrum proprietate ad ſe alliceret? rationem nullam invenerunt philoſophi, cur ſanguis hircinus adamantem frangeret. Socrates obſtupuit cùm Salamandram in igne perpetuò viventem videret; fabulam non dico, ambitioſus ſum exemplis. Apem, hirundinem, araneam propono, in illis favum mellitum, nidum, & telam conficiendi vires, quæ omnem artem ſuperent; & quorſum (quæſo) niſi vt intelligas, in minutis & abiectiſſimis relucere infiniti artificis ſapientiam? Res nulla naturalis viribus occultis caret, quæ cùm ab intellectu humano, qui eſt aliquo modo infinitus, non percipiantur, neceſſariò cauſam aliquam infinitiorem ipſo intellectu arguunt; quæ cauſa Deus eſt. Medicus ſum, Galene, da veniam tamen ſi te atrocis accuſem, quòd in libris De naturalibus facultatibus omnia naturæ aſcribas, & in libris De vſu partium, in quibus profiteris Atheiſmum, coactus fis tamen confiteri Deum. Nam cùm admirabile artificium pedis, omniumque in eo compaginum attonitus inſpexeris, mutato animo ſtatim in hæc verba prorumpis? *Compoſui hic profectò tanteum in creatura laudem, quod vltra vires ſuas ornare vellit melius, quam vllâ arte poſſit.* Sic rectè tandem ex opere excellentis ad ſapientiſſimum artificem perveniſti. Sed cur (quæſo) in naturalibus facultatibus eandē cauſam vltra vires communis naturæ agentem non agnoſcis? Cùm demonſtrare non poſſis cauſam certā cur rhabarbarum bilem, cur agaricum

Lib. 3. de vſu partium. c. 10.

rious pituitam, cur ſena melancholiam traheret, imò ſæpe coactus abditiſsimas proprietates rerum fatearis eſſe, quarum intellectus humanus non capit rationem; vt illam inſtruthiocamelo devorandi & decoquendi fortum, & illam in hæmatite ſiſtendi ſanguinem? Quid hîc vrgeo exemplis? certiſsimum eſt nullam eſſe vim propriam & formalem, in qua (vt ita dicam) cœleſte numen non lateat: oculus in ictu non videt ſine myſterio, auris in inſtanti non audit ſine miraculo, myſterijs & miraculis plena ſunt omnia, ſi vel intimam eſſentiam, vel vltimam formam, vel germanam vim & proprietatem conſideres; nam in hiſce ſingulis aliquid ſummum & divinum ineſt, quod ſummam & divinam cauſam loquatur. Omitto nunc proprias vires, ad communes venio, attingam ſolùm duas, quarum vna in motu, altera in quiete rerum omnium cernitur, loquar hîc quod ſuperiùs inſinuavi, nempe in rerum motu gyrum, fatum, divinam providentiam eſſe; gyrum, quia ſtadium naturæ ſemper res omnes circulariter quaſi percurrunt; fatum, quia mediis cauſis connexis ſic moventur neceſſariò; providentiam, quia in hoc motu & Olympo naturę, antequam attingant finem, non defatigantur, imò conſervantur in eo. Si hîc quæram à ſubtiliſſimo philoſopho quomodo rebus naturâ diſiunctiſſimis, numero infinitis, hęc vna proprietas naturaliter conveniat, vt in motu concordent optimè, & tamen in motu non quieſcant, donec in finito aliquo bono perfruantur; certè aut primam cauſam in omnibus communem hanc vim concedet, aut neſcio ſanè quod dogma et phãtaſma aliter defendet: Poſtremò cum omnes philoſophi in hoc vno conſentiant, vim non ſolùm appetendi, ſed etiam (vt ita loquar) diligendi vltimum finem, rebus omnibus & ſingulis communiter à natura datam eſſe: non video quomodo tanta quies, tantus concentus & conſpiratio rerum fieret, ſi non eſſet numen quod efficeret; quippè cum res ſingulæ naturâ differant, nec non ſint infinita in rerum naturâ, quæ non aliter quàm ignis & aqua inter ſe repugnent, intemperiem hanc nihil niſi divina cauſa removere poteſt, vt naturæ vulnera ſanentur, omniaq; vnum in primâ cauſâ (in qua non eſt contradictio) fiant. Nihil hic dico de communi vi rebus omnibus etiam innatâ, vt cedant & obediant homini; quorſum tamen quæſo hęc vis data eſt, niſi vt homo divinam agnoſcat in rebus cauſam, cui ipſe inſerviret? Attexitur huic rationi alia à conſervatione rerũ, quæ

Ratio à communibus facultatibus.

A conſervatione rerum.

magnum

magnum pondus & momentum rationis habet. Intelligendum hoc loco est, quòd conservatio rerum sit vel vniversalis, vel singularis; illa interna est, et essentiam in principiis; hæc externa est, & existentiã in accidentibus & effectis respicit: siue hanc, siue illam intelligas, divinam causam effectricem & conservatricem videas. Nam si res nulla (vt ante probavimus) sibi, cum nõ fuerit, essentiam dare aut assumere potuisset; pari ratione vel potiùs fortiore concludas, rem nullam posse, cùm sit, seipsam conservare: nam hoc ipsum cõservare, est bene esse, quod nihil à se, sed aliũde petit. At vnde hæc tota mundi fabrica sui conservationẽ peteret, nisi ab animâ mundi, quæ singulas partes mundi cernit? Præterea, cùm ad conservationem mũdi omniũq; in eo requirãtur infinita potentia, sapientia maxima, providẽtia divina; necessariò sequitur, vt ipse conservator omnium possit, videat, operetur omnia. At quæ alia tandẽ causa tã potens, sapiens, & oculata est, nisi prima? illa igitur sola est, quæ providentiâ suâ non solùm vniversa sed etiam singularia dirigit & conservat. Nã quãvis sit quædam conservatio in proximis principiis finibusq; rerũ (vt in materiâ, formâ, ex quibus res quælibet cõstituitur, & in bono ad quod destinatur) hæc tamen conservatio analogica est, non vnivoca, non perfecta, cùm non obstantibus principiis propriis, res naturales suum occasum, senectam, interitumq; sentiant. Non levis quidem opinio est optimorum philosophorum, & haud scio an ab Aristotelis ipsius iudicio penitus aliena, mundũ iã aliquantulùm cõsenescere, defluere & declinare. Sol enim nunc terræ multò propior, est quàm olim Ptolomæi & Hipparchi ætate fuit, aer corruptior est, aqua impurior est, terra languet, vita humana brevior, statura minor, vt effossa monumenta post aliquot secula manifestè docent. Opus ergo est infinitâ causâ vt conservetur. Nam sive in cõtrariis fluctibus iactetur, & per vicissitudines ortus interituq; perpetuus fiat, sive dissolutione factâ ad suam causam redeat, opus tamen est divinâ causâ, sine quâ nec in successione existentiam, nec in perfectione, (vt ita dicam) quintam essentiam tutam habere potest. Nam omnia & singula in rerum naturâ, præter ipsam primam causam, à qua dependent; omnia (sint illa perfectissima) mutabilem secundùm philosophos naturam habent; imò ipsi spiritus, dæmones & incorporeæ substantiæ, quæ mori non possunt, mutari tamen & alterari possunt. Incommutabilitas ergo, vt ita loquar cum philoso-

phis,

Solus Deus incommutabilis.

phis, soli Deo, qui sapientiâ, providentiâ, bonitate facit, disponit, conservat omnia, simpliciter, per se & absolutè convenit, vt ille per se solus sapiens, solus videns omnia, solus bonus conservator, & custos omniũ habeatur. Vltima ratio quâ scopus huius disputationis claudendus est (nẽ de infinito agens in infinitũ excurrã) à fine vltimo bonoq; perfectoq; trahitur. Hic mecum considera, ô princeps animantium, quòd omnia fiant in hoc theatrò mundi ad tuum vsum facta; indoctus es, si hoc ignores; ingratus es, si nõ agnoscas. Nam sol tibi lucem, cœlũ influentiam, calorem ignis, aer anhelitum, aqua refrigerium, terra vestem, alimentum, medicinã tribuit. Quid opus est multis? te omnia effecta operáque naturæ, te (inquam) omnia veluti ducem & imperatorem agnoscunt suum. Sed audi, imperator es, at nõ summus; finis es, sed non vltimus: est enim potentior imperator, & excellentior finis, qui cũ non esses omninò, tibi esse & bene esse dedit, quique te ex cinere novum phœnicem excitabit, & in se conservabit semper. Neque hoc loco mireris quicquam, quòd Deus aliquando causa, aliquando primus motor, nõnunquam finis vltimus dicatur omnium; nam vt effici, causa; vt dirigit, motor; vt cõservat rectè finis dicitur. Huc adde, id solum perfectum finem rectè definiri, in quo est perfecta perpetuaq; quies, quodq; expetitur diligiturq; propter se: at nec in formâ propriâ rerum, quæ dissolvitur; nec in accidente aliquo, quòd corrupto subiecto extinguitur, tanta quies tantaq; securitas esse potest. Relinquitur ergo, vt hic finis sit solus Deus, in quo est summa quies sine motu, perpetua securitas sine metu, solida delectatio sine luctu, dilectio sempiterna sine odio interituque rerum, quæ in hoc fine vt in bono suo vltimo conservantur. Si plura de hoc argumento, à fine, scire desideres, legas Philonẽ Iudæum in libro De opificio mundi, in quo de hac re eloquenter & copiosè agit. Legas etiam nostrum Aristotelem, qui tametsi adolescens, paradoxũ illud defendit pertinaciter, nũquam hunc mundum esse sempiternũ; senex tamen, in libro De mundo ad Alexandrũ cõscripto, sapienter mutavit cõsiliũ, rationeq; vehementissimè illic cõtendit, Deum vnum esse, eundẽq; primam causam, authorem & effectorem omnium; quam sententiam illius fuisse constat, cùm in libro etiam primo Politicorum, mundum hunc habuisse initium diserris verbis insinuet. Non addam quæ ex Metaphysicis adduci possunt de hac re argumenta, solum hoc vnum vrgeo, metaphysicè & supra naturam esse

Ratio à fine.

Omnia in mundo hominis causâ facta sunt.

Homo non est summus imperator, neq; finis vltimus.

Deus causa, primus motor vltimus finis omnium.

Solus Deus vltimus finis.

Lib. 8. physi. & li. de generat. Aristoteles Deum vnum agnovit.

Lib. 1. cap. 1.

eſſe naturę cauſam, id eſt (vt vtar verbo, & ſingulari numero quo vtitur Ariſt.) ipſum Deum, in quo, vt in vltimo & incommutabili ſuo bono, res omnes, ipſaq; natura conſervatur. Et ſanè hoc ipſum ratione cõſtat. Nam ſi ſit finis medius, idemq; finitus à quo, finis quoq; vltimus & infinitus erit, ad quem res omnes tendãt; & vt in illo fine, nempe medio, eſt aliqua perfectio, ſed mutabilis, aliqua quies, ſed mobilis & per accidens, vt aiunt: ita in hoc fine (nimirũ vltimo) perfecta quies, & quieta perfectio, vtraq; perẽnis, incommutabilis, & ſempiterna erit; nã ſi vim rationi, & pondus argumento addere diſcupias, hic finis nec ævo, vt finitus ſpiritus, nec tempore, vt mortale corpus, ſed ipſa ęternitate, vt Deus menſuratur: ſi ergo ſit res aliqua quæ incipit & deſinit, vt omnis corporeus effectus, & opus naturæ; ſi etiam ſit res aliqua quę incipit ſed non deſinit, vt animus, neceſſariò ſequetur, quòd ſit res aliqua ſumma, vel rerum omnium potiùs cauſa, quæ nec incipit, nec deſinit, & hic eſt Deus qui tempus, ęvum, & ęternitatem fecit: hic (inquam) eſt Deus qui exercitũ huius mũdi regit, ad bellum diſponit, ad pacem dirigit, ad victoriam ducit, ad gloriam & triumphũ trahit. O terq; quaterq; beatos milites, qui ſub hoc duce pugnent! neſcio profectò quo me impetus huius cauſæ à portuiterũ in altum rapit; non poſſum, vt velim, paucis concludere; nõ põſſum finem, de infinito fine iam agens, invenire; addã hoc vnum, & nõn dicam plura. Simplicium gradus multi ſunt, nam terrà ſimplex eſt, aqua verò ſimplicior, aer & ignis inter elemẽta ſimpliciſsimà dicũtur. Si altiùs aſcẽderis, adhuc ſimpliciorẽ naturam in cœlo quàm in his omnibus invenies; hìc verò ſi animam humanam conſideres, nullam ferè omninò compoſitionem reperies: at cùm nunc docta, nunc indocta, nunc bona, nunc mala, naturà ſuà mutabilis ſit, & non abſolutè ſimplex; erit certè in ſuperlativo gradu (vt ita dicã) aliquid abſolutè & incomparabiliter ſimplex, in quo nullum accidens ineſſe poſsit, nulla imperfectio, commutatio nulla, nulla alterationis ſpecies: & hoc eſt Deus, cui ſoli vera ſimplicitas naturæ, vera immortalitas, immenſitas vera, & incommutabilitas conveniunt. Hunc verũ Deũ, ſimplicem, immortalem, immenſum & incommutabilem, nunc ſpiritu quo poſſum ſimplici & immortali oro, vt in hoc opère illius ſolùm nomine ſuſcepto, tenebras à me removeat, erroris ſcilicèt & ignorantię, nè de abditis & occultis naturæ cauſis ſcribens, ab authore naturę vnquam diſsiliam. O Deus qui es veriſsimus fons

Ratione probatur finis vltimus & infinitus.

Probatio Dei à tempore

Deus abſolutè & incomparabiliter ſimplex.

Oratio authoris ad hunc Deum.

lumi-

luminis & æternæ ſapientiæ, da mihi intelligẽdi tecumẽ, retinẽdi theſaurum, rectéq; philoſophandi ſcientiam, vt, dum librũ hunc reconditæ naturæ aperiam, omnia in eo conſcripta ad tuam gloriam, vſumq; Eccleſiæ tuæ referam & exponam. Habes (ſtudioſe lector) fundamẽtum philoſophię, ſine quo iacto philoſophus verus aut ſapiens eſſe non poteſt. Fruſtra enim & incaſſum ſtudiis invigilas, otioſè laboras, ſi in primo limine philoſophiæ hanc primam cauſam non diſcas. Nam quomodo rectè & ſapienter de principiis, de eſſentiis & proprietatibus rerum naturalium diſputes, ſi cauſam ignores illam, à quâ ſunt, cùm nõ eſſent, & ad quam cùm ſint, motu, ordine, perfectione tendunt? Vis ergo eſſe philoſophus, hoc eſt, ſtudioſus veræ ſapientiæ? hoc primum principiũ, hunc vltimum finem in ipſo fundamẽto philoſophiæ pone, diſce adoleſcens, doce vir factus, ſenex agnoſce hanc ſupremam & diuinã cauſam effectricem, motricem, conſeruatricem omnium. Si adoleſcens aſpidis caudâ & aculeo ictus, ideſt, voluptatum eſcâ & illecebris faſcinatus, hoc primum principium neges; vir tamẽ, idipſum eſſe, ratione & philoſophiâ demum perſuaſus credes; aliter ſenex Atheus fulmine conſcientię percuſſus, vt omnes Athei de quibus vnquã legerim, nimis ſerò credes. Zeno philoſophus ille fortiore argumento Deum eſſe non probat, quàm miſerrimâ morte & exitu Atheorum, qui ferrum, flammã, aliaq; exquiſita mortis tormenta ſentientes, incipiunt Deum nominare. Stulte Caligula, vis eſſe Deus? cur antrum & angulum queris cùm intonet cœlum? An Deus, fulmen aut ſtrẽpitũ nubis times? Magnus Deus Alexander veneno ſublatus eſt. Iulianus Apoſtata negans Deum, cõfoſſus miſer perijt; & certo certiùs peribũt omnes, qui voce aut vitâ, clam aut apertè negant: ratio eſt, quia longiſsimè à maximo & incommutabili bono diffugiunt & diſtant; at privari hoc bono, eſt æterno malo cruciari. Si hîc me moneas, vt tãdem velum orationis contraham, libenter audio; nam vereor nè nimis longus & prolixus fuerim. Sed facilè dabis mihi veniã (ſtudioſe lector) ſi decrepitam ętatẽ, vel potius delirium huius mundi conſideres, in quo hoc opus ſcripſi. Horrendum eſt dictu quidẽ (& tamen dicendũ) multi ſunt hodie incredibiliter ſtulti, qui audeãt: cętera quis neſcit? totus horreo verba repetere, qui (inquã) audeãt dicere (O tempora!) non eſſe Deũ. Iſtos ſi oraculis diuinę philoſophiæ vrgeas, fanatico quodã ſpiritu & furore perciti, hæc ipſa negant, & certè non mirum, cùm ipſum Deũ eorum author

rem

Fruſtra philoſophatur qui primam cauſam nõ diſcit

Miſerrima mors Atheorum Deum probat

Senec. lib. de ira.

Sueto. in Calig.

Plutarch. in vita Alexand.

Stulti negant Deum.

Pſal. 13. 1.

rem negent. Si non vidissem, si non audissem hęc mõstra, (Hackerum blasphemum illum Atheum, alioſq; ab inferis furenter excitatos scorpiones & locustas intelligo) certè tam multus, vehemens & copiosus in hac causâ non fuissem. Sed quoniam vidi nõ solùm istos, sed istorum aliorũq; furias, satyrasq; volantes in Deum, in Dei verbum, in fidem, in ecclesiã & Academias, optimarũ literarum asyla; operępretium esse putavi, bellum illis palam indicere, & rationis telis illorum insaniam, furorẽ, blasphemiã pro viribus configere, Deumq; in primis docere, sine cuius cognitione totũ humanarũ artium & scientiarum ædificium ruit. Philosophia enim non est philosophia, si Deum non sapiat. Gravissimis patribus, doctoribus & columnis ecclesiæ, sacra sua æternæ veritatis oracula relinquo, ex quibus in prophanos Machiavellanos, & gygantes furiosos istius ferreæ ætatis fulmina loquantur. Solũ hunc vsum philosophię nunc quæro, vt in tractãdis mysterijs naturæ, vi tantùm rationis & impetu isti terræ & gehennæ filij coacti, & cœlũ esse, & cœli esse motorẽ agnoscãt Deũ. Neq; est quidem hoc ipsum à studio philosophię, aut officio ipsius philosophi alienum, cùm & philosophia sit à Deo, & philosophus sit veluti canalis, per quẽ à Deo ad mortales hæc pars sapientiæ fluit. Philosophię ergo est & etiam philosophi, definire & docere causas rerũ, at frustra definiunt docentq; causas, si ignorent causam omniũ causarũ primam. Nam vt sagittarii, quãvis lectissimi sint, nullo scopo proposito rectè sua tela non possunt dirigere: & vt gubernatores navis, licèt sint quidem expertissimi, polari stellâ incognitâ, sæpissimè in navigando errant: ita philosophi hunc scopũ, hanc polarẽ stellã, idest, hoc primũ principium & finẽ rerum omnium ignorantes, sapientiæ nomen aut philosophiæ studiũ iniustissimè vendicant, turpissimeq; quidem in referãdis naturę mysteriis errant & hallucinantur. In circulo igitur & relatione ad hanc causam & finẽ, totius disputationis philosophicę axis & cardines volvi debẽt. Vt. n. sidera iuxta polũ fixa, movẽtur illa quidẽ ad motũ orbis in quo sunt, sed nõ cadunt, quia polũ intuentur suũ: ita præcepta philosophorũ & sapiẽtũ, prope stellã, vt ita dicã, divinę sapientię posita, manebũt illa quidẽ firma, dẽsiq; nubibus ignorãtię & errorũ dispersis, lucebũt magis, quia lumẽ suũ à stellâ sapientię q̃ sequuntur, petunt. Si hìc à me postules, vt, bello iã Atheis indicto, illorũ tela retundã, & argumenta in Deum blasphema tollã; respondeo, me videre omnino nullam rationem esse, quia

Philosophiæ & philosophi est docere Deum.

Atheorum argumentis non respondet, quia nulla sunt.

Athei

Athei omnes insani sunt, monstra sunt, peiores belluis sunt.

Athei omnes penitus insaniũt, & ideo ratione carẽt; mõstra sũt, & ideo lumine communis naturæ carent; imò longè deteriores belluis & monstris sunt, quia rationis & naturę luminibus extinctis, Deum negent, quem ipsæ belluę & monstra instinctu naturæ colunt. Si hîc vrgeas Diagoram, Protagoram, Epicurum, & nostræ ętatis Machiavellũ, doctos fuisse, eosq; non negasse Deũ sine aliquo prętextu rationis: respondeo iterũ atq; iterũ, eos non fuisse doctos, sed vel malis dæmonibus obsessos, vel idôlis istius mundi fascinatos, vel deniq; omni ratione & sensu privatos, prętер malitiã, blasphemiã, sapuisse nihil. Neq; est quod mirum hoc videatur tibi: Nam vt phrenitide aut maniâ laborantes, quamvis sint naturâ rationis compotes, omnem vsum rationis perdunt, eaq; loquuntur quæ à ratione & sensu sunt aliena: ita isti phanatici & furiosi homines, si homines dicendi sint, desperantes de salute suâ, aut furiis suorũ scelerum vulnerati, aut fascinati illecebris istius mundi, aut malorũ dæmonum (quorum mancipia sunt) suggestione impulsi, eructant ea quæ ab omni religione abhorrent, & non sunt inter mortales nominanda. Hæc enim vis est, vel potiùs virus regnantis peccati, vt tenebris plusquã Cymmeriis lumina mentis perstringat, omnemq; aditum pietati, rationi, cõmuni sensui, ipsiusq; naturæ monitis motibusq; occludat; ratio est, quia malus dæmon in arcẽ mentis irrepsit, in quâ ratio & cõsilium imperarẽt. Quãobrẽ etsi rectè aliquãdo & doctè isti Dæmon ex ore Atheorũ loquitur.

Athei non fuerunt docti sed dæmonibus obsessi.

agoristæ de rebus humanis aut loqui, aut scriptis aliquid mandare videantur, cave; nam non illi, sed ex illis dæmõ, magnus sophista & impostor loquitur, qui arte fraudulẽtâ escam proponit, vt hamo capiat & occidat; hoc quod ita sit, vt dico, hinc (meâ opinione) certè intelligas, quia de politicis & humanis sæpè nõ malè, at de Deo, de religione, pietate, rebusq; divinis nũquã nisi flagitiosè loquuntur Machiavellani isti, quod certè non semper fieret, si impurus spiritus, qui est Deo in malicià suâ sẽpiternus hostis, ex illis non loqueretur. Vt ergo olim ex idôlis gentiũ & falsis oraculis: ita nunc ex istis hominũ spectris & vmbris loquũtur dęmones, iisdẽq; tanquã organis & instrumẽtis vtũtur, vt omni de Deo & religione sensu sublato, omniq; vtriusq; metu extincto, ipsi solùm vt Dii colantur. Sed istos magos mundi magicis carminibus & incantamentis suis relinquo, nisi naturam, rationem, & philosophiam audiant, vt Deum (quem negant) auditis naturæ, rationis, & philosophiæ pręceptis, causam omniũ primam, & vltimum finem esse fateantur.

Abstra-

1 Abſtractionem mentis, quæ infinitis ferè rerum naturalium ideis, in theſaurum ſuum veluti receptis, non acquieſcat, donec vnam primâ cauſam, vi ſua ſubſiſtentem invenerit, quâ ſatietur.

2 Diſtinctionem multitudinis, quæ, cùm ſit illa quidé in rebus naturalibus infinitior, neceſſariò ad vnam primam vnitatem reducitur, vndè incipiat & in quam deſinat.

3 Comparationem, ſeu proportionem, minoris cauſæ; nam ſi vna forma minorem mundum, id eſt, ſi anima humana corpus humanum regat, neceſſe eſt vt ſit anima vniverſalis, id eſt Deus, qui mundum vniverſalem regat.

4 Participationem perfectionis in rebus naturalibus, quarum perfectioni aliquid ſemper addi poteſt, & proinde erit aliquid neceſſe ſimpliciter, infinitè & incommutabiliter perfectum, à quo omnia vltimam perfectionem habeant.

Metaphyſicè per

5 Admirabilem ſubordinationem rerum, quarum vna alteri ordine & virtute ſubiicitur, & quaſi ſubſervit, vt cœlum terræ, terra homini &c. Eſt ergo vna cauſa infinita omnium, cui vniverſa & ſingula ſubiici & inſervire debent.

6 Conſiderationem rerum minimarum & viliſſimarum in rerum natura, vt in muſca attentè à nobis conſiderari non poſſunt multitudo membrorum, colorum varietas, diſtinctio officiorum, organorum aptitudo, diſpoſitio partium, omniumq; mirabilis ordo, præter vitam, animam & eſſentiam, niſi coacti fateamur, eſſe primam cauſam quæ fecit; primam ſapientiam quæ diſpoſuit, divinam providentiam quæ conſervat omnia: nam hæc temere aut caſu fieri non poſſunt.

7 Vnionem & concentum, qui concentus aut vnio (cùm res omnes & ſingulę in vniverſo, naturâ, loco, proprietate ſint diſtinctę, & earum permultæ planè contrariæ) eſſe non poteſt, ſi non ſit prima & infinita cauſa, in qua vniantur.

Quòd vna ſit prima cauſa rerũ omnium naturalium, ſecundùm Philoſophum, probatur.

8 Conſervationem perpetuam rerum, quæ manifeſtè cauſam infinitam eſſe convincat, cùm tanta moles, tanta multitudo, decus & ordo rerum, ſine infinitâ cauſâ & providentiâ planè conſervari non poſſint.

Phyſicè, vt patet ſupra ſatis diſtinctè & apertè, in diſcurſu ab eſſentia, motu, ordine, decore, ſeu figurâ, multitudine, mole ſeu magnitudine, vi propriâ, & cõmuni, conſervatione & fine; quibus adiecta ſunt argumenta ab æternitate, ſimplicitate, incommutabilitate, & abſolutâ neceſſitate iſtiuſmodi cauſę ſubſiſtentis, cum refutatione Atheorũ, qui flagitiosè contrarium ſentiant.

Ethicè, per considerationem
- Subiecti, nempe animi humani, cuius potētię aut partes præcipuè duæ sunt.
  - Voluntas, quę cùm sit naturâ suâ immortalis, non definit bonum appetere, donec ad bonum infinitum pervenerit, cuius fruitione & intuitu delectatur.
  - Intellectus, qui nunquâ otiosus est in disquirendo vero, donec infinitum verum & incommutabile apprehenderit, cuius æternâ contēplatione gaudeat.
- Obiecti, quod est virtus, eademq; aut.
  - Moris, vt vitæ bonitas.
  - Mētis, vt rei veritas.

  Quę media & instrumēta sunt in hac vitâ, quibus animus ad contēplationē ęternę bonitatis & veritatis vtitur: vtitur (inq̄) non fruitur: nā his ornatꝰ nō quiescit, donec ipsidē in æternitate pfruatur.
- Finis, qui est fœlicitatis, & hęc est vel
  - Activa, quę in vitâ politicâ & civili perfecta actio virtutis moralis dicitur. Cæterùm cùm sit alia vita mentis, alia vita totius hominis (secundùm Aristotelem) illa immortalis, hæc mortalis; vnam fœlicitatem activam finitam, alteram contemplativam æternam statuit: vt subiecti æterni (nēpe animi) æternus finis, nempe Deus, habeatur.
  - Contemplativa, quæ est (divino Platone attestante) vt coniungamur Deo, qui omnis beatitudinis fastigium, meta, & finis est. Nam (vt Plotinus illius discipulus & interpres ait) supremus hominis finis, supremum bonum est. Et Arist. etiam idipsum innuit cùm definiat fœlicitatē contemplativam æternam esse, quia mens, eiusdem subiectum, immortalis & æterna dicitur.

Plato in Phædro. Plotinus li. 4. cap. 1. Arist. lib. 10. Ethic.

Habes (benigne lector) arma et nervos philosophiæ in hac causâ, quibus cōtra Atheos istorum temporum, ex castris naturæ, disputes. Adhortor tamen, quoniam Christianus sum, vt divinis testimoniis, verboq́; Dei solùm subscribas; quippe hoc verbum vox & legatio est Dei, quæ æternâ (vt ita dicam) antiquitate, styli & sermonis maiestate, sinceritate scriptorum, consensu temporum, obiectorum (quæ

Exhortatio ad divina testimonia amplectenda.

(quæ ſunt res geſtæ & monumenta Dei) inconcuſſa veritate, oraculorum certitudine, profunditate myſteriorum, præceptorum & conſiliorum ſanctitate, divinitate finis (qui eſt Deus) omnia ſcripta, acta & monumenta philoſophiæ ſuperat. O ſacram maieſtatem Bibliorum! ô ineffabilẽ divinitatem verbi! vnius verſus in te lectio plus mouet quàm legio Oratorum. Simplex eſt oratio tua, & tamen diſerta, humilis & tamen alta, facilis & tamen profunda, tempore ſcripta & tamen æterna, à mortalibus edita & tamen divina; lux cœli, lex Dei, vox veritatis, dux, via, & ſalus hominis. Quid addam plura? Si addam omnia quæ poſsim, addere non poſſum ſatis; nihil ergo addam, ſed attonitus admirabor, & conabor ſuadere Atheis, vt credant huic verbo, quod tot ſeculis, contra tot & tantos hoſtes è flammis ereptum, in ſinu Eccleſiæ conſervatum fuit: ſi humanum fuiſſet, periiſſet certè, at diuinum eſt, et perire non poteſt.

Opp.

Hoc fundamentum rerum naturalium non ponit Ariſto. ergo, vt illius interpres, non rectè procedis. Antecedens probatur; quia is ſolùm materiam primam, primam cauſam rerum naturalium poſuit, vt liquidò conſtat in primo Phyſicorum.

Reſp. *Cauſa prima duplex eſt, aut interna, ſic materia; aut externa, eadẽq; efficiens vel finis & ſic Deus (ſecundùm Philoſophum) prima cauſa rerum naturaliũ dicitur, vt in ſexcentis locis apud illum manifeſtè patet.* 7. & 8. lib. Phyſ. & lib. de Cœlo & mundo.

Opp. *Si Deus ponatur prima cauſa omnium, tum erat tempus in quo non erat mundus, ſed hoc eſt planè contra Ariſtotelem, qui mundum ſempiternum eſſe pertinaciter defendit: ergo ſecundùm Ariſtotelem, hoc omnino non ponitur fundamentum. Sequela maioris conſtat, quia res naturales, eſſentiâ ſuâ finitæ cùm ſint, tempus ſuam menſuram habent, in quo primum ſuum eſſe acceptum prima cauſa ferant.*

Reſp. *Prima vnitas cauſa in conſtitutione rerum, non ſemper menſuram temporis, ſed aliquando rationem ordinis ſpectat. Quamvis ergo Ariſto. in his libris Phyſicorum mundum ſempiternum eſſe pertinaciter (vt ais) defendat, ſic tamen defendit, vt æternitas ſimpliciter Deo, mundo verò tempus propriè conveniat. Nam etſi doceat, mundum & Deum, mobile & motorem tempore ſimul eſſe; nemo, vt opinor, eſt tam abſurdus, vt putet philoſophum exiſtimare tempus in Deum cadere, aut tempore menſurari; quod quidẽ fieret, ſi craſſâ Minerua axioma illud intelligatur. Sed procul dubio doctus Philoſophus intelligit, ſimul eſſe quoad poſſe; quia hoc ipſum poſſe & eſſe idem ſunt in Deo, in quem nullum accidens, nulla affectio, nulla mutatio cadunt, & cui omnia futura aut præterita ſẽper præſentia ſunt. Sic ergo mundũ æternũ eſſe defendit, quia, etſi illius eſſe tẽpore inceperit; in Deo tamẽ, cui futurum* Quomodo Ariſt. mundum ſempiternum eſſe dixit. Lib. 3. Phyſ. cap. 4.

præsens est ab æterno fuit: verum hoc esse quod dico, loca infinita apud Philosophum docent, vt in primis ille in 8. Physicorum, vbi confirmat mundum esse sempiternum. Illic enim Deum esse actu infinitum, immensum, ab omni materiâ separatum, Agens liberrimum, nullis omnino causis, effectus, aut mediis alligatum concludit: at qui potest esse actu infinitus, actu immensus, actu separatus ab omni materiâ, actu liberrimum Agens, si in relatione ad opera & effecta, cœlo, mundo, tempori & motui alligetur? In libro de Mundo apertissimè loquitur, Deumq; authorē & effectorem omnium appellat. Non minùs disertè in libro primo Politicorum affirmat, mundum homines q; initium & incrementum habuisse. Nemo sapiens negabit, quin in multis libris & locis Metaphysicorum demonstret philosophus, esse vnam primam, et infinitam causam, à qua res omnes suum esse sumant, nihil q; simpliciter & absolutè esse, præter Deum, qui solus incōmutabiliter manens, sine tempore & accidente, mutare possit omnia, ipse verò mutari non possit. In tertio de Animâ idipsum insinuat, cùm constantissimè affirmet, animā hominis non oriri ex traduce, aut materiâ aliquâ, aut vllâ potentia materiæ, sed incorpoream & immortalem esse substantiā, euo, non tempore, mensuratam, hoc est, ex parte ante (vt aiunt) incepisse, definitèq; suum esse æternum ex parte post alsunde derivasse. At vndequæso (cùm neq; à materia neq; à potentia materiæ) nisi à Deo, à Deo (inquā) secundū Aristotelem, qui alibi non dubitat affirmare, eandem divinitùs ad corpus accedere? Quid? an homo, minor mundus, incepit, tempore factus à Deo, & maior ille ab æterno fuit? certè non fuit, nisi intelligas, vt supra, esse & posse idem esse in Deo, cui futurum iam præsens est, cùm futuri & præteriti ratio & mensura solùm in res caducas & mortales cadat. Alia hic plura ex Arist. adduci possunt in hunc sensum loca, sed hæc nunc prælibata sufficiunt, ad insinuandam opinionem meam in ea tractanda quæstione, De æternitate mundi, quam posteà vberiùs demonstrabo. Neq; est quòd hoc loco quis existimet, me fiduciâ ingenij, aut arrogantiâ, paradoxum novum in defensionem Aristotelis invexisse, (quamvis, causam intuitus, existimaverim satis me valentem esse, qui docerem hoc verissimum esse quod dixerim) sed animum in hac re mihi dedit consensus quorundā doctissimorū, qui mecum idipsum ex Arist. verbis colligant, & idipsum mecum omnio sentiant. Si verò hîc communis me opinio recepta erroris arguat, ratione victus libenter cedam, meumq; fœlicem errorem, si error sit, revocabo: fœlicem errorem dico, respectu istius ætatis in qua viuimus, cùm mortales fallacibus & fucatis argumentorum vmbris decepti, longè aliter quàm Arist. mundum hunc actu iam existentem, credant esse æternum, indèq; occasionem & licentiam sumentes inaniter & flagitiose vivendi, nihil sæpius in ore habeant, quàm illud, vbi est promissio? vbi adventus eius?

Anima a Deo secundùm Aristotelem.

Epist. 2. cap. 3. divi Petri.

Opp.

Opp. *Si esse mundi ab æterno fuit in primâ causâ, vt ais, tũ vel quoad rem, vel intentionem fuit; nam medium non datur: quoad rem dicere non potes, quia reale principium tempore (vt ais) habuit. Quoad intentionem dicere nõ debes, nam si dicas, Platonis ideas infers, quas ipse Aristoteles vehemẽter negat.*

Resp. *Cum esse & posse idem esse in Deo ex Arist. modo docuerim: intellexi hoc ipsum quoad incommutabilem essentiam divinam, cui omnia futura præsentia sunt, idq; ineffabili modo: cui (inquam) omnia futura præsentia sunt, non quoad realem existentiam, vt sol in cœlo, aut quoad intentionem & abstractam ideam, vt forma domus in mente artificis, sed vt certissima effecta in primâ causâ & principio suo, idq; antequam actu effecta sint. Nam vt intentio rei futuræ ens actu est in animo, tanquam in causâ et principio suo, quamvis res ipsa, cui propriè inest hæc intentio, non existat: ita (si liceat magna cum parvis, divina cum humanis comparare) mundus ab æterno ens actu in primâ causâ fuisse dicitur; de futuris hîc necessariis, non contingentibus loquor. Si dicas, me hoc loco per intentiones verum futurarum in mente divinâ, nihil aliud quàm ideas Platonicas posse intelligere, Deũq; hoc modo exemplaribus formis in creatione mundi alligare, quod Arist negat; Respondeo, te malè verba interpretari mea. Nam mundum, non speciem aut ideam mundi, ab æterno (respectu Dei) fuisse dixi: similitudine tamen (quæ non est semper eadem per omnia) hoc ipsum docui, vnde hoc argumentum peto. Si intentio rei futuræ ens rationis actu sit, diu antequam res ipsa constituatur, si (inquam) sit ens actu, in principio finito, nempe animo hominis, multò magis in Deo, principio verum omnium infinito, mundus ab æterno ens rei esse potuit; non ens rei existens, sed subsistens modo.*

Opp. *Hoc posito, Deum esse causam omnium, si dicas illum omnia finxisse ex nihilo, negas Aristotelem, si verò ex alio principio, negas fidem; sic lupum auribus (vt aiunt) tenes, quocunq; te verteris.*

Resp. *Liceat mihi (quæso) iterum parva cum magnis, docendi causâ, conferre. Vt ergo intellectus humanus in se conversus, sæpissimè proprio suo lumine aliquid, quod non est, concipit, & tamen hoc ipsum conceptum ens revera est in eodem intellectu, quod ab alio principio nisi a solo intellectu non oritur: ita multò magis omnia in hoc vniverso à solo Deo, sine ope alterius principii, per infinitam in eo potentiam (quam non negat Philosophus) fiunt. Cùm ergo dicat philosophus* ex nihilo nihil fieri, *intelligit, quoad causas physicas, non quoad Deum, quem nullis mediis aut causis astrictũ & obligatum vult; vt constat in formâ hominis, intelligentiis, omnibusq; incorporeis substantiis, quas immediatè à Deo, sine vllâ aliâ subiectâ materiâ esse, manifestè confitetur.*

An posità primâ causâ, anima humana cognitio sit naturalis etiam philosopho necessaria? &, An eadem sit naturalis docente Philosopho?

MAGNVM volumen naturæ totus mundus est, parvum compendium homo. In titulo voluminis, Deus author & causa omnium, maiusculis litteris, ideſt, elementis, sphęris cœli, & syderibus pingitur. In compendio, matutina quasi stella eiusdem causæ, ideſt, anima humana continetur. Vt enim prima causa, quæ est divina & infinita, efficit omnia: ita anima humana, quæ est divinitus data, percipit omnia. Cognitâ ergò vt cunq; primâ causâ, eiusdemq; cognitione tanquam fundamento positâ, & probatâ philosopho necessariâ, in progressu operis vt ædificium perfectius fiat, scientia etiam animæ quærenda & habenda est: nam aliter philosophus non facilè intelliget, quæ materia, quæ forma, quæ instrumenta & ornamenta sint ad hoc opus iã astruendum necessaria. Quomodo enim intelliget, si animã, cuius vi & lumine hæc omnia intelligit, penitus ignoret? sed, vt rẽ ipsam aggrediar, duo in hac quæstione consideranda sunt: necessitas cognitionis, & cognoscendi modus; An (scilicet) sit naturalis. De necessitate cognoscendi animã dubium hoc esse potest, An ea sit simplex vel respectiva, vt aiunt; simplicem & absolutam necessitatẽ esse permulti negant, quia nõ cognito quid sit anima, intelligi tamen possunt mysteria philosophiæ. Nã vt rectè aliquis possit distinguere colores, & de illis judicare, tametsi solem definire non possit, cujus radijs illustratus colores cernat, & distinguat: ita potest quidem philosophus præclarè & sapienter demonstrare mysteria philosophiæ, licèt animæ essentiam ignoret, cujus lumine viribusq; adiutus hæc ipsa percipit. Non ergo opus est hanc animæ scientiam in ipso limine & ingressu prælibare; satis est philosopho intellectum docilem secum adferre, vt aperto libro philosophiæ, naturæ arcana demonstrata aptè & intelligenter percipiat. Sed parum attendunt isti, quicunq; sint; nam dispar & admodum dissimilis est modus percipiendi colores per sensum, & res naturales per intellectum, primam potentiam animæ: colorum enim iudex est oculus, vt sunt res numero actuq; singulares; rerum autem naturalium iudex est animus, vt sunt notiones vniversales mẽtis, quæ (vt in hoc procemio Physicorum docet philosophus) nobis magis nota sunt quàm naturæ. Necessitatem ergo pono, eandemq; absolutam præcognoscendi animi, quo intelliguntur omnia; quia aliter nec modum cognoscendi, nec in qua parte animi cognoscentis ponenda sit philosophia (horum omnium scien-

duo cõsiderãda, necessitas cognitionis, et cognoscendi modus.

Necessitas cognoscendi animũ simplex et absoluta.

ſcientia) intelliges. Non modum, qui à philoſopho multiplex diſtinguitur, & quoad nos, & quoad naturam: quoad nos iterùm, aut ab externâ potẽtiâ animi, vt à ſenſu, aut ab internâ, vt à phantaſiâ, ratione, mente, eâdemq; ſimplici vel compoſitâ, agente vel patiente, practicâ vel contẽplativâ. Hiſce iã omnibus ignoratis dẽ modo, oſtẽde (ſi poſſis) partẽ animi, in qua ineſt phyſica hęc cognitio, ars, aut ſciẽtia; imo hoc addo, q̃ his incognitis, plane etiã neſcias an ſit ars vel ſciẽtia: & ſi ſit ſcientia, an ſit ea rerũ vel intẽtionũ, an ſit practica vel ſpeculativa; hęc inquam omnia ignorare neceſſe eſt, ſi animã ipſã ignores, cui hęc omnia inſunt. Percurram hîc breviter prolegomena huius ſcientię, & tamẽ ab inſtituto meo nõ diſſilliã. Primùm ergo quæro, quid ſit philoſophia? ſi dicas generatim, eſſe ſtudiũ ſapientiæ, aut ſcientiam rerum tam divinarum quàm humanarũ; vel ſi ſpeciatim definias, eſſe ſcientiam rerum naturalium motui ſubiectarum; demonſtra mihi (cùm hîc mentio facta ſit ſapientiæ & ſcientiæ) vtrùm hi duo habitus, nempe ſapientia & ſcientia, ſint virtutes mentis aut moris: ſi habitus mentis eſſe reſpõdeas, dic mihi quomodo id ſcias, ſi quid ſit anima humana, cuius pars hæc eſt, omnino nõ intelligas. Iterum quæro, quomodo dividatur philoſophia; ſi generatim dicas, dividi in naturalẽ, moralem, & rationalẽ, vt omnes ſub ſe artes comprehendit; vel ſi ſpeciatim reſpondeas, diſtribui in phyſicã, mathematicam, & metaphyſicam, q̃ę triplici abſtractione mentis inter ſe diſtinguuntur, peto quâ ratione intelligas moralem illam partem philoſophiæ in voluntate, naturalẽ & rationalem in mente, tanquam in diſtinctis & propriis ſuis ſubiectis collocari, ſi ignores penitus has partes animi in quibus hærent & collocantur. Præterea, cum abſtractiones omnes, ſive re, vt phyſicæ, ſive ratione, vt mathematicæ, ſive re & ratione, vt metaphyſicæ, ſint ſolùm operationes mentis: nõ video quin ſis in his rebus Hypſeâ (vt aiunt) cęcior, ſi animũ ipſum definire & dividere nõ poſſis, cuius ſolius vi hæ omnes abſtractiones fiant. Poſtremo, ſi ſciſcitetur aliquis, an phyſiologia ſit ſcientia practica, cuius finis eſt opus vel actio, aut ſpeculativa, cuius finis eſt ſola cognitio rerum quas tractat, ignoranter quidem reſpondebis, ſi practicum & ſpeculativum intellectum diſtinguere & definire non poſſis, vnde iſtud ſcientiarum diſcrimen naſcatur. Exempli cauſâ, dic philoſophiam naturalem eſſe ſpeculatiuam ſcientiam, vt eſt, peto tamen quomodo hoc fiat, cùm in rebus ſenſibilibus, vt in elementis verſetur? reſpondes fortaſſe, per abſtractiones vi mentis à rebus ſic exiſtentibus factas; rectè quidẽ; nam ſic eſt reverà ſcientia. Sed otioſè de abſtractionibus loqueris, ſi nec modum abſtrahendi, nec principium, id eſt, animum (cuius primâ facultate

Ratio a philoſophię definitione.

A diviſione philoſophię.

Ab operationibus mentis.

A fine.

cultate, ideſt mente, abſtractiones fiunt) recte non intelligas. Huc addo illud primo intuitu paradoxum, quod habet philoſophus in præfatione huius primi libri; nimirum, vniverſalia eſſe nobis priùs nota quàm ſingularia, cùm in Primo Analyticorum videatur planiſſimè huic contrarium defendere. Pugnantia hęc loca reconcilia (ſi potes) naturâ animæ incognitâ; at illâ cognitâ & perſpectâ facillimè potes, docendo, aliquid à nobis primùm confuſè ſub ratione vniverſalis, deinde diſtinctè ſub ratione ſingularis percipi. Concludo ergo, ſimpliciter neceſſariam eſſe philoſopho naturali cognitionem animi, in cuius primâ & palmari (vt ita loquar) facultatulâ, nempe intellectu, vt in proprio ſuo ſubiecto ponitur, & cuius vi ſolâ ab aliis ſcientiis optimè diſtinguitur: & deniq; huius lumine omnia obiecta illa per abſtractiones mentis à cauſis demon-
Cap. 13. ſtrantur. Tempus me deficeret annumerantem omnia, quæ poſſum ex Ariſtotele, de hac re argumenta; pauca, præter hæc quæ attuli, nunc ſufficient. In vltimo cap. Primi libri Ethicorum, quorſum quæſo Ariſt. tam ſæpe, tam neceſſariò requirit animi cognitionem, vt neceſſariam ad moralem philoſophum, niſi vt intelligeret, virtutes mentis in intellectu, virtutes moris in voluntate, ipſos affectus in appetitu ſenſitivo, eodemque irraſcibili aut concupiſcibili collocari? nam (vt illîc ait) non eſt virtus in ea animæ parte, quæ vegetatrix dicitur. Etenim illa maximè in ſomno per calorem & nutritionem vivit, at bonus à malo per ſomnum non diſtinguitur; fic, vt vides, illîc dividit animam in ſuas potentias & partes, eiuſdemque notitiam morali philoſopho aliquâ ex parte neceſſariam eſſe confirmat; naturali ergo philoſopho eiuſdem cognitionem multò magis neceſſariam exiſtimamus eſſe, non ſolum ob cauſas quas diximus, ſed etiam quia eandem vt formam hominis phyſicam & naturalem tractat. Phyſicam & naturalem dico, vt in Libris de Animâ apertè conſtat. Sed hîc malè ne interpreteris hæc verba mea, cùm animam humanam phyſicam & naturalem hominis formam dixerim. Nam diſtinguo de animâ, quòd duplicem naturam habeat, comparatam vt eſt actus, abſolutam vt eſt ſpiritus; priori modo forma phyſica, poſteriore vero modo forma metaphyſica vel abſoluta ſubſtantia, & incorporea, per ſe ſubſiſtens dicitur. Hinc ſecunda pars quæſtionis eminet diſcutienda, nimirum, vtrum animæ humanæ doctrina ſit naturalis? Eſt ea quidem naturalis, vt anima pro actu & formâ corporis organici, vitam habentis in potentiâ ſumitur: verùm enim verò ſi pro ſeparatâ ſubſtantiâ corporis experte ſumatur, illius ſcientia

meta-

metaphyſica eſt, in quâ inter intelligentias, alioſque ſpiritus, divinæ eſſentiæ quaſi radios, rectè annumeratur; hoc dico, non quòd non ſit res planè divina dum ſit in corpore, in quo minoris mundi veluti globos vertat; ſed quia hoc carcere incluſa minùs luceat, quàm cùm ad libertatem ſuam vinculis liberata evolet, redeatque ad primam cauſam, à quâ proximè & immediatè ſuum eſſe ſpirituale ſumpſit. Si plura argumenta ad confirmationem huius opinionis poſtules, verbo ſic accipe. Anima, vt eſt actus corporis, eſt vera forma hominis: ſcientia autem hominis eſt naturalis: ergo etiam & animæ ſcientia eſt naturalis. Præterea, Ariſtot. diſtinguit, definit, dividit animam in hac parte philoſophiæ, eandemque fixo & definito tempore ad docilem & præparatâ materiâ, non aliter quàm alias formas phyſicas, docet accedere; illius ergo doctrina eſt naturalis. Cùm hîc dico, non aliter animam rationalem ad corpus humanum præparatum accedere, quàm alias formas naturales; intelligo animam in comparatâ & reſpectivâ naturâ ſuâ, quâ, vt actus, informat corpus; non in ſimplici & abſolutâ eſſentiâ, quâ vt ſpiritus per ſe ſubſiſtit. Poſtremò, animæ ſcientia eſt phyſica, quia ipſa anima generationis humanæ naturalis finis eſt, finis (inquàm) non quòd per præcedentes diſpoſitiones educatur ex potentiâ materiæ, ſed quia in inſtanti, in quo diſpoſita eſt materia, producatur à Deo, & corpori humano copuletur. Hic finis, hæc vnio res naturales ſunt, & non ſine motu naturæ fiunt: ſcientia ergo animæ naturalis eſt, in quam hic finis vnioque cadunt. Quid opus eſt verbis? huc tendunt omnia quæ diximus, nempe vt conſtet, ſcientiam animæ humanæ philoſopho eſſe ſimpliciter neceſſariam. Nam vt architectus, non ſolùm ſcientiam operis quod facit rectè tenere debet, ſed etiam & vſum inſtrumenti, quo omnes partes ædificii pulchrè concinnentur, ſuiſque coaptentur locis: ita philoſopho non ſolùm eſt neceſſaria confuſa cognitio ſuorum principiorum, ſed etiam certa ſcientia animæ, quæ eſt & ſubiectum, in quo illius ſcientia ponitur, & inſtrumentum, quo omnes in Philoſophiâ demonſtrationes & ritè fiunt, & diſponuntur. Ab hac enim ſcientiâ animæ, & vis ſciendi, & ordo procedendi, & demonſtrandi ratio, & methodus diſponendi omnia in philoſophiâ pendent. Vis ſciendi, per abſtractionem rerum vi ſolâ mentis factam, procedendi ordo, per cognitionem cauſarum ſolùm animo propriam, demonſtrandi ratio, per concluſionem à cauſis ſolùm intellectui notam, ad effecta; methodus diſponendi omnia

Anima in corpore exiſtens divina, ſed multò magis cùm à corpore fit liberata.

Philoſopho non ſolum cõfuſa cognitio ſuorum principiorum neceſſaria, ſed etiam certa ſcientia animæ.

omnia per comparationem ipſius intellectus, qui nunc ordine naturæ, à cauſis ad effecta, nunc ordine diſciplinæ, ab effectis ad cauſas, in præceptis philoſophiæ vtitur. Craſſa ergo erit ignorantia omnium in philoſophiâ, ſi ſcientia mentis humanæ deſit, quæ aliquando ab externis ſenſibus rerum obiectarum ſpecies aſſumptas percipit, aliquando verò ab internis ſenſibus, (phantaſiam, cogitationem, memoriam intelligo) eaſdem ſpecies, veluti in ſe reflexas, accuratiùs diſcutit & definit, aliquando proprii lumi is radiis illuſtrata, veriſſimas demonſtrationes rerũ divinarũ facit. At quomodo iſtæ ſciendi rationes & formæ intelligi poſſunt ſcient. à animi ignotâ, in quo tam varia & multiplex potẽtia ſciẽdi ineſt? Vſus huius quæſtionis diſcuſſæ duplex eſt: cognitio Dei, cognitio animi, in quo Dei expreſſa imago ineſt; vtraq; philoſopho naturali (vt iam docuimus) ſimpliciter neceſſaria: quippe ſine Dei cognitione turpiter errabit philoſophus, ignorãs primam cauſam, à qua ſint & ad quam referantur omnia: ſine cognitione autem animi ignoranter procedit philoſophus, ignorans ſciendi ipſum ſubiectum, modumq; percipiendi obiectum & finem ſuum. Imò ſine hac cognitione nomen ſapientis vendicare non poteſt philoſophus; nã qui poteſt eſſe ſapiens ille, qui ſeipſum neſciat? at neſcit ſeipſum ſi ſuum ignoret animum, cuius ſcientia vera humana ſapientia dicitur. Quippe ſi res quælibet ſit nihil aliud quam forma ſua, & ſi anima compos rationis & philoſophiæ ſit forma hominis; ſequitur, quòd ſine cognitione animæ, homo ſeipſum penitus ignoret. Philoſophus ergo non eſt habendus ſapiens aut doctus, qui in ipſo primo veſtigio & ingreſſu ad philoſophiam hæc duo non diſcat; Noſce teipſum, Agnoſce Deum: noſces autem teipſum, ſi animæ ſcientiam teneas; & agnoſces Deum, ſi omnes ſubalternas cauſas rerum in philoſophiâ tractatas, ad primam cauſam naturę ſapienter referas. Intuere fabricam naturæ & portam philoſophiæ, aureis certè literis, nempe ſtellis in cœlo, & punctulis diſtinctis, in centro mundi, hæc duo ſcripta et inſculpta videris: Noſce teipſum, Agnoſce Deum. At dices ex Ariſtotele, ſcientiam animæ eſſe difficillimam. Agnoſco ſententiam Ariſtot; ſed addit, eſſe diviniſſimã pulcherrimamq; omnium. Si dicas ex eodem philoſopho, cognitionẽ Dei acquiri non poſſe, quia illius eſſentia infinita eſt, quæ finito animi circulo, aut potiùs centro, comprehendi non poteſt: reſpondeo, vt ſupra per poſteriora, ideſt, per effecta cognoſci poſſe. Cũ ergo hoc loco cognitionẽ Dei animiq; humani, in primis neceſſariã philoſopho eſſe defendã, reſpectiuã (vt aiunt) nõ abſolutã ſcientiã requiro. Reſpectivã (dico) quâ homo animo in effectis cõcipiens Deũ, per gradus

Vſus quæſtionis huius ſecundæ; cognitio Dei, cognitio animi.

Philoſophus non eſt ſapiens, aut doctus, q̃ non didicit Deum et ſeipſum cognoſcere.

Quomodo ſeipſum noſcat, quomodo Deum agnoſcat quiſpiam.

Cap. 1. de Animâ.

dus veluti aſcendat & deſcendat, donec occultiora naturæ oracula & myſteria viderit. Quamvis attonitus ergo, nemo deterreri aut reſilire debet à ſtudio philoſophiç, quia res cognitu difficillimas aliquando tractet; ſed eò magis incitari ad amplexum eiuſdem, quia in ipſâ difficultate & obſcuritate rerum, ſplendorem quaſi ſolis intuitu mentis videat. Concludam verbo: ſol philoſophiæ Deus eſt, radius huius ſolis anima; ſol lucet, ſplendet radius; ad ſolem referũtur omnia ſydera, ideſt, omnia præcepta philoſophiæ; radio ſolis, ideſt, animâ ſapientis concipiuntur hæc præcepta & illuſtrantur; perge modò & aperto volumine philoſophiæ attentè quæ ſequuntur lege.

1 A communi ratione ſubiecti; quia philoſophia (ſcientia cùm ſit) in animo, vt in ſubiecto, collocatur.

2 A diſtinctione animę in potentias ſuas, quibus ignotis, incertum eſſet philoſopho, in qua parte animæ, vt in proprio ſubiecto, ponatur philoſophia.

3 A diſtributione philoſophiæ in moralem, quę in voluntate; rationalem, naturalem, metaphyſicam quę in intellectu variis modis ponitur.

4 Ab expoſitione ſeu interpretatione nominis, nempe practicæ & contemplativę ſcientiæ, quæ nominis interpretatio rectè à philoſopho intelligi non poteſt, ſi intellectus practici & contemplativi, ſimplicis & compoſiti, agentis & patientis, philoſopho non innoteſcat diſtinctio.

5 A modo percipiendi obiecta, per multiplicem abſtractionem phantaſmatũ à rebus, à ſenſibus, ab vtriſq; : qui modus penitùs ignoratur philoſopho, ſi varia & multiplex operatio animi abſtrahentis & percipientis formas non intelligatur.

1 Doctrina animæ, an ſit philoſopho naturali neceſſaria? hæc neceſſitas cognoſcẽdi animã probatur,

6 Ab ordine procedendi in philoſophiâ naturali, à cauſis (ſcilicet) ad effecta, à ſimplicibus ad compoſita, ab vniverſalibus ad ſingularia, à confuſis ad certa, à rebus intellectui obiectis ad ſenſibilia; at quomodo poteſt philoſophus docere cauſas, ſimplicia, vniverſalia, confuſa & intelligibilia eſſe magis nota nobis, ſi animæ notitiam penitus ignoret?

7 A comparatione minoris; quia ſi animæ cognitio ſit neceſſaria morali philoſopho (vt in 1. lib. Ethic. docet Ariſt.) multò magis erit neceſſaria naturali philoſopho, qui eandem formam hominis eſſe definit, eiuſdemque partes, vires & potentias ex officio diſcurit.

Tria in hac quæſtione ſũt conſideranda.

8 A duplici vſu animæ, quem philoſophus in duplici virtute animę ponit; nempe in intelligẽtiâ habitu principiorum, quâ docet, accedentes ad philoſophiam principiis credere ſine contradicendi ſtudio: & in ſcientiâ quâ per ipſa principia omnia naturæ effecta optimè firmiſſimeq; demonſtrat.

Natura

2 Natura animæ, An (ſcilicet) anima ipſa ſit forma naturalis? hîc intelligêdum eſt, duplicem eſſe naturâ animę.

Cóparatâ vt eſt actus corporis, & ſic eſt forma phyſica, naturalis: quod probatur,

A definitione formæ naturalis, quæ rei quam informat, dat nomen & eſſe; & ſic anima homini.

Ab ordine generationis, quia ad præparatam materiam, nempe corpus humanum, fixo & præfinito tempore accedit.

A potentiâ naturali, quia vires homini generandi, vigendi, ſentiendi tribuit, & tamen eſt vna in homine ſola anima.

A fine, quia in diſſolutione corporis definit hæc reſpectiva natura, vt eſt actus, quamvis in abſolutâ naturâ maneat.

Abſolutâ vt eſt ſpiritus, & ſic non eſt phyſica, ſed metaphyſica forma, vel potiùs ſimplex & abſoluta ſubſtantia, per ſe ſubſiſtens, incorruptibilis & æterna.

3 Vſus huius diſcuſſæ quæſtionis conſiſtit in relatione, vel

Internâ & metaphyſicâ, vt homo, ſuæ ipſius animæ cognitione ornatus, & ſeipſum noſcat & agnoſcat Deũ, à quo (ſecundum philoſophos) immediatè formam tam excellentem & divinam ſumpſit.

Externâ & phyſicâ, vt philoſophus à cognitione animæ exorſus, melius in demonſtrandis abditis rerum cauſis, & oraculis naturæ procedat, totamque philoſophiam tandem abſoluat, quæ in ſolo animo humano, vt virtus in ſubiecto, regina in ſolio hæreat lucatque.

Opp. *Ariſtoteles in præfatione Phyſicorum nulla omnino verba de anima cognitione, aut de illius cognoſcendæ neceſſitate facit: ergo ſuperflua & otioſa videtur eſſe hac tota de animâ diſceptatio.*

Reſp. *Et antecedens & argumentum nego: antecedens, quia etſi mentio non ſit facta explicita (vt aiunt) implicita tamen mentio facta eſt, cùm aperte doceat philoſophus, univerſalia eſſe magis nobis nota, quàm naturæ; quaſi diceret, duplicem eſſe notitiam animæ, confuſam & diſtinctam; priori modo univerſalia eſſe magis nota nobis quàm naturæ, poſteriore verò non eſſe. Et iterum hoc ipſum inſinuat, cum docet, ſequendum eſſe ordinem naturæ, non diſciplinæ in hac ſcientiâ: quaſi diceret. Animus philoſophi per intellectum incipere debet à cauſis rerum, quod quidem ſapienter agere non poteſt, ſi animi partes philoſophus non intelligat, quarum virtutibus, ideſt, intelligentiâ in principiis, & ſcientiâ in effectis exponendis vtitur. Verùm & concedatur eſſe verum, argumentum tamen non ſequitur; quia, licèt Ariſt. hoc loco nulla omnino verba de animâ, aut de cognitione animæ, aut de ordine procedendi in philoſophiâ feciſſet; alibi tamen de hiſce omnibus facere potuiſſet*

vt

vt quidem fecit in Libris illis Analyticis, in quibus, ex propoſito & apparatu, ſapienter & copioſè de multiplici motione animæ, de multiplici abſtractione formæ, de multiplici ordine procedendi in ſcientia, de multiplici denique vſu huius cognitionis diſſerit. Huc addi etiam poſſunt permulta ex Libris illis præclaris de Anima conſcriptis, quæ omnia in eundem ſenſum tendunt. Superfluum ergo fuiſſet, ſi hic idem iterum volviſſet ſaxum, cùm illic ſatis dixerit, præſertim in libris Demonſtrationum: vnde vnuſquiſque ſatis abundè præceptorum poſſit colligere, quæ arti (cuius eſt ſtudioſus) accommodet, vt hoc loco equidem nunc feci in philoſophia.

Opp. *Abſolutè & ſimpliciter id neceſſarium dicitur, ſine quo aliquid eſſe non poſſit: ſed philoſophus eſſe poteſt ſine cognitione animæ: ergo cognitio animæ non eſt philoſopho abſolutè & ſimpliciter neceſſaria. Maior propoſitio eſt à definitione neceſſarij; Minor probatur, quia vt artifex poteſt opus ſuum perficere ſine cognitione inſtrumenti: ita philoſophus poteſt artem ſuam diſcere ſine cognitione animi, qui philoſophi inſtrumentum eſt, quo vſus, myſteria, & præcepta naturæ percipit.*

Reſp. *Animus non rectè philoſophi inſtrumentum dicitur; eſt enim potiùs ſciendi principium, & philoſophiæ ſubiectum, ſine cuius cognitione, nec philoſophus, nec philoſophia eſſe poſſunt. Nam hoc dempto lumine (notitiam animi intellego) philoſophus in denſas tenebras ignorantiæ incidit, vt dimitti philoſophus non dicatur. Hic autem philoſophum, non ſimpliciter vt hominem accipio, cui nullum accidens abſolutè & ſimpliciter inſit neceſſarium, (nam ſi tollatur hæc animæ cognitio, hominis tamen ſubſtantia manet:) ſed hic per philoſophum, virum ſapientem aut ſapientiæ ſtudioſum intelligo, qui iſtâ cognitione animi ſublatâ, tollitur. Nam, vt rectè Ariſtot. & Agricola docent, quamvis ſapientia non ſit de naturâ hominis, eſt tamen de naturâ ſapientis: & ſic licèt ſcientia animæ non ſit neceſſaria viro, eſt tamen ſimpliciter neceſſaria philoſopho, qui ſine eâ indoctus, non ſapiens dicitur: &, vt retorqueam gladium, quem acuis, in tuum ipſius iugulum, dico, quòd ſicut medicus non eſt dicendus medicus, qui ſcientiam morbi, quem curat, & notitiam etiam medicinæ, quâ curat, ad vnguem non teneat: ita philoſophus non eſt dicendus philoſophus, qui ſcientiam rerum quas tractet, & notitiam animæ, qua res ſubiectas doceat, non apprehendat.*

Opp. *Scientia animæ eſt metaphyſica: ergo naturali philoſopho non eſt neceſſaria. Antecedens probatur, quia ipſa anima eſt res metaphyſica, cùm ſit ſubſtantia incorporea, per ſe & vi ſuâ ſubſiſtens, ſpirituique in recta linea ſubſtantiæ ſubalternatim ſuppoſita. Ratio tenet, quia illarum*

rerum cognitio ſolùm eſt neceſſaria naturali philoſopho, quæ naturæ & motui ſunt ſubiectæ, aut ſaltem, quæ ad ſubiectum attributionis in philoſophiâ ſunt reductæ: at anima humana, cum ſit ſpiritus, nec naturæ, nec motui ſubycitur, nec ad ſubiectum attributionis, nempe corpus mobile, circa quod verſatur philoſophia, omninò reducitur: (res enim non mobilis ſed movens eſt anima) ergo illius cognitio non eſt neceſſaria.

Lib. 1. de animâ cap. 3.

Natura animæ duplex.

Reſp. *Diſtinctio ſuperiùs allata, de reſpectivâ & abſolutâ naturâ animæ, vim iſtius obiectionis tollit. Concedo enim, animam in abſolutâ & ſimplici ſuâ eſſentiâ conſideratam, eſſe ſubſtantiam metaphyſicam, eiuſdemq; ſcientiam eidem divinæ parti philoſophiæ eſſe ſubiiciendam: at ſi in comparatâ naturâ conſideretur, vt præparatâ materiâ & definito tempore ad corpus accedat, idemq; informet, definiat, & eſſentialiter diſtinguat; omnino phyſica eſt: nec non illius ſcientia eſt naturalis, naturali philoſopho cognitu neceſſaria.*

Lib. 1. de animâ text. 1.

Oppo. *Replicatio in hoc reſponſum eſſe poteſt diſceptatio Philoſophi in tertio De animâ, vbi de ſeparatione, de immortalitate, de proprio lumine, de incorporeâ & ſpirituali eſſentiâ animæ frequenter agit.*

Text. 18. 19. & 20.

Reſp. *Dicendum eſt, propoſitum eſſe Philoſopho, in illo libello de phyſicâ cognitione agere, obiter tamen, vt excellentia illius formæ magis eluceret, metaphyſicam & divinam habere eſſentiam, ſæpe appoſitè q; inſinuat.*

Oppo. *Ariſtoteles ipſe fatetur, animæ ſcientiam eſſe rem cognitu difficillimam; nè ergo illius difficultate à ſtudio philoſophiæ quiſpiam deterreatur, probabile non eſt, eum putaſſe eiuſdem cognitionem imprimis philoſopho neceſſariam.*

Lib. 1. de animâ text. 4.

Reſp. *Vt ſpes inveniendi theſaurum, labores leves altiùs effodientibus, nullos effoſſo perfruentibus efficit: ita animæ ſcientia (ſit illa difficillima) propter reconditum in eâ theſaurum ſapientiæ, omne tædium & difficultatem tollit, hominemq; philoſophum incredibili deſiderio & ardore novas (quaſi) gemmas inveniendi accendit.*

LIBRI

LIBRI PRIMI.

CAP. 1.

Vtrum vniverſalia nobis ſint notiora quàm naturæ?

AGGRESSVRVS provinciam, quam ſuſcepi, occultiora naturę & philoſophię myſteria demonſtrandi, reſcindo equidem permulta, quæ in commentariis meis olim inſerui. Nomen (ſcilicèt) Authoris, ſubiectum operis, analyſin textus, tritas ferè omnes quęſtiones, variaq; plurimorum interpretum teſtimonia & opiniones; quæ ideò omnia reſcindo, quoniam à primariis & palmariis philoſophis, quos ſupra honoris cauſâ nominavi, vberiùs quàm à me poſsint, demonſtrantur. Cæterùm vt medicus rectè præſtat officium, qui aliquando externâ cute, figurâ, partibus, & lineamentis corporis humani intactis, nervos, venas, arterias, aliaſq; ſecretiores partes corporis arte ſuâ diſquirit: ita labor hic meus in abditis & arcanis naturæ receſſibus aperiendis (aliis magis notis controverſiis relictis) nõ erit (vti ſpero) ingratus, non erit inutilis. Pergam igitur, & paſſim ex textu Ariſt. tanquam ex fonte, puriores aquas promere & haurire contendam. Et quamvis hæc prima dubitatio, quam ex textu moveo, videatur communis (nempe an vniverſalia ſint nobis notiora quam naturæ) quoniam tamen in ea abſtruſum quiddam, & quaſi labyrinthum video, filum ingredientibus conabor porrigere, quo directi certiùs veſtigia moveant, & veritatis inveniant centrum. In hoc ergo dubio conſideranda præcipuè tria ſunt: primùm quotuplicia ſint vniverſalia, tum quænam ſint illa quæ philoſophus eo loco intelligat, poſtremò quomodo nobis dicantur notiora. Vniverſalia ſunt quadruplicia, dialectica, mathematica, phyſica, & metaphyſica. Dialectica ſunt conceptus, vel primæ intentionis, vt *animal*, *homo*, vel ſecundæ

Cauſa tractandę huius quæſtionis.

Quæſtio.

Vniverſale quotuplex.

ſecundæ intentionis, vt *genus* & *ſpecies*. Mathematica ſunt formæ vi mentis, vel conceptæ per ſe, vel à præexiſtentibus rebus ita elicitæ, vt in vſu artis rebus ipſis accommodentur. Metaphyſica ſunt vel res ipſæ per ſe divinæ, vel earum rerum ideæ in ſola mente poſitæ, vt Deus, omneſq; eſſentię ſimplices & abſolutę, quæ vltimæ ſunt abſtractionis, vt aiunt. Phyſica poſtremò vniverſalia, ſunt res ipſæ naturales, rerumq; principia, cauſæ, & elementa; vt *māteria, forma, compoſitum*, omniaq; entia rei vniverſim ſumpta, quæ vi motus actu aut potentiâ fiant. In dialecticis vniverſalibus rem & ſignum rei, in mathematicis abſtractam formam & vſum rei, in metaphyſicis quintam (vt ita loquar) eſſentiam rei, in phyſicis deniq; motum & exiſtentiam rei conſiderare oportet. Quippè in dialecticis vniverſalibus eſt intentio prima, quæ res; & intentio ſecunda, quæ ſignum rei dicitur. In mathematicis eſt abſtractio, & finis abſtractionis, in quo artis vſus ponitur. In metaphyſicis eſt reflexio animi in ſeipſum, per quam abſolutæ & divinæ eſſentiæ rerum percipiuntur. In phyſicis deniq; eſt conſtitutio, quâ omnia principia & effecta naturæ à priore vel poſteriore demonſtrantur. Aliam hîc multi diſtinctionem vniverſalium ponunt, à cauſando (vt aiunt) & à prædicando. Illa ſunt verbi gratiâ cœleſtis & divinæ naturæ, ab omni materiâ & ſenſu ſeparatæ; hęc autem ſunt, quorum termini prædicentur de aliis, vt ſuperiora, vel communiora omnia in 10. prædicamentis. Hâc iam poſitâ diſtinctione vniverſalium, facilè conſtabit, quęnam vniverſalia hoc loco à philoſopho intelligantur. Inhærendum verbis non eſt, vniverſalia hoc loco propriè & per ſe phyſica intelligēda ſunt, quæ triplici nomine in textu appellantur, *principia, cauſæ, et elementa*. Hîc obiter à multis movetur quæſtio, An hæc tria nomina ſint ſynonima, an ad diverſas ſignificationes & conceptus deſtinata? In vtramq; partem vltro citroq; hęc quæſtio à multis acerrimè diſceptatur. Qui ſynonima negant eſſe, vrgent Ariſtotelem eſſe brevitatis magiſtrum, verboſum non eſſe nugatorem, non voces otioſè, ſed res ipſas loqui. Qui verba hæc tria idē ſonare velint, reſpondent, Philoſophum interpretationis cauſâ frequenter vti ſynonimis, præſertim cùm ipſa Interpretatio ſit vnius nominis obſcurioris per aliud magis notum & familiare explicatio.

Principia, cauſæ & elementa, nũ ſint ſynonima?

Interpretatio quid.

Properabo; qui diſcriminatim hæc verba conſiderant, affirmant illi hæc inter ſe differre, ſecundùm ſub & ſupra, vt aiunt; non aliter quàm iſta, *Corpus, animal, homo*. Nam principium (inquiunt) ſignificat rem quamlibet, à qua res alia emanet, ſive procedat, nullâ ratione habitâ, an res promanans eſſentialiter dependeat, ſitne diſtincta à principio vnde promanet, necnè. Cauſa vero ſuperaddit, rem or-

Principium quid ſit ſecundùm eos, qui hæc nomina diſtinguant.

Cauſa quid ſit.

tam

tam dependere, & eſſentialiter diſtingui à principio. Elementum deniq; vlterius aliquid adiicit, nimirum principiũ eſſe de eſſentiâ rei, quæ ab illo originem ſuam traxit. Hinc concludunt, omne elementum eſſe cauſam, & omnem cauſam principium dici, ſed non contra: nam punctum principium lineæ, vnitas principium numeri, neutrum autem cauſa dicitur, & (ſi liceat quid addere) pater in diuinis principium filii, non tamen cauſa dicitur. Præterea, efficiens & finis rectè cauſæ compoſiti dicuntur, nemo verò rectè eadem elementa vocabit. Sed res hæc magni momenti non eſt, relinquo igitur lectorem libertati ſuæ, vtrum interpretationis cauſâ exiſtimet Ariſtotelem hæc tria verba tanquam ſynonima; vel diſtinctionis gratiâ tanquam diverſa adhibuiſſe: probabilis eſt in vtramque partem ratio, ſubtilior tamen eſt (meâ quidem opinione) eorum interpretatio, qui diverſa eſſe ſentiant. Sed redeo ad inſtitutum meum, & probo vniverſalia phyſica, propriè hoc loco intelligi à Philoſopho. Prima ratio à re ipſa, altera à contrario ſenſu, tertia à comparatione, poſtrema à fine ducitur. A re ipſa, quia alia non eſt intentio Philoſophi in his libris, quàm de principiis, cauſis, elementis & proprietatibus rerum naturalium agere. A contrario ſenſu, quia ſi de aliis aliarum artium principiis aut ſubiectis ageret, confuſè ageret. A comparatione vniverſalium, quorum alia primùm & ſimpliciter nota naturæ ſunt, vt metaphyſica, alia magis nota naturæ quàm nobis, vt mathematica, alia & nobis & naturæ, vt dialectica, alia denique magis nota nobis quàm naturæ, vt phyſica. A fine, quia finis naturalis philoſophiæ eſt ſola ſcientia rerum naturalium, quæ primùm ab vniverſali & confuſâ cognitione principiorum & cauſarum eminet, emanatque. Huc addo rationem à natura vniverſalium phyſicorum, quæ priùs & fortiùs vi ſuâ intellectum humanum feriunt, quàm alia aliarum artium vniverſalia; quippe philoſophi naturalis intellectus, immediatiùs obiecta & ſpecies à ſenſibilibus rebus plerumque trahit, quæ obiecta & ſpecies magis feriunt intellectum, quàm intentiones dialecticæ, quàm formæ abſtractæ mathematicæ, quàm metaphyſicæ & omnino ſeparatæ ſubſtantiæ rerum, quæ magis ab ente rationis, quàm ab ente rei pendent. Hæc ergo vniverſalia, proprio nomine phyſica appellata ſunt illa, de quibus hoc loco à Philoſopho diſputetur. Non tamen hîc nego, quin ingenioſè defendi poſſit hæc quæſtio, de ſingulis generibus vniverſalium, ſi diverſæ cognitionis ſpecies, ordines, & modi (de quibus ſtatim pluribus dicam) conſiderentur. Prima enim & quaſi abcedaria

Elementum quid ſit.

Vniverſalia phyſica hîc intelligi probatur.

A re ipſa.

A contrario ſenſu.

A comparatione vniverſalium.

A fine.

Poſſunt ſingula vniverſalia genera intelligi, ſi diverſæ cognitionis ſpecies, ordines, & modi intelligantur.

Arist. 3. de Animâ. text. 14. Lib. 1. Phys. text. 4.

ria noſtra cognitio in omni arte eſt confuſa, ſi vniverſales primoſque conceptus rerum in ea tecum perpendas; quippe mens noſtra eſt inſtar raſæ tabulæ, in qua, ante diſtinctam & elaboratam cognitionem rerum, lineæ quædam confuſæ trahuntur, quæ quidem lineæ confuſæ rectè vniverſalia principia dici poſſunt, in omni ſcientia intellectui primùm & confuſè obiecta. Prima enim idòla & phantaſmata abſtracta rerum minùs diſtinctè feriunt mentem, nullumque ferè veſtigium, imaginem, aut impreſſionem primo intuitu faciunt, niſi confuſam.

Reſtat nunc demùm vt explicemus, quomodo phyſica vniverſalia ſint nobis notiora quàm naturæ. Et quoniam hic de modo ſciendi agimus, operæpretium erit ſciendi modum diſtinguere, & definire.

Modus ſciendi.

Anal. poſter. cap. 3.

Modus ſciēdi diſtinguitur à Philoſopho in Analyticis, vt ſit vel à priore per cauſas, qui ordo naturæ; vel à poſteriore per effecta, qui ordo doctrinæ dicitur: huc etiam ſpectat illa diſtinctio de ſciendi modo, per reſolutionem à fine, per compoſitionem à cauſâ, per definitionem ab eſſentiâ, per diviſionem à multiplici potentiâ & exiſtentiâ rei. Modus ille primus, per reſolutionem à fine, ordo doctrinæ, vulgò reſolutivus dicitur, per quem progredimur à fine confuſè apprehenſo, eundem reſolvendo in ſua principia, tandem accuratiùs cognita; modus per compoſitionem à cauſa, vulgò ordo doctrinæ compoſitivus dictus, ex adverſo alteri reſpondet, quippe incipit à principiis (ſed attende) confuſè etiam cognitis, & pergit componendo, donec ad finem diſtinctè cognitum pervenerit. Modus definitivus, eſt ſciendi ordo à definito, ſed (vt hic docet Ariſtoteles) confuſè cognito, ad eiuſdem eſſentiam melùs per materiam & formam intelligendam. Modus deniq; diviſivus eſt ordo doctrinæ, qui diviſum confuſè cognitum, certum & indubitatum reddit, aut diſtinguendo in ſua ſignificata, ſi ſit æquivocum; aut diſtribuendo in ſua membra oppoſita, ſi ſit obſcurum.

Modus reſolutivus

Modus doctrinæ compoſitivus.

Modus definitivus.

Modus diviſivus.

In omni ordine, primum obiectum intellectui eſt vniverſale, & confuſum.

Text. 4, & 5.

Animadverſione hoc loco dignum eſt quòd in omni ordine & methodo cognoſcendi, primum obiectum intellectui (ſit illud finis, cauſa, definitum aut diviſum) vniverſale, & confuſum exiſtat; vniverſale & confuſum (dico) nō quòd ſemper ſit vniverſale aut confuſum reipſa, quod primùm obiicitur intellectui, ſed quia ſub modo vniverſalis & confuſi à nobis primùm cognoſcitur (vt Ariſtoteles probat in textu) ſigno rerum à nobis longiſſimè diſtantium, quæ licèt ſint quidem per ſe diſtinctæ & ſingulares, modo tamen primæ apprehenſionis in mente; vt res confuſæ & vniverſales concipiuntur. Vt ergo hanc primam demonſtrationem cauſæ concludam, quot-

quot

quot ſunt modi ſciendi, tot ſunt rationes & argumenta quibus probes, vniverſalia eſſe primùm nobis confuſè nota. Argumenta in textu tria ſunt, primum à toto quod ſub ſenſus notionem cadit, ſecundum à toto cuius natura definitione explicatur, poſtremum à progreſſu puerorum in cognoſcendis præceptis artium. A toto quod ſub ſenſus notionem cadit, ſic argumentatur philoſophus. Vt ſenſus ſe habet ad totum ſenſibile: ita intellectus ad totum intelligibile; totum autem ſenſibile notius eſt ſenſui quàm partes, (vt conſtat de humano corpore toto, confuſè à quovis cognito, cuius tamen partes ſolùm à medico doctoq; philoſopho intelliguntur) ergo totum intelligibile, quod eſt vniverſale, notius eſt intellectui quàm ſingulare. A toto, cuius natura definitione explicatur, ſic diſputat. Vt intellectus ſe habet ad rem definitam confuſè propoſitam, & ad partes definitionis, quæ diſtinctè eiuſdem rei definitæ eſſentiam explicant: ita ſe habet ad totum vniverſale, & ad ſingulas partes eidē ſubiectas; ſed id quod definitur notius eſt quàm ſint partes definientes: ergo totum vniverſale notius eſt quàm ſint partes ſubiectæ. A progreſſu puerorum in rebus cognoſcendis, ſic arguit. Sicut pueri vagâ & confuſâ notitiâ rerum, primùm omnes viros patres, omneſquè fœminas matres appellitant, antequam diſtinctam cognitionem ſuorum parentum conſequantur & teneant: ita noſter intellectus quaſi infantulus, primis artium præceptis imbuendus, vniverſalia artis principia non diſtinctè, ſed vniverſaliter & confuſè percipit. Etenim mens humana feneſtris naturæ, ideſt, ſenſibus apertis, obiectiſque rerum ab illis ſibi oblatis, eſt quaſi noctua in ſole, cæciſque oculis intuetur lumen & ſpecies rerum, donec (nubeculis quaſi diſperſis) clariùs & diſtinctiùs illas & videre & cōſiderare didicerit.

Argumenta tria in textu.

A toto quod ſub ſenſus notionē cadit.

A toto definito.

A progreſſu puerorum in rebus cognoſcendis.

Ariſt. metaph. lib. 2. text. 1.

Hoc ipſum etiam probari poteſt à ratione practici intellectus, qui Socratem longo intervallo ſeparatum, primùm ſub ratione entis aut ſubſtantiæ, tum ſub ratione corporis, deinde ſub ratione corporis animati, animalis, aut hominis intelligit, antequàm diſtinctè Socratem, aut rem individuam eſſe ſciat. Non parùm hîc ea, quæ ſuperiùs diximus de præcognitione primæ cauſæ, & animæ humanæ, neceſſariâ naturali philoſopho, hoc noſtrum inſtitutum probant; nam etſi ab effectis vtrumque cognoſcere docuerimus, prima tamen notitia vtriuſque vniverſalis eſt, quæ, cognitis præceptis philoſophiæ, certior tandem & illuſtrior fiet. Sive ergo ordinem naturæ, ſive ordinem diſciplinæ; imò ſive ordinem definitivum, diviſivum, compoſitivum, aut reſolutivum ſpectes, omnes om-

A ratione practici intellectus.

nium primi conceptus rerum confusi & vniversales sunt, donec animus, aut distinctis formis imbutus, aut proprio suo lumine illustratus, res ipsas, vt sunt, definire & demonstrare possit. Si quis hoc loco dubitet, an hæc notitia vniversalium, de quâ iam agitur, sit intuitiva an discussiva; respondeo discussivam esse, quæ vulgò abstractiva dicitur. Est autem discussiva cognitio duplex; aut perfecta per demonstrationem, aut imperfecta per abstractionem, vnde primus animi in rebus conceptus nascitur; hæc quidem, non illa, intelligi debet. Nam postquam animus in tabulas omnium internorum sensuum conversus, imagines in illis impressas distinctè viderit, illius notitia discussiva perfecta & absoluta est; solùm enim tam diu imperfecta & confusa dicitur, quàm à fallacibus externis sensibus & vmbris rerum indiscussis pendeat.

Notitia vniversalium cõfusa, discussiva est, non intuitiva.

Discussiva cognitio duplex.

Nihil hîc de intuitivo intellectu (quo spiritus ab homine separatur) dico, solum hoc addo, considerari etiam sic posse animum humanum, dum est in corpore, vt illius cognitio intuitiva aliquâ ex parte rectissimè dicatur; vel cùm seipsum intelligat, vel cùm in seipsum versus, divinas & separatas essentias rerum fine phantasmatibus aliunde sumptis contempletur. At non in ista notitia (licèt sit divina) est tanta perfectio, quanta in animæ separatæ cognitione inest: intellectus enim, dum est in corpore, suos gradus perfectionis habet. Nam si sit discussivus, mille modis nonnunquam fallitur, & quasi in oppositione solis (vnde lumen habet) per multos gradus obscuratur. Intellectus etiam intuitivus, dum hisce mortalis corporis vinculis alligatur, tardiùs in altum volat, resque divinas & seipsum non semper in aprico cernit. Hoc certum est, vtrumque principia & vniversalia, primo intuitu confusè apprehendere. Vnde rectè concludo vniversalia nobis esse in omni ordine, & modo cognitionis, magis nota quam naturæ: cùm dico in omni ordine & modo, excipio nullum; sed illud semper memineris, cùm dico magis nota, intelligo magis confusè, non distinctè; magis enim distinctè notum nobis nihil est quam naturæ, cui omnia accuratè nota sunt & explorata. Agnosce ergo teipsum in primis elementis cuiusq; artis quodammodo ecçutire (& certè est quod facilè agnoscas) cùm confusè non distinctè illa intelligas; hoc si tandem agnoscas, vsum disputatæ iam quæstionis tenes, qui est (meâ quidem opinione) vt cum Socrate hoc vnum scias, te nihil scire; aut saltem vt illud discas, non esse gloriandum de scientiâ, cùm nemo mortalium in hac vita sit perfectè

Metaphy. lib. 12. text. 39.

Laert. in vitâ Socratis.

fectè sapiens: potes esse philosophus si velis, id est, studiosus sapiẽtiæ, at non potes esse perfectè sapiens, donec ad primam naturam, quæ est æterna sapientia, redeas. Stude tamen in viâ, & stude in hac vitâ philosophiæ; nam illa est quidem speculum, in quo imagines infinitas divinæ sapientiæ videas.

Philosophia speculum est divinæ sapientiæ.

Distinctio quæstionis. An universalia sint nobis notiora quàm naturæ?

Ad dilucidam huius quæstionis interpretationem cõferunt,

- Distinctio universalium in
  - 1 Dialectica quæ sunt, vel
    - 1 Primæ intentionis, vulgò entia naturæ dicta, vt *homo, animal, substantia.*
    - 2 Secundæ intentionis, vulgò entia rationis appellata, vt *genus, species, differentia.*
  - 2 Mathematica, quæ sunt vel
    - 1 Per intentionem animi, vt *figuræ, numeri*, & cõceptus animo solùm concepti, qui rebus tamen accomodari possint.
    - 2 Per abstractionem, vt cùm res ipsæ existant, formæ tamen, motus, figuræ, numerus earundem existentium animo cõcipiantur; vt in Astrologia.
  - 3 Metaphysica, quæ sunt res vltimæ (vt ita loquar) abstractionis, vt essentiæ simpliciter subsistentes, sine consideratione accidentium.
  - 4 Physica, quæ sunt res ipsæ, rerumq; naturalium principia, confusè sub ratione vniversalis concepta; & hæc propriè hoc loco intelliguntur. Reliqua verò per accidens, vt in discursu probavimus, à reipsa, à cõtrario sensu, à comparatione, à fine.

Vniversale quotuplex.

- modus, seu ordo cognoscendi vniversalia, & hic est vel
  - 1 Resolutivus, qui procedit à fine, eundem resolvendo in principia.
  - 2 Compositivus, qui procedit à principiis, causis, & elementis rerum, progrediendo ad finem.
  - 3 Definitivus, qui est à definito confusè proposito & cõcepto, ad partes definitionis, quibus eiusdẽ definiti, confusè iam cogniti, essentia accuratè demonstretur.
  - 4 Divisivus, qui est, vel per
    - Distinctionem æquivoci in significata.
    - Distributionem vnivoci, confusè adhùc cogniti, in membra opposita.

Ordo cognoscendi quotuplex.

Hæc divisio ordinis ad bimembrem reducitur, vt omnis ordo sit vel

- Naturæ, à causis ad effecta.
- Disciplinæ, ab effectis ad causas.

Nota vtilis.

Obſervatio neceſſaria.

Obſervatio de hiſce omnibus modis cognitionis hęc eſt neceſſaria, quòd omnia à quibus incipiamus ſcire, ſint illa quidem primo intuitu confuſa, & ſub modo vniverſalis à nobis concepta, ſint illa fines, cauſæ, definita, vel diviſa, quæ reſolutione, compoſitione, definitione & diviſione fiant tandem certiora.

Confirmatio quęſtionis, quę eſt quintuplex: à

Ex text. 5.

1 Proportione inter totum ſenſibile & totum intelligibile, quoad primum conceptum vtriuſq; qui eſt confuſus & vniverſalis.

2 Comparatione totius definiti & totius vniverſalis; quorum illud adhuc confuſum per partes definientes; hoc verò per partes ſibi ſubiectas manifeſtum redditur.

3 Similitudine & ſigno puerorum, appellantium omnes viros patres, omnesque fœminas matres, confuſè & vniverſaliter, donec diſtinctam cognitionem ſuorum parentum habeant.

4 Conſideratione obiecti ſingularis, longo intervallo loci remoti, quod confuſè ſub ratione vniverſalis primùm apprehenditur.

Intellectus duplex.

5 Diſtinctione intellectus intuitivi & diſcuſſivi, qui primâ apprehenſione rerum confuſè ſcire dicitur, donec vel ad proprium lumen, vel ad libertatem ſuam venerit.

Vſus Quæſtionis quis.

Vſus, vt nemo inflatus ſcientiâ glorietur.

Opp.

Omnis humana doctrina, omniſq; diſciplina ex antecedenti cognitione oritur, vt docet Philoſophus in primo cap. primi libri Demonſtrationũ: ſed omnis antecedens cognitio intellectus eſt à ſenſu, cùm ſecundũ Philoſophum nihil ſit in intellectu quod non priùs fuerit in ſenſu: ergò rectè ſequitur, vniverſalia non eſſe priùs aut magis nota nobis quàm ſingularia, quæ primùm à ſenſibus recepta, intellectus tandem obiecta fiant.

Lib. 3. de Animâ text. 39.

Reſp.

Omnis humana doctrina, omniſque diſciplina, ex antecedenti cognitione, id eſt, aliquo modo ex ſenſu oritur: non tamen diſtinctè ſub ratione ſingularis, ſed confuſè ſub ratione vniverſalis, primo animi intuitu apprehenſi; & cùm Ariſtoteles doceat, nihil eſſe in intellectu, quod non priùs fuerit in ſenſu, nihil autem eſſe in ſenſu quod non ſit diſtinctè ſingulare; dico hoc verum eſſe de diſcuſſivo intellectu, qui res corporeas & ſenſibiles directè à ſenſu per ſpecies obiectas percipiat; non autem de intellectu intuitivo, qui proprio lumine illuſtratus, non ſolùm ſeipſum, ſed alia etiam permulta, ſine ope externorum ſenſuum intelligat, vt in metaphyſicis formis, & eſſentijs rerum animo ſolo conceptis conſtat.

Phyſic. lib. 1. text. 49. & Demonſt. lib. 1. cap. 24. & lib. 2. cap. 18.

Nihil in intellectu diſcuſſivo quin priùs fuerit in ſenſu, de intuitivo non item dicitur.

Opp.

Opp. *Primo intuitu ſuo nonnunquam intellectus rem, vt eſt, diſtinctè percipit: ergo non ſemper ſub modo vniverſalis & confuſi, vt ais. Antecedens probatur ab exemplis; quia primo intuitu ignem ab aqua, hominem à lapide diſcernit intellectus, quod facere non poſſet niſi diſtinctè cognoſceret.*

Reſp. *Duplex eſt notitia rei, ſenſitiva & intellectiva, illa ab ipſo ſenſu, hæc à mente inducium petit. Non hîc de ſenſitivâ notitiâ, aut re ſubiectâ ſenſui, ſed de intellectivâ cognitione, & re ſubiectâ intellectui agitur, hoc non dico quòd exiſtimem, rem omnino ſub ſenſum non cadere antequam intellectum feriat, ſed quoniam & in ſenſitiva & in intellectiva notitia rerum, modum cognoſcendi impenſè & diligenter obſervari velim; hic enim modus vniverſalis eſt. Nam etſi res ipſa quæ aut ſenſum aut intellectum moveat, origine & naturâ ſit ſingularis, obijcitur tamen & ſenſui & intellectui ſub modo vniverſalis. Hoc verum eſſe quod dico hinc facilè intelliges, ſi attentè mecum perpenderis, non rem ipſam, (puta lapidem) eſſe in oculo aut animo, ſed eiuſdem ſpeciem multiplicatam in medio, quæ ſpecies hîc multiplicata, cùm non ſit vna numero ſed multiplex, ſub modo vniverſalis primùm animo præſentatur, idq; confuſè, ſi infantiam (vt ita loquar) noſtræ cognitionis in limine cuiuſq; ſcientiæ conſideres.*

Notitia rei duplex.

Lib. 3. de Anima text 38.

Opp. *Naturæ nota ſunt omnia, idq; perfectè: ergò vniverſalia non ſunt nobis magis nota quàm naturæ: imò videntur eſſe multo minùs nota nobis quàm naturæ, quippè nobis confuſè, naturæ diſtinctè vniverſalia nota ſunt: Confuſa enim cognitio imperfectionem, diſtincta verò perfectionem cognitionis arguit. Si ergò diſtinctè vniverſalia nota ſint naturæ, confuſè nobis, rationem non video quin concludam, vniverſalia magis nota eſſe naturæ, quæ diſtinctè percipit; quàm nobis, qui per cancellos (quaſi) & rimulas, ſpecies & lumen rerum cernimus. Huc addo ex Ariſtotele (vt probetur antecedens primæ rationis) quòd natura ſit ſapiens in omnibus, vt conſtat in minutiſſimis animalculis, quæ admirabilem veluti artem & providentiam habeant. Conſidera apem & favum, formicam & illius laborem, araneam et telam, hirundinem & nidum: ſi non agnoſcas in hiſce ſapientem naturã, te minùs ſapientem et doctum indicabo. At hoc ponere, quod Ariſt. hoc loco ponit, (nimirum vniverſalia eſſe magis nota nobis & minùs naturæ) eſt plane naturam ignorantiæ arguere: ergo minùs commodè et ingenioſè diſcutitur defenditurq; hæc quæſtio.*

Lib. 1. Metap. cap. 1. Vide Pli. Hiſt. nat. lib. 11 ca. 5. & 24. lib. 10. cap. 24. Plutarch. de Solert. animal. Virg. Georg. 1. A. riſt. de Hiſt. animal li. 5. cap. 22 lib. 9. cap. 38. & 39.

Reſp. *Ex cõmuni errore multorũ vmbras petis. Nam ſi attentiùs textum Ariſt. legeris, non invenies hæc verba quæ tantopere vrges, nimirum vniverſalia eſſe magis nota nobis quàm naturæ, ſed eſſe magis nota nobis, ſine adiuncto hoc nomine naturæ, eo in caſu & ſenſu quo argumentum colligis.*

Natura enim nomen, non in dando, sed in auferendis casu (qui apud Græcos deficit) adhibetur. Quasi diceret Philosophus, universalia sunt notiora nobis quàm naturæ: ideſt, sunt prius, confuse obiecta nostro intellectui, quàm distinctè erdè in sua propria natura cognita. Hanc expositionem corroborat illud adverbium additum in textu. Naturaliter est (*inquit Arist.*) procedendum, ab ijs quæ naturâ sunt minùs manifesta, *ideſt, ab universalibus, ad ea quæ naturaliter sunt notiora, ideſt, singularia, nam addit statim*; Quocirca ex universis ad singula progredi oportet. *Si ergò rectè Aristotelem interpreteris, sensus hic est, quòd viâ auscultationis (vt aiunt) universalia sint notiora nobis quàm singularia, viâ autem generationis singularia sint notiora quàm universalia; quippè intellectus in philosophiæ præceptis, primùm ordinem auscultationis quoad doctrinam, & tum generationis quoad naturam sequitur. Sed esto, communis admittatur opinio, quòd universalia sint magis nota nobis quàm natura, (licèt Arist. primo Demonstrationis libro idipsum neget) si inde inferas, naturam ignoratem esse, malè rem totam accipis; nam imò potiùs contrarius sensus elicitur, si modum cognoscendi universalia diligenter consideres. Si (inquam) modum consideres, qui est confusus in primo intuitu intellectus, qui adhuc discussis & distinctis formis non instructus, confusè solùm sua obiecta percipiat. Cùm ergò dicat philosophus universalia nobis esse magis nota confusè, non concludit (meo iudicio) quòd sint minus nota naturæ, sed potiùs quòd distinctè sint magis nota naturæ, quàm multa quæ vmbris & velis tecta aut obscurata lateant.*

Viâ auscultationis vniuersalia sunt notiora nobis quã singularia: viâ generationis singularia quãm vniversalia.

Lib Demonst. 1. cap. 2.

Opp. *Si intellectus rem quamlibet sub modo universalis perciperet, sequeretur rem singularem nunquam in sua propria natura ab intellectu percipi: sed hoc est valde absurdum: ergò intellectus rem quamlibet non semper sub modo universalis et confusi percipit. Maioris sequela constat, quia res singularis in sua propria natura individua est, et conceptum universalem sui non patitur. Assumptio probatur, quia est planè contra experientiam, quæ manifestè docet, res singulares in suâ propriâ naturâ ab intellectu percipi, vt constat de individuis tùm substantiarum incorporearum, tùm accidentium formalium, quæ solâ mente percipiantur.*

Phyſic 1. tex. 49. & Posteriorũ lib. 1. c. 14.

Resp. *Intellectus consideratur bifariam; vel vt est simplex & quasi rasa tabula, vel vt est formatus, & quasi multis imaginibus tabula depicta: primo modo acceptus rem quamlibet, sub modo universalis percipit: altero verò modo acceptus discutit et distinguit, rerumq; singularium differentias, proprietates, & accidentia facilè discernit. Vt enim rudis & inexpertus gemmarius, cùm in multos lapides pretiosos eiusdem splendoris, coloris & similitudinis oculos conyciat, non ex illis statim optimum eligit & discernit, qui tamen arte tandem instructus & exercitatus, hoc ipsum facilè præstat: ita*

Lib. 3. de An. tex. 14. Intellectus bifariam dumitur.

simplex

simplex intellectus primo intuitu res singulares, sub modo universalium confuse per multiplicatas species conceptas, in suâ ipsarum naturâ statim non discernit, at postea differentijs, proprietatibus & accidentibus discussis, easdem facillime in individua sua natura percipit. Quod in argumẽto addis de individuis substantiarum incorporearũ & accidentium formalium, quæ primùm & per se (vt ais) sine multiplicatis speciebus animo concipiuntur, dico illas (incorporeas substantias intelligo) immediatè ab intellectu, in hoc statu posito, sine speciebus omnino non concipi; at cùm dico ab intellectu non concipi sine speciebus, species incorporearum substantiarum non nomino, sed species corporis, quibus spiritus & incorporea substantia (quæ per se vmbras aut species reflexas non habeant) intelliguntur. At (dices) quomodo per species corporis intelligatur spiritus? Respondeo, per discursum intellectus, qui considerata specierum corporis, spiritum id esse definit, quod omni materiâ & formâ careat quodq; per se & vi suâ subsistat; sic Deus vniversalis causa omnium, sic intelligentiæ, sic anima humana, omnesq; spirituales essentiæ intelliguntur. Sic etiam formalia mentis accidentia (vt alteri exemplo obiectionis respondeam) intelligũtur: nam & hæc quoq; seperationem à materiali subiecto postulant, vt eorum essentia in animo solo consistere intelligatur.

Opp. *Sunt quædam vniversalia, entia rationis, primùm et per sè ab intellectu fabricata, eidemq; imprimis distinctè cognita, vt genus, species, omniaq; nomina secundæ intentionis: ergò generatim de omni ente non instituenda est hæc quæstio. Antecedens constat, quia istiusmodi vniversalia ideo entia rationis dicuntur, quia ab intellectu fabricantur: at fabricari ab intellectu non possunt, nisi distinctè ab eodem cognoscantur, ergo sunt quædam vniversalia primùm & per se, distinctè ab intellectu cognita.*

Resp. *Consideratur hæc quæstio bifariàm, propriè, & sic præcipuè vniversalia physica, communiter, & sic omnia intellectus obiecta, modosq; intelligendi respicit. Vt ergò campus & scopus disputandi in vtramq; partem sit amplior, largè, non strictè defendo hîc quæstionem, & ad probationem dico, ista vniversalia, de quibus loqueris, nempe entia rationis, primùm non distinctè ab intellectu percipi sine medijs; nam primùm (istis adhuc confusè cognitis) entia rei, modo quo diximus, percipiantur necesse est, quippe eorum subiecta sunt, & ad ea solùm referuntur. Tametsi ergo fabricentur illa quidem ab intellectu, rebusq; accommodentur; non tamen sequitur illa imprimis distinctè, simpliciter, & absolutè ab intellectu percipi, cùm ipsa rei entia à quibus pendeant, adhuc confusam & indistinctam in intellectu notitiam habeant.*

Vniversalia, physica propriè in hâc quæstione intelliguntur.

Opp. *Si generatim de omni ente, & de omni cognitionis modo intelligatur hæc quæstio; destruitur illud axioma Arist. quòd intellectus in se versus, aut proprio lumine illustratus plurima distinctè sapiat: ergò strictiùs tenenda*

Metaph. li. 12. tex 39. li. 3. de Anima. tex. 8.

nenda eſt quæſtio. Antecedens probatur, quia ſi omne ens primò ſub modo vniverſalis & cõfuſi cognoſcatur, nõ erit intuitivus intellectus omnino, nec intuitiva cognitio mentis; ratio eſt, quia intuitivus intellectus vi ſuâ percipit, ſine phantaſmate et ſine diſcurſu rerum; talis eſt notitia Angelorũ, & talem etiã tu antea in intellectu (adhuc corpore clauſo) poſuiſti, at quomodo defendas neſcio.

Reſp. *Generatim de omni ente, & etiam de omni cognitionis modo quæſtionem intelligo, neq; deſtruo illud præclare dictum philoſophi, quod intellectus aut in ſe verſus, aut ſuo lumine circumfuſus, ſeipſum & multa myſteria ſapiat. Dico igitur intellectus notitiã duplicem eſſe, diſcuſſiuam & intuitivã, illa phantaſmatibus ſemper eget, vt perficiatur, hac verò non eget. Sed attẽde; hæc intuitiua (ſcilicet) notitia eſt etiam duplex, diuina, & humana, illa eſt vel actu infinita, vt in Deo, vel finita vt in Angelo: hæc autem vel inchoata, vt in anima coniuncta corpori, vel perfecta, in anima ſeparata, quæ tũ, nõ aliter quàm ſpiritus, omnia ſine diſcurſu & reminiſcentiâ percipit. Caterùm dum eſt in clauſtro corporis, quamvis proprium lumen eſſentiæ habeat, tam perfectè tamen, ac ſi eſſet liber et immunis, nec ſeipſum, nec alia diuina perſpicit. Nam vt qui ſolem per rimulam videt, non alium ſolem videt quàm qui in aprico cernit, quamvis minùs perfectè ille quidem quàm hic cernere dicatur: ita intellectus corpore incluſus, illius lumine obſcurato, non penitus extincto, eoſdem radios diuinarum rerum ſæpiſſime vi ſuâ (ſine phantaſmatibus aliunde aſſumptis) percipit, licet non tam clarè ac tum poſſit, cùm à tenebris & vinculis corporis, ad lucem & libertatem aduolet.*

Intellectus notitia duplex.

Intuitiva notitia duplex.

Lib. Poſt. 2. cap. 15.

Opp. *Minùs vniverſale prius cognoſcitur ab intellectu quàm magis vniverſale: ergò non rectè defenditur quæſtio. Antecedens probatur, quia ſpecies infima eſt minùs vniverſale quàm genus: ſed ſpecies infima prius cognoſcitur quàm genus: quod ſic probo; quia quod fortius mouet intellectum eſt nobis prius notum: ſed ſpecies infima (cuius præſertim ſingulare eſt ſenſibile) fortius mouet intellectum quàm genus, aut aliud ſuperius quodcunq; ergò ſpecies infima prius cognoſcitur quàm genus, aut aliud ſuperius quodcũq; Rationi huic attexi poteſt & alia, quòd intellectus à ſua potentia in actum, prius perconceptum ſpeciei, quàm per conceptum generis, aut alterius ſuperioris perducatur.*

Reſp. *Intellectus conſideratur bifariàm, vel confuſè, vt eſt mera potentia, & quaſi cera ad omnem imaginem recipiendam apta; & ſic primum illius obiectum ens eſt; vel diſtinctè ſeu contractè, vt eſt potentia animi, agens in paſſibilem ſui partẽ, & ſic minùs vniverſale, vt ſpecies infima, quæ fortius illius nerves quaſi pulſat, eidem prius notum eſt quàm magis commune. Verùm tamen hic ſolùm agitur de modo cognoſcendi ſecundum ordinem naturæ. Quare vt natura ſemper ab imperfectioribus ad perfectiora procedit;*

Intellectus eſt vel mera potentia, vel potentia agens in paſſibilem ſui partem.

vt

(vt ingeneratione hominis ab animâ vegetatrice ad sẽsitricẽ, à sensitrice ad rationatricem:) ita intellectiva cognitio, naturæ æmula, primùm à cognitione entis incipit, progreditur q; ad ea, quæ naturâ suâ sint minùs vniversalia, et certiora.

Opp. *Philosophus docet in textu, quòd sicut sensus se habet ad totum sẽsibile; ita se habeat intellectus ad totum intelligibile: sed sensus, si non sit impeditus, distinctè percipit suum obiectum sensibile, vt est in lib. de Anima, ergò intellectus, qui impediri non potest, distinctè percipit suum quoq; obiectum intelligibile.* Text. 4. Lib. 3. text. 39.

Resp. *Si nullum esset impedimentum intellectus, nullus error, nulla rerũ ignorantia esset; at cùm constet esse, falsum erit fundamentum quod ponis: nam vt sensus fallitur circa proprium obiectũ, si organum, medium, obiectum non bene disponantur: ita intellectus facilè errat, rebus vel rerum speciebus non rectè ordinatis, quibus illius cognitio informetur.* Intellectus quomodo errare potest.

Opp. *Definitum non est vniversalius partibus definentibus: ergò minùs aptum illud in textu positum est exemplum. Antecedens constat, quia partes definientes sunt vniversaliores & priores definito.*

Resp. *Partes definientes considerantur vel confusè, & sic sunt vniversaliores definito, vel contractè, & sic convertuntur cum illo. Cùm verò dicat philosophus definitum esse confusius, intelligit respectu cognitionis indefinitæ, cùm primùm proponatur definiendũ, vel respectu comparationis seu proportionis, quæ est inter totum sensibile, & totum intellectuale, quorum illud sensu, hoc mente percipitur; vtrum q; autem confusè, prius quam partes cognoscantur.* Partes definientes contractè acceptæ, convertuntur cum definito.

Opp. *Tertia ratio Aristò. in textu, de pueris indistinctè omnes viros patres, omnes q; fœminas matres appellantibus, non probat vniversale esse primùm notum intellectui: ergò infirma est probatio quæstionis. Antecedens constat, quia sic agni recèns nati, vniversalia sensu cognoscerent, qui omnem ovem loco matris sequantur.*

Resp. *Cave, ne dum agnum & ovem nominas: teipsum agno & ove simpliciorem probes. Nàm primum dubium est, an agnus recèns natus ignoret matrem, quam scire instinctus natura lactantis dedit; tum si ignoret, non est par ratio, quia non est omnino in belluis sciendi aut propria distinguendi ratio. Postremò, bellua rem singularem vt singularem non percipit, quia differentiam, aut proprietatem rei singularis non novit. Quòd verò rem singularem aliquando discernat (vt canis suum dominum ab alijs) hoc aut instinctu naturæ, aut vsu, non intellectu aut ratione facit.* Plin. l. 8. c. 40.

CAP.

CAP. 2.

An contra negantes principia liceat philosopho disputare?
An sit vnum aliquod primum naturale principium, à materiâ, formâ & privatione distinctum?

ORDINE procedendi in philosophia (qui est à principiis & causis ad effecta) luculenter ab Aristot. iam demonstrato, sequitur, vt quænam sint ista principia & causæ nunc accuratiùs ostendat; quod quidem in hoc capite doctè & sapienter facit Philosophus, primùm refellendo Parmenidis, Melissi & aliorum veterum philosophorum errata, quibus non inspectis & refutatis, hoc sequeretur incommodi, nimirùm Aristotelis ipsius de principiis positionem longè obscuriorem & difficiliorem futuram. Nam quemadmodum in Olympico certamine & stadio, nõ habetur victoria, nisi priùs pugnetur, & devincatur hostis: ita in palæstra, & studio philosophiæ, scopus rectè non attingitur, priusquam adversarii veritatis & sapientiæ refutentur. Sed equidem omitto hæc omnia: omitto (inquam) hoc loco philosophorum, contra quos disserit Arist. nomina, opera, sectas, ætates, honores, opiniones, & argumenta, quę à Peretio distinctè, copiosè & disertè suo cuiusq; ordine tractantur; solùm illas partes textus decerpo, in quibus abdita & occulta mysteria philosophiæ lateant. Et quamvis in hoc primo dubio inesse non videatur oraculum, necessariò tamen movendum & discutiendum putavi, quia insolens & superba est hæc ætas, in qua vivimus; cùm vbiq; reperiantur homuli nullius ferè ingenii, nullius artis, qui principia cuiusq; artis negent, imò qui ipsas artes, totumque vsum artium & philosophiæ negent. Quid? superbe, impudens & contentiosè homo, artium principia negas? Philosophus esse cupio, & contra te disputare nolo; silentio enim potiùs contemnenda, & supprimenda est ista tua temeritas, quàm argumentis (nè insolentior fias) refutanda. Non sunt principia philosophiæ, inquis, aut si sint, non sunt vera, aut si sint vera, non sunt illa quæ Aristot. somniet. Alia certè sunt, aut nulla sunt, Parmenides & Melissus meliùs dixerunt vnum esse, quàm Arist. tria. Subtiliùs Pythagoras, Democritus, Leucippus, Heraclitus, aliique (quos hîc supercilioſè contemnit philosophus) multò subtiliùs de prin

Principia et causæ in philosophia quę sint.

Curalia prius refellat.

Vide Aristotelem lib. 7. Ethic. cap. vlt. & 1. de Cœlo text. 101. & de Anima l. 1. text 19.

Lib. 4 cap. 6.

Cur hanc quæstionem moveat.

principiorum numero & naturâ diſputârunt. Quorſum (quęſo) ſchiomachia? quorſum auras & vmbras tanto verborum ſtrepitu & conatu verberas? Dico tibi neganti principia, nolo tecum diſputare; dubitanti autem reſpondere volo; ſed ambagibus relictis rem aggredior.

Vt dilucidior hæc quæſtio fiat, diſtinguendum eſt de principiis, quòd alia ſint ſimplicia ſeu incomplexa, quæ rerum; alia compoſita, ſeu complexa, quæ propriè ſcientiarum cauſæ dicuntur: illa ſunt (verbi gratia) vt *materia, forma, privatio*, hæc vt axiomata prima & indubitata in omni ſcientia, à quibus demonſtrationes certæ & neceſſariæ fiunt. Hæc autem principia (complexa intelligo) iterum diſtinguuntur in communia & minùs communia: illa ſunt vniverſalia enunciata, & propoſitiones quas vulgo Maximas appellamus; Vt, *de quolibet eſt affirmatio vel negatio, de nullo autem vtraq; ſimul*: Hæc (ſcilicet minùs communia) ſunt ſpeciatim aſſignatæ propoſitiones, quæ ad hanc vel illam ſcientiam propriè ſpectant, vnde demonſtrationes ordine naturæ aut diſciplinæ fabricantur; tales ſunt hæ propoſitiones in philoſophia naturali: *Natura eſt; motus eſt; omne genitum, corruptionem habet.* Vt de principiis, ita de negantibus principia hoc loco diſtinguendum eſt: nempe quòd alii ſimpliciter negent, non ſolùm ipſa principia, ſed omnia in ſcientia, quibus tandem probentur: alii verò comparatè negent, concedant autem permulta quibus demonſtrentur; contra illos diſputare non licet, quia impudenter negant omnia; contra hos verò licebit diſputare, quia relinquunt media, quibus philoſophus vſus, poſsit rectè adverſam partem concludere. Hæc quidem eſt expoſitio nonnullorum, ſed (meâ certè opinione) nimis ſtricta & anguſta. Nam etſi Ariſtoteles hoc loco dicat, non eſſe contra negantes principia diſputandum, intelligit proculdubio non eſſe diſputandum à mediis & locis eiuſdem ſcientiæ, cuius principia & media iſti pertinaciter negant: contra illos tamen diſputare non prohibet, ex medijs & locis aliarum ſcientiarum communium cœteris, (quales ſunt Dialectica & Metaphyſica) quæ omne ens tactant, & vniverſaliter omnium ſcientiarum ſubiecta & principia probant.

Principia ſunt ſimplicia vel compoſita.

Compoſita vel ſunt communia, vel minus communia. Ariſt. de interpret. ca. 6. & lib. 1. dem. cap. 2.

Negãtes principia vel ſimpliciter negant, vel cõparate.

Contra negantes principia, non eſt diſputandum à mediis eiuſdem ſcientię.

Licet ergò philoſopho contra negantes principia diſputare, licet (inquam) idq; ex propria ſcientia, ſi ſimpliciter & perverſè non negent omnia; at ſi negent, licet tamen ex alijs communioribus ſcientiis argumenta petere. Nam vt multi exiccatis ſuis fontibus

fontibus ex alijs ad tempus aquas haurire ſolent; quæ paulò minùs rectè vſibus inſerviunt, quàm ſi ex proprijs hauriantur: ita philoſophi doctiq; in omni ſcientiâ, negatis principijs & mediis ſuis, debent aliundè, ideſt, ex communibus, vires & arma petere, quibus nō multò minùs commodè vti poſſint ad debellandum hoſtem, quàm ſi à propriis caſtris peterentur. Quid? an in nullo ſenſu putas hanc propoſitionem tam celebrem, & in omni ore frequentem, veram eſſe? inaniter & otioſè quæris, nam ſenſum dedi, in quo vera ſit; nempe non eſſe diſputandum contra negantes principia, ſi ſimpliciter & omninò negent, verùm ſi ex parte, vel ſi hæſitanter, vel ſi diſputandi aut diſcendi ſolùm cauſâ negent, omni modo & arte conandum eſt, vt tollatur error, reformetur opinio. Si rationem quæras, cur in eadem ſcientia non ſit contra eos qui negant principia diputandum; reſpondeo hanc præcipuâ eſſe; quia pronunciata cuiuſq; artis innitantur principijs, quæ negata, probari non poſſunt vllo modo in eadem ſcientia; quam rem manifeſtam ſic reddo. Nam ſi probarentur, probari deberēt vel per alia principia, quę eadem ſcientia non habet, vel per effecta; at qui ita eſt alicui ſcientiæ infenſus, vt illius principia neget, ne dubites quin, gnauiter impudens, ipſa effecta, & ab iiſdem omnia deducta argumenta neget. Quid igitur? num negatis principiis omnis diſputatio ſilebit, & adverſariorum pervicacia impunè euadet? minimè. Sed, vt ſuperiùs diximus, ſi ea ſcientia, cuius negantur principia, ſubalternata ſit alteri, à ſubalternante (vt ita loquar) opem requiret; ſi vero non ſit alteri ſubiecta, ad commune aſylum omnium, nimirùm ad primam philoſophiam & ad dialecticam prouocabit; & ſic armata proſternet adverſarium, ſuaq; principia à calumniâ & ignorantiâ vindicabit.

Cur cōtra negantes principia non ſit diſputandum.

Principia probari non poſſunt in eadem ſcientia.

Cæterùm ſi adhuc temerè in ignorantia vel potiùs hęreſi, (quæ eſt contumax & obfirmatus error,) perſiſtant adverſarii, tibimet altum ſilentiū impera; nam cum hęreticis & contumacibus nō eſt omnino, diſputandum. Rationes cur hoc dicam, has paucas accipe. Si cum impudente & obfirmato in errore, diſputes, ex male ſano inſanum facies, quippe ſic folles faculis illius ſuperbiæ ſupercilioſæ addis, & quid ni flammas & incendia demùm expectes? Præterea, diſputare contra eos, qui ſic negent principia, eſt quaſi lumen ſoli, & laudem authoritati ſapientiſſimorū hominum (qui ea ſic poſuerunt) detrahere. Huc addo, quòd cum talibus diſputare ſit oleum & operam (vt aiunt) perdere: nam aut ignorant quæ loqueris, aut perverſè negabunt quæ probas. Impudentes ſunt, non ſilebunt; obfirmati ſunt, victi non cedent: poſtremò (vt rem paucis concludam) cum iſtis

Cum contumacibus non omnino eſt diſputandum.

Ratio 1.

Ratio 2.

Ratio 3.

Ratio 4.

gigantibus

gigantibus & monſtris diſputare, eſt (meâ quidē ſententiâ) ipſa templa conſecrata Mineruæ diruere, omnesq; Muſas & ſcientias extinguere; nam hoc exemplo permulti præcoci ſapientiâ adoleſcentes, hoc vnū præceptū facilè diſcent. *Negamus principia. Negamus Ariſtotelem.* Rami potiùs authoritatem ſequimur; non audeo dicere quę velim, dicam tamen quod Ariſto. in hoc textu dicit; *Vno* (ſcilicet) *abſurdo dato, ſequuntur mille.* Da veniam vt ad propoſitum & inſtitutum accommodem. Si hæc feneſtra aperiatur, vt in dialecticâ, aut philoſophiâ, aut quacunq; aliâ humanâ ſcientiâ liceat quiduis defendere aut negare, ſummoperè verendum eſt, ne qui ſint in humanis artibus perverſi, in ipſâ diuinâ philoſophiâ nimis præcoces, impij, & ſcelerati, nè dicam, hęretici fiant. Nam (vt eſt in proverbio) Cui plus licet quàm par eſt, plus vult quàm licet; & vt rectè hoc argumentum ſequitur; ſępe mentitur, ergò peierabit; ita illud non eſt ſemper falſum, iſte principia philoſophiæ perverſè negare audet, ergò non eſt mirum ſi errore & perverſitate delectatus, diuina tandem principia neget. Superbia enim & Philautia nullos modeſtiæ limites & cancellos habet: diſrumpantur ergo iſti ſuo ipſorum tumore & inflatâ ſcientiâ, nemo cum illis diſputet; nam philoſopho & ſapienti cum illis diſputare penitus non licebit. Ratio eſt, ſi ſapientem conſulas; *quia non eſt reſpondendum ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam.* At iſti ſtulti ſunt qui negant principia; imò ſi negando pergant, periculoſi ſtulti ſunt, qui principium principiorum negant, *& dicunt in cordibus, non eſt Deus.* Sed hactenus de iſtis; nunc ſequitur altera dubitatio, an ſit vnum naturale principium à materiâ, formâ, & priuatione diſtinctum.

Text. 10.

Qui in humanis artibus ſūt perverſi, in ſacris ſunt nimis impii.

Prov. 26. v. 4.

Pſal. 14. v. 1.

Quæſtio 2.

Incudem philoſophiæ nunc ſæpe malleolis ingenij pertundere oportet, vt quintis rerum veluti eſſentiis elicitis, ſecretiora naturæ myſteria inde emergant; inter quæ quidem myſteria hoc minimum non eſt, quod iam propono; nimirum, vtrum ſit vnum aliquod naturale principium, à materiâ, formâ, & priuatione diſtinctum? Expectas fortaſſe, vt hic (cum Ariſtotele) Parmenidem et Meliſſum refellam, qui vnum idemq; immmobile, ingenitum, infinitum, & æternum principium poſuerunt; certè non refellam: partim quia Ariſtoteles in refellendis aliis, vmbras plerumq; fingit, in quas incurrit; partim, quia promiſſi memor, reſectis & reciſis ſuperfluis, altiùs ſolùm recondita & neceſſaria ſequor. Occaſione ergò arreptâ ex textu, in quo dicitur Parmenides vnum poſuiſſe principium, opportunè hanc moveo quæſtionem, in qua vnum idemq; diſtinctum à materia, forma & priuatione eſſe defendo. Si verò alicui primâ frōte

Text. 12.

hic

hîc videar defendere paradoxum, pauliſper det veniam, & donec crebris ictibus ingeminatis ex lapide philophico ſcintillas rationis evolantes viderit, ſuſpendat iudicium. Dico igitur apertè, aliud eſſe naturale principium primũ à materia, forma, privatione diſtinctum, & per hoc principium naturam ipſam intelligo, & per naturam, non naturam naturantem (vt aiunt) de qua antea, ſed naturam naturatam, quæ principium motus & quietis definitur, intelligo. Et vt illam primam naturam ſive cauſam philoſopho cognoſcendam neceſſariò duxerim: ita huius naturæ cognitionem tam neceſſariam eſſe doceo, vt abſq; eâ nemo philoſophus, doctus, aut ſapiens eſſe, aut dici poſſit. Verumenimverò nè anceps, vaga, & incerta ſit hæc noſtra de naturâ contentio, hoc nomen naturæ diſtinguendum eſt. Primùm ergò nomẽ naturæ pro prima cauſa ſumitur, vt in libro de Mũdo, & etiam lib. 12 Metaphyſicorum cap. 7. vbi apertè dicit Ariſtoteles, naturam ipſam à principio pendere. 2. ſumitur hoc nomen pro cuiuſq; rei quidditate & eſſentiâ, ſic definitio natura, ſic eſſentia natura dicitur. Verùm ſi propriè hæc nomina diſtinguere velis, dicendum eſt, quòd eſſentia ordinem ad eſſe rei cuius eſt, quidditas ordinẽ ad definitionem, qua quid res ſit explicatur, natura ordinem ad motum & operationem rerum ſignificat. 3. pro innato accidente capitur, vt apud Galenum, *Natura* (inquit) ideſt, *calor nativus eſt artifex, meducus autem miniſter naturæ*. 4. deniq; ſumitur, (vt alia omittam ſignificata ad inſtitutum minùs neceſſaria) pro interno principio eſſendi (vt aiunt) vnde primò & per ſe res vnaquæq; naturalis habet, vt moueatur. Hanc ſignificationem maximè hoc loco amplectimur, alias verò non negligimus.

Naturale principium à materia, forma, & privatione diſtinctũ, eſt natura naturata.

Natura multiplex.

Lib. 2. de Cœlo. cap. 5.

Lib. de Iuvẽtute & ſenectute cap. 2.

Lib. artis medic. cap. 77.

Phyſ. lib. 2. cap. 1.

Quid expectas? novum fortaſſe & mirum tibi videatur quod dico, dico tamen hanc naturam eſſe primum principium internum rerum naturalium, à materiâ, formâ, & privatione reipſâ diſtinctum: quod probo à definitione, diviſione, proprietate, comparatione, ſimilitudine, toto & fine. A definitione, in qua natura dicitur primum principium motus & quietis in re naturali, per ſe, & non per accidens. Si hæc ſit definitio (vt omnes philoſophi & ſcholæ fatentur eſſe) aut eſt definitio rei, aut definitio nominis; definitionem nominis eſſe, vt opinor, non dices, quia natura eſt principium rei, nempe motus, qui ex ente reali non nominali aut intentionali naſcitur; nomina enim, & intentiones non ſunt cauſæ rerum, ſed res nominum & intentionum. Age ergò, eſt definitio rei; concludo igitur rem definitam, nempe naturam, vi eiuſdem definitionis, ab aliis omnibus realiter diſtingui & ſeparari; quippè

Naturam eſſe primum principium internum rerum naturaliũ diſtinctum, probatur.

A definitione

quippe hæ leges perpetuæ ſunt veræ definitionis, vt totam eſſentiam definiti explicet & vt idem eſſentialiter ab omnibus diſtinguat. Cùm ergo natura definiatur non vt nomen, non vt intentio, ſed vt res ipſa; cùm (inquam) definiatur eſſe principium, quod communius materiâ & formâ per ſe ſubſiſtit, (attende quid dixerim) quod communius materiâ & formâ per ſe ſubſiſtit, nec verè materia, nec verè forma dicitur, quippe, quænam eſt hæc prædicatio? Natura eſt materia; aut quænam eſt illa, Natura eſt forma? certè nulla: ſuperius enim de inferiore directè enunciatur, at inferioris de ſuperiore non eſt omninò prædicatio. Quorſum hæc omnia? eò certè, vt intelligas naturam eſſe principium, idq; internum, quod nec materia, nec forma, nec privatio dicitur. Altera ratio à diviſione naturæ in vniuerſalem & particularem ducitur. Natura vniverſalis eſt duplex, actu infinita, vt Deus, quem ſæpè philoſophi naturam appellant, vel potentia infinita per vim generationis in ſuis effectis, vt hoc principium motus & quietis eſt, quod in materiam & formam, tanquam magis vniverſale aut analogum genus in ſuas ſpecies diſtribuitur.

A diviſione.

Natura vniverſalis eſt duplex.

Hoc poſito, quærendum eſt, an membra huius diviſionis alias definitiones à definitione diviſi ſortiantur. Si ſortiantur, quod certè inficias ire non potes, nec debes, ſequitur neceſſariò, naturam eſſe aliud principium ab vtroque; nimirùm à materiâ & formâ diſtinctum. Nam quæ definitione differunt, realiter differunt; quod verò hæc definitione differant, poſtea patebit, cùm particulatim eorũ definitiones tradam. Tertia ratio à multiplici pròprietate naturæ petitur, & formatur hoc modo. Quæcunq; proprietate differunt, ea realiter differunt; ſed natura, materia, & forma proprietate differunt: ergo natura, materia & forma, realitèr differunt. Maior propoſitio huius ſyllogiſmi eſt Topica, et eiuſdem ratio hæc redditur, quia diverſa proprietas dverſam differentiam arguit. Aſſumptio probatur, quia naturæ proprium eſt, propenſionem dare materiæ ad appetendam formam, materiæ proprium eſt eſſe primum ſubiectum omnium; formæ deniq; proprium eſt eſſentialiter rem naturalem diſtinguere, perficere & definire. Alias etiam hìc poſſem proprietates naturæ recenſere; vt nihil moliri fruſtrà, nunqnam otioſam eſſe, finem optimum ſempèr intendere, iuſtitiam in omni opere & actione ſua exercere; quæ proprietates ſimpliciter naturæ conveniunt, & ratione naturæ alijs principijs minus communibus per accidens, vt generica propria ſpecieb⁹. Hinc ſequitur 4. ratio à cõparatiõe, ſeu analogia inter genus dia-

A proprietate naturæ.

Lib. 1. de Cæl. text. 32. lib. de Anima 3. tex. 48. De partibus animal. lib. 2. cap. 13. lib. 4. cap. 11. & ca. 13. lib. 2. c. 14.

A comparatione.

lecticum & physicum; vt ergo genus dialecticum se habet ad suas species: ita se habet genus physicum ad res sibi subiectas; sed genus dialecticum distinctum est principium a suis speciebus: ergo genus physicum est distinctum principium à subiectis sibi. Maior constat in exemplo *animalis*, dialecticè comparati ad *hominem*, & *belluam*; & in exemplo *naturæ*, de qua nunc agitur, physicè comparatæ ad *materiam*, & *formam*. Minor etiam constat, nam sive genus dialecticum intentionaliter, pro prædicabili, sive realiter pro re subiectâ, puta pro animali sumatur, distinctum principium est. Intentionaliter enim sumptum est distinctum prædicabile, realiter etiam sumptum re quiddam communius est, quod dat esse alijs minùs communibus; à quibus solùm existentiam habet. Attentiùs hîc animadvertendum est, dare essentiam esse proprium naturæ, quod materiæ & formæ acceptum non refert, quippe nullum esse à materia & forma natura recipit: est ergo natura principium realiter distinctum ab vtroque. Ratio a simili suum pondus habet. nam vt imago, quæ ex impressione sigilli in ceram fit, nihil præter ceram & sigillum videatur esse, cùm solùm ex ijsdem constet, si tamen per se & vi sua consideretur, aliud ab vtroque re ipsâ disiunctum & separatum existit; quippe nec cera nec sigillum dicitur: ita quamvis natura ita in materiam & formam dividatur, vt præter materiam & formam nihil omnino dici posse videatur; impensiùs tamen re, vt est, consideratâ, emerget magnũ discrimen, vt natura nec materia nec forma nisi indirectè & inordinatè (vt aiunt) dicatur. Sexta ratio à toto ad partes hoc ipsum probat, quia vt hîc docet Philosophus, totum à suis partibus differt: Sed natura est quiddam totum respectu materiæ & formæ: ergo natura à materia & forma differt. Maioris probatio in textu multiplex est, quia si totum & partes sint idem, tum partes ipsę inter se realiter non differrent, ratio est, quoniam quæ vni & eidem sunt eadem, inter se quoque sunt eadem. Præterea, totius & partium distincta sunt munera, proprietates, actiones & fines, vt diligenter contemplantibus constat.

Vt se habet genus dialecticũ ad suas species: ita genus physicum ad sibi subiecta.

Genus Dialecticum, quoquomodo sũptum, realiter distinguitur à minùs communibus.

A simili.

A toto ad partes. cap. 3. tex. 6. 17.

Postremò (vt multa alia argumenta prætermittam) cùm totum sit ens vnum, partes rerum entia plura, cùmque vnum & plura naturâ differant, totum etiam & partes different. Minoris confirmatio hinc patet, quia natura in has partes subiectivas dividitur, et quia apertè Aristoteles ipse materiam & formam partes naturæ sæpissimè in libris Physicorũ nominet. Si vrgeas Aristotelis sent ẽtiam hoc loco de toto composito, nõ de toto cõfuso et vniversali intelligi, quia par-

Vt lib. 3. Phys. tex. 65.

tes

tes conſtituũt huiuſmodi totum, totum autem non ex adverſo conſtituit partes: & proindè concludis totum compoſitum & partes non eſſe idem. Reſpondeo de vtroq; hunc locum rectè poſſe intelligi, & ſi rationem aſſignes quòd totũ compoſitum non ſit idem cum partibus, quia illius eſt componi, harum cõponere (quæ ratio quidem vera eſt) non video cauſam, cur totum vniverſale ab hac diſtinctione, et ratione excludas; quandoquidem hæc etiam ſeinuicem, non conſtituant. Nam quis dicet partes ſubiectas ſuperius aliquod conſtituere? et tamen quodlibet vniverſalius in eodem genere ſecundùm Ariſtotelem totum vniverſale et confuſum dicitur. Cùm ergo natura, quæ eſt *principium motus & quietis*, vniuerſalius quiddam ſit materiâ & formâ (tum quia illa duo principia continet, tum etiam quia ad compoſita perfecta & imperfecta ex illis ſe diffundit) rectè horum omnium reſpectu totum vniverſale & confuſum dicitur, diſtinctum tamen, quia nec materia, nec forma, nec mixtum ex materiâ & formâ nominari poteſt, quamuis hæc tria aliquo modo naturæ nomine inſigniantur. Vltima ratio à fine talis eſt. Quæ proprio fine differunt, eadem re ipſâ differunt: ſed natura materia, forma proprio fine differunt: ergo natura, materia, forma re ipſâ differunt. Propoſitio eſt Ariſt. 3. Topicorum, et eiuſdem ratio eſt, quia proprius finis cuiuſque rei propriam formam ſequitur, quippe inter formam & finem eſt tanta proportio, et ſimilitudo, vt ſæpe ab Ariſtotele forma & finis convertantur. Aſſumptio prioris ratiocinationis conſtat, quia naturæ finis eſt ſemper agere propter finem, materiæ finis eſt vel ipſa forma, vel perfici à forma, formæ denique eſt materiam confuſam actu ſignare, & ad certum aliquod ens contrahere. Sic in generatione hominis natura primùm mouet, mouetur materia, ad præparatã materiam, accedit forma; hinc homo perfectus naſcitur, qui à natura motum, à materiâ potentiam, à forma actum et perfectionem habet. Eſt enim natura principium motus, eſt materia principium potentiæ (quæ vi ſuâ paſſiva, inſtinctu tamen naturæ activa redditur) eſt denique forma principium actus & perfectionis, vel potiùs ipſe actus ipſaque perfectio: differunt ergo hæc tria principia rerum, eorum tamen vnio in effectis naturæ amica eſt, vt videre licet in homine, in quo hæc diſcors (vt ita loquar) harmonia ineſt.

Phyſ. lib. 2. tex. 3 Metap. lib. 5. tex. 5.

A fine.

Lib. 2. Phyſ. cap. 2. tex. 74. De Generatione animal. lib. 1. cap. 10. Homo generatus à naturâ habet motum, à materiâ potentiã, à formâ actũ & perfectionem li. de Anima 2. tex. 2.

Poſſem huc adducere aliud argumentũ in ſuppetias, ad corroborandam hãc opinionẽ, nimirum à teſtimonijs plurimorũ philoſophorum tum veterũ tum neotericorũ, qui idẽ mecum de hac re ſentiant;

ſed quoniam mihi in hoc opere decretum eſt argumentis potiùs quàm teſtimonijs, contextis rationibus potiùs quàm philoſophorum nominibus & authoritatibus textum, & marginem decorare; dabis mihi veniam ſi huic provinciæ ſuperſedeam, præſertim cùm minùs ſit neceſſarium; at vbi neceſſarium eſt, ibi vel paucis recitatis tibi ſatisfaciam, vel te ad Pererium & Conimbricenſes, aliosq; mittam, qui in erratis ſincerè refutandis, non ſolùm firmâ ratione, ſed authorum multorum agmine delectantur. Quid multis? quamuis labor meus ſit AEtnâ futurus gravior, contẽdam vt volumen ſenile hoc meũ non verbis ſed rebus, non vmbris ſed ſignatis rationum tabulis perornetur. Sì in hac re deſideres hoc genus probationis, lege Ariſt. in 2. Phyſicorũ, vbi, vt antea demonſtratum eſt, definit naturam principium & cauſam motus; lege Albertum Venetũ, Scholam Colonienſem, Avicennam, Averroem, Bricottum, Divum Thomam, quibus addo, ſi vis ab Oxonia (vt loquar cum Cardano & Scaligero) diſputare, Scotum, Occhamum, Burlæum, Baconem admirabilis ingenij (vt ita dicam) oracula, vnius honorifici collegij magna lumina, lege (inquam) hos omnes in commentarijs ſuis fecundi libri Phyſicorum, & omnium in hoc vno conſenſum invenies, naturam ſcilicet non eſſe materiam, non eſſe formam, ſed principium per ſe motus & quietis diſtinctum ab vtroq;. Hac cauſa, hoc principio, tanquam medio & inſtrumento vtitur Deus prima cauſa omnium, non quod non poſſit ſine medijs & inſtrumentis quicquam agere, (eſt enim, vt docet Philoſophus actu infinitum liberrimumq; Agens,) ſed vt diſcant mortales, cauſas naturales non eſſe primas, ſi Deum ſectentur, (primę enim cauſæ & principia dicuntur, quia primùm illis Deus in rebus naturalibus efficiendis vtitur) at quoniam Deus eſt & author, & motor naturæ, eiuſdem globos nonnunquam pro arbitrio contra communem curſum & ſtadium cauſarum vertit; vt cùm generentur monſtra, appareant cometæ, ſereno cœlo audiantur tonitrua, tota (vt nuper) tremat & moueatur terra. Quot hodiè in cœlo? quot in terra? quot in aere cernuntur portenta & prodigia? & tamen nos (miſeri homunciones) cauſam cauſarum non agnoſcimus, non timemus, non veneramur. Ignis de cœlo ſæpiſſimè devolans conſumit civitates; eſt contra naturam: terra vniverſa in eodem momento tremuit; res mira, res formidoloſa, res contra naturam: arma & armati apparent in cœlo, terribiles gemitus & voces audiuntur; quis negat hæc contra naturam? loquuntur nonnunquam recèns nati & infantuli, ominantur mala; hoc non docet philoſophia,

Pererius & Conimbricenſes.

Text. 1. Albertus. Venetus. Schola Colõ. Avicenna. Averroes. Bricottus. D. Tho. Phyſic. lib. 7. & lib. de Mundo. Moral. ad Eudem. lib. 7. cap. 15.

Deus poteſt ſine mediis, operari. Vide Garſæũ de Meteorologi. & Lycoſt. de Prodigiis. Regiſtrum tẽporũ. fol 151. Ioſephus de bello Iudaico.

Quemadmodũ de infantulo quodam Permerinæ (Hollandiæ oppiduli) nato in chartulis vulgatum eſt; & à mercatoribus fide dignis nuper proditum.

philoſophia, eſt contra naturam: homines, homines philoſophi, imò (quod magis eſt) homines Chriſtiani Chriſtum & Deum negant; eſt contra rationem, eſt contra philoſophiam, eſt contra naturam. Hæc ſi videris, diſce naturam, & naturæ authorem admirari.

Diſtinctio prima quæſtionis. An contra negantes principia ſit diſputandum?

- 1 Diſtinctio principiorũ, quorum alia dicuntur
  - 1 Incomplexa, quæ ſunt rerum, vt *materia, forma, privatio* in philoſophia.
  - 2 Cõplexa, quæ ſunt vel
    - 1 Vniverſalia axiomata, & aphoriſmi omnium ſcientiarum, à quibus demonſtrationes ſuas certas, veras, & indubitatas petunt. — Principia duplicia.
    - 2 Minus communia, vt enunciata illa neceſſaria in omni arte, quæ rem hanc vel illam in arte, non totam artem, demonſtrent.
- 2 Diſtinctio negantium principia, quorum alii negant
  - 1 Simpliciter, idq; vel ex
    - 1 Simplici ignorantiâ omnium, qui ſunt accuratiùs inſtruendi.
    - 2 Petulantiâ & protervitate, qui ſunt argumentis ex communibus ſcientiis petitis (ſi fieri poſſit) palàm convincendi.
    - 3 Malitiâ & contumaciâ, qui ſunt à ſcholis & ſpaciis philoſophorum exſibilandi.
  - 2 Cõparatè, idq; vel ex
    - 1 Contraria opinione, & horum ſententia demonſtrationibus eſt refellenda.
    - 2 Dubitatione non inutili, & illorum ſcrupuli ſunt removendi.

Vt illuſtrior hęc quæſtio fiat, cõſideranda ſunt

- 3 Diſtinctio ſcientiarũ probantiũ principia, quæ ſunt vel
  - 1 Proprię, in quibus negata principia continentur, & ex ilſdem non licet probare principia; quoniam qui alicuius ſcientiæ principia negant, media etiam eiuſdem ſcientiæ, quibus probentur, negabunt.
  - 2 Communes, & hæ duæ ſunt
    - 1 Dialectica, communis miniſtra omnium, quæ de omni quæſtione probabiliter ex locis diſſerit.
    - 2 Metaphyſica, communis domina omniũ, quæ abſolutas demonſtrationes omnium ſcientiarum comprehendit; & ex hiſce duabus ſcientiis licebit contra omnes negantes principia diſputare, prętèrquam contra eos, qui malitioſè, impudenter, & contumaciter negent.

Ratio cur cõtra malitioſè & contumaciter negantes principia non ſit diſputandum, eſt
1 Quia ſunt iſtiuſmodi gnaviter impudentes, de quibus eſt deſperandum.
2 Quia inde ex male ſanis dementiores fiunt.
3 Quia offenſio inde naſcitur, & periculum cauſę, ne audientes & non intelligentes, fraude potiùs quã ratione capiantur.
4 Quia antiquitas, ſucceſſio, conſenſus (in quibus à magnis & ſpectatæ ſapientiæ philoſophis poſita rataq; ſunt hęc artium principia) magnum inde detrimentum ſentiunt.

Argumenta in primam quæſtionem capitis, An contra negantes principia ſit diſputandum?

Opp. *Duplex eſt via probandi in omni ſcientia, alia à priori per cauſas, vt demonſtrentur effecta, alia à poſteriore per effecta, vt negata probentur principia: inanis ergo eſt iſta dubitatio, cùm in qualibet ſcientia via aſſignetur probandi principia. Antecedens eſt Ariſtot. primo libro Analyticorum, & approbatur ab omnibus, præterquam à Ramo, qui ſine ratione vnam ſolam methodum (nimirum illam priorem per cauſas) pertinaciter defendit.*

Reſp. *Contra negantes principia ex ſimplici ignorantiâ, vel ex contrariâ opinione, vel dubitatione, licet per proprietates & effecta eiuſdem ſcientiæ diſputare, & diſputando demonſtrare principia; quia iſtiuſmodi ſic negantes, dociles ſunt, & ex petulantiâ aut malitiâ non negant. At contra negantes ſimpliciter, vel non eſt omnino diſputandum, ſi ſint contumaces aut malitioſi: vel diſputandum eſt, ſi ſint ſolummodo petulantes & protervi ſine malitiâ: veruntamen obſervandum eſt, demonſtrationes non eſſe petendas ex mediis eiuſdem ſcientiæ: quia negantes principia, facilè negabunt media.*

Opp. *Contra malitioſum & contumacem hoſtem in iuſtâ cauſâ pugnandum eſt; ergo contra malitioſum & contumacem adverſarium in omni ſcientiâ eſt decertandum. Comparatio in hoc argumento ſequitur. Nam vt magnum damnum & diſpendium iuſtitia patitur, ſi cuilibet malitioſo & contumaci iura negare (idq; impunè) liceat: ita magna iniuria illata eſt ſcientiæ, & eiuſdem authori, ſi negantes principia, ſine vulnere in theatro philoſophorum vivant.*

Reſp. *Pulchrè docet hac comparatio, ſed omni ex parte non probat; quippe in altera parte ſimilitudinis ratio iubet pugnare, quia ſpes magna eſt vindicandi iuſtitiam; at in altera parte ratio diſputare contra contumaces prohibet; quia nulla ſpes eſt obtinendi victoriam. Vt ergo medici tam diu accommodant medicinam, quàm infirmus vivat, mortuo verò non propinant;*

nant: ita ſapiens philoſophus tam diu docere debet, quàm adverſarium docilem auditorem videat: at deſperatæ ſpei homines (quales ſunt malitioſi & contumaces) omnino non docet, nec, meo iudicio, docere debet; quippe inſtar adamantis ſunt, qui nullam imaginem aut impreſſionem ſcientiæ facile admittant.

Opp. *Facillimè vulgus iactantium claſſicum audiet, viamq; perverſam ſequetur: nè ergo vanitate aut malitiâ iſtorum negantium principia ſeducatur, operæpretium erit contra eos diſputare. Taceo hîc labem, quæ recuſanti pugnam, quaque ſcientiæ (in opinione verſatilis vulgi & multitudinis) inuritur.*

Reſp. Ex duobus malis minus eligendũ eſt: *at minus malũ & damnũ* Cic. off. 3. *eſt non omninò cum iſtis hæreticis diſputare, quàm, diſputatione habitâ cum inſanis & furioſis, cauſam et famam prodere; neq; labes tanta ſilentium, quãta prælium & certamen ſequitur. Nam philoſophia ſilere iubet, niſi cum docili, modeſto, aut ſapiente agas.*

Opp. *Sunt quædam principia non ſimpliciter vera aut neceſſaria: ergo non eſt tam odioſum ſemper principia negare. Antecedens conſtat in minùs univerſalibus illis principijs artium, qualia ſunt axiomata topica Ariſtotel. & aphoriſmi Hippocratis, quorum illa multiplicem inſtantiam, hi verò multiplicem interpretationem ad eorroborandam veritatem habent.*

Reſp. *Religioſus ſum in tenendis principijs omnibus cuiuſq; artis, & periculoſum exiſtimo, vel in minimis approbatis, negandi poteſtatem dare. Agnoſco axiomata apud Ariſt. & aphoriſmos apud Hippocratem ſemper non tenere. Quid tum? an ratio ſtatim iubet, vt negentur? minimè certè, ſed potiùs iubet, vt quo ſenſu doctiſſimi viri eadem ſcripſerunt perpendamus: an (ſcilicet) abſolutè, an reſpectivè.* Modeſta potiùs dubitatio de re incertâ, quàm inconſiderata negatio prodeſt.

Opp. *Fruſtra traduntur communes ſcientiæ, nimirum Dialectica & Metaphyſica, vt alijs ſcientijs ſubſerviant aut dominentur, ſi in maximâ eclipſi (qualis eſt negatio principiorum) ab ijſdem lumen & ſubſidium non petant: ergo videtur eſſe abſurdum, vt hoc commune philoſophis tollatur ſubſidium, probandi (ſcilicet) ſua principia ex illis, cùm ex ſuis propriis ſcientijs non poſſint.*

Reſp. *Non negamus, quin ex fontibus dialecticis & metaphyſicis hauriantur ſæpiſſimè aquæ, quibus ſuffocentur aliarum ſcientiarũ adverſarij. Cæterùm tum ſolùm petendum ſubſidium ab his putamus, cùm ſpes ſit (vt ita loquar) ſalutis, hoc eſt veritatis; at cùm capitales & contumaces ſint hoſtes, Dialecticam vt garrulam, Metaphyſicam vt vanam ſcientiæ vmbram negabunt.*

Dialecticis & Metaphyſicis ſcientiis quãdo vtendũ, ad debellandos alterius ſcientiæ oppugnatores.

Opp. *Periculoſa eſt hæc tua opinio, ſi vires in omnibus ſcientijs obtineat. Nam hoc poſito, non eſſe diſputandum contra contumaciter & malitioſè negantes principia: ſequetur non eſſe diſputandum cum hæreticis, Atheis, Epicuris, quo (meo iudicio) nihil abſurdius eſſe poteſt; nam gladio verbi ſi non confodiantur iſti, facilè Dei nomen, religio, fides, quæ ſunt ſacræ philoſophiæ principia cadent.*

Reſp. *Par non eſt comparatio inter iſta. Nam aliud eſt veritas humanæ, aliud veritas divinæ philoſophiæ: in illa obliquitas, ſolùm error eſſe dicitur, in hac hæreſis; in illa ſi erretur, lapſus hominis eſt, in hac autem diſcrimen ſalutis. Præterea, potentius eſt verbum Dei, quàm vox philoſophi in proſternendis hoſtibus veritatis; nam humiliter diſputantibus datur in illa hora, vt in adverſarios veritatis fulmina loquãtur, eoſq; ſimplici ſermone vincant, quos philoſophiâ aut eloquentiâ ne flectere quidem poſſunt.* Magna enim eſt veritas & prævalebit. *Cæterùm, ſi meum in hac re iudicium requiras, dico aut non omnino diſputandum eſſe cum hæreticis, Atheis, & perverſis; aut (ſi propter allatas iam rationes diſputare placeat) magnopere cavendum eſſe, vt non in omni loco, ſed ſolùm in cœtu Academico, non coram populo iudice, ſed coram ſapientibus moderatoribus (qui affectibus vacant) diſputetur. Hanc pugnam incipiant humilitas & devotio, ſuadeat zelus & pugnet acriter, configat hoſtem gladius veritatis, vincat Eccleſia, triumphet Chriſtus.*

Obliquitas in ſcientiis humanis, error tantùm; in ſacris, hæreſis dicenda. Mat. cap. 10 verſ. 19. Eſd. lib. 1. cap. 4. v. 40. 41. Cum hæreticis, Atheis, et perverſis, quomodo et quo loco diſputãdum.

Diſtinctio ſecundæ quæſtionis. Vtrum natura ſit principium realiter diſtinctum à materiâ, formâ, & privatione.

In

In explicatione huius quæstionis trianecessariò considerãda sunt,

1 Occasio movendi eam, quæ fuit varia & multiplex opinio veterum philosophorum, quorum alij vnum solum principium, vt Parmenides & Melissus, alij duo, alij plura posuerunt.

2 Ratio refutandi, quam, vt in hoc loco, ita in aliis plerumq; omitto,

1 Propter iniuriam, quam sæpe Philosophus illis offert, quos refellit; primùm in mutandis eorum sententiis, deinde in refutandis ad placitum. Nam vt cum Platone de prima idea, ita cum Parmenide de primâ causâ, vnóque immobili principio egit, vterque proculdubio per ideam & causam intellexerunt Deum: at ille eorum sententiam ad ens novum, nescio quod, pertrahit & refellit.

2 Propter iacturam temporis, quod minùs vtiliter cõsumeretur, quia hæc sunt minùs necessaria, nisi essent & certa.

3 Propter excellentiam interpretum, qui hæc cum Arist. tractârunt.

4 Propter provinciam à me susceptam, vt (scilicet) multis resectis, sola mysteria tractem.

3 Varia significatio naturæ, quæ accipitur aliquando pro

1 Primâ causâ, quæ ab Arist. efficiens causa omnium, motor omnium, prima essentia, ens entium, natura naturans dicitur.

2 Essentiâ seu substantiâ cuiusq; rei, sic definitio sæpe natura appellatur.

3 Innato accidente, sic calor à Galeno natura; aut pro acquisito in naturæ habitum reducto, sic consuetudo altera natura nominatur.

4 Interno principio motus & quietis, & sic hoc loco tractatur.

4 Cõfirmatio quæstionis, quæ est à

1 Definitione, quia principiũ per se internũ definitur.

2 Divisione naturæ in vniversalem & particularem; nam vniversalis natura est divisum, particularis natura, nempe materia & forma, sunt membra dividentia: at vniversale & particulare differunt: ergo natura à materia & forma differt.

3 Proprietate multiplici naturæ, quæ materiæ & formæ non convenit: at conveniret si non differrent.

4 Cõparatione inter genus dialecticũ & genus physicũ, quę à formis subiectis vt entia distincta differunt:

5 Similitudine imaginis, quæ differt à cera & sigillo, ex quibus constat: sic natura à materiâ & formâ, ex quibus quodammodo coalescit.

6 Toto, quod à partibus realiter distinguitur; & sic natura à materiâ & formâ.

7 Fine naturæ, qui etiam differt à finibus materiæ & formæ.

8 Testimoniis multorũ, & ex opinione Divi Thomæ, & ex opinione Scoti, qui idem in hac re sentiunt, naturam (scilicet) esse ens distinctum.

Argu-

Argumenta in ſecundã quæſtionem. Vtrùm natura ſit principium realiter diſtinctum à materiâ & formâ?

Opp. *Nulla pars definiens realiter differt à definito, ſed natura eſt pars definiens materiã & formã: ergo natura non differt à materia & forma.*

Lib. 1 Topic. *Maior propoſitio eſt Ariſtotelis, quia partes definientes ſunt interna, reſpectu definiti, quod definunt. Aſſumptio probatur, quia natura eſt genus proximum in definitione materiæ & formæ, remotum autem genus principium dicitur.*

Reſp. *Aliquid realiter differt ab alio bifariàm; aut ſimpliciter & ex toto (vt aiunt,) aut inchoatè & ex parte. Simpliciter & ex toto differre dicuntur oppoſita, vt* bonum & malum *in Adverſis*; duplum & ſimplũ *in Relatis*; vita & mors *in Privantibus; in Contradicentibus* ens & non ens; homo & bellua *in Diſparatis: hoc autem modo partes definentes à definito realiter non differũt omnino; inchoatè verò, & ex parte differunt: ſic* animal *(exempli cauſâ) eſt ens diſtinctum ab* homine, *non quòd ſimpliciter & abſolutè ab* homine *differat, ſed quod realiter & eſſentialiter, vt principium pluribus quàm* homini *ſit communicabile. Pari etiam modo* natura à materia & formâ *differt, quia eſt principium realiter communius vtroq;. Nemo enim dicet naturam nihil aliud eſſe quàm materiam, nemo dicet nihil aliud eſſe quàm formam, nemo denique dicet nihil aliud eſſe quàm vtrumq; cum in multis accidentibus vivat natura, vt* in calore ignis, ſplendore ſolis. *Quid moror? multi breviter huic rationi reſpondent, partes definientes contractè ſumptas, non differre à definito; ſeparatim verò ſumptas, realiter inter ſe diſtingui.*

Differentia realis, duplex.

Opp. *Natura prædicatur in quid de materia & forma: ergo ab illis realiter non differt. Ratio tenet, quia (vt docet Philoſophus) quicquid in abſtracto de re aliqua in quid dicitur, ab eadem realiter omnino non diſtinguitur.*

Reſp. *Idem eſt hoc argumentum cum ſuperiore, verbis ſolùm mutatis; idem igitur adhibetur reſponſum, nimirum non differre ſimpliciter & abſolute, ſed inchoate, & ex parte; cùm per ſe in genere entis diſtincti conſideretur.*

Opp. *Natura pars eſt in definitionibus materiæ et formæ: ergo malè hìc defendis, naturam idcirco differre ab illis, quia eſt reſpectu vtriuſq; totum. Antecedens, probatur, quia natura eſt genus in definitione proximæ vtriuſq; (vt antea docuiſti.) at genus pars eſt: ergo natura quoq; pars eſt.*

Porphyr. cap. de differentia Ariſt. Top. 16. cap. 3.

Reſp.

Resp. *Natura consideratur vel confusè, & sic est quiddam totum vniuersale, respectu materiæ & formæ, vel contractè in definitione, & sic est pars in definitionibus vtriusq;.* Natura quî totum, quî pars.

Opp. *Totum à partibus realiter non distinguitur: ergo natura vt totum à materia et forma non differt. Antecedens probatur ab authoritate Aristotelis, vbi docet, totum nihil aliud esse quàm suas partes; & sanè hoc ipsum ratio probat; quia nec totum sine partibus, nec partes sine toto subsistunt. Hinc illud D. Augustini.* Homo nihil aliud est quàm corpus & anima. *Hinc illud Athanasij*, sicut anima & caro vnus est homo: ita Deus & homo vnus Christus. Vid. Aristot. Phys. lib. 1. tex. 7. lib. 4. Phys. Lib. 7. de Trinitate cap. 4. Athanasius in Symbolo.

Resp. *Totum et partes realiter sunt entia diversa: ergo differunt. Antecedens probatur, quia totum est ens vnum numero, partes verò sivè collectim sivè divisim sumptæ sunt entia plura. Præterea, si partes ens idem omnino sint cum toto, totum inerit sibi, nam partes in sunt toti. Adhuc, partes ordine generationis totum antecedunt: totum autem non antecedit partes. Postremò (vt in pauca rem conferam) partes destinantur ad totum, vt ab eodem perficiantur: at si partes et totum ens vnum idemque sint, sequetur totum ad seipsum destinari, & à seipso etiam perfici. Hæc omnia adduxi, vt intelligas quomodo totum & partes differant.* Discutitur hic quæstio obiter, An totum à partibus differat.

Ad argumentum nunc ergo respondeo, Aristotelem in loco citato intelligere, totum & partes idem esse, non quoad essentiam, sed quoad continentiam (vt aiunt) quia totum non continet aliud quicquam nisi suas partes, licèt sit aliud à suis partibus. Quod vrges non esse totum sine partibus, nec partes sine toto: Respondeo, esse inter totum & partes necessariam dependentiam, hinc tamen non licet concludere, totum aliam essentiam non habere à suis partibus, in quibus istum respectum habeat; cùm manifestè constet, terminum ad quem in generatione cuiuslibet rei esse totum, non partes, vt habetur 7. Metaphysicorum. Eodem prorsùs modo licet interpretari loca sanctissimorum Doctorum quæ vrges, quoad dependentiam, non quoad essentiam simplicem & absolutam. Quid plura addam? cùm ante satis constet, naturam esse totum quiddam respectu materiæ & formæ (totum vniversalè intelligo) non erit obscurum ex accumulatis rationibus docere, esse ens distinctum ab vtroq;. Totum & partes quomodo idem. Inter totum & partes necessaria dependentia. Natura quale totum.

Opp. *Materia et forma, vt membra divisionis veræ, conveniuntur cum natura, ergo realiter non differunt hæc inter se: Argumentum tenet, docente Philosopho, ea quæ intrinsecùs conveniuntur naturâ non differre, sicut partes definitionis cum definito, membra essentialis*

lis diuisionis cum diuiso, qualis hæc est natura in materiam & formam.

Resp. *Quamuis membra essentialis diuisionis cum diuiso conuertantur, non tamen sequitur vel esse inter se essentiâ eadem (cùm requiratur vt sint opposita,) vel eadem simpliciter cum diuiso, quod entitatem (vt ita loquar) tertiam et distinctam habet. Respondeo igitur, necessariam dependentiam, non confusam essentiam esse causam conversionis. Vt ergo Aristoteles ipse, diuisâ substantiâ in materiam, formam, & compositum, asserit hæc tria, nempe materiam, formam, & compositum esse tres distinctas substantias; ita hoc loco naturam, materiam, & formam, entia realiter distincta defendo.*

Diuisum entitatem tertiã habet à membris dividentibus.

Lib. 2. de Anima. tex. 2. lib. 7. Metap. c. 3.

Opp. *Si noua hæc tua admittatur philosophia, plura erunt principia rerum naturalium quàm tria. Sed hoc est absurdum: ergo non est admittenda. Propositio probatur, quia additur à te natura tanquam principium nouum & distinctum à materiâ, formâ & priuatione, quæ tria solùm enumerantur à Philosopho.*

Resp. *Principia sunt duplicia, remota & proxima: remota rerum naturalium multa alia insinuantur ab Aristotele principia, præterea quæ hîc enumerat; vt prima causa omnium, ens reale, substantia prima, & hoc loco natura: proxima verò solùm sunt tria, materia, forma, priuatio, quæ ideo prima dicuntur, quia res tum primum dicuntur fieri, cùm ab illis immediatè fiant; nam in remotis principijs est confusio, in proximis perfectio & distinctio.*

Principia duplicia.

Cur tria principia dicantur prima.

Opp. *Videtur mihi claudicare hæc tua disceptatio de distinctione principiorum, cùm nullam omnino mentionem priuationis in ea feceris, quæ etiam non minùs principium est quàm materia & forma.*

Resp. *Non opus fuit omnino distinctionem illam adhibere, cùm minùs sit obuia, quia priuatio quædam negatio est, hæc verò principia, de quibus agitur, sunt positiua.*

Metaph. lib. 5. tex. 27.

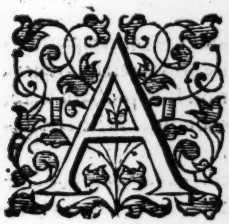
Opp. *Cerea imago cera est: ergo inanis est illa tua similitudo, quâ probas, naturam esse tanquam impressam effigiem in cera, distinctam à cera, vt imaginaris naturam esse à materia aut composito, in quo veluti infixa maneat.*

Resp. *Aliud est ceream imaginem, aliud imaginem considerare. Agnosco ceream imaginem esse ceram, at imago propriè cera non dicitur, sed figura rei quam repræsentat. Et vt hæc figura est res alia à cera: ita natura est res alia à materia & forma, cum quibus ad rem aliam generandam confluit.*

CAP.

CAP. 3,&4.

An ex nihilo, nihil fiat ſecundùm philoſophiam?
An natura in omnibus rebus, magnitudinis & parvitatis præfiniat terminum ſeu periodum?
An materia prima ſit diviſibilis ſeclusâ quantitate?
An toto quieſcente moveantur partes?
An ex vno abſurdo conceſſo neceſſariò ſequantur multa?

CRIVS in hoc tertio capite Parmenidem & Meliſſum perſequitur Philoſophus, eorumque caſtra, ex quibus vnum principium probant, verborum fulminibus concutit & devaſtat. In quarto ſimiliter alios invadit & vulnerat, ſed multò leniùs. Vix equidem me contineo, ab horum & illorum argumentis hoc loco exponendis, & certè non continerem, niſi promiſſi memor magis neceſſaria agerem; recitabo igitur non refutabo. Argumentum Meliſſi & Parmenidis hoc eſt. Omne factum habet principium: ſed ens primum (primam cauſam haud dubiè intelligunt) non eſt factum, ergo ens primum non habet principium. Proſequuntur hanc rationem ad hunc modum. Ens primum omnia continet, & non habet principium: ergo eſt actu infinitum: eſt actu infinitum, ergo vnum: eſt vnum infinitum primum, ergo immobile, nulloq; tempore, loco, aut accidente menſuratum. Aſſumptionem ſyllogiſmi confirmant ex hypotheſi; quia ſi ens primum fieret, aut ex ente, aut ex non ente fieret; non autem ex ente, quia primo nihil prius; non ex non ente, quia (omnium philoſophorum conſenſu) ex nihilo nihil fit: non eſt ergo hoc primum principium factum. De variis opinionibus & argumentis eorum philoſophorum, qui plura poſuerunt principia, nihil dico, ne immerſus ex Oceano facilè non emergam. Solùm hoc dico, Ariſtotelem demonſtrantem audiendum vt ducem, ſequendum vt principem philoſophorum, alios verò refutantem non tam impenſè & ſeriò legendum, niſi eorum opera & monumenta vivant, aut ex aliorum voluminibus colligantur ea quæ refellit. Annus me deficeret, ſi turmam philoſophorum in theatrum adducerem, quos in 4. cap. (De multitudine principiorum) configit Ariſt. Platonem, Anaximandrum, Empedoclem, Anaxagoram, Demo-

Argumentum Meliſſi & Parmenidis.

Ariſtoteles demonſtrans audiendus, refutans non tã ſeriò legẽdus.

Democritum, alioſque ab illo nominatos intelligo, qui ex chao & confuſione (vt hic ait Philoſophus) varia & multiplicia traxerunt principia. Da veniam, vt divinum Platonem ex hoc catalogo & numero vindicem, qui contra illud quod hic docet Philoſophus, creationem rerum aliquo modo ſapientiſſimè defendit.

Plato in Timæo tres cauſas mundi poſuit, efficientem, quæ eſt Deus, exemplarem, quæ eſt idea; finalem, quæ eſt bonitas Dei.

Sed quoniam in tribus iſtis primis capitibus à præfatione, tam ſæpe hoc vrget, philoſophorum omnium (vt ait) calculis approbatum, nimirum *ex nihilo nihil fieri*, eundem textum in primis elegi, vt (ſigillo quaſi aperto) quæ ſunt in ſinu philoſophiæ de hac re ſepulta, meliùs perſpiciantur. Et hìc à te veniam peto, (doctiſſime Pereri) ſi quod libenter nollem, parum à te refiliam, eoſq; non minùs prudentes eſſe exiſtimem, qui doceant creationẽ fuiſſe Ariſtoteli ipſi (quantum vis invito) cognitam, quàm qui tecum, non ſine probabilitate, aſſerant huic contrarium. Et certè ſi hoc probetur, facilè conſtabit, aliquid ex nihilo fieri poſſe ſecundùm philoſophiam; ſecundùm philoſophiam dico, non ſecundùm naturam. Nam etſi philoſophia ſit interpres & ſcientia naturæ, aliquid tamen ſapit vltra aleas & ſortes naturæ, vt monſtra poſſe fieri, terram poſſe moveri, animam hominis immortalem eſſe. Quid? animam hominis eſſe æternam credit philoſophia? credit, ais? hìc ergo primum veſtigium figo, & hinc ſic arguo. Anima rationalis, ſecundùm Ariſtotelem, eſt immortalis, & forma hominis, vt in libro de Anima liquidò & apertè conſtat: ſed nulla forma poteſt eſſe ante id, cuius eſt forma, vt idem Ariſtoteles ſcribit in 12. Metaphyſi. cap. 16. ergo anima rationalis incipit eſſe de novo, non per generationem, quoniam ſic non eſſet immortalis; ergo per creationem: quare creatio eſt admittenda ſecundùm philoſophiam. Si verò hìc reſpondeas, quòd Alexander philoſophus ille exiſtimet animam ſecundùm Ariſtotelem eſſe mortalem, & propterea maiorem prioris ſyllogiſmi neges, dico hanc opinionem Alexandri, tuo & optimorum philoſophorum chirographo, eſſe condemnandam: præſertim cùm mille ferè loca apud Ariſtotelem illum vanitatis convincant. Si autem vrgeas, quòd Theophraſtus ex Ariſtotele probet animam immortalem eſſe, ſed aſſiſtentem, & quòd Divus Thomas (quem magis ſequor) ex eodem probet, immortalem eſſe & informantem, parùm tuæ cauſæ prodeſt. Nam hæc interpretum altercatio de modo, vim argumenti de re non minuit: quippe re ipſa anima ſubſtantia eſt corporis expers, ergo nec ex materiâ, nec ex potentiâ materiæ ſecundùm Ariſtotelem e-

Pererius lib. 5. cap. 7. & 8.

Aliquid ex nihilo fit ſecundùm philoſophiam, non ſecundùm naturam.

Philoſophia aliquid ſapit vltra naturã.

De generatione An. lib. 4. c. 3. Phyſ. lib. 3. text. 82. lib. 1. de An. tex. 33. meteor. l. 2. c. 2

Anima rationalis ſecundũ Ariſtotelem immortalis.

ducitur:

ducitur: creatur ergo; nam alia via non constat, quâ efficiatur. Ratio cognata huic à locis permultis Aristotelis petitur, in quibus de intelligentijs & spiritualibus substantijs, obiter aut ex instituto egit Philosophus; vt in 8. Physicorum, secundo de Cœlo: tertio de Anima. 11. & 12. Metaphys. concedit in hisce omnibus & singulis locis spiritus esse, quos fieri disertis verbis fatetur. At si fiant, modum essendi quæro. Si generationem nomines, repugnas Aristoteli, qui incorporeas substantias posse generari negat, quid restat nisi vt dicas mecum, ab Aristotele (coactè) creationem subinsinuari. Locus ille celebris est in 7. & 8. Physicorum, quòd Deus sit actu infinitum, per se sufficiens, liberrimumque Agens: ergo, secundùm Aristotelem, opus non habuit præexistenti aliquâ materiâ ad res procreandas. Nam si opus præexistenti materiâ habuisset, actu infinitus, immensus, & per se sufficiens non fuisset; sed materiæ, aut medio alicui astrictus & alligatus fecisset omnia: at essentiam Dei (in qua nullum est accidens, nulla mutatio) medijs alligare, est secundùm Aristotelem ipsum in permultis locis perabsurdum: sequitur ergo notam esse creationem secundùm philosophiam. Præterea talis est actio cujusque rei secundùm Aristotelem, qualis est essentia, (nam modus agendi modum essendi sequitur) sed essentia Dei vt ipse in Metaphysicis docet, ab ente nullo pendet: ergo in agendo nullâ materiâ præexistenti eget: Quare per se, ex nihilo, propter nobilitatem, excellentiam, & divinitatem essentiæ, Deum posse res creare, coactus est discipulus cum præceptore, ideſt, Aristoteles cum Platone confiteri. Et certè vt Plato in Timæo hoc ipsum agnoscit: ita Aristoteles in libro de Mundo apertè confitetur, Deumque authorem & effectorem omnium nominat. Huc accedit illud, quòd tria solùm agentia generatim ponantur ab Aristotele, Ars, Natura, Deus. Ars (inquit) non agit sine corpore subiecto. Natura non agit sine materiâ subiectâ, Deus verò neutro egens, infinitum, immensum, per se sufficiens, liberrimumq; Agens ab illo dicitur; & quorsum (quæso) hoc dixisset, si illum ordini naturali in generatione rerum alligasset? Addo quòd Deus per se solùm æternus, per se solùm ens vi suâ propriè subsistens ab Arist. dicatur, res verò aliæ non tam propriè & eodem modo. Trifariam enim res per se esse & subsistere dicuntur: vel per se respectu accidentium, sic corporeæ substantiæ; vel per se respectu corporum, sic incorporeæ substantiæ: vel per se absolutè & simpliciter, & sic solus Deus per se est & subsistit. Hinc est quòd doceat Aristoteles, essentias omnium dependere à primâ

Lib. 7. Phys. Lib. de Mundo.

Lib. 2. Physic. lib. 8. Phys.

Res per se bifariam esse dicuntur.

primâ causâ, ideſt, à Deo. Hoc ergo modo conſideratâ eſſentiâ & ſubſiſtentiâ rerum, neceſſe eſt vt agnoſcat Ariſt. materiâ primâ non eguiſſe Deum; imò potiùs neceſſe eſt, vt lumine naturæ & rationis intelligat, materiam primam, vt ſit & ſubſiſtat, eguiſſe Deo. Concludo igitur, quòd aliter eſſe non potuerit, quin Ariſtoteles intellexerit, materiam primam, cœlos, & intelligentias habere ſuum eſſe à Deo; non autem per motum ex aliquo ſubiecto, aut ideâ exemplari, quam in Platonis poſitione repellit, ergo per creationem ex nihilo: quamobrem creatio nota eſt ſecundùm Philoſophum. Nihil hîc dico de productione formæ, quæ in materia prima nec partem, nec motum, nec actum antè perfectam generationem habuit, imò certè nihil prorſus fuit; quia neq; ſecundùm ſe totam, neq; ſecundùm aliquam ſui partem alicubi præextiterit; quid ergo obſtat quo minùs dicatur à Deo ex nihilo creari? neque enim id obſtat, quòd præfuerit in virtute agentis, aut recipiatur in materia, ſiquidem hoc etiam reperitur in productione animæ rationalis, quam productionem quodammodo creationem diſertis verbis eſſe concludit, cùm neſciens, aut neſcire diſſimulans modum productionis, apertè dicat eandem divinitùs ad corpus humanum accedere. Breve eſt hoc argumentum quod ſequitur, ſed efficax, quòd formę cuiuſq; naturalis corruptio ſit, & (vt ita loquar) annihilatio: ergo eiuſdem conſtitutio rectè creatio dicitur. Si antecedens neges, dic quid ſit, aut vbi ſit forma aëris eùm in ignem commutetur. Si dicas eſſe in igne, tum duæ formæ ſunt in eodem ſubiecto, ſi dicas in potentiâ materiæ, tum redire poteſt eadem forma, quod eſt planè contra Philoſophum. Si authoritatem Avicennæ hic adducerem, non dubitarem omninò cum illo dicere, Ariſtotelem non negaſſe creationem ab æterno, ſed creationem duntaxat quæ ſit de novo illi diſplicuiſſe, & huius ſententiæ aliqua ex parte ſubſcribere videtur Pererius, dicens vtcunq; illud manifeſtum ſit argumentum Avicennæ, hoc nihil ſententię noſtræ officere, quippe qui, eam tantum creationem (quæ de novo fiat) Ariſtoteli cognitam eſſe negemus. Hactenus Pererius lib. 5. cap. 8. at (tanti viri pace) quæro, quid obſtet quo minùs concedat creationē de novo cognitam eſſe Philoſopho; cùm id quod magis difficile ſit cognitu, vniverſalem ab æterno creationem cognitam fuiſſe ſubinſinuet, aut ſaltem non neget. Infinitus & nimis moleſtus eſſem, ſi omnia argumenta hoc loco, quæ poſſem, ad huius rei probationem accumularem; hæc ergò ſunt ſatis, vt omnes intelligant, philoſophiam agnoſcere Deum, quem Athei negant, & eundem Deum poſſe ex nihilo aliquid creare, de quo multi iſtius miſeræ ætatis flagitioſè & ſcele-

De hac re vide plura apud Philip. Morn.

Li. 6. Metaph.

ſceleratè dubitant. Si erraverim in iſtis argumentis concinnandis (quod libenter nollem, nam certè ex animo præmeditatus hæc omnia ſcripſi) fœlix tamen vti ſpero error futurus eſt, ſi vſum probationis ſpectes, qui eſt, vt Athei ratione id ex philoſophia probatum videant, quod fide adduci non poſſunt vt firmiter & indubitanter credant. Hoc addo etiam, quòd hinc intelligant viri prudentes et docti, lumen naturæ non eſſe ita infeſtum lumini cœleſti, quin in maximis myſterijs huic illud optime inſerviat: creavit enim Deus vtrumq; lumen.

Vſus huius quæſtionis.

Naturæ lumẽ lumini divino non contrariatur.

Altera quæſtio quæ mouetur eſt, An natura in omnibus, magnitudinis & parvitatis præfiniat terminum ſeu periodum? A multis ſic proponitur quæſtio; An res omnes naturales ad maximum & minimum definitæ ſint, necnè? Quamuis permulti in hoc nodo reſoluendo plurimùm defatigent ingenia ſua; tyronesque in labyrinthos trahant, ex quibus facilè non poſſint ſe expedire; quoniam tamen in eo plus ſubtilitatis quàm neceſſarij vſus invenio, rem paucis attingam, ſolâque veritate contentus ad vtiliora veniam. Vt ſtatus huius quæſtionis perſpiciatur, quærendum eſt quid ſibi Ariſtò. voluerit per *res naturales*, quid per *maximum* & *minimum* (ad quæ duo affirmat res illas terminari) quid denique per hoc verbum *terminari aut definiri*. Per *res naturales* (vt verbo perſtringam ſingula) intelligit, non ſolùm ſtrictè ſubſtantias illas in quibus ſit principium motus et quietis, ſed etiam quantitates & qualitates, quæ materiam & formam ſequantur; nam de illis etiam dubitatur, An ad maximum & minimum determinentur. Per *maximum* & *minimum* naturales gradus magnitudinis et parvitatis, per ſe in quantitate, per accidens in qualitate innuit Philoſophus; quos gradus, vt philoſophia docet, natura ſemper in omni ſpecie tanquam limites præfinit, & obſervat, ne in infinitum aut immenſum res factæ diffluant. Per hoc verbum *terminari* inſinuat nihil aliud, quàm certâ periodo (vt ita loquar) tum magnitudinis, tum parvitatis rem quamlibet ſub diſtinctâ ſuâ ſpecie concludi & definiri; extra quam ſi forte diſcurrat, monſtrum non res naturalis fiet. Ero brevis. Cùm dicam per *res naturales* intelligi præter ſubſtantias accidentia, accidentia quædam dico; propriè tamen res naturales ſolùm intelligi, eaſdemque aut animatas, quales ſunt *planta*, *leo*, *homo*; vel animæ expertes, quarum aliæ homogeneæ ſeu ſimilares, aliæ heterogeneæ ſeu diſſimilares à Philoſopho dicuntur. Addam

Quæſtio 2.

Res naturales quæ ſint.

Maximum & minimũ quid ſint.

Terminari quid ſit.

vnam distinctionem maximi & minimi, & sic (adhibitâ breve expositione) concludam quæstionem. Maximum ergo & minimum sumuntur quadrifariàm; secundum multitudinem in numero, secundum extentionem in magnitudine, secundùm intentionem in qualitate vt in *calore*, secundùm actionem & perfectionem internam, vt in *forma naturali*, quæ qualitas essentialis & interna dicitur. Istis iam positis, hic status quæstionis est, quòd in omni re naturali animatâ & inanimatâ, eâdemque similari aut dissimilari, sit certa magnitudinis & parvitatis (secundùm Philosophum) periodus seu mensura, ad quam, operante formâ internâ, destinetur: hanc si excedat monstrum est. Quid multis? duæ sunt periodi magnitudinis, maxima & minima; duæ etiam parvitatis, ijsdem nominibus appellatæ. Maxima est periodus magnitudinis, sub qua res esse potest, & sub maiore naturaliter esse non potest. Minima est, quæ ex adverso huic respondet. Maxima periodus parvitatis, est illa quidem exilis rei naturalis mensura, sub qua res subsistere non valet, valet autem sub quavis maiore. Minima denique periodus parvitatis ea definitur sub qua res esse potest, at si exilior aut minutior fiat, statim eodem motu labefectata concidit. Horum terminorum sunt alij interni, sub quibus res sunt, alij externi sub quibus res naturaliter esse & conservari non possunt: huc demum tendunt hæc omnia, vt certus & definitus gradus detur magnitudinis & paruitatis in quavis specie, à quo, si defecerit natura, prorsus contabescit. Agam exemplis. Si vniversum theatrum mundi ante oculos ponas, in illo magnitudinis moles augeri, aut corpus cælo capacius reperiri non poterit; si hominem, plantam, leonem (ideſt sub triplici animâ, videlicet rationali, vegetabili, sensibili res omnes animatas) consideres, certum magnitudinis gradum videbis, quo non poterit esse maior, certam parvitatis staturam qua non poterit esse minor; & vt sub maiore gradu res non est, ita sub minore (minimo sic à naturâ definito) res si sit, monstrum & portentum erit, imò esse quidem non poterit. Sic (exempli causa,) si *homo* aut *gigas* vltra maximum, aut *Pygmæus* vltra minimum à naturâ præscriptum & definitum fiat, inter prodigia habetur naturæ, quæ istos gradus magnitudinis aut parvitatis non exigit. De rebus inanimatis tam homogeneis quam heterogeneis similiter dico in ijs etiam reperiri iustitiam naturæ, quæ cuique suum gradum proportionis tribuat: sic igne elementari non potest esse maior, sic inter elementa, magnitudo terrâ non potest dari mi-

nor

Maximum & minimũ quadrifariàm dicuntur.

Status quæstionis.

Magnitudinis periodus maxima.

Minima.

Parvitatis periodus maxima.

Minima.

nor; omnis additio aut defectio in istis, leges naturæ violat. Addo quòd vlteriùs in illis spectetur periodus multitudinis, quippe heterogenea dicuntur, quorum numerosæ sint partes, quæ eandem appellationem non sortiantur cum totis. Vt ergo in magnitudine, ita in multitudine partium maximum & minimum dantur, si naturam, si speciem, si existentiam et actum spectes; si verò potentiam naturæ, aut divisionem continui, aut successionem rerum, aut arithmeticam scientiam spectes; concedo numerum in infinitum posse succrescere. Sed hic numerum numeratum, non numerum numerantem, non numerum quo numeramus, à Philosopho intelligi docemus; qui numerus numeratus & in rebus actu subsistentibus, & in partibus rerum suis totis inhærentibus certam periodum & vltimam vnitatem, quâ definitur habet. Quod de multitudine dixi, id ipsum de intentione & qualitate dico, in illâ etiam certum esse scopum & gradum, vt maxima aut minima pro ratione subiecti dicatur; sic *candor maximus nivis*, sic *splendor maximus solis* rectè dicatur. Concludam, sed hìc labor, hoc opus est, vt demonstrentur causa & ratio istius periodi in re qualibet naturali. Causa (vt pluribus non vtar) cuiuslibet rei forma est, ratio intentio naturæ est. Forma (vt omnes eam definiunt philosophi) activum principium est, quod agit propter finem, & frustra nunquam agit; est enim ipsa forma finis. Attende; hæc forma perfectio rei finitæ est, non infinitæ; nam infinitum non habet formam. Rem ergo quamlibet sub finitis gradibus naturæ, magnitudinis, et parvitatis comprehendit. Præterea, propria vis formę est, certam essentiam, distinctionem, & nomen materiæ dare; at quæ certa essentia, quæ distinctio, quod nomen dari potest, si sub infinitis gradibus quantitatis confusè delitescat materia? Signata enim materia dicitur, cùm certis ac finitis accidentibus vestiatur. Pergam. Hoc proprium formæ est, ornare subiectum, (est enim ipsa forma, vt (loquar) decus certus, ergo scopus est, quem præfigit per actionem formæ natura: at certus esse non potest, si incerta sit existentia & dimensio rerum, qua solùm in claustris & septis naturæ cernitur, quibus res omnes terminantur. Vt ergo catena disruptis vinculis nullis ferè vsibus inservit, et diutiùs catena rectè non dicitur: ita natura, his gradibus violatis; vires amittit suas, et iustiùs iniusta noverca rerum, quam mater est appellanda. Si enim vltra citraque numerum, pondus, mensuram agat, res sine numero, pondere & mensurâ

Periodus multitudinis habet maximum & minimum.

Causa huius periodi forma

Forma quid sit.

Ratio 1.

Ratio 2.

factus conſervare non poteſt: at ſi non ſit maximum, quo non detur maius, ſi non ſit minimum, quo non detur minus; numerus, pondus, menſura exulant: quippe quæ ſolùm in certa non confuſa, finita non infinita cadunt.

Quæſtio 3. Tertia dubitatio eſt, An ſubſtantia materialis ſit diviſibilis ſecluſâ quantitate? ſubtile & philoſophicum ingenium ſapit hæc quæſtio; nam in ea reconditum eſt naturæ myſterium: ambagibus non vtar, rem totam abſoluam paucis. Subſtantia materialis ſumitur duobus modis, aut pro toto compoſito, aut pro ſimplici materiâ, quæ veluti cera liquefacta docilis eſt ad omnem formam recipiendam: primo modo non eſt diviſibilis ſecluſâ quantitate, altero verò modo accepta eſt diviſibilis, at non in partes quantas, ſed in partes entis, vt aiunt. Hinc illa habetur diſtinctio de diviſibili ſeu potentia dividendi, quòd ſit duplex; vel in partes extenſas, & ſic eſt propria paſſio quantitatis, quæ rebus nullis convenit, niſi ſint aut per ſe aut per accidens quantæ: vel in partes ſubſtantiales, quarum quælibet ens eſt, & ſic eſt affectio ſeu paſſio entis, eiuſdemque aut actu aut potentiâ habentis partes: hac ratione materia, excluſâ omni quantitate, dividi quidem poteſt. Primùm quia materia eſt per ſe ſubſtantia, quæ vi ſuâ ſine quantitate aut vllo alio accidente in partibus ſubſiſtit: ſecundò quia eſt ſubiectum quantitatis, quod partes præexiſtentes habere debet, eaſdemque ordine naturæ diviſibiles, antequam actu magnæ aut parvæ dicantur. Ordine naturæ dico, non quòd præcedant tempore, ſed quòd naturâ priores ſubſtantiæ ſint, quæ vt ſint, neutiquam accidentibus vel abſolutis vel reſpectivis egent. Si vrgeas falſum intellectum eſſe, qui ſic materiam, ſecluſâ quantitate, diviſibilem eſſe in partes concipit, quia coæua eſt quantitas cum materia, et quia Ariſt. in textu dicit, dividi non poſſe ſine quantitate: Reſpondeo, non eſſe falſum, ſi intellectum ſimplicem in conſilium adhibeas, qui ſubſtantiam ab accidente dividit: non compoſitum, qui accidentia cum ſubſtantijs ſemper coniungit. Vt ergo homo in ſimplici ſuâ eſſentiâ veriſſimè conſiderari poteſt eſſe animal rationale per ſimplicem intellectum, ſecluſo riſibili, licet hæc propria paſſio hominis ſit coæterna cum homine: ita materia veriſſimè intelligi quidem poteſt diviſibilis in partes ſuas ſubſtantiales, remotâ omni quantitate, tametſi quantitas ſemper inhæreat materiæ, & cum ea quoad actum & exiſtentiam perpetuò copuletur.

Subſtãtia materialis duplex.

Diviſibile duplex: in partes extenſas, quod ſolis quantis, & in partes ſubſtãtiales quod omni enti cõvenit.

Ratio 1.

Ratio 2.

Obiectio.

Solutio.

Sed

Sed omitto hoc dubium, et ad quartam quæstionem venio, quę est, *Vtrum toto quiescente, eiusdem omnino moveantur partes?* Tripartita distinctio in hac quæstione necessaria est, totius, motus, & quietis. Totum est multiplex, essentiale, integrale; integrale iterum est vel internum, cuius partes sunt in substantia; vel externum, cuius partes sunt in quantitate: Postremò totum hoc integrale est vel homogeneum, cuius partes idem sortiuntur nomen cum suo toto; vt quælibet pars aeris est aer: vel heterogeneum, cuius partes nomine, officio, & facultate à suo toto differunt, vt *caput*, *cor*, *pedes*, in homine. Distinctio motus facilis & omnibus nota est, nempe quod alius sit internus in substantia vt *generatio* & *corruptio*; alius externus, idemque aut in quantitate; vt *augmentatio*, *diminutio*; aut in qualitate, vt *alteratio*; aut in vbi, vt *loci mutatio*, quæ est aut simplex aut composita; illa est vel recta vt in *elementis*, vel circularis vt in *cœlestibus sphæris*; hæc sola in *animantibus*, quæ secundùm omnes differentias loci mouentur. Quies sumitur aut privativè aut positivè; positivè vel internè in forma, vel externè in fine: privativè, & sic est negatio motus; eademque vel absoluta, vt in privatione secundùm actum & potentiam; vel secundùm quid et ex parte, vt in privatione secundùm actum: prioris exemplum *mors* est, alterius *somnus*. Quamuis strictissimè quidam interpretes hanc quæstionem ad totum solùm heterogeneum, motum localem, & quietem privativam referant, nè tamen amplus certandi scopus tollatur, eandem latiùs defendo: nam quæ lis? quæ controversia esse potest, si sic moveas quæstionem, Vtrum corpore humano quiescente in somno, illius cor, arteriæ, spiritus, & pullus moveantur? certum est hominem, qui est totum, in somno (priuatione motus) quiescere, et tamen non minùs certum est has primarias partes agitari: quiescente ergo toto partes moventur, imò frequens & vsitatum est, quòd defessus sæpè vigilans decumbat homo, vt à labore & incessu totus quiescat; at in vigili hac quiete, si oculis, si digitis, si alijs partibus heterogeneis motum localem neges, nimiâ ratione insanire videaris. Vt ergo amplior sit campus differendi, cùm natura concedat motum generationis quiescenti embrioni in vtero matris, cùm concedat motum augmentationis plantis quiescentibus in terrâ, cùm denique concedat motum alterationis omnibus elementis, in suis proprijs locis quiescentibus, non semper secundùm totum, sed secundùm partes; sequitur in omni genere motionis

4. quæstio.

Totum multiplex.

Motus internus & externus.

Lib. 2. de Cœlo c. 2. tex. 7.

Quies positivè aut privativè sumitur.

In omni genere motionis et quietis totius integrantis, toto quiescente partes moveri possunt.

motionis & quietis positivæ, & in omni genere totius integralis proponi hanc quæstionem. Quis enim negabit internas partes integrales moveri in substantia cùm quiescat totum, cùm dormiente homine moveantur arteriæ, nutriantur partes, alteretur calor, augeantur spiritus, renoventur sensus? Sic (vt vnum exemplum adhibeam in toto aliquo homogeneo) consensu omnium philosophorum quiescunt omnia elementa in suis proprijs locis; at quis est tam cæcus qui non videat, tam insulsus qui non fateatur partes elementorum varijs generibus motus alterari? Quiescit ignis in concavo lunæ, & tamen ad motum cœli rapitur: quiescit aër in concavo ignis, & tamen vna illius pars in orbem vertitur, alia cietur in rectum; iterum vna est temperata, alia valde frigida, suprema semper incensa. Non addam plura, res aperta est, quiescente toto non solùm secundùm aliquas differentias loci, sed etiam secundùm alias species mutationis posse moveri partes. De quiete totius in fine & formâ positâ nihil hîc dico, tametsi in illa etiam vis magna quæstionis insit; quiescunt enim tota in forma, quiescunt in fine, & tamen tum maximè moventur partes, vt perpetuò hac formâ & fine perfruantur.

5. Quæst. Ex text. 22.

Sequitur nunc tandem postrema dubitatio, quæ est, Vtrùm ex vno absurdo concesso, necessariò sequantur multa? Ludam in hac quæstione, seriò tamen quæ sunt vtilia dicam. Aristoteles (vt doctus medicus) obstat principijs: errata admitti, aut absurda concedi in scientijs facilè non permittit. Nam vt serpens per rimulam inserto capite facillimè secum corpus totum trahit, spargitque venenum vbicunque serpit: ita absurditas vna (quæ est caput erroris) semel admissa, errata mille secum adducit, quæ veluti toxica venena scientiam inficiunt & corrumpunt. Quare ne hoc incommodum in vllâ scientiâ, maximè verò in philosophiâ (quæ est veritatis filia) sequatur, prudenter nos monet, vt scintillas errorum in cineribus (quasi) sepultas, fluentis philosophiæ extinguamus, ne in flammas erumpentes incendium faciant. Sed definiendus est hîc error, definiendum absurdum. Error est lapsus humanæ opinionis, non probè cognitâ aut examinatâ veritate, cujus causa est ignorantia, eademque vel simplex, quæ meretur veniam; vel crassa, quæ meretur pœnam, si homo erroribus sponte devotus ad veritatis studium non revocetur. Absurdum est quiddam à ratione & veritate abscenum & alienum, idemque aut ignoranter, aut negligenter, aut contumaciter susceptum & defensum. Quod hoc non sit omnino permittendum, à

Aristot. medico assimulatur.

Error quid. Lib. Eth. 3. c. 1.

Absurdi quid.

contrario

contrario, à proprio, à simili, ab eventu & experientia temporum sic probo. A contrario, quia absurdum est erratum, erratum est infestum veritati, infestum veritati est infestum scientiæ omnique demonstrationi, quæ ex veris, primis, & necessarijs constat. A proprio, quia proprium erroris & absurditatis est, specie quadam veritatis indoctos & incautos ad odium ipsius veritatis pertrahere. Nam mens humana, tabula quædam existens tabula, est avidior novitatis, & præcipitantior ad erroris præcipitia, quàm ad amplexum & osculum veritatis; causa est, quia error frontem meretriciam & pictam, veritas frontem simplicem & naturalem habet. A simili, quia vt malum granatum, licet sit vnum numero & naturâ, mille tamen grana in se sub testa sua occultè comprehendit: ita erratum aut absurdum vnum mille contradictionis quasi ova sub alis tegit, in quibus scorpiones aliorum errorum periculosè latent; & certè si ovis confectis evolent, lumen scientiarum tollent. Ab eventu, quia est interitus & quasi occasus sapientiæ; quippe si permittantur absurda, sequentur falsa, sequentur cæcitas & crassa ignorantia, quæ hostes omnium scientiarum alunt. Ab experientia temporum, quia vt Averroes in prologo libri tertij Physicorum ait, *si homo assuescat absurdis & falsis credere in adolescentiâ, palam negare veritatem, tandem non verebitur: ista enim assuefactio credendi falsis, consuetudo apertè & contumaciter oppugnandi veritatem fiet.* Exempla infinita non desunt, si verbis & exemplis inhærerem.

A contrario.

1 Lib. poster. cap. 4 & 6.

A proprio.

Causa cur homus ad errores prochiores.

A simili.

Ab eventu.

Ab experientia temporum.

Distinctio primæ quæstionis, Vtrum ex nihilo nihil fiat secundùm philosophiam?

Naturaliter, ideò dubbus modis, aut vt hoc verbum *nihil* significet

Lib. 2. de Generat animal. cap. 3.

In Timæo.

Ex nihilo nihil fieri, consideratur secundùm philosophiam, vel,

Metaph. lib. 2. cap. 2.

Metaphysicè, & supranaturaliter, & sic concedit philosophia rem fieri simpliciter ex nihilo, vt probatur.

1 Ens nullum omnino præexistere, & sic ordine naturæ res fieri non possunt ex nihilo, aut sine causâ, si philosophiam spectes.

2. Non ens tale, & sic ex nihilo, ideſt (vt loquar cum Aristotele) ex non ente tali omnis generatio fit.

1 Ab exemplo animæ rationalis, quam Arist. ipse concedit divinitùs accedere.

2. Ab instantia dæmonum, qui præexistentem causam non habent secundùm Aristotel. nisi primam.

3 Ab infinitâ, immensâ & incomparabili potentiâ Dei, qui (secundùm Aristotelem) non esset nobilissimum agens, si materiâ aliquâ subiectâ indigeret, aut si mediis aliquibus esset astrictus.

4 Ab authoritate Platonis, qui creationem posuit; & ex confessione Aristotel. in libro de Mundo, qui Deum conditorem mundi appellavit. Addo etiam rationem ex Arist. quòd talis sit actio cuiusq; rei, qualis est essentia: sed essentia Dei secundùm Aristotelem à nullo ente pendet: ergo illius actio à nullo ente pendet.

5 Ab enumeratione omnium agentium, naturæ (scilicet) artis, & Dei, quorum duo priora egent materiâ subiectâ, vt ipse docet, at nusquam reperiri potest, vbi dicat Deum egere medio, contrarium verò vbiq;.

6 A consideratione subsistendi & essendi in Deo, qui ideo ab Arist. prima omnium causarum causa dicitur, quia ipsæ secundæ causæ ab illo suam essentiam & subsistentiam habent, in quibus nulla præexistens materia inesse potest.

7 A modo prodeundi formas à primâ materiâ, quæ formæ, cùm nihil suæ essentiæ, aut secundùm totum, aut secundùm partem in materia habeant, relinquitur probabile quòd ex nihilo illæ formæ fiant.

8 A corruptione formæ, quæ videtur esse annihilatio, cùm neque in subiecto de novo facto, nec in potentia materiæ deliteſcat; non in subiecto, quia tum duæ essent formæ in vno; non in potentia materiæ, quæ non potest redire semel extincta.

9 Ab authoritate & testimoniis multorum, qui Aristotelem sic sunt interpretati.

Argu-

Argumenta in primam quæstionem, An ex nihilo nihil fiat secundùm Philosophum?

Opp. *Sapientis carmen hoc fuit,* Turpe est doctori cùm culpa redarguit ipsum. *Huius sanè dicti haud memor fuisse videris, cùm tam acriter & vehementer redarguas errores & absurditates in aliis, et tamẽ eodem spiritu in eundem foveam incidas. Nam hîc contra synodum & consensum omnium philosophorum, interpretum, & sapientum defendis, lumine philosophiæ creationem fieri posse notam, cùm tamen tuus Arist. Stentoriâ voce hîc clamet,* Ex nihilo nihil fieri. *Pancos fortasse Scotistas, Apostatas à verâ philosophiâ, habes istius tecum patronos novitatis, sed antiquiores, graviores, sapientiores non habes. Videris ergo auribus ab inferis Cerberum extrahere, & fumos venari, hoc est, laboriosè aggendo nihil agere, dum hoc ex philosophia probare conaris, quod nec Philosophus nec philosophia docent. Præterea temerè & inconsideratè admodùm facis, cùm sacra mysteria fidei ex philosophiâ humanâ vrgeas: nam hoc est cœlum cum terrâ, divina cum caducis, æterna cum fluxis, certa cum incertis confundere. Quarè vt stulti habentur illi mihtes, qui armis ferreis abiectis assumãt plũbea: ita minùs prudens (vt graviore verbo nõ vtar) habendus es, qui relictis divinis testimonijs & argumentis, ad rela philosophia fugias. Age ergo, revoca errorẽ tuũ, erroris cõfessio absolutio erit.* Senec in Hercule furente.

Resp. *Nego argumentum, quia caret formâ, imo etiam nego, quia caret materiâ: nam neq; formam neq; sensum habet. Sed concinnabo hanc rationẽ vt eiusdem vires melius intelligã, singulisq; partibus ordine respondeam:* Turpe (*inquis*) est doctori, cum culpa redarguit ipsum; *agnosco, quid infers? sed tu reprehendis errata in aliis, in quorum voraginẽ cadis: nego minorem; quî illam probas? quia contra Aristotelem omniumq; philosophorum consensum creationem notam esse in philosophiâ doces. Si hoc sit erratum, ostende rationem: quia Arist & omnes ferè illius interpretes ex nihilo nihil fieri asseruerũt. Non vocem Arist. sed sensum requiro, qui probatur aliis à tuo, vt argumenta in discursu & expositione quæstionis docent. Omitto hîc floseulos Satyricæ orationis tuæ, nam Cynicè perorando, non demonstrando procedis; illud tamen quod adfers in conclusione, omittere non possum, nimirum, vbi me stultitiæ et temeritatis arguas, quòd mysteria divina philosophiæ ex humanâ probem. Imprudens essem, si quicquã sacris oraculis detraherem; impius, si omnia non concederem; sed hoc dico non esse indecorum, non inusitum, non esse omnino absurdum, vt ancilla domine, humana philosophia divina tuseruant, vires q; rationis præstet; si hæretici, si Epicuri, si Athei fidem divinitùs infusam negent. Neq; hoc loco arma firmiora reiicio (vt aiũ) aut relinquo, sed cum gemmâ verbi prætiosâ, Aegiptiorum aurum, ideſt, philosophiam coniungo. Hanc copulam et connubium vtriusq; tempora istu stuginosa efflagitant, in quibus pernicioſi rationes fidem, philosophiâ religionem conantur subvertere,* Humana philosophia diuinæ inservire potest.

non confirmare. Si ergo ulla paradoxa et axiomata philosophica, quæ videntur esse contra fidem & religionem, (vt ex nihilo nihil fieri, aut Mundũ sempiternũ esse) vt rationis flecti possint ad melioré sensum, sperandum est, citiùs adduci posse perversos suis nunc armis spoliatos, quam si persuasi crederẽt sub alis philosophiæ se tutos & armatos esse, indeq; somniarent, se cõtra Deum, contra fidem, contra religionem & cœlũ posse fertuer decertare.

Opp. *A luminibus maximis philosophiæ in hoc discedis, Divo Thomâ, Lãberto, aliisq; ferè infinitis, quos olim coluisti: videris ergo hallucinari. Antecedens cõstat, quia illi hoc fũdamentũ posuisse Aristotelẽ firmiter crediderunt*

Resp. *Ab illis omnino non dissilo, quia non crediderunt Aristotelem sic detraxisse, vt omnino non crederet ex nihilo nihil fieri secundùm potentiam Dei, (quem Agens infinitum, immensum, liberrimumq; esse, nullis mediis aut causis astrictum, tam confidenter, tam sæpe defendit) sed secundùm ordinem & potentiã naturæ, quæ non aliter quàm ars mechanica subiectâ semper materiâ curet. Quòd verò sic detraxisse non crediderint Aristotelẽ, hinc suadeo, quia ipse Divus Thomas in Sũmâ suæ cõtra gentes (opere, ingeniõ & philosophiâ pleno) ex ipso Aristotele, ratione creationem et alia mysteria religionis conteudit probare. Idem etiam & alij eiusdem farinæ & opinionis multis in locis suorum operum & monumentorum agunt. Si urgeas nusquam hoc vocabulum* creationis *eminere, indeq; concludas notam ei non fuisse: respondeo, notitiam esse duplicem, implicitam & explicitam: agnosco hoc ipsum verbum* creationis *quidẽ non reperiri apud Philosophũ, implicita tamen rei cognitio ex alijs verbis & argumentis elicitur, vt cùm dicat animam rationalem diuinitùs accedere, Deum esse effectorem omnium, omnium esse dependere à Deo, Deum non carere subiectâ materiâ, non alligari causis in sua essentia, non vti mediis spiritus ab illo immediatè fieri, hæc (inquam) omnia, quamvis non nominatim & expressè, implicitè tamen creationem probant.*

Lib. 2. de Generat. animal. cap. 3.

Opp. *Videris non omnino legisse Aristotelem, aut saltem non intellexisse, quia omnes hæ quæstiones quas moves ex istis duobus capitibus, non continentur in eis: sunt enim earum tres in 2. cap. in quo contra Melissum & Parmenidem agit Philosophus, vt* An materia sit divisibilis seclusâ quãtitate? An ex nihilo nihil fiat? An ex vno absurdo sequãtur plura *ergo sine ordine et sine ratione confundis singula.*

Resp. *Absit gloria dictis; mallem equidem confiteri veram ignorantiam, quàm profiteri vanam scientiã. Triginta ferè annos, coactus necessitate, philosophiã professus fui, decies interim cum Interpretibus volumina Aristotelis pervolvi, et sanè vt aliquid concedã tibi, quò sæpiùs legi, eò profundiorem esse Oceanum philosophiæ animadverti. Altissimè enim immersa & defossa est gẽma sapientiæ, & nõ curvis sine indefessis studijs excubijsq; acquisita. Hæc ad illud tuũ (*videris omnino nõ legisse Aristotelẽ autẽ saltẽ nõ intellexisse*)*

isse) *dixi; in qua parte obiectionis, aliorũ, non tuame censura & iudicio submitto. Ad alteram partem obiectionis respondeo, tres illas quæstiones à te repetitas moveri quidem (vt ais) in 2. cap. resolvi autem in 3. & 4. Liberum ergo mihi fuit, vel ex illo, vel ex his decerpere, magis q; consentaneum rationi visum fuit, hîc movere vbi tractentur, quam illic vbi proponuntur solùm. Sed hactenùs de vmbris disputasti, et de circumstantijs solùm, nunc (si quid possis) contra rem ipsam videamus.*

Opp. *Expressè decretum hoc philosophorũ vehementer laudat Arist.* ex nihilo nihil fieri. *li. 1. Phys. textu. 33. & 34. In eodem etiam lib. textu 75. ait,* impossibile esse ex simpliciter non ente aliquid omnino fieri. *Iterũ in eodẽ lib. textu. 43. inquit* nõ quodlibet ex quolibet fieri, sed ex contrario *nempe privatione. Idem denq; in 7. Metaph. textu 22. asserit,* omne quod fit ex aliquo fieri. *Ergo somnium est, si expressis verbis credamus existimare contrarium.* Idem tex. 61.

Resp. *Hæc omnia loca & alia permulta istis similia physicè secũdũ ordinẽ naturæ, non metaphysicè secũdũ ordinẽ potentiæ & providẽtiæ divinæ intelligũtur: si enim ordinẽ naturæ spectes, hæc omnia verissima sũt, at si essentiam infinitã & omnisufficientem consideres, quam ipse Philosophus Deo ex philosophiâ concedit, vera non sunt.* Ex nihilo nihil fit physicè, sed metaphysicè.

Opp. *Æternitas materiæ prima in 1. Physicorũ, et æternitas mundi, motus, & temporis in 8. probantur; quia, vt inquit Philosophus, si hæc non esset æterna, fuisset alia prior causa efficiens, quæ motu & tempore materiam & mundum procreasset: sed hoc fieri non potest, vt illic docet, quia omnis efficiens causa est principium ex æternum motus.* Text. 82. 1. de Cœlo cap. 10. Phys. lib. 8. c. 1. tex. 4. & tex. 10.

Resp. *Æternitas materiæ non antiquitatem et ordinem essentiæ negat; sed quis non videt Arist. hîc solùm physicè loqui, cùm illic dicat omnem causam efficientem esse principium motus, at alibi de immensâ & infinitâ essentiâ locutus constanter asserit, sine omni motu et accidente esse.*

Opp. *Libro 7. Metaphysices & priore parte libri, tex. 12. formã non posse produci per se, nec immediatè à substantijs abstractis affirmat Philosophus: sed admissâ creatione labascit hæc opinio: ergo de creatione nũquã somniavit.*

Resp. *Sæpe idẽ volvis & revolvis saxũ, idẽ ergo respõdeo; formã scilicet naturaliter nõ posse produci p se, nec immediatè à substãtijs abstractis, metaphysicè posse: quod verò illic naturaliter intellexerit, loci circumstantia euidenter docent.* Forma potest produci per se Metaphysicè non naturaliter. Lib. 3. Phys.

Opp. *Creatio est actio secundum philosophiam: ergo non est ex nihilo. Argumentum probo, quia actio et passio idem motus sunt, qui aliquod semper subiectum postulat.*

Resp. *Creatio est metaphysica, non naturalis actio. Ille verò locus solũ de actionibus et passionibus rerũ naturalium intelligitur, vt illic manifestè constat.*

Distin-

Distinctio secundæ quæstionis. Vtrum natura in omnibus, magnitudinis & parvitatis præfiniat terminum aut periodum? vel, Vtrum res omnes naturales ad maximum & minimum sint definitæ?

In expositione huius quæstionis, intelligendum est q sibi velit Aristotel. per

- 1 Res naturales: res naturales hoc loco intelliguntur vel
  - Propriè & per se, & sic substantiæ corporeæ, eædemque vel
    - Animatæ quoad
      - Generationem.
      - Conservationem.
    - Inanimatæ, quoad conservationem solùm.
  - Per accidens, & sic à Philosopho intelliguntur, vel
    - Quantitates per se, quæ terminos magnitudinis & parvitatis habent.
    - Qualitates aliaq; accidentia, quæ per accidens quanta dici possunt, vt *extensus color, latus calor.*
- 2 Hos terminos, scilicet maximum & minimum, qui sunt gradus rerum in quãtitate secundùm intẽtionẽ, ordinem, & actionẽ naturæ; hii verò gradus sunt
  - Magnitudinis, quorum alius rectè dicitur
    - Internus, quem vsus maximum appellat, & hic est terminus ille rei in quantitate, sub quo res esse potest, & sub maiore esse non potest; vt homo sub statura 5. cubitorũ, at sub maiore esse nequeat.
    - Externus, quem minimum magnitudinis nominavit vsus, & definitur ille, sub quo res esse non potest, sub minore autem potest: vt si detur, hominem non posse viuere sub gradu sex cubitorum, sed sub quovis minore; gradus 6. cubitorum erit terminus externus humanæ magnitudinis.
  - Parvitatis, quorum alius etiam dicitur
    - Internus, sub quo res secundùm quantitatem esse potest, at sub minore non potest, vt si detur quòd homo conserverur sub quantitate vnius cubiti, terminus hic vocabitur periodus humanæ parvitatis.
    - Externus, qui est sub quo res esse nequit, at sub maiore esse potest, vt si homo unius cubiti esse non possit propter parvitatem, sub maiore esse quidem potest, vsq; ad sex cubitorum mensuram, qui est definitus terminus magnitudinis.

Hoc

Hoc verbũ (definiri aut terminari ad maximum & minimũ) quod significat nihil aliud, q̃ certis magnitudinis & parvitatis terminis naturaliter concludi, idq; vel

- In rebus singulis, aut secundũ
  - Substantiam, in periodo generationis.
  - Mensuram, in termino nutritionis, aut augmentationis.
  - Existentiam, in termino alterationis per qualitates sensibiles.
- In specie, quoad
  - Generationem, in qua sunt termini limitesque naturæ, quos definit philosophia.
  - Conservationẽ, quę maximè cernitur in Formæ & Fine rerum.

Vtilis consideratio & applicatio quæstionis.

Vsus quæstionis.

Vsus varius & multiplex est huius quæstionis, maximè in naturali philosophiâ & medicinâ; in illâ, vt gradus generationis & conservationis definiantur; in hac, vt gradibus primarum & secundarum qualitatum cognitis, certior habeatur ratio & mensura sanitatis. Omitto exempla philosophiæ, exemplis medicinæ rem breviter exponam. Sunt (vt docent sapientiores medici) quatuor gradus cuiusque primarum qualitatum, duo magnitudinis, parvitatis etiam duo; vt exempli gratiâ, calor in sanguine piscis, calor in aëre, calor in homine, calor in igne. *Si calor in sanguine piscis intentior aut remissior sit, aegrotat animal, & nisi hic intemperatus calor ad specificam temperiem redeat, necessariò concidit. Est ergo periodus, vt vides, caloris in illa specie. Similiter si calor in aëre remissior fiat, facilè in aquam; si intentior, facilè in ignem vertitur: est ergo terminus caloris in aere infimus, sub quo conservatur, quo tandem extincto contabescit. Est calor in homine, qui dum retusus hydropem aut frigidam aliquam intemperiem; dum intensus febrem generet. Et certè si non vi artis aut naturæ ad proprium habitum & gradum reducatur, mors ipsa sequetur. Est ergo, vt vides, in homine terminus caloris secundùm magnitudinem sub quo vivit, & quo deficiente cadit. Quid multis? vt sunt in calore gradus, sic sunt in aliis qualitatibus, si in subiectis suis considerentur, vt in* cicutâ frigoris, *in* terrâ siccitatis, humoris *in* aquâ, *in* sole lucis, *in* homine sanitatis: *in* omni specie motus & magnitudinis. *Vt ergo homo sanus est, cùm elementa & qualitates suos terminos & limites à naturâ præscriptos & definitos tenent, cùm autem violentur, vel in magnitudine excessu, vel in defectionis parvitate, corrumpitur: ita res omnes naturales numero & specie, servato ordine & gradu magnitudinis & parvitatis, conservantur, concusso autem necessariò concidunt.*

Oppo-

Cap.4.tex. 38.

Opp. *Dari non potest minima caro: ergo (vt ab Arist. exemplo in textu incipiam) res qualibet naturalis ad maximum & minimum non terminantur. Antecedens constat, quia caro vel minima potest dividi in alias partes, quia est corpus.*

Resp. *Minimum hoc loco consideratur, quoad formam specificam, vel respectu generationis, vel conservationis: & sic ad minimum terminatur caro; nam si in minores partes divideretur, conservari non posset sub specificâ ratione carnis.*

Et Arist. lib. 5. de Hist. Animal. cap 33.

Opp. *Potentia nutriendi intrinsecùs non definitur ad maximum: ergo nec ipsa viventia intrinseco magnitudinis termino definiuntur. Antecedens constat, quia potentia sepe rem animatam extra statum & staturam naturæ congruentem producit, vt patet in plantis, gigantibus & crocodilis, qui (vt ait Plinius) semper crescunt.*

Resp. *Facultas nutriendi & augendi consideratur duobus modis, vel definitè in naturali specie, & sic certam magnitudinis periodum habet in quolibet individuo eiusdem speciei; vel indefinitè & per accidens, cum superflua aliqua materia adjiciatur, & sic sepe extra statum naturæ in eadem specie aliquid producit; sed hoc à philosophis monstrum dicitur; quia iustitiam naturæ & proportionem debitam materiæ & quantitatis excedit. Vt ergo ex defectu, vel excessu, vel in ordine, particularis natura errans aliquando producit monstrum: ita hæ potentiæ augendi & nutriendi sepe in individuis errant, si sit aut nimia abundantia, vel defectio, vel mala dispositio materiæ subiectæ, in quam suas vires exerunt. Sed vt hic vel ille error (altem legem naturæ non tollit: ita nec defectio in nanis aut Pygmeis, nec excessus in gigantibus, nec deformitas in monstris, hanc rationem & proportionem speciei negant.*

Physic. lib. 3. text. 1. lib. 6. text. 4. & 1. de Cœlo text. 2.

Opp. *Dari non potest maximus ignis: ergo res omnes naturales non terminantur ad maximum. Antecedens probatur, quia ignis est totum homogeneum & continuum, quod est divisibile in partes semper divisibiles. Præterea adiectâ materiâ quæ converti possit in ignem, semper augetur ignis, nisi naturale agens, vel sibi subiecta in quam agat, agendo deficere hoc loco neges.*

Homogeneũ non semper actu dividitur sed est divisibile.

Resp. *Homogeneum est semper divisibile in partes: hoc est non semper actu dividitur, sed semper divisibile dicitur in partes eiusdem nominis & speciei. Præterea est maximus ignis elementaris ille in concavo lunæ & augeri non potest vt conservetur.*

Physic. lib. 3. text. 68.

Opp. *Numerus semper augeri potest, motus est perpetuus (vt docet Philosophus) tempus nec incipit nec desinit: ergo omnia non terminantur ad maximum terminum conservationis suæ.*

Resp.

Resp. *Hæc tria considerari possunt bifariam, vel physicè in subiectis suis, & sic definiuntur ad maximum & minimum; vel mathematicè in animo, & sic hoc loco intelligi non debent; neq; sunt propriè res naturales quæ per se in hac quæstione intelliguntur.*

Numerus, motus & tempus dupliciter considerantur.

Opp. *Perfectus gradus maximè attingi non potest: ergo frustra hoc loco definitur. Antecedens probatur, in sanitate & temperie elementorum, quæ nunquam ad pondus est in homine; nullum enim est, teste Galeno, εὐκρατον corpus & perfectè mixtum. Ratio est, quia in quolibet corpore vnum vel alterum elementum prædominatur, vndè pernicies potiùs quàm salus, destructio quàm conservatio nascitur.*

Galen. in 1. li. de Temperamentis.

In quolibet corpore elementum prædominans est.

Resp. *Terminus sanitatis & mixtionis in corpore est duplex, institiæ & ponderis: iustitia, vt res qualibet sic temperata elementa habeat, prout illius natura ferat. Ponderis autem terminus rarissimè aut nunquam contingit, neque in tantâ varietate rerum natura hoc postulat, quippe tum eadem esset temperies omnium. Quod addis prædominium vnius aut alterius elementi esse causam corruptionis, verum hoc est, si in excessum prorumpat, non si in specificis terminis maximi & minimi contineatur.*

Prædominiũ elementi causa corruptionis.

Distinctio

Distinctio tertiæ quæstionis.
Vtrùm materia prima sit divisibilis secluſâ quantitate?

Materia est divisibilis duobus modis, vel in

Partes extensas, & sic non dividitur in partes secluſâ quantitate; quod probatur ab

1 Authoritate Aristotelis, qui in 2. cap. huius libri textu 18. docet, materiam solius quantitatis ratione extendi.

2 Ab absurdo, quia si materia esset extensa per se, plures extensiones in vno composito reperirentur, vna materiæ, altera quantitatis.

3 A superfluo, quia talis extensio materiæ videatur supervacua, cùm hæc dimensio quantitatis sufficiat.

Partes entis seu substantiales, & sic secluſâ quantitate dividi potest materia, & probatur,

1 A proportione, quia aliter diversæ partes materiæ non responderent diversis partibus quantitatis, sed consensu omnium philosophorum respondent.

2 Ab essentia materiæ, quæ est substantia & *subiectum quod*, vt aiunt, & proinde ordine naturæ præcedit quantitatem, quæ *subiectum quo* appellatur: partes ergo non solùm materia, sed etiam materialis quævis substantia habet, antequàm quantitas accedat, aliter enim quantitas conferret substantiæ vt haberet partes: at hoc est absurdum, cum substantia corporea sit totum integrale partibus absolutum in se, ordine naturæ, priusquam quantitatem & dimensionem à quantitate habeat.

3 A causa, quia materia est principium quantitatis, & ex consequenti est causa vt sit divisibilis. Ratio est, quia quicquid existit causa causæ, existit etiam causa effectus.

4 A necessario, quia materia est per se divisibilis secluſâ quantitate, aut non: si sit divisibilis, habetur propositum; si verò sit indivisibilis, à natura sua fieri non potest, vt fiat divisibilis; cùm quod insitum est à naturâ, mutari non possit, vt habetur 2. Ethicorum.

Capit.

Observatio vtilis.

Constat in omni materia & corporea substantia esse quandam divisionem in partes entis, præter divisionem in partes quantitatis; quippe si ita non esset, nulla haberetur inter substantiam & mensuram proportio, nulla partium quantarum internis partibus coaptatio, cohærentia nulla, addo etiam & illud, quòd sæpè quantitas sine subiecto maneret, quo nihil absurdius esse potest: ratio

tio hoc est, quia nonnũquã rarescunt corpora, vt in ebullitione lactis, *in* extenuatione aëris; *si in ista rarefactione non sint partes substãtiales materiæ, vel materialis substantiæ, quæ respondeant partibus extensæ quantitatis, sequitur necessario illas partes quantitatis esse sine subiectis: concedendum ergo est subesse in materia partes entis. Similiter etiam contingit, si ex pugillo terræ fiant 10. aquæ, si ex vnâ guttulâ aquæ fiant centuplo maiores quãtitates aeris, absurdum erit si in istis commutationibus substantia aucta non respondeat auctæ mensuræ, si partes partibus non adæquentur; rarescũt ergo partes quantitatis, rarescunt partes etiam materiæ, magis q; à se invicem motæ, situ, loco distant; quæ autem in vno pugillo aut guttulâ compactæ magis fuerunt.*

Opp. *Aristoteles tertio Physicorum ait, quòd si infinitum esset extra magnitudinem, non esset divisibile: ergo quicquid est divisibile, dividetur per magnitudinem, & ex consequenti materia non erit divisibilis, seclusâ quantitate, quia seclusâ quantitate magnitudinem non habet.* Cap. 5. text. 35.

Resp. *Resolvitur hoc argumentum facilè, si partes antis & partes quantitatis distinguas.* Materiæ partes duplices.

Opp. *Potentia divisibilis, seu (vt loquũtur veteres) divisibilitas est propria passio quantitatis: ergo non convenit substantiæ.*

Resp. *Potentia divisibilis in partes dimensionis est propria passio quantitatis, non omnis potentia divisibilis in partes entis; nam sic genus in suas species et differentias non divideretur, nec totum in sua membra.*

Opp. *Si materia sit dividua citra quantitatem per se, sequeretur in quolibet composito naturali plures simul extensiones reperiri, vnam quantitatis, alteram materiæ; imò plures dimensiones, nempe corporis quanti & corporis substantialis; at hoc admitti est perabsurdum, quia tùm nihil impediret quo minus plura corpora (substantiale scilicet & quantum) simul in eodem loco existerent, seq; invicem penetrarent.*

Resp. *Non sic ponimus materiam esse dividuam per se in partes, quasi haberet plures dimensiones quàm in quãtitate; sed hoc dicimus quòd in omni materia, sit ea divisibilis potentiâ secundum partes entis, vt singulæ illius partes partibus dimensionis respondeant, & hac distinctione rectè adhibitâ non sequentur illa absurda, quæ aliter non absurdè infers.*

Opp. *Materia sine accessu quantitatis non habet partes: ergo rectè non dicitur dividi. Antecedens probatur, quia si haberet partes, aut illas haberet intra se vel extra se: sed neutro modo habet; quia, vt habetur primo de Cœlo & mundo, extra & intra sunt passiones quantitatis, ideſt loci & situs.*

Resp. *Extra & intra sũt passiones cõmunes quãtitatis nõ propriè & 4. modo; præterea, hoc cõcesso quòd sint propria passiones, nõ tamẽ inde sequitur absurdum*

dum, quia hoc loco de partibus entis in principio agimus, non de partibus dimensionis in subiecto.

Opp. Materia nec substantia est, nec quantitas, nec qualitas: ergo non est per se divisibilis: non est substantia, quia tum esset corporea vel incorporea. Aut verò sit quantitas vel qualitas nemo philosophorum dubitat.

Resp. Materia est substantia inchoatè non absolutè sumpta, cui soli illa divisio in corpoream & incorpoream convenit. Vel respondetur, quòd sit substantia physica non dialectica, vel quòd sit substantia principium, quod sufficit, vel quod sumatur pro corporeâ substantia, quod nonnunquam fieri solet.

Lib. 7. Metap. tex. 8.

Opp. Materiæ partes in rarefactione lactis aut aëris (ut alij) respondent partibus quantitatis: ergo extenduntur vt partes quantitatis, & per consequēs, vt sunt dimensiones quātæ, ita sunt extensiones internæ ipsius materiæ, ac quantitatis partes rarefactæ destituantur subiecto. Verumenimverò hoc ponere videtur vallis abeunum à philosophiâ, qua plures dimensiones non admittit.

Resp. Omnis extensio partis interæ non arguit aliam dimensionem à quantitate, sed solùm necessitatem amplificandi partes internas, vt mensuræ partibus iam auctis æqualiter respondeant. Cùm ergo in rarefactione totius alicuius partes extendantur, vel intendantur potius, non secundum magis & minùs aliam dimensionem habent à quantitate diversam, sed eandem, naturæ vi intrinsecùs rarefactam & amplificatam, quæ rectè in essentia diversa, in mensura tamen una eademq; dicitur. Num vt elementa virtutè solùm sunt in mixto, vnamq; numero substantiam efficiunt: ita partes materiæ in corpore quanto potentia & facultate sunt, vnamq; solùm numero mensuram habent; si verò vel separentur, vel simplici intellectu & dividente per se divisim considerentur, tam diversæ partes quàm partium extensiones rectissimè nominari possunt.

Opp. Materia nunquam separatur à quantitate: ergo de illius divisione (seclusâ quantitate) nunquam videtur quæstio. Antecedens est Arist. qui docet mundum æternum esse, & per consequens etiam docet materiam semper esse sub aliqua forma, maximè sub quantitate.

Phys. lib. 8.

Resp. Quæstio non est, an unquam separata fuerit materia à quantitate, sed an sit suapte naturâ divisibilis sine mensura quantitatis, sive illa divisio sit actu, vel potentia rei ipsa distincta, vel animo solùm concepta non refert, modò sit vera. Num vt facultas videndi nunquam actu separatur ab homine, homo tamen verissimè intelligi potest in sua propria essentia sine illa facultate: ita considerari quidem potest materia, aut materialis substantia aliqua, esse quidem natura sua divisibilis in partes entis sine omni quantitate, licet actu à quantitate nunquam separetur.

Materia considerari potest sine omni quãtitate, licèt actu nunquam existat.

Distinctio

Distinctio quartæ quæstionis, Vtrum toto quiescente moveantur partes?

- In hac quæstione traditur distinctio.
  - Totius, quod est vel
    - Confusum & vniversale, sic *animal est totum respectu suarum specierum*: sed de hoc toto non agitur.
    - Distinctum, completum, seu integrale, quod est vel
      - Homogeneum, cuius partes insigniuntur eodem nomine cum suo toto, vt *aqua, aer.*
      - Heterogeneum, cuius partes non insigniuntur eodem nomine, vt *homo, planta*, & de hoc duplici toto movetur quæstio.
  - Motus, qui est vel
    - Internus, idemque vel à
      - Non ente tali ad ens tale, vt *generatio* in *substantiâ*.
      - Perfectiore ente ad non ens, vt *corruptio*.
    - Externus, idemque vel
      - Secundùm mensuram, vt *augmentatio* & *diminutio* in Quantitate.
      - Secundùm formam accidentalem, vt *alteratio* in Qualitate.
      - Secundùm locum, ordinem aut situm, vt *loci mutatio*, quæ est
        - Circularis in sphæris.
        - Recta in elementis.
        - Mixta in animalibus.
  - Quietis, quæ sumitur aut
    - Positivè, vt res quiescat in
      - Loco.
      - Formâ.
      - Fine.
    - Negativè, vt quies sit privatio omnis motus; & sic non sumitur hoc loco.

Observatio VIII.

De toto hoc loco solùm integrali actu existente, de motu proprio & per se locali, de quiete positivè & maximè in hac quæstione agitur. Vt verò ubertior habeatur disputandi seges, defendi potest hac sententia in omni genere motus & quietis, comparatione factâ totius ad suas partes; vt superiùs constat.

Opp. *Cælum nec locum habet in quo quiescat, nec partes unquam quietæ*

in loco: est ergo aliquod totum quod sub hac quæstione comprehendi non potest. Idem de Oceano, aliisq; corporibus semper in motu positis dici potest.

Resp. *Quamvis cœlum & mare perpetuo moveantur secundum partes, secundum totum tamen in suis locis quiescere dicuntur, iuxta illud.* Res quælibet quiescit in loco suo. *Quod virges cœlum non habere locum; si per cœlum primum mobile intelligas, agnosco locum circumscriptiue ambientem non habere, sed partem vnam alteram locare dicimus. Est ergo natura principium motus & quietis in cœlo, motus in parte, quietis in toto; motus in materia, quietis in forma, loco, & fine. Movetur ergo cœlum, quiescit cœlum; movetur secundum partes, quia una pars aliam alium q; locat, quiescit autem secundum totum, quia neq; locat neq; locatur. Sic de mari dicendum est, quòd totum quiescat in suo loco, pars tamen vna mota alteram moveat, & vnda vndam, fluctus fluctum pellat.*

Natura principium motus & quietis in cœlo quomodo.

Opp. *Singulis partibus motis movetur & totum; sed sensu iudice, singulæ partes cœli & maris moventur: ergo totum in illis movetur.*

Resp. *Singulis partibus simul motu movetur totum, successive autem motu non semper movetur totum. Præterea, cùm dicam quiescere cœlum & mare, non quiet em pœnitus privativam omnis motus, sed positivam respectu loci & conservationis intelligo. Alij hîc etiam respondent, cœlis primum mobile in cœlo Empyreo contineri et quiescere vt in proprio loco, quippe excelsū & divinum illud corpus, Beatissimæ Trinitatis gloriosa sedes, comprehendat omnia; & quāvis sit ipsum immobile, inferioribus tamē sphæris, tanquā totīs suis partibus motū tribuit, & in hoc sensu rectè dici potest, quiescente toto, deest cœlo maximo, moveri partes, ideſt inferiores cœlos, qui sub illo collocātur.*

Opp. *Contraria in eodem instanti fieri non possunt: ergo quiescere totum & moveri partes non possunt in omni genere motus, vt hic defendis. Argumentum probo, quia generatio & corruptio sunt species motus, quæ in instanti fiunt, vt in tertio Physicorum docet Philosophus.*

Resp. *Generatio & corruptio consideranturperfectiue, & sic sunt in instanti; vel prægressiue, & sic non sunt in instanti, & hoc modo generatio, motus, & mutatio partibus quiescat totum, totaq; quiescente moveantur partes.*

Generatio quomodo in instanti, quomodo non.

Opp. *Partes nihil aliud sunt quam totum, vt antea docuit Philosophus: ergo illis motis movetur & totum.*

Resp. *Cùm dicimus quiescente toto partes moveri, non omnes partes intelligimus simul sumptas, quia nihil aliud sunt quam totum, sed partes aliquas posse moveri docemus, licet totum quiescat, vt homine dormiente moventur cor, arteriæ, spiritus & pulsus cordis.*

Opp. *Quiescēte toto partes non movētur loco: ergo male desinitur quæstio. Antecedēs probatur, quia moveri loco est mutare locum: sed partes quiescēte toto*

toto non mutant locum, vt patet in corde, arterijs, ſpiritibus *dormientis, qua mota non mutant locum.*

Reſp. *Moveri loco non eſt ſemper mutare locum, vt in circulari motu cœli conſtat, proprie tamen & plerumque ſic eſſe agnoſco, vt in* partibus maris, *cuius pars vna alteram à loco in locum pellit. Ad inſtantiam dico, quòd ſecundùm opinionem doctiſſimorum et philoſophorum & medicorum, cor, pulmones, arteriæ, ſpiritus in ſuo motu locum mutant. Cor enim huc & illuc agitatur, contrahuntur & dilatantur pulmones & arteriæ, ſpiritus ſaltant & diſcurrunt per arterias in omnes partes & regiones corporis. Localiter etiam moueri cœlum nonnulli acutè probant, ſi partem locantem et impellentem conſideres. Mouetur enim ad* locare *(vt aiunt) non ad* locari, *id eſt, ad locantem partem, non ad locum circumſcribentem; quippe cœlum in loco ſic non collocatur ſecundùm Ariſt. at ſecundùm ſapientiſſimos quoſdam tum Aſtrologos, tum Theologos, ſub Empyreo cœlo collocatur.*

Opp. *Exigui aut nullius vſus eſt hæc quæſtio: otioſe ergo mouetur. Antecedens probatur, quia demonſtrationes neceſſarias non habet.*

Reſp. *Vſus magnus eſt, ſi diligenter attendas, non ſolùm in diſtinctionibus motus & quietis, vt ſuprà, ſed etiam in conſeruatione rerum, quæ vi naturæ fiant. Pulchrum enim eſt ſcire quomodo totum in loco, in formâ, in principio & fine conquieſcat; cùm tamen partes veluti ſeruæ ad ſalutem & conſeruationem totius laborent: vt in corpore humano conſtat, quod magis ſomno, quieſcente toto, per motum cordis reficitur, quàm per vigiliam. Quieſcente enim toto intus pellitur calor, augentur ſpiritus, internus motus excitatur, reſtaurantur partes, reficiuntur omnia. Vt ergo toto horologio quieſcente & loco ſuo affixo, rotæ in circulum mouentur & optimè deſignant horam: ita toto homine quieſcente, cor quod eſt veluti horologium vitæ, pulmones & ſpiritus quaſi veluti rotæ, agitantur, & agitatione ſanitatem firmiorem reddunt. Nihil dicam de quiete in formâ, principio, & fine, ex qua rerum omnium naturalium ſalus & conſeruatio pendet: nihil hîc de cœlo Empyreo, ab Aſtrologis & Theologis (vt ſuperiùs oſtendi) poſito, quo tanquam toto quieſcente, reliqui cœli vt partes, ſuas rotas & gyros faciunt. Sic vel in minimis dubijs (vt vides) philoſophiæ, quæ primâ fronte nullius vſus eſſe videntur, inueniri à ſtudioſo veritatis poteſt vſus ampliſſimus, vt omni curioſitate & ſuperſtitione relictâ, Deum in operibus ſuis minimis et maximis admireris.*

Cor velut horologiũ vitæ.

Distinctio quintæ quæstionis, An ex vno absurdo concesso sequantur multa?

In hac quæstione considerandâ sunt
- Distinctio,
  - Erroris, qui est *lapsus opinionis, non rectè dissensâ veritate*; hic autẽ contingit, vel ex
    - Ignorantiâ simplici, quæ meretur veniam.
    - Ignorantiâ crassâ, quę meretur pœnam.
  - Absurditatis, quæ est *errantis sententia edita contra veritatẽ*, & hęc contingit, vel ex
    - Negligẽciâ, si incauti
    - Ignorantiâ, si indocti
    - Malitiâ, si contentiosi

    } sumus.
- Ratio negandi, aut nõ permittendi absurditatẽ, quæ est, vt antea apparet;
  1. A contrario, quia absurditas est infesta veritati.
  2. A proprio, quia proprium eiusdem est, specie veritatis incautos & indoctos in odium veritatis trahere.
  3. A simili, quia vt vna scintilla aliàs gignit: ita vna admissa absurditas alias necessariò infert.
  4. Ab eventis, quia absurditate permissâ, cæcitas & ignorantia facilè in omni scientiâ triumphabunt.
  5. Ab experientia, quæ docet quotidie absurdos asinos in omni scientia dicere & docere omnia; quod certè non contingeret, si veritas sola (quæ est materia veluti prima cuiusque scientiæ) coleretur.

Argumenta contra quintam quæstionem.

In lib. de Reprehens. Sophistarum.

Opp. *Aristoteles falsigraphos elenchos et fallacias sophistarum definit: ergo videtur absurditates admittere; nam in istis omnibus absurditates insunt.*

Resp. *Non ideo definit istas sophistarum technas vt amplectaris, sed vt eadem cognitas faciliùs evitare possis, iuxta illud*: Mala cognita faciliùs evitantur.

Opp. *Probabilia admittuntur in omni scientia secundùm Aristotelem; sed sæpe probabilia absurda sunt: ergo sæpe absurda ab eodem permittuntur. Minorem probo, quia sæpe speciem solam veritatis habent, cum tamen à veritate sint aliena. Hinc illud.* Omne verum est probabile: sed omne probabile non est verum; *vt opiniones de quadratura mundi, aut de illius æternitate, sunt quidem probabiles, sed non sunt verę; si ergo absurditas sit error vel opinio à veritate aliena (quæ absurditatis definitio aliquando in probabile cadit)*

cadit) rationem non video quin, admisso probabili, etiam absurdum permittatur.

Resp. *Probabile* est quod videtur omnibus, aut plurimis, aut sapientibus, ijsdemq; aut omnibus, aut plurimis, aut illis solùm qui sunt spectatæ & insignis sapientiæ; *hæc quidem definitio probabilis nunquam in absurdum cadit. Nam quamvis omne probabile non sit verum; non est tamen à veritate alienum, sed videtur esse verum: neq; est in probabili solùm species veritatis, sed ipsa plerumq; veritas, quæ in absurdo nunquam apparet, si probè examinetur. Postremò probabilitas nec fallax est, nec falsa; non fallax, quia in ea non est intentio fallendi; non falsa, quia medium est probandi veritatem. At absurditas semper mendax est, & omni veritate caret. Quamvis ergo paradoxa aliquando hominum spectata sapientiâ sint re ipsâ falsa, rationes tamen quibus in demonstratione suarum opinionum vtuntur, non sunt falsæ sed probabiles, eademque permittenda, donec probentur esse falsæ. Nam probabilitas comes est opinionis, quæ inter habitus mentis annumeratur, in disquisitione & indagine veritatis: absurditas verò est comes semper falsitatis.*

Li. 1. Topi. c. 1. Probabile quid. vide Arist. lib. 1. Rhet. cap. 2.

Probabilitas comes est opinionis: absurditas verò falsitatis.

Opp. *Si absurda non sint permittenda in scientiâ, tùm non sunt admittenda argumenta in veritatem: sed argumenta in veritatem sunt admittenda: ergo etiam absurda. Sequela maioris ex eo constat, quia argumenta in veritatem sunt à veritate aliena, & idcirco absurda, vt ex definitione absurdi patet.*

Resp. *Aliud est proponere argumenta in dubiam veritatem, vt illustriora fiant; aliud est absurda siue intentione discutiendæ veritatis effundere & effutire. Neque sunt argumenta in veritatem contexta sic à veritate aliena, vt absurda; quia illa simpliciter inter probabilia, hæc verò inter falsa habentur.*

Opp. *Tyrones in omni scientia infinita errata & absurda effundunt, in quibus tamen est connivendum, ne penitus à studio philosophiæ deterreantur: sunt ergo aliquando permittenda absurda. Præterea, Aristotel. docet tentandi causâ aliquando falsa ponere. Vt ergo venena suum vsum in medicina habent: ita absurda in philosophia. Imò vt bonus artifex ex malo corio bonum calceum aliquando fingit: ita ab absurdo & impossibili, quod est planè falsum, nonnunquam philosophus pulcherrima argumenta petit.*

Elench. lib. 2. cap. 2.

Resp. *Tyrones quidem ignari rerum sæpissimè absurdè errant, sed nemo prudens illos errare docet, aut permittit. Quòd verò connivea aliquando, hinc est, vt tenerrima ingenia excitet ad studia, non vt eorum mendet errata. Licet ergo tentare illorum ingenia fallacibus & etiam falsis aliquando, sed non imbuere, probare aciem, non obtundere. Postre-*

mò vt definiuntur venena in medicina: ita ab Absurdo & Impossibili ducuntur argumenta in philosophiâ; non vt hæc vel illa recipiantur, sed vt evitentur ab omnibus. Nam hic est vsus locorum ab Absurdo & Impossibili, vt vanitas eorum, qui contradicendi studio delectantur, magis eluceſcat; vtq; absurdum & impossibile, monstra veritatis, ab omni scientiâ exulent, & exterminentur.

Opp.

Licet philosopho aliquando de iure suo discedere, quando cum ignorante disputat: ergo licet absurdum concedere. Argumentum tenet, quia de iure discedere est falsum; & rationi minùs consentaneum est, dare adversario, vt quid possit in falso efficere probetur, cùm nihil concludere ex veris possit.

Resp.

Licet aliquando hoc vel illud concedere quod est falsum aut minùs consentaneum rationi, si adversarius sit ignarus, & digressiones inutiles & otiosas faciat. Sed attende, ita licet concedere, vt moneatur adversarius ignorantiæ suæ, vtque intelligat se nugas agere, & causam de quâ disputet non vulnerare.

Opp.

Vt temperatura corporis nulla tam pura est, quæ omni labe & humorum intemperie careat; ita nulla est scientia tam vera, tam firma & absoluta, quæ nullam absurditatem, nullum erroris nævum & lapsum habeat. Quare vt in optimâ temperaturâ corporis non est incommodum labeculam videre: ita in scientia non est alienum à ratione nubeculam aliquando erroris & absurditatis admittere.

Resp.

Hæc similia docent, sed non concludunt firmiter: est enim temperatura varia; at scientia constans, firma & perpetua: *levis in temperatura labecula non nocet, sed error in scientia est vulnus, materiamq; scientiæ, nempè veritatem, plurimùm enervat. Ratio ergo à simili non sequitur, quia non est par virinsq; in simili comparatio.*

Ad temperaturam enim proximè accedit homo vt habet Galenus in lib. de Temperamẽtis. Lib. 1. Poster. cap. 22.

CAP.

CAP. 5.

1 *Vtrum principia rectè definiantur? &*
An vi propriâ vel alienâ ad effecta moveantur?
2 *Vtrum contrarietas seu discordia in principijs sit magis causa rerum, quàm eorum vnio seu concordia?*

QVANQVAM communis & trita sit hęc prima huius capitis tractanda thesis, *Vtrum principia rectè ab Aristotele definiantur*? quoniam tamen in ea quiddam abditum & abstrusum delitescit, eandem paucis explicandam puto. Principia ergo sunt *entia prima rerũ, quæ nec ex sese, nec ex alijs sunt, sed omnia ex ipsis fiunt.* Vt huius definitionis interpretatio illustrior sit, sciendum est nomen *principij* latiùs patere quàm nomen *causæ*; quippè ad rationem principij satis est, si ex eo tanquam ex primo res aliqua sit, fiat, aut cognoscatur: ad rationem autem causæ, hoc non satis est, nisi res ab illa esse, essentiam, aut existentiam habeat, & ab eadem dependeat. Rem exemplis aperiam. Locus à quo proficisceris, principium viæ, non causa viæ; privatio principium generationis, non causa generationis dicitur. Procedam: *principia sunt entia prima rei*, hinc entia rationis excluduntur. Addit Philosophus *quæ non sunt ex alijs*, ratio est, quia sunt ipsa omniũ prima; prima intelligo in eodem genere, ideſt, prima physica, non metaphysica; nam sic Deus & Intelligentiæ priora principia esse superiùs ex Aristot. à nobis demonstrantur. Pergit, *quæ non sunt ex sese* quia sunt contraria prima, vt postea declarabitur. Concludit *ex quibus omnia fiunt*, ideſt, omnia effecta naturæ, quæ cùm ex se fieri non possint, necessariò à principijs ortum petunt. Quid multis? hæc præpositio, *ex*, toties in textu ingeminata, discrimen ponit inter principia interna & causas externas rerum; quæ sunt *finis*, *efficiens*, & *exemplar*; quippe ex his (si propriè & philosophicè loquamur) res nulla naturalis constat. Est enim efficiens causa à qua, non ex qua; est finis ad quem, vel propter quem; est exemplar ad cuius imaginem vel imitationem res fiant. Iterum percurram breviter. Per primã partẽ definitionis, non solùm excluduntur entia rationis, sed etiam entia per accidens, primæq; intentiones dialecti-ex, quæ entia rei dicuntur, non quòd ita sint, sed quòd rem proximè

Quæstio prima.

Definitio principij. Huius lib. text. 42.

Principii nomen latius quàm causæ nomen.

Principii & causæ distinctio.

Principii definitio explicatur.

Efficiens, finalis, & exemplaris causa quæ.

&

& immediatè significent. Per secundam partem excluduntur quatuor elementa, aliaq; composita quæ ex se invicem fieri soleãt. Per tertiam excluduntur cœlestia corpora, quæ licet ex se mutuò non fiant, conficiuntur tamen ex alijs vt ex materiâ & formâ. Per quartam denique partẽ excluduntur omnes incorporeę substantiæ, ommaquè accidentia, & vniversim ea, ex quibus nullum compositum naturale oritur.

Secretum in definitione principiorũ, quomodo ferantur ad effecta producenda. Lib. 3. Phys. cap. 1.

Secretum in hac definitione est, vt intelligas, quomodo ferantur principia ad effecta producenda, & quomodò vniantur in illis, An scilicet ex se, vel ex potentia insita? non dices ex se, quia nihil à seipso mouetur; nec ex potentiâ insita, quia potentia accidens est, at nullum accidens inest principijs antequam effecta fiant. Quem ergo sensum habeat hæc definitio principiorum ab Arist. tradita? nempe quòd sint entia rei prima, ex quibus inter se vnitis vniversa fiant. Si non moveantur principia, nec ipsa vniri, nec ex ipsis res fieri possũt; at quomodò vniuntur aut mouentur, cùm neque ex se, neq; vi aut facultate aliquâ insitâ moveãtur? Sed dices insitâ virtute & facultate vniri ad seinvicem & moueri. Rectè: est ergo illa insita facultas, aut eadem cum principijs, aut non est eadem: si eandem dicas, idem saxum voluis; nam sic idem à seipso mouebitur, quod est absurdum; si sit diversa tum accidens erit in primis principijs antequam effecta fiant, quod est à ratione & philosophiâ alienum, quæ principia causas esse omnium substantiarũ naturalium & accidentium definit. Quid sequitur? vt agnoscas vsum huius quæstionis, qui ponitur in confessione æterni Numinis, vnde hic motus, hæc vnio principiorum fluit. Nam certum est vi suâ non posse moveri, non posse vniri principia ista naturalia in effectis, nisi sit vis quædam divina, eademq; occulta, non sensu sed solo intellectu percepta, quæ principijs per se immotis hunc motum, hanc legem, hanc vnionem tribuat. Concludam ergo, vt semina mandata terræ per se non possunt fructum omnino producere, nisi sol, qui est causa omnium in generatione rerum, lumine & influentiâ suâ vim vitæ in illis excitet: ita certè hæc principia rerum naturalium nullum effectum possunt producere, antequam prima causa, sedens veluti ad puppim, vim quandam dederit vt moveantur. Quid frontem corrugas? nihil hìc doceo contra Aristotelem. Nam is docet, Deum causarum causam esse, primumq; motorem omnium. Si omnium, principiorum ergo: nam aliter omnium non esset motor.

Vsus huius quæstionis.

Deus causarũ causa secundũ Aristotelem.

Quæstio 2.

Sequitur altera quæstio, *vtrum contrarietas seu discordia principiorũ sit magis causa rerum quàm eorum vnio seu concordia?* Primùm in hac quæstione

quæstione docebo, principia physica esse contraria, tum contrarietatem eorum non esse magis causam rerum quàm vnionem & concordiam demonstrabo. Vt contrarietas principiorum accuratiùs intelligatur, contrariorum distinctio tradenda est. Contrarietas ergo sumitur duobus modis, propriè, & communiter, propriè pro repugnantia formarum agentium & patientium, mutuoq; se expellentium ex eodem subiecto capaci vtriusq; nisi earum vna insit à natura; sic *calidum* & *frigidum*, *humidum* & *siccum* contrariantur: communiter trifariam, aut pro repugnantiâ differentiarum diuidentium genera in qualibet categoria; & sic est prima contrarietas in quolibet genere: aut pro repugnantia duorum terminorum simul non cohabitantium in eodem subiecto, à quo vel propriâ vi, vel alienâ expelluntur: aut deniq; pro repugnantiâ privationis & habitus, & sic hoc loco principia dicuntur contraria. Sed attende modum; materia non opponitur formæ, nec forma materiæ: quid ergo? certè privatio opponitur formæ; sed distinguenda est forma, distinguenda etiam privatio. Forma est actu habita, vel habenda. Privatio est vel simplex negatio entis, vel mixta, quæ partim ens negat, partim ponit; hæc privatio, non illa principium dicitur: & hæc, non illa, nunc formæ habendæ, nunc formæ habitæ contrariatur: formæ habendæ, vt si catulus non videat ad præscriptum & definitum videndi tempus à naturâ: formæ habitæ, vt in mutatione elementorum constat. Sed de hac re posthac pluribus dicemus, cùm de privatione, cæterisq; principijs speciatim agatur.

Contrarietas duplex.

Principia quo modo contraria.

Forma quotuplex.

Privatio duplex.

Nunc adhibenda sunt argumenta quibus Arist. probat principia esse prima contraria. Probat hoc ipsum in textu tribus argumentis; ab Authoritate, à Definitione, à Necessario. Ab authoritate omnium philosophorum, vt ait; qui vnanimi consensu posuerunt, principia esse contraria. Nam etsi Parmenides, Melissus, Democritus vnum posuerint principium; vi tamen veritatis coacti, tandem invenerunt plura, eademq; inter se contraria statuerunt; sed lapsi etiam sunt in hoc (vt ait philosophus) quòd vnus ignem & aquam, alter rarum & densum, tertius solidum & vacuum principia rerum esse somniârit. A definitione contraria esse probat hoc modo; Principia definiuntur *entia prima, quæ nec ex sese mutuò, nec ex alijs sunt, sed ex ipsis omnia*; prima autem contraria ita se habent: ergo principia sunt prima contraria. Assumptionem confirmat ratione & exemplis: ratione, quia si prima contraria aliunde fierent, ipsa non essent prima; si à se invicem, non essent contraria; si ex illis non fierent omnia, sequeretur quælibet ex quibuslibet generari: at nihil nisi à contrarijs consensu

Argumenta Aristotelis quibus probat principia esse contraria prima.

1. Ab authoritate. Cap. 2.

2. A definitione. Tex. 42.

consensu omnium philosophorum oritur. Exemplis hoc ipsum docet, quia *album* non fit ex *musico*, nisi per accidens, cùm contingat *musicũ* esse *nigrum*, sed *album* fit ex *non albo* per se, id est ex *nigro*, vel ex *medio*, in potentia vt fiat album. Tertia ratio à Necessario sic est. Omnia fiunt ab ijsdem aut à contrarijs; sed non fiunt ab ijsdem: ergo fiunt à contrarijs; sunt ergo principia contraria, à quibus procreantur omnia. Sed de contrarietate principiorum nunc ex textu satis.

5. A necessario.

Alteram partem quæstionis paucis attingã, *Vtrum contrarietas seu discordia principiorum sit magis causa rerum naturalium, quàm eorum vnio & concordia?* Defendo vnionem & concordiam esse magis causam, idq; non contra Aristotelem. Etsi enim in textu doceat, principia esse contraria, magis tamen materiæ & formæ vnionem & consensũ insinuat esse causam in constitutione rerum, quàm oppositionẽ privationis & formæ. Hoc probo à natura contrariorum, à principiorum proprietate, à comparatione horum ad effecta, à similitudine, à definitione causæ, & à fine. A natura contrariorum, quæ est, vt vnũ eorum sit infestum alteri, impetumq; in se invicem faciant, donec alterum concidat & tollatur; nunquam enim simul in eodem subiecto cohabitare possunt contraria: quamuis ergo privatio sit necessaria, vt excitetur materia ad novas formas acquirendas, fiatq; magna cum varietate rerũ novarum successio, respectu tamen quo formas destruit, minùs causa aut generationis aut cõservationis dici debet, quàm cõiugalis (vt ita loquar) materiæ & formæ vnio, consensus, & copulatio; quippe in hac vnione, est ipsum esse rerũ, est cõstitutio, est cõservatio, est res ipsa: nam quid aliud est res quàm sua forma, quã privatio tollit? A proprietate principiorum hoc ipsum constat; nam materiæ primæ proprium est esse subiectum omnium, in quo & sint & conserventur: formæ autem proprium est, rebus nomen & esse dare; at privationis proprium, hoc nomen & esse tollere: magis ergo in amicitia & concordia principiorum quàm in contrarietate & discordia causarum, rerum naturalium constitutio eminet & emergit. A cõparatione principiorum, quia si conferas principia inter se, facilè advertas, naturam eorum duo (nempe materiam & formam) adoptasse vt filias, abdicasse verò alterum (nempe privationem) vt spuriam, vel potiùs vt viperam, quia in vtero naturæ veluti concepta, illius viscera (cùm prodeat) vulnerat & exedit. Quòd verò materiam et formam vt filias natura amplexetur, privationẽ autem solùm vt spuriam retineat ad vsum, hinc liquidò constat, quia in nobilissimis et augustissimis effectis suis, nempe cœlestibus corporibus, materiã & formam admittat, ab illis autem longissimè privationem arceat & expellat: Imo

Vnio & concordia principiorum magis est causa in constitutione rerum.

A natura cõtrariorum. Arist. de longit. & brevit. vitæ c. 2. Gap. de quãtitat. & 2. Topic. cap. 7.

Privatio materiæ & formæ vnio.

Cicero in Somnio Scipionis.

A proprietate principiorũ. Phys. 1. tex. 82. Met. 5. c. 1.

A comparatione.

Materia & forma naturæ filii, privatio verò spuria.

Imò si probè attendas, eandē ęgrè admittit in orbes elementorum, in quibus etsi partes lędat, tota tamen elementa suis formis spoliare non potest. Sic semper videas naturam matrem esse per vnionem materiæ & formæ in omnibus tum efficiendis tum conservandis, privationem verò novercā quæ licèt varietatem temerè & per accidens inducat, entia tamen absoluta sparso quasi veneno tollit; idq; in singularibus solùm operibus naturæ, aut partibus, quæ propter infirmitatem & impotentiam resistendi, illius tyrannidē & furorē non possunt retundere. In singularibus dico, quia huius vel illius hominis, leonis, aut arboris formam tollat, hominem autem, leonem, aut arborem in specie tollere non sinit natura. In partibus etiam dico, non in totis, vt constat in elementis, quorum partes aliquandò privationis invidiā pereunt, cùm tota elementa firma & inconcussa maneant. Quis ergo non videt, hac comparatione factā, examplexu materiæ & formæ, idest, ex vnione & consensu principiorum, magis quàm ex divortio & discordiā, res naturales generari, esse, & conservari? Ratio à simili vim suam & pondus habet; quia vt concordia vocum in musicā, civium in repub. humorum in corpore, est magis causa concentus, pacis, & sanitatis, quàm discordia; quæ tamen in omnibus est aliquo modo vtilis & necessaria: ita quidem vnio principiorum in constitutione rerum est quidem magis causa quàm contrarietas & dissentio, licet per accidens & ex parte non sit illa inutilis & otiosa. Si hīc mireris quod dixerim discordiam esse aliquo modo vtilem aut necessariam in musicā, civitate, corpore humano; intelligas velim, me per discordiam non odium, sed levem vocum, civium, aut humorum contentiunculam insinuare; & sic certè ex contrarijs vocibus musica, ex diversis civibus respub. ex repugnantibus humoribus corpus humanū constat. Est enim in optima cōstitutione dissentio quædam humorum, quæ dum lancibus iustæ naturæ pendeat librata, recte intemperies dici non poterit, donec aut læsio actionis, aut dissolutio fiat. Hæc verò læsio, hæc dissolutio solùm à privatione formæ aut facultatis nascitur. Quinta ratio à definitione causæ est; quippe causa id definitur, cuius vi elicitur effectus: sed privatio non est omnino causa; & qui igitur fieri potest, vt contrarietas aut discordia principiorum quæ solùm à privatione fluit, magis causa rerum quàm vnio & concordia dicatur? Si de his quæ iam dico quicquam omnino dubites, memineris materiam & formam verissimas causas rerum esse, privationem autem causam nec esse, nec dici posse, vt omnes & singuli philosophi confitentur. Postremò finis naturæ est ipsa forma seu perfectio rei, ad quam vi propriā

Privatio partes elementorum, non tota elementa suis formis spoliare potest.

4 A Simili.

Contrarietas & dissensio principiorum per accidens vtilis.

Discordia in vocibus, civibus, corpore quomodo vtilis.

5. A definitione causæ.

6. A fine.

priâ fertur. Finis autem privationis est ipsa negatio formæ: cùm ergò oppositio principiorum in solâ privatione sit, quæ negat formam: sequitur necessariò vnionem principiorum esse magis causam rerum, in qua est perfectio; quàm eorum oppositionem, in qua formæ negatio ineſt. Ex hac vnione (si placet) discas, esse vnam causam, in qua rerum omnium essentiæ vniantur; quę causa materiæ primę manum dedit, vt apprehendat formam, vim formæ dedit, vt perficiat materiam, vtriq; vim dedit, vt omnia naturæ opera ex illis fiant.

Distinctio primæ quæstionis, Vtrum principia physica rectè definiantur? & an propriâ vi ad effecta ferantur sua?

- 1 Distinctio nominis, quòd principium sumatur, aut
  - Respectivè, idq; vel
    - 1 Intentionaliter, & sic est relatio, quæ convertitur cum effectu.
    - 2 Realiter, & sic nomen principii latiùs patet quam nomen causæ: nam privatio principium rei non causa dicitur.
  - Absolutè, idque vel
    - 1 Communiter pro causâ
      - 1 Metaphysicâ.
      - 2 Mathematicâ.
      - 3 Dialecticâ.
    - 2 Propriè & physicè, vt hoc loco definitur.
- 2 Definitio, nempe vt *principia sint entia prima, quæ ne ex se invicem, nec ex aliis oriantur, omnia verò ex illis fiant.*

In explicatione principiorum considerãda sunt

- 3 Definitionis expositio in suis partibus; quæ sunt quatuor, quarum
  - 1 Vna est, quòd sint *entia prima*, hinc excluduntur entia rationis, artis, & per accidens.
  - 2 Altera, vt *ex se invicem non sint*; per quam partem excluduntur quatuor elementa, & composita, quæ ex se invicem fiunt.
  - 3 Tertia, vt ex *aliis non fiant*; per quam partem cœlestia corpora excluduntur, quæ licet à se invicem non fiant, ex aliis tamen fiunt.
  - 4 Quarta, vt *ex iisdem conficiantur omnia*, per quam excluduntur incorporeæ substantiæ & accidentia, ex quibus nullum compositum naturale oritur.
- 4 Ratio, quia movẽtur principia ad effecta, quæ est per
  - 1 Vim influentem à prima causa, quæ est communis & externa.
  - 2 Vim insitam & propriam, nempe appetitum in materiâ acquirendi formam, & desiderium formæ perficiendi materiam.
  - 3 Motum in vtrisq; vnitis, quo veluti vehiculo ferantur ad compositum quodlibet generandum.
  - 4 Privationem, quæ est negatio formæ, vnde materia imperfectior reddita, naturaliter ad appetitum novæ formæ incitatur.

Argumenta

Argumenta contra primam quæſtionem, An principia recte definantur?

Vnum principium eſt cauſa alterius: ergo malè definiuntur principia, vt à ſe invicem non fiant. Antecedens probatur, quia forma cuiuſq; res naturalis à potentia materiæ elicitur, vt ipſe Philoſophus docet. Si ergo cauſa ſit cuius vi elicitur effectus, & ſi ex vi & facultate materiæ eliciatur forma, ſequetur neceſſariò, materiam eſſe cauſam formæ, & per conſequens vnum principium eſſe cauſam alterius.

Reſp. *Aliud eſt ex alio fluere, aliud eſt fieri; forma quidem ex potentia materiæ fluit, non fit, vel (ſi placuerit) ſic reſpondeo;* Educi formam ex potentia materiæ *nihil aliud eſt, quàm materiam eſſe habilem docilemq; ad recipiendam formam, quæ aut vi propriâ aut communi movetur ad perficiendam materiam. Si quæras vbinam ſit illa forma antequam ad materiam accedat? dico in potentia naturæ delitescere, non autem vt ens actu, ſed vt ens quod fieri poſſit. Si vlteriùs quæras, quanam ſit illa natura, in cuius ſinu delitescat forma? reſpondeo, vniverſalem illam naturam, quæ in materiam & formam dividitur. Si denique adhuc nõ acquieſcas, ſed quæras an natura hanc ex ſe potentiam, vel aliounde ſuſceptam habeat? deſino replicare, & agnoſco Deum, qui hanc vim & legem naturæ primis q; principijs dedit.*

Forma fluit ex potentia materiæ non fit.

Educi è potẽtia materiæ quid.

Opp. *Cœlum non ſit ex tribus principijs, ſed cœlum eſt res naturalis: ergo omnes res naturales ex tribus principijs non ſunt. Maior conſtat ex Ariſtotele lib. 1. de Cœlo cap. tertio, vbi docet, cœlis formam non habere contrarium: id eſt, non habere privationem.*

Reſp. *Cœlum conſideratur duobus modis; vel ordine naturæ quoad eſſentiam, vel ordine diſciplinæ quoad exiſtentiam (quam: priori modo etſi ab Ariſtot. dicatur æternum, materiamq; habere in illius conſtitutione quoad eſſentiam ſortiri priorem eſſe, ex philoſophiâ doctrinæ priorem dico non tempore, ſed naturâ, non ratione principij vt conſtituat formam, ſed ratione ſubiecti vt eandem recipiat. Si hoc (inquam) modo conſideretur cœlum, non eſt abſurdum in eo privationem ponere, non quod vnquam in ſuâ exiſtentiâ careret formâ, ſed quòd ordine naturæ et eſſentiæ vniverſalis naturæ (quæ eſt principium motus & quietis in cœlo) ab ipſa materiâ cœli privatâ, reſpectu formæ habendæ: ad materiam ſignatam, reſpectu formæ habitæ procedat. Vbi vrges ex Ariſtotele formam cœli non habere contrarium: Reſpondeo, non habere quod illius actione oppoſitâ tollere poſſit illius eſſentiam.*

Cœlum conſideratur quoad eſſentiam & quoad exiſtentiam.

Cœlum non habet contrariũ quod actione oppoſitâ illius formã tollat.

Opp. *Natura eſt principium materiæ & formæ: ergo principia aliounde ſiunt. Antecedens probatur, quia materia & forma ſunt ſpecies naturæ: at ſpecies ſunt effecta ſui generis: ſunt ergo materia & forma effectus naturæ.*

Reſp.

Materia & forma non fiunt à natura, vt à termino generationis.

Resp. *Fallax est argumentum à rebus ad voces. Vel, si placet, respondendum est, materiam & formam non fieri à natura vt à termino vnde generatio incipit, quæ solùm ratio essendi hoc loco intelligitur. Illud quoque non est negligendum, responsum, quòd natura sit genus analogicum, non verum.*

Natura genus analogicum non verum.

Opp. *Hæc definitio omnibus physicis principijs non convenit: ergo male traditur. Antecedens constat, quia non convenit Socratis principijs. Ratio est, quia ex principijs Socratis non oriuntur omnia.*

Ex principijs omnia fiunt privativè non positivè.

Resp. *Hæc verba mirum, ex ipsis sunt omnia, privativè sumenda sunt, vt intelligamus rem quamlibet naturalem ex tribus suis principijs fieri; non positivè, vt dicamus ex cuiuslibet rei principijs oriri omnia.*

Opp. *Accidentia quædam sunt res naturales vt prima & secunda qualitates, motus, & actiones rerum: sed ista non fiunt ex tribus principijs: ergo omnia ex tribus principijs non fiunt. Minor constat, quia accidentia non propriè fiunt, sed fiunt (vt aiunt) à potentiâ rerum, quibus insunt.*

Accidentia naturalia quo modo fieri dicantur.

Resp. *Accidentia naturalia quædam esse & fieri dicuntur, non quòd ex materia aut forma constent, sed quòd necessariò consequantur principia, ex quibus res naturales propriè fiant.*

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum contrarietas seu discordia principiorum sit magis causa rerum, quàm eorum vnio vel concordia?

1 Contrarietas principiorum, quę est hoc loco nec adversa, nec relativa, nec contradictoria, sed sola privativa; eademq; non simpliciter sed ex parte negativa seu mixta (vt aiunt) respectu formę habendæ quæ nondum est in materia, sed est in potentia vt fit in ea.

Spectanda hic sunt

- 2 Vnio principiorum, quę est, vel
  - 1 Naturalis, eademque vel
    - 1 Interna, à
      - 1 Naturâ vniversali communicatâ materię & formæ.
      - 2 Propriâ potentiâ insitâ vtrique.
    - 2 Externa, per
      - 1 Motum vnius principii ad alterum.
      - 2 Finem causamque motricem, vt hac vnione factâ, res naturales & fiant & conserventur.
  - 2 Accidentalis, quæ est à privatione, causâ sine qua non istius vnionis.

Con-

3 Cõfirmatio quæstionis, q vnio principiorũ sit magis causa rerum, q̃ oppositio; & hęc confirmatio concluditur à

1 Naturâ contrariorum, quæ est, vt eorum vno posito, alterum tollatur: magis ergo vnio materiæ & formæ causa rerum est, quàm formæ & privationis oppositio.
2 Proprietate principiorum, quia materiæ proprium est subesse, formę perficere, privationis tollere perfectionem.
3 Comparatione principiorum, quorum duo entia positiva, alterum negativum dicitur.
4 Similitudine concordiæ & discordiæ in *musicâ, civitate, & corpore humano*, vt supra.
5 Definitione causæ, *cuius vi elicitur effectus*: sed privatio non est causa rerum.
6 Fine & intentione naturæ, nempe formâ & perfectione rerum, quam ipsa privatio oppositione tollit.

Argumenta contra secundam quæstionem. Vtrum principiorum contrarietas seu discordia magis sit causa rerum, quam eorum vnio vel concordia?

Opp.

Aristoteles negat amicitiam esse principium rerum, probatque hoc loco nihil fieri nisi à contrario: ergo videris esse ingratus Aristoteli qui defendas contrarium; nempe amicitiam esse magis causam rerum quàm discordiam.

Resp.

Negat quidem Aristotel. amicitiam esse principium rerum: sed non negat amicitiam principiorum esse magis causam quàm discordiam: & vbi dicit nihil fieri nisi à contrario, intelligit hoc ipsum per accidens, non per se; quippe vbi id habet, quod ex materiâ & formâ res per se, ex privatione autem res per accidens fiant: magis ergo à concentu & harmoniâ principiorum, quàm à discordiâ rerum essentia pendet.

Amicitia non est principiũ rerum, sed amicitia principiorum, magis est causa, quàm eorum discordia.

Opp.

Oppositio est magis causa formæ quàm vnio: ergo oppositio est magis causa rei quã vnio. Antecedens probatur, quia non est vnio, si non sit oppositio: si ergo oppositio sit causa vnionis, erit & causa formæ, quæ pars vnionis dicitur. Nam quicquid est causa causæ, est causa effectus.

Resp.

Concedo oppositionem inter privationem & formam esse per accidens causam formæ, quia privatam materiam ad formam acquirendam excitet; nego tamen causam aut formæ aut rerum naturalium esse per se, vt materia et forma dicuntur esse.

Oppositio inter privationẽ & formam est causa per accidens.

Opp.

Id magis causa dicitur, quod magis efficit vt res fiant: sed oppositio seu discordia principiorum magis efficit vt res naturales sint, quàm eorum vnio: ergo oppositio principiorum est magis causa quàm eorum vnio. Assumptio probatur, quia non potest esse omnino vnio materiæ & formæ, nisi oppositio naturam ad eandem vnionem moveat: Materia enim à natura est subiectum aptum ad omnem formam, forma in potentiâ materiæ latet, privatio verò solùm hoc efficit, vt materia feratur ad formam, vnioque & consensus vtriusq; fiat.

Resp.

Idem semper respondeo, nisi vehementiùs vrgeas; nempe id magis rerum causam esse quod magis efficit vt res fiant, si id efficiat per se & non per accidens, positivè, vt aiunt, non negativè, vt privatio.

Opp.

Nullum accidens potest esse causa rerum: sed omnis vnio principiorum est accidens: ergo nulla vnio principiorum potest esse causa rerum. Maior constat ex Aristotele, Minor probatur, quia vnio nec est de essentiâ principiorum, cùm principia esse possint sine vnione, nec de essentia rerum, quia per principia vnita, non per vnionem res definiuntur.

Resp.

Vnio realis est de essentia rerum confusa generatim, contracta specialim.

Vnio principiorum duplex est; realis quæ est de essentia rerum, intellectualis quæ vi mentis in comparatione principiorum ad res effectas nascitur, & sic non est de essentia rerum: priori modo accepta vnio duplex est; confusa primorum principiorum, & sic generatim; contracta in definitione cuiusq; rei naturalis, & sic specialim est de natura rerum.

Opp.

Text. 43. *Aristoteles in textu dicit* ex quolibet non fieri quodlibet, nec ex eodem sed *simpliciter* ex contrario. *Nam inquit*, album non fit ex musico, nec ex albo, sed ex nigro aut non albo. *Non ergo vnio, secundum Aristotelem, potest esse causa rerum physicarum, quæ solùm & simpliciter à contrarijs fiunt.*

Resp.

Hoc verbũ simpliciter, *aut* per se, *non habet Philosophus in textu; argumentum ergo nego. Si verò vrgeas exemplum albi, quòd ex non albo fiat; dico verum hoc esse, ita tamen vt si modum constitutionis consideres, non per se album à non albo, sed per accidens fieri intelligas, fit enim propriè à suis vnitis inter se principijs; vnio ergo est magis causa quàm oppositio.*

CAP.

CAP. 6 & 7.

An duo principia ſufficiant ad eſſentiam rerum abſoluendam?
An ex non ſubſtantiâ oriatur ſubſtantia?
An tria ſint tantùm principia rerum naturalium? et An eorum numerus ſit realis?

CONTRARIETATE principiorum à Philoſopho declaratâ, accedit iam ad eorũ multitudinem demonſtrandam, & primũ contra veterum opiniones probat, nec vnum eſſe, nec infinita, nec duo ſolùm, nec plura tribus; ſed lites fugio, theſes tantũ reconditas ex hiſce duobus capitibus (nimirum 6. & 7. in quibus de numero principiorum diſputatur) eximo & decerpo, quæ limam & aciem ingnij poſtulãt. Queritur primo, *An duo principia ſufficiant ad eſſentiam rerum abſolvendã?* ſufficere quidem dico. Sed antequam in arenam proſilio, audio equidem ſtrepitum multorum exclamantium, me novas voces & opiniones ſpargere, novasque philoſophiæ quaſi merees profundere & nundinari. Silentio facto, datâ qua patientiâ oſtendam me eſſe ſemper Heliotropium, ideſt ſequacem Ariſtotelis, à quo vel latum vnguem libenter diſcedere & diſſilire nolim. Dico iterum, duo ſolùm principia ſufficere ad eſſentiam rerum abſolvendam, & verbo breviſſimè id dico, quod argumentis ſtatim demonſtrabo; duo quidem ſufficere per ſe, aliud autem requiri per accidens. Dum hoc ipſum probem, attentas aures (quæſo) accomodes. Et quoniam fulmina minaris ex Ariſtotele, ab illius authoritate primùm incipiam, qui idipſum loquitur quod hîc defendam. Nam in myriade locorum hoc habet, iam auribus tritum, & in ſcholis frequentiſſimè iactatum, quòd *rerum eſſentia ſolùm ex materiâ & formâ conſtet*. Dialectica hoc axioma probat; Metaphyſica, quæ eſt communis ſcientia omnium, non negat; res ipſa plura principia ad completũ ſuũ eſſe non requirit: non eſt ergo vt inaniter & otioſe alia vt neceſſaria poſtulemus; ſed ad firmoria veniã & à primis elemẽtis dialecticorũ argumẽta petã. Primũ igitur quæro quid ſit definitio? eſt inquis *definitio oratio, quæ quid ſit res, per genus & differentiã quã breviſſimè oſtẽdit. Per genus & differentiã* ais? quid per *genus & differẽtiã* intelligis? materiã & formã, aut ea ſaltẽ, quę materię & formę locũ & proportionẽ tenẽt. quid? an hę duę ſolũ partes eſſẽtiã complent?

Quæſtio prima.

De Heliotropio vide Plin. lib. 2. cap. 41. lib. 18. cap. 26. lib. 22. cap. 21.

Duo principia ad generationem abſolvendã per ſe, per accidens tria conveniunt.

1. Ab authoritate.

2. A definitione.

complent? quid ni? novam ergo opinionẽ contra Arist. hoc loco non intrivi, cùm dicam solùm duo principia, nempe materiam & formam sufficere ad essentiam rerum absoluendam. Minùs virium non habet ratio q̃ à divisione internâ deducã: est enim interna divisio, generis per differentias essentiales in suas formas distributio. Hinc discimus, genus tanquam materiã confusam, ad speciem per differentiã, quasi per formã distinctã contrahi. Vt ergo species totum & cõpletũ suum esse à partibus internæ divisionis habet, aliásq; non requirit; ita sanè comparatione factâ ad rem naturalem essentialiter perficiendã, aliud præter hæc duo non requiritur principium. Quid axiomata & aphorismos Arist. aliorumq; sapientum confertim ad hanc rem probandã accumulem? hoc vnum sufficit, *frustra fieri per plura, quod fieri possit per pauciora*: at in hoc ipso capite ijsdem verbis vsus Arist. idipsum docet; docet (inquam) duo tantum esse principia quoad essentiam rerũ, quæ vnione materiæ & formæ, non privationis oppositione constat; nihil enim privatio facit. Quid? nihil privatio facit? opportunè quidem id infers, quoniam hinc aliud argumentũ à naturâ privationis nascitur; breviter (si placet) sic argumentor. Privatio est negatio formæ, negatio autem nihil facit: privatio ergo nihil facit; non facit, ergo res ab illa non fit: res ab illâ non fit, ergo ab aliis fiat necesse est: at ab alijs fieri non potest quàm à materia & forma: fit ergo ab illis vt à proprijs & vnicis principijs sui. Firmius hoc argumentum efficies, si ex ipso textu observes hæc duo; scilicet, *nec contrarium ex contrario fieri, nec substantiæ quicquam contrarium esse*: verba hæc sunt Philosophi, at diligenter attende in quem sensum repeto. Agnosco equidem hinc conari Aristotelem tertium probare principium præter materiam & formam, quia aliter principia non essent contraria, quod antea calculis omnium philosophorum ratum & decretum habuit; quia aliter (inquit) principia non essent contraria; quasi diceret, necessariò principia debent esse contraria, sed materia & forma non sunt contraria: ergo aliud ponendum est principium nempe privatio, qua repugnante formæ, principia existant contraria. Huc tendit tota hæc mea oratio, vt liquidò constet secundùm Aristotelem materiam & formam sufficere ad essentiam rerum. Nam aliter non addidisset in textu, *nihil ex contrario fieri*, cùm tamen ante planè huic oppositum defenderit, nempe *omnia ex contrario fieri*. Si reconciliationem locorum quæras, hic sensus est. *Nihil ex contrario fit*, ideſt, nihil ex contrario fit per se, omnia tamen ex contrario fiunt, ideſt, omnia ex privatione per accidens fiunt. Hinc illud, *privatio est principium per accidens, non per se*; & illud, *privatio est principium*

gene-

3 A divisione.

4 A communi loco.

5 A natura privationis.

Text. 52.

6 A proprietate contrarii.

Nihil ex contrario fit per se, sed omnia ex contrario ideſt, privatione per accidens.

generationis non rei generatæ. Privatio enim est terminus à *quò* generationis, & terminus *ad quem* interitus; incipit enim generatio à privatione, & in privationem desinit corruptio. Quid addam? proprietates duæ substantię hoc ipsum manifestè docent. Vna est quòd *substantia nihil sit contrarium*, altera quòd *ex non substantia non fiat substantia*; vtræque proprietates expressæ sunt in textu: hinc duo argumenta sic colligo. Nihil est contrarium per se substantiæ: ergo per se solùm duo principia, nempe materia & forma, existunt; nam si adderetur privatio, tum concedendum esset aliquid substantiæ esse ex necessitate contrarium, quod hic negat Philosophus. Præterea, si ex non substantia non fiat substãtia, sequetur necessariò eandem ex privatione non fieri, quia privatio non est substantia, & si cõcedas ex privatione nullã substantiã fieri, necesse etiã est vt concedas, duo solùm principia, scilicet materiam & formã, ad substantiã cuiusq; rei naturalis perficiendã & absoluendã sufficere. Sed audire mihi videor garrulos illud semper vrgentes, *omnia ex contrarijs fieri*, vnde & concludunt substantiã ex contrario & non substantiã fieri. Echo sum & reverbero hanc vocẽ, fieri æquivocè non verè, per accidens nõ per se, negativè vt à *causa sine qua non*; non positivè vt à *causa perficiente* aut definiente effectum. Non est quòd solem sereno in cœlo lucentem digito demonstrem, addo tamen hanc rationem à simili, quòd sicut ars se habet in suis operibus perficiendis, ita se habet natura in suis effectis: sed ars sic se habet in suis operibus perficiendis, vt nihil præter materiam & formam ad eorum essentiam absolvendam requirat: ergo natura plura ad suorum effectuum essentiam absolvendam non requirit. Propositio perspicua est, quia ars imitatur naturam. Minor constat exemplo, quia in statuâ Cæsaris præter materiam, (puta æs, argentum, aut aurum & figuram Cæsaris) nihil ars statuas conficiendi postulat. Finem non faceren si à fine & intentione naturæ rationem depromerem, at tacere non possum, quòd natura à materia vt à termino à quo incipiat, & in forma vt termino ad quem desinat. Hinc motus, hinc quies naturæ, motus à materia, quies in forma, in qua finis & perfectio operis, idest, rei naturalis integra definitio & generatio inest. Quorsum ergo plura venamur principia præter hæc duo, ad absoluendam rerum naturalium essentiam? hæc certè sufficiunt, plura igitur non sunt requirenda.

7. & 8. à proprietatibus substantiæ.

9 A simili.

Physlib. 2. c. 1.

10 A fine.

Altera quæstio est, *An ex nõ substãtia oriatur substãtia?* Oriri quidẽ aliquo modo affirmo, at nimis severus cẽsor es (Cato) opinionis meæ, antequam me aut loquentem aut confitentem reum habeas, quorsum

1 Quæstio.

(quæso) contrahis frontem? rationes meas & argumenta audi, teq; iudicem non recuso. Scio equidem & libenter confiteor, Aristotelem in textu hanc sententiam habere, nimirum *ex non substantiâ substantiam oriri non posse*. Vis vno verbo vt exponã? *absolutè*. At (ais) quid est hoc ipsum *absolutè*? nihil aliud certè quàm (vt ante dixi) simpliciter & completè. Eloquere articulatiùs, vt te videam. Hoc est ergo quod dico. Ex non substantiâ absolutâ, simplici, completâ, orri posse substantiam, et hoc certè non est contra Aristotelem, qui ex materia prima (quæ est ens, vt ait, incompletum, confusum, indistinctum, solâ potentiâ non actu cognitum) omnia fieri, & hìc et vbiq; docet. Sed esto; licèt a materia prima primum argumentum sumam, veni tamen mecum & audies hoc argumento acutiora. Non diffiteberis (vt opinor) rem naturalem non fieri antequam forma accedat. At vnde hæc forma naturalis rei singularis nascitur? A potentia materiæ dices, si synodo omnium philosophorum credas. Quid (quæso) est hæc potentia materiæ? si dicas esse substantiam, erras: nam nec materia nec forma est; quid ergo est? certè non substantia; ergo ex non substantia oriri potest (vt vides) ipsa substantia. Res hæc apertior est in generatione rei simplicis, cuius terminus à quo existit materia privata habendâ formâ; sed quid aliud est hæc materia privata quàm rudis, rasa, & indigesta tabula, quæ nec corporea nec incorporea substantia dicitur? & certè ex consequenti nulla: sequitur ergo ex non substantiâ fieri aliquãdo substantiam. Zabarella vir quidem doctissimus hoc alijsq; similibus argumentis motus, oppidò & impensè quærit quomodo à materia prima fit substãtia; & cùm vltrò citroq; acutè & ingeniosè disputârit, nodum non aliter resolvit, quam dicendo materiam esse substantiam, quia semper sub formâ corporea oblitescat. Quasi diceret (omitto istud *quasi*, nam apertè dicit) esse indefinitam & indeterminatam corpoream substantiam. Sed tanti viri pace dicam, hoc non esse verum, quia materia prima sic non esset prima sed signata, et quia esset tũ actu non potentiâ: non est ergo simpliciter substantia, imò non est omnino vera substantia, si propriè de substãtiâ loquaris, sed ens rude, informe, inchoatum, confusum; quid addam? incertum, analogiâ solùm, vt ipse Philosophus ait, non reipsâ cognitum. Sive ergo ex illa, sive ex potentia illius res simplex fiat, rectè concludas ex non substantia substantiam fieri & generari: ex non substantia completa, si materiam; ex non substantia simpliciter, si potentiam spectes. Nonnihil etiam hìc me movent ea verba Arist. in textu, cùm dicat *omnia quæ fiant fieri à contrarijs*.

Prima ratio ab authoritate philosophi.

2. A potentia materiæ.

3. A modo generationis.

In lib. de Materia prima.

4. A comparatione materiæ & privationis.

rijs. Non inhærebo verbis, at hæc verba attentiùs lege. *Omnia* (inquit) *quæ fiunt, à contrarijs fiunt*; sed à contrarijs fieri non possunt, nisi à privatione, quæ non est substantia: ergo à non substantia fieri potest substantia, si à contrarijs fiat. Si vrgeas hîc à privatione quidem substantiam fieri per accidens solùm, libenter tecum consentio; at fieri concedis: ergo à non substãtia per accidens fit substãtia; quod quidem si concedas, non video quin dicam substãtiam ab efficiente causa & fine (quæ inter externas causas annumerantur) fieri. Concedo hæc omnia fortasse dices; audi ergo, si hæc concedas (vt rem paulò subtiliùs prosequar) hoc vnum à te peto, an iudicẽ in hac re eliges Aristotelem? scio te illius authoritatem non recusare. Esto igitur; is dicit privationem esse eandem numero & naturâ cum materia prima; concludo igitur, si à non substantia fiat substantia, cum à privatione fiat; à materia quoque tanquam à non substantiâ substantiam fieri; cùm privatio primaque materia vnum numero & naturâ sint, vt Philosophus in textu docet, et postea ex eodem demonstrabitur. Leviter attingo argumentum à contrariorum naturâ, vnde sic possis disputare. Corruptio definit in substantiam (vt corruptio embryonis in hominem, seminis in plantam, ovi in pullum) ergo generatio à non substantia incipit. Ratio tenet, quia contrariorum contraria est natura. Postremò, si libram naturæ iustâ manu teneas, & in vnam lancem materias, in alteram formas rerum velis conjcere, videbis coactus vim quandam occultam, qua hæ signatæ materiæ & formæ copulentur, imò qua fiant ipsæ formæ, si diligenter consideres. Nam proculdubiò hæ formæ non sunt sepultæ & immersæ in Chao rudique materiâ antequam res fiant, non sunt (inquam) omnino. Vbi enim sunt? aut vnde fierent? non certè in materiâ, quia illa est ens solùm in potentiâ ad formas; non à materiâ, quia vt est illa ens solùm in potentia, ita est principium merè passivum, vt hîc docet Philosophus. At in productione formæ requiritur actio aut activum aliquid, quod non est materia, nec verò potest esse forma, quia adhuc forma non est, & si esset, seipsam non posset producere. Quid tandem? si hoc activum sit aliquid, idque nec materia nec forma, sequitur necessariò substantiam quæ fit, ex non substantia fieri, sive formam quæ adhuc non est; sive ipsum compositum quod à formâ (adhuc non substantiâ factâ) nascitur consideres.

5. A contrarijs

Lib. 2. de Anima cap. 1. tex. 2. Metaph. lib. 9. tex. 16.

Huc in vtraque quæstione tendit animi conceptus mei, vt intelligas semper esse abditissimam in naturâ physicâ effectricem causam,

Visus.

ſam, quæ ſedens ad clavum vertat navem, trahatq; materiam ad formam, formamq; producat in materia, vtramq; denique coniungat in mixto, totamq; ſubſtantiam ex non ſubſtantiâ miraculoſè (ſi potentiam) naturaliter (ſi medium & modum ſpectes) procreet.

Materia & forma media ſunt quibus vtitur Deus in rebus procreandis,

Naturaliter dico, ſi medium ſpectes, materia enim & forma media ſunt quibus vtitur Deus in procreandis rebus. Veruntamen quoniam iſtorum vnum ſit ens ſolùm exile & in potentia (materiam intelligo) alterum adhuc non ſubſiſtat (intelligo formam) compoſitum neq; ex illa neq; ex hac in primo motu naturæ vt à ſubſtantia oritur: ens enim quod eſt in ſolâ potentiâ, vt materia, & ens quod ante primum motum & appetitum materiæ non eſt omninò, intelligo formam, rectè non ſubſtantia dici poſſunt. Quare ſecundùm Ariſt. cum hæc vera ſint, concedendum eſt ex non ſubſtantia ſubſtantiam aliquando fieri. Galeni & Hippocratis authoritates hoc loco non vrgeo,

7. Authoritate Galeni & Hippocrat.

qui acutiſſimè defendant primas qualitates eſſe formas elementorum, vnde potes concludere ex non ſubſtantijs aliquas ſubſtantias fieri. Si verò ad hoc centrum lineas illas rectas, quas duxi in tabulis creationis, anteà ex Ariſt. probabiliter à nobis confirmatæ, reducas; frigidam & inanem non eſſe hanc diſputationem invenies. Concludam omnia: vt ars ſtatuam ex metallo & figurâ Cæſaris, domum ex lapide, ligno, & formâ domus conficit, ſed ita vt hæc omnia in animo artificis concepta, antequam res actu fiant ſint ſolùm in potentia ad eſſe, dicique verè non poſſint ſubſtantiæ, priuſquam naturali motu artifex feratur ad opus: ita quidem res omnes naturales primi ordinis, adeoque earum prima principia, in vtero veluti naturæ concepta, eòvſque non ſunt ſubſtantiæ niſi *in fieri*, vt aiunt, donec natura ipſa vi ſuâ ad effectum actu producendum moveatur. Sic ex non ſubſtantijs & in arte & in naturâ (ſi primum ordinem & motum ſpectes) ipſæ ſubſtantiæ fiunt. Si dubites hoc loco quid velim per res primi ordinis;

Res primi ordinis.

Reſpondeo, me illas intelligere quæ proximè & immediatè à primis principijs fiunt. Sunt enim tres ordines & claſſes rerum naturalium, primus eſt earum quæ immediatè à primis principijs oriantur, vt *elementa* & *cœlum*; ſecundus eſt earum, quæ mediatè & remotè conſtituantur, vt *corpora mixta*; tertius denique earum quę ſolùm per accidens fiant, vt ſunt *accidentia naturalia*, quæ aut ſimplicia aut mixta corpora ſequuntur.

Tres ordines rerum naturalium.

Hactenùs de ſecretioribus dubijs 6. capitis, in quo etſi tria principia eſſe contendat probare, quoniam tamen ab initio eiuſdem

capitis

capitis ad textum 65. duo tantum ad essentiam rerum naturalium sufficere demonstret, de numero eorum (*An sint solùm tria?*) adhuc non disputavi; disputabo nunc tamen paucis, partim quia Arist. in hoc septimo capite hanc provinciam suscepit; partim quia de numero eorum *An sit realis vel intentionalis*? fieri potest quæstio, in qua secretum Philosophiæ tegitur. De placitis hoc loco philosophorum nihil dicam. Scio equidem Platonem suis Ideis, Pythagoram suis numeris, Democritum suis atomis, Empedoclem suis elementis, omnes & singulos à se inventis principijs addictos fuisse: suum cuique opus pulcherrimum videbatur. Et certè non mirum, quia olim in incunabulis & fascijs vagiebat philosophia, & magni tum ingenij fuit, de illius principijs vel probabiliter disputare. Omitto (inquam) hæc omnia quæ vberiùs hoc capite Philosophus discutit, cuius de numero principiorum sententiam, vt oraculum in philosophia sequor. Relinquo igitur tricas & plumas aliorum philosophorum, venioque ad rem ipsam. Sit igitur hæc prima conclusio. *Principia prima sunt contraria*, vt antea demonstratum est, sed materia & forma, quæ rem naturalem definiunt, non sunt contraria: ergo tertium addendum est, nempe privatio, quæ formæ contrarietur. Multus est Arist. in huius syllogismi partibus confirmandis, sed omnia sunt in textu obuia, & non opus habent luce alienâ, sufficiet exemplum vnum proponere. Principia quæ ad hominis generationem concurrunt, sunt in primis materia & forma, è quibus illa hanc excipit, hæc illam absolutè perficit: illa huius pulchritudinem, vt mas fœminæ speciem & formam, diligit, hæc in illius amplexu & gremio conquiescit; sic inter materiam & formam (vt supra probauimus) est nuptialis & casta quædam (vt ita dicam) societas vnioque; quæ dissolui non potest, nisi vi & impetu privationis, quæ semper inter materiam & formam dissidium divortiumque facit. Est tamen ista privatio dentata, præter materiam & formam necessaria; nam aliter materia prima quasi gravida parturire non poterit, sed semper inanis vacuaque formis laborabit. Exempli causâ in vtero materiæ delitescit homo, est ergo apta materia ad recipiendam animam rationis compotem, formam habendam necessariò vt fiat homo; at respectu huius formæ habendæ (animę ratiocinatricis scilicet) materia adhuc in labore & partu privata manet, actu vero signata est, materque facta, cum forma acquisita privationem expulit. Priuatio enim in materia præfuit, & accessu formæ aboletur. Pergit Philosophus: *Principia generationis*

Quæstio ex 7. cap.

Lege Cicer. Academ. quæstio. lib.

Principia tria sunt. Ratio 1.

Exemplum. Materia quoad appetitum fœminæ. quoad dilectionem viro assimilatur.

Materia priuata signata.

Accessu formæ priuatio aboletur.

generationis (inquit) *sunt contraria & non contraria: inter contraria vnum est affirmatio vt forma, alterum negatio vt priuatio* (per *affirmationem* & *negationem* ens & non ens ex parte intelligit.) *Inter non contraria vnum est subiectum vt materia, alterum perfectio eiusdem subiecti, omniq; compositi ex eo vt forma: tria ergo sunt principia vnum subiectum, alterum perfectum, tertium oppositum, hæc autem sufficiunt: ergo* (vt ait) *non sunt plura.* Tertia ratio in textu sic se habet. *Quicquid generatur progreditur à non esse*, ideſt, vel à nihilo ſimpliciter, vel à nihilo ſecundùm quid, vt aiunt, quod caret adhuc perfectione ſua: primum dari non poteſt, quia ſecundùm ordinem naturæ non eſt creatio, quæ eſt ſimpliciter ex nihilo; dabitur ergo alterum, nempe quod proficiſcatur à non ente ſecundùm quid, ideſt, ex materia, in qua inſidet priuatio rei, quæ gignitur: materia ergo, forma, & priuatio ſunt tria, & hæc tria in omni generatione ſufficiunt, ſunt ergo tria & non plura. Poſtremò per hæc tria generatio ab omnibus alijs generibus motus diſtinguitur: ergo hæc tria ſufficiunt. Antecedens probatur, quia per priuationem ſecernitur à motu, qui ab ente poſitivo incipit; per materiam à creatione, quæ nullum ſubiectum præſupponit; per formam à loci mutatione & alteratione, quæ in accidentibus ſolùm ponuntur. Exiſtis conſtat & emergit diverſa & diſtincta ratio principiorum, vt materia principium inchoationis, forma principium definitionis ſeu perfectionis, priuatio principium tranſmutationis dicatur. Hinc etiam & illud, duo eſſe principia conſtitutionis ſolùm, nempe materiam & formam; priuationem verò alterationis.

Creatio non eſt ſecundùm ordinẽ naturæ.

Quæſtio 2. ex 7. cap.

Appendix ſeu adiunctum huius quæſtionis (*An numerus principiorum ſit realis*?) faceſſit magnum negotium multis, ſed quoniam in eo plus ingenij quàm myſterij cernitur, attingam id ſolùm & verbis non immorabor. Hic numerus ternarius eſt ſub ſpecie numeri in quantitate, ternarius eſt, quia eſt numerus trium & non plurium aut paucorum principiorum: eſt ſub ſpecie in quantitate, quia eſt individuum ternarij numeri, idemque diſtinctum ab alijs, cùm ſit rerum ab alijs diſtinctarum; ſic vnus ternarius ab alio ternario diſtinguitur, non quòd vnus ternarius ab alio differat vnitatum multitudine ex qua conſtet, ſed rerum quibus inhæreat varietate. Non me hinc conferam in Pythagoræ ſcholam, ne mihi quinquennij ſilentium imperet, antequam de hoc impari numero ternario diſputem. Certè in hoc numero & denario (ſi Pythagoricis credas) Numen occultum latet: Binarius numerus principiorum par eſt, non ſufficit, ternarius verò impar eſt, at (vt eſt in prouer-

Numerus principiorum ternarius ſub ſpecie numeri in quantitate.

Vnus ternarius numerus non differt ab alio vnitatum multitudine, ſed rerum varietate.

Laertius in vita Pythagoræ.

Pythagoram de numeris confutatum videre eſt apud Ariſt. 1. Metaph. text. 19. & lib. 13. & 14. Metaph.

Virgilius in Eglog. 8.

proverbio) *numero Deus impare gaudet*. Quid multis? Numero, mensurâ, pondere fiunt omnia. In numero binarius materiæ, ternarius verò formæ à Philone Iudæo assimilatur. In materiâ mutatio inest, in forma autem perfectio. Sed quo vado? revertor ad institutum. Ternarius hic numerus realis est, vnumque subiectum habet. At (dices) tria principia sunt; ergo vnum subiectum non habet. Respondeo tria principia vnum subiectum aggregationis efficere, quod proprium subiectum multitudinis ab Aristotele definitur. Si dicas iterum ipsa principia animo solùm comprehendi, & proinde illorum numerum non esse realem, dico non solùm animo illa comprehendi, sed etiam res ipsas; quamvis difficillimè à nobis cognoscantur. Si denique vrgeas esse prima principia, & solùm esse in potentiâ ad res constituendas, & proinde non posse accidens illis inhærere, quod semper subiectum actu existens postulat, in quo inhæreat; dico considerari principia vel in suo proprio esse, & sic esse actu, vel in relatione ad effecta, & sic esse in motu & potentia ad hunc vel illum effectum producendum, quem natura ex illis fabricare intendit.

Lib. Allegoriarum.

Numerus principiorum realis est.

Subiectū aggregationis est proprium subiectum multitudinis.

Principia dupliciter considerantur.

Distinctio primæ quæstionis. Vtrum duo solùm principia sufficiant ad essentiam rerum absolvendam?

Ex 6. cap.

Principia rerum naturaliū considerātur duobus modis, vel

- In motu & generatione rerū, quę adhuc non fiant, in potētia tamē sint vt fiant: & sic requirūtur.
  1. Materia, vt subiectum, à quo incipiat natura operari.
  2. Potentia materiæ, quâ excitetur ad appetendam formam.
  3. Motus activus eiusdem potentiæ, quo veluti manu apprehendat formam.
  4. Forma, quæ est finis & perfectio motus, ideſt, inchoatæ generationis.
  5. Vnio, quæ est materiæ & formæ naturalis copula & consensio.
  6. Privatio, quæ est negatio formæ, vt in novitate & varietate successionis natura perpetua fiat.

- 1. Ab authoritate Aristotel. qui in 7. cap. idipsum probat.
  2. A definitione dialecticâ, per genus & differentiam (quæ proportionem materiæ & formæ habent) essentiam rerum absoluente. Porphyrius cap. de Differentia.
  3. A divisione, in qua sufficit vt materia ad speciem per differentiam contrahatur.
  4. A superfluo, quia frustra fit per plura cùm hæc

a In quiete & perfectione cõstitutionis, & sic requirũtur ad rei genitæ essentiã absolvendam solùm duo principia, nẽpe materia & forma, vt probatur

hæc sufficiant.
5 A natura privationis, quæ non constituit nisi per accidens.
6 A proprietate contrarij, quod tollit contrarium.
7 A proprietate substantiæ, quæ in essentiâ suâ non admittit contrarium per se: ergo à contrario non fit.
8 A generali regulâ, quòd à non substantia, substantia fieri non possit, & proinde non à privatione.
9 A similitudine artis, quæ præter materiam & formam in suis operibus perficiendis nihil requirit.
10 A fine & intentione naturæ, quæ est incipere à materia sola, & in formam desinere.

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum duo solùm principia sufficiant ad essentiam rerum absolvendam?

Opp. *Tota contentio Philosophi est in hoc primo libro, vt probet tria principia esse, eademque ad essentiam rerum necessaria: errorem ergo disseminat, qui contrarium defendat. Antecedens probatur, quia decies ad minimum ingeminantur hac verba in hoc libro,* Materia, forma, & privatio ad constitutionem & generationem omnium sunt necessaria.

Tria principia sunt necessaria ad generationem sed nõ ad essentiam rei genitæ.

Resp. *Concedo hæc tria principia esse quidem necessaria ad generationem cuiusque rei naturalis, sed non ad essentiam rei genitæ. Generatio enim & motus rei requirit privationem, essentia verò rei genitæ non requirit; quippe hæc tantũ ex materiâ & formâ coniunctis constat & absolvitur.*

Opp. *Privatio præest in materia antequàm forma accedat ad rei genitæ essentiam perficiendam: ergo duo solùm principia non sufficiunt. Antecedens constat ex Aristotel. in textu, vbi docet* privationem esse in materiâ primâ quasi aculeum, quo excitetur materia ad formam habendam, *hinc privatio negatio formæ habendæ dicitur. Argumentum tenet, quia si privatio præsit in materiâ, materiaque non possit formam acquirere sine eâ, sequitur necessariò eandem vel ad ipsam essentiam rei esse necessariã.*

Privatio necessaria ad consequendã essentiam rerum, non ad absolvendam.

Resp. *Dico semper privationem esse necessariam ad consequendã essentiam rerum, sed non ad absolvendam. In consequendâ enim essentiâ modus rei secundùm potentiam, in absolvendâ autem res ipsa secundùm actum consideratur. Quamvis ergo privatio præsit in materia, dum sit in fieri & motu (vt aiunt) evanescit tamen & penitus aboletur cùm forma actu subsistat.*

Opp. *Præexistens privatio in materiâ primâ, ante acquisitã formã est eadẽ numero cum materiâ primâ, aliudq; nihil dicitur quã privata materia: ergo*

si materia sit necessaria ad essentiam rerum absolvendam, privatio quoque erit necessaria. Antecedens est in textu. Argumentum ab eodem sequitur.

Idem numero quatuor modis dicitur, nomine, definitione, proprietate, accidẽte. Lib. 1. Topic. cap. 6.

Resp. *Aliquid dicitur idem numero variis modis; nomine, definitione, proprietate, accidente; nomine, vt lętitia, voluptas, delectatio; definitione, vt homo, animal rationale; proprietate, vt homo & risibile; accidente vt ignis & calor: Hæc omnia libentiùs repeto, quia sunt aliq, qui asserant materiam & privationem esse eadem nomine, quia materia privata dicitur; aliq definitione, quia natura et à materiâ et à privatione, vt ab vno termino generationis, motum incipit. Aliq denicq, eadem accidente, quia privatio est accidens materiæ. Ex his dico ad antecedens argumenti, præexistentem privationem in materia prima esse eandem numero accidente; & ideo argumentum ipsum non tenere. Sed de hac re posteà pluribus cùm de privatione fusiùs sit disserendum.*

Privatio eadem numero cum materiâ accidente.

Opp. *Materia ad essentiam omnium rerum naturaliũ absolvendam non est necessaria: ergo est inanis ista de omnibus assertio. Antecedẽs probo, quia inter res naturales accidentia ab Arist. dicuntur, vt prima qualitates & quãtitates, motus & actiones rerũ naturaliũ, quæ omnia non habẽt materã, essẽtiã tamẽ habẽt, quia (vt docet Philosophus) vnumquodcq; est q in suo genere.*

Res naturales vel per se vel ex consequẽtia illę, non hæ materiam in sua essentia requirunt. Metap. 7. tex. 22. & lib. 1. de Cœlo. text. 136.

Resp. *Res naturales sunt vel per se, vel ex cõsequenti; per se vt simplicia corpora, quæ sũt primi ordinis, et vt mixta, eadẽq, vel perfecta vt animal, homo plãta; vel imperfecta vt nix, ros & pruinæ, quæ meteora dicũtur: ex consequẽti vt accidẽtia, quæ vi motuq, naturæ rebus primi vel secũdi ordinis insunt. Res illæ naturales, non hæ, materiam in sua essentiâ requirunt.*

Lib. 1. de Cœlo. cap. 3. Materia prima ad cœli essentiam requiritur, non temporis sed naturæ ordine.

Opp. *Ad essẽtiã cœli absolvẽdã non requiritur materia prima: ergo ad essẽtiã omniũ rerũ naturaliũ non requiritur. Antecedẽs probatur, quia materia est (vt docet Philosophus) qua res esse & non esse potest: sed cœlum has conditiones primæ materiæ non recipit: ergo cœlum materiam primam non requirit. Assumptio probatur, quia cœlum est æternum & incorruptibile, resque divina & non naturalis ideo ab Arist. dicitur.*

Cœlum non corrumpitur, quia forma cœli non habet contrariũ quod posset vincere, & quia hæc forma sic prædominetur materiæ, vt peregrinas impressiones nõ admittat.

Resp. *Quæstio salebrosa & anfractibus plena est,* vtrum cœlum ex eadem materiâ cum istis inferioribus mundi corpusculis constet? *quam (Christo auspice) accuratiùs posthàc discutiam, si mihi iam seni languido vitam indulserit; interea verò loci dico requiri materiam primam non temporis sed naturæ ordine, ad essentiam cœli absolvendam: imo dico ex eadem materia constare cœlum cum istis inferioribus. Si ergo quæras quare tum cœlum non corrumpatur, cùm materia sit qua res & esse & non esse possit; Respondeo, duplici de causa hoc fieri, & quia forma cœli non habeat contrarium quod possit vincere, & quia hæc forma sic prædominetur materiæ vt peregrinas impressiones non admittat. Sic ergo disposuit natura ordine & locis omnia,*

Cœlum res divina propter excellentiam formæ.

vt superiora inferiora regant. Ad alteram partem argumenti dico, rem diuinam dici à Philosopho propter excellentiam formæ, quæ per motum, lumen & influentiam, aliarum omnium formarum in inferiore mundo quasi mater & nutrix sit. Hinc homo & cœlum dicuntur generare hominem, *per* hominem *inferiorem partem mundi, per* cœlũ *superiorem eiusdem globum licet intelligere. In illa enim parte materia, in hoc cœli globo efficiens omnium causa inest.*

Opp. *Monstrum est res naturalis, quia ex materia et generatione cõstat, sed caret formâ: ergo ad omnem rem naturalem non requiruntur materia & forma, vt hic defendis.*

Resp. *Monstrum non propriè res naturalis dicitur, sed error particularis naturæ, & ideo formam secundùm ordinem & decorum naturæ non requirit. Vel (si placet) dicere & respondere potes, esse formam naturæ notam, quæ sic disposuit fieri. Et hic est verissimus vsus huius quæstionis, vt intelligas esse semper in operibus naturæ potentem manum, quæ aliquando ipsam naturam in stadio suo percurrendo attonitã & incertam reddat, flectatq; vt rector navem, quò velit & quando placeat.*

In operibus naturæ est semper potens manus quæ naturam quò velit flectat. Quæst. 2. ex cap. 6.

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum ex non subsistantia oriatur substantia?

Non substantia dicitur vel

- Inchoatè & secũdùm potentiam, & sic *ex non substantia fieri potest substantia*, vt probatur à
  1. Materiâ ipsâ, quæ est inchoata substantia solùm, non actu completa: & ideo sæpe *non substantia* dicitur, tametsi omnia ex eâ oriantur & fiant.
  2. Potentiâ materiæ, quæ etiam est causa substantiæ per motum materiæ, & tamen hæc potẽtia propriè substantia non est.
  3. Diuisione substantię, quâ materia à nomine proprio substãtię excluditur, cũ nõ sit corporea, vel incorporea.
  4. Ab authoritate Arist. qui dicit sæpissime substantias fieri à privatione, quæ est *non substantia*.
  5. A ratione contrariorũ, quia si corruptio desinat in substantiam, necessariò generatio fiet à *non substantia*.
  6. Ab agente aliquo principio, vel efficiente causâ, quæ in productione formę est necessaria, at hæc causa efficiens, respectu rerũ quę fiũt, externa & *nõ substãtia* dicitur.
- *Absolutè*, & sic *non substantia* sumitur, aut pro
  1. Non ente simpliciter, ideſt pro nihilo, aut negatione in contradictoriis.
  2. Nõ ente ex parte, idq; vel
     - Intentionaliter, pro ente rationis, quod est aut
       - Simplex, vt *genus & species.*
       - Complexũ, vt *propositio.*
     - Realiter, idq; vel
       - Negativè, vt est *privatio.*
       - Positivè vt *omne accidens naturale.*

Animad

Animadversio vtilis

Notandum est quod ex non substantia non fiat omninò substantia, *si* non substantia *sumatur vt in secundâ parte vniversalis distinctionis exponitur. Quippe non ens, intentio, privatio, affectio seu accidens, simpliciter & absolute* non substantiæ *dicuntur, & proinde ex illis substantiæ non fiunt.*

Argumenta contra secundam quæstionem. Vtrum ex non substantia oriatur substantia?

Opp. *Defendebas antea esse secundùm philosophiam creationem: ergo inepte hoc loco defendis ex nov ente simpliciter, ideſt, ex nihilo non posse fieri substantiam.*

Creatio est secundũ philosophiam, nõ secundùm naturam.

Resp. *Defendebam equidem antea esse secundùm Philosophum & philosophiam creationem, non tamen secundùm naturam. Sapit enim (vt tum dixi) philosophus multa vltra vires sortesq́, naturæ, rationeq́, id probat, quod naturâ non potest efficere.*

Opp. *Aristoteles docet in textu,* ex privatione fieri substantiam: *ergo malè ponis in secunda parte distinctionis, ex privatione fieri non posse.*

Resp. *Fit substantia à priuatione & non fit, fit per accidens, & non fit per se.*

Subſtantia fit à privatione per accidens non per ſe.

Opp. *Fit substantia à potentia materiæ (vt defendis in prima parte distinctionis) sed potentia materiæ est accidens: ergo ab accidente fit substantia, quod in secunda parte distinctionis negas.*

Resp. *Ægrè & ferociter persequeris interpretationem meam; sed respõdeo, potentiam materiæ duplicem esse; primam, qua appetit formam, & hæc activa; secundam qua recipit formam, & hæc passiua dicitur: illa quidem est inchoatè substantia, & eadem ex parte cum materia primâ, vt prima potentia anima cum animâ: hæc verò secunda potentia est accidens. Cùm ergo in primâ parte distinctionis probem oriri substantiam à potentiâ materia; potentiam illam activam, non passivam intelligo, & illa quidem substantia dicitur sinchoativè; non substantia si perfectiuè nomen* substantiæ *sumas.*

Potentia materiæ duplex, activa qua formam appetit, passiva qua recipit: ex prima quæ inchoatè est substantia oritur substantia, non ex secũda, quæ accidens est. Li. 1. Demonstrat. cap. 2. Ex non substantia secundùm quid & ex parte fit substantia.

Opp. *Ex non substantia non fit substantia omninò: ergo falleris in opinione. Antecedens probatur, quia qualis est causa talis est effectus; si ergo causa sit non substantia, effectus non poterit esse substantia.*

Resp. *Opinio mea non est, ex non substantia simpliciter secundùm naturæ ordinem (de quo solùm hìc loquar) fieri substantiam; sed ex non substantia secundùm quid, et ex parte, vt antea in tabulâ demonstravi.*

Opp. *Materia est simpliciter non substantia: ergo ex non substantia simpliciter fieri potest substantia. Antecedens probatur, quia si materia sit substantia omninò; aut est absoluta aut inchoata; non absoluta, quia nec corporea, nec incorporea est; non inchoata, quia tum ens in motu esset, at materia illa prima, quam fingit Philosophus, est ens simpliciter passivum,*

(vt

Lib. 2. de Anim. (*vt ait,*) *& ſemper in potentia. Praterea cum ſit* (*vt ait Ariſt.*) *ens confuſum & indigeſtum, oſtende quomodo ex ea infinitæ partes veluti ex maſſa cereæ eximantur, in quas temperatas imprimantur formæ. Certè videtur hoc fictum ab Ariſtotele principium, et non ſimpliciter ſubſtantia, vnde res naturales fiant.*

Reſp.

Eſt aliquid quod vrges, ſed larvam depone, velum tolle, & apparebit veritas. Dico igitur materiam non eſſe abſolutam ſubſtantiam, ſed inchoatã: ergo eſt in motu, ais. Concedo, at eſt principium ſimpliciter paſſiuum, vt addit; id quoque concedo eſſe veriſſimum ex ſe, ſed vi potentiæ in ſe activæ movetur, vt ſupra in diſtinctione apparet. Et vt concludam omnia, huius potentiæ motu partes illius varijs formis rerum coaptantur.

Materia eſt ſubſtantia inchoata, & in motu vi potẽtiæ activæ.

Opp.

Generatio eſt non ſubſtantia ſimpliciter, ſed per generationem fit ſubſtantia: ergo ex ſimpliciter non ſubſtantia fit ſubſtantia. Maior conſtat, quia generatio eſt accidens. Aſſumptio probatur à definitione generationis, quæ eſt progreſſus à non ente ad ens.

Lib. 5. Phyſ. text. 7.

Reſp.

Generatio eſt motus, et quaſi vehiculum materiæ quo ad formam vehitur, non autem propriè rei cauſa dicitur: eſt medium per quod, non principium ex quo oritur ſubſtantia.

Generatio eſt mediumper quod, non principiũ ex quo oritur ſubſtantia.

Opp.

Qualitates primæ ſunt ſimpliciter non ſubſtantiæ, et tamen ex illis oriuntur elementa, vt Galenus docet: ergo ex ſimpliciter non ſubſtantia oritur ſubſtantia.

In lib. de Elementis.

Reſp.

Galenus primas qualitates inter formas ſubſtantiales annumerat, non quòd ſint ſubſtantiæ, ſed quòd aliæ elementorum formæ non ſint notæ nobis. Cùm ergo dicit ex illis elementa fieri, intelligit illas ſub ratione formarum, quarum in ſubſtantia vices gerunt, non ſub ratione accidentium, vt ſunt in Qualitate.

Qualitates primæ formæ ſubſtantiales dicuntur, non quòd ſint ſubſtantiæ, ſed quòd veræ formæ non ſint notæ.

Diſtinctio

Distinctio tertiæ quæstionis, Vtrum tria sint principia? & An eorum numerus sit realis.

Ex cap. 7. textu toto.

In rerum naturalium generatione considerãtur

- 1 Cõstitutio, ad quã requiruntur
  - 1 Materia, quę vt subiectum recipit formas rerum, hinc materia assimilatur ceræ, rasæ tabulæ, luto figuli: quia in ea signari potest cuiuslibet rei imago, & ex ea res variæ pro arbitrio primæ causæ moventis fiunt.
  - 2 Forma, quæ essentialem perfectionem & distinctionem rerum efficit, & hæc duo principia constitutionem absoluunt intrinsecus, vt aiunt, sufficiuntq. ad essentiam rerum.
- 2 Transmutatio, & sic privatio etiam requiritur, quia aliàs materia segnis & otiosa in perpetuum esset: hinc privatio principium transmutationis, & stimulus materiæ dicitur; quippe acuit eandem ad novas formas appetendas, quas appetitus consequitur per innatam potentiam & motum, vt postea demonstrabitur. Ex his colligitur, tria solùm esse principia rerum naturalium; duo interna, quæ constitutionem; externum alterum, quod transmutationem respicit.
- 3 Ordo transmutationis, in quo spectãtur
  - 1 Dispositio materiæ ad formam, seu aptitudo.
  - 2 Potentia movens eandem dispositionem.
  - 3 Motus, quo ad formam hæc potentia & materia tendunt.
  - 4 Privatio à qua, vt à termino à quo, hæc tria incipiunt.
  - 5 Finis seu conservatio rerum, in qua intentio naturæ primùm cernitur.

Argumenta contra tertiam quæstionem. Vtrum tria sint principia? & An eorum numerus sit realis?

Opp. *Forma est finis generationis, ergo non sunt tria principia generationis. Antecedens probatur, quia forma est causa propter quam existit generatio. Exempli gratiâ in generatione cœli natura quiescit cùm forma cœli acquiritur. Quid multis? in formis rerum est distinctio, quies, perfectio, & consummatio operis, quæ per se sunt proprietates finis. Argumentum sequitur, quia finis & principium distinguuntur. Si ergo forma probetur esse finis, principium non erit, & per consequens non erunt tria.*

Resp. *Forma, finis & perfectio compositi est, sed non finis principij; quippe materia ad formam tendit, non vt ad finem suum, sed vt ad finem compositi. Præterea, omnis perfectio non est propria passio finis; est enim alia perfectio interna, quæ est affectio formæ; est alia perfectio externa, quæ propriè fini convenit. Quamvis ergo sit in forma cuiuslibet rei naturalis quies & perfectio, non tamen ea est, quæ per se finis dicatur.*

Forma est perfectio cõpositi, non finis principij. Perfectio interna formæ convenit, externa fini.

Opp. *Forma sequitur materiam: ergo non est principium primũ, & ex cõsequentibus sunt tria principia prima. Antecedens constat, quia primũ secundum Arist. oportet esse subiectum formæ quod aculeis ipsius privationis motum appetat & acquirat formam. Præterea, forma omnis naturalis educitur ex potentia materiæ, vt ex Arist. constat: est ergo forma posterior materiâ. Exemplis infinitis hæc res probari potest, sed vnum omnium instar sufficiet. In hominis generatione primum oportet præexistere materiam, eandẽq; fieri aptam ad recipiendum, ad quam sic præexistentem & præparatam anima rationalis accedit.*

Forma quoad essentiã propriam simul est cum materia, quoad existentiam in re quam perficit, posterior est materiâ hâc vel illâ in constitutione rerum singularium.

Resp. *Fallax est hoc argumentum à multiplici conceptu principij. Sed vt verbo respondeam, dico formam considerari posse bifariam, vel quoad essentiam propriam, vel quoad existentiam suam in re quam perficit: primo modo accepta forma simul est cum materia, vtraq; principia prima in potentia naturæ, quæ in materiam & formam dividitur; secundo autem modo sumpta, posterior quidem est materiâ hâc vel illâ in constitutione rerum singularium, quæ semper requirunt actu præparatam materiam, antequam inducatur forma. Quod addis ex potentia materiæ formam omnem naturalem educi, hoc non arguit formam à materia fieri, sed ab illius potentia fluere & emanare; neque concludit posteriorem esse ipsâ materiâ, quia potentia materiæ coæterna est cum materia in qua delitescit forma: si ergo potentiam vtriusque speciei & essentiam, simul sunt prima principia; at quoad actum & existentiam in hac vel illa re constituta si consideres, materia prior, posterior que esse potest: prior, quia requiritur vt sit præparata actu, aptaque ad formam, antequam actu forma fiat: posterior, quia post corruptionem formæ eadem materia ad tempus manet, vt in* cadavere *& plantâ suis formis vitalibus spoliatis constat.*

Opp. *Ratio Aristotel. in textu, qua probat privationem esse principium, est nulla: ergo videtur quòd privatio non sit principium, & ex consequente non sint tria. Antecedens probatur, quia si ideo privatio sit principium quòd ab illa tanquàm à termino à quo incipiat generatio; rationem non video quo minus dispositio seu aptitudo & potentia materiæ sint quoque principia, à quibus non minus quam à privatione generatio incipit. Similis ratio à forma languida & ferè extincta rei alicuius deduci potest, à qua forma rei iam iam quasi moriturę non minùs incipit generatio quam à privatione: si ergo hæc privatio sit principium rei iam sequentis, forma quoque illa peritura ob eandem causam principium erit, & sic erunt multo plura principia, plureque termini à quibus ster naturæ in rebus generandis incheatur.*

Articulo 6. in cap. 7. Physic. Arist.

Resp. *Collegium Conimbricense doctè respondet huic argumento, formam scilicet languentem aut abeuntem rei cadentis nec concludi per se in*

concepti

conceptu definitivo generationis, nec requiri ad reconſtitutionem omnino eam ſi divina virtute non eſſet rei præexiſtentis forma (vt fieri poteſt) rei tamen futuræ perfecta eſſet generatio ſine ea; at ſine privatione eſſe non poteſt. Eſt enim in omni generatione tranſmutatio neceſſaria: his poſitis, ex Collegio addo idem reſpondendum eſſe de appetitu, de potentia, de aſſpoſitione, motu, & aptitudine materiæ; quia hæc quidem in definitivo & interno conceptu generationis per ſe non ſunt, vt ab illis tanquam à principijs natura ſuum opus auſpicari dicatur.

Forma abeſſe rei cadentis nec concluditur per ſe in conceptu definitivo generationis, nec ad rei conſtitutionem requiritur. Lib. 1 de Gen. & corrupt. tex. 55.

Opp. *Cauſa efficiens definitur principium motus, quia ab illa movere incipit natura in rei cuiuſlibet generatione: plura ergo ſunt principia quam tria; nam cauſa efficiens inter hæc tria non annumeratur. Huc adde quòd abſoluta generationis notio aut notitia haberi non poſſit ſine efficientis, finalis, & exemplaris cauſæ cognitione: ſi ergo privatio dicatur principium, quia eſt in definitivo conceptu generationis; cauſæ non eſt cur hæc excludantur, cùm generatio perfectè ſine iiſdem cognoſci non poſſit.*

Reſp. *Cauſa efficiens eſt principium generationis externum non internum, vt antea oſtendi, at privatio eſt principium generationis internum, licèt ſit rei genitæ principium per accidens. Eſt ergo duplex notitia generationis; vel interna per tria principia, vel externa per efficientem, finalem, & exemplarem cauſam, vnde demonſtratio rerum ab effectis naſcitur.*

Cauſa efficiẽs eſt principiũ externũ, privatio internũ principium generationis, ſed rei genitæ principium per accidens.

Opp. *Privatio eſt non ens; ergo non eſt principium: & proinde non ſunt tria. Antecedens probatur, quia eſt negatio entis. Argumẽtum tenet, quia eſſe rei à principio pendet: ergo non ens non poteſt eſſe principium.*

Reſp. *Privatio non poteſt eſſe principium rei genitæ quoad eſſe, ſed quoad fieri vt aiunt, rectèque inter prima annumeratur in ratione principij, ſed non in ratione cauſæ. Rei enim nullius cauſa eſt niſi per accidens, principium autem generationis eſt per ſe & vi ſuâ, quia ſemper natura à privatione incipit.*

Privatio non eſt principiũ rei quoad eſſe ſed quoad fieri.

Opp. *Infinita ſunt partes materiæ, & earum quælibet eſt principium rei, qua ex illa conſtat: ergo ſunt infinita principia. Antecedens probatur, quia materia prima eſt diviſibilis in infinitas partes, vt ante probatum fuit ſeclusâ quantitate.*

Reſp. *Quælibet pars materiæ eſt principium particulare ſeu ſingulare, non univerſale de quo hoc loco agitur.*

Principium particulare.

Opp. *In quolibet corpore animato ſunt duæ formæ diverſæ rationis, vna ſcilicet corporis, altera animati corporis: ergo videntur eſſe plura principia quàm tria vnius & eiuſdem rei, quod à Philoſopho negatur.*

Reſp. *Inſidioſum & ſophiſticum eſt hoc argumentum, debet enim ſubſtrahi ad*

Vniversale principium quomodo.

malè divisa, quare non sequitur. Praterea hic (vt modò dicebam) de formâ in genere, non de formâ singulari agitur: hoc dico non quòd sit aliqua forma vniversalis quasi omnium formarum mater, sed quòd in definitivo conceptu (vt ita loquar) generationis formale principium, vniversaliter sub intellectum cadat.

Adiunctæ quæstionis distinctio, Vtrum numerus principiorum sit realis?

- Numerus est vel
  - Intentionalis, qui est, aut
    - 1 Infinitus animo solùm conceptus, nullisq; rebus necessariò modatus.
    - 2 Finitus, quo nomina secundæ intentionis entiaq; rationis numerantur.
  - Realis, qui est aut
    - 1 Numerans vt *animus*, qui ideo numerus dicitur, vel quia numero omnia comprehendit, vel quia numerandi principium est, vel quia in eo est perfectissimus ternarius, cuius tres vnitates inter se distinctæ vnus animus essentialis fiunt, cui alia vnitas addi non potest. Numerans, qui res numerosa est multitudine distincta, vt *Socrates, Plato.*
    - 2 Quo numeramus, & hic numerus est principiorum, qui probatur realis
      - 1 Quia est quantitas realis.
      - 2 Quia rebus ipsis, nimirùm principijs inest.
      - 3 Quia cessante intellectu manet.
      - 4 Quia definitionem entis realis suscipit.

Argumenta contra adiunctam quæstionem, Vtrum numerus principiorum sit realis?

Opp. *Nullus est vsus intentionalis numeri: ergo distinctio inutilis est. Antecedens probatur, quia infinitus numerus non est omninò, sed fictus animo, numerusque finitus ille intentionum multiplex, æquinocus & incertus, qui ab omni scientia exterminatur.*

Resp. *Vereor certè nè sim infinitus, si vsum numeri infiniti hoc loco docerem. Nam (vt Pythagorica mysteria numerorum omittam, in quibus nonnihil vsus inest) dic mihi quis numerus annorum, mensium, dierum, horarum, minutorum ab æterno fuit? Facentem audio, at si aquoscas infinitum actu numerum numerantem per se subsistere, in quem omnes verum temporumque vnitates cadunt, necesse est vt subintelligas esse aliquem vsum infinitæ & transcendentis numeri, qui cum ente & bono in vnum principiũ & causã omniũ desinit. Taceo hic mathematicũ huius numeri vsum, vt in Arithmeticâ multiplicationũ & fractionum; in Musica vocum & clavium;*

clavium: *in Astrologiâ*, motuum & aspectuum: *in Geometriâ*, magnitudinum & proportionum; *qua omnia numeris varia & infinita sunt, eoq; tendunt vt infinitus numerus numerãns in minore mũdo, ideſt, animus in homine, infinitũ numerũ numerantẽ in maiore mundo, ideſt Deũ eſſe, & omnibus præeſſe intelligat. Quid addam dialecticũ vſum huius numeri in numerãdis & diſtinguendis intentionibus rerum, in quas alius numerus realis non cadit? intentiones enim res non ſunt, & ideo reali numero non menſurantur. Poſtremò quemadmodum infinitum apud Philoſophum definitur, partim vt illius oppoſitum, ſcilicet finitum intelligas, quod ſolum in effectis naturæ motæ cernitur; partim vt altiùs tandem aſſurgas animo, veramque potentiam infinitæ naturæ moventis perſpicias; ita cum Ariſt. & Pythagorâ definimus numerum innumerabilem, partim vt cum finito numero rerum phyſicarum compares; partim vt ad primam et infinitam vnitatem omnium veluti per ſcalam naturæ aſcendas, in qua omnes rerum omnium eſſentiæ & numeri vniuntur, imò in qua omnia & ſingula dicuntur vnum.*

Infiniti numeri vſus.

Vſus numeri intentionum.

Opp. *Principia ſunt vniverſalia: ergo eorum numerus non eſt realis. Argumentum tenet, quia vniverſalium numerus ſolùm animo concipitur, vt ipſa vniverſalia, quæ ſolius intellectus obiecta ſunt, vt ante docuit. Ariſt.*

Reſp. *Principia ſunt vniverſalia realia non intentionalia: eorum ergo numerus realis eſt. At vbi doces vniverſalia eſſe obiecta intellectus, libenter concedo quoad conceptum, non quoad ſubiectum, vt aiunt. Sunt enim vniverſalia obiectiuè in intellectu; ſubiectiuè in rebus ſingulis quæ ijſdem ſubſtant; vt* homo, animal, ſubſtantia *in hoc* homine, *in illo* animali, *in hac* ſubſtãtia, *& ſic* materia, forma, privatio, *in* Socratis *aut* Platonis materiâ, formâ, privatione.

Principia ſunt vniverſalia realia non intentionalia, in intellectu obiective, in rebus ſingulis ſubiective.

Opp. *Eſt ſolùm realis binarius numerus principiorum: ergo non eſt ternarius, vt ais. Antecedens probatur, quia duo ſunt tantum principia realia, nẽpe materia & forma: nam privatio eſt non ens vt Ariſto. docet, & proindè realem huic numero vnitatem non poteſt addere.*

Lib. 1. Phyſ. tex. 57.

Reſp. *Aliquid dicitur non ens vel ſimpliciter, vt negatio in contradicentibus; vel ex parte vt in privantibus. Privatio ergo non eſt ſimpliciter non ens, ſed partim non ens, vi negat & tollit formam; partim verò ens, vt materiæ appetitum excitat, aliamq; formam introducit.*

Privatio partim ens, partim non ens.

Opp. *Ariſto. in principio huius capitis tribus argumentis probat privationem & materiam idem eſſe principium numero, differre autem ſpecie; Sed ſi materia & privatio ſint vnum principium numero ternarius principiorum numerus eſſe nõ poteſt: ergo perperam affirmas ternario numero menſurari.*

Tex. 79. & 67.

Top. li. 1. ca. 6.

Reſp. *Materia & privatio ſunt vnum numero, non nomine, non definitione, nõ proprietate, ſed accidẽte, vt materia privata ſuâ formâ habendâ dicitur. Sunt ergo materia & privatio reipſâ duo, quamvis ratione aſ-*

Materia & privatio vnũ numero, id eſt accidente.

An privatio sit ens distinctũ à materia.

quâ vnum numero dici possint. Opportunè quidem hoc loco moveri potest hæc quæstio. An privatio sit ens distinctum à materiâ necne? Et certè eandē non penitus omitto, si subsequentia argumenta diligenter legeris.

Opp. replic. *Materia & privatio specie differunt: ergo etiam numero differunt.* Antecedens in textu huius 7. cap. quatuor argumentis à Philosopho probatur, primùm quia definitione distinguuntur, 2. quia vnũ eorum manet, alterum non manet. 3. quia vnum ens, alterum non ens dicitur. 4. quia vnum formâ perficitur, alterum aboletur. Argumentum tenet, quoniam quæ differunt specie, sunt aut ipsa diversa species, aut individua diversarum specierum: sed & diversa species & etiam distincta individua diversarum specierũ numero differunt: ergo si privatio et materia specie differant quod est magis, numero quoq; different, quod est minus. Quid addã? perspicua certè est ista contradictio in textu Arist. vno fere spiritu edita.

Resp. *Vrges sine ratione, accusas sine causa; concedo equidem quod dicis, nempe materiam & privationem differre specie.* Sed quid hinc concludis? *Ergo etiam numero differunt*; concedo id quoque: sed attende, quòd numero differant definitione, vt probat Philosophus, non accidente; quia privatio & materia naturâ differunt, accidente autem conveniunt; non tamen sic accidente conveniunt, quasi vnum idemque accidens numero vtriq; insit, sed quòd privatio præexistens in materia sit accidens materiæ, quia adesse & abesse potest sine materiæ interitu; hinc cùm adsit materia privata, cùm absit materia formata dicitur. Si ex his iam datis raptim concludas, materiam actu existere antequam acquiratur forma, quia privatio vt accidens ei insideat; dicetis aut parùm intelligere quæ dico, aut perversè interpretari. Nec enim hoc dico, quasi privatio sit accidens aliquod positivum in materia, sed negativum. Dicit enim negationem formæ, licet ex connotato (vt aiunt veteres) etiam subiectum aptum ad formam recipiendam præter negationem significet.

Materia & privatio specie differunt, & numero, idest, definitione, non accidente.

Materia non existit actu ante formam. Privatio non est accidens positivum in materia, sed privativum.

1

Opp. *Privatio non est ens omnino distinctum à materia; ergo non videtur numero ab ea differre.* Antecedens probo primùm, quia privatio est non ens: ergo vt ens ab illâ distingui non potest. Præterea si sit ens, aut erit æternum aut generabile (vt aiunt;) non illud, quia accessu formæ tollitur; non hoc, quia est principium generationis. Deinceps, si sit distinctum aliquid in materiâ, sequeretur necessariò tot esse privationes quot sunt formæ (nam quælibet forma vnam privationem præexistentem habet;) sed formæ singulares sunt multitudine & successione infinitæ: ergo infinitæ etiam sunt privationes, quod est absurdum. Hæc confertim in vnum cumulum & acervum congero, vt multa paucis comprehendam, & illud vrgeam quod est instituti mei; mirum reali numero ternario principia mensurari, cui contrarium hæc argumenta probare videntur. Nam si privatio sit nihil, aut si non

2

3

ſit diſtinctum à materiâ omnino, numerus à nobis poſitus non erit.

Reſp.

Privatio eſt non ens privativum non contradictorium.

Iſtis obiectionibus autem ſatisfactum eſt; nam privatio eſt non ens privativum, non contradictorium, vt aiunt. Ad ſecundam & tertiam partem probationis dico, quòd privatio in ſpecie ſit coæva cum materiâ, in ſingulari autem generatione ortuque rerum mutabilis, & hoc non eſt abſurdum (vt concludis) ponere. Diſtinctus ergo eſt principiorum numerus, diſtinctus ergo, diſtincta natura, vt in proximo capite ex definitionibus ſingulorum evidenter patebit.

Privatio in ſpecie coæva cum materiâ, in ſingulari generatione mutabilis.

Quæſtiones ex 8. & 9. Cap.

Vtrum

1. *Materia prima creata ſit?*
2. *Materia ſit in omnibus rebus naturalibus?*
3. *Vlla ſit vera & realis definitio materiæ primæ? & An ſub intelligentiam cadat?*
4. *Materia & prima potentia re differant?*
5. *Materia prima ſit inanis omni formâ? & An formam vi propriâ appetat?*
6. *Forma ab æterno ſit coæva cum materiâ?*
7. *Forma ſit in re qualibet naturali?*
8. *Vlla ſit vera formæ definitio?*
9. *Vnum ens numero ex materiâ & formâ fiat?*
10. *Omnis forma educatur ex potentiâ materiæ?*
11. *Privatio ſit ens an non? & An ſit forma habenda vel habitus?*
12. *Privatio ſit principium intrinſecum generationis, non rei genitæ?*

Argumentis ab ipſo textu petitis vtitur.

ETSI expoſitionem textus propter cauſas à me ſuperiùs allatas lubens omittã, contendam tamen, aquis veluti ex fonte hauſtis, id eſt, argumẽtis ab ipſo textu petitis, in diſſolvendis nodis & quæſtionibus inde emergentibus ſitim ſtudioſi lectoris extinguere. Nam vt illi qui ex rivis aquam bibunt, eandem aquã bibunt quæ ex fonte dimanavit: ita qui Ariſtotelem in quæſtionibus rectè diſcuſſis accuratè percipiunt, eundem in textu ad vivum multò meliùs intelligent; quippe vt velis remotis & apertis feneſtris fugantur tene-

tenebræ, & ſole intromiſſo ſpectantur omnia: ita abditis & obſcuris quæſtionibus explicatis denſæ quaſi nubes & tenebræ removentur, mẽtiſq; lumine clariore facto ſingula textus perſpiciuntur myſteria. Quo plura ergo dubia moventur, eò minor erit de textu aut ſenſu Philoſophi dubitatio. Hinc eſt quòd in vnum quaſi acervum multas hoc loco quæſtiones de materiâ, formâ, privatione accumulem; vt ea quæ confuſiùs Ariſt. in refutatione aliorum philoſophorum libro hoc primo ſcripſit, diſtincta & manifeſta fiant.

Prima quæſt. Prima quæſtio eſt, *An materia prima ſit creata necnè?* Plato Atticus ille Moyſes (vt Numenius philoſophus illum appellavit) aliquid divinitùs præ alijs philoſophis ſapiens, materiam creatam ab æterno fuiſſe putat; & quid eſt (quęſo Ariſtoteles) quod in hac opinione iuſtè reprehendas? iniquis calcibus præceptorẽ tuũ diverberas, cùm idipſum alibi confitearis quod ipſe ſapienter poſuit. Dic mihi, eſtnè materia prima? eſt certè. Ergo aut eſt ex ſe & vi ſuâ, aut aliunde initiũ habet: priori modo nõ eſt, quia ſecundùm tuã ipſius doctrinã, vt *nihil eſt ex nihilo*, ita *nihil à ſeipſo naſcitur*. Si ergo ſit materia, aliunde ſuum eſſe habet. At vnde (quæſo) niſi à Deo, qui infinitum eſſendi principium omnibus eſſe & bene eſſe dedit? Prętera quorſum in 8. Phyſicorum Deũ actũ infinitũ, & in lib. de Mundo, cauſam, authorẽ, & effectorẽ omniũ appellas, ſi non vltra ſortes & vires naturæ quicquã egerit? Ẽgiſſe dices. Quid obſecro, ſi materiã primã coæternã cũ ipſo Deo tã pertinaciter defendas? Deinceps nihil æternũ abſolutè & ſimpliciter eſſe defendis prętęr Deũ, imo nihil eſſe aut ſubſiſtere poſſe vi propriâ præter Deum. Quid addã? illud certè quod ipſe doces, *omnes rerũ omnium eſſentias ab infinito à cauſa eſſe & referri ad Deũ*. Da veniã vt cõcludã: ergo materia prima non eſt æterna per ſe, non eſt per ſe, nõ ſubſiſtit per ſe, ſed vt infima potentia ad infinitũ actũ, vt res ex nihilo creata ad primam cauſam, vnde eſſentiam & ſubſiſtentiam habet, refertur. Da iterum veniam (Philoſophorum princeps) ſi vehementiùs tę argumentis premam. Defendis hoc loco materiam primam eſſe æternam, & fuiſſe ſemper omni formâ vacuam; defendis etiam mundum æternum eſſe. At quomodo hæc cohærent? nihil (inquis) æternũ ſimpliciter eſt prætęr Deum, & tamen materia & mundus ſunt æterna. Iterum mundus ſemper veſtitus fuit formâ, & tamen materia ſemper fuit omni formâ vacua. Age, doce quod agnoſcis, & hęc facilè reconciliantur omnia. Imo doce apertè quod ſubobſcurè doces, nimirùm *ex nihilo aliquid poſſe fieri*, vt *animã, ſpiritum, omnẽq; incorporeã ſubſtantiã*, adde (ſi placet) *materiã primã*; nã aliter certè modũ invenire nõ potes quo per ſe ſit aut ſubſiſtat. Vrgeo ſcientiam tuã quâ ingenioſè ſapis,

Ratio 1.

Ratio 2.

Ratio 3.

13. Metaphyſ.

Ratio 4.

&

& demonſtras *Deũ poſſe creare omnia, omniáq; in Deo vnũ eſſe.* Sed accuſo pervicaciam ingenij tui, quòd ſynodo philoſophorum (cuius Præſes ipſe Plato fuit) condemnatus, aculeos in veritatẽ non deponas. Diſcipulus tuus fui quadraginta iam ferè annos, & ſi quid ex te didicerim, hoc vnum ex te didici *Deũ vnum eſſe* (agnoſco præterea fide, quẽ tu ignoras, *Chriſtũ*) Ex te etiã didici hunc Deũ eſſe cauſam primã, motorem primum, actum primũ, ens primũ, naturã primã, quam ipſe *Naturã naturantẽ* nominas. Mihi ergo videor ex te ſic poſſe argumẽtari. Eſt cauſa prima: ergo materiã fecit. Eſt motor primus: ergo materiã, quæ eſt naturâ ſuâ ſegnis & immota, ad formã trahit. Eſt actus primus, ergo materiã primã potentiã finxit. Eſt ens primum: ergo materiæ primæ ſuum eſſe dedit. Eſt *natura* (vt loquar tecũ) *naturans prima*: ergo materiã creavit primam, in quâ (veluti in cerâ temperatâ) infinitas rerum formas & diſtinctas imprimit. Si non rectè concludã, doceme quid diſcriminis eſſe velis inter phyſicum agẽs & metaphyſicũ, cui infinitam eſſentiam, ſapientiam, potentiam & providentiam tribuis. Infinitam eſſentiam (vt opinor) tribuis, quia dat eſſentiam omnibus, & eſt ipſe vbiq;. Infinitam ſapientiam tribuis, quia omnia præterita & futura, vt præſentia cernit. Infinitam potentiam tribuis, ni fallor, quia (vt ipſe loqueris in lib. de Mundo & in Metaphyſicis tecũ non pugnas) effecit omnia, nullumq; in agendo medium naturale poſtulat. Infinitam deniq; providentiam tribuis, quia diſponit, regit, conſervat, numero, ordine, & menſurâ omnia, omnia (inquam) quæ ipſe vel vt metaphyſicum Agens in primordio mundi ex nihilo fecit, vel nunc phyſicè ſecundùm ordinem naturæ fieri & generari iubet. Verbo ſic ex his arguo: eſt Agens (vt tu doces) metaphyſicum, eſt Agens phyſicum & naturale: illud Agens ſine medio (vt ais) aliquid efficere poteſt, hoc non poteſt; exemplis rem priorem illuſtras in incorporeis ſubſtantijs, quæ immediatè à Deo fiunt. Cur quæſo (docte Philoſophe) materiam non addis primam? Novi certè cauſam, quia Plato contrarium dixit; ſcio tamẽ te idem cum Platone ſentire, & ab illo verbis ſolùm diſſentire. Concludam ergo tuũ in hac re ſenſum, non verba, nimirum materiam primam non fieri, non creari ſecundùm ordinem naturæ, quæ nihil poteſt ſine medio: fieri autem & creari ſecundùm potentiam divinam, quam infinitam, immẽſam, omniumq; effectricem tu ipſe ponis. Sed eſto; ſequar ordinem naturæ quem nunc ſequeris, & metaphyſica myſteria tum loquar cùm occaſionem mihi loquendi dederis.

Ratio 1.

Infinitã eſſentiam, ſapientiam, potentiã, & providentiã Deo aſcribit Ariſtoteles, & quomodo.

Materia prima non creatur ſecundùm ordinem naturæ; creatur verò ſecundã potentiam divinam.

Accedo nunc ad ſecundã quæſtionẽ, quę eſt, *An materia prima omnibus rebus naturalibus inſit?* Res omnes naturales ordine naturæ fiunt:

Quæſtio. 2. Ratio 1.

ergo

Ratio 1. ergo ex materiâ & formâ conſtant; hinc primam materiam omnes philoſophi vt fundamentum naturalis ædificij ponunt; eam ſi tollas ruunt omnia. Nam fundamento effoſſo quæ pars ædificij manet?

Ratio 2. Phyſ. 1. tex. 34. Præterea lex perpetua & inviolata eſt, ſi ordinem naturæ ſpectes, quòd nihil ex nihilo fiat; omnia ergo naturæ effecta ex aliquo gignũtur quod priùs extitit: hoc autem aliquid eſt aut materia, aut forma: at non eſt forma, (quia illa denuò in materiam inducitur,) ergo eſt materia, quæ rectè *rerum omnium naturalium primum ſubiectũ* definitur.

Ratio 3. Præter hæc quæ à me dicta ſunt, ſi conceptionem formarum naturalium cõſideres; invenies materiam primam quaſi matrem gravidam, vteruinq; gerentem plenum, in quo ad definitum tempus rerum formæ conceptæ & inchoatæ ſunt; quippe ſecundùm Ariſtotelem formæ omnes phyſicæ emanant à materiâ, & ex illius potentiâ educuntur: ſequitur ergo neceſſariò materiam eſſe vnde res omnes naturales generentur.

Ratio 4. Pulchrè hoc ipſum probari poteſt à comparatis; nam vt in ſummo rerum gradu eſt vnus actus puriſſimus, nullius alterius indigens, efficiensq; omnium formarum, & tamen omnis mutationis expers, in quem ſeries efficientium cauſarum vltimò definit: ita in infimo gradu aliquid eſſe oportet, quod ſit mera potentia, omnium egena, formarum capax, & tamen per ſe informis & vacua, vi nullâ effectrice prædita, & tamen ad omnes corporeas mutationes idonea, in quam patientium cauſarum ordo cadat & terminetur. Et quid hoc aliud eſt quàm prima materia, quæ rebus omnibus phyſicis ineſt neceſſario? Lege Alcinoum de hoc argumento in lib. de Doctrinâ Platonis cap. 11. & Ficinum lib. 5. de Immortalitate animæ. cap. 4. Poſtremò, cùm res nulla naturalis in nihilum commutetur, niſi potentiâ divinâ (quam potentiam ſæpè vltra vires naturæ agere poſſe, in 8. Phyſicorum & Metaphyſicorum 12. concedit Philoſophus) cùm inquam res nulla naturalis naturali ordine in nihilum commutetur, neceſſe eſt vt ſit aliquid in cuius veluti vterum & abyſſum revertantur omnia. Hoc autem aliquid non eſt forma, quæ in comutationibus rerum ſemper extinguitur: relinquitur ergo vt ſit materia, quæ, vt eſt ſubiectum primum in conſtitutione, ita in reſolutione vltimum definitur eſſe.

Alcinous lib. de Doctrina Platonis c. 11. Ficinus lib. 5. de Immortalitate animæ. cap. 4.

Ratio 5.

Sed hæc ſatis de iſta quæſtione. Ad tertiam nunc venio, quæ eſt,

Quæſtio 3. *Vtrum ſit vlla realis & vera definitio materiæ?* & *An ſub intelligentiam cadat?* Duo in hac vnâ quæſtione complicata ſunt dubia, alterũ de eſſentiâ, alterũ de intelligẽtia materiæ primæ. In eſſentiâ conſiderãda ſunt etiam duo, nominis diſtinctio, & definitio. In diſtinctione nominis, quot homines tot ſententiæ. Nam alij eam appellarunt *pri-*

mam

mam potentiam entis, alij *vallem primæ causæ*, alij *vmbram primæ essentiæ*, alij *sinum*, *gremium*, aut *receptaculum formarum*, alij *speculum naturæ*, alij denique *subiectum primum*, *elementum primum*, *matrem primam* rerum cunctarum quæ vi naturæ fiunt. Molestus essem, si omnia nomina huius principij percenserem; huc solùm tendit hæc tota nominum varietas, vt intelligas materiam primam ens illud esse, in cuius veluti vtero omnia naturæ effecta concipiantur. Omitto hîc infinitas ferè definitiones materiæ ab interpretibus assignatas, duas solùm proponam, alteram negatiuam, affirmatiuam alteram; vtramque ex Aristotele. Negatiuè definitur hoc modo. *Materia est, quæ per seipsam neq; quid, neque quantum, neque quale, nec aliquid aliud eorum quibus ens determinatur, neque etiam simpliciter negatio*. Tota metaphysica et abstracta hoc loco materiæ consideratio est, vt *neq; quid*, id est substantia; *neq; quantum*, ideſt mensura; *neq; quale*, ideſt forma; *neq; aliud quicquam*, ideſt ens reale propriè dicatur, sed principium animo solo conceptum, quod aliquid definitè non est, & tamen non omnino nihil. Relinquo hanc definitionem metaphysicis, ad alteram physicam & realem venio. In vltimo cap. huius libri definitur materia *primum subiectum vniuscuiusq; ex quo fit aliquid, cùm inest, non secundùm accidens: & si corrumpatur aliquid, in hoc abibit vltimum*. Obscura hæc verba sunt, sic igitur redigo in formam. Materia prima est natura physica, seu naturale principium simpliciter passiuum, quod rebus à se natis vi propriâ ineſt, vnde omnium primò incepta est generatio, & in quod vltimò omnium facta est resolutio. Est *natura* sic ars & artificiosa; est *naturale principium*, sic principia metaphysica, dialectica, mathematica; est *principium simpliciter passiuum*, sic potentia naturæ, efficiens causa, & forma; est *per se, & vi suâ in rebus à se constitutis*, sic priuatio, casus, & fortuna; est denique *subiectum primum generationis & resolutionis vltimum*, sic omnia media & subalterna subiecta principiaque excluduntur. Non ero multus. Materia est subiectum primum & vltimum, est ens in potentiâ, est res informis, est abyssus omnium formarum capax, est indigesta moles, confusionis imago, distinctionis vmbra, naturæ leges, mater generationis: & tamen corruptionis causa.

Mirandula l. 6. de Ente & vno. Plotinus c. 6. li. 6. Ennead.

Lib. 7. Met. tex. 8.

Definitio materiæ Metaphysica.

Definitio materiæ Physica

Explicatio definitionis.

Festino; sequitur vt de intelligentia illius agam; res quidem cognitu difficilis est materia prima, & rarò sub intellectum cadit. Modus autem intelligendi eam duplex est; vel removendo ea quæ in illius naturam non cadunt, vt illam non esse actum, non esse formam, non esse perfectionem rerum: vel adhibendo ea quæ illi cõueniũt, vt esse primum subiectum omnium. Anceps hîc quæstio mo-

Pars secunda tertiæ quæstionis.

Modus intelligendi materiam.

vetur

An materia sine formæ cognitione possit intelligi? potest per simplicem intellectum.

vetur, *Vtrum intelligi possit necnè sine cognitione formæ?* verbo respondeo posse, si simplicè & dividentè intellectum spectes, qui proprio suo lumine res abditissimas sæpe in suâ naturâ percipit. Cùm ergo materia prima per se essentiam habeat, intelligi quidem potest; nam intelligentia essentiam, cognitio definitionem sequitur. Cæterum duplex est ista cognitio, vel distincta, quæ non est sine cognitione formæ: vel confusa, quæ sine relatione ad formam per abstractionem intellectus habetur; illa sigillum, imaginem, & quasi chirographum naturæ impressum habet, vt *æs*, *aurum*, aut *argentum*, formam insculptam Cæsaris; hæc per absentiam formæ ex potentiâ notitiam quandam habet: De hoc modo cognoscendi materiam primam loquitur oraculum Christianorum philosophorum D. Augustinus, cùm dicat *materiam ignorando cognosci, & cognoscendo ignorari*. Vis vt aperiam doctissimi Patris sententiam? sic habe. Quemadmodum tenebræ non videndo percipiuntur, & percipiendo non videntur: (dicimur enim tenebras intueri, cùm nullum colorem aut lucem cernamus, & dicimur easdem non cernere cùm colorem aut lucem aspiciamus:) ita materia prima tum quidem percipitur, cùm in eâ nullus actus, nullus formæ splendor insit: tum autem in suâ propriâ essentiâ ignoratur, cùm actus & forma in illâ viuant. Sed dices fortasse hoc esse contrarium ei quod modò diximus, nimirum materiam maximè cognosci cùm impressa sit forma, cumque in actum perducatur. Non est contrarium si distinctionem tum allatam diligentur obserues; nam tum docuimus distinctè cognosci per reflexum formæ; at propriè & per se ens confusum est, & sic non aliter quàm tenebræ in absentia formæ cognoscitur & demonstratur. Quid multis? cognitio materiæ est vel metaphysica per abstractionem omnium quæ non sunt materia: vel physica, eademque aut analytica per demonstrationem à proprietatibus, aut analogica per comparationem à similibus, quæ eandem illustriorem reddunt. A proprietatibus, vt si dicas materiam esse ingenitam, esse vacuam formâ, esse subiectum omnium. A similibus, vt si dicas esse mutabilem quasi lunam, esse quasi liquefactam ceram, esse amicam formæ, esse vterum naturæ, esse matrem omnium, esse vitam & mortem rerum: vitam, quia ab illâ incipiant; mortem, quia in illam veluti in vmbram tenebricosam desinant & resolvantur.

Cognitio distincta, confusa.

Lib. 12. Confess. cap. 5.

Ob.

Sol. Materia distinctè per formam, confusè per se cognoscitur.

Materiæ cognitio vel metaphysica, vel physica eaque vel analytica vel analogica.

A proprietatibus.

A similibus.

Quæstio 4. Potentia materiæ prima passiva: secundâ qua in se redit.

Accedo ad quartam quæstionem quæ est, *Vtrum materia & primarium potentiare differant?* Philosophi ex familiâ Arist. de potentiâ materiæ acutè distinguunt, quòd alia sit prima, alia secunda: prima potentia vis passiva dicitur quâ recipit formam, secunda vis ea

definitur,

definitur, quâ formâ deletâ aut languente in seipsam rediit; hinc materia prima & secunda primam & secundam potentiam vendicat, illam vt sit, hanc vt existat. Rem paucis concludam, potentia illa prima coæva est cum materiâ primâ, & re eadem non diversa; re eadem (inquam) non absolutè & ex toto, sed inchoatè, vt vis prima animæ (qualis est potentia ratiocinandi) cum animâ ratiocinatrice, potentia vigendi cum anima vegetatrice. Quòd autem sit eadem & non diversa, sic probo à definitione, à comparatis, ex hypothesi. A definitione, quia esse potentiam, (passivam potentiam intelligo de qua hîc solùm agitur) est esse subiectum capax & susceptibile formæ: sed materia prima tale quiddam est à naturâ suâ. A comparatis, quia forma est essentialiter actus: ergo materia est essentialiter potentia: sed attende, non absolutè & ex toto, sed inchoatè & ex parte. Ex hypothesi, quia si potentia esset accidens materiæ, tùm ex sola materia et forma compositum non coalesceret; neque ens esset per se sed per accidens, cùm ex substantia & non substantia constaret. Huc addo argumentum illud, si materia re differret à potentia, aut esset actus, vel aliquid ex actu & potentia concretum (quippe tertium non datur;) at non est actus: nam si sit, vel erit actus informans, vt *anima*; vel actus per se subsistens, *vt Deus*, aut *intelligentia*; quo quid absurdius dici aut fingi potest? Quod verò non sit ex actu & potentia concretum, nemo est tam cæcus qui non videat. Non audio ergo illam opinionem Scoti, qui cerebrosè contendit materiam actum esse, quem barbarè *actum entitativum* appellat. Concedo equidem rem esse, & actu esse, sed actum esse non video, quia nec informat vt *anima*, nec extra rem per se subsistit, vt *intelligentia*. De potentia activa nullam hoc loco litem aut controversiam moveo, cum argumentis superiùs allatis satis probaverim potentiam materiæ esse simpliciter passivam. Quod verò agere quodammodo videatur materia prima cùm appetat, cùm diligat & amplexetur formam, non hoc contingit ex se aut sua ipsius innata potentia, sed ex potentia, quæ ab externa causa agente fluit. Nam vt in semine mandato terræ est quædam potentia passiva, vt fiat planta; fieri autem planta non potest nisi sol externum agens influat, & calore suo fovens quasi trahat in actum: ita in materia prima vis quædam sepulta inest, quæ per se otiosa manet, donec prima causa tanquam sol eandem consopitam incitet ad formam, & quasi à tenebris ad lucem, à morte ad vitam ducat.

Potentia prima re eadem est cum ipsa materia in. choatè.

Ratio 1.

2

3

4

Scoti opinio reiicitur.

Materia prima quomodo agit.

Quinta quæstio affinis & cognata huic est, *Vtrum materia sit sem-* Quæstio 5.

per

per rudis & inanis forma? & *An vi propriâ formam appetat?* Sylva opinionum in hoc campo philosophiæ cresceret, si varias philosophorum lites & sententias de hac quæstione enumerarē; at quoniā confusionem omnem omneque tædium fugio, fructum solùm ex arbore scientiæ colligam, sentesque & spinas vanitatis relinquam. Hac metaphorâ libentiùs nunc vtor quia materia prima est quasi sylva in quâ multa folia & vmbræ insunt, sub quibus multa & magna mysteria naturæ latent. In hac sylua crescunt omnes plantæ naturæ, omnes formæ, omnesque affectiones rerum quæ vi & ordine naturæ fiunt; sola excipitur vna forma, nempe anima humana, quæ hunc agrum, hanc radicem, hanc matrem & causam nescit, diviniorem quærit. Si ergo, (docte & studiose lector) vberiùs oratio fluat, longiorque habeatur disceptatio de hac materiâ, ægrè & molestè ferre non debes, quia in hoc veluti agro fundamentum totius philosophiæ positum est, & seges rerum omnium crescit. Sed ad rem venio. Materia prima consideratur vel simplici vel composito intellectu: priori modo ens in sola potentia ad formam, posteriore modo ens actu formatum dicitur. Est ergo simplex essentia materiæ, quæ sine amplexu formæ manet: at signata & composita illius natura formæ veluti connubio iungitur, & sine eiusdem osculo & amplexu languet. Præterea quorsum Arist. & ratio suadent materiam esse priorem omni formâ, si materia in sua propria natura sine forma esse non possit? plurimum quoque illud vrget, quòd formæ ab ipsa materia & illius potentia educantur, quod certè non fieret, si semper materia in vnis formarum volutaret. Nonnihil etiam suadet similitudo illa de cera per se manēte sine sigillo impresso, aut imagine quæ illam actu distinguat. Huc accedit Divi Augustini authoritas qui exponens illa verba sacræ philosophiæ (*Terra erat inanis & vacua*) per *terram* materiam primam à Deo creatam, per *inanitatem* eiusdem nudam potentiam intelligit. Postremò accumulatè hoc ipsum probant infinita exempla; nam in re qualibet, si essentia materiæ penderet à forma, sequeretur toties extingui materiam quoties extinguitur forma: at in mutationibus elementorum aliorumq; corporum naturalium quàm falsum hoc sit, cæcus & imprudens videat.

Anima humana non oritur ex potētia materiæ.

De materiâ primâ cur copiosiùs agat.

Materia prima simplici intellectu cōsiderata, est ens in sola potentia: composito vero intellectu, ens actu formatū.

Augustl. li. imperfect. in Genesim. cap. 4. li. 12. Confess. cap. 7.

Omitto hoc loco alia infinita argumenta quibus hanc opinionem probem, & ad alterā partem quæstionis propero, quę est, *Vtrum materia formam vi propriâ appetat?* Appetitus multiplex est; vegetabilis in *plantis*, sensibilis in *bellutis*, rationalis in *hominibus*, naturalis in *omnibus*: hic verò naturalis appetitus definiri potest, *inclinatio motus*

Pars secunda quæstionis.

Naturalis appetitus quid.

vel

vel instinctu naturæ, quo res quælibet desiderat perfectionem suam: & sic hoc loco prima materia formam appetere dicatur. Sic (inquit Philosophus in textu) *materia formam appetit, vt vir fœminam*, idipsum dicit Plato, qui pulchrè cũ hoc verbo *appetendi* ludit. Materia enim capta est pulchritudine & amore formæ, si illam capiat delectatur, languet verò & tristatur si illâ careat. Sed quid ludo? Materia est imperfectior formâ: ergo formã appetit: omne enim imperfectum seipso perfectius appetit. Iterum materia potentia est: ergo formam & actum desiderat. Ratio tenet, quia potentia ab actu perficitur. Deinceps materia remota est a luce primæ causæ, vnde rectissimè illius tenebræ & vmbra dicitur: sed istas tenebras & vmbras naturæ suæ non potest excutere, nisi coloribus & ornamentis formarum vestiatur. Ergo formam ardentiùs appetit materia, & sic ad primam causam propriùs accedit. Postremò, si non appeteret formam, nulla esset omnino generatio, nulla successio rerum; nam quî fieri potest generatio sine motu ad formam? quî potest esse successio rerum si hæc vnio materiæ et formæ desit?

Cap. 9. In Hippiã maiore & Phædro. Materia appetit formam propter pulchritudinem, quia imperfectior est. Quia potentia est.

Sed hactenus de materia; sequuntur nunc demum aliquot quæstiones de formâ, quarum prima est, *Vtrum forma sit ab æterno coæva cum materia prima?* Formæ deliciæ naturæ sunt, quas semper ambit & in amplexu tenere desiderat materia: at de connubio formæ cum materia hoc loco multa dicere supersedebo; illud solùm aperiam, *Vtrum hæc vtriusq; coniunctio aut vnio sit* (vt nonnulli docent) *actu coæterna?* Modò demonstravimus contrarium, cùm materiam primam suapte naturâ & essentiâ sine omni formâ esse posse docuerimus. Cæterùm distinguendum est, quòd licet materia secundùm totum suum esse, informis, rudis, et inculta maneat, semper tamen aliquas partes formis ornatas, & perpolitas habeat. Quare vt ingens massa cerę, moles indigesta dicitur, quamvis hîc aut illic vna vel altera imago insit; et vt spatiosus ager sterilis & infœcũdus appellatur, licèt in eo aliquot plãtulę hîc et illîc rarissimè crescãt: ita materia prima (quæ est veluti ingens massa cerę, aut vastissimus ager) rudis et vacua formâ dici potest, quantumvis in aliquibus partibus eiusdem, (primæ causæ efficientis quasi manu exemptis) aliquot formulæ insertę et infixæ maneant. Sed attende, hoc non dico, quòd existimem materiam primam in essentiâ propriâ per intellectum simplicem cõsideratam, esse non posse sine formâ: sed quia in existentia sua (quæ tempore, non naturâ coæva est cum illâ) sine formâ in rerũ natura non emergit. Aliud ergo est esse, aliud est existere materiam primam; est quidem per se & ante formam, si ordinem naturæ spectes, non autem

Quæstio 6. Materia secũdùm totum informis & rudis: secundùm partes semper ornata & polita. Aliud est esse, aliud existere materiã primam.

autem existit sine forma; quippe forma illius actus est primus per quē exuſtit. Si vrgeas cœli formam ætate vnmorem non esse materiâ primâ, peto quid per *ætatem* intelligas; si enim per *ætatem* tempus, aut existentiam, concedo id verum esse; sin autem per *ætatem* potentiam aut essentiam intelligi velis, respondeo falsum esse quod dicis: nā potest *esse* materia sine formâ, sed non potest *existere*. Exemplo res apertissima reddetur; nam ut *homo* est sine *risibili*, non autem exi. stit sine eorita materia est quidem sine forma, sed sine ea non potest in rerum naturâ eminere. Non ero multus. Hoc ipsum ratio existen-

Ratio ab existentis.

tiæ, decretum naturæ, ordo rerum probant. Ratio existentiæ, quæ semper requirit actum aut internum, aut externum vt res existat; sed materia actum nullum habet nisi in forma: ergo a forma existen-

A decreto naturæ.

tiam suam sortitur. Decretum naturæ, quia aliter materia in potentia sua remota esset otiosa et nunquā ad actum perducēda. Ordo primæ causæ, quæ ruinas naturæ novarū formarum inductione semper

Ab ordine primæ causæ.

reparandas constituat. Quod certe fieri non posset, si materia semper in tenebris suæ potentiæ sine vllo actu formæ delitesceret. Concludo igitur materiam primam non *esse essentia* sed *esse existentia* (vt aiunt) a forma mutuari.

Quæstio 7. Per tria sua principia quid intellexit Pythagoras.

Sequitur iam ordine septima quæstio, quæ est. *Vtrum forma sit in qualibet re naturali?* Pythagoras olim dixit tria esse principia rerum *Infinitum, Duo, et Vnum*. per *infinitum* Deum, per *duo* materiam, per *vnum* formam intellexit. Formam (vt opinor) *vnum* apellavit, vel quia materiam vagam et incertam quasi multitudinem ad vnitatem ducat; vel quia rem quamlibet naturalem vnam numero et naturâ faciat. Plato formam *Ideam, mentem, bonum et finem naturæ* nuncupat; *Ideam et mentem* quia primam causam actumque primum repræsentet; *Bonum* et *finem*, quia materiam (quæ est per se rudis et inculta) ornet. Aristoteles denique eam *quiddam divinum, pulcherrimū, et optimum* appellat. *Divinum* quia in ea quædam participatio, *Pulcherrimum*, quia in ea imago quædam et repræsentatio divinæ essentiæ, *Optimum* denique, quoniam in ea materiæ ornatus et perfectio insit. Ab alijs *terminus*, ab alijs *character naturæ* dicitur; *terminus* quia claudat, *character* quia distinguat opus naturæ. Sed omissâ distinctione nominis rem ago, doceoque formā in re qualibet naturali esse necessariò. Inter infinita quæ hoc ipsum probent, tria mihi videntur maximè demonstrare, intentio naturæ, imperfectio materiæ, constitutio rerum. Intentio naturæ quæ agat propter formā,

Probatio triplex quæstionis.

imperfectio materiæ quæ formam vt bonum suum appetat, constitutio rerum quæ esse non posse sine forma. Huc adijci quæant

definitio,

definitio, distinctio, demonstratio, propriaq; actio seu affectio rerũ. Definitio quę ex materiâ et formâ constat; Distinctio quæ sępe à forma suas vires petit; Demonstratio, quæ definitionem (in quâ forma inest) suum medium habet; Propria actio seu affectio, vt in *homine ratiocinari*, in *cane latrare*, in *sole lucere*, quæ semper formã in re qualibet subesse arguit. Negari ergo non potest, quin sit cuiuslibet rei propria forma, quæ definit, dividit, distinguit, perficit, et spectabili varietate exornat omnia. Quamvis igitur divinus ille Plato sapienter dicat, nos in hoc mortali vitæ curriculo et orbe tanquam in specu collocatos, non veras formas, sed vmbras solùm contemplari: sub hisce tamen vmbris et velis ipsas formas cernimus; cernimus (inquã) mente, quæ suo lumine sub vmbris stellas lucẽtes videt. Agnosco equidẽ vix vllas veras et germanas formas cognosci à nobis: ratio tamen non sequitur quòd ideo non sint; quippe ignorãtia essentiam non tollit, sed essentia nota ignorantiam fugat. Quòd verò forma sit res tam difficilis intellectu, hinc contingit, quia est res divina (vt ait Philosophus) effigiemque primæ causæ gerit. Lib. 7. de Rep. Formæ cur difficiles cognitu.

Sed pergam & aliam quæstionem pauciſſimis absoluam, quæ est, *Vtrum sit vlla vera forma definitio?* Formarum, vt distinguunt philosophi, aliæ sunt internæ, externæ aliæ. Internæ sunt, vt *anima plantarum, belluarum, hominum*: externæ vt *qualitates primæ elementorum*, sub quibus aliæ internæ latent. Rursus formarum internarũ, aliæ sunt assistentes, vt *intelligentiæ* causæ motrices Cœli; aliæ informantes, quæ propriè hoc in loco definiuntur. Est ergo forma informans (vt aiunt) character impressus à prima causa, quo res quælibet naturalis verissimè definitur & distinguitur: vel est principium physicum quod in generatione dat nomen & esse rebus: vel deniq; est *actus simplex, internus, vnumque per se cum materia essentialiter constituens*. Est *actus* ad excludendam materiam, est *simplex* ad excludendum concretum, est *internus* ad excludendam formam externam, qualis est *calor, est vnum cum materia constituens*, ad excludendã formam assistentem, quæ assidet, non insidet in re quam movet, definit, & distinguit. Quæstio 8. Formæ inter næ & externæ. Illæ assistentes & informantes.

Plures traduntur definitiones formæ, vt sit terminus a quo privationis, terminus ad quem generationis, vt sit perfectio rei, vt sit fuga potentiæ, vt sit comes & quasi coniux materiæ, vt sit cuiusque essentiæ lux, decus, & actus; quę omnes huc tendunt, vt intelligas formam esse diviniorem partem naturæ, quæ specificum esse (vt aiunt) rebus attribuat. Partus enim naturæ gravidæ & laborantis non cernitur, donec forma imprimatur, at cùm imprimatur tum *Cæsaris*, tum *arboris*, tum Plures formæ definitiones.

Iouis effigies ab alijs rerum formis & simulachris distinguitur. Numismata ergo naturæ, id est, effecta quæ hanc impressionem et sigillum non habeant, Regia non sunt, adulterina sunt, monstra sunt.

Quæstio 9. Sed ad nonam quæstionem propero, quę est *An vnum ens numero ex materia et forma constet.* Aureâ catenâ (vt vides) hæ quæstiones colligantur, et aliæ ab alijs sic pendent, vt lux & interpretatio vnius in alterius lucem veluti transfusa intelligentiam splendidiorem reddat. Sed ad rem; Materia & forma inter se coniunctæ ens vnum numero & naturâ faciunt. Nam vt omnia elementa, licèt numero & natura diversa, inter se commixta vnum efficiunt: ita materia & forma, quarum vna est potentia altera actus, postquam nuptiale quasi fœdus & societatem iniverunt, rem numero & naturâ vnam constituunt definiuntque. Huc spectat distinctio vnitatis, quòd alia sit aggregationis, vt in *acervo*, alia ordinis, vt in *exercitu*, alia inhæsionis, vt in *accidente* quod vnum faciat numero cum subiecto, alia perfectionis, vt *in simplicibus substantijs* et *in prima causa*, quæ nullam mixtionem habent, alia denique compositionis, quæ hoc loco propriè intelligitur. Cæterum, vt accuratius enodetur hoc dubium, consideranda sunt tria; causa vnionis, ipsa vnitas, & vtriusq; finis. Causa vnionis nec materia, nec forma, nec potentia materiæ, nec propensio formæ, nec accidens præexistens aliquod in vtraq; est; sed vis quædam actiua vniuersalis naturæ moventis vtramque, vt illa hanc appetat, hæc in illius sinum & amplexum feratur & advolet; Nam siue hanc vnionem pro actione sumas, quâ forma materiæ iungitur, siue pro illapsu formæ in materiam, siue pro relatione vtriusq;, certum est eandem originem suam trahere ab efficiente aliqua causa, quæ hoc connubium & consensum faciat, quæque in eodem consensu ipsam vnionem, quasi annulum fœderis & amoris quo materia & forma copulentur, manu potenti & divinâ fingat. Nam etsi hæc tria (actionem, illapsum, relationem intelligo) vno momento constent, ordine tamen actio quâ forma materiæ vnitur est ipso illapsu prior, ipseq; illapsus vnione vtriusq; antiquior; non (inquâ) tempore sed naturâ; Agens vero, id est, vis illa occulta naturæ movētis quæ hāc vnionē efficit, est prius quiddam naturâ omnibus; ambagibus nō vtar, est ipse Deus. Hæc satis de vnione. Vnitas quæ ex hac vnione emergit est compositionis, vel (si velis) ens vnum numero & naturâ, quod ex vtraq; constet. Neq; est quòd hoc mirū tibi esse videatur, scilicet vt ex diversis principijs materiâ & formâ, potentiâ & actu, quæ diversas vnitates habēt, vna

Vnitas est aggregationis, ordinis, inhęsionis, perfectionis & cōpositionis.

Tria in hac quæstione cōsiderāda. 1 Vnio.

2 Vnitas.

(ve

(vt ita loquar) vnitas, id eſt, ens vnum & diſtinctum fiat. Nam vt *cera*, *farina*, *pix*, & *aromata* à medico contemperata (tametſi res ſint diverſarum ſpecierum) vnam numero & naturâ *medicinam* faciunt: ita materia & forma, potentia & actus (quamvis ſint diverſa) rem vnam naturalem conflant & conſtituunt, quæ (vt ita dicam) proles eſt vtriuſq; Hinc propago, hinc numeroſa ſoboles ex vnitatibus compoſitionis oritur, ſucceſſioq; æterna ſit, quæ eſt finis vtriuſque, de quo in tertio loco agitur. Hic enim eſt ſcopus naturæ in vnione materiæ & formæ, non ſolũ vt vnum numero fiat, ſed vt numeroſâ vnitate (vt ita loquar) factâ, numerus rerũ infinitus fiat; quippe ſic eſt in partu naturæ, vt in conceptione fœminę, quę ex vno numero in vnũ ſpecie creſcit; hinc illud *natura æternitatis ſtudet.* 3 Finis. Naturæ partus eſt vt fœminæ.

Decima huic ſuccedit Quæſtio, *Vtrum omnis forma educatur ex potentiâ materiæ* Exercitum et arma philoſophorum in hac arenâ digladiantium non introducã; video enim legiones Doctorum in hac vna quæſtiuncula ſua nimis defatigâſſe ingenia, dum alij formam actu latere in materia antequam in lucem prodeat; alij eam in ſinu & potentiâ materiæ eſſe; alij neque in materiâ, neq; in potentiâ omnino extare; alij temerè & caſu accedere ad materiam diſpoſitam; alij denique fatali neceſſitate ad hunc finem deſtinari autument. Anfractus iſtos & ſalebroſas vias fugio, ſemitam directam quæro; Dico igitur formas eſſe vel naturales, vel artificiales, vel metaphyſicas. Naturales ſunt, vt *anima vegetabilis in plantâ*, *ſenſibilis in bellua*, artificiales, vt *forma ſtatuæ*, reique cuiuſvis artificialis ſimulachrum aut imago; Metaphyſica *vt idea*, ſeu virtus animi infuſa, qualis eſt *fides*, *gratia*, *ſpes*, *gloria*. Hîc per ſe naturalis ſolùm forma intelligitur, per accidens etiam artificialis, metaphyſica verò nullo modo. Statum quæſtionis ſic definio, quòd naturalis forma è potentia materiæ educatur, id eſt (ſi interpreteris) a materiâ docili & aptâ, vel ſaltem non repugnante. At dices me mihimet eſſe cõtrarium, qui antea docuerim formas vi quadam naturę agentis fieri, & in materiam introduci. Bene mones, & ſanè ſi impenſe advertas id quod iam dicam, non eſt contrarium huic: quippe etſi vis quędam activa quæ non eſt in materia requiratur ad hunc actum producendum, materia tamen non eſt invita aut coacta, ſed docilis & apta, & ad recipiendam & ad fovendam receptam formam. Vnde rectè in ſinu & potentiâ materię delituiſſe quodammodo dicatur forma. Nam vt Pythagoras olim dixit, *ex qualibet ligno non fieri Mercurium*, ſed ex apto & idoneo: ita Ariſtoteles docet, ex materiâ ſolùm docili & aptâ formam fluere; fluere dico non fieri, educi non

Opiniones variæ de formæ introductione in materiam.

Formæ ſunt vel naturales, vel artificiales, vel metaphyſicæ.

Status quæſtionis.

procreari. Nam vltra aleas est naturæ vt actus ex potentia simpliciter passivâ oriatur, nisi externum aliquod agens interveniat, quod suo motu & manu materiam aptam ad suam amicam formam & actum trahat. Quare vt semen sparsum in solum fertile mortuum est, si propriam potentiam spectes, educi tamen ex eo animam plantæ verissimè dicas, postquam sol vim suam actiuam dederit: ita materia prima est quidem in se mera passiva potentia, ex ea tamen formam effluere affirmes, postquam natura actiuam potentiam cum illa passivâ iunxerit, qua consopitâ materia excitatur ad appetitum, amplexum, & amorem formæ; & certè si hoc non fieret, generatio rerum (quæ est primus actus naturæ) naturalis non esset sed violenta. Naturalis (inquam) non esset, si in materia somniculosa nullus pulsus naturalis, nullus motus formâ præveniret. Sed nota quòd hic pulsus & motus sit nihil aliud quàm aptitudo, dispositio, propensio, aut inclinatio materiæ ad formam, quæ formâ acquisitâ vtriusq; consensus & sympathia rectè nominari potest. Abstrusam illam distinctionem de triplici potentiâ, naturali, violentâ, neutrâ, hoc loco non induco, neq; attingo eam quæ est de potentiâ imperante & imperatâ, quam Scotus barbarè satis actualè & obedientialem nũcupat. Huc certè tendunt omnia, vt sciamus formam ex mixtâ quasi potẽtiâ educi, nẽpe passiuâ & imperatâ in materia, quæ eã neq; violenter coacta, neq; semel invitè tracta recipit; & etiam ex activâ & imperante potentia naturæ moventis, quæ & materiam & formã ad vnitatem entis, & vnionem naturæ trahat. Attende diligenter, hinc non ineptè a quibusdam formæ physicæ formæ seminales dicuntur, quia in materiâ, vt in semine, ante rei compositæ generationem lateant. Quod si ita non esset, sed à sola externa causa fieret, sequeretur violentã (vt modò dixeram) omnem generationem fieri; nam (docente Philosopho) *violentum id est, quod solùm externo principio impellente fiat*: si ergo forma solùm ab agente externo flueret, generatio propriè physica, & naturalis non esset. Præterea, si nihil formarum præfuerit in materia, ex nihilo omnino fierent, at consensu omnium philosophorum fiunt: ergo aliquid earum in materia præfuit. Hoc non dico quòd existimem esse aliquid formæ realiter aut simpliciter, antequam vestiatur materia: sed per *aliquid* intelligo vnitam materiæ & naturæ patientem & agentem potentiam, ex qua vita formæ non aliter quàm anima in grano nascatur. Quare vt concludam hanc causam, sicut formæ à sensibus ad animum translatæ primùm à potentia rerum obiectarum fluunt, quam potentiam alia potentia moveat: ita formæ rerum

Quomodo forma ex potentia materiæ fluere dicatur.

Pulsus & motus naturæ quid.

Vide Hervæũ de materiâ Cœli.

Eth. lib. 3. c. 1.

rerum naturalium a potentiâ materiæ educuntur, aliâ alterius agentis potentiâ adiuvante, ſine qua hæc emanatio eſſe non poteſt. Nam vt oculus (quæ eſt potentia videndi) non videt obiectum ſine potentiâ ſolis aut luminis, quæ in actum hanc primam potentiam ducat: ita materia (quæ eſt potentia) formam nec concipit, nec parit, donec naturæ auxiliaris potentia ſomno quaſi depulſo eandem excitet. Non ſum neſcius hoc in loco a multis certatum vehementer eſſe de anima humana; ſed memor eius quod initio dixerim, affirmo coactum fuiſſe Ariſtotelem in hac vna forma creationem agnoſcere, cùm diſertiſſimus verbis dicat eandem divinitus ad materiam accedere; & certè in diſtinctione multiplicis potentiæ multiplicisque formæ, aliquid vltra vires communes naturę inſinuat: nam aliter quorſum ipſam formã hoc loco quiddam divinum apellaret? Sed iſtis omiſſis, ad quæſtiones de priuatione venio, quarum vna eſt, *Vtrum priuatio ſit nõ ens necne?* Hoc nomen *priuationis* multos non indoctos privavit ingenio, dum quærebant An ſit omnino? et ſi ſit, An ſit ens vel non ens? ſi vero ſit ens vt quidam defendunt, An ſit ſubſtantia vel accidens? Iterum ſi ens non ſit, Vtrum ſit non ens ſimpliciter, vel non ens ſecũdùm quid ſolum? Huc addunt, An ſit in materia prima? et Quomodo generatio ab illa, vt a termino incipiat? nec non, Quomodo noverca ſit formæ, cùm tamen materiam ad motum et actum incitet? Hæc omnia perturbant, vulnerant, confundunt ingenia humana, non aliter quàm aciem gladij hebetem et retuſam plumbum aut ferrum efficit. Si in iſtum pulverem philoſophorum deſcenderem, in Olympo vix videres ſolem: tot enim ſunt diſtricta & diſtracta ingenia interpretum, vt potius Heraclitum et Democritum adeſſe diſcuperes ad deridendum aut deflendum eorum vanitatem, quàm Ariſtotelem ad ferendam ſententiam de veritate. Sed hæc omitto, et concludo privationem eſſe, imo principium eſſe, addo etiam, ens aliquo modo eſſe. Nam vt cum Divo Auguſtino loquar, quamvis privatio abſentia formæ ſit et negatio, ſimpliciter tamen non eſt nihil. Punctis agam. Eſt principium, ergo non eſt nihil; eſt terminus a quo incipit generatio, ergo non eſt nihil; movet appetitum materiæ ad formam, ergo non eſt nihil; malefica eſt formæ, vt in hoc capite loquitur Philoſopus; ergo vim nocendi habet, et ex conſequenti entis aliquid, et proinde non eſt nihil. Præterea definitur à Philoſopho, ergo non eſt nihil. Illud quoque vrget, quod divini philoſophi defendunt, per *tenebras quæ erant ſuper faciem abyſſi, priuationem*

Lib. 2. cap. 3. de Generat. Animalium.

Huius lib. tex. 81.

Genes. 1. In hymno trium puerorũ.

vationem intelligi, quæ tenebræ in ſacris literis dicuntur eſſe, et *laudare nomen domini*: ſequitur ergo quòd privatio non ſit nihil. Quãvis in hoc textu ab Ariſtotele propriè et vi ſuâ privatio non ens dicatur; intelligendum tamen eſt, non ſic non ens dici vt ſit nihil, ſed vt ſit principium negatiuum, idque non ſimpliciter et contradictorium, ſed privatiuum, quod idem cum materia privata numero accidente dicatur. Quemadmodum ergo vmbræ arte fabricatæ decus et gratiam addunt imaginibus, imaginumque coloribus ſuis locis diſtinctis, quæ tamen vmbræ nihil fere ſunt reſpectu imaginum quas magis ſpectabiles et venuſtas reddunt: ita privationes, naturæ quaſi tenebræ et vmbræ, quamvis ſint reſpectu materiæ et formę fere nihil, naturam tamen in ſuis effectis magis perſpicuam et notam efficiunt. Quid multis? vt vmbra gnomonis in horologio lucem ſplendidiorem; vt ſilentium vocis in muſicâ cantum ſuaviorem reddit, non per ſe et ratione poſitionis, ſed ratione oppoſitionis (quia *oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt:*) ita privatio naturæ opus illuſtrius efficit, non vi ſuâ et ratione entis poſiti, ſed ratione entis negati, quod aliud in ipſo inſtanti generationis ſequitur.

Privatio eadẽ numero accidente cum materiâ.

Quæſtio 12. Argumentũ à ſimili.

Quæſtio duodecima eſt, *Vtrum privatio ſit formæ ſolùm habendæ non habitæ?* & *An remaneat poſt acquiſitam formam?* Ne longiore filo orationis te (ſtudioſe lector) in labyrinthum traham, a ſimili hoc modo argumentum primum ducam. Vt tenebræ in aëre negantes lucem lucis adventu ſic diſſipantur vt ſucceſſio fiat: ita privatio in materia deliteſcens negat formam, cuius acceſſu ita fugatur, vt nova ſtatim concipiatur privatio, quæ veluti bellum in pace inter materiam et formam alit, viruſque ſic ſpargit, vt tandem divortium vtriuſque fiat. Hinc colligas privationem eſſe propriè et per ſe in primâ materia negationem habendæ formæ, eſſe quoque in materia ſecunda negationem formæ habitæ, quippe hæc etiam forma non ſine privatione tollitur. Exempli cauſâ *vita* non ſine *morte*, *viſus* non ſine *cæcitate*, *lux* non ſine *tenebris* aboletur. Cæterum cùm hoc loco privatio conſideretur vt principium ſeu terminus a quo generatio incipiat, Ariſtoteles rectè & ſapienter docuit eſſe propriè negationem formæ habendæ, ad quam vetitam et negatam vi quadam naturę agentis materia non invita trahitur. Sed quoniam hanc dubitationem ante attigerim, hæc nunc ſufficiant.

Privatio in materia prima negatio eſt formæ habẽdæ, in ſecũda autem habitæ.

De altera parte dubitationis alij dicunt cum Ariſtot: tolli privationem acceſſu formæ: alij tamen in re aculeos eiuſdem relinqui aſſe-

runt.

runt. Nam aliter (vt aiunt) res natæ non interirēt: quippe cùm priuatio sit sola causa corruptionis, sequitur necessariò priuatione penitus extinctâ radicitusque evulsâ, nullam luctam, nullam pugnam et certamen fore. Nam inter materiam et formam summa est consensio, et inviolata fides: si ergo non sit cauda privationis impressa; post nuptias formæ, in visceribus materiæ; nunquam nova fieret generatio. Nam quomodo fieret, cùm omnis generatio a priuatione termino a quo incipiat? at ab eo quod omnino non est incipere non posset. Si ergo omnino quoad actū et quoad potentiam accessione formæ extirpetur privatio, præter primum concubitum materiæ et formæ nulla generatio, nulla corruptio erit. Concludam quæstionem. Vt igne per iniectionem aquæ extincto fumulus relinquitur, qui iterum facilè in ignem, aerem, aut aquam commutatur: ita privatione per accessionem formæ sublatâ: infigitur eiusdem stimulus in materia, a quo ipsa materia perpetuò a forma in formam pellitur. Sed hîc memineris (quæso) me eo animo et opinione esse, vt nō existimē privationem esse solam causam istius motus in materia ad formam, sine vi quadam naturæ trahentis eam, vt supra docui. Nam quæ agendi potentia in materia est, cùm sit principium solum patiendi? quam vim aut animum (vt ita dicam) habet privatio materiam incitandi ad formam, cuius præsentia illius interitus et ruina erit? positâ enim formâ privatio tollitur. Est ergo alia vis externa et actiua, quæ materiam à lethargo suo excitet, et privationem vulnerantem aspectu formæ interimat.

Inter materiā & formā summa est consēsio, & inviolata fides.

Supereſt nunc vna et postrema huius libri quæstio, quæ est, *Vtrum privatio sit principium intrinsecum generationis, non rei genitæ?* Classicum nemini philosophorum canam, sed recto procedam pede, idque sine omni strepitu; scopum potiùs itineris quærens, id est, in re qualibet veritatem, quàm inutiles et triviales movens controversias, in quibus hæc ætas nimium delectatur. Privationem principium esse constat; quare *An sit?* & *An sit principium?* hoc loco non disputo. Solùm nunc quæro, *An sit principium intrinsecum generationis?* vt plurimi ex Aristotele tueri videntur. Certe si *intrinsecum* sumas pro *vi sua* et *per se*, non equidem nego quin sit principium intrinsecum; at si intelligas pro parte aut causa compositionis reique compositæ, penitus hoc ipsum nego; quippe compositionem rei genitæ non ingreditur. Quòd verò sit per se principium generationis hinc constat, quia illud vnde per se generatio proficiscitur verè et propriè principium illius est: sed generatio per se oritur a privatione, vt à termino à quo: ergo privatio est per se principium generationis

Quæstio 13.

Privatio per se principium generationis non pars cōpositionis.

rationis. Maior constat. Minor probatur, quoniam generatio est *progressio à non ente adens*; hoc autem non ens materia non est, est ergo privatio. Hæc omnia dico, respectu generationis, non compositionis aut rei genitæ: nam respectu rei genitæ, est proculdubio principium per accidens. Si rationem desideres, lege Philosophum in 6. capite huius libri, vbi conditionem hanc vnam principiorum per se & vi suâ postulat, nimirum vt semper maneant: at privatio non semper manet, non est ergo principium per se privatio. Hinc addit apertè in eodem capite, per accidens esse principium: intelligit quidem per accidens esse principium compositionis, non generationis. Nam compositionis principia duo tantum sunt, materia & forma, quę manent in re compositâ, generationis vero tria sunt, duo scilicet quæ essentiam rei absoluant, & alterum quod transmutet, & hoc est privatio, quæ vulgò principium transmutationis dicitur. Concludam verbo. Vt vmbra terrę est causa eclipsis lunę, non quòd quicquam omninò constituat in ea, sed quia per accidens nostrum aspectum & illius lumen impediat: ita privatio est principium rerum, non quòd in illis essentiam absolvat, sed quòd per accidens causa sit trahendi materiam & formam, cuius tamen actum & lumen in existente materiâ penitus obscuravit.

1. Phys. cap. 6. text. 50. & 66.

Distinctio primæ quæstionis, Vtrum materia prima à Deo creari probetur secundùm philosophiam?

Materia prima confideratur dupliciter

1 Physicè secundùm ordinem naturæ, & sic, vt ars quæ imitatur naturam semper primam aliquam materiam postulat, quæ aut vi naturæ, aut vi artis rebus fabricandis subiicitur: ita natura illa vniversalis physica quæ in materiam & formam dividitur, primum aliquod principium requirit, à quo omnis generatio primò, & in quod omnis resolutio vltimò fiat. Hoc autem principium primum appellant, non quòd non sit aliquid aliud in alio genere eodem prius, (omnes enim verè philosophi agnoscunt Deum authorem omnium) sed quia naturaliter hoc primum principium aliunde non fit, quod metaphysicè esse non negant, & quia ab eodem in hoc Olympo stadioque naturæ omnia physica effecta secundùm fatalem ordinem, motum, & connexionem causarũ generentur.

1 Divinam philosophiam, in qua Moyses summus prophera, & omnium historicorum pater, plenus Deo, (cœlesti dictante spiritu) docet, mundum omniaque in eo ex nihilo creari: & proinde materiam primam creatam esse concludo, quam divinus propheta *terram inanem & abyssum* vocat.

Metę

2 Metaphysicè, idq; vel secundùm.

Humanam philosophiam, quæ vltra naturã communẽ sapiens, rationibus suadet

1 Ab hypothesi necessariâ; quia si materia ex nihilo non crearetur, sequetur suum esse habere vel à seipsa, vel ab alio principio naturali priùs existente; sed à seipsa suum esse habere non potest (quia sic nihil habet) nec ab alio prius existente naturaliter principio, quia est ipsa primum, ergo ex nihilo creatur.

2 A proportione seu comparatione; quia materia prima res quidem remotissima est ab omni actu, tantùm virtutem agentis requirit ad suum esse, qua maior esse nõ potest: hæc autem virtus soli Deo cõvenit, qui in creatione medio non vtitur.

3 Ab authoritate philosophi octavo Physicorum, li. etiã de Mundo & in Metaphysicis; vbi Deũ sępe causã & effectorẽ rerũ omniũ appellat. Si omniũ, ergo materię primę, ciusdẽq; non vi naturæ, sed sine medio; quia vltra vires naturæ agit.

4 A modo subsistendi, quia secũdũ philosophũ Deus solùm æternus est simpliciter, & simpliciter solus per se subsistit: materia ergo prima suam subsistentiam respectivã à Deo habet, & per consequens creatur.

5 A nominibus & adiũctis Dei apud Philosophũ, qui Deũ causam primã, ens primũ, Agẽs liberrimũ, authorẽ omniũ, spiritũ infinitũ, naturã naturantẽ, summũ bonũ, ineffabilẽ essentiã, motorem sempiternum, opificẽ mundi, cui immensa potentia, sapientia, providentia attribuuntur, quę omnia & singula arguunt & concludunt, non solũ materiã, sed vniversũ mundum ex nihilo creasse Deum.

Opp. *Creatio humanam rationem & philosophorum scientiam superat, sola q; fidẽ requirit: ergo inanis & otiosus est hic conatus tuus, vbi cõtendis ex philosophia & ratione illud demonstrare, quod solà fide creditur. Antecedens probatur, quia in creatione (quæ est productio rei ex nihilo) maxima virtus divina causæ requiritur, quæ ratione apprehendi non potest, discuti non debet.*

Resp. *Respondeo in opere creationis rationem humanam cæcutire, & totã philosophiam obstupescere, attamen & ratio & philosophia, sui luminis eclipsi facilè,*

facilè, cùm diutius non possint à causis res demonstrare; coguntur altius assurgere, & magna mysteria vltra suos limites in philosophia diuina agnoscere, sic Deum vnum, eundemq; infinitum & immensum esse agnoscant, & si agnoscant Deum, cur creationem illius propriam actionem non agnoscerent? & quamvis rationem & philosophiam (vt ais) hoc opus diuinum superet, ex ratione tamen & philosophia probari potest quòd sit, licèt de modo non constet.

Opp. Materia prima est primum principium: ergo si creetur, aliud principium prius primo erit, quod videtur absurdum.

Materia prima physicum, nō metaphysicum principium.

Resp. Leuissima est hæc obiectio. Sed respondeo materiam primam esse primum principium physicum, non metaphysicum, vt ipse Aristoteles fatetur; non ergo absurdum est, confiteri aliud esse principium prius in alio ordine & genere causæ.

Opp. Contradictio in Deum non cadit, ergo materiam primam non creauit Deus. Antecedens constat omnium philosophorum consensu; Argumentum tenet, quia ens & non ens sunt contradicentia, sed in creata materia sunt ens & non ens, ergo in creata materia sunt contradicentia. Minorem probo, primùm quòd sit ens, quia materia esse dicitur, tum quòd sit non ens, & quia priuatio eadem numero cum materia manet, & quia forma, quæ adhuc omnino non est, à materia fluit; at tã priuatio quàm forma adhuc non subsistens, à Philosopho non entia definiuntur.

Resp. Contradictio in Deum non cadit, neq; contradicentia in eodem numero subiecto creat: respondeo ergo priuationem non esse non ens simpliciter, nec formam naturalem quæ in materia ante existentiam suam obliteſcit. Nam priuatio non negat materiam esse, sed præexistentiam formæ futuræ seu habendæ negat, idque non contradicentium more, vt omnino non sit, sed ex parte; quia non attonitam reddit materiam, sed excitat potius: vnde generatio incipit, quâ forma acquiritur, cuius granum solum in potentia materiæ fuit; germen, folium, & fructum habet cùm priuatio desinat.

Opp. Æternitas mundi, & æternitas materiæ cum mundo, quæ defenduntur à Philosopho, arguunt illum nunquam de creatione materiæ somniasse, ergo nouus es orator, & parum subtilis disputator ex illo de creatione: Ratio tenet quia æternitate nihil est prius, si ergo materia sit æterna, à nihilo nunquam incepit, & ex consequenti nunquam creabatur.

Non negat Philosophus metaphysicè ex nihilo aliquid fieri.

Resp. Frigidè & dissolutè opponis, verborum strepitu aerem solùm verberas, & vmbras captas: primum enim hoc loco non quæritur, An Aristoteles creationem materiæ aut mundi docuerit? sed An ratione ex philosophia probari possit? præterea, licèt philosophus vi rationis & naturæ physicæ ex nihilo nihil fieri posse demonstret, natura tamen (vt ita loquar) naturantis, & metaphysicæ manu & potentiâ fieri posse non negat: imo probat, cùm animam humanam omnemque incorpoream substantiam à Deo immediatè

mediatè, id est, sine medio & sine subiecto præexistente fieri & conservari docent: & cur quæso non adiungam materiam primam quæ essentiam habet, nec à seipsa, nec ab alia vllâ causa priore physica, cum ipsa sit prima? à metaphysica vero habere potest, quæ verissimè causa causarum, & omnium prima dicitur.

Opp. *Si creetur materia, tum incipit in tempore aut sine tempore: non in tempore; nam tempus est mensura rerum caducarum, ex vertigine cœli solisq; deducta, at neq; materia est res caduca, neq; à motu cœli dependet, qui tum non fuit: quippe abyssus, id est, materia prima, ante creationẽ aliorum omnium fuit, non ergo creabatur materia in tempore; neq; certè sine tempore, quia creata incipit esse, at incipere tempus arguit: ergo sine tempore non creatur.*

Resp. *Addidisses aliud membrum in divisione tua, nempe (cum tempore) nam non esset absurdum putare, materiam & tempus simul creasse Deum, & sic nec sine tempore, nec in tempore completo, sed cum tempore iam inchoato incepit materia. Alij existimant materiam non omnino indigere temporis mensurâ, quia generabilis & corruptibilis non est: cæterum cum materia sit, (vt docet Philosophus) causa corruptionis, & ipsa mensura motus secundùm prius & posterius (sic enim definitur;) non video rationem, quin dicam aut cùm tempore, aut in tempore, id est, in primo temporis puncto incepisse.*

Materia cum tempore creata.

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum materia sit in rebus omnibus naturalibus?

Materia demonstratur esse in rebus omnibus naturalibus, vel

1 Ab inductione rerum omnium naturalium, quæ necessariò constant ex duabus partibus, materiâ & formâ: intelligendæ sunt res illæ naturales, quæ per se & vi suâ sic dicuntur, quales sunt corporeæ substantiæ, simplices vel mixtæ, eædemque perfectæ vt *animal*, *homo*; aut imperfectæ, vt *halitus*, *vapor*.

2 A lege naturæ, quòd nihil ex nihilo fiat secundùm ordinem naturæ, quæ in materiam & formam dividitur.

3 A comparatis, quia vt est in summo gradu omnium entium purissimus, idemque actus in omnibus, & vbique subsistens, nullius indigus omniumque formarum effector: ita in infimo gradu est vna potentia omnium egena, omniumq; formarum capax, per se omnino rudis, & rasa quasi tabula, nullam vim effectricem habens, ad omnia tamen naturæ effecta necessaria.

4 A necessario, quia sine materia, nulla potest esse generatio rerum, nulla formarum ex illius potentia emanatio, nulla rerum & formarum in potentiam naturæ resolutio: nam quæ resolutio esse potest, si non sit materia in quam resolvatur?

Opp.

Opp. *Materia, vt docet Philosophus, est causa corruptionis, sed omnia naturæ effecta non corrumpuntur: ergo omnia non ex materia constant, et ex consequenti materia non est in omnibus rebus naturalibus. Maior est in textu: minor constat, quia cœlum est effectum naturæ, et tamen cœlum non est corruptibile.*

Incorruptibilitas cœli non est ab eiusdē materia, sed à forma.

Resp. *Scio esse quosdam qui somnient cœlum non constare ex materia illa ex qua hæc inferiora constent; sed dico constare, vt postea in libris de Cœlo declarabitur. Quòd vero non corrumpatur, hoc non contingit ex materia quæ semper vermem quasi carriosum in se continet, causam corruptionis; sed quia vi activâ vniversalis natura in cœlum talis inducta sit forma, quam omnium inferiorum formæ non possunt enervare; neque convenit vt id agant, cùm secundùm providentiam naturæ alia omnes forma à cœlesti forma effectiuè generentur; sol enim & homo, id est, maior et minor mundus generant omnia.*

Opp. *Privatio non est in cœlo: ergo non est materia prima. Ratio tenet, quia privatio est semper eadem numero cum materia. Antecedens constat, quia privatio nunquam est otiosa donec aliam formam introduxerit.*

Resp. *Dixi esse in omni materia vermem quasi carriosum, per quod adiunctum intellexi privationem, sed venenatus dens eiusdem vermis in cœlo frāgitur præsentiâ excellentis formæ, quæ neq; illius sparso veneno, neq; alio agente vllo naturali superari potest.*

Opp. *Materia prima in re nulla naturali inest: ergo non est in omnibus; Antecedens probatur, quia materia in re naturali posita, est secunda, non prima, est formata, non confusa & inanis formæ, vt in materia prima requiritur: nisi ergo nascentibus rebus naturalibus nova prima materia generetur, prima materia in omnibus non erit.*

Materia prima non quoad ordinem sed quoad substantiam inest in omnibus.

Resp. *Cùm materia prima dicatur inesse omnibus, non ordo sed substantia illa intelligitur quæ prima materia dicitur. Quare etsi secunda & signata materia sola insit in re qualibet existente, materia tamen prima inesse dicitur, quia materia prima & secunda non re sed solùm ratione differant.*

Opp. *Materia secunda corrumpitur; sed materia prima vt docet Philosophus nec generatur nec corrumpitur: ergo materia secunda non est re eadem cum materia prima.*

Materia quomodo corrūpi dicitur, quo modo non.

Resp. *Sæpe diximus aliquid re idem esse vel simpliciter & absolutè, vel ex parte & inchoatè; dicimus materiā primā & secūdā idem ens esse nō simpliciter sed ex parte. Alij dicunt formas in secunda materia corrumpi solū, materiam autem (quæ propriè secunda dicitur) non corrumpi, sed resolvi in primam: & sic resolutio non esset corruptio sed reversio materiæ in seipsam. Verumenimverò cùm secunda materia non sit eadem numero cum prima, nō video quomodo eadem numero resolvatur.*

Opp.

Opp. replicant. *Vt deletâ imagine Cæsaris aut alterius rei ex cerâ, eadem cera numero manet quæ antea fuit: ita extinctâ formâ, eadem numero materia manet quæ antea fuit: ergo non est absurdum docere materiam secundam non corrumpi, sed resolvi seu redire in materiam primam.*

Resp. *Agnosco eandem ceram, id est, eandem substantiam cera manere exemptâ formâ, eadem tamen res numero propriè non dicitur, quia res quælibet suum esse & nomen à forma habet, & ita est in secunda materia, quæ ideo signata dicitur, quia sub forma res alia est quàm cùm forma removetur.*

Opp. *Multæ sunt res naturales quæ ex materia non constant: ergo materia non est in omnibus rebus naturalibus. Antecedens probatur, quia quantitates, qualitates, & actiones corporum sunt res naturales, & tamen nullam materiam sortiuntur.*

Resp. *Quantitates, qualitates, actiones, aliaq; accidentia physica res naturales dicuntur, non per se, sed ex consequenti, quia temperaturam eorum corporum in quibus insunt consequuntur. Sed in hac quæstione res naturales primi ordinis intelliguntur solùm.*

Accidentia sunt res naturales ex consequenti, non per se.

Distinctio tertiæ quæstionis, Vtrum sit vlla vera definitio materiæ primæ? & Quomodo sub intelligentiam cadat?

Cognitio materiæ primæ est vel
- 1 Physica, quę essentiam materiæ spectat, in qua considerantur
  - 1 Nominis distinctio in materiã
    - 1 Naturalem, quæ est vel
      - Prima.
      - Secunda.
    - 2 Artificialem, quæ arti subiicitur.
    - 3 Analogicam, quæ proportionem veræ materiæ habet; sic genus est materia speciei.
  - 2 Definitio quę est etiam
    - 1 Physica, & sic est natura seu naturale principium simpliciter passivum, quod rebus à se natis per se ineſt, vnde omnium primò facta est generatio, & in quod vltimò facta est resolutio.
    - 2 Analogica, & sic est vterus naturæ, abyssus & chaos rerum, formarum helluo, vmbra remotissima primę causæ, rudis potentia entis, rasa tabula, radix essentiæ.
- 2 Metaphysica, & sic materia definitur abstracta umbra primæ causæ mente solùm comprehensa, vel principium à Deo creatum, seu primum subiectum omnium corporum in potentia naturæ.
- 3 Analogica, quæ communis est cognitioni physicæ & metaphysicæ, hinc cùm difficillima res sit cognitu prima materia, ad illius demonstrationem apertiorem efficiendam similibus vtimur, quibus illius abstrusa natura magis constet. Sed satis hæc omnia in discursu patent.

Opp.

Opp. *Principia definiri non possunt: ergo inanis est quæstio* An sit vera definitio materiæ primæ? *Antecedens probatur, quia nihil est prius principio; at partes definitionis priores esse debent suo definito.*

Definiuntur principia à posteriori. Materia quid.

Resp. *Vt demonstratio, ita etiam definitio aliquando à posteriori traditur: quamvis ergo principia definiri non possint à priori, definiri tamen possunt à posteriori, & sic hoc loco materia definitur, vt sit id* ex quo quippiam fit, *nō per accidens, sed per se, vt è subiecto primo.*

Opp. replican. *Definitur materia vt sit* natura *aut* principium, *quæ duo sunt priora & cōmunora ipsa materiâ: ergo à priore definire potest principium. Antecedens constat, quia natura & principium alijs etiam principijs præterquam materiæ conveniunt.*

Resp. *A parte definitionis fallaciter disputas ad totum. Nam etsi in descriptione sit genus prius specie quæ definitur, proprietas tamen quæ est altera pars descriptionis est posterior. Præterea etsi nomen naturæ aut principij sit cōmunius materiâ, quia latius diffunditur, non tamen est prius ordine naturæ, quia non est univocum. Ens enim est communius substantia & accidente, recte tamē & univocè prius ordine naturæ non dicitur, nec genus verum in aliqua definitione haberi potest.*

Opp. *Vera definitio excludit omnia & singula à re definita; sed hæc definitio non excludit: ergo non est vera definitio. Minor probatur, quia efficiens causa esse potest subiectum à quo primum res oriuntur. Sic prima substantia est efficiens causa & subiectum à quo accidentia primùm fiunt. Præterea privatio est primus terminus à quo generatio incipit, vt in textu docet Philosophus. Postremò quomodo forma excludatur per hanc definitionem nō video, cum ex forma non minùs quam ex materia res naturalis constet.*

Accidentium materia est in qua, non ex qua.

Resp. *Prima substantia à prima materia excluditur. Nam etsi prima substantia sit subiectum ex quo fluant accidentia, non est tamen primum subiectum ex quo fiant. Nam accidentia materiam non ex qua fiunt, sed materiam in qua sint dicuntur habere. Privatio etiam excluditur, nam etsi sit terminus primus generationis, in re tamen genita non inest per se, vt materia inest. Forma etiam excluditur, quia materia definitur primum subiectum, forma autem non est subiectum rerum. Nam vt cum veteribus loquar, materia est* ex qua, *forma autem* per quam, *efficiens causa* à qua, *finis* propter quam *res naturales fiunt. Artis denique materia excluditur, quia additur hoc verbū* primò *in definitione materiæ. Artis enim opera ex materia secūda non primâ fabricantur.*

Quatuor causarum definitiones.

Opp. *Oportet accedentem ad scientiam principijs credere, eorumq; rationem non quærere: ergo nomest opus materiam primam definire. Præterea Arist. 6. Ethicorum,* intelligentiam *inter virtutes mentis definit habitum esse credendi principijs in quibus est scientia, non curiosè investigandi eorum rationem*

nem: non ergo opus est vt materia aut exactè definiatur, aut sciatur, sed vt credatur esse.

Resp.

Fatendum est, satis esse in qualibet scientiâ vt credas principijs, & curiosè eorum rationem non quæras. Verùm quoniam duplex est ordo sciendi, scilicet naturæ à causis, & disciplinæ ab effectis, Philosophus posteriorem ordinem reliquit probandis principia, ne vel in credendo difficiles, vel in negando audaces, scientias sapientiæ filius corrumpant & quasi meretrices reddant. Quamvis ergo intelligentia sit virtus mentis, qua credamus principia esse, quaque præditi rarò aut nunquam contra negantes principia disputemus, sapientia tamen & philosophia iubent, potiùs quàm stellæ, id est, scientia cadant, vt fulminibus philosophorum, id est, demonstrationibus ab effectis rerum petitis scientiarum contemptores prosternamus, eosq; invitos ad credendum principijs pertrahamus.

Principia probantur ab effectis.

Opp.

Modus intelligendi materiam est per formam solum: ergo nemis est curiosus qui alias vias intelligendi quærat. Antecedens probatur autoritate D. Thomæ, Averrois, Aegidij, & aliorum qui constanter affirmant materiam secundùm essentiam absque forma cognosci non posse. Ratione hoc ipsum probatur, quia materia est quiddam relatum ad formam, at verum relatorum non cognoscitur sine altero. Quòd materia & forma sint relata sic probo, quia potentia & actus sunt relata, materia autem potentia, & forma actus dicitur; at potentia sine suo actu non cognoscitur: ergo nec materia sine forma.

D. Thomas 1. p. q. 87. art. 1. Averrois li. 4. comment.

Resp.

Materia prima consideratur vel per simplicem intellectum, vel per compositum; ab illo cognosci potest sine forma in propria essentia, ab hoc non potest. Ad rationem ergo dico, quod D. Thomas intelligat materiam actu existentem in relatione ad formam, non per se subsistentem in propria essentia sua, quia purè potentia est, inanis & vacua omni formâ. Et certè hoc modo variè traduntur rationes intelligendi eam, nunc removendo omnia quæ actum significant, & concludendo illud esse materiam quod non est actus, vel addendo omnia quæ quovis modo significant potentiam, & cùm ad primum potentiarum gradum perveneris, existimes te attigisse scopum materiamq; quam quæris invenisse. Nam vt ratio est videndi tenebras sine lumine: ita modus intelligendi materiam per se est sine actu in potentia nuda.

Materia essentia cognoscitur per intellectum simplicem non compositum.

Distin-

Distinctio quartæ quæstionis. An materia & prima potentia re differant?

Potentia materiæ est vel

1 Prima, quæ definitur vis quædam passiva materiæ primæ, qua redditur apta ad recipiendam formam, & hæc probatur eadem naturâ cum materia prima, non absolutè sed inchoatè.

1 Ab authoritate Philosophi 2. de Anima, vbi docet primam potentiam cuiusq; rei esse eandem cũ re cuius est potentia, sic *sensibile* idem cum *anima sensibili*, sic *rationale* idem cum *anima rationali*.

2 A definitione materiæ primæ, quæ sæpe definitur potentia prima capax formarum.

3 A comparatis, quia forma est realiter actus, & proinde materia est realiter potentia; intelligo per hoc verbum *realiter* non absolutè, sed inchoatè idem; nam materia est aliquid præter potentiam.

4 Ab hypothesi, nempe si materia & potentia realiter differrent, res composita ex sola materia & forma non coaleſceret.

5 A distributis, quia materia neq; est actus, neque aliquid ex potentia & actu: sequitur ergo quòd sit realiter potentia.

2 Secunda, quæ definitur vis quædam activa (vt multi volunt) materiæ secundæ seu signatæ, quæ cohæret cum forma, quæque formâ deletâ in primam potentiam redit, à qua radice primum orta habuit.

Opp.

Videris quidem in hac quæstione vnum valde absurdum insinuare, nempe materiam primam esse aliquid præter meram potentiam, quod planè contra Aristotelem authorem tuum, & D. Thomam interpretem tuum defendis. Nam ille lib. 1. de Generatione cap. 3. ait totam materiæ rationem esse potentiam, hic verò præter potentiam appellat nihil.

1. Contra gẽ. cap. 43.

Resp. *Si moveat hoc dubium* Vtrum materia prima sit præter potentiam suam nihil? *respondeo verbo, esse præter potentiam suam aliquid. Nam etsi defendam hoc loco illas reipsa non differre si vtramq; inchoatè consideres, absolutè tamen differre affirmo; Quippe materia prima est principium, potentia non est; materia prima est subiectum formæ, potentia autem non est; materia prima* natura, *potentia verò* naturalis *non ipsa* natura *dicitur; res omnes naturales ex materia constant, at ex potentia materia non constant; materia manet sub forma, at formâ acquisitâ potentia desinit; fit vltima rerum resolutio in materiam, non in potentiam materiæ, seclusâ quantitate (vt antea docuit Philosophus) in reales partes dividitur materia, at potentia sine ope materiæ partes non habet; postremò materia ens per se subsistens, potentia verò non ens per se subsistens, sed vis quædam entis definitur. Est ergo materia aliquid reale præter potentiam, realiter tamen & ex parte idem, vt* anima rationis

Materia & potentia eadem sunt inchoatè non absolutè. Multiplex discrimen materiæ & potẽtiæ.

onis compos, & potentia rationalis.

Opp. *Materia prima eſt ens actu; imo cum ſit ens actu eſt in eſſentia ſua bonum: ergo aliquo modo actus. Eſt actus natura: ergo non nuda potentia. Non eſt nuda potentia: ergo realiter materia & potentia non ſunt vnum.*

Reſp. *Vincula iſtius catenæ non ſunt firma. Concedo equidem materiam eſſe* ens actu, *potentiam quoq; rem actu eſſe non nego; quid multis? concedo vtrumque bonum quiddam eſſe ſi eſſentiam ſpectes (nam* omnia quæ fecit Deus valde bona *in eſſentia erant) caterum hinc non rectè concludis materiam eſſe actum; quippe multa ſunt* actu entia *& bona quæ non ſunt* actus, *vt* ſenſibile, vegetabile, rationale, *omnesque potentiæ rerum; & ſic materia prima & illius potentia ſunt quidem res actu in eſſentia ſua, at* actus *dici non poſſunt. Ad vltimam ergo concluſionem, dico materiam eſſe nudam potentiam ſi abſentiam formæ, non eſſe nudam potentiam ſi eſſentiam propriam ſpectes. Sic in potentia ad formam eſt raſa tabula, & eadem cum potentia, eſt tamen reale aliquid præter hanc potentiam, ſi in ſimplici ſua eſſentia conſideretur.* Geneſ. 1.

Materia & potentia ſunt res actu, non actus.

Opp. *Non eſt omnino aliqua potentia materiæ primæ: ergo de lana caprina hîc diſputatur. Antecedens probatur, quia ſi eſſet potentia omnino, eademq; partim vna, partim diverſa ab eadem, ſequeretur materiã non eſſe ens ſimplex, cùm ano, eademq; ex parte diverſa, in vno continerentur.*

Reſp. *Vnitas ſimplicis eſſentiæ non tollitur varietate, ſi varietas aliud numero in ipſa eſſentia non efficiat. Exempli gratiâ,* vis intelligendi *aliquâ ex parte ab* intellectu *differt, & tamen vnam eſſentiam eandemq; ſimplicem vtriuſque vides; imo tres potentiæ animæ, nimirum* intellectus, voluntas, memoria, *aliquo modo ab* anima ipſa *differunt, ſunt tamen vnitæ vna anima, eademq; ſimplex in eſſentia ſua: ita hæc potentia primæ materia differt, quia non eſt omni ex parte eadem, realiter tamen vna eademq; eſt & ſimplex eſſentia vtriuſque, vi primæ naturæ nota ad formas capeſſendas rerum.*

Potentia & materia differunt realiter, non tamen ſimpliciter ſed ex parte.

Opp. *Materia nihil aliud eſt quàm pura potentia: ergo erras cùm contrarium defendas. Antecedens probatur quia non eſt actus omnino, vt ais, nec ex actu & potentia concreta: eſt ergo pura potentia, & proinde ſimpliciter & omnino materia & potentia materia ſunt ens numero & naturâ idem.*

Reſp. *Parum attendis. Nam etſi dico materiam non eſſe actum, neque ex actu & potentia concretã: actu tamen rem eſſe dico. Neq; illud quod infers in principijs eſt verum, quòd ideo ſit vel actus, vel potentia, vel quiddam ex vtroque compoſitum; quippe res aliqua eſſe poteſt quæ non ſit actus*

quia earet forma, nec potentia simpliciter, quia est actus aliquid in potentia ad actum & perfectionem suam; & sic materia prima est neque actus, quia vacat formâ, nec pura potentia, sed ens (vt ita loquar) potentiale, id est, ens aptum & docile per innatam suam potentiam ad recipiendam formam, quæ vi universalis naturæ in eam sic quasi ceram præparatam inducitur.

Materia ens potentiale.

Opp. Potentia activa videtur magis eadem esse cum re cuius est potentia, quàm potentia passiva; sed est in materia prima potentia quædam activa: ergo illa magis videtur esse realiter eadem cum materia, quàm hac passiva de qua nunc loqueris. Maior constat, quia activa potentia est semper dignior passivâ, magisque formalem essentiam rerum sequitur. Minor probatur, quia in materia prima est potentia appetendi formam, sed appetere formam est agere: ergo potentia appetendi formam est activa, vt à Conimgatis hoc argumentum docet.

Resp. Hoc totum aliquid esset, si activa potentia in materia prima emineret; sed non eminet. Nam illa potentia appetendi formam est nihil aliud quàm inclinatio vel aptitudo ad recipiendam formam. Quòd verò excitetur materia aliquando, non à consopita & passiva hac potentia contingit, sed ab activa potentia universalis naturæ illam moventis evenit, quæ activa potentia in horologio totius universi veluti gnomon est, qui motum solis, id est, nutum primæ causæ, & providentiam Dei directè sequitur, omniaque in secundis causis & effectis disponit, vt sapientia æterna sedens ad puppim iubet.

Appetitus materiæ excitatur à potentia activa naturæ universalis.

Opp. Omnis potentia est aut subiectiva aut obiectiva, vt aiunt; sed materia nec est realiter eadem cum potentia subiectiva nec obiectivâ: ergo est realiter eadem cum nulla. Minor constat, quia materia prima est semper vacua formâ, eadem ergo cum potentia subiectiva non est. Neque est cum obiectiva, quia vna conditio huius potentiæ est, vt res non sit, sed esse possit; materia autem prima est, ergo cum potentia obiectiva realiter eadem non est.

Resp. Materia prima est eadem realiter cum potentia subiectiva, non quòd semper in propria & simplici sua natura subijciatur formis, sed quòd subijci quidem possit, & hoc est satis ad potentiã rei. Potentiæ enim subiectiuæ duæ sunt conditiones, vna vt res sit cuius potentia est, idea ea quæ non sunt non dicuntur esse in potentia subiectiva, vt eclipsis futura: altera vt aliquid possit recipere, vnde Deus non est in potentia subiectiva, quia nihil ad sui perfectionem recipit. Verumenimverò vtra hæc duæ conditiones in materiam primam cadant, rectè

Potentiæ subiectivæ duæ sunt conditiones.

materia

materia prima eadem cum potentia ſubiectiua dicitur; non eſt autem in potentia obiectiua, quia huius potentiæ conditiones ei non conueniunt. Nam vna eſt vt res cuius potentia exiſtit non ſit, at materia eſt; altera vt eſſe poſſit, vnde Chimæra *in hac potentia non eſt, quia tale monſtrum in rerum natura obiectum eſſe non poteſt.*

Potentiæ obiectiuæ duæ etiam conditiones.

Diſtinctio quintæ quæſtionis. An materia prima eſſe poſſit inanis omni formâ? & An vi propriâ formam appetat?

In materia 2 conſiderantur
- 1 Habitus naturæ, idemq; vel
  - 1 Simplex, & ſic eſſe poteſt ſine omni forma, vt probatur
    - 1 A definitione materiæ, quæ docet eã eſſe ens in ſola potentia ad formam.
    - 2 Ab ordine, quia materia eſt prior formâ: & non eſſet ſi ſemper formæ ſubiiceretur.
    - 3 A natura formæ, quę ex potentia materiæ educitur; poteſt ergo materia eſſe ſine forma, vt mater parturiens ſine filia.
    - 4 A ſimili, quia vt cera poteſt eſſe ſine imagine: ita materia ſine forma.
    - 5 Ab identitate potentiæ, quæ arguit eſſe propriè in potentia ad formam.
    - 6 Ab authoritate Auguſtini, qui per *terram inanem* in creatione, materiam primam in potentia ad formas intelligit. Gen. 1.
  - 2 Compoſitus, & ſic eſt ens actu formatum, quod ſine forma eſſe non poteſt.
- 2 Appetitus, qui eſt vel
  - 1 Internus, & ſic eſt nihil aliud quàm paſſiua potentia, aptitudo, vel inclinatio ad recipiendas formas.
  - 2 Externus, quo excitatur materia ad appetendam formam, propter
    - 1 Perfectionem formæ, vt ab illa materia perficiatur.
    - 2 Actionem, vt per illam exiſtat.
    - 3 Conſtitutionem rerum, vt copulâ factâ res aliæ fiant.
    - 4 Succeſſionem & conſeruationẽ rerũ, quæ eſſe non poſſent ſi in ipſa generatione materia formas non appeteret.

Opp.

Quæ ſunt vnũ numero & naturâ non poſſunt ſeperari: ſed materia & forma ſunt vnum numero & naturâ: ergo materia & forma non poſſunt ſeperari. Maior conſtat, quia idem à ſeipſo non diuellitur. Aſſumptio probatur, quia vnio materiæ & formæ vnitas rei eſt, primag, ſocietas naturæ qua diſtrahi & diuelli non poteſt, quia res vna eſt myſterio natura vt vir & vxor myſterio gratiæ. Hæc ſi ita ſint, materia non eſt ſine forma.

Reſ. *Licet in re tertiâ effectâ materia et forma ſint vnũ numero & naturâ per vnionem, qua prima copula & ſocietas naturæ dicitur, materia tamen*

Materia & forma in cõposito sunt vnum subiecto, in sua natura & simplici intellectu.

& forma diuisim considerata aliter se habent, & simplici intellectu rectè separari possunt; & sic materia antequam formæ cupiditate & amore ardeat, in propria essentia subsistit sine forma, ita tamen vt semper sit in potentia ad formam, donec per vnionem & amplexum novarum generatio fiat: at tum quidem agnosco similitudinem tuam, quæ tametsi per omnia non teneat, pulchrè tamen docet quomodo materia & forma vnum numero & naturâ sint.

Opp. *Materia & forma sunt relata secundùm esse, vt potentia & actus: ergo materia non est sine forma, nec forma sine materia. Antecedens probatur, quia materia est formæ materia, & forma est materiæ forma.*

Materia & forma non sunt verè relata.

Resp. *Non sunt relata simpliciter secundùm esse, si vtrumq; prorebus intelligas; nam non mutuò se ponunt, nec posita se mutuò perimunt. Nam etsi forma non possit esse sine materia, materia tamen potest esse sine forma, vt cõstat in* embrione *respectu* animæ humanæ, *& in* semine *respectu* plantæ *animâ vegetatrice prædita.*

Opp. *Materiam esse sine forma implicat contradictionem: ergo materia sine forma esse non potest. Antecedens probatur; quia implicat materiam esse in pura potentia, & non esse in pura potentia, quæ sunt contradicentia. Nam in eo quod dicitur esse, actus insinuatur, & sic non est in pura potentia; at in eo quod dicitur esse sine omni forma, innuitur esse in pura potentia: & sic in potentia esse, & non esse in potentia demonstratur.*

Aliud esse actum, aliud esse actu.

Resp. *Fallax argumentum est: nam separari ea quæ sunt copulanda. Neque illud verum est, quod esse materiã actum significet, vt tu somnias, sed vt significet materiam actu esse. Aliud enim est esse actum, aliud actu esse, vt anteà docuimus.*

Opp. *Fieri non potest quin res creata in se respectum ad creatorem habeat sed (vt ex philosophia docuisti) materia prima creata fuit: ergo materia prima respectum ad sui creatorem habet. Cæterum hic respectus in materia actus est: ergo materia non est sine actu, id est, non sine forma aliqua.*

Resp. *Si per* respectum *inhærentem aliquem formam aut externam, aut internam intelligas, negamus talem esse in materia prima; at si per* respectum *intelligas potentiam illam passivam (quam sigillo suo in creatione materiæ impressit Deus) libenter concedimus ineſſe respectum; nõ tamen est hic respectus actus, sed nuda potentia; veluti cera temperata ad ideas & imagines naturæ recipiendas, si chirographo primæ naturæ consignetur: quare non obstantibus istis materia potest esse sine forma.*

Opp. *Dato & concesso hoc vno, quòd duæ materiæ separentur à formis, manet tamen in illis binarius numerus, qui est quadã forma & actus in*

quantitate

quantitate: ergo non datur materia ſine forma.

Reſp. *Iſte binarius numerus duarum materiarum quæ ſeparantur à formis, propriè non eſt realis quantitas, ſed mente ſolâ concepta menſura rerum, quæ nunc reverſæ in materiam primam numero aut naturâ non diſtinguuntur.*

Contra ſecundam partem quæſtionis.

Opp. *Appetitus avguit præeſſe cognitionem rei quæ appetitur; ſed in materia prima non eſt cognitio formæ: ergo formam non appetit.*

Reſp. *Appetit materia formam, non vt intellectus appetit; quippe appetitus intellectus differt ab intellectu, nempe voluntas quæ non appetit ſine præcognitione rei quam appetit: neq; appetit materia vt appetitus ſenſitivus qui interiectâ cognitione ſenſitivâ ſemper fertur ad obiectum; ſed appetitus materiæ eſt, vt antea docuimus, inclinatio materia, & quidam inſtinctus ad perfectionem ſuam.* Appetitus materiæ qualis.

Opp. *Nihil appetit perniciem ſibi; ſed materia appetendo formam appetit perniciem ſibi: ergo materia non appetit formam. Minor conſtat, quia diutiùs materia prima non dicitur, cùm ſuo appetitu formæ acquiritur.*

Reſp. *Tametſi materia prima ſit in ſuo genere entis perfectum aliquid, eſt tamen reſpectu actus, formæ, & compoſiti ens rude & infirmum: appetit ergo formam vt perficiatur. Quòd verò deponat hoc nomen materiæ primæ non refert, nam nomẽ pluma eſt, non eſſentia. Acquiſitâ enim formâ materia perfecta in re manet, formâque deletâ redit in nidum & naturam ſuam, niſi in commutatione rerum ad aliam formam vi actiuâ vniverſalis natura pertrahatur.* Materia ſuâ naturâ perfectum, reſpectu formæ & compoſiti ens imperfectum.

Opp. *Materia appetit formas aut quia illis caret, aut quia plures ſimul habere deſiderat, aut quia earum quas habet ſocietate & vnione vulneratur; ſed non illas appetit quia illis caret, cùm ſemper ſub aliqua forma ſit; nec quia plures ſimul deſideret, quas habere non poteſt; nec quia ſocietate vnius vulneretur, cùm hoc ſit à ſimplicitate naturæ alienum: ſequitur ergo quòd omnino non appetat formam.*

Reſp. *Materia omnem ſine diſcrimine formam appetit, habitam & habendam; habitam appetitu delectationis & complacentiæ, habendam appetitu deſiderij & cupiditatis; vt ſcilicet ex denſis ſuis tenebris in maximã lucem, vt ex remota potentia in actum creantis veniat. Ad argumentum ergo dico, materiam carere formis, pluresq; deſiderare ſemper, non quòd tadio vnius vulneretur, ſed vt accumulatis formis perficiantur omnia, fiatq; reditus in primum actum, in quo omnia & ſingula conſervantur.* Materia cur ſemper formã appetat.

Opp. *Res quælibet naturalis perfectiſſimo acquiſito termino ad quẽ tẽdit, à motu ceſſaret, ſed materia prima perfectiſſimâ formâ acquiſitâ nõ ceſſat: ergo*

appetitus materiæ primæ res naturalis non est. Maior est Arist. qui docet quietem esse semper in vltimo gradu perfectionis. Assumptio probatur, quia appetitus materiæ acquisitâ formâ humanâ (quæ est divina & in omni perfectione absoluta) non cessat.

Scaliger exercitat. 18 Phys. 1. tex. 81.

Resp. *Scotus rectè quidem ait materiæ appetitum insatiabilem esse, nullóque termino clausis extensiuè. Ratio est, quia licet sit excellens & perfecta forma quam actu possidet, nisi alias etiam indiscriminatim appeteret, aptaq; ad eas recipiendas esset, neutiquam vnius corruptio esset generatio alterius: quo philosophiæ & naturæ fundamento conuulso, rerum species citò languerent, totumque ædificium naturæ rueret. Hinc Arist. materiam causam conservationis frequenter appellat, vt 2. de Generatione cap. 9. & in Oeconomicis cap. 3 vbi docet inductione formarũ novarum (quas materia appetendo recipit, & recipiendo appetit) vniversam rerum seriem totius q; mundi machinam continuari.*

Scot. 1. d. 1. q. 1.

Distinctio sextæ quæstionis, An forma ab æterno vel tempore creationis sit coæva cum materia?

Triplex est sensus huius quæstionis

1 Vnus quòd fuerit aliqua forma coæva cũ materia prima, & hic sensus probatur
- 1 A natura formæ, quę non est minùs principiũ quàm materia, & proinde non minùs æterna: cùm principia secundùm Arist. sint æterna.
- 2 Ab instantia cœlestis formæ, quæ æterna fuit.
- 3 Ab æternitate mundi, qui sine forma esse nõ potuit.
- 4 Ab anima mundi, quæ est forma formans omnia, actusq; omnium quæ ab æterno fuerunt.

2 Alter quòd materia consideretur vel secundùm
- 1 Partes, & sic nunquam ab initio fuit vacua omni formâ.
- 2 Totum, & sic ens propriè in potentia dicitur ad formam non actu formatam.

3 Postremus quòd in materia considerẽtur duo

Essentia simplex & propria: & sic probatur quòd forma non fit coæva cum materia
- 1 Ab ordine constitutionis, quia materia debet præcedere formam: ergo non est coæva.
- 2 A natura formæ quæ à materia fluit, & per consequens coæva esse non potest.
- 3 A generatione rerum, quæ primùm à materia incipit, desinitq; in formam.
- 4 A definitione materiæ, quæ subiectum primum formæ dicitur.
- 5 Ab intentione naturæ, quæ primam materiam superat.
- 6 A potentia materiæ primæ, quæ frustra inesset si forma sit coæva cum materia.

Existentia quæ requirit actum, & sic materia in partibus nunquam fuit sine forma.

Ob-

Obſervatio.

Poſtrema pars diſtinctionis vitam quæſtionis maximè attingit.

Opp. *Idem vaniſſimè devolvis ſaxum; nam quid diſcriminis eſt inter hanc & vltimam quæſtionem? hîc enim quæris An forma ab æterno coæva ſit cum materia? illic quæris An materia vnquam ſit ſine forma? eodem modo & hîc & illic concludis: ludis ergo & vmbras venaris logomachiâ & tautologiâ tua.*

Opp. Nodum in ſcirpo quæris. *ſed omiſſis verbis, reſpondeo magnum diſcrimen eſſe inter hanc & illam quæſtionem; nam in illa agitur de ſubſiſtentiâ ſolùm materiæ, in hac verò de exiſtentia formæ. In illa docetur quòd materia ſuapte naturâ ſit ſine omni forma, in hac concluditur quòd in exiſtentia ſua ſine forma non manea: in illa de naturali ſolùm forma, in hac de forma tam naturali quàm vniverſali (ſit illa anima mundi vel quacunque alia) agitur: in illa modus quo forma fluit à materia, in hac modus quo forma cum materia ſubſiſtit quæritur.*

Opp. *Forma non eſt minùs principium quàm materia prima, imò ab Ariſt. præſtantius, nobilius, & divinius principium dcitur: ergo ordine eſſentiæ poſterior non eſt, & per conſequens vel eſt cum materia coæva, aut illa prior. Præterea Ariſt. principia æterna exiſtimat eſſe: ergo forma coæterna eſt cum materia.* Lib. 2. de Generat. Animal. cap. 1. Phyſ. lib. 8. tex. 16.

Reſp. *Forma non eſt minùs dicenda principium quàm materia reſpectu generationis, imò perfectius, nobilius, & divinius principium eſt, quia eſt actus, & in eo ſimilius principium prima cauſæ, quæ ſimpliciſſimus & puriſſimus actus dicitur. Cæterùm ſi ſimplici intellectu ſeiunctìm hæc duo principia inter ſe conferantur, materia præcedit ordine ſubſiſtendi formam. Quòd vrges principia ab Ariſt. æterna eſſe, intelligit Philoſophus quoad potentiam vniverſalis naturæ in qua ſimul ſunt omnia, non quoad actum & ordinem ſubſiſtendi, in quo vnum alterum præcedere quidem poteſt, & tamen rectè prima principia dici poſſunt reſpectu rerum omnium quæ ex illis enaſcuntur & fiunt* Forma æquè principiũ atq; materia, reſpectu generationum. Principia quæ æterna dicãtur.

Opp. *Proteus es & in omnem formam teipſum vertis; nunquam es conſtans niſi in levitate tua. Nam quorſum (quæſo) antea defendiſti nec mundũ nec materiam ab æterno fuiſſe, & tamẽ nunc inficias ibis formam coæternam cum materia eſſe, ipſaq; prima principia rectè æternitate mẽſurari? leviſſima ergo eſt iſta tua incertiſſimaq; philoſophandi ratio.*

Reſp. *Accuſo vanitatem tuam, & ad philoſophorum oracula à te appello. Defendo equidem & materiam & mundum incepiſſe, non tamen phyſicè ſed metaphyſicè. Rationes ex fontibus philoſophiæ hauſi, nega ſi velis, refelle ſi poſſis; claſſicũ nec tibi nec cuiquã mortaliũ cano, ſed ſemper cũ ſim, & Chriſtianus philoſophus eſſe velim, aurum & gẽmas Aegyptiorũ Athenis ad altare* Act. Apoſt. cap. 17.

Deo ignoto *consecratum offerre ex animo peropto. Optimè enim philosophari dicitur, qui nihil contra Deum, scientiam, fidem & consentiam loquitur: & certè philosophia humana quæ est sapientia mortalibus divinitus concessa, si studiosè examinetur, nihil infestum aut contrarium creationi defendit, si Deum (quem infinitum actum & causam omnium ubiq; appellas) spectes. Sed ne digrediar, ad argumentum tuum dico, principia aterna dici à Philosopho respectu naturæ physicæ, non respectu naturæ naturantis vt aiunt; eodem modo dico formam coæternam esse, videlicet quoad potentiam vniversalis naturæ in qua simul sunt.*

Principia sunt perpetua respectu naturæ physicæ, non respectu naturæ naturantis.

Opp. *Est vniversalis vna aliqua forma actu semper cum materia subsistens: ergo forma est coæva cum materia. Antecedens probatur, quia absurdum est vt materia, ens imperfectius, vnum sit & perpetuum, & forma, quæ est ens perfectius & divinius, mutetur quotidie. Præterea graves olim philosophi animam mundi vniversalem formam esse docuerunt, quæ si sit, vt probabiliter videtur esse, cùm tanta moles gubernari non possit sine ea, sequitur quòd sit forma coæva cum materia: vt actu semper & simul subsistant. Postremò probabile est talem semper fuisse formam secundùm Aristotelem, qui defendit lib. de Cœlo formam cœli æternam, & alibi cœlum esse corpus animatum.*

Lib. 2. de Cœlo tex. 1. & tex. 13.

Resp. *Ad primam partem probationis dico, non esse absurdum vt manente fundamento partes ædificij arte mutentur. Est quidem materia fundamentum omnium rerum naturalium, & quamvis sit quidem imperfectius quiddam respectu formæ, non tamen mutatur, quia est & formæ & totius naturalis operis subiectum & fundamentum; neq; hoc mirum est mutari formas, cùm natura varietate formarum & delectetur & conservetur. Ad alteram partem de anima mundi, respondeo esse quidem animam mundi, & non esse: nam affirmo esse animam mundi assistentem, id est, Deum, non animam inhærentem, vt multi inaniter & otiosè somniârunt; sea Deus qui à philosophis aliquando anima, aliquando prima causa, Spiritus, & incorporea substantia dicitur, non est coæternus cum mundo, sed mundi pater & gubernator optimus, qui verè ab æterno fuit. Ad vltimam demq; partem respondeo, cœlum animatum dici, non per inhærentiam sed per assistentiã animæ. Et vbi urges cœlum secundùm Aristotelem æternum esse, vnde concludis illius formam perpetuò cum materia prima cohabitasse, respondeo secundùm ordinem naturæ physicè æternum esse, non autem sic esse, si Deum authorem cœli & mundi metaphysicè, idq; secundùm rationes philosophiæ consideres.*

Phys. 1. cap. 9. tex. 82.

Natura formarum varietate delectatur, & conservatur.

Deus est anima mundi.

Cœlum quid animatum dicatur.

Cœlum æternum physicè non metaphysicè.

Opp. *Vulgaris ratio illa non est negligenda, nempe quòd forma cuilibet rei det nomen & esse: materia ergo esse proprie non habet nisi à forma: si ergo forma non sit coæva cum materia, esse non haberet.*

Philop. 1 Phys. tex. 1.

Resp. *Forma dat rei cuilibet nomen & esse, id est, rei cuilibet naturali qua*

ex materia & forma coalescit, nõ antẽ ipsi materiæ quæ principiũ rerũ cũ forma dicitur. Vel si placet responde, formã dare materiæ esse existentiæ, non esse essentiæ. Nam non existit materia sine forma, est verò per se. Concludo igitur formam conuẽ esse cum materia quoad esse existentiæ, non quoad esse essentiæ. Forma dat materiæ esse existentiæ, nõ essentiæ.

Distinctio septimæ quæstionis. Vtrum forma sit in re qualibet naturali?

Res naturales sunt vel
- Per se, eęq; vel
  - Cõpletę, & sic in qualibet re naturali forma inest necessariò, quod probatur.
    1. Ab intẽctione naturæ, quæ agit propter formã.
    2. Ab imperfectione materiæ, quæ mouetur ad formam.
    3. A constitutione rei, quæ subsistit per formam.
    4. Ab actione rerum, quæ referuntur ad formam vt ad principium suum.
  - Incompletæ, & sic propriè formâ non vestiri dicuntur, donec vltimam formam sunt consequutæ, quales sunt *embrio* omnesq; imperfectæ substantiæ in motu ad suas formas.
- Per accident, vt accidentia illa naturalia quæ consequũtur vel
  - Materiam
  - Formam
  - Compositum

Et in his rebus naturalibus non est forma nisi per accident.

Opp.

Rarissima sunt veræ definitiones rerum: ergo rarissima sunt vera & essentiales formæ; quo concesso sequitur quòd in re qualibet non sit vera forma. Antecedens est Rodolphi, qui nullam veram formam esse putat præter humanam de qua etiam dubitat. Rodolphus negat formas veras & essentiales reperiri.

Resp. *Rarissimæ sunt veræ definitiones, quia rarissimè sunt formæ notæ nobis. Cognitu enim sunt difficillima vera forma, at defectus cognoscentis non arguit negationem essentiæ; sunt enim verissimæ formæ licèt à nobis semper non cognoscantur.*

Opp. *Monstrum est res naturalis, et tamen in monstro non est forma: ergo forma non est in omni re naturali. Maior constat, quia materiam & motum habet naturæ. Minor probatur ex Arist. qui negat habere formam.*

Resp. *Monstrum non est propriè res naturalis, quia aut excessu, aut defectu, aut ordine naturæ peccat. Præterea etsi sit res naturalis quoad materiã et motũ naturæ, specificam tamen formã non habet, quæ ad opus naturæ spectat.* Phys. lib. 2. text. 82.

Opp. *Embrio est res naturalis perfecta, quia materiam perfectam & motum perfectum habet; sed in embrione non est forma: ergo in omni re naturali perfectâ non est forma. Minor constat, quia embrio est in motu ad formam vt docent philosophi.*

Resp. *Etsi embrio materiam perfectam & motum perfectum nutritionis & augmentationis habeat, res tamen non est completa, quia adhuc formã, ad quam tendit natura, non acquisiuit.*

Opp.

Opp. *Ineſſe eſt accidentis vt docet Philoſophus 2. topic. ſed forma non eſt accidens: ergo forma non ineſt.*

Reſp. *Ineſſe definit Philoſophus in ante prædicamentis, cum dicat. Ineſſe antè volo quod non ineſt tanquã pars, neq; ab eo cui ineſt ſeiungi aut ſeperari poſſit vt maneat: at forma ineſt vt pars rei cui ineſt, non autem vt accidens, cuius eſſe eſt ſolùm ineſſe, vt loquuntur dialectici.*

Diſtinctio octavæ quæſtionis. Vtrum ſit vlla vera definitio formæ?

Formarũ aliæ ſunt vel
- Externæ, vt primæ qualitates elementorum aliarumq; rerũ, quibus actiones & motus reum promoventur.
- Internæ, quæ ſunt vel
  - Aſſiſtentes, vt intelligentiæ.
  - Informãtes vel inhærentes, quæ definiuntur vel
    1. Metaphiſicè, vt ſunt ſeparatæ formæ incorporearum ſubſtantiarum.
    2. Dialectiè, vt ſunt differentiæ eſſentiales & interne potentiæ rerum.
    3. Phyſicè, vt ſunt actus ſimplices à potentia materiæ educti, qui intrinſecus cum materia coniuncti res naturales definiunt, & eſſentialiter ab aliis omnibus quæ non ſunt eiuſdem ſpeciei diſtinguunt.

Opp. *Actus eſt accidens: ſed forma non eſt accidens: ergo forma non eſt actus. Maior probatur, quia actus eſt motus; ſed motus eſt accidens: ergo actus eſt accidens.*

Lib. de Generat. Animal. cap. 3.

Reſp. *Per actum hoc loco non motũ, ſed activam & internã cauſam motus intelligit Philoſophus; hinc endelechia & interna perfectio forma definitur.*

Forma materiæ appetitũ acuit.

Opp. *Motus & potentia materiæ ſunt cauſa formæ (quippe per motum à potentia materiæ educitur forma) ergo forma non rectè definitur actus, vt ſit interna & activa cauſa motus.*

Reſp. *Etſi forma educatur ex potentia materiæ per motum, motus tamen non eſt cauſa formæ (niſi cauſam ſine qua non intelligas) at forma appetitum materiæ acuit, ipſamque materiam, vt adamas ferrum, virtute propriâ trahit.*

Opp. *Omnis forma non eſt ſimplex: ergo malè definitur eſſe actus ſimplex. Antecedens probatur, quia forma Socratis ex alijs formarum potentijs ijſdemque diverſarum ſpecierum conſtat, vt puta ex potentijs animæ vegetatricis & ſenſitricis.*

Forma individui vna & ſimplex eſt, quãvis ex diverſis potentiis conſtet.

Reſp. *Quamvis id propriè ſimplex dicatur quod ſimplicem conceptum habeat, & ex partibus diverſarum ſpecierum non conſtet (vnde videris quidem rectè concludere, formam Socratis non eſſe ſimplicem, quia ex potentijs diverſarum ſpecierum conſtat) ſi tamen accuratè rem diſcuſſeris, invenies formam Socratis rem vnam ſimplicem natura eſſe. Nam licèt multa potentia aliarum animarum in ea vniantur, vna tamen numero & natu-*

turà anima ſolùm exiſtit. Nam vt radius ſolaris vnitus cum radio ignis elementaris vnam lucem, eandemque ſimplicẽ naturâ facit, tametſi ſeparatim ſol & ignis ſint diuerſæ ſpecies: ita hæ potentiæ diuerſarum animarum coniunctæ in Socrate vnam numero formam, eandemque ſimplicem efficiunt, tametſi animæ ipſæ diſiunctim ſumptæ diuerſas ſpecies præ ſe ferant.

Opp. *Anima rationalis eſt forma naturalis, & tamen non educitur ex potentia materiæ: ergo malè illa pars in definitione formæ inſeritur. Antecedens probatur, quia eſt actus corporis organici, vitam habentis in potẽtia, vt Ariſt. definit ſecundo de Anima.*

Anima in cõparata ſua natura, quatenus vnitur corpori naturali; in abſoluta verò, vt eſt ſpiritus, metaphyſica dicitur.

Reſp. *Naturalis eſt vnio animæ rationalis, ſed non naturalis eiuſdem productio ſeu potiùs emanatio. Reſpectu ergo vnionis anima in comparata ſua natura dici poteſt forma naturalis, non autem reſpectu productionis ſuæ, quæ (ſecundùm Philoſophum ipſum) nihil aliud eſt quam creatio, quæ eam abſolutam incorpoream ſubſtantiam arguit. Eſt ergo duplex natura animæ; comparata vt eſt actus, abſoluta vt eſt ſpiritus; prioris modo forma phyſica, poſterioris modo forma metaphyſica definitur.*

Diſtinctio nonæ quæſtionis. Vtrum vnum ens numero & naturâ ex materia & forma fiat?

In hac quæſtione conſiderari debent

1 Cauſa vnionis, quę eſt vel
- 1 Interna, vt dilectio formæ quam materia appetit.
- 2 Externa, vt potentia naturæ vniverſalis trahentis materiam ad perfectionem ſuam.

2 Vnio, quæ ſumitur aut pro
- 1 Actione naturæ.
- 2 Illapſu formæ in materiam.
- 3 Relatione materiæ & formæ.

3 Vnitas rei quę eſt vel
- 1 Mathematica & diviſionis.
- 2 Phyſica & compoſitionis; quæ hic intelligitur.

4 Finis vnionis & vnitatis, quæ eſt
- 1 Conſenſus & harmonia rerum omnium, quaſi eſſent vnum.
- 2 Conatus & quaſi mens omnium ad vnum illud tranſcendens bonum, in quo conſervantur.

Opp.

Si ex materia & forma vnum numero & naturâ fieret, hoc ipſum contingeret vel propriâ vi vtriuſq;, vel interventu alicuius medij: non autem propriâ vi aut interventu medij: ergo nullo modo. Probatur prima pars minoris, quòd non propria vi, quia potentia materiæ ſimpliciter paſſiua eſt, nec per ſe aut mouet aut mouetur ad formam, et forma adhuc non eſt, antequam materia ad eiuſdem amplexum incitetur. Relinquitur ergo

quòd

quod per medium fiat, quod certè non videtur: nam si fiat, hoc medium erit aut accidens, aut internum & essentiale aliquid: non autem accidens, quippe hoc negatur, ne aliquid in materiam puram ante accessionem formæ cadat; non internum aliquid, cùm nihil internum sit in materia prius formâ, præter potentiam illam primam materiæ, quæ cùm simpliciter passiva sit, ex se nec movere nec moveri potest: non ergo fit vnum numero & naturâ ex materia & forma.

Resp. *Filum abrumpo longæ & molestæ argumentationis tuæ, & dico fieri vnum numero ex materia & forma causa extrinsecus movente, quæ nec in materia nec in forma hæret. Alij respondent non opus esse medio quo materia & forma concilientur; vi enim propriâ vt aiunt, id est, appetitu et inclinatione mutuâ hoc opus naturæ perficitur. Veruntamen cùm, vt plura diversæ rationis in vnum coeant, tertio aliquo egeant quo vniantur, existimo priorem partẽ responsionis esse tutiorem.*

Opp. *Ex subiecto & forma accidentali non fit vnũ numero & naturâ: ergo ex materia & forma essentiali multò minùs. Argumentum tenet, quia est maior oppositio inter materiam & formam essentialem, quàm inter subiectum & formam accidentalem. Ratio est, quoniam materia est ens in potentia, forma autem essentialis est actus, at subiectum & accidens sunt simul actu.*

Resp. *Licèt materia sit ens in potentia, & forma actus, est tamen inter vtrumq; propensio et aptitudo, vt vnione facta vtriusq; ex vtroq; vnum numero & naturâ fiat. Hinc materia in potentia ens dicitur, id est, ens in potentia ad actum & perfectionem suam, at in subiecto et accidente ita non fit, quia vtrumq; naturâ & prædicamento distinguuntur.*

Opp. *Materia abhorret ab vnitate & vnione: ergo formam non appetit, vt vnum ex illis fiat. Antecedens probatur, quia materia est, vt docet Philosophus, causa divisionis non vnionis, hinc sæpe ab illo quiddam confusum, quiddam divisum, quiddam infinitum & numerosum appellatur: si ergo appeteret vnionem, contra naturam suam appeteret, quæ vix infinito, nedum vno satiatur.*

Resp. *Materia consideratur vel respectu totius vniversi & potentiæ suæ, et sic divisione & varietate formarum infinitâ capitur, vel respectu essentiæ suæ propriæ, & sic vnitate & vnione satiatur, vt constat in forma cœli. Cæterum quoniam sublunaris hic aspectus & theatrum mundi conservari non potest sine successione rerum, materia secundùm potentiam suam numerosâ varietate prolis multas gignit, & multitudine formarum delectatur.*

Materia vel respectu totius vniversi, vel respectu essẽtiæ suæ considerat.

Opp. *Nexus vniove naturalis inter materiam & animam humanam esse nõ potest: ergo fieri non potest ex illis vnũ numero. Antecedens probatur, quia si fiat vnio, tum vt antea docuisti erit in illis propensio vnius ad alteram; at in illis propensio nõ est; nã si sit, sequeretur animã Socratis separatã habere pro-*

pensionem

penſionem ad materiam Socratis, quia redire ad Socratis materiam poteſt; at hoc conceſſa ſequetur fieri poſſe reverſionem à privatione ad habitum, à morte ad vitam naturaliter, & (per conſequens) magnum illud myſterium Chriſtianæ reſurrectionis *vi naturali conſtare poſſe videatur. Huc addo quòd ſi vnio animæ cum Socratis materia ſit naturalis, illius ſeparatio erit contra naturam & violenta.*

Reſp. *Dicendum eſt & coniunctam & ſeparatam animam habere naturalem inclinationem ad corpus. Neq; eſt ſeparatio violenta, quandoquidem anima in hoc ſtatu non renititur (quod ad violenti rationem requiritur, vt tertio Ethicorum docet Philoſophus) eſt, inquã, naturale animæ, eſſe cum corpore cuius eſt forma, & non eſt contra ſed præter naturam illius ſeparari: præter naturam dico, quia id præter naturam dicitur, cùm res redire poteſt ad locum aut officium ſuum, vt proiectus lapis ad centrum, & anima ſeparata ad corpus proprium. Quid? an hinc infers myſterium reſurrectionis non eſſe miraculoſum? toto cœlo erras; nam etſi ratione ex philoſophia petitâ video innatam eſſe in anima ſeparata propenſionem ad corpus, quomodo tamen reſurgat idem numero corpus iam putridum & corruptum, & quomodo reuniatur anima cum illo, nulla ratio, nulla philoſophia videt: virtus enim divina ſupra conſuetum naturæ ordinem agens, in hac re lumen cœleſte, id eſt, fidem poſtulat. Hoc vnum tamen diſce ex philoſophia, naturale eſſe animæ virtuti cum corpore, vt exponit D. Thomas 4. Contra gentes, cap. 8. vnde concludo ex eodem Patre, myſterium hoc reſurrectionis eſſe naturale quodammodo reſpectu animæ, quæ vi propriâ deſiderat cohabitare cum corpore.*

Separatio animæ à corpore non eſt modo violenta.

Opp. *Materia qualibet eſt apta ad omnem formam: ergo vnum ens numero definitum & diſtinctum non fit magis ex hac quàm ex illa materia. Intelliges per hanc rationem, quòd non magis Plato vnum numero quàm leo ex materia hominis fiat, cùm hominis materia ſit æqualiter docilis & apta ad omnem formam.*

Reſp. *Obſcurè ſub velo inſinuas aliquid, nimirum (vt opinor) vnum numero & naturâ non diſtinctè & definitè fieri ſemper ex materia & forma, cùm ipſa materia æqualiter feratur ad omnem formam. Sed in hoc hallucinaris plurimùm, cùm natura agat in qualibet generatione propter certam formam: quamvis ergo materia ſit confuſa in potentia ſua, cùm tamen manu potentis naturæ ad motum trahatur, à forma deſtinata reſilire non poteſt, ſed toto impetu & deſiderio ad illam rapitur. Exempli cauſâ, cùm ex ſemine fiat embrio, hominis quieſcere non poteſt natura donec formâ humanâ veſtiatur.*

Materiæ potentia vniverſalis à forma, ad quam deſtinatur, reſtringitur.

Diſtin-

Distinctio decimæ quæstionis. Vtrum omnis forma naturalis educatur ex potentia materiæ?

In emanatione formæ naturalis considerantur:

1 Materia, quæ est eiusdem subiectum.
2 Potentia materiæ, quæ est naturalis vis quædam passiva, quæ excitari potest, vt non invita formam distinctam appetat.
3 Potentia activa vniversalis naturę, moventis materiam & illius potentiam, tam ad appetendam quam ad amplectendam formam.
4 Consensio potentiarum, nempe parentis in materia, & imperantis in prima causa.
5 Propensio formæ ad materiam.
6 Vnio materiæ & formæ per naturalem quasi motum & pulsum præcedentium omnium.

Modus emanationis seu productionis, qui est naturalis, vt probatur:

1 A simili in grano, in quo vita delitescit, & ex quo (fovente sole) anima plantæ educitur.
2 A comparatione formarum, quæ in potentiis internorum & externorum sensuum generantur.
3 Ab absurdo, quòd si ex potentia materiæ nõ educeretur, ex nihilo fieret.
4 A natura generationis, quæ à movente prima potentia materiæ procedit.
5 Ab inductione & exemplis formarum naturalium.

Opp.

Si forma educatur ex potentia materiæ, probabile est quòd aliquid reale ipsius formæ sit in materia, vt in vtero matris, antequam educatur, sed hoc est absurdum: ergo forma à potentia materiæ non educitur. Maior constat, quia si nullum sit semen aut granum formæ, quomodo generetur nun docet Philosophus. Minor constat, quia si sit aliquid reale ipsius formæ, concedendum est fuisse in materia prima aliquid actu ante productionem formæ, quod est planè contra philosophiam.

Resp. *Vt terra sæpe producit herbas & plantas quarum nulla grana aut semina concepit, quia potentiam quandam habet ad omnem herbam & plantam producendam: ita materia prima sine vllo grano aut semine formarum formas naturales parit. Sed vt terra non producit plantas sine naturali potentia sua, & etiam potentiâ solis fovente & trahente succum ad radices plantarum, quas à natura concepit: ita nec materia educit formas sine vi sua, qua apta & propensa est ad concipiendas, nec sine vi naturæ vniversalis illam moventis, qua ad conceptas producendas eadem excitatur. Postremò vt in vtero materno fœtus comprehenditur, & tamen non est pars vteri, sed in eo delitescit & alitur, donec in lucem natus*

vi

vi emittatur: ita forma naturalis in materia non vt pars aut actus materiæ latet, ſed vt ens intentione naturæ conceptum, donec generationis actu veluti perfecto, actus & perfectio fiat.

Opp. *Si nihil formæ realiter præſit in materia, ſequetur creatio formæ, quam Ariſt. non admittit: ergo ſi ſit emanatio formæ naturalis, neceſſe eſt vt præſit aliquid formæ realiter in materia, niſi creationem ex nihilo defendas.*

Reſp. *Vrges quod ipſe vrgeo. Reſpondeo non educi formam niſi præexiſtente ſubiecto & potentia ſubiecti, ſine quibus eſſe non poteſt; at creatio nullum ſubiectum, nullam potentiam ſubiecti omnino requirit: eſt ergo generatio formæ non creatio; ſemper excipio animam humanam, quam ipſe Ariſt. creari apertiſſimè inſinuat.*

Formæ generatio eſt, non creatio.

Opp. *Formæ naturales ſeminariæ vel occultæ quædam ſemina in materia latentia dicuntur à theologis: ergo videtur aliquid reale ipſius formæ ineſſe materiæ antequam in lucem prodeat. Antecedens conſtat ex D. Auguſtino. 3. de Trinitat. cap. 7. & 8. vbi docet omnium quæ ad oculos noſtros prodeunt, occulta quædam ſemina in elementis mundi, id eſt, in principiis latere.*

Reſp. *Sancti Patres formas ſeminales appellant, non quòd realiter præexiſtant in materia prima antequam educantur; ſed vt virtutes morales, & earum ſemina dicuntur ineſſe nobis à natura, non quòd realiter vel ipſæ virtutes vel illarum aliquid inſit ante acquiſitionem, ſed quia anima humana diſpoſitionem & aptitudinem habet per potentias ſuas ad illas recipiendas: ita forma naturales dicuntur quidem ſemina latentia in materia, non quòd realiter in illa ante productionem inſint, ſed quoniam materia vi ſuâ paſſivâ apta & idonea eſt ad illas capeſcendas, quæ naturaliter tamen vt germina, non ſata creſcunt.*

Formę dicuntur ſemina in materia latẽtia, propter potẽtiã materiæ ad eaſdem.

Opp. *Anima humana eſt naturalis forma: non eſt ergo conſentaneum rationi vt à communi hac lege natura excipiatur. Imo hoc addo, exceptionem iſtam arguere manifeſtè, aliquid ipſius formæ realiter latere in materia; nam aliter cur excepta eſt hæc ſola forma? excepta enim eſt, vt opinor, ne concedamus eandem ex tradduce emanare, aut ſaltem non eodem modo naturali fieri, quo aliæ formæ naturales fiunt. Præterea anima humana videtur magis educi ex potentia materiæ quam aliarum rerum formæ, quia homo eſt nobilioris conditionis quam lapis, planta, leo. At illis potentia conceditur producendi ſuas formas: ergo eſt ſi negetur materiæ hominis, quæ potentiam non minus efficacem habet.*

Reſp. *Cum anima humana tenebras mortis & fatum neſciat, ſuũ & vterque materiæ quæ eſt cauſa tenebrarum & mortis non agnoſcit. Cum ergo à*

Philoſopho

Philosopho obseruatũ fuerit, alias formas privationis ictu vulneratas perire, animam verò humanam ab omni illius impetu liberam & immunem esse, non sine incredibili sapientiæ illam Phœnicem à communi hac lege excipit natura. Neq; hoc arguit, vt ais, aliquid formarũ naturalium præexistere in materia, quia et si alio modo fieri animam humanam quàm alias formas naturales concedamus, nempe per creationẽ, cùm tamen sit solum excepta vna, vniuersalem legem non tollit. Quòd verò vrges idcirco hanc exceptionem sumi, ne coacti fateamur animam ex traduce educi, libenter agnoscimus. Sed cùm manifestè ex philosophia & perspicuè videamus nõ naturali modo animam fieri, exceptio iusta est, donec Atheus contrarium probet, quod nunquã faciet. Postremo leuissimum illud est quod in postremo loco infers à comparatis, nempe lapidem, leonem, plantam habere potentias educendi suas formas, & proinde hominem nobilioris conditionis multo magis; conclude contrarium & attinges verum. Nam absurdum est formam hominis cum forma lapidis, plantæ, aut leonis comparare, cùm illa diuina sit & immortalis, hæ simpliciter naturales.

Forma humana à communi naturæ lege excipitur. Non enim generatur sed creatur.

Opp. Formæ artificiales, vt figura cœli & leonis, formæ accidentales, vt calor ignis, & splẽdor solis, formæ infusæ vt gratia, spes, gloria educũtur ex potẽtia materiæ: ergo nõ solũ formæ naturales. De artificialibus et accidẽtalibus formis constat, quia educi non possunt nisi sit aptitudo materiæ ad easdem recipiendas & receptas retinendas. De infusis etiam constat, quia anima creata à Deo docilis est ad gratiam, & apta ad gloriam omnemque infusam virtutem capessendam, quam captam retinet, retentam auget & conseruat.

Resp. Materia artificis non habet naturalem potentiam ad formam artis, sed flecti potest ad formam artis. Nam si haberet naturalem potentiam ad formam artis, arte non opus esset. Materia seu subiectum accidentalium formarum aptitudinem habet ad illas recipiendas, sed non eodem modo quo materia ad formam propriam, qua immediatè & intrinsecus illius potentiam sequitur. De gratia, gloria, & infusis virtutibus & formis dico, non ab agente naturali, sed supernaturali illas solùm pendere, neque habere animam ex se vt illas recipiat, receptas retineat, augeat, aut conseruet. Sed vt oculus non videt solem sine sole: sta anima non recipit gratiam sine gratia. Hinc gratia creari in anima humana dicitur, id est, ex nihilo fieri, non ex potentia animæ educi; hinc denique infusæ virtutes appellantur à Philosopho, quia naturali modo non acquiruntur, sed quia diuinitus accedunt.

Formæ artificiales non naturaliter, accidentales ab extrinseco, infusæ supernaturaliter ad sua subiecta accedunt.

Distinctio vndecimæ & duodecimæ quæstionum. Vtrum priuatio sit ens? & An sit formæ habendæ vel habitæ?

In

In hac quæstione considerãda sunt

- Nomen privationis, quod sumitur aut
  - Dialecticè, & sic est negatio habitus, eademque vel
    - 1 Secundũ actum solùm, vt *somnus*.
    - 2 Secundùm potentiam tantum, vt *cæcitas in catulo post nonum diem*.
    - 3 Secundùm actum & potentiam, quæ negat vtrumq; , vt *mors*.

    Distinctio vndecimæ quæstionis.
  - Physicè, & sic est principium per se generationis, quia generatio per se incipit à non esse: sed non esse non est materia: ergo est privatio.
- Natura, quæ in negatione cõsistit, & hęc est vel
  - Negans, vt in contradicẽtibus per q̃ simpliciter aliquid negatur esse, vt *non homo*, & sic privatio non est negatio.
  - Privans, quæ cõsideratur vel
    - 1 Negatiuè, respectu formæ quam negat, & sic non ens dicitur.
    - 2 Mixtè, respectu materię in qua inest, & respectu generationis cuius per se principium est, & deniq; respectu appetitus in materia quem acuit, & sic ens secundũ quid & ex parte dicitur.

Descriptio, nempe vt privatio sit principium naturale per se generationis, per accidens autem rei genitæ, à quo vt à termino primo generatio incipit; vel vt sit negatio non simpliciter negans sed mixta, id est, partim movens materiam, partim negans formam eandemque vel habẽdam in prima, vel habitam in secunda materia, vt antea demonstratur.

- Probatio descriptionis, in qua insinuatur quòd privatio non sit negatio aut non ens simpliciter, & ea probatio est
  1. A natura principij, quod non potest esse non ens simpliciter: non est ergo privatio nihil.
  2. A definitione privationis, quę certè non esset, si privatio sit nihil: nam quomodo nihil poterit esse terminus per se generationis.
  3. Ab appetitu materię, qui à nihilo & non ente excitari non potest.
  4. A potentia nocendi & negandi, quæ certè non enti non conceditur.
  5. Ab authoritate sacræ philosophiæ, quæ privationẽ per tenebras super faciem abyssi intelligit, vt D. Augustinus interpretatur: qui Pater, privationem absentiam formæ appellat, & tamen (vt ait) non est nihil.
- Negandi modus, qui est vel
  - 1 Propriè in materia prima formę habendæ.
    - 1 Quia privatio est primus terminus generationis: est ergo absentia primæ formæ habendæ, non habitæ.
    - 2 Quia formâ semel acquisitâ privatio extinguitur, & proinde formæ habitæ negatio propriè non dicitur.

    Distinctio duodecimæ quæstionis.
  - 2 Communiter in materia secunda, & sic quidem privatio etiam negatio formæ habendæ dici potest. Nam etsi privatio (acquisitâ formâ) extingui dicatur, relinquitur tamen novus stimulus quo à forma ad formam materia in commutatione rapitur.

Argumenta contra vndecimam quæſtionem.

Opp. *Privatio nec eſt ſubſtantia nec accidens: ergo nihil reale eſt. Antecedens conſtat ab inductione omnium prædicamentorum & eorũ diviſione. Argumentum tenet, quia quicquid eſt ens reale, eſt aut ſubſtantia aut accidens.*

Reſp. *Quicquid eſt ens reale completum non incompletum, poſitivum non privativum, per ſe non per accidens, ſimplex non complexum, univocum non multiplex, eſt illud quidem aut ſubſtantia aut accidens; privatio autem eſt (vt ita loquar) minimæ entitatis, non tamen eſt nihil: quare reducitur ad materiam, cum qua idem numero facit.*

Opp. *Privatio eſt ſimpliciter negatio: ergo eſt ſimpliciter non ens. Antecedens probatur, quia ſimpliciter negat formam.*

Reſp. *Præter negationẽ formæ aliquid ponit, cùm ſit terminus generationis, et materiam excitet ad appetendam formã: quare hæc negatio, negatio mixta dicitur, & ſecundùm interpretes abſentia formæ in potẽtia materiæ definitur.*

Opp. *Nihil omnino ponit per ſe: ergo nihil omnino eſt per ſe. Argumentum tenet, quia omne ens (ſit illud minimæ exiſtentiæ aut virtutis) aliquid eo reſpectu quo ens eſt ponit in rerum natura.*

Reſp. *Non potentia entis poſitivi, ſed impotentia privationi conceditur: fallax ergo eſt fundamentum diſputationis tuæ. Nam multa ſunt entia reala, quæ propter impotentiam agendi nihil omninò in rerum natura per ſe & vi ſuâ ponunt.*

Argumenta contra duodecimam quæſtionem.

Opp. *Privatio definitur negatio habitus præexiſtentis, à qua non eſt regreſſio: ergo privatio non eſt negatio formæ habendæ ſolùm. Nam præexiſtens habitus eſt forma habita non habenda.*

Reſp. *Diſtinctio poſtrema ſuperioris tabulæ hoc argumentum tollit. Nam etſi propriè conſiderata privatio ſit negatio, id eſt, abſentia formæ habendæ, cõmuniter tamen accepta eſt negatio formæ habitæ.*

Opp. replic. *Extinguitur privatio, vt docet Philoſophus in textu, acquiſitâ formâ priore: ergo niſi reviviſcat nõ poteſt eſſe negatio formæ habitæ, cuius ſolius acceſſione & præſentiâ tollitur.*

Reſp. *Vt ape avolante ſæpe in carne infixus aculeus apis relinquitur: ita quamvis acquiſitâ formâ privatio evanuerit, illius tamen virus et quaſi ſemen ſpargitur, ex quo nova vipera nata hunc effectum gignit, cauſaq; eſt cur forma habita ſæpe negetur.*

Opp. *Deſeſſus es & feſtinas nimis, cùm duas diſtinctas nunc quæſtiones in unum quaſi antrum præcipitanter cogas: non ergo vt decet philoſopharis.*

Reſp.

Resp. *Non festino, vt somnias, nisi lentè. Hæc enim duo cognata sunt dubia & antea discussa obiter: ne ergo te à recto in bivium pertraham, vtrumq; sub vna quæstione comprehendo; ita tamen vt in tractatu vtrumq; distincte tractatum legas.*

Distinctio tertiædecimæ quæstionis. Vtrum privatio sit principium intrinsecum generationis, non rei genitæ?

Principiũ intrinsecũ sumitur duobus modis, vel quoad

- Cõpositionẽ rei genitæ, & sic privatio non est intrinsecũ principiũ sed solùm per accidens; quippe non venit privatio in compositionem rei genitæ, sed ad ortum rei generandæ semper requiritur.
- Generationẽ rei iã componendæ aut producendę, & sic est principium intrinsecum id est, per se vt probatur.
  1. A definitione generationis, quæ est motus à non ente ad ens, id est, à privatione ad formam.
  2. A natura privationis, quæ definitur primus terminus à quo generatio incipit.
  3. A conditione principiorum, quæ debent esse contraria: at contraria non sunt nisi sit privatio.
  4. A necessitate, quia res naturales aliter fieri non possunt.
  5. Ab intentione naturæ, quę per privationem appetitum materiæ acuit, vrgetq; vt numerosa quasi varietas quotidie oriatur.

Opp. *Principia sunt perpetua, vt docet Philosophus cap. 6. tex. 50; sed privatio accessione formæ evanescit: ergo non est principium.*

Resp. *Duplex adhibetur responsum huic argumento, vel quòd Arist. locum illum intelligat solùm de principijs compositionis, nempe materia & forma, & non de principijs generationis, in qua etiam præter materiam & formam requiritur privatio: vel dicendum est privationem esse perpetuam, quoad aculeum in potentia materiæ, quamvis acquisitâ formâ illius actus & virtus (donec novas vires acquirat) tollatur.*

Principia cõpositionis non generationis sunt perpetua.

Opp. *Per accidens principiũ disertis verbis dicitur ab Arist. cap. 6. tex. 66: ergo non est intrinsecum principium, vt hîc defendis.*

Resp. *Cramben bis coctam apponis; nam sæpe hoc argumentum vrges: crapulam ergo hanc sano eâdem replicat â medicinâ, & dico per accidens esse principium compositionis, non generationis.*

Privatio est principium generationis per se, compositionis per accidens.

Opp. replic. *Generatio ipsa est accidens: sed accidentis non est intrinsecũ principium: ergo privatio generationis intrinsecum principium dici non debet. Maior constat, quia generatio est motus: at motus est accidens. Minor probatur, quia accidentia internam constitutionem aut essentiam non habent, nisi dependentem à subiecto in quo insunt. Præterea Arist. dicit esse tria principia rerum naturalium: ergo videtur esse inanis distinctio, quòd sint duo rerum genitarum, vnum autem generationis.*

Resp. *Intrinsecum hoc loco fusiùs & universaliùs sumitur, pro eo quod per se convenit, aut ad rem necessariò ita requiritur, vt sine eo res esse non possit: cùm ergo generatio non sit sine privatione (quoniam ab illa solùm incipit) res verò genita esse possit (quoniam præsentiâ formæ privatio tollitur) idcircò privatio principium intrinsecum generationis, non rei genitæ rectissimè appellatur. Et vbi vrges quòd tria sint principium rerum, non nego. Duo enim sunt per se, vnum per accidens, si rem actu genitam intelligas: at si res in fieri, vt aiunt, id est, in progressiuo motu naturæ intelligas, tum quidem rerum etiam tria principia esse affirmo, quippe in ipsis rebus inchoatè motis privatio est quidem necessaria.*

Opp. replic. *Privatio rei genitæ nunquam datur, sive in fieri, sive in facto esse (vt aiunt) rem genitam intelligas: ergo ineptè defendis privationem esse principium rei genitæ, si in motu progressiuo naturæ intelligatur. Antecedens probatur, quia si privatio sit rei genitæ principium, aut esset in momento quo forma inducitur (quando per præsentiam formæ omnino tollitur) vel tempore antecedente, & hoc quidem fieri non potest; quia ante momentum & punctum generationis materia non est aptum subiectum formæ; ratio est quia vt materia fiat aptum subiectum formæ, requiritur apparatus accidentium, quæ eandem idoneam reddant; at privatio non est nisi in subiecto apto ad formam: si ergo non ante momentum generationis materia fiat apta ad formam, sequitur quòd privatio non sit principium omninò; quia in momento generationis per inductionem formæ evanescit & deletur penitus.*

Resp. *Est aptitudo materiæ duplex ad recipiendam formam, inchoata & completa; illa est sine apparatu accidentium, hac verò non est donec illis accidentibus vestiatur materia, quæ necessaria sunt ad amplexũ formæ; sic quidam respondent. Cæterum non placet hæc penitus distinctio, cùm materia prima sit per se semper apta ad formã sine accidente (quippe accidens in illa non est) magis ergo placet illud responsũ, quòd privatio in toto conatu & progressu naturæ dicatur principium ante partum formæ, adeoq; etiam in ipso partu cũ illius fumus maneat, qui facilè iterum in vermem commutetur.*

Opp. replic. *Corrumpi ac renasci principium non potest; esse enim principium, est esse ens constans & perpetuum: ergo privatio non est principium, quia (vt ais) deleta reviviscit. Præterea si reviviscat, hoc quidem fiet aut vi suâ, aut vi materiæ in qua inest: non vi suâ, quia deletur, non vi materiæ, quia illa potius in amplexu formæ vivere desiderat quàm privationis veneno suffocari, hoc est, materia perficitur & delectatur formâ, qua amissâ imperfecta redditur.*

Resp. *Vt arte medicâ sublato morbo relinquitur radix morbi, quæ sæpe humoribus motis repullulascit: ita forma physica, extinctâ privatione granulũ veluti privationis altiùs sepultũ manet, ex quo anguis aliùs nascitur, qui ante*

in potentia materiæ latuit, sic semper esse dicitur privatio, quia nunquam in persequenda forma malitiam deposuit suam. Nam etsi dens illi comminuatur, morsus tamen & virus iam sparsum manet, quod Deus & natura in optimum vsum vertũt; vt scilicet varia, numerosa, & perpetua rerum inde successio, & specierum conservatio fiat. Huic Deo igitur, qui causa causarum, principium principiorum est, omnem laudem, honorem, & gloriam tribuamus: is enim (inquam) solùm materiam primam creavit, creavit & formam, tenebras super abyssum luminibus cœli fugavit, motum, ordinem, ornatum totius mundi, omniumq; in eo is solùm potentiâ, providentia, bonitate sua mirabiliter, sapienter, amanter facit, regit, perficit. O quam ignavi sumus & ingrati simus! At (ô tempora!) & ignavi & ingrati sumus, quia suadente philosophiâ, vrgente naturâ, loquente fide, philosophiam, naturam, fidem, ipsumq; Deum, mente, voce, vitâ pernegamus, magisque vmbris terræ quàm luce cœli delectamur.

***

Finis primi libri Physicorum.

Amico ſuo ſalutem.

DIGNISSIME DOCTISSIMEQVE AMICE vehementer (vt ais) doles, tum quoniam volumen à me in vniuerſam philoſophiam ſcriptum coactus ſuppreſſerim: tum quoniam in hac manuſcripta epitome primi libri ad te miſſâ textum non addiderim. Satisfaciant tibi cauſæ quas in præfatione eiuſdem libri dederim. Nimirum Typographum nullum in Anglia velle tantum volumen ſine Priuilegio *ad imprimendum ſolùm* excudere, non licitum mihi eſſe in alias nationes, vt imprimatur, transferre; non eſſe meas ipſius facultates tantas quantas requirit prælum; non ferre poſſe hanc ætatem magna volumina, ſed poſtulare compendia; non hodie naſci Magnos Alexandros, qui philoſophorum opera & Muſas in tanto pretio habeant, vt potius quàm carie & pulvere contabeſcerent, Plutos à loculis clauſis volare permittant. Cæterum vt ad petitionem tuam veniam, quoniam me tãtopere per amicitiam (quę inter nos ſemper fuit) coniuras, vt textum, aut ſaltem eiuſdem aliquam expoſitionem & analyſin addam (quamvis philoſophum non deceat mutare omnino conſilium ſuum, niſi in melius) morem geram voluntati tuæ, & aliqua ex parte tuis votis ſatisfaciam: argumento cuilibet capiti adiecto, in quo omnium quæ in eodem continentur Synopſis pateat. Synopſin dico quia in eo, vno quaſi intuitu, totius capitis ſumma facilè patebit. *Vale 26. Iunij.* 1597.

Sui ex toto animo, tum arte, animo, amore.

J. CASVS.

CAP.

CAP. 1.

Virum { 1 *Natura rectè definiatur?*
2 *Natura ſit principium ſimpliciter actiuum?*
3 *Ars æmula naturæ poſſit rem vllam veri naturalem efficere?*
4 *Arte Chymicâ verum aurum fiat?*

CONſtat hic liber ſecundus, vt ille primus, ex novē capitibus, quorū duobus primis & duobus vltimis de natura, quid & quotuplex ſit, eruditè philoſophorum Princeps diſputat. In cæteris verò nōnullas quęſtiones de cauſis internis & externis movet; generatim hæc ſūma eſt totius libri, ſpeciatim autē, primi capitis ſynopſin ſic accipe. Ariſtotel. naturæ inveſtigat definitionē, diviſionē in materiā & formā approbat, ſtultoſq; arguit & curioſos, qui inaniter quęrunt *Virum natura ſit nec ne?* cùm conſtet eſſe in toto theatro mundi, & in ſingulis partibus eiuſdē. Tres ergo partes huius capitis ſunt, definitio, diviſio, redargutio. Definitio naturę eſt, vt *natura ſit principium & cauſa motus & quietis in re qualibet naturali primò & per ſe, non fortuitò.* Diviſio quoq; naturæ eſt in *materiam & formam* vt ſupra. Redargutio deniq; eſt otioſę dubitationis de natura, *An* (ſcilicet) *ſit omnino?* q̄ rectè appelles otioſam, quia fruſtra quęritur, *An ſit natura?* cùm quęlibet pars mūdi ſit quaſi index naturæ: quo verſo, ad abdita & occulta naturæ oracula in vniverſo volumine mundi recōdita facilè quiſq; dirigatur. Quid moror? naturæ definitionē diſcutit à cōparatione rerum, quarū aliæ artificioſę, aliæ fortuitæ, aliæ fatales dicuntur. Naturales verò quæ ipſum in ſe internū ſui motus principium & cauſam habēt. Hinc multiplex emergit diſtinctio rerū, ſcilicet quomodo naturæ opera ab effectis fortunæ, artis, & fati differāt. Naturæ opera neceſſaria ſunt, fortunę eventa incerta ſunt, in artis effectis eſt imitatio naturæ, in fato deniq; & fatalibus eſt nulla vel artis, vel naturæ, vel fortunæ conditio, ſed pro arbitrio & nutu motoris, aliquando permulta

Synopſis primi capitis.

Tres ſunt capitis partes.

Natura quid?

Dubitatio otioſa quæ?

Res naturales quæ?

contra naturam, artem, & fortunam mouentur. Et certè hoc conuenit, vt cognitâ naturâ naturæ author & motor cognoscatur. Sed plura de hac re postea, ad naturæ definitionẽ exponendã festino.

Natura quid significat secundùm diuersos.

Prætereo hîc lubens theatrum philosophorum disputantium de hoc nomine, quorum alij Deum, alij Dei voluntatem, alij ministram Dei, alij diuinã potentiam, alij diuinæ potentiæ in rebus influentiam, alij causam motricem omnium, alij insitam essentiam rerum, alij materiam & formam, alij denique metaphoricè matrem, nutricem, conservatricem causam appellarunt. Prætereo (inquam) hæc omnia,

Plut. de Placit. philo. l. 1. cap. 1. & 30.

& lectorem ad Plutarchum, in libro primo de Placitis philosophorũ refero. Nunc memor promissi, memor epitomes, divinum nomen vel potius numen naturæ, quod omnia in se cõprehẽdit, vnius quasi sphęrulæ angusto ambitu compressum & comprehensum demonstro, et sic cum Philosopho hoc loco definio. *Natura est principium & causa vt id moueatur & quiescat, in quo primo & per se & nõ ex accidẽte inest.* Natura quæ hoc loco definitur est vniversalis, non singularis;

Natura quid.

Naturæ definitio explicatur.

physica non mathematica, non dialectica, non metaphysica; finita non infinita; hæc (inquam) natura est *principium* internum non externum, simplex, actiuum non passiuum, cum re naturali cohærens non eidem adiacens, per essentiam coniunctum, non influens aut extrinsecus adveniens. Additur nomen *causæ* vt excludatur privatio, quę generationis principia non causa dicitur. Particula *motus & quietis* intelligenda est generatim de omni mutatione physicâ, quæ terminum a quo materiam, terminum ad quem ipsam formam & finem habet. Est enim natura principium motus respectu materię, est autẽ principium quietis respectu formæ. Quippe materia res inchoata est in qua non quiescit natura, forma quidem res perfecta est in qua absolvitur motus. Nam dum est in motu est in progressione & fieri, vt aiunt, cùm verò ad formam pervenerit, in ea, vt in portu & asylo, delectatur. Hinc principia mathematica & metaphysica excluduntur ab hac definitione, quę licèt illa causę sint quodãmodo motus & quietis, physicè tamen seu naturaliter non sunt, vt constat in motu *horologij* si artem, & in *quiete seu statu solis retracti* si primam causam primũq; motorẽ spectes. Ars enim ex imitatione naturæ quasi naturalem motũ efficit; prima autẽ causa naturam ad placitum & voluntatem regit. Verbum hoc *inest* quod sequitur, externas causas physicas hinc abigit, quæ tametsi moueant res naturaliter, non tamẽ mouent vt insint. Exempli causâ, forma *ignis* calefacit *aquam*, non tamen forma *ignis* in *aqua* est. *Cœlum, ignem, & aerem* mouet. Non tamen *cœlum* in *igni* & *aere* vt principium internum in vtroque

Natura principium motus & quietis. Lib. 3. Phys. cap. 1.

hæret

hæret. Per hoc verbum *primò* removentur quædam inſitæ vires, proprietates, & qualitates rerum, vt *calor ignis*, aliæq; primæ affectiones quæ & movent & inſunt; ſed non *primò*, vt natura, quæ in materia & forma eſſentia rerum dicitur. Poſtremò hæc vltima clauſula *per ſe & non ex accidente*, reijcit cauſas quæ ex acccidente non per ſe inhærent. Sic Hippocrates curans ſeipſum redijt ad ſanitatẽ, non per ſe ſed per accidens. Nam etſi ſit in cauſa ſanitatis, per accidens tamẽ fit vt ſit medicus, & nunc æger ſuâ ipſius arte curetur; accidit enim Hippocrati ægroto habere in ſe artẽ qua ſanetur. Hactenus de textu & de prima quæſtione, quæ obiter & apertè in textu cõſtat.

Quæſtio 2.

Sequuntur nũc aliæ cognitu nõ invtiles & iniucũdæ ex ſenſu cõtextus elicitæ, quarum prima eſt, *An natura* hîc definita *ſit principium ſimpliciter actiuum*? Non ſum immemor me in priori libro intriviſſe ac defendiſſe hanc opinionem, quòd natura, quã Ariſtoteles definit, ſit principium aliquo modo diſtinctum à materia & forma, quodq; ſit quaſi vitale, ſpirans, & actiuum principium, non mortale, non languens, non otioſum. Agit enim, & ſemper agit, & propter finẽ, non fruſtra, non otioſè agit. Scotomiam ergo vel potiùs cæcitatem Scoti hoc loco in hoc fundamento fugio: quia naturam ſimpliciter ſeruam & paſſiuum inſtrumentum facit. Omnis (inquit) mutatio naturalis ſoli principio paſſiuo convenit, (quippe mutatio naturalis ea ſolùm dicitur, qua res naturalis apta eſt mutari, à quocunque agente res permutetur) hoc autem nulli rei naturali convenit, niſi a principio ſimpliciter paſſiuo; quippe vt res non omnino movetur niſi quia patitur: ita nec naturaliter moveri poteſt, niſi motum recipiat. At quid eſt hoc ipſum motum recipere, niſi pati? Parum attendis (Scote) cùm in ipſa concluſione contradictionem involvas. Nam attentiùs adverte; ſi motum recipere aut mutari naturaliter ſit pati, (quod libenter tibi concedo,) neceſſe eſt vt ſit aliquid agens quod hanc rem mobilem & recipientem reddat. Et quid (quæſo) hoc eſt niſi natura? eſt ergo natura principium actiuum potiùs quam paſſivum, vt ais. Res autem naturalis capax huius impreſſionis veluti mollis cera eſt, & ſigillo naturæ liquefacta cedit. Rectè ergo rem naturalem effectumque naturæ paſſiuum hoc reſpectu appelles, non autem ipſam naturam, quę principium ſimpliciter actiuum eſt, ſi illius motum & veluti manum, ſi opus & finem ſpectes; quippe motum efficit eodemque quaſi manu ſuâ formam & finem aprehẽdit. Eſto igitur, natura movet rẽ naturalẽ, ſi ſis Philoſophus hoc ipſũ nõ negas: eſt ergo natura principium ſimpliciter actiuũ, non ſimpliciter paſſiuũ (vt ais) niſi mouere

Natura eſt principium actiuum. Contra Scotum.

(vt

(vt Iohannes *ad oppositum*) promoveri interpreteris: & hoc esset ac si diceres, natura movet, id est, natura movetur: quod est penitus absurdum & à ratione omnino alienum. Da veniam (doctissime Scote) vt hanc nubeculam ab acie oculorum tuorum acu veritatis eximam. Academia (in qua vtriq; viximus alumni) ingenium, doctrina, sapientia tua me vrgent ad amplectendum nomen tuum, tuamq; sententiam in multis philosophiæ arcanis prosequendam: at in hoc fundamẽto philosophiæ, (ne tanti viri nomine error prælibatus dulce venenum in animis iuvẽtutis studioſę relinquat) operępretium duxi Homerum sapientem somni admonere. Homo sum, agnosco me posse errare. At iam in occultis causis naturæ disquirendis Philosophus esse cupio. Nec non scio amicum Socratem, amicum Platonem, amicum Scotum, magis tamen amicam esse veritatem, quæ velo subtilis ingenij aliquando obscurari potest, tolli autem non potest. Sed ad rem redeo, natura (hæc inquam natura physica de qua agitur) est principium actiuum, & quamvis ministra sit primæ causæ primiq; motoris, (vt antea ex Aristotele probauimus,) cuius respectu passiua quodammodo dicitur, comparatione tamen factâ ad res in globo naturæ versas, domina est, causaq; simpliciter activa nominatur. Si vrgeas materiam primam esse naturam, eandemq; vocari & definiri a Philosopho principium simpliciter passiuum, & hinc concludas naturam esse principium simpliciter passiuum, quia materia prima sic definitur esse; respondeo primũ languescere hoc argumentũ, tum quia est à parte, nempe materiâ, ad totũ nempe naturã; tum quia (vt supra docuimus) natura non est idem principiũ cum materia; tum deniq; quoniam à forma, quę est terminus ad quem tẽdit natura, rectiùs principium actiuũ, quàm à materiâ indigestâ mole passiuum dicitur; Ratio est quia a termino ad quem, non a termino a quo omnis denominatio per se & propriè fluit & derivatur. Sic embrio in vtero matris (qui rectè adhuc nec homo, nec bellua, nec planta definitur esse) homo dicitur, quia ad formam humanam natura eiu demq; totus conatus vergit. Similiter natura delitescens in rudiori massa molęq; materiæ, principiũ non passivum à materia quæ movetur, sed principium actiuum à forma ad quam tendit rectissimè denominatur. Præterea hoc etiam dico, quòd respectu materiæ primæ & secundæ appositè principium actiuum dicatur; quippe & illam movet, illam fovet, illam ad formam trahit: movere autem, fovere, & trahere, actionem non passionem docent. Si dices non movere materiam, eâdem operâ doces materiam non moueri: at omnium philosophorum calculis & consensu, materia mobile principium

dicitur

Arist. lib. 1. Eth. c. 6.

Natura respectu primæ causæ passiva est.

Respectu reliquarum naturalium activa.

Lib. 5. Phys. c. 5. tex. 48.

Embrio quomodo homo dicatur.

dicitur; movetur enim ad formam. Sed hoc vnum quæro, a quo mouetur nisi ab ipsa natura? est ergo natura principium movens, id est, activum respectu materiæ, respectu formæ actiuum esse quis dubitat, cùm ad eam vt ad amicam in omni opere suo & effectu tẽdat? Si ergo & respectu materiæ quam movet, & respectu formæ quam visuã occultã elicit, perficit, & capit, principium actiuum demonstretur esse, fallax est & insidiosa illa opinio, quæ lites in contrarium mouet, floresque philosophiæ atro succo erroris in radice prægustatæ veritatis inficit. Quid opus est multis? natura semper agit vt docet Philosophus, & nunquam est otiosa: est ergo actiuum principium non passivum. Iterum natura materiam movet: ergo eo etiam respectu, principium actiuum dicitur. Præterea naturæ potentia est simpliciter actiua in excitanda materia, in elicienda forma, in composito perficiendo: absurdè igitur principium simpliciter passiuum definitur; nam hæc omnia actionem arguunt. Adhuc natura est causa motus, quo in omni opere suo producendo vtitur: hic autem motus actus est, qui nõ à passiuo simpliciter, sed ab activo principio pendet: ergo natura actiuum principium non passiuum definiri debet. Deinceps natura non intendit monstrum, sed agit semper propter finem, intentio autem finis & actio propter finem, non passivo principio sed actiuo simpliciter conveniunt. Postremò quoniam constat omnes actiones viventium ab interno actiuo principio fluere & manare (cùm passiuum principium vim actiuam dare non possit quã penitus ipsum caret) sequitur necessariò concludi posse, naturam quam hoc loco definivit Philosophus non esse principium simpliciter passiuum (vt ait Scotus) sed simpliciter activum, vt veritas convincit. 3. Phys. cap. 3. tex. 18.

Alia fructuosa quæstio ex sententia textus elicitur, *Vtrum ars æmula naturæ res vllas vere naturales efficiat?* Cuius appendix hæc esse potest, *Vtrum arte chymicà naturale aurum fiat?* Vt multa discrimina inter artis & naturæ effecta Aristoteles in hoc textu ponit: ita symbola nonnulla insinuat, in quibus mirificè consentiant & consperent. Sic (inquit Plato) ars & natura conveniunt, vt natura ars Dei, Deus q; optimus artifex rerum dicatur. Imò (vt hic docet Philosophus) in subiecto operis, in modo operandi, in formâ & fine ars & natura sæpissimè consentiunt. Hinc artem & imitatricem, & sociam, & perfectricem naturæ frequenter in textu nominat. Cæterum in hoc luto & visco hærent nonnulli, ijdemq; docti & sapientes viri, quòd inter discrimina vtriusq; hoc vnum reperiant, artem semper esse externum principium, suiq; effecta non intrinsecus movere Quæst. 3. An rem verè naturalẽ possit ars efficere. Lib. 2. Phys. 3. tex. 79.

vt

(vt natura ſolet) hinc colligunt & concludunt, nunquam arte vllâ humanâ poſſe rem verè naturalem fieri, cùm res naturales perpetuò principium ſui motus & quietis internum, res verò artificioſæ cauſam externam motricem habeant; vt in motu horologiorum, naviũm, aliarumq; rerum artificialium videre licet. Cæterum res iſta longiorem diſcurſum poſtulat, ſubtiliorem q; diſputationem, vt denſis nubibus diſperſis, doctiſq; inter ſe recõciliatis, veritatis radius clariùs effulgeat. Conabor igitur pro viribus rem paucis peragere. Scio equidem & agnoſco artem externam cauſam eſſe, artiſq; opus & effectum plerumq; ſui motus externum habere principium; ſcio etiam formam rei naturalis actuoſam (vt ita loquar) & vivacem eſſe, formã verò artis (vt vtar verbo Philoſophi) ſtolidam & ignavam, nullâque effectrice potentiâ rei naturalis præditam & ornatam; hæc (inquam) omnia ſcio & libenter agnoſco: veruntamen illud etiam addo, artem eſſe æmulam naturæ: imo non taceo hoc etiam quod Philoſophus in textu habet, artem perficere naturam, idq; poſſe præſtare quod natura ſæpe non poteſt, vt in medicina adiutrice naturæ labentis & languentis conſtat.

Huius lib. cap. 8. & Cic. lib. 4. de Fin.

Sed hìc da veniã (ſtudioſe lector) ſi doctiſſimi amici rogatu nunc potius oratorem quàm philoſophum agam; is enim enixè rogat, vt arte per ſe fieri poſſe rem naturalem quo poſſim ingenio & arte probem. Quod quidem iam rogatus faciam, poſtquam cõtrarium (quod eſt meo iudicio in philoſophiâ verum) paucis inſinuaverim. Natura (vt omnes fatentur philoſophi) artis mater & principium eſt: ars ergo nihil per ſe agit, ſine ope naturæ; quippe tolle naturam tolles artem, at ſi tollas artem naturam non tolles. Convocentur huc omnes Mechanici, qui manu & arte vivunt, Polycletus, Apelles, Vulcanus Mechanicorum Deus; dicant an ſine *ligno*, *colore*, *ferro*, hoc eſt, ſine naturali materiâ opera ſuarum artium præſtare poſſint? Certè non poſſunt. Valeant ergo qui ſomniant, artem filiam naturæ poſſe quicquam efficere ſine matre, id eſt, ſine naturâ. Hoc vt punctis probem, conſidera mecum diſtinctionem artis, quæ eſt in Liberalem & Mechanicam: nec hæc, nec illa invitâ Minervâ, vt aiunt, id eſt, repugnante naturâ quicquam naturale poteſt producere: ars ergo nulla idipſum poteſt. Nã ars omnis eſt aut ingenua, aut mechanica; quòd nec hæc nec illa id poſſit præſtare operis hinc conſtat, quia ars omnis habitus animi eſt, cuius potentia, obiectum, medium, finis, motus & opus artem non naturam ſapiunt. Hinc potentia artis, obiectum artis, inſtrumentum artis, finis, motus & opus artis dicuntur, non naturæ. Nam (vt generale diſcrimen tradam) hæc omnia externa ſunt, non in-

Natura artis mater & principium.

interna, & coniuncta cum arte vt illa cum natura: Potentia enim naturæ vita in forma naturali eſt, obiectum res talis in quam tota natura tranſit, medium quoque naturale non ſine natura conſtat, finis, motus, & opus naturæ, ſpiritum & pulſum naturæ habent: at potentia artis nulla eſt, ſi non excitetur à naturâ. Nam vt non prodeſt medicina (quæ res artificialis eſt) intus ſumpta, vel foris applicata, niſi ipſa natura vires medicinæ addat (cadavera enim non curantur:) ita artis potẽtia, res planè externa, nihil movet, niſi materiam vimque ſuam ſuppeditet natura, in quibus fundamentum artis conſiſtit. Non eſt ergo quod iactet medicus de ſanitate quam arte reddit, non architectus de domo quam ſtruxit, nec chymicus de auro quod finxit, nec magicus de procellis quas excitavit; quippe in his omnibus ars nihil naturale efficit, ſed aſſumptâ re naturali aliquid fortaſſe mirabile ſenſibus obijcit. Quid de reliquis dicã? obiecto ſcilicet, medio, fine, motu & opere artis, quæ ſane omnia prolem nullam, nullum partum naturalem gignunt. Obiectum enim artificiale (ſit illud arte & ingenio ſapientiſſimi artificis inventum) ex ſe & vi ſuâ res ſegnis & fatua eſt, vimq; nullam habet producendi rem naturalem. Exempli cauſâ, lignum quadratum domum aut tectum, ferrum arte limatum gladium, aurum & gemma anulũ, res artificiales non naturales faciunt. Quid moror? ſimilis eſt omnino ratio (vt verbo concludam omnia) medij, finis, motus, & operis, quibus ars in ſuis effectis producendis vtitur. Inſtrumentum enim artis externũ eſt, finis externus, forma vel potius figura externa, motus per ſe artis internus nullus eſt, opus deniq; omne quod artis eſt, ſine ſpiritu pulſuque naturæ eſt. Quid enim penecillum Appellis, quid forma depictæ Veneris, quid motus in columbâ Architæ, quid mobile illud cœlum ſingulare opus, poſtremò quid vllâ arte inventa, cœlata, ficta efficiunt naturale? Certe nihil. Certè omnino nihil. Quid? non eſt ſanitas res naturalis quam medicina, non eſt planta res naturalis quam agricultura, non eſt aurũ res naturalis quod ars chymica, nõ eſt pluvia res naturalis quam ſæpe ars magica efficit? Reſpondeo, artem per ſe hæc non efficere; medicina enim non gignit ſanitatem, ſed iuvat debilem naturam, vt excitata veluti à ſomno, expellat hoſtẽ & ad ſeipſũ redeat. Sic agricola ſerit, incidit, ſed natura plantã producit; ſic ars Chymica aurũ effingit, at nõ per ſe & ſine naturæ virtute fingit. Magici dæmonum ſubſidio nõ ſine ſubiecta re naturali cœlũ aut aerẽ mutãt. Et ſane vt in iſtis exẽplis conſtat, artẽ per ſe rem naturalẽ ſimpliciter nõ fieri; ita in alijs omnibus naturæ effectis videre licet, artẽ deficere & lãguere, ſi opus naturale perficiendum

dum ſpectes. Quamuis ergo ars æmuletur naturam, eamq; deficientem in multis iuvet: rem tamē naturalem per ſe & vi ſuâ abſente naturâ non facit. Ne chymica illa quidem, quæ multos miſeros, paucos fortunatos reddidit. Nam eſto quòd aurum puriſſimum hac arte fiat: arte tamē ſolâ fieri hoc ipſū nego. Subeſt enim aliquid ſēper naturale quo Indicū hoc opus effingatur; Sal, ſulphur, Mercurius, elemēta Chymicorū, ſūt ipſa quidē naturalia; ignis, motꝰ, & cœleſtis planetarū influentia iſtorū inſtrumēta ſūt quoq; naturalia; tinctura auri, ipſeq; puluis ſolis, ſeu Lapis philoſophicus, poſt tot exantlatos labores ſunt deniq; res naturales. Si ergo illorū principia, elemēta, effecta res naturales ſint, ſine quibꝰ hæc ars nihil poſſit operari: itaceāt Paracelſiani, & diutiùs impudēter ne iactent, ſe poſſe res naturales ſimpliciter ſuâ arte, ſine vlla re naturali ſubiectâ fabricare. Mirabilia certē oſtentant oracula, vel potiùs ſophiſmata artis ſuæ, nimirum ſe poſſe metallis, lapidibus, rebuſq; omnibus inanimatis, vegetabiles, & vitales motus & vires indere. Imò (quod horrendum eſt dictu) ſe poſſe hominem ſine maris & fœminę amplexu, arte ſolâ Chymicâ procreare. Credo equidē Lapide philoſophico; nā aliter ab illis infantuli nō generātur. Omitto verba, rē ſolā ago; certū eſt formā artis nō eſſe effectricē motus naturalis, ſed intus latere naturæ potentiā, ſi aliquid naturale fiat. Si ergo nō ſit principiū naturalis motꝰ, res naturalis arte nō fit; quòd verò non ſit cauſa naturalis motus conſtat; quia ſi lignum, ex quo fiat lectus, terræ mandatum refloreſcat, motus hic non ex vi artis, ſed ex naturæ virtute naſcitur. Similis eſt ratio omnium quæ naturaliter movētur; exēpli cauſā, aurū annuli, ſi moveatur deorſū, hunc motū a naturâ nō ab arte habet, et ſi vlla eidē ab arte attribuatur virtus (vt de ānulo Gygis ferunt) hæc quidē non naturalis, ſed artificialis dicitur; rē ergo naturalem ars nulla facit. Carmina, verba, herbæ, amuleta, ſpecula, inſculpta deniq; ſyderum figuris idôla, aliaq; ſexcēta illa vaniora ſymbola inſaniæ, ſi quā vim præter fraudē Dæmonicā habeāt, habēt illā quidē à naturâ, nēpe ab occulta & multiplici influctiā aſpectuq; ſyderum, motuq; rerū naturalium, aut a naturali potentia dæmonum, qui præter longam experientiam & vſum rerum, ſpiritualem eſſentiam & cognitionem, (quâ homines diſcutiendo vacillantes fallantur) adhuc poſt lapſū retinent. Non tamē hic nego, quin eadē ſit aliquādo res naturalis & artificialis, vt annulus reverā nihil aliud eſt quā aurū, & ſtatua cerea aut lapidea nihil aliud quā æs aut lapis: rationes tamē & formę iſtorū ſūt diverſę, vnde motus alius aliuſq; oritur. Artis enim figura naturalē vim nō imprimit, naturalē nō efficit motū; neq; forma naturalis vim aut motū artificialē. Cæterùm ſublatâ

Vide Arnold. de Villa nova, in lib qui Rosarius philoſophorū inſcribitur, & Lullū de arte Chymicâ.

Sophiſmata Paracelſianorum.

Herodot. in Clio, & Cic. lib. de offic. 3.

latâ naturâ artis opus concidit, arte tamẽ extinctâ natura & naturale manent. Sed hæc quoad inſinuandã veritatẽ in hiſce quæſtionibus hoc tempore ſufficiant; nunc autem cùm veritati primitias & tributum perſolverim, amicitiæ aliquid aſcribam, aliamq; induens perſonam pro viribus ingenij, contrarias partes in vtrâq; quæſtione defendam; nec non demõſtrabo poſſe fieri per ſe arte rem naturalem, verumq; aurum a Chymicis poſſe fabricari.

Philoſophus quidẽ totus in hac re nunc videri velim; ſed omiſſis verbis rẽ agrediar. Multa ſanè mira, multa ſtupẽda de arte tradũtur, loquatur pro ſe (ſi placet) aſtrologia, loquatur naturalis magia, loquatur medicina, quæ ſi loquãtur, hoc vnum certè dicent, *arte poſſe rem naturalem fieri.* Eſt enim vis in verbis, eſt vis in ſignis, eſt vis in confectis medicinis & amuletis, movendi, mutandi, adiuvandi naturam. Agrippa, Guido, Haly, voluminibus hoc ipſum teſtantur. Hippocrates, Galenus non negant; non it inficias ipſe Ariſtoteles, qui arti id ſæpe aſcribit, quod naturæ non dedit. Omitto hoc loco iudicialis aſtrologiæ & magiæ ſecreta de excitandis dæmonibus, de generãdis affectibus, de procellis movendis & ſedandis, de efficiendis magnis mirabilibus: hęc (inquã) omnia omitto, ne ſuperſtitioſè in hac cauſa egiſſe videar. Illud tamen dico, res naturales nonnunquam veriſſimè habendas eſſe, quæ harum artium vſu & virtute de novo fiãt. Addã exẽplũ vt rem apertè videas. Aſtrologi opticũ & perſpectiuũ (vt aũt) chryſtalli vitrum arte ſuâ fabricare docẽt, in cuius centrum radij ſolis collecti in flammam commutantur; arte hoc loco naſcitur flamma, quæ res verè naturalis dicitur: arte ergo fieri poteſt res verè naturalis. Nõ hîc loquar de converſione Archimedei cœli, de motu colũbæ quam Archytas finxit, de ſtatua Veneris arte moventis quã fabricauit Dedalus: non de Gygis annulo, non de Apollinis tripode, non de alijs ſexcentis miraculis artis & ingenij, de quibus antiquitatis nuncij & teſtes veritatis, (hyſtorias, eaſdemq; nõ fabuloſas intelligo) miranda tradũt. Solùm hîc oculis ſubijcio rerum quæ negari non poſſunt demõſtrationes. Hîc dicat mihi terræ filius, qui altiùs terrâ aciẽ animi nõ attollit, dicat (inquã) mihi quid in hac re dubitet. Certũ eſt rẽ naturalẽ arte veriſſimè fabricari poſſe: quod talpa negat, quia præter ceſpitẽ & glebalã terræ nihil ſapit. Vrgeo fortaſſe acrius. Imo vrges, ſed ſine ratione, ſine exẽplis, teſtimonijs & argumẽtis vrges. Itane? Exẽplũ vnum & rationẽ exempli habes. At validiora cauſæ præſidia requiro. Attẽde, & audies fortiora; & quoniã animo ægrotas, dabis mihi (vt opinor) ſanitatẽ rẽ naturalẽ eſſe. Nõ ægroto, rẽ tamẽ naturalẽ eſſe libenter cõcedo. Age igitur, quis non videt hãc rẽ medicorũ induſtriâ

Flamma verè naturalis poteſt ab arte produci.

Sanitas res naturalis eſt, et ab arte fit.

ſtriâ & arte(deficiente naturâ)fieri? Fieri(dico)nam languens natura ruenſq; in ſepulchrum,à morte ad vitam,à morbo ad ſanitatem, ſolius medicinę operâ revocatur,daturq; ſanitas,finis & opus medicinę. Præterea,vt in eadem ſcientia veſtigia firmiora premam, quis ignorat *tetrapharmacum* origine rem artificioſam eſſe, (puta emplaſtrũ, expice,cerâ,adipe,reſina,& ſuccis herbarum confectum?) at in hoc emplaſtro(quamvis ſit res arte facta)vis quædã interna movendi ineſt,vnde res naturalis dicitur : arte igitur res verè naturalis conſtat. Ars enim medica hoc inſtrumentum ſanitatis fecit; at hoc inſtrumẽtum modo quo vim ab arte ſanandi habet impreſſam, rectiſſimè res naturalis dicitur:rem ergo naturalem,ars verè facit. Huc adde reſtaurationem humidi naturalis(rem maxime naturalem) arte medicâ in flore iuventutis fieri poſſe, quam in occaſu & autumno ſenectutis, nec medicina,nec ipſa natura faciunt;fieri(inquam)poſſe; nam ſpirituum tum vitalium,tum animalium, (in quibus potiſſimùm cõſiſtit & fluit hoc oleum vitę)fit reſtauratio:fit ergo reſtauratio humidi naturalis;at hæc ipſa reſtauratio humidi eſt res verè naturalis : fit ergo arte res verè naturalis. Sed ambitioſus ſum exemplis & argumentis in propria facultate mea:ab alijs argumenta petam. Adeſdum agricola, doceq; hunc terræ filium & talpam artis myſterium tuæ. Tu(vt opinor)corticem aliquando braſicæ,aut alterius agreſtis fruticis incidis cultro,ibiq; inter corticem & truncum plantę,florem aut folium arte opportunè inſeris. O miram rem artis! flos alterius plantæ ita inſertus totam arborem in aliam ſpeciem mutat; imo mutat, tametſi flos ille in minimum virgultum aut ramuſculum inſeratur. Quid nunc obſtat ergo quo minus concludam,arte rem verè naturalem fieri? fit enim ex braſica pyrus,novaq; ſpecies plantę ex inoculatione (vt aiunt) floris. Et certè non eſt quòd naturæ hoc opus & effectum aſcribas, præſertim cùm vis maior naturę in radice & trunco alterius plantæ, quã in flore recẽter inſerto vivat;at arte per florem inſitum in virgulam nova ſpecies naſcitur,quæ nova ſpecies arte facta,res verè naturalis appelletur. Non te præteribo(Archimedes inſignis) qui Geometricâ proportione artis tuæ,aquam ab imis terræ venis & medullis in altiſſima tecta fluere & volare doces curſumq; eiuſdem ſurſum, qui eſt præter naturam,arte naturalem facis. Studioſe lector, res facilis eſt ſi diligenter attendas. Nam canales ſuos plumbeos,ferreos,aut æneos hic artifex in altiſſimo fonte propè ędificia fixos lino aut aliâ materiâ ficcâ & combuſtibili implet : hac materiâ accenſâ conſumitur aer, aere conſumpto aqua in altum fluit, fluxu ſic ſemel facto nõ refluit, ne inane & vacuum admittatur. Sic curſus aquæ præter naturam, ar-

Inoculatio facit novam ſpeciem plantæ.

Aquæ motus ſurſum quî naturalis.

te naturalis redditur: rem ergo verè naturalem ars ipſa efficit. Nam hic fluxus verè naturalis eſt, quamvis vi quadam ſic factus maneat. Quid plura? conſtat vbiq; ſapientes medicos plurimi æſtimare amuleta; ſuoſq; characteres, annulos, & imagines non parvi æſtimare Aſtrologos, ſi certo aſtrorũ ſitu & aſpectu fiant. Nõ ſunt ludibria iſta, non ſunt præſtigiæ dæmonũ, ſed res verè naturales, vt Plato, & Plotinus docent; naturales dico, quia ſic factæ vim quandam cęleſtem induũt, miraq; effecta in morbis & malis profligandis habent. Poſtremò, ſi probabiliter à locis Topicis diſputare in philoſophia liceat, hoc argumentum a fortiore tenet. Ars ſæpe edit effectus quos natura nõ poteſt: ergo eos etiam poteſt quos natura poteſt; et proinde res verè naturales poteſt efficere. Ratio ſequitur; nã ſi id quod minùs videtur cõvenire cõveniat: id etiã ꝙ magis convenire videtur conveniet: ſed minùs videtur convenire arti vt id poſſit quod natura nõ poteſt: ergo magis videtur eidem cõvenire vt id agat quod natura agit.

Amuleta quãdoque valent.

Plato in 2. dialog. de luſto. Plotinus cap. 40. lib. 4. Ennead. vt docet D. Aug. lib. de Civitate Dei 10. cap. 11.

Omiſſis probabilibus ad appẽdicẽ quęſtionis venio, quę eſt *Vtrũ ars te Chymicâ verè aurũ naturale fiat?* ꝙ ſi fiat, negãdũ nõ eſt quin ars rem verè naturalẽ fingat. Non ſum neſcius aut oblitus, me Alcumiſtarũ fumulos & in præfatione prioris libri, & in alijs locis mearũ lucubrationum nõ ſimpliciter approbaſſe, ſed illos fumos intelligo, qui admodũ venenati, ſale, ſulphure, & mercurio facti, plurimũ oculis ſtudioſorũ nocent. Multi enim hodie qui artẽ non callent, tanquã carbonarij in foco Chymico ſemper verſantur: nec nõ ſuffocãtur fuligine, quã ſpe auri faciẽdi & capiẽdi in pręcordia trahũt. Sed adeſdũ Bacone, (Angliæ decus, & honor antiquæ Academiæ noſtræ) quid (queſo) de Lapide philoſophico, & q. de auro fabricãdo à te cõtẽpto cenſes? nõ eſt quod queram; nã ſcio te manibus pedibuſq; in eã ferri ſententiã, quòd arte Chymicâ vtrũq; fiat. Rationes percurrã paucis, nõ poſſum multis inhærere. Cũ ſulphur & agẽtum viuũ ſint materia cõmunis omnibus metallis procreãdis, (vt Ariſtoteles omneſq; fere philoſophi ſapienter docent) cũq; aurũ metallorũ puriſſimum, non ſolũ materiã à ſulphure ſed tincturã habeat, ſimiliterq; argentum à mercurio, quis eſt tã inerti ingenio qui nõ videat, poſſe has materias ita arte tẽperari, vt ex ijſdẽ cõtẽperatis aurũ & argẽtũ fiant? Sed hic labor, hoc opus eſt, vt forma naturalis in hãc materiã arte inducatur. Certè & laborioſũ & operoſũ eſſe agnoſco, ſed nõ impoſſibile. Laborioſũ & operoſũ eſſe dico, quia in auro cõficiẽdo calor cœleſtis & pręcipuè ſolaris (teſte Philoſopho in Meteoris) requiritur: at quomodo ars cœlo & ſoli imperet, perpauci inter ſapientes intelligunt. Sed attẽtiùs mecũ conſidera Chymicorũ in hac re ſolertiam. Illi paratâ materiâ globum cœli vertunt, obſervãt

Quæſt. 4. An arte chymicâ verè aurum naturale fiat.

Sulphur & Argentum vivum communis ſunt materia omnũ metallorum.

tempora, aſpectus notant, non ignorant influentias ſyderum, opportunè materiam auri, igne artificiali dociliorem ad recipiendam formam auri factam obijciunt ſoli, & vt vnus idemq; numero radius ſolis igniſq; cęleſtis eſt in aere, cùm lumen ſolis per ignẽ, in acrẽ trãſit: ita vnus idemq; calor ignis & ſolis eſt, cùm in materiam auri docilẽ & prępparatam cadat. Sic vt vides quamuis ars imperare cœlo ſolique non poſſit; poteſt tamen obſervare tempora, in quibus materiam tam aptè, tam tempeſtiuè accommodet, vt ſol & cœlum non poſſint non ſuas vires in eandem materiam tam aptè & tempeſtiuè præparatam exercere, formamque auri veram inducere. Neque hoc modo ſolùm calor cœleſtis conciliatur & attrahitur ad cõficiendum aurum, ſed tum magis eminet & apparet, cùm igne temperatiſſimo auri materia ſuas fęces & ſordes exuat, ſu-mq; primævam naturam ſeu quintam eſſentiam (vt aiunt) incipiat induere. Quippe ineſt in re quâlibet naturali, præter elementarem molem quinta eſſentia, i. cæleſtis natura, quam per motum, lumen & influentiam recipit. Et hæc quidẽ natura tum maximè vivit vigetq; cùm artificiali igne privatio (*vipera naturæ*) coacta ſuum virus depoſuerit; ideſt, cum tartarea & terrea fæx, qua res quælibet tãquam mole opprimitur, vi ignis (conſumentis craſſa, conſervantis pura,) evanuerit. Hâc vmbrâ vides rationem qua demonſtratum eſt, arte poſſe fieri & conflari aurũ. Memor ergo thematis propoſiti concludo artem poſſe rem naturalẽ conficere, veriſſimamq; illius formam inducere; eſt enim aurũ res verè naturalis.

Quinta eſſentia in re qualibet naturali.

Privatio vipera naturæ.

Prætereà vt vires addam argumentis meis, dico artẽ ęmulã & imitatricẽ optimã eſſe naturæ. Rationẽ ergo nõ video, quin in efformando auro ſuã ducẽ ad vivũ imitetur, ideq; præſtet quod ille poteſt: præſertim cũ in difficilioribus ex imitatione frequẽter lõgè maiora faciat. Exẽpli cauſa, ars ſępe apes ex fimo in ventre bovis inſerto, gignit: angues, bufones, ſerpẽtes ex equinis pilis & ovis galli in ſterquilinio ſepultis procreat; muſcas emortuas cineribus calidis coopertas ad vitã excitat. Quid? an ex imitatione naturæ ars vitã creat? Lõge incredibilius & difficilius eſt hoc agere quã aurũ cõficere. Nõ dubitãdũ igitur eſt, quin etiã poſſit Lapidẽ philoſophicũ, aurũq; puriſſimũ cõſtituere, ſi vt debet naturalia actiua paſſiuis, variamq; permixtionẽ & temperiẽ ſulphuri & argento vivo, per ignem fouentem, non vaſtantẽ (cœli aſpectu & aſtrorũ influxu obſervatis) prudẽter accõmodet. Nã vt medici collectis herbis (ſole in hoc vel illo ſigno exiſtẽte) prout ars pręſcripſerit, arte meliores confectiones, & ſalubriores medicinas habẽt, quæ tamẽ vires ſuas omnino perdunt ſi nõ obſeruetur aſpectus: Ita

Chymici

Chymici paratis, compoſitis, igniq́; fovente temperatis auri & argẽti materijs, ſi ſolis & Mercurij aureũ aſpectum & influxum non obſervent, ipſe ſuâ decidunt & privantur. Sin verò obſervent, proculdubio vota obtinebũt, aurumq́; arte conficiẽt naturale. Huc adde, quòd ſapientiſſimi viri philoſophi de hac arte ſcripſerint, fideq; ſanctiſſimâ affirment, & ſe & maiores ſuos puriſſimum aurũ cõfeciſſe: vt nos nũc credimus aureum illum Militem Dominũ Richardum Kelly vſu Lapidis philoſophici, ſine fuco ſine fraude idipſũ fabricare. Si fidẽs annalibus temporum, viriſq́; iuſtis, doctis, ſanctis, non penitus detrahatur: credenduin eſt et olim factum, & nunc arte fieri aurum naturale, quo purius in viſceribus terræ à ſole & naturâ nõ generatur. Purius (inquã) vi ſolis & naturæ quã vi artis nõ generatur; quia non minùs notæ ſunt primæ & ſecundę qualitates earũq́; tẽperies arti, quàm naturæ. Si ergo obſervatis circumſtantijs & præceptis aurum nõ fiat, error hominis non artis erit. Quid multis? fontes permulti apud Anglos, virtute ſua ligna in lapides, lapides in ferri duriſſima fragmenta vertũt. Cur ergo res impoſſibilis ducitur, cũ præparetur materia, obſervẽtur tempora, notentur ſydera, cognoſcãtur qualitates & menſuræ rerũ, vt arte chymicâ Lapis philoſophicus & aurũ naturale fiat? Vidimus nuper & experentiâ notũ habuimus puriſſima olea cynnamomi, vitrioli, nucis moſchatæ, caryophyllorũ, nec nõ tincturas fluentis auri & gemmarum ſtudio & induſtriâ huius artis fieri. Quid igitur (quæſo) impedit quo minùs ipſum aurũ fiat? Adeſt materia argentũ vivum & ſulphur, adeſt inſtrumentũ, nimirum ignis, adeſt efficiens cauſa, nempe cœleſtis influẽtia & calor; quid reſtat? nihil certè præter induſtriam hominis qui modum, præter laborem qui medium cõficiendi teneat. At cognitis rerũ qualitatibus, modus: cognitis temporibus & influentijs cœli, medium tenetur. Non eſt quòd hoc loco objcias te adhuc ex fornace chymico non vidiſſe aurum efformatũ, & inde concludas temerè, fieri idcirco non poſſe. Satis eſt ſi maiores viderint, qui olim multa artis opera, quæ tu nunc vides, non viderũt; puta literarum Typographicum prelum, Tartarei pulueris vſum, artẽ ex filice conficiendi vitrum. Arripio hìc anſam iterum inculcandi cauſam, ex filicis puluere vi ignis depurato fit vitrum: ex ſulphure ergo vi ignis ſublimati fieri poteſt aurum. Arte præparatur materia, arte componitur flamma, arte obſervatur influentia; hinc aurum naſcitur, ſi adhibeatur induſtria. Concludo igitur quod imprimis propoſui: artem poſſe rem verè naturalem fingere, aurumque verum & naturale efformare.

Multi aurum purũ fecerũt, Rich. Kelly.

Vitrum ex filice fit.

Diſtinctio primæ quæſtionis, Vtrum natura rectè definiatur?

In expoſitione huius quæſtionis conſiderãda ſunt

- Diſtinctio nominis, quippe nomen naturæ ſumitur vel (Lib. 5. Metaph. cap. 4.)
  - Metaphoricè, & ſic Deum Thales, ſic Dei miniſtrã aut voluntatem Plato, ſic divinam potentiam Zeno, ſic matrem omnium Seneca nominârunt &c.
  - Verè, idque vel
    - Communiter & fulè
      1. Realiter, vt ſe extendit ad omne ens reale, ſive ſit ſubſtantia, ſive ſit accidens; vnde natura Platonis, natura virtutis dicitur.
      2. Intentionaliter, vt ſe extendit ad omne ens intentionale; vnde natura generis & ſpecici nominatur.
    - Proprièe, pro interno principio motus in re naturali, & ſic hoc loco definitur.

Definitio, in qua dicitur natura principium, ad notandum quòd ſit prior illa re cuius eſt natura; dicitur etiam cauſa, ad notandum quòd res naturalis dependeat ab ea; dicitur per ſe, ad removendum cauſas per accidens, quales ſunt caſus & fortuna; dicitur non per accidens, ad tollenda accidentia quæ ſunt cauſæ motus, vt *gravitas* & *levitas*; dicitur in quo ineſt, ad excludenda ea quæ vi, impetu, aut arte movent: per nomen *motus* intelligitur omnis naturalis mutatio, & per *quietem* omnis naturalis perfectio.

Vſus quæſt. eſt vel
1. Phyſicus, vt hoc iacto fundamento, omnia ſequentia de natura meliùs intelligantur præcepta.
2. Metaphyſicus, vt cognito hoc ordine rerum, altiùs mens volet humana ad naturæ authorem, qui providentiâ ſuâ regit, diſponit, & moderatur omnia.

Opp.

In priori libro ſatis de natura diſputatum eſt: otioſa ergo iſta repetitio, & inanis verborum eccho ſtrepituſq; eſt fugiendus.

Reſp. *In priori libro natura à materia & forma in ratione principij diſtinguitur; in hoc verò definitur: ſatis fortaſſe illic de diſtinctione nominis, at hîc de eiuſdem eſſentia agitur.*

Opp. *Latiùs patet hæc definitio quàm definitum: ergo non eſt admittenda. Antecedens probatur, quia convenit potentiæ primæ cauſæ, qua omnia ſecundum ordinem naturalem fiunt. Eſt enim hæc potentia, vis quædam univerſalis per omnes mundi partes fuſa, rebuſq; ſic inſita, vt per eam eſſe, moveri, et quieſcere rectè dicãtur. Hãc vim divinam Plato naturã apertè nominat, eandemq; definit ex eodem Oratore cauſam abſolutam per univerſas mundi*

(Lib. 10. de Repub. li. de Natura Deorum.)

partes,

partes commeantem, cuius ſolertiam (vt ait) nulla ars, nulla manus, nemo artifex conſequi vnquam poteſt imitando.

Reſp. *Potentia vniuerſalis duplex eſt, vel metaphyſica quæ primam cauſam, vel phyſica quæ ipſam naturã ſequitur: illa actu infinita eſt, & ſolùm per influentiã rebus phyſicis cõmunicatur, hæc finita, & per inhærentiã conuenit: illã Plato naturã appellat, ſed (vt aiunt) naturãtẽ, eandẽq; definit in libris de Natura Deorũ Orator, vt ſupra; hãc verò Ariſtoteles ſæpe intelligit, cùm naturã internã potentiã et principiũ nominet: illa iterum potentia eſt ſeparata à rebus naturalibus per ſe, per influentiã tamen cõmunicata; hæc verò eſt inſita cauſa, vi ſuâ coniuncta rebus: illa denique hîc non definitur à Philoſopho (eſt enim quiddã metaphyſicũ) hæc ſub definitione naturæ comprehenditur; eſt enim quiddã phyſicum & naturale, imo potius analogicè ipſa natura. Nã potentia prima cuiuſq; rei eadẽ eſt eſſentiâ cum principio ſuo, aut ſubiecto in quo ineſt, vt potentia ratiocinandi eadẽ cum anima ratiocinatrice; ſimiliter hæc potentia naturæ eadem cum natura. Paucis concludam, illam potentiam metaphyſicam, infinitam, diuinam, per influentiam ſolùm communicatam rebus, nulla ars, nulla manus, nemo artifex conſequi poteſt imitando; at hanc humana induſtria & ſolertia imitari poteſt.* Potentia vniuerſalis duplex eſt.

Opp. *Motus & quies ſunt accidentia: ergo natura non eſt eorum principium. Argumentum tenet, quia ex ſubſtantia non fit non ſubſtantia: cùm ergo natura ſit ſubſtantia eorum quæ ex ea fiunt, fieri non poteſt vt motus & quietis ſit principium. Præterea natura dicitur ineſſe eſſentialiter ſuis effectis, at abſurdum eſt dicere naturam eſſe in motu & quiete, quæ ſunt accidentia; ſic enim ſubſtantia ineſſet accidentibus.*

Reſp. *Solutio huius argumenti facilis eſt, ſi dicas per motum & quietem intelligi motus et quietis ſubiectum, id eſt, rem naturalẽ, quæ nata eſt ad motum ſi materiam, nata eſt ad quietem ſi formam & finem ſpectes.*

Opp. *Cœlum ſemper mouetur, terra ſemper quieſcit: ergo natura non eſt principium motus & quietis in omnibus.*

Reſp. *Solvitur hic nodus ante de cœlo, vel quòd in centro et polis quieſcat, vt alij, vel quòd quieſcere dicatur in ſua formâ, perfectione, & fine, vt nonnulli alij meliorum iudicij ſentiunt. Sunt etiam qui reſpondent, hæc duo verba motum & quietem, intelligi quidem à Philoſopho diſiunctim non coniunctim in definitione naturæ. Liberum quẽlibet relinquo opinionis ſuæ, ſed meliorem mediam reſponſionem eſſe puto.* Cœlum qui dicitur quieſcere.

Opp. *Natura non eſt principium corruptionis: ergo non eſt principium omnis motus, vt Ariſtoteles docet. Antecedens probatur, quia natura eſt principium conſeruationis non interitus: argumentum tenet, quia corruptio eſt ſpecies motus. Præterea natura nõ eſt in corrupto, quod eſt non ens: ergo non eſt principium corruptionis.*

Corruptio sumitur dupliciter.

Resp. *Corruptio sumi potest, vel generatim pro privatione, & sic est principium transmutationis, vel specialiter pro interitu rei actu existentis, & sic est motus; eiusdemq; causa est natura, vt successione fiat perpetua rerum conservatio. Hinc ab Aristotele mors ipsa aliquando naturalis corruptio dicitur. Postremò corruptum considerari potest, vel simpliciter, & sic habetur non ens, vel comparatè ad rem aliam succedendam, & sic ens secundùm quid, ex parte mobilis materiæ nominatur.*

Corruptum sumitur dupliciter.

Lib. 3. de Anima c. 10.

Opp. *Anima humana est principium motus in homine, teste Philosopho, sed anima humana non est natura: ergo aliis convenit hæc definitio quam naturæ, minor constat multis in locis apud Philosophum, vbi docet animam humanam non esse rem naturalem, vt in 5. cap. 3. lib. de anima & lib. 2. de partibus animalium cap. 2. asserit Aristoteles.*

Lib. 2. & 3. de Anima c. ap. 5. Lib. 2. de part. Ani. cap. 2.

Resp. *Discussa hac lis & controversia antea fuit, sed iterum dicimus duobus modis considerari animam humanam, vel absolutè vt est spiritus, & sic omnino non est res naturalis; vel respectivè vt est actus corporis, & sic est verissima forma humani corporis, à quâ omnes illius motus sunt, & hoc modo res quodammodo naturalis dicitur.*

Anima humana dupliciter sumitur. Quid sit res naturalis.

Opp. *Gravitas, levitas, naturalis figura, calor aliaq; per multa sunt principia motus, ergo aliis convenit hæc definitio à definito. Antecedens probatur ex Aristotele lib. 7 & 8. physicorum, vbi demonstrat, hæc esse in rebus naturalibus principia motus.*

Motus principium duplex, Primarium. Secundarium.

Resp. *Vsus verbo D. Thomæ, respondeo hæc esse quidem principia motus in re naturali, sed secundario, non primariò: non enim insunt in re genita intrinsecus vt natura, sed insunt ex consequenti vt accidentia, qua vel formam vel materiam, vel totius compositi essentiam concomitantur.*

Distinctio secundæ quæstionis. Vtrum natura sit principium simpliciter activum?

Natura physica cõsideratur duobus mõdis, vel in

- Comparatione ad primam causam, & sic est principium simpliciter passivum: vtitur enim Deus naturâ secundùm providentiam pro voluntate suâ vt *domino suo servo.*
- A natura passionis, quæ est forma ab agente fortiore illata in passum, vt *calefactio ignis in aquam*; sed nullum est agens fortius ipsâ naturâ: ergo natura non est principium passivum.
- Ab hypothesi necessaria, quia si sit principium passivum, necessariò corrumperetur. Ratio est quoniam actio & passio sunt contraria, quæ mutuo se invicem configunt; huc etiam & illud addo, existente naturâ principio passivo, sequeretur quòd sit vniversalis naturæ aliqua privatio:

privatio: at natura est principium æternum, eique opposita est nulla privatio.

Comparatione ad res naturales suasq; species, nempe materiam & formã; & sic probatur esse principiũ simpliciter activum, idq;

3 A divisione, quia neque respectu materiæ quam movet trahitque ad formam, neque respectu formæ quæ est ipse actus, possit dici passivum. Natura enim quæ dividitur in materiam & formam, movet, fovet, trahitque materiam & formam (sed hæc sunt officia agentis) ipsamque formam occultâ vi suâ à potentia materiæ elicit perficitq;.

4 A definitione naturæ, in qua dicitur quòd sit causa movendi & quiescendi in re naturali; motus autem & quies sunt actus non passiones, maximè in principijs vtriusque, quamvis aliquando in effectis passiones dici possint, vt *calefieri in aqua, illuminari in aere*, quæ duo in *igne* & *sole* sunt actiones.

5 A consecutione absurda, quia si sit natura principium passivum, violentus motus esset maximè naturalis, quia est passivus: at hic motus est planè contra naturam, vt docet Philosophus Physic. 3. & Lib. 5. Physic. cap. 6.

6 A testimonio Aristotelis, qui in hoc textu ponens discrimen inter artificiosa & naturalia, ait illa non habere principium internum sui motus in se, hæc verò habere. Intelligit haud dubiè principium activum, quia passivum commune est vtriusque effectis: Quippe statua non minùs est apta ad recipiendum suum motum, quàm lignum formâ artificiosâ vacuum.

7 A propria passione naturæ, quæ est semper agere propter finẽ: est ergo semper natura principium activum. Lib. 2. Phys. c. 8. tex. 77. & l. 3. de Anima c. 12.

Opp.

Materia est (vt expressis verbis docet Philosophus) principium passiuum, sed materia est natura; ergo natura est principium passiuum: quo dato non est simpliciter actiuum, vt doces. Maior constat, quia materia est subiectum omnium formarum, & tanquam cera quæ singularum formarum in rerum natura impressionem possit suscipere, quod nihil aliud est quàm pati, vt superiùs docuisti. Lib. 2. de Gẽ. & Cor. c. 9. Materiæ est pati.

Resp.

Concludis fallaciter à parte ad totum: nam etsi materia sit natura, non tamen dicitur natura in quid de materia vniuocè vt animal *de homine, sed analogicè. Præterea hoc ipso concesso, materiam esse speciem verissimam naturæ, ipsamq; naturam esse verum genus materiæ: non tamen* Materia dicitur analogicè de natura.

ſequitur hæc ratio, quia à propria differentia ſpeciei diſputas, quæ nunquam generi vi ſuâ conveniꝫ. Verbi gratia rationis compos dicitur de homine, non tamen dicitur de animali, quia eſt propria differentia hominis; ſic licet paſſiuum dicatur de materia, non tamen dicitur de natura, quia hoc ipſum pati, eſt quiddam proprium materiæ non naturæ.

Opp. Certum eſt & ex Ariſt. probatum, actionem & paſſionem eſſe res naturales: non eſt ergo negandum quin aliquod principium naturale habeant. Hoc poſito ſequitur naturam ipſam eſſe principium in aliquibus patiendi, & proinde concludo eam non eſſe principium ſimpliciter actiuum, vt ais. Præterea, quorſum toties inculcaret Philoſophus materiam naturam eſſe & principium paſſiuum? Quorſum toties doceret ſenſum eſſe naturales potentias paſſiuas? Quorſum denique toties vrgeret eſſe accidentia quædam actiua, quædam paſſiua, ſi nullum ſit principium, à quo paſſiua non minùs quàm actiua originem & ſui cauſam ducant? Videris ergo in hoc paradoxo magnum philoſophiæ fundamentum concutere, & contra principes philoſophorum decertare.

Vt ſupra lib. 2. de Anima c. 7.

Reſp. Certũ eſt & ex Ariſt. probatum, actiones & paſſiones eſſe res naturales, ſi non ſint violentæ; certum eſt etiam materiam primam, ſenſus, multaque alia accidentia eſſe paſſiua: non tamen hinc rectè concludis naturam (quæ in materiam & formam diuiditur) eſſe principium paſſiuum; quia aliud agens non eſt in rerum naturâ cum quo certet, & a quo patiatur. Argumento de materia modò ſatisfactum fuit: nam quamvis quicquid cadat in ſpeciem idipſum cadat in genus, vt probat Philoſophus quarto Top. ab hoc tamen axiomate excipienda ſunt propria & differentiæ ſpecierum; quare non ſequitur, homo eſt riſibilis: ergo animal eſt riſibile; ita non ſequitur, materia eſt paſſiua: ergo natura eſt paſſiua, quia paſſio eſt quiddam proprium materiæ & impotentiæ, vt Ariſtoteles demonſtrat: At natura perennem vim & potentiam in ſe latentem habet, cuius veluti ſtudium & conatus ſemper eſt, formas inducendo paſſiones, impotentias, defectioneſque materiæ abigere, eandemque actiuam, potentem, & quaſi vitalem reddere. Non eſt ergo hoc paradoxum (vt ais) quod defendo; non fundamentum philoſophiæ concutio, ſed rem ago vt oportet, ipſamq; doceo in hac re veritatem.

Quicquid cadit in ſpeciem cadit in genus. l. 4 Top. Excipiuntur propria & differentiæ,

Opp. Natura nihil aliud eſt quàm materia & forma: ſi ergo neges paſſiuum dici de natura, quia eſt proprium materiæ, eadem ratione neges actiuum dici de natura, quia eſt proprium formæ. Nam (vt ais) propria & differentiæ ſpecierum a loco illo Topico. citato excipiuntur, & ſic per conſequens natura non erit principium actiuum, quod tam pertinaciter defendis.

Reſp.

Reſp. *Quamvis actiuum magis in formam quàm in materiam cadat, non tamen eſt proprium formæ; ſunt enim formæ non ſemper actiuæ, maximè cùm priuationis impetu debilitatæ ad interitum tendant; formæ tamen manent donec noua forma gignatur. Actiuum ergo non eſt proprium formæ, quã vis forma nulla ſit perfecta quæ non agat: ſed eſt propriũ naturæ, quæ ſimpliciter per vim ſuam, & materiam & formam procreat, nec non in illis ſemper & efficaciter agit propter finem. Quid multis? natura (vt ais) non eſt hîc inuoluta & clauſa in materia & forma, vt nihil aliud ſit; eſt enim principium commune vtrig, idemq, diſtinctum ab vtroq.* Actiuum non eſt proprium formæ per ſe.

Opp. *Motus eſt actus mobilis vt definitur 3. Phyſic. id eſt, ſi interpreteris, impulſus corporis naturalis, quod moueri poteſt: ergo hic motus eſt paſſiuus; imprimitur enim, & impreſſius recipitur à mobili: quid ergo obſtat quo minùs concludam, naturam (quæ eſt principium omnis motus) eſſe principium paſſiuum?* Motus quid. Lib. 3. Phyſ. cap. 1.

Reſp. *Malè interpretaris nomen actus, quod potiùs actionem reſpectu naturæ, quàm paſſionem & impulſum reſpectu rei naturalis actæ & impulſæ docet: ſed eſt motus, eſt actus, id eſt, (vt interpretaris) impulſus corporis. Quid tum? non hinc ſequitur naturam eſſe principium paſſiuum, ſed potiùs actiuum, quod agendo talem paſſionem (qualis eſt hic motus) gignit. Nam vt calor ignis eſt principiũ agendi, & tamen paſſionem in* aquam *introducit: ita natura motum mobilis paſſiuũ aliquando creat, tametſi ipſa libera & immunis ab omni paſſione maneat.*

Opp. *Lapis ab alto vi forti deiectus naturaliter fertur, quia fertur deorſũ ad locum quietis ſuæ; hic tamen motus a paſſiuo principio naſcitur: ergo natura eſt aliquando principium paſſiuum.*

Reſp. *Lapidis hic motus impetu factus, non eſt propriè naturalis quamvis deorſum tendat. Nam vt præceps motus progreſſiuus animalis videtur naturalis, idcirco tamen non eſt, quia ad interitum trahit: ita hic violentus motus lapidis, quamvis ſit deorſum, non tamen eſt propriè naturalis, dum vim & impetum proijcientis ipſa natura ſenſerit. Sed eſto, hæc omnia concedantur, nihil tamẽ hinc abſurdi ſequetur. Natura enim ſemper in hoc motu potius agit quàm patitur; monetur enim lapis at ipſa natura mouet.* Lapis ſi proiiciatur deorſum, motus eius nõ eſt ſimpliciter naturalis.

Opp. *Principium paſſiuum definitur ens illud, vel cauſa per quam aliquid redditur aptum ad recipiendum vel motum, vel formã, vel aliam quamcũq, affectionem; ſed per naturã res naturales aptæ & dociles reddũtur ad recipiendã formam, motum, vel affectionẽ: ergo natura eſt principium paſſiuum.* Principium paſſiuũ quid ſecundũ Scotum.

Reſp. *Ex Scoto hanc definitionem promis, qui manibus pedibuſq, conatur probare, naturã omni reſpectu eſſe principiũ paſſiuũ; vel illã nego, & dico, in ipſa definitione contradictionem comprehendi, quia reddi aliquid aptum ad recipiendũ motũ vel formam, argut aliquid eſſe quod reddat: & hoc eſt natura,* Scotus contẽdit naturam eſſe principium paſſiuum,

quæ

quæ agendo reddit. Nam vt Sol fortiſſimum agens ceram aptam ad recipiendam figuram : ita natura validiſſimè agendo rem naturalem aptam ad formam & motum reddit. Si vrgeas adhuc aliquid eſſe cauſam huius paſſionis, & præter naturam te nullam ſcire; reſpondeo naturam in ſe non eſſe, per accidens eſſe. In ſe enim eſt ſimpliciter actiuum principium, paſſiuum tamen dici poteſt ſed improprie, quia paſſiones non vim actiuam cauſæ, ſed naturam effectis ſequuntur. Vt quia naturâ cera eſt eſt apta vt liqueſcat, vt incaleſcat aqua; nemo tamen ſanæ mentis dicet aut ſolem qui liquefacit ceram, aut ignem qui calefacit aquam eſſe principia paſſiua, cum nulla vis paſſionis in hunc vel in illum reverberetur. Paſſiua ergo principia ſunt materia, & accidentia quæplerumq; materiam concomitantur, vt naturales impotentiæ, aliaq; materialia, quæ nullam vim formalem & actiuam reſiſtendi habent.

Natura eſt cauſa paſſionis per accidens.

Opp. *Motum res quælibet naturalis recipit à natura vt a principio: ſed motum recipere eſt pati: ergo natura videtur eſſe principium paſſiuum, quod hanc aptitudinem ad patiendum & recipiendum tribuit. Præterea (vt plura argumenta in vnum cogam,) ſi natura non ſit principium paſſiuum, fruſtra ponitur in textu diſtinctio inter artem & naturam; ſiquidem ars actiuum eſſe principium & hîc & 6. Ethic. demonſtratur: natura autem non eodem modo. Nam ſi penitus eodem modo ſit principium, nulla hæc eſſet inter artem & naturam diſtinctio. Exemplum de ægroto cui contingit eſſe* medicum *hanc rem manifeſtam reddit.*

Lib. 6. Ethic. cap. 4.

Reſp. *Mutatis verbis idem agis, & Cramben his coctam apponis menſe. Agnoſco rem quælibet naturalem motum ſuum a natura mutuari, motumq; recipere, eſſe in re naturali quodammodo pati: hoc tamen argumentum non probat naturam ipſam eſſe cauſam paſſiuam, ſed potius actiuam, quæ pro qualitate rerum ſua munera diſtribuit. Ad alteram partem argumenti reſpondeo, non eſſe poſitum hoc diſcrimen in textu inter artem & naturam, quòd illa ſit actiuum, hæc paſſiuum principium, ſed quòd illa ſit externum, hæc internum principium rerum. Vſus huius quæſtionis & diſputationis eſt, vt videntes naturam phyſicam eſſe principium & cauſam actiuam motus, agnoſcamus naturam illam metaphyſicam eſſe cauſam motricem omnium liberrimumq; agens vt Philoſophus 8. Phyſicorum docet.*

Ars & natura quî differunt.

Diſtinctio tertiæ quæſtionis. Vtrum ars æmula naturæ poſſit rem vllam verè naturalem efficere?

In

- Theoricæ ſeu contẽplativæ, quarum finis eſt ſola rerum cognitio, & harum aliæ ſunt
  - Rationales, quæ poſitæ ſunt vel
    - 1 In contemplatione primæ cauſæ, vt *Metaphyſica.*
    - 2 Speculatione vſuque
      - 1 Orationis, vt *Grammatica.*
      - 2 Exornationis, vt *Rhetorica.*
      - 3 Rationis vt *Dialectica.*
  - Reales, quales ſunt *phyſica* ſcientia, *Optica*, & *Medicina.*
  - Mathematicæ quæ ſunt vel circa
    - 1 Magnitudinem vt *Geometria.*
    - 2 Numerum, vt *Arithmetica.*
    - 3 Concentum, vt *Muſica.*
    - 4 Motum cœli, vt *Aſtrologia.*

Notandum eſt quòd in hac quæſtione de his artibus præcipuè non agatur, (ſolâ exceptâ *Medicinâ*,) de qua antea paucis, poſtea pluribus dicemus.

Ad propoſitam quęſtionẽ rectiùs intelligendam, artes ſunt diſtinguendæ; earũ ergo aliæ dicũtur

- Practicæ, quæ ſunt vel activæ, vel factivæ (vt aiunt) quarum finis eſt vel actio, vel opus; & earũ alię ſunt vel
  - Simpliciter Mechanicæ, quæ nullam ſocietatem & commercium præter ſubiectam materiam, & imitationem quandam cum natura habent, quales ſunt *Architectura, ars Pictoria, Textoria &c.*
  - Ex parte, quæ præter materiam ſubiectã, et naturę imitationem, vim quandam naturalem vendicant: quales ſunt ars *chymica* & *Medicina, Agricultura.* Hæ enim rem naturalẽ poſſunt efficere, formamq; naturalem inducere: & hoc probatur
    - 1 Ab authoritate Agrippæ, Guidonis, Haly, & aliorum Aſtrologorum, qui voluminibus pluviam, ſereniratem, amorem, aliaſq; res naturales fieri & procurari ſuâ arte probant. Sed hæc vt leviora omitto.
    - 2 Ab experientia & exemplo *vitrei chryſtalli perſpectivi* vel *Solaris*, in cuius centrum radii collecti, in flammam arte convertuntur, quæ flamma eſt res naturalis.
    - 3 Ab exemplis *inoculationis* per florẽ inter corticem & truncum plantæ inſertum (2) *emplaſtri* arte medicâ confecti (3) *ſanitatis* rei naturalis eâdem arte acquiſitę, (4) *humidi naturalis* in flore ætatis reſtaurati (5) *aquæ ſurſum contra naturalem curſum tractę* (6) *Amuletorum, annulorum & characterum* naturalẽ vim habẽtium (7) *Lapidis deniq; philoſophici* qui arte quidem fieri poteſt qua alia naturalia fiunt.
    - 4 A difficiliore, quia ars res ſępe difficiliores facit; quippe ex *ovis galli & pilis equi in ſterquilinio ſepultis*, Baſiliſcos & ſerpentes facit, quod eſt quiddã difficilius quàm communiter rem aliam naturalem ſine vita fingere.
    - 5 A veritate conficiendi aurum, quam veritatem

veritatem, docti, pij, sapientes probant, antiquitas affirmat, experientia non negat.

6 Ab ordine, & proportione, & opportunitate miscendi & applicandi activa passivis; unde res sæpe naturales arte fiant, quæ naturæ vi per se fieri quidem non possunt.

Opp. *Si amico roganti morem in discutienda hac quæstione non gessisses, si animi ex animo non prædixisses sententiã; peterem certe unde hoc virus hauseris, quod nunc in scholas philosophorum spargas. Profiteris te totum Aristotelis discipulum esse, velleq; haberi, quem tamen aperte sub hoc nomine nunc vulneras, imo quod deterius est, exhalas pestiferæ superstitionis vapores in animos inventutis; cùm vanissima amuleta tua, veneficia, carmina, characteres, figuras, aliaq; monstrosa prodigia & prodigiosa monstra, nigrâ dæmonũ arte confecta laudes. Da veniam, ferre non licet istas vanitates tuas, moneo ergo ut resilias ab hac hæresi, Divumq; Augustinum legas, qui vehementer in Porphyrium de hac ipsa causa disserit.*

Lib. 10. cap. 11. de civitate Dei.

Resp. *Memineris (quæso) me quid animi sim de hac re proposuisse: quorsum ergo est hoc tonitru verborum? quem vulnerat hoc fulmen ineptæ orationis tuæ? Agnosco me totum Aristotelicæ doctrinæ professorem esse; quî probas abiurasse me illius disciplinam? Furentiùs humores bilosos eructas, meq; corruptorem tenere iuvẽtutis nominas. Perge, vanissima (inquis) amuleta tua, veneficia, carmina, characteres, figuras, aliaq; monstrosa prodigia & prodigiosa monstra, nigrâ dæmonum arte confecta laudas. Mendax es, non laudo, sed (superstitione sublatâ) eorum usum doceo. Da veniã (inquis) Quid petu veniã? nõ possum (inquis) vanitates istas ferre. Del accharis: quæ sunt vanitates doce? Cupio, inquis, ut resilias ab hac hæresi. Sẽper in coẽnoso hæres. Quænã est hæresis à qua me dissulve cupis? Lege, inquis, D. August cõtra Porphyriũ. Legi diligẽter, et invenio illũ dæmonũ artes et escas solũ in istis cõdẽnare quas ipse etiã condemno, animoq; deteſtor: teq; vanitatis & inconsiderantiæ accuso, qui aera tanto verborum strepitu sine ulla specie rationis verberasti: præsertim cùm aliâ susceptâ personâ hæc disputandi causã proponam.*

Opp. *Age, quoniam me nullâ specie aut umbrâ rationis usum fuisse ais, sentes me armatum esse telis quibus te confodiam; sic ergo disputo. Ars imitatur naturam, ergo naturæ opus non præstat; argumentum sequitur, quia imitatio est studium efficiendi simile; at simile non est idem: ergo ars non idem facit cum naturâ.*

Imitatio quid.

Resp. *Hoc telum obtusum est, & non configit. Scio equidem artem æmulam esse naturæ, eandemq; efficere simile, sed hoc satis est, si illud simile quod efficit sit aliquando reale & physicum, tametsi non sit idem numero quod natura facit. Præterea ea vis est imitationis nonnunquam, ut non solum idem specie opus, sed etiam longè melius & excellentius faciat, quàm ille potest cuius*

Imitatio quãdoque perfectior exemplari.

ius exemplaria & veſtigia imitatur.

Opp. *Quid reſpondes Ariſtotelis, qui in textu hoc diſcrimen inter effecta artis & naturæ ponit, vt illa (nimirum effecta artis) externam cauſam, huius vero effecta (nimirum naturæ) internum principium habeant? ars enim extra opus, natura verò in ipſis rei naturalis medullis haret. Concludo igitur quòd ars nunquam poſſit rem naturalem efficere.*

Reſp. *Non ludis, nã in hoc argumento cardo quæſtionis vertitur: diſtinguo igitur de arte, quòd non omnis ars mechanica hoc præſtet opus naturæ, ſed illa ſola quæ in defectione naturæ vim naturalẽ habet. Talis eſt, vt ſupra docui, medicina, quæ ſæpe tabe propemodum exhauſto inuenit novas faculas novoſq; ſpiritus reddidit, in quibus nouũ oleũ vitæ, id eſt, humidũ (vt aiunt) radicale fere extinctũ renaſcitur, quod in hyeme ſenectutis reſtaurari non poteſt. Similis eſt ratio agriculturæ, quæ ſæpe rem naturalem facit.*

Ars illa quæ rem naturalẽ poſſit efficere, qualis eſt?

Opp. *Certè non ludam, acriùs ergo hoc vulnus ingemino, teq; tuo ipſius gladio iugulabo. Ais artẽ medicam novos ſpiritus & vires addere, nonnunquã humidũ fere extinctũ reſtaurare. Vide quid dicas, & reſpondeas mihi, vtrũ ars medica hæc faciat, cùm omnes ſpiritus contabuerint, totumq; humidum fuerit extinctum: ſi affirmes, ratio & experientia contrariũ docent; nam ars à morte ad vitam, à privatione ad habitum non poteſt revocare: ſi neges, tum certè concludã non eſſe hoc opus artis, ſed naturæ, quæ aliquantulum declinãs artis operã adiuuatur, & non aliter quã flos in ſemine aut radice reſloreſcit.*

Reſp. *Comminus mecũ iam pugnas, ſed adhuc non vincis; nam etſi concedã non poſſe artem quicquam naturale efficere ſi penitus natura deficiat, quoniã tamen ars hoc ipſum præſtet quod natura declinans viſuã nullo modo poteſt, à fortiore, ars agens primarium in hoc opere & effectu duci debet. Cùm ergo hoc opus iam perfectum ſit ſimpliciter naturale, idemq; artis virtute non vi naturæ deficientis fabrefactum, contrarium tuæ concluſioni rectè inferam, Artem poſſe rem verè naturalem efficere.*

Opp. *Adhuc non ceſſo, non acquieſco. Si hæc ſint vera quæ dicis, peto quam formam, quem motum rei naturalis de novo artis operâ facta ars ipſa indit? reſtauratis ſpiritibus non nova forma induitur, ſed eadem numero & naturâ manet. Idipſum de* oleo vitæ & humido naturali *dico; id enim penitus extinctũ nullâ artis virtute reviviſcit; latet ergo ſcintilla naturalis, malis humoribus veluti cineribus ſepulta & oppreſſa, qua, ij ſedem humoribus aut ſublatis aut diminutis, arte medicâ vires reſumit, factâq; flammâ oleum vitæ excitat, auget, nutrit, & conſervat. Hoc opus ſolius naturæ eſt non artis: ſomniũ ergo eſt quod nunc de artis virtute in rebus naturalibus efficiendis infers. Hic quid hoc loco de* ſpiritibus & humido naturali *dixerim, ſdipſũ de omnibus exemplis tuis iã dictũ puta: quippe in illis etiã (ſi probè attendas) natura ſola rei verè naturalis cauſa eſt, non ars, ſit illa Magica aut Chymica, vt ſomnias.*

Reſp.

Reſp.

Non ſuadeo vt ceſſes aut acquieſcas, donec tibi ſatisfactum putes. Ad ſingula ergo reſpondeo, artem (vt ita dicam) naturalem ſeu mixtam dare formam & motum naturalem; per artem naturalem ſeu mixtam intelligo illam, cuius vis inſita & inſerta eſt in re naturali ſubiectâ virtuti ſuæ. Hoc non dico quaſi ars (quæ eſt habitus activus aut factivus mentis) vt forma aut materia, in re factâ maneat: ſed quia vis quædam artis potentior aliquando naturâ in rem ſubiectam tranſeat, quæ conſopitam naturam ſæpe excitet, ſepultam nonnunquam naturali formæ & motui reſtituat, rem denique mutatâ ſpecie non ſemel de novo faciat. Exempla horum deſiderari non poſſunt: ſi ægrum medicinâ curatum, ſi muſcam hibernis nivibus attonitam, arte vitali motui reſtitutam, ſi denique ex pilis equinis ſerpentem de novo genitum, aut ex flore vnius plantæ aliam alterius ſpeciei arte creatam ſpectes. Et certè in hiſce omnibus & ſingulis dicere non debes eſſe naturæ opus, cùm illa penitus deficiat. Eſt ergo opus artis quæ in iſtis omnibus & ſingulis efficiendis primarium agens dicitur, quo ſuum eſſe habet.

Ars naturalis ſeu mixta, qualis.

Opp.

Vis ea eſt naturæ in omnibus, vt ex ſimili generetur ſimile; at hæc vis negatur arti: ars ergo nihil commercij cum naturâ habet, maximè in eo quæ per motum res verè naturalis fiat. Monſtri enim inſtar eſt, vt domus domum, navis navem *generet: cæterum ſi ſtadium rerum naturalium percurras, mirum non eſt ſi* homo hominem, leo leonem *gignat; ratio eſt quia ſoli naturæ conceditur vis inducendi formam, artis verò tantùm conceditur vis quædam artificem docendi modum, quo materiam ſibi ſubiectam tractet.*

Simile ſimile generat.

Reſp.

Digredi & diſſilire videris ab arte quam hoc loco intelligo. Omnem enim artem rem naturalem concipere, & conceptam generare non dico, ſed eam ſolam quæ (vt ſupra) naturalis dicitur, eademque non ſemper & neceſſariò, ſed aliquando; cùm (ſcilicet) in agendo aut faciendo non committatur error. Quod vrges vim generandi ſimile ſolummodo naturæ tribui, id ipſum tecum affirmo; non tamen ſequitur artem non poſſe rem verè naturalem efficere. Nã hoc axiôma de effectis naturæ, non de ipſo principio traditur; quippe natura, vt eſt principium, non habet vim vt aliud ſibi ſimile principium generet. Non ergo requiritur hæc vis in arte, quæ eſt principium aliquando rei naturalis, ſed requiritur in re ipſa naturali iam arte effectâ; idque non in omni re naturali arte effectâ, ſed in ea ſolùm quæ vim activam ſimile generandi habet. Nam vt inter effecta naturæ cœlum non cœlum, lapis *non* lapidem *generat: ita inter opera artis*, domus domum, navis navem *non producit: ſed arte naturalis factus* ſerpens ſerpentem *generat.*

Omnis ars nõ naturalem nõ generat, ſed ſola naturalis: eaque tũ demum cùm nõ erret.

Simile generare ſim le quo modo verum ſit.

Diſtin-

Diſtinctio adiunctæ quæſtionis ſeu appendicis. Vtrum arte chymicâ verum aurum fiat?

- Magica, quæ dæmonum auxilio tręta producit aurum, idemque aut
  - Verum, quod aliunde petit, vt ſolent necromantici, qui aut in mari immerſum, aut in terra defoſſum in lucem trahunt, quod tamen ſe confeciſſe glorioſè iactant.
  - Apparens & adulterinum, idq; bifariam vel per
    1. Deceptionem viſus, vt venefici & præſtigiatores ſolent, qui lapidem aliquando apparens aurum efficiunt.
    2. Operationem indoctorum in hac arte, qui inaniter laborantes ſæpe tincturam auri & argenti efficiunt, aurum verò ipſum non poſſunt, quia philoſophiam non ſapiunt.

Ars Chymica eſt aut

- Phyſica, quæ demonſtratur poſſe aurum veriſſimè efficere
  1. Ab authoritate multorum antiquiſsimorum fideque digniſſimorum virorum, qui teſtantur fieri poſſe, factumque fuiſſe.
  2. A conſequentia neceſſariâ; quia fieri poteſt arte vt cauſę materiales auri & argenti (nimirum *Sulphur* & *Mercurius*) opportunè accommodentur efficientibus cauſis, quę non poſſunt non producere effectum.
  3. A natura & proprietate ignis, qui calore ſuo geometrico omnes corruptas fæces & ſordes rerum naturalium abſumit, quintaſque eſſentias, partes puriores fovet, alit, & conſervat. Sic tartaro ſulphuris conſumpto puriſſimum aurum efficit.
  4. A probabilitate, quia ars æmula naturæ res ſępe vix minus difficiles factu quàm aurum facit, puta *vitrum ex radicibus filicis*, *ſalem ex aqua*, *nitrum ex terrâ* aliaque multa vi & virtute ignis.
  5. Ab experientia, quia ex *ſtanno argentum*, ex *aurichalco aurum* in parua quantitate quotidie vi ignis elicitur: ratio ergo non eſt, quin eiuſdem virtute ex propria materia vtriuſque vtrumque fiat.
  6. A dignitate & perfectione artis, quæ rectè perfectrix naturæ in minimis non dicitur, ſi in maximis eandem ad vivum non imitetur.
  7. A difficiliori, quia Lapidem philoſophicum fieri poſſe tatendum eſt, niſi omni antiquitati fidem detrahamus; at Lapis Philoſophicus eſt & factu difficilior, & multo pretioſior auro, vt R. Baconus, Agrippa, & alii philoſophorum Anteſignani docent.
  8. A contrario ſenſu quia omnis ratio in contrarium adducta facilè refutari poteſt.

Opp.

Opp. *Verũ eſt illud quod dici ſolet*, littore diſrupto Oceanũ in immẽſa pręcipitari flumina, *& certè non minùs verũ eſt*, vno abſurdo dato ſequi infinita mendacia: *quid monſtri narras? Lapidem philoſophicum, aurumq; Chymicâ arte fieri? Sophiſtæ es non Philoſophus; nam contrate omnes verè philoſophi contrarium dicunt. Thomas & Thomiſtæ, Scotus & Scotiſtæ, Reales, Nominales, priſci & neoterici, omnes & ſinguli qui fidem & nomen in ſpaciis philoſophorum quærunt: iſte ergo pedem, manum de tabula; nam ſi pergas ignem gladio fodere, multos crabrones excitabis.*

Reſp. *Inuncis non haſtis, verbis non argumentis pugnas. Vt mare infra litora: ita oratio inter limites continetur mea. Mendacia fugio, monſtrum non narro; affirmo* Lapidem philoſophicum aurumq; fieri. *Sophiſta non ſum, Philoſophus eſſe cupio; non mihi omnes verè philoſophi contrarium docẽt; exercitus philoſophorum (quos nominas) me non configunt. Non ergo iſtam pedem, nec manum de tabula: ſed pergam ignem gladio fodere, vt te crabronem excitem, aculeoſq; probationis videam.*

Opp. *Quid ludis? cur fallis homines? ſi ars Chymica tantæ virtutis ſit (vt ais) cur ætatẽ non nominas in qua ex Chymico fornace aurum profluxit? cur non aſſignas locum? cur arte factum non oſtendis aurum? Scio quid reſpondeas; aut in artifice, aut in materia, aut in fornace & follibus, aut in flammis non benè temperatis fuiſſe erratum.*

Multa poſſunt fieri in rerum naturâ quæ nunquam actu fiant.

Reſp. *Ridiculè. Non hoc loco quæritur* An vnquam fuerit confectum aurum? (*de quo tamen non dubito quin fuerit*) *ſed An fieri omnino poſſit? fieri autem poſſe demonſtravi: Multa enim (vt noſti) poſſunt fieri in rerum natura, quæ actu nunquam fiant. Hinc illa diſtinctio de propinqua & remota potentia rerum. Quæ addis vana ſunt; nam aliter quàm tu ſomnias reſpondebo.*

Opp. *Haly, Guido, Agrippa, Baconus quos nominas, magici fuerunt, & è canone philoſophorum diſpuncti: puderet ergo philoſophum ab illorum authoritate argumentum petere.*

Magia duplex eſt.

Reſp. *Magia eſt vel phyſica vel necromantica; priori modo hi magi potiùs, id eſt, ſapientes, quàm magici dicantur: poſteriore verò modo, de Lapide philoſopico & auro non diſputârunt; Rectè ergo non facis, qui mortuos & defunctos in pace vulneras. Doctiſſimi viri fuerunt iſti, & ſapienter de iſtis miraculis naturæ diſceptârunt, vt in hac noſtra ætate Lemnius, Cardanus, & alij, quos etiam (ſi placet) magicos & necromanticos appelles.*

Opp. *D. Thomas, 2. ſenten. diſt. 7 quæſtione 2 art. 1. probat aurum Chymicum non eſſe verum, ſed planè fucatum & adulterinum; quia forma auri vi caloris ætherei à ſole præſertim dilapſi, non vi ignis artificialis, quo Chymici vtũtur, fiat: Cùm ergo cauſa ſit adulterina, nempe ignis artificialis, aurum ęq; efficitur non poteſt eſſe verũ. Præterea locus generandi auri eſt in venis & medullis*

medullis terræ, quouſq; ſolis influentia pertingit: at locus eſt principium generationis, vt Ariſt. & Porphyrius docent; quippe res quælibet in proprio ſuo loco generatur & quieſcit: Cùm ergo aurum chymicum extra locum naturalem fabricetur, videtur non eſſe verum.

Reſp. *Diuus Thomas arguit in quæſtionem, non definit contrarium. Imò etſi difficile factu aurum chymicum eſſe putet, rem tamen impoſſibilem eſſe nõ arbitratur, vt conſtat ex eo Secunda ſecundæ, quæſtione 77. art 2. & etiam ex Alberto Mag. lib. 3, de Mineralibus ca. 9. Reſpondeo igitur Patri venerando, multa fieri poſſe vi ignei caloris, quæ vi cœleſtis caloris fiãt: præſertim cùm hi duo calores ſpecie nõ diſtinguãtur. Ad illud quod addis de loco, ex eodẽ Patre dico probabile id quidẽ eſſe, ſed non ex omni parte verũ: quippe natura non ſic deſtinavit res in propriis locis generari, quin etiam aliquando vi artis, alio modo alibi generentur. Verbi cauſa;* lapidis *generandi locus naturalis eſt* centrũ terræ, *at aliquãdo vi ſolis attractâ viſcoſâ materiâ, in* mediâ regione aeris lapis *generatur. Sic illic* triticum, ſanguinem, *aliaſq; res verè naturales congenitas, diuabi hâc noſtrâ ætate vidimus: & tamen nemo philoſophorum exiſtimavit illic naturaliter generari.*

Multa fieri poſſunt vi ignei caloris, quæ vi cœleſtis caloris fiant.

Lapis in media aeris regione generari poteſt Senec. lib 3. Nat. Quæſtic. 25.

Opp. *Res quælibet excellens (vt ait Ægidius) vnam certam & definitã ortus ſui cauſam, modum, & locum habet: ergo aurum plures ſui ortus cauſas, modos, & loca non habet. Antecedens probatur infinitis exemplis, ſed vnũ ſit inſtar omnium.* Homo, *opus nobiliſſimum naturæ, vnam cauſam, vnum modum, vnum locum generationis habet, quæ mutari non poſſunt.*

Reſp. *Quamvis aurum inter metalla, vt homo inter animantia excellat, non tamẽ omni ex parte eſt ſimilis vtriuſq; ratio: nã in rebus inanimatis quæ minùs excellunt, hoc axiõma infirmũ & defectiuũ cernimus. Eſt enim* ignis elemẽtaris *omnium primus, & tamẽ non ſolùm in* ſuprema regione aeris, *ſed aliquãdo etiã in* infima *ex actione alterius ignis, vel ex radiorũ* ſolariũ coitu, *vel ex* corporũ attritu, *vel denique arte, vt* vitri reflexu *generatur.*

Homo nobiliſſimum naturæ opus. Aurum inter metalla vt homo inter animalia & vice verſâ.

Opp. *Ars non poteſt principia actiua paſſiuis ſic applicare, vt effectus producatur: ergo ars Chymica non poteſt aurũ progignere. Ratio ſequitur, quia ſi non poſſit agentia & patiẽtia principia coniungere, cùm ex eorum copulâ & amplexu omnis effectus naſcatur, nobile hoc opus naturæ non poterit efficere. Antecedens probatur, quia ars eſt externa cauſa & extra principia effectâque poſita, imo nullum motum, nullam vim, nullam formam imprimit. Hæc enim ſolius naturæ opera & officia ſunt, vt ex Ariſtotele conſtat, qui ideo artem* ſtolidam, ſegnem, & otioſam *nominat.*

Reſp. *Satisfactum eſt huic argumento ſuperiùs; iterum tamẽ refricabo memoriam tuã, & diſtinguã vt ſupra, de arte naturali, & intentionali. Neq; hoc mirum videatur tibi, quòd artem naturalem appellem; cùm tu ipſe magiã naturalem, & naturalẽ philoſophiam nomines. Dico igitur artem naturalẽ li-*

Ars duplex naturalis & intentionalis.

cèt ſit ipſa primariò & per ſe in artifice, vim, motũ, & formam in re vi ſuâ effectã imprimere & conſignare; idq; non ſemper violento modo, vt in proiecto lapide, in quo vis & motus ad tẽpus violẽter manent, ſed naturali, quãdo virtute artis artificiſq; ſapientiâ, agentia cum patientibus ita copulentur & contemperentur, vt natura antea conſopita, & non potis per ſe quicquam efficere ad coo perãdum cũ arte ab artifice excitetur; quẽadmodũ in mutãda ſpecie plãta per ſurculum aut florem alterius arboris arte inſertũ cõſtat.

Experientia mater & filia ſcientiæ.

Opp. Omnes artes (vt docent philoſophi) magnã lucem, vſũ & fructũ in experientia habẽt; quippe experiẽtia eſt & mater & filia ſciẽtiæ: mater quia ab illa incipit, filia quia illã producit. A ſingulis enim rebus in ſenſu aut experiẽtia poſitis, fluit ſi ortũ; & ad experientiã redit, ſi vſum ſpectes. At quot myriades Chymicorũ inaniter ſpe vacui laborârunt? quãq; ſerotinam pœnitẽtiã, ſine vllo effectu aut experientiâ artis ſuæ coẽmerunt? quod vulnus nominis, laborum, fortunarum ſuarum proculdubio non accepiſſent, ſi ars Chymica meretrix non fuiſſet, quæ tot tantoſque mortales faſcinavit.

Reſp. Agnoſco in experientia vſum artium potiſſimùm eminere: non tamen artes omnes ſunt æquè faciles intellectu, aut vſu cognitæ; neq; omnino urget hoc argumentum, quòd ideo ars Chymica ſit vana, quòd aurum Chymicum vbique in omnium theſauros non fluat: ſatis hoc eſt ſi hac arte fieri omninò poſſit; at poſſe ratione & argumentis ſuaſimus. Ægrè fortaſſe fers quòd in crumenam tuam non fluat, crediſq; nullum omnino vſum artis eſſe, quia oculis non cernis aurum. Quaſi verò non ſint hodie permulta cognita quæ maioribus ignota fuerunt, & hodie multa oblivione ſepulta quæ olim nota extiterunt. Maiores noſtri antiquitus ignorârunt Typographicum prelum, ignorârunt, & feliciter ignorârunt certè tormentarium pulverem, ignorârunt artem ex cineribus conficiendi vitrum, ignorârunt longævi Tabaci fumum. Quid multis? & nos multarum artium vſum ignoramus, quarum illi fructum olim perceperunt. Cur ergo negas quin fieri poſſit, vt in hac ferrea ætate nos infelices hanc artem conficiendi aurum teneamus, quam fortunati Patres maxima ex parte ignorârunt. Occultavit enim Deus mortalibus diu hoc myſterium, vt diutiùs ſalutis ſuæ myſterio ſtuderent, quod auro Chymico fumoq; ſuffocatus facilè contemnit. Hæc ſcripſi (vt vides) non quòd hanc auri ſacram famem, ſiticuloſam aut famelicam ſitim aurum conficiendi probem, ſed vt intelligas, arte & ingenio id fieri poſſe, quod experientia factum olim fuiſſe non negavit.

Typographicũ prelũ, tormentarium pulverem, & artem conficiendi vitrum ignorârunt antiqui.

CAP.

CAP. 2.

Vtrum { *Mathematicæ ideæ, seu formæ abstractæ sint simpliciter intentiones animi?*
Intellectus abstrahentis ideas sit fallax?
Astrologia, Musica, & Perspectiva, scientiæ sint simpliciter Mathematicæ?

HActo nunc fundamento in definitione naturæ, ne error in tractatione rerum naturaliũ sequatur, discrimen multiplex inter Physicũ & Mathematicum, (qui globos naturæ vertunt) opportunè & prudenter docet. Quamvis ergo, vt hîc ait Philosophus, tam physicus quàm Mathematicus eadem contemplentur subiecta, (verbi causa) *lineas, extremitates, corpora*, eo dem tamen modo vtriq; nõ considerant. Mathematicus enim hæc omnia sine motu, physicus verò motui alijsq; accidentibus subiecta considerat. Iterum Mathematicus formas à rebus abstrahit, abstractas definit, definitas ad vsum scientiæ accommodat: at physicus formas cum materia coniungit, accidentia, vires, & proprietates in subiecta materiâ perpendit, ad motum omnia effecta naturæ refert. Præterea Mathematicæ formæ ideæ sunt, & intentiones quædam mentis; at formæ physicæ cohærent cum rebus quarum sunt formæ, neq; ab illis avelli aut separari possunt. Postremò Mathematicus & physicus in fine differunt, cùm ille per operationem mentis ad solam abstractionem formæ, hic per motum rerũ ad contemplationem primi motoris primęq; causæ tendat. Ratio illa de medijs Mathematicis, nimirũ Astrologiâ, Musicâ, & Opticâ scientiâ, (quę ad motũ, numerũ, vsũ referũtur) nõ est omittẽda: nã hę (teste Philosopho) scientię sunt mediæ, id est, partim physicę, partim mathematicę, & à simpliciter mathematicis differũt; ergo multò magis Physica & Mathematica scientia, quę simpliciter sic sunt & absolutè differũt.

Mathematicus quî differat à Physico. Lib. 1. Metaph. cap. 10.

Mathematicæ mediæ quæ. li. 1. Met. cap. 10.

Hinc in textu dilabitur Philosophus ad aliam partẽ capitis, in qua probat, physici officium esse vtramq; partẽ naturæ, id est, materiam & formã persequi & tractare. Argumentis quatuor vtitur, quorũ primũ sic se habet. Omnes artes quæ rei naturalis considerationẽ suscipiũt, materiam simul ac formã persequuntur, vt in *medicina* & *agricultura* constat: ergo & physica in re naturali perscrutandâ materiam iuxta ac formã persequi debebit. Alterũ argumentum est, quòd artificis periti sit & materiã & finem suæ artis considerare: ergo physici est vnà cum materia formam definire; quia forma finis internus & perfectio rei

Physici officiũ est tractare materiam & formam.

1

2

Forma finis & perfectio.

3 rei naturalis dicitur. Tertiũ argumentum à comparatione mechanicarum scientiarum cum physica petitur, hoc modo. In mechanicis artibus materia & forma proponuntur: ergo etiam in naturali philosophia, quam hæ artes plerumque imitantur. In hoc tamen differunt, quòd ars mechanica materiam præparet, physica verò eandem præparatam inveniat. Cæterum hîc observa, quasdam esse artes quæ tantùm materiam parant, quasdam quæ materiam paratam formâ exornant, quasdam denique quæ materiam paratam & vestitam in vsum trahunt. Vltimum argumentum sic concludit, materia & forma sunt relata: ergo à physico simul tractari & demonstrari debent.

Artes mechanicæ imitatrices sunt naturæ: Philo.

Artium mechanicarum differentiæ.

4

Quæst. 1. Hactenus de textu; primam nunc aggrediar quæstionem, quæ est *An Mathematicæ Ideæ sint simpliciter intentiones animi?* Lis magna est inter Platonem & Aristotelem de ideis, sæpeque eorum interpretes in varias sententias distrahuntur. Hinc Reales (vt ita loquar) philosophi nullas omnino Ideas, Nominales verò omnes admittunt. Sed media via est, eademque inventu facilis. Distinguo igitur, Ideas alias res seu reales, alias intentiones seu intentionales esse: Idearum realium vna prima & infinita est, quam divinus Plato Deum, quam Arist. primum motorem primamve causam nominat: aliæ verò reales Ideæ sunt finitæ, eæ demq; vel primi ordinis, vt spiritus nullis corporum vinculis impediti, quos *intelligentias* & incorporeas substantias Arist. appellat, vel secundi ordinis vt *anima humana*, eiusdemq; incorporeæ partes, quæ sub mole corporis pressæ & sepultæ aliquantulùm obscurantur. Hæ omnes Ideæ res aut reales sunt (vt vides) eædemque in essentia sua divinæ & excellentes Ideæ sunt, quia sunt formæ solà mente conceptæ, actus puri & simplices (vt aiunt) per se & vi suâ subsistentes, de istis Metaphysicus solus agit: & ideirco non ineptè Ideæ metaphysicæ nominentur; quippe is solus has formas à rebus divinis abstrahit, ipsasque res divinas (à quibus facta est abstractio) theorico intellectu comprehendit. O vim miram intellectus! O mentem divinam hominis, quæ essentia pressa & finita, impressam Ideam infinitæ causæ ipsamque causam infinitam percipit! Luce naturæ hoc cernit Philosophus, fide credit Christianus: sed (ô nos miseros!) sic vbique vivitur, ac si non esset Deus cui crederetur. Pergo, Ideæ aliæ sunt alterius generis, quæ intentiones, seu intentionales vocantur: & harum aliæ sunt simplices, aliæ complexę: simplices rerum simplicium, complexę propositionũ conceptus mentis operâ abstracti dicuntur. De complexis Ideis & intentionibus propositionum non est huius instituti dicere: sim-

Ideæ Reales, Intẽtionales.

Ideæ metaphysicæ.

Ideæ intentionales sunt Simplices. Complexæ.

ſimplices ſolùm rerum conceptus, formaſq; abſtractas doceo. Hæ verò ſunt aut primæ intentionis ſeu abſtractionis, quales ſunt conceptus rerum ſimpliciũ naturaliũ: vel ſecundæ intentionis ſeu abſtractionis, quales ſunt voces aut nomina illa, quæ ſecũdo loco & ordine imponebantur rebus, vt *genus*, *ſpecies*, *differentia*, aliæq; voces artis. Iterũ vt ad viuum tandẽ pertingam, illæ ideæ ſeu formæ ſimplices rerũ ſunt bipartitæ, vel ſic in mente poſitæ vt cũ rebus vnde abſtrahũtur neceſſariò cohæreant, & hoc modo phyſicæ ideæ: vel ſic in mẽte poſitæ, vt in ea ſola tanquam in ſubiecto ſuo conquieſcant, & hoc modo mathematicæ dicuntur. Phyſicus enim & mathematicus (vt docet Philoſophus in textu,) ideas & formas abſtrahũt: ſed ille cũ relatione ad rem ſubiectam & motũ, hic verò ſine relatione, quippe in ſola mente Ideas abſtractas tenet. Exempli gratia, phyſicus (mentis operâ vſus) formã cœli abſtraxit, abſtractã in mente reponit, repoſitã in mente diſcutit: ſed ita abſtrahit, ita reponit & diſcutit, vt ipſũ cœlũ cœliq; motũ ſemper ad ipſã referat. Mathematicus verò nõ ſic ſuos numeros, figuras, globos & ſonos cõcipit: quippe nõ reſpicit vtrũ res vlla ſubiecta ideis & phãtaſmatibus animi reſpõdeat: ſin autẽ reſpondeat, non eſt proprium ſuæ artis eandem contemplari: proprium enim mathematicæ artis eſt, ideas abſtractas intimis animi obtutibus offerre, eaſdẽq; inter ſe vi mentis intuentis eõparare. Hìc tamen obſervandũ eſt, mathematicas artes in textu à Philoſopho diſtingui, in mathematicas ſimpliciter, & in mathematicas ex parte: ſimpliciter Mathematicæ ſunt vt Arithmetica & Geometria, quæ præter abſtractas formas & ideas nihil conſiderant: ex parte verò Mathematicæ ſunt vt Aſtrologia, Muſica & Optica, quæ præter formas & ideas, motũ, ſonũ, & viſũ ſpectãt. Ex his iam tãdem manifeſtè conſtat, ideas verè mathematicas, eſſe ſimplices intentiones animi; non primas illas rerum metaphyſicarum, in vllo genere aut modo, non illas rerum naturalium, nõ illas terminorum ſimplicium, aut propoſitionum dialecticarum, ſed has poſtremo in loco tractatas, quæ rectè phantaſmata mentis diſtinguntur eſſe, non ſine vſu artis: has dico ſimpliciter eſſe intentiones animi, primùm quia ſunt in ſolo animo, ſine relatione vt ſuperiùs docui: tum quia rebus ſæpe nõ omnino ſubſiſtentibus, ab animo nõ otioſè finguntur: vt exemplares ideæ nauis, aut domus, antequam domus aut nauis fiant. Inſuper quoniã hæ ideæ veriſſimã eſſentiã idearum induũt, remq; nullã per ſe & vi ſuâ ſubiectã habẽt. Nã etſi aliquãdo ad vſũ humani generis applicãtur: hæc tamẽ applicatio nõ eſt Mathematicæ, ſed plerumq; mechanicæ, aut alterius artis proprium, vt cum domus aut pyramides ædificẽtur, iuxta earum formas

Intentio duplex, prima, ſecunda.

Ideæ ſimplices Phyſicæ, Metaphyſicę.

Artes mathematicæ ſimpliciter quædam, ex parte aliæ.

Ideæ mathematicæ ſunt ſimpliciter intentiones.
1
2
3

mas in animo Geometræ priùs fictas & cõceptas quàm res tales omno extiterunt. Poſtremò nominis ratio hoc veriſſimum eſſe indicat quod doceo: quia intentio animi propriè ea eſt, quam mens ſola aut imaginatio arte directa fingit. Hinc ens rationis non rei dicitur: rationis, quoniam imaginatio in hoc opere non eſt vaga, non eſt futilis, non otioſa, ſed rationis legibus aſtricta: non fingens monſtra, (vt frequẽter in ſomno ſenſibus occluſis ſolet) ſed ad nutũ rationis ea formans quæ vſum habere poſſunt, ſi à potentia animi ad actum & opus deducantur.

4 Intentio animi quid.

Sequitur nunc alia quæſtio, quæ rectè adiunctum, (ſeu vt veteres loquuntur) correlarium alterius dici poteſt, *Vtrũ intellectus abſtrahentis Ideas ſit fallax?* Quid moror? fallax non eſt, nam vt natura non eſt ideo habenda meretrix aut mendax, quia aliquando entia apparentia fingit, quales ſunt *colores Iridis, halo, puteus, hiatus* aliæq; imagines & Ideæ quæ cernuntur in nubibus: ita intellectus Mathematici non eſt habendus fallax, qui tales formas & idôla à phantaſia arte (vt ita dicã) regulatâ abſtrahit. Quippe vt natura non niſi radijs ſolis veluti directa illas formas apparentes facit: ita imaginatio Mathematici nõ niſi radijs mẽtis illuſtrata ſuas ideas format. Poſtremò vt eſt arcanus abdituſq; vſus entium apparentium in natura, ſicut *Iridis, halonis*, qui ſunt *Mercurij* nuncijq; ſerenitatis aut tempeſtatis futuræ: ita mens docti & ſapientis Mathematici, in ſuis Ideis confictis multa artis myſteria tenet; ſicut in regulis Arithmeticis de fractionibus numerorum, & in præceptis Aſtrologiæ de prædictionibus rerum futurarum conſtat. Quid plura? ita Philoſophus hiſce artibus delectatur, vt ex illis ſolùm in præclaro & inſigni opere demonſtrationum omnia & ſingula exempla probationis petat. Vnde hoc vnum colligo & concludo, non eſſe fallacẽ aut falſum intellectũ Mathematici abſtrahentis Ideas: nam ſi eſſet, tum certè veræ ex illis demõſtrationes nõ eminerent; quippe ex falſis nil niſi falſum. Verus ergo eſt intellectus, veraq; ſunt Ideę, quia ab illis verę demonſtrationes fluũt. Nam veriſſimũ eſt illud quod dici ſolet, *ex veris nil niſi verum concludi poſſe*. Præterea quoniam aliæ artes ex iſtis Ideis mathematicis abſtractis ſingularem vſum petunt; vt *architectura* quæ Geometriam, vt *mercatura* quæ Arithmeticam, vt *agricultura* quæ Aſtrologiam in multis obſervat & imitatur; certum eſt non eſſe tantarum veritatum mendax principium, id eſt, non eſſe intellectũ Mathematici vanum, vnde tam certum, tam verum, tam indubitatum artifices fructũ colligũt. Quid vrgeo exempla? Apelles, Zeuxis, Polycletus, Archimedes, quam famã poſteris ſuarum artium & operum reliquiſſent,

Quæſtio 2. Abſtrahentium non eſt mendacium. huius c. tex. 18

Phantaſia arte regulata.

Non eſt fallax intellectus Mathematici abſtrahentis ideas. Cic. lib. 2. de Divina.

ſi

ſi intellectus Mathematici, exemplares ideas & proportiones docẽtis, penitus erraſſet? Caldæos, AEgyptios, totumq; mundũ veterem appello ante diluuium: ſi rogavero vt ex hiſtorijs pyramidas aut pyramidum reliquias demonſtrent, auditu mirabilia docent; & credimus certè fuiſſe vera, quia veriſſimæ Ideæ à Mathematicis tum fictæ eorum omnium extiterunt cauſę. Si à minori vim his argumentis addere velis, ſic arguas. Senſus non fallitur in obſervandis & diſtinguẽdis ſuis objectis, quæ ſunt tamẽ abſtractæ formæ: multò ergo minùs intellectus Mathematici ratione inſtructus fallitur. Non ergo eſt fallax, non eſt falſus, non eſt inanis & otioſus animus Mathematici, qui tales formas & Ideas fingit.

Lib. 2. de An. cap. 6. lib. de ſenſ. & ſenſa. cap. 4.

Vltima huius capitis quæſtio eſt. *Vtrum Aſtrologia, Muſica, Perſpectiua ſint ſimpliciter Mathematicæ?* Simpliciter mathematicas eſſe hoc loco negat Ariſt. magis tamẽ mathematicas eſſe cõcludit quã naturales. Diſtinguẽdũ ergo eſt, eſſe ſciẽtias propriè & exquiſitè mathematicas, nẽpe Arithmeticã & Geometriã: eſſe verò & alias quæ mediũ locũ tenent inter exquiſitè mathematicã ſcientiã & phyſicã, ſeu naturalẽ, quales ſunt Aſtrologia, Muſica, & Perſpectiua ſciẽtia, quæ ſuperiùs nominãtur. Quòd hæ ſcientiæ ſint magis mathematicæ, ſuadeo ab enumeratione artiũ, ab opinione doctorũ, à ratione ſubiecti, medij, finis, à cõparatione, & ſimilitudine. Ab enumeratione artium, quia diſtinctione factâ omnium ſcientiarum, hæ inter mathematicas ab omnibus enumerantur. Ab opinione doctorum, qui eaſdem inter mathematicas mathematicè tractârunt; quorum iudicio detrahere, eſt antiquitati & veritati derogare. A ratione ſubiecti, quia ſi per ſe conſiderentur hæ ſcientiæ, earum ſubiecta ſunt potiùs abſtractæ formæ in mente quàm in motu poſitæ. Nam quãuis Perſpectivus lineas exiſtentes cõſideret vt ſub aſpectum cadũt, & Muſicus numeros in ſono, & Aſtrologus motus in cœlo; linearũ tamẽ, numerorũ, & motuũ cõceptus & phãtaſmata animo Mathematici impreſſa, ſunt veriora, magiſque propria ſubiecta iſtarum arium, quã res in quibus motum & vſum habent. Poteſt enim eſſe Muſicus quamuis non canat, poteſt eſſe Aſtrologus, quãuis cœlum oculis non cernat; nam ſatis eſt huic & illi, ſi animis ſubiecta ſuarũ artiũ apprehendãt, vt inde regulas, demõſtrationes, cõcluſiones veras & neceſſarias efficiãt. A ratione medij, quia media harum artium per media Geometrię & Arithmeticæ (quæ ſciẽtiæ ſũt indubitanter mathematicæ) demõſtrãtur: at demõſtrationes & ſcientiæ eò pertinẽt vnde media accipiũt, præſertim cũ media ſint formalia ſciẽtiarũ principia. A ratione finis, quia finis harũ triũ propri nõ eſt actio, aut opus: ſed Idearũ cõceptarum

Quæſt. 3. Aſtrologia, Muſica, Perſpectiva, non ſunt ſimpliciter mathematicæ, mathematicę tamẽ potiùs quàm naturales.

1

2

3

4 Arithmeticã Geometria perfectæ artes mathematicæ.

5

rum ſola inſpectio aut demõſtratio, vnde modus operandi naſcitur: qui operandi modus potius ad aliam practicam ſcientiam, quàm ad mathematicum intellectum ſpectat. A cõparatione ſeu ſimilitudine; quia vt dialectica ſcientia potius intentionalis, (vt aiunt) quã realis dicitur (quamvis entia rei in prædicamentis tractet:) ita Aſtrologia Muſica & Optica ſciẽtia, magis mathematicæ dici debẽt, licèt aliquando phyſicam, et naturalem rerum conſiderationem proponant. Ratio eſt, quia vt dialectica propriè ens rationis reſpicit: ita hæ artes in animi conceptis ideis primò & per ſe verſantur. Concludo igitur Aſtrologiam, Muſicam, & Perſpectiuam, mathematicas eſſe potius ſcientias quàm phyſicas & naturales. Vſum tamen harũ non nego, in motu, voce, aut ſenſu poſitum, ſi ad praxim manu artificis rectè inſtructi perducantur. Sed vt gemma eſt pretioſa, vt aurum optimum metallorum, quantumuis in venis & medullis terræ delitescãt ſepulta, quæ effoſſa meliorem vſum habent: ita ideæ quamuis in altis mathematici intellectus receſſibus reconditæ ſint, propria tamen & inſignia harum ſcientiarum habentur ſubiecta, licèt in actũ perducta dignioremfructum fortaſſe ſortiantur.

Dialectica ſcientia intẽtionalis.

Diſtinctio primæ quæſtionis. Vtrum Ideę ſeu formæ Mathematicæ ſint ſimpliciter intentiones animi?

- Vna eſt prima, diuina, infinita, quam Deum, primam cauſam, motorem omnium, ens entium, infinitum bonũ, rem tranſcendentem, naturam naturantem philoſophi appellarunt.
- Ideæ ſunt aut
  - 1 Reales, quarum
    - Aliæ finitę, quæ ſunt vel
      - 1 Primi ordinis, quales ſunt *ſpiritus* ſeu *incorporeæ ſubſtantiæ*, quas Ariſt. in Metaphyſicis & in libris de Cœlo *intelligentias* nominat: hæ imagines primi motoris proximæ, ab omni mole corporis & corruptionis ſunt immunes & liberæ quæ extra primum mobile ſubſiſtentes, beatiſſimam vitam in ſempiternum agunt, vt docet Philoſophus lib. de Cœlo. His addit Dionyſius 9. *Ordines angelorum.*
      - 2 Secũdi ordinis qui etiam ſunt ſpiritus primævâ naturâ ſuâ, deſtinati tamẽ ad corpora, quorũ formæ ſunt
        - 1 Aſſiſtẽtes, vt *dæmones* qui aſtris ſphęriſq; cœleſtibus dominantur.
        - 2 Vel inhęrẽtes, vt *anima humana* eiuſdẽq; incorporeæ partes, ſeu facultates, quæ dũ vivit homo in humano corpore cõtinẽtur, & motibus illius præſunt, aut præeſſe debent.

- 2 Intentionales, & hę sunt aut
  - 1 Complexæ, quales sunt *abstracti conceptus propositionum, & syllogismorum*, qui in mente positi hominem doctum & sapientem efficiunt. Intentiones hæ sunt entia rationis, quia res non sunt, & quia suum esse in solo intellectu habent. Sed de istis hoc in loco non differitur, neq; de illis in prima parte distinctionis.
  - 2 Simplices, & harũ alię sunt aut
    - 1 Primę intentionis seu abstractionis, & hæ sunt bipartitæ
      - 1 Vel physicæ, quæ sic à rebus abstrahuntur vt cùm illis necessario cohæreant. Quippe sic in animo concipiuntur, vt ad motum referantur.
      - 2 Mathematicæ, quę non à rebus semper, sed ab ipsa phantasia per mentem abstrahuntur, in qua sine relatione aut cohærentia rerũ manent. Sic antequam *domus* aut *navis*, aut *pyramis* fiant, formę seu ideæ *domus, navis*, & *pyramidis* animo concipiuntur. Et hæ formę seu ideæ verissimè mathematicę, nec non simpliciter intentiones dicuntur: vt antea in discursu accuratiùs & distinctiùs probatur.
    - 2 Secundæ intentionis, quales sunt *voces aruis*: quæ vulgò *Nomina secundæ impositionis* dicuntur, vt *genus, species, differẽtia, proprium, accidens.*

Opp. *Aristoteles in textu nullam Idearum mentionem facit: ergo inanis & otiosa est ista de illis quæstio. Quorsum est illa pars distinctionis de ideis rerum metaphysicarum?*

Resp. *Quamvis (vt aiunt) explicitè mentionẽ non faciat, implicitè tamen facit, cùm in consideratione formarum, discrimen inter physicum & mathematicũ illud esse aperiè doceat: vt ille naturales formas cohærentes cum rebus, hic vero formas abstractas a rebus menteq; solà positas considerare dicatur. Ad tuum* (Quorsum) *respondeo: illam partem distinctionis plurimùm adinstitutũ valere: tum vt ipsa ideæ metaphysicæ meliùs intelligantur, tum etiam quia opposita pars divisionis rectè percipi non potest sine alterius oppositi cognitione iuxta illud, opposita iuxta se posita meliùs cognoscuntur, & iterum, oppositorum eadem est scientia.* Lib. 8. Phys. cap. 1.

Opp.

Opp. *Alia tradita eſt diſtinctio formarum abſtractarum, diverſa ab iſta quam tu hìc infers: ergo minùs accuratè à te diſtinguitur. Antecedens probatur, quia generatim formæ ſũt vel primæ abſtractionis, vt* color in oculo; *vel vltimæ abſtractionis, vt* coloreitas in animo, *ſi ita loqui liceat; loqui autẽ ſic licet, quoniam Orator ſuum* Lentulum, *ſuamque* Lentulitatem *nominat.*

Reſp. *Iſta diſtinctio non eſt aliena à noſtra, quippe in ea analogicè comprehenditur: nam ſive Ideæ ſint primæ, ſive vltimæ abſtractionis, ad eas reducuntur, quæ Ideæ ſimplices rerum ſimplicium nominantur.*

Opp. *Omnes ideæ ſunt intentiones: ergo inanis eſt hæc diſtinctio, in qua aliæ intentionales, aliæ reales definiuntur eſſe; Antecedens conſtat, quia Idea definitur forma abſtracta, in animo ſolo poſita, quæ ſic definita ens rationis non rei, intentio rei non res ipſa dicitur.*

Deus prima Idea.

Reſp. *Vera hæc non eſt ideæ definitio à qua argumentum petis; quippe non ſolùm ſeparatæ rerum formæ, ſed etiam ipſæ incorporeæ & ſeparatæ ſubſtantiæ ideæ ſæpiſſimè à philoſophis dicuntur, hinc (vt ſupra,) à Platone Deus prima Idea, ab Ariſtotele prima forma & cauſa dicitur.*

Opp. *Spiritus ipſi non ſunt in animo ſed ſpirituum conceptus, qui conceptus ſunt intentiones ſpirituum: ergo ideæ, vt ideæ, res non ſunt ſed ſimpliciter intentiones, & per conſequens minùs appoſitè docuiſti, ideas aliquas eſſe reales, nempe metaphyſicas illas quæ per ſe ſubſiſtunt.*

Ideæ reales duobus modis dicuntur. Obiectivè. Inhæſivè.

Reſp. *Cùm Deus qui prima idea & cauſa dicitur, ſit ſecundùm Platonem & Ariſtotelem vbiq;, idq; eſſentialiter, (vt loquuntur dialectici;) non hæſitandum eſt dicere, ideam realem in animo ſeu in intellectu eſſe: ſed omitto hoc exemplum quamvis te manifeſtè convincat, & dico reales ideas dici duobus modis, vel obiectivè vel inhæſivè (vt aiunt.) Obiectivè hæ metaphyſicæ ideæ reales ſunt, inhæſivè verò non ſunt: nam in animo (vt ais) ſunt potiùs intentiones & conceptus, quàm res ipſæ: Ideæ ergo dicuntur quia ſunt ſeparatæ ſubſtantiæ & formæ, reales vero quia per ſe & vi ſuâ ſemper ſubſiſtunt.*

Opp. *Intellectus (vt doces) eſt idea ſecundi ordinis, at quomodo ſpecies intellectus aut præſentetur ſibi, aut quomodo intellectus inſit in ſeipſo, planè non video.*

Intellectus qui, ſeipſum intelligit. Lib. 3. de Ani. cap. 4.

Reſp. *Intellectus ſuo proprio lumine illuſtratus ſeipſum intelligit, vt in libris de Anima probat Philoſophus, idemque intellectus in ſe verſus ſeipſum comprehendit: nam vt oculus in ſpeculo ſui ſpeciem per reflexum cernit, & ſpiritibus vnitis ſuam ipſius potentiam formalem, quæ nihil aliud eſt quàm ipſe oculus, continet: ita intellectus ſpeculativus vertens ſe ad phantaſiam tanquam ad ſpeculum, imaginem ſui videt, & radijs veluti in centro divinæ eſſentiæ ſuæ collectis, ſeipſum completitur.*

Opp. *Ariſtoteles in hoc ipſo capite textu 20. ſecundùm tranſlationem*

Boëtij declarat, Aſtrologiam, Muſicam, & Opticam ſcientiam, magis eſſe naturales quàm mathematicas ſcientias: ergo earum ideæ non ſunt ſimpliciter intentiones animi, vt hic doces.

Reſp. *Dicuntur magis naturales, non quòd ita ſint revera, ſed quòd videantur ſic eſſe, cùm præter formas animo conceptas rerum motum reſpiciant. Præterea hoc argumentum non ſequitur: nam etſi concedatur eſſe magis naturales, quàm mathematicas has ſcientias (quod non concedo) ſpecies tamen rerum quas tractant poſſunt eſſe ſimpliciter intentiones, poſtquam à rebus vi animi ſeparantur.*

Opp. *Numerus & magnitudo ſunt ſubiecta ſpecieſq; Arithmetices & Geometriæ: ſed numerus & magnitudo ſunt res, non intentiones: ergo ſpecies mathematicæ non ſunt ſimpliciter intentiones. Præterea animus ipſe eſt numerus, vt in Metaphyſicis docet Philoſophus; eſt enim numerus numerans, at animus non eſt intentio.*

Numerus & magnitudo dupliciter ſumuntur.

Reſp. *Numerus & magnitudo conſiderantur bifariã, aut phyſicè, & ſic res ſunt in quantitate, rebuſq; inſunt, & ſi nõ inſint non ſunt omnino; quia* accidẽtiũ eſſe eſt ineſſe: *aut mathematicè, & ſic ſpecies ſeu intẽtiones dicũtur ſolo animo conceptæ; vel (ſi magis placeat) reſpondendũ eſt, nõ numerũ et magnitudinẽ, ſed vtriuſq; ſpecies quæ ſunt intentiones, eſſe ſubiecta iſtarum artiũ. Ad illud (quod addis) de numero numerante, reſpondeo animam numerantẽ dici metaphyſicè, quia eſt principium & cauſa numerandi.*

Opp. *Sunt quædam mathematica ſcientiæ quæ ipſas ſubſtantias tractant, vt Aſtrologia* cœlũ, *ſed ſubſtantiæ res ſunt non intentiones: ergo mathematicæ illæ non ſunt ſimpliciter intentiones.*

Reſp. *Vetus illud eſt, nimirũ* id eſſe ſubiectũ Mathematico, & eſt prædicatũ phyſico: *nã Mathematicis accidẽtia (quæ enũciãtur de ſubiecto phyco) tanquam propria ſubiecta artiũ mathematicarũ habentur. Exempli cauſa,* corpus naturale *eſt ſubiectũ Phyſices,* numer⁹, magnitudo *ſunt prædicata eiuſdẽ: hæc verò prædicata ſeu attributa Phyſices, ſunt quidem ſubiecta Mathematices: ſed hæc obiter. Ad argumentum tuum ſic nunc reſpondeo, nullas mathematicas ſcientias exquiſitè & abſolutè ſic exiſtentes, reſpicere ſubſtantiam: Aſtrologia verò & Muſica in textu mediæ ſcientiæ inter mathematicam & phyſicam ſcientiam dicuntur.*

Opp. *Ideæ mathematicæ nõ ſunt omninò forma abſtractæ: ergo malè ſic definiũtur eſſe. Ant. prob. quia cũ res omnino nõ ſint, tales formæ finguntur: vt in animo Geometræ* idea dom⁹ *ineſt, antequã domus in rerũ natura appareat.*

Reſp. *Abſtractio mathematica eſt duplex, vel communis à rebus, vel propria à phantaſia: ſatis eſt ergo ſi formæ mathematicæ ab imaginatione, arte directâ, & regulatâ vi mentis petantur; nam ſic exquiſitè & ſimpliciter intentiones ſunt, & haberi debent.*

Abſtractio mathematica. Communis. Propria.

Diſtinctio

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum intellectus abstrahentis mathematicas formas sit fallax?

Intellectus secundùm facultates & officia distinguitur in

- Practicũ seu agentem, qui est vel
  - Simplex, idemq; capax & discursivus simplicium
    - Rerum.
    - Intentionum.
  - Compositus, capax & discursivus
    - Propositionum.
    - Syllogismorum.
- Theoricũ seu speculativum, qui species tãtũ animo conceptas percipit, easdemq; abstractas vel à rebus ipsis, vel à phãtasia, aliisq; inferioribus potẽtiis animi intuetur: & hic intellectus fallax aut falsus non est, vt próbatur
  1. A simili, quia vt natura non fallit nec fallitur, cum in rorida nube *arcum* seu *iridem* suspendit varicolorem, quamvis in ea colores non sint: ita hic intellectus non est habendus fallus, qui tales formas in phantasia fictas ad vsum trahit.
  2. Ab vsu & opere aliarum artium, quæ res veras efficiunt per istas ideas exemplares animo conceptas: quæ si essent fallæ aut fallaces, veris simorum operum caulæ esse non possent.
  3. Ab exemplis optimorum artificum operantium per istas ideas præclara & excellentia in rebus effecta. Sic Archytas *columbam*, sic *Venerem statuam* quasi vitalem Dædalus, sic Archimedes *cælum* quasi mobile fabricavit.
  4. A necessario, quia ab illis ideis animo conceptis, optimæ demonstrationes conclusiones & scientiæ oriuntur: non ergo fallitur intellectus qui ratione directus has ipsas fingit.
  5. A probabili, quia intellectus mathematici est omnium acutissimus: verisimile est ergo quòd nõ sit mendax.
  6. A minore, quia sensus non fallitur circa propria obiecta, ergo multò minus intellectus.

Opp. *Fallax & falsus est intellectus qui aliter rem percipit quàm est: sed intellectus mathematicus abstrahentis ideas aliter rem percipit quàm est: ergo intellectus mathematici abstrahentis ideas est fallax. Maior est Arist.* Lib. 3. Phys. cap. 8. tex. 75. *quia veritas & falsitas intellectus & propositionis a re dependẽt: minor probatur, quia mathematicæ formæ seu species ab imaginatione non a re decerptæ sunt, & sine relatione ad rem in animo solùm abstractæ manent.*

Resp. *Parum attendis, nam siue intellectus à re siue à phantasia ideas abstrahat, verus tamen semper est: nam si à re directe abstrahat, aliter se res non habet ac imago rem animo repræsentet. Si vero a phantasia eximat, verus etiam est, quia secundùm rationem & scientiam easdem eximit, indeq; veras & firmas demõstrationes infert. Cùm ergo dicas veritatem intellectus & propositionis à veritate & falsitate rei pendere: agnosco hoc verum esse, si nomen rei generatim sumas: nam sic ipsa phantasia à qua abstrahuntur species*

cies res dici poteſt, ipſaq; ſpecies quæ abſtrahuntur, quam vis in animo ſolo ſine relatione ad rem extra ſecus ſubiectam aut obiectam hæreant.

Opp. *Intellectus percipit non ens: ergo eſt fallax. Antecedēs probatur, quia mathematica idea eſt non ens; quia eſt neq; ſubſtantia neq; accidens. Argumētum tenet, quia de non ente non eſt ſcientia nec demonſtratio, & ex conſequenti intellectus non poteſt eſſe verus qui illud concipit.* Lib. 1. Poſt. cap. 2.

Reſp. *Idea mathematica nō ens reale eſt, ſed ens intellectuale dicitur: eſt q; accidens, quod phantaſiam inchoatum, intellectum perfectum ſubiectum habeat. Cùm ergo doceat Ariſt. de nō ente non eſſe ſcientiā, intelligit non ens ſimpliciter & omnino, aut (ſi velis) de non ente non eſſe realem ſcientiam.*

Opp. *Nihil eſt in intellectu quod priùs non fuerit in ſenſu: ergo intellectus Mathematici à ſola phantaſia ſuas formas non abſtrahit, ſed potiùs à rebus pulſantibus ſenſum, per quem veluti per feneſtram omnes ſpecies ad intellectum intromittuntur. Neceſſe eſt ergo vt ſit falſus & fallax intellectus qui ſine hoc ordine ideas concipit.*

Reſp. *Nihil eſt in intellectu q; priùs non fuerit in ſenſu realiter obiectivè: at intētionaliter ſpeciebus in internis potentijs animi multiplicatis, aliquid poteſt eſſe in intellectu q; priùs non extitit in ſenſu; vt in ſomno clauſis & obſeratis ſenſibus externis manifeſtè conſtat. Præterea intellectus, propriâ vi & facultate ex ſpeciebus vel in phantaſia poſitis, vel in memoria, gazâ ſuâ ſixis, alias ſpecies elicit, propoſitiones & ſyllogiſmos conficit, qui in ſenſibus nunquā fuerunt. Poſtremò intellectus proprio lumine illuſtratus, & ſeipſum cernit, & multas ſpecies ſecundùm rationem colligit; vnde inaudita demonſtrationes & concluſiones oriuntur: & ſic ſpecies Mathematicæ ſine fuco & errore ab intellectu vero percipiuntur.* Nihil in intellectu quod non priùs in ſenſu, quî intelligatur.

Opp. *Si fallax non eſſet intellectus Mathematici abſtrahentis ſuas ſpecies, Aſtrologi (qui ſunt Mathematici) ſemper vera prædicerent; ſed mendacior Aſtrologis nemo eſt, vt Ephemerides & vana eorum præſagia auguriaq; docent: ergo intellectus Mathematici fallax eſſe poteſt.*

Reſp. *Error omnis eſt non artis, ſi Phyſica nos fallant auguria. Certæ enim ſunt cauſæ, certi motus, certi aſpectus, cœli vires & influentiæ certæ: ſi ergo Aſtrologus certas ſpecies colligat, collectas ſecundùm artem diſcutiat, diſcuſſas demonſtret, in prædictionibus facilè errare non poterit; at pauci ſunt hodiè qui Deorum cœtus, id eſt, ſyderum curſus teneant.*

Opp. *Tota humana cognitio incerta eſt; nam intellectus eſt quaſi oculus noctuæ, vt in Metaphyſicis. docet Philoſophus: mirum ergo non eſt, ſi in difficillimis obiectis, (quales ſunt ideæ mathematicæ) intellectus doctiſſimi aliquando fallatur.* Lib. 2. Metaph. cap. 1.

Reſp. *Aquila nemo mortalium eſt: nam radios ſolis & veritatis apertis oculis perpauci intueri poſſūt: cæterū vt illi qui per lucernā vidēt, diſtinctè poſſunt*

ſunt res obiectas diſcernere: ita intellectus ſenſuum proprioq; ſuo lumine fretus, nubeculas erroris diſſipat, reſq; vt ſunt, per ideas rectè & accuratè percipit: incerta eſt ergo noſtra cognitio, niſi adhibeatur induſtria quæ ſapientiam parit.

Diſtinctio tertiæ quæſtionis, Vtrum Aſtrologia, Muſica & Perſpectiva ſcientia, ſint ſimpliciter Mathematicæ?

Mathematicę ſcientiæ ſunt vel

- Exquiſitè tales, quæ formas ſimpliciter abſtractas animoq; repoſitas tractant: vt *Geometria* & *Arithmetica*.
- Cõparatè & exparte tales, quæ & res & ſpecies rerum contẽplãtur: vt *Aſtrologia*, *Muſica*, & *Optica* ſciẽtia, quæ interverè mathematicas ſcientias & naturales, mediè analogicè dicũtur. Analogicè (dico) quia eaſdem magis eſſe mathematicas hîc probat Philoſophus, quã phyſicas,
  - 1 Ab enumeratione artium, inter quas illæ prædictæ vt mathematicæ recenſentur.
  - 2 Ab opinione veterum, qui illas vt mathematicas tractãrunt.
  - 3 A ratione ſubiecti, quia illarum ſubiecta ſunt ideæ, vt reliquarum ſi propriè conſiderentur.
  - 4 A ratione medii, quia non minùs certę demonſtrationes ab illis ducuntur quàm ab exquiſitè mathematicis.
  - 5 A ratione finis, quæ eſt ideatum (quas tractant) exquiſita inſpectio cognitioque; & in hoc ſolùm à cæteris ſunt diſtinctæ, quòd hæ ſæpiùs ad vſum & motum referantur.
  - 6 A comparatione, quia vt dialectica potiùs intentionalis ſcientia dicitur, tametſi res etiam conſideret: ita *Muſica* & *Aſtrologia* magis mathematicæ dici poſſunt quàm naturales, licèt res naturales earumque motum ſpectent.

Lib. 12. Met. cap. 8.

Opp. *Mathematica ſcientia ſolam quantitatem tractat; ſed Aſtrologia ſubſtantiam: ergo Aſtrologia non eſt mathematica. Minor ex Ariſtotele docetur, vbi oſtendit Aſtrologiam vertere globos cœli, eiuſdemq; motus, aſpectus, & influentias demonſtrare.*

Aſtrologus cœli motus & aſpectus, non corpus conſiderat.

Reſp. *Naturam cœli non diſcutit Aſtrologus vt eſt corpus, ſed illius motus et aſpectus quidem conſiderat: quoniam verò magis animo hæc comprehendat per ſpecies, quàm definat per motus, rectè magis mathematica quàm phyſica ſcientia dicitur.*

Opp. *Hæ ſcientiæ, ſcilicet* Muſica, Aſtrologia, Optica, *eundem gradum abſtractionis omnino habent cum Naturali philoſophia: ergo magis videntur naturales quàm mathematicæ. Antecedens probatur, quia à rebus ipſis*

immedia-

immediatè ſuas formas abſtrahunt, vt naturales philoſophi ſolent. Exempli cauſâ, Muſicus *immediatè à* ſono, Aſtrologus *immediatè à* motu, Opticus *immediatè ab* oculo, *ſeu* radio oculari *ſuas formas colligit: ſic* Phyſicus *immediatè à* cœlo, *à* leone, *aliiſq; rebus ſibi ſubiectis ſuas ideas petit.*

Reſp. *Diſcrimen non eſt tantum in abſtractione, ſed etiam in tractatione rerum. Abſtractio quidem ſimilis eſt harum ſcientiarum cùm naturali philoſophia, ſed tractatio valde diverſa: Quippe naturalis Philoſophus has ſpecies abſtractas ſemper ad naturam & motum refert, Mathematicus autem inde demonſtrationes intellectuales, & axiomata vniverſalia mente ſolâ percepta colligit.* Abſtractio harum & naturalis philoſophiæ valde ſimilis.

Opp. Muſica, Aſtrologia, & Perſpectiva *ſcientia à naturali philoſophia pendent: ab illa ergo potiùs nomen habent, quàm ab aliis quibus nihil acceptum ferunt. Antecedens patet, quia ſubiecta harum ſcientiarum res naturales ſunt. Exempli cauſa,* cœlum *eſt ſubiectum* Aſtrologiæ, numerus ſonorus *eſt obiectum* Muſices, Oculus *eſt ſubiectum* Opticæ *artis: at* cœlum, numerus ſonorus, oculus, *ſunt quidem res: ergo hæ ſcientiæ ſunt magis naturales.*

Reſp. *Remotè quidem hæ ſciẽtiæ à phyſica ſeu naturali philoſophia pendẽt, proximè verò ab animo ſeu intellectu, in quo vt in proprio ſubiecto inſunt. Eſt enim intellectus & principium à quo fluunt, & ſubiectum in quo inſunt non ſolum iſtæ ſcientiæ, ſed etiam earum ſpecies circa quas verſantur: magis ergo mathematicæ quàm phyſicæ dici debent. Quod addis de* cœlo, numero, oculo, *ſubiectis harum triũ ſcientiarum, nihil eſt; cùm non probes illa ab his naturaliter tractari. Eadem enim poſſunt eſſe ſubiecta nomine diverſarum artium, ſed non eadem tractandi ratio.*

Opp. *Ariſtoteles in hoc cap. nominatim* Aſtrologiam, Muſicam & Opticã *magis naturales appellat: ergo minùs appoſitè defendis in quæſtione, has eſſe magis mathematicas.* Tex. 20.

Reſp. *Parùm attendis, non dicit eſſe magis naturales quàm mathematicas: ſed comparatione factâ ad* Arithmeticam & Geometriam, *(quæ ſunt exquiſitè mathematicæ ſcientiæ) docet eſſe magis naturales. Quaſi diceret;* Aſtrologia & Muſica *quæ motum* cœli & ſoni *ſpectant, ſunt magis phyſicæ, quàm* Arithmetica & Geometria, *quæ ſimpliciter intentiones & ſpecies animo comprehenſas docent.*

Opp. *Si* Muſica, Aſtrologia, & Optica, *ſcientiæ ſint mediæ;* phyſica & *exquiſitè* mathematica *ſcientiæ erunt contrariæ, eademq; extremæ; at Ariſt. in Eth. affines & cognatas omnes ſcientias eſſe concludit. Præterea ſi ſint mediæ, erunt mediæ vel participationis vel abnegationis; at omnes ſcientiæ ſunt diſtincta ſpecies vnius generis, qua (vt docet Porphyrius)*

confundi

confundi aut commiscere non possunt.

Resp. *Hæc omnia quæ dicis vera sunt in rebus adversis, de quibus in Post. prædicamentis & Topicis agit Arist. hæ verò scientiæ dicuntur mediæ rationis & respectus, non participationis aut negationis (vt aiunt) quippe habitâ ratione nominis, magis huius quàm illius nomen subire possunt. De loco ex Porphyrio in Communitatibus & differentijs prædicabilium adducto, respondeo, illum intelligi de formis absoluè, essentialiter, & simpliciter distinctis, nõ de adventitijs, quales scientiæ sunt.*

CAP. 3.

Vtrum
1. *Ad perfectam scientiam rerum necessariò habenda sit cognitio omnium causarum?*
2. *Sit necessaria subordinatio causarum vsq; ad primam & vltimam?*
3. *Causa naturalis necessariò operetur effectum?*
4. *Causa finalis vllum esse reale habeat?*
5. *Exemplar sit causa, eademq; potiùs formalis quàm efficiens?*

Huius capitis sunt quatuor partes.

QVatuor sunt partes huius capitis, in quarum prima Arist. cur de causis agendum sit ostendit, in secunda causarum adiuncta & consequentia declarat, in tertia causarum distinctiones tradit, in quarta ex præcedentibus quædam axiomata obseruatu digna colligit, infert, & concludit. Ratio cur hîc agatur de causis est, quia hæc scientia physica est tota in indagine & contemplatione naturæ posita: at naturam in se & effectis suis accuratè sine causarum cognitione nemo scire potest: est ergo necessariò agendum de causis.

1

2 Causarum adiuncta in textu assignantur tria, primum quòd res quælibet naturalis ex variis causis constet; secundum quòd res aliæ alijs vicissim causæ esse possint, ut *medicina* est efficiens causa *sanitatis*, & *sanitas* itidem est finalis causa *medicinæ*; tertium quòd res vna eademque sit aliquando contrariorum effectuum causa, vt *solis induratio in luto, & mollitudinis in cera*.

3 Causarum diuisio. In tertia parte capitis, adhibentur speciatim causarum distinctiones, quæ maximè ad efficientes causas videntur referri: harum prima est quòd causarum aliæ sint generales, communes, seu remotæ, qualis *artifex* generaliter sumptus causa *domus* aut *vestis* dicitur: aliæ speciales, propriæ, & proximæ, sic *architectus*

tectus proxima cauſa domus, ſutor proxima cauſa veſtis nominatur. Secunda cauſarum diſtinctio eſt, quòd aliæ ſint per ſe & vi ſuâ, vt materia, forma; aliæ per accidens vt efficiens, finis. Tertia eſt quòd alię ſint actu, quæ in operando vnà cum effectis exiſtant: aliæ poteſtate, quæ veluti intendant futurum opus, vt Geometer, qui animo priùs ideam exemplarem pyramidis fingit quàm opus perficiat. Quarta denique eſt, quòd cauſarum aliæ ſint antecedentes, vt architectus qui præcedit domum, aliæ coniunctæ, vt phlegma putreſcens cum quotidiana febre, cum ardente verò bilioſus ſanguis. Ex hiſce iam poſitis & diſcuſſis hęc enunciata colligit Philoſopus, nimirũ In vnoquoq; genere cauſarũ vnã primã eſſe; iterũ Meliores & perfectiores eſſe cauſas abſolutas quã reſpectiuas, generales quã individuas, internas quã advẽtitias, actu ſubſiſtẽtes quã emergẽtes facultate. Et hæc ſũma textus eſt, ſi illud ſolũ addas quod primã parte huius capitis cõtinetur, vt quòd omnis cauſa ſit vel interna vel externa, illã Philoſopus in materiam & formam, hanc in efficientem & finem dividit, ſolùmq; eſſe quatuor cauſarum genera concludit.

Quæſt. 1.

Sed nũc ad quęſtiones diſcutiẽdas venio, quarũ prima eſt, *Vtrũ ad perfectam ſciẽtiã rerũ neceſſariò ſit habẽda cognitio omniũ cauſarũ?* Quã cęca ſit ſapiẽtia humana, & q̃ dẽſis tenebris veliſq; obuoluta, ex hac vnã quęſtione de cauſis ad perfectã ſciẽtiã requiſitis facilè patebit, ſi rectè diſcutiatur. Sed quis ſũ qui de cauſis loquar, quas ſapiẽtiſſimi Socrat. ignoravit? Imo ignorârũt quidẽ ſapiẽtiſſimi viri cauſas, & tamẽ inde nomẽ ſapiẽtiæ iure vẽdicârũt, quòd cauſas nõ ignorârint. Recõciliantur hęc duo, ſi ſupinã & ſimplicẽ ignorãtiã diſtinguas; illã ſapiẽtes oderũt ſẽper, hãc veluti labẽ naturę delẽtes induſtriâ, cauſarũ docti euaſerũt. Cauſarũ docti (inquã) non quòd cuiuſq; rei inſitas & eſſentiales cauſas viderint, ſed quoniã ex affectibus & proprietatibus, ſine iſtiuſmodi cauſis, res tales coaleſcere & cõſtare nõ poſſe liquidò obſeruârunt. Nam vt planta in radice vivit, quamuis radicem altiùs in terra ſepultam non videas: ita effectus in cauſa eminet, tametſi cauſam manifeſtè non cernas. Et vt florẽte viſâque plantâ cognoſcis neceſſariò ſubeſſe talem radicem quæ talem plantam alat: ita cognito effectu, neceſſe eſt vt intelligas talẽ fuiſſe cauſã, quę talẽ effectũ pariat. Sic ignota cauſa in ſe, nota eſt ex effectu: & quamuis in eſſẽtia ſua plerũq; ignoretur, in exiſtẽtia tamẽ rerũ quæ ab illa pẽdẽt intelligitur. Rectè ergo concludi poteſt, quòd ignotâ cauſâ ignoretur effectus, imo potiùs quòd ignotis omnibus cauſis ignorẽtur effectus, quamvis omnis noſtra cognitio exantecedẽti cognitiõe, ſeſuũq; plerũq; obiectis, per feneſtras veluti patẽtes in mẽtẽ imminſſis naſcatur. Quid multis?

Ignorantia duplex, ſupina, naturalis.

Ignota cauſa in ſe nota eſt ex effectu. Li. 1 poſt. c. 14. & lib. 3. de An. c. 8. & Cic. lib. 1. Tuſc. Quæſt.

Scientia duplex.

Rerũ ſcientia eſt duplex, vel perfecta vel imperfecta: ad illã cauſarũ cognitio neceſſariò requiritur. Cognitio (inquam) non præcognitio, ſciẽtia nõ præſcientia, niſi mentis intentionẽ intelligas, quæ ſæpe im-

Ad perfectam ſcientiã omnium cauſarũ cognitio requiritur.

munis & libera à cauſis primis cognitionẽ incipit. Aquila enim ſic eſt, & radios ſolares penetrat. Quod omniũ cauſarũ cognitio ad perfectam rei ſcientiam requiratur, primùm ſic probo, ab enumeratione cauſarum. Quia ad perfectam cognitionem rei requiritur vt intelligas ex quo res conſtet, tum vnde nomen & diſtinctionem habeat; hinc vnde motum ſuſcipiat, poſtremò ad quem vſum deſtinetur.

1

2 Præterea cũ idẽ ſit & eſſendi & ſciẽdi modus, & cum eſſe rei ſit vel eſſẽtiæ in materia & forma, vel exiſtẽtię in efficiente & fine, ſequitur

3 hoc ipſum rem ſcire, cauſarum omnium cognitionem vendicare. Deinceps quoniã plena & accurata rei cognitio ſit tam a priori per cauſas, quàm à poſteriori per effecta naturę & diſciplinæ ordine, conſtat à poſteriori non poſſe rem demonſtrari, niſi efficiens cauſa, cauſaque finalis intelligantur: quippe in illis vis tota exiſtentiæ vertitur. Huc

4 addo ab exemplo hoc vnum argumentum, & quęro an perfectè ſcias quid ſit homo? Philoſophus es & reſpõdebis te ſcire. Cõcludo ergo te ſcire illius materiã, corpus ſcilicet ex quo cõſtat, animã per quã diſtinguitur, motricẽ facultatẽ à qua mouetur, beatitudinẽ ad q̃ naſcitur. Poſtremo ſic eſt in naturâ vt eſt in artę, ſed ad cognitionẽ rei artificialis requiritur omnium cauſarum cognitio: ergo ad cognitionẽ

5 rei naturalis requiritur omnium cauſarum cognitio. Maior propoſitio conſtat, quia ars imitatur & perficit naturam; minor probatur exemplis infinitis rerum artificialium, quæ ex cognitione materię, formæ, efficientis & finis cognoſcuntur. Vt nummus qui ex ære materiâ, ex figura Cæſaris formâ conſtat, qui per efficientem cauſã, nempe artificem & inſculptorẽ formæ fit, & ad mẽſurã rerũ commutãdarum (nõ ad vſurã) tãquam ad propriũ vſũ & finẽ deſtinatur.

Quæſt. 2. Cauſarum ordo.

Altera quæſtio eſt, *An ſit ſubordinatio cauſarum vſq; ad primam & vltimã cauſã omniũ?* Ordo mirabilis rerũ omniũ eſt, maxime verò cauſarũ: quippe aliæ alijs ita ſubijciuntur, vt aliæ alijs videantur præeſſe. Eſt enim ſcala cauſarum, in qua ſunt ferè infiniti gradus: nam infinitũ principium ſeu cauſa cauſarum in primo gradu ſedet. Non poſſum eſſe multus. Subordinatio cauſarum hoc loco nihil aliud eſt

Cauſarũ ſubordinatio. quid. &.

quàm ordo ſeu diſpoſitio, qua demonſtratur neceſſaria connexio relatioque cauſarũ inter ſe, & dependentia (vt ita loquar) effectorum ab illis. Hęc ſubordinatio eſt duplex, vel directè ſecundùm ſub & ſupra (vt cùm ab infimis cauſis per medias ad primas, veluti per rectas lineas fiat progreſſio) vel à latere, vt aiunt, cùm ſe mutuò intuentur

Quotuplex.

cauſæ

causæ, & à se invicem dependēt, non tamen semper tam necessariò ac illæ quæ directo ordine cohærent & sequuntur. Quippe in illis necessitas absoluta, in his necessitas (vt aiunt) conditionata essendi & causandi inest. Imo in his, præter necessitatem hypotheticam & conditionalem, sæpe dignitatem, ordinem, aut alium respectum consideramus: in illis, præter essendi necessitatem nihil. Adesdum si vis esse fœlix, rerum cognoscito causas, ordinemq; causarum discito. Mētis hîc acies intendenda est; nam sapientum adhuc nemo causas vnquam nisi sub velo & nube viderit: sed vt per pulsum medicus cordis & arteriarum motum nouit, quamuis cor ipsum & arterias oculis nō viderit: ita philosophus per indaginem rationis, causarum ordinem, necessitatem, & dignitatem intelligat, quantumvis earum occultas essentias per se non cernat. Nam vt visa imagine impressa in cera, aut in auro insculptâ, statim cognoscis fuisse sigillum, instrumētum, artificem, quamuis fortasse hæc ipsa non videas: ita cū in effectis naturæ has vel illas proprietates aut differentias obserues, concludas protinus has vel illas causas fuisse, quas nunc sub pallio naturę in ipsis effectis cernis. Pulchrum erit ac delectabile, si de hoc vno exemplo instar omnium mecum paulisper cogites & mediteris. Videmus globum terræ immensæ magnitudinis & ponderis in aëre æquis quasi lancibus immotum pendere, circumfluentem aquam, aëremque & ignem circumvolantem cernimus; altiùs ascendimus ad globos & choros cœli, quos ab ortu ad occasum, ab occasu iterum ad ortum, à meridie in septentrionem, & ex aduerso, per dies, per menses, per annos, per sęcula volui & cieri credimus. Temporum hinc mutationes, generationes rerū, vicissitudines omniū in inferiori hoc circulo & theatro mundi obseruamus. Penitius & articulatiùs deinceps hæc omnia contemplamur. Et quærimus causam cur terra tanti ponderis sic quasi in medio pēdeat, physicam causam sub velo naturæ reddimus, quia est centrū mundi: metaphysicam agnoscimus, quia est scabellum Dei. Similiter de fluxu aquæ & humiditatis, de aëris motu & raritatis, de situ ignis & levitatis, de cursu cœli & rotunditatis multa sæpe quærimus, & non cessamus donec ex proprietatibus & accidentibus ad veras causas in penetralibus naturæ latentes peruenerimus. Quas causas cogimur nonnunquam propter penuriam vocum, nominibus suarum proprietatum & accidentium appellare; certissimè tamē scimus subesse causas quas hoc modo & ordine demonstramus. Scimus etiam sic disponi & subordinari has causas, vt vna ab alia semper dependeat, vt sit vna causarū physica, in quā naturaliter; alia metaphysica, in q̄ supra vires naturæ res omnes resoluūtur.

Necessitas duplex.

Terra cur quiescat in medio pendula.

Est causa vna vltima tum physica tum metaphysica: Natura Deus

Prima causa physica est ipsa natura, prima causa metaphysica est naturę author & motor Deus, in quo omnes rerum omnium causæ vniuntur, & à quo sic dependent, vt sine illius providentia nullam omnino vim aut virtutem essendi aut causandi habeant.

Causarũ subordinatio specialis.

Hæc de generali ordine & cõnexione causarũ, pauca nunc de speciali subordinatione dicã. Subordinatio specialis est ordo & relatio causarũ *per se* & *per accidens*, in producẽdo effectu. Causa *per se* est quæ secundùm propriã naturã, & nõ secundùm aliquod accidens sibi adiunctũ, esse suis effectis tribuit, Causa verò per accidens est ex aduerso, quę nõ secundùm propriã essentiã, sed secundũ accidens aliquod effectũ parit. Iterũ causarũ *per se* aliæ sunt essentialiter subordinatæ, quarum secunda semper depẽdet à prima, in efficiendo, essendo, vel causando (vt aiunt) aliæ temerè & casu, quarum relatio non est tam necessaria. In causis essentialiter subordinatis ita secundæ dependẽt à primis, vt sine illis nihil efficiant. Exempli causã, *intellectus* & *obiectum intellectuale* sunt causæ sciendi, at *obiectum* (quod est ordine secunda causa) nihil sine *intellectu* efficit: intellectus verò in se versus proprioq; lumine illustratus scientiam parit. Similiter de *patre* & *matre* causis subordinatis dicitur. Postremò causarum essentialiter subordinatarum aliæ sunt priores, vt *sol* & *cœlum*, aliæ posteriores vt *homo*, *pater*, iuxta illud, *sol & homo generant hominem*. Hac comparatione iam factà, intelligendum est prioribus posteriores sic alligari, vt ab illis semper virtutem efficiendi habeant. Sic *homo* à *sole*; sic *sol homini*, sic *Deus soli* virtutem causandi seu efficiendi dedit. Concludam verbo, non est in vtero naturæ res vlla concepta, nõ est res vlla in lucem naturæ edita, in qua non videas hanc subordinationem causarum. Nam in re qualibet naturali, materia primùm subijcitur formæ, vt nec materia per se & vi suâ appetere formã, nec forma p se & vi suâ perficere materiã possit, nisi vtręq; efficienti alicui causæ subsint, quę vim & virtutẽ mouendi vtrãq; ad aliquid efficiendũ habeat. Hæc verò causa (vt supra docui) est actiua potẽtia naturę, si physicè; est potẽtia Dei, si Metaphysicè ordinẽ & dispositionẽ causarũ consideres. Nec hic *finẽ* excludo, si intentionẽ naturæ in essendo perpẽdas: quippè actiua hæc potentia naturalis mouendi materiam & formã, ab intuitu quasi finis excitatur. Sic *materia formæ*, *forma efficienti causæ* (nempe potẽtiæ naturæ,) *potentia naturæ Deo*, hæc omnia subordinantur *fini*, qui primum pulsum & motum in intentione facit. Nam quãvis Deus liberrimum Agens sit, & non alligetur fini, in ordine tamen & connexione causarũ finẽ secundùm providentiam singulis rebus efficiendis proponit; cuius vi cæteræ causæ ad vires suas exercendas secundùm

Causa per se.
Causa per accidens.

Lib. 2. Phys. c. 2. & Cureus: lib. 1 de sent. c. 30, ex Galen.

inten-

intentionem naturæ excitantur. Secundùm intentionem naturæ (dico) quia natura in omni effectu intendit finem, & propter finem intentum agit. Hinc conſtat eſſe quidem ſubordinationem cauſarum, vſque ad primam & vltimam cauſam omnium, ſi per primam Deum, & vltimam cuiuſq; rei propriam formã aut finem intelligas.

Tertia quæſtio iam ſequitur, quæ eſt *Vtrum naturalis cauſa neceſſariò operetur effectum?* Vt eſt ſubordinatio & connexio cauſarum: ita eſt quædam conditio, vt hoc vel illo modo affectæ neceſſariò producãt effectũ. Eſt enim natura in ſuis cauſis potẽs, efficax, & invicta, quia nũquã fruſtra agit; & quamvis in particulari aliquando nęuum patiatur, in vniverſali tamen non errat; quia non temerè, non caſu, ſed eſſentialiter & neceſſariò agit. Vt eſt natura cauſarum naturalium prima: ita ſunt aliæ cauſæ quæ gnomonem, digitum, motumque naturæ veſtigiò ſequantur. Illa ſemper agit, & in eſſendo non fallitur: hæ igitur perpetuo agunt & neceſſariò earum actionem ſequũtur effecta. Vetus eſt axiõma illud, *Poſitâ cauſâ ſequitur effectus*: hoc ſi intelligas de cauſâ *in motu ad effectum*, verum eſt, aliter fallax & incertum: quippe poſitâ cauſâ in potentia, non ſemper & neceſſariò effectus ſequitur. Exempli gratia, ſi ſit *farina* non eſt ſemper *panis*, ſi ſit *pannus* non eſt ſemper *veſtis*; at ſi actu ſubijciatur *ignis aquæ, aqua incaleſcet* neceſſariò: hæc enim connexio & conſecutio eſſentiæ eſt, & proinde neceſſaria. Appoſitè hoc ipſũ probat definitio cauſæ, quæ definitur, *id cuius vi neceſſariò elicitur effectus*. Hoc etiam confirmat relatio cauſæ ad effectum: ſunt enim ſecundùm eſſe relatiua, quorũ natura eſt vt mutuò ſe ponãt neceſſariò. Deinceps hoc vrget intẽtio naturæ, quæ penitus fruſtrabitur ſi cauſa neceſſariò non operetur effectum. Hoc iterum concludit ratio naturalis fati, quod poſtea definit Philoſophus nihil aliud eſſe quàm *neceſſarium & inevitabilem nexum cauſarum cum effectis*. Hoc denique demonſtrat inductio omnium cauſarum, in qua materia, forma, efficiens, finis, & nulla nõ deniq; cauſa per ſe in actu & motu poſita, ſuum effectũ tanquã imaginẽ ſui nobis in ſpeculo repræſentat. Vnam vel alteram hoc loco cautionem adhibeo; primam nimirum vt cauſa ſit in actu, ſecundam vt ſit in motu, tertiam vt impetu contrarij nõ impediatur, quartam vt omnia rectè diſponantur in effectu. Propter defectum primæ cautionis non ſequitur, *Eclypſis ſolis futura eſt: ergo ſol obſcuratur*. Propter defectum ſecundæ non rectè cohæret, *Semen eſt: ergo planta*; quia *ſemen* poteſt eſſe, tametſi non ſit in motu ad *plantam*: veruntamen ſi ſit in motu ad *plantam*, ratio bene cohæret, quantumuis *planta* adhuc non ſit: motus enim ſemper eſt denominãdus à termino ad quẽ tendit

Quæſt. 3.

Lib. 1. de Cœl. tex. 32. & Plut. lib. 3. Symp. 1.

Lyb. 2. Phyſ. c. 8. tex. 78.

Poſitâ cauſâ in motu ad effectum, ſequitur effectus.

Cauſa quid.

Cauſa & effectus relativa.

Fatum quid.

Cautiones in hac quæſt.

Motus denominatio à termino ad quẽ. Lib. 5. Phyſ. cap. 1.

tendit, terminus autem ad quem tendit *ſemen* in hoc motu, *planta* eſt. Quid multis? propter deſectionem tertiæ cautionis non rectè concluditur, *Bene docet ſapiens: ergo ſapientes facit*. Ratio eſt quia fieri poteſt vt auditores ſint *ſtulti* & non capaces ſapientiæ. propter defectum quartæ non eſt firma hæc conſecutio, *Color eſt: ergo viſio*; quia fieri poteſt vt organũ videndi, & media non bene diſpoſita viſum impediant.

Quæſtio 4. De quarta quæſtione quæ eſt, *Vtrum cauſa finalis vllum eſſe reale habeat?* pauca his adiungã, cùm ſolùm in hoc capite de cauſis agatur, & quid ſit cauſa in genere, & quid in ſpecie breviter demõſtrabo. Eſt

Cauſa quid. ergo cauſa *ens primum per ſe, cuius vi elicitur effectus. Ens* dicitur, rei nõ rationis; ens *primum* dicitur, reſpectu effectus, qui ſuam cauſam ſequitur; *per ſe* additur, quia ab effectu non dependet; per *vim* in hac definitione potentia actiua in motu ad effectum, non paſſiua intelligitur; quia per illam potentiam ſe movet cauſa, non mouetur. Cauſa ſic definita dividitur in internam & externam. Interna iterum

Cauſa interna, externa. diuiſa eſt in materiam & formam: externa verò in efficientem & fi-

Materia quid. nem. Materia hîc vt in priore lib. definitur *principium primum, phyſicum, cuiuſque rei naturalis, ex quo per ſe res conſtat, & in quod tandem reſolvitur*. Forma eſt principium quoq; phyſicum, *quod materiæ perfectionem, rei compoſitæ nomen & eſſe diſtinctum & completum tribuit*.

Forma quid. Forma infor. mans, aſſiſtẽs. Sed attende quòd forma informans, non forma aſſiſtens hoc loco

Cauſa efficiẽs quid: definiatur. Cauſa efficiens eſt *principium extra eſſentiam rei cuius eſt cauſa, extrinſecus rem primùm movens* vt quidã definiunt; vel eſt (vt verbo definias,) externum principium motus, vt natura internũ dici-

Finalis cauſa. tur. Finalis cauſa eſt *primum principium, intentionem cauſæ efficientis movens*. Vel eſt *cuius gratiâ aliquid fit*, & *ad quod veluti ad quietis portũ refertur*. De hac cauſa iam quæritur, *Vtrum in ſe vllum eſſe phyſicum & reale habeat?* Non poſſum aſſentiri Scoto & aliquibus alijs illius fautoribus in hac quęſtione, qui pertinaciter dicunt, finalẽ cauſam habere metaphoricum ſolùm eſſe, non phyſicum & naturale. Nam ſiue finem rei factæ intelligas, quem veluti amicum agens diligit; ſiue finem rei intentæ & faciendæ, ad quem efficiens in agendo tendit; certum eſt rem quodammodo eſſe, eſſeq; phyſicum aliqua ex parte

Finis rei factę vendicare. De fine rei factæ non eſt quòd dubites, quippe eſt ipſa rei factæ perfectio, vt *bonum naturale* vnà cum re cohęrens, vt forma naturalis quæ finis dicitur. Sed hic labor, hoc opus eſt, vt probemus

Finis rei intẽtæ. rei intentæ ſeu faciendę finalem cauſam realem eſſe; per rẽ intentam ſeu faciendam, ens *in fieri* (vt aiunt) id eſt, rem inchoatam in motu, nõ perfectam in forma & ſtatu intelligo. Huius quoque cauſa finalis

non

non eſt ſimpliciter nō ens, aut intentio(vt ait Scotus.)Nam ſi ſic eſſet, doceat quomodo excitaret efficientem cauſam ad agendum & producendū effectum;quippe non ens nihil movet, & intentio ſolū cauſā effectricem intelligentē movet:at omnis cauſa efficiens in rerū natura nō eſt intellectus,aut aliquid rationis capax(*Sol* enim eſt cauſa efficiens generationis) ſi ergo propriū ſit finalis cauſæ movere efficientē cauſā ad opus naturæ, probabile eſt finalē cauſā ſimpliciter non eſſe non ens aut intentionale aliquid,niſi finem ad ſolum intellectum aut rem aliam capacē rationis velis reducere. Præterea cū eſſe rerum ſit vel in actu per formā,vel in potentia per motum,quo natura ad rem intentam tendit;non video quin finem adhuc actu nō exiſtentem,phyſicam & realem dicam. Nam etſi actu non exiſtat, ſubſiſtit tamen in propinquâ potentiâ, in qua realem naturam habet.Nam vt *embrio* in vtero ſepultus *homo* dicitur,non quòd ſimpliciter ſit in actu *homo*, ſed quia potentia actiua naturæ non quieſcit donec ad hominis formā venerit:ita finalis cauſa,adhuc in occulto naturæ quaſi amplexu latens,realis dicitur,nō quòd actu & ſimpliciter res perfecta ſit, ſed quòd natura quæ fine ſuo non privatur ad eundem vergit. Et vt *homo* ſic inchoatè conſideratus rectè *non ens* aut mera intentio dici non poteſt: ita quidem finalis cauſa in proxima potentia eminens & emergens, rectè nihil, aut metaphorica vmbra & intentio appellari non debet. Deinceps arcanum naturæ conſilium hoc eſt,vt omnia & ſingula eſſe reale habeant in ſuis principijs, ſuisque etiam medijs: ſi ergo conſideretur finis vel vt effectus in natura quæ eſt principium,vel vt cauſa movens in potentia naturæ quæ eſt medium, negari non poteſt quin eſſe aliqua ex parte reale habeat. Porro quàm abſurdum hoc eſt,& in ſpacijs philoſophorum inauditum, dicere finem omnino non ens eſſe, vmbram eſſe, nihil eſſe, ſolam metaphoram & intentionem eſſe? Imo vſurpatum & vulgare potiùs illud eſt, *finem non ens eſſe, bonum non eſſe, aliquid reale eſſe, primamque rem non in intentione, non intentionem eſſe*. Inſuper finalis cauſa in obiectis mentis eſt ens intentionale, quod per ſpecies intellectum movet: ergo finalis cauſa in naturalibus rebus non poteſt non realis eſſe. Ratio ſequitur, quia contrariorum contraria eſt natura. Huc addo,quòd neceſſitas in operationibus naturæ magis dependeat à finali cauſa, quàm ab alia vlla: quia niſi finis moveret efficientē cauſam, vt diſponeret materiā ad formam, nullum opus naturale fieret. Conſonum ergo rationi eſt, finalem cauſam aliquid reale in ſe habere;nam aliter entia magis à non ente quàm ab ente dependerent. Poſtremò cùm omnium philoſophorum conſenſu Deus

Embrio qui homo?

Cauſa finalis qui realis?

Finis primum in intentione,ſed non ipſa nuda intentio.

Lib:2.de Gen & cor:c.10: Huius lib:c:9.

ſit vltimus finis omnium, in quo omnes omnium rerum eſſentiæ vniantur: concludam finem rem eſſe optimam, ſive primum (qui eſt Deus) ſiue proximum (qui eſt vniuſcuiuſq; rei bonum & perfectio) conſideres.

Quæſtio 5. Vltima quæſtio eſt *Vtrum exemplar ſit omnino cauſa?* & *ſi ſit, Vtrum ſit magis formalis quàm efficiens cauſa?* Quanquam parùm aut nihil de ideis diſſerat Philoſophus, quoniam tamen hoc loco exemplaris cauſæ (quæ nihil aliud eſt quàm idea) mentionem facit: arreptâ occaſione diſcutietur quid ſit, & quomodo inter veriſſimas cauſas annumeretur. Idea (vt D. Thomas definit,) eſt forma quam aliquid imitatur ex intentione agentis, & finem determinantis ſibi. Eſt *forma*, id eſt, non forma aſſiſtens vt *intelligentia*, nec forma informans vt *anima*, ſed forma (vt ita loquar) deſignans modum rei faciendæ. Hanc omnis artifex animo comprehendit, priuſquam ad opus ſe accingat, hanc cõprehenſam in opere concinnando imitatur, hanc in imitando ad vivum exprimit, ſenſibuſq; quodammodo externis offert. Nunc cùm quid ſit exemplar definitum habeas, quale ſit paucis accipe. Eſt quidem ſpecies in mente poſita, eademq; potiùs intrinſecus concepta, quàm extrinſecus obiecta menti; id eſt, magis formalis quàm obiectiva (vt aiunt.) Hanc opinionem ex hypotheſi, & ex abſurditate probo. Ex hypotheſi, nam hoc dato, quòd exemplaris cauſa ſit ſolùm ſpecies obiecta, neceſſe eſt vt res priùs ſint quàm iſtæ ſpecies abſtractæ animo concipiantur; ſed huic contrarium manifeſtum eſt, cùm omnis artifex in opere producendo præconceptas ſpecies imitetur, eaſdemq; in opere facto exprimat delineatas. Ab abſurditate hoc ipſum ſic etiam probo. Si exemplaris cauſa ſit idea ſolùm obiecta menti, quam in efficientium opere efficiens cauſa imitatur, tum (quo nihil abſurdius eſt,) prima cauſa, id eſt, Deus à creatis rationem operandi ſumeret, nec per ſe ad agendum ſibi ſufficeret (quippe neceſſe eſt ſecundùm hanc opinionem, vt ſpecies exemplares quas efficiens cauſa imitando ſequitur, à rebus ipſis abſtrahantur) at Deus nullis exemplaribus cauſis, nulliſque formis indiget vt crearet omnia, cùm ipſe ſit prima cauſa primaque forma omnium. Sed brevitatis memor curro. Reſtat vt quomodo ſit cauſa, & ad quam ſpeciem cauſarum ſpectet breviter dicamus. Exemplar quidem cauſa eſt, quia actu movet artificem vt concinnet & perficiat opus, quod neq; ars ipſa, nec ſpecies nuda, ſed ſpeciei formalis conceptus efficit; ſpeciei formalis cõceptus (inquam) qui eſt ſimpliciter idea illa, de qua hoc loco definitè loquimur. Hoc enim conceptu mens menti loquitur, ſpiritus ſpiritibus arcana loquuntur; loquuntur (inquam) ſpiri-

Idea quid.

Idea forma deſignans modum rei faciendæ.

Idea cauſa eſt.

ſpiritus per ideas quia ſũt ideæ. Sed digredior: hoc exemplar cauſa eſt intentionis, cauſa actionis, cauſa operis, cauſa imitationis, perfectionis cauſa. Mentẽ enim inſtruit ad motũ, ad opus, ad exemplũ, ad finem. Omitto verba, doceoque cauſam eſſe, non ſolùm quia omne opus artis ab illa dependeat, ſed quia omne opus etiam naturæ in ſe illam quodammodo vt cauſam contineat. Eſt enim in re qualibet naturali impreſſum ſigillum Dei, quod ſpeciem ſeu ideam quandam relinquit inſculptam, cuius motu & inſtinctu omnia naturæ effecta officia ſua libenter præſtant, & velociter ad bonum tranſcendens & divinum tendunt. Hoc quod dico planè inſinuat Philoſophus, cùm neſcius quomodo forma accedat ad materiam, divinum quiddam illam appellet, imo cùm de forma humana agat, coactus eſt apertè dicere, *eam divinitus dari*. Quid multis? has ideas in re qualibet oſtendunt externæ ſpecies & formæ rerum, quarum infinita varietas divinitatem intus latere arguit. Oſtendit etiam conatus rerum, quæ ſemper vi ſuâ ad ſummam perfectionem tendunt: vnde ægrè ferunt tricas omnes & impedimenta quo minùs optatum hunc finem conſequantur. A Platonis Tripode & oraculis hoc loco non arguo, infinitus eſſem ſi arguerem. Idea eſt cauſa in Deo rerum, quia Deus ipſe eſt idea: falleris ergo ſponte (Ariſtoteles) cùm fallaciter vrgeas præceptorem tuum, quaſi diceret in mente divina ideas ſpecieſque varias latere, per quas veluti per exemplares imagines & idôla mundum finxerit & creârit. Non ſic dixit Plato, ſed hoc dixit & ſenſit, ideas divinas eſſe effectrices rerum cauſas: non quòd ſint exemplares imagines quas ſibi proponat Deus vt imitetur, ſed quia Deus ipſe eſt idea prima, in qua omnes rerum omnium ideæ continentur. Et quid (quæſo) tibi vis philoſophorũ princeps, cùm in Metaphyſicis tu ipſe doceas, non eſſe accidens in Deo, omneſque rerum omnium eſſentias vnum in Deo? nonne idipſum loqueris? Idem certè loqueris, idemque intelligis, ipſamque veritatẽ defendis; nam Theologi in hoc ſenſu ideas principes & primarias cauſas rerum eſſe defendunt. Reſtat vt ad quam ſpeciem cauſæ pertineat verbo oſtendam. Alij ad efficientem cauſam, alij ad formalem magis ſpectare aiunt. Probabilis eſt in vtramque partem ratio: firmior tamen eorum diſputatio, qui magis ad formalem quàm ad efficientem trahant. Primùm quia ipſa etymologia nominis formam ſignificat; eſt enim idea forma. Tum quoniam rationem formæ induit, in diſtinctione rerũ: quot enim ſũt vel præcõceptæ ſpecies, vel exẽplares cõceptus in animo artificis efformati, tot formæ in operib⁹ arte iã factis apparebũt diſtinctæ. Præterea formæ realis notio quam

Idea cauſa multiplex.

In re qualibet naturali ſigillum Dei inſculptum.

Deus idea prima.

Ariſtoteles malè reprehẽdit Platonem de ideis diſſerentem.

Lib. 1. Ethic. c. 6. & paſſim. Plat. in Tim. & Phædone.

(quam oculis cernere omnino non licet) per internam animo conceptam ideam & formam cernitur, magis ergo ad formam quàm ad efficientem accedit. Non est minimi momenti authoritas Dionysij de Diuinis nominibus, Boëtij, Procli, qui ideas nunc formas sine materia, nunc formas archetypas, nunc formales causas nominant; efficientes verò aut rarò aut nunquam; quamuis res eadem diverso respectu, & forma, & efficiens dici potest. Vt anima est forma hominis, & efficiens causa operis vel artis: Nam vt vnius & eiusdem effectus plures per se possunt esse causæ: ita vni eidemq; non nunquam causæ plurium causarum nomen, vim, & rationem subire convenit. Hoc dico, quia existimo nõ penitus absurdam eorum opinionem, qui ideas aliquando inter effectrices causas connumerant: magis tamen esse formales concludo propter rationes quas nunc attulimus.

Cap. 5. lib. 2. de Trinit.

Res eadē diverso respectu esse potest, & forma, & efficiens.

Quæstiones variæ moventur ab Interpretibus de causis.

Quid supereſt? Oceanus certè multarum de Causis quæstionum quas multi Interpretes audito nomine *causæ* apud Arist. cerebrosè, non ex textu movent, vt *An omnis causa sit nobilior effectu? An causalitas seu causandi ratio sit relatio, vel res quæ determinatur causæ? An singulæ causæ causalitates vendicent? An causæ causis possint esse effectus? An Deus omnes causas & causalitates in suo esse conservet? An Deus cum secundis causis ad quamlibet earum actionē eliciendam concurrat? An Deus primâ notione causas secundas ad agendum excitet? An aliquid fiat quòd divinâ potentiâ fieri non possit?* Hæc omnia (inquam) & his similia permulta lubens hîc transeo, vel quoniam non appositè & directè ex textu moventur, vel quia ab alijs discutiuntur ad viuum, vel quia eorum aliquot ad Metaphysicos, & Theologos potiùs quã ad Physicos & naturales philosophos pertinent; vel denique quia posthac (si opportuna mihi ex textu alibi detur occasio) vberiùs tractabuntur.

Deus causa prima.

Sed (vt concludam omnia) diligenter (studiose lector) advertas, in toto ordine entium vnum duntaxat esse cuius simpliciter nulla est causa, sed ipsum est causa aliorum omnium. Hoc Arist. ens primum, primam causam, primum motorem, primam essentiam, ideam primam, mouens immobile, æternum, bonum incommutabile, verum, ipsumq; Deum appellat. Cùm de causis nunc ex philosophorum subsellijs disputo, illorum subtilitatibus posthabitis, hanc sempiternam causam solùm esse & fuisse credo: à qua alia omnia principia & effecta post *non esse* inceperunt *esse*. Hæc causa, vel Deus potius, cùm sit summum bonum, & solum essentialiter bonum, dum nihil præter seipsum esset, vt bonitatem suam alijs communicaret diffunderetq; latius, *in initio temporis* omnem creavit *rem*, & ex nihilo

Creationis ordo.

hilo produxit *spiritus, formasq; simplices*, quas perpetuitate & immortalitate dotauit, vt ipsum laudarent. Creauit etiam molem quandam, vi suâ rudem & informem, vt esset omnium producendorum commune subiectum & principium. Hanc *materiam* (sic enim appello) à se creatam in superiorem & inferiorem diuisit: illam raram & nudam, ab omni impetu peregrinarum impressionum immunem; hanc illius respectu densam, omnique mutationi obnoxiam fecit. In materia siquidem superiore formas perpetuas, orbesque distinctos produxit: *quos duobus luminibus magnis, Sole & Lunâ* alijsque variarum magnitudinũ innumeris stellis ornatos cõstituit; & ideo sic constituit, vt essent *in signa, & tempora, dies, & annos*, suoque motu, lumine, & influentiâ hæc inferiora regerent. In inferiore materia, primũ simplicia corpora, *ignem, aquam, aerem, & terram* finxit, suis ornamentis decorauit. Ignem reliquit simplicem propter locum, motum, essentiam, quæ vitales spiritus viuentium non ferunt: aerem verò *volatilibus*, aquam *piscibus*, terram *plantis, alijsque animatis & inanimatis* impleuit; in quorum singulis veluti *semen & virtutem* reliquit, vt *sibi similia procrearent*. Post hæc omnia *corpus humanum ex limo terræ finxit, & spiritum immortalem (à se ex nihilo creatum) illi infudit*. O nobile & diuinum opus Dei, cui globos cœli, omniumq; operum quæ fecit in seruitutem dedit! Sed ô ingratum animal! cur non agnoscis causam creationis, dignitatis, fœlicitatis tuæ? Cur alias causas ex philosophiâ, humanâ sapientiâ quæris? O vtinam tamen crederes philosophiæ, quæ te docet (si illam audires) omnia quæ sunt, fuerunt, aut erunt, à Deo, vt à prima causâ dependere, omnia in illo esse, omnia sine illo in nihilum commutari. Est enim causa efficiens, vniuersalis, & (vt cum Philosopho loquar) independens omnium, quia finxit omnia; est causa formalis omnium, quia formis à se creatis distinxit & ornauit omnia; est causa exemplaris omnium, quia sigillo suo quasi impresso consignauit omnia; est denique causa finalis, quia ad eum solum referuntur omnia. Hoc dico non quòd existimem non esse secundas causas, quas modo definiui, sed vt Deo soli, primæ causæ omnium, iustas laudes persolvam, qui causas secundas & effecta in usum hominis ingrati dedit.

Materia duplex.

Psal. 136. 8, 9.

Gen. 1. 14.

Ignis cur simplex.

Gen. 2.

Distinctio

Distinctio primæ quæstionis. Vtrum ad perfectam scientiam rerum necessariò habenda sit cognitio omnium causarum?

Scientia perfecta duplex est, vel

1 Essentiæ solùm, & sic non requiritur omnium causarum cognitio ad perfectam scientiam rerum; quippe satis est materiam & formam scire, ex quibus definitio (in qua rectè intelligitur essentia) constat.

2 Essentiæ & existentiæ simul, & sic ad perfectam scientiam requiritur non solùm cognitio materiæ & formæ, sed etiam aliarum causarum & proprietatũ, vt accurata demonstratio (quæ est mater scientiæ) oriatur. Hoc autẽ probatur

1 Ab imbecillitate intellectus humani, qui in corpore sepultus causas primas rerum non percipit, nisi per proprietates & accidentia quę prius ad sensus accedũt, vnde plerũq; nostra cognitio ortum originemq; trahit.

2 A natura demonstrationis perfectæ, quæ est accuratæ scientiæ causa: quippe in illa non solùm requiritur definitio vt medium, sed etiam subiectum eiusdem medii, adeoq; extrema, quæ sunt proprietates quæ de eodem medio demonstrantur. Vnde constat, non solùm partes definitionis (quæ sunt causæ à priori) sed etiam proprietates & accidentia necessaria (quæ sunt causæ à posteriori) ad perfectam scientiam requiri.

3 Ab enumeratione causarum; quia nisi quis respondere possit ad interrogata de singulis causis, rem perfectè scire non dicitur. Vt ex qua materia res fiat, per quam formam subsistat, à qua efficiente moveatur, ad quem finem destinetur.

4 A comparatione modorum tum essendi, tum sciendi, qui numero pares sunt, vt supra probatur. Est enim esse essentiæ & existentiæ.

5 Ab ordine duplici perfectè sciendi, scilicet naturæ & disciplinæ: qui omnes causas ad perfectam scientiam postulat.

6 Ab inductione exemplorum, de qua superiùs in discursis satis apertè diximus.

7 A definitione perfectæ scientiæ, quæ est per omnes causas.

Opp. *Duæ solùm causa sunt necessariæ ad perfectam essentiam rei: ergo duarum solùm causarum cognitio ad perfectam scientiam rei est necessaria. Antecedens probatur, quia perfecta essentia rei in definitione cernitur, quæ solùm ex materia & forma, aut illis adæquatis principijs* (genere *nimirum & differentiâ*) *constat. Argumentum tenet, quia perfecta scientia eam proportionem & affinitatem cum essentia habet, vt ab ijsdem omnino causis pendeat. Quæ res aperta est in demonstratione absoluta, quæ solummodo ex definitione medio termino constat.*

Resp.

Resp. *Etsi essendi (vt aiunt) et sciendi eadem sit ratio in genere, non tamen eadem est in specie. Nam in specialis essentia rerum non solùm esse essentiæ, sed esse existentiæ considerari debet: præsertim in rebus naturalibus, de quibus hoc loco agitur. In illis enim non satis est scire materiam & formam, sed etiam quomodo hæc duo principia combinentur, & ad quem designentur vsum & finem: & hæc propriè absoluta & perfecta rerum per causas scientia dicitur.*

Essendi & sciendi quæ eadē ratio.

Opp. *Eo perfectior scientia est, quo simplicior: ergo perfectior est illa scientia quæ ex duabus, quã quæ ex omnibus causis constat. Antecedẽs probatur, quia demonstratio simplex est perfectissima quæ ex primis causis coalescit: argumentum sequitur, quia qualis est demonstratio talis est scientia.*

Resp. *Omnes causæ simplices sunt; quamobrem earum multitudo non compositam scientiam reddit. Nam vt plura indivisibilia puncta indivisibilis lineæ addita eandem lineam non efficiunt amphorem: ita plures causæ (quæ sunt indivisibiles vi & essentiâ suâ) in demonstratione adhibitæ, scientiam magis compositam non faciunt, sed magis certam. Si ergo certam & perfectã scientiam rei desideres, quo plures causas noveris eo perfectiorem scientiam consequêris.*

Omnes causæ simplices sunt.

Opp. *Ordo procedendi in rebus sciendis ipsi comparatur scientiæ; at ordo procedendi in sciendis rebus perfectior habetur ille naturæ, qui à primis solùm causis pendet, quàm alter ille disciplinæ, qui à causis fortuitis & adventitijs nascitur: sequitur ergo illam scientiam esse perfectiorem quæ ab ordine naturæ & primis causis pendet; & proinde omnium causarum cognitio ad perfectã scientiam rerum non requiritur.*

Resp. *Idem saxum voluis. Sed respondeo, Philosophum magis laudare ordinem naturæ quàm ordinem disciplinæ: quia ille à primis causis, hic ab effectis causisq; fortuitis procedit. Non tamen negat quin completior perfectior q; sit illa cognitio rei, quæ omnium causarum cognitione redditur perfectissima.*

Opp. *Accidentia non sunt causa sciendi: sed efficiens causa & finalis sunt accidentia: ergo non sunt sciendi causæ. Maior Aristotelis est in Analyticis, minor illius est hoc loco, vbi docet efficientem & finem esse externas causas.*

Resp. *Efficiens causa & formalis sunt respectu materiæ & formæ accidentia, simpliciter tamen sic dici non possunt respectu rei cuius causa dicuntur. Præterea accidentia (vt docet Philosophus primo libro de Anima) plurimùm ad scientiam valent, maximè vt sunt causæ rerum ad quarum esse existentiæ necessariò requiruntur, imo ad quarum esse essentiæ necessariò requiruntur: quippe materia non potest disponi ad formam suscipiendam, nisi per motum efficientis causæ quæ illam movet.*

Causæ formalis & efficientis duplex respectus. Lib. 1. de Anim. cap. 1.

Distinctio

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum sit necessaria subordinatio causarum vsq; ad primam & vltimam?

Subordinatio causarum sumitur vel

- Dialecticè, pro ordine & dispositione causarum, eâdemque vel
  - 1 In rectâ lineâ, vt in *categoriis* seu *prædicamentis*, in quibus secundùm sub & supra causæ ponuntur.
  - 2 A latere, vt differentiæ in ijsdem prædicamentis, quæ directè in lineâ & serie non ponũtur.
  - 3 Reductivè, vt proprietates & accidentia, quæ ad sua propria subiecta reducuntur.
- Physicè, pro necessaria relatione & dependentiâ vnius causæ ab altera, sive esse rei internum, sive externũ respicias; ea autem subordinatio probatur necessaria
  - 1 Generatim, in causis & effectis totius vniversi; quia provida natura, vel potius naturæ author, sic omnia disposuit, vt causæ causis subiicerentur, earumque aliæ ab aliis penderent. Verbi gratiâ, omnes causæ secundæ à Deo causarum primâ pendent. Quippe sine ea nihil agunt, nihil movẽt, perficiunt nihil, sic etiam inter causas secundas, aliæ superiores vt *cœlum, anima*, aliæ inferiores dicuntur, quæ iisdem in causando subordinantur, vt *elementa in generatione mixti*.
  - 2 Specialim, in quatuor generibus causarum; quarum necessaria est connexio, non solùm ad essentiam rerum absolutam, sed etiam ad scientiam rerum perfectam, vt in priore quæstione probatur; vnde firma argumenta & præsidia huius quoque causæ petantur, præter ea quæ in demonstratione eiusdem nunc pertractavi.

Opp. *Cùm subordinatio causarum ea dispositio & relatio sit, vt inferiores causa non possint quicquam efficere aut causare (vt aiunt) nisi superiores cõfluant & conveniant; videtur quidem mihi hoc nihil aliud concludere, quàm quòd Deus (prima causa omnium) ita agentibus causis secundis alligetur, vt necessariò cum illis agat: sed Deum vlli necessitati alligare, cùm sit liberrimum agens, est absurdum, ergo talis & tam necessaria non est subordinatio causarum vt his demonstras. Maior constat ex definitione subordinationis, & ex enumeratione causarum quæ in vnam primam desinunt; minor Arist. in 7. & 8. Physic. aliisq; locis quàm plurimis, vbi Deum actu infinitum liberrimumq; principium esse probat.*

Deus quam sit liberum agens, qui dicitur agere necessariò.

Resp. *Resolvitur hic nodus in expositione quæstionis, cum demonstratum sit esse quidem categoricam necessitatem seu absolutam, & hypotheticam seu evidentiæ: illa in Physicis, hæc in Metaphysicis cernitur. Alij verò respondent Deum cum secundis causis agere quidem necessario, sed non invitè, non coactè:*

coactè: vult enim ſic cauſas ſecundas ordinari, vt ſibi agendi vires acceptas ferant, & à ſe vnà cum illis agente operationes recipiant. Vt ergo animus humanus in motu corporis humani neceſſariò agit, & tamen immunis eſt à motu naturali: ita Deus quidem agit alijs cauſis agentibus neceſſariò, & tamen liber eſt motor & author omnium. Quia vt animo ſe ſubtrahente, corpus omneſq; eiuſdem vires, motus, & actiones ceſſant: ita Deo ceſſante agere, languent, nutant, pereunt q; omnia. Hinc conſtat neceſſitatem dependendi in ſecundis cauſis eſſe, eandemq; abſolutam, neceſſitatem verò in Deo agendi libertatem eſſe; quia poteſt cum illis agere vel non agere, vt ſibi in diuina prouidentiâ viſum fuerit: vult tamen agere vt ordo & diſpoſitio rerum per cauſas obſervetur.

Neceſſitas in Deo agendi libertas eſt.

Opp. *Cauſæ omnes rerum diuerſarum ſunt, at res naturâ, proprietate, & definitione diſtinguũtur: ergo & earũ cauſæ, ex quo neceſſariò ſequitur, quòd talis de qua loqueris non ſit ſubordinatio cauſarum, id eſt, relatio & dependentia: quippe quæ naturâ differunt, mutuò à ſe invicem non dependent.*

Reſp. *Res conſiderari poſſunt duobus modis, vel ſpeciatim & ſic naturâ, proprietate, definitione differunt, cauſaſq; diſtinctas habent proximas ſui procreatrices: vel generatim & ſic non ſemper diſtinguuntur. Verbi gratia homo & bellua, quamvis ſpecie differant, generibus & differentijs ſuperiorum in prædicamento conſentiunt: cauſæ igitur inferiores à ſuperioribus in genere à ſe mutuò dependere poſſunt, licèt in ſpecie conſideratæ diſtinguantur.*

Reſpectu cauſarum duplex rerum conſideratio.

Opp. *Cauſa res abſolutæ ſunt: ergo earum non eſt relatio. Antecedens eſt Ariſtotelis in Topicis, vbi docet effecta dependere à cauſis, cauſas verò non dependere ab effectis, ſed per ſe & vi ſuâ ſubſiſtere. Ratio tenet, quoniam cauſæ non ſint relatæ, vel ſecundùm eſſe, vel ſecundùm dici, cùm non ſint in prædicamento relationis.*

Reſp. *Hoc nomen ſubordinationis non tam ſtrictè ſumitur, vt omnia quæ à ſe mutuò dependent ad prædicamentum relationis pertrahantur: ſatis eſt ſi ſit talis ordo & connexio cauſarum in activa potentia ſua producendi effecta, vt inferiores ſine ſuperiorum influentia nequeant eandem potentiam exercere & exercere. Sic planta non vivit, non creſcit, non conſervatur, ſi ſol non influat, & (vt ſuperior cauſa) animæ vegetatrici, cauſa inferiori vires concedat.*

Quouſq; patet nomen ſubordinationis.

Opp. *Si ſit ſubordinatio cauſarum ad primam, tum probabile eſt quòd omnes ſecundæ cauſæ ſic dependeant à primâ, vt ſine illâ nec eſſe, nec agere, nec conſervari omnino poſſint, ſed hoc non videtur verum: ergo talis non eſt ſubordinatio. Maior conſtat, quia in eſſentiâ aut exiſtentiâ omnis relatio ineſt; minor probatur, primùm reſpectu primæ cauſæ, non reſpectu cauſarum ſecundarum. Reſpectu primæ cauſæ, quia vt domus & ſemel perfecta eſt & conſer-*

vatur

vatur absente artifice: ita cessante Deo operari, alia causa manent. Praterea videtur aliquid detrahi divina maiestati, si ponatur cum omnibus causis in agendo concurrere, cùm per sæpe actiones secundarum causarum sint malæ, vt in vitiosis & sceleratis hominibus. Postremò si prima causa ad omnem actionem concurreret, frustra agendi vim proprium singulis rerum causis dedit, frustra que etiam dicitur per medias & secundas causas agere, cùm ipsa per se necessariò agat. Respectu causarum secundarum hoc ipsum probatur, tum quia causa quælibet suam propriam vim essendi & agendi sibi datam & concessam habeat, tum quoniam ideo causa dicantur, quia per se subsistentes conservarēt effecta: nō opus est ergo alio præsidio post primam creationem quo fulciantur.

Deus concurrit cum omnibus causis secundis ad omnes actiones.

Deus vbique.

Resp. *Omnium philosophorum & Patrum calculis firmata est hæc sententia, nimirum Deum cum omnibus causis secūdis ad omnem actionem cōfluere. Est enim Deus vbiq; per potentiam, præsentiam, & essentiam; quia sibi omnia subdit, vniversa intuetur, perque singulorum essentias commeat illabiturq;. Nullus enim locus eius præsentiâ, nullus locus eius essentiâ, potentia, providentiâ vacat. Videt omnia, est totus oculus, operatur omnia, est totus manus, est totus vbiq;, rectèq; pes totus à Divo Bernardo dicitur. Quid multis? Cœlum & terram implet, est totus Deus. Hic Deus, hæc prima causa cū omnibus causis necessariò in stadio mūdi currit, aut certè reliquæ causæ clandicans, cadunt, metamq; suam non attingunt. Respondeo ergo ad partes argumenti, quòd similitudo tua inter artificem & Deum, domum & opus Dei non teneat; quia artifex est causa finita & mortalis, Deus verò causa actu infinita omnium, à qua vt omnia & singula dependeāt maiestas postulat. Quod ais ergo, derogare à maiestate divina, sic res ab illa dependere, erras; quod addis de actionibus malis, respondeo, Deum non esse authorem mali, authorem tamen esse iustitiæ si malè agas; non facit malum culpa, sed parat tibi malum pœna. Deus est tibi iustitia, si malè; est clementia si benè vivas: agit tamen perpetuò sed non semper in eundem finem; nam si malum cōmittas vertit in bonum. Postremò, quamvis singulis causis vires proprias agendi dederit, non tamē has dedit sine sua providentia fatali, qua eas in tali actione contnet & conservat. Nam vt fons dat riuulis aquam, motum & fluxum, ita tamen vt riuuli nec moveri nec fluere sine fonte possint; ita Deus dat quidem secundis causis vim & naturam agendi, ita tamen vt (cessante Deo operari) omnes causæ in operando cessent. Nihil addam de reliquis partibus argumenti quas adfers; nam si attentiùs consideres quæ à me in postremo dicuntur loco, tibi satisfactum planè & apertè videas. Huc omnia tendūt in hāc quæstione, vt perdiscamus, Deum in omnibus tum causis tum effectis lucere: non quòd causa secunda omnino per se non agāt, sed quòd à Deo (primo essendi fonte) hanc vim essendi & agendi illas petere & habere videntes,*

Deus concurrit ad actionē non ad malū in actione.

illis

illi ſoli omnem honorem tribuamus.

Opp. *Actiones primæ, & ſecundarum cauſarum ſunt numero, ſubiecto, naturâ diſtinctæ: ergo earum non eſt ſubordinatio neceſſaria, hoc eſt, neceſſaria relatio & dependentia. Antecedens probatur, quia actiones primæ cauſæ ſũt immanentes & metaphyſicæ; actiones verò ſecundarũ cauſarum ſunt tranſeuntes & naturales. Argumentum tenet; quoniam relata mutuò definiũtur. Præterea ſi primæ cauſæ ſubordinentur cæteræ, neceſſe eſt vt prima cauſa agat mediatè aut immediatè cum illis; non mediatè, quia prima cauſa non alligatur mediis; non immediatè, quia inter finitum & infinitum, metaphyſicum & phyſicum non poteſt eſſe vlla actionis immediatæ proportio.* Lib. 1. de Cœl. Tex. 52.

Reſp. *Per ſubordinationẽ hoc loco non ſolũ intelligitur cauſarũ diſpoſitio ſecundũ ſub & ſupra (vt aiunt) in linea aut ſerie prædicamentali, vt inferiores directè ſuperioribus ſubijciantur; ſed etiam ordo, relatio, aut connexio diuerſorum principiorum, concurrentium ad producendum effectum, & ſic quæ ſubiecto, numero, naturâ differunt, relatione & ordine aliquando conſentire poſſunt. Quod addis de immanente & tranſeunte actione, dico præpotentis Dei actiones eſſe immanentes ſi eſſentiam, tranſeuntes ſi influentiã ſpectes. Poſtremò affirmo cum Philoſopho, Deum immediatè agere cum ſecundis cauſis, quod ſi non fieret, ſequeretur non poſſe Deum actionem particularem rei aut cauſæ impedire, niſi per obiectum contrarij: at (fatente Philoſopho) ignis aliquando devolat deorſum, & terra ſurſum, ne admittatur vacuum. Imò (vt ſacra philoſophia docet) ignis in fornace Babylonicâ, veluti oblitus naturæ ſuæ, viros inter flammas ambulantes non tetigit: immediatè ergo Deus impedit, & proinde immediatè movet naturalium cauſarũ actiones.*

Dei actiones quî immanẽtes & tranſeuntes. Li. 2. Met. c. 2. Deus immediatè agit cũ ſecundis cauſis. Dan. 3.

Diſtinctio tertiæ quæſtionis. Vtrum naturalis cauſa neceſſariò operetur effectum?

Cauſa naturalis cõſideratur vel

- Reſpectivè idq; vel in
  1. Relatione ſeu ſubordinatione ad primam cauſam, & ſic ex neceſſitate hypotheticâ ſeu conditionatâ producit effectũ, pro arbitrio & imperio primi motoris promoventis vel impedientis actionem.
  2. Oppoſitione contrarii, atque ita non ſemper & neceſſariò producit effectum.
- Abſolutè in ſe, & ſic ſecundùm activam potentiam virtutè primæ cauſæ conci.
  1. A definitione cauſæ, quæ eſt *ens illud cuius vi elicitur neceſſariò effectus.*
  2. A relatione cauſæ ad effectum, quia cauſa & effectus ſunt relata, quorum vnum actu poſitum alterum neceſſariò ponit.
  3. Ab intentione naturæ, quæ cum cauſis nunquam fruſtra agit, & per conſequens operatur ſeu producit effectum.

tatam necessariò operatur effectum: quod probatur

4 Ab interpretatione fati, quod definitur à Philosopho necessaria & inevitabilis connexio causarum cum effectis, quæ connexio esse non potest si causa necessariò non producat effectum.

5 Ab inductione & exemplis omnium causarum, quarum nulla non (observatis quibusdam conditionibus) producit effectus.

Cautiones in hac quæstione sunt, vt causa

1 Sit in actu posita.
2 Sit in motu.
3 Contrarii impetu non impediatur.
4 Vt omnia rectè disponantur in effectu.

Opp. *Elephantas loqueris, mures et minuta animantia profers. Dixisti te solùm de mysteriis abditis philosophiæ acturum; cur istas nugas vendis, quasi ignotum sit nobis illud tritum & vulgare axiôma, quòd causâ posità ponatur effectus? & quid quæso aliud in hac quæstione doces?*

Causa & causalitas qui differunt.

Resp. *In minutissimis granis sæpissimè mirabilis virtus latet; præceps est iudicium tuum priusquam cognoscas scopũ. Non hoc loco (vt tu somnias) dicendo nugas, non cramben bis coctam aut rem notam propono, sed in hoc verbo quæstionis (necessariò) quæro An sit in causis naturalibus aliquid q̃ potentiam manumque (vt ita dicam) naturæ excitet ad operationẽ effectus? Hoc* aliquid *multi nõ causam sed causalitatẽ nominãt. Causa res est quæ efficit, causalitas (vt aiũt) est efficiendi seu causãdi ratio, quæ neq; res ipsa, neq; causa, neq; relatio causæ, sed modus causæ dicitur.*

Opp. *Necessitas nulla absoluta ab accidente nascitur, sed causalitas seu modus causæ in producendo effectu est accidens: ergo nulla necessitas ab eâ oritur, & ex consequenti necessariò causa naturalis hoc modo considerata non producit effectum. (Maior propositio nota est, minor constat, quia res & modus rei differunt.*

In causis naturalibus considerantur absoluta natura, & relatio.

Resp. *In causis naturalibus considerantur duo, absoluta natura & relatio, seu operatio effectus. Quamvis ergo causa & modus causæ in absoluta naturâ differãt; in relatione tamẽ & operatione effectus, modus necessitatem potest imponere. Nam vt solis natura & modus quo lumen fundit naturâ distinguuntur, modus tamen est causa in sole illuminandi media, & efficiendi effecta, eademq; simpliciter necessaria: ita fit in omni naturali causa relationeq; eiusdem causæ; quæ duo etsi naturâ differant, simplex tamen necessitas in motu & progressu ad tertium ab vtroq; oritur.*

Opp. *Causa & causalitas sunt coniugata: ergo re sunt eadem, vt Philosophus 2. Top. probat. Antecedens patet, quia nomine & sensu coniugantur.*

Causa & causalitas nõ sunt coniugata re.

Resp. *Voce, non re ipsa & sensu sunt coniugata, quãvis sint nonnulli qui existiment causalitatem nihil aliud esse quàm primam potentiam cuinsq;*

iuſq; cauſæ, quæ prima potentia rē eadem eſt cum cauſa: ſed aliud hoc loco defendimus, eandē non eſſe potentiā aut cauſam, ſed modū vtriuſq;, vt motus eſt in generatione plantæ, qui nec ſemē nec potentia ſeminis rectè appellari poteſt.

Opp. *Multæ ſunt cauſæ ſine effectis: ergo non eſt neceſſitas operandi effectus. Antecedens probatur, quia cauſæ ordine naturæ priores effectis dicuntur; & ſi ſint priores, ſequitur eſſe poſſe ſine effectis: neceſſariò igitur non operantur effectus.*

Reſp. *Cauſæ conſiderantur vel in actu, vel in potentia, idq; vel in motu ad effectum, vel in ſubſiſtentia ſua; ſi in actu & motu conſiderentur, abſoluta & ſimplex eſt neceſſitas producendi effectus, vt ſupra demonſtraui.*

Opp. *Natura eſt abſoluta cauſa, & tamen ſæpe in ſuis effectis producendis fallitur: ergo generatim de omnibus cauſis naturalibus non tenetur quæſtio. Antecedens conſtat, quia natura ſæpe monſtra parit.* Huius lib. c. 8.

Reſp. *Natura eſt cauſa; & conſideratur vel in ſpecie, & ſic nunquam fallitur, vel in numero & particulari, & ſic aliquando fallitur. Sed vt vna hirundo non facit ver: ita vna defectio aut error naturæ vniverſalem naturæ legem non convellit.* Natura in ſpecie non fallitur.

Diſtinctio quartæ quæſtionis, Vtrum cauſa finalis vl'um eſſe reale habeat?

Finis eſt vel rei factæ, vel intentæ à natura: & vtroq; modo accepta probatur eſſe ens reale

1 Quia vt eſt rei factæ perfectio ens actu reale exiſtit, vt *beatitudo in homine.*

2 Quia vt eſt rei intentæ ſcopus, movet naturam, eiuſdemq; potentiam ad actum excitat, quod eſt opus rei, quippe non ens hoc non præſtat.

3 Quia etſi actu abſolutè & ſimpliciter finis non exiſtat, in potentia tamen rei ad ſe motæ & allectæ ſubſiſtit aliquo modo, in qua realem naturam habet, vt *vita in ratice plantæ, aut ſemine adhuc ſub ceſpite latente & ſepulto.*

4 Quia vt embrio homo dicitur, quamvis revera homo non ſit donec inducatur forma: ita finis in vtero veluti naturæ delitescens res dicitur, tametſi abſolutè & perfectè ſic non ſit, donec natura ſcopum in effectu producendo attigerit.

4 Quia abſurdum & inauditum eſt apud philoſophos audire finem vmbram, non ens, intentionem metaphyſicam, aut nihil appellari, cū ſit reale illud bonum ad quod natura in omni actione tendit.

6 Quia natura maximè dependet à finali cauſa, quod certè non fieret ſi finis omnino quiddam intentionale aut metaphyſicum eſſet.

7 Quia Deus Opt. Max. finis omnium eſt, & nemo eſt tam impius qui Deum rem eſſe per ſe ſubſiſtentem neget.

Opp. *Quod nō eſt, realē eſſentiā nō habet; ſed finis nō eſt: ergo realē eſſentiā nō habet. Aſſumptio probatur, quia finis ſecundum Ariſt. eſt in ſolā intentione, vt eſſe in intentione non eſt realiter eſſe, ſed mente ſolā apprehendi.*

Reſp. *Tota hæc ratiocinatio falſa eſt, ſi de fine rei facta diſputes (eſt enim finis rei factæ ens actu exiſtens) ſed ſi de fine rei iam in motu ad finem diſſeras, interpretationem adhibemus, nimirum eundem non ſolùm in receſſu mẽtis deliteſcere, ſed realiter in rei potẽtia (vt* vita arboris in radice) *permanere; quãvis ergo nõ actu & cõpletè exiſtat finis, realiter tamẽ & inchoatè emergit, quod ſatis eſt ad realem eſſentiam finis demonſtrandam.*

Opp. *Motus finis eſt metaphoricus & intentionalis: ergo finis eſſentia nõ eſt realis. Antecedens conſtat, quia vmbra rei adhuc non exiſtentis animo apprehenditur, puta ſanitatis; quia hic motus excitatur. Et vetus illud eſt, quòd à non ente aut entis vmbrâ ens verum non oriatur. Nõ eſt ergo hic motus realis, qui ab vmbratili entis fumo & fuco naſcitur. Pone exempli cauſâ ſanitatẽ in mente ſanantis vel ægrotantis finẽ eſſe, adhuc nec medicus, nec æger eandem realiter, ſed eiuſdẽ animo imaginem & vmbram tenet.*

Finis realiter deliteſcit in ipſa potentia entis.

Reſp. *Cum vmbrâ ludis, & nomine Metaphoræ atq; intentionis te ipſum fallis; nam fieri poteſt, vt aliquid ſit vmbra in conceptu mentis, & tamen res ipſa potentiâ entis. Da veniam teipſum iugulandi tuo ipſius exẽplo. Intẽperie corporis laborans, accerſis medicum, ſanitatem quæris; peto à te (ſi ſanitas, hoc eſt, temperies & eucraſia humorum, in potentia naturæ adhuc languentis nõ emergat) quorſum medicũ conſules? quorſum medicinam ſumes? Nõ eſt ergo ſanitas in ægroto penitus extincta, neq; rectè ſola intentio, vmbra, metaphora, aut nõ ens dicitur; ſed vt vita in ſemine non actu apparet, realiter tamẽ in eo ineſt, adeoq; eminet ſi mãdetur terræ: ita ſanitas in corpore morbis afflicto nõ cernitur, tamẽ in humorum potẽtia docili ad ſui cõſervationẽ deliteſcit: & quod de ſanitate dico, id ipſũ de omni fine quoad entis rationẽ dico.*

Opp. *Motio finis nihil aliud eſt quã impreſſio ſua notitia in agẽte intellectu efficientis cauſæ, qua impreſſione excitatur efficiens ad amãdum & deſiderãdũ finem; ſed talis impreſſio ſeu præſentatio eſt intẽtionalis: ergo motio finis eſt intẽtionalis, cũ ſit immanẽs actio mentis. Sed qualis eſt effectus talis eſt cauſa eiuſdem: ergo ſi notio ſit intentio, motio eiuſdem erit intentio.*

Reſp. *Tu diſputas quaſi nõ eſſet finis omnino niſi reſpectu intellectus, quod* Lib. 1. Ethi. c. 1 *eſt planè falſum. Nam res qualibet naturalis, quamvis careat intellectu, movetur ad finem bonumq; ſuum. Præterea illa impreſſio, aut imago inſculpta in mente efficientis cauſæ arguit realem eſſentiam finis, præſertim cùm ad amorem ac deſiderium eandem pertrahat. Poſtremò iſta impreſſio nõ eſt in omni efficienti cauſa: nam Deus eſt efficiens cauſa omnium, dicitur q; agere, diſponere, & conſervare omnia propter finem, & tamen nulla in eo movens impreſſio, aut impreſſa motio finis eſt.*

Opp. *Multæ ſunt cauſæ finales rerum metaphyſicarum, aut ipſarum intentionum, quæ in animo ſolo ſubſiſtunt, vt finis philoſophiæ contemplatio dicitur; ſed tales fines nullum eſſe reale habent: ergo omnes cauſæ finales*

eſſe

eſſe reale non habent. Aſſumptio probatur, quia tales fines ſunt ipſæ intentiones entiaq; rationis, quæ realem eſſentiam non ſortiuntur.

Reſp. *Non vulneras, quia ſcopum & vivum quæſtionis non attingis, quippe de finalibus cauſis phyſicis hoc ſolùm loco agitur. Inſuper & illud etiam nego quod inſinuas, res nimirum metaphyſicas in ſolo animo contineri, fineſq; intentionales ſolùm habere. Sunt enim nonnullæ res metaphyſicæ extra intellectum poſitæ, quæ ſuam ſubſiſtentiam realem habent, vt ſpiritus omneſq; incorporeæ ſubſtantiæ. Poſtremò licèt intentionum ipſarum finales cauſæ videantur eſſe ſolùm intentiones aut entia rationis, eſſe tamen reale in ſuo ſubiecto aliquo modo habent, cuius ſubiecti proprij fines dicuntur; vt contemplatio ſapientiæ eſt finis philoſophiæ, quæ contemplatio in animo res quædam dicitur, tum quia in reali ſubiecto ſedet, nempe animo, tum quia circa reale obiectum verſatur, nempe ſapientiam, quæ virtus realis dicitur.*

Diſtinctio quintæ quæſtionis, Vtrum exemplar ſit omnino cauſa? & ſi ſit, Vtrum ſit magis formalis quàm efficiens cauſa?

1 Definitio exemplaris, nempe vt ſit *formæ, quam aliquid imitatur ex intentione agentis, & finem determinantis ſibi.*

2 Diſtinctio formæ in formantem, aſſiſtentem, deſignantem modũ rei. Forma formans eſt, vt *anima*, aſſiſtẽs, vt *intelligentia*, deſignãs modum rei vel actionis, vt hoc loco *exemplaris cauſa.*

3 Ratio movendi, non materialiter ſed formaliter; vel ex conceptu mentis in hominibus, vel ex inſtinctu naturæ in aliis rebus, quæ æternam quandam ſpeciem divinitatis in ſe latentem habent, qua ad officium præſtandum moventur, quaq; motæ ad primam cauſam (quæ illam ſpeciem motumq; impreſſit) tendunt.

In hac quæſtione conſiderari debent

Affectio ſeu qualitas exemplaris cauſæ, & ſic magis formalis quã efficiens aut finalis cauſa eſſe probatur.

1 Quia eſt ipſa forma deſignans modum actionis, vt in definitione conſtat.

2 Quia ex intentione animi varias ſpecies & formas producit, vt patet in omnibus rebus artificioſis, quæ ex imitatione exemplaris cauſæ animo artificis impreſſæ fiunt.

3 Quia diſtinctionem, ordinem, & concinnitatem rerum menti obiicit; quæ tria potiùs formalem cauſam quàm efficientem arguunt.

4 Quia generatim philoſophi divinum exemplar in omnibus rebus inſculptum eſſe docent, quod *exemplarem ſpeciem & formam* nominant, qua quidem ſpecie res naturaliter ad ordinem, & decorũ, & perfectionem moventur; quæ etiam ſunt argumenta formæ.

5 Quia conſenſu optimorum philoſophorum potiùs ad formalem quàm ad efficientem & finalem cauſam deſtinatur, vt ſuperiùs demonſtratum eſt.

Opp. *Quemadmodum ſe habet ſigillum ad figuram quam exprimit: ita ſe habet exemplar ad effectū quem artifex producit; ſed ſigillum effectiuè exprimit figuram: ergo exemplar effectiuè producit effectum; & per conſequens potiùs ad efficientem quàm formalem cauſā reduci debet. Maior eſt Philonis Iudæi de Ideis.*

Reſp. *Comparatio omni ex parte non tenet: nam ſigillum non determinat modum actionis, vt exemplar ſeu idæa animo concepta, quæ veluti manum & mentem artificis dirigit; cùm ex adverſo manus artificis ſigillum moveat.*

Opp. *Exemplaris cauſa idea quædā definitur eſſe, ſed idea reijcitur à Philoſopho: ergo etiam exemplaris cauſa ſecundùm illius opinionem nulla eſt; & proinde otioſa eſt hoc loco de illa diſputatio.*

Idea qualis ab Ariſtotele reiicitur.

Reſp. *Exemplaris cauſa idea quidem eſt, non ſeparata ſed coniuncta, non vaga ſed animo artificis infixa, quam Ariſtoteles non negat: imo illud quoque agnoſcit, quòd ſit in re quavis naturali divinum quiddam, & hoc formam appellat; non eam naturalem quæ ex potentia materiæ elicitur, ſed proculdubio occultam illam & latentem, quam prima cauſa ſigillo & diplomate quaſi ſuo in rebus ſingulis obſignauit. Hinc omnia naturalia ordinē, decorum, & perfectionem ſequūtur, non tam vi ſuâ quàm motu iſtius exemplaris cauſæ, cuius veluti pulchritudine oblectantur.*

Opp. *Ridiculum eſt exemplarem cauſam in ſingulis naturæ effectis ponere, cùm eorum infinita ſenſu, mente, ratione careant: nam quomodo expertia rationis ſtolidaque ſimulachra naturæ ſpecie divinâ ornentur aut capiantur? Somnium ergo hoc eſt quod de ideis & exemplaribus cauſis in omnibus naturæ effectis inaniter & otioſe fingis.*

Reſp. *Quomodo (quæſo) Philoſophum intelligis in Ethicis, docentem* omnia in rerum natura appetere bonum? *quid? an omnia naturæ effecta ſenſum, rationem, aut appetitum habent? Dic iterum quid ſibi velit Ariſt. cùm doceat naturam in omnibus agere propter finem. Quid? an natura intellectum habet quo finem apprehendat? Cur* araneam, hirundinem, formicam, *prudentia animantia nominat? anne hæc bruta animalcula ſapiunt? Quid moror? vt in iſtis, ita in omnibus dico naturam naturantem ſapere, quæ ſpecies tales in ſingulis, veluti ſymbola & imagines ſui inſculpſit, naturalem amorem impreſſit, quo res omnes præter* ingratum hominem *mirificè moventur redire ad cauſam formatricem ſui; præter* ingratum hominem (*dico*) *quia immanius exemplum monſtroſæ ingratitudinis non eſt, quàm vt is qui præ cæteris vivam Dei imaginem infixam habet (nempe* animam, *eandemque* ratione, intellectu, memoriâ, voluntate *præditam) ſic brutis affectibus manciparetur, vt Deum authorem ſui non agnoſceret: quem cœlum, terra, omniaque naturæ opera agnoſcunt*

Lib. 1. Ethic. c. cap. 1.

Lib. 2. de Ani. c. 4, lib. 2. Phyſ. T. 84.

Homo ingratum animal.

agnoſcunt, & ſuo more venerantur.

Opp. *Quicquid primùm movet efficientem ad agendum eſt finis; ſed exemplaris cauſa primùm movet efficientem cauſam ad agendum: ergo exemplaris cauſa eſt finis. Maior ex definitione finis petitur; minor exemplo artificis probatur, qui primùm ad opus faciendum exemplari ideâ animo conceptâ movetur. Concluſio ergo rectè ſequitur, quòd exemplar potiùs ad finalem quàm ad formalem cauſam pertineat.*

Reſp. *Aliud eſt movere primùm ad agendum, aliud eſt movere primùm ad imitandum: finis quidem ad agendum movet, movendi modum autem exemplar docet, vrgetque ad internum conceptum animi extrinſecus exprimendum: at iſti tam conceptus animi quàm concinnata ſpecies magis ad formalem quàm ad finalem aut efficientem cauſam tendunt.* Finis ad agẽdum, Exemplar ad imitãdum movet.

Opp. *Sunt quædam divinæ ideæ effectrices rerum; nam* intelligentia, *& ſpiritus, ideæ à philoſophis dicuntur: ergo quædam exemplares cauſæ potiùs ad efficientem cauſam quàm ad formalem ſpectant. Antecedens conſtat, quia ſpiritus motores cœleſtium ſphærarum rerumq; inferiorum definiuntur eſſe.*

Reſp. *Exemplaris cauſa non materialiter, ſed formaliter hoc loco ſumẽda eſt, id eſt, non pro divinis illis rebus quæ metaphyſicæ ideæ nominãtur, ſed pro formis aut animo conceptis divinitus, aut rebus naturalibus impreſſis; vnde motus & modus imitationis naſcitur, vt ſupra ſatis explicatum fuit. At tales formæ internam cauſam potiùs formalem, quàm efficientem aut finalem imitantur. Ex his hunc vſum quæſtionis colligo, quòd philoſophi ſub vmbris radios ſolis viderint, docuerintq; lucem obvelatæ veritatis. Nam etſi quomodo ſit Deus totus in toto mundo, & totus in qualibet parte, non apertè demonſtraverint, (quis enim poteſt demonſtrare?) agnoverunt tamen in omnibus & ſingulis naturæ operibus Deum eſſentialiter ineſſe; cùm in omnibus & ſingulis ſpeciem exemplarem, & Ideam impreſſam quaſi chirographum bonitatis ſuæ ineſſe voluerint. Et quid eſt (quæſo) hæc exemplaris forma aut idea niſi ipſe Deus, cùm (vt docet Philoſophus) in Deo nullum accidens aut mutabilis affectio ineſſe poſſit? O divinam philoſophiam, ſtudiumque veræ ſapientiæ! quæ ſunt hæc myſteria & oracula quæ doces? Quid? an in cœlo, in terrâ, in omni naturæ partu, prole, & effectu ineſt idea & imago Dei? An ipſe Deus? An Deus totus & indiviſus? An Deus vt ſubſtantia ſubſiſtens, non vt accidens inhærens aut influens? Credo hæc omnia vera eſſe quæ doces; & quia doces acquieſco, vlteriuſque non quæro; quia demonſtras Deum eſſe vnam, immenſam, indiviſam, incommutabilem, infinitam, ſempiternam ſubſtantiam, quæ* nuſquam *&* vbique *eſt:* nuſquam *quia nullo loco circumſcribitur, &* vbique *quia omnem locum maieſtate complet.* In Deo nullũ accidens ineſt. Deus nuſquã eſt circumſcriptiuè & vbiq; completiuè.

CAP. 4.

An { *Fortuna & caſus omnino inter cauſas rerum annumerentur?*
In æternis aliquid vnquam præter intentionem naturæ contingat, & temerè vel caſu fiat?

NE quicquam aut omittatur negligentiùs, aut leviùs frigidiùſque tractetur quàm par eſt de cauſis (in quibus tanquam in cardinibus globus vniverſalis naturæ voluitur) addit Philoſophus ſuperiori enumerationi cauſarum calculos quoſdam ſuæ aliorumque opinionis de caſu & fortuna, movetque dubia in hoc capite de illis tria. Primùm *Vtrum ſint?* tum *Vtrum ſint cauſa cœli?* poſtremò *Vtrum diuinâ aliquâ naturâ prædita?* Quoad primum (ſcilicet, *An caſus & fortuna ſint?*) diſſerit in contrariam partem, & duobus ſyllogiſmis non eſſe demonſtrat hoc modo. Si caſus & fortuna eſſent, illorum vi vtique aliquid fieret; ſed cùm omnia quæ fiunt certâ quadam & definitâ ratione & cauſâ fieri videantur, nihil eorum vi fit: ergo caſus & fortuna non ſunt. Iterum, ſi caſus & fortuna eſſent, haud dubiè veteres illorum meminiſſent; at nemo veterum de illis inter cauſas rerum mentionem facit: ergo caſus & fortuna non ſunt. Refellit ordine has duas rationes, primùm nominatim tangendo quoſdam veteres philoſophos, qui caſum & fortunam eſſe inſinuârunt; tum concludendo, rationem ab authoritate negativè ductam non eſſe formalem; poſtremò argumenta inferendo, quibus vrget aliquid temerè & caſu evenire poſſe. Hæc ita in textu conſtant, vt Soli lucem adderem, ſi filum aut telam longiorem interpretationis attexerem. Alterum in textu dubium (ſcilicet *An caſus & fortuna ſint in cœlo?*) verbo reloluit, docetque indignum eſſe vt cœlum & vniverſalis natura (diviniſſima cum ſint) vilſſimis & deſpectiſsimis cauſis (quales ſunt caſus & fortuna) ſubiiciantur. Vaniſsimam ergo opinionem & ſomnium Democriti, Leucippi, & aliorum concludit eſſe, qui ex æternis fortuitò & temerè conglobatis cœlum coaluiſſe inaniter cenſuerunt. Vltimum dubium (nimirum *An in caſu & fortunâ inſit Numen?*) expoſitionem, vt multi volunt, apud Philoſophum incertam hîc habet; ſed ſi hoc & alterum caput ſubſecuturum legant, liquidò patebit, Ariſtotelem

Cœlum non ſubiicitur caſui.

in

in ea ſententia fuiſſe, vt fortunam non Deam ſed vmbram vaniſſimã inter cauſas rerum eſſe exiſtimaret; quippe (vt ait) occulta & involuta ratio fortunæ mortales aliquando latens, non eſt nota diuinitatis vllius, ſed magnæ inconſtantiæ & vanitatis. Quamvis ergo poëtę fortunã vt Deam adorent verbis, Deam tamen cæcam, incertã, mutabilem & inconſtantem eſſe indicant; iuxta illud Ouidij:

Paſſibus ambiguis fortuna volubilis errat, Ouid. lib. Triſt
Et manet in nullo certa tenaxq; loco.

Hactenus de textu: retexam nunc penſum quod mihimet impoſui, vnamque aut alteram quæſtionem (more Peripaticorũ) breviter in vtramque partem abſolvã. Vna eſt *An fortuna ſit omnino inter cauſas annumeranda?* Anceps ſum animi quid de hac ancipiti cauſa dicã: ſi affirmem cauſam omnino eſſe, Theologos; ſi negem, quoſdam philoſophos infeſtos video. Mediam ergo tenebo viam, ita tamen vt dextrum pedem & veſtigium in ſemita veritatis figam, adeoque concludam, fortunam & caſum reſpectu ſolius ignorantiæ humanæ in cõtingentibus, cauſas nominari: non per ſe & vi ſuã ſic eſſe vt appellantur. Quippe in illis quæ de improviſo & contingenter reſpectu noſtri eveniunt, alia cauſa divina latet, quæ veluti fatale filum & ſceptrum naturæ tenet, quo omnia & ſingula providè diſponuntur, fiuntque neceſſariò. Hinc ſapienter Philoſophus hic docet, nec in cœlo, nec in rebus vllis divinis, nec in æternis, nec in alijs quibuſcunque, certo numero, motu, ordine, eſſentiâ definitis regnare fortunam: ſed ſolùm in illis quæ vago & ancipiti quaſi feruntur motu, volubileſque rotas & gyros in tenebris ſuæ ignorantiæ (vt Syſiphus ſuum ſaxum) verſant. Omitto verba: vaniſſimâque fictione poëtarum, opinioneque quorundam delirantium philoſophorum relictâ, reſoluo nodum, & dico fortunam realem non eſſe omnino (ſecundùm Ariſtotelem) cauſam. Nam quamuis in textu eandem cauſã per accidens appellet, protinus tamen animadvertendum eſt, hanc clauſulam *per accidens* innuere nobis eandem eſſe vmbratilẽ non realem, fucatam non veram & naturalem cauſã. Cęterũ quoniã tẽporũ cæcitas Hypſeà cæciores Deos Deaſq; finxerit, inter quos Fortunã in cœlo vt Iouis filiam Pindarus collocauit; ſic enim ait Iuvenalis

Quæſt. 1.

Fortuna qui cauſa.

Non eſt cauſa realis.

Nullum numen abeſt ſi ſit prudentia, ſed te Saty. 10.
Nos facimus, Fortuna, Deam cœlog; locamus:

mirum non eſt ſi Ariſtoteles aliquid de iure ſapientiæ ſuæ concedat ſuperſtitioſæ ætati, & furenti multitudini, quæ eum aliter vt haereticum & blaſphemum in ſuos Deos cum Socrate condemnaſſet. Verumenimverò tam abeſt ab opinione, vt credat fortunam

Vbi plus sapientiæ, ibi minus fortunæ.

nam esse deam, aut causam omnino: ac ille qui planè contrarium docet, quod dum argumentis probem, diligenter attende. In 6. Ethicorum aperte dicit Philosophus, ibi esse minùs fortunæ vbi est plus sapientiæ. Quasi diceret, si præsit sapientia non est omnino fortuna. Fortuna enim stolida causa est, & favet fatuis; stolida (inquam) causa est, id est, revera nulla, inconstans, vaga, anceps, incerta, omnibus ignota. Hoc ipsum appositè concludit argumentum in textu, nimirum omnia & singula in rerum natura certis & definitis causis omnino constare. Explodenda est ergo fortuna, quę Protheo mutabilior, contra naturam, rationem, providentiam catulos cæcos parit. Prętereà cùm Aristoteles pertinaciter defendat fatum (id est) necessariam connexionem causarum, non video quo modo versatilem rotam aleamq; fortunæ admittat. Deinceps, cùm non dissentiat ab alijs Philosophis, asserentibus omnia & singula à divina providentia pędere; manifestè constat, illum noluisse mutabilem fortunam inter certissimas causas annumerari. Postremò cùm omnia appetant bonũ, cùm natura in omnibus agat propter finem, cum omnia deniq; certam essentiam, proprietatem, & scopum habeant; à philosophia alienum, planeq; absurdum esse puto, vitream fortunam vt causam rerũ & actionum humanarum dominam principiumq; assignare. Quid? an prorsus in nullo sensu fortunã & casum esse existimas? an ab omni ordine & serie causarum illã penitus exterminas? Ingratus es Aristoteli quem vbiq; tanti facis: nam is disertis verbis ait in textu, multa esse & fieri casu & fortunâ. Si multa sint & fiant ab illis, negandum non est eadem inter causas annumerari posse: quippe res solùm sunt & fiunt per causas. Verbo respondeo, me eodem sensu cum illo vtrumq; admittere. Cùm ergo ait multa esse & fieri per casum & fortunam, per *esse* non internam essentiam, & per *fieri* non necessariam cohærentiam aut existentiam rerum intelligit. Sunt ergo multa, & fiunt à casu & fortuna, id est, videntur multa esse & fieri ab illis; nam vtiq; agentibus ex proposito, ignotâ causâ, quę aliter pręter expectatum eveniunt ascribuntur fortunæ. Sed error hic est in causis inveniendis cæcutientis hominis, non error naturæ, quæ alium sæpe prætersem agentis intendit finem, aliãq; causam latentẽ in suo sinu tenet. Quid moror? *fortunæ casusq;* nomen cum Aristotele retineo: cùm poëtis autem numen in illis, id est, aliquid divinũ non agnosco. Causas etiam illas appello, sed veras & effectrices esse nego: nã vmbræ sunt & phantasmata rerum, quæ nobis (ignorantibus infinita oracula mysteriaq; naturæ) videntur esse causæ, cæterùm non sunt; nam vel occultissimis eventis prætersexpectationem agentium intentionemq; naturæ

Explodenda fortuna est.

Quomodo multa sint & fiant casu & fortunâ.

Fortunæ nomen admittimus: numen reiicimus.

turæ cõtingentibus, digitus motoris est, qui nihil fortunâ & temerita-
te, sed omnia providentiâ & liberâ necessitate facit, disponit, dirigit.
Hoc dico, non quòd omnia ex necessitate fatali cum Stoicis fieri exi-
stimem (sunt enim multa quę fiunt liberè) sed quia est in primo agen-
te libera necessitas, & in agentibus secũdi ordinis necessaria libertas,
vt ea quę aguntur, & fiant liberè, & tamen fiant necessariò. Exempli
gratiâ, agricola *ex proposito* defodit terrã, *præter intentum* incidit in ser-
pentem, primum opus fuit *liberum*, alterum (si vulgi sequaris opinio-
nem) fuit *fortuitum*, *necessarium* tamen, si causam primam sic volentẽ
& disponentem spectes. Esto igitur, sit fortuna in rarò cõtingentibus
& agentibus ex proposito: esto etiam, sit casus in permultis naturę e-
ventis, vt si *fiat monstrum* aut *sursum feratur saxum*; esto (inquã) & sint
& dicantur causæ: sed memineris ignorantiam humanam matrem &
nutricem harum causarũ semper fuisse, quia alias veriores causas non
sapit; quas si saperet, proculdubio ista idôla (*fortunã* & *casum* scilicet)
non adorâsset. Prudens enim est qui fortunam contemnit, sapiens
autem cui nihil subitò & improvisò evenit.

Ignorãtia humana fortunę mater.

Altera dubitatio in hoc capite est, *Vtrum in æternis effectisq; naturæ aliquid præter intentionem naturæ contingat?* Cùm nihil (vt ita loquar) in
vniversâ & immensâ repub. naturæ sit, quod ab interiore ac diviniore
regiâ primi Imperatoris, illud ipsum iubentis aut permittentis nõ flu-
at; vix dignor nomina *fortunæ* & *casus* in catalogum causarum apud
philosophos ascisc ere: disputandi tamen causâ de illis sic loquar, vt
Philosophus de *vacuo* & *infinito* loquitur. Sunt enim multa revera,
sunt etiam multa opinione entia: in illis subsistentiam, in his apparen-
tiam solam essentiæ videas; in vtrisq; autem discussis, ingenij & phi-
losophiæ vsum. Sed vt vera sunt approbanda: ita sunt fugandæ vm-
brę & larvæ rerum, quibus tanquã idôlis Solis aut Lunę in aqua trãs-
parentibus, mortalium animi sæpe falluntur. Et sic sanè sunt casus &
fortuna; sic (inquã) sunt, vt imagines aut vmbrę Solis aut Lunę. Nam
sunt revera entia, non sunt causæ, sed vt Sol per se est causa suæ ima-
ginis: ita primus motor rerum est causa istorum eventuum, mortali-
bus præter propositum & expectationem contingentium. In æter-
nis ergo non sunt casus & fortuna; quod argumentis sic probo. Quic-
quid casu & fortunâ fit, id temerè fit; quicquid temerè fit, id sine pro-
videntiâ fit; sed nihil sine providẽtia divina fit, ergo nihil casu aut for-
tunâ fit; si nihil omnino, certè non in æternis quæ naturâ suâ propiùs
ad Deum accedunt. Præterea si quid casu & fortunâ in æternis & di-
vinis fieret, sequeretur Deum esse aliquando causam per accidens;
quod impium est asserere. Primùm, quia omnis causa per accidens
habet

Quæstio.

Entia quæ revera sunt, habent subsistentiam: quæ opinione, apparentiam tantùm.

Fortuna & Casus vmbræ sunt non vera entia.

habet meliorem cauſam ad quam revocetur, tũm quia cauſa per accidens (vt hic docet Philoſophus) inſcienter in effectum incurrit, quod neutiquam diuinæ maieſtati convenit; cùm omnia quæ ſunt, quæ fuerunt, aut ſunt futura vno intuitu contempletur, iuxta illud Boëtij loquentis de Deo.

Quæ ſunt, quæ fuerant veniuntq;
Vno mentis cernit in actu,
Quem (quia reſpicit omnia ſolus)
Verum poſſis dicere ſolem.

Porro (vt vtar argumento Philoſophi in textu contra Empedoclem) abſurdum planè videtur eſſe, rerum caducarum & mutabilium gubernationem naturæ aut menti aſcribi, rerum autem æternarum gubernationem aſcribi fortunæ; præſertim cùm hæ illas naturæ dignitate, loco, ordine, proprietate, fine longè ſuperent & excellant. Quid addam de naturæ euentis, quæ Ariſtoteles ipſe fatetur eſſe certa, & ab aleis omnibus fortunæ caſuſq; libera? quippe (vt ait) ex certis cauſis pendent, & in illis natura (quæ eſt certiſſima cauſa) propter certum & definitum finẽ perpetuò agit, ſuoq; voto nũquam fruſtratur. Quid ergo ſupereſt iam quo fortuna et caſus imperarent? certè nihil; nihil certè ſi gnomone veritatis & philoſophię directus veriſſimas rerum cauſas quæras. At ſemper Crãben bis coctam apponis mihi, vrgeſq; Ariſtotelem nominare, diſtinguere, definire fortunam & caſum, eademq; inter cauſas annumerare. Ego verò iterũ atq; iterũ reſpõdeo, inter cauſas per accidẽs nõ per ſe annumerare ſecundùm vulgi opinionem, non ſuã. Cæterũ (vt aliquãtulum de iure meo diſſiliam) non nego quin in aliquo ſenſu concedat vtrumque eſſe; nimirum cùm aliquid præter efficientis ſcopum nec neceſſariò, nec evidenti cauſâ antecedente contingat. Hinc (vt poſtea declarabitur) diſtinguit Philoſophus quędã in rerũ naturâ fieri vel neceſſariò, vel cõtingẽter: neceſſariò, idq; vel ſimpliciter & abſolutè, vt fatalia, vel hypothetícè & cũ cõditione, vt communi ordine & curſu effecta naturalia. Cõtingenter quædam etiã fieri dicũtur, quorũ factorũ nobis nulla videtur eſſe neceſſitas, vt *ẽnube hac fulmẽ decidere, ex illa aliquãdo ſanguinẽ: itidẽ hũc hominẽ naſci pulchrum, illũ deformem*. Sed attende; quamvis hæc nobis (ignorantibus cauſas proximas & imediatas rerum) ignota & occulta ſint: certum eſt tamẽ ſubeſſe cauſas, ex quibus neceſſariò fiãt. Cõtingẽtes autẽ hæ cauſæ dicũtur reſpectu noſtri, eædẽq; (vt diſtinctè loquar) aut fortuna aut caſus, fortuna cũ prędit intẽtio: caſus quẽ nulla prędoccupat deliberatio. Huc ergo tẽdit hęc tota mea de fortuna & caſu diſceptatio, vt

Fortuna cauſa per accidẽs Huius lib. c. 6. Plato apud Plutar. lib. 11. de Plac. phi. cap. 29.

Fortunę & caſus differẽtia. Huius lib. c. 16

vt intelligas omnia ad gloriam & maieſtatem primæ cauſæ referri debere, neq; in hac vniverſitate rerum quicquã temerè & otioſè fieri. Sed ô vanitatẽ noſtrorum temporũ, in quibus ſæpius & ardentiùs nomen fortunæ quã numẽ divinæ ſapientiæ invocatur! Sic.n. eſt vox votũq; hominis. O vtinã rerũ affluentiã cum Crœſo, fermonis elegãtiã cũ Craſſo, imperij magnitudine cũ Cęſare, rerũ geſtarũ gloriã & fęlicitate cũ Alexãdro eſſe cõferẽdus! nũc miſer ſũ, infortunatus ſũ, ſub infœlici cœli aſpectu ſydereq; infeſto natus. Cur hic ad regum, cur ille ad raſtrũ deſtinatur, ſi in rebus humanis no imperet, non dominetur fortuna? Salue Bona Dea Fortuna, verte rotã, & me nunc in illa pendentẽ miſerũ beatũ effice. O immanẽ idololatriã! idololatriã dico, quia tũ verè idololatria cõmittitur, cùm nihil ſit q̃ adoretur. At fortuna nihil eſt, nihil eſt caſus: in illis ergo invocãdis & adorãdis blaſphemia cõmittitur. Omitto iſta, & ad diſtinctionẽ quęſtionũ venio.

Fortunam invocare idololatria eſt.

Diſtinctio primæ quæſtionis. Vtrum fortuna & caſus omnino inter cauſas rerum annumerentur?

Philoſophorum opinio multiplex eſt de fortunâ & caſu, nã alii

Cum Ariſtotele fortunam & caſum ponunt cauſas eſſe, ſed neq; reſpectu naturæ, neque reſpectu divinæ providentiæ, ſed reſpectu ſolùm ignorantiæ humanæ, & hoc

1 Cum poëtis delirant, ponentes fortunam eſſe Deam, & in rebus tum humanis tum divinis Dominam.

2 Cum Empedocle in coſmopoiia, & cum Democrito aliiſq; philophis minoris famæ, ex incerto concurſu atomorum fortuitò & temerè diſcurrentium omnia in infinito ſpacio fieri; non tamen ſic facta gubernari arbitrantur.

3 Cum Socrate & Platone omnino non eſſe exiſtimant, quoniam (vt docent) nihil ſine providentiâ divina evenit, nihilque fit niſi ex certis cauſis ſæpe notis naturæ, quãuis aliquando ignotis nobis.

4 Cum multitudine putant omnia contingentia & accidentia eſſe fortuita, & in illis omnibus fortunã & caſu emergere cauſaſq; eſſe.

1 A ſufficienti enumeratione cauſarũ, tũ internarũ, tum externarum, quibus res omnes actionesq; rerũ abſolvuntur: ergo non opus eſt aliis cauſis. nã *fruſtra fit per plura quod fieri poteſt per pauciora.*

2 A definitione fortunę, quę manifeſtè notat nobis, eãdẽ nõ eſſe rei voluntariæ & idcirco non poſſe eſſe cauſam.

3 A relatione rerum omnium ad primã cauſam, quę nihil ſine ſua providẽtia, certiſque cauſis (licèt nobis ignotis) fieri permittit.

4 A cõnexione fatali cauſarũ cũ effectis, quæ eſſe nõ poteſt, ſi fortuna & caſus inter veras cauſas annumerentur.

Huius lib. c. 6. T. 65.

5 A comparatione eorũ qui ponunt, & negant fortunam eſſe: nam poëtæ mendaces ponunt, negant autem ſapientes philoſophi.

non,

non per ſe ſed per accidens, non verè & ſimpliciter, ſed ſecundùm opinionem; & probatur hoc modò

6 A conditione & lege cauſarum per accidens, quæ eſt vt *reducantur ad cauſas per ſe* : ſed fortuna & caſus reduci non poſſunt ad cauſas per ſe, ſcilicet ad materiam, formam, efficientem, finem. Abſurdum enim eſt dicere, fortunam eſſe materiam, aut formam, aut efficientem, aut finem; quia hæ omnes cauſæ certę ſunt, certumque motum, ordinem, & naturam habent.

7 A contradictione naturæ & divinæ providentiæ, quæ omnia numero, ordine, & pondere diſponunt & agunt: at fortuna & caſus hunc numerum, ordinem, & menſuram pervertunt: abſurdum eſt ergo iſtas cauſas ponere, niſi reſpectu ignorantiæ, quæ eſt privatio omnis ſcientiæ & ſapientiæ, quæ ignorantia, quæ privatio luſcos, & cæcos inter mortales alit, inter quos fortuna & caſus, id eſt, vmbræ cauſarum dominantur.

8 A proportione & ſimilitudine, nam vt *colores Fridis*, aut *idola ſolis & lunæ* videntur ſimpliciter reſ eſſe, & tamen non ſunt: ita ignorantibus rerum cauſas, fortuna & caſus videntur quidem eſſe cauſæ; ſed reverâ non ſunt. Officium ergo philoſophi eſt, ignotis cauſis rerum non temerè ad fortunam & caſum confugere: ſed ad divinam providentiam, quæ vaniſſimas iſtas vmbras, colores, & imagines cauſarum, neque in caducis neque in æternis dominari ſinit.

Opp.

Oedipus es, planè, enigmata de fortuna & caſu loqueris. Nunc enim fortunam affirmas eſſe, nunc negas; nunc iterum neſcis quid defendas; ſed in hoc quòd ſis anceps animi quid dicas, quid neges, quid concludas, fortunæ reſpectu ignorantiæ tuæ manifeſtè ponis.

Reſp. *Præceps & præcox es ſermone tuo, & dum videris tibimet concluſiſſe fortunam, planè aliter contra ſpem & expectationem tuam concluſiſti; nam id in me reprehendis quod in teipſo non cernis. Accuſas enim ignorantiam meam, & nemo præter teipſum alludat ſapientiam tuam: ſic dum aucupari contendis nomen ſapientis, in contrarium nomen ignari incidis. Et quid hoc aliud eſt quàm fortunam caſumq; defendere reſpectu ignorantiæ tuæ, non meæ. Sed eſto, mallem confiteri veram ignorantiam, quàm profiteri vanam ſcientiam. Reſpondeo ergo ad argumentum, nempe me non vacil-*

Fortuna & caſus quî cauſæ.

lare opinione meâ, ſed mihimet conſtare in hoc, fortunam & caſum non eſſe veras aut reales cauſas; dici tamen cauſas ſolùm reſpectu ignorantiæ humanæ, quæ alias latentes cauſas rerum effectrices in plurimis eventis ſæpiſſimè

piſſimè non cernit.

Opp. *Si Ariſtoteles non defendat fortunam & caſum, iniuſtè alios accuſat in hoc capite philoſophos, qui eorum nullam mentionem facit; fruſtra etiam eadem inter cauſas enumerat, diſtinguit, definit, eorumq; proprietates & differentias explicat: iniquus ergo videris eſſe interpres Ariſtotelis, qui contrarium defendit.*

Reſp. *Sic defendo, vt Ariſtoteles defendit. Sunt enim quædam entia opinione hominum, quæ definiuntur, vt* infinitū, vacuū, quadratura circuli; *ſic caſus & fortuna, ignotis propriis cauſis, definiuntur vt cauſæ. Quemadmodum ergo (lite inter philoſophos exortâ) atomi definiendi ſunt, ne argumentorum vmbris decepti, ex atomorum conſluxu præcipitiq; eorundem concurſu mundum naſci et formari credant: Ita alijs ponentibus caſum & fortunam, negantibus alijs, vtraque definienda ſunt, ne meretricis cauſis pro veris acceptis, in infinita abſurda ignorantes ruant, putentq; cum infortunatis fortunæ catulis ſe eſſe beatos, cùm vmbras vitreæ fortunæ capiant, quas qui capiunt capiuntur.*

Meretricię cauſæ pro veris quandoq; acceptæ.

Opp. *Ariſtoteles poſitivè non negativè concludit, eſſe fortunam & caſum: hallucinaris ergo qui negativam partem ſolùm inferas.*

Reſp. *Ponit ex aliorum, negat ex ſua opinione; contentus eſt admittere nomen vtriuſq;, & loqui cum multitudine; cenſet autem cum ſapientibus rem nullam nomini reſpondere.*

Bona triplicia. lib. 1. Eth c. 8. & Plato. apud Laert. lib. 3.

Opp. *In Ethicis diviſit Ariſt. bona in bona animi, corporis, & fortunæ. Vt ergo ſunt illa bona ſimpliciter entia rei: ita eorum cauſæ ſunt ſimpliciter entia rei; et ex conſequenti caſus & fortuna ſunt ſimpliciter entia rei, quia bona fortunæ ſic ſunt, vt de* divitijs, honore, famâ, miſeriâ *conſtat. Probatur antecedens ex primo Ethic. Argumentum tenet, quia qualis eſt effectus talis eſt ſemper cauſa in genere entis: ſi ergo bona fortunæ ſint entia rei, fortuna ens rei erit.*

Reſp. *A non cauſâ ad cauſam diſputas; quippe bona fortunæ non dicuntur quia eorum fortuna ſit cauſa, ſed quia cauſa cur hic ſit dives, ille miſer nonnunquam ignoretur: fortunæ tamen bona nominantur, quia multitudo credidit fortunam eſſe eorum cauſam, quod ſapientes nunquam crediderunt; nam ſi credidiſſent, Ariſtoteles certe bona fortunæ deberi ſolis virtuti non docuiſſet, non docuiſſet Orator divites ſolum ſapientes eſſe, quibus nihil temerè & fortuitò contingit.*

Cicc. Paradox. 6.

Opp. *Si non ſint fortuna & caſus, redde cauſam cur* lupus hanc ovem *non* illam *è grege raperet. Redde rationem quomodo* monſtrum *in rerum natura fieret. Redde cauſam cur* gemini ex ejſdem parentibus ſuſcepti, ſub eodem cœli aſpectu nati, eodem momento in lucem editi, ſub ijſdem præceptoribus educati, alios alioſq; ſequerentur mores, rerumq;

rerumq; eventa planè contraria cernerent.

Resp. *Nihil urges; nam dico semper aliam fortasse ignotam subesse causam: Redde (inquis) rationem, redde causam; quid si non possim? exinde concludisne aliam causam non esse? Si dicam ad partes argumenti tui, lupum hanc non illam feram sensus movebat; si dicam monstrum vel ex defectu, vel ex excessu, vel ex mala dispositione & situ materiæ nasci; postremò si dicam gemmos non eadem morum aut actionum sequi vestigia, quia hic magis fortasse patrem, ille matrem sequatur, probabiles hæ causæ sunt & naturales: at sanè à sapientibus tradi possunt meliores. Quid ergo opus est fortunâ & casu, si alia causæ assignari possint? At possunt. Cæterum si non possent, (cum intellectus hominis sit sepultus in carcere, & tanquàm noctua in sole) certissimum tamen est nihil prorsus sine providentia divina posse evenire, quæ causas certas eventorum nobis incertorum nectit, & sapientibus nonnunquam aperit: multa autem occultavit sapientibus, vt sapientes agnoscerent vnum solum sapientem esse.*

Monstrum vnde oriatur.

Opp. *Sacra philosophia videtur approbare casum & fortunam: ergo malè defendis contrarium.* *Antecedens probatur ab exemplis Tobiæ fortè capientis piscem, cuius intestina medicamento essent patri, & sponsæ futuræ. Itidem ab exemplo filiorum Iobi, in quos epulantes repentino casu corruerant ædes. Multa alia omitto exempla, ex quibus evidenter constat, in sacris oraculis insinuari approbationem fortunæ.*

Tob. 6. 2.

Iob. 1.

Resp. *Te ipsum iugulas; nam apertissimè appositissimèq; nostras confirmas partes; nimirum omnia à diuinâ pendere providentiâ, & nihil à casu, nihil à fortuna. Lege iterum loca, & in priori exemplo iussum, in posteriori permissum diuinum fuisse intelliges. Quippe Angelus bonus iusserit Tobiæ vt hoc faceret: malos autem spiritus permisit Deus Iobi mactare filios, vt servi sui patientiam inde magis, veluti* aurum *in* flammis *penitus probaret. Proficiscuntur ergo omnes eventus fortuiti à divina sola providentia sic decernente, vel sic permittente, vt hæc exempla liquidò & accuratè docent.*

Distinctio

Diſtinctio ſecundæ quæſtionis, Vtrum in æternis aliquid præter naturæ intentionem contingat, vel temerè & caſu fiat?

Tria in hac quæſtione conſiderãda ſunt, nimirum

1 Aeternorum diſtinctio: ſunt autẽ æterna vel
- 1 Abſolutè accepta, eademq; ſimpliciter in ſubſiſtentia ſuâ, & ſic ſolus *Deus æternus* dicitur, cui omnia nota ſunt & præſentia: & proinde nulla fortuita, nulla contingentia, ignota nulla.
- Cõparatè, eademque vel per
  - 1 Participationem, vt *intelligentiæ* quas philoſophi ab æterno fuiſſe credunt.
  - 2 Conſtitutionem, vt *cæleſtes ſphæræ*, quas propter excellentiam formæ nec incepiſſe nec corrumpi poſſe affirmant.
  - 3 Succeſſionem, vt *individua rerum naturalium*, quarum perpetuâ generatione (vt docent) in æternum continuatur mundus.

2 Intentionis naturalis interpretatio, quæ ſumitur duobus modis, aut pro
- 1 Præſcientiâ, conſilio, & providentiâ Dei, quæ à philoſophis *Natura naturans* dicitur: & ſic omnino non eſt audiendũ nomen fortunæ & caſus.
- 2 Inclinatione aut diſpoſitione naturali, quâ res quælibet tendit ſecundùm vim & proprietatẽ ſuã ad bonum ſeu finem & perfectionem; & ſic etiam fortuna non cernitur in eventis naturæ.

3 Quid ſit *præter naturæ intentionem aliquid contingere*; contingit autem aliquid præter intentionem naturæ vel
- 1 Cum prima cauſa mediis non alligata, abſolutâ ſuâ potentiâ vtatur, ordinemque phyſicæ naturę invertat, vt *ſurſum ferri terram, deorſum volare ignem, ſolẽ immotum ſtare.*
- 2 Cum vnum intendat natura, aliud autem vel ex defectu materiæ, vel ex abundantiâ, vel ex mala diſpoſitione & ordine coacta ſit producere. Vt in defectu *Cyclopem*, in abundantia *Briareum*, in mala diſpoſitione partium *deformem & gibboſum Therſitem.*
- 3 Cum homo aliquid agere conetur impulſu naturæ, vt *edere*: & aliquid præter intentionem animi ſequitur, vt *ſuffocari.*

Opp.

CASVS *inconſtans eſt, & multa incerta de* caſu & fortuna *loqueris. Quid moror? modò concluſiſti omnino nec in æternis, nec in caducis naturæ effectis eſſe* caſum & fortunam: *nunc vero tribus modis poſſe aliquid præter intentionem naturæ temerè & fortuitò evenire doces. Si hoc non ſit*

vacillare, doce me quid ſit conſtantem eſſe, & tamen tam diverſa, tam contradicentia concludere; contradicentia dico: quia eſſe & non eſſe fortunam, planè contradictionem in verbis docent.

Reſp. Caſus *ſum re & nomine inconſtans, tamen* Caſus *fortunæ & temeritati obnoxius libenter eſſe nollem. Sed ludo. Reſpondeo igitur eſſe & non eſſe fortunam diverſo reſpectu: eſſe reſpectu ignorantiæ quæ aliàs cauſas non*

Fortuna & caſus ſunt & nõ ſunt qui.

novit; non eſſe, reſpectu providentiæ quæ omnes cauſas cernit & diſponit. Si vrges aliquid fortuitò & temerè evenire reſpectu naturæ; quia præter intentionem naturæ, aliquando numerus aut ordo partium in homine principe animantium deficit aut abundat; dico non temerè & fortuitò naturæ quicquã contingere, ſi propriè contingentiã *definias. Rationes huius aſſertionis duæ ſunt, prima quia natura phyſicè aliã intentionẽ non habet, quàm vt ſubijciatur primæ cauſæ, quæ ſic illã aliquãdo operari iubet; ſecũda quia ex certis cauſis talis effectus naſcitur, licet illæ cauſæ ſint minùs notæ nobis. Realiter ergo nõ ſũt caſus & fortuna; apparenter ſunt, vt ſuperiùs demonſtraui.*

Opp. *A Scylla in Charybdim incidis: nam dum inſinuas reſpectu ſolùm ignorantiæ humanæ dici,* re non eſſe fortunã: *omnia contingentia reſpectu naturæ negas; ſed hoc eſt apertè contra Ariſtotelem, qui diſertis verbis ait,* multa in rerum natura casu, & fortunò evenire.

Reſp. *Nihil probas, niſi fortunam & caſum cauſas eſſe probes iſtorum eventuum qui ordine nobis incerto & ignoto fiunt. Agnoſco equidem aliquãdo rerum ſpecies motuſq; naturæ à prima cauſa mutari, non tamen ſine mediis cauſis nos latentibus, niſi miraculoſè mutari penitus agnoſco. Vt cũ præter expectationẽ Ezechiæ, quindecem anni adderentur illius vitæ, quindecem gradus Solem naturale principium vitæ revocavit Deus.*

2. Reg. 20 1. Iſai. 38, 8. &c.

Opp. *Opportunè de ſole mentionẽ facis, in quo naturæ intentio eſt vt perpetuo circa terrã centrũ vniuerſi volvatur: ſed præter intentionẽ hanc naturæ, vt exemplum unum docet, revocatus eſt ab hoc curſu & motu ſuo, ipſaq; natura fallitur; ſequitur ergo contra quæſtionem in æternis aliquid præter intentionem naturæ aliquando contingere. Idem argumentum valet in exemplo & hiſtoriâ Joſuæ, cuius iuſſu ſol in medio cœli præter intentionem naturæ immotus per integram diem ſtetit.*

Ioſ. 10. 12.

Reſp. *Miracula hæc ſunt, non ſunt communis naturæ effecta; fiunt enim quædam præter communem & vſitatum naturæ curſum, ſed non ſine cauſis, vt ſurſum ferri terram, ignem deorſum, ne admittatur vacuum. Et hæc naturæ effecta dicuntur, quamvis eorum cauſæ nos primâ fortaſſe inſpectione lateant. Fiunt etiam quædam immediatè à potentia Dei, & hæc vere miracula dicuntur, vt* ex nihilo creare mũdũ, *vt* augere oleũ & farinã viduæ Sareptæ, *augere panes & piſces quibus tot millia hominũ paſcebatur. Sed attende quòd etiã in miraculis ſæpiſſimè Deus vti videntur*

Miracula quæ immediatè fiũt à potẽtia Dei.

1. Reg. 17 9. Matt. 14. 19.

mediis

medijs, ne cùm idololatris fortunam & caſum ignotis cauſis adoremus. Sic Gen. 2. 7. *hominem finxit, ſed ex luto, limoque terræ. O miram potentiam Dei!* Ioh. 9. 6. *ſic viſum reſtituit, ſed pulvere & ſputo vſus. O magnam potentiã Chriſti,* Deus eſt Deus ordinis. *qui, cum ex ſe omnia poſſit, infimis tamẽ creaturis vſus, myſteria facit, ne nos* Media, non negligenda. *medijs contemptis (in quibus illius honor lucet) ſalutem & gloriam ſine mediis vendicemus.*

Opp. *In æternis per ſucceſſionem (i. in rebus ſingulis) ſæpiſſime natura errat, (vt docet Philoſophus) ergo in æternis aliquid præter intentionem naturæ poteſt evenire. Ratio tenet, quia res ſingulæ ſunt æternæ ſucceſſione, alter mundus non eſſet æternus (vt defendit Ariſtoteles.) Quid multis? error naturæ peccatum eſt; at peccatum natura non intendit: ſi ergo erret natura, idipſum neceſſariò præter intentionem naturæ evenit.*

Reſp. *Natura non errat, ſi vel ſui ipſius motum, vel primæ cauſæ moventis nutum ſequatur, videtur tamen errare à ſuo communi curſu, ordine, & ſtadio quod percurrit, cùm aliud iubente aut permittente primâ cauſâ, faciat. Facit tamen, & non ſine cauſis, vt obediens primi motoris ancilla facit.*

At dices quòd Deus naturam errare, hominem peccare permittat, non cogat. Iniqua eſt hæc comparatio tua, cum in naturâ ſit ſola poteſtas faciendi quod Deus iubet, in homine verò voluntas reſiſtendi: naturam ergo errare non ſinit; hominem autem peccare aliquando permittit, vel vt converſum pœniteat factis; vel vt impius, perſiſtens pœnam damnati ſentiat. Cur Deus hominẽ peccare permittat.

Opp. *Video difficillimè te à perverſa opinione tua amoveri poſſe. Medicus es, & ſæpe contendis curare patientem; at falleris nonnunquam opinione tuâ; quia præter ſpem & expectationem tuam contingit, vt moriatur patiens. Quid? an hic eventus eſt fortuitus reſpectu ignorantiæ tuæ?*

Reſp. *Reſpondeo ex poeta.* Li. 2. Top. c. 2.

Non eſt in medico ſemper relevetur vt æger
Interdum doctâ plus valet arte malum.

Medicus ſum, ſtudeoq; ſemper curare patientem, at fallor ſæpe opinione meâ. Quid? an hinc concludis fortunam eſſe, meq; ignorantiæ arguis? Attende, vt orator non ſemper perſuadet, non quòd ſit indoctus, ſed quia minus dociles aut attentos auditores habet: ita medicus non ſemper curat, non quòd ſit ignarus, ſed quia morbos incurabiles aliquando tractet.

CAP. 5.

Verum { *Fortuna ſit alia cauſa, à cauſa agente ſecundũ propoſitum, cui aliquid evenit præter intentum?*
Aliqua cauſa aſſignari poſſit cur alius alio ſiat fortunatior?

DISPVTANDI cauſâ (vt adoleſcentulorum ingenia magis acuantur) Ariſtotelis hoc loco veſtigia ſequar, & ancipiti ſignificatione fortunæ caſuſque nonnihil ludam. Ludam inquam, nam ſeriò (cùm philoſophus Chriſtianus ſim) has cauſas, vel potiùs cauſarum vmbras pro non cauſis, habendas eſſe puto. Si hîc vrgeas me inaniter & otioſè idcircò tempus conſumere, dum de his quæ non ſunt, acſi eſſent, copioſè diſputem; reſpondeo me nihil minùs agere aut conari; ſæpe enim de his quę non ſunt, aut quæ apparent ſolùm, inſignis & præclara philoſophorum inſtituitur decertatio, indeque vſus elicitur haud contemnendus. Exempli cauſâ, Dialectici de *ente* & *non ente*, philoſophi de *infinito*, & *vacuo*, Mathematici de *cõceptis animi formis*, Metaphyſici de *ideis ſeparatis rerũ*, de *nihilo* ex quo deus omnia creauit Theologi non ſine fructu diſputant. Diſcuſſo enim non ente, quid ens ſit liquidiùs lucidiuſque conſtat, vt fructuoſus ille locus Topicus à *Contradicentibus* & *diſparatis* docet. Agam ergo de fortunâ & caſu, vt philoſophus de *atomis*, de *iridis colaribus*, de *ideis Platonis*, de *vmbris corporum*, de *æternitate rerum animo concepta*, agit; id eſt ſic agam, vt ea quæ non ſunt (quamuis videantur eſſe) inter ea quæ reuerà ſunt non numerentur, magiſque aureum eſſe eorum quæ ſunt, veluti probatum eluceſcat. Omiſſis verbis, in hoc capite Ariſt. primùm quæ vis & natura ſit fortunæ & caſus inquirit, tum quæ ſint eorum adiuncta oſtendit; Poſtremò eadem in partes diuidit. Vt ordine hęc omnia conſtẽt, quatuor diuiſiones eorum quæ fiunt in textu adhibet Philoſophus; quarũ prima eſt, quòd eorum quæ fiunt alia ſemper eâdem lege & modo ueniant, vt *dies exorta ſole nox eodem occumbente*: alia non ſemper ſed plerumque, vt hominem bipedem naſci: alia inſolenter & rarò, vt *ſtellam crinitam* apparere. Altera diuiſio eſt, quòd eorum quæ fiunt alia ſuſcipiantur propter finem, vt *medicinam capere propter ſanitatem*, alia non propter finem, vt *barbam otioſè vellicare aut demulcare*. Tertia diuiſio, quòd eorum quæ fiunt propter finem, alia agantur animi iudicio, vt quæ homines cauſâ aliquâ inducti aggrediuntur opera ſeu negotia; alia ſimplici naturę ductu ſine concilio aut iudicio, vt omnes belluarũ & rerum naturalium actiones, quæ carent ratione. Poſtrema diuiſio eſt, quòd eorum quæ fiunt, alia à certis cauſis, alia ab incertis & improprijs pendeant, qualia ſunt illa quæ ab improuiſo

Quomodo agit de fortuna & caſu.

Eorum quæ fiunt.
1 Alia ſunt ſemper, frequenter, Rarò.
2 Alia ſunt propter finem Otioſa.
3 Proter finem, alia conſilio fiunt. Alia ſimpliciter naturæ ductu.
4 Alia à certis cauſis, alia ab incertis,

improviſo & inopinatò præter expectata eventa è ſuperioribus cauſis oriuntur.

Ex his diviſionibus natura ſeu definitio fortunæ & caſus elicitur; nã à poſtremâ diviſione in qua dicit Philoſophus quędam ab incertis & improprijs cauſis pendere, vtriuſq; genus cognoſcitur, nempe cauſa impropria: (hìc) quæſo, obſerva quod Ariſt. caſum & fortunam cauſas improprias nominet: ex reliquis tribus diviſionibus colliguntur differentiæ. Nam vbi in prima diviſione dicitur, quòd quædam *raro eveniant*, prima differentia: vbi in ſecunda dicitur quod quædam *propter finem fiant*, altera differentia; vbi denique dicitur in tertia diviſione, quod *quædam animi iudicio, quædam ſine iudicio & conſilio agantur*, tertia differentia notatur. Nam quæ præcedente conſilio aguntur, fortunę; quæ ſine iudicio præcedente fiunt, caſus eventa appellantur. Hinc emergunt definitiones caſus & fortunæ in textu. Eſt ergo fortuna *cauſa per accidens ſeu adventitia in ijs rebus quæ propter finem* (*præeunte deliberatione*) *raro fiunt*: vel accuratiùs (ſi placet) definiatur: hoc modo. Fortuna eſt *cauſa per accidens in raro & non neceſſariò contingentibus cùm vnum agitur ex propoſito, aliud verò non intentum ex inſperato evenit*. Caſus quoque eſt *cauſa per accidens in ijs etiam rebus quæ raro fiunt, ſed ſine præeunte deliberatione*. Fortuna eſt *cauſa per accidens non per ſe, impropria & ſeparata non propria, in raro contingentibus, ex parte conſecutionis*, vt invenire theſaurum, *non ex parte temporis vt* fieri eclipſim ſolis, *præeunte deliberatione alterius* ſcilicet intenti operis, *ſed vero contingente præter expectationem & intentionem agentis*. Similis eſt interpretatio alterius definitionis quæ de caſu datur, præterquam quòd in hoc differant, quòd fortuna ſit in animatis ſolùm & agentibus cum intentione, ſenſu, appetitu, aut conſilio: caſus verò in inanimatis & agentibus ſolùm ex inſtinctu naturæ. Sequuntur in textu adiuncta fortunæ & caſus, primùm fortunã eſſe infinitam quia infiniti eventus fortuiti vbique ex infinitis ferè occaſionibus emergunt. Vt in forum proficiſci, & vel in hoſtem, vel in amicum, vel in foveam, vel aliud bonum vel malum præter expectationem incidere. Secundum adiunctum eſt fortunam eſſe cauſam abditam & obſcuram propter ignorationem, quæ maximè fortunam peperit, & propter eventorum varietatem, incertitudinem, & inconſtantiam: nihil enim eſt tam incertum ac fortuna quæ tantum conſtans eſt in levitate. Tertium eſt nihil propriè à fortuna fieri, fieri autem multa dicuntur, quia aliæ propriæ ignorantur cauſæ. Amplector te (philoſophorum princeps) qui apertè iam loqueris &

Fortunæ & caſus differẽtie

Fortunę definitio. 1.

2. Cic. lib. 2. de Divinat. Caſus definitio.

Fortunæ & caſus differẽtia alia.

Fortunæ adiũcta.

1. Infinita eſt.

2. Obſcura eſt.

3. Cauſa eſt nullius propria.

4. Agit sine ratione.

& veritati cedis: sed perge. Quartum (inquis) adiunctum est, fortunam esse à ratione penitus alienam & aduersam, id est (si loqui velis quod verè sentias) cæcam, otiosam & insanam. Addis argumentum singulare, quia ratio, inquis, est in his quæ frequēter fiunt; fortuna ergo, quæ solùm in raro & incerto ordine contingentibus versatur, ratione per se omnino caret, licet ille qui agit deliberationē capiat. Huc Pacuuiani versiculi apud Ciceronem 2. Rhetoricorum spectant.

Fortunam insanam esse, & cæcam, & brutam perhibent philosophi.
Saxoque instare globoso prædicant volubili;
Ideo quò saxum impulerit, eò cadere fortunam autumant.

Cæcam ob eam rem iterant, quià nihil cernit quò se applicet; insanam autem aiunt quia atrox, incerta, instabilisque sit: brutam, quia dignum atq; indignum nequeat internoscere. Quintum adiunctum

5. Nunc prospera, nunc aduersa appellatur.

est, fortunam nunc prosperam seu bonā, nunc aduersam seu malam appellari, cùm aliquid boni aut mali euidenter & conspicuè nobis eueniat. Hinc mutationes quædam magnæ aut paruę in vita humana continguntnam secundæ fortunæ aura fortunatos in portum, aduersæ flatus & procella miseros in Orcum trahit. Attende hic, Philosophum non definire fortunam esse causam boni & mali; cùm modò negauit esse omnino causam, sed hic loqui secundùm vulgi opinionem, quòd omnia illius temporibus arusicum, flaminum, & cōiectorum calculis, sortibusq; fortunæ temerè ascripsit. Quod probo

Lege Stobæum sermone 103. de fortunæ inconstātia.

ex vltimo adiuncto seu correlario quod est, *prosperitatem esse instar fortunæ*, id est, incertam, variam, cæcam, inconstantem, iuxta illud quod dici solet; *Fortuna est vitrea, quæ cùm splendet frangitur*: Verbosior in textu exponendo fui, tum quia pauciores quæstiones mouentur, tum etiam, vt ex longiore discursu intelligatur apertè quid Aristoteles de casu verè senserit.

Quæst. 1.

Quęstio prima quam tracto est, *Vtrum fortuna sit alia causa à causa agente secundum propositum, cui euenit aliquid præter intentum?* Ne nimis steriles in tanta fæcunditate & segete differendi simus, fontibus apertis riuulos altiùs fluere & manare nunc permittemus. Acre quidem est certamen inter philosophos, *An fortuna sit anima humana, seu potentia aliqua eiusdem intendens aliquid, quod aliud inspectò assequitur? &. An casus sit forma rei inanimatæ naturaliter agentis, cui præter intentum finem aliud præter inclinationem euenit?* Da veniam (perbenigne Lector) vt à me ipso paulisper dissiliam, tibiq; ampliorem differendi campum aperiam. Dico igitur, & dico cum subtili Scoto, alijsq; eiusdē farinæ expositoribus Philosophi, fortunam nihil aliud esse quàm *voluntatem aut intellectum humanum, agentem aliquid cum deliberatione*

Fortuna quid

ex

ex intento, cui aliquid euenit præter intentionem inſperatò. Dico iterum, & cum doctiſſimo Scoto dico, caſum nihil aliud eſſe quàm *formã rei naturalis inanimatæ, agentem etiam propter aliquid, cui præter hunc motum, curſum, aut inclinationem naturæ, aliud non naturaliter intentum contingit*. Et certè, ſi quid omnino ſit fortuna & caſus, aut hæc ſunt, aut nihil ſunt. Nã quid agit in homine cum deliberatione, quid finẽ intendit in illo niſi ſola anima? Quid agit in re naturali, quid mouet in illa niſi ſola forma? Sed fortuna eſt agens in homine cum deliberatione: & caſus eſt agens in re naturali ſine deliberatione, cui prẽter intentionem ſeu inclinationem alij effectus non intenti obtingunt. Eſt ergo fortuna in homine nihil aliud quàm anima eſt: caſus in re naturali nihil aliud quàm forma. Nihil aliud (inquam) quàm anima aut forma intendens hoc, inueniens illud: & certè non eſt mirum, ſi tum anima in homine, tum forma in re naturali aberrent & fallantur, ſi particulares actiones (quarum ſunt principia actiua) reſpicias: quippe actiones hæ vtriuſq; ſunt numero infinitæ, naturâ varię, effectu anciptes & incertę earumque exitus & euentus nonnunquam longè incertiſſimi.

Caſus quid.

Fortuna qui anima hominis,

Caſus qui forma rei naturalis dici poſsit.

Sed vt articulatiùs hoc ipſum probetur, argumenta pauca ad formam dialecticam concinnabo. Primum erit ab hypotheſi neceſſariâ hoc modo. Si fortuna ſit cauſa agens cum prẽcedente deliberatione, cui præter intentionem aliquid de repentino accidit, & ſi nihil ſit in homine præter animam, quæ talis cauſa agens eſſe poteſt: ſequitur neceſſariò animam dici poſſe fortunam. Similiter de caſu & forma in re naturali dicitur. Præterea ab inductione aliarum cauſarum omnium hoc ipſum demonſtrari poteſt, quia earum nullæ cum ratione aut conſilio agentes falli poſſunt præter animam: eſt ergo anima ſola in homine talis cauſa, quam pholoſophus fortunam nominat. Si de antecedente dubites, pereurras cauſas quæ cum ratione agũt, Deum ſcilicet, intelligentias, omneſque ſpiritus, & incorporeas ſubſtantias. Si dicas Deũ fortunam eſſe, impius es, ſi intelligentias, ſpiritus, & incorporeas ſubſtantias, indoctus es: quippe hæ cauſæ non diſcuſſiuâ ratione, ſed intuitiuâ euenta futura vt præſentia vident. Nihil ergo illis ex inſperato aut de improuiſo euenit, nihil incertum. Par ratio effingi poteſt de formâ in omni re naturali inanimatâ, cùm inclinatione & inſtinctu ſuo ad hoc vel illud, ſubiectum (in quo eſt) moueat, cuique aliud præter hanc inclinationem contingat, vnde caſus dicitur, cauſa ſine ratione agens dicitur. Nam forma inanimata ſine ratione: anima humana cum ratione agit. Hoc porrò confirmat & concludit definitio vtriuſque, quam Iudocus Eyſennacenſis non contemnendus,

1

2

Caſus vnde dictus.

cemnẽdus philoſophus tradidit, Fortuna, inquit, eſt nihil aliud quàm intellectus hominis humanarum operationum exiſtens effectiuum principium, cui ex propoſito vnum effectum producere intendenti, alius quiſpiam notabilis bonitatis vel malitiæ inſperatò euenit. Caſus vero, inquit, eſt forma ſubſtantialis in re naturaliter, & non ſecundum propoſitum ſeu deliberationem agens, vtputa forma bruti vel lapidis cui ſimiliter inopinatò & præter intentionem effectus quiſpiam notabilis bonitatis vel malitiæ obtingit. Hactenus ex ludoco qui Scotum & Petrũ Tartaretum ſequitur. Hęc vtriuſque definitio liquidò demonſtrat, animam dici poſſe fortunam, formam rei inanimatæ dici poſſe caſum: ſi authoritati ſubtiliſsimorum philoſophorum credas; magis tamen, vt ad meipſum redeam, credendum eſt veritati, quæ iſtas metaphoricas & vmbratiles cauſas non agnoſcit: vt venerandus vir Baptiſta Mantuanus lib. 2. de patientia cap. 6. luculenter docet, ſed pergam.

Fortuna quid.

Caſus quid.

Quamuis anima humana ſit certiſsima, & diuiniſsima forma ſubſtantiaque hominis; poteſt tamen non incommodè dici cauſa per accidens alterius non intenti effectus, qui ex actione humana tendente ad alium finem euenit. Nam vt *ſol* eſt cauſa per ſe *luminis*, cauſa verò per accidens *cæcitatis*, ſi fortè intentiùs quis intueatur *ſolem*: ita anima humana eſt vera forma, & cauſa per ſe hominis, eſt etiam cauſa per accidens alterius effectus, putà inuenti theſauri: ſi homo aliquando illius inſtinctu ſe moueat ad fodiendam terram, aut diruendum ædificium ruinoſum, in quo auaritia incognitum ſepeliuit theſaurum. Poſtremò, euentus fortuiti hoc eſſe verum manifeſtè docent, qui ad aliam nullam cauſam tam propriè reduci & reuocari poſſunt, quàm ad animam humanam aut eius primarias partes, nimirum intellectum & voluntatem, quę non ſemper prouidè & ſapienter agunt. Vnde tales euentus improuiſi ſæpiſsimè contingunt, qui euentus fortuiti rectiſsimè dicuntur. Verumenimverò, ſi referantur ad cauſam à qua intenti, præuiſi, præcognitique ſint, non effectus fortuiti ſed neceſſarij dicuntur: putà ſi referantur ad *Deum* aut *Angelos bonos* vel *malos*, qui frequenter iuſſu diuino iſtiuſmodi effectus inexpectatos producunt. Vt cum gloriam inanem aucupatus eſt Herod ſubito & de improuiſò percuſſus eſt ab angelo obijtque ignominioſè. Multa ſunt exempla in ſacra philoſophia, vt Danielis, trium puerorum, Petri; qui per angelos bonos (præter expectationẽ) liberati ſunt: at neque Deo, neque ſpiritibus nomen fortunę attribuendum aut aſsignandum eſt, ſine magno ſcelere & flagitio impietatis. Illi enim ſæpe intendunt hæc vel illa fieri, quæ contra aut præter

Quomodo ſol cauſa luminis & cæcitatis.

Act. 12. 23.
Dan. 6.
Dan. 3.
Act. 12.

naturæ

naturæ impetum, appetitum, motum, & curſum fiunt. Sic quamuis reſpectu hominis ignorantis futurum, aut reſpectu naturæ alium intendentis effectum, id quod euenit ſit fortuitum: reſpectu Dei tamẽ, ſpirituumque qui illius iuſſum exequuntur, id ipſum eſt quidem neceſſarium. Quippe deus per ſpiritus, eſſentia per reflexum & influentiam a Deo, futura vt præſentia vident.

Accedo nunc ad alteram quæſtionem, quę eſt *vtrum aliqua cauſa naturalis aſsignari poſsit, cur vnus alio in hac vita ſit fortunatior?* Nihil fortunæ aſcribo Chriſtianus, Philoſophus autem loquar cum Philoſophis; ita tamen vt eccho Ariſtotelis & imitator fiam, qui potiùs ex aliorum quàm ex ſua ipſius opinione loquitur, cùm rotas fortunæ vertat. Dic ergo Ariſt. quomodo tu fortunatior in Philippi regiâ, alijs Philoſophis extitiſti? quæ cauſa eſt cur Alexander diſcipulus tuus potentior, auguſtior, imperioſior alijs regibus mundi fuit? Si certas cauſas ipſe redderem; philoſophia te illum magnificentia animi diuini extulit. Sed eſto alias cauſas ab arcanis & abditis naturæ theſauris eximendas video, quibus probem vnum alio fieri poſſe fæliciorem. Fortunatiorem hoc loco intelligit philoſophus eum, qui bonis fortunæ (vt aiunt) alijs ornatior ſplendidiorque in theatris & comædijs huius mundi viuit. Bona fortunæ ſunt (ſi definias) externa, & apparentia illa ornamenta humanæ vitę, quæ ſine ſucco, & radice virtutis (non aliter ac folia in autumno) cadunt; qualia ſunt *diuitiæ, amici, honores, imperia*, aliæque fluentes & refluentes amænitates vitæ; quæ rectè pilæ fortunæ dicuntur. Sed ad rem: vis vt vno verbo dicam tibi cauſam cur vnus alio ſit fortunatior? veriorem certè dare non poſſum quàm quod vnus alio ſit ſtultior & ignorantior. Nam vt eſt in prouerbio, *fortuna fauet fatuis*. Imò fortuna a philoſopho cauſa ſtolida, & cæca dicitur; *Stolida* quia magis fauet ſpurjis ſui ſimillimis, *cæca* quia indignis (quales ſunt ineptı & ignorantes) ſua munera dextra largiſſimè, doctis verò & ſapientibus ſiniſtrâ parciſſimè diſtribuit. Sed (Deus bone) quot hodie ſedentes & ambulantes in lubrica via fortunæ videas, in ſemitis verò virtutis ferè nullos! Si vnquam verũ fuerit illud prouerbium, nunc pro oraculo habeatur. *Stultorum plena ſunt omnia.* Cùm ſcoriam pro auro, vmbram pro corpore, eccho vanitatis pro voce virtutis, puluerem vitreæ fortunæ, pro lapide philoſophię gemmiſque ſolidę ſapientiæ capimus; & (quod omnium maximè nos dementiæ arguit) cum capti ſimus non cauemus, ſed præcipites (verſâ fortunæ rotâ) deteriora ſequimur, cæcamque Deam fortunam ſemper veneramur. Sed ô Cæca ætas!

Queſt. 2.

Cur vnus alio fortunatior.

Fortunatus quis.

Bona fortunæ quæ.

Stultorũ omnia plena.

Dic

Dic vbi Cæſar eſt clarus imperio?

Verte ſororum tuarum i. veterum ætatum folia, verte volumina. O quot Cæſares ambitioſos, quot Alexandros, quot Imperatores & Imperia, quot reges & regna, quot Proceres & ſceptra, quot potentes & alta pallatia ſub totâ fortunæ, ruinoſa & ſepulta videas? Cur ergo illam Deam eſſe ſomnias, quam meretricem pellacem noueris? Sed ô cæcitatem ambitioſam, & ambitionem cæcam iſtius ætatis, in qua à domina caſta ad ſcortum, id eſt, à prouidentia diuina ad fallacem fortunam, à præpotenti Deo ad Plutum diuitiarum idôlũ vertimur: ſed quid ago? rèm agã, & alias inuitâ Mineruâ cauſas oſtẽdã, cur alius alio fortunatior in hac vita fiat. Chriſtiani philoſophi cauſam vnã docent, nempe prouidentiã Dei, quæ in ſingulis rebus diſponendis ſollicita eſt. Hanc ipſe Ariſt. non negat, tametſi alias cauſas inſinuet, inter quas (vt ait in lib. de Bona fortuna) quædam occulta qualitas eſt in animo huius non illius hominis: occulta (inquit) qualitas, quæ magis hunc quàm illum ad hoc vel illud agendum (vnde fit fortunatior) prouocat. Hanc qualitatem naturalem impetum nominat, eundemque proprium & peculiarem magis huic quàm illi. Hoc (inquit) impetu, hac qualitate motrice animus huius magis quàm illius mouetur, occultè incitatur trahiturque ad aggrediẽdũ illud opus, in quo pallata fortuna proſpera & ſecunda latitat. Vnde vir ille aggrediens id operis, alio non aggrediente fortunatior redditur. Nam ſæpe ſub ceſpite latet ridetque fortuna, & in ſterquilinio (tali deâ digniſſimo ſepulchro) viuit. Aliam cautam tradit Philoſophus, ipſam nimirum animam humanam, quæ quodam reſpectu (vt antè edocui) cauſa per accidens, ipſaque fortuna dicitur. Vt ergo in extaſi homo poſitus, aut furore correptus, aut ſepultus ſomno, læpiſſimè diuina myſteria & videt & loquitur, quæ ad ſe rediens aut vigilans non meminit: & vt idem vigilans ſæpe abdito inſtinctu naturæ mouetur ad ea facienda de quibus ſomniauit, vnde beatior efficitur: ita animus fortunati in corpore ſepultus, cernit quidem permulta bona, quæ non intelligit futura, at (quaſi vigilans) occulto mentis impetu ad ea aggredienda impellitur, vnde alijs fortunatior fiat. Ratio huius rei eſt, quia animus humanus in ſe ſapit: quamuis corporis mole oppreſſus frequenter ignoret euentum, qui motum, inſtinctum, aut impetum ſuum occultè ſequitur. Quippe animus eſt perfectio corporis, & illius impetus in multis ad meliora mouet, tametſi (eiuſdem lumine nube corporis obſcurato) nõ ſemper perſpiciat quę ex actis & intentis eventura ſint bona. Exempli cauſa, *Virpius intendit in ſolitudine, & contemplatione vitam agere; at ex opinione virtutis*

Fortuna meretrix.

3

Cauſæ cur alius alio fortunatior.

4

Anima humana fortuna dicitur.

Anima perfectio corporis.

tutis (præter intentionem) trahitur in theatrum mundi vt ſceptrum teneat. Intendit (vt vides) ex occulto animi motu ſolitudinem vitæ, at regnum tenet; fortunatior hinc eſt vt vulgus putat. At multò beatior eſſet, ſi intendens regnum, eremũ ſalutaſſet; vita enim theorica beatior actiuâ dicitur. Adhuc aliam cauſam aſſignant philoſophi, ſcilicet concurſum multarum cauſarum, quæ veluti benigno aſpectu hominem fortunatum reſpiciunt, iſtæ cauſę dici poſſunt exempli gratia, *Deus, Cœlum, ſpiritus*, aliaque externa quæ hunc magis quàm illum mouẽt ad intentũ opus, vnde fortunatior exiſtat. Sic piſcatores Mileſij partim animi impetu, partim dæmonis inſtinctu mouebantur, tum cùm tripodem aureum fortunatiſſimi capiebant. O quam multi hodie piſcatores eſſent, ſi tripodes aureos caperent! imò cõtenti eſſent Petri piſciculos capere, ſi in eorum branchijs argenteum ſtatẽrem caperent; at ſi caperent neque *Deo*, neque *Cæſari* quicquam perſoluerent. Sed ô infortunatos Mileſios piſcatores, qui captum tripodem aureum vt Deum coluiſtis. Cæterùm cur vos accuſo, cùm hodie vbique per mare per terras curramus, vt auro capto fortunati ſimus, aurumque pro Deo habeamus? Poſtrema cauſa cur alius alio fortunatior euadat, eſt bonus Genius, qui (vt quidam ſapientes philoſophi defendunt) bona fortunæ virtutis imperio ſubigit, & certe ſi æquis lancibus res ponderetur, *honor*, *diuitiæ*, aliaque ornamenta vitæ; non naturæ, non fortunæ, ſed ſoli virtuti debentur. Sunt enim propriæ bonorum poſſeſsiones, malorum autem rapinæ & ſpolia. Colamus ergo virtutem, quæramus ſapientiam, caſum & fortunam contemnamus.

Vita theorica eſt actiua fælicior. Lib. 10. Ethi. c. 7.

5

Nõ hos quæſitum munus in vſus. Virg. Aeneid. 4.

6

Diſtinctio primæ quæſtionis, Vtrum fortuna ſit alia cauſa à cauſa agente ſecundùm propoſitum, cui aliquid contingat præter intentum? Vel vt quidam mouent, Vtrum ſit ipſa anima humana vnum intendens, aliud præter expectationem inueniens.

In

In hac quæstione discutiendâ considerari debent

- 1 Distractio interpretum & philosophorum in definienda fortuna, quorum alii definiunt eã.
  - 1 *Divinum quiddam, principium actionum humanarũ;* eamq; *deam* audacter & impiè appellant.
  - 2 *Divinam providentiam ignotam hominibus, quæ singulis causas rerum, & effectus ad placitum disponis.*
  - 3 *Causã per accidens, metaphoricã, incertã, cæcam, variam, mostricem, & effectricem rerum contingentium, sed rarò & sine ratione.*
  - 4 *Causam per accidens in ijs rebus quæ fiunt rarò, alicuius finis gratiã, præeunte deliberatione.*
  - 5 *Animam humanam cui agenti cum proposito, aliud non intentum obtingit.*
- 2 Distinctio finis qui ad meliorem interpretationẽ huius definitionis dicitur vel
  - 1 Intentus idéq;
    - 1 Per se & sic dupliciter vel
      - 1 Præexistente ideâ, seu deliberatione in animo. Verbi gratia, cum Architectus sit ædificaturus domum, primùm deliberat & ideam concipit animo ad cuius exemplar opus facit.
      - 2 Præexistente naturali inclinatione, & sic res quælibet naturalis dicitur habere intentum finem, vt lapis quiescere in centro.
    - 2 Per accidens idemq; etiã vel secundũ
      - 1 Deliberationẽ, quæ fallitur cũ aliud agenti contingit quã quod intendit & hic effectus fortuitus dicitur.
      - 2 Inclinationem quæ finem intentum naturalem non assequitur, & iste effectus casus nominatur.
  - 2 Non intẽtus idemq;
    - 1 Secundùm propositum qui fortuitus à fortuna.
    - 2 Sine proposito qui casualis à casu nominatur.
- 3 Expositio cõtingẽtiũ rarò, quę bipartita sunt vel respectu
  - 1 Temporis & sic omnia fortuita eventa dicuntur. Nam eclipsis Solis & Lunę aliaq; multa naturæ eventa rarò contingunt, & tamen non ad casum aut fortunam referuntur.
  - 2 Consecutionis inexpectatæ & præter intentionem agentis, & sic rarò contingentia fortuita (si præcedat deliberatio,) casualia si non præcedat dicuntur.
- 4 Cõfirmatio opinionis seu positionis in qua dicitur, quod fortuna sit anima, hæc quidem opinio probatur
  - 1 Ab hypothesi seu consecutione necessariâ, quia si fortuna sit causa agens cum præeunte deliberatione cui intendenti vnum, aliud præter intentionem obtingit; & si sola anima humana sit talis causa quæ cum deliberatione agit, necessariò sequitur animã humanam dici posse fortunam.
  - 2 Ab enumeratione aliarum causarum tum in animatis tũ in inanimatis, quę sensu, appetitu aut impetu naturali agunt, non autem cum ratione.

3 Asimi-

3 A ſimilitudine, quia vt ignis eſt cauſa per ſe caloris, per accidens autem incendii, quo devaſtatur ædes: ita anima per ſe cauſa formaq; hominis eſt, per accidens verò eſt cauſa effectus, qui præter expectationem & intentionem agentis evenit.

4 Ab authoritate omnium ferè Thomiſtarum & Scotiſtarum, qui diverſo reſpectu hoc nomen fortunæ animæ aſcribunt.

5 A comparatione, quia non minùs anima hominis dici poteſt fortuna reſpectu humanarũ actionũ, quàm forma rei naturalis inanimatæ dici poſſit caſus, ſi quid præter inclinationem eiuſdem formæ occurrat.

Opp. *Captus es, nam alind ſtans alind ſedens cogitas; Infeſtus modo fuiſti fortunæ, &* CASVS *caſum exterminaſti, nunc verò mutato conſilio fortunam animam humanam, caſum formam naturalem eſſe definis.*

Reſp. *Verbis otioſè ne teratur tempus, attentiùs quaſo audi quid duxerim. Si inquam fortuna ſit omninò cauſa quæ cum deliberatione agat, haud dubie nihil aliud eſt quàm anima humana, quæ ſola cum deliberatione agit. Si quid contra attuleris ingenioſo, pro viribus reſpondebo.*

Opp. *Fortuna nõ poteſt eſſe cauſa certa, ſed anima humana eſt cauſa certa, ergo anima humana non eſt fortuna. Maior ex definitione fortunæ conſtat. Aſſumptio probatur, quia anima humana eſt cõſtans, certa, & diſtincta forma eſſentiaq; hominis.*

Reſp. *Satisfactum eſt huic rationi ſuperiùs, vbi docueram animam eſſe certam cauſam hominis, incertam autem fortuiti eventus, quem paritſed non intendit.*

Opp. *Anima non videtur eſſe cauſa omniũ effectuũ fortuitorum, quia ſæpe intendens anima bonum, incidit in perniciem. Exempli cauſa, non raro contingit hominem in itinere malq; nihil cogitantem, fulmine ictum perire. Aſſi anima ſit cauſa iſtius effectus, videtur præceps in ſuã perniciem ruere ſuiq; interitus eſſe cauſa.*

Reſp. *Non attingis viũum, eſt enim anima cauſa iſtiuſmodi eventus non per ſe, ſed per accidens. 1. quaſi diceres, fortuita & remota cauſa. Nam vt perſiſtam in exemplo tuo, anima eſt proxima cauſa itineris vel ambulationis, eſt verò per accidens cauſa necis, quippe ſi nõ ambulaſſet homo, percuſſus fulmine non periſſet.*

Opp. *Fodiens eſt aliquando cauſa inveniendi theſaurum, ſed anima non eſt fodiens, ergo anima non eſt cauſa inventi theſauri. 1. effectus fortuiti. Maior conſtat, quia ſi homo non foderet, aurum defoſſum non inveniret, hinc à quibuſdam non anima, ſed proxima cauſa agẽs fortuna dicitur.*

Reſp.

Resp. *Proxima causa agens cui aliquid præter intentionem, raro & derepentè evenit, fortuna dici potest, vt fossor terræ, verùm quia animæ soli debetur omnis deliberatio quæ propriè requiritur ad fortuitum effectum, igitur primariò hoc nomen fortunæ anima humana habet.*

Lib. 2. de Ani. cap. 5.

Opp. *In æternis & divinis (vt ante docet Philosophus) non est fortuna, sed anima humana est æterna & divina, ergo anima humana non est fortuna. Maior propositio est perspicua in præcedenti capite, assumptio est etiam nota in cap. 5. lib. 2. de anima.*

In æternis nihil fortuitum, respectu Essentiæ, non Existentiæ.

Resp. *In æternis & divinis nihil est fortuitum respectu essentiæ suæ, at respectu existentiæ motusque externi esse potest, non quod ipsa æterna aut divina mutentur omnino, sed quòd eorum actiones aliquando alter contingant quam natura intentio postulat. Sic etsi anima in sua substantia sit simplex, firma, eademque perennis & æterna; secundùm actum tamen & existentiam in corpore, nonnunquam vnum proponit, aliud succedit. Respondent alij, animam considerari duobus modis, vel absolutè vt est spiritus, vel comparatè vt est actus. Priori modo non est fortuna, quia est æterna & divina, altero verò modo potest dici fortuna, quia corpore extincto desinit esse actus in existentia sua, & quodammodo mortalis & caduca habetur.*

Anima consideratur dupliciter.

Opp. *Fortuna, est (vt in textu docet Philosophus) res occultissima, ergo definiri non potest, quia lex vna definitionis est, vt sit perspicua, si definiri non potest frustra tota hac de illius definitione instituitur disceptatio.*

Resp. *Fortuna dicitur occultissima, non quòd non possit à nobis definiri aut cognosci: sed quia ignotum est operanti quid eveniat fortuitò, quòd non sit intentum ab eo.*

Opp. *Vnius rei est vna definitio, sed multiplex fortunæ traditur definitio, ergo fortuna non rectè definitur.*

Resp. *Etsi respondeas posse quod fortuna sit multiplex, vnam tamen hic differendi causâ definitionem fortunæ defendimus, in qua dicitur causa per accidens ad excludendas causas per se; secundùm propositum, ad removenda ea quæ non agunt cum deliberatione, qualia sunt inanimata, belluæ, infantes. Quippe hæc neque fortunata neque infortunata dici possunt, cum secundùm deliberationem non agant.*

Opp. *Si anima sit (vt ducis) fortuna, cur anima infantis excluditur, cùm anima infantis non minus sit anima quàm anima Platonis.*

Anima infantis cur excluditur à fortuna.

Resp. *Respondeo igitur, animam infantis excludi, quia vsu rationis caret, requiritur enim vt in fortuna præcedat deliberatio, quæ est actio animæ perfectæ. Licèt ergo anima infantis non sit minùs anima quàm anima Platonis quoad essentiam, non tamen sic est quoad existentiam vsumque rationis.*

rationis. At anima poſteriori, non priori modo, fortuna definitur, vt ſuperiùs ſatis demonſtratum fuit.

Opp. *Rectius fortuna in abſtracto id definitur eſſe, quòd fortunatum in concreto dicitur quàm quod non dicitur, ſed homo fortunatus dicitur non anima hominis, ergo potius homo quàm anima hominis definitur fortuna. Maior probatur, quia fortuna & fortunatum ſunt coniugata quorum ſi vnum conveniat alicui, idem alteri conveniet.*

Reſp. *Nomen fortunæ ſumitur hoc loco non ſtrictè vt fortunatum ſed fuſè vt tam fortunatum quàm infortunatum denominat; fortuna ergo & fortunatum non ſunt vera coniugata. Præterea etſi denominatio fortunæ communiter hominis vt ſubiecto conveniat, animæ tamen vt cauſæ convenit.*

Fortuna conuenit homini vt ſubiecto: & animæ vt cauſæ.

Diſtinctio ſecundæ quæſtionis, Vtrum cauſa naturalis aſſignari poſsit, cur vnus alio ſit fortunatior?

Ad illuſtrandam fortunæ quæ ſunt numero 5, nimirum

1. Fortunam dici infinitam, quia infiniti fere ſint illius effectus in actionibus humanis, vt liceat videre in Olympv & theatro mundi.
2. Fortunæ eſſe admodum obſcuram, abditam & latentem cauſam quam ignorantia cauſarũ genuit.
3. Nihil quodammodo à fortuna fieri, id eſt, manifeſtè, vt ab aliis cauſis rerum.
4. Fortunam eſſe à ratione averſam & alienã iuxta illud. Ratio & fortuna adverſantur.
5. Fortunam eſſe ratiõ proſperam bonis, malis autem ſæpe, quia eſt cæca rerum cauſa.

Ad meliorem intellectum huius quæſtionis quidam Interpretes tractant

2 Diviſiones rerum quæ fiunt quarum

1. Eſt, quòd aliæ ſemper eodem modo fiant, vt calor acceſſo igne, ſplendor exorto ſole; aliæ non ſemper ſed plerumque, vt hominem bipedem; aliæ inſolenter & ratiõ vt hominem monopodem, aut monoculum naſci.
2. Quòd aliæ propter finem, vt ambulatio propter ſanitatem; aliæ non propter finem vt barbam demulcere.
3. Quòd aliæ, factæ propter finem, animi iudicio, aliæ ſine animi iudicio ſuſcipiantur, illæ rationis nutum in homine, hæ naturæ impetum & motum ſequuntur.
4. Quòd aliæ à certis, propriis, & definitis cauſis, aliæ ab incertis, impropriis, & indefinitis pendeant. Ex hiſce diviſionibus rerum, non ſolùm melius accuratiuſque intelligi poteſt definitio fortunæ ſuperius poſita: ſed etiam illius partitio in bonam & malam iam pertractanda.

3 Rationes

3 Rationes quibus probatur quòd alius sit alio fortunatior, quæ quidem rationes illam partitionem fortunæ in bonã & malã maximè respiciũt. Harum rationum

1 Prima ducitur ab adiuncto fortunæ vbi dicitur cæca, inconstans, stolida causa rerum. Hinc plerumque & veluti libenter stultos & ignaros fortunatiores, doctos & sapientes invitè beatos facit. Stultitia ergo & ignorantia, quæ sunt mater & nutrix fortunæ, causæ sunt primariæ bonæ fortunæ, convenit enim tali matri & nutrici tales filios catulosque alere & enutrire.

2 Secunda ducitur ab occulta qualitate animi movente hunc magis quàm illum ad hoc vel illud agendum, vnde commodum sequitur: hanc qualitatem impetum Aristoteles definit.

3 Tertia ducitur à concursu adiuvantium causarũ, quæ vnitæ vim fortunæ fortiorem reddunt.

4 Quarta ducitur ab aspectu meliore Cœli sub quo quis nascitur. Vnde Astrologi divinant & augurantur, hunc magis quàm illum fortunatum esse: vt nati sub sole honorifici, nati sub Mercurio eloquentes & diserti evadant.

5 Quinta ducitur ab occulto motu animæ quæ in essentiæ suæ lumine multa cernit, ad quæ agenda corpus per appetitum movet, vnde nonnulla præter expectationem aliquando eveniunt.

Et Sene. Epist. 76.

Opp. *Hæc tota disputatio superstitiosa est & impia, cùm omnia & singula à prima causa & illius providentiâ dependeant. Nam, vt Arist. docet, providentia Dei singula disposuit, omittit nihil, ignorat nihil, nihil non pro suo arbitrio facit.*

Resp. *Consentio tecum & libenter Latinus vnguem non dissilio. Christianus sum, humiliterque agnosco nihil sine providentia Dei omnino fieri. At cùm philosophis iã disputo, qui præter hanc primã, secundas causas singularũ rerum, actionum & effectorum quærunt; quas quærentes & non inventes hoc idolum in templo Deorum suorum erexerunt; sed perge, & contra probabiles causas assignatas disputa.*

Opp. *Insinuas occultã qualitatẽ, quã impetũ naturalẽ Arist. appellat, esse causam cur alius alio fortunatior evadat, ex hac positione sic arguo. Si occulta qualitas sit causa, aut est ex parte corporis, aut ex parte animi: nõ ex parte corporis, quia corpus nullã qualitatẽ habet motricem sui cum ratione aut consilio, quod ad fortunã requiritur. Quòd verò non sit ex parte animi, sic etiam probo, quia, si esset ex parte animi, aut erit ex parte intellectus aut ex parte voluntatis; quòd non sit ex parte intellectus, sic doceo quia (authore Aristotele) Eth. 6. vbi est maximus intellectus, ibi est minima fortuna, et vbi est minimus intellectus, ibi est maxima fortuna. Quòd denique nõ sit ex parte voluntatis, sic demõstro; quia potest esse similis actus volendi in duobus simul esse &*

tamen vnus eorum aſſequitur effectum, alter verò non aſſequitur. Si ergo iſta qualitas, quâ motrice alius alio fortunatior efficitur, non ſit in animo aut corpore, ſequitur aliam inveniendam eſſe certiorem.

Reſp. *Eſt aliquid quod vrges & libenter reſpondeo, hanc qualitatem motricem huius magis quàm illius, ad hoc magis quàm illud faciendum, vnde vnus alio fortunatior efficitur, partim eſſe in animo, partim in corpore; in animo primariò per inhærentiam; in corpore ſecundariò per influentiam. Animam enim primùm movet, tum impetum in corpus facit, idemq; cogit hoc potius quàm illud agere. Quòd vrgeas ideò non eſſe in corpore, quoniam corpus ſine ratione agit: at ratione agere requiri ad fortunam ais: dico corpus humanũ agere cum ratione reſpectu animi, cui omnes ſuos motus acceptos refert. Quòd vlterius vrgeas ideircò nõ eſſe in animo, quoniam ex Ariſtotele conſtat maximum intellectum fugare fortunam, minimum intellectum alere: locũ hunc admitto, & tamen dico non probare quod velis; nam illic inſinuat Philoſophus eſſe quidem fortunam reſpectu ignorantis intellectus, minùs antẽ regnare fortunã vbi ſapiens intellectus regnat. Cæterũ hoc nõ cõcludit quo minus ſit occulta qualitas impetuſq; in mente, quo homo magis ad hoc quàm ad illud agendum incitetur. Sed pergam, & vbi in poſtremo doceas voluntatẽ non eſſe cauſam, quoniam duo ſimul agentes poſſunt habere ſimilem voluntatem, qui tamen non eundẽ aſſequantur effectũ, vnde alijs fortunatiores habeantur: dico parẽ voluntatẽ non eſſe cauſã, ſed impetũ voluntatis, qui eſt occulta qualitas voluntatis magis hunc quàm illum movens.*

Qualitas quæ efficit alium alio fortunatiorem cui inhæret.

Opp. *Si ſit hæc qualitas naturalis, aut ſequitur ſpeciem humanam aut nõ: ſi ſequatur ſpeciem humanam, cur omnes eodem modo non ſint fortunati; ſi non ſequatur ſpeciem, rectè non efficit fortunatos, quia ſine ratione eſt, quæ ſemper ad actionem præeuntem fortunæ eventum neceſſariò requiritur.*

Reſ. *Sequitur ſpeciem hæc qualitas naturalis, ſed ſecundũ magis et minus, & vt vna materia eſt aptior quàm alia ad recipiendam impreſſionem formæ: ita vnus homo citiùs quàm alter impetum impreſſum ſentit, ſequiturq; occulta veſtigia fortunæ, quæ non aliter trahit aptiorem quàm magnes ferrum, in quo qualitatem ſequacem invenit.*

Opp. *Cœli ſiderumq; aſpectus fortunatiorem alium alio efficit: ergo non ſolum à fortuna homines fortunatiores dicuntur. Antecedens Haly & Guidonis authoritate probatur, qui aſſerunt ſub ſole natos fortunatiores eſſe, quàm qui ſub Saturno aut Ioue naſcuntur. Ratio eſt, quia alia ſidera & aſpectus ſuam lucem, gloriam & influentiam à ſole habent, eorumq; vires & influentiæ tum meliores ſunt, cùm directè ſolem principem planetarum intueantur. Qui ergo in proprio motu ſolis ſub aſpectu vel ſimplici vel commixto genitꝰ adiuti ſint, (modo non ſit tortuus aſpectus aliorum*

siderum impedientium benignitatem Solis, proculdubio (vt aiunt) magni viri & fortunati fiunt. Praterea non solum hoc ascribitur astrorum viribus sed etiam dæmonibus seu intelligentijs assistentibus astris, qui animos hominum ad dignissimos motus & affectus rerum maximarum trahunt.

Astrorum aspectus qui cõcurrat ad hominem fortunatiorem efficiendum.

Resp. *Haly & Guidoni multum attribuo, propter insignem eorum in astrologiâ sapientiam, plus tamen Aristoteli, qui à cœlo nomen fortunæ abigit, maximè autem veritati, qua ex libro naturæ hoc nomen penitus expungit. Sed esto, philosopborum more disputemus. Concedimus ergo in cœlo siderumque benigno aspectu latere adiutricem causam melioris fortunæ; nam vt Sol est auri genitor: ita cum sit præcipua causa generationis, suos filios auro & honore plerumque ornat. Inclinat sub suo aspectu natos ad magna & excelsa tentanda: non tamen hinc concludes cœlum aut solem esse causas per accidens aut producere incertos fortuitosq; eventus rerum. Vbi addis non solùm sidera, sed etiam sideribus affixos dæmones hoc ipsum efficere, quia vt sidera immediatè in materiam, ita dæmones immediatè in formam agunt. Respondeo me non esse ea opinione vt sentiam Dæmones seu intelligentias sideribus assidere: cum verò hoc probaveris aliud accommodabo responsum, interim hoc accipe, quòd si sint assistentes spiritus, non illos temerè aut fortuitò sed scienter & necessariò agere: vtputa semper dependentes à providentia Dei.*

Opp. *Fortuna est mancipium virtutis, & illius bona sunt ornamenta & possessiones debita virtuti: virtus ergo videtur esse causa cur alius alio fortunatior existat. Præterea vt est in proverbio. Audaces fortuna iuuat timidosq; repellit. Audax ergo prudens, politicumque ingenium, videtur esse causa fortunatiorem efficiendi. Liquidò constat hæc omnia esse verissima, quæ vrgeo, quoniam vbique pusillanimes & meticulosos, squallidos, pannis annisque (vt loquitur poeta) obsitos, audaces vero & confidentes votis maximis potiri & optata ferre.*

Fortuna ancilla virtutis sed proterva.

Resp. *Si negarem virtuti debere ancillari fortunam, iniustus, si iterum inficiarer audaces promoveri iustosque repelli, insanus essem. Quippe illud ratio, hoc experientia docet. Sed ad argumentum respondeo, fortunam esse ancillam quidem virtutis, at protervam: quæ ratione affectus superantis rationem, brutis potius hominibus & iniustis honorem, diuitias, & opes tribuit. Dico igitur virtutem esse causam beatæ vitæ non iniustæ fortunæ, constantis & interni honoris, non fluentis & externi applausus popularis, quo hodiè infiniti non aliter quàm aves escâ aut pisces hamo capiuntur, captiq; perenunt.*

Opp. *Natura est aliquando causa vt alius alio sit fortunatior, ergo*

go malè nomen fortunæ ab arce naturæ exterminatur: Antecedens probatur, quia vi naturæ ſit aliquando vt quis pulcher, aut imperatoris filius naſcatur, quæ bona inter bona fortunæ annumerantur, quibus ornati homines fortunatiores habeantur, quamvis hæc quidem bona non ſint ſemper in poteſtate noſtra.

Reſp.

Hæc exempla bonorum ſunt in ijs quæ minus propriè dicuntur bona fortunæ. Nam Venus ſeu pulchritudo externa naturalem formam, & eſſe filium ipſam naturam ſequitur, eſſe autem filium imperatoris non eſt ſemper fortunatum eſſe, quia (vt poeta ait,) Horat. lib. 2. Carm. Od. 10.

Sapius ventis agitatur ingens
Pinus: & celſæ graviore caſu,
Decidunt turres: feriuntq; ſummos
Fulmina montes.

Poſtremò vbi inſinuas omnia bona fortunæ eſſe in poteſtate noſtrâ, toto cœlo erras. nam ſi eſſent, nulli pauperes, nulli infœlices, nulli miſeri & infortunati eſſent.

Opp.

Vitium aut vitioſa vita nos ſolùm miſeros facit, ergo virtus ſeu ſtudioſa vita nos ſolum fortunatos reddit; ratio ſequitur; quia contrariorum contraria eſt ratio. Antecedens probatur, quia affluentes bonis fortunæ; ſi ſint iniuſti valde miſeri & infortunati ſunt, quia tædis & furijs ſcelerum ſuorum dies noctesque torquentur & vulnerantur: at ſtudioſi & iuſti viri (omnibus fortunæ bonis ſpoliati) liberi ſunt, nihilque omninò timent, nectare enim virtutis vitæque integritate in perpetuum delectantur. Lib. 2. de Gen. & cor. c. 10.

Reſ.

Iterum tecum conſentio, dextras ergo peramicè hîc coniungamus. Loquamur cum philoſophis, & argumenta vltro citroq; diſcutiamus: ſed eò tendat tota diſputatio, vt veritate cognitâ, vmbræ quæ nos ignorantes fallunt, mundumq; ſæpe in piſtrinum malumq; ioculare trahunt, penitus abigantur. Certum eſt hoc nomen fortunæ fefelliſſe multos qui credsderunt philoſophorum principem in eodem numen coluiſſe, ſed errârunt, nam nihil in fortunâ tale eſſe Philoſophus vnquam ſomniavit. Si (inquit) ſit cauſa, caca eſt, ſtolida eſt, incerta eſt, addam & ipſe (vt tecum conſpirem) nulla eſt. Nomen fortunæ multos fefellit.

CAP. 6.

Vtrum { Caſus & fortuna ad cauſam efficientem reducantur? / Sit fatum, idemq; imponens neceſſitatem rebus?

PERGAM & ſequar philoſophum, tametſi libentiùs illius veſtigia vrgerem in aliâ viâ, ſed feſtino; Duo in hoc capite demonſtrantur; Primùm quid inter caſum & fortunam interſit, deinde ad quod cauſarum genus vtrumque reducatur. Ad pleniorem horum intellectum docet Philoſophus, nomen caſus ſumi duobus modis; vel fuſè, pro omni extraneâ & adventitiâ cauſâ, & ſic fortunam complectitur; vel ſtrictè pro ea cauſa quæ è regione opponitur fortunæ, & ſic hoc loco tractatur. Diſtinguitur à fortunâ variis in textu modis, qui omnes modi eò relabuntur, quòd caſus in naturalibus rebus inanimatis, expertibus rationis verſetur: fortuna verò in animatis, voluntariis, intellectu iudicioque præditis, iiſdemque capacibus proſperitatis, libertatis, & beatitudinis, vt exempla luce clariora in textu docent. Hinc res aliæ naturales animatæ, vt plantæ; ſenſibiles vt belluæ; inanimatæ vt lapides; actu vſuque rationis carentes vt infantes, & inſani propriè fortunatæ non dicuntur: quia hæ omnes non ſunt capaces proſperitatis, niſi fortaſſe lapides aræ aut templi dicas eſſe fortunatos, quia ſacris vſibus deſtinentur. Caſum ex adverſo oſtendit Philoſophus convenire iſtis modò enumeratis, ſcilicet non capacibus proſperitatis, naturalibus, inanimatis, belluis, infantulis, & inſanis: quippe res iſtæ naturali potiùs impulſu, quàm ratione aut conſilio agunt; ſi quid ergo præter intentionem naturæ illis obtingat, caſus dicitur. Exempli cauſâ, ſi equus ab hoſte captus vinculis diſruptis ad poteſtatem ſui domini redeat: aut ſi lapis cadens ab aræe occidat virum. De genere cauſæ ad quod caſus & fortuna reducuntur pauca addit Ariſtoteles: docet vtrumque, quoniam ſunt cauſæ per accidens, reduci debere ad cauſam per ſe; hanc verò cauſam per ſe efficientem nominat, quod probat ab argumento ſumpto à comparatione hoc modo. Ad idem cauſæ genus pertinent fortuna & caſus, ad quod mens & natura pertinebunt & referrentur: ſed mens & natura ad cauſam efficientem pertinent, ergo fortuna & caſus ad genus cauſæ efficientis neceſſariò pertinebunt. Maiorem probat, tum quia fortuna animam & deliberationem, Caſus naturam impulſumque naturæ ſolùm requirit; tum quia fortuna & anima, re ſubiectâ

ſint

Caſus ſumitur dupliciter.

Fortuna & caſus quomodo differunt.

sint eadem, nisi dissimilitudo effectorum inter illa discrimen pariat. Similiter de casu & naturâ dicendum est. Hinc, vt opinor, Scotus alijque interpretes collegerunt superiùs discussam quæstionem; *Vtrùm fortuna sit anima humana, & an casus sit forma, prout anima & forma non pro formantibus & definientibus accipiuntur, sed efficientibus principijs actionum sumantur?* Nam sic accipi possunt, si non ad res quas constituunt, sed ad actiones quas pariunt, referantur. Exempli gratiâ, anima est causa formalis hominis, est verò efficiens ambulationis, in quâ forte præter intentionem euenit, vt in amicum aut in hostem incidas: sic causa per se hominis, sic causa etiam per accidens fortuiti effectus dicitur. Anima quomodo causa efficiens.

Ex his emergit prima quæstio huius cap. *Vtrum casus & fortuna ad efficientem causam reducantur?* Morandum non est, reduci Arist. dicit, idque probat tum hîc tum alibi plurimis rationibus: sed quoniam est quæstio non magni momenti, ad pauca capita restringam omnia; & accedam ad alteram quæstionem communiter hoc loco ab interpretibus motam, nimirum *Vtrum sit fatum seu fatalis necessitas in rebus actionibusque rerum?* Quod casus & fortuna reducantur ad efficientem causam probatur duobus modis, generatim & speciatim: generatim hoc modo; omnis causa per accidens reducitur ad causam per se: sed fortuna & casus sunt causæ per accidens: ergo reducuntur ad aliquam causam per se; ad aliam verò quàm efficientem reduci non possunt, quòniam extrinsecus mouent, ergo ad efficientem reducuntur: speciatim hoc ipsum probatur negatiuè aliis generibus causarũ remotis, nempe materiâ formâ & fine, idq; hac ratione. Fortuna & casus non sunt materiales causæ, quia ex illis nihil coalescit, sunt enim simpliciter causæ externæ, effectusque eorum externi, at sic in materia non est. Præterea non sunt causæ formales, quia rem nullam definiunt, formant, distinguunt. Prostremò non sunt causæ finales, quia omne destinatum ad aliquem finem intentum, est gratiâ illius finis: sed effectus temerarij & fortuiti (quatenus sunt tales) non intenduntur, (eueniunt enim præter intentum) igitur casus & fortuna non sunt causæ finales, sequitur ergo ad efficientem causam solùm reduci. Ad efficientem dico, quia sunt causæ extrinsecus mouentes, & agẽtes aliquid, nõ vt materia, non vt forma, non vt finis, sed vt principia motus, eademque nõ interna sed externa, quæ etiam non per se vniuocè, sed per accidens analogicè causæ definiuntur esse. Cæterũ duò hîc scrupuli eximendi sunt quorum primus est, quomodo fortuiti effectus non destinentur ad

Quæst. 1.

Fortuna & casus reducuntur ad causam efficientem.

Fortuiti effectus ordinari sunt ad finem respectu dei.

ad finem, cùm omnia præter Deum finem habeant. Alter, quis vsus sit eorum effectuum, si ad nullum finem referantur, cùm in fine vsus rerum singularum cernatur. Ad primum respondeo, respectu Dei tales effectus certos esse & ordinatos ad finem; (nihil enim est respectu Dei fortuitum, nihil incertum, contingens nihil) at respectu secundarum causarum propinquè & particulariter agentiū propter finem, quibus præter intentionem animi aut inclinationem naturæ, istiusmodi contingunt, non est omnino finis ad quem destinantur. Ad alterum respondeo, quòd postquam effectus fortuiti fint producti, tum non est absurdum dicere quòd ordinentur ad finem bonum & vsum; vt postquam thesaurus sit inventus, potest destinari ad sustentationem vitæ. Sed hactenus de casu & fortuna, nunc de eorum opposito, nempe de fato pauca adjungam.

Quæst. 2.

Quæstio est an sit? in qua quæstione discutiendâ quid sit & quæ illius conditiones breviter docebo. Quanquam hæc quæstio insinuari videatur potius ab Aristotele in præcedentibus capitibus, vbi divisionem rerum variis modis factarum tradit, opportunius tamen perspicuitatis causâ hoc loco tractatur, quia plenâ fortunæ & casus cognitione iam habitâ, necessitatis & fati (quæ quodammodo illis opponuntur) accuratior habeatur cognitio. Quippe vt est populariter dictum, oppositа iuxta se posita magis elucescunt. Sum tamen equidem totus hic anceps, an omnino quid dicam, an silentio rem tantam transiliam. Sed quoniam Aristoteles in divisione effectuum alios rarò casu & fortunâ, alios semper & immutabili necessitate fieri docuerit: coactus sum insinuatione hac necessitatis & fati, pauca de vtroque, ex philosophiæ oraculis humanis dicere. Relinquo hic poetarum fictiones de fato & Parcis nentibus aut abscindentibus fila humanæ vitæ; relinquo etiam Stoicorum nimis strictum iudicium de fato, quod omnem libertatem naturæ aut voluntatis in agendo sustulit. Relinquo inquam hæc commenta hominum, quamuis in istis bene intellectis, discussis & applicatis ingenium & vim spectare liceat. Omissis verbis quidam aut nimis ignavi aut nimis dissoluti fatum, omnemque necessitatem à rerum naturis sustulerunt; somniantes omnia temerè aut casu fieri. Sed isti suæ ignorantiæ tenebris sepulti sunt, & fatum iam sentiunt quod negarunt. Alij istis infesti ita fatis legibus omnia astrinxerūt, vt omnem naturæ & libertatis voluntatem tollerent. Isti enim definierunt fatum inevitabilem seriem & veluti serpentinam catenam rerum omnium, tum humanarum

Fatum opponitur fortunæ

Cic. lib. 3. de Nat. Deo Senec. Epist. 77.

Opiniones de Fato. 1.

2

narũ tũ divinarũ, naturas, vires, proprietates, cõvoluit (vt ita loquar) & inexplicabili amplexu suo implicantem. Sed isti Aristarchi, & censores rerum vinculis suæ catenæ stricti & oppressi perierunt. Alij deinceps mediam quasi viam tenentes, fatum, ordinem, & providentiam primæ causæ, respectu specierum in quovis genere, non respectu rerum singularum, definierunt. At isti quoque opinione falsâ decepti, non aliter ac fumi evanuerunt. Alij denique oppidò quærentes & mordicus serioque tenentes veritatem, sic fatum admittunt, vt neque rerum contingentium, neque humanarum actionum delectum, neque naturæ motum & ordinem, neque divinarum causarum influentiam, & impulsum, neque Dei primęque causæ potentiam, providentiam, aut præscientiam negent: docentes minimè convenire secundum philosophos, vt fatum verè definitum impediat, aut de medio tollat modum agendi in generibus singulorum, aut in singulis generum (vt aiunt) imo fatum philosophicum in nullis causis stadium currendi impedit, in nullis modum agendi tollit. Omnes enim causæ aut agunt ex libertate, aut ex naturæ impulsu, aut fortuitò & casu, aut ex se & necessitatis motũ. Sed hæc præclara agendi varietas ad ornatum totius vniversi plurimùm conducit. Absurdum ergo est talem causam addere, quæ hanc varietatem, ordinem & decorum è rerum naturâ tollat. Nam quid hoc aliud est, quàm excellentem ornatum syderum à cœlo, multiplices formas à mundo, varias voces à concentu musico, personarum multitudinem à theatro publico civitatis tollere? Imo etiam hoc addo, quod hoc nihil aliud sit quàm divinæ maiestati plurimum derogare, quæ vniversa & singula, maximâ varietate vestivit & decoravit, legesque sanxit, vt alia liberè, alia contingenter, alia secundum naturæ motum, alia necessariò & secundum fatalem cursum, omnia denique & singula ad primi motoris nutum agant. Et sic quidem agere est ad primi motoris gloriam & honorem agere. Ratio est, quia sic omnia numero, pondere, ordine & mensura disposuit, iussitque vt in perpetuum singula in suâ specie eundem ordinem & legem naturæ inditæ observarent, nisi ipse author primusque motor ex infinita potentiâ commutaret. Hęc dico ne ignorantes, aut inconsiderati, existiment me statum omnes alias causas motusque rerum tollere, cùm fatalem necessitatem in causarum numerum & catalogum intriverim, quasi fieri non possit vt diverso respectu eadem res & necessariò & contingenter fiat.

3

4

Omnis causa agit liberè. Aut Naturaliter. Fortuitò. Necessariò.

Ex his iam positis facile elicitur necessaria definitio fati, nempe vt sit Fati definitio. *immobilis, et immutabilis inhærès rebus mobilibus dispositio, per quam divina pro-*

videntia suis quæque nectit ordinibus; Breviùs autem sic. *Fatum est ordo causarum secundarum divinam providentiam necessario exequentium*. Melius accuratiusque priorem intelligeres definitionem, si mecum consideres, quid inter fatum & divinam providentiam discriminis à philosophis ponatur. Vt verò hoc intelligas, attende, quòd causarum dispositio, seu ordinatio, considerari possit bifariam, vno modo prout in Deo est, & sic divinâ providentia dicitur, definiturque ratio ordinis in divinâ æternâque mente subsistens. Alio modo prout est in causis secundis, positis, directis, dispositisque à Deo ad effecta producenda; & sic fatum esse definitur, quod fatum ordo seu dispositio immobilis dicitur respectu primæ causæ, seu motoris, (id est Dei) cuius decretum immobile & immutabile habetur: non autem respectu causarum secundarum, rerumque ab illis effectarum quæ quidem mobiles dicuntur esse, quia in se spectatæ mutationi sunt obnoxiæ & in hanc vel illam partem cadere quidem possunt. Nihil enim est in essentia sua simpliciter immutabile, nisi solus Deus, qui, vt docet Philosophus, mutare potest omnia, ipse vero mutari non potest: cum totus substantia sit, omnique affectione & accidente careat. Quod additur in definitione, hunc ordinem seu dispositionem nectere causas, effectaque, intelligitur respectu Dei, qui omnia, quæ facienda statuit, illius interventu reipsa perficit. O admirabilem potentiam Dei, quæ sapienter & suauiter omnia ordinibus suis disponis, & vniversa cum singulis, summa cum infimis, æterna cum caducis, simplicia cum mixtis, mobilia cùm immotis, calida cum frigidis, sicca cum humidis (quid moror?) divina cum humanis perpetuâ lege & fatali catenâ providentiæ tuæ devincta ad teipsam trahis, solum autem hominem relinquis libertati suæ, qui allectus, vocatus, impulsus, non vult venire? sed quo rapior? Agnosco vim fati his dictis meis, liber sum & tamen loquor coactus.

Providentia & Fatum quî differant.

Causarum ordinatio dupliciter consideratur.

Deus solus simpliciter immutabilis.

Iuvenal. sat. 7

Sydus & occulti miranda potentia fati.

Prima causa primùm movet mentem, mens cordis affectum, cordis affectus linguam soluit, lingua soluta calamum hæc verba docuit. O hominem ingratum animal! cur negas fatum, cur divinam providẽtiam negas, imò cur ipsũ Deũ negas? Omnia fato inhærenti & influẽti divinæ potentiæ cedunt & obsequuntur. O miserum animal cur vtriq; resistis? cur reluctaris? Sed redeo ad fatum quod est ordo seriesque causarum, cum causa causam ex sese ordine præscripto à prima causa gignit; vt videre licet in primo mobili, quod divinâ lege perpetuò

petuò circum terram movetur; ipſum deinde orbes inferiores rapit, hoc motu ſubinde aſtra circũvecta, elementorum qualitates mutant, elementa deniq; naturæ vi in vnum coacta, corpora mixta gignunt rerumq; omnium caducarum varietatem, & alterationem in hoc inferiori mundi globulo efficiunt. Quid multis? Hoc fatum neceſſitatem habet, quæ neceſſitas eſt modus agendi ordinatus in rebus; Sic cœlum perpetuò circumvoluitur, ſic aſtra in inferiora ſuas vires imprimunt; ſic elementa in ſe invicem commutantur & tranſeunt, ſic animata quæq; in ſuo genere ſibi ſimilia & cognata generant, ſic inanimata proprium motum immutabiliter obſervant. Nõ ero multus: ſic ſol non poteſt non lucere, ſic ignis non poteſt non vrere, ſic aqua non poteſt non humectare; ſed attende, hæc neceſſitas non eſt tam ſimplex, tam abſoluta, tam immutabilis, quin primæ cauſæ nutu alterari poſſit. Nam (ſacrâ philoſophiâ teſtante) Sol ſtetit in medio cœli per integrum diem Ioſuâ pugnante: retrogreſſus eſt quindecim gradus ægrotante Ezechiâ, dens leonis non laniavit Danielem; flamma ignis ſervorum Dei in fornace non conſumpſit veſtes. Infinita ſunt exempla, quibus lapides ſine ſenſu excitentur, vt credant Deum eſſe, quem tamen eſſe ſi concedat homo, in illum tamen non credit. 1. vitâ non exprimit, quod linguâ profitetur. Concludam; fatum eſt (vt vides) connexio ſecundarum cauſarum prævisa à Deo, ſecundum quam Deus ſinit res ipſas evenire.

Fati qualis neceſſitas.

Hæc eſt mutatio à Deo. Ioſhu 10.12. 2. Reg. 20.11. Dan. 6.22. Dan. 3.25.

Hinc oritur dubitatio, *Vtrum ſcientia & præſcientia Dei imponant neceſſitatem rebus?* Vt verbo reſpondeam, dico non imponere; niſi hoc modo intelligas, vt res naturales illum motum, & ordinem neceſſario ſequantur & obſervent, quem ipſe in primâ creatione præſcripſit Deus. Nã ſic vult vt ſponte, contingenter, fortuitò, naturaliter aut alio quovis modo agentia neceſſariò agãt. Si verò de humanis actionibus tantum hîc dubites, reſpondeo hominem relictum eſſe libertati ſuę. Nã vt invitus nemo fit fœlix: ita coactus nemo fit miſer. Præſcientia ergo Dei non imponit illius actionibus fatalẽ neceſſitatem (vt Stoici ſomniârunt:) huius rei quidã hanc rationem reddunt, quia illum in creatione liberum principium ſuarum actionum naturaliter effinxit; deditque voluntatem vt bonum vel malum, virtutem vel vitium, vitam vel mortem, ſalutem vel perniciem, libertatem vel ſervitutem, Gehennam vel cœlum; & perennem gloriam eligat: ita tamen vt bonum, virtus, vita, ſalus, libertas, cœlũ, à Deo eidem concedantur, proprijſq; viribus ab illo nõ acquirantur. Nam vt ſol effundere lumen dicitur in aërem, qui

Præſcientia Dei non imponit neceſſitatem rebus.

natura

naturâ suâ capax est luminis: ita Deus effundere salutem dicitur in hominem qui naturâ suâ capax est salutis. Et vt aër est quidem aptus ad lumen vel tenebras, magis tamen & vi sua tenebricosum corpus existit, quòd sine splendore solis illustrari non potest: ita homo est quidem aptus tum ad virtutem tum ad vitium, magis tamen ex lapsu propensus ad perniciem, corrigi non potest sine cœlesti lumine, quo quisque in hunc mundum veniens illustratur. Vt verum sit illud quod propheta habet. Salus tua ex me, perditio tua ex te (ô Israel.) Sed attende, non est vt hinc colligas vllam necessitatem huius vel illius effectus ex præscientiâ Dei. Nam hoc vel illud non facit homo, quia præscivit Deus, sed quia hoc vel illud facturus est homo, idcircò præscivit Deus. Non est ergo ex præscientia Dei necessitas rebus imposita: ex providentiâ autem est dispositio nec non

Deus non est author mali.

necessitas; necessitas inquam, sed quæ necessitas? necessitas, vt res agant suo ordine, vt ipsa divinitus disposuit ad conservationem sui: non vt agant extra hunc ordinem ad perniciem suam, quam nunquam præscripsit Deus, tametsi permiserit aliquando. Est enim Deus author vitæ, non mortis; conservationis, non interitus; virtutis

Salus à Deo tantum.

non sceleris. Quippe illius nihil aliud est, quam salus, scelus tuum est ô homo, si pernicioſè vivas. Ne dicas ergo stultè, ne dicas impiè, Deus præscivit hoc futurum, ideoque non possum aliter ac pernicioſè vivere, non possum non perire. Erras blaspheme, malicia tua peperit peccatum, non præscientia Dei: is enim semper ambabus (vt aiunt) manibus tibi offert salutem. O Hierusalem Hierusalem quoties volui te congregare, vt gallina pullos suos? sed noluisti. Cave ne oblatæ salutis præmium perdas, & recusatæ pœnam audias & sentias. Cave (inquam) ne vrgeas sæpius patientiam Dei, nam leo conculcatus furit. Iterum tibi dico ac iterum hoc ipsum inculco, perniciem tuam ex te esse non à Deo. Nemo enim nisi qui sponte malè vixerit, in Orcum à Deo mittitur, at si mittatur, Gehennam meritus: hoc tamen novi quòd Deus sit semper misericors, semperq; iustus, qui diligit electos sine causâ, & odit reprobos sine culpa. Quid plura de fato, de necessitate, de providentia, & divina præscientia dicam? Philosophorum est causas secundas quærere, attingere divinas, primasq; oraculis veritatis, ipsisq; theologis, lumimbus Ecclesiæ discutiendas relinquere: Quibus in hac re vt in omnibus aliis de (quibus scribo) libentissimè subscribo. Non equidem sine lucernâ scripsi, quæ scripsi: at homo sum, & errare possum. Censuræ igitur Ecclesiæ scripta aut mutanda, aut corrigenda, aut delenda committo & commendo mea.

Mat. 23. 37.

Deus diligit electos sine causa: & odit reprobos sine culpa.

Distinctio

Diſtinctio vtriuſq; quæſtionis in vna tabula.

Vtrum { *Caſus & fortuna ad cauſam efficientem reducantur?*
{ *Sit fatum idemq; imponens neceſſitatem rebus?*

Quoniam oppoſitorum eadem eſt ratio quòd doctrinam, fortunã, & fatum (quæ ſunt oppoſita) in vna tabula veluti in vno ſpeculo coniungimus, cõtuenda ſunt ergo fortuna & fatum oppoſita.

1 Origine, quia fortunæ effectrix eſt ignorantia humana, effectrix autem fati divina providentia.
2 Effectis, quia fortunæ effecta ſunt contingentia, fati effecta ſunt neceſſaria.
3 Ordine, quia fortuna agit modo incerto, fatum autẽ ſeu providentia ordine certiſſimo.
4 Tempore, quia fortunæ effectus contingunt rarò, fati autem effectus ſemper, cùm fatum ſit connexio *ſecundarum cauſarum ſemper agentium & exequentium voluntatem primi motoris.*
5 Subiecto, quia fortunæ ſubiectum reſtringitur ſolùm ad agentia cùm ratione: fati autem ſubiectum omnia naturæ effecta, cauſas, & principia continet.
6 Definitione, quia eſt fortuna *cauſa per accidens, fatum cauſa per ſe.*
7 Relatione, quia fortuna ad aliam cauſam priorem (vt antea probatur) reducitur: fatum autem, (vt pro divina providentia ſumitur) ad priorem cauſam ſeipſã reduci non poteſt.
8 Perfectione, quia fortuna eſt cæca, inconſtans, imperfecta, fatum autem eſt cauſa omnium perfectiſſima, ſiue in Deo conſideretur vt *providentia*, ſiue in natura vt *cauſarum connexio.*
9 Vlu, quia fortunæ vſus exiguus aut nullus eſt: fati autem eximius & ſingularis; nempe vt ſciamus vnam cauſam cauſarum eſſe, quæ ipſam naturam, principiaque naturæ regit, dirigit, diſponit, imperio, nutu, ordine, ad ſuum eſſe, bene eſſe & conſervari (vt aiunt.)

Argumenta in primam quæſtionem. Vtrum fortuna & caſus ad efficientem cauſam reducantur?

Opp. *Fortuna antea definitur eſſe anima agens cùm ratione, caſus verò forma ſine ratione; reducuntur ergo potius ad formalem cauſam quam ad efficientem. Antecedens patet, tum ex definitionibus vtriuſq;, quas attulerus; tum ex textu Ariſt. in hoc capite, vbi dicit fortunã & animam realiter eſſe idem; ratio tenet quoniam anima & forma, formalia principia ſunt rerum in quibus inſunt.*

Reſp. *Anima & forma, formalia ſunt rerum principia quas definiunt; efficientia autem actionum quas res ipſæ ab illis formatæ parunt. Verbi gratia. Anima eſt forma hominis, ſed efficiens cauſa riſus. Fortuna non ad animam formam, reſpectu conſtitutionis, ſed ad animam efficientem, reſpectu actionis & effectus, qua præter intentionem fiunt, reducitur, et ſic caſus ad formã.*

Fortuna quomodo reducitur ad animã.

Opp.

Opp. *Fortuna & casus videntur magis reduci ad materialem causam quàm ad efficientem ob duas causas, tum quia sunt causa infinita (vt in textu docet philosophus) vt ipsa materia, tum quia monstra sunt à casu, quæ potius ex defectu, aut excessu, aut ex malâ dispositione materiæ fiunt, quàm ab efficiente causa, quæ ordine naturæ agit.*

Fortuna & casus qui caulæ indeterminatæ.

Resp. *Etsi materia, fortuna & casus dicantur causa infinita, confusa, indeterminata, non tamen fortuna & casus reducuntur ad materiam. Quia licet fortuna & casus sint causa indefinita, & indeterminata, respectu effectus non intenti, (sunt tamen causa definita respectu effectus intenti: Ad alteram partem argumenti respondeo, excessum, defectum, aut dispositionem materiæ non esse causam monstrorum, nisi sine qua non, sed subesse aliam actiuam quæ ex hac abundantiâ, defectione, malâue dispositione monstra & portenta efficit, ad eam ergo potius causam effectricem & motricem quàm ad immobilem materiam, fortuna & casus reducuntur.*

Opp. *Idem dicitur casus & natura in textu, sed natura dicitur solum de materiâ & formâ; ergo si idem sit casus ac natura, necessariò reducetur ad materiam aut formam potius quàm ad efficientem causam.*

Casus & natura quomodo conueniunt & differunt.

Resp. *Casus & natura idem sunt re subiectâ, non autem respectu actionis aut effectus, vt supra de animâ & formâ edocui: quæ (vt illic demonstraui) respectu rerum à se definitarum formalia principia, respectu autem actionum & effectuum à se non intentorum, fortuna & casus uominantur.*

Opp. *Si casus & fortuna sint efficientes causæ, aut destinantur ad aliquem effectum vel non; si destinentur, tum nõ sunt casus & fortuna, quæ causæ definiuntur indefinitæ & ad nullum effectum destinatæ. Si verò non determinentur ad effectum, tum nihil producunt, quoniam productio determinatum effectum arguit.*

Resp. *Casus & fortuna sunt quidem (vt supra docui) causa indeterminatæ respectu non intenti finis: at partim respectu actionis intenta, partim respectu aliarum causarum concurrentium causa determinata ad hunc vel illum effectum, aut finem dicuntur; verbi gratiâ, inuentio thesauri, quando quis fodit terram, prouenit partim ex effossione terræ, partim ex eo quòd alius ibidem suum sepeliuit idõlum.*

Opp. *Omnes causæ & effecta, deum causam finalem habent; ergo casus & fortuna ad Deum vt ad finem reducuntur. Antecedens probatur, quia deus est, vnde omnia sunm esse quoad naturam, & bene esse quoad finem habent.*

Fortuitum nihil respectu dei.

Resp. *Si Deum, prouidentiã, aut fatum respicias, fortuna & casus omnesque fortuiti & casuales effectus deum finem habent. Sed attende, respectu dei & diuinæ prouidentiæ, contingentia has non dicuntur, quia nihil contingit Deo omninò, qui videt, regit & disponit omnia: sed (vt supra demonstratum*

est)

eſt, dicuntur fortuita, reſpectu cauſarum ſecundarum agentium, ſuo ordine, virtute, proprietate, quibus nonnunquam præter intentum finem aliquid contingit: & ſic quamvis finis cauſâ agant, finem tamen non conſequuntur.

Argumenta in ſecundam quæſtionem. Vtrum ſit fatum idemq; imponens neceſſitatem rebus?

Opp. *Temerè & inconſideratè condemnas illos, quos fatum negârunt eſſe: nam D. Auguſtinus, Ambroſius, Gregorius, alíq; ſanctiſſimi patres negant: imò illos fatuos exiſtimant, qui aliquid eſſe definierunt.*

Auguſt. lib. 5. de civi. Dei. cap. 9.

Reſp. *Sanctorum patrum auctoritas fatum damnat, ſi ſumatur pro neceſſitate inevitabili illâ, quæ rerum contingentiam & actionum humanarum libertatem tollit: non autem rejicit illam connexionem & ordinem ſecundarum cauſarum exequentium voluntatem Dei. Hæc enim rectiſſimè ſtare poteſt, vt ipſa contingentia neceſſaria, ſi divinam providentiam, cui nihil eſt contingens: non neceſſaria, ſi ipſorum exiſtentiam ſpectes. Sic enim diſpoſuit Deus, vt alia contingenter, alia neceſſariò agant: non quòd quicquam ſit contingens reſpectu Dei, ſed quòd is talem naturam permultis indiderit, vt ſi proprio impulſu agant, contingenter agere propriè dicantur.*

Fatum quale damnatum à ſanct. patribus.

Opp. *Contraria in vna definitione contineri non debent: ſed ſunt contraria in definitione fati, ergo definitio fati non rectè aſſignatur. Maior eſt Ariſtot. 6. Top. Minor probatur, quia fatum dicitur ordo immobilis rebus mobilibus inhærens; at qui fieri poſſit vt immobile mobili inhæreat adhuc non video.*

Reſp. *Contraria in definitione nulla ineſſe debent ſi ad idem referantur, ſed ad diverſa relata ineſſe poſſunt. Sic fatum dicitur immobilis ordo reſpectu Dei, mutabile tamen reſpectu rerum, quæ comparatione factâ ad Deum mobilem mutabilemq; naturam habent. Nam quamvis cœlum, anima, intelligentia, ſpiritus, aliaq; ferè infinita non mutentur, ſi tamen cùm primâ cauſâ, ſummâ, & diviniſſimâ ſubſtantia conferantur, nævos & nanias mutabilis naturæ in illis videas; vtpotè quæ ſtabilitatem, conſtantiam, & æternitatem ſoli Deo acceptam ferant.*

Contraria qui poſſunt eſſe eadem difinitione.

Nævi nęnięq; naturæ.

Opp. *Ariſtoteles nullam hîc fati mentionem facit; cur ergo moves quæſtionem?*

Reſp. *Implicitè (vt ainn) eiuſdem hîc mentionem facit, cum in diviſione effectorum alia contingenter, alia ſimpliciter neceſſariò, alia medio quodam modo evenire demonſtret. Alibi autem in multis ſuorum operum partibus apertè fatum nominat & definit, hîc tamen oportunè tractatur, vt ex fortunæ tractatione, tantæ rei plenior limatiorq; habeatur cognitio.*

Opp. *Fatum in Deo providentia eſt, in cauſis autem neceſſitas eandem providentiam*

providentiam exequendi, sed in causis non est agendi necessitas, ergo in causis non est fatum. Assumptio probatur, quia necessitas impulsum arguit in causis, quo violenter & coactè agant: at omnes causæ (teste philosopho) naturaliter, & quasi sponte suum officium agunt, nam naturali instinctu id appetunt agere quod agunt.

Imperium primæ causæ in secundas.

Resp. *Necessitas (vt ita dicam) liberæ in causis secundis est, non vt resistant imperio primæ causæ; sed quoniam eam naturam, proprietatem, & dispositionem naturaliter indeptæ habent, vt velut libenter & sine impulsu imperanti obtemperent. Imperium enim primæ causæ in secundas non est tyrannicum, sed ciuile; non ad perniciem rerum, sed ad conseruationem; non per impetum & impulsum, sed per æternam legem, in quâ obseruandâ necessitas & libertas rectè constare possunt.*

Opp. *Concedit ur à philosopho quòd omnia absolutè & simpliciter dependeant à primâ causâ, sequitur ergo quòd omnia absolutè & simpliciter agant ex impulsu illius causæ: Deus enim omni actioni præest. Falso igitur hoc loco defendis libertatem, et ridiculè liberam necessitatem ac libertatẽ necessariã infers.*

Necessaria libertas, & libera necessitas possunt simul constare. Metaphy. l. 12. & lib. de Mundo.

Resp. *Absolutè & simpliciter dependere à Deo, quoad esse, & bene esse rerum, non arguit omnem libertatem tolli à rebus; cùm rebus quibusdam eam naturã dederit, vt liberè & tamen necessariò suũ officium præstent. Docuit te Philosophus hoc vnum, quòd sint quidam spiritus quos intelligentias vocat, assistentes orbibus cœlestibus, qui liberè intuentes maiestatem primi motoris, mouent, vertunt q, suas spheras sine omni defatigatione in sempiternũ. Est enim Deus (vt ait Philosophus) rector cluus, quo primum mouente, omnia suo ordine mouentur, non coactè & tamen necessariò. Vt ergo boni viri sustorũ principum legibus obtemperant necessariò & tamen libere; ita legibus æterni regis regum, res omnes obsequuntur & liberè & necessariò, quia tali causæ, regi & motori seruire vera libertas dicitur. Non est ergo absurdũ aut ridiculũ (vt ais) liberã necessitatẽ & necessariam libertatem ponere.*

Opp. *Libertas arguit aliquid fieri sine Deo, sed nihil fit sine Deo, ergo non est libertas omnino. Maior constat, quia libertatis comes indiuisa est electio agendi vel non; minor probatur, quia Deus omni actioni præest.*

Nihil fit sine Deo.

Resp. *Libertas non arguit aliquid fieri sine Deo, cum Deus libertatem dederit; & certè nihil fit sine Deo vel mouente in bonis, vel permittente in malis: malum autem ipse non facit, nec est author aut motor mali.*

Opp. *Vt Sol est causa fœtoris in sterquilinio, sic Deus est causa peccati in pernicioso homine; ergo est causa mali quod vegas.*

Deus non est author vel motor alicuius mali.

Resp. *Sterquilinium est causa fœtoris non Sol, fœtor enim non solis effectus, sed putridæ materiæ, quæ malè radijs solis calefacta olet: ita Deus non est author peccatis in scelerato homine, sed corruptio illius voluntatis quæ nõ coacta, sed liberè elegit malum.*

Opp.

Opp. *Si non sit fatalis necessitas peccandi, et si Deus non sit author peccati; non videtur Deus infinitus, & omnipotens, vt in 7. Physic. docet Philosophus: sed hoc est impium cogitare; ergo est fatalis necessitas ex providentia divina peccandi, & est Deus ipse author peccati.*

Resp. *Blasphemiã tuã patienter non audio, si (inquit) non sit fatalis necessitas peccandi, Deus q̃ non sit author peccati, Deus omni actioni non praest; & non est omnipotẽs. Audi pessime; est satũ (de quo loquimur) ordo; & fatalis necessitas non est sine ordine: at peccatum est ordinis obliquitas, extra dispositionẽ divinæ providentiæ. Praterea infinitas & omnipotentia Dei in essentia, ordine, & cõservatione rerũ cernitur, nõ in pernicie ad quã peccatũ tendit. Permittit tamen Deus aliquando obliquitatẽ ordinis, permittit peccatũ, non autẽ omnino cogit ad peccandum. Fatũ enim in Deo consideratum, est providentia, quæ est ratio ordinis non obliquitatis; absit, absit ergo vt dicamus fato aut fatali necessitate nos ad peccandum à Deo incitari; Deus enim est omnipotens in bonis quæ sunt, non in malis quæ privationes bonorum definiuntur esse.*

Peccatum est ordinis obliquitas.

CAP. 7.

Quid & quotuplex sit causa? & Quo sensu omnis causa nobilior sua effectu dicatur?

CVM generatim satis de causis egerit Philosophus, nunc speciatim de numero & naturâ illarum disputat. Rationes, cur tam multus sit in demonstratione causarum, sunt, quoniam illæ quidem cognitu habentur omnium difficillimæ, & quoniam ex illis res omnes naturales constant & quoniam Philosophus haberi non debet sine cognitione earum, & denique quoniam in illis cognitis vera sapientia inest, quæ honorem & admirationem philosophis sapientiæ studiosis maximam secum apportat. Textus Aristotelis hũ est intellectu difficilis hoc loco; Quatuor (inquit) sunt causarum genera, quæ ex quadruplici quæstione cõstant; scilicet ex quo, per quod, vnde, & quorsum seu propter quid. Ex quo, materiam; per quod, formam; vnde, efficientem causam; quorsum seu propter quid, finalẽ docet. Hæc omnia exemplis docet Philosophus; vt si quæratur cur Thebani Phocẽsibus bellũ intulerunt? respondetur, quoniã Phocenses spoliârunt templum Apollinis. Hic belli efficiens tangitur

Cur adeo multus in demonstratione causarũ Arist.
1
2
3
4

Causarũ genera quatuor.

tur nempe spoliatio templi, si respondeatur bellum fuisse gestum propter imperium, finis innuitur. Si quæratur cur lectus compunctus, & reddatur ratio, quia ex ligno constat, insinuatur materia: si quæratur cur linea sit recta, & dicatur, quia medium habet non discrepans ab extremis, assignatur forma. Sed quid in istis popularitèr notis, & à me superius satis notatis hæreo?

An omnium causarum cognitio ad philosophum pertineat?

Philosophus sumitur dupliciter.

Sequitur in textu dubitatio, *Vtrum omnium causarum scientia ad philosophum pertineat?* Si generatim nomen philosophi consideretur, omnium causarum indago tractatioque ad illum spectat, si verò speciatim pro physico & naturali doctore sumatur, tum eas solum causas tractat, quæ principium motus & quietis respiciant. Hoc manifestum reddit ex distinctione scientiarum, quarum aliæ (vt ait) res penitus à motu alienas contemplantur, vt Metaphysicę: aliæ res motui subiectas, non tamen interituras vt Mathematicę; aliæ denique res motus participes & caducas vt physicę, de quibus propriè naturalis philosophus disputat. Res verò tales omnes & singulę ex aliquo nascuntur principio, quod materia; perficiuntur per aliud quod forma; sortiuntur motum ab alio, quod efficiens causa; ad aliud referuntur, aut propter aliud fiunt, quod finis dicitur. Hinc liquidò constat, philosophum rectè non dici, qui in istis generibus causarum accuratissimè perquisitigandis non versatur. Quod sequitur in textu de ordine & dignitate causarum, verbo sic breuiter exponi potest. Materia est prima causa, si generationem & subiectum; forma est prima, si dignitatem & internam perfectionem; efficiens est prima, si operis aut operantis motum & executionem; finis est prima, si propositum & intentionem spectes. Sed attende; quòd fini maximus debeatur principatus & honor, nam materia formæ expers rudis est, forma si desit efficiens iacet sepulta; efficiens causa nisi finis cupiditate moueatur manet otiosa. Postremum quod in textu agitur, est causarum comparatio, ex qua Philosophus ostendit, quomodo causæ in causas transeant, vt vna eademque diuersis nominibus insigniatur; sic forma & finis sæpe idem dicuntur, forma enim omnis ferè actionis proximus finis est; sic natura naturalium, anima animalium, forma, finis & efficiens 1 lib. de anima à philosopho nominatur. Verùm ne erres, hic finem proximum, non remotum intelligas. Et hæc de textu.

Causa dicitur quadrupliciter.

Finalis causa dignissima.

Fortuna & finis sæpe idem

Causa sumitur tripliciter.

Quæstio est, *Quid & quotuplex sit causa, & quo sensu omnis causa nobilior suo effectu dicatur?* Ne fini molestus verbis, rem toties inculcatam breuissimè attingam. Causa nomen fusè, stricte, & medio quodam modo sumitur. Fusè, & sic definitur ens positiuum, aut priuativum

um cuius vi vtcunq; elicitur effectus. Hoc modo nomẽ cauſæ ſe extendit ad res & intentiones; ad cauſas per ſe ponentes aliquid, & ad cauſas per accidens; quales ſunt fortuna, caſus, privatio, aliæque vmbræ cauſarum, quæ cauſæ *ſine quibus non* à philoſophis nuncupantur. Strictè hoc nomen cauſæ ſũptum definitur, vt ſit actus, ordo, vel relatio efficientis ſolùm, & ſic cauſam agentem ſolam cõplectitur. Medio deniq; modo hoc nomen acceptum definitur, id quod reddimus, cùm propter quid res queq; ita ſe habeat, inquiratur: magis propriè, ſic; cauſa eſt q̃ tribuit eſſe rei: vel (ſi placet) hoc modo; cauſa eſt ad quam aliud ordine naturali ſequitur. Actum non agam, omitto definitionem; diviſionem hoc loco traditam à re mobili ſubiecta cauſis ſic probo. Ens mobile (vt aiunt) eſt ſubiectum phyſices, ſed ens mobile neceſſariò habet materiã, quia eſt mobile in potentia ad formã; ſimiliter habet formam, quia illius motus eſt ad ipſam formam; habet etiam cauſam efficientem, quia motus eſt actus mobilis à movente; poſtremò habet finem, quia in eo & movens & mobile perfectionem inueniunt. Reliquas rationes demonſtrandi hunc numerum cauſarum taceo, teque (ſtudioſe lector) ad alia loca in quibus vberiùs tractatę ſunt, refero. Internæ duæ ſunt, materia & forma: externæ quoq; duæ efficiens & finis. Aliæ quæ ſunt, aut ſunt fucatæ, aut ad has reductæ, aut planè nullæ.

Cauſarum duæ internæ externæ duæ.

Vt de hâc definitione, & diviſione cauſarum: ita de comparatione earũ cũ ſuis effectis Laconicâ brevitate vſus dicã. Cauſa igitur cõſiderari poteſt duob⁹ modis, vel in cauſãdo (vt aiũt) eſſeq; alijs tribuendo; vel in proprio ſubſiſtendi modo. Si priori ratione conſideretur, eſt quidem omnis cauſa nobilior ſuo effectu. Ratio eſt, quoniam nobilius eſt dare & tribuere aliquid, quã accipere; ſed omnes cauſæ dãt tribuũtq; aliquid: ergo omnis cauſa hoc modo acceepta eſt nobilior effectu. Poſteriore verò ratione, ſi cõparentur cauſę cũ effectis, ordine, dignitate, perfectione, ſæpiſſimè vincuntur ab illis. Sic materia ignobilior eſt formâ compoſitoq;, quorum vtriuſq; eſt cauſa, vt ſuperiùs conſtat. Sed hic ſuboritur ingenioſa quæſtio, *Vtrum forma ſit ignobilior compoſito?* Ignobiliorem eſſe defendo, quam opinionẽ tribus argumentis confirmo. Primum erit ab intentione naturæ, quæ ſẽper ad totum fertur; alterum à perfectione totius, quod partes continet, & aliquid amplius in eſſẽtia ſuâ; tertiũ ab authoritate Philoſophi, qui docet totũ ſuis partibus perfectius & abſolutius eſſe; cui ſententiæ annectit rationẽ, quia totũ eſt quiddã cõpletũ & per ſe ſubſiſtit, cui p ſe actiones & proprietates attribuũtur, quę partibus attribui & aſſignari nõ poſſũt. Hinc perſpicuũ eſt, quòd licèt omnis forma ſit nobilior

Cauſa dupliciter conſideratur.

Cauſa omnis quã nobilior effectu.

Forma eſt ignobilior compoſito.

bilior effectu, quoad modum causandi (vt aiunt) quoad modum sub-
sistendi tamen effectus nonnunquam nobilior perfectiorq; suâ cau-
sâ esse potest. Cæterùm si relictâ comparatione causarum cum effe-
ctis, accedas ad comparationem causarum cum causis inter se; cer-
tum est formâ nobiliorē esse materiâ, & finē omnes causas perfecti-
one & dignitate superare. Nam si materia ad formā comparetur nihil
est; quippe forma quiddam divinum est, materia quasi fæx & hypo-
stasis naturæ; forma est actus, materia puta potentia; forma perfectio
rei, materia propè nihil (vt Aristoteles fatetur.) At de finalis causę ex-
cellentiâ quid dicam? Satis est si dicam esse perfectionem omnium
reliquarum causarum. Nam quorsum materia si non sit forma? quo-
modo accedit forma, si efficiens consopitam materiam ad eam appe-
tendā non excitet? Quorsum hæc omnia, si non sit finis ad quē refe-
rantur singula? Hinc incipit operari natura, huc tendit in opere, hic de-
sinit in operando, in hoc portu quiescit, perficitur, & conservatur:
est ergo finis causa omnium nobilissima.

Forma dignior est materiâ.

Finis perfectio reliquarū causarū omnium.

Quid restat? vnum, vt pari brevitate hìc doceam, quid sibi velit Ari-
stoteles in textu, cùm dicat *esse aliquod movens immobile*. Ambagibus
relictis, Deum intelligit, qui movet omnia, ipse autem moveri non
potest. Quòd Deum intelligat, ex distinctione traditâ triplicis scien-
tiæ evidenter apparet. Vna inquit scientia (nempe Metaphysica) de
re movente immobili; altera de re mobili sed non interiturâ, vt Ma-
thematica; alia de re mobili ortus interitusq; participe, vt naturalis
philosophia tractat. Et quæres (obsecro) movet, ipsaq; nō movetur,
præter solum Deum? Sed si plura de hac re legere desideres, refero te
ad Collegium Conimbricense, in quo multa oracula & mysteria pri-
mæ philosophiæ, ex occasione horum verborum (vt opinor) reserata
videas. Verbi causâ, *Vtrum Deus cum secundis causis ad omnem actionē
& effectum cōcurrat? & si concurrat, Quomodo cum illis operetur? an media-
tè vel immediatè?* Iterum, *An præeunte motione, causas secundas ad agen-
dum excitet? An illius actio ad causæ secundæ actionē determinetur?* Hæc
& similia plurima ab illis subtiliter, copiosè, & accuratè demonstrata
omitto, vel quoniam (vt hìc ait Aristoteles) eorū tractatio potiùs ad
Metaphysicum quàm Physicum pertinet, vel quoniam ab eodem
Collegio vberiùs & limatiùs tractantur, quàm hæc epitome philoso-
phiæ feret; vel deniq; quoniam decretum initio est, & in duobus po-
stremis libris Physic. & etiam in libris Metaphysic. (si Deus mihi vi-
tā indulserit) plura de Deo, vt est primus motor & causa agere. Nūc
obiter cum Aristotele demonstro, vanissimā esse illorū opinionē, qui
potiùs quàm velint Philosophum per movens immobile Deū intelli-

Deus movens immobile.

gere,

gere, cœlũ intelligũt; q̃ (vt aiunt) movet alia corpora inferiora, ſed ab alio corpore inferiore moveri non poteſt. Cæterùm quàm ridiculum hoc ſit, & quàm abſurdum, cùm cœlum ſit per ſe mobile, nemo eſt tã imprudens qui non viderit. Non cœlum ergo, ſed cœli motorem, ipſum Deum hoc loco à Philoſopho intelligi cõfidenter affirmo; & ſic ad diſtinctionem eorum quæ à me hoc capite moventur accedo.

Diſtinctio dubitationum in hoc capite motarum.

Utrum
1. *Cauſa bene definiatur?*
2. *Recte in quatuor genera dividatur?*
3. *Sit omnis cauſa nobilior ſuo effectu?*
4. *Forma ſit ignobilior compoſito?*
5. *Per movens immobile in textu intelligatur* Deus?

Cauſæ definitio, quæ eſt vel
- 1 Communiſſima, vt convertatur cum principio, ſitq; *ens illud poſitivum, aut privatiuũ, reale vel intentionale, quo poſito aliud vicunq; ſequitur.*
- 2 Strictiſſima, vt ſit *principium activum & motivum ſolùm eius quod fit*, & ſic ſolùm ad efficientem cauſam ſpectat.
- 3 Media, vt ſit *res illa quæ tribuit eſſe eſſentiæ vel exiſtentiæ rei.*

Cauſæ diviſio in ſola quatuor genera, ſcilicet *materiam, formã, efficientem, finem*, quæ probatur
- 1 A cõſtitutione rei, in quâ ſpectantur
  - 1 Eſſentia, ad quam requiruntur, *materia & forma.*
  - 2 Exiſtentia, ad quam requiruntur *efficiens & finis.*
- 2 A ratione *entis mobilis*, quod eſt ſubiectum Phyſices, in quo mobili primùm ſpectatur *potentia*, hinc *materia*, tum *actus*, hinc *forma*, tum *motus*, hinc *efficiens cauſa*, poſtremò *perfectio*, hinc *finis* eminet.
- 3 A comparatione modorum ſciendi & eſſendi, quia tot modi ſunt demonſtrandi, quot ſunt eſſendi; ſunt autem modi demonſtrandi quatuor; duo ab internis qui *priores*, duo ab externis qui *poſteriores* dicuntur: illi *materiam & formam*, hi *efficientem & finem* continent.

Multas quæſtiunculas ſatis antea notas, ſed hîc tactas à Philoſopho, in vnã tabulã cogo, vt lector ad interpretes qui illas fuſiùs tractant refe. ratur. Tractãtur ergo in hoc capite

Cauſarum cum effectis quoad dignitatem comparatio, quæ eſt duplex vel
- 1 Quoad modum cauſandi (vt aiunt) & ſic omnis cauſa eſt nobilior ſuo effectu, quia nobilius eſt dare eſſe quàm accipere.
- 2 Quoad modum ſubſiſtendi in eſſe completo, & ſic nonnunquam effectus eſt excellentior nobiliorque ſuâ cauſâ.

Dubitatio de forma *An sit nobilior composito* tenetur negativè, quia

1 Compositum est finis naturæ, forma autem mediũ quo hunc finem acquirat.
2 Compositum est totum, forma autem pars.
3 Compositum est ens completum, & omnibus suis numeris perfectum; forma autem esse completum non habet nisi in composito.
4 Compositio actiones, officia, proprietates attribuũtur, quæ non attribuuntur formæ.

Relatio causarum inter se, & sic forma est nobilior materiâ, finis nobilior formâ, perfectiorq; omni causâ, nisi cũ causa efficiente primâ, id est, cum Deo comparetur, qui hoc loco movens immobile à Philosopho dicitur: movens quia movet omnia, immobile, quia nec moveri nec mutari potest. Est enim liberrimum Agens, & infinitum; liberrimum, quia sine omni necessitate agit: agens, quia id verè agens definitur quod est purissimus actus, nullamque repulsionem aut resistentiam suæ actionis habeat: infinitum, quia nec tempore, nec loco, nec naturâ, nec vllo rerum ambitu comprehenditur, plenè tamen in omnibus continetur. O admirabilem naturam Dei quę tota vbiq; est, & tamen nusquãquæ à cœlo non capitur, & tamen in *animula homuncionis* (quæ tantam maiestatem non colit) commoratur!

Argumenta in definitionem causæ?

Dub. 1.

Opp. *Causa est æquivocum: ergo non rectè definitur. Antecedens probatur, quia causis per se & per accidens nomen causæ convenit, non autem definitio, quia causæ per accidens non sunt istiusmodi, à quibus res & effecta pendent.*

Resp. *Argumentum hoc fallax est, à mutatione suppositionis; nam in maiore communiter, & in probatione præsente nomen causæ sumis. Communiter accepta causa omni generi causarum convenit, stricte verò sumpta non convenit causis per accidens, convenit autem secundum nomen & definitionẽ causis per se.*

Opp. *Sunt quædam quibus definitio causæ convenit, quibus definitum nõ convenit: ergo non benè definitur. Antecedens probatur, quia relatis & privationi convenit definitio causæ; quippe vnum relatum per se dependet ab alio, et generatio dependet à privatione, nomen autem causæ nec privationi, nec relationi convenit: relatum enim non est causa correlati, nec privatio causa generationis, vt Arist. docet.*

Dependentia duplex est.

Resp. *Dependere hoc loco considerari potest duobus modis, vel simpliciter, sine adiuncto seu additamento (vt aiunt,) & sic correlatum à relato, & generationis subiectum à privatione dependent: vel cum adiuncto, vt illud*

illud quod dependet, aliquid ab eo à quo dependet ſemper accipiat, vel quoad eſſe exiſtentiæ, vel quoad eſſe eſſentiæ, & ſic propriè hoc loco cauſa definitur.

Argumenta in ſecundam dubitationem an quatuor ſint cauſarum genera? Dub. 2.

Opp. *Caſus & fortuna ſunt cauſa (vt fatetur Philoſophus,) exemplar etiam cauſa eſt, quia animum artificis ad opus movet; Deus cauſa eſt, quia movet omnia; hæ tamen cauſa ſub his non continentur: ergo iſta diviſio non eſt bona; Antecedens probatur, quoniam caſus & fortuna ſunt (vt ſuperiùs probatum eſt) cauſarum vmbræ, exemplar autem idea, ſeu mera intentio, Deus extra omnes limites naturæ, quem ad numerum cauſarum cogere aut coercere eſt infinitati & maieſtati iniurioſum.*

Reſp. *Vno verbo reſolvitur hic nodus, ſi dicas reduci hæc omnia (exceptâ exemplari cauſâ) ad efficientem cauſam, exemplaris autem cauſa ad formalem refertur. Rationes probationis nullæ ſunt, nam licet fortuna & caſus, dicantur vmbræ, ſi tamen ſint cauſæ vt quidam philoſophi defenderunt, reducuntur illæ quidem ad efficientem cauſam, quia movent ad agẽdum. Et (ſimiliter & ſi deus ſit extra omnes limites naturæ, cõparatione tamẽ factâ ad res finitas, quæ per ſe ab illo pendẽt, cauſa rectè dicitur efficiẽs vt movet; finis vt perficit terminatq; omnia, ſed de his ſupra tam ſatis cum de cauſis in genere diſputauerim.*

Argumenta in tertiam quæſtionem an omnis cauſa ſi nobilior effectu? Dub. 3.

Opp. *Potentia materia eſt cauſa formæ, ſed forma eſt nobilior ipſa materia, eiuſdemq; potentia, ergo cauſa non eſt ſemper nobilior effectu. Maior cõſtat quia ex potentia materiæ educitur forma; minor eſt Ariſtotelis hoc loco, vbi formam perfectionem materiæ eſſe demonſtrat.*

Reſp. *Primum dubitatur, Vtrum potentia materiæ ſit cauſa formæ, nam etſi forma educitur fluitq; ex potentia materiæ, non tamen hoc efficit materia ſed alia motiva & activa cauſa, cuius vi materia iuers ad appetendam formã excitatur. Verùm ſi concedatur eſſe cauſa formæ, tum eo ſenſu eſt nobilior formâ quo Ariſt. cauſam ſuo effectu nobiliorem eſſe concedit, ſcilicet in modo cauſandi. 1. attribuendo eſſe ſuo effectui. In hoc ergo quod materia aut potẽtia materiæ tribuat eſſe formæ, & forma accipiat, cum nobilius ſit dare quam accipere, materia rectè nobilior formâ, omniſq; cauſa nobilior ſuo effectu dicitur. Caterum ſi in modo ſubſiſtendi vtrũq; cõparetur, tũ forma quidẽ nobilior eſt ſuâ materiâ, quia eſt actus perfectioq; materiæ, & quia nobiliorẽ ſubſiſtẽdi modum vinducat.* Forma ex potentia materiæ. Forma perfectio materiæ.

Opp. *Non eſt omnis cauſa nobilior ſuo effectu, ergo quæſtio non rectè defenditur. Antecedens probatur, quia ſic cultura terræ eſſet nobilior fructu, aut pecunia nobilior philoſophiâ. Hoc ſcilicet poſito, quòd aliquis philo-*

ſophetur aut concionetur propter pecuniam; cui ſic philoſophanti aut concionanti aucupium pecuniæ cauſa eſt, quæ ad hoc vel illud opus movet.

Reſp. *Per nobilitatem cauſa hoc loco non intelligitur perfectio naturæ in vltimo actu, ſed inchoatio rei effectæ vel efficiendæ. Agnoſco effectum eſſe quidem nobiliorem ſua cauſa, ſi perfectionem operis conſideres aut ſubſiſtendi modum. Sed exempla tua nihil probant; quia pecunia non eſt cauſa philoſophandi propriè, nec cultura terræ pariendi fructum; hîc verò agitur de cauſis proximis & propriis, quæ in modo eſſendi principatum tenent.*

Dub. 4.

Argumenta in quartam quæſtionem, Vtrum forma ſit ignobilior compoſito? tenetur affirmativè?

Opp. *Si forma ſit ignobilior compoſito, vno eodemq; ſpiritu contradicentia loqueris: nam modo defendebas omnem cauſam eſſe nobiliorem effectu, nunc autem idipſum negas, cum formam, quæ eſt cauſa, ignobiliorem eſſe ſuo compoſito defendas.*

Reſp. *Otioſus es & adidem non diſputas, defendo equidem diverſo reſpectu cauſam effectu, & effectum cauſa nobiliorem eſſe: rationes cur formam ignobiliorem eſſe compoſito dixerim, in tabula diſtinctionis quære.*

Li. 1. poſt. c. 2. Opp. *Quicquid facit tale illud ipſum eſt magis tale, ſed forma facit compoſitum tale, id eſt, nobile & perfectum: ergo forma eſt quiddam magis tale, id eſt, quiddam nobilius & perfectius compoſito. Maior eſt Ariſt. Minor probatur, quia forma, vt docet Philoſophus, eſt quiddam divinum, & eſt ea cauſa, quæ dat nomen, eſſe, & bene eſſe compoſito.*

Reſp. *Totam ſuam perfectionem compoſitum forma non fert acceptam; materia potentiaque materia (vnde forma ipſa naſcitur) aliquam partem huius perfectionis vendicat. Quamvis ergo forma faciat tale, id eſt, (vt ais) nobile compoſitum, quia dat nomen & eſſe, non tamen ſimpliciter, completè, & abſolutè hoc facit ſine materiâ, quæ pars exiſtens etiam compoſiti, toti aliquã partem perfectionis addit.*

Materia mater imperfectionum. Lib. 1. Phy. ca. 8, & 9.

Opp. *Materia eſt mater imperfectionum, cauſaq; corruptionis & mutationis in compoſito, ergo nullam eidem impertit perfectionem. Antecedens eſt Ariſtotelis in primo lib. Phyſic. vbi comparationem inter materiam & formam facit; illic enim formam rem pulchram, & divinam, materiam rem turpem, ſegnem & inertem nominat.*

Materia nutrix etiam accidentium quæ ornant compoſitum.

Reſp. *Vt materia dicitur nutrix multarum imperfectionum; ita eſt mater formarum omniumq; accidentium quæ veſtiunt ornantq; compoſitum. Conſideratur ergo materia vel per ſe & ſic eſt res ſegnis, iners, et otioſa: vel in motu ad compoſitum per actiuam potentiam efficientis cauſæ, & ſic appetens*

Materia ſumitur dupliciter. *formæ, compoſitum vna cum forma perficit, idemq; perfectum veluti adificium*

um naturæ conſervat, in quo cum formâ vt vir cum amicâ inhabitet, donec vipera natura, id eſt, privatio, invidè & malitioſè divortium faciat. Si ergo materia vel in motu ad formam, vel in ipſo compoſito vna cùm forma conſideretur perficiendi ſuum modum peculiarem habet, totiuſq; operis aut edificij naturalis, id eſt, compoſiti iam concinnati fundamentum dicitur.

Privatio vipe-ræ naturæ.

Argumenta in vltimam quæſtionem. Vtrum per movens immobile à philoſopho intelligatur Deus aliudq; nihil? Dub. 5.

Opp. *Si authoritati crederes, probarem cœlum potius quàm Deum à philoſopho hoc loco intelligi; quippe cœlum primo de cœlo & 8. Phyſic. primũ movens dicitur, ratio eſt quia omnia inferiora ſuo raptu, lumine & influentia movet. Quòd verò ſit immobile ſic probo, quia cœlum agit, vt docet Philoſophus, ſed non repatitur, nullum enim eſt agens quod vim in cœlum imprimat. His conſideratis & ponderatis, inducor vt credã cœlum potiùs quàm Deum intelligi, cum hoc in loco ſolùm de cauſis naturaliter moventibus differat.*

Cœlum non repatitur.

Reſp. *Quorſum tantopere deſudas, vt probes philoſophũ potius cœlũ quã Deum hoc loco intellexiſſe? quaſi verò vbiq; de Deo, de Deo vno, de Deo infinito, immẽſo, incõmutabili, de Deo motore primo cauſâq; primâ nõ agat. Quid opus eſt verbis? falſum eſt fundamentum probationis tuæ. Nam quamvis ex inſtituto ſolùm de cauſis naturaliter moventibus hoc loco agat, obiter tamen de prima cauſa agit, vt ex diviſione rerum & ſcientiarum conſtat.*

Opp. *Aliquid eſt movens & immobile præter Deum, vt ſpiritus, anima, idea, omniſque incorporea ſubſtantia: hæc enim movent & non moventur, quia paſſibilem naturam non habent, aliud ergo præter Deum per movens immobile à philoſopho intelligi poteſt.*

Reſp. *Agnoſco ſpiritus, & incorporeas ſubſtantias eſſe quidem cauſas moventes, non tamen agnoſco eaſdem immobiles eſſe; quippe tametſi actu non mutentur, eam tamen naturam habent, vt & moveri & mutari queant. Nihil enim ſimpliciter præter ſolum Deum movens immobile dici verè poteſt. Vſus horum omnium eſt, vt in hac ſcalâ philoſophicâ cauſarum, per gradus veluti ad primam cauſam aſcendamus, ibiq; diſcamus ſecundas cauſas nullas eſſe, ſi prima non ſit, non invocetur, non adoretur Deus.*

Spiritus non ſunt immobiles.

CAP. 8.

Vtrum { *Natura agat propter finem?* / *Bruta animantia ſolo naturæ inſtinctu ferantur ad finem?* / *Natura intendat monſtrum?*

Methodus Arist. in hoc libro.

PHILOSOPHATVR Aristoteles, veluti in circulo, qui est perfectissima figura, quippe ad idem punctum à quo incepit, iam tandem redit; nempe ad naturam quam in vestibulo huius libri definivit. Alia quæ interponūtur capita, sunt quasi sphæræ in quibus inferiores causæ per se & per accidens lucent, quarum influentiâ in effectis producendis natura perpetuò vtitur. Hæ enim causæ foris & intus contingenter & vi suâ omnia naturæ opera complent, ornant & perficiunt. Paulò suprà hoc vt confessum & ab omnibus sapientibus concessum assumpserat Philosophus, naturam scilicet indesinenter agere, alicuius boni gratiâ: nunc verò vt maiorē fidem orationi adhibeat, idipsum vltrò citrò q; in vtramq; partem argumentis allatis discutit. Et primùm illorum opinionem refellit, qui exceptâ solâ materiâ, hoc vel illo modo affectâ, omnia temere & casu aliter fieri somniârunt. Dixerunt enim quidam pluviā nō decidere vt fruges crescant, sed quia ingens copia vaporum vi solis sursum rapta, pondere iā quasi gravida facta, non potest non in terrā deorsum cadere, fruges autē crescere fortuitò & casu, voluerunt. Similiter ex maiori & minori copiâ materiæ evenire autumârunt, vt dentes in anteriore parte oris, graciles & acuti: in posteriore verò parte molares, densi, & ampli per accidens gignerentur. Sed inepta & absurda est hæc sententia, vt hic docet Philosophus, vbi hæc duo exempla in adversarios ingeniosè retorquet. Quippe non solū necessitas materiæ, sed necessitas etiam dispositionis & formæ in illis spectanda est; vt terræ fructus ex pluviâ, dentiumq; vsus ex præscripto naturæ constet. Si ergo sæpius pluat in hyeme aut incalescat æstate, non est rarum, casu hoc factum esse nemo sapiens credat: at si sole sub cane existente insolentiùs pluat, aut si hyeme æstus ferventior vrgeat, tum præter intentionem naturæ aliquid contigisse dicatur. Longior fortasse videar in textu exponendo quàm oportet; primâ igitur quæstione discussâ, reliquam partem capitis explicabo.

Omnia non fiunt casu. Pluvia cur decidit.

Dentes acuti & molares ex præscripto naturæ.

Quomodo aliquid præter intentionem naturæ accidit.

Quæst. 1.

Natura agit propter finē.

Prima quæstio est, *An natura semper agat propter finem?* Argumenta quibus affirmantem huius quæstionis partem corroborat Aristot. quinq; sunt. A contrario, à necessariō, à cōparatione, ab exemplo, ab intentione naturæ. A contrario hoc modo. Quę fiunt à naturâ, temerè & casu non fiunt, quæ ergo fiunt à naturâ ad finem certissimū destinantur. Altera ratio à necessario sic se habet. Necessaria & certa est actio naturæ, necessariò ergo agit natura propter finem. Tertia ra-

1

2

3

tio

tio à comparatione ſic formatur; Ars agit propter finem: ergo natura, quippe ars imitatur naturam. Quarta ab exemplis ſic eſt. Hirundo ſuum nidum, aranea ſuam telam, formica ſuum acervum, fingit, texit, accumulat; ſed hæc bruta animantia ſolo naturæ inſtinctu hæc faciunt: ergo natura in illis ſapit & propter finem agit. Poſtrema ratio ab intentione naturæ, ad hunc modum inſtitutũ concludit. Natura in generatione cuiuſlibet rei intendit formam, ergo agit propter finem; eſt enim forma finis eſſentialis & interna perfectio rei. Hactenus in textu Ariſtoteles. Hiſce argumentis interpretes alia non minùs valida & firma addunt; nimirum quòd natura per media agat, & proinde propter finem; media enim ad finem tendunt; & iterum quòd natura divinæ providentiæ miniſtra ſit, & proinde propter finem agat. Adhuc, quòd natura ſit principium motus, in inchoatione, quietis in fine & perfectione: ſive ergo moveat, ſive moveatur, propter finem & quietem agit. Poſtremò cum natura, (exceptâ primâ cauſâ) omnium ſit nobiliſsimum agens, abſurdum erit ſi propter finem non agat. Tranſeo libens illam rationem ab inductione ſingulorum effectuum, quorum quilibet ad finem proprio inſtinctu naturæ fertur: at ferri non poteſt, ſi natura activam appetendi finis potentiam ſingulis non indidiſſet. Non eſt ergo negandum illud naturæ in genere, quod in ſpecie ſingulis naturæ effectis concedis. At vrges illud quod in textu vrget Ariſtoteles, nimirum ſi natura ſemper propter finem ageret, non adeò in ſuis operibus à fine aberraret: vt in procreatione monſtrorum luculenter conſtat; ergo non ſemper propter finem agit.

4.

5

Forma interna perfectio rei.

6

7

8

Natura divinæ providentiæ miniſtra.

9

Sed hîc nova ſuboritur quæſtio, *An natura intendat monſtrum?* quã poſtremo loco huius capitis tractabo; poſtquam aliam obiter notatã quæſtionem de admirabili inſtinctu & providentiâ naturæ in brutis quibuſdam animantibus breviter attigerim.

Sit ergo ſecunda quæſtio, *Vtrum bruta animantia prudentiora* (vt hirundo, aranea, formica, apis,) *ſolo inſtinctu naturæ ferantur ad finẽ?* Quòd bruta animantia ferantur ad finẽ nemo mortalium eſt (vt opinor) qui negat, ſi conſideret ſeriò quantus ſit eorum in fœtibus generandis labor, quantus & quàm plenus ingenii ſit in iiſdem educandis amor, quantum & quã mirabile ſit in multis eorũ operibus cõficiendis artificiũ decus, & ſplendor, quæ in quærendo cibo induſtria, quæ in ſpecie cõſervandâ ſollicitudo, quę arma, aſtus, inſidię, ſtratagemata in repellendo hoſte & declinando malo. Liquidũ (inquã) & perſpicuum eſt hęc omnia ſolo naturę imperio, nutu, impulſu ab illis fieri, fieri (inquam) propter finem. Sed propiùs accedo ad inſtitutum meum.

Quæſt. 2. Bruta agunt propter finẽ.

Omitto

Non est ratio in Brutis.

Agunt solũ instinctu naturæ.

Naturæ instinctus quid.

Rerũ quatuor sunt gradus.

Omitto hîc Porphyrij, Pythagoræ, & Plutarchi ex gymnasijs philosophorum explodenda deliramenta, & somnia, qui rationem, orationem, & prudentiam in belluis posuerunt, indigna enim sunt ista phantasmata quæ in philosophorum scholas & subsellia inducantur. Dico igitur bruta solo instinctu naturæ ad opus, ad intentionem operis, ad finem, & perfectionem finis moveri. Sed hic labor, hoc opus est, vt intelligatur quid sit iste instinctus impulsusque naturæ. Ambagibus non vtar, est naturalis impressio influentis primæ causæ cuilibet naturæ speciei divinitus insita, quâ veluti manu ad opus & finem faciendum & acquirendum suo ordine excitatur, dirigitur, adiuuatur. Quùm ergo quatuor sint gradus rerum, quarum aliæ solùm suum esse vt *lapides*, aliæ esse & viuere vt *plantæ*; aliæ esse, viuere, & sentire vt *belluæ*; aliæ esse, viuere, sentire, & sapere, *vt homines* naturaliter habere dicuntur. Considerandũ est instinctũ nobiliorẽ pro ordine, & gradu, cuilibet speciei naturæ concedi sic quia plãtæ nobilius esse habent, nobiliorem etiam instinctum habent; sic belluæ instinctum nobiliorem plantis, sic homo nobilissimum & diuinissimum (vt princeps omnium) sibi concessum habet; Sed nimium perversi sumus & eundem moventem ad bonum opus & finẽ non sequimur: imo in hoc deteriores belluis, eundem quantum in nobis est supprimimus, contrariosque motus avidè aucupamur. Sed estò, hic afflatus, hic impetus, hic (vt propriè loquar) instinctus cũ brutis (maximè cum ingeniosis) ad necessarias eorũ functiones administrandas peculari modo concurrit. Quod hinc probo, quoniam (vt antea probatum est) nulla omnino natura, nulla naturæ species, nulla actio naturæ, nullus naturæ motus, nullus effectus esse potest sine peculari influxu Dei motuque diuinæ providentiæ quæ rerum singularum & actionum singularum curam in ordine & dispositione habet. Hic ergo Deus, hæc causa omnium, hic omnium motor & author singulis naturæ operibus & effectis, varias proprietates, & proprias varietates operandi dedit; in quibus admirabilis virtus diuinæ providentiæ vt *Sol in cœlo* lucet. Si ergo fatum sit in rebus. 1. ordo & dispositio influens à Deo, & inhærens rebus naturalibus vt necessariò exequantur id quod naturaliter á primo ortu insitum inditumque est, & illud quoque quod iussum & mandatum est, tametsi aliquando sit contra naturæ motum, vt *Solem stare, terram moueri, monstrum fieri*, Sequitur ab ingeniosis & prudentibus istis animalculis obstupendâ hæc opera fieri non posse sine speciali instinctu pulsuque naturę, quę proprietatem illis dederit, vt hoc vel illud faceret. Vt ergo distinguitur providentia diuina in generalẽ, particularẽ, specialem,

Providẽtia diuina quadruplex.

ſpecialem, ſingularem, vt omnia & ſingula genere, ordine, ſpecie & numero conſerventur: ita ab eadem providentiâ hic inſtinctus, generatim, particulatim, ſpeciatim & ſingulariter fluit, variaſque virtutes rebus omnibus & ſingulis concedit. Et quãuis generalis providentia creationem omnium, particularis conſervationem, ſpecialis diſtinctionem ſpecierum, ſingularis præcipuam delectionem hominum præ omnibus reſpiciat: eſt tamen à ſpeciali providentiâ talis influentia vel ipſis belluis nonnunquam conceſſa, vt in eis eorumq; operibus, artem divinam ipſumque Deum eſſe cogantur Athei confiteri. Sed dæmonibus iſtius mundi obſeſſi & faſcinati, ſingularem hunc pulſum & inſtinctum quo Deus illos præ omnibus movet, non ſequentur. Hunc afflatum & inſtinctum ſynodus philoſophorum (cui præeſt Ariſtoteles) agnoſcit in trito & vulgari illo axiomate viz. *Opus naturæ eſt opus intelligentiæ*, non quòd natura phyſica in omnibus operibus vt *homo intelligat*: ſed quòd inſtinctu divino moveatur nonnunquam ad hoc vel illud opus, in quo eſt ſumma admiratio, vt in *fabricâ humani corporis*, in *formatione fœtus*, aliiſque infinitis miraculis naturæ, quæ ſine Deo & divino inſtinctu, fieri non poſſunt.

Athei cogũntur in obſtupẽdis naturę operibus Deũ fateri.

Opus naturę eſt opus intelligentiæ.

Sed accedam propiùs; in brutis animantibus proculdubio, maximè in prudentioribus, hic inſtinctus eſt qualitas quædam eorũ phãtaſiæ à prima cauſa in origine & creatione ſuperaddita, quæ veluti ars naturalis brutorum dici ſeu nominari poteſt. Quòd ſit phantaſia in brutis, nemo ſapiens negat; cum Ariſtoteles 3. de anim. id ipſum plurimis argumentis confirmet: at ſi ſit phantaſia, vel eſt actiua, vel eſt otioſa; Otioſam ſi dicas eſſe, fruſtra illis concedi ais, cũ ab actiuo principio detur, cùmque ſit prima potentia animę in ijs quâ & appetunt naturaliter bona, & declinant mala; ſi actiuam (vt oportet) concedas eſſe, tum quæro an formatam, vel rudem, & informem eſſe exiſtimes? ſi rudem & informem i. omni imagine, ideâ, & typo vacuam eſſe dicas; peto vlteriùs, quo modo ad hoc potius quã illud ſeſe inclinent, quomodo ab hoc potius quàm ab illo diffugiant? Si autem formatam in illis phantaſiam eſſe concedas (vt oportet) tum inſtinctum hunc neceſſariò qualitatem eſſe divinitus inditã & impreſſam fateris, quâ moventur belluæ & naturali veluti æſtimatione inſtruuntur, tũ ad eligenda bona & fugienda mala, tum ad obſtupenda opera ſæpe facienda, in quibus imitandis ſapientia humana attonita obſtupeſit. Huic opinioni fauere videtur D. Thomas vbi docet, bruta accipere à principio naturalem æſtimationem ad noxia ſalutariaque dignoſcenda propriaque opera præſtanda. Huc addo

Phantaſia in brutis.

Lib. 3. de Ani. cap. 11.

mirum

mirum artificium, alacritatem, induſtriam, quibus ſolertia & ingenioſa bruta animantia in operibus perficiendis vtuntur; quæ neceſſariò arguunt inſtinctum & inclinationem hanc adiectam eſſe eorum naturæ à primæua origine, quâ veluti gnomone vel potiùs ſolari radio primæ cauſæ ad finem aſſequendum diriguntur. Nam aliter (vt ab exemplis paucis diſputem) omninò non video quomodo ictus *lupus fluuiatilis* ad *Tencham* medicam confugeret, quomodo *cerua* vulneratus *dictamnũ* in ferro expellendo à vulnere ſalutarem herbam eligeret, quomodo *aquila* laborans partu, *Hetitem* inueniret lapidem pretioſum quo acceleratur partus. Intelligo quomodo. *Crocodilus ova ſua* in loco ab influxu Nili inundantis tuto deponeret, quomodo *aranea* ſuam *telam* in locis electis texeret; quomodo *apis* ſuum *fauum*, *hirundo* ſuum *nidum*, *formica* ſuum *acerum* conficeret? Deſinam ſciſcitari, quomodo, nam modum in iſtis inuenire non poſſum. Si peterem quomodo *elephas literas diſcat*, *ſi* quomodo *Luſcinia* (teſte Ariſtotele) *ſuos pullos vocem ad numeros modulari doceat*; ſi quomodo *Picus* (vt ait AElianus) *herbam quâ extrahit ferrum* reperiat; aut *muſtela* pugnatura adverſus ſerpentem *rutam* edendam præſciat. Deſinam (inquam) diutiùs rogare quomodo, quia modus vnus relinquitur nempe inſtinctus diuinitus impreſſus, qui in brutis animantibus qualitas naturalis à prima origine dici poteſt, quâ in omni opere faciendo moventur, diriguntur, adiuuantur, (vt ſuperiùs docuimus) non autem inſtinctus ille qui ſolum à ſecundis cauſis naſcitur, ſtupidus iners, immobilis vt quidam non indocti volunt. Sed miror horum in hac aſſertione pervicaciam; niſi exiſtiment, nos hoc loco docere innatas imagines & ideas in phantaſijs belluarum; quas humanæ menti non conceſſit Ariſtoteles; ſed hoc non docemus, arbitramur tamen illarum phantaſias ſeu internos ſenſus, non eſſe vacuos occultâ qualitate cuius ſunt participes, quam qualitatem inſtinctum definimus. Attende quæſo, hæc qualitas actiua eſt, & phantaſiam excitat, quæ excitata ſpecies varias concipit, quę ſpecies conceptæ operationes producunt naturales in appetendo, fugiendo, perſequendo; & certè hoc ipſum inſinuat Ariſtoteles lib. 3. de anima. cap. 3. vbi docet id cuius ductu bruta operantur, eſſe imaginationem, quæ ad iudicium boni aut mali eligendi vel fugiendi terminatur. Eſto, igitur ex conceſſo fit diſputo; Phantaſia in belluis objiciendo appetitui quid conueniens, quid contrariũ ſit docet; ergo hæc phantaſia non eſt omnino vmbra aut inanis & otioſa imaginatio, ſed mota & inſtructa idq; vel aliunde vel ex ſe, vtroq; modo inſtructam dico aliunde, ſcilicet, ab influente inſtinctu, ex ſe, ab actu, quo ſpecies

Lib. 3. de Ani. c. 3.

cies novæ generantur, quarum impulſu ad opera rapiuntur. Da veniam ergo (nobile Collegiũ Conimbricenſe) vt à veſtra ſententiâ parùm quamvis invitus diſſiliam, verbaque hæc in veſtro concilio non probem, vbi definiatis inſtinctum actualem ab ipſa potẽtia phantaſiæ, cũ qua (vt dicitis) cõcurrit prima cauſa, nõ peculiari motu, ſed generali influxu. Quid? an non concurrit prima cauſa cum omni motu, actu, & opere agentium naturaliter? Affirmaſtis antè contrarium, & docuiſtis ſapienter, nihil genere, ſpecie, aut numero, confuſè, diſtinctè, aut definitè fieri, ſine ſpeciali curâ, providentiâ, & influentiâ Dei: & equidem credo hoc verum eſſe; quia Deus eſt, ſine cuius providentiâ nec homines, nec belluæ, eſſe, vivere, movere, aut quicquam operari poſſunt. Nihil fit ſine ſpeciali providentia Dei.

Prolixior ſum quàm decrevi, paucis perſtringam omnia; ſi inſtinctus iſte in brutis nihil aliud ſit quàm operatio phantaſiæ, determinata ad iudicium convenientis & commodi, movenſque appetitum ad fugam aut perſecutionem; quæro primùm quid moveat phantaſiam nudam, inertem, & conſopitam ad operationem? tum quæro quid phantaſiam & operationem ad iudicium boni & mali ducat? hinc quæro quid ad tantam varietatem operum, & tam variam excellentiam varietatis phantaſiam brutorum excitet, ſi vna ſit ſola phantaſia omnium & ſingulorum (vt iſti docent,) ſi vnus ſit inſtinctus communis, ſeu vna operatio, vt inſtinctum definiunt? Quid? an vna phantaſia *bombycis* texentis *ſericum*, & *aranea* texentis *telam*, & *hirundinis* ſtruentis *nidum*, & *canis* quærentis *prædam*? Ludunt profectò qui varios pro ſpecie inſtinctus non defendunt; nam ipſi coguntur huic quæſtioni ſic reſpondere: Quemadmodum hominis cogitativa potentia propter coniunctionem cum gradu diſcurſivo eam prærogativam obtinet, vt diſcurrat circa multa ſingularia: ita phantaſias brutorum ſpecie differentium, quia oriuntur à formis diverſarum ſpecierum, ſortiri vim efficiendi tam varias & tam diſcretas partes, veluti artes faciendorum operum. Bene eſt, hoc aliquid eſt quod concedunt nobis, nimirum bruta habere varias quaſi ſortes in generatione, pro diverſitate ſpecierum. Vrgeo ergo & iterum iterumque peto, vnde has ſortes habeant? certè ab ea cauſâ vnde ſuas ſpecies ſortiuntur; idque non communi & generali (vt aiunt) influxu, ſed ſpeciali inſtinctu, cuius activâ virtute ſpecies variæ non ſolùm in hominum, ſed etiam in brutorum phantaſiis efformantur, efformatæque offeruntur appetitui, qui ſtatim ad actum & opus feſtinat, provt ab eodẽ inſtinctu naturali diſtinctè excitatur. Varii inſtinctus ſunt pro varia ſpecie.

Sic

Sic *hirundo* (exempli causâ) primùm singulari instinctu movetur vt *lutum arenosum* eligat, cuius aspectu imaginem illius in phantasiam admittit, tum æstimat conveniens sibi vt idem ad hunc vel illum *locũ* iudicio quasi præelectũ deferat, subinde præhabitâ quasi deliberatione, lutum vnguiculis suis artificiosè *temperat & componit*; hoc sæpe agens *mãdum* veluti castrum suis pullis adhuc non natis præparat. Causa huius actionis est instinctus, subiectum phantasia, medium imago, instrumentum viscosa arena, opus ipsum nidus, finis vt sit domus suis pullis adhuc non natis; quos partos alere & conservare, ipsa natura instinctu non communi sed speciali docuit.

Satis hæc de secunda quæstione; ad tertiam nunc venio, quæ est

Quæst. 3. *An natura intendat monstrum?* In hac quæstione tria demonstrabo; primùm quid sit monstrum, tum an monstrum intendat natura, postremò quòd respectu primæ causæ nullum omnino sit monstrũ, nullum portentum aut prodigium præter peccatum. Monstrum vt multi definiunt est *error particularis naturæ, casu contingens, vel ex abundantia; vel ex defectione materiæ, vel ex vitioso ordine & dispositione partium*; Est *error*, quia aliud fieret; est *error particularis naturæ*, quia vniversalis natura non erraT; *casu contingens*, quia aliud fit quàm intenditur; ex *abundantia*, vt in tricipite; *ex defectione*, vt in monopode; *ex vitioso ordine partium*, vt in gibboso. Monstrũ alij definiunt, & non malè, hoc modo: *Monstrum est effectus naturalis, à recta & solita dispositione secundum speciem degenerans*. Dicitur *effectus* quia à natura particulari, vrâ causâ nascitur; dicitur *naturalis* analogicè, vel ex parte, quia materiam subiectam habet; *à recta dispositione declinans dicitur*, quia rectus naturæ ordo non observatur; *à solita dispositione degenerans* definitur, ne ea quæ vsu frequenti naturaliter fiunt pro monstris habeantur, vt olim *gigantes* (testante sacrâ philosophiâ) & *Pygmæi*, quorum tota cohors pede non est altior vno, *vt sciopedes* (testante D. Augustino) qui vmbrâ pedum totum corpus tegunt. Itemque alia permulta quæ olim non rarò fiebant, at nunc (quia insolito modo eveniunt) pro monstris rectissimè habeantur. Hinc adijcitur particula illa *secundum speciem*, quia quælibet species certam & distinctam vendicat non solùm totius, sed etiam partium dispositionem, à qua si deflexerit natura, notabili aut insigni aliquo vitio monstrum peperisse dicitur. Verùm vt levissima vmbra aut defectio artis imaginẽ deformem non reddit: ita minutula defectio naturæ monstrum non efficit. Cæterum si eminentior & apparentior sit error, monstrosũ aliquid arguit; siue sit in parte vt *in monoculo*, siue sit in toto; verbi gratiâ, si *mulier canem* aut *serpentem* pareret. Hoc si contingat

Monstri definitio.

1

2

Gigantes. Pygmæi. Lib. 16. de civitate Dei.

Levis error naturæ non facit mõstrũ.

Monstrum in parte, in toto.

non

non solum monstrum est, sed *portentum*, sic dictum, quia semper aliquid præsagit & *portendit* mali. Quippe (vt ait Philosophus) si quid aut præter aut contra naturā eveniet, aliquid potius mali quam boni expectandum est. Ratio in promptu habetur, quoniam vt cavendum est ab illis quos malè signauit natura, quia plerumque sunt inhibita tum maximè cavēdum est, cùm hederas malorum imminentium ipsa natura suspendit, notatque per monstra, ea quæ sunt futura mala. Hanc rem exemplis & historijs non conabor probare, ne sim infinitus; sunt enim in annalibus omnium ætatum & temporum grauidæ historiæ, matres & nutrices taliū prodigiorum, ex quibus maiores nostri non salutem sed perniciem, non res secundas sed ruinas emergere & pullulare prædixerunt. Sit vnum exemplum instar omnium. *Bos agnum* peperit (vt scribit Nicephorus) prodigium hoc fuit. Nā paulò post Hierosolyma sancta ciuitas devastata cecidit. Sed quid ab exemplis disputo? argumentis agam. *Cometa* nunc pestem, nunc bellum, nunc famem, nunc principum mortem arguit (vt docet Philosophus) & tamen *cometa* minus fatale prodigium est quā monstrum quod in tetris nascitur: quippe *cometa* ordine naturæ, ex elatione halituū, monstrum autem sine ordine naturæ, ex mala dispositione humorum & partium oritur. Imo hoc addo, quòd si fit ex eclipsi solis aut lunæ effectus malus, multò magis ex apparitione monstri. Si somnies te in somno videre *leporem*, aut *mustellam*, vel putes te *dentes perdidisse*, protinus vehementer times, & aliquid mali tibi hoc somnium ominari existimas. Quid? an ex somnio (quod est vana imago phantasiæ) aliquid mali prodire præiudicas, *& tricipitem Cerberum*, aut tale prodigiosum monstrum, natum ex fœmina nihil divinari mali existimas? Prima causa (quæ hoc iussit fieri) vt signū & symbolum mali futuri dedit, secundæ causæ ordine suo mverso, legibusque concussis veluti obstupescunt. Cur ergo hodie tot vbique gentium monstris natis & visis, intrepidè & sine omni expectatione malorum vivimus.

Monstrum aliquid portendit mali.

Bos agnum peperit Nicep. Lib. 3.

Comera mali potiùs quā boni nuntius. Luca. lib. 1. Cice. lib. 2. de Nat. Deo. Suet. Tranq. in Iul. Cæs. c. 88. Et in Nerone c. 36. Et in Vespas. c. 23. Senec. li 7 Nat. Quæst. c. 17.

Eclipsis solis & lunæ malū omen. Vistir. in purbacc. Luca. lib. 1. AEgyptii vates apud Q. Curt. lib. 4.

Sed hæc omitto, & probo *naturam omnino monstrum non intendere*. Verum vt hoc accuratiùs intelligas, paucis accipe precipuos illos modos quibus monstrum nascitur. Primus est ex defectu aut imbecillitate formatricis facultatis, quæ languens aliquandò membratim & articulatim corporis partes non distinguit. Secundus est ex vitio materiæ, idque trifariam, vel cùm abundet, vel cùm deficiat, vel cùm malè disponatur. Tertius est ex parte vteri, aut nimis lati, aut nimis stricti, vel malè locati. Quartus est ex parte primarum qualitatum intentiùs aut remissiùs agentium in conformatione fœtus;

Monstrum quibus modis nascitur.

1
2
3
4

Exempli

Infans barbatus.

Exempli cauſâ, ſi *calor ſurſum* nimium ab *hepate* aut *corde* in *caput eum vaporis* fumulos tranſmittat, fieri poteſt vt *infans barbatus* prodeat; ſicut in Luſitania non multis hinc annis contigiſſe conſtat. Similiter

Infans canus.

ex deficiente calore, & abundante humore, fieri poteſt vt infans naſcatur canus. Quintus eſt ex parte cœleſtis aſpectus, vt videre licet ſæpe in grandinibus, in quibus nonnunquam figuras hominum aliarumque rerum impreſſas & cælatas videas. Sic cœlum non ſemel ſanguinem, triticum, aliaque (vt docet experientia) pluit.

5

6

Sextus eſt ex parte imaginationis, quæ formatricē virtutem nonnunquam à naturali forma ad monſtroſam figuram trahit. His poſitis facilē probatur, quòd natura non intendat monſtrum. Nam cùm mōſtrum nihil aliud ſit quàm error naturæ, ob aliquod impedimentum à fine ſuo deficientis, conſtat eandem monſtrum non intendere, cùm non intendat à ſuo fine aberrare. Præterea quoniam natura eſt principium motus & quietis in re naturali per ſe, & non per accidēs; deficeret penitus ab eſſentia & perfectione, ſi monſtrum intenderet: quippe hoc modo nec eſſet cauſa motus in re naturali, nec eſſet cauſa per ſe & vi ſuâ, ſed per accidēs, temerè, & caſu, quo modo omnia mōſtra fiūt. Deinceps quoniā certa eſt actio naturæ, ſemperq; deſtinata (vt ſuperiùs docuit Philoſophus) ad finē; abſurdum eſt ſi natura monſtrum intenderet. Nam ſic illius actio certa & incerta, per ſe & per accidens, neceſſaria & fortuita, ad finem directa & fine deſtituta, vacua & inanis eſſet. Porro, cùm natura ſit ſecūda cauſa reſpectu Dei, eiuſdemque intentio ſemper ad motum nutumque primæ cauſæ flectatur; cumque in confeſſo ſit apud omnes philoſophos, Deum non intendere monſtrum; ſequitur neceſſariò,

T. 82.

Natura non intendit monſtrum.

Natura Dei ancilla.

naturam illius ancillam monſtrum non intendere. Adhuc vt artifex ſemper conatur effingere ſuum opus ſine labe, vitio, & errore: ita natura nititur & contendit ſuum effectum producere ſine deformitate: non ergo intendit monſtrum. Adde hoc vnum, ſi natura intenderet monſtrum, aut eſſet natura naturans (vt aiunt) aut natura naturata; at natura naturans (vt in confeſſo eſt) non intendit: ſi vlla ergo natura intendat, natura naturata intendit. Veruntamen hæc neque vt eſt vniverſalis, neque vt eſt ſingularis intendit monſtrum: ergo nulla intendit: non vniuerſalis, quia (vt docet Philoſophus) Deus & natura vniuerſalis nihil temerè, nihil caſu, nihil fruſtra agunt; non particularis, quia intendere monſtrum eſt mutare naturam individui, ſuæque ſpeciei vim quandam inferre. Demirot ergo quid ſibi velit Collegium venerabile illud, quod diſtinctione novâ inventâ, de cauſa impedita, & de cauſa impediente, naturā mō-

Intendere monſtri quid.

ſtrum

ſtrum intendere confidenter defendat. Quaſi verò abundans materia duo capita vnius individui, aut deficiens vnum pedem intenderet. Cùm Ariſtoteles hoc loco & alijs quàm plurimis apertè dicat, monſtrum *caſu non naturâ evenire*; idē eſt quaſi diceret, monſtrū præter intentionem naturæ omninò fieri; nam tum caſu aliquid veriſſimè fieri dicitur, cùm aliud præter intentionem naturæ naſcitur.

Quando aliquid fit caſu.

Quid reſtat? nihil certè niſi vt probem, *Deum non intendere mõſtrum*. Et quid (quæſo) aliud eſt Deum intendere monſtrum, quàm Deum aliquid imperfectum, mancum, & mutilatum intendere? ſed cùm omnia illius opera bona, pulchra, perfecta & completa ſint, manifeſtum eſt illum non intendere monſtrum. Præterea cùm reſpectu divinæ providentiæ nihil fiat fortuitò & caſu; cùmque monſtrum (vt hîc docet Philoſophus) omninò temerè & caſu fiat; liquidò conſtat Deum idipſum non intendere. Deinceps licèt aliquando multa in omni fere ſpecie vbique, præter curſum ordinemque naturæ communis faciat, in quo facto particularem naturam erraſſe dicimus: hæc tamen reſpectu illius intentionis & ſapientiæ perfecta ſunt, dici non debent monſtra; quandoquidem ipſe cum ſecundis cauſis concurrat ad iſtiuſmodi præſtanda & perficienda opera. Huc ſi adijcias illud argumentum, Deum ſcilicet nunquam falli poſſe, reſque adhuc non ſubſiſtentes ab illo ac ſi iàm eſſent præſciri: abſurdum & impium erit docere quòd monſtrum intendat, cuius creatio errorem arguit. Si vrgeas, Deum id intendere quod præter naturæ intentionem accidit, ſed hoc eſſe monſtrum; ergo Deum intendere monſtrum: Reſpondeo monſtrum non eſſe reſpectu Dei, ſed perfectum quoddam opus quod intendit, at reſpectu ordinis particularis naturæ, ideo monſtrum eſſe dicitur, quia præter intentionem eiuſdem generetur. Poſtremò quî fieri poteſt vt Deus dicatur monſtrum intendere, cùm ſit prima cauſa, actuque infinita, quę omnes cauſas ſecundas regat, flectat, moveat, pro liberrima voluntate & imperio ſuo, vt omnes philoſophi confitentur? Non ſunt ergo cauſæ impeditæ vel impedientes reſpectu Dei, vt quidam incautè loquuntur. Cauſæ enim quibus ille vtitur ſunt veriſſimæ cauſę, ad hũc vel illũ finẽ deſtinatæ, quæ ſi præter motũ definitum, & diſtinctum ordinem communis naturæ agant, monſtrum nobis videtur fieri: at illi qui hoc iuſſit fieri, cuique notæ ſunt cauſæ, non item. Is enim iſtiuſmodi præter communem curſum & intentionem naturę factis, potiùs clementer pręmonere contendit de futuris malis, quàm monſtrum intendere.

Deus non intendit monſtrum.

Ob.

Sol.

Monſtrũ nullum reſpectu Dei.

Peccatum monſtrum de forme.

præmonere dico mortales vt à ſceleribus & flagitijs ſuis (quæ ſunt reſpectu Dei monſtra) tandem diſsiliant. Cùm enim facti ſimus ad imaginem Dei, in qua eſt nulla labes, nulla deformitas; perpetratis peccatis monſtra ipſi ſumus. Quippe peccatum eſt planè monſtrum quod Deus non fecit, & tamen omnia fecit. Omnia fecit quæ non negant Deum; ſed peccatum eſt negatio Dei: qui enim peccat ſine Deo vivit. Quippe Deus æterna lux eſt, peccatum tenebræ, Deus ens totum, peccatum nihil, & tamen idôlum hominis. Nihil, quia nihil ponit, ſed privat ſpoliatque hominem eo principio in quo ſunt omnia bona: idôlum, quia hoc monſtrum totus fere mundus colit & veneratur. Monſtrum dico, quia illud verè monſtrum eſt, quod ſine Deo, ſine luce ex deformitate conſtat. Quid dicã plura? Deus non agnoſcit monſtrum præter peccatum, quantumvis non deſint qui illum monſtrum intendere, nec non cum cauſâ impeditâ & impediente concurrere affirment. At (vt modò dixeram) cauſæ impeditæ ſeu impedientes non ſunt reſpectu Dei, ſed perfecta media & inſtrumenta quibus operatur voluntatem ſuam, cui præter intentum nihil poteſt contingere, nihil caſu aut fortuitò evenire. Inter omnia ergo effecta naturæ, nihil malum, nihil fœdum, nihil imperfectum, ſi in ſuo genere conſideretur: at ſi cum nobilioribus conferatur, videtur ſic eſſe; non quòd ita revera ſit in natura ſua, ſed quòd comparatione factâ inferiorem gradum ſubſiſtendi habeat. Verùm vt obſcuritas noctis & vmbræ gratiam luci; vtque colores atri decorem & venuſtatem imagini addunt: ita effecta naturæ indigniora totius vniverſi excellentiam & dignitatem augent, quamvis ſint in comparatione nobiliſsimarum partium imperfectiora.

Peccatum quî nihil.

Peccatum Idolum.

Diſtinctio quæſtionum in hoc capite motarum?

Generatim in omnibus: hinc prima eſt quæſtio, *An natura*

1 A contrariis, quia fortuna & natura ſunt contraria; ſed illa temerè & incertè agit: ergo hæc ad certum finem deſtinatur.

2 A neceſſario, quia nihil eſt magis neceſſarij, in naturali cauſa rerum quàm vt perficiat ſua opera; quod quidem non poteſt, ſi non appetat finẽ in quo eſt perfectio.

3 A comparatis, quia vt ars appetit finem, ita natura; ſed ars in omnibus proponit finem: ergo ſimiliter natura.

4 Ab exemplis, vt inductione rerum ſingularum; vt

hirundo

agat propter finem? quæ probatur
- *hirundo in conficiendo nido, apis in formando fauo, aranea in texenda tela*; ſimiliterque res omnes & ſingulæ in ſuis actionibus intendunt finem: ergo tota natura intendit finem.
5 Ab intentione; quia in generatione cuiuſlibet rei agit propter formam; ſed forma eſt internus finis rei: ergo agit propter finem.
6 A modo agendi; quia natura ſemper mediis vtitur, quæ media ſunt propter finem.
7 A prouidentiâ diuina quam natura ſequitur, ſed illa ſemper agit propter finem: ergo & natura.
8 A definitione naturæ, quæ eſt vt ſit principium motus & quietis; ſed quies eſt finis: ergo.
9 Ab abſurdo; quia abſurdum eſt vt tam nobile agens ac natura careret fine.

Quoniam hæ tres quæſtiones rem vnã maximè vrgent, nimirũ naturam agere propter finem, eaſdem in vna tabula comprehendã. Dico igitur naturam agere propter finem

Speciatim in animalibus, maximè verò in illis quæ à philoſopho in 1. Met. ingenioſa & prudentia dicuntur. Hinc eſt ſecũda quæſtio, *An bruta animantia ſolo inſtinctu naturæ ferantur ad finem?* quod probatur
1 A definitione inſtinctus, qui eſt *impreſſio influẽtis primæ cauſæ, cuilibet rei naturali diuinitus in ſitę, qua ad opus & finẽ excitatur, dirigitur, adiuuatur.* Li. 1. Met. c. 1. Cotta apud Cic. lib. 3. de Nat. Deo.
2 A diſtinctione inſtinctus, ſiue ſumatur pro impreſſione diuinitus inſculpta, ſiue pro imaginatione formata, certum eſt bruta ſine iſtiuſmodi impulſu & ductu non poſſe tã miranda facere.
3 Ab electione boni, & fuga mali, quæ ſapientiam influentem arguit; maximè in illis brutis animantibus quæ magna & mira agunt.
4 Ab inductione & narratione multorum, quorum variæ & occultæ proprietates operandi, digito quaſi inſtinctum ſolùm diuinitus impreſſum euidenter demonſtrant.
5 A teſtimoniis philoſophorum, qui dicunt non ſenſu, non ratione, ſed inſtinctu ad certum finem bruta animantia ferri.

Singulariter in monſtris, in quibus producendis natura tum vniuerſalis, tum particularis agit propter finem: ſed particularis errat, vnde monſtrum naſcitur. Hinc tertia orta eſt quæſtio, *An natura intendat monſtrum?* in qua quæ. ſtione ſpectantur
Definitio monſtri, vt ſit *error naturæ particularis caſu contingens*: vel vt ſit *effectus naturæ à recta & ſolita diſpoſitione ſecundùm ſpeciem degenerans.*

Ratio multiplex monſtri generandi, quæ eſt
1 Ab imbecillitate formatricis virtutis.
2 A vitio materiç, in exceſſu, defectu, aut malâ diſpoſitione.
3 A parte receptaculi, nimis lati aut ſtricti.
4 Ex parte primarum qualitatum, intenſiùs aut remiſſiùs agentium.
5 Ex parte aſpectus mali.
6 Ex parte imaginationis.

Probatio quòd natura non intendat monstrum,

1 A definitione naturæ, quæ non esset verum principium, causa, materq; omnium effectorum, si monstrum intenderet.

2 A definitione monstri, quod est *error*, sed natura non intēdit errare.

3 Ab oppositione, quia quod fit casu, natura non intendit; sed monstrum fit casu: ergo natura non intendit monstrum.

4 A certitudine actionis naturalis, quæ secundùm ordinem principiorum procedit: & proinde natura non intendit eundem ordinem violare.

5 A providentia divina, motrice naturæ, quę non intendit monstrū.

6 A comparatione artis, quæ tametsi solùm imitetur naturā, errare non intendit: ergo multò minùs natura quæ illam docet.

7 Ab absurdo, quia natura naturāns, id est Deus, & natura naturata, id est causa proxima rerū naturaliū, sunt certissima agentia, quæ falli non possunt.

Argumenta in primam quæstionem, quæ est An natura agat propter finem?

Opp.

Aliæ rationes & argumenta assignantur tum à Philosopho, tum ab interpretibus, quibus hanc quæstionem probant. Ergo videris leviter causam tanti momenti & ponderis transilire. Antecedens constat, quia ab ordine, varietate, & pulchritudine universi efficacissimā, probant naturam non posse non agere propter finem. Nam quæ pulchritudo, quæ varietas, quis ordo, si non sit finis & usus ad quem destinentur?

Naturam agere propter finem probat Mundus, & maior.

Resp. *Cumulus ingens esset, si omnes articulatim causas, & probationes huius quæstionis in unum cogerem & coacervarem; capita solum & fontes tetigi ad quos reliquæ reducantur. Si vis tamen vt accumulatiùs agam, has iterum causas in specie trado; primam à mirabili varietate, secundam à singulari pulchritudine, tertiam ab æterno ordine, quartam à firmissimā stabilitate, quintam à divina consentione rerum; quæ omnia arguunt commune aliquod bonum, ad quod (vt ad finem) res omnes physicæ in choro naturæ conspirantes reducuntur. Est enim hoc bonum*

vari-

naturæ conſervatio, cuius deſiderium & appetitio veluti temperiem, fœdus, & amicitiam parit; vt alta cum imis, ſumma cum medijs, firma cum infirmis, æterna cum caducis, vniverſa cum ſingulis vehementer in conſervatione totius conſentiant, quod fieri non poteſt ſi natura in illis finem non appeteret. Si vrgeas vt vlterius agam ab exemplis rerum, ſolum hominem minorem mundum *tibi propono, in cuius anatomia nullam partem ſine vſu, nullam potentiam ſine fine proprio à natura formatam videris. Addo brutorum animantium quorundam mirabilem amorem, artem, induſtriam; addo elementorum qualitates, vires, loca, ordines, commutationes, addo deniq; cœli immenſitatẽ, motũ, lumen, influentiam, venuſtatẽ, aſpectũ multiplicẽ, imperiũ quo hæc inferiora regit; quæ omnia luculenter volumina nobis oſtendũt, in quibus ſcriptum eſt, Deum & naturam in omnibus propter finem agere.*

Opp. *Si natura ſemper agat propter finem in operibus ſuis, à fine non erraret; ſed errat, vt in monſtris contingentibus luculenter conſtat: ergo natura ſemper non agit propter finem.*

Reſp. *Vt grammaticus non eſt habendus indoctus, aut medicus imprudens, quamuis ille non ſemper rectè ſcribat, hic non ſemper infirmum ſanet: ita natura artifex rerum non eſt habenda expers finis, quamvis ſemper in particulari actione, & opere finem non aſſequatur. Reſpondeo ergo naturam non vniverſalem ſed particularem aliquando errare, at particularis naturæ error vniverſalis naturæ arcem non concutit.* Li. 1. Top. c. 12

Opp. *Natura non cognoſcit finem: ergo non agit propter finem. Ratio tenet, quia vt docet Philoſophus in Ethicis, duo requiruntur in agente propter finẽ, nimirũ finis cognitio, & mediorum quibus acquiritur comparatio; quibus addi poteſt cõſultatio de medijs aptis et idoneis, quorũ ope finis cõparatur.*

Reſp. Cognoſcere *hoc loco* finem, *eſt eam habere proprietatem, vt non deſinat agere donec ad finem perveniat; quamvis ergo natura non intelligat, naturæ tamen ductor author q; Deus intelligit, cuius nutum et inſtinctum ſequitur; quod eſt ſatis.* Natura quomodo cognoſcit finem.

Opp. *Si natura propter finem agat, cur hominem principem omnium ſuorum operum nudum, infirmum, inermem, miſerum præ alijs brutis animantibus fecit? cur luſum & quaſi pilam fortunæ fecit? videtur quidem in hoc non egiſſe propter finem, cùm dignißimis effectis maxima debeãtur beneficia. Oceanus hìc fluit orationis, ſed vix rivulos aperiam.*

Reſp. *Ineptè quidem agis; te nudum fecit vt ingenio, te infirmum vt ratione, te inermẽ vt prudentiâ teipſum ornes, armes, & defendas; mentẽ & imperiũ mentis tibi conceſſit: eſt ergo mater, non noverca natura. Quòd te miſerum eſſe exclames, memineris nullum eſſe miſerum niſi peccantem; quippe nulla eſt miſeria niſi peccatum, tu ipſe hauſiſti venenum, ſerpentem aſpice inveniſti remedium.* Natura mater non noverca hominis.

Cice. Lib. 1. Tuſ. Q.

Opp. *Multa ſunt in rerum natura quorum nullus eſt vſus, vt* beſtiolæ in diem viuentes, *&* herbæ noxiæ, *vt* toxica venena, *vt* monſtra, *vt* fæces terræ, *vt* ſpuma maris, *vt* tempeſtates, fulmina, terræ motus, *& ſexcenta alia: videtur ergo natura in omnibus non appetere finem.*

Reſp. *Indignus es qui in artificis excellẽtis officinam ingrediaris, ſi omnia*

Lib. 3. de Ani. T. 45. Plu. Lib. 3. Sympo. Quæſt. 1.

inſtrumenta condemnes quorum vſum non cognoſcis. Imprudens homo, Deus & natura nihil fruſtra agunt; ſi tales ſint beſtiolæ, *quæ cum ſole naſcantur & cum ſole cadant, vitæ brevitatem oſtendunt tuæ;* herbæ noxiæ, venena, monſtra, *aliaq; infinita quæ tibi videntur mala, infauſtum ipſum ſequũtur tuum; vſum tamen habent pœnæ ſi malè, ſalutis ſi bene et beatè vixeris. Nam vt ex* viperâ mithridatum *optimum arte conficitur: ita ex nocentiſſimis effectis naturæ, quæ ſunt in ſua ſpecie perfecta, & in toto vniverſo pulcherrima, ſingularis ſæpe vſus colligitur; quem tamen tu ideo condemnas quoniam eundem non cognoſcis.*

Mithridatũ optimum ex vipera.

Opp. *Illud propriè non fit propter finem à natura, quod nihilo minùs fieret ſi natura finem non intenderet; ſed ſic multa naturæ effecta fiunt: ergo natura non ſemper & in omnibus agit propter finem. Minor probatur, quia ſi natura in foliis ſurſum, & radicibus deorſum generandis finem non intenderet, ſic tamen hæc fierent; quoniam in illis calor ſurſum, in his frigus deorſum fertur. Similiter ſi natura frugum fertilitatem in pluvia non intenderet, pluvia tamẽ ex neceſſitate materiæ, id eſt, nubis iam gravidæ facta eveniret. Nubis enim vaporibus plena, radijſq; ſolis diſſoluta, ex neceſſitate in terram propter gravitatem & pondus ruit; nec non ſæpe præter intentionem naturæ ſterilitatem gignit. Huc adde illud de diſpoſitione dentium, in qua non tam intentio naturæ, quàm neceſſitas materiæ ſpectanda eſt, vt hi acuti & graciles, illi craſſi & maxillares fiant.*

Reſp. *Iſtis omnibus ſatisfactum eſt in textu, nimirum hæc evenire non poſſe ſi natura finem non intenderet. Ad rationem igitur dico, materiam*

Materia per ſe ſegnis.

nihil ex ſe poſſe facere (eſt enim ſegnis & otioſa cauſa rerum) in illa ergo neceſſitatem ponere producendi effecta, eſt planè abſurdum. Quippe ſi non ſit activa potentia virtuſq; naturæ, quæ excitetur materia, nec calor aſcendit vnde flores & folia; nec frigus deſcendit, vnde radix & vita; nec guttatim cadit pluvia, vnde fœcunditas & abundantia efficiuntur. Habet enim natura in hiſce omnibus intentionem, habet finem, quem non ex neceſſitate materiæ, ſed ex dignitate formæ, & vivacitate (vt ita loquar) potentiæ tandem aſſequitur. Vbi dicis aliquid ſæpe præter intentionem naturæ contingere, exempli cauſa

Pluvia eſt cauſa ſterilitatis per accidens.

ſterilitatem *non ſemel ex abundante* pluvia; *reſpondeo hoc contingere per accidens, non per ſe, quod vniuerſalis naturæ intentionẽ non tollit.*

Argumenta adverſus ſecundam quæſtionem, quę eſt Vtrum bruta animantia ſolo naturæ inſtinctu ad finem ferantur?

Opp.

Opp. *Senſu & phantaſiâ bruta animantia ferũtur ad finem: ergo non ſolũ inſtinctu moventur. Antecedens conſtat, quia ſenſum & phantaſiam habent, vnde appetitus naturalis boni aut mali naſcitur; argumentum tenet quia hoc verbum* ſolum *excludit alia.* Lib. 3. de Ani. c. 11.

Reſp. *Nomen* inſtinctus *motum ſenſus & phantaſiæ, & etiam quiddam vltra comprehendit, nempe actuam virtutem influentem primæ cauſæ, qua res quælibet ad ſuum finem acquirendum mouetur, dirigitur, & adiuuatur, vt ſuperiùs docui. Hoc ergo verbum* ſolum *non excluſivè (vt aiunt) ſed incluſivè ſumitur; quaſi diceres bellua ſolo inſtinctu, id eſt, motu ſenſus, phantaſiæ, & diuinæ potentiæ ad ſuum opus & finem mouentur; nam inſtinctus horum trium motum & impulſum continet, ſi fuſè & amplè ſumatur.* Inſtinctus quid ſignifi. cet.

Opp. *Semper inhæret ſcrupulus ille animo, quomodo bruta animantia aliæq; res naturales agant propter finem, cùm non cognoſcant finem, neq; deliberent de mediis quibus eundem conſequantur.*

Reſp. *Triplex eſt gradus progrediendi ad conſequendum finem, primus eorum quæ non ſolùm apprehendunt finem ſub ratione boni, ſed etiam cognoſcunt rationem, & proportionem mediorum ad eundem obtinendum; ſic homo & ſpiritus agunt propter finem. Secundus gradus eſt eorum quæ ſolùm materialiter per ſe concipiunt finem ſub ratione boni naturaliter conuenientis, & ſic ceruus ſiticuloſus aquarum fontes appetit. Cæterum attende, quoniam prima cauſa inſtituit in omnia & ſingula naturæ effecta, additur quædam occulta qualitas ſeu inſtinctus ſenſui & phãtaſiæ brutorum animantium, quo ſemper diriguntur, & quo ſæpe inſtructa, mira & obſtupenda agunt. Tertius gradus eſt eorum quæ non omnino cognoſcunt finem, agere tamen propter finem dicuntur, quia nutum & inſtinctum ſui motoris ſemper obſeruant, & ad illum finem tendunt ad quem ab illo diriguntur. Neq; hoc mirum videatur tibi; nam vt ſagitta, licèt ſit motus ſui ignara, tendit ad ſcopum ad quem impetu & directione iaculantis dirigitur: ita inſenſibilia & inanimata naturæ opera, quamvis ſint vitæ, ſenſus, & rationis expertia, ferũtur quidem ad illud bonum, ad quod (inſtinctu & diſpoſitione primæ cauſæ mouentis) in prima ſui origine deſtinãtur: ratio eſt, quia ſunt inſtrumenta Dei. Longior ſum quàm velim in hac reſponſione mea, vt intelligas omnibus pro dignitate gradus & eſſentiæ digniorem concedi influxum ſeu inſtinctum naturæ. Exempli gratiâ, hominibus digniſſimum, vt ratione & conſilio agant; brutis animantibus dignorem quàm plantis, quia nobiliores potentias vitæ, ſenſus, phantaſiæ habent; plantis etiam dignorem quàm lapidibus, quia propiùs in facultate vitæ ad primam cauſam veniunt. Inſtinctus ergo non vnus numero eſt in omnibus effectis naturæ, ſed varius & multiplex, idemque excellentior vel ignobilior, pro gra-* Triplex eſt gradus agẽdi propter finẽ.

du eſſentiæ vel exiſtentiæ ſuæ.

Opp *Unum ſcrupulum tollendo alium difficiliorem infers. Utrum ſit hæc doctrina conſentanea Ariſtotelis doctrinæ, cum recurras ad primam cauſam ſeu Deum, à quo iſtos tam varios inſtinctus petis? Nam ridiculum eſt ſi quærenti cur lapis deſcendat, reſpondeas quia ſic movetur inſtinctu primæ cauſæ, quando revera movetur pondere & gravitate ſuâ, cuius impetu deorſum vergit, vt ignis ſurſum volat alis quaſi levitatis ſuæ. Aut ergo concedēdus eſt dilectus in animatis & ratione carentibus, aut alius inveniendus eſt modus quo ferantur ad fines.*

Ariſtot. ſæpè recurrit ad primā cauſā.

Reſp. *Conſentanea eſt hæc doctrina Ariſtoteli, qui apertè in multis locis recurrit ad primam cauſam, vt in lib. 2. de Generatione capite 2. vbi ſcribit naturam non eſſe ſine ratione, intelligit rationem quâ dirigitur. Et*

Lib. 1. de cœlo. T. 32.

lib. 1. de Cœlo naturam & Deum iūgit, docens ibi Deum & naturam nihil fruſtra agere. Quaſi diceret, natura nihil incaſſum agit, quia divinæ ſapientiæ ductu dirigitur & movetur. Iterū lib. 12. Metaph. cap. 10. duplicē ordinē ſtatuit, vnum in naturâ, alterū in Deo, illum autem ab hoc pendere illic manifeſtè inſinuat. Sed quid moror? lege librum de Mundo, de quo ſi dubites, lege in eandem penitus ſententiam cap. 2. primi libri Polit. & libri 2. de

Lib. 12. Meta. c. 10.

Lib. de mūdo.

Lib. 11. polit. c. 2.

Partibus animalium Cap. 13. lege 8. librū Phyſic. & 10. Ethic. ſatis eſt ſi hoc vnum legas, quòd Deus ſit infinitus actus in omnibus & ſingulis, vt in 7. &

Lib. 2. de part. Ani. c. 13.

8. Phyſic. docet. Ad rationem igitur dico, quòd iſta directio primæ cauſæ nō ſit ſupervacanea, cùm nihil poſſit in finem tendere niſi prius ſic ordinetur: at omnis ordinatio ab intellectu eſt, & ſic opus naturæ eſt opus intelligentiæ, quia eſt opus Dei. Quod inſinuas ſublato hoc impulſu primæ cauſæ moueri tamen res naturaliter, vt lapidem deorſum, ignem ſurſum pondere & levitate ſua; dico, & verè dico, ſublato impulſu primæ cauſæ, id eſt, influente illius providentiâ, non ſolùm non ſic moveri, ſed etiam omnino non eſſe, quia

Naturæ opus quî opus intelligentiæ.

omnes omnium rerum eſſentiæ in prima cauſa ſecundum Ariſtotelem vniūtur. Non ridiculè igitur quærēti cur lapis deorſum tēdat, reſpōdetur, quia ſic

Gravitas & levitas executrices cauſæ

movet Deus: nā etſi per formā propriam aut gravitatē executrices cauſæ ſic moveatur, primario tamen ad hunc motum à prima cauſa deſtinatur.

Opp. *Quid reſpondes Thaleti, Pythagoræ, Anaxagoræ, Plutarcho, viris magnæ authoritatis, quibus bruta ratione ac ingenium attribuunt? non eſt levis aut contemnenda eorum authoritas: videntur ergo bruta animantia non ſolo inſtinctu ad finem moveri.*

Plu. lib. 5. de Depla. philo. c. 20.

Reſp. *Agnoſco mirabiles & obſtupendas ſæpe actiones brutorum, quæ ſine ratione, arte, & prudentiâ non videantur fieri, quibus ſpectatis doctiſſimi iſti viri acuerunt ingenia ſua, vt probarent ſcilicet belluas ingenium, ſermonem, rationem habere. Hoc quidem (vt opinor) non fecerunt, quia verè ex animo ſic eſſe cenſuerunt, ſed vt quid poſſit humani ingenij acumen*

Plin. lib. 8. c. Plin. lib. c. 1. eſt in elephātis inquit intellectus patrii ſermonis,

in

in re probabili explicanda oſtenderent. Nam certum eſt nec hirundinem *architectum, nec* araneam *textorem, nec* leonem *imperatorem, nec doctum* elephantem, *nec* canem *medicum eſſe, quamvis* hirundo *ædificet,* aranea *texat,* leo *imperet, literas cognoſcat* elephas, canis *ſanet. Hæc enim omnia non arte ſed motu naturæ, primoq; inſtinctu phantaſiæ agunt.*

Opp. *Si inſtinctus brutorum ſit nihil aliud quàm influens operatio phantaſiæ, definita ad indicium convenientis, determinansque appetitum ad fugam vel proſecutionem; quæro quomodo tanta rerum varietas oriri poſſit, vt ſingula fere individua ſingularum ſpecierum varias phantaſias, varios motus, varios fines haberent? Vnde mihi videtur, quòd neque ſit vna in belluis phantaſia, neque vna motio ſeu inſtinctus quo moventur, ſed variæ ſpecies ſeu ideæ impreſſæ aut innatæ, quibus (veluti exemplaribus) ad agendum propter finem inſtruuntur.*

Reſp. *Non ſum eâ opinione, quòd ſit vnus inſtinctus numero in omnibus brutis animantibus, neque quòd ſit vna phantaſia ſolùm, ſed multiplex, quæ varios iſtos motus ad multiplicia opera & fines eadem trahit: ſed quòd ſint exemplares in illis ſpecies aut ideæ, vel impreſſæ, vel innatæ, libenter non concedo, ne multum â dignitate animæ humanæ detraxiſſe videar, quam Ariſt. in primo ortu hominis raſam tabulam, id eſt omni imagine & ideâ vacuam arbitratur eſſe. Verumenimuero, vt iſtiuſmodi ſpecies in brutorum internis ſenſibus non relucere exiſtimem: ita iſtum inſtinctum divinitus conceſſum, inanem & otioſum non eſſe puto, ſed activam qualitatem & lucidam, quæ radijs ſuis illuſtrans informanſque phantaſiam, appetitum ad opus incitat. Nam vt cera exiſtens per ſe omnis formæ vacua, ſigillo impreſſo facta eſt figurata: ita phantaſia brutorum per ſe exiſtens, quaſi raſa tabula, per influentem & inhærentem inſtinctum redditur imaginibus plena & ornata, quibus diſtinctè ad varia & miranda opera commoveatur. Hoc non dico, quaſi defenderem bruta exemplares ideas in ſuis operibus producendis (vt artifices) imitari; ſed quia hoc inſtinctuum movẽte, naturalis qualitas ſeu proprietas data cuilibet animãti, tum magis ad proprium opus & peculiare excitetur. Quippe* aranea *hanc naturalem proprietatẽ habet, vt fibratim contexat* telam; *ſed niſi hæc proprietas inſtinctu rationis, prima influẽtis cauſa moueatur, beſtiola in rudiore tela ſine arte latet.*

Inſtinctus vnus non ineſt omnibus.

Bruta non habent innatas ideas Lib. 11. poſt. c. 1.

Opp. *Quid ais de* venatico cane, *qui nunquam edoctus videtur ſuam prædam non ſine diſcurſu perſequi & inſectari? Ariſt. certè cùm multa brutorum opera conſideraſſet, coactus eſt rationem quandam & prudentiam eorum aliquot concedere, vt in primo Metaph. conſtat, vbi quæritur An ratio ſit in belluis? cuius quæſtionis partem affirmantem defendit.*

Lib. 1. Meta. c. 1. & Li. 6. Eth. c. 7. & Lib. 2. de Fin. & Valla. Lib. 2. de Volup. c. 38.

Reſp.

Reſp. *Quod quæris de* cane, *de alijs quamplurimis quærere licebit, qua omnia & ſingula videntur quidem cum ingenio & ratione agere, ſed non agunt, quia mente & intellectu carent. Vbi vrges philoſophum, quaſi diceret coactus rationem eſſe in belluis, diſtinguimus eſſe quidem in belluis rationem, id eſt, non ſine ratione ductuque primæ cauſæ influentis agere. Eſt ergo ratio in belluis, non ſua, non propria; ineſt tamen ratio, id eſt, diſpoſitio primi motoris, quæ propriè inſtinctus naturalis dicitur. Neq; videatur mirum cùm dixerim rationem non propriam eſſe in belluis; nam vt ſervus, quamvis ſit naturâ homo, inſtrumentum animatum, rationis non ſuæ, ſed alienæ compos dicitur: ita multo magis belluam inſtinctu actam impulſamq; ad opus, participem rationis non propriæ, ſed altioris naturæ non ineptè dicimus. Quippe vt ſervus eſt inſtrumentum imperantis: ita eſt bellua, omniſque effectus naturæ inſtrumentum primi motoris, cui imperanti continuò perpetuòq; obſequuntur.*

Ratio qualis in brutis.

Li. 1. polit. c. 3.

Argumenta in tertiam quęſtionem, An natura intendat monſtrum?

Opp. *Quamvis natura non cognoſcat finem, ducem tamen habet dirigẽtem qui falli non poteſt: non ergo deſtituitur ſuo fine, & per conſequens non fit monſtrum; nam fieri monſtrum eſt falli naturam. Neq; eſt quod hîc reſpondeas falli particularem naturam, quippe illa quoq; inſtinctu primæ cauſæ movetur, finemq; ſuum aſſequitur; nam aliter curam omnium & ſingulorum non haberet Deus, ſi vniverſalem naturam ſine errore dirigat, & ſingularẽ erroribus infinitis ſubijciat.*

Reſp. *Scio graviores quoſdam philoſophos hîc defendere, Deum ſolùm cõmuni influxu & generali inſtinctu cum cauſis agentibus concurrere; ſed huic opinioni non ſubſcribo: exiſtimo enim ſingulis præeſſe providentiâ ſuâ ſingulari. Sed hinc concludis monſtrum fieri, aut falli naturam, quia monſtrum eſt erratum naturæ. Reſpondeo monſtrum fieri reſpectu particularis naturæ intendentis alium effectum, non autem monſtrum fieri reſpectu Dei ſic diſponentis naturam. At dicis, non falli particularem naturam quia à Deo dirigitur. Hoc nego, quia id ſemper non patet naturæ quod à Deo intenditur; iubet Solem ſtare, moveri terram, monſtrum eſt, ſi particularẽ naturam in ſuo ſtadio currentem ſpectes: at monſtrum non eſt, quia omniſcius author omnium, cauſas huius ſtationis & illius motionis non ignorat.*

Deus ſingulis præeſt providentia ſingulari.

Opp. *Naturam intendere monſtrum, nihil aliud eſt quàm naturam terminari ad tale producendum; ſed natura producens monſtrum terminatur ad productionem monſtri: ergo natura ſic terminata intendit monſtrum. Maior conſtat, nam intendere eſt non ceſſare, donec illud produxerit ad quod determinetur, vt in omnibus naturæ effectis patet: minor non egeat probatione.*

Intendere monſtrũ quid ſit.

Reſp.

Reſp. *Reſpondeo, naturam ex ſe non eſſe determinatam ad tale erratum; imò hoc profluit ex alio impediente naturam, vel ex aliquo intentiore concurrente & intendente oppoſitum; neque hinc fas eſt vt dicas, cauſam illam aut impedientem aut concurrentem intendere erratum, imo potiùs intendit rectum. Nam vt Albertus ait, cùm ex omni conſtellatione cœli fiant monſtra, conſtellatio rectum intendit, non monſtrum: ita non monſtrum reſpectu conſtellationis ſic influentis in materiam, ſed reſpectu naturæ particularis ad alium finem ſecundum naturalem curſum contendentis, impedita tamen; quia potentior cauſa, nempe aſpectus cœli, aliam formam intendebat.*

Opp. *Aliud à Deo fieri, aliudq; à natura intendi, eſt naturam Deo opponere; ſed hoc eſt abſurdum, cùm Ariſtoteles agnoſcat naturam eſſe ancillã & inſtrumentum Dei: Cæterùm idipſum contingit in producendo monſtro, quod recte (vt ais) fit à Deo, et tamen à natura nõ intenditur; imò fit præter, aut potius contra intentionem naturæ.*

Reſp. *Aliquà probaſſes, ſi probaſſes naturã reniti aut pugnare contra voluntatem Dei: aliud quidem fit aliquando à Deo, aliud intenditur à natura; ſed iubente Deo natura obtemperat, moveturq; ad illam formam aut finem ad quam Deus eandem non invitam trahit.*

Opp. *Homo nequam rem habens (cõtra naturam) cum lutulenta ſue, intendit contra naturam humanam monſtrum, ſi is corruptâ phantaſiâ intendat generare porcum: ergo natura aliquando intendit monſtrum.*

Reſp. *Sardanapalus iſte intendit facitque peccatum, quod eſt monſtrum; at porcum ex ſue generare, non eſt intendere monſtrum. Nam etſi horrendum ſit ſcelus quod committit, effectus tamen eſt naturæ quem gignit, ſi nefrens ex ſue generetur. Nam quamvis individua diverſarum ſpecierum coëant, quod eſt monſtrum, res tamen qua generatur, exiſtens vnius ſpecieinfimæ vnum, monſtrum dici non poteſt. Verùm ſi (vt aliquando iuſto iudicio Dei) complicata aliqua natura prodeat, partim humanâ ſpecie, partim bellinâ conſtans, monſtrum eſt; & quia rarò, & quia præter intentionem naturæ eveniat.*

Monſtrum ex individuis diverſæ ſpeciei quomodo oriatur.

Natura complicata monſtrum.

Opp. *Monſtrum definitur* defectio, imperfectio; naturæ; *ſed mulier eſt quædam defectio imperfectioque naturæ: ergo mulier eſt monſtrum. Mator eſt Ariſtotelis hoc loco, qui monſtrum ſic definit. Minor eſt quoque illius in primo Politicorum, vbi fœminam viro ſubiectam eſſe probat, quia eſt imperfectio naturæ. Agenti enim patiens, perfecto imperfectum naturæ ordine (vt ait) ſubiiciendum erit.*

Lib. 1. de Gen. Ani. cap. 20. & li. 2. de Gen. Ani. cap. 3.

Reſp. *Pudet me tam levi & triviali argumento reſpondere, at ne in re minima deficiam, deficienti & languenti huic rationi ſic reſpondeo; ſcilicet duplicem eſſe defectionem aut imperfectionem rerum, vel in humoribus, vel*

Rei duplex eſt defectio.

in

in partibus: imperfectio in humoribus non facit monstrum; in partibus verò si sit insignis, facit. Fœmina non est monstrum. *At fœmina est quædam imperfectio naturæ in humoribus, vt vides, idq; solùm comparatione factâ ad virum qui ageus principium dicitur, non autem est fœmina in se imperfectio vlla, sed excellens opus naturæ, comes vitæ, solatium viri. Vt ergo luna est stella perfecta, quæ tamen cum sole comparata imperfectior dicitur: ita fœmina formâ pulchra & speciosa est; at cum viro comparata cui subijcitur, impotentior dici potest. Quod dixerim imperfectionem in partibus esse monstrum, animadvertendum est me insignem & deformem imperfectionem intelligere, vel in raritate, vel in redundantiâ, vel in transpositione, vel in notabili deformitate partium, quæ decorũ & ordinem naturalem non sequitur.*

Opp. *Causa impediens in generatione monstri intendit monstrum, sed causa impediens in generatione monstri est sæpe ipsa natura: ergo ipsa natura aliquando intendit monstrum. Maior constat in hoc exemplo; sit causa impedita homo semper intendens generare hominem; sit vero causa impediens abundans materia, quæ fortasse duo capita, aut tres pedes intendit producere: sed hæc materia est natura (quippe natura in materiam & formam diuisa est) ergo natura intendit monstrum.*

In monstri generatione cõsiderantur tria. Resp. *In generatione mõstri cõsiderãtur tria, causa impedita, causa impediẽs, ipsaq; deformitas quæ monstri nomine appellatur. Agnoscis tu quidẽ causam impeditam semper agere secundùm legem ordinemq; naturæ, & monstrũ non intendere, similiter quòd causa impediens non intendat monstrum sic probo,* Monstrum nõ intenditur ne à causa impediente. *quia rectum est quod intendit respectu sui: rationem dupticem reddo, tum quoniam instinctu primæ causæ dirigitur, quæ falli non potest, tum etiam quoniam ad hunc finem & non ad alium suapte naturâ destinatur: respectu ergo impedientis causa monstrum duci non debet.*

Opp. *Fit monstrum non nisi ex naturalibus causis: ergo natura intendit monstrum. Antecedens probatur, quia causa impediens & causa impedita sunt naturalia. Præterea, quid aliud est intendere naturam aliquem effectum, nisi ad illius effectionem inclinare? sed natura inclinatur ad effectionem monstri: ergo monstrum intendit.*

Monstrum fit præter intentum naturæ. Resp. *Aliud est fieri aliquid cum intentione & ordine, aliud est fieri præter intentionem & ordinem naturæ. Dico id ipsum quod sæpe dixeram, fieri quidem monstrum ex naturalibus causis, scilicet ex materiâ & formâ, non tamen debito modo & ordine quem natura postulat & intendit, propter concurrentes aut intercurrentes causas, quæ ordinem naturæ pervertunt & impedunt. Non est ergo satis ad effectionem monstri inclinare, nisi ipsa inclinatio naturæ sit recta, effectioq; rei secundum legem naturæ ordinata.*

CAP.

CAP. 9.

Vtrum { *Maior ſit neceſsitas vnius cauſæ quàm alterius; maxima autem finis?*

MVLTA de principiis, multa de cauſis, multa de cauſarum connexione cum effectis, multa denique de vtriuſque relatione ad finem egit Philoſophus; hoc ergo eſt nunc epiphonema, hæc cataſtrophe huius libri, nimirum in principijs & effectis, in cauſis & cauſarum (vt ita loquar) catenis, abſolutam neceſſitatem eſſe, ſine qua vniverſi machina & ſtructura ruit. Sed hic oritur quæſtio, Vtrum hæc neceſsitas ſubſiſtendi in rebus, potiùs materię quàm fini ſit aſcribenda? Certârunt veteres philoſophi omnino aſſignandã eſſe materiæ non fini, quod probant exemplo ædificãdę domus, quã ideo ſic ędificari dixerunt, quia fundamẽtũ (propter lapidũ grauitatẽ) imum locum, parietes & tecta (propter lignorũ levitatẽ) locũ ſupremum occupant. Reſpectu ergo materiæ hoc vel illo modo affectæ, omnem in rebus ſubſiſtẽdi aut eſſendi neceſsitatẽ poſuerũt; ſed hũc errorẽ in textu corrigit Philoſophus, ſtatuẽs duplicẽ neceſsitatẽ eſſe, vnã abſolutã, ex hypotheſi alterã; vtrãq; in rebus phyſicis ineſſe putat, hãc reſpectu materię, illã reſpectu formę, quę nomine finis hoc loco definitur. Exẽpli cauſâ, cõcedit neceſſitatẽ eſſe materię in domo, & ſerrâ, ſed ex hypotheſi; nã ſi nõ eſſet materia, nec domus nec ſerra fierent; abſoluta autẽ neceſsitas (inquit) in fine ſeu formâ cernitur, à qua actũ ſubſiſtendi ipſa materia habet. Argumentũ quo hoc confirmat eſt à ſimilitudine deſumptũ in diſciplinis, in quarũ demõſtrationibus præmiſſę locũ materię, concluſiones locũ finis tenent: at in iſtis demonſtrationibus concluſio neceſsitatẽ abſolutã veritatis, præmiſſę neceſsitatem hypotheticam & (vt aiunt) conditionatam habent. Similiter ergo in materiâ nõ eſt abſoluta neceſsitas, ſed in forma aut fine, quã ſimpliciter & abſolutè materia ſequitur. Nã ſi ponatur finis, neceſſariò ponuntur media; vt poſita formâ quæ eſt finis generationis, neceſſariò ponitur materia quę eſt propter formã; ſi verò ſit materia, non neceſſariò eſt forma: neceſsitas ergo abſoluta eſt reſpectu formę, nõ reſpectu materiæ; reſpectu (inquã) formę quę finis hoc loco dicitur; nã forma eſt finis & perfectio rei. Sed vt eſt abſoluta neceſsitas reſpectu

Neceſsitas duplex.

Forma nomine finis definitur.

Formę & finis maior neceſsitas eſt quàm materiæ.

Materiæ qualis neceſsitas,

respectu formæ, quia posità formâ ponitur materia: ita est ex hypothesi necessitas respectu materiæ; quia forma sine materiâ esse non potest, vt lectus nõ est sine ligno, serra nõ sine ferro: at lecti serræq; absoluta necessitas in distincta forma, vsu, & fine cernitur. Sic domus necessitas non est in lapidibus aut lignis, sed in fine, qui est protegere & conservare homines contra iniurias cœli, cuius contrarium inepte quidam (vt videtur) Philosophi ætate defenderunt. Conclusio hæc est, causas omnes, maximè causas necessitatis philosophis disquirendas esse, idque non tam ex parte materiæ, quàm ex parte formæ & finis. Docet enim Aristoteles physicum magis circa finis & formæ, quàm materiæ considerationem versari; tum quia illa est causa huius, tum quia in ratione seu definitione magis vtimur formâ quàm materiâ; vt in naturalibus & arte factis constat. Hoc tamen dicit, non quòd existimet materiam non esse necessariam in definiendis rebus, sed quoniam formam magis esse necessariam putet, cùm non solùm nomen, sed etiam differentiam essentialem rebus definitis addat.

Quæstio.

Explicato iam textu, quæstio nunc vna vtcunque discussa articulatiùs prosequenda est, *Vtrum maior sit vnius causæ necessitas quàm alterius, maxima vero finis?* Comparatio necessitatis hoc loco est inter materiam & finem: verum quoniam per finem nõ solùm externam perfectionem rei, sed etiam internam formam apertè hic Philosophus intelligat, cùm formam finem nominet, cùmq; sub nomine materiæ (vt est in motu) efficientem causam nonnunquã insinuet: absre non est, in comparatione omnium causarum movere hanc quæstionem, An maior sit necessitas vnius causæ quàm alterius, maxima verò finis? Distinctio necessitatis ex ipso textu constat; aliam nimirum esse absolutam, aliam conditionalem seu hypotheticam. Necessitas quidem est in omnibus causis, sive essentiam, siue existentiam spectes; de materiâ & formâ non omnino est controversia, cũ res quælibet naturalis ex illis constet; de efficiente quoque & fine lis esse non debet, si consideres naturam ipsam à Philosopho effectricem causam, Deumque finem omnium appellari. Ea enim omnia necessaria dicuntur, *sine quibus res esse absolute & simpliciter non possunt*; sed sine omnibus & singulis causis res absolutè & simpliciter esse non possunt: ergo omnes & singulæ causæ sunt necessariæ. Assumptio probatur, quia sine intentione finis non movetur natura, sine actiuâ potentiâ naturæ non mouetur materia, sine motu materiæ non acquiritur forma, sine acquisitione formæ res nulla naturalis constituitur; proinde sine omnibus & singulis causis res absolutè

Necessitas est in omni genere causæ.

Necessarium quid.

et

et ſimpliciter eſſe non poſſunt. Intentio naturæ finem, actiua potẽtia materiam, movens efficientem cauſam, appetitus formæ materiã, perfectio materiæ formam eſſe neceſſariam arguit. Finis ergo eſt neceſſarius, quia ab illo incipit natura; efficiens cauſa etiam neceſſaria, quia per illam (ſegnem aliter & otioſam) materiam movet natura; materia ipſa eſt neceſſaria, quia ex illa res conſtat; forma denique eſt neceſſaria, quia per illam res definitur. Sic (vt vides) omnes cauſæ ſunt neceſſariæ, at ſic neceſſariæ, ut aliæ alijs magis minùſque neceſſariæ dicantur. Nam ſi compoſitionem ſpectes materia, ſi definitionem forma, ſi motum efficiens cauſa, ſi vſum finis magis neceſſarius dicitur, vt quidam non indocti philoſophi hũc locum interpretantur.

Cauſa alia magis neceſſaria.

Verùm cùm Ariſt. ſimpliciter in abſoluta neceſſitate finẽ materiæ anteponat, quid per finem intelligat quærendum eſt. Quippe ſi per finem externam illam cauſam intelligat, quę in ſola intentione animi aut naturæ latet, ſuũque eſſe adhuc reale nõ habet, videtur id affirmare quod eſt rationi & philoſophiæ planè contrariũ. Nã quì fieri poteſt, vt id quod metaphoricum ſolùm, aut ſaltem intelligibile ſolùm eſſe habeat, magis habeatur neceſſarium quàm aliud vllum principium, quod per ſe & vi ſuâ ſubſiſtentiam habeat? Ambagibus relictis, dico per finem hoc loco præcipuè formam eſſentialem intelligi, & ſic magis quiddam neceſſarium quàm materia aut efficiens cauſa dicitur; quia illius neceſsitas eſt ſimplex & abſoluta, materiæ autem & efficientis cauſæ neceſsitas ex hypotheſi & conditione. Porro vt amplùs & ſubtiliùs ſecundùm veritatem hanc quæſtionem defendas, affirmo finem, licèt non ſumatur pro forma, magis tamen eſſe neceſsarium quàm aliam cauſam vllam, exceptâ primâ, quæ & efficiens & finis omnium dicitur. Ratio vna (qua hoc ipſum probo) eſt, quia finis ſiue ſit internus vt forma, ſiue ſit externus vt vſus rei, primum principium eſt quo movetur natura ad aliquid producendum, ſine quo motu nihil omnino fit aut fieri quidem poteſt. Siquitur ergo finem eſſe maximè neceſſarium, & pro cæteris cauſis in eſſe rei primum quaſi pulſum, motum & principatũ habere; & quamuis modò videbaris obijcere, finem eſſe ens ſolùm intelligibile & metaphoricum; non oblitus prioris meæ de fine opinionis dico, finem & in ipſa naturâ, & in prima cauſa, & in potentiâ actiuâ mouente naturam habere eſſe reale, licèt perfectè non exiſtat, donec res actu ſuum vſum habeat. Sed hæc obiter; pergam.

Per finem hîc Ariſtoteles intelligit cauſam formalẽ.

Finis maxmè neceſſaria cauſa.

In fine non ſolùm eſſe ſuum per intentionem naturæ, ſed bene eſſe

eſſe ſuum per abſolutam perfectionem res quælibet phyſica habet: ſed magis neceſſaria eſt illa cauſa quæ & eſſe & bene eſſe, quàm quę nudam eſſentiam tribuit: ergo finis quàm aliæ cauſæ eſt magis neceſſarius. Maioris probatio perſpicua hinc eſt, quia magis id neceſſarium eſt quod & hominem, & hominem beatum facit, quã quod hominẽ ſolùm, aut rationale facit. Si dicas hoc loco, beatum eſſe hominem nihil ſpectare ad eſſe hominis; reſpondeo ſpectare & ad eſſe, quia primùm intenditur, & ad bene eſſe, quia ſine hoc fine homo non perficitur. At iterum dices, me non philoſophicè diſputare; iterum reſpondeo me non latũ vnguem (vt aiunt) à philoſophiâ diſcedere, quæ docet hominem nihil aliud eſſe quàm formam ſuam, i. mentem, cuius obiectum eſt bonum, finiſque proprius ſummum & incommutabile illud bonum, à quo omnia & eſſe, & bene eſſe habent; Deum intelligo, quem Ariſt. ipſe veriſſimum finem mentis in decimo Ethicorum inſinuat eſſe. Nam aliter quorſum theoricam vitam meliorem eſſe practicâ ſeu actiuâ ait: in ſubiecto, obiecto, medio & fine; id eſt mente, veritate, ſapientiâ, Deo? eſt enim contemplationis ſubiectum mens, obiectum veritas, medium ſapientia, finis ipſe Deus; vt vitæ actiuæ ſubiectum naturalis appetitus, obiectum moralis virtus, medium ciuilis prudentia, finis ethicæ virtutis actio. Adde quod illic Philòſophus addit, excellere vitam contemplatiuam, quia in ea omnia, (ſubiecta, obiecta, media, fines) æterna & diuina ſunt: in vita autem practica caduca & moritura. Adhuc non videris ad idem diſputare; nam etſi hęc omnia veriſſima eſſe concedam quæ dicis, Deum eſſe proprium finem mentis, à quo eſſe & bene eſſe habeat; hoc tamẽ non probat, omnia à fine externo ſuum eſſe aut bene eſſe vendicare. Imò probat, quia Deus non eſt internum principium omnium, & tamen ab illo effectiuè eſſe, ab illo etiam finaliter bene eſſe habent. Neque ad illud confugiam aſylum, ut dicam finem externum eſſe de eſſentia compoſiti non ſimplicis ſubiecti, vt Agricola doctè in libris Inventionis defendit. Per ſimplex ſubiectum exempli cauſâ *hominem*, per compoſitum *hominem prudentem* propono. Vt ergo comparatione factâ prudẽtia non eſt de eſſentia hominis, at de eſſentia (vt ait Rodolphus) hominis prudentis dici poteſt: ita finis quãvis non ſit de eſſentia rei ſimplicis acceptę, rei tamen actu & vſu exiſtenti intrinſecus quodãmodo accommodatur & convenit. Sic fœlicitas eſt de eſſentia fœlicis, tametſi non ſit hominis ſi ſimpliciter & per ſe conſideretur. Ad hoc (inquam) profugium non convolo, quantumvis inſtitutum rectè & accomodatè probet, ſed illud ſemper vrgeo, intentionem naturę in

Cic. Somn. Scip.

Lib. 10. Ethi. c. 7.

Li. 10. Ethi. c. 7

Vita contemplativa Activa.

Deus non eſt internum principium omnium.

Finis neceſſitas qualis.

in generatione rerum naturalium primùm à fine excitari, sine qua intentione causâ tum conceptionis tum partus (vt ita loquar) res naturales nec in vtero formari, nec in lucẽ produci possunt; est ergo maxima præ cæteris causis finis necessitas, vtpote in qua cæteræ suam consequentem necessitatem habeant.

Hactenus de necessitate finis; non opus est plura de comparatione reliquarum causarum agere, cùm constet eius causæ necessitatem maiorem esse quæ propiùs ad finem accedat, eamque magis imitetur; sed forma propiùs ad finem accedit, eamque magis imitatur: ergo formæ est maior necessitas quàm materiæ aut efficientis. Semper tamen excipio primam efficientem causam, à qua omnia principia, causæ, & effecta pendent. Postremò maior est necessitas efficientis quàm materiæ, quia maior est necessitas moventis quam mobilis; sed efficiens causa est movens, materia autem movetur: ergo maior est necessitas efficientis quam materiæ. Propositio constat, si à primâ causa movente seu primo motore incipias, & ad infimam causam motricem venias. Semper enim invenias maiorem & dignitatem & necessitatem in movente quàm in mobili, tum quia illud agens principium, hoc patiens subiectum dicitur, tum etiam quia in illo est potentia, in hoc impotentia naturalis ineſt. Omitto reliqua quæ in hac causa dici possent, solumque hoc vnum in conclusione addo; finem in omnibus maximè necessarium esse, eundemque spectandum, considerandum, diligendum, quia omnia quæ sunt sunt propter finem. O vtinam homo hoc vnum ex philosophia tum divina tum humana disceret, omnia scilicet esse propter finem, hominem autem esse propter Deum! Sol, cœlum, elementa, omniaque quæ in eo sunt subiiciuntur tibi (ô ingratum animal) etiamsi tu non subiiciaris Deo: finis eorum es, & ad tuum bonum tendunt, Deus autem est finis summumque bonum tuum; hunc si diligas beatus es, si contemnas miser in sempiternum eris.

1 Necessitatis ordo in causis.
2
3

Necessitas & dignitas maior in movente quam in mobili.
1
2

Distinctio quæstionis in hoc cap. propositæ, Vtrum maior sit necessitas vnius causæ quàm alterius, maxima autem finis?

1. Infinita, fatalis, & divina, respectu omniũ tũ causarũ tũ effectuũ; & sic est simpliciter absoluta necessitas ponendi Deum, sine quo omnes causæ secundæ & effectus cadunt.

In expositione huius quæstionis distinguunt interpretes necessitatẽ, vt alia sit

1. Absoluta, eadẽq. duplex vel
  1 Ab intentione naturæ, quæ primùm & simpliciter in generatione rerum à fine incipit.
  2 Ab appetitione rerum, quæ semper & necessariò ad finem & formam tendit.
  3 A connexione & subordinatione causarum, quæ esse non potest si non sit finis in quo connectantur.
  4 A definitione effectuũ, in qua maior est vsus formæ quæ finis dicitur, quàm materiæ.
  5 A cognitione necessariâ, quæ maximè à fine pender, cùm in fine essentia & scientia coniungantur.
  6 A perfectione, quia materia est terminus *à quo*, finis autem terminus *ad quem*, in quo quies & perfectio rei cernitur.
  7 A suppositione, quòd sit magis necessarium bene esse quàm esse; sed bene esse est à fine.
  8 A comparatione, quia vt est maior necessitas in *vsu domus* quàm, in rebus à quibus constituitur: ita est maior necessitas finis, in quo status & vsus, quàm aliarum causarum, in quibus solùm ipsa species cernitur.
2. Finita, & sic est maior necessitas formæ & finis, quã materiæ & efficiẽtis: quod probatur

2. Ex hypothesi, seu conditionata, cuius consideratio duplex est, vel
  1 Generalis, vt omnes causæ inter se comparantur, & sic maxima est necessitas finis, maior formæ quàm materiæ aut efficientis naturalis, *naturalis* dico, quia efficiens causa prima & Metaphysica est omnium maximè necessaria, quia sine ea res omnino nec esse, nec bene esse possunt.
  2 Specialis, vt materia cum forma aut fine comparatur; & sic ex hypothesi materia dici potest magis necessaria quàm forma aut finis, quia est primum principium generationis. Verùm si absolutam necessitatem spectes, forma est magis necessaria, quia propius ad finem accedit; est quoque maior necessitas efficientis causæ quàm materiæ, quia maior est necessitas moventis quàm mobilis, vt *artificis* qui format, quàm *lapidis, ligni, & cementi* quæ arte copulantur, vt *domus* ex illis fiat; at maxima necessitas est in *vsu & fine domus*, vt homo ab iniuria cœli & hostis protegatur.

Opp.

Opp. *Est necessitas absoluta omnium causarum, vt concedit Philosophus: ergo inanis est ista disceptatio de maiore & minore, de simplici & hypothetica necessitate rerum. Antecedens probatur, quia est fatum, id est, absolutæ necessitas causarum, vt antea demonstratum est.*

Resp. *Alio sensu fati necessitas, alio sensu causarum necessitas definitur.* Necessitatis causarum & fati discrimen. *Fatum enim ex eventu necessitas dicitur, quia rebus imponit necessitatem; necessitas autem causarum hoc loco pro absoluta vel comparata conuenit, vel potius (vt loquar cum veteribus) causandi ratione sumitur; & sic sumpta necessitate fieri potest comparatio, quænam causa sit magis, quæ minus, quæ maximè necessaria.*

Opp. *Fatum est causa maximè necessaria; sed fatum non est finis: ergo finis non est causa maximè necessaria. Maior constat, quia fatum est diuina prouidentia, quæ est causa maximè necessaria, cui omnia ab illa dependeant.*

Resp. *Dubitatur vtrum fatum sit causa, cùm potius ordo & dispositio causarum quàm ipsa causa dicatur. Sed esto, sit causa vt pro diuina & æterna lege prouidentia sumitur, quid hinc concludis? hoc scilicet, quod sit maximè necessaria. Agnosco lubens; quia semper (vt superius docui) causam primam excipiendam puto.*

Opp. *Materia duplici de causa est magis necessaria quàm finis, primùm quia est internum principium omnium quæ fiunt, tum quia est subiectum primum in quo aliæ causa continentur; sed finis est externum quiddam, & vltimum quod acquiritur: ergo maior est necessitas materiæ quam finis. Maioris probatio ex eo liquet, quòd maior sit necessitas interni quàm externi, substantiæ quàm accidentis, cùm illud constituat & definiat, hoc verò fortuitò contingit.*

Resp. *Est finis duplex, internus qui forma, externus qui accidentalis &* Finis duplex est. *aduentitia rei perfectio dicitur: etsi respondere possim ad argumentum tuum, per finem intelligi hoc loco formam; dico tamen necessitatem hîc non tam in essendo quàm in causando à Philosopho insinuari. Cùm ergo causalitas (vt ita loquar) omnium primùm à fine per intentionem naturæ sumatur, maxima necessitas ipsius finis habetur. Quamobrem tametsi materiam internum & primum principium omnium quæ generantur, omniumq; reliquarum causarum primum subiectum concedat; maior tamen finis necessitas est, quia à fine hæc omnia operari natura incipit; imò frustra hæc omnia sunt, si non sit finis ad quem, vt ad scopum in omnibus & singulis natura feratur.*

Opp. *Maior est necessitas entis quàm non entis; sed materia & forma sunt entia, finis autem adhuc non acquisitus est non ens: ergo maior est necessitas materiæ & formæ quàm finis. Propositio nota est, quia non entis habetur nulla necessitas, quippe illius quod nō est nullus est vsus. Assumptio probatur, quia finis est in sola intentione naturæ.*

Finis est ens reale.

Resp. *Ad minorẽ respondeo, finem non esse non ens; nam sine finem intentum, sive finem acquisitum intelligas, ens reale est, vt superiùs demonstraui. De fine acquisito constat; si verò de fine intento dubites, dico eundẽ realiter esse in actiua potentia naturæ, vt fœtus in vtero matris, quãvis actu non existat: nihil est quod de formâ obijcias, nam forma in textu pro fine habetur.*

Li. 1. Phy. c. 9

Opp. *Maior est necessitas materiæ quã formæ: ergo malè in generali cõparatione causarũ docetur, esse maiorẽ necessitatẽ formæ quã materiæ. Antecedẽs probatur, quia forma naturalis (vt docet Philosophus) è potẽtia materia educitur: cũ ergo materia sit causa formæ, maior illius necessitas esse videtur.*

Resp. *Hoc argumentũ tenet, ac si diceres domũ extrui super fundamẽtũ: ergo maiorẽ esse necessitatẽ fundamẽti quã domus. Neg. hoc semper verũ est quod ais, formam educi ex potentia materiæ; anima enim humana (vt ait Philosophus) diuinitus accedit, neq. est per se organica; imo hoc dico, forma generationẽ esse diuinam, vnde Philosophus ipse formam quiddam diuinum appellat.*

Li. 1. de Part. ani. c. 11.

Cùm ergo dicas educi illam è potentia materiæ, non video quomodo id probes, cùm materia insulsum & otiosum sit per se principium, nullamque actiuam potentiam, sed simpliciter passiuam habeat; potiùs ergo ab actiua potentia & intentione naturæ, quàm à potentia materiæ formam educi verè existimes. Vnde maior necessitas formæ esse colligitur quàm materiæ, quia ad illam intentio naturæ, vt ad finem, naturali impetu & amore rapitur.

Li. 1. Phy. c. 9

Forma non elicitur è potẽtia materiæ.

Opp. *Maior est necessitas efficientis causæ quàm reliquarum: ergo apta non est ista in contrarium sensum causarum comparatio. Antecedens probatur, quia efficiens in generatione rerũ naturalium est primũ movẽs: nã quamvis à fine operari primũ incipiat natura, primũ tamẽ movens naturã est efficiẽs causa; vnde rectè à Philosopho primũ principiũ motus seu mutationis definitur esse. Vt ergo in ædificatione domus est maxima necessitas artificis, qui primum intẽdit, movet, & cõponit omnia: ita in generatione rei naturalis est maxima necessitas causæ efficiẽtis, quæ primùm materiam quasi consopitam excitet ad opus.*

Huius. lib. c. 3. T. 29.

Resp. *Primum quod movet naturam est finis, non efficiens causa; nam natura ad operandũ nõ movetur, donec operandi finis proponatur: at proposito fine in intẽtione, efficiẽs causa naturã ad intẽtionis effectũ acquirẽdum movet; sic & finis & efficiẽs causa rectè prima principia motus dici possũt, at finis in intẽtione, efficiens causa in mutatione rerũ. Sed hîc attẽde, me sẽper primam causam efficientem Deum excipere, qui respectu potentiæ suæ causa efficiens, respectu bonitatis finis rerum omnium dicitur. Hunc Deum effectorem admiremur, eumq. conservatorem in perpetuum sempiternis & diuinis laudibus honorifique veneremur.*

Finis & efficiens prima principia motus.

Finis libri secundi.

CAP. 1.

Vtrum { *Ignorato motu ignoretur natura?*
{ *Continuum & succesivum sint de natura motus?*

DEFINITA naturâ, & cauſis rerum copioſè a Philoſopho demonſtratis, nunc ſequitur vt de naturæ affectionibus propriiſq; adiunctis pauca dicantur. In tertio ergo hoc libro ſunt duo tractatus, in quorum primo de motu, in ſecundo de infinito, tum ex ſuâ tum ex aliorum opinione diſputat Philoſophus. Primus tractatus *De motu* tria habet capita, in quorum primo primùm hoc docet, nimirum ad naturalem philoſophum ſpectare vt motum probè cognoſcat & definiat; quod probat hoc enthymemate. Ad Phyſicum pertinet definire naturam: ergo ad eundem etiam pertinet motum definire. Conſequentia tenet, quia cognoſci aut definiri non poteſt niſi per motum; ignorato igitur motu neceſſe eſt ignorari naturam. Huic concluſioni in textu alia ſuccedit, nempe ad Phyſicum etiam ſpectare, vt *infiniti*, *vacui*, *loci*, & *temporis* accuratam ſcientiam teneat. Ordine hæc ſingula diſtinctè ſic probat, & primùm de infinito; quia conſiderato motu neceſſe eſt conſiderari ea quæ ſequuntur motum; at motum ſequitur continuum, (eſt enim, vt ait Philoſophus, motus de numero continuorum) ergo etiam motum ſequitur infinitum: nam *continuum eſt quod dividi poteſt in infinitum*. Secundò hoc ipſum probat de loco, vacuo, & tempore, quæ ſunt externæ affectiones naturę, idq; ad hunc modũ. Si pertineat ad Phyſicum definire motum, neceſſe eſt vt locũ, vacuũ, & tẽpus etiã definiat; quia motus naturalis ſine loco, vacuo, & tẽpore eſſe nõ poteſt. Nõ ſine loco & tempore ſecundùm veritatem, quia nihil movetur in pũcto loci, aut in momẽto tẽporis: ſine vacuo, ſecundũ celebriorẽ opinionem

Diviſio lib. 3.

Motus cognitio neceſſaria eſt Phyſico.

Lib. 2. Moral. ad Eude. ca. 5.

onem veterem philoſophorum, quos in hoc libro refellit Philoſophus. Expoſitione iam factâ quibus de rebus ſit acturus in hoc libro, accedit propiùs ad definitionem motus, ad cuius accuratiorem

Diviſiones tres præmiſſæ ad indagandã naturam motus.

inveſtigationem tres vtiles diviſiones tradit. Prima eſt, quòd entium quædam ſint actu, quædam potentiâ. Secunda, quòd entium alia ſint in prædicamento ſubſtantiæ, alia in prædicamento quantitatis, alia in prædicamento qualitatis, & ſic in cæteris categorijs apud dialecticos notis, in quibus omnia *quæ ſunt* continentur. Tertia eſt, quòd entium relatorum alia ex elatione & ſubmiſſione, alia ex efficientia & perpeſſione æſtimentur. Prima diviſio hunc vſum habet, vt

Harum diviſionum vſus.

intelligatur motus eſſe ens partim in actu, partim in potentia. Exſecunda colligitur in quibus prædicamẽtis inveniatur motus, nempe in ſubſtantiâ, quantitate, qualitate & vbi. Tertia demonſtrat neceſſariam dependentiã & relationẽ inter movens & mobile. Hinc inferuntur quædam concluſiones, nimirum *motus eſſe tantùm quatuor genera*, (communiter intellige, ſpeciatim enim ſex ſunt) quatuor tantùm dicuntur, quia ad quatuor ſolùm prædicamenta referuntur. Altera concluſio eſt, *motum non eſſe vniuocum*, quoniam eſt in diverſis prædicamentis. Vltima textus concluſio eſt, *in quatuor prædictis prædicamentis duplicem motum eſſe, poſitiuum & deſtructiuum*: vt *generatio* & *corruptio* ſunt in ſubſtantia, *accretio* & *diminutio* in quantitate. Epiphonema omnium eſt in hoc capite, quòd *tot ſint motus genera quot ſunt rerum ſpecies*, id eſt, quot ſunt rerum ſpecies acquiſibiles (vt aiunt) per motum.

Motus quot genera.

Motus non eſt vniuocum.

Quæſt. 1. Explicato iam textu aggrediar quæſtiones, quarum prima eſt, *An ignorato motu ignoretur natura?* Nimis curioſus mihi videtur Buridanus, qui in diſcutienda hac quæſtione magnum diſcrimen ponit inter has duas propoſitiones, *Ignoro motum*, & *Motum ignoro*. Miror certè quòd hunc imitatus ſuperſtitioſè Petrus Tartaretus, (vir quidem ſubtilis & doctus) affirmet has ſimiliter enunciationes differre plurimùm, videlicet *Ignorato motu eſſe neceſſe ignorari naturam*, & *Neceſſe eſſe ignorato motu ignorari naturam*: quaſi verò converſio ſimplex propoſitionis in priori exemplo, aut varia diſpoſitio huius verbi *neceſſe* in poſteriore, tantam ſenſus differentiam faciat. Sed magis faveo Tartareto, quia agnoſco adverbium hoc *neceſſe* ſignum eſſe modalis propoſitionis, quod aliter aliterque locatum mutare poteſt ſenſum. Sed quorſum hæc curioſitas in iſtâ quæſtione, in qua vnus eſt ſenſus ſentẽtiaq; Philoſophi, vtcunque hoc verbum collocetur. Nodo igitur ſcirpi

relicto

relicto, affirmo non ſine conſenſu doctiſſimorum Interpretum, neceſſe eſſe ſimpliciter ignorari naturam, ſi ignoretur motus. Sed attende, hoc ſignum *neceſſe* ſignificat neceſsitatem conſequentiæ non conſequentis, vel alterius partis conditionalis; & hoc verbum *ignoratur* non poſitiuum eſt (vt aiunt) ſignificans errorem ſcientiæ contrarium, ſed priuatiuam abſentiam ſcientiæ, quâ per definitionem quid res ſit cognoſceretur: ſenſus ergo eſt, ſi quis neſciat quid ſit motus, eum oportere ignorare quid ſit natura; quia motus ponitur in definitione naturæ; at parte definitionis ignoratâ incognita redditur tota definitio, & proinde res definita, quæ hoc loco eſt ipſa natura. Sit ergo hæc prima ratio confirmationis à definitione naturæ ducta. Alia eſt à relatione inter naturam & motum; quippe natura refertur ad motum; ſed vt vno definito relatorum, alterum cognoſcitur: ita vno ignoto alterum ignoratur. Motu ergo incognito, neceſſe eſt ut ignoretur natura, quia vtrumque ad aliquid (vt in textu docet Philoſophus) dicitur. Tertia ratio à modo ſciendi petitur, qui modus ſciendi idem eſt cum ratione eſſendi; at eſſe non poteſt natura ſine motu: ergo ſciri nõ poteſt ſine motu. Maior eſt Ariſtot. in Analyticis, minor ex hoc textu probatur, vbi dicit *naturam definiri per motũ*, & ex conſequenti eſſe non poſſe ſine motu, cùm motus ſit pars definitionis. Quarta ratio à neceſsitate cõſequentis ſuſcepta eſt, quia neceſſe eſt vt materia (quæ eſt natura) moueatur ad formã; at moueri ad formã nõ poteſt ſine motu: ergo ſine motu eſſe nõ poteſt natura. Si eſſe non poſſit ſine motu, nec ſciri poteſt: quia ſcientia à demõſtratione, demõſtratio à definitione ſuo medio pendet. Poſtrema ratio in cõparatione ponitur, nimirũ penitus ignorari naturam ſi ignoretur cauſarum inter ſe neceſſaria cõnexio ordo, & ſubordinatio; at ignorato motu hęc ſciri quidẽ nõ poſſunt: ergo ignorato motu penitus ignoratur natura. Maior huius ſyllogiſmi cõſtat, quia per cõnexionẽ, ordinẽ, & ſubordinationẽ cauſarum nõ ſolũ ad cognitionẽ naturæ phyſicę, ſed etiã ad cognitionẽ naturæ naturãtis pervenire licet, vt demonſtratũ eſt copioſè ſuperiùs. Minor probatur, quia intentio naturæ cognoſcitur per motum inchoatum à fine, progreſſio per motum fluentem ab efficienti cauſa, operatio per motum tendentem ad formam, perfectio per motum ceſſatẽ in fine, quę eſt abſolutio & veluti coſummatio operis ipſiuſq; naturæ operãtis: ignorato ergo motu penitus ignoratur natura, omniaque naturæ effecta vi motus conſtituta. Concludam verbo, vt artifex ille non poteſt definire horologium, qui motum ſingularum rotarum ignoret, quoniam in rotarum multiplici motu definitio & cognitio horologij

Motu ignorato, ignoratur natura.

1

2

3

Li. 1. poſt. c. 25

4

5

consistit: ita Philosophus quicunq; demum sit, non poterit omnino demonstrare quid sit natura, si causarum (quæ ambitu naturę cõtinentur) motum ignoret: ignorato ergo motu ignoratur natura.

Quæstio. 2.

Altera quæstio est, *Vtrum successio & continuitas sint de essentiâ motus.* Cùm omnis motus philosophorum iudicio, & etiam secundũ veritatem sit & successiuus & continuus, non est levis hæc quæstio de qua nunc agitur: sed ne diutiùs te cupidum & avidũ sciendi veritatem suspensum teneam, dico successionem esse de essentia motus, continuitatem autem non esse. Cæterùm mihi dicenti ne credas, credas rationi. Vt igitur rectiùs hæc quæ aguntur intelligas, breviter quid successio, quid continuitas sit dicendum est.

Successio est de essentia motus.

Continuitas non est.

Lib. 5. Meta. c. 6. Continuũ quid. Successio quid.

Arist. 5. Metaph. ca. 6. continuum id esse ait, *cuius motus est vnus*; successionem autem alibi definit, *motus fluxũ continuatum, cùm vna pars naturalis formæ post aliã paulatim motu acquiritur.* Est enim in successione continuatio motus non interruptio, reiq; mobilis non instans & subitanea mutatio. Rectè ergo definitur successivum id q̃ sine interruptione motus continuatur: vel (si apertiùs velis definire,) est *motus interna affectio seu differentia, tempore (fluente mensurâ rerũ) definita.* Tẽpus enim est *mensura motus*, & in acquirẽda formâ successionis gnomon et index. Non opus est vt pluribus naturam continui exponã; dialecticis enim nota est cõtinui definitio, vt sit id *cuius partes coaptãtur ad communem aliquem terminum indivisibilem.* Sed ad rem, successio est de essentiâ motus, cõtinuitas non est; horum primum sic probo. Successio est fluxus motus naturaliter tendentis à termino ad terminum: sed fluxus motus est forma quâ motus definitur: ergo successio est de essentia motus. Quid per fluxũ intelligam, fortasse difficile & obscurũ adhuc tibi videtur. Vide ergo familiare exemplum; vt in *aquâ* est motus qui loci mutationem, & fluxus qui ipsius motus cõtinuationẽ & differentiã spectat: ita in naturâ est progressio à termino ad terminum, continuatio verò eiusdem progressionis medium fluxus definiri potest. Et iterum, vt fluxus *aquæ* non solùm est motus, sed quiddam amplius. i. continuatio non interrupta manantis aquæ, donec in mare aut aliquem terminum pervenerit: ita in omni mutatione rerum naturaliũ, fluxus non solùm inchoatus motus dicitur, sed quiddam amplius. i. successio seu (vt loquũtur veteres) tendentia motus, qui formâ paulatim acquisitâ nominatur. Si res adhuc non planè & apertè eluceſcat, hoc vnũ per simile addo. Vt *pulsus* est *motus cordis* & aliquid etiam vltra, nempe *ebullitio spiritus in arterijs*, vnde medici certam corporis motionẽ intelligunt: ita fluxus est motus naturæ & aliquid etiam vltra, nẽpe successiua mutatio

Fluxus in motu quid

1

2

Pulsus quid.

tatio rei per media, vnde philosophi explicatam rei faciendę vel factæ rationem percipiunt; quemadmodum in motione *seminis* ad *sanguinem*, *sanguinis* ad *carnem*, *carnis* ad *partes corporis*, *partium corporis* ad *embrionem*, *embrionis* ad *perfectũ hominem* constat. Motus in hisce omnibus actus inchoatus, at successio, fluxus continuatioq; eiusdẽ motus dicitur. Sed iste fluxus, hęc continuatio seu tẽdẽtia nõ re differt à motu: successio ergo est de essẽtia motus. Prętera, omnes philosophi fatentur motũ nõ esse formã partim acquisitã, partim acquirendam (vt quidam somniârunt) sed viã & quasi manũ moventem, quâ natura apprehẽdit formã: at viam tendere per hãc ad formã, aut formã per hanc manum apprehẽdere natura nõ potest sine successione: est ergo successio de naturâ motus. Porrò quid aliud est *mobile paulatim accedere ad perfectionem formæ*, quàm fluxu quodam motus vnam formæ partem post aliam acquirere? at sic acquirere formam est essentialis ratio motus: est ergo successio de naturâ motus. Postremò per successionẽ, motus propriè & naturaliter sũptus à subitanea mutatione (quę nõ est motus) essẽtialiter distinguitur; sed nihil essẽtialiter aliquid ab alio distinguit nisi sit ex illius essentia: ergo successio quæ motum essentialiter à non motu distinguit, est motus essẽtia. Quòd motus ab instantanea mutatione distinguatur hinc liquidò constat, quia motus partes secũdùm prius & posterius habet, mutatio autem non habet.

1 Successio hęc re non differt à motu.

2

3

4

Motus & mutatio instantanea differũt

Sequitur vt breviter explicem quomodo continuum non sit de natura motus. Agnosco hoc loco continuitatem esse quidem necessariã passionẽ motus, quâ secluſâ non existit motus, esse autẽ ex illius essentia probabiliter nego. Rationes verò quibus adductus sum vt id dicã, hæ sunt. Prima à distinctione vnivoci, quia continuum est ens simplex & vnivocum, in categòria quantitatis definitum, sed motus est analogum in diversis categorijs positum: ergo continuũ non est de essentia motus. Altera ratio ab adiunctis vtriusq; ducitur, quia motus est ens incompletum (cùm sit progressio formæ imperfectæ ad perfectiorem) sed continuitas est ens completum, cùm sit species perfecta quantitatis: ergo continuitas non est de essentia motus. Vis huius rationis in hoc cernitur, quòd absurdum sit idem esse completũ & incompletũ; at idem esset completum & incompletũ, si continuum (quod est ens completũ) sit de natura motus, qui omnium philosophorũ calculis ens incompletum dicitur. Postrema ratio sic se habet; motus est actus & acquisitio successiua formę: sed cõtinuitas nõ est formaliter actus seu acquisitio successiua formæ: ergo continuitas nõ est de essentiâ motus. Huc addi possũt alia argumẽta,

Cõtinuitas est passio motus necessaria, sed non de essentia eius.

1

2

3

nimirum

Lib.1.de Cœl. ca.1.& lib.1. Phy.cap.4.

ninirum continuum id esse quod dividi possit in infinita. Nam vetus est illud Philosophi, quòd in cõtinuis nõ possit inveniri mininũ, & in discretis non possit inveniri maximum; sed motus terminis *à quo* & *ad quem* semper clauditur & definitur: ergo continuum nõ est de

Motus est mensura per accidens.

naturâ motus. Demonstrabis etiam hoc verum esse, si dicas continuũ esse mensurã per se, motum autem esse mensuram per accidens; nec non sæpe principio, subiecto, fine inter se discriminari; quod quidẽ non esset, si continuum essentiam motus contineret.

Hæc mea opinio est de hisce duobus adiunctis motus, continuo scilicet & successivo: si firmiora in contrariã partẽ adduci possint argumenta, manũ ferulę (vt aiunt) subiiciam, meumq; libenter agnoscã errorem; erroris semper facilis erit venia, vbi veritatis nulla secatur vena. Supereſt vt antequam ad expositionẽ proximi capitis accedã, (in quo traditur definitio motus) paucis perstringam ea quæ ad mo-

Ad motum requiruntur.

tum requirũtur; sunt verò movens, mobile, terminus *à quo*, terminus *ad quem*, tempus quo mensuratur motus, successio, continuitas, formæ inchoatio, perfectio etiam eiusdem. Movens vt natura, quæ est principium motus, mobile vt corpus vel ens aliud, quod est subiectũ motus, terminus *à quo* vt ens inchoatum, à quo incipit motus, terminus *ad quẽ* vt ens completũ, in quo quiescit motus, tẽpus vt hora, dies, mensis vel annus &c. quo terminatur motus, successio vt fluxus ille quo cõtinuatur motus, cõtinuitas vt res mensurata per se aut per accidẽs, vnde vnus idẽq; numero denominatur motus, inchoatio deniq; formę quâ actus imperfectus, acquisitio formæ quâ actus perfectus motus definitur esse. Sed de istis postea pluribus, nunc solũ vmbrã quasi removeo, vt definitio motus (quam proximè tractabo) intelligatur.

Distinctio vtriusq; quæstionis:

Vtrum { *Ignorato motu ignoretur natura? &* / *Continuum & successivum sint de natura motus?*

1 Necessitas sciendi motũ, quia ignorato motu ignoratur etiam natura; quod probatur

1 A definitione naturæ, quæ est, vt *natura sit principium motus.*
2 A relatione inter movens, mobile, & motũ; quorum vnum sine altero definitè cognosci non potest.
3 A modo sciendi, qui est idẽ (vt in Analyticis docet Philosophus) cũ ratione essendi: si ergo esse nõ possit natura sine motu, sciri non poterit sine motu.
4 A necessitate consequentis, quia materia primũ principium in generatione rerum, sine motu esset segnis & otiosa.
5 A comparatione omniũ causarum, quæ per motum connectuntur, subordinantur, & ad sua effecta fatali (quasi) necessitate pertrahuntur.

In

6 A similitudine *horologij* artifici penitus incogniti, si motus rotarum ignoretur; pari modo tota natura latet philosophum, si causarum motus lateat.

7 Ab inductione singulorum effectuum in rerum natura, quorum nullus sciri potest sine motu, cùm per motum fiat: ergo nec ipsa natura sciri potest sine motu, cùm illius ope omnia faciat.

8 A fine, quia naturæ perfectio præcipuè in motu cernitur; nunquam enim est otiosa natura, sed semper (vt docet Philosophus) in actione & motu: quippe otiosa languet natura, movens aut mota revivisit.

In hoc primo capite demõstrãtur præcipuè duo,

Proprietas seu affectio quæ est vel

Interna vt successio, quæ docetur esse de naturâ motus

1 Quia successio est *fluxus ipsius motus, tendentis à termino ad terminum*; sed talis fluxus est re idem cum motu: ergo successio re eadem est cum motu.

2 Quia motus per se tendere ad formam acquirendam non potest sine successione: est ergo successio de naturâ motus.

3 Quia successio essentialiter distinguit motum à non motu, rebusque aliis omnibus quæ non sunt motus.

4 Quia successio convenit tempori rebusque caducis ratione motus; nam quamvis tempus sit mensura motus, motus tamen in tempore est causa successionis: successio ergo propriè ad motum spectat, ipseque motus dicitur, vt *pulsus motus cordis*, ita tamen vt sit quiddam amplius, id est, continuatio motus: vt pulsus præterquam quòd sit *motus cordis*, est *in arteriis ebullitio spiritus*.

Externa vt cõtinuitas, quæ docetur non esse de essentiâ motus,

1 Quia continuum potest esse sine motu, vt in *linea*.

2 Quia continuum est vnivocum, motus vero analogum.

3 Quia motus essentialiter successivus est, non autem continuus.

4 Quia continuum est proprium motus, non forma.

5 Quia continuum est ens completum, motus ens incompletum.

6 Quia continuum est semper divisibile, motus autem terminis definitur.

7 Quia continuum est mensura per se, motus autem per accidens.

Argumenta

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum ignorato motu ignoretur natura?

Li. 1. Phys. c. 9. Opp. *Definiri possunt partes speciesque naturæ sine motu: ergo ignorato motu non necesse est vt ignoretur natura. Antecedens probatur, quia in primo lib. Physicorum, materia & forma (quæ sunt species partesq; naturæ) sine motu definiuntur; illa vt sit principium vnde omnia primùm oriantur, & in quod resolvantur vltimùm; hæc vt sit principium quod det nomen et esse. Argumentum tenet, quia à partibus ad totum, & à speciebus ad genus ratio inventionis sequitur.*

Motus est implicitè in definitione materiæ & formæ. Resp. *Materia & forma sunt species naturæ, & definiuntur sine motu explicitè, implicitè tamen motus in earum definitione necessariò intelligitur, cùm neq; à materia res oriri, aut in eam resolvi possint sine motu, neq; forma dare nomen & esse nisi per motum possit.*

Opp. *Natura est prior motu cùm sit illius principium, sed prius intelligi potest sine posteriori: ergo natura intelligi potest sine motu, & per consequens ignorato motu non ignoratur natura.*

Resp. *Natura vt significat ordinè in generatione rerum non est prior motu, sed relatio quædam, eademq; cum motu simul.*

Opp. *Quiete ignoratâ non ignoratur natura: ergo motu ignorato non ignoratur natura. Ratio sequitur, quia natura non est minùs principium quietis quàm motus; imo magis videtur esse principium quietis, quoniam per nomen quietis forma & perfectio rei, per nomen motus inchoatio & imperfectio insinuatur.*

Quies non adeò necessaria est ad naturã cognoscendam ac motus. Resp. *Quidam huic argumento sic respondent, quòd quies sub ratione motus contineatur, sed quoniam cognosci quies non potest nisi per motum, idcirco solùm motus à Philosopho nominatur. Alij respondent, per quietem non intelligi perfectionem seà privationem motus, quia tum desinit motus cùm forma acquiratur; verùm quoniam scientia magis ab ente positivo quàm privativo, ab affirmatione quàm negatione pendeat, potiùs dicit Philosophus ignorato motu ignorari naturam, quàm ignoratâ quiete. Postremò respondeti potest huic rationi, quòd licèt per quietem insinuetur forma perfectioq; rei, minùs tamen hinc cognoscitur natura, quia eiusdẽ prima affectio est ipse motus, quo tanquam vehiculo à forma ad formam rapitur.*

Li. 2. Phys. c. 1. Opp. *Aristoteles dicit naturam esse per se notam in primo capite secundi libri: ergo non opus est notitiâ motus vt magis innotescat.*

Natura quî per se nota. Resp. *Levis est hæc ratio; nam etsi dicat Philosophus naturam esse per se notã si quaratur An sit, cùm in omnibus luce meridianâ clarior ipsa natura constet, non tamen dicit naturam esse notam quoad Quid sit, cùm tot volu-*

mina

mina philosophorum de illius essentia conscribantur.

Opp. Forma est natura, sed forma potest esse sine motu: ergo natura potest esse sine motu. Maior est Arist. quia forma est species naturæ; dividitur enim natura in materiam & formam. Minor probatur, quia forma est in qua quiescit natura, cùm sit terminus ad quem tendat. His concessis, sequitur ignorato motu nõ ignorari naturã, quia esse potest natura sine motu: at essendi & sciendi idem est modus eademq; ratio, vt in libris Demonstrationum luculenter docet Philosophus. Lib. 1. Post. c. 25.

Resp. Vis huius rationis ab eo pendet, quòd eadem sit ratio essendi & sciendi. Sed attende quòd dicamus nec formam perfectam esse sine motu; nam semper privatio successione delectata invidet quieti formæ semperq; mordet. Quãvis ergo natura videatur in formâ quiescere & constare sibi, ipsa tamẽ statu folia amittit sua, sæpeq; ipsa planta particularis cum vita & fructu cadit. Utor libentiùs hoc simili, vt intelligas in ipso statu non otiosam esse naturam, sed semper agere, adeo vt de re nulla verius dici possit illud quod dici solet, quàm de natura; nimirum illam nunquã esse minùs otiosam quàm cùm sit otiosa, nunquam minus quietam quàm cùm quietа. Cicer. Off. lib. 3. cap. 1.

Opp. Sunt quædam formæ naturales & æternæ: ergo mẽdax est leviscq; hæc tua responsio. Argumentũ tenet, quia si formæ sint æternæ, in illis semper sine motu feriatur natura, manetq; otiosa. Quòd verò sint quædam formæ perennes & æternæ, intuere cœlum & erubesce; si neges conscientia tua tuaq; scientia reclamabunt, at si taceas tibi Aristoteles tuus primo de Cœlo hoc ipsum verum esse annũciabit; idem dico de forma hominis. Formæ quædam æternæ.

Resp. Hoc qua potes vi & ratione urges, naturam esse posse perpetuò sine motu, & proinde concludis sciri posse sine motu. Proponis exemplum cœli, cuius forma est perpetua, in qua natura conquiescit. Age ergo, concedo id verũ esse quod dicis, formam cœli sempiternam esse, & in eadem natura perpetuò conquiescere. Sed audi, vna hirunda non facit ver, nec vna particularis natura hoc vel illo modo affecta legem vniversalem tollit. Video te adhuc subridere, quia putas vulnus influctũ sanari non posse. Audi ergo vlteriùs quòd cœli forma non sit simpliciter æterna, sed talis quæ secundum Aristotelem eam naturam habeat, vt mutari possit. Nam nihil secundum illum simpliciter & absolutè est immutabile, præter solum Deum, qui mutare potest omnia, ipse verò mutari non potest. Quòd verò non mutẽtur, ordo graduq; rerũ impediunt, cùm sic fatali nexu & necessitate disponantur omnia, vt cœlum capacissimum amplissimumq; corpus agens aliquod inferius habere nõ possit q; seperare poterit. Postremò hoc etiã audi ex Aristot. & tu quoq; erubesce, nimirũ posse mutari cœlũ cœliq; formã primâ motoris actione, qua est (vt ille docet 7. Physicorũ) infinitũ liberrimũq; agẽs, cuius potẽtia arguit, vt vides, mutari posse, quia est actu infinita, at volũtas nõ mutat quia cœlum medium omnia. Forma cœli non est simpliciter æterna secundùm Aristotelem. Cœlũ est medium omnia conservandi.

omnia conservandi fecit.

Opp. *Motus est naturalis passio naturæ; sed naturalis passio est accidens, accidens autẽ non est ne cessariũ ad essentiã; quod nõ est necessariũ ad essentiã non est necessarium ad scientiã (quia scientia & essentia vnâ demonstratione continentur) si ergo motus sit naturalis passio naturæ & accidens, verum hoc non est, quòd ignorato motu ignoretur natura.*

Resp. *Motus quidem est (vt ais) in aliys prædicamentis à natura. Nam natura est substantia, motus autem in aliys prædicamentis à substantia; dico tamen vt natura est in ordine ad effecta, relatum esse respectu motus, & sic vno definitè cognito, aut ignorato, necesse est vt cognoscatur aut ignoretur alterum. Aliy respondent hanc notionem naturæ non esse à priore sed à posteriore per demonstrationem (vt aiunt) quia est, non propter quid. Nonnulli dicunt motum insitam esse affectionem naturæ, comitemq; indissolubilem, quæ sublatâ vniversum statum ipsius naturæ tollitur.*

Argumenta contra secundam quæstionem, Vtrum successio sit de naturâ motus?

Opp. *Successio est de essentia temporis: ergo non est de essentia motus. Ratio tenet, quia motus & tempus sunt res essentialiter distinctæ. Antecedens probatur, quia partes temporis sunt prius & posterius, præteritum & futurum, quarum partium propria & essentialis mensura est ipsa successio; nam aliam magis propriam magisque internam non habent.*

Tẽporis partes sunt successiuę ratione motus.

Resp. *Confirmatio antecedentis est infirma: nam etsi partes temporis sint successiuæ, sunt tamen per accidens ratione motus, non autem per se ratione temporis; quippe præteritum aut futurum tempus dicitur, quia sic res subiecta motui successiuè in tempore commutatur.*

Opp. *Tempus est ens absolutum & vniuocum, motus autem est ens (vt in textu docet Philosophus) imperfectum & analogum: ergo successio potius per se tempori quàm motui videtur convenire.*

Resp. *Ratio hæc non cohæret, cum par vtriusq; non sit comparatio; nam quamvis tempus sit absolutum, non tamen requiritur necessario vt differentia propria alterius rei eidẽ per se accomodetur, licèt communiter & per accidens eidem convenire possit.*

Opp. *Successio essentialiter non conuenit omni motui: ergo successio non est de essentia motus. Antecedens probatur, quia motus cœlestis non est successiuus: quod sic probo, quia motus cœlestis est æternus vt habetur 1. de cœlo; sed in æternis non est successio: ergo motus cœlestis non est successiuus.*

Motus cœli est successivè æternus.

Resp. *Intelligitur illa propositio de æternis absolutè sumptis, vt de Deo cui omnia præsentia sunt, non autem de æternis in comparatione positis, vt de cœlo, cuius motus est successivè æternus, quia eiusdem continuatio æterna est.*

Opp. *Generatio & corruptio sunt motus, & tamen illis non conuenit successio*

ceſſio: ergo ſucceſſio omni motui non convenit, & per conſequens eſſentialis nõ eſt affectio motus. Antecedẽs eſt Ariſt. l. 1. de Gener. & Corrup. quòd ſit motus etiam in poſt prædicamentis cap. de motu aſſeritur: Sequela antecedentis probatur ex hoc libro, vbi docet generationẽ & corruptionẽ fieri in momẽto tẽporis, & ex conſequenti eiſdem ſucceſſio non convenit.

Generatio & Corruptio ſumũtur dupliciter.

Reſp. *Generatio & corruptio ſumi poſſunt vel progreſſiuè, & ſic ſunt motus genera, & eiſdem convenit ſucceſſio; vel ſumi poſſunt perfectiuè, & ſic nõ ſunt motus genera, neq; eiſdem ſucceſſio convenit, quia ſunt inſtantanea.*

Lib. 5 phy. c. 11.

Opp. *Idem de ſuâ ipſius eſſentiâ dici non debet; ſed ſucceſſio eſt ipſe motus: ergo ſucceſſio dici non debet de eſſentia motus. Maior ex ſexto Topicorum patet, vbi docet Philoſophus nihil definiri à ſeipſo. Minor probatur, quoniam ſucceſſio eſt fluxus, ſed motus eſt quidam fluxus, cùm forma imperfecta ad formã perfectam tendat: eſt ergo ſucceſſio motus.*

Succeſſio quî dici poſſit motus.

Reſp. *Succeſſio dici quidem poteſt motus, ſed dicitur etiam aliquid amplius, vt antè in ſimilitudine pulſus motuſq; cordis demonſtraveram.*

Succeſſio quî negatio.

Opp. *Succeſſio vt quidam rectè definiunt, eſt nihil aliud quàm negatio exiſtentiæ inſtantaneæ, in partibus entis moti ad terminum; ſed nulla negatio eſt de eſſentia alicuius, vt docet Philoſophus 7. Top. ergo ſucceſſio non eſt de eſſentia motus.*

Reſp. *Quamvis ſucceſſio per negationem explicari ſoleat, ens tamen poſitiuum eſt, & rectius fluxio ipſius motus definitur; ſic ergo, vt expers rationis negat hominem, ponit tamen brutum: ita & ſucceſſio motum ponit, cuius partes tamen ſimul eſſe negat, quæ ſi ſimul eſſent nulla eſſet ſucceſſio.*

Opp. *Succeſſio eſt fluxus formæ non motus: ergo malè definitur fluxus ipſius motus. Antecedens probatur, quia proprie fluxus eius definitur eſſe quod fluit; ſed forma à materia non à motu fluit: ergo potiùs fluxus formæ quàm motus definiri debet.*

Reſp. *Fluxus primò motui, tum formæ convenit; nam etſi forma fluat, fluit tamen per motum, vnamque ſui partem acquirit poſt aliam per ſucceſſionem.*

Opp. *Si ſucceſſio ſit differentia motus, ſoli convenit motui; at ſi ſoli conveniret motui ſequeretur motum eſſe ſuiipſius ſucceſſionem, cùm ipſa etiam ſucceſſio motus dicatur.*

Reſp. *Neſcio quomodo hoc argumentum fingis; verùm ſi hic ſit ſenſus, quòd ſucceſſio ſit motus, & per conſequens motus erit ſuiipſius ſucceſſio, quia alterius rei nullius eſſe videtur; Reſpondeo motum non eſſe ſucceſſionẽ ſuiipſius, ſed contineꝛe eam in eſſentia ſua; itaq; falſum illud eſt, quòd ſucceſſio non ſit alterius rei quàm motus: nam per accidens forma motu acquirenda convenit.*

Argumenta

Argumenta contra secundam partem secundæ quæstionis, quæ est Vtrum continuum sit de essentiâ motus?

Lib. 5. Metap. cap. 13.

Opp. *Aristoteles in textu ait motum esse de numero continuorum, & in Metaphysicis aperte motum inter species quantitatis continuæ enumerat: ergo continuum videtur esse de natura motus.*

Motus continuus dicitur per accidens tripliciter.

Resp. *Vtrique loco respondemus verbo, scilicet Aristotelem in utroque intelligere motum esse continuum per accidens, non per se: tribus enim modis motus continuus per accidens dicitur; ratione durationis, ratione subiecti, & ratione formæ acquirendæ. Ratione durationis, quia omnis motus tempore fit & mensuratur. Ratione subiecti, in quo est; nam vt accidentia materiæ alia, (qualia sunt color & lumen) extenduntur per accidens solum ratione corporis in quo insunt: ita motus cõtinuus dicitur ratione rei cui inhæret. Postremò ratione formæ, quam natura per motum sensim & pedetentim acquirit, & sic continuus a propria perpetuaque passio motus est, quippe secundùm Interpretes hic proprius modus est quo motus continuus dicitur.*

1

2

3

Opp. *Seclusâ consideratione continui omninò intelligi non potest motus; ergo continuum est de essentia motus. Antecedens probatur, quia seclusâ consideratione continui motus non erit successivus, quia successio in motu nihil aliud est quàm continuus fluxus eiusdem à termino ad terminum; at continui consideratione seclusâ iste fluxus esse non potest: ergo seclusâ consideratione cõtinui motus esse non potest.*

Resp. *Cardo huius rationis parùm firmitatis habet; nam eò voluitur, vt consentiamus nihil aliud esse quàm fluxum, fluxumque non esse si non sit continuum; sed contrarium huic superius satis abundè probavimus. Sed esto, concedimus consequens & consequentiam, non tamen sequetur continuum esse de essentia motus; quippe vt seclusâ consideratione lucis aut caloris, intelligi sol et ignis non possunt, quæ tamen ex essentia eorum non sunt: ita seclusâ cogitatione continui intelligi non potest motus illius, & tamen per accidens eidem convenire dicitur.*

Opp. *Definitio continui convenit motui: ergo continuum est de essentia motus. Antecedens patet, quia motus potest dici ens illud, cuius partes durationè succedentes invicem, per terminum communem, nempe per mutatum esse copulantur. Argumentum probatur, quia de quocunque essentialiter affirmatur alicuius definitio, de eodem affirmatur etiam definitum; sed definitio continui essentialiter affirmatur de motu: ergo nomen etiam continui essentialiter dicetur.*

Resp. *Vt definitio continui motui convenit, ita & definitum; sed per accidens solùm hæc definitio convenit, nempe ratione temporis seu durationis, similiter-*

militerque per accidens terminum cõmunem habet, nempe mutatum esse, *ratione perfectionis quæ in momento cernitur.*

Opp. *Motus nullam omnino essentiam habet: ergo inanis est tota hæc disputatio Vtrum continuum sit de natura motus? Antecedens probatur, quia in nullo certo prædicamento collocatur, (vt in fine huius capitis docuit Philosophus) vnde concludit motum esse æquivocum, nullamq; certam & definitam essentiam habere.*

Resp. *Enumeratio multarum conditionum quæ requiruntur ad motum (superius allata) plurimum huic inseruit loco; nam vt requiritur agens ad motum, sic est in prædicamento actionis; vt requiritur patiens, sic est in prædicamento passionis; vt requiritur tempus, sic est in prædicamento quantitatis. Quid opus est multis? reducitur semper ad prædicamentum, in quo illius termini ponuntur. Sic quamvis per se essentiam distinctam non habeat vt species, reductivè tamen habet in terminis ad quos revocatur. Sic quamvis vi & naturâ suâ sit æquivocum, distinctum tamen sit tandem vnivocum, certamque & definitam essentiam vendicat.*

Motus quomodo in prædicamento aliquo.

Opp. *Motus distinctè acceptus pro augmentatione, est per se vnivocum (vt ais) & per se in quantitate: est ergo quantitas aut continua aut discreta; continuum proculdubio affirmabis esse; si ita sit, sit ergo: non est linea, superficies, corpus, locus, aut tempus: ergo est essentialiter alia species quantitatis, & proinde concludo continuum esse per se & essentialiter, quod negas.*

Resp. *Motus distinctè acceptus pro hoc vel illo motu, est quidem vnivocum; non tamen sequitur quod sit species: potest enim esse proprium vel accidens, vt quidem hoc loco est, cùm pro augmentatione in quantitate sumatur. Quippe augmentatio est quædam passio quantitatis, non species, vt contendis demonstrare. Frustra ergo desudas in probando, quod non sit linea, superficies, corpus, locus, aut tempus, sed alia per se species, cùm omnino speciem absolutam quantitatis esse oppidò negemus.*

Augmentatio est passio non species quantitatis.

CAP. 2.

Vtrum { *Motus rectè definiatur.* / *Motus sit ens realiter distinctus à termino ad quem tendit, & à mobili in quo inhæret?*

HIVS capitis anceps expositio cerebrosos doctores inter philosophos plurimùm distraxit; & certè non mirum, cùm ipse philosophorum princeps Arist. motus esse etiam difficillimam cognitu fateatur. Nam sive motũ in se, siue opiniones Pythagoreorum & Platonicorum hoc loco agitatas & discussas de motu consideres, à dextra & sinistra labyrinthos videas. Primum si spectes, nempe motum in se, ens neque actu neque potentiâ, completum aut incompletum, finitum aut infinitum, perfectum aut imperfectum, certum aut confusum eundem definire potest. Obscura & abdita ergo est illius essentia, difficilis & ardua definiendi ratio, præsertim intellectu nostro existente passibili animi potentiâ, quæ certis non fucatis, definitis non confusis, apertis non obscuris rerum ideis consignari & informari debeat; aliter in tenebras voraginemque errorum præcipitanter ruit. Hinc (inquit Philosophus) materia prima solùm per analogiam cognoscitur, quia mera potentia est, nullamque speciem aut ideam sui habet, quæ in mentis humanæ tabulis imprimi aut consignari possit. Cùm ergo motus sit neque simpliciter potentia pura, nec simpliciter actus perfectus, sed media inter vtrumque via, eademque vestigijs philosophorum non trita, id est, eorum præceptis adhuc non evidenter nota; perspicuum id est quod Aristoteles hic docet, motum in oraculis philosophiæ rem admodum difficilem latere. Verùm quoniam est manus naturæ, & instar omnium instrumentorum, quibus natura in cunctis suis effectis cudendis vtitur, quoniamque motu ignorato penitus (vt probatum est) ignoratur natura; investiganda est & tradenda aliqua eiusdem definitio, qua mens instructa de moventibus & motis, de causis & effectis philosophetur melius. Assignat igitur Philosophus duas definitiones motus; verbis, non re & sensu (meâ quidem opinione) differentes. Prima sic traditur; motus est actus eius quod est potestate quatenus tale. Secunda, motus est actus mobilis quatenus est mobile. Prior definitio (si inter vtrumq; discrimen quæras) est prestior, propterea quòd solùm rem in potestate (puta materiam primam) mobilẽ ad formam contineat, hęc verò communior, quia non solùm rem potentiâ cohærentem, sed actu tendentem ab vna forma ad aliam comprehendit. Hinc Beatus Thomas sapienter (vt omnia) distinguit, quòd prior à posteriori differat; quoniam illa sit quasi demonstrationis

Motus cognitu valdè difficilis.

Materia prima cognoscibilis tantùm per analogiã.

Motus est quasi manus naturæ.

Motus duplex descriptio.

1

2

ſtrationis principium, poſterior autem quaſi concluſio; vt ſi hoc modo ratiocinari velis. Motus eſt actus eius quod poteſtate cõſtat, quatenus vim talem habet; ſed id quod moueri poteſt, ſeu mobile eſt res poteſtate coherens, quatenus eſt talis: ergo & motus eſt actus eius quod moueri poteſt, qua ex parte vim aut poteſtatẽ habet. In maiore huius ſyllogiſmi primam, in concluſione ſecundam definitionẽ vides. Vtrãq; Ariſt in textu illuſtrat ſex rationibus ad hũc modũ formatis. 1

Omnes ſpecies motus, vt generatio, corruptio, accretio, diminutio, alteratio, & loci mutatio ſunt actus; ergo omnis motus eſt actus. Motus eſt actus.

Antecedentis probatio exemplis perſpicua redditur, ſi generationẽ actum generabilis, corruptionem actum corruptibilis, & ſimiliter in cæteris tibimet proponas. Secunda ratio idipſum probat, quia illud eſt actus, per quod aliquid dicitur actu moueri; ſed mobile dicitur actu moueri per motum: ergo motus eſt actus. 2 Actus quid

Tertia ratio ad idem centrum tendit, ſed hoc vno addito, quòd motus ſit actus entis in potentiâ; nã omnis motus eſt actus eius quod mouetur, ſed omne quod mouetur eſt in potentiâ: ergo omnis motus eſt actus entis in potẽtia. 3 Motus eſt actus entis in potentia.

Quarta ratio vltimã partem definitionis adumbrat, vbi dicitur motus eſſe actus entis in potẽriâ, quatenus tale. Hęc ratio in ſuppoſitione & diſtinctione conſiſtit; in ſuppoſitione, quia ſupponitur mobile aliquo modo actu, aliquo modo potentiâ; vt æs deſtinatum ad ſtatuam eſt actu æs, non autem actu tale; id eſt ſtatua: ſed motus eſt ſolùm actus eius quod ad alium actum tendit, nempe ad formam internam vel externã, quæ propriè entelechia ſeu actus dicitur; vnde mobile ab hoc actu ad illum perfectũ, ens huiuſmodi, vel tale nominatur: in diſtinctione, quia actus eſt vel perfectus vt forma, talis non eſt motus; vel imperfectus, & talis motus habetur. Plura adduntur exempla de domo, ligno, & ſanitate, quæ pari modo intelligi & exponi debent. 4

Quinta ratio totã definitionem confirmat, quia motus eſt illud quo exiſtente in mobili mobile mouetur: ergo motus eſt actus entis in potentia, quatenus facit tale. 5

Poſtrema ratio in ratione Pythagoreorum & Platonicorum poſita ſic ſe habet; aut hæc definitio motus tradita admittẽda eſt, aut alia quam finxerũt antiqui, ſed illa quã dabant veteres & antiqui eſt explodenda, itaq; hæc iam tradita eſt approbanda. Minorem huius ſyllogiſmi probat, quia motus nec diverſitas, nec æqualitas, nec non ens, (vt illi ſomniârunt) eſſe omnino poteſt, vt duabus rationibus in textu ſatis manifeſtis docet. 6

Sed his omiſſis ad quæſtiones venio; quarũ prima eſt, *An recte definiatur motus?* Quanquam ex his quæ dicta ſunt de duplici definitione Quæſt. 1.

motus, eiusdem essentia vtcunque dignosci possit, ne tamen tam immobile fundamentum naturæ & philosophiæ leuiùs aut negligentiùs iactum fuisse videatur, calcem & bitumen iacto nunc addam, vt ę. dificium superstructum firmius in perpetuũ maneat. Motum immobile fundamentũ voco, quia ipse movet & tamen non movetur. Nã vt magnes trahit ferrum, & non trahitur: ita motus movet rẽ mobilem, & ab illa non movetur; quippe si moveatur à seipso moueretur. Omitto verba, multas reperio definitiones motus apud Philosophũ; vna est, vt sit actus eius quod in potestate est, quatenus tale; i. actus entis in potentiâ vt in potentiâ est: altera est vt sit actus mobilis prout mobile est: alia est vt sit actus eius quod agere & pati potest, quatenus tale: adhuc alia est, vt sit fluxus formæ imperfectæ ad perfectam; alia vt sit ipsa fluens forma à materiâ, nõ fluxa vt aiunt; alia vt sit ens successiuum & continuum, quo res mobilis ad formam vehatur; alia denique, vt sit manus, pes, & via naturæ; manus quæ apprehendit formas; pes, quo à potentiâ in actum progreditur; via quam in progrediendo premit sequiturq;. Harum omnium præcipuè primam dilineandam eligo, nempe vt sit actus entis in potẽtia vt in potentia est. Articulatim singula verba percurram. Motus dicitur *actus*; sed nomen hoc *actus* distinguendum est; nam actus est vel cõpletus vel incompletus: completus autem est vel internus, vt forma; vel externus vt finis, ad quem mobile per motum tendit. Cùm iam in definitione motus dicatur esse *actus*, intelligitur vt sit actus incompletus non completus, imperfectus non perfectus, mixtus, id est potentiæ coniunctus, non simplex & absolutus; quicquid ergo nullo modo est actus, vt materia prima, per hanc particulam definitionis excluditur. Sequitur vt sit actus *entis in potentiâ*, per quam partem remouentur omnes mutationes instãtaneæ; vt generatio & corruptio, si perfectiuè sumantur. Sic enim sine vlla successione in temporis puncto fiunt, vt anima humana in momento in materiam inducitur. Hinc etiam remouentur perfecti actus omnes, qui nullam potentiam relinquunt suis subiectis, ad vlteriorem sui perfectionem acquirendam per motum. Tales sunt maximus splendor in sole, maximus calor in igne, quibus intentius nihil inveniri potest, ad quod secundùm potentiam eorum subiecta motu nitantur & tendãt. Postremò conditiuncula seu particula illa (*vnà potentia*) actus quosdam etiam imperfectos excludit, qui licèt sint quidem actus entis in potentia & ex parte acquisiti, non tamen sunt actus entis in potentiâ, vt in potentia, hoc est entis tendentis ad formam perfectiorem; talis est calor remissus in aere vel aquâ

Motus immobile fundamẽtum naturæ.

Motus multiplex definitio

Motus definitio explicatur

Actus duplex.

aquâ, qui iam calefieri vlteriùs desijt. Radijs istis iam illustratâ definitione motus, scrupulus non minimus suboritur inter Interpretes; Quænam sit formalis ratio motus? Alij enim arbitrantur motum formaliter nihil aliud esse quàm formam ipsam successiuè acquisitam; alij opinantur formalem eiusdē rationem in ipsa via ad formam naturalem acquirendam consistere; alij formam fluentem, alij formæ fluentis continuum fluxum, alij actus potentiæque connexionem dixerunt esse. Sed litibus diremptis dicendum est, motus propriam & formalem rationem non esse formam, nec viam ad formam, nec fluxum, sed ipsam acquisitionem & (vt ita loquar) tendentiam ad formam. Ratio est, quia *aliquid moveri* est nihil aliud quàm successiuè tendere, & quasi peditentim prorepere ad formam; & sic motus est prior formâ seu termino ad quem tendit. Concludam verbo, nihil aliud est motus quàm successiua & continua alicuius formæ acquisitio, qua acquisitione durante, res mobilis semper in potentia est vlteriorem partem formæ acquirendi. Hinc motus rectè definitur esse *actus*, id est perfectio; *entis in potentia*, id est rei mobilis ad aliquam partem formæ; *vt est in potentia*, id est vt vlteriùs auidiùsque tendit ad completā formam terminumque sibi à natura destinatum, quo acquisito cessat motus. Adhuc alius scrupulus non inutilis ex Pythagora & Platone emergit, Quare ab illis motus de numero non entium dicatur? Equidem existimo Patriarchas illos philosophorum sic dixisse, non quòd existimarent motum omnino ens non esse, cùm sit perfectio actus entis, sed quòd res quæ acquiritur per motum nondum suam (vt ita loquar) entitatem aut perfectionem acquisiuerit. Nam vt sol adhuc non ortus rectè non lucens dicitur, quamuis sub nostro horizonte actu suos radios fūdat: ita motus nondum perveniens ad scopum suum ortumque perfectæ formæ, aliquo modo non ens dici potest, licèt sub velo quasi in via & progressione ad formam tendat, suasque vires exerat. Præterea, cùm denominatio motus sumatur à termino ad quem tēdat, (vt generatio cū forma essentialis, alteratio cùm forma accidentalis in qualitate inducitur, cumque adhuc hæ formæ in potentiâ & fieri, vt aiunt, sint nondum acquisitæ) non ineptè motus qui adhuc ἀνώνυμος & sine nomine est, in specie non ens dici potest; quia res adhuc non acquiritur vnde nomen speciale sumat. Vt ergo planta, aut fructus plantæ in radice aut grano altiùs in terra sepulta delitescens, vulgò non ens appellatur, donec emineat & emergat, vt ei nomen distinctum tribuatur: ita motus in actiuâ potentia moventis aut mobilis abditus & involutus, non indoctè non ens habetur

Motus quænā est ratio formalis.

Motus definitio perfecta.

Motus cur nō ens dictus à Platone. Plato in dialogo de Ente.

Motus denominatio à termino ad quē.

betur, donec res ſpecieſque naturæ aliqua diſtincta fiat, vnde proprium nomen ſumat, ortuſque aut interitus, augmentatio aut diminutio, alteratio lociue mutatio nominetur. Sed vt planta aut fructus in radice entia ſunt, quia actiua potentia non ceſſat donec producantur: ita motus ſimpliciter non ens dici non poteſt, quamvis in via ſic pergat ad formam, vt vmbra in ſolari ad punctum, quæ progrediens non cernitur, donec progreſſa lineam figuratam aut diſtinctam attigerit.

Quæſtio 2. Supereſt alia quæſtio, *Vtrum motus ſit ens realiter diſtinctum, & à termino ad quem tendit, & à mobili in quo eſt?* In hoc ſtadio philoſophorum certamen peracre eſt, currentiumque tres ſunt viæ, vna eorum qui ad hanc metam & ſcopum omnia veſtigia vrgent, vt probent motum reipſa neque à forma, neque à ſubiecto mobili differre. Altera eſt eorum qui pertinaciter defendunt ab vtroque realiter diſtingui. Tertia eorum, qui in biuio quaſi hærentes aut rem penitus indiſcuſſam relinquunt, aut ſi quid dicant, videntur quidem id dicere, quòd motus à forma non differat niſi ratione, re autem & ratione à ſubiecto mobili. Cæterùm cùm tam incertus ſit curſus, pedem in ea via nunc figam, vt probem motum tam à forma ſeu termino, quàm à ſubiecto ſuo mobili reipſa diſcriminari. Agnoſco hîc me graues habere adverſarios, eoſdemque athletas in philoſophia, ſed alea iacta eſt, in qua ſex puncta aperte video quibus extimulatus ſum potiùs apparenti veritati, quàm ingenioſæ ſubtilitati cedere. Primùm igitur probo, motum de quo agimus à termino in quem tendit realiter differre. Prima ratio hæc eſt, quæcunque definitione differunt realiter differunt; ſed motus & terminus ad quē tendit motus definitione differūt: ergo realiter differūt. Aſſumptio probatur quia motus eſt actus inchoatus rei mobilis, terminus autē ad quem eſt actus perfectus rei completæ, quo acquiſito motus omnino ceſſat; vt in omni genere motus videre licet, ſi exempla quæras. Secunda ratio eſt à diſparatis, hoc modo. Quæcunque ita affecta ſunt, vt alterum ſine altero realiter cohærere poſſit, ea realiter differunt; ſed motus & terminus ad quem ita ſunt inter ſe affecti: ergo motus & terminus ad quem realiter differunt. Minor patet, quia forma naturalis cuiuſque rei acquiſita per motum, ipſo ceſſante motu integra & perfecta manet, donec privatio ſubiectum de nouo vulnerârit, aliumque motum invexerit. Tertia ratio non minùs validè hoc ipſum ſic probat; ſucceſſiuum eſſentialiter motui convenit, vt ante multis & firmis rationibus probatur; ſed ſucceſſiuum eſſentialiter non convenit termino ad quem

Triplex eſt opinio philoſophorum in hac cauſa.

1

2

3

Motus re differt & à termino & à mobili.

Ratio 1.

2

3

(eſt

(eſt enim abſurdum dicere terminum ad quem eſſe ſucceſſiuum) motus ergo & terminus ad quem realiter non conueniunt. Idem dici poteſt de velocitate & tarditate, quæ ſunt (vt docet Philoſophus) proprietates motus: at nemo ſanæ mentis terminum acquiſitum per motum eſſe velocem aut tardum diceret. Quarta ratio ab exemplo in loci mutatione ducitur, in quo genere, motus ipſius terminus eſt locus ad quē tendit mobile. Sed quàm ridiculum & abſurdum eſt hoc argumentum ſi ſic diſputes? Motus & terminus ad quem tendit motus ſunt realiter eadē: ergo motus & locus realiter ſunt eadem. Verùm quàm alienum hoc ſit à ratione nemo (vt opinor) philoſophorū eſt qui nō videat. Miror igitur & demiror, quid ſibi velint qui acumen ingenij in hoc terant, vt probent motum à termino ad quem re penitus non differre; quaſi dicerent *Oxonium & profectionem Oxonium verſus* non differre. Quod de loci mutatione dico idipſum de omnibus motus generibus iri intellectum volo. Alia ratio ex impoſſibili petenda eſt, nempe ſi omnis motus ſit idem cum termino ad quem, ſequetur aliquando vt motus cœli aut hominis hodiernus idem ſit re cum heſterno, quoniam idem omnino terminus manet; vt polus ſi volutionem cœli, aut palus (deſtinatus ſcopus ambulationis) ſi hominis motionem ſpectes; & ſic ex conſequenti præteritum idem numero & naturâ redire poteſt, quia idem eſt terminus ad quem numero & naturâ hodie ac fuit heri. Et ſanè ſi hæc opinio ſit vera, quòd re penitus ſit motus idem numero & naturâ cum ſuo termino, ſequetur motum heri præteritum hodie redijſſe, eundemque numero & naturâ eſſe cum hodierno; cùm ipſe terminus cum quo idem eſt, neque numero neque naturâ omnino mutetur. Poſtremò nihil ſuijpſius cauſa eſſe poteſt, ſed ſi omnis motus ſit idem numero cum ſuo termino, aliquid erit ſuijpſius cauſa, ergo motus non eſt realiter idem cum ſuo termino. Aſſumptio probatur, *quia* motus eſt cauſa ſui termini (cùm terminus vi & facultate ipſius motus fiat) ſi ergo terminus ſit idem cum motu, motuſque ſit cauſa termini, motus etiam ſuijpſius cauſa erit, quod contra rationem, naturam, & philoſophiam pugnat. Nervos ingenij tendunt, atterunt, & conſumunt hîc patroni adverſæ partis, vt ſatisfaciant hiſce argumentis: ſed vmbræ ſunt (meâ quidem opinione) quas adferūt, rimiſque plena ſunt illorum reſponſa, fluūt & refluunt, nulloq; certo in centro conſtant.

Velocitas & tarditas ſunt proprietates motus.

4

5

6

Reſtat vt verſâ iam aleâ alia puncta oſtendam, ad quæ lineas alterius partis in hac circumferentiâ ducam; hoc eſt, vt in ea-

dem quæstione iam propositâ nunc probem, motum etiam à mobili (in quo est) realiter distingui & separari. Ero succinctus.

1 Mobile est subiectum motus: ergo re distinguuntur. Ratio tenet, quia subiectum motus est substantia, aut modum substantiæ habens, motus autem est accidens; sed substantia & accidens reipsa differunt: ergo mobile & motus reipsa differunt. Præterea definitione

2 motus & mobile differunt: ergo reipsa differunt. Antecedens constat, quia mobile est id quod moveri potest ad aliam formam, at motus est actus quo ipsum mobile movetur ad eandem formam.

3 Deinceps, mobile est in potentiâ, motus autem est ipse actus: ergo

4 motus & mobile naturâ differunt. Porro mobile est terminus à quo primariò incipit motus, motus autem est medium; sed res & medium rei realiter differunt: ergo motus & mobile realiter

5 differunt. Huc adde, quòd absurdum sit dicere ortum esse generabile, interitum esse corruptibile, alterationem esse alterabile, & sic de cæteris generibus motus: ergo nullus motus reipsa idem est cum mobili. Antecedens probatur exemplis; quis enim nisi insanus diceret motum seminis ad plantam esse semen? & tamen hic motus seminis est generatio, & semen est ipsum mobile, quod idem esset naturâ cum generatione, si motus & mobile realiter eadem

6 existerent. Huc adhiberi possunt rationes illæ de successione, velocitate, tarditate, quæ sunt in motu, non autem in ipso mobili:

7 at essent si motus & mobile omnino re & naturâ conspirarent. Postremò quid sibi velint quidam interpretes in excipiendo locali motu ab hac vniversali regula non video, quasi dicerent motum localem non omnino differre à suo mobili, quasi verò sit aliquis inter mortales prudens, qui motum localem cœli cœlum, aut motum localem hominis hominem, aut motum localem vniuscuiusque rei rem ipsam mobilem esse diceret; at sic dicere & appellare oportet, si motus localis realiter à mobili non distinguatur. Generatim ergo hanc quęstionem defendo, motum esse ens distinctum numero, naturâ, nomine, tam à termino ad quem tendit, quàm à mobili à quo incipit & in quo inhæret.

Distinctio vtriusque quæstionis in vna tabula. Vtrum motus rectè definiatur? & Vtrum sit ens numero, naturâ, nomine distinctum à termino ad quem tendit, & à mobili in quo subiectivè ineſt?

Tractan-

Definitio motus quæ est multiplex, sed præcipuè triplex, vel

1 Respectu rei in solâ potentiâ, vt sit *actus entis in potentia, quatenus tale*; id est, in potentia, qualis est motus primæ materiæ.

2 Respectu rei ex parte actu existentis, & ex parte in potentia fluentis ad aliâ formâ, & sic definitur *actus mobilis, quatenus tale*; i. quatenus mobile ad aliâ formâ.

3 Respectu vtriusq; vt sit *actus eius, q̃ vere & pati potest, quatenus tale*; vel vt *fluxus formæ* aut *forma fluens à materiâ, nõ actu adhuc subsistens definiens q̃ subiectũ suũ*. De expositione particularium nihil hic addo, quia satis accuratè in discursu singula membra definitionis tractaverim.

Tractantur in hoc capite præcipuè duo,

Distinctio motus definiti, à

Termino ad quẽ tendit, à quo re ipsa differre probatur

1 A definitionibus distinctis vtriusq;.

2 A separatione vtriusque, quia cessante motu terminus ad quem manet.

3 A differẽtia seu formali ratione motus, nempe successione, quæ motui essentialiter convenit, non autem termino *ad quẽ*.

4 Ab exemplo in loci mutatione, in qua specie motus locus est terminus *ad quem*, qui locus nullo modo motus dici potest.

5 Ab impossibili, quia hoc dato quòd motus sit idem cum termino, multiplex motus ad eundem terminum vnus numero & naturâ esset. Vide probationem.

6 Ab absurdo, quia si idem sit motus cum termino, idem erit causa suijpsius, cùm motus sit causa termini.

Mobili in quo inest motus, probatur autẽ ab hoc realiter differre

1 Quia mobile est substantia, motus accidens.

2 Quia definitione differunt.

3 Quia vt potentia & actus differunt.

4 Quia mobile est quasi principium, motus autem est medium.

5 Quia in nullo genere motus, motus dici potest mobile.

6 Quia formalis ratio & proprietates motus, nempe *successio, velocitas* & *tarditas* non conveniunt mobili, & per consequens non sunt eadem.

Argumenta adversus definitionem motus.

Opp. *Motus omnino non est: ergo motus non rectè definitur. Antecedens probatur authoritate & ratione. Authoritate Platonis, qui motum de numero non entium esse existimat. Ratione, quia id non esse dicitur cuius nulla pars manet; sed nulla pars motus manet: ergo motus non*

est.

est. Minor probatur, quia motus est ens essentialiter successivum: at successivum est cuius nulla pars manet; quippe semper in fluxu volat.

Ens duplex est.

Resp. Distinguitur ens in positivum & successivum; utrumq; existit quamvis non eodem modo; nam illud est absolutè & simpliciter, hoc comparatè & respectivè (vt aiunt:) motus ergo est ens, quod totũ in mobili vt in subiecto ponitur: & quamvis partes illius continuò volent, statum tamen in subiecto habent. Nam vt pars nulla aquæ fluentis in uno loco manet, & tamen tota perennis in fonte vnde manat ineſſe dicitur: ita motus pars nulla fixa & immota, & tamen aut in movente principio à quo fluit, aut in mobili subiecto in quo inhæret, rectè quiescere & manere dicitur.

Motus vbi manet.

Opp. Ens in potentia id dicitur quod potest esse, & adhuc non est; sed motus qui est actus entis in tali esse non potest: ergo malè definitur actus entis in potentia. Maior ex distinctione eorum quæ sunt actu & potentia *constat. Minor probatur; quia motus est accidens & actu aliquod subiectum requirit in quo insit.*

Ens duobus modis est in potentia.

Resp. Ens dicitur in potentia duobus modis, vel obiectivè, quod adhuc non est, & tamen esse potest, & sic in definitione motus non intelligitur; vel subiectivè, quod est, & potest aliquid recipere, & sic ens in potentia hoc loco capitur; vt scilicet actu subsistens inclinari & moveri potest ad alium terminum.

Lib. 2. de Ani. cap. 1.

Opp. Actus seu entelechia significat perfectionem rei; sed motus non est perfectio rei: ergo motus non est actus. Maior constat ex vsu & etymologia vocis, cum anima actus & perfectio corporis organici à Philosopho dicatur. Minor ostenditur, quia motus est fluxus illius entis quod adhuc nullam perfectionem habet.

Perfectio duplex est.

Resp. Perfectio duplex est, inchoata & absoluta; motus dicitur perfectio inchoata non absoluta. At (dices) inchoatio imperfectionem arguit. Respondeo non arguere si ad perfectius in natura tendat. Nam denominatio motus à termino ad quem, in quo est completa rei perfectio, sumitur.

Opp. Corruptio est motus, vt hîc docet Arist. sed corruptio non est perfectio rei: ergo omnis motus non est perfectio rei.

Corruptio qui perfectio rei.

Resp. Corruptio consideratur vel respectu formæ quam tollit, & sic est potiùs imperfectio quàm perfectio rei, vel respectu termini ad quem tendit, & sic inchoata perfectio dicitur; quia res mobilis induere formam novam non potest nisi per successionem motus, vt in granis *mãdatis terræ liquidò & manifestè constat.*

Opp. Generatio & corruptio instantaneæ mutationes dicũtur à Philosopho, & proinde excluduntur à definitione divisiva motus. Quorsum ergo hoc loco à Philosopho inter species motus enumerantur?

Resp. Generatio & corruptio sumuntur duobus modis, aut progressivè, & sic

ſic rectè ſub hac definitione continentur; vel perfectivè pro ſola forma eſſentiali inductione aut expulſione, quæ in momento peragitur, & ſic tum à definitione, tum à diviſione motus omnino excludantur.

Generatio & corruptio ſumuntur dupliciter.

Opp. *Diminutio in quantitate, remiſſio in qualitate non ſunt acquiſitiones ſed potiùs abiectiones interituſque formarum: male ergo inter ſpecies motus hoc loco recenſentur, cùm motus ſit continua & ſucceſſiva acquiſitio formæ.*

Reſp. *Quòd modò reſpondebam de corruptione, idipſum de diminutione, remiſſione, aliiſque abiectivis (vt ſic loquar) motuum bus reſpondeo; quæ licèt poſitivam formam præfixam & præexiſtentem in ſubiecto ad interitum & veluti ad carnificinam trahant, ad aliam tamen ens mobile deducunt, quæ (ſi conſervationem totius naturæ ſpectes) ſuam etiam perfectionem habet. Nam quamvis cadaveris forma mors ſit hominis, naturalis tamen eſt forma cadaveris, eademque perfecta dici poteſt, non reſpectu hominis, ſed reſpectu naturæ univerſalis, quæ viciſſitudine rerum conſervatur. Præterea vt de alijs exemplis verbum addam, dico in diminutione quantitatis & qualitatis eſſe perfectionem. Exempli cauſâ, ſi æſtus febrilis decreſcat tranſeatque in temperatum calorem, in hoc calore temperato meſſ naturalis perfectio; et ſic ſi fervens aqua in tepidam & remiſsè calidam, ſic ſi tumor hydropis in iuſtam corporis figuram, & proportionẽ naturalẽ migret. Imo vtcunq; migret forma in formã, ſive vltima acquiſita ſit perfectior ſiue imperfectior reſpectu præexiſtentis formæ, eſt tamẽ in acquiſitâ illâ formâ quædam reſpectu rei iam naturi abter factæ perfectio, & ſic eſſe ſufficit ad motum, qui actus non completus & perfectus ſed incompletus & imperfectus dicitur.*

Opp. *Hæc definitio motus diſpoſitionibus animi tendentis ad bonum vel malũ habitũ cõvenit: ergo nõ eſt Phyſica definitio. Antecedẽs probatur, quia animus per motum diſpoſitionis à potentia et ſcintillâ virtutis ad habitum & flammã trahitur: Sic iſte motus eſt actus rei, id eſt animi, in potentia (ſcilicet ad virtutem) vt in potentiâ, quia adhuc in diſpoſitione manet, donec habitum per motum incitantem acquiſierit.*

Reſp. *Analogicè hæc definitio motus animi affectionibus motu incitatis convenire poteſt, non tamen propriè & vnivocè; quippe in definitione motus hoc loco traditâ, per ens ens rei non rationis, naturale non intentionale intelligitur.*

Opp. *Quid reſpondes Platoni, qui dixit motum eſſe aut inæqualitatem aut diverſitatem, quia omnia quæ motu feruntur ſunt inequalia aut diverſa? Quid etiã reſpondes Pythagoræ, qui in enumerandis principijs ſuis (quorũ duplicem ordinem ſeriemq; fecit, nimirum bonorum & malorum) motum non ens appellat? cuius ratio non videtur contemnenda. Nam (vt ait) cùm omnia*

rerum

rerum genera in actum & potentiam dividantur, cuimq; motus ipse sit neque actu neq; potentiâ; non actu, quia quod est actu quale aut quantum ad qualitatem aut quantitatem non movetur; non potentiâ, quia quod est in potentiâ quale aut quantum non necessario movetur; nam idem sic in potentia manens potest quiescere, vt materia prima. Est ergo motus de numero non entium, & per consequens non potest vt ens hîc definiri.

Motus est ens & actu & potentia.

Resp. *Satisfactum est huic argumento antea, sed quia aliud verbis nõ reipsa addis, iterum respondeo, motum esse & actu & potentiâ dicitur respectu. Est enim ens actu, quia movet actu; est ens potentiâ, quia adhuc ad formam & terminum non pervenerit. Vbi dicis quale aut quantum actu non moueri, erras; nam nunquam est otiosa natura. Cœlum enim est quale & quantum actu, & tamen movetur. Et sic elementa omniaque mixta ex illis perfectè & imperfectè, perpetuò aut in toto, aut in parte aliquo motus genere moventur. Similiter cùm dicis quale aut quantum in potentiâ posse non moveri, quia idem potest (si ita visum sit naturæ) conquiescere; respondeo non sic placere naturæ, quæ tota in motu posita est, cùm ipsa sit principium motus. Et quamvis etiam causa quietis dicatur, sic tamen dicitur, non quòd in cathedrâ quasi dormiat vt homo, sed quia tum quieta maximè sit cùm moveatur. Sic motus vertuntur omnia vt omnia ad primum motorem convertantur, in quo solum quies est sine motu, & tamen motûs sine mobili; is enim omnia movet & non movetur. Beatus ergo est qui omnia vestigia sua ad hunc motorem movet.*

Natura maximè quieta cùm moveatur.

Argumenta contra secundam quæstionem, Vtrum motus sit ens realiter distinctum à termino ad quem tendit, & à mobili in quo inhæret?

Opp. *Motus conservari non potest sine termino ad quem tendit: ergo motus reipsa non differt à termino ad quem tendit. Antecedens constat, quia motus nihil aliud est quàm acquisitio eiusdem termini: at acquisito termini sine ipso termino esse non potest: ergo motus sine termino esse non potest.*

Resp. *Sincerè agam cum aduersarijs in hac causâ, eorumq; argumenta qua loco demonstrationum adferunt dilucidè & expressè proponam. Age ergo, sic disputas; Non potest conservari motus sine termino ad quem tendit: ergo reipsa nõ differt à termino ad quem tendit. Nego argumentũ. Ad probas, quia motus est acquisitio termini ad quem tendit; hac non est probatio argumenti sed antecedentis. Respõdeo ergo ad antecedẽs (quãvis non opus sit cùm negetur argumentum) respondeo (anquam) & dico motum considerari, posse duobus modis, vel obiectiuè in actiua potẽtia moventis, vel subiectiuè in passiua potẽtia mobilis: priori modo cõservari potest sine termino ad quẽ, posteriori verò modo non potest. Ratio est, quia actiua potentia natura est principiũ motus, in*

Motus duobus modis cõsideratur.

que

quo motus conſervari poteſt, tametſi terminus ad quem non ſit. Sed iterum nego argumentũ, quia non magis tenet quàm hoc, Motus conſervari non poteſt ſine mobili: ergo mobile eſt de natura motus, quod ipſe vegas. Verùm quoniam defendo vtramq; partem, motum nimirum & à termino ad quem tendit, & à mobili cui inhæret realiter differre: in hoc exemplo non inſto, dico tamen non magis ſequi hoc argumentum quàm illud, Non poteſt conſervari homo ſine vita: ergo vita eſt de natura hominis; Imò hãc cataſtrophen addo, motũ, licèt ſit acquiſitio termini ad quẽ tendat, poſſe conſeruari ſine ipſo termino, quia tametſi cõpletè termino nũquã acquiratur vt ſæpe cõtingit, motus tamẽ mobilis tẽdentis ad terminũ in ipſo mobili vt in ſubiecto cõſeruatur. At dices me hoc ipſum negaſſe modò, cũ de potentia actiuâ & paſſiua diſtinguebã; verũ eſt ſi completè motũ ſine cauſa impediẽte intelligas, ſi verò incõpletè nõ negani.

Opp. *Motus non habet exiſtentiam ſine termino: ergo motus non habet eſſentiam ſine termino. Ratio probatur, quia exiſtentia nihil aliud eſt quàm res ipſa ſub certo modo.*

Exiſtentia quid.

Reſp. *Antecedens nego & argumentum; antecedens, quia terminus exiſtente motu adhuc non eſt, & termino exiſtente motus non eſt; nam cùm exiſtat terminus, motus ceſſat: eandem ergo exiſtentiã non habent. Argumentum etiam nego, quia eſſentia & exiſtentia differunt vt ſubſtantia & accidens. Exemplo mo res hoc manifeſta erit, ſit terminus accretionis humanæ ſeptem pedum altitudo, dum infans & puer creſcant, adhuc iſta ſeptem pedũ altitudo non exiſtit: eſt ergo alia exiſtentia (vt vides) motus, id eſt accretionis, quàm termini, id eſt altitudinis. At verò cùm altitudo iſta 7. pedum viro ſacto acquiratur, exiſtit iam terminus; at vbi eſt motus, id eſt, accretio ad hanc proportionem? Certè non eſt omnino; nam acquiſito & exiſtente termino, penitus ceſſat extinguiturq; motus. Eſt ergo diuerſa exiſtentia, adeoq; etiam diuerſa eſſentia vtriuſq;.*

Eſſẽtia & exiſtentia quomodo differant.

Opp. *Motus eſt nihil aliud quã fluens forma; ſed fluens forma re non differt à ſeipſa: ergo motus non differt à forma, & per ſe conſequens non differt à termino. Maior probatur authoritate D. Thomæ 5. huius operis, & Ochami in 2. q. 9. 31.*

Reſp. *Certum eſt doctiſſimos illos viros ſic nunquam ſenſiſſe, nam quamuis motum aliquando nominent fluentem formam ab effectu, cùm tamen definiant motum, diſertis verbis eandem actum mobilis & fluxum forma nominant, vt videre licet, ſi illorum commentarios in hoc caput legeris; imo differre motum à formâ concludunt, quia motus eſt realiter ſucceſſiuus, quæ proprietas vel potiùs differentia (vt illic aiunt) non poteſt formæ aut termino conuenire.*

Opp. *Nutritio eſt motus, cuius terminus ad quem eſt converſio alimenti in naturam alti: ſed converſio alimenti in naturam alti non realiter differt*

fert à nutritione: ergo terminus realiter non differt semper à motu. Maior constat, quia nutritio ad conversionem cibi vt ad scopum, formam, & finẽ tendit; cessat verò cùm cibus in naturam alitis commutetur.

Resp. Si sic nobiscum agas omnia concedimus: nam à tota definitione nutritionis, non à termino hoc argumentum petis. Quippe conversio alimenti in naturam alitis est definitio nutritionis, eademq; re simpliciter cum definito; sed terminus nutritionis est vel substantia alitæ, vel substantiæ alitæ naturalis figura & proportio: at nemo vel substantiam alitam, vel eiusdem figurã & proportionem re cum nutritione consociare dixerit.

Opp. Motus rationis est sæpe terminus ad quem motus studiosi affectus tendit; sed hic motus ab illo re non differt: ergo omnis motus re à suo termino non differt. Maior constat, quia si quis sit probè affectus ad benè vivendũ, protinus movetur ad nutũ motũq; rationis sequẽdũ. Minor probatur, quia si re differret motus studiosi appetitus à motu intellectus seu rationis, motus à seipso realiter differret, quod est à ratione absonum & alienum.

Non est idem motus appetitus & intellectus.

Resp. Primum distinguo eundem non esse naturâ motum appetitus & intellectus; tum etiam dico, hoc posito (nempe motum animæ appetentis ad motum intellectus tendere vt ad terminum) quòd motus intellectus sit vera quies & cessatio prioris motus. Nam quamvis sit verè motus respectu intellectus, est tamen finis & quies respectu appetitus probè affecti, & tendentis ad imperium rationis. Vt enim cœli diurnus motus est ab ortu ad occasum, in quo vt in termino desinit huius motus, quamvis ab occasu iterum ad orientem voluatur idem cœlum: ita motus probè affecti hominis ab appetitu ad motum intellectus est quidem vt ad terminum, licèt ab intellectu ad appetitum nova reciprocatio & refluens motus fiat. Postremò respondendum est, hac genera motus spiritualis hoc loco non nisi analogicè à Philosopho intelligi.

Opp. Motus est causa termini ad quem: ergo re non differt ab eodem. Antecedens probatur, quia vi motus elicitur in omni progressu natura forma. Argumentum tenet, quia causa & effectus re non differunt. Ratio est, quia causa dat esse aliquod suo effectui. Præterea motus & terminus ad quem tendit motus se habent vt acquisitio & acquisitum (est enim motus acquisitio, terminus acquisitum) sed acquisitio & acquisitum re non differunt, quippe sunt coniugata: ergo motus & terminus ad quem tendit re non differunt.

Causa duplex est. Acquisitio & acquisitũ sunt nomine tantũ coniugata:

Resp. Motus quidem est causa ipsius termini, vt accretio maioris quantitatis, nutritio naturalis figuræ & proportionis: Sed causa distinguenda est, vt alia sit interna alia externa, illa dat esse suo effectui, hæc verò non tribuit. At motus est causa externa nempe efficiens, interna autem est potentia materia unde fiunt. Ad illud quod urges de acquisitione & acquisito, hoc solùm

lum respondeo, ista non esse nisi voce coniugata. Sunt enim coniugata voce tãtum, re tantum, re & voce simul. Hæc quidem non re sed nomine coniugata sunt.

Argumenta contra secundam partem quæstionis, Vtrum motus re distinguatur à mobili?

Opp. *Motus ipse est mobilis: ergo motus re ipsa non distinguitur à mobili. Antecedens probatur, quia subiectum motus movetur, & proinde motus ipse est mobilis; quippe moto subiecto movetur & accidens quod in eo inest, vt docet Philosophus, 2. Top. Præterea, per potentiam innatam mobili movetur motus: ergo motus est mobilis.* Li. 2. Top.

Resp. *Aliquid movetur propriè et per se, vt subiectũ mobile, vel impropriè & per accidens, vt ipse motus aliaq; affectio quælibet in subiecto moto; sed hoc loco mobile propriè et per se intelligitur. Quòd addis motũ scilicet mobilem per potentiam fieri, nego; potentia enim est potius causa vt motus sit, & subiectum ad formam trahat, quàm vt ipse moveatur.* Aliquid est mobile dupliciter.

Opp. *Mobile & motus sunt coniugata: ergo re eadem sunt, nam coniugata sunt quæ naturæ societate inter se conspirant. Præterea mobile esse non potest sine motu: est ergo motus re rdem cum mobili. Hoc à contrario probo, quia ea quæ sunt diversa natura separari possunt: ea ergo quæ separari non possunt re eadem dicuntur.*

Resp. *Mobile & motus non sunt reipsa coniugata, sed voce; quia mobile subiectum est motus, & quia mobile potest esse absolutè sumptum sine motu: absolutè sumptum dico, quia relativè sumptum esse non potest. Quippe sic mobile & motus sunt relata, vt motus mobilis motus, & mobile motus mobile dicatur. Quòd absolutè sumptum mobile esse possit sine motu, constat in* grano *antequam* terræ *mandetur, quòd in sua propria naturâ & potentiâ mobile ad plantæ formam dici potest, quantumvis adhuc non moveatur.*

Opp. *Motus est in definitione mobilis, et mobile in definitione motus: ergo re inter se non distinguuntur. Antecedens probatur, quia motus definitur actus mobilis, & mobile definitur subiectum motus, vel id quod moveri potest.*

Resp. *Notationes hæ sunt vel interpretationes, non absolutæ definitiones. Argumentum igitur hoc non tenet, quippe in notationibus accidentia ponuntur, vt in descriptionibus propria, quibus vtcunq; res innotescant nobis. Sit ergo hæc conclusio omnium quoad definitionem motus, quòd sit eius successivum existens subiectivè, in mobili, obiectivè in movente, realiter distinctum ab vtroq;, et etiam à potentia & forma ad quam tendit. Distinguitur à mobili vt à subiecto, distinguitur à movente vt à principio, distinguitur à potentia vt à medio, distinguitur à forma ad quam tendit vt à fine. Et hæc de definitione & distinctione motus.* Motus quid.

CAP.

CAP. 3.

Vtrum { *Mobile sit proprium subiectum motus?*
Idem sit actus moventis reiq; motæ?
Actio & passio sint vnus motus?

Tria sunt huius capitis dubia.

TRIA in hoc capite de motu moventur dubia; primum, *Vtrum mobile sit subiectum motus?* secundum, *Vtrum idem sit actus moventis reiq; motæ?* tertium *Vtrum actio et passio sint vnus idemq; motus?* Ad primum ait Philosophus, rem motam esse subiectum motus; & rationem hanc reddit, quia actus est in eo cuius est actus; sed motus est actus mobilis: ergo motus est in mobili. Ad secundum ait, eundem esse actum moventis & mobilis; quod probat bifariam, à comparatione, & similitudine. A comparatione hoc modo. Actus moventis est qui fluit & producitur à movente, actusq; mobilis qui recipitur in mobili; sed idem actus producitur à movente, recipiturque à mobili: ergo idem est actus vtriusq;. A similitudine, quia vt est idem spatium seu intervallum ascensus & descensus: ita est vnus motus agentis & patientis, moventis & mobilis, sed diversâ (vt hic docet) ratione. Est enim moventis vt principij, mobilis autem vt subiecti. Ad tertium respondet more dialecticorum (vt ait) vltrò citroq; discutiendo; primùmq; probat, quòd actio & passio non sint vnus idemq; motus sed diversi, quia actio est actus agentis, & passio actus patientis; sed agens & patiens sunt res diversæ: ergo actio & passio sunt res diversæ, & proinde non sunt vnus motus idemq; actus. Hoc argumento contexto aliud concinnat, quo confirmat contrariam opinionem, nempe actionem & passionem esse vnum motum, idq; ad hunc modum. Si actio & passio essent diversi motus, hoc fieret vel quia vterque motus esset in patiente, vel quia actio sit in agente, passio in patiente, aut vterq; in vtroq;: sed ex hisce singulis (si percurras) incommodum sequitur: ergo actio & passio non sunt diversi motus. Assumptionem probat divisim in singulis partitionis membris: nam si motus sit in agente, sequetur motum esse in movente, movensq; moveri, quod negatur; si sit in patiente, sequetur motū esse in immobili, quia patiens est terminus *ad quem*, in quo cessat & quiescit motus; si sit in vtroq;, sequetur vnum

Idem est actus moventis & mobilis.

Actio & passio sunt vnus motus.

acci-

accidens numero esse in duobus subiectis simul. Relinquitur ergo quòd motus vtriusque non sint diversi sed vnus, idemque nec in hoc, aut illo, aut vtroque, sed in medio aliquo, nempe in mobili, quod inter agens & patiens, principium & finem vertitur. Vt ergo cursus est vnus currentis motus, qui neque in loco à quo incipit, neque in scopo in quem desinit propriè inesse dicitur, sed in medio vbi cursor vestigia vrget: ita motus agentis & patientis vnus est, nõ in agente & patiente vt sunt extrema (principium & finem intelligo) sed in medio, quod propriè mobile inter vtrumq; latet. Nam sicut *est eadem via Thebis Athenas & Athenis Thebas* (vt vtar similitudine Aristotelis in textu) sed itio reditioque diversa: ita vnus idemq; est actus agentis & patientis, quamvis actio & passio res numero, naturâ, & prædicamento differant. Imò actio & passio sunt vnus idemq; motus, si respectiuè in progressione & medio, id est in fluente formâ non in proprijs terminis & categorijs considerentur. Exempla ergo (vt hic ait Philosophus) in contrariam partem allata parum roboris & momenti habent; ea scilicet, quòd *docere* & *discere* sint vnus idẽq; actus, & agere & pati vnus motus fiant.

Textu iam explicato percurrã paucis iterũ hęc ipsa dubia, vt armatus adolescens confidẽtiùs de ijsdẽ in vtramque partẽ disputet. Primũ est, *An mobile sit subiectum motus?* præter argumentũ quod ex textu elicitur superiùs, alia sunt nõ levioris põderis, quibus probetur motũ in alio subiecto nullo residere posse nisi in mobili. Nã præterquã quòd motus sit actus mobilis, cõstat eundẽ semper in eo subiecto inhærere quod est in acquisitione suæ perfectionis successiuũ, at mobile solùm est in acquisitione suæ perfectionis successiuũ: ergo mobile est solũ subiectum motionis. Præterea motus in eo subiecto solo inest, quod potentiã passivã habet vt moveatur, sed mobile solũ potentiam passivam habet vt moveatur: ergo motus in solo mobili inhæret. Deinceps motus id solum subiectum est quod est inchoatum per motũ, sed mobile est solùm inchoatum per motũ: ergo mobile est solũ subiectũ motus. Porrò motus non est in movente à quo incipit, nisi vt in principio, non est in termino in quem tendit nisi vt in fine; relinquitur ergo vt sit in solo mobili vt in proprio subiecto. Postremò si percurras omnia motus genera, hoc verum esse intelligas; nam *generationis* subiectum est solùm generabile, *corruptionis* corruptibile, & sic cæteris ergo mobile est solum subiectum motus. Dub. 1. Mobile est subiectum motus.

Ad alterum dubium venio, quod est: *An idem sit actus moventis & mobilis?* In vtramque partem probabiliter disputatur de hac re; hęc quæstio. Sed ymbris fugatis lucem veritatis quæro, Est (inquit) Dub. 2. Moventis & mobilis idem est actus.

(inquit Philosophus) vnus idemque actus mouentis & mobilis, est quoque diversus: vnus si fluentem formam à movente in mobile, diversus si vtriusque formam distinctam spectes. Est enim vna forma si in motu, est diuersa si in propria naturâ & essentiâ vtrũq; cõsideres. Movẽs ergo & mobile considerari possunt bifariã, vel absolutè & distinctè, & sic vnus vtriusq; non est motus, vel cõparatè seu relatiuè, & sic est vnus. Hoc probatur quatuor argumentis, 1 Ab authoritate, quia Princeps philosophorum dixit, rationemque addidit, quoniam actus mouentis est qui producitur à movẽte, & actus mobilis qui recipitur à mobili; sed idẽ est actus qui producitur à movente & qui recipitur à mobili, ergo idem est motus vtriusq;, idem (inquam) motus numero & naturâ, quia non est diversus; formam fluentem aut formę fluxũ intelligit. 2 A necessario, quia fieri non potest vt aliud huius, alius sit illius motus. Quod probatur, quoniã agens & patiens relatiuè accepta in motu non nisi vnam & individuam causam sui motus habent, nempe vtriusque potentiam, quâ indissolubili quasi nexu constringuntur. 3 A comparatione, quia moventis virtus transit in mobile per motum, sed virtus vna eademque est re in hoc & illo: ergo motus vnus idemque re est in hoc & illo. Intelligo per *virtutem* hoc loco non solùm potentiam, sed habitum alicuius moventis, puta *lucis* in *sole*, quæ effusa in aerẽ transit, aliamque naturâ *lucem* in aere non facit quàm quæ in sole hæret. 4 A similitudine, quia vt est vnum mediũ ascensus & descensus, vnaque via Thebis Athenas, & Athenis Thebas: ita vnus idemque motus est moventis & mobilis. Planiùs & illustriùs sic (si placet;) vt *radius solaris* transiens per *radium ignis*, non aliud sed idem numero *lumen* & *splendorem* (teste Philosopho) facit: ita transiens actus à movente in mobile, non motum diversum, sed eundem numero & naturâ efficit. Nã sic transit motus à movente ad mobile, vt *globus* aut *pila* à iactantis in alterius recipientis manũ; sed vnus numero *globus* aut *pila* à manu in manum transit: ergo vnus motus à mouente in mobile rectè migrare dicatur.

Movens & mobile considerabimus bifariam.

Dub. 3.

Restat tertium iam dubium, *Vtrum actio & passio sint vnus idemque numero & naturâ motus?* Argumenta eadem ferè singula, in superiori cognatâ & affini quæstione adducta, ad istius dubij confirmationẽ adduci possunt appositissimè. Distinctione ergo factâ, ad alia grauiora festinabo. Constat apud dialecticos actionem dividi in immanentẽ & transeuntem; illa sine omni aleâ controuersiæ est in agente, vt ipsum nomen planè insinuat; nam *immanere* est nihil aliud quàm manere in principio aut subiecto à quo fluit, aut cui accommodatur. Quæritur ergo hoc loco de transeunte actione solùm; sit ergo hoc

Actio duplex.

Actio immanens est in agente.

dubium

dubium, *Vtrum actio transiens & passio sint vnus idemq; motus?* Ad pleniorem intellectum huius dubij distinguendum est, actionem & passionem capi duobus modis, formaliter (vt aiunt) & materialiter: formaliter, vt sunt prædicamenta & extrinseci respectus agentis & patientis (quippe actio vt est prædicamentum est nihil aliud quàm respectus agentis ad passum, & passio nihil aliud quàm respectus patientis ad agens) sic actio & passio non sunt vnus idemque motus, imo sunt duo respectus extrinseci realiter distincti: materialiter pro formâ quę sensim & pedetentim ab agente in passum fluit, & sic actio & passio sunt vnus idemque motus, id est, vna forma fluens, vel fluxus formæ. Hoc quidem probari potest, quia vt agens & patiens, ita & actio & passio in medio vnum sunt. Nam quamvis sint duo, eademq; naturâ diversa & distincta, si per se divisim cõsiderentur; relatione tamen & motu vnum sunt, idemq; motus dici possunt, quoniam hic motus inter actionem & passionem vnus est continuus & successivus, qui in agente actio, in patiente passio causâ distinctionis dicitur. Verùm quoniam sine interruptione continuus & successivus est, donec forma seu qualitas fluens ab agente in passum imprimatur, rectissimè in medio quasi cursu via vna, forma vna, fluxus vnus, vnusque motus numero & naturâ dicitur. Neque hoc mirum videatur tibi, quia vt duo numeri distincti vnum formalẽ nexum simplicemq; vnionem habent: ita agens & patiens, actioq; & passio vnum actum, vnum motum, vnam fluentem formam aut formæ fluentis emanationem habent. Imo efficaciùs rectiùsq; ad vivũ loquar, si dicam quòd actio passioq; sint vna emanatio, vnus actus, vnus motus formæ à potentia agentis fluens tendẽsq; ad passum; quod passum vnà cum inchoata forma incipit fieri, fitq; tandem successiuis veluti momentis ab agente formatum: vt *igne ardente aqua subiecta incipit pati*, adhuc tamen perfectè patiens non dicitur, donec sensim *calor fluens*, seu *caloris fluxus* (qui est motus) ad fervorem perrepserit, gradumque igneum in *aquam* subiectam vi *ignis* impresserit. Sic (vt vides) quamuis non sit idem numero calor in agente & patiente, si per se divisim secundùm proprias & absolutas essentias considerentur; in via tamen & progressione secundùm potentiam motricem, actio & passio vnus numero motus dici possunt, vt *elementa* in *homine* vnum *mixtum*, vnusque *aspectus* diversorum *siderum*, si in eodem gradu & influentia simul vniantur. Sunt quidem (vt vides) quatuor elementa rerum distincta, distinctis naturæ formis, proprietatibus, & effectionibus vestita: at coacta ad temperiem vnum numero mistum sunt & fiunt.

Actio & passio dupliciter sumuntur. 1

Actio quid vt prædicamentum. 2

Actio & passio vnus motus.

sunt. Sic actio & passio formaliter accepta diversa sunt genera, at physicè & materialiter considerata in potentia naturæ agentis, moventis, perficientis effecta, vnus sunt actus vnusquc motus. Exemplum de aspectu siderum brevitatis causâ tacitus prætereo, dico tamen vt est illorum in eadem constellatione vna influentia, vnusq; aspectus numero, quia vniti radij multorum vnum aspectum faciunt: ita agentis & patientis, actionis & passionis vnus motus existit, idemq; numero & naturâ vnus.

Hactenus quòd sit motus, & quid sit, & quomodo sit res cõtinua, quomodo successiva, quòd sit in mobili vt in subiecto, in movente autem vt in principio, quòd denique sit vnus moventis & mobilis actus, quodq; actio & passio sint vnus idemque motus diximus. Agnosco hic alias ex textu moveri quæstiones, vt An motus secundum extensionem sit divisibilis, & An atomus, id est, indivisibilibus mutationis punctulis terminetur motus, cùm sit naturâ suâ successivus? Prætereà quid inchoet, quid finiat motum? quid partes eiusdem durationè succedentes inter se connectat? Has (inquam) prætermitto hoc loco omnes, non quòd indignas tractatione putem (sunt enim subtilitatis philosophicæ, & ingenij plenæ) sed quoniam in posterioribus libris Physicorum opportunius moventur & exponuntur à Philosopho. Ad distinctionem igitur festino, in qua hæc tria iam mota de motu dubia reddentur clariora.

Distinctio quæstionum capitis tertij.

3 *An mobile sit solum subiectum motus?* quod sic dici probatur.

1 Quia motus est in eo cuius est actus; sed mobilis est actus: ergo in mobili inest.
2 Quia mobile est successivum vt motus: ergo à proportione, motus est in mobili.
3 Quia mobile solùm potentiam passivam habet ad recipiendam formam per motum.
4 Quia mobile est inchoatum per motum, siue, quæ etiam perfectum.
5 Quia motus est forma inchoata mobilis à moveute fluente fluens.
6 Quia motus non est in movente nisi vt in principio, nec in termino *ad quem*, propterea quòd in eo desinit: ergo est in mobili.
7 Quia generatio est in generabili, corruptio in corruptibili, alteratio in alterabili & ergo ab inductione probatur, quòd omnis motus sit in mobili.

Dubia quæ in hoc capite movẽtur sunt

2 *An motus sit moventis & mobilis, idem numero & naturâ actus?* sic esse hoc loco probat Philosophus.

1 Ab eodem, quia idem actus recipitur à mobili qui producitur à movente: idem ergo est vtriusque motus.

2 A necessario, quia vna individua est causa, seu fundamentum motus in vtroque, nempe potentia activâ moventis: ergo est vnus motus.

3 A comparatione, quia forma transiens moventis vna eademque est inchoata forma mobilis; sed transiens forma moventis est vnus motus: ergo vnus est motus vtriusque.

4 A simili, quia vt est eadem via Thebis Athenas, & è contra: ita est idem motus moventis & mobilis.

5 A relatione, quia motus est inter movens & mobile medium vnum comparationis; sic movens motu movet, & mobile motu movetur.

3 *An actio & passio, quæ sunt propriæ affectiones moventis & mobilis, sint vnus numero & naturâ motus?* Sed hîc distinguitur de actione & passione, quòd sumantur bifariam:

Formaliter, vt sunt distincta genera, & sic non sunt idem motus.

Materialiter pro fluxu formæ ab agente in passum, & sic sunt vnus naturâ motus; quod probatur

1 A locis fere omnibus prioris cognatæ quæstionis.

2 A definitione actionis, quæ est *motus vnus transiens in passum.*

3 A relatione vtriusque, quæ vnum medium & fundamentum habet.

4 A similibus, quæ in discursu patent.

Argumenta adversus primum dubium, Vtrum motus sit subiectivè in mobili?

Opp. *Actio est motus (vt docet hoc loco Philosophus) sed actio est in agente, quod est movens non mobile, vt hic etiam docet: ergo motus est in movente non in mobili.*

Resp. *Actio & passio (vt docet Philosophus) sunt motus, non tamen dixit motum esse in agente vt in subiecto, sed ab eo fluere vt à principio. Quippe vt rem planiùs pleniùsq; explicem, actio, passio, & motus res vna sunt materialiter (vt aiunt) formaliter autem differunt penes diversos modos quos vocabeant. Huius assertionis veritas astruitur vno exemplo, quia vna eademq; illuminatio (quæ motus est) reipsa est actio & passio. Vt enim fluit à sole agente rationem actionis, vt excipitur ab aëre patiente rationem passionis habet; res tamen vna eademq; est numero & naturâ. Nunc (vt respondeam argumento) si ipsa actio transiens esset in agente, non esset transiens sed manens, vt ex ratione immanentis actionis constat.* Actio, Passio, Motus quid res vna.

Opp. *Noua & inaudita est hæc opinio quam in campo philosophorum sparsis; quæsi sit vera, sequetur* lumen *non esse in* sole, *nec* calorem *in* igne *tanquam in subiectis propriis; quippe negas illuminationem & calefactionẽ inesse. Sic enim ais, si actio transiens insit in agente non esses transiens: At quàm absurdum est dicere* lumen *non inesse* soli? calorem *non inesse* igni? *Si sit absurdum (vt animo ipse iudicas) quorsum non aquè absurdum esse putas, negare* illuminationem *&* calefactionem *(quæ re non differunt à luce & calore) agenti inhærere?*

Resp. *Oratorem agis non philosophum. Dico iterum, si actio transiens insit in agente, non esse transeuntem. Attende quòd de actione* iam transeunte *agatur, id est, de tali actione quæ effectiuè ab agẽte fluat, & iam aut inchoatè aut completè in patiente emineat. Quid existimas de tali actione? si transfusa sit ab agente, vt est; certũ est, inchoatiuè aut perfectiuè (vt aiunt) in ipsa patiente inesse. Verum si sit in agente quoq; (vt cum admiratione inani contendis) concludo vnum accidens numero duobus inesse subiectis simul. Agnosco* lumen *esse in* sole, *agnosco* calorem *esse in* igne, *agnosco inesse, at neq; hoc* lumen *(quod est fluens,) neq; hunc* calorem *(qui est fluxus, actus, aut motus) huic aut illi inesse, vt in subiecto agnosco. Proprium enim horũ sic fluẽtiũ subiectũ patiũs est nõ agens, mobile nõ mouẽs. Quippe horũ respectu* sol *&* ignis *principia sũt à quibus, nõ subiecta (in quibus motus insũt) dicũtur.*

Opp. *Ratio formalis qua mouens à mobili differt, nihil aliud videtur esse quàm relatio mouentis ad motum, sed relatio hæc est in mouente: ergo etiam est motus, quia motus est formalis ratio (vt docet Philosophus) vtriusq;. Minor probatur, quia fundamentum relationis & relatio idem subiectum habent: at fundamentum motus est potentia actiua mouentis, quæ non in mobili sed in mouente inest.*

Resp. *Verum est quod ais, formalem rationem (quæ mouens à mobili differt) esse relationem mouentis ad motum: at negamus relationem hanc esse motum. Præterea vbi dicis fundamentum relationis & relationem vnum habere subiectum, nego; nam Aristoteles id non dicit. Et si enim legam apud Philosophum potentiam & actum eiusdem ad idem pertinere, cum doctissimis lectissimisque Interpretibus non intelligo (vt tu somnias) habere eidem subiectum, sed habere idem principium. Sic motus & illius fundamentum (nempe potentia agentis) vnum principium (nimirum ipsum agẽs à quo oriuntur) habent.*

Potentia & actus eiusdem ad idem pertinet.

Opp. *Si motus sit in mobili, tum motus ab ortu in occasum inferioribus sphæris cœli inhæret; sed hoc concedi non potest: ergo motus non est in mobili. Sequela maioris constat, quia inferiores sphæra sunt mobiles ab ortu in occasum. Minor probatur, quia hoc concesso, quòd talis motus iisdem insit, sequetur duos contrarios motus simul inesse, quia vi naturæ sua ab occasu ad*

ortum

ortum perpetuò ferunt ur.

Resp. *Hoc quidem absurdum esset si vterque motus esset naturalis; sed vnus solùm est naturalis respectu inferiorum sphararum, alter verò violentus dicitur, raptu primi mobilis. Caterùm quem vulnerat hoc argumentũ? cùm motus iste etiam diurnus ab ortu ad occasum sit naturalis primo mobili, eidemq; vt subiecto proprio inhæreat.*

Argumenta in secundum dubium. An sit vnus idemq; motus moventis & mobilis?

Opp. *Si sit vnus motus numero & naturâ (vt defendis) mouentis & mobilis, tum vnũ accidens numero & naturâ ineſſet duobus ſubiectis ſimul, quod fieri nõ poteſt: ergo vtriuſq; non eſt vnus motus. Conſecutio antecedentis probatur, quia motus idem numero & naturâ eſt vnum ſingulare accidens, quod & in mouente & in mobili ineſſe videtur.*

Resp. *Mouens & mobile ſunt quidem duo ſubiecta (vt ais,) & motus vnũ accidens; at motus in vno vt in principio, in altero vt in ſubiecto ineſt, ſi in actu & progreſſu naturæ conſiderentur; ſin verò diuiſim & abſolutè ponantur, diuerſa accidentia & proprietates habent diuerſas.* Motus in mouẽte vt in principio, in mobili vt in ſubiecto.

Opp. *In commutatione loci, motus & locus idem ſunt; ſed locus eſt in locãte non in locato: ergo motus eſt in mouente non in mobili, & per conſequens non eſt idem motus vtriuſq;. Maior probatur, quia in commutatione loci, vt in omni genere motus, forma fluens à mouente eſt motus: ſed forma fluens in commutatione loci eſt ipſe locus, qui locanti inhæret, locato ſolùm adiacet, vt docet Philoſophus.*

Resp. *Directè in quæſtionem non diſſeris, at intelligo quid velis; nimirum in commutatione loci non eſſe eundem numero motum moventis & mobilis, quia locus (vt ais) eſt ſolùm locantis ſubiectiuè, locati verò ſolùm relatiuè. Quòd verò locus ſit motus hinc probas, quia alia non eſt forma media fluẽs à locante ad locatum quàm locus, neq; eſt alius terminus locati ad quem tendit quàm idem locus, qui locato adiacet non inhæret; eſt enim locatum potiùs in loco quàm locus in locato. Sed reſpondeo locum non eſſe motum in commutatione loci;* Locus *enim* eſt ſuperficies concaua corporis continentis, *at* motus eſt ipſius corporis locati ſeu mobilis quædam ſucceſſiua commutatio, *qua in progreſſu tam locantis quàm locati vnus numero actus dici poteſt, vt in cæteris generibus motus euidentiùs cernitur.* Locus eſt in locante ſubiectiuè, in locato relatiuè.

Opp. *Deus eſt mouens primi mobilis (vt docet Philoſophus) ſed idem nõ poteſt eſſe motus Dei & cœli: ergo nõ eſt idem motus moventis & mobilis. Minor conſtat, quia fieri nõ poteſt vt finitum & infinitum, corporeum & incorporeum vno actu copulentur.*

Resp. *Agitur hîc de mouentibus naturaliter nõ de mouẽtibus metaphyſicè; Deus autem manu infinita potentia ſua cœlum primum voluit. Eſt*

Est actiua quę quoq; secundum diuinam prouidentiam alia causa cœli mouens, nempe actiua potentia infixa & indita cœlo, cuius potentię mouentis, & cœli iam mouentis cœlū, moti vnus idemque actus esse potest, si in progressione à puncto ad punctū considerentur.

Opp. *Una non est numero & naturâ potentia mouentis & mobilis: ergo vnus non est vtriusque motus. Antecedens probatur, quia actiua potentia est in mouente, passiua in mobili (vt docet Philosophus:) est ergo vnus motus actiuus mouentis, alter passiuus mobilis; non ergo est vnus numero motus (vt docuisti) vtriusque. Argumentum tenet, quia motus fundatur in potentia: si ergo actiua potentia & passiua naturâ differant, simulque in vno subiecto comprehendi non possint, rectè concluditur, vnū motum numero in vtroq; non contineri.*

Resp. *Si mouens & mobile absolutè considerentur, diuersas potentias motusq; habent, at respectiuè in actione naturali, & productione aut acquisitione forma comparata vnam potentiam, vnumq; motum sortiuntur.*

Argumenta in tertium dubium, Vtrum actio & passio sint vnus numero & naturâ motus?

Opp. *Actio & passio sunt genera distincta: ergo res vna numero esse non possunt.*

Resp. *Satisfactum est huic argumento superiùs, cùm in textu distinctionē actionis & passionis attulimus.*

Opp. *Vtrunq; actio & passio considerentur, sunt res diuersæ, nec non distinctas definitiones habent: ergo fieri non potest vt sint res vna numero. Nam (vt habetur apud Porphyrium in Communitatibus & differentijs praedicabilium) res distinctæ specie commiscerì non possunt, vt inde tertia oriatur.*

Resp. *Antecedens negatur, quia vnita in motu res diuersæ non sunt, sed actus vnus numero. Negatur etiam probatio, quia res diuersæ possunt physicè cōire & commiscerì, quæ sic commixta fieri possunt res vna; vt in elementis naturâ & definitione rebus distinctis constat, quæ conglobata in vnum rectissimè res vna numero & naturâ dici debent, nempe mixtum. Porphyrij locus fallaciter & insidiosè inducitur, quippe non de rebus physicis sed de formis logicis illic disserit, quæ forma non possunt vt sint commiscerì, vt tertia species oriatur.*

Opp. *Principia actionis & passionis re distinguuntur: ergo actio & passio; quo posito, sequetur non posse sic considerari, vt res vna numero dicantur. Antecedens probatur, quia principia actionis & passionis sunt potentia actiua & passiua, aut res absolutè & simpliciter distincta in qualitate. Argumentū tenet, quia considerari duo aut plura esse vnum, est aliter considerari quàm in essentia rerum sunt.*

Resp.

Resp. *Eandem ferè semper ineundem tundis; dico sæpe ac semper actionum & passionem res esse distinctas, earumque fundamenta & principia re esse diversa, si formaliter in se considerentur, at materialiter in progressione naturæ non item; quia tum vi & virtute naturæ coërcentur, unaque res actu numeroque fiunt, aliaque non est consideratio quam res ipsa postulat.*

Opp. Calfactio *propriè actio dicitur vt est in* igne, *passio autem vt est in* aqua; *sed quæ subiecto distinguuntur res vna esse non possunt: ergo actio & passio res vna dici non debent.*

Resp. Calfactio *est (vt ante docui) in* igne *vt in subiecto, si per se absolutè sumatur; at accepta pro fluente* calore *qui ab* igne *transijt in* aquam, *est quidem in* igne, *non vt in subiecto sed vt in principio à quo fluit; verùm quoniam vis* ignis *impressa vires in progressione acquirat, ista vna acquisitio successiua, vnus motus in mobili, non tam acutè quam verè à philosophis nominatur.*

Opp. *Vmbras capis, omittis necessaria in hoc capite; nam moues dubia leuiora, quæ similibus & allegorijs leuiter defendis, altoque silentio prætermittis graviora, vt* An motus sit semper diuisibilis? An sit in generatione & corruptione momentaneus? An movens movendo moueatur? An agens repatiatur agendo? *Hîc (inquam) & plura tacito pede transilire videris, sed vestigia tua secutus moueo te oblivionis aut inavitatis tuæ.*

Resp. *In vmbris istis quas de motu breviter tractaui, latuere magnum philosophiæ eminet. Agnosco me vmbris & similibus vsum fuisse in hac interpretatione mea, sed difficultas rerum mihi id agere persuasit, vt rectiùs exemplis quàm verbis instructus, mysteria naturæ & motus percipias, meliusque de motu (qui est manus primumque instrumentum naturæ) philosopheris. Quòd me moneas vanitatis, causam dati consilij admittendi non video; quod verò accuses oblivionis, causam offende. Si vrgeas, Aristotelem insinuare has quæstiones in textu quas infert, respondeo hîc solum insinuare, postea verò pluribus de ijsdem disputare. Caveo ergo ne te oblivionis aut ignorantiæ vicissim insimules, qui Philosophum obiter hîc, ista moventem, alibi vberiùs & opportunius tractantem non observâris.*

CAP 4.

Vtrum vi naturæ detur infinitum?

Motus

Naturę opera habent exiſtẽtiam à motu.

MOTVS inter omnes affectiones naturæ, tanquam *Sol* Princeps planetarum orbe ſuo ſic vertitur, vt omnia effecta operaque naturæ à motu exiſtentiam, non aliter quàm *ſidera cœli* à *ſole influentiam* & *lumen* habeant. Quemadmodum enim nihil ſine *ſole* illuſtratur: ita nihil in rerum naturâ ſine motu fit & conſtituitur. Meritò ergo definitâ naturâ principiiſq; rerum, motus inter affectus naturæ primum locum vendicavit, proximum verò infinitum; tum quia primus motor eſt actu infinitus, tum quia primus motus primi corporis moti partes ſucceſſione infinitas habet. Hinc primâ vmbrâ in horologio naturæ quaſi verlâ, videas actu, potentiâque infinitum eſſe. Nemini ergo philoſopho dubium eſſe poteſt, quin ſit officium Philoſophi de infinito diſputare. Hoc ipſum in textu probat Philoſophus ratione & ſigno. Ratione ſic, Ad Philoſophum pertinet definire magnitudinem, motum, & tempus: ergo ad eundem pertinet definire infinitum. Ratio ſequitur, quoniam finitum & infinitum ſunt affectiones motus, temporis, & magnitudinis. Signo idipſum probat ad hunc modum, quia omnes veteres philoſophi tractantes arcana naturæ de infinito mentionem fecerunt: verè igitur philoſophantis eſt, (ſiue conſentire, ſiue diſſentire velit) de eodem diſputare. Hinc (vt in Oceanum hunc infinitum ſe immergat Ariſtoteles) opiniones antiquorum philoſophorum minùs congruenter naturæ de infinito loquentium pereenſet, nec non docet quo modo ſic loquentes inter ſe diſſideant & diſſentiant. Minùs congruenter naturæ de infinito loquuntur (vt ait) Plato & Pythagoras, qui dicebant infinitum eſſe *ſubſtantiam per ſe ſubſiſtentem, non accidens*. Diſſentiebant autem inter ſe, primùm quia Pythagorici infinitum intra limites rerum ſenſibus ſubiectarum comprehendunt, Platonici verò in rebus tum ſenſui obiectis, tum ab eodem ſeparatis & avulſis idipſum ineſſe affirmant. Secundò diſſentiebant iſti, quia Pythagoras infinitum extra cœlum poſuit, negavit Plato. Poſtremò quia Plato magnitudine, Pythagoras numero infinitum definiri voluit.

Infinitum cur hîc tractetur.

1 Ad philoſophum ſpectat de infinito diſputare.

2

Antiquorum opiniones de infinito.

Pythagoræ.

Platonis.

In ſecunda capitis parte opiniones philoſophorum narrat, qui congruenter & accommodatè naturæ de infinito diſputârunt. Hi (vt ait) cum illis in hoc vno conſentiunt, quòd infinitum principium eſſe velint, at ab ijs penitus in illo diſſentiunt, quòd ipſum ſubſtantiam definierunt eſſe. Quippe hi potiùs accidens eſſe quàm ſubſtan-

ſtantiam pertinaciter defendunt. Cæterùm & hi quoque inter ſe differunt, quia Anaxagoras infinitum ex ſimilibus corporibus infinitis, Democritus ex infinitis atomis figurâ diſſimilibus illud componi ſomniavit. Iterùm, quòd Anaxagoras quodlibet ex quolibet fieri, Democritus contrarium, nempe ex quolibet non fieri quodlibet affirmabat. Anaxagoræ. Democrito.

In tertia parte capitis proprietates infinito à veteribus aſcriptas enumerat. Prima eſt, infinitum eſſe principium; ſecunda, eſſe ingenitum; tertia, continere & gubernare omnia; quarta, eſſe divinum. Prima probatur, quia infinitum eſt principium, aut aliunde principium habet; ſed infiniti dari non poteſt principium: ergo infinitum eſt principium. Secunda aſtruitur, quia omne genitum habet principium; ſed infinitum non habet principium: ergo infinitum eſt ingenitum. Tertia demonſtratur, quia primum principium omnia continere & gubernare debet; ſed infinitum eſt primum principium: ergo infinitum omnia continet & gubernat. Quarta concluditur, quia infinitum eſt incorruptibile & immortale: ergo etiam divinum. Proprietates infinito à veteribus aſcriptæ.

In quarta parte capitis ex veteribus probat eſſe infinitum quinque argumentis, quibus in octavo capite reſpondet. Primum eſt à tempore, quia illud eſt infinitum; ſecundum à magnitudine, quæ in infinitas partes dividitur; tertium eſt à ſucceſsione rerum naturalium, quarum eſt perpetua generatio; quartum à diviſione, quia finitum terminatur ad aliquid extra ſeipſum, quod eſt vel infinitum vel finitum: ſi infinitum habetur propoſitum, ſi finitum, tum quoque illud ad aliud præfinitum definietur, & ſic erit etiam progreſſio in infinitum: quocunque ergo te verteris infinitum in rerum naturâ eſſe videas; quintum, quia mens ipſa eſt infinita, nullâque magnitudine, numero, aut pondere oppreſſa, ſemper avida, ſemper plura ſciendi cupida, ſatiata nunquam niſi infinito. Siſte pedem Ariſtoteles, de mente æternâ cogita. Certum eſt divinos philoſophos hîc Deum infinitum intelligere. Quid contendis? quid de lanâ caprinâ diſputas? Satis intelligis quid ſibi volunt ſapientiſsimi iſti viri. Cur ſtramineos adverſarios fingis, in quos rabidè ferociterque incurras? Rectè quidem in aliud tempus differs reſponſum, vt obliti argumentorum quę pro more tuo laceras, te Herculem contra Pygmæos digladiari exiſtimemus. Pater es, patronus &c. at gloria tua in hoc languet, cùm gloriam aliis iuſtam non tribuens, falſam & fallacem aucuperis. Certum eſt, certum (inquam) eſt, hos Deum, per infinitum, æternum, ingenitum, & imperioſum Infinitum eſſe probârunt veteres. Ariſtoteles debitam gloriam aliis nõ dat vt ipſius maior appareat. Per infinitum Deum intellexerunt veteres.

rioſum extra cœlum propoſuiſſe. Quid contra adfers? nihil certè niſi vmbras, eaſdemque ſub toruo aſpectu; quia cùm reſpondeas nodos in ſcirpo quæris, conſorteſq; philoſophos ad placitum torculari ingenij tui dilcordes & inſanos facis.

Sed pergam & vltimam partem huius capitis attingam, in qua ſignificata & modos huius nominis *infiniti* breviter exponis. Ne quid erroris ex ambiguitate abdita verbi infiniti contingat, idipſum diſtinguit Philoſophus; Quinque ergo modis dicitur infinitum. Primò infinitum id eſt, *quod expers quantitatis tranſiri ac circumſcribi non poteſt*, vt *vnitas*, *anima*, *punctum*, *Deus*. Secundò infinitum id eſt, *quod particeps quantitatis immenſum & indeterminatum extrinſecus habet*, vt *mundus*, *lineaque Geometricæ*, *& magnitudines*. Tertiò dicitur infinitum, *quod particeps quantitatis finitæ pertranſiri aut permeari non poteſt*, *propter impotentiam decurrentis aut tranſeuntis*; & ſic *ſpatium ab ortu ad occaſum* vulgò dicitur *infinitum*, non quòd ſic naturâ ſuâ ſit, ſed quòd à nemine mortalium totum permeari poſſit: ſic etiam *altitudo maris* infinita vocatur, quia exactè illius profunditatem nemo certè probatam habet. Quarto modo accipitur infinitum pro eo, quod *licèt extrinſecus non habeat*, *aptum tamen eſt habere*, vt *linea punctis non definita*. Poſtremo modo capitur hoc nomen pro eo, *in quo eſt actus coniunctus potentiæ*, & hoc eſt triplex; ſcilicet ſecundùm *appoſitionem*, vt in *numero*, in quo non eſt dare maximum; ſecundùm *diviſionem*, vt in *magnitudine*, in qua non eſt dare minimum; deinde ſecundùm *appoſitionem & diviſionem*, vt in *continua quantitate diviſâ æqualiter*, cuius partes infinitæ & numero & magnitudine diſſecari poſſunt. Prolixior ſum (vt vides, ſtudioſe lector) in textu explanando quàm ſolebam; ratio eſt, quia pauca præter textum adijcienda puto. Primùm, quia Ariſtoteles multus eſt in refutatione aliorũ philoſophorũ, contra quos ferocius (more ſuo) nonnunquam invehitur ſine cauſâ; tum quia eorum philoſophorum opera, aut ſaltem operum partes non habeamus, ex quibus eliciamus & trutinemus veritatem; tum etiam quia non de re ſed de nomine rei, & non ente hoc loco otioſè pluribus diſputetur. Eſt enim *infinitum* nomen & vmbra, cui ens nullum reſpondet, de quo ſi infinitus eſſem, aëra ſine fructu diverberarem. Poſtremò quia omnes ferè Interpretes gravioris iudicij in illis labyrinthis nudum relinquunt Ariſtotelem, aranea ſiquidem eſt, filumque & telam in refutatione ſic non texit, vt in demonſtratione rerum, in qua veriſſimè philoſophorum Princeps omnes prioris ſeculi, ſuæq; ætatis & poſteritatis philoſophos ſuperavit. Nam (vt

Infinitũ quinque modis dicitur.

1
2
3
4
5

verè

verè loquar q̃ sentiã) in refutatione telas sæpissimè opponit soli, quibus muscas capiat, quas captas veneno inficit & occidit. Quippe (vt longiùs digrediar) considera hoc loco mecum Pythagoræ & Platonis divinas de infinito sententias, proprietatesq; superiùs ab illis traditas & assignatas, videbis (nisi volens & prudens velis esse cæcus) hos Patres Deum expressè infinuasse, qui est in se & in omnibus quæ finxit actu infinitum numen, & lumen quod omnibus intuentibus impensè, vt *Sol* in medio *cælo* affulget. Sed Deus bone! quomodo culices ex elephante fingit? quomodo ad numeros & magnitudines verba & sensa trahit? quomodo novos Pythagoras & Platones in theatrum philosophorum, morionum non sapientum togâ amictos producit, eosdemq; nobis deridendos tandem proponit? Callidè tamen & astutè hoc facit; nam hîc per rimulas quasi radios spargit, & inanes proponit illorum argumenta, quæ torta, distorta, mutilata vtcunque in vltimo capite munus hîberi resoluit.

Cæterùm ne cohortibus quasi collectis & coactis ad pugnam, hanc arenam sine vllo strepitu & tubâ philosophiæ transiliam, classicum nunc canam, & contra defensores infiniti aliquid dicam: iustissimam causam suscipio, exitum bellifœcundissimum spero. Quid ais Pythagora? quid ais Plato? Est ne infinitum? est. Rationes reddite, velo abo. Nihil definitur nisi sit; sed infinitum definitur: ergò est infinitum. Si hæc sit prima ratio, Respondeo duplicem definitionem esse, rei scilicet & nominis; hæc definitio est nominis non rei. Quòd verò sit definitio aliquando nominis, ratio hæc reddatur, quia vt sunt vera entia, ita sunt entia apparentia quæ videntur & non sunt, de quibus cùm docti & sapientes litigent, opus est vt definiantur vtcunque, quò dirigentes ad scopum argumenta victoriæ quæ acta destinentur. Imo definitio infiniti est rei definitio. Quis hoc probatur? quoniam est ens rei. Audiamus illam: Infinitum est ens rei, cuius quantitatem accipientibus restat aliquid semper accipiendum, vt de *numero*, *tempore*, *motu*, & *vacuo* constat. Si hæc sit definitio rei talem esse negamus, dicimusq; esse definitionis ens rei non simpliciter. Respondes frigidè. Quid ita? Nè est quòd sic effugias, nam quisque sit missilibus rationibus à rebus ductis infinitum esse sic apertè probamus. Primùm quia est tempus, quod re fatente nunquam incepit, nec vnquam desinet; si enim inceperit da punctum in quo incepit mundus, quem tu ab æterno fuisse pertinaciter defendis. Distinguo esse aliquid actu, aliquid potentiâ & successione infinitum illud vos esse contenditis

quod,

Rationes quæ asserunt infinitum. 1

Definitio duplex.

Entia vera & apparentia.

Definitio nominis quibus tribuatur. 2

Infiniti definitio.

Rationes quæ probant esse infinitum.

Infinitum duplex Actu potentiâ.

quod nego, hoc aliquo modo esse non invitus concedo. Age ergo, vt mundum tuum æternum & immortalem esse defendas, concedis aliquo modo esse infinitum. Defendo; esto, quod das accipimus; 2 vlteriusque vrgemus de magnitudine, quam ipse affirmas esse divisibilem in infinitas partes, quæ partes (vt nosti) actu cohærere debent cum toto, aliter totum non est completum. Ad hoc respondeo, me non intelligere aliquam magnitudinem esse actu tam immensam, vt semper actu dividatur physicè in partes quantas, sed quòd potentiâ (si dividatur) non tam minuta pars inveniri possit quin eadem iterum mathematicè dissecari possit. Exile & infirmum hoc refugium est, sed ab æternitate mundi aliquid actu iam esse infinitum demonstramus, idemque hoc modo. Ab æterno (vt ais) fuit mundus: ergo ab æterno fuerunt animæ, quæ sunt eædem quæ olim substiterunt; at in æternitate infinitæ sunt actu animæ: est aliquid ergo & numero & naturâ infinitum. Imo ipse numerus est actu infinitus animarum, quia actu illis subsistentibus infinitis, earum numerus actu ijsdem necessariò inhæret. Quid respondes? Non est huius loci de separatis & incorporeis substantijs disputare, ad Metaphysicum non ad naturalem philosophum spectat. Miser es si ad hoc asylum convoles, nam animam vulnerasti, rationis, æternitatis, divinitatis compotem, quam formam humanam naturalem esse defendis. Sed esto, quid ais de infinito animarum numero, iam actu 4 in subiecto aggregationis existente? Idipsum respondeo, nempe non esse physicum & naturalem numerum, quia non est in Physico & naturali subiecto. Multitudo enim infinita animarum est Metaphysica, quantitas non naturalis. A malo semper in pejus lapsus, monstra de infinito tuorum phantasmatum defendis. Quasi verò tu ipse non doceas numerum infinitum esse; doceo, non actu sed additione vnitatum. Sine progrediamur. Deus actu (vt tu sæpe fateris) 6 infinitus est: ergo corpus infinitum. Ratio tenet, quia infinita causa non potest non producere infinitum effectum; cùm sit infinitæ potentiæ, quæ nunquam est otiosa, nunquam imbecilla, nunquam impedita. Præterea si non operetur actu infinitum, hoc ipsum contingit vel quia non potest, vel quia non vult, si dicas non posse, Deum negas, qui omnia potest; si dicas non velle, teipsum negas, qui in hoc ipso capite posse & velle idem esse in æternis doces. Deinceps quid de mobilibus sphæris limpidi cœli cogitas? Scande ad primum tuum mobile, quod Octavum cœlum falsò & inaniter esse do- 6 ces; in hoc triplicem motum videas, diurnum, retrogradum, latitudinis: sunt ergo alia corpora à quibus hi motus pendeant. Quod

Magnitudo quâ in infinitũ divisibilis.

Triplex motus in primo mobili.

si

si verum sit, (vt est verisimum) cur non sint alia infinita sursum quæ infinitæ potentiæ & maiestati respondeant? Decorum enim est vt infinitus Deus actu infinitum solium & sedem habeat. Vrgemus te nimium fortasse, sed quid respondes? Respondeo negando primùm argumentum, & ad rationem seu probationem dico, posse Deum infinitum effectum producere, tametsi corpus aliquod infinitum non fecerit. At vrgetis velle & posse idem esse in Deo, qui i hinc infertis? corpus fecisse infinitum? Ratio non sequitur; nam etsi sint idem, omnia tamen quæ potest non vult Deus. Quippe vt in essentiâ animæ voluntas & intellectus sunt vnus idemque animus, & tamen non omnia facit voluntas quæ intellectus percipit: ita velle & posse in essentiâ Dei idem sunt, licèt quæ potest omnia actu & opere non præstet. De cœlo cœlique sphæris nihil dico præter hoc vnum, quòd Deus infinitum locum & spatium non postulet; nam in hoc cernitur esse Deus, quòd licèt sit infinitus, totus tamen in puncto inesse & comprehendi potest. Solium ergo tam spatiosum non requirit, nullum enim spatium (quamvis sit ipso infinito infinitius) illum continere potest, continetur tamen in infinito, hoc est in seipso, qui mundum vt pilam suâ dextrâ tenet. Religiosè de Deo, & vt decet loqueris, quem actu vnum, immensum, infinitum esse confiteris. Miramur ergo cur directiùs alijs argumentis, de æternitate mundi, & infinitis animis iam actu subsistentibus non respondeas. Si parvus ille libellus de mundo sit tuus, in eo aliud aperte dicis, mundumque & omnia in eo opera à Deo in initio temporis creata fuisse planè agnoscis; quam opinionem si nobiscum oppidò teneres, in tot absurditates præceps non incurreres, neque opus iam esset vt diceres, non esse huius loci de Deo, de anima disputare, inficiasque ire numerum animarum ab æterno non esse ens rei, nec in quantitate contineri.

Velle & posse quomodo idē in æternis.

Voluntas & intellectus in essentia animæ vnum.

Liber de Mũdo non videtur Aristotelis.

7 Sed relinquemus te contumaciæ tuæ, & persequemur vltrò. Quærimus ergo quid de perpetua & infinitâ generationis interituſq; vicissitudine opinaris? si finitam esse dixeris, ostende exitum, si finem non inveneris, agnosce infinitum. Huc adde dilemma illud; finitum quod ostendis terminari vel ad finitum, vel ad infinitum; si 8 respondeas ad infinitum habetur propositum, si dicas ad finitum, hoc etiam finitum terminabitur ad aliud finitum, & illud etiam ad aliud ex natura suâ, & sic non desines finitum ad finitum destinare, donec ad infinitum tandem perveneris. Ad priorem partem argumenti de vicissitudine generationis & interitus respondeo, infinitũ esse posse potentiâ & successione. Ad alteram dico in hoc maximè

Infinitum est potentiâ & successione.

pec-

primam causam haberi infinitam, quòd omnia præter seipsam certis limitibus & terminis circumscripserit; sic quamvis sit ipse actu infinitus motor omnium, primum mobile tamen finitum esse voluit, vt nullum opus in essentia, dignitate, & excellentiâ artifici comparetur; vtque habeatur vnum præexcellens bonum & finis, in quo omnia esse & bene esse, bonum & finem habeant. Quod certè non esset, si multa infinita in rerum naturâ collucerent cohabitasentq; simul. Age, non sic subterfugies, donec coegerimus te concedere, in Olympo naturæ emergere corpus aliquod infinitum. Sic ergo docemus; intellectus sæpe percipit numerum quacunque multitudine datâ ampliorem, similiterq; corpus quacunq; mole & magnitudine obiectâ maius, imo finitis non clauditur, infinitis gaudet. Quid vltra? non languet si in momento corpora immensa numerosque infinitos concipiat: datur ergo ei illa potestas aut in vsum & finem, aut otiosè; si in vsum & finem, habetur propositum, nempe quòd sit aliquod obiectum infinitum quod intellectus capiat; si otiosè detur, fatendum est Deum & naturam aliquid tecisse frustra. Præterea, ipsa phantasia humana, quæ est longè inferior imbecilliorque facultas animi intellectu, imaginari potest actu infinitum spacium extra cœlum esse, quod spacium est vel plenum vel vacuũ; si plenum, sequetur esse aliquod corpus infinitum quo repleatur, si vacuum, sequetur etiam illud vacuum posse corpore aliquo infinito repleri; quod si concedas posse, concludimus ex tuis verbis actu repleri; quia in sempiternis (vt ais hoc loco) posse & esse idem sunt: quocunque ergo te verteris lupum auribus (vt aiunt) tenes. Quid ergo ais? Ad primam partem ratiocinationis aio, intellectum vi suâ posse apprehendere infinitum, non tamen sequi hinc necessariò affirmo vt apprehendat corpus aliquod, aut numerum in rerum natura infinitum. Satis est vt secundùm spiritualem & incorpoream essentiam suam ad primum motorem (spirituum primum & infinitum) advolet. Res enim crassas non percipit intellectus, aut si percipiat, easdem vt spiritus per formas & ideas ab omni materiâ avulsas & separatas percipit. Sic quamvis molem omni magnitudine maiorem, & numerum omni multitudine infinitiorem indefessus nonnunquam percipiat, non ideò sic percipere dicendum est, quia sint res infinitæ actu quæ respondeant, sed quòd sit finis rerum vnus infinitus, ad quem præ cæteris omnibus mens humana propriâ facultate istiusmodi ideis instructa & ornata tendat. Idem de phantasmate vestro & argumento à phantasia ducto respondeo, quod plane fallax est, cùm à non concessis vt à concessis disputetis. Quasi verò

Intellectus vi suâ potest apprehendere infinitum.

vnquam

vnquam ſapientum aliquis concederet ſpacium eſſe infinitum extra cœlum, quia vaga imaginatio ſic eſſe ſomniaverit: at vos arguitis, quaſi neceſſariò tale eſſet ſpatium & chaos, quia ſomniculoſa & incerta phantaſia ſic eſſe cogitârit. Nam dicitis hoc ſpatium eſſe aut plenum aut vacuum, at priuſquam progrediamini, penitus nego tale ſpatium eſſe. Ingenioſus ſophiſta es (Ariſtoteles) nunc tamen hunc ſermonem & dialogum concludemus, non quòd te victorem putemus, ſed vt in hoc capite, ita in alijs ſequẽtibus in quibus nos vrges, veſtigijs tuis inſiſtemus, & à tergo (vt aiunt) inhærebimus, donec criſtam animi ſuperbi deponas, nobiſq; patribus & præceptoribus cedas, à quibus nectar ingenij & ſapientiæ ſuxeris.

Vides, docte & ſtudioſe lector, quid de oraculo philoſophiæ (Ariſtotelem intelligo) in refutatione ſentiam. In ſequenti parte iſtius libri impenſè ſollicitus eſt, vt magis refutando quàm demonſtrando infinitum non eſſe confirmet. Res ſubiecta nihil eſt, de non ente litigatur. Argumenta ab alijs extorta non vrgent, temporum iniuriâ contabuerunt opera ex quibus examinetur veritas, quæ ſuperſunt perfecta, produnt Ariſtotelis in refutando inſidias: anceps ergo interpres eſt in quos incurrat, quorum veſtigijs inſiſtat, quid concludat. Quapropter aliter Ariſtotelem refutantem, aliter demonſtrantem exponam. Ordinem nunc vides; ſi claſſicum canat alijs, lites obiter in textu fulminibus belli vltrò citroq; iactatis exponam, ſi pacem ineat, quæſtiones per ſe (vt antea) limatiùs diſcutiam, quibus diſcuſſis tabulas exemplares & argumenta addam.

Ariſtotelesrefutansquantũ differt ab Ariſtotele demõſtrante.

Heu! quãtum mutatus ab illo Hectore?

Tabula eorum quæ præcipuè in hoc capite continentur.

- 1 Cauſæ cur ad naturalẽ philoſophũ ſpecterde infinito diſputare, quæ ſunt 2æ
  - Prima, quoniam infinitum eſt quędam affectio
    - Temporis.
    - Magnitudinis.
    - Motus.
  - Secunda, quoniam omnes veteres philoſophi de infinito philoſophati ſunt.
- 2 Opiniones veterũ de infinito, quę ſũt duę
  - 1 Vna loquentium incongruenter naturæ, ſic Pythagorici & Platonici (vt ait) definierunt infinitum eſſe ſubſtantiam per ſe ſubſiſtentem, qui tamen inter ſe digladiantur; quia in ſenſibilibus rebus Pythagorici, & extra cœlum, adeoque etiam in numeris idipſum poſuerunt; Platonici verò in ideis ſenſui non ſubiectis, non extra cœlum, non in numeris, ſed in magno & parvo poſuerunt.
  - 2 Alia loquentium phyſicè, minùs tamen appoſitè & verè, vt Anaxagoras, qui infinitum ex ſimilibus corporibus innumeris; Democritus, qui illud ex atomis indiviſibilibus figuratis componi ſtatuit.

3 Proprietates infiniti, quæ sunt quatuor
- 1 Prima vt sit principium; quia nihil est prius infinito.
- 2 Secunda vt sit ingenitum; quia aliud non habet principium vnde generetur.
- 3 Tertia vt sit continens, & gubernans omnia, quia primo principio hoc proprium est.
- 4 Quarta vt sit diuinum; quia est ingenitum, incorruptibile, & sempiternum: obserua (studiose lector) quid patres isti in philosophia per infinitum intellexerint; aut Deum certè, aut nihil. Sed hinc iudica postea, quomodo Aristoteles eorum argumenta & sensa laceret.

In hoc capite de infinito demonstrantur

4 Rationes quibus fretus Aristoteles dicit veteres probâsse infinitum, quas rationes astutè hic colligit, sed resolvit & refellit in 8. cap. Rationes hæ quinque sunt, quas hoc loco solùm attingam, quia in textu explanãdo accuratiùs pertractaverim
- Prima ratio est, qua probant infinitũ: quia tempus est infinitũ, vtpote quod nec incipit nec definit esse.
- Secunda, quoniam magnitudo est divisibilis semper in partes divisibiles, cùm pars nulla dari possit quin iterum secari possit.
- Tertia, quia perpetua est generandi & corrumpendi vicissitudo, quæ esse non potest si non sit infinitum.
- Quarta, quia omne finitum terminari debet ad aliud finitum, & sic erit progressus tandem necessariò ad infinitum.
- Quinta, quia intellectus & facultates animi rationis compotis infinita possunt percipere, at frustra ista potestas daretur, quoniam incipiendi infinita, si infinitum non esset.

5 Significationes infiniti, quæ sunt vel secundum
- 1 *Vulgi* opinionem, vt *spatium inter cœlum & terram*, vt *altitudo maris*, & cætera quæ à nobis distinctè explanantur.
- 2 Philosophiæ veritatem, vt infinitum dicatur ens illud, cuius de quãtitate sumentibus semper aliquid supersit.

Vtrum vi naturæ detur infinitum?

Quoniam sub vexillo Aristot. mihi contra alios philosophos pugnandum est, ne infinities de infinito certanti labor suboriatur, coëgi multos armatos velut in equum Troianum, qui (adversarijs surrepto Palladio) victoriam facilem pollicentur. Non ergo agam vt supra, sed quasi canis ad Nilum percurram singula; sic tamen percurram, vt

vt illa quæ obiter à Philoſopho tractantur intacta relinquam. Primùm hoc loco quæritur, *An vi naturæ detur infinitum?* Morandum non eſt; infinitum duobus modis ſumitur, vel actu vel potentiâ; Actu iterum infinitum eſt duplex, diuinum, quod ſupra omnem ſortem naturæ omnigenam in ſe perfectionem habet, vt *Deus*: Phyſicum, quod proprium eſt vel improprium; illud definitur *ens quod actu infinitas partes æquales vnicertæ, non communicantes inter ſe, ſimulque exiſtentes habet*: vt ſi *Zodiacum in ſemiſſes, ſextantes, trientes, quadrantes aliaſque partes infinitas dividas*. Hoc deſcribitur ens quoque eſſe, *quod partes actu comprehendit infinitas, quæ tamen partes inter ſe ordinem non habent*: vt *infinita multitudo punctorum in lineâ*. Videmur fortaſſe obſcuri nimium his novis definitionibus traditis; admitte ergo vulgarem definitionem, in qua dicitur, infinitum *ens eſſe, cuius de quantitate accipientibus actu, ſemper actu ſupereſt aliquid*. Infinitum poteſtate illud eſt, quod *ex infinitis partibus coaleſcit & conſtat*, non tamen eodem modo & ordine quo infinitum actu; hoc verò triplex eſt, nempe ſucceſſione vt *motus* & *tempus*, diviſione vt *corpus*, adiectione ſeu appoſitione, vt *numerus*. Diviſione corpus infinitum dicitur, non quòd diminui aut abſumi non poſſit in atomum, ſi ſemper in partes quantitativas dividas; ſed quia in partes eiuſdem proportionis diſſectum nunquam clauditur & terminatur. Hac diſtinctione infiniti iam aſſignatâ, facillima eſt quæſtionis reſolutio, ea ſcilicet, quòd in rerum naturâ ſit infinitum poteſtate per ſucceſsionem, diviſionem, & appoſitionem, non actu per ſubſiſtentiam, præter ſolum Deum, qui infinitum actu principium, divinum, ingenitum, incommutabile, immenſum, & æternum ſemper creditur, & tenetur eſſe; non (inquam) eſt corpus aliquod actu infinitum, in gemino hoc verbum (non eſt) quia ſi eſſet, tum nec motus quo, nec tempus per quod, nec locus in quo moveatur eſſent. Omne enim corpus naturale cietur vel motu recto, vt elementum, vel motu ſphærico, vt cœlum, vel motu mixto ad placitum, vt animal. At dato & conceſſo, eſſe aliquod corpus naturale actu infinitum, ſequetur omnem locum ab eodem occupari, ac proinde nequibit motu cieri, quia nihil loci aut ſpacij ei ſuppetit, quo vergat, aut in quo moveatur: at ſi non ſit locus in quo moveatur, in quem vſum motus & tempus erunt? Rurſus, extra cœlum ens non eſt, vnde naturâ infinitum conderet, & ſub ambitu cœli omnia ſunt finita; nullum eſt ergo corpus in rerum naturâ actu infinitum. Prætereà quicquid in rerum natura exiſtit, aut eſt materia, quæ habetur potentiâ, & proinde non actu infinita, vel for-

Dub. huius ca.

Infinitum dupliciter ſumitur.

Infinitũ actu duplex.

Deus infinitus.

Infinitum phyſicum duplex.

Vulgaris definitio infiniti.

Infinitum in potentia triplex.

Corpus quũ infinitum diviſione.

Infinitum quo modo in rerũ natura?

Motus rectus elemẽtorum, Sphæricus cœli, Mixtus animalium.

ma quæ dicitur actus finitæ substantiæ, vel accidens, quod finito subiecto adæquatur: nihil ergo est actu in rerum natura infinitum. Non materia, non forma, non composita ex vtrisque substantia, non accidens vllum, quod semper ad modum recipientis receptum naturam finitam, certam, & limitatam habet. Sic nulla quantitas, nulla qualitas, actio nulla aut passio infinita actu esse possunt, quia rebus finitis actu inhærent: nihil ergo Deus & natura actu infinitum fecerunt; imo (vt sacra philosophia nos docet) omnia Deus in numero, pondere, & mensurâ fecit. Hic sensus, hic status est quæstionis (perbenigne lector) addam nunc pauca argumenta, præter ea quæ superiùs in expositione contextus attuli, & tum sequar in hoc stadio Aristotelem ludentem pluribus. Sed in vt scenâ aut theatro acta hominum vmbris notantur, moventurque affectus: ita in hoc speculo in quo apparet infinitum, ingeniosa philosophorum phantasmata & argumenta cernuntur, rationibusque magis animus in veritate (vtrâque contradictionis parte perspectâ) confirmatur. Generatim in hoc te præmonendum velim, me ex animo neque infinitum actu nec potestate defendere, nisi ex hypothesi, qua Arist: mundi æternitatem ex successione & vicissitudine rerum esse demonstravit.

Sententia authoris de infinito.

Opp.

Continuum conceditur infinitum esse, quia diuidi potest in partes infinitas: sequitur ergo quòd sit aliquid actu infinitum. Ratio tenet, quia partes actu debent esse simul cum toto, si ergo quodlibet continuum vt totum diuidi possit in partes infinitas actu, etiam illæ partes infinitæ vna cum toto necessariò subsistent.

Resp. *Quidam non indocti respondent huic argumento, ab Aristotele infinitum passionem dici quantitatis, non quòd sit aliqua quantitas infinita; sed quia, si infinitum in rebus physicis daretur, id in quantitate esset. Sed nodum dissoluimus (vt supra) distinguendo de partibus eiusdem, mathematicæ proportionis & diuisionis. Verùm cùm vrgeas simul partes esse cum toto, respondeo esse, sed in continuo propriè partes non sunt, priusquam mathematicè aut physicè, cogitatione aut reipsa dividantur.*

Continuum qui diuisibile in infinitum.

Opp. *Motus & tempus sunt passiones corporis naturalis; sed motus & tempus sunt secundùm Arist. infinita: ergo corpus erit infinitum. Si dicas vera esse hæc omnia quoad potentiam & diuisionem continui in partes infinitas; replico ex illo axiomate dialectico, Frustrà esse illam potentiam quæ non reducitur tandem ad actum. Si ergo sit in potentia corpus tale, erit etiam aliquando actu tale.*

Lis

Resp. *Lis maxima est de continuo, quomodo secundùm potentiam dividatur infinitè, cum totum actu non sit infinitum, partesque cum toto actu non cohareant. Agnosco rem cognitu valdè difficilem, abditam, & obscuram esse; sed facilè reddam, si attendas. Partes in continuo sunt duplices, vel proportionis, vel quantitatis; Iterum partes proportionis considerantur vel collectim, vel divisim; hac distinctione tradità; animadverte quòd in continuo sint partes infinitæ eiusdem proportionis, sed non eiusdem quantitatis; partes infinitas eiusdem proportionis dico, quia quacunque parte datâ continui, secundùm proportionem dari possit minor, quæ alteri paris proportionis respondeat. Hoc docendi causâ mathematicè intelligo, at physicè collectim si considerentur partes quantitatis, non ita est, nam si tale daretur corpus infinitum, extensio esset infinita. Ad argumentum ergo respondeo, motum & tempus esse passiones magnitudinis, vt magnitudo secundùm potentiam in partes eiusdem proportionis infinitas mathematicè distribuatur; neque est ista potentia frustra, quia sic fieri potest, quamvis actu sit nunquam. Multa enim secundùm naturam fieri possunt, quæ tamen actu non fiunt, vt potest mare secundùm naturam fluctibus & vndis totam immergere terram sed nunquam fit, possunt secundùm naturam esse plures luna, aut soles, sed actu non sic existunt. Est ergo duplex potentia, propinqua (vt ridendi facultas in homine) de qua intelligitur Maxima Philosophi; remota, quæ vsum suum in naturâ habet, quantumvis in actum non perducatur.*

Continuum qui ipsum finitum, & in infinitum tamen divisibile.

Continui sunt partes duplices.

Potentia frustra est quæ non reducitur ad actum: qui intelligitur.

Potentia duplex est.

Opp. *Transcendentia excluduntur à prædicamentis, quia sunt in essentia actu infinita: ergo est aliquid actu infinitum. Antecedens est Arist. in Metaphysicis, vbi docet rem, ens, vnum, bonum, aliquid, actu de infinitis dict.*

Resp. *Transcendentia dicuntur, causâ, non numero & essentiâ infinita, quia (vt vulgo existimatur) de infinitis rebus dicuntur; non tamen sunt actures infinitæ, quoniam res omnes vniversim & collectim sumptæ, certam essentiam & naturam habent naturæ notam. Neque excluduntur transcendentia à prædicamentis propter infinitatem, sed propter confusam significationem, quæ simplex esse deberet si in prædicamentis locum vendicarent.*

Transcendentia qui infinita.

Transcendentia cur exclusa à prædicamentis.

CAP. 5.

Vtrum infinitum rectè dividatur?

DISCIPVLVS hoc loco præceptores ſuos (Pythagoram & Platonem intelligo) acriùs inſequitur, eoſque totis viribus (vt aiunt) à latere contundit, vt ab infinito ſomnio in quo ſepulti erant, ad melius de infinito iudicium auocaret. Horum veſtigia, greſſuſque ſingulos oculatiùs obſervat; ſinuoſas vias, latibula, & anfractus leporũ diſquirit, vertit, revertit, flectit, reflectit omnia. Dixerunt horum aliqui, infinitum eſſe *ſubſtantiam ſeparatam*, illos refellit; dixerunt alij eſſe ſubſtantiã corporeã, hos etiã cõfigit; alij accidens eſſe docuerũt, iſtos nõ probat. Vt verbo concludã omnia, nullos permittit qui actu admittunt infinitum. Vt (ſi attendas) articulatim, diſtinctè, & diviſim intelligas, ſingula membra digito attingam, nam in iſtis nõ morabor. Et primùm quòd infinitum non ſit ſeparata ſubſtantia ſic probat Philoſophus, quia omnis ſubſtantia incorporea eſt indiviſibilis; ſed infinitum eſt diviſibile in partes infinitas: ergo infinitum non eſt incorporea ſubſtantia. Maiorem confirmat, quia ſola magnitudo eſt diviſibilis: nulla ergo incorporea ſubſtantia eſt infinita. Palum brevitatis mihi propoſui, aliter palam hîc oſtenderem quàm inſidioſè Ariſt. agat cum Platone. Plato enim Deum hîc intelligit, Ariſt. Dei nullam hoc loco mentionem facit; Plato de infinito actu, inviſibili, & indiviſibili agit; Ariſtoteles de infinito in potentiâ ſecundùm quantitatẽ diviſibili; Plato infinitam eſſentiam, non diuiduam ſecundùm magis & minùs proponit, Ariſt. magnitudinem inducit. Sed pergam. Reſpondebit fortaſſe aliquis, (vt ait) illam ſubſtantiam non per ſe ſed per accidens ratione quãtitatis eſſe dividuam; ſed quî fieri id poteſt, inquit Ariſtot. cum ipſe (Platonem intelligit) ſubſtãtiã illam ſeparatam nullius diuiſionis magis capacem eſſe aſſerat, quàm vocem viſionis; at omnis vox eſt inviſibilis: indiviſibilis ergo & omnis ſubſtantia. Quàm averſum & quàm perverſum ſit hoc refutationis exemplum iudica. Sed curro, quoniam infinitum non eſſe omnino ſeparatam ſubſtantiam ſic pergit Ariſtoteles probare; tum quia infinitum ſolùm in magnitudine, motu, tempore & multitudine cernitur, quorũ nullum ſubſtantiæ ſeparatæ convenit, tum quoniam ſepa-

rata.

Ariſtoteles inſequitur Platonem & Pythagoram.

Infinitum nõ eſt ſeparata ſubſtantia.

Magnitudo ſola eſt diviſibilis.

rata ſubſtantia diuidi non poteſt in partes proportionis, aut quantitatis, quod eſt infiniti proprium. A ſeparatâ ſubſtantia ad corpoream procedit Philoſophus, docetque nullum corpus eſſe infinitum; rationem addit, quia omne corpus eſt ſuperficie circumſcriptum & terminatum. Hinc etiam infert, nullum numerum phyſicè acceptum eſſe infinitum, quia ordine naturæ nullum numeratum eſt infinitum. A corpore generatim accepto ad corpus ſenſibile, id eſt, ad corpus ſenſui obiectum accedit, idemque non eſſe infinitum vrget. Cauſa eſt, quia omne corpus ſenſibus perceptum eſt vel ſimplex vel miſtum; ſed horum nullum dari poteſt: ergo corpus ſenſile non eſt infinitum. Minorem probat exemplis elementorum, quæ ſunt ſimplicia, & exemplis quoque mixtorum, quæ æquabiliter & adæquatè ex elementorum temperie coaleſcunt; quod non fieret, ſi vel hæc vel illa eſſent infinita. Quæ enim æqualitas, quæ temperies, ordo, diſtinctio aut adæquatio inter finita & infinita eſſe poteſt? Alia ratio quæ probat corpus nullum ſenſibile eſſe infinitum eſt, quia omne tale corpus eſt vel homogeneum ſeu ſimilare, vel heterogeneum & diſſimilare; at neque corpus homogeneum, neque heterogeneum eſt infinitum: ergo nullum. Deinceps hoc ipſum concludit, quia omne corpus ſenſibus obnoxium eſt leve vel graue, ſi leue ſurſum, ſi graue deorſum ad centrum movetur; at in infinito nec ſurſum, nec deorſum, nec medium eſt: ergo nullum corpus ſenſibus obnoxium eſt infinitum. Poſtremò omne corpus ſenſile eſt in loco; ſed omnis locus eſt finitus: ergo omne corpus ſenſile eſt finitũ. Quòd locus ſit finitus conſtat ex ſex differentijs loci, ſurſum (ſcilicet) deorſum, dextrâ, ſiniſtrâ, antè & retrò, quæ ſemper diſtinguunt finitas partes loci, & etiam partes corporis loco circumſcripti; quippe loci partes partibus corporis contẽti adæquantur. Hæc ſumma eſt eorum quæ à Philoſopho in hoc capite dicuntur, præter ſolam anticipationem obiectionis, de infinita virtute alicuius corporis (puta ſolis) quam inter philoſophos aliqui putârunt eſſe non poſſe in corpore, niſi idipſum corpus in quo eſt, etiam infinitum eſſet, ſed talem virtutem actu in aliquo corpore ineſſe aut eminere negat Ariſtoteles.

Corpus nullũ eſt infinitum.

Loci differentiæ.

Diſtinctio omnium in hoc quinto capite, & in vltima parte prioris capitis, quam aliquot Interpretes huic capiti annectunt.

1 Negativa, pro omni eo cuius tranſtus eſſe non poteſt, propterea quòd naturam aptam non habet vt trãſeatur. Sic *punctum*, ſic *anima*, & quicquid eſt *expers quantitatis*, & *indiuiſibile*, infinitum hoc loco dicitur. Quippe præpoſitio *in* abſolutam hîc negationem denotat, vt idẽ valeat hoc nomen *infinitum*, ac ſi dicas *non finitum*.

2 Privativa, pro eo quod tranſitum quidẽ habet, ſed ad eiuſdem finem nunquã peruenitur; hoc eſt, pro eo quod eſt quantum, terminumque habere natum, cùm tamen terminum non habeat. Et hoc modo præpoſitio *in* non puram negationem, ſed privationem denotat, atque ſic nomen infiniti in tota diſputatione noſtra ſumitur, diſtinguiturque in infinitum actu & potentiâ.

1 Acceptio multiplex nominis *infiniti*, quæ eſt vel

3 Mixta, pro eo q̃ difficilẽ trãſitũ habet, aut propter

1 Quantitatem, vt orbis terrarum circuitus dicitur *infinitus*, quia vix aut ne vix quidem tranſiri poteſt.

2 Qualitatem, vt labyrinthus (in quo Athenienſes Minotauro obiiciebãtur) infinitus dici ſolet, non quod ita ſit, ſed quòd propter inexplicabilem viarum obliquitatem, vix exitum habeat.

Actu, quod definitur *ens in opinione, quod nullis terminis comprehenſum & definitum, omnes partes ſimul habet*; vel (ſi mavis) *ens, cuius de quantitate ſumentibus, perpetuò aliquid actu ſumendum ſupereſt.*

2 Diuiſio infiniti ſecundo modo accepti, in infinitũ

Potẽtiâ, *quòd licèt terminis ſuis ſit definitum, ſecari tamen poteſt in infinitas partes proportionis*; hinc potentiâ infinitum eſt triplex

1 Diuiſione, ſic omnis magnitudo eſt infinita, quia quacunque magnitudine datâ, poteſt ea in minorem diuidi.

2 Additione, ſic numerus poteſt eſſe infinitus, quia quacunque multitudine datâ, maior dari poteſt.

3 Succeſſione, aut potiùs vtroque modo (nimirũ diuiſione & appoſitione) vt *tempus* & *motus*, quæ vt continua poſſunt dividi in infinitum, vt ſucceſſiva etiam poſſunt in infinitum excreſcere.

In poſteriore parte prioris capitis huic diuiſioni nullis adiũcti, multa digna obſeruatione cõtinẽtur;

1 Proportionis, quę ſit cũ magnitudo quãtulacũq; ſit, primùm dividitur in duas partes dimidias, & hæ rurſus in alias duas dimidias, & ſic deinceps vſq; in infinitum; ſic enim diuiſio nunquam eſt habitura finem; nam magnitudo nulla conſtat ex indiviſibili parte, vt 6. Phyſic. habetur. In hac diuiſione, ſemper retinetur eadem proportio dupla, vel alia, ſed non æqualis quantitas: ſemper enim accipitur minor.

3 Ratio

3 Ratio dividendi continui in partes

2 Aequalis quantitatis, quæ fit pari acceptâ quantitate, sed mutatâ & auctâ proportione, & hac divisione magnitudo tandem consumitur Verbi gratia, si à magnitudine 10. *cubitorũ* subducatur *unus*, & hinc alius, & deinceps alter, & tandem alius, fieri demum non potest, quin tota magnitudo evanescat. Estergo infinitum continuum, secundùm partes proportionis, non autem secundùm partes quantitatis.

4 Cõfirmatio varia, qua probat Philosophꝰ infinitum actu non esse vel

Substantiam, nam si esset substantia, tũ esset vel

Incorporea, seu separata; at quòd ita non sit, probatur

1 Ab indivisibili essentiâ separatæ substantiæ, quæ simplex actus semper subsistens, dividi non potest; at infinitum dividi quidem debet.

2 Ab impossibili, quia fieri non potest vt magnitudo & multitudo conveniant separatæ substantiæ; sed infinitum est propria affectio magnitudinis & multitudinis, vt habetur supra.

3 A sensibili, quia si substantia separata esset infinita, esset divisibilis secundùm quantitatem aut qualitatem; si verò sit divisibilis secundùm quantitatem aut qualitatem, erit quoque sensibilis, quod in separatâ substantiâ concedere erit perabsurdum.

Corporea, quæ est vel simplex, vt *elementum*, aut *coelum*, vel mixta, eademque perfecta, vt *homo*, imperfecta vt *hato*; sed quòd talis nulla sit infinita, proximè in secundo membro de accidente apertè docetur.

Accidens, quod consideratur vel

Per se, & sic probatur quòd non sit infinitum; quoniam si infinitas conveniat accidenti, necesse est vt sit in multitudine vel magnitudine; sed nulla multitudo est infinita, cùm sit numerabilis, nullaque magnitudo, cùm sit superficie clausa & terminabilis: non est ergo infinitum accidens.

Compa-

Comparatè, vt idem faciat numero cum subiecto, scilicet corpore; at probatur corpus nullũ esse actu infinitum, quia omne corpus est vel

1 Sĩplex, vt *ignis, aer, aqua terra, cœlũ*; sed hęc õnia & singula, numero, loco, naturâ, magnitudine, vi, & virtute finita definiuntur: simplex ergo corpus nõ est actu infinitũ.

2 Mixtum, vt *animal, homo*, omniſq; corporea ſubſtantia quãtitate veſtita, quæ actu infinita nõ poteſt eſſe, quia partes certas numero, naturâ & mẽſurâ diſtinctas habet. Et hoc etiam 2ex.

1 Homogeneum, ſeu ſimilare, id eſt, partium ſimilũ, 2 vel heterogeneum ſeu diſſimilare, id eſt, partium diſſimilium, quæ nomina & proprietates tũ ſimplicibus multis, tum etiam compoſitis & mixtis competunt; ſed hæc actu non poſſunt eſſe infinita: ergo nulla corpora poſſunt eſſe infinita. Aſſumptio probatur, quia ſi hæc eſſent infinita, vel ſemper quieſcerent, vel ſemper moverentur propter infinitam diſtantiam loci, vel denique ex infinitis partibus conſtarẽt, quæ omnia ſunt à ratione alienа. Hoc ipſum probat Philoſophus à qualitatibus corporũ, nẽpe *levitate* & *gravitate*, quibus apta reddũtur ad motũ; à ſitu & differẽtiis loci, quibus eorũ motꝰ diſtinguuntur, & à loco ipſo quo circumſcribuntur. Quæ omnia cũ ſint certa, finita, & diſtincta corpora, nulla actu infinita eſſe concludit.

CAP.

Quæstiones collectæ ex capite quinto.

An { *Infinitum sit substantia per se subsistens?*
Sit infinitum in Mathematicis & separatis substantijs?
Sit corpus aliquod actu infinitum?
Sit aliquid reali potentiâ infinitum?

SI cerebrosos Aristotelis Interpretes de infinito sequerer, infinitos de infinito scrupulos moverem, quibus optima & feraciſsima ingenia, malleolis vaniſsimè de lanâ caprina de certantium contusa, defatigarem. Textu ergo enucleato, velociùs curram, ipsamque abyſsum infinitatis non aperiam; nam aperta facilè claudi & obserari non potest, & qui in eandem incidunt, vestigia retrorsum rariſsimè inveniunt. Appetitus enim sciendi veluti leo est, qui intellectum ab abyſso in abyſsum rapit, donec omnem spem revertēdi ab antro curiosæ scientiæ, vel potiùs ignorantiæ sustulerit. Cæterùm ne extanta segete nulla omnino, aut saltem infœcunda messis fiat, spicas aliquot gravidas, fructusque selectos colligam, id est, quæstiones & dubia illa proponam, in quibus aliquid commodi legentibus emergat. Quæ dubia non longiore contextu orationis, sed brevi rationis conflictu (paucis propositis in vtramque partem argumentis) tractabo. Hoc ideo (vt modò insinuavi) nunc facio, ne de infinito agens, nullâ re vera subiectâ materiâ, muscas capere & aucupari videar. Sed rem aggredior.

Appetitus sciēdi tanquam leo.

Quid ais Aristoteles? *Estne infinitum substantia per se subsistens?* Scio te negaturum. Quid ergo de Deo respondes, qui est infinita substantia, & per se simpliciter subsistens? Respondeo non esse huius loci de illo disputare, & si esset, negarem Deum esse in substantiâ, cùm extra omnes naturæ palos limiteq; per se subsistat. Admitto respondeo, sed quid ais de animâ mundi, cuius virtus est actu infinita? hanc animam non negabis esse substantiam per se subsistentem; infinitam autem probo (quia secundùm tuam ipsius opinionem) mundū mundique partes singulas infinitas ab æterno regit. Idem vrges argumentum, agnosco Deum esse infinitum, animamque mundi nihil aliud quàm Deum ipsum esse. Quid de solis essentiâ, motu, influentiâ existimas? videtur esse substantia per se subsistens infinita, cùm

Quæst. 1.

Deus infinitus.

Deus anima mundi.

cùm infinitam influentiam, infinitum motum, infinitum lumen habeat: ſemper enim actu influit, ſemper movetur, ſemper lucet. Imò, ſi ſempiternus ſit mundus (vt ais) nullaque ſit in cœlo motus, luminis, & influentiæ mutatio (vt etiam affirmas,) quid impedit quo minùs concludam, ſolem infinitam eſſe ſubſtantiam, cui infinita accidentia nulli mutationi aut alterationi obnoxia in ſempiternum inſint? Toto cœlo erras cùm de ſole diſputes, quippe omnia in eo ſunt finita, infinita nulla. Nulla inquis infinita? Æternus Sol ipſe fuit; at æternitas res infinita eſt: ergo Sol ipſe infinitus. Fallax eſt hoc argumentum, nam in eo mutatur ſuppoſitio. Minime, tempus n. in cœlo, æternitas eſt, parteſque ſuccedentes non habet. Prius enim & poſterius, præteritum & futurum in æternis ſubiectis (qualia ſunt Sol & cœlum) non ſunt; quippe hæc partium viciſſitudo res caducas (quarum edax eſt tempus) reſpicit. Si ergo Sol ſit æternus æternitate infinitus eſt, imò actu infinitus, quia æternitas æternum præſens eſt, ſucceſſioniſque vices non admittit. Si agnoſcam errorem de æternitate mundi, (vt in libro de Mundo agnovi) tota hæc controverſia dirimetur; at ſum Ariſt. & facilè errorem ſuſceptum deſero & depono. Dico igitur ſolē cœlūq; eſſe corpora æterna, motuſq; ſortiri ſempiternos; hinc tamē non ſequi eſſe per ſe infinita, ſed ratione tēporis, quod concedo. Nā per ſe tūt corpora & magnitudines definitę, ſucceſſione tēporis factę æternę; & diviſione partiū infintę, nō actu ſed potētiâ, vt hic defēdo.

Omnia in ſole ſunt finita.

Sol & cœlum quę corpora æterna?

Quæſt. 2.

Age, relicta hac quæſtione quid de ſecunda exiſtimas? Idipſum exiſtimo quod in textu modo exiſtimaui, nimirum hanc quæſtionem de mathematicis & ſeparatis ſubſtantijs ad hoc inſtitutum non pertinere. Itane? quomodo ergo continuum tuum infinitum eſſe defendis? Certum eſt nullum continuum habere partes phyſicas infinitas; nam ipſe doces omnia corpora ad maximum & minimū terminari. Et quis eſt tam perverſus in contradicendi ſtudio, qui granum milij, aut atomum in myriadas partium re dividi poſſe ſomniaret? Si ergo ſit infinitum continuū (vt doces:) in mathematicis partibus & ſeparatis, non in phyſicis ponendum eſſe puto. Parū intelligēter quæ dicta ſunt de partibus eiuſdem proportionis & quātitatis antea percepiſti. Dico iterum phyſicè in illis, non in his eſſe infinitū; infinitū (dico) potētiâ nō actu; potētia dico, vt quacūq; magnitudine datâ, dari poſſit minor; nō minorē dico dari poſſe ſecundū partes proportionis, at proportione nō obſervatâ, infinitū nō defēdo, ſed (vt inſers) omnia ad minimū & maximū definiri & realiter terminari volo. Si hoc ſit verū q̄ dicis (ſcilicet mathematicū infinitū nō intelligi) cur

cur punctum principium continuæ quantitatis indiuisibile in hoc capite infinitum ponis. Inter significata infiniti pono, vt nomen hoc *infinitum* multiplex & æquiuocum habetur. Similiter q; spacium inter ortum & occasum solis, marisq; profunditatem rẽ infinitas appello, non quòd ita sint, sed quòd vulgò sic videantur esse.

Quæst 3.

Pergamus ad alteram quæstionẽ, *Vtrũ corpus aliquod sit actu infinitũ* Quid (quæso) aisde cœlo, quod videtur esse actu infinitum, quia illius motus est infinitus? motus enim infinitus præsupponit mobile infinitum. Præterea (vt ipse fateris) est cœlum infinitum potentiâ, ergo etiam aliquando actu; quia potentia est via ad actum, & vt via nõ est quæ non ad scopum: ita potentia non est quæ non ad actum tendit, cùm potentia & actus sint relata. Postremò, licèt motus cœli sit successiuus & numerosus respectu nostri; vnus tamen est & æternus, in quo nec numer⁹, nec successio est respectu cœli: actu ergo infinitũ cœlum videtur esse, in quo vt in æterno, esse & posse habẽtur idem. Triplex hîc funiculus est, & tamen facilè dissolvitur; ad primam igitur rationem respondeo, motum cœli successione, & cœlum ipsum diuisione esse infinitum, sed hoc non probat actu aliquod corpus infinitum esse. Ad alteram rationem dico, potentiam remotam non esse frustra, quæ non reducitur ad actum. Tota enim terra moueri potest aptitudine naturæ suæ, quia quælibet illius pars ad centrum moueri potest, at nunquam (vt vides) actu mouetur. Ad postremam denique respondeo, æternum aliquid esse duobus modis, vel simpliciter secundùm absolutam essentiam suam, vt Deus, quem primum motorem primamq; causam actu infinitã appello; vel cõparatè, secũdũ assistentiã aut influentiam primæ causæ, vt cœlum: tenet illa ratio tua in absolutè æternis, quæ immutabilem omnino naturam habent, non autem in æternis per dependentiam (vt aiunt) quæ ex mutabili materiâ constant: ex mutabili materiâ dico, nõ quòd actu mutetur vnquam, quia est diuina illa forma qua ornatur cœlum, & quia nullum est inferius agens quod vim cœlo inferre possit, sed quoniam respectu primi motoris altioris q; diuinę essentiæ, naturam mutationi obnoxiam & subiectam habet.

Cœlum qui infiniuum.

AEternam duplicitur sumitur.

Non est immorandum in istis. Quid ais de vltima quæstione, *Vtrum sit aliquid reale potentiâ infinitũ*? Eo sum animo vt esse putẽ tale infinitũ, quale perpetua successio tẽporũ, continua vicissitudo motuum, infinita multiplicatio vnitatum, interminabilis diuisio continuarũ quãtitatum manifestè docent. Sed attende, hæc omnia falsum fundamentum habent, quo concusso totum ædificium ruit: intelligo fictam æternitatem mundi, quo vno absurdo dato sequuntur mille.

Quæst. 4.

Si

Si ergo sic aliquis ex teipso in lib. de Mundo (si agnoscas opus) si ex 1. Politicorum (quod opus amplecteris) si ex 11. 12. 13. Metaph. (quod volumen vt numẽ philosophiæ nos tecum admiramur) si quis, inquã, sic disputet, Deus fecit mundũ; iterum in initio mundi homines sine lege more belluarum vagabantur; iterum, certum est omnia tempore finiri, solum Deum mensurari æternitate: dic (quæso) quomodo hoc loco tempus infinitũ quod incepit cum mũdo, quomodo motum infinitũ qui incepit in tempore, quomodo cõtinuũ infinitũ quod incepit cum re subiecta, quomodo multitudinem infinitam quę rei actu finitæ inest, defendis actu aut potentiâ infinitũ esse? Iugulum tuũ tuo ipsius gladio nunc ferocius peto. Si hæc sint actu aut potentiâ infinita, tum non inceperũt esse, nec vnquã tẽpore cõsenescẽt: at inceperunt, sicut ipse senex & sapiens in præclaris illis monumentis religiosè cõfiteris. Quid ais? quid respõdes Aristoteles? vrget veritas & ex teipso loquitur, melius est iuvenilẽ frõtẽ erubescere quã mentẽ senilẽ labe perversitatis aspergi & cõspurcari. Scripsisti in æstu ingeniosæ iuvẽtis (quę laudis est avida) hos libros Physicorũ, in quibus de falsa æternitate mundi somniasti. Credo equidem, non quòd sic putares, sed quòd alij lauro philosophiæ & sapientiæ donati contrarium dixerint. Verumenimuerò volumina Politicorũ & Metaphysicorum (oracula & miracula ingenij sapientiæq; tuę) scripsisti senex, scripsisti sapiens, non laudis aut glorię, sed veritatis amãs. In his cum illis vehementer conspiras, & veritatẽ de principio mũdi, temporis & motus omnium in mundo rerum defendis. Quod si defendas, verè dicam quod sentio, istam de infinito siue actu siue potentiâ contentionem contradicendi studio susceptam, vanam, invtilem, & otiosam esse puto. At si doctus & studiosus lector hîc vrgeat, me bonas horas malè collocare, dum sequar in hac contentione philosophum; respondeo me tamen idcirco mereri veniam, quòd agam vt medici solent, qui non solùm herbas salutares diligẽter quærunt, sed etiam definiunt toxicas & venenosas, ne virus pro salubri medicina capiatur. Abscissis ergo capitę & caudâ viperę, id est, superfluis tricis huius controversiæ, vt medici mithridaticã antidotum ex carne viperinâ: ita nos ex hac lite & controversia vsum quæremus.

Aristoteles senex & sapiens negavit æterni tatem mundi.

Opp.

Pervertis ordinem distinguendi & opponendi, quem solebas observare; orationem agis non philosophum, confundis non instruis auditorem.

Resp. *Ordinem non perverto, sed de non ente agens pressius adversarium vrgeo: ergo philosophum, non oratorem ago. At sine philosophum, sive oratorem.*

rem ago, auditorem inſtruo non confundo; quia confuſa diſtinguo, diſtincta definio, definita proviribi demonſtrationibus concludo.

Opp. *In vltima concluſione modo illatâ videris diſſilire ab Ariſtotele, quaſi diceres omnino non eſſe infinitũ potentiâ, quod ipſe in hoc libro ſæpe & pertinaciter eſſe defendit. Sed ne lex interpretum prima violetur, nempe non licere cuilibet interpreti à ſuo auctore quem exponit diſſidere, paucis reſponde obiectioni, quam vltimo in loco contra infinitum potentiâ annulliſti.*

Reſp. *Interpres ſum, & libenter diſſilire à Principe philoſophorum nolo; cæterùm non ſum ita iuratus illi in ſchola philoſophiæ, vt omnia verba Ariſt. credam eſſe oracula veritatis; homo enim fuit, & errare potuit, vt de æternitate mundi (in qua fundatus eſt totus error de infinito) oppido erravit. Verumtamen quoniam tam humaniter hoc poſtulas, vt reſpondeam; morẽ geram voluntati tuæ, & dico eſſe infinitum aliquid potentiâ realiter in rerum naturâ, ſecundùm partes proportionis, in quibus dari non poteſt atomus aut punctum indiviſibile: ſed proportione obſervatâ ſemper in potentiâ pars aliqua eminet, quæ iterum in partes proportionis dividi quidem poteſt; & quod ad exempla attinet, dico motum cœli neque per extenſionem mobilis, neque per extenſionem ſpatij, ſed per reiterationem multiplicem mobilis finiti, infinitum dici. Dico cœlum (vt corpus continuum) partes infinitas proportionis continere, dico tempus eſſe menſuram cœleſtis motus, non æternitatem, tempus dico ſecundùm partes ſucceſſivas, cùm non vno impetu cœlũ ab ortu ad occaſum, ab occaſu ad ortũ, à meridie ad ſeptentrionẽ, & ex aduerſo in puncto temporis aut in præſenti moveatur. Totum (inquam) tempus non eſt præſens in cœlo, nam illius partes ſecundùm prius & poſterius volvuntur in gyros, non ſimul, non in inſtanti (vt aiunt) quod fieret ſi tempus in cœlo vt in cœlo non inhæreret.*

Intepretis officium.

Cœli motus qui infinitus.

Opp. *Quoniam nunc agitur de infinito, quod actu rebus phyſicis ineſſe negas, ſatisfacias mihi velim quid de puncto, indiviſibili principio & medio continuæ quantitatis cogites, quod Ariſt. infinitum in enumeratione ſignificatorum appellat. Videtur quidem illud actu infinitum eſſe, quia actu lineæ quæ (iuxta naturâ ſuâ numero & diviſione (vt hic oſtendit Philoſophus) infinitæ, eidem copulantur. Sic ergo ratiocinor, infinitæ lineæ tam numero quam diviſione à circumferentiâ totius vniverſi ad centrum & indiviſibile punctum actu copulantur: ergo punctum ipſum eſt actu infinitum. Antecedens conſtat, quia in circulo ambituque totius vniverſi (in quo nec principiũ, nec medium, nec finis eſt) ſunt infinitæ lineæ. Argumentum probatur, quia infinitum in finitum recipi non poteſt. Si ergo lineæ ratione numeri & continuitatis ſint infinitæ, neceſſum eſt vt punctum in quod recipiuntur ſit quoque infinitum, vt inter recipiens & receptum habeatur proportio. Ex aduerſo*

sua parte (si placet) sic probabiliter disputo. Quicquid recipitur, recipitur ad modum recipientis; sed punctum quod recipit lineas ad se deductas à circumferentia, est indivisibile: ergo lineæ quoq; receptæ sunt indivisibiles, & ex consequente nec actu nec potentiâ infinitæ.

Resp. *Fulmen hoc biceps est, & in vtramque partem vastat; Sed audi, punctum non vt subiectum sed vt principium aut medium lineas partesque linearum recipit. Neq; est quòd concedam hoc argumento, infinitas lineas physicas à centro ad circumferentiam duci; mathematica hec linearum consideratio est, non physica. Vbi vrges receptum recipi ad modum recipientis, intelligitur illud axiôma de loco & locato proprie, aut de subiecto & accidente, non de indivisibili termino quantitatis.*

Quicquid recipitur est ad modum recipientis.

Opp. *Vniversalia physica vt materia, forma; dialectica, vt genus, differentia; metaphysica, vt Deus & intelligentiæ, æterna sunt: ergo actu infinita. Quicquid enim æternum est actu, est æternitate infinitum. Antecedens 1. lib. Demonst. constat, vbi Arist. omnia vniversalia eorumq; principia semperterna esse astruit.*

Vniversalia quomodo æterna.

Resp. *Vniversalia æterna quidem sunt obiecta intellectus, non tamen infinita; vt hoc loco nomen* infiniti *sumitur pro re quantitate præditâ & vestitâ, quæ in partes infinitas proportionis dividitur & secatur.*

CAP. 6.

Vtrum infinito potentiâ posito, sequatur non esse plures partes in cœlo quàm grano milij? non esse plures horas, dies, aut menses in tempore quàm annos & secula?

VLTRO citroq; opinionibus veterum philosophorum de infinito discussis, ascendit Aristoteles quasi in suggestum, ex quo vt iudex & arbiter lites componit, nec nõ definit quid sentiendum, quid concludendum sit. Ac cùm reipsa actuq; infinitatem in rerum natura cohærere non posse ostenderit: nunc statuit & demonstrat, id solum infinitum à philosophis admitti debere, quod diuisione & facultate infinitas partes proportionis habet. Radicitus enim & omnino extirpari infinitum contra naturam, rationem, & veritatem est (vt ait;) quia tollere infinitatem esset tempori perennẽ successionẽ, magnitudini divisionem, numero multiplicationem, contra tum philoso-

Infinitũ quale in rerum natura.

philoſophorum, tum mathematicorum dogmata, penitus negamus. Cæterum vt accuratiùs quid ſit infinitum poteſtate intelligas, diſtinguit aliquid eſſe poteſtate duobus modis, vel vt reducatur perfectè ad actũ, ſicut æs ad ſtatuam: vel vt incompletè, partim poteſtate, partim in actu conſtet, ſicut dies, annus, & Agon, id eſt, Olympicus ludus, quorum pars vna ſemper aut aliam ſequitur, aut ſaltẽ totum de integro renovatur. Fuit enim Agon poſt hominum memoriam certamen in Olympo celebratũ, cujus omnes partes non erant ſimul, ſed vna poſt aliam ad delectationem populi agebatur. Et hoc modo infinitum eſt (vt hîc docet Philoſophus) ex demonſtratione & exemplo numeri per multiplicationem, magnitudinis per diminutionem & accretionem; motus & temporis per ſucceſſionem, qualitatum primarum & ſecundarum per intenſionem, magis & minùs; quę omnia & ſingula in poteſtate partes infinitas proportionis ſortiuntur; partes proportionis dico, (vt ſupra) non quantitatis. In his (inquam) demonſtrat infinitatem, maximè verò in tribus, nempe in tempore, hominum ortu, & magnitudine. In tempore, in quo hora, dies, menſes (vt aiunt) occurrunt; in hominum ortu, quia homines ſinguli, alij poſt alios; in magnitudine, quia partes aliæ etiam poſt alias ſemper occurrunt. In hoc tamen diſcrimen eſt, quòd partes in magnitudine à nobis captæ permaneant, partes verò in ortu hominum & tempore intereant. Hinc Homerus hominum generationem arborum foliis aſſimulavit. *Tale* (inquit) *eſt genus hominum, quale eſt foliorum*; quaſi diceret, vt folia oriuntur & cadunt, ita homines; atque vt horum, ita & illorum eſt viciſſitudo. Poſtremò, oſtendit Philoſophus quomodo partes magnitudinum ſint infinitæ, diviſio enim & amplificatio magnitudinum quoviſmodo accepta in infinitum non abit, ſed ut ſuperiùs probatum eſt, ſecundùm partes proportionis non quantitatis. Quippe partes magnitudinum ſunt vel æquales & certæ quantitatis, vel inæquales & incertæ quantitatis, quarum hæ eiuſdem rationis & proportionis vocantur, adeoque dicuntur infinitæ; non quòd tam minutæ exiguæque partes, quæ in iſto diviſionis genere occurrunt, verè in rerum naturâ conſtent, (id enim 1. lib. cap. 4. negatur) ſed quod iſtiuſmodi partes (quantumvis admodum exiles) ipſa ratio in dividendo reſpiciat & perſequatur: id quod ſatis eſt, cùm hanc ſolam ob cauſam rationis aut proportionis eædem partes cognominentur. Nihil ſupereſt in textu huius capitis explicandum, niſi refutatio Platonis, qui (vt hîc ait Philoſophus) malè de infinito poteſtate ſenſit. Quippe eodem modo infini-

Infinitum poteſtate quid. Dupliciter ſumitur.

Agon quid.

Lib. 6. Iliad.

Quales ſunt partes proportionis.

tatem in magnitudinibus, tum per diuiſionem, tum per appoſitionem ſeu aggregationem inexhauſtam ineſſe docuit, quod eſt falſum. Nam ſi eadem eſſet ratio, ſequeretur per aggregationem aliquod corpus eſſe ipſo cœlo capacius quod eſt à ratione & veritate alienum: vt illud quoque quod videtur defendere, nimirum in numero non eſſe infinitum per additionem, quoniam vltra denarium non eſt numerus, niſi eiuſdem ſpeciei cum illis qui ſub denarij ambitu & complexu continentur. Hactenus de textu, in quo (ſtudioſe lector) vides induſtriam meam; ſententiã autem ſi requiras, eadem eſt quæ fuit; fallax & arenoſũ eſſe fundamẽtũ, ex quo emergit hoc Babel, Ariſtotelis. Tolle enim æternitatẽ mundi quam ſomniat, totum hoc de infinito phantaſma evaneſcet. Ingenioſa tamen hæc acies, dialecticorum armis & telis inſtructa, aciem artis & ingenij probat. Nam vt pictor qui affabrè & artificioſè chaos & tenebras in (quibus nihil eſt) poteſt delineare, lunatiùs accuratiùſque imagines rerum pinget, luceque colorum ex eâdem mole & tenebrarum caligine emergentes apparere faciet: ita Philoſophus qui acutè & ingenioſè de non ente (ac ſi revera eſſet) diſputare poteſt (ſicut hîc de infinito Ariſtoteles,) multò ſubtiliùs veritatem rerum ex oppoſitione falſitatis perſequetur. Diſce ergo ex vtraq; parte de infinito, de vacuo, de æternitate mundi diſputare; & quamvis vmbras & atomos ſolùm in his capias, invenies tamen ſub vmbris corpus, ſub atomis lumen & radios veritatis.

Ariſtoteles ſtatuebat mũdum æternũ eſſe.

Hæc opinio in multa abſurda eũ detruſit de infinito diſputãtem.

Sed accedo ad quæſtionem, Vtrum poſito infinito actu aut potentiâ, non ſint plures partes in cœlo quàm in grano milij? non plures dies aut horæ in tempore, quàm anni & ſecula? Eruditus & ſubtilis ille doctor Scotus hoc dubium movet, ſed nodos aliquot in eodem non diſſoluit. Agam paucis vt poſſum. Si infinitum actu ex hypotheſi ponatur, credo equidẽ nõ eſſe vel partium in magnitudine, vel dierum, menſium, aut annorum in æternitate diſtinctionem vllam: ſi verò infinitũ poteſtate (quod hoc loco ponit Philoſophus) conſideretur, & in magnitudine, & in tempore haberi & aſſignari poteſt aliqua partium diſtinctio ſucceſſioque. Quòd in infinito actu aut æternitate non ſit partium aut temporum diſtinctio, hinc liquet, quia infinito nihil maius ſi magnitudinem, infinito nihil diuturnius ſi æternitatem ſpectes. Non eſt ergo vlla diſcriminatio inter partes infinitas magnitudinis, & infinitum totum; non inter diem aut horam infinitam duratione, & totam æternitatem. Ratio eſt quia actu ſimul ſunt omnia in magnitudine, actu ſimul omnia ſunt in æternitate, non

In Infinito actu non eſt partiũ diſtinctio vel ſucceſſio.

eſt

eſt ſucceſſio, non eſt diſtinctio, non eſt præteriti aut futuri vlla omnino differentia, ſed omnia, vt in magnitudine æqualia, ita in æternitate præſentia; præteritum nihil, nihil futurum. Sic propriè non licet dicere, primam cauſam Deumque fuiſſe, aut futurum ſed ſemper eſſe, quia æternitate (in qua partes temporis non ſunt) menſuratur. Infinitum enim actu ſimpliciter & abſolutè integrum & totum eſt, parteſque magnas aut parvas in mole ſucceſsiuas, aut motivas in æternitate non habet. Parvitas enim & magnitudo in corpore relata ſunt, & dicuntur comparatione alterius corporis, quod minus aut maius exiſtit: at cum corpore infinito actu (ſi tale fingatur) quæ poteſt eſſe comparatio alterius, niſi duo ſimul infinita ponas? Imò hoc poſito, quòd ſint partes partibus maiores aut minores in infinito quod eſt actu, oſtende quæ pars alia ſit infinitior quantitate; quòd certe contingere neceſſe eſt, ſi vna maior alterâ in infinitate eſſet. Nam quid eſt hoc ipſum *maius eſſe* in infinito, quàm aliquid actu (vt ita loquar) infinitius ipſâ infinitate, aut perennius æternitate cohærere. Non ſunt partes ergo in infinito quòd eſt actu, neque partium à toto vlla diſtinctio. Si enim tale ſit (quod eſſe nego) eſt illud totum continuum & contiguum ſine vlla terminorum aut partium diſcriminatione; nam addo hoc vnum, ſi vel animo fingas eſſe partes in infinito, neceſſe eſt fatearis eaſdem infinitas eſſe omnes et ſingulas, aliter infinitum quod fingis non eſt infinitum. Si autem ſint infinitæ partes, quæ poteſt aſſignari diſtinctio, vt alia magis, alia minus infinita dicatur, niſi illud totum diſſoluas infinitum? Concludo igitur hanc partem hypotheticam de infinito quod eſt actu, tot eſſe partes in grano milij quot in cœlo, tot eſſe horas, dies, & menſes quot annos in tempore, ſi actu infinitum aut in magnitudine, aut in duratione ineſſe ſomnies: Hoc dico, non quòd non poſsim diſtinguere granum à cœlo, horam ab æternitate, ſed ex hypotheſi, ſi id quod fieri non poteſt ac ſi eſſet in rerum natura ponas: nam ex impoſsibili (vt aiunt Philoſophi) ſequitur quodlibet.

In æternitate non ſunt partes temporis.

Parvitas & magnitudo dicuntur in cõparatione alterius.

Ex impoſſibili ſequitur quodlibet.

Hucuſq; de infinito actu; nunc pauca de infinito potentiâ, quod eſt ens (vt docet Philoſophus) cuius de partibus aliquid ſumentibus, ſemper aliquid in poteſtate ſumendum relinquitur. Hoc infinitum revera & naturâ ſuâ eſt finitum, quod in quantitate conſideratum, ſecundùm partes proportionis in infinitum dividi & ſecari poteſt. Quippe dari non poteſt tam exilis & exigua pars in proportione, quin eadem iterum mathematicè in

alias partes dividi possit. Hoc infinitum si consideres, & in magnitudine & in tempore partes distinctas facilè invenies. Et quâvis quodlibet infinitum infinitè dividi & secari possit (vt docet Philosophus: Huius Lib. c. 7) dicendum tamen est, si infinitum potentiâ spectes, plures partes esse in cœlo quâ in grano milij, pluresq; horas, dies, & mẽses esse in tempore quàm annos & secula. Ratio est, quoniã in corpore, quod est infinitum solùm in potentiâ, adeoque in tempore quod tale est successione, infinitas nõ simpliciter & physicè secũdùm partes quantitatis, sed comparatè & mathematicè secundùm partes proportionis solùm existit. Cùm ergo hoc infinitum ratione non re, potentiâ non actu, intentione non veritate, mathematicâ proportione non quantitate sit infinitum, necesse est vt partes, partiumq; ordinem, situm, numerum comparationem habeat: sed partes, partiumque ordo, situs, numerus & comparatio relationem & distinctionem arguunt, quâ res definitæ à rebus differunt & separãtur. Quoniam ergo non est idem ordo cœli & grani, non idem situs, non idem partium numerus & comparatio (quamvis vtrumque infinitũ potentiâ existens secundùm partes geometricè proportionis infinitè dividi quidem possit) realis tamen est & manifesta vtriusq; in hisce omnibus distinctio. At (dices) numero infinito dari nõ potest maior aut minor numerus; sed est infinitus numerus partium in grano milij: ergo maior numerus dari non potest in cœlo, Vt satisfaciam huic obiectioni, memineris id quòd antea dictum fuit de infinito potentiâ, nempe illud esse actu finitum, infinitum autem solùm dici proportione mathematicâ, non naturali divisione quantitatis, quæ consideratio infiniti actu subsistentis dari non potest. Quippe si tale sit, prorsus indivisibile est in partes, vt in Deo constat, qui simpliciter & absolutè in se est infinitus, divisionemq; nullam essentiæ omnino patitur. Totus enim est, et vbiq; totus, ens præsens est, & vbiq; præsens, subsistens semper, & nunquam deficiens, tempore æternus, vnus, simplex, infinitus Deus; at sic non est in corpore, motu, aut tempore, quæ infinita solùm potentiâ dicuntur; hæc enim sortiuntur partes, partiumq; ordinem & distinctionem. Vt ergo in horologio minores circuli sæpiùs vertuntur quàm maiores, quibus semel circumgyratis integra hora absolvitur: ita in motu cœli citiùs spacium horarum, mensium, annorum, quàm ætatum perficitur. Non sunt ergo tot menses quot horæ, non tot anni quot menses, non tot ætates quot anni in infinito potentiâ: quia sæpiùs citiùsue transiguntur partes, paucique gradus Zodiaci, quàm totum cœlum, cuius conversio ab occasu ad ortum solis annum

Deus nullam patitur divisionem essẽtiq.

Platonicum

Platonicum efficit, qui ex multis millibus ſeculorum & ætatum conſtat. Quod de motu cœli maiore aut minore dico, idipſum de ſtadio magnitudinis maioris aut minoris dicendum eſſe puto, in quo partes ſecundùm magis & minùs diſtribui & ſecari poſſunt. Vt ergo Sol & ſidus aliquod minoris magnitudinis, ſunt illa quidem infinita lumine, quia ab æterno potentiâ lucent (ſi Ariſtoteli credamus) & tamen ſecundùm motus multiplices cœli, vires vtriuſque variæ diſtinctè à nobis cognoſcuntur: ita corpus maius & minus (vt cœlum & granum milij) ſunt illa quidem infinita diviſione, & tamen ſecundùm multiplicem conſiderationem, vtriuſque partes directè in globo magnitudinis diſcernuntur. Et vt ſunt plures radij ſolis quàm ſideris, plureſque atomi in illius quàm huius radijs: ita ſunt plures partes maioris corporis quàm minoris, plureſque in partibus illius quàm huius diviſiones, ſi realem & phyſicam quantitatem, non intellectualem & mathematicam proportionem ſpectes.

Habes (ſtudioſe lector) nodoſam hanc dubitatiunculam reſolutam, in qua (ſi diligenter attenderis) reperies ſcintillas veritatis, flammulas relinquo tibi, quibus accenſus altiùs ad veriſſimum infinitum mecum convoles, vt infinitum actu & potentiâ adoremus; actu & potentiâ dico infinitum, quia eſſe & poſſe idem in Deo ſunt, in quo non poteſt eſſe vlla contradictio, quamvis de eo ſolum dicatur, quòd *vbique ſit, & nuſquam ſit*. O rem admirabilem! infinitum Numẽ (quod cœli non capiunt) animulâ meâ & tuâ totum in eſſentiâ continetur. O bone Deus! ſic ſemper mecum habita, daque hoc vnum mihi, quod ſemper petam, vt *inhabitem in domo tua omnibus diebus vitæ meæ*. Infinitus es, & tectum meum anguſtum tantâ maieſtate indignum eſt. At opus manuum tuarum ſum, me atomum ne contemnas. O me infinitè miſerum ſi deſeras, beatum ſi conſerves! O Deus, Deus meus! redeat, redeat (inquam) ad te infinitum ſpiritus quem in me creaſti non moriturum: ſi me meamq; ſalutem ames, ſtudioſe lector, vnum hoc verbum addas; SALVUS FIAT.

Deus vbique & nuſquam

Diſtinctio quæſtionum Capitis ſexti.

Explicantur in hoc capite

- 1 Rationes
  - Affirmantes infinitũ esse potentiâ in
    1. Tempore, quod nec incipit nec desinit; & proinde est infinitum potentiâ.
    2. Magnitudine, quæ semper est divisibilis in partes eiusdem proportionis.
    3. Motu, qui æquis (vt aiunt) passibus cum tempore currit, partesq; successivas perpetuas habet.
    4. Numero, quo in perpetuum aucto, dari potest maior.

  Negantes infinitum esse actu, quia nec est substantia, nec accidens, vt antea copiosè demonstratum fuit in superiori capite ad quod lectorem refero.
- 2 Distinctiones eorũ quæ in potentiâ posita reducãtur ad actũ vel
  1. Completum, vt *æs* aut *cuprum* ad *Cæsaris statuam*; & sic nihil est aut esse potest infinitum in rerum naturâ.
  2. Incompletum, vt *dies, mensis, annus*, quorum partes nũquam simul cohærent, sed aliæ aliis subsequuntur; & sic est infinitum in rerum naturâ secundùm partes eiusdẽ proportionis; vt constat in *magnitudine, tempore, motu*, & *numero*, à quibus si partes proportionis detraxeris semper aliæ supersunt partes assumendæ.
- 3 Conclusiones, quarum
  - Prima est, q infinitũ cõveniat magnitudini secundũ partes eiusdẽ proportionis, vel
    1. Detrahendo, quia illo modo magnitudo est infinita quo consumi non potest; sed detrahendo partes eiusdem proportionis consumi non potest: ergo eo modo est infinita.
    2. Addendo seu apponendo partes eiusdem proportionis. Ratio est, quoniam quod ab vna magnitudine aufertur, alteri adiungi potest; sed infinitæ partes eiusdem proportionis detrahi possunt: ergo infinitæ quoque partes adiici & apponi possunt.
  - Secunda contra Platonem aliosq; philosophos, qui actu posuerũt infinitum, tũ per additionẽ tum per subductionem partium, quod probat absurdum & alienũ esse à ratione

    Quia tum in magnitudine, motu, numero, & tempore nulla esset partium distinctio, nulla varietas, nulla proportio, dimensioque nulla. Quippe sic in *tempore* tot *secula* quot *horæ*, in *motu* tot *circuli* quot *gradus*, in *numero* tot *myriades* quot *vnitates*, in *parva magnitudine grani*, *tot partes* quot in *immensâ magnitudine cœli* existerent. Quid enim interest inter infinitas *horas* & infinitas *ætates*? Quid inter infinitos *gradus* & infinitos *circulos*? certè nihil si actu vtrumque infinitum ponas. At si infinitum potentiâ consideres, in hisce omnibus distinctionem, varietatem, ordinem & proportionem ipsarum partium perspicias.

Argumenta

Argumenta contra quæstionem. Vtrum infinito potentiâ in rerum naturâ posito, sequatur tot esse partes proportionis in grano milij, quot in cœlo; pluresq; non esse horas, dies, aut menses in tempore, quàm ætates & secula?

Opp. *Positâ infinitâ magnitudine potentiâ, vt Aristot. ponit, necesse est eandem continuam esse, & idcirco divisibilem in infinitas partes. Sit illa magnitudo (exempli causâ) cœlum, aut* granũ milij: *non sunt ergo plures partes in cœlo quàm in grano milij, cùm vtrumq; partes infinitas habeat. Quippe si plures in cœlo quàm in grano posueris, (quandoquidem hoc & illud infinitè secundum partes proportionis dividatur) aliquid infinito infinitius impulsus consiteris.*

Resp. *Urges quod est vrgendum, sed parum attendis quo sensu aliquid potentiâ infinitum esse Arist. defenderit. Hoc aliquid reverâ actu physico finitum est, certisq; & definitis partibus insignitum; veruntamen mathematicâ proportione adhibitâ & observatâ, infinitas partium emergit secundum eandem proportionem, non autem secundum physicam quantitatem. At si hîc obijcias non esse proportionem sine quantitate; respondeo id verum esse si physicè vtrumq; simul consideres: at si mathematicè proportionem perpendas, vt Astrologi puncta, lineas, circulos in cœlo; & quantitatem physicè, vt naturales philosophi eandem in subiecto; aliter res se habet. Quia demonstrandi causâ realem quãtitatem Physici, Mathematici verò (vt ita loquar) mentalem quantitatem delineant. Illa dividendo consumitur, hæc secundùm partes proportionis semper & infinitè manet, sive in magno vt in* cœlo, *sive in parvo & exili corpore vt in* grano *consideretur.*

Quantitatem realem physici; mentalem mathematici delineant.

Opp. *Miror quid sibi velit Aristoteles, cũ doceat plures horas, dies, menses aut annos esse in tempore, q. ætates, et secula, cum ipsum tempus totum infinitum esse defendat. Hoc enim posito, (esse nimirum tempus infinitum potentiâ) quod potest esse discrimen inter horas infinitas, & infinita secula? cùm infinito nihil infinitius esse possit.*

In infinito potentiâ plures sunt horæ in tempore quã sæcula.

Resp. *Quamvis à falsa suppositione Aristoteles disputet, nempe ab æternitate mundi, hoc tamen posito, nimirum tempus esse infinitum potentiâ, plures sunt horæ, dies, menses, & anni in eo, quàm ætates & secula, multiplici respectu. Primùm quia faciliùs numerantur secula quàm horæ, tum quoniã velociùs cœlum conficit stadium horæ quàm spacium sæculi; hinc etiam, quia minutiores hæ partes temporis ad instans seu præsens (in quo præteritum & futurum vniuntur) propiùs accedunt; postremò, quoniam tempus sic est infinitum, vt cœlum subiectum sium, cuius motum mensurat: at cœlum physicè finitum est, solumque mathematicè infinitum secundum partes*

1
2
3
4

Cœlum subiectum tẽporis.
Cœlum physicè finitum est.

proportionis; mathematicè ergo tempus infinitum ſecundùm partes ſucceſſionis, quæ partes plures ſunt quàm totum ſi numerum, non plures ſi ſubſtantiam ſpectes; quippe nihil aliud eſt totum quàm omnes partes ſui. Cæterùm vt ſunt plures partes lineæ, vnumq; punctum quo conſtringuntur: ita ſunt plures partes temporis, quod totum (vt ita loquar) vnũ numeroſum habetur.

Opp. *Videris nugari, cùm Ariſt. in textu hanc quæſtionem non moueat; nullam enim de cœlo aut grano milij mentionem facit. Præterea in infinito nõ ſunt partes omninò: ergo fruſtra de partibus inſtituuntur argumenta. Antecedens probatur, quia infinitum eſt quod non habet maximum & minimum; at quod dividitur in partes habere debet maximum & minimum: ergo infinitum non habet partes. Maior conſtat ex primo Phyſic. vbi docet omnia terminari ad maximum & minimum.*

Reſp. *Nugas non ago; nam licèt Philoſophus expreſſis verbis non moveat quæſtionem, interpretes tamen non ineptè eliciunt eam, præſertim cùm ipſe dicat, omnem magnitudinem, omneq; tempus & motum dividi poſſe in infinitas partes. Verũ cùm dicas infinitũ non habere partes, idq; probes, quoniã in eo non ſit maximum & minimũ; reſpondeo illã propoſitionẽ Philoſophi intelligi debere de naturalibus rebus finitis ſolũ, de quibus illic diſputatur: res enim naturales omnes terminantur ad maximum & minimũ, ſuaſq; partes habẽt. Sic etiã entia phyſica mathematicè conſiderata, hoc eſt, quæ potẽtiã nõ actu infinita dicuntur.*

CAP. 7.

Vtrum { *Intellectus humanus propriis ſuis viribus poſſit infinitum cognoſcere?* / *Infinitum rationem potiùs materiæ & partis, quàm actus & totius habeat?* / *A mente divina ſucceſſiuè intelligi poſſit infinitum?*

Infiniti definitio ſecũdũ antiquos.

HVIVS capitis tres ſunt partes, infiniti definitio, proprietatum quarundam aſſignatio, infiniti in magnitudine, motu, tẽpore, & numero diſtinctio. Definitio bipartita eſt, vna veterum quam refellit, altera propria quã defendit Philoſophus. Definitio veterũ philoſophorum eſt, vt infinitũ ens illud dicatur, extra quod nihil eſt; ſed hęc definitio (vt ait) non eſt bona, quia toti & perfecto nõ minùs quàm infinito cõvenit: nihil enim perfectionis toti & perfecto deeſt

aut

aut desideratur. Altera definitio quam tradit est, vt infinitum sit ens illud, cuius quantitatem sumentibus aliquid semper extra relinquitur; quam definitionem probat esse veram exemplo annuli sine pala, quo vsi sunt antiqui philosophi, quem idcirco infinitum docuerũt esse, quia in eodem circumvoluto aliquid semper extra assumi posse videtur. Quanquã in hoc vtique fallãtur (vt ait) veteres, quòd in revolutione annuli sæpe ad idẽ revertimur, quod in infinito neutiquã cõtingit. Sequitur in textu proprietatum assignatio. Prima proprietas infiniti est, vt potiùs materiæ (quæ est ens in potẽtia) quàm formę quę est actus assimuletur. Secunda vt potiùs contineatur ab omnibus quàm omnia in se suoque amplexu contineat. Sed hic iniustè Parmenidem, Melissum, & Platonem tractat, qui infiniti actu subsistẽtis proprium esse dixerũt, omnia suo ambitu & imperio cõtinere & regere. Per infinitum intellexerunt, vt antè docuimus, Deum. Tertia proprietas est, quòd infinitum sit ignotum, siquidem est interminatum, & proinde, inquit Philosophus, continere non potest omnia (vt somniavit Plato) nisi velit incertum & ignotum aliquid suas ideas cõtinere. Lege (quæso perhumane lector) Platonem de infinito, & vide quem vulneret Arist. Quarta proprietas est perversa, nempe infinitum habere potiùs rationem partis quàm totius; rationem addit, quia (vt superiùs dictum fuit) assimulatur materiæ, sed revera hoc ideo dicit, vt contradicat alijs philosophis docentibus id esse totum, omniaque in se continere. Postrema est, quòd nec sensui nec menti obiecta in se comprehendat: quia perabsurdum est (vt ait) ignotum, quale est infinitum, omnia comprehendere. Distinctio infiniti in numero & magnitudine sic se habet. Eodem, inquit, modo infinitas in vtroque, non continetur; nam in magnitudine inest ratione decretionis & diminutionis, in numero autem ratione amplificationis. Quippe in magnitudine non licet procedere in infinitum per appositionem, in multitudine verò non licet progredi in infinitum per divisionem; nam vltra vnitatem non est vlla formalis enumeratio. Postremò, cùm ratione continuitatis infinitũ non minùs sit in tempore & motu, quàm in ipsis magnitudinibus, verbo ostendit Philosophus in fine huius capitis quo modo & ordine hisce omnibus insit. Primùm inquit est in magnitudine, tum in motu, qui magnitudini accidit, & postremò in tempore quod est ipsius motus debita mensura: est enim tempus numerus motus ex cœli soliſque vertigine ductus, secundùm prius & posterius, cuius partes ad instans copulantur. Sed hæc de textu. Movetur nunc quæstio vna vel altera, nimirum *Vtrum intellectus humanus propriis suis*

Infinitũ quid secundùm Aristotelem.

Infiniti proprietates.

1

2

3

Infinitum ignotum. Lib. 11 Phys. ca. 4. & Lib 1. Post. c. 20.

4

5

Infiniti ratio. diversa in numero & magnitudine.

Infinitum apparet primùm in continuo. Huius Lib c. 1.

Tempus quid

suis viribus possit infinitum cognoscere? vt tertia proprietas in textu insinuat, in qua dicitur *infinitum esse penitus ignotum*; & iterum ex quarta proprietate, *Virum infinitum potius rationem materiæ & partis, quam actus & totius retineat?* Postremò, *Virum infinitum à mente divina sub ratione successionis cognoscatur?* Has (inquam) quæstiones ordine paucissimis demonstrabo, & primum de prima.

Quæstio. 1.

Non defuerunt olim philosophi, qui tantum divinitatis & luminis menti humanæ attribuerent, vt existimarent posse mentem humanam à caligine ignorantiæ purgatissimam Deum actu infinitū in sua immensa essentia intelligere. Sed hic error immanis est, quòd mens imbecilla in corpore tam immunis reddatur; imo condemnatur penitus hæc falsa opinio tam humanæ quàm divinæ philosophiæ testimonijs. Nam quomodó finita potentia animi (qualis mens est) potest actu infinitum intelligere, si rationem? quis vnquam Deum vidit & viuit, si oraculum veritatis spectes? Quippe non à priore possunt causæ primaque principia percipi & demonstrati, vt docet Philosophus, nedum causarū prima Deus. Posteriora Dei vidit Moses, i. effecta non ipsam substantiam Dei, vt docent Theologi. Sed de hoc infinito iam non movetur quæstio, de infinitis potiùs extensione & multitudine disseritur, ad quæ cætera omnia infinita reducuntur. Quid multis? intellectus humanus propriâ vi & virtute nullum infinitum actu aut potentiâ, statu aut successione, extensione aut multitudine potest percipere. Testimonia Aristotelis vberiora sunt de hac re & frequentiora in quarto capite huius libri, & in presenti loco, & in lib. 2. Metaph. cap. 2. & in lib. 3. Rethor. cap. 8. vbi docet infinitum ignotum esse. Sed ab authoritate non disputo, rationes & argumenta vrgeo. Primum erit à dispari proportione hoc modo. Nulla est inter infinitum & intellectum proportio: ergo infinitum ab intellectu percipi non potest. Antecedens constat, quoniam intellectus est finita potentia animi, infinitum autem nullis terminis aut septis continetur. Ratio probatur, quia vt receptum recipitur ad modum recipientis: ita infinitum intelligitur ad modum intelligentis: cùm ergo mens quæ intelligit sit finita, infinitum vt infinitum capere aut apprehendere nō poterit. Altera ratio est ab experientia, quæ docet intellectum humanum intentum pluribus rebus percipiendis valdè hebescere, resq; singulas studio quasi nimio defatigatum minus perfectè & accuratè cognoscere. Nam quamvis mens hominis sit infinitæ cognitionis avida, illius tamen vires dum est in corpore contabescunt: senexq;

Exod. 33. 20.

Lib. 8. phy. c. 2.

Exod. 33. 23.

Humanus intellectus non percipit infinitum.

1

Infiniti ad finitum nulla est ratio. Lib. 1 de Cœlo. T. 52.

2

Cicc. lib. 5. de Fin.

ſenexque decrepitus, quantumvis olim ſapiens, ignoratione rerum repueraſcit. Canicies enim capitis non ſemper aciẽ mẽtis parit. Infinitum ergo quod nullum circulũ, nullam circumferentiam, nullum centrum aut lineas magnitudinis, multitudinis, ſucceſſionis, corpore, numero, tempore, aut motu habet, nullâ certâ & definitâ facultatulâ animi perſpici & demonſtrari poteſt. Tertium argumentum ab inductione pendet, quia infinitum nec actu nec potẽtiâ, idemque nec magnitudine, nec multitudine, nec motu, nec tempore cognoſci poteſt: ergo nullum infinitum cognoſcitur. De infinito actu ſcilicet de Deo cõſtat, quia inacceſſibilẽ lucẽ inhabitat. De infinito etiã potentiâ cõſtat, quoniã intellectus incepit tempore: partes ergo totius, magnitudinis, numeri, tẽporis, & motus ab ęterno non percepit. Huc addo argumentum 4. ab authoritate Philoſophi 2. Metaphyſicorũ cap. 1. vbi docet mentem humanam ſeu intellectum ſe habere ad cognitionem, vt oculos noctuæ ad ſolem, rariſſimè enim cauſas rerum perſpicimus, nedum infinitum in quo nihil certi, nihil definiti ineſt, nullumque medium quo demonſtratio mater ſciẽtiæ fiat. Quinta ratio veriſimilis eſt, à maiore ducta, quia ſi id quod magis videtur convenire non cõvenat, id quod minùs videtur convenire non cõveniet; ſed magis videtur cõvenire intelligentiæ cœleſti vt infinitum percipiat, quàm intellectui humano corporis mole preſſo & præpedito; Intelligentia autem ſeu ſpiritus cœleſtis infinitum nec actu nec potentiâ ſimul intelligit: ergo multo minùs intellectus humanus. Quòd intelligentiæ infinitum non percipiant hinc conſtat, quia ſunt finitæ naturæ, ſolùmque definitè per ſpecies intelligunt; per ſpecies dico, non vt homo cum diſcurſu, ſed per ſpecies quas de præſenti obiectas continuò percipiũt. Non enim eſt rerũ cognitio vniverſalis & infinita, ex habitu naturę, quamvis aliquo modo vniverſalia & infinita intelligant, ſcilicet per reflexum & influentiam à prima cauſa, quam (vt docet Philoſophus) intuẽtes, orbes ſuos movent, muniaque præſtãt ſine omni moleſtiâ & defatigatione. Vltima ratio eſt à ſimili, quia vt homo in profundiſſimo antro terrę defoſſæ poſitus & conſtitutus ſub meridiem ſtellas, non ſolẽ infinitę virtutis videt: ita intellectus cãligine corporis circũfuſus; & veluti in ergaſtulo eiuſdẽ cõſtrictus, radios quoſdã infimi, nõ ipſũ infinitũ actu aut potentiâ cernit.

3

4

Lib. 2. Meta. c. 1.

5

Intelligentia non percipit infinitum.

Lib. 12. Meta. cap. 8.

6

Sene. Epi. 71 Quæſt. 2. Infinitum potiùs materię quàm formę rationem habet.

Altera quæſtio, *Vtrum infinitum rationem potiùs materiæ, potentiæ, & partis, quàm formæ, actus, & totius habeat?* facile diſſolvitur in fine huius capitis, vbi docet Philoſophus infinitum habere rationem materiæ, quia vt in materia inſunt potentia & priva-

tio-

vatio: ita in infinito. Percurram breviter singula. Infinitum est in potentia, ergo non est forma, aut formæ simile & affine; quippe forma actus est, remq; cui inest essentialiter distinguit: pari modo non est actus, quia partes simul existentes non habet: non denique est totum quia non est completum, non est completum quia semper de infinito accipiētibus plura semper obvia sunt accipienda; at in toto & perfecto sic se res non habet, quoniam nihil ad totius essentiam completam addi, nihil detrahi potest. Infinitū ergo rationē habet potiùs materiæ quàm formæ, quia est in potentia; rationem potentiæ quàm actus, quia partes simul non habet; potiùs rationem partis quā totius, quia eidem semper aliquid vel addi per multiplicationem, vel detrahi per divisionem potest. Comparatio hæc inter infinitum & materiam item non magnam habet, quippe omnes ferè philosophi materiam illam primam (quā hoc loco intelligit Arist.) potentiâ infinitam, vel potiùs infinitam potentiam ipsam definierunt esse. Cæterum si in altera parte huius quæstionis (Vtrū scilicet infinitum magis rationem partis quàm totius habeat?) pulsum Philosophi sentias, vix æqualem, imo planè disparem & inæqualem esse percipies. Nam si magis parti quàm toti assimuletur infinitum, quorsum toties infinitum *totum* nominat? quorsum definit ens infinitum illud esse, cuius de partibus accipientibus aliæ restāt partes semper accipiendę? quorsum denique illud semper divisibile esse in partes infinitas tot verbis concluſit? Sed obiter hæc, vt digito demonstrem, contra quem hic calcitret Philosophus; contra præceptorem suum Platonem, qui infinitum totum, divinum, & perfectum esse docuit. Magis pars est inquit Arist. quid ita? quia similius est materiæ quàm composito. Redde rationem, quia materia est in potentia vt partes infiniti. Vide quàm iniquè agas cum præceptore tuo; is infinitum actu, tu infinitum potentia, is Deum solum, tu aliud (nescio quid) continuum intelligis. Sed attende hic, erudite lector, me nihil præceptori meo Aristoteli detrahere, nihil Platoni, nam vterque id quod est verum docent. Infinitum enim actu rationem totius, infinitum potentiâ rationem partis habet. Quippe infinitum actu totum completum est, cui nec addi nec detrahi quicquam potest. Infinitum autem potentia semper veluti in fluxu & motu suas partes tenet; Rectè igitur materiæ, rectè potentiæ, rectè parti potiùs quàm toti comparatur.

Materia prima infinita potentia.

Infinitū actu habet rationē totius.

Infinitum potentiâ rationem partis.

Quæst. 3.

Vltima quæstio est, *Vtrum infinitum à mente divina succesivè cognosci possit?* Curiosa ingenia in hoc opere penitus diffugio; aliter ex tertia infiniti proprietate ab Aristotele traditâ (in qua docetur infinitum nec fieri nec cognosci posse) cum quibusdam interpretibus nimium

mium ſcrupuloſas quæſtiones moverem. Verbi cauſâ, Vtrum Deus ipſe ſit ens infinitum actu? An aliquid fecerit infinitum præter ſeipſum? Iterũ, An aliquid facere poſſit actu vel potentiâ infinitum? An multa infinita poſita ſimul intelligat? An denique actu vel ſucceſſiuè cognoſcat infinita? Nominatim attingo has ſolùm quæſtiones, minùs appoſitè hìc meo iudicio motas, nimis ſupercilioſè diſcuſſas, confuſas verò & definitas nimis ſuperſtitioſè. Nam negatur poſſe Deum infinitum facere, negatur poſſe ſingula infinita ſi, eſſẽt, ſimul cognoſcere, Omitto (inquam) hæc omnia, vt minùs textui & ſententiæ Ariſtotelis accommodata. Nam licèt in textu dicat, omne infinitum eſſe incognitum, ignaram tamen mentẽ diuinã eſſe (quantumvis Ethnicus) non concludit.

Omiſſis iſtis accedo ad eam quæ in manibus eſt quæſtionem, *Vtrũ infinitum nullum ſucceſſivè à mente diuina cognoſcatur?* Vt aperiamus quid hoc loco ſtatuendum ſit, pauca ſunt prælibanda. Primùm ergo intelligi debet, infinitum acceptum in duobus modis, vel formaliter pro negatione, vel materialiter pro re infinitâ, vt puta pro numero infinito, aut infinito magnitudine, motu, vel tempore. Infiniti ſic materialiter accepti duplex eſt cognitio, confuſa ſeu generalis, cùm quis animo vniverſale comprehendat, non ſingularia ſub eodẽ, vel diſtincta, vt ſi quis partes infiniti enucleatè percipiat. Hæc verò cognitio (diſtincta ſcilicet) eſt vel ſucceſſiua, cùm vna pars poſt aliam cognoſcatur, vel conſtans & intuitiva, cùm ſimul totum & partes omnes intelligantur. His poſitis, non movetur quæſtio de infinito formaliter ſumpto (eo namque modo infinitum à quovis intelligi quidem poteſt) neque de infinito materialiter ſumpto, ſi confuſè conſideretur (quoniam id quoque à mortalibus facilè apprehenditur) ſed de infinito diſtinctè intelligendo, ſiue in ſe, ſive in alio, idque vel ſimul vel ſucceſſiuè. Dico igitur à mente divina omne infinitum cognoſci, imò cognoſci perfectiſſimè, nullam partem infiniti ab eadem ignorari. Ratio eſt, quia mens ipſa divina eſt, & in eſſendo & cognoſcendo & efficiendo ſimpliciter infinita. In eſſendo, ergo poteſt efficere non tot (vt aiunt philoſophi) ſed plura, id eſt infinita; ſed eſſentiam dare non poteſt infinitis niſi eadem intelligat: ergo à maiore, ſi in eſſendo ſit infinita quod eſt maius, in cognoſcendo erit infinita quod eſt minus. Præterea, quorſum infinita vis cognoſcendi attribuitur à philoſophis menti divinæ, ſi infinita non poſſit ſimpliciter apprehendere? Iterum hoc quæro, quorſum dicatur mens divina actus puriſſimus, & (vt ita loquar) infinitiſſimus, ſi actu millies

Infinitum dupliciter ſumitur.

Infinitũ diſtinctè cognoſcitur à mente divina.

1

2

millies millena millia infinita non comprehendat. Vaniſſimè ergo hallucinati ſunt illi philoſophi (contra quos D. Auguſtinus lib. 12. cap. 18. de Civitate Dei diſputat) vaniſſimè, inquam, hallucinati ſunt, qui dixerunt infinitum in Dei cognitionem non poſſe cadere: circuitionibus multis vtuntur vt probent hoc ipſum, ſed in tali circuitu impij & ſcelerati ambulant, qui Dei cognitionem imbecilla mente humana metiuntur. Sed hic labor, hoc opus eſt, vt probetur infinitum à Deo cognoſci non poſſe ſucceſſiuè. Non ero multus, vna vel altera ratio ſufficiet. Omnia neganda ſunt Deo quæ contradictionem eſſentiæ, ignorantiam, imperfectionem, aut mutationem arguunt; ſed ſucceſſivè à mente divina infinitum cognoſci hæc omnia arguunt: ergo infinitum à mente divina ſucceſsivè intelligi non poteſt. Maior non opus habet probatione; Deus enim eſt ordinis, eſſentiæ, ſapientiæ, perfectionis, non contradictionis, non negationis, non ignorantiæ Deus. Minor probatur, quoniam qui ſucceſſivè cognoſcit partim eſt in actu, partim in potentia; in actu ratione eorum quæ iam percipit, in potentia reſpectu eorum quæ ſubinde percipiet: at divinus intellectus (cùm ſit puriſſimus actus) nequit eſſe in potentia ad aliquid de novo percipiendum, niſi contradictionem in Deo (ſcilicet ſcire & non ſcire) mutationemque & imperfectionem ſcientię & ignorantiæ ponas, quam mutationem & imperfectionem ſucceſſiva cognitio infiniti arguit, cùm in ea vna pars poſt aliam diſcuſſivè non intuitivè intelligatur. Quis ergo modus eſt in mente divinâ ſciendi infinita? Reſpondeo, modum eſſe ſine modo, actum ſimplicem ſine potentia, intuitum præſentem ſine diſcurſu, per ſe & viſuâ non per ſpecies congenitas aut impreſſas rerum. Sic intuetur non ſolùm omnia quæ fecit, ſed quæ facturus eſt in ſempiternum; imo ipſa cogitata arcana ſpirituum animarumque humanarum ei præſentia ſunt; imo etiam quæ non ſunt, ac ſi eſſent, ex propria eſſentia ſine omni ſui mutatione novit. Sine omni ſui mutatione, quia Deus eſt in quem (vt docet Philoſophus) nullum accidens, nulla affectio, nulla mutatio cadit, ſemper vnus, ſemper idem, infinitus ſemper, infinita infinities, actu, ſemperque intelligens, quia ſe ipſum infinito infinitiorem ſemper percipit & comprehendit. Quid addam? ſi Deus præterita & futura vt præſentia novit, eadem vel vt infinita, vel vt finita novit. Si vt infinita habetur propoſitum; ſi vt finita, neceſſe eſt vt ſint gradus & progreſſus in cognitione Dei, quod eſt manifeſtè abſurdum. Cognoſcit ergo Deus infinitum actu & potentiâ, vt vnum obiectum præſens non ſuc-

Infinitum nõ cognoſcitur à mente divina ſucceſſivè.

Deus quomodo percipit infinitum.

ſucceſsivè vt homo, cuius caliginoſa eſt cognitio rerum. Si vrgeas hoc loco ſpiritus ſeu intelligentias ſeparatas Deum intueri, & in eo infinita; reſpondeo videre quidem Deum, & in Deo infinita, ſed non eodem modo quo Deus ſeipſum & infinita intelligit. Deus enim ſimplici & propriâ eſſentiâ percipit omnia, ſpiritus autem non per eſſentiam (quæ eſt finita) ſed per influentiam, non per habitum naturæ, ſed per reflexum ab æterno ſpeculo deitatis infinita apprehendunt. O ſpeculum divinæ maieſtatis! infinitè beatus eſt qui te intuetur. Vnum es, & tamen numeroſè infinitum, infiniteque vnum. Infinitum, quia omnia in te ſunt, & conſpiciuntur, vnum quia ſimpliciſſima ſubſtantia es, dividique non potes in partes. At (dices) ſi Deus cognoſcat quodlibet infinitum, vtique eiuſdem infiniti partes cognoſceret; at partes cuiuſlibet infiniti cognoſcere non poteſt: ergo quodlibet infinitum non cognoſcit. Minorem nego, quî illam probas? Hinc probo, quia partes continui (quod eſt infinitum) non percipit. Ratio eſt, quoniam partes continui ſunt in infinitum potentiâ diviſibiles, quæ actu ſimul intelligi non poſſunt. Efficax hoc argumentum eſſet, ſi de mente humana non de divina diſputares; ſed nunc meminiſſe oportet quodlibet receptum recipi ad modum recipientis: infinitum ergo potentiâ in mente divina infinitum actu eſt, omneſque eiuſdem partes ſimul. Partes enim infiniti in intellectum Dei, vt infinitæ lineæ in vnum centrum cadunt: in quo non multæ, ſed vnitæ quaſi vnum fiant, numeroſè tamen vnum ſi circumferentiam rerum, infinitè vnum ſi Deum centrum & cauſam ſpectes.

Ob. Sol.

Deus numeroſè infinitũ, & infinitè vnum.

Diſtinctio quæſtionum ſeptimi capitis.

Summa

Summa huius capitis posita est in

Definitione infiniti, quæ est duplex;

1 Vna veterum, vt sit ens cuius nihil est extra, sed hãc refellit Arist. quia non solùm infinito, sed toti & perfecto convenit.

2 Altera propria, vt sit ens cuius quantitatem accipientibus aliquid semper restat accipiendũ. Sed de istis definitionibus supra satis dictum est, nunc ergo longiorem earum tractationem omitto.

Assignatione proprietatũ, quas Arist. infinito secundùm suam ipsius opinionẽ & sententiam ascribit, hæ verò sunt 5. quarum

1 Prima est, infinitum habere potiùs rationem materiæ quàm compositi, quia est vt materia semper in potentia.

2 Secunda, infinitum complexu suo non continere omnia (vt Parmenides & Melissus docuerunt) sed contineri vt materiam cui assimulatur.

3 Tertia, infinitum vt est infinitum esse per se ignotum, ex qua proprietate eliciuntur multæ apud interpretes nimis curiosæ quæstiones.

4 Quarta, infinitum magis habere rationem partis, quàm totius; ratio est, quia habet rationem materiæ & potentiæ, quæ sunt partes, non totius vt antea dictum fuit.

5 Quinta, infinitum non continere sensibilia & intelligibilia, humana & divina. Ratio est, quia absurdum videtur esse, vt ignotum & interminatum omnia in se comprehendat, maximè verò ea quæ limites naturæ transcendũt. Hinc etiam à quibusdam nimis cerebrosæ agitantur quæstiones, in quibus discutiendis nimis altum sapiunt.

Positione quarundam conclusionum, quæ in explicatione textus manifestè patent.

Expositione trium quæstionũ, quarum

Prima est *Virtũ intellectus humanus propriâ vi possit infinitum cognoscere*; hæc quæstio negativè tenetur, & probatur

1 Ab essentia intellectus quæ est finita, & proinde non potest apprehendere infinitum.

2 A potentia & virtute eiusdem quæ etiam est finita, ergo in infinitum non potest penetrare.

3 Ab authoritate Philosophi, qui docet multis in locis infinitum esse rem penitus incognitam, & intellectum esse caliginosum, vt oculum noctuæ ad solem.

4 A signo, quia rerum finitarum studio perpẽpẽ intellectus languescit & delirat.

5 Ab inductione seu exemplis, quia intellectus neque infinitum actu, neq; infinitum potentiâ percipit.

6 A maiore, quia spiritus immunis à corporis mole non intelligit infinitas

ergo

ergo multò minùs intellectꝰ humanus.
7 A similitudine hominis in profundo latibulo positi, qui sub meridiem non solem sed stellas, quasi mediâ nocte videt; & sic intellectus, dum est in corpore infiniti partes, non ipsum infinitum cognoscit.

Secũda, *Vtrũ infinitũ potiùs rationem materiæ & partis, quàm actus & totius habeat?* tenetur hæc quæstio affirmativè, & probatur
1 A definitione totius, quod est quiddam perfectum & completum, cui nihil addi aut detrahi potest; sed infinito semper aliquid addi aut detrahi potest: ergo rationem totius non habet.
2 A proportione quam habet cum materia prima, cui idcirco assimilatur in textu, quia est semper pars & in potentia, & est infinitum quiddam incompletum, vt *dies* & *Agon*, id est, certamen cuius vna pars aliam sequitur,

Tertia, *Vtrum infinitum à mente divina intelligi possit successivè?* tenetur negativè, quia successiva cognitio arguit in Deo
1 Contradictionem,
2 Negationem,
3 Ignorantiam,
4 Mutationem,
5 Imperfectionem; quæ nullo modo in mentẽ divinã cadunt.

Argumenta contra definitionem infiniti in textu.

Opp. *Nihil definiri potest quod esse suum in potentia habeat: ergo infinitum, quod in sola potentia est (vt hic docet Philosophus) definiri non potest. Antecedens probatur, quia quod est in potentiâ incertam & indefinitam essentiam habet. Præterea nihil nisi species alicuius generis definiri potest: at infinitum sub nullo genere aut categoria vnivocè contineri potest.*

Resp. *Vera hæc omnia sunt si exactam et absolutam definitionem intelligas: at hîc definitionem solùm nominis non rei quærimus. Verùm si vrgeas infinitũ potentiâ (quod hic definitur,) rem esse; respondeo rem esse incompletam, quæ simplicem & absolutam definitionem non admittit. Vel (si placet) dico rem esse mathematicè, non physicè & absolutè acceptam.* Infinitũ quomodo res.

Opp. *Omnia sunt in rerum naturâ finita: ergo quantitas nulla est aut esse potest, de qua sumentibus semper aliquid superſit accipiendũ. Antecedens probatur, quia natura in omnibꝰ certas formas, certas proprietates, affectiones, et fines habet. Argumentũ tenet, quia datâ infinitâ partium divisione aut appositione, nullus erit terminus sub quo natura circumscripta maneat.*

Omnia sunt terminata in natura.

Resp. *Omnia sunt certa, finita, & terminata in rerum natura quoad actum suum & formam, non tamen sic sunt quoad potentiam; multa sunt enim in rerum natura entia successiua; quorum vis tota in potentia consistit, & hæc per diuisionem partium in proportione, aut per adiectionem partium in quantitate possunt in infinitum deduci, vt antea demonstratum est.*

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum intellectus humanus proprijs viribus possit infinitum cognoscere?

Opp. *Potest intellectus definire infinitum: ergo potest infinitum cognoscere. Ratio tenet, quia perfecta semper cognitio à definitione fluit.*

Infiniti duplex cognitio.

Resp. *Duplex est cognitio infiniti, confusa & distincta: priori modo intellectus humanus potest infinitum cognoscere: posteriori verò modo, sine actu, siue potentiâ ponatur infinitum, mens proprijs suis viribus non potest apprehendere. Nihil enim actu infinitum omnesque illius partes simul intelligit præter Deum, qui seipsum infinito (vt ita loquar) infinitiorem propriâ vi essentiæ & æternæ sapientiæ lumine intelligit. Neque potentiâ infinitum potest mens apprehendere, cùm sit finitæ virtutis, quæ tenebris occlusa, & studijs defessa, nonnunquam in rebus finitis intelligendis languet.*

Opp. *Videtur Arist. concedere intelligentijs Spiritibusq; separatis facultatem intelligendi infinita: non ergo video impedimentum, quo minùs animus humanus immunis ac liber ab affectionibus possit idipsum percipere. Antecedens probatur ex lib. 12. Metaph. cap. 8. textu. 44. vbi vrget intelligentiam quæ sphæram solis circumvolvit, effectricem vim solis comprehendere; sed vis solis (mundi æternitate positâ) infinita gignit: spiritus ergo assidens soli, eiusdemq; vim regens, infinita quæ sol gignit necessario intelligit, aliter frustra assidere & præsidere solis in suo lumine, motu, & influentiâ diceretur.*

Intelligentiæ regentes orbes cœlestes.

Resp. *Primùm dubitatur, an sint tales Spiritus affixi & assidentes orbibus cœli; tum hoc posito quòd sint, dubium est an præsint; hinc concesso quòd præsint, ambigitur an distinctè sciant omnia quæ siderum virtute fiant; postremò bis omnibus datis, sub iudice tamen lis est, an animus humanus liber & immunis ab affectionibus corporis, eodem modo quo intelligentiæ cœlestes, res obiectas percipiat. Sed esto, quoniam Aristoteles omnesque fere antiqui philosophi vno consensu tales Spiritus esse affirmant, qui pro amplitudine orbium quos vertunt, & pro virtute siderum quibus præsunt proportionem scientiæ habent, vnde primus motor actu infinitæ virtutis esse dicitur, quia cœlum vertit infinitâ virtute praditum, quo dato arguis dæmonem,*

quæ

qui ſolis orbi aſsidet & aſsiſtit, infinitas rerum ſpecies infinitâ virtute ſolis factas in æternitate mundi ſcire. Reſpondeo ſcire per accidens non per ſe, ex intuitu & reflexu primæ cauſæ, vt modò diximus: vel reſpondeo potiùs infinitum per ſpecies de præſenti ab illis cognoſci. De præſenti dico, quia intuitiuè non diſcuſſiuè, in inſtanti non ſucceſſiuè, per ſpecies à prima cauſa reflexas non impreſſas intelligunt, vel denique affirmo ex ſomnio Ariſtotelis de æternitate mundi hoc argumentum non eſſe firmum. Mundus enim finitus eſt, & finitas ſpecies ſolis converſiones quoad naturam gignunt. Poſtremò vbi tandem concludis parem eſſe rationem animi humani affectionibus repurgati, atq; eſt intelligentiæ, indeq; inferis poſſe infinitum intelligere, vt ſpiritus illi poſſunt: dico non parem eſſe rationem, niſi exuuiis naturæ depoſitis ad æternam ſuam libertatẽ aduolent, tum quidem abſolutè ſpiritus eſt, nullis naturæ trucis, nullis corporis affectionibus prapedstus.

Intelligentiæ qui intelligũt virtutes ſideũ quæ gubernãt.

Mundus finitus eſt.

Opp. *Motus, tempus, numerus, definiuntur & demonſtrantur ab intellectu; ſed motus, tempus, numerus, ſunt infinita: ergo infinita definiuntur & demonſtrantur ab intellectu, & per conſequens ſciuntur: quia definitio eſt medium, demonſtratio inſtrumentum veræ ſcientiæ.*

Definitio eſt medium ſciẽtiæ.

Reſp. *Sciuntur hæc quidẽ confuſè non diſtinctè, vt ſunt infinita. Si verò replicando obijcias eſſe ſpecies diſtinctas in quantitate, verèq; definiri ac demonſtrari, & proinde veriſſimè ab intellectu cognoſci; reſpondeo ſic conſiderata non eſſe infinita. Vt enim ſunt ſpecies quantitatis ſunt finitæ naturæ, pro ratione rerum ſubiectarum in quibus inſunt. Siquidem rebus ſubiectis deficientibus, hæc non ſunt phyſica accidentia, quorum eſſe eſt ineſſe ſubiectis; ſed res ſubiectæ ſemper finitæ ſunt, per quas accidentia definiuntur. Sciuntur ergo hæc vt definiuntur, definiuntur vt demonſtrãtur, demonſtrantur vt certa & finita (infinitum etenim nullum definitur) Sciuntur ergo vt certa & finita, quia certis & definitis rebus ſubiectis inſint.*

Demonſtratio eſt inſtrumentum ſciẽtiæ.

Infinitum nõ definitur.

Opp. *Intellectus immerſus hoc mortali corpore nihil intelligit ſine phantaſia, quæ rerum obiectarum multitudine obruta defatigatur (vt Plato in Phædro ſcripſit:) at vinculis corporis excuſſis liber eſt, & non minùs acutè perſpicit, quàm nobiliſſimus ſpiritus, qui omnia ſimul procul dubio percipit, quæ vnâ ſpecie intelligibili repræſentantur ſibi: ſed omnes numeri eorumq; proportiones vnâ ſpecie eidem obijciuntur: ſimul ergo infinita percipit, nam omnes numeri & eorum proportiones ſunt quidem infinita.*

Lib. 3. de Anim. cap. 3.

Reſp. *Mentem humanã corporis pondere & mole liberam, ſpiritum excellentem & diuinum eſſe agnoſco, agnoſco etiam non minùs acutè percipere quàm alios ſpiritus, at hoc nego, ſpiritus illos cœleſtes poſſe actu infinita ſimul intelligere. Quod verò vrges de numero, ſi numeram ſpeciem quantitatis in ſubiecto aggregationis poſitum intelligas, libenter fateor à ſpiritu tam cœleſti quam humano percipi. At ſi infinitum numerum tranſcen-*

dentem proponas, penitus nego vi suâ posse vel animum vel Spiritum finitæ virtutis id quod est actu infinitum, omnesque illius partes simul cognoscere; semper tamen excipio illum modum sciendi, quem à Speculo primæ causæ & infinitæ maiestatis habent, in quo non per se sed aliunde illustrati, & multa, & mira, & infinita vidēt. Quippe vt homo artificiale speculū millies arte inciſum & cœlatū intuitus, ſpecies in infinitum multiplicatas cernit, quamvis vnum numero Speculū ſemper exiſtat: ita finitus Spiritus, animusue humano corpore exutus Deum (in quo omnia ſunt) contemplatus, videt quidem infinita, & tamen vnus idemq; Deus incommutabiliter in ſempiternum manet. Sic intellectus non vi suâ vnquā percipit infinitū, ab ergaſtulo tamen liberatus primam causam, quæ est actu ens infinitum, videt.

Spiritus qui ſciũt etiã ita finita.

Opp. Intellectus nec turbâ rerum obiectarum opprimi, nec excellenti obiecto offendi vt ſenſus, aut vulnerari poteſt; imò quo excellentius est obiectū, eo percepto magis perficitur intellectus vt docet Ariſt. 3. de Ani. c. 4. Hinc concludo, posse intellectum infinitum actu percipere, maximè ſi ſit liber & immunis ab hac Ætna corporis qua degravatur.

Lib. 3. de Ani. cap. 4.

Reſp. Quamvis intellectus acies non hebeſcat & obtundatur, vt ſenſus excellenti obiecto, poteſt tamen esse obiectum quod finitam eſſentiam & potentiā intellectus ſuperet, quale est infinitū actu; quod infinitū ſi percipiat, hoc non fit proprio lumine (vt quidam ineptè volunt) ſed ratione divini ſpeculi quod intuetur.

Argumenta contra ſecundam quæſtionem, quæ eſt, Vtrum infinitum potiùs rationem partis quàm totius ſubeat?

Opp. Infinitum habet partes (vt docet frequenter in textu Ariſt.) quippe in partes eiuſdē proportionis ſēper dividitur: ergo potiùs rationē totius quā partis ſubire videtur. Ratio tenet, quia totū est quod ex partibus cōſtat.

Reſp. Infinitum dicitur habere partes analogicè, non vniuocè & verè. Præterea, idcirco dicit Philoſophus infinitum ſubire potius rationem partis quā totius, quia magis aſſimilatur materiæ quæ est pars in potentia, quā compoſito, quod est actu ſuis q; partibus perfectum.

Infinitum quî dicitur habere partes.

Opp. Magnitudo, tempus, numerus, motus, inter infinita ab Ariſtotele percenſentur, & tamen hæc omnia veras partes habent, (vt ipſe in textu apertè docet;) nam magnitudinis partes in homogeneas & heterogeneas diſtinguit, partes temporis præteritum & futurum, prius & poſterius nominat, in motu partes ſucceſſivas manifeſtè ponit, in numero partes appoſitionis infinitas esse conſtituit. Hæc ergo potiùs rationem totorum quàm partiū habent. Concludo igitur, quòd in iſtis cernitur potiùs rationem totius quàm partis ſuſcipere.

Reſp. Hæc quæ nominas diſtinctè accepta in quantitate finita ſunt,

et

& potiùs rationem totius quàm partis induunt. Sin verò confusè & infinitè capiantur, propter similitudinem quam habent cum materia semper in potentia, rationem potiùs partis in motu quàm totius in actu et statu sortiuntur.

Opp. *Deus est actus ens infinitum, tamen neque est pars, neque totum: ergo est aliquod infinitum quod nullam comparationem partis et totius habet. Antecedens probatur, quòd non sit pars, quia pars est imperfectior toto, neq; quicquam ex Deo componitur; non est totum, quia ex nullis partibus constat, cùm sit principium simplex & primum omnium: nullam ergo comparationem totius & partis subit.*

Resp. *Sape in textu Deum mentem, divinam ab hac physica disceptatione de infinito excipit, non quòd non existimet metaphysicè esse infinitũ, sed quòd solum hoc loco physicè infinitum actu in rerum natura nõ posse constare demõstraret, quod tamen potentiâ aliquo modo fatetur esse.*

Argumenta adversus tertiam quæstionem Vtrum à mente divina successiuè intelligi possit infinitum?

Opp. *Mens divina est infinitæ virtutis: ergo potest infinitum quocunq; modo acceptũ intelligere. De antecedente nemo philosophorũ dubitat. Argumentum tenet, quoniam infinita virtus intelligendi simpliciter esse nõ potest, si quicquam illius cognitionem lateat.*

Resp. *Quæstio non est An mens divina omne infinitũ cognoscat? (nã certum est cognoscere) sed An cognoscat infinitum potentiâ eo modo quo homo intelligit? discussiuè & successiuè scilicet: huna modum scirendi negamus mẽti divinæ, quia arguit sciendi imperfectionem, & subiecti mutationem. Imperfectionem, quia laborem & studium in sciendo postulat; mutationem, quia de novo partium succedentium cognitio alterationem subiecti infert, quæ in mentem divinã cadere non possunt, cùm omnia infinita, eorumq; partes simul in instanti perspiciat.*

Opp. *Si infinita in potẽtia (qualia sunt tempus, motus, & numerus) aliter ac successiuè mens divina intelligat, illa quidem cognoscit aliter ac sunt; (quippe partes secundùm proprium suum esse, in ista à successione habent) sed aliter intelligere quàm sint, est res ipsas ignorare: concedendum ergo est infinitum potentiâ à mente divina aut ignorari, aut in propria sua essentia successiuè intelligi.*

Infinitum potentiâ est Deo cognitum, & tamen non successivè.

Resp. *Sic essentia & scientia non consociantur, vt eodem prorsus modo res & esse & sciri dicantur. Sciuntur enim res omnes propriè sub ratione vniuersalis, non autem semper sic sunt. Sed ad rem. Mens divina tẽpus, motum, & numerum, non aliter intelligit quàm sunt, & tamen eorum partes simul intelligit; hoc autẽ fit, non quòd res ipsa secundùm proprium essentiæ partes in successione nõ habeãt, sed quod mẽs divina infinitior (vt ita dicam)*

ducam) omni infinito, singulas partes (successiuas respectu nostri præsentes videat, unoq; intuitu eas dividat & cõponat, quod nos quidẽ facere non possumus nisi finito tempore, quia mortales & finiti sumus.

Opp. *Mens divina secundum Arist. potest semper efficere non tot sed plura: ergo pari ratione potest scire in perpetuum non tot sed plura; hinc directè inferri posse videtur, successiuè & facere & scire omnia, maximè verò ea quæ de novo quotidiè fiunt & cognoscuntur.*

Resp. *Temerè & inconsiderate mentis divinæ potentiã faciendi & sciendi hoc loco cum imbecillo intellectu humano demetiris, quasi verò ea quæ Deus sit facturus ab eo non intelligantur ac si iam facta essent, cùm apud illum futura quæ sunt, iam actu sint. Nam (secundùm Philosophum) apud Deum nihil præteritum, nihil futurum est. Ubi igitur dicis posse mentem divinam tot & plura efficere & scire, & inde concludis successiuè res & fieri & sciri ab illa, parum sapis, qui in Deo futurum & præsens idem esse non intelligis.*

Futurum & præsens idem in Deo.

Opp. *Omittis hoc loco quæstiones non minoris momenti quàm ea iam sunt quæ tractasti: videris igitur leviùs transilire omnia. Antecedens constat, quia hic moventur ab interpretibus Aristotelis alia, vt* An Deus possit efficere infinitũ? & An qualibet specie Deus possit aliam nobiliorem creare? & *iterum,* An Deus possit intellectũ humanum aptum ad percipiendum infinitum reddere? *Hæc (inquã) omittũ magnis philosophiæ oracula, & nos cupidos sciendi infinita, quasi siticulosos fine nectare arcana sapientiæ admittis.*

Resp. *Nimis curiosa sunt ista, & minùs appositè & opportunè hoc loco moventur, vt alia permulta à cerebrosis interpretibus Aristotelis; vt* An Deus possit efficere magnitudinem infinitè extensam? aut formam infinitè intensam? aut qualitatem infinitè protensam? vt aiunt. *Hæc (inquam) omitto, vel quia eorum nulla facta est à Philosopho in textu mentio, vel quia ad metaphysicum potius quàm ad physicum pertinet hæc disputatio, vel denique quia apud interpretes horum verbis, vel incerta, vel nimis obscura, vel magna ex parte blasphema est expositio. Parcam hominibus, non tamen mentior: sunt qui negant posse Deum creare infinitum, posse qualibet specie nobiliorem efficere, posse intellectum formare vllo modo ad percipiendũ infinitum, posse magnitudinẽ, formã, aut qualitatẽ, extensè, intensè, protensè in infinitum trahere. Hæc dico vt discas Socraticum illud, noli altum sapere.*

Temeritas nonnullorum interpretum.

Opp. *Satisfactum mihi est; cæterùm quoniam iniecti sunt isti scrupuli, vt animi inanem præcipitatius in errata quam paucis expedias velim, quid de his singulis existimes: breuiter tamen contra primum sic disputo. Si Deus posset actu efficere infinitũ, sequeretur posse aliũ Deum producere: quia nihil*

verè eſt actu infinitum prater ſolum Deum?

Reſp. *Digito compeſce labellum; quò enim tandē vaniſſimè prorumpit hæc otioſa, pæne dixerim odioſa oratio tua? Cū quæritur An Deus poſſit producere infinitū? non quæritur an poſſit ſeipſū, ſed An aliud à ſeipſo infinitū poſſit producere? Deus creator eſt omniū nō ſui, hoc te docet Philoſophus nihil poſſe ſeipſū gignere, neq; principiū poſſe principiū procreare. Hoc ergo nō poſſe Deū, nō diminuit infinitā virtutē Dei, ſed magis infinitā in eo eſſe arguit, quòd nimirum ſit tam infinita vt infinitior, tam perfecta vt perfectior, tam divina vt divinior eſſe non poſſit, imò tam infinita, perfecta, & divina, vt res nulla infinitate, perfectione, divinitate eidem poſſit adæquari. Caue inepte & curioſe ſophiſta, præcox ingenium ratò autumvi canig, capitis fructum & ſapientiam metit. Ne quæras de cauſarū cauſa & de Deo plura, nam* qui eſt ſcrutator maieſtatis opprimetur à gloria *Sed pergā, & ſedabo, ſi poſſim, imbre philoſophiæ ſitum q̄ in te excitatā video. Deus eſt omnipotēs, ergo poteſt producere infinitū. Ratio tenet, quia dato nō poſſe, infinita illius virtus videretur eſſe aut imbecilla aut exhauſta. Prætereà infinitæ virtuti aut potentiæ infinit? poteſt reſpondere effectus: poſſe ergo Deum producere infinitum quis philoſophorū negat? Deinceps, dato æternum fuiſſe mundum (quem haud dubiè non minùs ab æterno quàm in tempore Deus creare potuiſſet) quis non videt ſpiritus cœleſtes, & animas hominum iam actu infinitas in rerum natura ſimul ſubſiſtere, ipſumq; mundum, multaq; in eo ſecūdùm potentiā infinita conſtare? Huc pertinet, quòd non ſit minoris dignitatis voluntas divina quàm intellectus, ſed omnium philoſophorum conſenſu Deus poteſt infinita intelligere: ergo poteſt velle infinita, & ex conſequenti poteſt (ſi velit) infinita producere. Quid hæreo in verbis? dari non poteſt tāta magnitudo aut multitudo, quin ij ſdē maiores poſſit Deus producere in infinitū. Nā ſi hoc concedatur intellectui humano, vt dividēdo magnitudinē partes proportionis infinitas, cōponēdo multitudinē partes accretionis quoq; infinitas inveniat, quantò magis Deo concedendum eſt vt faciat? Porrò quæ neceſſitas impulit Deum vt naturam finitam faceret? nulla certè. Deus enim eſt liberrimum Agens, ſic ergo voluit: ſed volūtas illius eſt actu infinita: ergo actu infinitam naturam potuit efficere. Sed finitam voluit eam procreari, & tamen infinitam ſuam virtutem, potētiam, & ſapientiam non minùs declarat, quàm ſi infinitam procreaſſet, cùm ex nihilo eandem finxerit. Non minùs efficax eſt illud argumentum ab infinita eſſentia & ſcientia Dei, cui omnia quæ futura dicuntur reſpectu noſtri, ſunt quidem præſentia. Fuit ergo mundus omniaque in eo hoc modo ab æterno; quæ enim non ſunt reſpectu noſtri ſunt apud illum, quia ſic eſſe voluit. Nam vt materiam non requirit in creatione: ita nec tempus. Etenim (vt ita loquar) omnia in æterno momento, & momentanea æternitate facit. Eſt enim æternitas infinitum præſens quo Deus menſuratur. Non*

Deus eſt creator omnium nō ſui.

Principiū nō gignit principium.

Prov. 25. 28.

Deus poteſt efficere actu infinitum.

Volūtas divina nō eſt minoris dignitatis quā intellectus.

Deus liberrimum agens.

Æternitas, Infinitum, præſens, eſt menſura Dei.

hic vrgeo quòd ſi Deus vel in puncto temporis efficiat omnia quæ poſſit ſint illa quidem infinita; nam ſi finita eſſe dicas, illius potentiam infinitam negas; quippe hypotheſis eſt, ſi omnia efficiat quæ poſſit, non qua ex beneplacito facit: ſi ergo in momento infinitum poſſit efficere, quid poterit in æternitate? Poſtremò, videtur eſſe impium negare potentiam Deo creandi quolibet momento res aliquas ab æterno, puta angelos; hîc ſi non ſis cæcus, & actu numerum infinitum & res ipſas in ſubſiſtentia infinitas videas. Poſſe ergo Deum infinita producere & humiliter agnoſco, & argumentis (vt vides) firmiter demõſtravi. Si quid contra adduxeris, pro viribus reſpondebo.

Opp. *Si Deus producere poſſit infinita, puta corporeas vel incorporeas ſubſtantias; quæro An his productis poſſit efficere plura, vel non? Si ponatur primum, plura nimirum poſſe, ſequitur Deum non produxiſſe omnia quæ poterat; ſi ſecundum, ſcilicet non poſſe, ſequitur exhauſtam eſſe Dei potẽtiam, vt ne vnum atomum corporis mobi addere aut vnam aliam incoream ſubſtantiam poſſit efficere.*

Reſp. *Infinitum ſimpliciſſimum actu (vt ita loquar) eſt infinitius omni infinito in potentia facto. Neque videatur hoc mirum, quòd dicam aliquid eſſe infinito infinitius; nam vt ſol in ſubſiſtentia eſt prior ſuâ luce, cum omne principium aut ſubiectum ſit prius ordine naturæ omni accidente quod ei conveniat: ita Deus primum principium omnium, eſt prius & infinitius in eſſentia omni infinito, quod facere & creare poteſt. Prius dico, non tempore (nam tempus in Deum aut infinitum nõ cadit) ſed prius ordine eſſentiæ, cauſæ, & dignitatis, ſi tale infinitum velis (vt pro infinita ſua virtute poſſit) efficere. Dilemma ergo hoc tuum non eſt cornutum, quippe in neutram partem vulnerat; nam plura poteſt Deus efficere, quantumvis infinita fecerit: ratio eſt, quia infinitatem ipſam infinitate ſuperat. Vt enim ſidera ſideribus ſplendore & dignitate præſtant, et tamen omnia ſidera luce accepta à ſole multis gradibus ſuperantur: ſta infinita alia alys nobiliora eſſe poſſunt, omnia tamen quæ fieri poſſunt infinita Deo infinitatem ſuam acceptam referunt. Maior eſt enim infinita virtus diuina, quàm cohors infinitorum quæ fieri à Deo poſſunt. Ratio eſt, quia Deus per ſe eſt, alia per accidens & per participationem infinita.*

Deus infinitior infinito.

Deus infinitatẽ infinitate ſuperat.

Opp. *Quicquid Deus efficere poteſt & à certa intentione procedit, & ad certum vſum & finem deſtinatur (alioqui temerè & fruſtra ageret Deus, quod eſt impium cogitare) ſed infinitum nec ad certam intentionem, nec ad certum vſum referri poteſt: ergo Deus nec facit, nec facere poteſt infinitum.*

Reſp. *Audacter, temerè, & intrepidè videris irrepere in ſinum Dei. Quænam eſt hæc impia tua diſſerendi ratio? Negas idcirco potentiam infiniti creandi Deo, quoniam tu cæcus nec intentionem, nec vſum infiniti iam*

facti

facti, aut faciendi vides. Ostẽde mihi numerũ & vsum atomorũ in radijs solis; redde rationem cur magnes attraheret ferrum? cur præsente homicidâ interfectus effunderet sanguinem? cur pellis lupina pellem ovinam consumeret? Infinita hîc possem enumerare mysteria naturæ, quæ quotidiè tibi ob oculos versantur; quorum rationem si contendas reddere, idipsum facies quod illi qui nimiâ ratione insaniunt. Age igitur, si nugis istis & trivialibus rebus obstupescas, ne tota intumescat animus in rebus divinis, vt ideo imprudenter affirmes, non posse Deum efficere infinitum, quia tu infiniti facti non vides rationem & vsum. Arist. attonitus multis oraculis & miraculis naturæ, quorum causas invenire non potuit, te docet, vt discas idcirco Deum multa occultasse mortalibus, vt mortales agnoscerent esse Deum, cuius consilium nemo mortalium potest apprehendere. Si adhuc pertas vsum, à te quæro, quorsum te animo fecit infinitum Deus? (nã animus creatus mori non potest, cùm sit imago Dei æterna & immortalis) si respondeas ad gloriã suã, idipsum respondeo, posse Deum efficere infinitum, quod si fecerit, ad gloriam suam proculdubiò referetur.

Naturę multa sunt mysteria quorum causa latet.

Deus cur multa occultavit mortalibus.

Opp. *Si possit Deus infinitum efficere, cur non vult? cùm esse, posse, & velle idem sint in Deo? Præterea si sit creata infinita magnitudo, vbi quiesceret? aut quo modo moveretur? multò magis si creetur infinita rerum multitudo, vbi tot millies millia infinitorum continebuntur? ad quem locum referentur? quo vacuo movebũtur? Somnias nescio quid de Deo, nã dum* hoc posse *Deo attribuis,* non posse *planè affirmas.*

Resp. *Qui semel verecundiæ fines transierit, eũ gnaviter impudentẽ esse oportet. Impie cur pergis de potentia Dei vlteriùs dubitare? Velle & posse idem sunt; quæris ergo cur non vult infinitum efficere? Idem sunt velle & posse in essentia divina, at in ordine & creatione rerum non semper sunt simul; nam potest Deus multa quæ tamen non facit, non (inquam) facit, non quòd non possit, sed quòd non velit: non vult autem, quia fortasse tibi consulit quem potest perdere; sed non vult, vt istam curiositatem deponas, tuam salutem quæras, & infinitam virtutem Deo quoad posse attribuas. Sed pergis; si creetur infinita magnitudo, si multitudo, vbi tot millia infinitorum continebuntur? respondeo, in Deo; vbi quiescent? respondeo in Deo, qui est infinitas & infinitatis sedes. Rogatus Socrates quomodo natura ageret propter finem, cùm natura finem non saperet; respondisse fertur, quamvis non sapiat, naturæ tamen author sapit. Sic tibi respondeo ad omnia tua quæsita,* Quomodo hæc vel illa fiant? *Quamvis humana sapientia hæc directè non capiat, mens tamen divina capit. O vtinam delirans hæc ætas mundi hoc ipsum* Quomodo *in mysterijs naturæ, & miraculis fidei penitus exterminaret! tum rariùs audiremus,* Quomodo *ex nihilo fecit mũdum Deus?* Quomodo *carnem de virgine sine viro assumpsit Christus?*

Velle & posse idem in Deo.

Deus cur non vult omnia quæ potest.

Lib. 1. Top. c. 1.

Intelligentia quid. Lib. 6. Ethic. c. 6.

Christus? quomodo per finitam effusionem sanguinis satisfecit institiæ patris? quomodo ad inferos descendit? resurrexit? ascendit in cœlos? Audiamus Philosophum, non est (inquit) quærenda ratio principiorum. Audiamus plusquam philosophum, oportet accedentem ad Christum credere. Hinc apud philosophos inter virtutes mentis annumeratur intelligentia, quæ definitur virtus sine ratione credēdi principijs; hinc à theologis ponitur fides, quæ ratione ablegatâ assentitur omnibus, quibus verbum Dei & ecclesia credere & dissentiri suadent. Si ergo Deus ex infinita virtute sua tibi potestatem dederit, adoptatus filius Dei & ecclesiæ vt fias, alioratе ne quæseris, & fortiorate ne scrutatus fueris: sed sine demonstratione credas, multa esse abdita & occulta in rerum naturâ, omnia ferè tam mystica & mirabilia in fide, vt sæpe dicas cum sapientissimo patre D. Bernardo, malo confiteri veram ignorantiam, quam in rebus dubijs & incognitis profiteri vanam scientiam. Concludam. Da mihi infinite, præpotens, & sapientissime Deus vt te tuumq; Christum sciam, & tum certè omnia infinita sciam, nam in te omnia sunt, & tu infinitior omni infinito in secula infinita manes; et qui in te manet, beatus & infinitus erit.

Curiositas inimica veritati.

Opp. *Persuasisti vt credam omnem curiositatem esse inimicam veritati & scientiæ, sed da veniam si quærã. An possit Deus qualibet specie, sit ea perfectissima, in infinitum perfectiorem efficere? Si nõ possit, videtur illius virtus non esse infinita; si verò possit, tum aliquid perfectius perfectissimo esse potest, quod est in ratione absurdum.*

Resp. *Petis veniam, & tamen statim in eandem incurris culpam; sed esto, hic error est animi humani occlusi corpore, quis naturâ suâ immortalis, infinitam scientiam ardenter quærit. Sedvt qui cæsios et lippientes oculos habent, solem intuendo nonnunquam caci fiunt: ita curiosi dum nimis alta sapere contendunt, in abyssum ignorantiæ & cæcitatis rapiuntur. Quid moror? qualibet specie, & omninore quavis creatâ posse à Deo aliam nobiliorem in infinitum procreari affirmo. Nihil enim est in rebus creatis vel ita quantitate amplum, vel gradu intensum, vel dignitate essentiæ tam excellens & perfectum, quo non possit Deus progrediendo in infinitum maius & excellentius producere. Hoc inde suadetur, quoniam si quavis re non posset à Deo produci perfectior, sequeretur vel contabescere divinam potentiam, vt non possit plura efficere, quod est absurdum; vel limitibus quibusdam coërceri, quod existimare est impium & blasphemum. Ad argumentum igitur dico, perfectissimâ specie posse perfectiorem dari; neque hoc involvit contradictionem aut repugnantiam omninò, vel respectu potentiæ divinæ, quæ est essentialiter infinita, vel respectu rei, quæ infinitatem perfectionis à sole & fonte perfectionis habet.*

Deus potest nobiliorem speciem creare vllâ quæ nunc existit.

Opp. *Datur in rerum natura res vna qua deterior nulla esse potest: ergo*

alia

alia est qua nulla excellentior creari potest. Hoc D. Augustinus videtur probare lib. 12. Confess. cap. 7. dicò (inquit) domine fecisti alterum propè te, naturam scilicet Angelicam, qua excellentius nihil: alterum à te longissimè remotum, nempe materiam primam, qua nihil despicatius fieri potest. Est enim materia ferè nihil, aut si quid à sit, nuda & inanis est potentia; Spiritus verò est purissimus actus, divina natura subsistens, ab omni corruptione liber & immunis, voluntatis libertate, justitiâ, sapientiâ aliisq; nobilissimis virtutibus ornatus, semper propè Deum manens; nihil ergo perfectius creari potest nisi (quod fieri non potest) alius creetur Deus. Præterea, cùm res qualibet creata differat à Deo, vt finitum ab infinito, addi non potest cuilibet speciei in infinitum perfectio, nam tum aliquid præter Deum erit infinitè perfectum, quod est impium cogitare. Deinceps sic species procedunt à Deo, vt numeri ab vnitate; sed est aliquis numerus inter quem & vnitatem alius numerus cadere non potest: ergo est species aliqua creata, ita in perfectione Deo propinqua, vt inter ipsam & Deum àlia effici non possit perfectior. Postremò quam perfectionem addere potest Deus essentiæ humanæ, quam similem sibi fecit? & vniverso quid pulchrius, quid nobilius, quid perfectius esse potest? nihil certè, si Divo Augustino adhibeamus fidem. Alia hic addi possunt argumenta de magnitudine, numero, formâ, sed in his cardo quæstionis vertitur.

D. August. Enchi. cap. 10.

Resp. *Video incredibilem sitim & ardorem tuum sciendi abditas rerum causas, cùm de causa prima virtute infinitâ tam acutè disputes. Respondeo igitur ad singula, & primùm quoad materiam primam, dico non esse ens despicatissimũ quod creare potest Deus; nam esse suum per se habet, accidentia verò sunt imperfectiora, quæ nullum esse vi suâ vendicare possunt. Cùm ergo nobilius sit esse per se, quàm ineſſe, materia non est res despicatissima vt ais. Quòd verò doctissimus pater & lumen ecclesiæ D. Augustinus dicat esse imperfectissimum, eo respectu dicit quo est inter omnes substantias creatas in esse suo à Deo remotissimum. Quandoquidem Deus sit purissimus actus, materia verò purissima potentia, & ferè nihil; vt de materia in infimo gradu, ita de spiritu in nobilissimo gradu perfectionis dico, addi posse perfectionem perfectioni. Crescit enim perfectio substantiæ per propinquiorẽ accessum ad Deum, & in infinitum augeri potest; res tamen creata nec infinita, nec infinitè perfecta esse potest vt Deus. Ratio est, & quia omnis res creata respectu Dei commutabilem essentiam habet, & quia Deus omne infinitum infinitate essentiæ & essentialis perfectionis superat. Vt ergo multitudo infinita dicitur in potentia, quæ tamen est actu in rebus finita, infinita in potentia, quia omni multitudine dari potest maior: ita est in rebus creatis, quæ sunt vi, actu et naturâ suâ finita, quibus tamẽ semper ex diuina virtute addi possunt perfectionis gradus, cùm in illis infinita virtus Dei magis vnita lucear.*

Materia prima non est ens despicatissimum.

Cur sic dicta ab Augustino.

Multitudo quæ dicitur infinita.

Sic

Sic non per se (vt vides) sed per accidens ratione infinitissimæ causæ influentis perfectiores reddi efficique possunt. Attentè quæso (per humane lector) considera & perpende hoc responsum, & videbis (ni fallar) omnibus obiectionibus allatis satisfactum; quippe idem respondeo alteri argumento, in quo dicitur res quælibet creata à Deo vt finitum ab infinito differre. Dico enim aliquid finitum infinitè dici posse perfectum per influentiam non per essentiam suam; addere enim Deus potest semper gradum perfectionis cuilibet speciei, & tamen seipsum abdicare, aut aliquid creatum sibi adæquare non potest, quia infinitæ perfectiones in re finita non aliter insunt quàm infinitæ lineæ in indivisibili puncto copulatæ; quod punctum (superiùs ab Aristotele inter significata infinitatis) infinitum idcirco dicitur, quoniam transiri non potest. Ad tertium argumentum dico, in eo similitudinem non tenere, quia non sic res creatæ procedant à Deo vt numeri ab vnitate; ratio est, quoniam vnitas est pars numeri, sed Deus pars rei creatæ esse non potest. Sed hoc concesso, quòd sic à Deo procedant vt numeri ab vnitate, & quòd sit aliqua res creata proxima Deo, vt binarius numerus est vnitati, non tamen sequitur quin Deus, essentialiter infinitum principium omnium possit huic rei creatæ maius lumen addere. Postremò ad interrogata hæc tua, quid pulchrius vniverso? quid perfectius homine? respondeo nihil, si ordinem, dispositionem, & gubernationem spectes, in quibus omnibus Deus cernitur; at si partes maiores & minores mundi consideres, imò si totum vniversum ante oculos ponas, quatenus mutabilem naturam habet, maiorem perfectionem habere possunt in infinitum. Mutabimur enim, & mutati nouos cœlos novãque terram expectamus.

Finitum qui possit esse infinitè perfectum.

1. Pet. 3.

Opp. *Vnus scrupulus adhuc superest de intellectu humano, An sic formari possit à Deo vt infinitum actu percipiat? In contrariam partem sic arguo; intellectus humanus est finitæ virtutis: ergo non potest intelligere actu infinitum. Præterea, semper inter cognoscentem potentiam & rem cognitam debet esse proportio; sed inter intellectum humanum & infinitum actu non potest esse proportio. Postremò, fieri non potest vt essentia divina ab intellectu vnquam percipiatur; sed essentia divina est actu solùm infinitum principium rerum: ergo intellectus humanus non potest actu cognoscere infinitum.*

Resp. *Videre nunc licet manifestè, aliquid in te creatum esse infinitatis cupidissimum. Ambitiosus es argumentis, sed paucis respondeo. S. Doctor Thomas lib. primo Contra gentes cap. 69. luculenter quidem probat, sic elevari posse à Deo mentem humanam, vt intueri possit infinitum. At dicis eam esse finitæ virtutis, ergo non posse concludis. Rectè concludis, si intellectum per se corpore conclusum intelligas; at liberum, immunem, separatum, deviuiq; spiritus infinito affluxu elevatum si consideres, quam-*

Intellectus humanus quo modo cognoscere possit actu infinitũ.

vis

vis sit essentiâ suâ finitus, infinitum tamen potest percipere. Quod D. Thomas ratione optimè sic probat; quoniam intellectus qui maximum omnium intelligibilium, hoc est divinam essentiam clarè intuetur, vtique valebit id quod est minùs in eadem essentia relucēs distinctè cognoscere; sed intellectus à corpore seperatus, & fœlicitate donatus potest divinam essentiam intueri (vt sacra philosophia docet:) ergo aliud minùs infinitum, id est, non per se sed per accidens, non actu sed potentiâ infinitum in eâdem essentia relucens potest intueri. Neque hoc (inquit idem Doctor) requiritur, vt inter potentiam cognoscentem & rem cognitam sit Mathematica proportio; sufficit enim proportio (vt aiunt) accommodationis, id est, vt potentia intelligendi vltra modum suæ essentiæ à Deo elevetur, lumineq; divino perfusa ad infinitum percipiendum habilis reddatur. Sic (vt vides) finita mens humana infinitâ virtute divinâ illustrata potest infinitum cognoscere, quia in essentia divina, tanquam in speculo, omnia infinito reflexu lucent. Satisfactum iam est omnibus argumentis tuis, si accuratiùs recum considereres quæ à me dicta sunt. Nunc restat vt vterque infinitum principium omnium supplices invocemus, ne infinitè ab eodem separemur. O nos miseros si sic separati, si sic infiniti simus! Precamur te (omnipotens & infinitè Deus) vt separati ab hoc corpore, tuique Spiritus lumine collustrati, infinitam maiestatem tuam in cœlesti hierarchia in infinitum laudemus & adoremus.

Qualis proportio requiritur inter potentiam cognoscentem, & rem cognitã.

CAP. 8.

An sublatâ infiniti consideratione Mathematicæ scientiæ corruant?

POstremum hoc caput est huius libri, in quo obiectiones capite quarto contextas & concinnatas resoluit Arist. non tamen hoc facit eodem ordine quo antea proposuit. Primùm enim à tertiâ ratione incipit, & conscius quasi sibi, obiectionem quam finxit illic primã, vltimam hoc loco facit, leviusq; attingit singulas; sed perspicuitatis causâ eundem ordinẽ in respondendo, quo vsus est in opponendo observabo. Quod ergo ad primã rationẽ attinet, qua tempus infinitũ esse dicebatur, respondet illud quidem non actu esse infinitũ, sed potentiâ, quod libenter concedit Philosophus: in tẽpore, inquit, nihil est nisi præsens, illius essentia in successione præteriti & futuri constat.

Respondetur hoc ca. ad argumenta allata cap. 4.

Tempus quomodo infinitum.

Ad

2 Ad ſecundam rationem pari modo reſpondetur, non actu ſed poteſtate Mathematicas magnitudines in infinitas partes dividi & ſecari, neque opus eſſe vt ſic dividantur, cùm Mathematici ipſi certis & definitis punctis, lineis, circulis, & figuris in demõſtrationibus ſuis vtantur, aliter non eſſent certæ & definitæ ſcientiæ: quippè à ſcientia
3 omnia infinita & confuſa relegantur. Ad tertiam dicit non ideo eſſe aliquod corpus immenſum & infinitum ſenſibile, quoniam perpetua eſt ortus interituſq; in rerum natura viciſſitudo. Hæc enim viciſ-
Lib. 2. de Ort. & inter cap. 9. ſitudo, quamvis arguat infinitam materiam ſubiectã, non tamen arguit infinitum compoſitum ex eâdem materia conſtans; ratio eſt, quia res non directè gignuntur, ſed aliæ ex alijs, veluti in orbem verſæ: vnius enim rei interitus eſt generatio alterius, & ſic materia quæ erat pars rei corruptæ, fit pars eius quæ generatur. At Chriſtianus hîc ſum, & credo viciſſitudinem hanc generationis & corruptionis non fuiſſe infinitam, neq; in infinitum duraturam. Hoc verum eſſe quod dico iam mundus conſeneſcens & delirans oſtendit, oſtendit ferrea hæc ætas, in qua gigantea abundant ſcelera, oſtendit brevitas vitæ humanæ, defectio virium, declinatio rerum omnium, vt in terra *plantarum*, in aqua *piſcium*, *volatilium* in aëre, *ſolis* omniumq; *ſiderum* in cœlo, quæ omnia inveteraſcunt, languent, & quaſi pulſum vermiculantem habent, diſcupiuntq; renovari, & vt propriæ poſſeſſiones in iuſtorum veluti manus tradi. Ad quartam ait,
4 non omne corpus alterius corporis continentis ſuperficie terminari, vnde veteres probârunt, progreſſum eſſe in magnitudine ad infinitum. Poteſt enim (vt ait) corpus ſuâ ipſius ſuperficie & extremitate definiri, vt credibile probabileq; eſt, cœlum primum mobile definiri, vltra quod res nullæ niſi primus motor & divini ſpiritus habitant, qui locum Phyſicum non requirunt, vt lib. 1. de Cœlo docet Philoſophus. Ad poſtremam reſpondetur, non quia mens noſtra & intelligentia nunquam intelligendo deficiat, idcirco neceſſariò infinitatem in rerum natura eminere; ſiquidem luce clarius eſt, intellectum humanum ſæpiſſimè falli, labi, decipi, & in rebus apertis nonnunquam cæcutire; non ergo natura rerum ab intellectu, ſed in-
Ariſt. cap. de Priori. Lombard. li. 1. ſenten. D. 5. tellectus à natura rerum pendet. Quippe vera aut falſa eſt cogitatio, quia ſic vel ſecus res ſe habet quæ cogitationi ſubijcitur. Quamvis ergo intellectus non langueat aut deficiat intelligẽdo, infinitum tamen non hinc probatur, quia chymæra aut non ens, quod ſæpe intellectus imaginatur, infinitum in rerum natura non ponat: at ſic frequenter mens vaga hominis in vallum ſuorũ phantaſmatum impingit. Veruntamen (erudite lector) dabis mihi veniam ſi refricem memoriam

memoriam tuam eorum repetitione quæ capite 4. dixeram. Illic docui impactos calces Arist. nimis iniustè in oculos Platonis præceptoris sui, qui procul dubiò non phantasiam humanam, sed intelligentiam divinam nobis proposuit, quam & in se infinitam esse, & per se infinitum actu percipere argumentis sapienter probat.

Sed hæc omitto, & ad quæstionem discutiendam venio, quæ est, *Vtrum sublatâ infinitatis consideratione Mathematicæ scientiæ corruant?* Non corruere hîc Arist. manifestè docet. Verba enim textus aperta sunt: *neque infinito* (inquit) *opus habent Mathematici, neque vtuntur, sed solùm vt finitis quantum velint supperant*, quasi diceret Philosophus, non opus habent Mathematici infinito, nec eo vtuntur omnino, si res subiectas spectes: at idcircò imaginantur infinitas lineas & magnitudines, vt decisis superfluis sufficientem quantitatẽ finitis rebus quas tractant aptè accommodent. Vt enim architectus commodiùs, expeditiùs, & pulchriùs ædificare potest, si abundantem materiam paratam habeat: ita Mathematicus aptiùs & accuratiùs ex infinitis quantitatibus animo conceptis, demonstrationes suas abstractas facit, rebusq; accommodat, ex quibus vsum querit. Sed dices, hæc omnia probant Mathematicas artes sublatâ consideratione infinitatis ruere. Non probant si res subiectas consideres. Quid res subiectas nominas? quasi verò Mathematicę scientię in rebus versentur! Quid ni? cur ergo Mathematicæ dicuntur, id est, à rebus separatæ? Sic quidem dicuntur respectu mentis, quæ tota est in contemplatione rerũ. In contemplatione rerum dicis? in imaginatione phantasmatum & idearum diceres; res enim non sunt, sed ideæ, quæ obiecta Mathematicorum habentur. Verum est, si proxima & formalia eorum obiecta intelligas, at Mathematici ideo imagines & ideas separatas tractant, vt ad vsum humanum actu accommodent; sic Musica concepras voces ad cantum, sic Astrologia imaginarias lineas & circulos ad motum cœli, sic vnitates & numeros Arithmetica ad enumerationem rerũ, sic Geometria proportiones & figuras ad opus aliquod & finem externum applicat. Sed, vt vides, res omnes in rerum natura finitæ sunt, Mathematicæ ergo scientiæ infinito nec opus habẽt, nec eo vtuntur necessariò: qua veritate positâ, sequitur nihil damni aut dispendij capere Mathematicos, si nulla infiniti habeatur disputatio. Præterea cùm inter omnes scientias Mathematicę sint certissimæ, convenit vt infinitum ab illis penitus ablegetur. Est enim infinitum omne (vt in superiore capite docuit Arist.) incognitum, certisque demonstrationibus (quales in Mathematicis scientijs maximè requiruntur) delineari aut concludi non potest: non ergo opus habẽt Mathema-

Quæst. Mathematici non indigent infinito.

Mathematici quomodo res considerant.

Mathematicę artes, cur abstractæ dicuntur.

Mathematicę certissimę scientiæ.

Mathematici, neque eo vtuntur si rerum veritatem spectes. Porrò si infinitū esset necessarium in mathematicis scientijs, maximè omnium in astrologia esset, quæ quantitate amplissima corpora cœlestia, & in eis lineas, circulos, motus, figuras ferè infinitas tractat; at horum omnium certa & finita est ratio: videtur ergo consideratio infiniti in nulla omnino arte Mathematica necessaria. At vrges in Arithmetica opus esse hac contemplatione infiniti, quia numerus est illius materia; sed numerus (teste Philosopho) est infinitus: ergo in ea infiniti consideratio est necessaria. Respondeo numerum non esse infinitum nisi potentiâ, qui per se respectu rerum sub eundem cadentium finitus dicitur. Nam quamvis res (æternitate mundi concessâ) infinitæ esse possint, certus tamen numerus rerum existentium est, quas Mathematici in vsu scientiarum suarum considerant & intuentur. Ratio est, quia in Mathematicis scientijs certæ sunt definitiones, demonstrationesque certæ, primæ, & necessariæ, quæ nullo modo infinitum incognitum & incertum ad amplexum admittunt suum. Nihil ergo damni aut dispendij patiuntur Mathematicæ artes si radicitus omnis infiniti extirpetur consideratio. Postremò, cùm nullus possit esse motus infinitæ magnitudinis (vt anteà demonstratū est) nulla mensura, nulla enumeratio partium, nullus concentus & harmonia, non video quomodo infinitatis contẽplatio profit Mathematicis, qui de motu, magnitudine, mensurâ, numero, concentu & harmoniâ rerū, vt de proprijs materijs & subiectis agunt.

Numerus qui infinitus.

Infiniti nulla mensura.

Alia quædam dubia hîc moventur ab interpretibus, vt *An terminari aliquid sit semper ad extrinsecum?* & *An imaginatio sit vera quæ fingit infinitum?* Sed levia hæc sunt, & parum aut nihil vsus in philosophia habent. Ad primum ergo hoc solùm dico, omne quod terminatur contactu alterius extrinseci necessariò non definiri; nam si hoc concederetur, necessariò sequeretur corporum se mutuò tangentium progressus in infinitum. Hoc interest igitur inter *contingere* & *terminari*, quòd *contingere* sit in rjs quæ cum aliquo conferuntur, *terminatum* autem *esse* quippiam simpliciter & absolutè intelligi quidem possit, vtpote quod suâ ipsius superficie convexâ, non alterius corporis extrinseci concavâ extremitate contineatur. Non ergo rectè hinc in rerum vniversitate probāt veteres infinitū. Omnis enim magnitudo naturæ vi tandem clauditur, & prima (puta cœlum quod est primum mobile) suâ ipsius convexâ superficie terminatur. Ad alterum dubium respondeo, imaginationem non esse veram quæ fingit infinitum, nisi infinitum objiciatur

Omne quod terminatur non clauditur contactu alterius extrinseci.

Contingere & terminari differunt.

menti

menti, à qua reflexum ſæpe imaginatio habet. Ratio eſt quoniam veritas imaginationis aut opinionis à re ſubiecta dependet. Si ergo ita res ſe habeat, vera eſt opinio, vera oratio, imaginatio vera; ſin aliter, falſa hæc quidem ſunt & mendaciſſima. Abſurdum eſt ergo infinitum ideo in rerum vniverſitate ponere, quia imaginatio aut phantaſia tale quippiam eſſe otioſè fiuxerit. Cæterùm ſi vel à Deo hæc pars ſeu potentia animi elevetur vltra modum virtutis ſuæ, vel mentis lumine illuſtretur, capere poterit vmbram infiniti, vt ſolent multi frequenter in ſomno aut extaſi animi, cùm exuvijs quaſi corporis ad tempus depoſitis, extra ſe limiteſque naturæ humanæ rapiantur. Vmbram dico infiniti, non ipſum actu infinitum, quia corporis mole depreſſa & prædita non poteſt phantaſia quicquam actu infinitum diſcernere. Eſt enim fere omnium infima potentia animi, eademque nebulis multis ipſorum ſenſuum circumfuſa. At vt oculi cæcutientes, cataractis abſciſſis & detractis, clariùs ſole lucente rem objectam vident: ita phãtaſia nubeculis depulſis meliùs infinitatem (intellectu affulgente) perſpicit, non autem ex ſe & vi ſuâ, ſed converſa ad ſpeculum mentis, in quo altiùs diſcuſſæ ſpecies rerum apparent.

Imaginatio non eſt vera quæ fingit infinitum.

Ariſtoteles c. de priori.

Phantaſia inferior pars animę.

At dices intellectum à phantaſia, non phantaſiam ab intellectu formas & ideas ſuſcipere; intellectus enim nihil ſine phantaſmate, nihil ſine imagine ab alijs ſenſibus impreſſâ percipit. Verum hoc eſt quod dicis aliquo modo, ſed non omni ex parte verum. Nam etſi intellectus ab alijs inferioribus potentijs animi, vt ab internuncijs, per illarũ organa, vt per feneſtras, imagines & ideas rerum percipiat; eaſdem tamẽ perceptas vi ſuâ diſcutit, & diſcuſſas quaſi cum fœnore reflectit, & rependet multò certiores. Si ergo infinitum menti (diviniori parti animæ humanæ) vltra modum ſubſtantiæ ſuæ elevatæ appareat, alij ſenſus interiores, auctо hoc novo lumine, poſſunt quaſdam eiuſdem vmbras apprehendere, quamvis in aprico (denſis adhuc corporis nubibus circumfuſi) idipſum diſtinctè nõ videant. Et hoc quidem modo imaginatio quæ aliquando fingit ſibi infinitum, (licèt idipſum per ſe non noverit) habeatur vera. Verùm ſi abſque lumine & reflexu intellectus per ſe hoc fingat, fallax & meretrix eſt, & infinitorum errorum mater. Hinc olim non parvi nominis philoſophi, ex infinitis atomis omnia fortuitò coaluiſſe ſomniârunt, hinc infinitos mundos, infinitos cœlos & orbes extra primum mobile imaginati ſunt: ſed lapſi & decepti toto errârunt cœlo, quoniam fallacis imaginationis & phantaſię vmbras & ſomnia, non mentis præcepta & veſtigia ſequebantur.

Intellectus recipit formas ab inferiobus potentiis.

In rebus ergo arduis & obſcuris perveſtigandis, non ſolùm lucerna phantaſiæ & imaginationis, ſed etiam polaris quaſi ſtella intellectus fixis oculis obſervãda eſt, maximè cũ de infinito (vt hoc loco) agatur, Cuius infiniti vis abſoluta ſolùm Deo innoteſcit, menti verò humanæ tantùm per accidens, cùm ſuis alis quaſi expanſis volet in cœlũ, ibiq; primæ cauſæ infinito lumine illuſtrata videat infinitum.

Diſtinctio dubiorum in hoc capite: Vtrum Mathematicæ ſcientiæ conſtare poſsint ſine infiniti conſideratione? Vtrum terminatio cuiuſq; corporis ſit ſemper ad aliud extrinſecum corpus vſq; in infinitum? Vtrum imaginatio ſit vera vel falſa, quæ fingit infinitum?

Diſtinctione adhibitâ ſingula hæc dubia facilè patebũt, vt in

- Primo conſiderari poſſunt Mathematicæ artes, vel quoad
  - Intentionem ſolam animi, & ſic quoniam ſæpe docẽdi cauſâ, infinitas lineas, voces, numeros, aut motus, vi mentis à rebus abſtrahunt, non rectè ſine cõſideratione infiniti conſtare dicuntur.
  - Vſum & realem applicationem, & ſic probatur, quòd ſine conſideratione infiniti rectè cohæreant
    1. A verbis textus, quæ ſunt aperta.
    2. A ſimilitudine architecti, qui in vſu artis ſolùm neceſſaria accommodat.
    3. A certitudine Mathematicarum ſcientiarum, quæ certæ & neceſſariæ dici non poſſent, ſi tractarent infinitum, quod ſemper incognitum eſſe dicitur, & excluditur à ſcientia.
    4. A neceſſitate demonſtrationum Mathematicarum, in quas infinitum non cadit.
    5. Ab inductione & exemplis ſubiectorum, circa quæ verſantur Mathematicæ ſcientiæ, quæ omnia ſunt definita, vt patet in lineis, circulis, figuris.
    6. Ab abſurdo, quia infinitas lineas, motus, figuras fingere eſt ſuperfluum, cùm finitis vtendum ſit.
- Secundo terminatio corporis ſumitur duobus modis vel
  1. Per accidens, in relatione ad aliud corpus, in cuius concava ſuperficie continetur, vt ignis in concavo limæ, & vnus orbis cœleſtis in alio, & ſic tangere, terminari, ſeu definiri ſunt idem
  2. Per ſe, ſine relatione ad aliud, cùm corpus ſuâ ipſius convexâ extremitate contineatur, aliudq; nõ ſit vlterius corpus, vt conſtat in primo mobili, vltra quod non eſt aliud, vt quidam ponentes infinitum cauſu poſuerunt.

Tertio

Tertio phantasia seu imaginatio considerari potest bifariã

- Absolutè, & sic est vaga & incerta potentia animi, tam belluis quàm hominibus naturaliter communis; & sic si fingat sibi aliquid, plerumq; fallax & falsa est, quia idem aut indiscussum recipit, aut receptum non ita decernit, vt inde vera aut falsa simpliciter ipsa dicatur.
- Comparatè, respectu luminis accepti à mente, vel diuinâ, vel humanâ; & sic aliquando dici potest vera: & probatur
  1. Ab infinita virtute Dei, qui sæpe reddit intellectũ aptum ad intelligendum infinitum, vt superiùs demonstratum est; vnde etiam alii inferiores sẽsus illustrati, vmbras quoque infiniti apprehendunt.
  2. A distinctione infiniti quod est vel actu, vel potentiâ; illud phantasia à Deo illuminata, hoc verò ope intellectus humani potest percipere, qui motus & omnes partes successiuas rectè intelligit.

Contra primum dubium capitis.

Opp. *Mathematicæ scientiæ propriè definiuntur illæ, quæ abstractas formas animo tractant; sed hæ sine consideratione infiniti constare non possunt: ergo Mathematicæ scientiæ sine consideratione infiniti constare non possunt. Maior est Arist. Lib 2. cap. 2, & etiam primo Analyticorum. Minor probatur ex axiomatibus Mathematicorum, qualia sunt ista. Si finita ab infinito sumantur relinquitur infinitum. Iterùm, in circumferentia mundi non est principium, medium, aut finis. Adhuc, infinitæ lineæ à circumferentia ductæ vnirì possunt indiuisibiliter in centro. Præterea, infinita est potentia cœli, quia infinita virtus motoris primi. Quid moror? sexcenta sunt alia problemata de infinito, quæ manifestè arguunt corruere illas scientias si infiniti considerationem tollas.* Li. 2. Phy. c. 2. & li. 1. Post. c. 10.

Resp. *Quamvis Mathematicæ scientiæ propriè abstractas formas rerum considerent, & in illis sæpissimè facta sit mentio infiniti, vt constat ex his maximis quas adfers, non tamen sequitur infinitum vllum actu à Mathematicis considerari, de quo hoc loco solùm agitur; neque hæc axiomata rectè intellecta probant omnino infinitum, vt hìc definitur, sed vt vulgò hoc nomen* infiniti *accipitur: non enim sunt infinitæ lineæ in circumferentia, neque est circumferentia ideo infinita quia careat principio, medio, & fine, neque Mathematici infinitum subiectum vllũ pro-* Infinitum nullum actu à mathematicis cõsideratur.

ponunt sibi à quo finita disecant aut discindunt, neque virtutem primi motoris infinitam omnino metiuntur cum cœlo. Veruntamen si obiter tales propositiones occurrant, intelliguntur potiùs comparatè quàm absolutè.

Opp. Constat apud Philosophum omnem magnitudinem infinitam dici secundùm partes proportionis, constat etiam numerum multiplicatione esse infinitum, constat motum cœli aternum esse, constat denique harmoniam totius mundi omniumque in eo partium perpetuam & infinitam esse; sed magnitudo, numerus, motus, harmonia, sunt propria obiecta Geometriæ, Arithmeticæ, Astrologiæ & Musicæ: ergo Mathematicæ scientiæ per se tractant infinita; per se enim tractant sua propria subiecta: sequitur ergo sublata infiniti consideratione, eas concuti & labefactari; quippe fundamenta scientiarum sunt ipsa subiecta circa quæ versantur. At dices versari quidem circa ista, non vt sunt infinita, sed vt finitis limitibus terminata. Erras, nam geometria partes infinitas proportionis considerat, Arithmetices species vna est multiplicatio infinita, Divinatio perpetua ex cœli facie & motu pars Astrologiæ dicitur, & dulcem concentum chorumq; omnium in vniverso mundo rerum & partium, Musica (omnium Mathematicorum philomela) vendicat.

Subiecta sunt fundamenta scientiarum.

Resp. A subiectis singularum Mathematicarum scientiarum non ineptè disputas, probasque ideo ruere illas scientias si infiniti tollatur contemplatio, quia hæc omnia sunt infinita. Sed attende, esse quidem hæc infinita ex falso posito fundamento Aristotelis de æternitate mundi. Cæterùm hoc omisso responso illud addo, nimirum à naturali philosopho hæc omnia infinitè, non à mathematico considerari. Cùm vrgeas multiplicationem esse speciem Arithmeticæ, respondeo esse, sed non infinitam. Sic de proportione in Geometria, & de cæteris obiectis dico. Postremò si minùs arrideant hæc responsa, ipsum dico quod superiùs, Mathematicas scientias considerari duobus modis, intentionaliter, & sic ideas infinitas docendi causâ possunt considerare; vel realiter in vsu rerum, & sic Mathematicæ scientiæ nec infinitatem tractant, nec opus habent infinito.

Opp. Omnis ars est infinita (vt docet Philosophus 6. Ethic.) ergo infinita tractat; & proinde Mathematicæ artes infinita considerant: nã quomodo esse possunt infinitæ, si nullâ infinitatis contemplatione egeant?

Cur ars dicatur infinita.

Resp. Hæc propositio apud Philosophum aliam interpretationẽ & sensum quàm tu insinuas habet. Omnis ars quidẽ infinita est, nõ quòd infinita quoad naturam tractet, sed quòd res singulas, & earum actiones, quæ sunt infinitiores quoad nos, comprehendat.

Opp. Ambitus & scopus cuiusq; artis metiendus est semper ad amplitudinem subiecti, in quo est; subiectũ in quo insunt Mathematicæ scientiæ est infinitum;

infinitum: ergo mathematicæ ſcientiæ ſunt infinitæ; vnde proportione ſeruatâ, ſine infiniti conſideratione conſtare non poſſunt. Maior probatur ex 10. *Ethicorum, vbi Philoſophus idcirco fœlicitatem contemplatiuam æternam & diuinam probat; quia eſt in æterno & diuino ſubiecto, nempe intellectu, qui eſt diuinior pars animi quàm appetitus, in quo virtutes morales ſedent. Sed (dices) hæc non vrgent & concludunt intellectum infinitum eſſe. Vrgent, quia eſt* à parte poſt (*vt aiunt*) *æternus, & proinde eodem modo habetur infinitus. Quicquid enim nunquam eſt interiturum, idipſum eſt duratione infinitum.* Lib. 10. Eth. c. 7. & 8.

Infinitum duratione.

Reſp. *Opus eſt vt* à parte poſt *probes hoc argumentũ; nam* à parte ante (*vt aiunt*) *probari non poteſt. Quid ſi intellectus ſit æternus? quid ſi ſit* à parte poſt (*vt ais*) *infinitus? rectè tamen hinc non concludis, artes mathematicas aut infinitas eſſe, aut infiniti conſideratione omnino indigere. Nam multa de novo ab intellectu acquiruntur, & in eo inſunt, quæ parem nec dignitatem, nec durationem cum intellectu habent. Sed eſto intellectus infinitus, ſint Mathematicæ quoque artes infinitæ, ille duratione, hæ contemplatione; non tamen ſequitur res omnes, quæ aut in illo inſunt, aut ab his tractantur infinitas eſſe. Multa enim diſtincta, certa, & finita in mente ſunt, & ab arte diſcutiuntur.*

Argumenta contra alterum dubium capitis, Vtrum terminatio cuiuſque corporis ſit ad aliud extrinſecum corpus in infinitum?

Opp. *Omne locatũ eſt in loco (vt docet Philoſophus,) ſed omne corpus eſt locatũ: ergo omne corpus eſt in loco. Hoc ſyllogiſmo cõceſſo, ſequetur neceſſariò omnẽ terminationem corporis eſſe ad locum, & ſi ad locum, tum etiã ſequetur ad aliud corpus extrinſecum, cuius concaua ſuperficies loci nomen ſubit. Dato ergo, nullũ corpus eſſe ſine loco, & omne corpus terminari ad locum, rectè concluditur, omne corpus terminari ad aliud corpus in infinitum.*

Reſp. *Vno abſurdo dato & conceſſo ſequentur mille; non ergo damus nec concedimus omne locatum ſic eſſe in loco, vt in concaua ſuperficie alterius corporis ambientis. Nam quamuis locatum & locus ſint relatiua, diſtinguimus tamen, ſic eſſe ſi formaliter (vt aiunt) ſumantur, non materialiter pro rebus ſubiectis. Poteſt enim terminari & definiri corpus ſuâ ipſius ſuperficie, & eſſe in loco ſecundùm partes ſuas, vt cœlum ſupremum illud quod primum mobile appellatur.* Li. 1. Phy. c. 2. Corpus omne qui in loco. Locus & locatum qui relatiua. Cœlum qui in loco.

Opp. *Miserè torquetur Ariſtoteles in hac ficta diſtinctione ſuâ, quippe neſciens penitus quomodo primum cœlum ſit in loco, ineptiſſimè ait partem parti locum eſſe; quaſi in globoſo corpore perpetuò mobili, pars parti locus haberi poſſit. Verte pilam in manu, & conſidera anguſtias in quas cogitur diſputator mundi. Age ergo, ſi mera hæc ſit fabula Philoſophi: cur*

non concedit quod est concedendum, aut omne corpus terminari ad aliud corpus in infinitum, aut esse vacuum extra cœlum in quo moveatur.

Resp. *In equuleum conieciſti diſputatorem mundi, & illum verbis plurimùm vulneraſti; petis quomodo cœlum primum mobile ſit in loco? reſpondeo iterũ, per partes. At ais cœlũ partes non habere, & ſi haberet non vides quomodo pars parti habeatur locus. Dico cœlum habere ortum, occaſum, meridiem & ſeptentrionem, vt illius multiplex motus indicat: habet ergo partes, quæ partes ſubeunt rationẽ loci, tũ reſpectu figuræ, quæ eſt globoſa, tũ reſpectu contiguitatis & coherentiæ, quâ inter ſe vniuntur aptæq; reddũtur ad movendum per partes ſuas, ſine loco externo qui ad principium movendi non requiritur. Cùm ergo dicitur omne corpus moveri in loco, aut terminari ad locum, intelligitur omne corpus præter quam primum illud, quod eſt principium movendi omnia?*

Cœlum quî in loco ſecundùm partes.

Opp. contra vltimum dubium, quod eſt Vtrum imaginatio quæ fingit infinitum poſſit eſſe vera?

Opp. *Intellectus (vt antè demonſtratum eſt) ſic illuſtrari poteſt, vt actu infinitum percipiat: ergo etiam poteſt phantaſia. Argumentum patet, quia ſi ſit infinitum lumen in intellectu, eiuſdem radijs cæteri interni ſenſus colluſtrantur, vt idem videant quod ipſe intellectus cernit.*

Resp. *Rariſſimè contingit ſic illuſtrari intellectum dum eſt in corpore, vt infinitum videat; ſic tamen poſſe aliquando elevari non negamus. Veruntamen ſi ſic in contemplationem, & extra ſe in cœlum rapiatur, non ſequitur phantaſiam cæteroſq; ſenſus eodem modo illuſtrari. Ratio eſt, quia inferiores ſenſus ſunt naturâ ſuâ materiales & corruptibiles, atq; ſic in tenebris rumoſi corporis ſepulti & immerſi, neq; eſt inter Deum et phantaſiam vlla prorſus ſimilitudo eſſentiæ, vt inter Deum & mentem humanam, quæ imago Dei dicitur. Si ergo fingat cogitatio infinitum, non eſt vera; veritas enim opinionis & phantaſiæ à veritate rei obiectæ ſolùm dependet; quare ſi res non ita ſit vt fingit, habeatur falſa. Sed concludam, peroptans ſemper vt ſit vera, vtque nihil cogitet, nihil ſommiet, nihil meditetur niſi infinitum Deum, ad quem non ſolùm intellectus, ſed etiam omnes ſenſus tenderent.*

Mens humana imago Dei.

Finis libri tertij Phyſicorum.

CAP. 1.

Vtrum { *Sit locus omnino?*
Sit translatio corporum à loco ad locum?
Sit in loco vis vlla conservandi & alterandi locatum?

IN superiore libro de infitis rei naturalis affectionibus, motu, & infinitate; nunc de fortuitis & externis; loco nimirũ, vacuo, & tempore agit Philosophus. De loco capita quinque, quatuor de vacuo, quinq; itidem de tẽpore traduntur. Textus huius capitis non est obscurus. Primùm causam reddit cur naturali philosopho sit de loco disserendum, tum ostendit locum rem cognitu difficiliorẽ esse, postremò quæstionem *An sit locus?* in vtrãq; partem disputat. Quòd sit naturali philosopho de loco disserendum duabus rationibus probat, tum quia omnia naturalia corpora (excepto primo mobili) sint in proprijs locis, tum quia corporum motus naturalis esse non possit sine loco. Quòd loci tractatio sit difficilior duæ item assignantur causæ, quarum prior est, quia ex abditis proprietatibus, & adiunctis loci traditis certa elici non potest definitio loci, posterior quia veteres nullam huic disputationi lucẽ attulerunt, cùm eorum fere neminẽ reperias, qui occultas loci vires & proprietates attigerit.

Libri huius distributio.

Cur physico sit de loco agendum.

Loci tractatio cur difficilis.

Quæstio *An sit locus?* multis argumentis in vtramq; partem discutitur, ac primùm affirmativè, idq; à translatione & cõmutatione corporum; quia illa (vt videre licet) à loco in locum transferuntur, & ad se invicem in loco sæpissimè commutantur. A multiplici motu corporum, recto, circulari, & mixto scilicet, qui manifestò convincit, esse locum in quo cientur & conservantur corpora. Ab assertione vacui, quod veteres nunquam definijssent locum esse, si vtiq; locus nõ fuisset. Ab authoritate Hesiodi, qui in Theogniâ Chaos omnium primum & necessarium locum receptaculum esse constituit;

An sit locus, vtrinq; à Philosopho disputatur.

Extitit ante Chaos, post hoc vastissima tellus.

Rationes negantes locum esse.

Pars negativa huius quæstionis, (nempe quòd non sit locus) pluribus vrgetur rationibus, quarũ prima est à maiore hoc modo. Si quippiam sit locus, maximè corpus esse videtur, (quandoquidem eadem cum corpore dimensiones habeat) at corpus esse non potest, ne duo corpora (locus scilicet & corpus in eo receptum) sint simul, quod fieri nequit: ergo locus non est. Altera ratio refutatio est prioris argumenti, à translatione corporum; si idcirco sit locus quia corpora transferantur, (siquidem vbi nunc aqua est olim aër fuerat) sequetur eâdem ratione lineas, superficies, & puncta nunc aquæ eminere, vbi olim lineæ, superficies, & puncta aeris fuerunt; sed lineæ, superficiei, & puncti nullus est omnino locus: igitur aut non est omnino locus, aut saltem non est à rebus ipsis locatis penitus diversus. Tertia ratio est à distinctione; si sit locus, aut est res corporea, aut corporis expers; non corporea, quia nec elementum, nec mixtum, cùm ante probetur non esse corpus; non corporis expers, quia est res sensibilis, & corpori contento æqualis: relinquitur ergo non esse. Quarta ratio refellit argumentum antea ductum à multiplici motu & quiete corporum in loco; fieri enim (vt ait Philosophus) non potest, vt locus sit causa conservandi locatum; quippe conservare est efficientis causæ & qualitatis, non loci, qui potiùs finis videtur esse quàm efficiens, cùm in eo tanquam in fine res locatæ quiescant: at nec finis esse potest, cùm non sit ipsum bonum rerum, cumq; promiscuè omne locatum & indifferenter recipiat; & denique cùm corpus non sit propter locum, sed locus propter corpus. Quinta ratio à Zenone petitur, qui omnia quæ sunt in loco esse putavit, sed proinde locus ipse haberet locum, idque in infinitum. Postrema ratio sic se habet; si locus sit omnino, aut augetur cum corpore quod augescit, aut idẽ permanet; sed non augetur cùm sit immobilis, nec permanet idem, ne moles aucta (quę est corpus) sit sine loco, quod fieri non potest: concluditur ergo locũ nihil esse.

Rationes Authoris locum astruentes. Quæst. 1.

Brevi analysi hac textus iam traditâ, dubia quædam leviora attingam, quorum primum est, *An sit omnino locus?* Si me ad hoc dubium movendum non traheret Philosophus, de re tam aperta & manifesta non prorsus disputarem; verùm quoniam (vt videtur) fuerunt quidam inertes philosophi, qui in loco existentes, de eodem An omnino esset dubitarent, illorum amentiam paucis cum Aristotele nunc refutabo. Quid indocte & ignavę agis? cur locum, in quo es, tam pertinaciter negas? Popularis opinio, ratio, experientia,

tia, ſenſus te apertè convincunt. Popularis opinio; vulgus enim exiſtimat, quicquid eſt in loco eſſe, & nullibi eſſe quod non eſt. Ratio idipſum probat, tum à motu qui in loco fit, tum à corpore quod requirit locum in quo contineatur. Experientia; quæ terram hominibus, aquam piſcibus, aërem volatilibus, omnibus cœlum locum communem dedit. Senſus; quia aquam terræ, aërem aquæ, ignem aëris, concavum lunæ locum ignis proprium & germanum eſſe evidenter videt. Adde huc rationes textus, quòd fit tranſlatio corporum à loco ad locum; quippe vbi nunc aqua eſt aer fuit, & vbi nunc aer eſt ibi aqua eſſe poteſt, vt in *vaſe* iam *aquam* continente liquidò & manifeſtè conſtat. Præterea, illud ad quod tendunt vi & virtute naturæ corpora eſt aliquid in rerum natura; ſed locus eſt huiuſmodi: (cùm ad eundem ſurſum & deorſum levia graviaque ferantur) eſt ergo locus aliquid. Deinceps, cùm ſex differentiæ loci ſint in vniverſo, cùm ſint inſitæ & innatæ facultates & proprietates loci, vt *attrahere & conſervare locatum*, cùm ſit inter locatum & locum neceſſaria ſocietas & relatio; cæcus eſt, & omnino nomine philoſophi indignus, qui locum eſſe non concludat. Porro, de hac re dubium eſſe non poteſt, ſi veterum philoſophorum teſtimonio & voci credamus, qui ponentes mundum creari aut generari, ante creationem & originem chaos ſeu locum vacuum eſſe voluerunt. Ratio eſt, quia exiſtimârunt fieri non poſſe, vt corpora reſque naturales ſine loco crearentur. Poſtremò, non eſt cõtemnenda authoritas Heſiodi, qui ante originem mundi factum fuiſſe locum ſeu vacuum putabat, vt eſſet receptaculum eorum quę vi naturæ fierent. Sed de ſole meridiano An ſereno cœlo luceat? vlteriùs non diſputabo.

Diluvia, & procellæ, & terræ motus cauſæ ſunt ſæpe trãſferendi corpora.

Accedam ad alteram quæſtionem, *An ſit tranſlatio corporum à loco in locum*? Duplex eſt interpretatio huius quæſtionis, hiſtorica, & philoſophica; illam omittere, hanc perſequi decrevi. Vana eſt multorum & minùs opportuna hoc loco contentio, Quomodo poſt diluvium mundi in aëra aſſurgebant montes? Quomodo aqua in littora & canales terræ ſubſidebat? quomodo halitus & vapores commutabant loca? Satis eſt docere aërem nunc eſſe vbi tunc aqua fuit. Fluebat vnda ſuper terram, catarractis cœli clauſis evanuit aqua, aquæ in venas & meatus terræ coactæ ſucceſſit aër: aër ergo iam eſt vbi aqua fuit, & proinde hoc verum eſt quod Ariſtoteles hîc docet, corpus à loco in locum ſæpiſſimè commigrare. Hoc etiam probat rerum naturalium viciſſitudo; maximè elemen-

Quæſt. 2.

Duplex interpretatio quæſtionis.

torum

torũ, quæ ſingulis ferè momẽtis ſecũdũ partes à loco in locũ cõmutãtur. Nunc aër rapitur in meatus terræ, nunc ex fiſtulis terrę prorũpit aqua, levia ſurſum, gravia deorſum quotidie movẽtur, nõ eſt quies in motu rerũ; ſentiunt enim aculeos naturæ, ſtatuq; & loco nõ perfruũtur. At (dices) me noctuas adferre Athenas; nã omnibus notũ hoc eſt, à loco in locum infinities corpora moveri, quippe omnia mobilia in loco ſunt, & moveri non poſſunt niſi mutent loca: non eſt ergo hæc quæſtio, cùm in ea ſit nulla partium contradictio. Rectè mones; nam reuerâ *An corpora à loco in locum migrent & tranſferantur* non eſt anceps diſputatio, ſed hoc dubium eſt, *An tranſlatum corpus in locum alterius eundem numero & natura locum occupet, quem id corpus, in cuius locum venit, priùs occupabat?* Ariſt. aſſerit occupare: vt ſi ex vaſe effundas oleum aut aquam, ſuccedit aër aut aliud corpus; idem (inquit) numero locus eſt huius corporis, ac fuit aquę; eſt enim idem vas numero, eademque concava ſuperficies: idem ergo locus vtriuſque. Nam quamvis verũ ſit non poſſe duo corpora in eodem loco ſimul cohabitare, verum tamen non eſt non poſſe duo aut plura corpora ſucceſſiuè in eodem loco exiſtere. Transferuntur ergo corpora à loco in locum, vt idem numero locus maneat, idemque naturâ. Hoc autem evenit in corporibus mutationi obnoxijs, non autem in æthereis & divinis, in quibus nulla poteſt eſſe loci commutatio, viciſſitudo nulla. Simplex enim eſt motus cœleſtium globorum non mixtus, orbicularis non rectus, par non impar, conſtans non mutabilis, vnus non varius, æternus, non caducus. Pergam. Si corpus corpori ſuccedat in loco, aut idem locus eſt aut diverſus; non eſt autem diverſus: ergo eſt idem. Quòd non ſit diverſus hinc conſtat, tum quia corpus continens in quo ſuccedit tranſlatum non mutetur, tum quia nihil contrarium accidit quo corrumpatur; eſt enim nihil contrarium quantitati, vt Ariſtoteles in prædicamento quantitatis docet.

Quæſtionis ſtatus.

Sola corruptibilia à loco ad locum movẽtur.

Mutato loco immutatur locus.

Loci vis triplex.

Poſtremo & vltimo loco propoſita quæſtio eſt, *An in loco ſit vis vlla generandi, attrahendi, & conſervandi locatum?* A Porphyrio locus principium generationis & conſervationis appellatur, generationis, quia nihil propriè extra naturalem locum generatur; conſervationis, quia omnia naturali appetitu ad ſuum natiuum quaſi ſolum ſedemque feruntur. Idem hoc loco inſinuatur à Philoſopho, cæterùm an hæc vis multiplex inſit in loco per ſe, quæſtio eſt. Diſtinguo igitur locum capi duobus modis, vel materialiter (vt aiunt,) pro corpore locante, vel formaliter pro ſola extremitate ſeu cõcava ſuperficie, vel relatione eiuſdẽ corporis, in quo aliud corpus

Cap. de Gen.

Locus capitur duobus modis.

continetur

contin etur. Priori modo locus acceptus triplicem hanc vim & virtutem vendicat, *generandi, attrahendi, conſervandi*, non tamen ſimpliciter & vi ſuâ, ſed ratione naturalium qualitatum eidem corpori locanti inſitarum, quæ maximè rebus in ſe generandis & conſervandis accommodatur. Sic ſalamandra ignem, chamæleon aërem, halec aquam, talpa terram, principia, loca, alimenta, & veluti aſyla habent; principia, quia eorum vi generantur; loca, quia ſolùm in illis degunt; alimenta, quia illorum ſubſtantiâ nutriuntur; aſyla à quibus remota (vt docet experentia) pereunt. Non ſolùm de iſtis miraculis naturæ, & animalculis quæ tantùm in ſuis elementis viuunt, ſed de alijs etiam mixtis corporibus, tam animatis quàm inanimatis ago, quæ propriorum locorum viribus & benignis qualitatibus in generatione & conſervatione gaudent. Sic embryo in vtero matris, ſemen plantæ in terræ ceſpite, avicula nuda in nido ſub alâ parentis, ſanguis in venis, in arterijs ſpiritus, in oſsibus medulla. Quid multis? in proprijs locis tanquam in hoſpitijs benevolè excipiuntur omnia, quibus ſublatis ſimpliciter res phyſicæ bene eſſe non poſſunt. Nam etſi à ſuis internis principijs eſſe internum vendicent, bene eſſe tamen plerumque locis nativis acceptum ferunt. Hinc non inconſultò quidam medici ſolent agere, qui tabeſcentes ferulæ ſuoque imperio ſubiectos vrgent ad natiuum ſolum (licèt inſalubrius) feſtinare. Ratio eſt, quia locus in quo naſcimur vt ab origine ſuſcepit, ita conſuetudine (quæ eſt altera natura) ſuam prolẽ diligit. Et certè hoc modo plures ab hectica febri imminente aut inceptâ iam liberatos vidi, quàm alio quocunque Aeſculapij alicuius pharmaco. Sed dices, quid hoc ad locum, qui eſt nihil aliud quàm concava ſuperficies corporis continentis, omnibus & ſingulis corporis locati partibus æqualiter accommodata? Dimenſio in hoc eſt, non attractio, non conſervatio. Verum hoc eſt quod dicis, ſi ſolùm locum formalem intelligas, at nunc de loco materialiter accepto diſſeritur, in quo ſunt qualitates conſervatrices eorum quæ gignuntur in eo, at corpus hoc eſt, non locus. Sic eſt ſi eſſentiam locantis non dependentiã locati conſideres; at tales qualitates non ſunt omnino in ſuperficie. Sunt vt in ſubiecto *quo*, non vt in ſubiecto *quod* vt aiunt. Quemadmodum ergo per tubos aqua, per venas ſanguis fluit, & tamen aliunde aqua & ſanguis ortum originemque trahunt: ita per loca tanquam per media & inſtrumenta occultæ qualitates ad nos derivantur; quę forſan à cœlo aut alio corpore natæ, vim generandi, attrahendi, conſervandi habent; locus tamen ſemper cauſa conſervandi dicitur. Nam vt pulli generandi cauſam ovi teſtam

Ratio cur tabeſcẽtibus ſit ſalutare ſolũ nativũ repete re.

Febris hectica loci mutati one ſæpe curata.

Loci definitio

Quomodo qualitates cõſervatrices & aliæ inſint loco.

ſtam, & conſervandæ avis cauſam ipſum nidum dicimus, propria tamen cauſa eſt (ſi examines) influens calor matris: ita locus quidem principium generandi & conſervandi appellatur, quantumvis aliunde illæ qualitates manent, quarum vi hoc opus fit perficiturque. Sed dubia hæc leviora ſunt, ad graviora feſtinamus.

Diſtinctio quæſtionum primi capitis.

Tria dubia huius capitis ſunt,

1 *Virũ ſit locus aliquid omnino?* In vtramque partẽ de hoc dubio diſputat Philoſophus, & in primis probat locum eſſe,

1 A motu corporis, qui eſſe non poteſt ſine loco; omne enim corpus præter primum mobile (quod eſt ipſum principium movendi) loco comprehenditur & movetur, quippe in vacuo (vt poſtea demonſtratur) fieri non poteſt motus.

2 A ſitu corporis, qui loci ad locatum reſpectus eſt neceſſarius, ſecundùm differentias loci.

3 A diviſione corporum in ſimplicia & mixta, quę (vt ratio, experientia, & ſenſus probant) ſua loca manifeſtè habent.

3 A tranſmutatione corporum à loco in locum, quæ eſſe non poteſt ſi non eſſet locus.

4 A dimenſione externâ corporum, quæ ęquali proportione internæ menſuræ convenit. Vt enim eſt trina dimenſio interna quæ corpus: ita eſt trina dimenſio externa quæ locus dicitur.

5 Ab opinione veterum, tum philoſophorum tum poëtarum, quorum illi vacuum, hi vaſtiſſimum Chaos & receptaculum locum eſſe definierunt.

2 *Virũ ſit tranſlatio corporum in eundem locũ numero?* Huius dubij eſt duplex expoſitio

Philoſophica, in qua probatur, quòd in eundẽ numero & naturâ locũ tranſferri poſſit corpus; probatur inquam

1 Ab exemplo vaſis aquâ vel oleo pleni, in quod idem numero & naturâ exiſtens aliud recipitur corpus.

2 A neceſſario, quia non eſt aliquid contrarium loco in tranſlatione corporum, quo corrumpatur.

3 A ratione ſubiecti, quod eſt corpus continens, cuius ſubſtantia manet, tametſi aliud corpus in ſe recipiat; quo conceſſo, manebit etiam illius concava ſuperficies, quæ eſt locus.

Hiſtorica, in qua adferri poſſunt infinita fere exempla, quibus probetur illic iam terram eſſe, vbi aqua fuit, & ex adverſo.

Vtrum locus sit principium conservandi? huius dubitationis explanatio à distinctione dependet, videlicet quòd locus consideretur

1 Formaliter, pro concavâ superficie corporis continentis, immobili primùm & per se, vt postea definitur; & sic non est principium generandi, attrahendi, aut conservandi.

2 Materialiter, pro corpore continente, qualitatibus suis insitis, & non fluxis ornato; & sic principium generandi & conservandi dicitur; vnde illud Porphyrij, *vt pater, sic patria virtum cuique tribuis*; hinc quoq; & illud, *omnia appetunt sua loca, & in illis quiescunt.*

Argumenta in primum dubium textus, Vtrum sit locus?

Opp *Ne anceps sis animi (studiose lector) an sit locus, argumentis in contrariam partem adductis à Philosopho in textu hic ordine respondebo, quod Arist. sparsim, confuse, & obscurè in diversis partibus huius libri facit. Primum argumentum hoc est. Si locus sit omnino, maximè erit corpus, quia easdem dimensiones cum corpore habet, at corpus non est (tum enim essent duo corpora simul, nempe locus & corpus in eo receptum, quod fieri non potest) ergo non est locus.*

Resp. *Negarem maiorem huius syllogismi, & distinguerem duplicem esse trinam dimensionem, vel internam, quæ est ipsum corpus in quantitate, vel externam, quæ est locus. Locus enim est superficies concava corporis continentis, singulis partibus & dimensionibus corporis contenti extrinsecùs applicata.*

Trina dimensio duplex.

Opp. *Si esset locus, quia est translatio corporum (vt superiùs demonstratum fuit) sequetur locum esse punctorum, linearum, superficierum, quæ etiam transferuntur: sed linearum, punctorum, & extremitatum locus non est: ergo ob eam rationem translationis non probatur esse locus.*

Resp. *Maior etiam huius syllogismi est infirma, & eiusdem consecutio penitus neganda; nam directè translatio corporum arguit locum esse, quia motum localem arguit; vt vbi nunc est aqua prius terra fuit: sed translatio punctorum, linearum, & superficierum talem omnino motum non probant. Aliquid ergo est in loco bifariam, aut per se & propriè, vt corpus, aut per accidens & impropriè, vt linea, punctum, superficies, quæ ideo sunt in loco, quia sunt in corpore.*

Accidentia in loco impropriè.

Opp. *Si locus esset, vel esset elementum, vel mixtum ex elementis, vel incorporeum aliquid & intelligibile; non elementum, quia non est ignis, aer, aqua, vel terra, non mixtum, quia non est corpus, non aliquid*

solum

solum intelligibile, quia ex consensu omnium philosophorum subijcietur sensui: ergo videtur non esse omnino.

Resp. *Fallax & falsum est hoc argumentum à bene divisis ad malè coniuncta; & etiam negandum, quia est insidiosum per accidens, & per mutationē suppositionis: quippe in maiore à non concessis quasi à concessis disputat Philosophus hoc modo: si esset locus esset elementum, quasi quis vnquam doceret locum esse substantiam; Sed sic sæpe cum alijs ludit Arist. istius ergo omissis ad alia propero.*

Porphyrius in genere.

Opp. *Si locus esset, secundùm veteres philosophos vim haberet generandi, attrahendi, conservandi locatum; sed hanc vim non habet: ergo non est. Maior videtur probari ex veterum testimonijs: Minor constat, quia si locus haberet hanc vim, esset causa efficiens, quia gignit, & finalis, quia attrahit & conservat: nemo verò philosophorum loco nomen causæ attribuit: hanc vim ergo non habet, & ex consequenti ob hanc rationem non est locus.*

Resp. *Satisfactum est huic argumento antea ex distinctione loci formaliter & materialiter accepti, illùc te (lector studiose) refero, responsum hoc reperies in fine expositionis. Præterea si aliter respondere velis, maiorem (quæ est fundamentū argumenti) nega; nam idcirco non est locus quia hanc vim habet, sed quia locatum demetitur.*

Opp. *Quicquid est (vt ait Zeno) in loco est: ergo si locus sit, locus in loco erit.*

Resp. *Nugas agis, sed respondeo per* quicquid est *hoc loco intelligi corpus, non accidens aut mensuram corporis.*

Opp. *Si locus sit, aut augetur cum corpore accrescente, aut non augetur; si augeatur non est immobilis (vt hîc docet Philosophus,) si verò non augeatur, erit moles aucta sine loco, quo nihil est absurdius: ergo videtur non esse locus aliquid omnino.*

Locus quomodo immobilis & mobilis.

Resp. *Augmentatio non arguit mobilitatem & inconstantiam loci, quippe immobilis locus dicitur, quia ex se & vi suâ non est mobilis, sed per accidens, ratione corporis locantis in quo est, vel ratione corporis locati cui applicatur; cùm locus non solùm pro superficie sed pro respectu corporis contenti & continentis sumatur.*

Argumenta in secundam quæstionem. Vtrum sit translatio corporum à loco in locum eundem numero?

Opp. *Localis motus est à loco in locum; sed sunt quædam corpora quæ perpetuò eundem locum tenent: ergo non est translatio corporum à loco in locum. Minor probatur exemplis omnium cœlestium corporum, quæ locum mutare non possunt, & exemplo terræ quæ immobilis est.*

Corpora mutant loca sua dupliciter.

Resp. *Corpora transferri dicuntur à loco in locum duobus modis, vel secun-*

dùm

dùm totũ vt homo, *vel ſecundũ partes, vt* elemẽta *&* cœleſtes *globi, qui in partibus loca quotidiè mutant. Vel reſpondendum eſt, in hâc quæſtione, non requiri vt omnia à loco in locum migrent; ſatis enim eſt ad probandum locum eſſe, ſi aliqua ſic transferantur.*

Opp. *Aqua eſt denſius corpus aëre; ſed denſius corpus non cedit rariori: ergo ea tranſlatio aquæ in aërẽ (de qua in textu Ariſt. mentionẽ facit) non videtur vera; & proinde non arguit locum eſſe, adeoq; non eſt probabile, nunc aërem eſſe vbi aqua fuit.*

Reſp. *Licèt aqua non cedat aëri, aquâ tamen vel extenuatione mutatâ in aërem, aut in fiſtulas terræ abſorptâ, aër nunc eſſe poteſt vbi aqua fuit.*

Opp. *Vnius corporis vnus numero eſt reſpectus: ergo plurium corporum vnus numero non eſt locus. Ratio tenet, quia locus & locatum ſunt relata; ſi ergo ſit vnum locatum eſt vnus locus, & ſi ſint plura locata erũt plura loca.*

Reſp. *Locus conſideratur vel inhæſivè, & ſic eſt vnus numero multorum corporum ſibi invicem ſuccedentium; vel reſpectivè, & ſic (vt ais) non eſt: mutatur enim reſpectus, cùm corpus corpori in eodem loco ſuccedat. Exempli cauſâ, vna eſt ſuperficies concava vaſis* argẽtei, *aut* æi *in quo continetur* aqua, vinum, *aut* oleum; *at liquore effuſo* aër *ſuccedit, & implet eundem locum numero, ſi vaſis ſuperficiem ſpectes, at ſi diverſum reſpectum viciſſitudinis & commutationis conſideres, concedendum eſt aliquo modo commutari.* Loci conſideratio duplex.

Opp. *Locus inhæret corpori locato: ergo inhæſivè conſideratus, alio in ſe tranſlato corpore commutatur; & proinde idem numero locus non manet. Antecedens probatur, quia accidens inhæret eidem ſubiecto quod denominat; ſed locus locatum denominat: ergo locus locato inhæret.*

Reſp. *Replicatio hæc ideo infirma eſt, quia à falſo fundamento ſumitur. Ratio eſt, quia omnia quæ denominant aliquid eidẽ non inhærent. Sunt enim multa quæ relativè denominãt aliquid, & tamen idipſum quod denominatur verum ſui ſubiectum non habent.* Denominativa ſemper nõ inhærent denominatis.

Opp. *Moto corpore locante non mutatur locus immoti corporis locati: ergo moto corpore locati mutatur locus. Antecedens probatur, quia locus turris fixæ vnus numero manet, tametſi aer ambiens millies quavis horâ mutetur. Argumentum tenet à contrarys.*

Reſp. *Certum eſt locum fixi corporis non mutari, tametſi corporis locãtis ſuperficies, proximè idem corpus iam fixum ambiens, quovis momẽto millies mutetur; quia idem reſpectus, eadẽq; diſtantia & æqualitas ſæpe manet, vt poſtea apparebit planiùs. Sed hoc argumentum non coharet; quia locantis & locati non eſt contrarietas, ſed potiùs certa ſocietas & relatio.*

Argumenta

Argumenta in tertiam quæſtionem. Vtrum ſit in loco vis vlla generandi, atrahendi, conſervandi locatum?

Opp. *Negat Ariſtoteles in textu eſſe vllam vim generandi, aut conſervandi locatum in loco: ergo inanis eſt iſta tua defenſio. Ratio negationis in textu videtur eſſe firma, quia locus nec eſt efficiens cauſa, nec finis; & proinde nec ortum, nec conſervationis bonum rebus concedit.*

Reſp. *Vide reſponſum ad hoc argumentum in expoſitione textus, vbi edocui, locum ſæpe pro corpore locante ſimpliciter ſumi, & ſic poteſt eſſe principium aliquo modo generandi, attrahendi, conſervandi, quia in eo ſint qualitates veluti nutrices eorum quæ in illo generantur.*

Opp. *Locus non eſt omnino corpus, nec eſſe poteſt: ergo ſumi non debet pro corpore. Antecedens probatur, quia locus eſt ſolùm pars corporis, nempe ſuperficies, quo conceſſo abſurda videtur iſta expoſitio, locum eſſe principium conſervandi.*

Locus quomodo corpus.

Reſp. *Etſi locus ſit ſolùm pars corporis in abſoluta & ſimplici eſſentiâ ſuâ, in reſpectiua tamen naturâ ſumi poteſt pro corpore; non quòd ita ſit, ſed quòd ſimiles & cognatas partes proportionis in relatione ſua ad corpus habeat. Vt enim corpus eſt longum, latum, & profundum: ita eſt locus; corpus intrinſecùs, locus verò extrinſecùs. Præterea, cum qualitates corporis cõtinentis tranſfluere non poſſint in corpus locatum, niſi per ſuperficiem concauam eiuſdem, rectè locus (qui eſt quaſi vehiculum, & ſubiectum quo vt aiunt, earum qualitatum) conſervare corpus locatum dicitur; proximè enim locus attingit, proximè infert qualitates, proximè amplectitur fouetq; locatum.*

Opp. *Extra locum naturalia corpora generantur, attrahuntur, & conſervantur: ergo hæc poſitio Philoſophi non eſt ſimpliciter vera, quòd ſolùm in loco naturali & proprio ſit vis generandi & conſervandi. Antecedens conſtat in frigidis meteoris, quæ in media regione aeris generantur & conſervantur. At certum eſt illic generari vi quadam contra naturæ ordinem, cùm ſint gravia corpora & ponderoſa, quæ potiùs centrum quàm altum locum quietis quærunt; nubes intelligo, lapides, aliaque iſtiuſmodi, quæ perpetuò in alta & ſublimi illâ regione generentur, & (quod magis vrget) cõſerventur.*

An media aëris regio ſit proprius locus Meteororum frigidorum?

Reſp. *Lis ingenioſa eſt inter philoſophos*, An media aëris regio ſit proprius locus iſtorum quæ nominas, cùm naturâ ſuâ ſint leviora corpora? *Eſt enim in vaporibus vnde generantur nubes calor innatus qui ſurſum vaporem eleuat, eſt in halitu (vnde fulmen generatur) ſubtilior etiam calor innatus, etiam cum ſiccitate, quo in altum rapitur. Hîc per*

antiperiſtaſin

antiperistasin vapor facilè in densiorem nubem, halitus in flammam si sit subtilis, in lapidem si sit viscosus vertitur. Si ergo hanc vim nubem generandi & conservandi, vt naturalem virtutem & proprietatem aëris mediæ regioni concedas, non est quòd vereàris absurdum. Sed (si placet) respondeo, fieri hoc quidem ad conservationem vniversalis naturæ, & evitationem vacui, vt sursum gravia, levia deorsum aliquando generentur & conserventur, non tamen hoc legem vniversalem naturæ destruit.

CAP. 2.

Vtrum { *Locus communis à proprio re distinguatur?* / *Locus potiùs respectus corporis locati, quàm superficies corporis locantis definiatur esse?*

VT leviora metalla minoris æstimantur, pluris autem quæ ponderelancem premunt: ita refutationis vmbræ apud Philosophum leviter quidem rationis trutinâ librandæ sunt, vt illis (tanquam scoriâ aut paleâ) sublatis, aurum pretiosum ingeniosissimi Philosophi ponderemus. Multa hîc quidem de loco (vt ante de infinito) tradita sunt in refutationem aliorum argumenta, multa in ignotos fulmina mittuntur, qui an vulnerati fuerint incertum est, cùm illorum in hoc sæculo & ætate non extent opera. Sed rem agam. In secundo hoc capite leviorem ponetur quæstio, *Vtrum* scilicet *loci sit materia aut forma?* In expositione eiusdem distinguit locum in Communem & Proprium; Communis est, (inquit) qui suo ambitu & complexu alia aliaque corpora remotè comprehendit, quorum nulli proprius dici potest, vt *cœlum*, *forum*, *templum*; Proprius, qui nihil aliud continet quàm corpus cuius est locus: vel est in quo quippiam inest primò & immediatè. Hinc probat Philosophus, locum esse formam, quia vt forma est terminus rei: ita est locus terminus corporis locati, qui non aliter ac forma per motum acquiritur. Quòd sit materia etiam sic probat, primùm quia locus est receptaculum vt materia, tum quia secundùm Platonem (vt hîc ait) materia & locus sunt ens vnum idemq; numero. Pergit ad contrariam partem

Loci distinctio in communem & proprium.

Pla. in Time.

Locus nec eſt forma nec materia.

Philoſophus, & demonſtrat locum ſex rationibus non eſſe materiam aut formam. Prima hæc eſt, proprietates loci non conveniunt formæ: ergo locus non eſt forma. Secunda, locus non eſt pars locati; ſed materia & forma ſunt partes: ergo locus non eſt materia aut forma. Tertia, locus eſt ſeparabilis à locato; ſed forma à materia non ſeparatur: ergo. Quarta, omne corpus vi ſuâ movetur ad locum, non autem ad materiam & formam, (quoniam hæc duo principia in ſe habet) ergo locus non eſt materia aut forma. Quinta, ſi locus eſſet materia aut forma, ſequeretur eundem neceſſariò moveri cum locato; ſed hoc eſt falſum, cùm locus ſit immobilis: igitur locus non eſt materia aut forma. Sexta, ſi locus eſſet forma, tum aquâ ex aëre factâ locus eſſet corruptibilis; at hoc eſt falſum, quia dicimus illic aquam nunc eſſe, vbi ante aër fuit. Vides (ſtudioſe lector) quas muſcas Ariſtoteles hîc capiat, dum alios (vt leo) tam ægrè perſequatur; non audeo accuſare virum tanti ingenij aut ſapientiæ, velim tamen legas Simplicium, Commentatorem, & D. Thomam in hoc caput, & intelliges arcum Ariſtotelei ingenij plurimùm intendi, neminemque philoſophorum contra quos diſſerit, telis ipſius confixum eſſe aut confoſſum. Nam vbi ait Platonem docuiſſe, materiam & locum ens vnum eſſe; in dogmatibus quæ ab illo diſcipulis ſunt tradita planè contrarium conſtat.

1
2
3
4
5

Ariſtot. in cõfutandis philoſophis levis & frigidus.

Vetùm ne vllus tractatus aut diſcurſus ſterilis & infœcundus eſſe videatur, vnam vel alteram quæſtiunculam è textu eliciam. Prima erit, *An locus communis reipſa à proprio diſtinguatur?* Altera, *An locus potiùs reſpectus corporis locati, quàm ſuperficies corporis locantis* definiatur? Communis locus eſt (vt ſuperiùs definivit Philoſophus) *qui rem non primò & immediatè complectitur, vt cœlum* reſpectu Socratis, quem aliorum corporum interiectu ambit. Proprius autem locus ex adverſò dicitur, *qui primò & immediatè rem continet*, qualis eſt *ſuperficies aëris concava*, Socratem proximè ambientis. Bevero interpreti magni nominis placet hæc opinio, quòd locus communis à proprio reipſa non differat. Membra, inquit, huius diviſionis relatione, non autem re diſcreta ſunt, cùm idem locus (puta ſuperficies orbis lunaris) reſpectu diverſorum ſit communis & proprius locus; proprius quidem igni, ſed inferiorum vt aëris, aquæ, terræ, & in terra degentium locus communis. Hactenus ille. Pace tanti viri (quem in alijs plerumque ſequor)

Quæſtio prima.

quor) dabitis mihi veniam, ſi ab illo in hac quæſtione partum diſcedam. Nam etſi idem locus poſſit eſſe & communis & proprius, res tamen vna numero & naturâ non eſt. Quippe vt idem homo poteſt eſſe & pater & filius, & tamen non ſequitur patrem & filium eſſe vnum naturâ, accidente, & reſpectu: ita licèt idem poſſit eſſe locus communis & proprius, eſſentialis tamen eſt in vtroque diverſitas, ſi ſitum, ordinem, & relationem, (quæ ſunt in loco præcipuè ſpectanda) conſideres. Sed vt articulatiùs hanc rem demonſtrem, à definitione, diviſione, diverſitate ſubiecti, proprietate, & fine, ſic argumenta contexo. Et primùm à definitione hoc modo; quæ definitione differunt, re & naturâ differunt; ſed locus communis & proprius definitione differunt: ergo re & naturâ differunt. De maiore nemo philoſophorum dubitat: minor in textu patet, vbi contrariæ definitiones vtriuſque aſſignantur. Communis (inquit Philoſophus) eſt, *in quo remotè omnia inſunt corpora*; Proprius *in quo vnum aliquod corpus immediatè hæret. Omnia*, & *vnum*, *remotè ineſſe*, & *ineſſe immediatè* re diſtinguuntur: locus ergo communis & proprius re & naturâ diſtinguuntur. At diviſione idipſum probari poteſt; quia alia magis interna dari non poteſt loci diſtributio, cùm eiuſdem membra totum abſolvant diviſum, & cum loco convertantur; vt rectè quidem dicas, *quicquid eſt locus, aut eſt ſpacium commune, aut proprium*; & *quicquid eſt ſpacium ſeu intervallum commune aut proprium, eſt locus*. At (dices) talis ſæpe eſt converſio accidentium cum ſubiecto. Non eſt; quia accidentia ſolùm exiſtentiam abſolvunt, non eſſentiam; at tota eſſentia loci in communi & propriâ relatione ad corpus cernitur abſolviturq; Nam quid aliud eſt locus quàm communis vel proprius reſpectus corporis continentis ad locatum? Tertium argumentum à diverſitate ſubiecti noſtram partem manifeſtè concludit, & contrariam convincit. Nam accidentia ſeu affectiones quæ ſubiecto differunt, re & naturâ differunt; locus autem communis & proprius ſubiecto differunt: ergo naturâ differunt. At dices vtrumque corpus ſolummodo continens ſubiectum habere. Falſum id eſt, ſi locus formaliter, pro reſpectu corporis continentis & locati ſumatur. Ratio à proprietate vtriuſque pondus habet, cùm diverſæ proprietates diverſas formas & naturas præſupponant; at locus communis & proprius diverſas proprietates habent: ergo naturâ differunt. Minor probatur, quia communis loci proprium eſt pluribus ſimul convenire; pro-

Rationes quæſtionis primæ.

Communis locus quid.

Proprius quid

Præoccupatio obiectionis.

Loci ſubiectũ

prij autem munus & officium eſt vni ſolùm corpori accommodari, idemque cui accommodatur occultâ quâdam vi & virtute conſervare, vt ſuperiùs demonſtratum fuit. Multa enim ſunt quæ extra ſuum proprium locum ſubſiſtere non poſſunt, vt in *conchis* & *oſtreis* videre licet. Poſtrema ratio ab vſu & fine ſic eſt. Quæcunque diverſos fines habent, re & naturâ differunt; ſed locus communis & proprius diverſos fines habent: ergo naturâ differunt. Aſſumptio conſtat ex Ariſtotele, qui idipſum docet, & etiam probatur ratione, quia proprij loci finis eſt, proportione adæquari ſingulis partibus corporis contenti, quod loco communi nullo modo convenit. Huc addi poſſunt alia argumenta ab authoritate & exemplis; ab authoritate, quia interpretes magni nominis in philoſophiâ in hac re mecum conſentiunt; ab exemplis, quia vt poſtea defendit Ariſtoteles, elementorum loca differre ſpecie, quoniam proprietate & communitate differunt: ita non video rationem, cur hîc idipſum ob eandem cauſam non concludam.

Multa extra propriũ locũ cõſervari non poſſunt.

Queſt. 2.

Sed hæc omitto, & ad aliam quæſtionem accedo, quæ eſt, *Vtrum locus potiùs reſpectus corporis locati, quàm ſuperficies corporis locantis eſſe definiatur?* Graviſſimi in vtramque partem interpretes in hoc dubio feruntur. Alij in bivio quaſi hærentes rem totam indiſcuſſam relinquunt, aientes non eſſe quæſtionem magni momenti. Cæterùm cùm maximam eſſentiam loci hæc attingant, operæ pretium erit de iiſdem pauca attexere, vt clariùs quid ſit poſtea perſpiciatur. Prætereo hic lubens multiplices opiniones philoſophorum; argumentis enim potiùs quàm teſtimoniis marginem huius operis à me ſuſcepti replere velim. Sunt qui locum omnino è rerum naturâ tollant, vt ſuperiùs inſinuavit Philoſophus; ſunt etiam qui eundem ſpacium quoddam reale inter corpus locans & locatum eſſe velint; ſunt qui vacuum & inane quiddam eſſe defendant; ſunt qui ſimpliciter & abſolutè eundem eſſe interiorem ſuperficiem corporis continentis, ſine vllo reſpectu corporis contenti definiant; ſunt qui ex adverſo eundem reſpectum corporis contenti, ſine relatione corporis continentis eſſe affirment. Nam (inquiunt,) totum eſſe relati dependet à correlato; ſed locus & locatum ſunt relata: ergo eſſentia loci dependet ſolùm ab eſſe locati, & ex conſequenti non eſt alius reſpectus loci niſi ad locatum. Sed (vt hanc litem diriman) exiſtimo equidem locum conſiderari poſſe duobus modis, vel materialiter

materialiter (vt aiunt) vel formaliter; Materialiter iterum, aut secundùm totum pro corpore continente, quanto, & quali, ideſt, menſurante, & conſervante; vel pro ſuperficie concavâ, quæ eſt & interior pars eiuſdem corporis, & per applicationem ſeu reſpectum menſura alterius. Formaliter locus ſumitur, non pro corpore quanto & quali, neque pro ſuperficie ſolùm corporis locantis, ſed pro externâ applicatione & reſpectu eiuſdem ſuperficiei ad corpus locatum. Nam in loco conſideranda ſunt duo, materia & forma. Materia eſt vel remota, vt *corpus continens*, vel proxima, vt *ſuperficies concava eiuſdem corporis* per quam definitur. Forma, quæ eſt relatio huius concavæ ſuperficiei continentis ad rem contentam, & hęc eſt differentia loci, quæ nomen & eſſe loco propriè attribuit. Hinc ſequitur, quòd locus potiùs dicatur realis reſpectus locantis & locati, quàm ſuperficies, quia res quælibet nihil aliud eſt quàm forma ſua, vnde nomen & eſſe habet; locus autem non habet nomen à ſuperficie ſed à forma ſua, quæ eſt æqualis iſta relatio & applicatio continentis ad rem contentam, & ex adverſo. Non ineptè igitur nec incommodè à quibuſdam definitur locus *ordo partium corporis continentis ad partes corporis contenti*; & *ordo partium corporis contenti ad partes corporis continentis*. Attende hîc diligenter & ſeriò quid dicam, locum ſcilicet accipi vel materialiter, pro denominato, & ſic eſt ſuperficies concava corporis continentis in quantitate; vel formaliter pro *ipſo* (vt loquuntur veteres) *per ſe ſignificato*, & ſic eſt reſpectus locantis & locati, ſeu *vbi actuum*, quod per motum vt terminus acquiritur.

Loci duplex conſideratio.

Loci Materia Forma.

Forma.

Definitio probabilis.

Breviter ſic diſputo; forma magis propriè dicitur de re aliqua quàm materia; ſed reſpectus locantis ad locatum eſt forma, ſuperficies autem materia, aut materiæ vicem occupans: ergo locus potius reſpectus quàm ſuperficies definiatur. Maior conſtat, cùm in materia confuſio, in forma diſtinctio rei eſſentialis inſit. Minor probatur, quia ſuperficies in definitione loci generis nomen ſubit, quod ſemper materiæ comparatur, reſpectus autem applicationem continentis ad rem contentam, & ex adverſo denotat, quæ locum ab alijs omnibus eſſentialiter diſtinguit, quod munus eſt proprium formæ. Præterea ſuperficies & locus ſunt diſtinctæ ſpecies quantitatis: ergo non tam propriè earum vna de altera dici poteſt ac forma interna, cuius acceſſu & conſilio res in eſſētiâ abſolvitur; non igitur tam propriè locus ſuperficies quàm reſpectus dici poteſt. Nam etſi vna ſpecies in quantitate alteri ſpeciei locum

Argumenta partis affirmativæ.

materiæ ſubeat (vt in diſiunctis & concretis quantitatibus cernitur; eſt enim linea materia ſuperficiei, ſuperficies materia corporis: ſimiliter eſt binarius numerus materia ternarij, & ſic deinceps) tamen in formis ſemper eminet diſtinctio, totaq; definitio conſummatur.

3 Inſuper, vt numerus potiùs vnio formalis vnitatum, quàm ipſæ vnitates dicitur: ita locus potiùs reſpectus corporis continentis ad rem contentam, quàm ſuperficies dici debet. Ratio eſt, quia vnio, conſenſus, ſeu copulatio vnitatum, forma eſt numeri cuiuſq; in ſpecie,

4 vnitates verò ipſa materia. Non dicam hoc loco ſuperficiem æquivocè prædicari de loco, verè autem prædicari non poſſe; nam ſuperficies diſtincta in concavam, convexam, & planam, ſuperficies tamen eſt ſemper, eademque diſiuncta ſpecies à loco. Accidentia enim, vt *concavum*, *convexum*, & *planum*, non faciunt differre ſpecie; ſequitur ergo locum non tam aptè & directè dici ſuperficiem, ac reſpectum per *ſuperficiei* nomen ab Ariſtotele connotatum. Porro ſi verum ſit illud quod in Topicis habet Ariſtot. nimirum *quicquid cadit in ſpeciem, idipſum cadere in genus*, quî fieri poteſt vt loci accidentia & differentiæ, qualia ſunt *ſurſum*, *deorſum*, *ante*, *pone* &c: extremitati non conveniant? Moleſtior eſſem ſi plura accumularem argumenta; ſed ero brevis. Si locus ſit ſuperficies magis quàm reſpectus, ſequetur locum moveri, ſaltem per accidens, ad motum corporis locantis cui inhæret; at

7 locus definitur in textu omnino immobilis. Verùm ſi per reſpectum definias locum, facilè defendes locum perpetuò immobilem eſſe; quoniam reſpectus idem numero & naturâ manet, quantumvis ſuperficies corporis continentis millies moveatur. Rurſum, ſi

8 locus potiùs ſuperficies quàm reſpectus dicatur, tum vbi plures erunt ſuperficies plura erunt loca; ſed hoc eſt manifeſtè falſum. Exempli cauſâ, in *pyramide* cuius ſuperficies ex motu aëris centies quâvis horâ mutatur, non tamen centies mutatur locus; imo ne ſemel quidem: reſpectus ergo potiùs quàm ſuperficies appellari debet locus, quia idem realis reſpectus ſemper corporis locantis ad rem locatam, idem (inquam) reſpectus numero & naturâ manet. Poſtremò, cùm conſtet apud Philoſophum, primum

9 mobile eſſe & moveri in loco, cumque etiam conſtet locum cœli non eſſe ſuperficiem corporis continentis, ſequitur neceſſariò locum omnem non eſſe ſuperficiem, & ex conſequenti concludo, non rectiùs vocari locum ſuperficiem quàm reſpectum, cùm ſit locus qui omnino ſuperficies dici non poteſt; at reſpectus dici poteſt, licèt nullum aliud corpus continens animo concipias, cœlo

Accidentia non faciunt differre ſpecie.

Lib. 1 Top. cap. vlt.

Locus pro reſpectu ſumptus immobilis.

lo vlterius. Sed de hac re plura poſtea dicemus.

Diſtinctio quæſtionum ſecundi capitis.

Quæſtiones huius capitis ſunt duæ,

Prima, *An locus communis à propria re diſtinguatur?* diſtingui autem re probatur, à

1 Definitione, quia locus communis & proprius diverſas definitiones habent.
2 Diviſione, quia membra diviſionis realiter diſtinguuntur.
3 Diverſitate ſubiecti, quia proprius locus formaliter ſumptus potiùs reſpectus, quàm ſuperficies definitur, locus autem communis aliter.
4 Proprietate, quia proprius locus alias qualitates innatas habet à communi.
5 Fine, quia finis proprij loci eſt adæquari toti locato, & ſingulis illius partibus, nũ autem hoc convenit loco communi.
6 Authoritate, quia veteres philoſophi hoc ipſum docuerunt.
7 Exemplis elementorum & cœleſtium ſphærarum, quorum loca realiter inter ſe differunt.

Secunda, *An locus potiùs per reſpectum quàm per ſuperficiem definiatur?* Materialiter, idque vel pro

1 Toto corpore continente: ſic *cœlum* dicitur locus omnium, & vnumquodque ſuperius corpus continens locus inferioris ſub ſe contenti.
2 Parte, nempe pro ſuperficie eiuſdem corporis, eâdemque vel remotâ, & ſic communis; vel proximâ, & ſic proprius locus dicitur. Hoc verò modo locus acceptus ſuperficies concava corporis continentis, immobilis primò, in textu à Philoſopho definitur.

1 Quia hic reſpectus locantis ad locatum eſt forma, in qua eſt diſtinctio; ſuperficies verò eſt materia, in qua eſt confuſio.
2 Quia ſuperficies eſt diſtincta ſpecies à loco, & proinde non propriè de loco dicitur.

perficiem definiatur? Probatur verò quòd sit potiùs respectus quàm superficies, si propriè consideretur. Hinc affignata est distinctio; quòd locus consideretur vel

Formaliter, pro *actino & circumscriptivo vbi* (vt loquuntur:) id est, pro respectu superficiei in corpore locante inhærentis, & singulis partibus corporis contenti respondentis, qui respectus magis naturam loci attingit; & idcirco locus potiùs respectus quàm superficies dici debere probatur

3 Quia locus non aliter dicitur superficies, quàm numerus voitates, quæ sunt materia numeri.

4 Quia concavum est accidens superficiei, & non potest aliam speciem distinctam efficere ab eadem. Locus ergo à superficie non per concavitatem, sed per respectum & applicationem à superficie distinguitur: magis ergo respectus quàm concava superficies definitur esse.

5 Quia superficies ad motum corporis continentis movetur; at respectus non movetur: cùm ergo loci proprietas sit immobilitas, potiùs respectus quàm superficies dicitur.

6 Quia accidentia & differentiæ loci vt *sursum*, *deorsum* &c: solum respectum præ se ferunt, non superficiem.

7 Quia hoc posito, quòd sit superficies, quo plures sunt superficies, eo plura erunt loca; sed hoc est absurdum, vt constat in immotis corporibus, quorum superficies continétes sæpe mutantur, at eorum loca non mutantur.

8 Postremò, cùm cœlum localiter moveatur, & non in superficie concavâ alterius corporis continentis; constat locum non semper definiri debere per superficiem.

Argumenta contra textum, & primam quæstionem: Vtrum locus communis & proprius realiter differant?

Opp.

Videtur Philosophus plurimùm in hoc capite nugari, otiosè movendo quæsti-

quæſtiones triviales, nimirum Vtrum locus ſit materia aut forma? & Vtrum ſit corpus vel corporis pars aliqua? *plurimùm (inquam) nugari videtur; quoniam nemo eſt tam ignarus, qui non videat locum nec eſſe materiam, nec formam, adeoque nemo tam imprudens, quin rationes in vtramque partem ab illo adductas bile potiùs invidiæ contra Platonem, quàm ſale philoſophiæ in veritatis defenſionem acui & condiri diſcernat. Verbo percurram; eſt (inquit) locus terminus rei: ergo eſt forma; eſt receptaculum: ergo eſt materia. Plato docuit materiam & locum rem vnam eſſe: ergo ſic eſt; argumentum hoc nego. Sed docet Ariſtoteles (ne abutamur tanto Philoſopho) vbi hoc ipſum Plato divinus docuerit. Porro, omne (inquis) corpus movetur ad locum: ergo locus non eſt forma. Ratio non tenet (Philoſophe) nam res etiam ad formam movetur. Surſum & deorſum ſunt differentiæ loci: ergo locus nec eſt materia nec forma. Supersedeo reliquis, ne moleſtus ſiam; ſi hoc non ſit nugari, neſcio quid ſit nugas agere.*

Reſp. *Aculei iſtorum ſcorpionum exempti ſunt; & omnino non pungunt; ludis ineptè, bilemque & ſalem inſipidum in aërem ſpargis. Fuerunt enim qui dubitarent* An locus eſſet corpus vel pars corporis? & *ſi eſſet pars,* An materia aut forma? *viderunt quidem res generari & conſervari in loco: imprudenter ergo non dubitârunt* An ſit corpus? *viderunt etiam per motum eundem acquiri, temere ergo non dubitârunt* An eſſet forma, *quæ vt terminus rei acquiritur? Similiter de materiâ dico, quæ omnia non aliter quàm locus recipit. Sed eſto; licèt aliquâ ex parte conſentiam tecum, aciem ſcilicet Philoſophi & acumen in refutatione Platonis non tam vivere, quàm in demonſtratione veritatis: patienter tamen excurſiones iſtas tuas in poſteriore parte argumenti non fero, vbi deridendum Ariſtotelem proponas, propter rationes illius quinque, quibus analyticè probat, locum nec eſſe materiam nec formam.* Defenditur Ariſtoteles. *Quamvis enim ridiculè tu illius argumenta contexas, nec le tamen vis debes, & reſtim invenies quo ſuffoceris. Nam (vt in vno argumento inſtem) ſic format Ariſtoteles; nulla pars corporis eſt locus, ſed omnis materia & forma ſunt partes: ergo nulla materia aut forma ſunt locus. Iterum, nihil movetur ad materiam & formam, quæ vt principia ſua in ſe continet; ſed omne corpus movetur ad locum: ergo locus non eſt materia aut forma. Quid negas? quid refellis? nihil certè hîc invenies in quod cavilleris. Sed omitto textum, & ad quæſtiones è textu deſumptas venio.*

Opp. *Opponis teipſum ſynodo philoſophorũ in primâ quæſtione; Omnes enim fere conſentiunt, locũ communẽ & propriũ reipſa non differre; ſed authoritate non vrgeo, ſic ratione aggredior. Communis locus eſt ſuperficies corporis continentis,*

tinentis, applicabilis corpori locato, & est locus proprius: ergo re non differunt.

Resp. *Sic probare potes* hominẽ & belluam *re non differre, quia vterq; est corpus animatum sensibile; agnosco vtrumq; in remotâ definitione conspirare, non autem in proxima: quippe locus communis est* qui multa corpora remotè, *proprius verò* qui vnum solũ proximè & propinquè continet. *Praterea cõmunis non est terminus, ad quem per motum corpus locatum fertur; proprius verò est terminus qui acquiritur, & quo naturaliter res omnis mobilis conservatur.*

Locus cõmunis & proprius eandem habent definitionem remotè, sed non proximè.

Opp. *Magis & minùs non faciunt differre specie; sed locus communis & proprius differunt solùm secundùm magis & minùs: ergo locus communis & proprius specie non differunt. Arist. maiorem in Topicis vbiq; habet, & ratio id ipsum suadet;* quia intẽsior calor *non differt specie à* calore remisso. re. *Minor patet, quia locus communis solùm differt à proprio, quia ille magis, hic verò minùs amplus existit.*

Resp. *Primùm anceps quæstio est,* Vtrum magis & minùs faciant differre specie? *si qualitates intensæ & remissæ sint in diversis subiectis, vt* splendor in sole, *&* splendor in lucernâ, *vt* calor in igne, *&* calor natiuus in homine. *Hinc negatur, locum aut vllam aliam quantitatem suscipere magis & minùs. Est enim proprietas quantitatis non suscipere. Postremò ad probationem dico, quòd non solùm magis aut minùs amplum consideretur in essentiâ & distinctione loci, sed respectus diversus & applicatio, qua est diversa numero & naturâ, quandoquidem communis locus omnibus, proprius autem vni soli accommodatur.*

Magis & minùs an faciant differre specie dubium.

Opp. *Nullus est locus communis quin fieri possit proprius: ergo nisi res vna realiter à seipsa differat, non est quòd dicas locum proprium & communem realiter inter se differre. Antecedens probatur ex instantiâ vnius instar omnium, intelligo cœlum, quod est tectum totius mundi. Hoc ipsum cœlum est quidem locus omnium inferiorum corporum, at proprius Saturni, si octauã sphæram pro primo mobili cum Aristotele accipias.*

Resp. *Si per cœlum intelligas superficiem concavam, aut respectum proprium quem cœlum habet ad orbem Saturni, proprium locum agnosco iam esse. Sed quid hinc infers? locum scilicet communem & proprium re non differre? argumentum nego. Quia locus (vt ante probatum est) definitur potiùs respectus quàm superficies, cùm respectus forma, superficies materia vicem gerat; at respectus realiter mutatur, vt cum correlato alio alioque confertur. Exempli causâ, pater & filius realiter vt sunt diversi respectus & species relationis differunt, sed vnus idemq; homo potest esse pater & filius, & vt est pater vnus, vt est filius alius respectus realiter distinctus, non à seipso, sed à correlatiuo cum quo confertur. Sic est quidem in loco communi, qui licèt*

aliquando

aliquando diverſo reſpectu proprius fiat, non tamen à ſeipſo differt, ſed à correlato, id eſt à locato, cum quo tum vt locus proprius, non vt communis comparatur.

Opp. *Ne imminuas nominis tui authoritatem & famam, quid reſpondes authoritati eorum, quos in defenſione iſtius opinionis videris contemnere? Sunt magni nominis interpretes, vt Iavellus, Toletus, Beverus et alij; nõ ergo leviter reijciendo.*

Reſp. *Si me pernoveris, facilè ab omni alios contemnendi ſuſpicione liberabis. Nihil enim (teſte conſcientiâ) magis odioſum eſſe puto, quàm vllos vel indoctiſſimos præ meipſo contemnere; durius ergo eſt hoc verbum quo in me abuteris. Quid multis? Iavellum, Toletũ, Beverum, & omnes vno nomine interpretes Ariſtotelis veneror & amplector, quippe apes ſunt, qui ad examen philoſophiæ melliſluum ſuccum & nectar ſapientiæ ferunt. Cæterùm vt qui ab auro ſcoriam ſeparant, flammis aurum non conſumunt aut reijciunt: ita ſi quis in examinatione veritatis errores aut lapſus ingenij humanitus irrepſerit, non authores ipſos vrere aut aſpernari dicitur. Authoritatem ergo iſtorum non nego. Sequor rationem, quam ſi attulerint libenter cedam, interim da veniam vt opinioni meæ ratione firmatæ adhæreſcam.*

Argumenta in ſecundam quæſtionem. Vtrum locus potiùs reſpectus quàm ſperficies definiatur eſſe?

Opp. *Cave ne dum ab alijs toties diſſilias, à teipſo tandem diſſentire videaris. Heroſtratum agis, veritatis templũ faculis contentioſi ingenij tui incẽdis. Quorſum nunc (quæſo) locum potiùs reſpectum quàm ſuperficiem dici contendis, cùm ſæpe à Philoſopho quantitas, & in hoc libro ſuperficies concava corporis continentis millies vocetur, reſpectus vero nunquam? Quid agis? quid ſomnias Scotiſta? quaſi verò vllæ loci proprietates (puta attrahere, conſervare, & continere locatum) vllis reſpectus poſſint convenire? non eſt tolerandus hic error; aut revoca, aut è catalogo philoſophorum nomen expungetur tuum.*

Reſp. *Mones vt caveam, rectè, admitto conſilium. Heroſtratum me agere inſinuas in faculis admovendis templo veritatis, vt ille infamis templo virginis Dianæ. Hoc nego: quî probas? quia locum toties quantitatem & ſuperficiem à Philoſopho in hoc libro dictum, reſpectũ potiùs quàm ſuperficiem nominas; ſi hæc ſit cauſa, reſpondeo Ariſtotelem materialiter locum definire cùm quantitatem & ſuperficiem nominet, formaliter verò cùm reſpectum appellet. At (vt ais) nunquam reſpectus in hoc libro dicitur. Erras. Nã implicitè (vt aiunt) ſæpiùs reſpectus quàm ſuperficies nominatur. Quid enim aliud præter reſpectum intelligit Philoſophus, cùm locum locati locum, & locatum loco locatum reciproce definiat? Imò; quid aliud inſinuat, cùm dicat*

Implicitè locus reſpectus dicitur ab Ariſtotele multoties.

dicat locum esse superficiem corporis continentis applicatam corpori contento, præter respectum? Nam quid (quæso) aliud est ista applicatio corporis continētis ad corpus contentum, quàm formalis relatio loci, quo corpus contentū extrinsecus circumscribatur? verborum ergo thorum hæc fulmina neminem feriunt nisi teipsum.

Opp. *Locus omnium interpretum consensu est quantitas: res ergo absoluta est, non respectus.*

Locus & in quantitate & in vbi.

Resp. *Conceditur locum esse quantitatem materialiter, siue pro corpore remotè, siue pro superficie proximè & propinquè sumatur. Veruntamen formaliter si locum consideres, respectus est, & in prædicamento Vbi.*

Opp. *Si locus sit ens respectivum, maximè hoc erit in comparatione ad superficiem, in quâ fundatur respectus; sed hoc non est: ergo locus non est ens respectivum. Maior constat, quia locus respectus continentis, id est, superficiei circumscribentis ad corpus contentum dicitur. Minor patet, quia sublato & seclusa tali respectu à superficie, verum est tamen dicere rem locatam in loco comprehendi.*

Resp. *Oedipo opus est; nam hercle quid velis non intelligo: si verò intelligas respectum esse ens rationis non rei, & idcirco rem locatam esse in loco, tamen si omnis respectus superficiei tollatur, respondeo respectum hoc loco non esse simpliciter ens rationis, sed ens rei, quod corpori locanti inharet, ipsique corpori locato accommodatur. Cùm ergo locus dicatur respectus, aut ens respectiuum, intelligitur quòd locus sit talis respectus, qui cessante intellectu realiter in corpore locante maneat. Alij respondent ad hoc argumentum, quòd posito illo casu superficies non sit omnino locus. Nam vt paries sine albedine non est albus: ita superficies sine reali hoc respectu non est locus; sine reali respectu dico, quia intentionalis hoc loco, qui solum ab intellectu pendet, non intelligitur.*

Locus quomodo respectus.

Opp. *Si locus sit respectus fūdatus in superficie, necessariò & semper ad hūc respectum requiritur superficies; sed necessariò & semper non requiritur: quod sic probo, quia in loco primi mobilis non est talis respectus, quippe talis omnino non est superficies, nisi velis concedere vltra primum summumque cœlum esse aliud corpus, cuius superficie circumscribatur cœlum, quod negat in hoc libro Philosophus.*

Cap. 5.

Resp. *Vt in prædicamento relationis omnia relata dicuntur habere correlata, præter primum summūq; genus, quod habere non potest, ne duo in vna categoria sint prima summaq; genera: ita omnis locus inferiorum corporum est respectus, & in superficie superioris continentis corporis fundatur, præter locū primi mobilis, quod est omnium locorum primus; hic verò respectus nullam superficiem vlterioris corporis habere potest, ne infinitum (à quo abhorret natura)*

Primum mobile, ut est locorū primus, ita nō est respectus.

natura) fieret progressus, multaque prima mobilia, primaque loca dicantur. Et hoc quidem non est absurdum neque vniversalem regulam tollit, quia principia ferè omnia in omnibus maximis & axiomatis artis excipiuntur. Vt cùm dicimus omnia constare ex materia & formâ, excipimus materiam & formam, quia sunt ipsa principia; & cùm dicimus, omnia lumen habere à sole, excipimus solem quia est principium luminis; sic cùm dicimus omnia esse in loco, excipimus primum summumque cœlum, quia respectus in superficie eiusdem concava est primus locus omnium, qui alium locum aut superficiem superioris corporis non postulat. Praterea (si diligenter animadvertas) hoc maximè probat, locum magis per respectum *quàm per* superficiem *esse definiendum, cùm primus locus sit solùm sine superficie respectus.*

Principia ſẽper excipiuntur.

Opp. *Proprietates loci, vt* æqualem esse locato, plenum, aut vacuum, *in relationem nullo modo cadunt; cadere autem dicuntur in superficiem: ergo potiùs* superficies *quàm* respectus *definiendus est locus.*

Resp. *Hæ proprietates conveniunt loco materialiter, non formaliter accepto, ratione fundamenti, nempe* Quantitatis, *non ratione prædicamenti vel principij in quo est, nempe* Vbi. *Alij respondent* æqualitatem, plenum, *&* vacuum *capi duobus modis, vel relatiuè, vt æquale est æquali æquale; &c. et sic conveniunt loco formaliter, vt locus pro respectu sumitur; vel absolutè, sic non conveniunt.*

Opp. *Loca simplicium corporum (vt est in textu) specie differunt; sed respectus eorum ad sua loca specie non differunt: ergo eorum loca respectus dici non possunt. Praterea, corpora moventur ad sua loca naturaliter & in ijs quiescunt; non autem quiescunt in respectu: ergo locus non est respectus, sed potiùs superficies, per quam à corpore continente influentiam & virtutem suæ conservationis & quietis habeat.*

Resp. *Cùm dicat Philosophus in textu, loca corporum simplicium distinguj specie, intelligit loca materialiter sumpta pro ipsis elementis mutuò se complectentibus, quæ re & naturâ differunt; & sic priori syllogismo respondetur. Ad alteram partem argumenti dico, similiter ferri naturaliter omnia ad sua loca, & in illis conquiescere, non vt loca formaliter pro respectu, sed vt materialiter pro ipsis corporibus (quæ alia inferiora continent) sumantur. Conservant enim loca, non vt sunt superficies aut respectus, sed vt sunt tota aggregata ex superficiebus & qualitatibus primis, in quibus conservandis virtus & attrahendis inest.*

Quomodo loca conſervent locata.

CAP.

CAP. 3.

Vtrum { *Idem possit esse in seipso?* / *Duo corpora vi naturæ possint esse in vno loco singulari? vnumquæ corpus in pluribus?*

Ineſſendi modi octo.

VT distinctiùs accuratiusq;, quid sit locus intelligatur, quot modis aliquid ineſſe dicatur hoc loco docet Philoſophus. Sunt inquit octo modi *ineſſendi*, vt ainnt. Primus est quando aliquid ineſt vt pars, ſicut *digitus* in *manu*; Secundus, quando totum ineſt ſuis in partibus, vt *domus* in *tecto* & *fundamento*. Tertius, quando ſpecies eſt in genere, vt *homo* in *animali*. Quartus, quando genus eſt in ſpecie, vt *animal* in *homine*. Quintus, quando forma ineſt in materiâ, aut accidens in ſubiecto, vt *forma cœli* in *cœlo*, & *lux ſolis* in *ſole*. Sextus, quando effectus eſt in efficiente, vt *regnum* in *rege*. Septimus quando res eſt in fine, vt *virtus* in *fœlicitate*. Octavus, quando contentum eſt in continente, vt *vinum* in *amphorâ*, omneq; *locatum* in *loco*. His modis alij à quibuſdam adiecti ſunt; vt *eſſe in motu*, *eſſe in tempore*, *eſſe in ſubiecto*; ſed quoniam ſub enumeratis comprehendi poſſunt, eoſdem nunc vberiùs tractare ſuperſedebo. Satis eſt iam hoc vnum animadvertere, quòd vltimus modus maximè inſtitutum noſtrum attingat; alios modos ſtudioſus lector à dialecticis interpretibus in antepræd icamentis diſcat; quippe ab illis plenius hi demonſtrantur, breviterq; memoriæ cauſâ illis antiquis verſibus exponuntur.

Inſunt pars, totum, ſpecies, genus, & calor igni,
Rex in regno, res in fine, ſoror, locatum.

Quæſt. 1. Aliquid in alio eſt trifariam.

Iſtis iam modis explicatis, emergit quæſtio, *Vtrum aliquid in ſeipſo ineſſe poſſit?* ad cuius rei plenioremi nterpretationem, ſupponit Philoſophus aliquid eſſe in aliquo trifariam, vel vi ſuâ, idq; ſecundùm totum & quamlibet ſui partem, vt *candor* in *pariete*; vel per accidens, ratione alterius extrinſeci, vt *homo* dicitur eſſe in *mari*, quia eſt in *navi*; vel deniq; ratione partis, vt *nigredo* ineſſe dicitur *homini*, non quòd inſit toti, ſed parti hominis, nempe *corpori*; idem dici poteſt de *ſcientiâ*, quæ *homini* ineſſe dicitur, licèt in *animo humano* ſolo emineat & exiſtat. Hinc dubium reſoluit Philoſophus, ponens duas con-

conclusiones, quarum prior est, quòd nihil sit in seipso primo modo, nempe per se, secundùm totum, & quamlibet sui partem; quia hoc posito, *amphora vini* & *vinum* idem essent, quod fieri non potest. Posterior conclusio est, quòd nihil insit in seipso per accidens, quippe tum duo corpora essent simul in vno loco, alterum quòd in seipso, alterum per quod idipsum in seipso inesse dicatur; vt *cantharus vini* & *vinum*, si vtrunq; pro toto aggregato ex vino & vase sumatur. Postremum quod agitur in hoc capite est refutatio Zenonis, qui superiùs locum non esse inde probavit, quia quicquid est, est in loco; sed locus non est in loco: ergo locus non est. Respondet Philosophus inane esse hoc argumentum, quia locus inesse potest secundùm alium modum inessendi. Quòd adiungat Arist. rationem quâ probat locum non esse materiam nec formam (quoniam eadem omnino est cum earum vnâ quam superius attulerit, vel saltem non dissimilis) non ero in expositione multus. Materia (inquit) & forma sunt partes rei; locus autem non est pars: ergo locus non est materia aut forma. Hactenus de textu. Lib. 3. cap. 9.

Dubia duo sunt, quorum primum est, *An idem possit esse in seipso?* quod satis in textu discutitur; alterum est, *Vtrum possint duo corpora in vno loco simul esse?* Hîc negat Philosophus, & ex consequenti probat. Nam si (inquit) aliquid sit in seipso, vt aggregatum ex *amphorâ* & *vino*, sequetur duo corpora (nempe *amphoram* & *vinum*) esse simul in eodem loco; quod concludit penitus esse absurdum, & ab omni ratione alienum. Rem totam paucis perstringam. Locus, vt superiùs demonstratum est, dividitur in communem & proprium; certum est duo plurave corpora simul esse posse in communi loco, non autem in proprio. Quòd verò non possint esse in proprio, probatur à distinctione, proprietate, respectu, contiguitate, à fine loci & à natura corporis locati. A distinctione loci proprij à communi; nam communis locus definitur in superiore capite, *qui plura*; proprius verò definitur, *qui vnum tantummodo corpus in se complectitur*; duo ergo corpora non possunt esse simul in vno singulari loco. A proprietate, quia loci singularis proprium est æqualem esse locato, ideinq; locatum immediatè & adæquatè continere; quod fieri non potest si duo corpora simul essent & habitarent in eodem loco. A respectu singularis loci, qui est realis, in vna superficie fundatus; at vnum solum corpus vnâ solùm superficie circumscribitur: plura ergo corpora in eodem loco comprehendi non possunt. Nam si possent, plures essent superficies, pluresq; respectus ordinis, & proinde plura loca, A contiguitate loci, cujus est locatum omnesq; illius superficiei partes.

Quæst. 2. Philosophi argumentum, non posse esse duo corpora simul in eodem loco.

Quæst. 1. & 2.

Authoris rationes.

1

2

3

4

partes contingere, & hoc ſemper vnitatem locati arguit. Nam diuerſorum corporum diuerſæ ſunt ſuperficies, quæ diſpares reſpectus, menſuras, & diametros, ideſt, lineas tranſeuntes à ſuperficie corporis continẽtis, ad oppoſitas partes per centrum corporis contenti habent. Habet ergo vnumquodque corpus ſingulare ſingularem ſuum locum, & quilibet locus ſingularis vnum numero locatum. A fine & vſu loci ſingularis, qui eſt extrinſecùs, & circumſcriptiuè demetiri locatum, idque ſecundùm continentiam (vt aiunt) ſecundùm menſuram, ſecundùm æqualem diſtantiam linearum, ſecundùm continentiam vt locus neque ſit amplior neq; minor locato, nec ex aduerſo, locatum maius aut minus ſuo loco, quod fieret ſi duo corpora in eodem ſimul ineſſent; ſecundùm menſurã, vt interior ſuperficies corporis locantis, & exterior corporis locati ſint ſimpliciter æquales, quod etiam nequit fieri, ſi plura in vno loco ſingulari contineantur; ſecundùm æqualem diſtantiam, quia ſi trahantur duæ lineæ per centrum locati, vna à ſuperficie concaua locantis, & alia à ſuperficie conuexa corporis locati, & quælibet ad partẽ oppoſitam, hæ duæ lineæ eſſent paris longitudinis, quod certè non fiet, ſi plura corpora in eodem loco ſingulari ſimul commorẽtur. Poſtrema ratio à natura corporis ſic eſt; natura corporis eſt, vt à ſuo loco veluti à propria poſſeſſione aliud excludat, nec ſecũ eſſe patiatur, quæ ratio iſtiuſmodi excluſionis nec à materia, nec à forma, nec à qualitate vlla, ſed à iure (vt ita dicam) naturali & proprio euenit. Ab eodem enim fonte profluit, & quòd res loco ac ſitu circumſcribatur, & quòd aliud corpus ad ſui conſortium ſponte non admittat. Magna quidem vis naturæ eſt, quæ maximè in loco tenẽdo, veluti proprio ſuo tecto, domo, aut portu cernitur. Siquidem conſtat omnia corpora ſeſe mutuò pellere, nec vnum niſi altero abſcedente alterius locum ſubire & occupare. Hoc certè videre licet non ſolùm in corporibus craſſæ & concretæ molis, ſed etiam in leuioribus ſubſtantijs, vt *aquâ, cêre*. Exempli cauſâ, clepſydræ aëre plenæ aquam non admittunt, niſi ſuperiore orificio aperto, aëre euolante aquæ ſubintranti locum concedat. At dices hoc exemplum contrarias partes tueri; videtur nimirum facilè corpus excludi à ſuo loco, alijque ſubinſinuanti non difficulter cedere. Erras; nam vi aquæ ſubintrantis expelli non poteſt aër è clepſydræ foramine ſuperiore clauſo, nec illabetur aqua per inferiores meatus, niſi os clepſydræ ſuperius reſeratum aëra intromittat, ſinatque aquam pondere ſuo deorſum, quaſi niuem guttatim defluere. Sic dum concaua ſuperficies clepſydræ ſit proprius locus aquæ vel aeris, vterque ſuum

Natura corporis eſt, aliud ſecum corpus in eodẽ loco non ferre.

Magna natu. natura vis in loco cernitur.

locum

locum tanquam ius proprium tenet, neque hic illi, nec illa huic, nisi vi & impetu facto cedit. Alij dicunt clepsydram non esse proprium locum huius aquæ, vel illius aëris, quia in ea potiùs suffocari & corrumpi, quã cõservari videantur, si diu in illa maneãt. Hinc concludũt, spõtaneã quasi cessionẽ, nõ violẽtã esse vtriusq; , quia vtrũq; evolãs ad propriũ locũ & sedem suam, in qua conservatur redeat.

Supereſt alia pars quæſtionis, vel potiùs alia non inutilis quæſtio, nimirũ *Vtrũ vnum numero corpus poſſit eſſe in diverſis locis ſimul?* Hæc lis & controverſia ſcitu iucunda eſt. Cæterũm quoniam in priore parte concluditur, fieri non poſſe quin vnius corporis contenti vna ſola ſit ſuperficies, cõtinẽtis vna applicatio, vnus reſpectus, circũſcriptio vna, vnus ambitus, vnus ordo, & vna æqualitas ordinis; nõ opus eſt idẽ (vt aiũt) ſaxũ voluere, idẽq; iterũ probare. Qui enim demonſtrat duo corpora nõ eſſe in vno loco, eâdẽ operâ probat vnũ non meſſe in pluribus. Quoniã vt multitudo & diverſitas corporũ requirit multitudinẽ & diverſitatẽ locorũ: ita vnitas identitaſq; corporis (vt ita loquar) vnitatẽ identitatẽq; loci poſtulat. Nõ tamẽ hic nego, quĩ divinâ potẽtiâ hoc fieri poſſit, vt vnũ numero corpus in pluribus ſimul exiſtat locis; ſi conſtet divinâ virtute corporũ penetrationẽ fieri poſſe; quę manifeſtè probat duo corpora eſſe poſſe in vno loco. Quare pari modo nõ minùs poſſibile eſt, per eãdẽ virtutẽ vnũ corpus in locis pluribus cõtineri. De priori parte nemo Chriſtianorũ philoſophorũ dubitat, qui credit Chriſtũ illęſo virginis vtero natũ, clauſo ſepulchro reſurrexiſſe, iterũ ad diſcipulos obſeratis foribus fuiſſe ingreſſũ, & deniq; ad patrẽ aſcendentẽ cœlũ penetraſſe. De altera ergo parte quis litigare debet, ſi placeat divinę maieſtati potentem virtutis manũ Petro porrigere, vt ſuper aquã inambulet? & D. Ambroſio vt in eodem inſtanti divinis rebus Mediolani aſſiſtere, & Turonæ exequijs D. Martini præſens intereſſe dicatur; ſi Antonino (viro fide non indigno) ſic narranti credamus. Neque eſt quòd hinc concludas contradictionem in Deo. Quæ enim poteſt eſſe in infinito contradictio, quantumvis hominem in bellũam, aut ſtatuam ſalis vertat? At dices eſſe contradictionẽ naturæ, quam vt ancillam ſub vmbrâ alarum fovet. Non eſt, tum quoniam illam vt ſervam ſuæ voluntati & potentiæ ſubiectam fecit; tum quoniam illius naturam non immobilem, ſed flexibilem mutabilemque fecit. Addo etiam quòd hoc conceſſo, non tamen ſequetur contradictio; quia naturâ vnius vel alterius contra legem naturæ concuſſâ aut mutatâ, vniverſalis natura eodem motu labefactata non corruit. Hoc ergo imperium in multis ſibi

Queſtionis 2. pars altera.

Poteſt vnum corpus duobus locis ſimul competere divinâ virtute.

Luc. 24. 6. Mat. 28. 6, 7. Mar. 16. 2. Ioh. 20. 26. Ioh. 21. 7.

D. Antoninus 2. part. §. 10. c. 11. 4.

reſervat Deus, vt mortales videntes mirabilia Dei, & Deum eſſe, & mirabilem in ſuis operibus exiſtere ſemper agnoſcerent.

Verùm quoniam non eſt huius loci enucleatiùs hæc ipſa perſcrutari; omitto multa, quæ ſubtiliter ab interpretibus de hiſce rebus in vtramq; partem diſſeruntur. Interim moneo curioſos ſophiſtas iſtius ætatis, in qua (heu!) nimis multi Athei eſſe contendunt, ne in rebus ſacris divinæ potentiæ, miriſq; & occultis oraculis naturæ, nimium increduli perſiſtant. Incredulitas enim in myſterijs Dei infidelitatis filia eſt, ſpurioſq; infinitos nomine Chriſtianos gignit. Si rationem ergo non videas, quomodo corpus vnius eorum Sãctorum qui multis apparuerunt credentibus in ſanctâ civitate, & in ſepulchro defunctum iaceat, & ſimul appareat in civitate; ignorantiam agnoſce tuam, potentiam admirari diſce divinam, caveq; ne ſtatim exclames (vt ſoles) *hæc fabula eſt, fieri non poteſt; imò ſine contradictione Deus efficere non poteſt, vt vnum idemque corpus numero in duobus ſimul ſubſiſtat locis, aut duo in vno.* Qui enim omnia ex nihilo finxit, efficere poteſt vt corpus clauſo ſepulchro (non per Angelos, vt ais, remoto lapide) ſurgat; vt clauſo oſtio (non cedente, vt ſomnias) ad diſcipulos intret. Quo conceſſo, cur ſpaſmo, & paralyſi illius iam dextram laborare dicis, vt hæc non poſſit? Nam quamvis tecum conſentiam, quòd raro hæc faciat, diſſentio tamen ſi doceas quòd omnino non poſſit.

Incredulitas in ſacris infidelitatis filia.

Mat. 27.52.

Diſtinctio quæſtionum tertij capitis?

- 1 Expoſitione textus, quæ præcipuè laborat in diſtinctione modorum (vt aiunt) *eſſendi*, quorum alij pertinent ad
  - Subſtantiam rei, idque vel vt
    - 1 Pars, vnde primus, } modus in eſſendi naſcitur.
    - 2 Totum, vnde ſecundus, } modus in eſſendi naſcitur.
    - 3 Species, vnde tertius, } modus in eſſendi naſcitur.
    - 4 Genus, vnde quartus, } modus in eſſendi naſcitur.
  - Exiſtentiam, idq; vel reſpectu
    - 5 Inhærentiæ, qui modus docet quâ ratione accidens inſit in ſubiecto.
    - 6 Dependentiæ à cauſâ, ſic effectus ineſſe dicitur in efficiente cauſâ, & ex adverſo; vnde ſextus modus provenit.
    - 7 Finis, vnde ſeptimus modus ducitur, quo res in fine conſervari dicitur.
    - 8 Loci, qui proprius modus

Analyſis huius capitis eſt

dus habetur, qui ad inſtitutum hoc noſtrum ſpectat.

2 Demonſtratione quarundam quæſtionum, ſeu dubiorum quæ ex textu eliciuntur, quorum

Primum eſt, *Vtrum ſint ſolùm octo modi ineſſendi?* de quo ſatis iam dictum eſt.

Secundum, *Vtrum aliquid eſſe poſſit in ſeipſo?* quod negat Philoſophus

1 Quia nihil eſt reſpectu ſui continens & contentum; at eſſet ſi aliquid in ſeipſo ineſſet.

2 Quia nihil eſt accidens ſibi, quod quidem eſſet ſi in ſeipſo ineſſet, cùm locus ſit accidens locato.

3 Quia nihil per motum acquiritur à ſeipſo; at locus acquiritur à ſeipſo: nihil ergo in ſeipſo ineſt.

4 Quia ſi aliquid inſit in ſeipſo, ſequetur duo corpora eſſe ſimul in eodem: quia id quod ineſt, & illud in quo ineſt corpora dicuntur; quæ duo numero vnũ ſunt, ſi idem in ſeipſo ineſſe dicatur.

Tertium dubium, *Vtrum duo corpora poſſint eſſe in vno loco?* hoc negativè tenetur, & probatur à

1 Diſtinctione loci in proprium & communem, quorum hic vnum ſolum, ille plura continere dicitur; non ergo plura in vno contineri poſſunt.

2 Proprietate, quæ eſt vt locus ſit æqualis locato; quod fieri non poteſt ſi duo corpora in eodem inſint.

3 Singulari reſpectu, qui inter locatum & locum vnus eſt, & multiplex inter plura.

4 Singulari contiguitate loci, quæ etiam vna eſt ad quodlibet corpus, quod contingit. Si ergo plura corpora in eodem ineſſent loco, plures eſſent contiguitates.

5 Fine & vſu loci ſingularis, qui eſt hîc circumſcribere locatum; vt lineæ à ſuperficie concava corporis continentis tranſeuntes,

untes per centrum corporis contenti ad oppositas partes sint semper æquæ longitudinis, quod fieri non potuisset, si in eodem loco plura corpora inessent.

6 Naturâ corporis singularis, quæ est vnum locum & singulârem acquirere, eundemque tanquam ius proprium tenere.

7 A comparatione, quia vt vnitas corporis vnum: ita multitudo corporum plura loca postulat.

Quartum *Vtrum vnum corpus esse possit in pluribus locis simul?* quod vi naturæ fieri negatur: at virtute divinâ fieri posse conceditur. Cæterùm quoniam hæc disceptatio potiùs ad Theologos, quàm ad philosophos spectat, eandem lubens prætereo.

Quintum huc addi potest, vt annexum & adiunctum huic loco, *Vtrum scilicet vis excludendi corpus à loco, sit in sola quântitate, vel in aliqua qualitate corporis, quæ vim retinendi aut expellendi habet?*

Argumenta adversus primum dubium textus, de octo modis inessendi.

Opp. *Aristoteles videtur esse contrarius sibi, quippe in antepradicamentis vnum solum modum inessendi constituit, idq; tantum inesse docet, quod non inest vt pars, neq; ab eo cui inest seiungi separarive potest, vt maneat separatum; hoc autem solum modo accidens est, quod in vniversale & singulare, concretum & abstractum dividitur; ex his concludo non esse octo modos inhærendi, vt hic vult Philosophus.*

Ineſſe duobus modis capitur.

Resp. *Inesse consideratur duobus modis, propriè, & communiter; priori modo accidens solùm inest, (cuius esse est inesse) posteriore verò modo omnia tam interna, quàm externa intra limites prædicamentorum inesse dicuntur; & sic hoc loco octo modi assignantur inessendi.*

Opp. *Sunt plures modi, iidemq; non minùs vtiles quàm isti quos Aristoteles assignat: ergo non recte traduntur solùm octo. Antecedens probatur, quia esse in tempore distinctionem rerum mortalium & æternarum, earumq; quæ initium habent sed carent fine; & esse in materiâ, distinctionem accidentis & formæ; & denique esse in primo principio relationem omnium ad primam causam docent, qui modi (vt vides) non minorem vsum secum apportant, quàm illi quos constituit Philosophus.*

Vt alij ineſſendi modi ad hos octo referri poſſint.

Resp. *Isti modi quos annumerat & attexis facilè ad hos (quos Arist. assignavit) reducuntur. Nam observatâ comparatione, sic res tempore, vt loco circumscribuntur, & sic forma inest materiæ, vt calor igni, sic denique*

omnia

omnia natura effecta in primâ causâ, vt res regni in rege; vel, si placet, in fine esse dicuntur. Ergo in tempore ad ectavum esse, formam in materia ad quintũ esse, omnia in prima causa ad sextũ & septimũ modum reducuntur. Sed adverte, me hîc non docere esse in tempore idem omnino esse ac esse in loco, nec esse formam in materiâ idem omnino esse vt in subiecto, nec denique omnia esse in primâ causâ idem omnino esse, ac res Græcorum in Agamemnone rege; sed hoc volo, quòd cognata & affinis sit ratio, si observetur similitudo & proportio. Nam vt res in loco, ita in tempore; & vt accidens est externa forma in substantiâ: ita forma interna est in materiâ; & vt res civiles & partes civitatis sunt effectivè in rege, & perfectivè in fine: ita sunt omnia in Deo, à quo & efficiuntur & perficiuntur omnia.

Argumenta in secundum dubium, quod est, An aliquid esse possit in seipso?

Opp. *Deus est actus ens infinitum, totumque in seipso, quia nec cœlum, nec terra, nec aliud quicquam creatum illum possit comprehendere. Sic (si licet magna cum parvis componere) mens humana est in seipsa. Nam (vt docet Philosophus) mens hominis in seipsam vertitur, & sic seipsum intelligit, concluditurq; in seipsa.* Lib 3 de Animaca. 5. tex. 8.

Resp. *Non est huius loci & instituti, quærere quomodo Deus sit ens totũ, & quomodo sit in seipso; solùm hîc quæritur de re naturali, maximeq; de substantiâ corporeâ quantitate præditâ: Metaphysica & ineffabili ratione Deus est in seipso, non vt ens totum compositum ex alijs (est enim simplicissimus actus) sed vt totum & infinitum principium omnium, quæ sunt, quæ fuerunt, aut quæ esse possunt. Vbi dicis Philosophum docere quòd intellectus humanus in se versus seipsum intelligat & contineat, agnosco priorem partem, sed posteriorem non reperio; scio tamen cùm sit extra corpus in libertate suâ, vel cum nativo suo lumine liberè quicquam agat, esse quidẽ illi in seipso. Nam ab alio non coërcetur, donec ad infinitum sui principium redeat. Cæterũ vt de Deo, ita de animo humano respondeo, non esse huius loci & temporis de illo disputare, cùm solùm de rebus Physicis litigetur.* Quomodo Deus & intellectus in seipsis sint, alterius est considerationis.

Opp. *Totum est nihil aliud quàm suæ partes, & partes nihil aliud quàm totum; sed totum est in partibus, & partes in toto: ergo idem potest esse in seipso.*

Resp. *Totum quidem est nihil aliud quàm suæ partes collectæ, & collectæ partes nihil aliud sunt quàm totum; non tamen sequitur idem esse in seipso, vt hîc intelligit Philosophus. Nam per* aliquid esse in seipso, *intelligit rem in se esse tanquam locatum in loco; & sic idem à seipso realiter differret. Alij respondent nullo modo essendi aliquid esse in seipso, quia semper id quod ineſt, indusit naturam contenti, & id cui ineſt induit naturam continentis, aut subiecti; sic idem esset in seipso, idem non erit idem, sed diversum sibi. Dico igitur de toto & partibus, quòd non sint simpliciter & absolutè vnum,* Id quod ineſt, semper habet rationem cõtenti, & id cui ineſt, continentis.

& idem. Nam quamvis neutrum excedat amplitudinem ambitumq; alterius si collectum sumantur, formalis tamen est distinctio, vt philosophi docent.

Opp Cœlum supremum localiter vt totum movetur; & non est in alio loco nisi in suis partibus, secundum Philosophum: ergo totum aliquod est in suis partibus tanquam in loco, quod fieri posse negas.

Cœlum non est localiter in suis partibus nisi analogicè.

Resp. Cœlum primum est (vt ante docuimus) primus locus omnium. Nam & idcirco ab hoc axiomate mobilium in loco excipitur, ne in infinitum fiat progressus. Verùm ad id quod nunc vrges sic respondeo, non esse illud in suis partibus vt in loco circumscriptiuè, sed analogicè & per synecdochen, quia vna pars alteram in cœlo, vt vnda vndam in mari incitat; figura enim cœli, formaq; divina, & virtus motoris sunt sufficientes causæ, cur sine loco externo moveatur.

Opp. Definitio & definitum sunt re simpliciter & absolutè vnum, sed definitio est in definito: ergo idem est in seipso.

Resp. Captiosum est hoc argumentum à rebus ad voces; agitur hîc de re physicâ, corporeâ, tu verò vrges intentionem. Si verò vrgeas definitionẽ rem esse, quia est re simplex non complexa; respondeo non esse rem physicam singularem & corpoream, quæ hîc à Philosopho intelligitur.

Argumenta in tertium dubium Vtrum duo corpora simul esse possint in vno loco? vnumve in pluribus?

Hedera & robur sunt duo corpora simul in vno loco singulari: ergo negativè malè tenetur quæstio. Antecedens probatur, quia hedera contigua est, continuaq; robori flexibus suis, tanquam brachijs complectitur & circumcingit. Præterea cùm vna sola sit superficies concava aëris, quæ vtrumq; corpus tangit, vnus videtur esse locus singularis vtriusque; at est vna sola superficies quæ ambit vtrũq;: ergo est vnus locus singularis vtriusq;. Minor probatur, quia est vnus, non multiplex & numerosus superficiei ambientis vtrumq; respectus.

Resp Nihil absurdi sequitur, si concedam complicata & implicita in se corpora vno loco comprehendi. Si enim dixero hederam & robur mutuò se amplexantia esse in loco communi non singulari, verũ est. Cæterùm malle respondere, complicata & vestita corpora esse ens vnum numero aggregatum, & vno contineri loco singulari. Nam vt Plato togatus, ita robur hederâ circumfectum vnum aggregatum est, vnumq; locum singularem, vnumq; superficiei ambientis respectum habet.

Aggregata corpora eundẽ habent locum.

Opp. Percurram paucis multa argumenta. Fernelius. 2. lib Physiologiæ capite vltimo, affirmat viribus naturæ duo corpora esse posse in vno singulari loco. Sed ratione sic suadeo; primùm quia in ferro candenti corpus ignis

se

ſe inſinuat per meatus in ſubſtantiam ferri; ſimiliter aqua infuſa in panem aut ſpongiam eundem numero locum cum ſpongia & pane occupat. Hoc quoq; videtur manifeſtè verum, ſi in vas plenum cineribus tantundē aquæ inieceris; certum eſt aquam & cineres duo non vendicare loca, ſed vno eodemq; ſingulari comprehendi. Huc addo experientiâ probatum illud, quòd cyphus ad ſumma labra aquæ plenus multos nummos ſine vlla effuſione recipiat. Nihil hîc dico de aëre & aquâ in eâdem clepſydra, nihil de ligno accenſo & in carbonem commutato, nihil de infinitis aliis, quæ videntur probare ad vſum, plura corpora poſſe in vnum locum numero coërcere.

Reſp. *Reſpondeo ſingulis; primùm ergo in Fernelio (quē eruditionis, iudicij, & experiētiæ cauſā multū veneror & miror) aliiſq; qui hoc affirmāt reperio quidem magnum lumen ingenij: ſed columen & oraculum rationis veritatiſq; in philoſophia requiro. Vmbris ergo quas ſpargunt ſic reſpondeo; primùm ignis formam in ſubſtantiam ferri non permeare, ſed virtutem ſolam impactā & impreſſam eſſe; vel (ſi placet) dico virtutem in denſa materia ferri inſitam eſſe, ipſamq; ſubſtantiam ignis in poris & meatibus tanquam locis comprehendi. Dico ſimiliter, quòd panis aut ſpongia ab aqua non penetrentur, ſed huius partes in meatus illorum citò propter ſiccitatem excipiuntur. Exemplo de cineribus Ariſt. reſpondet; ideo tantundem aquæ abſorberi, quia cinis aquam in vaporem halitumq; ſolvit, cum quo tenuiores partes cinerum exhalantur; Abhibet etiam in lib. Problematum aliud reſponſum, nimirum in cinere eſſe multos meatus, quibus aqua ſe inſinuat, factâ ſenſim conſtipatione. Ad vltimum de cypho exemplū dico, partes aquæ in medium vaſis denſius ſe colligere & accumulare, non effluere propter labrorum ſiccitatem, quæ labra ſi madefiant, mox evolat elabiturq; aqua. Nihil de ligno accenſo dico, præterquam illud quòd de ferro candente dixeram.*

Ignis in ferri candentis poris tanquā in locis eſt.

Aqua quomodo cineribus abſorpta.

Sectione. 25. problem 8.

Argumenta contra ſecundam partem tertii dubii Vtrum vnū corpus poſſit eſſe in plurimis locis ſimul?

Opp. *Cœlum eſt vnum corpus numero, motumque localem habet (vt docet Philoſophus in 8. Phyſic.) ſed cœlum eſt in pluribus locis ſimul (cū illius loca ſint partes propriæ, non alterius corporis continentis ſuperficies vna) eſt ergo aliquod corpus in pluribus locis ſimul. Si dicas eſſe ſucceſſiuè in partibus, hoc negat Philoſophus, qui cœlum æternum eſſe docuit, in quo non eſt ſucceſſio.*

Reſp. *Negat Philoſophus cœlum eſſe propriè in loco, ſed hîc propriā motū dimenſionem in loco intelligendam voluit; cùm dicitur cœlum eſſe in partibus tanquam in loco, analogicè ſic eſſe dicitur, quia pars cœli vna alteram continet & metiri dicitur.*

Opp. *Immota pyramis, aut fixum aliquod corpus vnum numero millies in qualibet hora ſuperficiem ſe ambientem mutat: ergo vnum corpus numero poteſt eſſe in pluribus locis, quamvis ab vno loco in alium diſtantem non mutetur.*

Reſp. *Si ſumatur locus pro ſuperficie ſolâ ambiente, ſæpiſſimè quovis ferè momento mutatur locus corporis fixi & immoti. Sed locus (vt ante docui) non ſolum pro ſuperficie, verùm etiam pro reſpectu capitur, & ſic quantumvis aër amplectens millies commutetur, idem locus, idem ſitus, idem reſpectus continentis ad contentum perpetuò manet.*

Opp. *Arbor vna numero creſcens in aqua, eminet in aëre, immergiturque in terram; elementorum ergo triplici ſuperficie circumſcribitur, & proinde triplicem locum habet; concludo hinc, vnum idemque corpus numero poſſe in pluribus ſimul ineſſe locis: Nam hæ tres ſuperficies terræ, aquæ, aëris, diſtincta diverſaque ſunt loca numero vnius plantæ. Præterea vnum corpus divinâ virtute ſæpe in pluribus locis ſimul concernitur: ergo abſurdè negatur ſimpliciter fieri non poſſe. Antecedens probatur, quia vt Deo poſſibile eſt duo corpora ſe mutuò penetrantia in vnam attiguam ſuperficiem & locum coire: ita ei non eſt difficile vnum corpus in pluribus locis ſimul collocare, removendo ſolùm in penetratione corporum ipſum influxū quantitatis, non motum, non ſubſtantiam, non materiam corporis, quæ propriam eſſentiam, exiſtentiam, & loci reſpectum vendicat.*

Reſp. *Nihil vetat quo minùs vnum idemq; corpus numero duobus terminis aut ſuperficiebus, locum vnum efficientibus contineatur, qui tamen locus non ſimpliciter, ſed aggregatione vnus eſt. Hactenus Collegium Conimbricenſe, quod locum definire ſolùm per ſuperficiem voluit. Sed cùm ante demonſtraverim locum non ſolùm eſſe ſuperficiem, ſed etiam reſpectū eiuſdem ſe formaliter capiatur: alio modo facilè deleri poteſt hoc argumentum vt ſuprà, nempe concedendo vnius numero plantæ eſſe quidem plures ſuperficies; vnum tamen omnium ſuperficierum reſpectum & applicationem, quod ſufficit ad ſingularem locum definiendum. Quod addis de divina virtute non nego; quod verò attexis de tollendo influxu quantitatis dubito, quid tibi velis per ſubſtantiam corporis, & exiſtentiam relictam prorſus & omnino neſcio; niſi reſolvas, quomodo corpus exiſtere poſſit ſine quantitate, & quomodo influxu quantitatis detracto corpus quantum diverſis in locis ſimul cõprehendi queat. Contendis videri philoſophus, ſed parùm ſapis philoſophicum acumen, niſi intelligas poſſe vnum corpus eſſe in duobus locis ſimul, in vno ſcilicet circumſcriptè & eſſentialiter, in altero (detracto quantitatis influxu) facatè & apparenter, quod non nego; ſed hoc non eſt corpus eſſe in duobus locis ſimul, quia apparens corpus non eſt corpus. At dices potentiam divinam verè hoc ipſum efficere poſſe, vt conſtat in apparitione Ma-*

In lib. Phy. 4 cap. 4.

fi

fis & Eliæ cum Chriſto transfigurato in monte, quorum illius corpus in ſepulchro, huius in cœlo fuit: tamen vterque (vt Patres conſentiunt, ſacraque philoſophia teſtatur) verè in monte apparuerunt. Vnde colligitur, corpus vnum numero diuinâ virtute in pluribus locis ſimul ineſſe poſſe. Quorſum hoc, cùm neminem aduerſarium repugnantẽ habeas nimirũ quin fieri hoc poſſit à Deo? Sed conſulo tibi (ingenis ſtudioſe) vt de miraculis fidei rarò in ſpatijs philoſophorum diſputes; in hiſce enim periculoſus eſt error, in humana autem philoſophia leuior. Dabis mihi veniam ergo (doctiſſima ſchola Conimbricenſis) ſi à te in hoc vno diſſentiam; moues quidem in commentarijs tuis permultas quæſtiones de Deo, & de diuina potentia, quas Peripateticè & ſubtiliter diſcutis; ſed tuâ pace id dicã quod ſentio, mali hinc oriri aliquam occaſionẽ. Nam quamvis vera exiſtimem eſſe fere omnia quæ ſcribis, ſi tamen omnia à tyronibus non intelligantur quæ ſcribis, metuendum eſt ne præcocia ingenia adoleſcentulorum nimis alta ſapiant, audaciuſque (expertus dico quod ſcio) de ſacris loquantur profana. Non hîc nego aurum cum purpura, & gemmam pretioſam cum auro, ideſt, ſacram philoſophiam aliquando coniungi poſſe cum humana (vtriuſque enim author Deus eſt) ſed hoc vrgeo, ſacris myſterijs ſimpliciter credendum eſſe, & de illis curioſiùs in ſubſellijs philoſophorum non eſſe diſputandum. Exempli cauſa, quomodo duo corpora in vno, & quomodo vnum in pluribus locis ſimul diuinâ potentiâ eſſe poſſit? An in hoc opere Dei ſit penetratio corporum? An ſit detractio quantitatis ad tempus? An ſubſtantia corporis maneat ſine influxu quantitatis? An ſit dimenſio Chriſti in ſacramento? & Quomodo in locis pluribus ſimul ineſſe poſſit circũſcriptiue, abſolutè vel relativè? *Has (inquam) & ſimilibus inuenilia ingenia terere & defatigare periculoſum eſt, ſi ad vivum ſingula non percipiant iuuenes, quæ docte aliquando à vobis aliiſq; pluribus pertractantur.*

Moſi & Eliæ in chriſti trãſfiguratione corpora diuinâ uirtute data.

Periculoſũ eſt adoleſcẽtibus philoſophiã cè miracula intueri.

Argumenta in vltimum dubium, Vtrum quantitas ſit ſola cauſa cur vnumquodque corpus aliud à ſuo loco excludat, ſecumq; eſſe non patiatur?

Opp. *Nihil eſt cõtrariũ quãtitati, vt docet Philoſophus in illius proprietatibus explicandis: ergo quantitas non eſt ſola cauſa excludendi aliud corpus à loco; ratio tenet. quia contrarium ſolum eſt cauſa expellendi aliud.*

Reſp. *Ab eodẽ fonte prouenit, & quòd res loco ſitus, circũſcribatur. & quòd rẽ alã in ſui conſortiũ nõ admittat. Hic fons (vt verbo concludã) quantitas ſeu dimenſio corporis locati eſt, ipſiuſq; loci ad corpus locatum applicatio, quæ naturæ vi, non contrarietate vllæ formæ aut qualitatis aliud excludunt. Nõ enim ſæpe contrarietas requiritur ad arcẽdũ aliud, ſed vis aliquãdo naturæ ad efficit, quod contrariũ inter qualitates facit.*

Contrariũ nõ ſæpe eſt cauſa expellendi aliud.

Opp.

Opp. *Constat in locis elementorum contrarietatem esse causam excludendi: ergo quantitas seu dimensio nõ est sola excludendi causa. Antecedens probatur in igni & aquâ, quæ se mutuò expellunt.*

Vnum elemẽtum alterius locum nõ invadit, nisi cõmutatum.

Resp. *Non ignis & aqua pugnant quoad substantiam, sed quoad qualitates: neque est contrarietas qualitatum, causa cur vnum elementorum locum alterius non occupet, sed ipse naturalis locus huius vel illius, qui aliud corpus facile non admittit, priusquam in naturam sui repugnantium qualitatum luctâ commutetur; & sic aqua in aerem, aer in ignem, & quodlibet elementum in aliud quodlibet transferri potest, alteriusque locum secundùm partem occupare.*

CAP. 4.

Vtrum
- *Locus sit nihil locati?*
- *Locus sit simpliciter æqualis locato?*
- *Locus proprius nulli deficiat?*
- *Locus sine interitu sui à corpore locato separetur, & è converso?*
- *Differentiæ loci in omni corpore reperiantur?*
- *Locatum nunquam moveatur ad motum loci?*
- *Locus rectè definiatur?*
- *Sit immobilis locus?*

DIfficultas inveniendi veram definitionem loci, Aristotelem adhuc monet moverq; vt alia quædam præmittat, ante quam locum definiat. Quatuor ergo in hoc capite demonstrantur; nimirum quinq; proprietates seu affectiones loci, quatuor leges seu conditiones bonę definitionis, quinque suppositiones seu hypotheses, & deniq; ipsa definitio loci. Proprietates ordine, & singula recensebo. Prima proprietas seu affectio est, quòd locus hîc contineat locatum, & nihil omnino sit locati, hoc est, quòd non sit pars eius.

Loci proprietates.
1
2
3
4

Secunda est, quòd locus proprius sit omnino æqualis locato, id est, vt neque plus neque minus ipso locato comprehendat. Tertia, quòd omne corpus suum proprium locum habeat. Quarta, quod omnis locus sit separabilis à locato sine interitu eiusdem, & è converso. Leges seu conditiones bonæ definitionis hæ sunt. Prima, quòd definitio debeat explicare quid sit definitum. Secunda, quòd definitione traditâ obiectiones circa eam emergentes facilè dissolvantur. Ter-

Leges definitionis quatuor.
1
2

tia

tia, quòd per definitionem proprietates convenientes definiti intelligantur rectiùs. Quarta, quòd difficultates de definito ſimpliciter cognitâ definitione, non aliter quàm vmbræ ſole lucente evaneſcant & diſſipentur. Hypotheſes huius capitis ſunt quinq; quarum prima eſt, ſcilicet, non fuiſſe omnino diſputationem vel inquiſitionem de loco, ſi non fuiſſet motus qui localis dicitur. Secunda, quòd aliquid moveatur per ſe, & aliquid per accidens; per ſe vt *homo*, per accidens vt *albedo*, quæ ad motum alterius fietur. Tertia, quòd corpus continens ſit vel commune, vt *aër* reſpectu Socratis & Platonis, vel proprium, vt *vterus* reſpectu *embrionis*. Quarta, quòd corpus contentum non ſit in continẽte ſeu in loco, ſed vt pars in toto, ſi corpus continens ſit continuum locato. Quinta, quòd in vltima ſeu extrema ſuperficie continentis ſit res vt in loco, vnde locatum per ſe movetur in loco, non ad motum loci. Vltimum quod in hoc capite demonſtratur eſt definitio loci; & primùm oſtenditur quid videatur eſſe, quamvis non ſit. Videtur (inquit Philoſophus) eſſe aut forma, aut materia, aut intervallum quod inter extrema, id eſt, inter ſuperficiem corporis continentis, & eam quæ eſt corporis contenti ponitur; ſed horum nullum eſt: Relinquitur ergo quòd ſit ſuperficies corporis continentis immobilis primùm. Probat aſſumptionem primùm in contrariam partem arguendo, tum apertè & perſpicuè demonſtrando nullum omnino illorum eſſe, poſtremò concludendo exactam & abſolutam definitionem loci hanc eſſe, vt ſit ſuperficies concava corporis continentis, locato æqualis, immobilis primò. Quæ omnia in textu quoniam liquidò conſtant, ad quæſtiones ſeu dubia iam me accingam, quæ ex proprietatibus loci eliciuntur.

3
4
Hypotheſes huius capitis quinq;.
1
2
3
4
5
Loci definitio.

Dubium primum erit ex prima proprietate. *An locus ſit nihil locati?* Non citiùs quæram quàm reſoluam omnia. Locus ſecundùm materiam eſt ſuperficies corporis continentis: ergo eſt nihil locati; ratio ſequitur, quia in corpore continente inhæret vt accidens, corpori verò contento aſſidet non inhæret. Iterum locus ſecundum formã eſt reſpectus corporis continentis: ergo nihil locati. Argumentum tenet, quia relatio non eſt pars eius cum quo confertur. Deinceps, locus ſeparari poteſt à locato ſine interitu ſui: ergo nihil eſt locati. Ratio cohæret, quia ſi pars eſſet, talis non foret omnino ſeparatio. Præterea, locus eſt immobilis; locatum autem motum localem habet: ergo locus non eſt aliqui locati. Adde, ſi locus ſit aliquid locati, tum non erit aliquod corpus ſine loco; ſed eſt aliquod corpus ſine loco, nempe ſupremum cœlum: ergo locus non eſt aliquid locati. Poſtremò, ab inductione hoc ipſum probatur, quia ſuperficies concava ignis non

Quæſtionis primæ rationes.
1
2
3
4
5
6

non est pars aëris superficies concava lunæ, non est pars ignis, & sic sursum si ascendas ad primum mobile, cuius superficies concava non est pars orbis Saturni qui proximè sub alis illius tegitur. Sed propero.

Quæstio secunda & eius rationes.

Proximum dubium est *Utrum locus sit simpliciter æqualis locato, vt non omnino maior aut minor dicatur?* Verbo respondeo, sic æqualem esse, si proprium cuiusque locum intelligas, non communem; proprius enim semper par & æqualis est; communis verò impar & inæqualis. Quippe amplitudine & amplexu suo plura locata continet. Rationes si requiras breviter sic accipe. Externa superficies nihil

1 addit magnitudinis corpori locato, quod proximè tangit & circumscribit: ergo sic est eidem æqualis, vt non sit maior aut minor eodem.

2 Quid plura quæris? Si sit locus inæqualis, tum motus cœli aut omnino non esset, aut idem esset inæqualis, vt rectè probat Aristot. l. 1,

3 de Cœlo: est ergo locus semper æqualis corpori locato. Non est parvi momenti illa etiam ratio philosophi, quòd inter mensuram & mensuratum debeat esse æqualis proportio; sed locus est mensura locati: ergo inter locum & locatum debet esse æqualis proportio, quę

4 esse non potest si locus & locatum inter se æqualia non essent. Vlteriùs vrgeo, locum non esse maiorem aut minorem locato, quia neque est latior, neq; longior, neq; profundior: est ergo semper eidem par & æqualis; Ratio tenet, quia proximè singulis partibus & dimensionibus locati respondet, vt hìc docet Philosophus.

Quæst 3.

Ad alterum dubium transeo, quod est *Vtrum proprius & naturalis locus nulli corpori deficiat?* Sunt qui *locum, vbi*, & *situm* singulis corporibus accommodent, teneantque fidenter, nullum aut esse, aut esse posse sine proprio & naturali loco. Quoties volumen & thesaurum naturæ aperio, toties infinitam Dei admiror virtutem, sapientiam,

Sap. 11. & bonitatem; qui cuncta numero pondere & mensurâ sic disposuit, vt nihil portu & loco quietis careat. Suspice cœlum supremum, & contemplatus illius immensitatem, pulchritudinem, motum, lumen, & mirabilem ornatum, obstupesces. Gradatim animo à cœlo devola, cæteraq; corpora cœlestia intuere, luce clara, mole ampla, motu rapida, naturâ simplicia, locis distincta, virtute divina; intuere & agnosce creatorem cœli, qui sic disposuit. Vt hos globos & magna naturæ folia vertisti, verte nunc sphærulas inferioris mundi. Terra crassa est, medioque quasi librata consistit immobilis; supra hanc affusa est aqua, super aquam aër eminet, postremò ignis leviissimus supremum locum vendicat. Hic ordo est, hic situs, hic concentus, seu harmonia omnium maiorum in rerum natura corporum,

quorum

quorum vnumquodq; locum suum proprium & naturalem, nempe superficiem corporis superioris continentis habet; sic tamen habet, vt commodissimè benignam cœli influentiam recipiat impressam, mũdoq; inferiori (nempe homini) vtilissimè inserviat. O miram, ineffabilem, & inexhaustam Dei bonitatem erga hominem! O hominem ingratissimum animal, nisi hoc consideres! tuâ, tuâ ipsius causâ hæc omnia fecit Deus, tibi tuoq; solius imperio subiecit omnia; propter te solùm sic omnia suis locis disposuit, vt tibi soli suis locis inseviant; & quid quæso à te nunc postulat propter hæc omnia, nisi vt tu illi solũ inservias? sed non vis. Da veniam (studiose lector) si parũ excurrerim, ad meipsum redeo; esse hunc (quẽ diximus) cœlestiũ corporũ & elementorũ ordinẽ sapientissimè constitutum, ex eo deprehẽdi potest, quòd sic omnibus dispositis cœlum facillimè in inferiorem hunc mũdum eiusdemq; partes influat, vireſq; siderum tanquam novas imagines & formas in cereas & liquefactas (veluti) materias imprimat. Ex quo patet quàm apta, quàm congrua, & quàm decora sit elementaris istiusmodi coagmentatio: quam si spectes, dic quomodo aliter illorum situs, ordines, & loca sine ruinâ omnium dispensentur? Nam vt dulcissima harmonia ex pari & impari, concordi & discordi vocũ cõcursu: ita hæc optima coagmẽtatio elemẽtorũ ex simili & dissimili ptimarum qualitatum tẽperie pro locorum ratione constat: sic *terra* in frigore cum *aqua*, *aqua* in humido cum *aëre*, *aër* in calido cum *igne* consentit. Dissentiunt autem hæc in alijs qualitatibus; vnde mirabilis consensus eorum nascitur, nec non incredibilis aptitudo ad recipiendam impressionem cœli, quod in summo loco situ, motũq; semper in gyrum, inferiorẽ hunc globũ elementorũ benignissimo suo aspectu & influentiâ perpetuò conseruat. Quid multis? quòd cœlũ in primo loco sursum, terraq; & elementa in imo deorsum aptissimè collocentur ex eo ostenditur, quia cœlestis machina solida sit, & quasi ex ære vel argento fusa; terra autem in medio volubilis vniuersitatis, suo librata pondere immobilis hæreat. Vnde fit vt cætera passim fluctuantia, hinc soliditate cœli, illinc stabilitate terræ in vnum coarctentur & constringantur, ne citra legitimos terminos diffusa mundi concentum & harmoniam disturbant.

Lege Thom. in 1. distinct. 44 quæ. vnicâ artic. 2. 1. part.

Sed dices, quid hęc omnia ad rem, cùm directè adhuc non ostendas, *An vnumquodque corpus sit in proprio loco, an non*? Est aliquid, idemque vtile & iucundum cognitu quod dixerim, nempe vt scias quomodo omnia & singula suum locum naturalem habeant? Attende igitur, quòd sit locus naturalis & violentus; naturalis est *in quẽ mobile naturæ impetu velut per lineam brevissimam fertur, fiextra illum*

Locus Naturalis quis.

Violẽtus quis.

illum fuerit, & *in quo etiam quieſcit & conſervatur*. Violentus definitur ex adverſo, *ad quem mobile repugnante naturâ rapitur*. Quippe vt ad naturalem locum res quælibet ſponte veluti alata eſt: ita ad violentum ipſâ naturâ quaſi invitâ pellitur, & quantum in ſe eſt reluctatur in illam ſedem commeare, aut in eâdem manere, vt conſtat de aëre aut igne ſi in fiſtulis & venis terræ includantur. Nam vt liberè ab iſtis clauſtris evolent, furentiùs ſæpiſſimè impetum faciunt in latera terræ; & quaſi fremunt, donec aut concuſſâ aut diſruptâ terrâ in ſua loca naturalia redeant. Hæc loca autem in naturæ partibus plerumque ex levitate & gravitate definiri ſolent. Hic nãque eſt ordo rerum naturalium, vt graviora ſuæ naturæ relicta ſub levioribus habitare deſiderent; leviora verò appetant in altum & ſublime aſcendere, quo vtique ordine (vt vides) elementa naturę vi in ſuis locis collocãtur. Hinc *ignis* quia eſt ſimpliciter levis *ſupremum*, *aer* levis reſpectu ignis *proximum*, *aqua* gravis ex parte *tertium*, *terra* ſimpliciter gravis, infimũ locum occupat. Hæc ſæpiùs inculco, vt intelligas non ſolùm hunc ordinem, ſitum, & diſpoſitionem collocandorum corporum naturaliter obſervari, ſed etiam vt nõ ignores, propter duas cauſas ſecundùm naturam communem aliquando immutari poſſe hunc ordinem. Cauſæ hæ duæ ſunt ſalus animantium, & influentia cœli, quibus effectum eſt, quòd licèt ſuperficies aquæ ſit proprius locus terræ, propter ſalutem tamen animantium, vi & virtute influentiæ cœleſtis extenuantis aquas, emergit terra ex parte, & ſupervndas ſecundùm naturam communẽ ſic elevata animantibus vitam & ſalutem præbet. Quorſum hæc? certè vt cognoſcas eſſe inter locum naturalem & proprium aliquod diſcrimen; nam omnis locus naturalis non eſt proprius. Eſt enim (exempli cauſâ) aggregatum ex ſuperficiebus concavis tam aëris quam aquæ locus naturalis terræ, non proprius, niſi velis proprium locum definire qui contineat (præter locatum eiuſdemque partes) accidentia, aliaque corpora innata, qualia permulta ſunt in terra, quæ loca propria in ea vendicant; imo niſi interpreteris locum proprium qui ex diverſorum corporum ſuperficiebus conſtat, qualis hîc eſt terræ, cuius pars vna ſub aquâ immerſa eſt, altera ſuper aquam eminet: non eſt ergo ſimpliciter idem locus naturalis & proprius. Si igitur ſtrictè & præciſè (vt aiunt) ſumatur locus proprius, ſcilicet pro eo quod præter locatum aliud omnino non continet corpus, & non ſit pars ipſius locati, certè vnumquodque corpus non habet locum proprium. Supremum enim cœlum non eſt in proprio loco. Mundus pro aggregatione omnium corporum ſumptus propriam

Naturali corporis levitate uel grauitate locus defini. tur.

Ordo elemẽtorũ quare ſecundũ naturã mutatus.

ſedem

ſedem non habet; terra vnâ ſuperficie non continetur: non ergo vno ſingulari loco fruitur, niſi naturalem vnitatem loci intelligas. Hinc eſt quòd Commentator dicat, elementa in ſuo motu, ſitu, & ordine magis intendere loca naturalia quàm propria, quæ loca naturalia à communi & vniverſali naturâ ad publicum, non à ſingulari vllâ naturâ ad privatum bonum ſapientiſſimè deſtinantur. Naturam vniverſalem hoc loco nomino quæ ſaluti totius vniverſi, propriam verò quæ ſaluti vnius aut alterius individui ſtudet. Vides (ſtudioſe lector) concluſionem huius quęſtionis, nimirum vnumquodque corpus non habere proprium locum, ſi ſtrictiùs; habere verò, ſi fuſiùs nomen loci ſingularis ſumas. Sed philoſophantis eſt accuratiùs rerum naturas inveſtigare; tuum eſt ergò ſimpliciter defendere, rem quamlibet proprium locum non habere, quia cœlum non habet, mundus non habet, aqua, terra non habet. Et quæſtio eſt, vtrum aër (cuius ſuprema regio inflammatur) habeat? Docēt enim philoſophi ſupremam partem aëris eſſe aërem, & tamen propter vicinitatem ignis in flammas commutari docent. Vtrum ergo concavum ignis ſit locus proprius ipſius aeris, adhuc ſub iudice lis magna eſt; ſed de hac re poſtea pluribus. Concludo nunc quęſtionem, quamvis in tertia proprietate huius capitis dicatur, nulli corpori deeſſe locum, eundemque (vt quidam interpretantur) proprium: ſic tamen eſt intelligendus Philoſophus, vt nomen *proprij* apud illum paulò fuſiùs ſumatur; nam aliter cœlum ipſum eſſet in loco proprio, quod in proximo capite manifeſtè & expreſſè negat.

Naturalis locus & proprius nō ſemper idem.

Quæſtio 4.

Sequitur nunc quartum dubium, *Vtrum locus omnis ſine interitu ſui à corpore locato ſeparetur?* Quoniam locus ſit quiddam adiacens nō inhærens locato, rectè ſeiungi ſepararique; poteſt ab eo ſine omni ſui damno & corruptione. Accidentia enim inhęrentia ſecluſa à ſubiectis concidunt, non autem ea quæ extrinſecus incumbunt. Quare locus cùm ſit ſuperficies corporis continentis à corpore continente quidem ſine ſui interitu amoveri non poteſt; quippe illi inhęret vt accidens, corpori verò locato vt externa dimenſio applicatur. Non tamen hic nego quin ſit inter locum & locatum quædā relatio neceſſaria, ſi pro vbi, ſitu, aut ordine ſumatur. Cæterùm cùm in quarta proprietate dicat Philoſophus, prorſus ſeparari poſſe locum à locato, & ex adverſo; intelligit quidem locum & locatum (vt ita loquar) materialiter; nam aliter iſta relatio quæ eſt forma loci, ſublato corpore locato videtur extingui & deleri. Quis enim reſpectus relinquitur inter locum & locatum, ſi vnum eorum tollatur

tur in quo mutuò respectus ponitur?

Sed illâ distinctione adhibitâ, controversia magna esse non potest in hac quæstione: ad aliam ergo pergam, quæ est *Utrum sex differentiæ loci in dimensione cuiusque corporis assignentur?* Respondet Philosophus reperiri quidem; sed pro naturâ rei detur hic philosophantibus scopus & campus differendi; negatiuè igitur hanc quæstionem teneo, nec non restringo ad hominem, cuius corpus solùm has sex loci differentias capit. Quippe illius solùm caput *sursum*, pedes *deorsum*, in illo solùm *dextrum* & *sinistrum*, *antè* & *penè* insunt; reliqua verò omnia in illis communicant ratione & respectu huius. Nam quamvis Aristoteles alibi dicat esse in cœlo has differentias loci, adeoque in plantis: attentè tamen si sensum quæras, invenies hoc solum ab illo dici factâ comparatione humani corporis. Nam aliter quorsum diceret omnem cœli partem sursum esse? dic mihi cur diceret radicem plantæ sursum poni? Certè si rectè dissolves nodum, respondebis quia omnis pars cœli sursum est à natura sua respectu hominis, nullaque deorsum, licèt sub terram volvatur; Plantæque radicem sursum esse dices, quia planta est quasi inversus homo. Nam vt homo per os nutrimentũ sursum ad sui conservationem accipit: ita planta per radicem, quę capitis & oris vicem & locum gerit.

Quæstio 5. Loci differentię propriè ab homine derivantur.

2. de Cœl. c. 2. text. 13.

2. de Ani. c. 4. text. 38.

2. de Ani. c. 1. text. 6.

Quæstio. 6.

Sextum dubium est, *Vtrum locatum nunquam moveatur ad motum loci?* Quid? an semper per se mouetur corpus locatum, & nunquam ad motum loci? videtur hoc falsum, quia cœlum supremum rapit Saturni orbem: at cœlum supremum est illius locus, vt Aristoteles lib. 1. de Cœlo docet. Resolvitur hæc ratio facilè, & quia supremum cœlum non est locus Saturni, sed superficies cœli, quæ nec movet nec movetur nisi per accidens, ad motum cœli; et quia hîc Aristoteles de motu naturali non violento agit, qualis est motus primi mobilis respectu aliorum cœlestium corporum, quæ illius raptu ab ortu ad occasum quotidiè incitantur, cùm naturali vi suâ ab occasu ad ortum contendant & renitantur. Si ergo naturalem motum intelligas, locatum non movetur ad motum loci, quippe locus vt locus est per se omnino immobilis manet, & causa potius quietis & conservationis, quàm motus, qvamvis sine loco nullus motus fiat. Hoc enim vis naturæ efficit, vt quodlibet corpus aptissimè moveatur in suo loco, locus tamen nec movet nec ad illius motum si per accidens contingat ipsum movetur locatum.

Locatũ non movetur motu naturali ad motũ loci.

Quæstio. 7.

Septimum dubium huius capitis est, *Vtrum rectè definiatur locus?*

Magna

Magna hîc eſt inter interpretes contentio de loci natura, *An ſit ens omnino?* & ſi ſit, *Utrum ſit ens rei, vel intentionis?* & ſi ſit ens rei, *An ſit abſolutum vel reſpectiuum?* & ſi abſolutum, *Utrum ſit in Subſtantia, vt corpus continens, vel in Quantitate, vt ſuperficies corporis continentis? Utrum ſimpliciter & omnino nihil aliud ſit quàm talis ſuperficies?* & ſi ſit aliud, *Utrum hoc aliud ſit reſpectus ſuperficiei ad locatum?* Et denique, ſi ſit ſuperficies & reſpectus, *Quomodo dicatur immobilis? Utrum* ſcilicet *reſpectu corporis continentis? vel contenti? vel vtriuſque?* Sed hæc omnia ſolùm digito quaſi attingo, & in illis fuſiùs explicandis non moror, quia ex illis quæ dicta ſunt ſingula fere innoteſcunt, clariuſque ex definitione loci diſcuſsâ intelliguntur. Definitur ergo locus hoc modo, vt ſit *ſuperficies concaua corporis continentis, immobilis primò, in reſpectu corporis locati (quod proximè circumſcribit) poſita.* Locus, id eſt, ens rei non rationis; ens rei (inquam) cui tale nomen imponitur, non imaginarium, vt multi voluerunt. Eſt *ſuperficies* ſecundùm materiam, non ſecundùm formam; eſt enim ſuperficies diſtincta ſpecies quantitatis à loco, ſi propriam formam ſpectes. *Eſt ſuperficies concaua*, id eſt interior, extrinſecus tamen applicata reſpectu corporis contenti, cuius vulgò externa menſura dicitur. Eſt ſuperficies concaua corporis continentis, id eſt illius corporis quod externo amplexu tegit, continuoque quaſi oſculo tangit & circumſcribit alterum. Nam in illo corpore hæc ſuperficies vt in proprio ſubiecto ineſt & inhæret, ad cuius motum fortuitò quidem movetur, quamvis immobilis ipſe reſpectu corporis locati dicatur. Eſt *ſuperficies concaua corporis continentis, continua & immobilis*; *continua* quia illius partes in applicatione ad convexam ſuperficiem corporis locati iiſdem punctis, lineis, & terminis cum eâdem clauduntur. *Eſt immobilis primò & per ſe*; ſecundariò tamen & per accidens mobilis, ad motum corporis in quo ineſt; iuxta illud quod habet Philoſophus. 2. Topicorum, quòd *motis nobis moveantur omnia quæ in nobis ſunt.* Cùm ergo locus ſit accidens, immobilis eſt per ſe & vi ſuâ. Nam ſi moveretur per ſe, eſſet corpus, & ſic locus eſſet in loco, & ille etiam locus in alio loco, & ita in infinitum, quod natura non patitur. Eſt *ſuperficies concaua corporis continentis, cõtinua, & immobilis primò & per ſe*, in reſpectu tamen corporis locati (quod tegit & circumſcribit) poſita. In reſpectu, id eſt, reali reſpectu, non

Loci definitio & eiuſdem explicatio.

imaginario, vt aiunt. In respectu corporis locati, id est eius corporis quod extrinsecus loco mensuratur; in respectu posita, non vt locatum in loco, aut accidens in subiecto, aut effectus in principio, sed vt relatum in correlato suo. Est enim inter locum & locatum necessaria, eademque secundùm *esse* comparatio. Qui ergo definiunt locum sine hac relatione sæpiùs in textu à Philosopho insinuatâ, non quidem videntur illi loci essentiam rectè demonstrare. Est enim in textu vna proprietas conditioque loci, *vt sit æqualis locato*; est alia, *vt totum locatum contineat*; est etiam & alia, *vt sit locato contiguus*; quæ proprietates & conditiones loci liquidò mentem Aristotelis aperiunt; nimirum quòd velit locum non solùm per superficiem, sed etiam per respectum definiri; Imo, vt verè dicam quod sentio, omnes & singulæ proprietates loci videntur hoc ipsum insinuare. Nam vna est, *vt contineat totum locatum*, hic est respectus; altera est *vt non sit idem cum locato*, hic etiam est respectus; alia est *vt sit locato contiguus*, nemo hic negat respectum; alia est iterum *vt sit locato æqualis*, at sine respectu hoc fieri nequit; alia est *vt differentias habeat*, at quis non videt *sursum* & *deorsum* aliasque differentias ascribi loco respectu corporum quæ in illo sunt? Vltima est *vt sit immobilis*; cuius respectu, quæro? non corporis continentis ad cuius motum movetur, sed corporis locati. Respectus ergo aut forma est, aut formæ locum occupat in definitione loci. Quid multis? liberè dicam quod sentio; vnitas, identitas, & (vt ita loquar) immobilitas loci potiùs à respectu quàm à superficie pendent. Superficies enim sæpissimè mutatur, vt constat in aëre moto, qui circumscribit turrim aut immotum aliquod corpus eiusmodi, respectus autem non movetur, sed idem vnus immobilisque manet.

Locũ respectũ esse probatur ex omnibus iis proprietatibus.

Quæstio 8.

Vltimum dubiũ ex vltima definitionis parte petitur, *Vtrum locus sit primò & per se immobilis*? Ex his quæ discussa iam sunt, de vnitate, & identitate loci, facilè patet quod nunc proponitur de immobilitate, quæ (vt sim brevis) considerari tribus modis, vel quoad existentiam superficiei, quæ vulgò locus dicitur, vel quoad æqualem distantiam à centro & polis mundi, vel denique quoad dependentiam & respectum quem cum corpore locato habet. Credo equidem non primo modo locum immobilem definiri posse, quippe existentia superficiei continentis locatum multiplex, inconstans, & varia est, tametsi locatum immobile in eadem statione maneat. Ne ergo dicas vnum idemque nume-

ro

ro corpus immotum moveri localiter, multaque habere loca, dicendum est locum non esse immobilem eo modo quo vna eademque numero superficies immutabilis existat, alijs vero duobus modis dici potest locus immobilis, nempe dum res locata in eodem situ & ordine, id est, æquali distantiâ ad centrum & polos mundi constet; vel quàm diu vnus respectus vnius vel multarum superficierum eodem modo affectarum ad locatum habeatur. Vnitas ergo & immobilitas loci nequaquam sumenda est ex numerali (vt ita loquar) vnitate, identitate, aut immobilitate superficiei, corpori locanti inhærentis; neque diversitas ex diversitate quoad existentiam, sed duntaxat quoad æquivalentiam (vt aiunt) & respectum. Sic corpus locatum manere dicitur in eodem loco immobiliter, quousque maneat in eodem situ & ordine, eodemque respectu, vel ad centrum polosque mundi, vel ad alterum corpus in quo locatur. Sic licèt superficies sint plures, omnes tamen succedentes quotquot fuerint per æquivalentiam censentur vna, quia vnus est earum omnium & singularum respectus in dimensione coporis locati, ad quod applicantur. Contrà hoc ordine, situ, & distantiâ variatis, dicitur locatum localiter moveri, seu mutare locum, nec in eodem loco manere, non obstante quòd superficies corporis locantis secundùm rem eadem numero omnino maneant. Nam licèt illa superficies sit vna, ipsa tamen per æquivalentiam pro pluribus plurimve respectu sumitur. Ratio est, quia locatum non minus localiter moveri dicitur, quàm si esset continuò in alio alioque loco. QVOCIRCA vt concludam, non omne corpus dicitur moveri localiter, quoniam est in alio alioque loco secundùm realem existentiam, sed secundùm multiplicem distantiam aut respectum, vt fusiùs demonstratum est. Similiter non dicitur locus immobilis per existentiam superficiei quæ sæpiùs variatur, sed secundùm æqualem distantiam à centro polisque mundi, paremque respectum quem cum locato habet: qui quidem respectus vnus esse potest. Vnus (inquam) numero potest esse, licèt plures superficies secundùm realem existentiam materialiter vnum locum aggregatum faciant: vt constat de *baculo* in *aqua* & *aëre* posito, & de *terrâ* cuius pars vna sub *aquis* latet, altera super *aquis* eminet. Plures (vt vides) superficies sunt vtriusque, non tamen plura loca, si distinctè & per se considerentur. Ratio est, quia vnus est respectus multarum superficierum, si ad vnum corpus numero accommodentur

Locus quomodo mobilis & immobilis dicatur.

Plures superficies per respectũ vna censeri possunt.

commodentur.

Sed dices, quorsum de motu locali agis, cùm hîc solùm de loci immobilitate quæratur? Ago equidem vt oppositа iuxta se posita magis eluceſcant. Præterea hinc emergit resolutio abditarum & abstrusarum quæstionum, *Vtrum immobili existente loco, corpus in eodem localiter moveri possit?* Et *Vtrum corpore immoto ipse locus commutetur?* Quæ dubia facillimè resolvuntur, si distinctionem loci, motusq; in loco, à me superius traditam diligenter consideres; scilicet quoad existentiam superficiei, quę est materia loci, & quoad æqualem distantiam locati ab aliquo fixo & definito corpore, ad quod comparatur. Dubia alia sunt in fine textus, *Vtrum locus sit materia, aut forma, aut spacium inane inter concavam superficiem corporis continentis, & convexam corporis contenti?* Sed hæc antè à me discutiuntur, verbo tamen ex proprietatibus loci sic cum Aristotele concludo; est vna conditio loci vt contineat totum locatum: materia ergo non est locus. Nam licèt materia complectatur formam, non tamen vt locus, quia materia est pars rei, locus autem pars esse negatur. Ex altera conditione, quę est quòd locus aliud sit à locato, manifestè probo locum non esse totum aut formam; non totum, quia totum & partes idem sunt; non formam, quia forma est ex essentia rei; locus autem nec idem est cum locato, nec ex essentia locatis, sed accidens vtriusque. Est enim illi, nempe locato adiacens, est huic, nempe locanti inhærens; vtrique fortuitũ & contingens. Quòd non sit spacium inter continens & contentum hinc liquet, quoniam superficies seu extremitates continentis & contenti se mutuò osculantur. Sunt enim continua & contigua, inter quæ nihil reale ponitur: non est ergo locus materia, non est forma, non est inane spacium inter extremitates rerum.

Dubia duo ex vltimâ quæstione enascentia.

Locus non est materia.

Locus nec totum nec forma.

Locus non est spacium inter contentum & continens.

Distinctio primi dubij, Vtrum locus sit nihil locati?

Nihil sumitur duobus modis vel

1 Simpliciter & absolutè pro non ente, & sic non est intelligendus Philosophus; quia locus respectu locati nõ est simpliciter nõ ens, sed adiacens mensura in qua continetur.

2 Ex parte, & (vt aiunt) *secundùm quid*, & sic locus est nihil locati, id est, non est materia, aut forma, aut pars eiusdem; est tamen accidens, non inhærens, sed adiacens, idemque in comparatione necessarium locato, quia in illo locatum suam existentiam habet.

Opp.

Opp. *Locus eſt pars locati: ergo malè defenditur quòd ſit vbi illocati. Antecedens probatur, quia Ariſtot. contendit partes cœli locum eiuſdem eſſe.*

Reſp. *Analogicè, non vnivocè pars cœli locus dicitur; neq; omnino opus eſt vt cœlum (quod eſt primum principium motus) loco proprio contineatur, tum vt vitetur infinitũ, à quo abhorret natura; tum quia virtute infinitâ motoris cieri poteſt, ſine ſuperioris alicuius extremitate. Locus enim non eſt ſemper cauſa motus, quamvis verum ſit in omnibus ſub cœlo, nullum corpus moveri poſſe ſine loco.*

Nullum corpus moveri ſine, loco verũ eſt in corporibus ſublunaribus.

Opp. *Locus & locatum ſunt relativa: ergo vnum eſt de eſſentia alterius. Antecedens conſtat, quia reſpectus eſt forma loci. Ratio probatur, quia relativa mutuò ſe definiunt.*

Reſp. *Cùm dicitur locus eſſe nihil locati, intelligitur eſſe nihil, quod vel per ſe, vel fortuitò in locato contineatur; non per ſe, quia nec eſt materia nec forma; non fortuitò, quia non eſt accidens inhærens ei. Relativè ergo inter ſe comparari poſſe non negat Philoſophus; hoc enim modo formaliter in reſpectu, non materialiter & abſolutè in prima ſignificatione ſumitur.*

Diſtinctio ſecundi dubij? Vtrum locus ſit ſimpliciter æqualis locato.

Affirmativè, quoad continuitatem & contiguitatem partium in Geometrica proportione; quia ſingulæ partes loci ſingulis partibus locati adæquantur, vniuntur q; iisdem terminis.

Negativè, quia locus omnino aliud nõ continet præter locatũ, neque eſt maior aut minor eodẽ, neq; quicquam addit magnitudinis eidẽ, licèt extrinſecus idipſum circũſcribat. Hoc autẽ probatur

Æqualitas loci & locati ſumi poteſt vel

1 A definitione æqualitatis, quæ eſt *rerum diverſarum eadem quantitas.* Et ſic eſt loci & locati, ſi inter ſe conferentur.

2 A comparatione continuitatis & contiguitatis, quarum illa in vtroque, id eſt, in loco & locato eundem terminum, hæc eandem omnino proportionem poſtulat.

3 A diſtinctione, quia communis locus non eſt æqualis: proprius ergo (de quo hic ſolùm agitur) eſt æqualis.

4 A propotione, quia æqualitas motus in locato arguit æqualitatem loci, in quo motus localis ineſt. Huc addo, quòd inter menſuram & menſuratum ſemper æqualis ſit proportio, aliter propriè menſura non diceretur; at locus eſt menſura locati: ergo locus eſt æqualis locato.

Opp. *Omne corpus continens est quantitate maius contento: ergo locus est maior locato. Argumentum tenet, quia locus est superficies concava corporis continentis, quæ pro magnitudine corporis in quo est, ambitum maiorem & extensiorem habet: videtur ergo locus non esse simpliciter æqualis locato.*

Resp. *Licèt continens sit maius contento in tota substantia & mole suâ, non tamen est maius in extremitate, quæ propriè locus dicitur. Nam hæc extremitas est contigua locato, & (vt ita loquar) non intumescit magis, sed æqualiter omni ex parte respondet locato, & cuilibet parti eiusdem.*

Opp. *Si locus sit simpliciter æqualis locato, tum aucto locato sequetur etiam locum augeri (nam aliter non esset æqualitas, eademq; proportio) sed negat Philosophus augeri locum, licèt locatũ augeatur: locus ergo non est æqualis locato.*

Locus extẽdi tur non augetur.

Resp. *Dico locum (si augeatur locatum) extendi, non augeri; aliud ergo est extensio, aliud est augmentatio. Est enim augmentatio* maioris quantitatis naturalis acquisitio. *Extensio verò est* quantitatis (*vt ita dicam*) dilatatio, cessio, *vel* rarefactio, vi & ratione corporis in se comprehensi effecta. *Præterea propria augmentatio non est nisi novâ additâ materiâ, vt in* nutritione infantis; *extẽsio autem est sæpe per accidens, sine naturali motu,* vt si cõtusa intumescat cutis. *Sic ergo, locus semper fit æqualis locato naturaliter aucto vel diminuto per extensionem, quâ rarius corpus densiori cedit, non per augmentationem, quâ partes per naturalem motum novamq; materiam adiectam crescunt.*

Extẽsio quid
Augmentatio quid.

Opp. *Locus est minor locato: ergo non est æqualis. Antecedens probatur, quia locus est superficies, quæ est* sola latitudo cum longitudine; *sed corpus locatum est trina dimensio, nempe lõgitudo, latitudo, & crassities, quam crassitiem si loco adieceris, locum & corpus vnum idemq; efficies, quod Philosophus absurdissimum esse putat.*

Superficies æquivocè dicitur.

Resp. *Locus quidem est superficies, sed non vt est distincta species in quãtitate; Est enim nomen* superficiei *æquivocum, & dividitur in concavam, convexam, & planam. Concava superficies iterum considerat ur bifariam, vel absolutè in corpore continente, vel respectiuè in corpore locato: posteriore modo adiacens accidens appellatur, tresq; dimensiones habet, non interè tamen vt corpus, sed externè vt corpori applicatur. Cùm ergo locus longus, latus, aut altus seu crassus dicatur, solùm respectu sic dicitur, quia corpus in eo sic afficitur, cuius partibus æquivalet & respondet.*

Concaua superficies bifariam considerata.

Opp. *Superficies aquæ est naturalis locus terræ; sed non est terræ æqualis (cùm pars terræ emineat) ergo omnis locus non est æqualis locato. Similis est ratio plantæ, cuius pars in terra, pars in aëre crescit.*

Resp.

Resp. *Antea docuimus, esse inter naturalem locum & proprium aliquod discrimen, & tum etiam adhibuimus huic argumento responsum; nempe esse unum eundemque numero istarum superficierum respectum, quod sufficit ad formalem locum, locique aequalitatem (quae in relatione consistit) efficiendam.*

Opp. *Idem (inquit Philosophus) est locus totius & partis; sed pars & totum non sunt aequalia: ergo utriusque non est locus aequalis, & ex consequenti omnis locus non est aequalis locato; nihil enim est aequale toti & parti.*

Totum & partes nõ habent eundem locum proprium.

Resp. *Idem est locus totius & partis naturalis, non proprius; est idem (inquam) locus naturalis, quia ad eundem locum ad quem totum contendit, partes etiam tendunt; non autem est idem locus proprius, quia quælibet pars per se sumpta suum proprium & particularem locum habet.*

Opp. *Si esset aequalitas inter locum & locatum, tum eadem esset quantitas utriusq;; sed loci non est alia quantitas, ne fiat progressus in infinitum: ergo non est aequalitas.*

Æqualitas duobus modis sumpta.

Resp. *Æqualitas sumitur bifariam, vel absolutè, & sic est per se quantitas; vel respectivè, & sic etiam dicitur analogicè quantitas: non quòd ita sit, sed quòd proprietas sæpe alicuius rei nomine suæ causæ primariæ insigniatur. Æqualitas ergo & inæqualitas sunt propria quantitatis, & propriè in prædicamento Relationis collocantur. Huc tendit hæc tota resolutio, vt intelligas esse aequalitatem loci, non absolutè, vt hæc aequalitas sit alia quantitas loci per se; sed vt sit relatio inter locum & locatum, cui locus secundùm proportionem totius & partium accommodatur.*

Distinctio tertij dubij Vtrum locus naturalis aut proprius vlli corpori deficiat?

Locus distinguitur in

1 Naturalem, qui vnicuique corpori convenit; quod probatur à vi naturæ, quia omnia appetunt naturalem locum in quo quiescant & conserventur. Hic verò naturalis locus à providentia naturæ communis pendet; quæ rerum singularum vsum, bonum, & salutem respicit. Cùm ergo salus & conservatio plantarum, animantium, hominum esse non posset, si terra cooperta aquis delitesceret, naturalem locum terræ, non proprium, strictè pressèque acceptum dedit.

2 Proprium, qui nihil omnino aliud continet nisi singulare aliquod corpus, eiusdemque partes cui destinatur, & sic *cælo, mundo, terræ*, aliisque permultis deficiunt loca singularia, nisi loca propria & singularia appelles, quæ aggregata corpora circumcingunt.

Opp. *Aër naturalem locum non habet, aut proprium: ergo malè distinguitur in hac quæstione. Antecedens probatur, quia si sit locus aliquis proprius aut naturalis aëris, is erit concavum ignis; sed concavum ignis non est naturalis locus eius; quod sic probo. Quia loci naturalis proprique est munus conservare locatum; sed quis ignorat supremam partem aeris vicinitate ignis penitus corrumpi, & in perpetuas flammas commutari? quod est planè contra definitionem loci naturalis, in quo res quiescerent & conservarentur.*

Lis aliquando est loci & locati.

Resp. *Non dicitur locus ita principium conservandi locatum, quia nihil sit in locante certaminis cum locato (tum enim nulla esset elementorum inter se commutatio, nulla orbium cœlestium oppositio) sed ideo dicitur conservare, quia maximè res in suo loco quiescit. Ad rationem obiectionis dico, supremam partem aëris ideo accensam esse, vt vapores halitusque venenati quotidiè è visceribus terræ expirantes, in altum vi solis, ignis, & aëris rapti, ibique aut concreti in nubem, aut extenuati in flammam commutentur, ne hærentes in hac infima regione aeris, contagium, pestem, & pernicem animantibus, plantis, & hominibus gignerẽt. Sic ergo, propter salutem & conservationem totius hoc factum est, damnaq; (si quæ sint) hoc modo resarciuntur.*

Opp. *Videtur esse figmentum philosophorum, & planè somnium de naturalibus & propriis locis aquæ & terræ, cùm Deus ipse in prima creatione & ad necessitatẽ, & ad pulchritudinem totius universi sic disposuerit, vt aqua in alveos terræ semper diffluaret, terraq; super aquas caput extolleret. Quare neq; esset superficies aquæ locus terræ, neq; superficies aeris locus aquæ, præsertim cùm aqua deorsum perpetuò feratur ad centrum vsq; (si subducatur terra) vt fodientibus terram constat.*

Resp. *Neque figmentum, neq; somnium est in philosophia quod ratio suadet; at ratio suadet vt leviora corpora & subtiliora gravioribus supereminerent. Sic aqua terræ, sic aer aquæ (si rationem audias) locus proprius esset. Cæterum eadem philosophia contrarium sapienter à Deo propter salutem animantium factum esse concedit. Sed vbi vrges, aquam ad centrum terræ impetu suæ gravitatis defluxuram, si aperta sit via, credo equidem te nescire, sed concedo hoc verum esse quod dicis, non tamen concedo sic vi suâ vltra*

Aqua quousque esset casura, si terra tolleretur.

terminos limitesq; dimensos, sed impetu vniversalis naturæ semper prosiciens ne vspiam vacuum admittatur. Quid moror? quòd elementa sic ex vi & naturâ suâ locarentur, furor fremitusq; maris, aliarumq; aquarũ perpetuus fluxus & tumor euidenter declarant. Sed summâ beneficentiâ Dei hoc factum est, vt Oceanus in cavernas terræ acceptus terrâ magnâ ex parte naufragio liberaret, eãdemq; stirpibus aliisq; creatis terrestribus habitationẽ cõmunem, commodam, fructuosam, & salutarem redderet.

Opp.

Opp. *Essem infinitus si singula quæ adduci possint contra hanc positionem naturalis loci dicerẽ; interrogatis igitur argumenta in se concludentibus breviter sic agam. Si sit locus naturalis omnium corporum in quo quiescant, quomodo concavum lunæ poterit esse locus ignis, cùm in eo non luceat, cur nives in ignis lunarium montium non dissolvit? cur pabulo non egeat? cur in pyramidis formam moveatur? quandoquidem in loco Sphærico comprehendatur, nempe suborbe lunæ? Pergam, si sit naturalis locus omnium, in quo conservantur omnia, cur aer supremus corrumpitur? cur (inquam) quiescit aqua? cur qualibet pars terræ ad centrum perpendiculariter tendit, quasi vi cogeretur in alio loco residere? cur denique cœlum supremum loco naturali caret?*

Resp. *Ignis in sua Sphæra non lucet, quia est rarissimum corpus, nullum opacum habens iuxta se positum, cuius vi sp'endeat. Nives non dissolvit in fastigijs montium, quia licèt sint igni propinquiora quàm partibus terræ planis, tamen quia calor ex reflexu nascitur, qui eo vsque non pertingit, nivibus perpetuis defectu caloris asperguntur. Pabulo non egetignis, cùm sit elementum, quod non vt accensa flamma stipulam, sed vt salutaris calor alimentum secum fovet & conservat. Postremò, in pyramidis formam movetur si extra locum suum sit positus, at in loco suo naturali & proprio ad figuram loci quiescit. Pergis, & quæris, si sit naturalis locus in quo conserventur omnia, cur tum aër supremus in ignem commutetur? Satis factum est huic interrogato antea, nempe vt infima regio aeris contagione vaporum & halitum inficientium liberetur, & per antiperistasin caloris proximi, media pars aeris ad generationem nubium docilis & apta fiat; quod fieri non potest, si suprema aeris regio temperatè calida humidaq; existeret. Cur (inquis) nunquam quiescit aqua, si locus naturalis sit quietis portus? Respondeo esse quietem in ipso motu, si natura rei sit ad motionem nata, vt in cœlo. Aliam etiam causam, sed domotus in aqua, nempe influentiam cœli, cui sublunaria corpora subiiciuntur. Hinc fluxus & refluxus maris, hinc etiam motus aliorum corporum aliquando (vt videtur) præter naturam, vt motus Sphæricus ignis in suo orbe, non tamen hic motus penitus contra naturam istarum rerum dici potest, propterea quòd benigna est influentia cœli, visq; impressa potiùs conservat quàm destruit subiectum in quod operatur. Postremò, ad vltimum interrogatum dico, non ideo existimandum esse terram non prorsus residere in proprio aut naturali loco, quia qualibet illius glebula alveo defosso ad centrum tendit: sed ideo putandum est sic decumbere, quia foramine facto, aereque repleto, corpus rarius crassiori, leuius graviori à natura cedat. Adde etiam (si vis) quoniam altiùs seu profundiùs locata terra aptior sit ad influxũ cœli capiendum.*

Cur ignis in Sphæra nõ lucear.

Cur nives in altis mõtibus non dissolvat

Cur pabulo nõ egeat.

Ignis in loco suo non est pyramidalis.

Opp. *Non est proprius locus omnino: ergo male hic defenditur, quòd a*

loco

ligna sint in proprio loco. Antecedens probatur, quia proprius locus definitur, qui nihil omnino præter singulare corpus, eiusdemq; partes comprehendit; sed talis locus non est omnino, quia præter corpus & partes accidentia etiam in loco continentur.

Resp. *Fallax est hæc ratio ab ignoratione elenchi. Nam quod necessariò intelligitur, non deest; cùm ergo definiat Philosophus propriũ locum, qui præter singulare corpus eiusdemque partes contineat necessariò accidẽtia quæ corpori singulari inhærent, subintelliguntur quæ comparatè moventur & locantur, pro ratione subiecti cui insunt, vt clavi in navi, quæ velis, remis, & undis vehitur.*

Distinctiones 4. 5. & 6. dubiorum, scilicet

An { Locus à locato sine interitu seiũgi separariq; possit, & è cõtra?
An { Sex differentiæ loci sint in omni corpore?
An { Locatum vnquam moveatur ad motum loci?

Tria hîc simul dubia tractantur, in quibus ordine demonstrãtur

- Cohærentia loci quæ est vel
  - Absoluta, vt est superficies, & sic separari potest à locato, & locatum ab eo
    1. Quia neutrum est ex essentia alterius, neq; mutuò ita à se invicem dependent, vt pars & totum.
    2. Quia nulla est necessitas loci in primo locato, nẽ pe cœlo, quę tamẽ esset, si locus esset à locato inseparabilis.
  - Respectiva, vt locus sit circumscriptio locati, & sic nõ potest separari sine interitu;
    1. Quia relatio est de essentia vtriusque.
    2. Quia est necessitas simplex respectus inter vtrumque.
- Differẽtiæ loci, quę considerãtur vel
  - Re, & sic in omnibus non sunt, sed ex parte, quod probatur
    1. Quia in igne & cœlo tantummodò sursum, in terra solùm deorsum reperitur.
    2. Quia soli homini simpliciter conceduntur partes, vnde & absolutè hæc diversitas situs & loci sumitur.

  Ratione, & sic in omnibus respectu hominis reperiuntur omnes differentiæ loci.
- Motio locati, quæ probatur fieri nõ posse ad motũ loci;
  1. Quia locus per se est immobilis, vt in definitione loci constat, cùm ergo locus nõ moveatur omnino, sequitur ad illius motũ locatũ moveri nõ posse.
  2. Quia locus est causa quietis non motus. Nam quamvis in eo moveantur corpora, non est tamen causa motus nisi per accidens, cùm sit corpus quod sine loco per se movetur, vt cœlum.

Argu-

Argumenta contra primam quæstionem in hac distinctione.

Opp. *Quoniam multus esse non debeo in istis quæstiunculis, quæ plus artis quàm usus præ se ferunt, argumenta multa sub arte interrogandi insinuabo. Primùm ergo quæro, quid fieri possit vt locus & locatum non coincidant, si à se invicem separentur, cùm ipsa sint quidem relata, quorum vnum sic quidem dependet ab altero, vt sine interitu ab altero seiungi separarique non possit? Hinc peto quomodo locus in genere separari possit, cùm sit (vt hîc docet Philosophus) naturalis, vt concauum lunæ respectu ignis, concauum ignis respectu aëris? Deinde scire velim quomodo Socratis locus manere possit separatus? Esto exempli causâ, si natet Socrates, sub aqua, aut ambulet in aëre, certè non video quin moto Socrate locus in quo fuit euanescat: non ergo manet locus separatus. Postremò, resolutionem expecto, quomodo dimensio alicuius rei constare possit, si mẽ suratum amoueatur; at locatũ est id quod demetitur locus.* 1 2 3 4

Resp. *Ad primum interrogatum respondeo, locum & locatum vt sunt formaliter relata mutuò se ponere, & mutuò se tollere: at sic in hoc tractatu non accipiuntur. Ad alterum dico, naturalem locum separari posse, id est, nec esse partem, nec esse totum, nec esse vllo modo ex essentia locati. Ad tertium dicendum est, Socratis locum non corrumpi, licèt in aqua aut aëre frequentiùs moueatur. Nam multitudo superficierum àdiuersitatem locorum non facit, vt in turri immotâ manente semper in eodem loco, variatis superficiebus constat; non (inquam) diuersitatem & multitudinem locorum facit, nisi cùm in æquali distantia à centro & polis mundi comparetur. Postremò, resoluo mensuram in corpore continente manere potentiâ, quamuis actu corpus mensuratum amoueatur.* 1 2 3

Argumenta aduersus secundam quæstionem in distinctione.

Opp. *Primùm docco sex differentias, vulgò appellatas differentias loci, ipsi omnino non conuenire, idq; hoc modo. Nihil contrarium est quantitati, vt est in proprietatibus eiusdem; sed locus est quantitas: ergo loco nihil est contrarium; & per consequens hæ differentiæ illi non conueniunt, quia sunt contrariæ. Præterea, hæ differentiæ conueniunt loco ratione locati, vel subiecti in quo insunt: ergo per se loco rectè conuenire non dicuntur. Antecedens probatur, quia hæ differẽtiæ sunt accidẽtia, quæ primũ subiecto quod (vt aiũt) tũ subiecto quo, qualis est locus, cõpetũt; neq; per se accidẽs accidẽti inesse potest, & proinde nec hæ differẽtiæ per se & vi suâ insunt loco. Postremò, nõ cõueniũt per se vel cõmuni loco, vel proprio: ergo nulli; nõ cõmuni, quia cœli supremi superficies cõmunis est locus omnium, cui non conueniunt, quia omnis pars cœli sursũ, nõ proprio, vtpatet in loco terræ quæ semper deorsũ ponitur.* 1 2 3

Resp.

1 Resp. *Ordine satisfacio singulis, & dico ad primum, quòd differentiæ loci non sunt verè contrariæ, id est adversæ, quod genus contrariorum Philosophus*
2 *inter proprietates quantitatis intelligit. Ad alterum dico, quòd licèt omnia accidentia conveniant quantitati ratione subiecti, quia quantitas esse non potest si subiecto in substantia non fulciatur; sunt tamen proprietates & differentiæ accidentium, sicut in suis propriis sedibus & categoris considerentur; &*
3 *sic loco hæ differentiæ conveniunt. Vbi instas de cœlo & centro terræ, quorum illud est communis locus omnium, hoc proprio loco cinctum, respondeo non hoc requiri vt omnes differentiæ omni loco conveniant, sed satis est si singulis ex parte conveniant.*

1 Opp. *Videris hoc loco defendere has differentias solum modò loco hominis*
2 *simpliciter convenire, quia is solùm habet partes sic situs & dispositas à natu-*
2 Cœl. c. 1. tex. 13. *ra, nempe vt caput sursum, pes deorsum &c. Sed quid respondes Philoso-pho lib. 2. de Cœlo, qui cœli partes secundùm has differentias disponi ait. Est enim*
3 *Oriens, Occidens, Septentrio, Meridies, Zenith capitis, Nadir pedum (vt*
1 *aiunt) quæ singulis istis differentijs respondent. Præterea tu malè inter-*
2 *pretaris sursum quod est cœlum versus, cùm ipse Philosophus dicat radicem fixam in terra esse sursum; ratio est, quia sursum id dici-tur à quo nutritio incipit. Postremò in locis aliorum animantium tales*
3 *assignari possunt differentiæ loci. Habent enim alias partes sursum, alias deorsum, alias ante & pone, alias dextrorsum & sinistrorsum, vt aiunt.*

1 Resp. *Non solùm dignitate mentis & formæ, sed dignitate etiam corporis & figuræ homo omnibus alijs à Deo creatis præstat; figuræ ergo illius omnes differentias loci postulat, quia partes absolutas habet, quæ singulis mundi maioris partibus respondet. Caput enim est veluti cœlestis globus, in quo mens divina habitat; pedes terreæ quasi substantiæ sunt, quibus sustentatur corpus; oculi rectè ante dicuntur disponi, quia rectè hominem in via dirigunt; non minùs rectè posteriora membra hominis pone collocantur, quia ab anterioribus plenis spiritu & vitâ trahuntur ad motum. Cur dextra manus dicatur, cur sinistra, nemo (vt opinor) ignorat; quia in illa maior vivacitas, in*
2 *hac tardior & ignavior motus inest. Ad alterum dico, quòd cœlo à Philosopho assignentur hæ differentiæ analogicè respectu hominis; idipsum*
3 *etiam dico ad tertium quod insinuas argumentum, nimirum non propriè & per se aliorum animantium partibus eas differentias convenire.*

Argumenta contra tertium dubium distinctionis, Vtrum locatum vnquam moveatur ad motum loci?

Opp. *Quid respondes de supremo cœlo, quod omnia sub se locata cœlestia corpora movet? quid de igne & suprema regione aëris, quæ moventur ad motum orbis lunæ? quid de nave, quæ ad motum aquæ sui loci agitatur? In-*

finita

finita exempla addnci possunt, quæ probant ad motum loci ipsa locata sæpissimè moveri. Absurdè igitur hîc defendis, locatum ad loci motum nunquam commutari?

Resp. *Non cœlum, sed superficies cœli est locus, quæ solùm movetur per accidens ad motum cœli cui inhæret. Inferiora ergo cœlestia corpora non moventur ratione superficiei, quæ est locus, sed ratione cœli, in quo est vis et impetus violentus, quo rapiuntur cætera usque ad mediam regionem aëris. Ad illud quod addis de naui et aqua, dico similiter aquam esse causam movendi navem, non extremitatem aquæ.*

Opp. *Locus (vt docet Philosophus) est causa localis motus: ergo est causa cur locatum moveatur. Antecedens patet, quia nihil movetur nisi in loco. Ratio sequitur, quoniam quicquid est causæ causa est causa causati (vt loquuntur) est autem locus causa motus localis: necessaria igitur est causa cur locatum moveatur; quippe movere locatum est effectus motus localis.*

Resp. *Locus materialiter acceptus, pro corpore continente suis qualitatibus vestito est causa motus, non autem formaliter sumptus, pro respectu aut superficie simplici applicatâ corpori locato. Cùm dicat Philosophus esse causã motus, intelligit locum priore non posteriore modo acceptum.*

Distinctiones septimi & octavi dubiorum, Vtrum locus rectè definiatur? & An locus sit immobilis?

Locus est vel

Metaphysicus idemque vel

1 Infinitus, respectu Dei qui totius mundi spacium indivisibiliter complet. Vt enim est semper & incõmutabiliter respectu temporis: ita est vbiq; cõplet & indivisibiliter respectu loci, nõ quòd vllus locus sit tã immensus qui illũ contineat, sed quòd ille omnẽ locum, qui est, compleat, & vltra in se positus omnẽ locum immensitate & magnitudine superet.

2 Definitus, respectu finiti spiritus qui definitivè in loco esse dicitur, nõ quòd dimensiones vllas subeat, sed quòd in hoc vel illo loco sibi destituto existat & operetur Mathematicus, qui est imaginarius nõ tamen otiosè & invtiliter fictus. Nam per illum pũcta, lineę, figurę, Mathematicè suo ordine & locis demõstrantur. Hinc antea Arist. dixit puncta & lineas in loco collocari, & hinc etiam est quòd dicat, cœlum esse in centro & in parte esse in loco.

Physicè, q̃ est (vt antea edocui) cõmunis & proprius, idéq; in

Prima quæstione huius distinctionis definitur superficies cõcava corporis cõtinẽtis, in respectu corporis cõtẽti, immobilis primò & per se.

Secunda

Secundâ quæstione demõstratur esse immobilis

1 A natura adiacentis, quod non movetur per se, nisi ad motum subiecti.

2 Ab hypothesi; nam si moveatur, necesse est vt locum mutet; sed locus locum nõ mutat: ergo locus est immobilis.

3 A comparatione, tum ad terminos mundi, quorum respectu immobilis semper manet, tum etiam ad corpus quod mensurat, ad cuius motum moveri non potest, & sic quoque immobilis esse dicitur. Movetur enim locus cùm corpus continens, non cùm corpus contentum moveatur.

Argumenta contra definitionem loci.

Opp. *Punctis agam. Si locus sit superficies, quæro an sit vna respectu vnius corporis, vel multiplex & numerosa? si sit vna, quomodo cymba, quæ vnam superficiem aquæ habet, amne secundo labitur sine mutatione loci? Si multiplex, quomodo corpus fixum & immotum, aëre millies in hora moto, eundem locum & sedem retineat? Quomodo iterum possunt esse plures superficies, & tamen vnus locus, vt constat in superficie continente motum corpus? Quomodo intelligentiæ & spiritus dicantur esse in loco (vt docet Philosophus) & tamen superficie non contineantur? Quomodo vltima sphæra cœli sit in loco, & tamen nullam superficiem corporis continentis sortiatur? Quomodo dicatur superficies, quæ est ens absolutum, & tamen respectiuum seu* vbi *respectiuum; cùm* vbi *& superficies, ens absolutum & respectiuum sint contraria? Quomodo denominet locatum, & tamen in eo non inhæreat? Quomodo* surſũ *&* deorſum, *aliaque contraria illi insint, cùm tamen sit quantitas cui nihil est contrarium? Quomodo sit superficies corporis continentis, cùm vnumquodq; corpus contentum corporis continentis superficie non ambiatur, vt cœlum? Quomodo superficies concava dicatur, cùm sit aliquando plana, ratione corporis quod demetitur?*

Resp. *Rectè conglomeras in vnum acervum plurima argumenta; ordine percurram singula. Cymba vecta flumine secundo, meâ quidem opinione mutat locum, & turris immota non mutat, quamvis doctissimo Collegio placeat contrarium dicere. Dicunt enim nihil absurdi esse, quòd res immota locum mutet, dummodo non mutet* ſitũ *&* vbi. *Et iterum quòd res mota non mutet locum, dummodo alium* ſitũ *aliudq;* vbi *acquirat. Sed pace tantæ authoritatis, quæro quomodo res immota locum mutet, & quomodo mutare ſi-*

Lib. 4. cap. 5. quæſt. 1. art. 3.

tum

tum aut vbi possit, cùm sit immota & fixa? certè rationem mutationis nõ video; nam siue distantiam æqualem à fixis terminis mundi (polis nimirum & centro) siue cohærentiam & respectum vnum multarum superficierum ad ipsum locatum spectes, idem est ordo, idem respectus, idem omnino situs, & vbi idem; cur ergo non est idem locus? Quia (vt inquis) non est eadem superficies, quæ circa turrim immotam millies quàvis horâ mutetur. Recte ais. Sed respondeo vnum esse respectum omnium istarum superficierum, vnam distantiam à fixis partibus mundi, vnum ordinem, vnum situm, vnum vbi circumscriptiuum locati, quod sufficit ad vnitatem loci. Nunc verò cùm sit contraria ratio in naui fluctibus agitatâ, non concipio quomodo non mutet locum. Nam quamuis in superficie aquæ vehatur, non tamen est eadem superficies numero respectu nauis, nec est eadem distantia à partibus fixis mundi, nec est idem respectus, nec idem situs, nec idem vbi seu circumscriptio: non est idem ergo locus. Sic (vt vides) satisfeci tribus interrogatis primis, quæ moves. Ad quartum dico, intelligentias esse quidem in loco definitè, id est, habere à primo motore locum destinatum sibi, in quo dicuntur esse, non quod illic circumscribantur, sed quòd illic operentur. Quinto interrogato satis factum est sæpissimè antea, quia cœlum quod est primus locus omnium, ab hac lege excipitur. Ad sextum dico, locum materialiter dici superficiem, formaliter verò respectum, neq; hoc modo superficies & respectus sunt contraria. Ad septimum respondeo, locum respectiue denominare locatum, & inhæsiue corpus continens, quod est proprium illius subiectum. Octaua dubitatio anceps non est. Nam sursum & deorsum, aliæque differentiæ loci non sunt contrariæ, cùm doceat Aristoteles nihil esse contrarium quantitati, vbi per contrarium intelligit aduersum. Nonæ quæstioni satisfactum est in quinta, vbi excipitur cœlum à lege communi loci. Vltima dubitatio resoluitur, si dicas rem planam contineri in concaua superficie respectu corporis continentis.

Intelligentiæ vt sunt in loco.

Contra secundum dubium in distinctione propositum, Vtrum locus sit per se & primò immobilis?

Opp. *Centrum est solum per se primò immobile in omni circulo, maximè verò in circulo totius mundi: non rectè igitur locus per se & primò immobilis dicitur. Antecedens patet, quia immobilitas est naturalis proprietas centri vt immobilitas primi cœli, quod ideo sic factum est, teste Philosopho, vt fixum & constans in suo loco sit, quasi mensura omnium quæ in vniuerso theatro naturæ collocantur. Nã (vt modo demõstratũ est) res locũ tenere aut mutare dicuntur, prout part aut dispari à centro possũt mundi distantiâ seiunguntur. Ratio tenet, quia si centrum mundi sit per se & primò omniũ immobile, locus qui est accidens per se & primò immobilis esse non potest.*

Resp.

Locus per se immobilis quo sensu dicatur.

Resp. *Cùm locus dicatur per se immobilis, est idem ac si diceret Philosophus vi suâ moveri non posse, quamvis ratione corporis in quo est moveri quidem possit. Cùm verò dicatur primò immobilis, intelligendum est primum inter mensuras quæ mobilibus accommodantur; vel dicendum est immobilem dici locũ primò & per se, quia comparatur ad polos centrũq; mundi, quæ sunt immobilia. Quamvis ergo centrũ & polus per se primò inter substantias immobilia dicantur: locus tamen primò & per se inter accidentia immobilis dici potest. Doctus Beverus verbo respondet, locum immobilem primò & per se dici, vt formaliter pro respectu in situ & vbi, non vt materialiter pro superficie in quantitate sumitur.*

Centrum & poli immobilia inter substãtias prima inter accidentia verò locus

Opp. *Locus est quantitas: ergo est mobilis, argumentum tenet, quoniam augmentatio & diminutio sunt motus in genere quantitatis; si ergo sit quantitas augeri & diminui potest, & ex consequenti moveri potest.*

Resp. *Nõ augeri aut diminui locũ corpore aucto aut diminuto certum est extẽdi tamẽ & contrahi duco, vt antea edocui. Quòd non augeatur aut diminuatur antè probavit Philosophus, quoniam est immobilis. Respondet igitur argumento, locum propriè & formaliter acceptum non esse Quantitatem, sed Vbi: vel (si placet) dico augmentationem & diminutionem non esse ea genera motus quæ Arist. intelligit, cùm dicat motum esse immobilem. Immobilẽ enim dicit quoad localẽ mutationem, aut distantiam à fixis quasi palis poliq; mundi. Sed magis priorem responsionem probo. Alij respondent (& probabiliter) augmentationem & diminutionem esse quidem in genere Quãtitatis, non tamen convenire omni quantitati. Quippe (vt aiunt) conveniunt solùm magnitudinibus, quibus naturaliter addi vel detrahi aliquid potest; neque hisce omnibus, quia magnitudini cœli nihil addi vel detrahi potest, neque loco qui semper immobilis in respectu, ordine, situ, ad polos mundi manet.*

Opp. *Poli mundi mobiles sunt: ergo locus dari non debet immobilis illorum respectu. Antecedens probatur, quia totum cœlum movetur, & per consequens poli qui sunt partes cœli.*

Resp. *Quamvis totum cœlum ab ortu ad occasum rapiatur, poli tamen fixi & immobiles eo respectu dicuntur manere, quia non mutant locũ. Nam vt axes in plaustris motis immobiles dicuntur, quamvis rotæ sæpissimè volvãtur in gyrum: ita polares stellæ in axe cœli fixæ in perpetuum manent, licèt cœlum ipsum in sempiternum agitetur. Vel, si velis, respondere potes, mundi polos motu circumgyrationis (non aliter quàm lapides molares) moveri, non tamen inde mutare loca, sed immota perpetuò vt vota & terminos immensis residere.*

CAP.

CAP. 5.

Vtrum Cœlum ſupremum ſit in loco?

VLTIMVM hoc caput eſt quod ad loci tractatum ſpectat, in quo Philoſophus duo proſequitur, demonſtrationem axiomatis, & reſolutionem multiplicis antè allatæ obiectionis. Demonſtratio hæc eſt. *Omne corpus habens extra ſe aliud corpus eſt in loco; ſed cœlum primum, ſeu mundus non habet extra ſe aliud corpus: ergo non eſt in loco.* Intelligit Philoſophus non eſſe in loco actu, ſecundùm totum; non negat eſſe in loco potentiâ ſecundùm partes; ſiue per *partes* inferiores orbes totius vniuerſi intelligas, quæ propriè ſunt in loco, ſiue per *partes* varios circulos ſupremi cœli infinues; nam & hi quoq; analogicè ad ſe invicē loca eſſe poſſunt. De inferioribus autem ſphęris tam in ætherea quàm in elementari regione mundi nō eſt anceps quæſtio. Hæ enim omnes & ſingulæ ſuorū locorum cingulis cōſtringuntur, vt ex diſtinctione motus recti, orbicularis, & miſti cōſtat. Reſolutio (quæ eſt ſecunda pars capitis) numeroſa eſt, pro ratione obiectionum quas antè in prioribus capitibus attulerat. Ad primā ergo & tertiā obiectionē priùs allatam reſpondet negando conſequentiam; quia locus non eſt corpus. Ad ſecundam dicit, punctum & lineā non habere loca, niſi per accidens. Ad quartum (vt ait) reſolutio patet ex proprietatibus loci. Ad quintā reſpōdetur, quòd locus nō ſit in loco niſi fortuitò. Similiter ad ſextam dicitur, quòd locus non augmentetur omnino, ſed per accidens extendatur, cùm corporis continentis partes auctis partibus corporis contenti cedant. Hinc inferuntur (vt aiunt) tria correlaria. Primū ſcilicet *quòd omne corpus vi naturæ ad locū conſervationis moveatur*. Alterum *quod omne corpus phyſicum natum ſit in ſuo loco conquieſcere*. Poſtremum *quòd anima & accidentia ſint in loco per accidens, ratione ſubiecti*, vt anima *ratione* hominis, color *ratione* corporis in quo continetur.

Cœlum non eſt in loco.

Vnica quæſtio in hoc textu eſt, *Vtrum ſupremum cœlum ſit in loco?* Negat hîc eſſe in loco Ariſtoteles, quia non eſt vlterius corpus quo circūſcribatur: at affirmat eſſe quidem in loco per accidens. Negat, affirmat, dubitat, vacillat, neſcit quid dicat. Movetur, inquit, ſucceſſivè in tēpore: eſt ergo in loco. Non eſt vlterior ſphæra; non eſt ergo in loco.

In quæſtione hac Vtrū cœlum ſupremū ſit in loco? Ariſtot. mirè inconſtans eſt.

loco. Est per accidens in loco ratione partiũ, (vt hìc defendit,) non habet partes cœlũ, (vt alibi demonstrat:) ergo per accidens non est in loco. Quid? moveri ab ortu ad occasum, ab occasu ad ortum, à meridie ad septentrionem, & à septentrione ad meridiem potest, & tamen non est in loco? Dic causam quomodo hoc fieri possit, Philosophe, aut aliam rationem movendi redde. Locus cœli centrum est, (vt ais) & sic movetur. Ais quidem, sed quomodo indivisibile pũctum potest esse locus tam immensæ magnitudinis? Pars cœli est alteri parti locus (vt doces,) docesid quoq;, sed doce quomodo (cùm pars vna succedat alteri in motu, vnaq; alterã nõ cõtineat) spaciũ imaginariũ extra cœlũ, in quo spiritꝰ beatissimã vitã agũt est locus, vt insinuas. Quid somnias Philosophe? incidis in Scyllã, quippe negasti locum spacium omnino esse. Quid dicã? An cõvexa superficies est locus cœli, vt Gilbertus Porretanus defendit? Tibi magis (Aristoteles) credo, qui cõcavã esse doceas, quã Gilberto Porretano qui idipsũ quod dicit, postea coactus negat. Postremò, si cœlũ nec per se, nec per accidẽs, nec actu, nec potestate, in se, in parte, in spacio, aut cẽtro vt in loco moveatur; sequitur omnino in loco nõ moveri. Nõ per se, quia non est vltrà corpus cuius extremitate circumscribatur; non per accidẽs, quia neq; est accidens, neq; pars alterius in loco existẽtis; nõ actu, quia nulla est actu illius sedes; nõ potestate, quia tũ reduceretur ad actũ; nõ in parte, quia pars nõ cõtinet partẽ; nõ in spacio, quia tale negatur esse; nõ in cẽtro quia est indivisibile, & tantã magnitudinẽ meti nõ potest. Hęc & similia argumenta occasionẽ dederũt multis deficiendi ab Aristotele, vt à cõtentioso authore vanissimarũ opinionũ, cùm ipsã veritatẽ locri ingenio perscrutari non potuerit.

Li. 1. de Cœlo ca. 9. tex. 100 Lib. huius c. 4. text. 37.

Aristotelis error de numero & loco sphærarum.

Sed dabis mihi veniam si hanc rem articulatiùs persequar. Primũ ergo cum Christianis Patribus agnosco, Aristotelem de numero & loco cœlestium sphærarum errâsse. Nam vltra octavam Sphærã aliæ tres sunt, quarũ duæ mobiles, vltima verò & sũma immobilis existit, gloriosa nimirum illa (vt existimãt Ecclesiæ lumina) beatissimorũ spirituum sedes, in qua omnium gaudiorũ paradisus sine vllo defectu florer. Quòd verò istarũ duę mobiles sint, demõstratione triplicis motus in octaua sphęra clarissimè probatur, diurni scilicet, retrogradi, & latitudinis; quùm duo priores aliunde ei contingũt, nẽpe à duabus superioribus sphęris mobilibus, alter verò vt proprius ei conceditur. Sed esto; disputãdi causâ ponamus octavam sphærã esse primũ cœlũ, aut (si placet) ponamus secundũ veritatẽ vndecimã illud esse, vltra quod omnium consensu non ponitur aliud. Videamus nunc an argumenta Philosophi vllum pondus habeant, quibus conatur vrgere, supremũ

cœlum

cœlum non esse quidem per se in loco, sed per accidens tantũ. Per se in loco non est, quia vltrà non est aliud cœlum q̃ hunc vndecimũ orbem ambiat. Per accidens tamen est, vel in ordine ad centrũ, vel in ordine ad partes suas. In ordine ad cẽtrũ, quia sic illius superficies sẽper immobilis est, & eiusdẽ dimensio certa. Nam omnes lineæ à cẽtro ad circũferentiã sunt ęquales, & quælibet pars cœli ęquabiliter à centro, similiter quælibet pars centri ęquabiliter àcœlo distat. Cognoscitur ergo cœli locus, lociq; altitudo, cognoscitur etiam motus cœli, eiusdemq; ambitus & dimensio per centrũ; subit ergo aliquo modo rationẽ & proportionẽ loci. In ordine ad partes cõsiderandũ est, aliquid esse in loco duob⁹ modis, vel vniuocè secũdũ totũ, & sic cœlum non est in loco, vel analogicè secundùm partẽ, & sic cœlum in partibus locum habere dicitur; non quòd pars contineat totum, sed q̃ pars parti succedens alia aliam comprehendere videatur. Huc adde, quòd is debeat aliquo modo existimari locus cuiusque corporis, qui eius motioni per se convenit, eidem speciem, nomen & distinctionẽ tribuit; sed motio cœli circularis hanc speciem, nomẽ, & distinctionẽ à centro sumit: ergo centrum est cœli locus. Per idem vtique differt à recto & mixto; nam ideo circularis dicitur, quia circa centrum & mediũ perpetuò voluitur. Sed omitto istas probabiles rationes, addo alias, nẽpe quòd omnino supremo cœlo non sit locus, tum propter primum motorem qui eidem assidet, tum propter infinitam potentiã movendi, quæ illi inhęret. Quid dicam de illius figurâ aptissimâ ad motum? quid de prima natura mobilis, quæ ad motũ non requirit locum? Perstringam omnia verbo; primus motor à Philosopho *actus purissimus, agens liberrimum, infinita causa, Deus æternus definitur esse*. Siccine definitur esse? Certum est. Cur ergo locum in quo moveatur cœlum supremum quærimus? Deus est primus motor per se: ergo sine loco mobile primum movet; non eget loco; nã, tum per se non moveret. Est motor primus in movendo: ergo primò non quærit opem, non requirit medium. Sibi enim primo motori mobile primum semper movendum sumit. Hoc ratio (vt vides) suadet, philosophia vrget, non negat Philosophus, qui has præeminentes virtutes primo motori dedit. Non est levis ratio illa etiam quæ à potentiâ, figurâ, & naturâ loci petitur. Nam potentia proportionem quandam habet cum influentia, quam primo motori acceptam refert. Sequitur ergo quòd potis sit virtus in cœlo à forma propria primique motoris influentiâ nata, vt fine loco moveatur. Figura cœli formam maximè actiuam sequitur, facta & constituta semper ad motum. Quippe vt forma ad actum

Cœlum in loco per accidens

Aliquid in loco est dupliciter.

Forma ad actum figura ad motum nata.

actum: ita figura ad motum nata otiosa esse non potest, maximè cùm vtraque ab infinito motore pendeat. Natura cœli est vt sit primus locus omnium; ergo non requirit locum. Nam primum in quovis genere à lege mediorum excipitur. Præterea est primum principium efficiens actu omnis motus; non ergo (vt cætera) requirit ad suũ ipsius motũ aliud corpus, subquo moveatur. Est enim (vt iterũ dicã) principium primum, primum dico externum, actu, & efficiens, non internum, potentiâ, & constituens, vt natura dicitur.

Quæstio ista probabilis in vtrãque partẽ tutò agitãda.

In vtramque partem (studiose lector) philosophicè proposui hanc quæstionem, rationes etiam in vtramque partem adduxi; eligè quam partem velis. Tutam primam esse existimo, tutiorem verò postremã, tutissimum autem omnium vt oracula hæc relinquas Deo, qui omnia ordine, loco, põdere, in cœlo & extra cœlũ, pro suo imperio & arbitrio disposuit. Hoc solũ velim intelligas, esse quidẽ secundũ philosophum loca cœlestium spirituũ, vnde illa vulgaris distinctio nascitur de loco circumscriptiuo qui *corpori*, definitiuo qui *angelo*, completivo qui *Deo*, comparatiuo qui *accidenti* debetur. Vt ergo corpus hoc tuum mortale, & ruinosum ædificium animæ, loco cingitur: ita ad tempus anima tua immortalis alligata corpori, definitè esse in loco tam diu dicitur, quàm diu in hoc corpore ex præscripto primæ causæ & motoris operatur. Sed proprius locus cœlum est, vnde venit; divinitus enim (vt docet Philosophus) accedit. Quemadmodum ergo (si liceat sacrâ similitudine vti) columba emissa ex arca locum quietis pedi suo non invenit, donec ad arcam redijt: ita anima humana emissa è cœlo non quiescit, donec ad locum vbi creata est revertatur. Hic enim naturalis illius locus est, ad quem vi propriâ & cœlesti virtute trahitur. Sed hęc disputatio ad Metaphysicos spectat; reversus tamen ad priorem disceptationem de loco cœli, moneo lectorem vt curiosiùs non inquirat, *Quomodo cœlum moveatur? Quomodo sit in loco? Quid sit extra primum mobile?* & similia. Lumina enim mentis cœlum non penetrant, & quæ sunt in eo secreta naturæ mẽs humana non semper percipit. Suadeo igitur ne sis multùm sollicitus in istis mysterijs cœli, Deo solùm notis; satis est si innixus rationi probabiliter disputes. Nã sicut qui nimis intẽti intuẽtur solẽ, intẽsione luminis facti sunt cęciores: ita qui nimis alta contendunt sapere, evadunt sæpè stultiores. Hoc vrgeo magis, quia hodiè nõnullos video Astrologos qui contemplantes cœlũ idipsũ idõlum faciũt. Existimãt enim Deũ nihil posse agere fine cœlo, sed primũ in illud influere, & sic per illius partes, vires, & virtutes, hęc inferiora gubernare, Sed totò (vt aiunt) cœlo, de cœlo disputates erãt. Nã quamvis Deus

Sũt Spirituũ loca secundũ Philosophum Loci distinctio secũdùm locata.

Lib. 2. de Gen. Animal. cap. 3

divino

divino illo corpore (vt loquar cum Philoſopho) ad multa effecta producenda in inferiore hoc globo mundi vtatur; eſt tamen is qui cœlũ & terrã ex nihilo creavit, & eſt is quem cœlum, & terra, omniaq; in ijs creata non capiant: is (inquam) eſt, qui vocem hanc omnibus creatis dedit. ACCIPE, REDDE, TIME. Loquuntur (inquam) omnia à Deo creata ingrato homini, ACCIPE, REDDE, TIME, id eſt, ACCIPE à nobis omnia quæ in nobis Deus tuâ cauſâ creavit; REDDE, Deo gratias, nam hoc ſolùm officiũ poſtulat; TIME, id eſt, caue ne nobis datis abuſus, iram, iuſtitiam, pœnã mereare. De omni abuſu creatorum non eſt huius loci ac inſtituti diſputare. Huc ſpectat meũ ſolum conſilium, vt nimiâ curioſitate in abditis & occultis naturę oraculis perquirendis non offendamus naturæ authorem Deum.

Diſtinctio quæſtionis motæ ex quinto capite, Vtrum cœlum ſupremum ſit in loco?

Defenditur hæc quæſtio ex Ariſtotele

Affirmatiuè, nempe quòd ſit in loco ſed analogicè ſolùm, & per accidens, quod probatur

1 A comparatione ad partes, quarum aliæ ſunt inferiores ſpheræ, aliæ verò partes ſui: vtroque modo per accidens (vt quidam defendunt,) eſt in loco. Nam vt (Themiſtius ait) ſupremum cælum ratione orbis proximi, quem cava ſuperficies continet & tangit, in loco eſſe dicitur quoad *locare*. Tangit enim orbem Saturni, & quodammodo continetur ab illo. Quòd ſit in loco quoad partes ſuas D. Thomas defendit, quia partes quibus conſtat, licèt inter ſe continuatæ ſint, vnaquæq; tamen in altera ſibi cohærente, vt in loco ineſt, dum aliæ alias per orbem contineant.

2 Ab ordine ad centrum, & ſic etiam in loco eſſe dicitur: quia hoc modo illius ordo, altitudo, diſtantia, proportio, motus rectiſſimi cognoſcuntur.

3 A relatione ad ſpaciũ vltra cœlũ poſitũ, quod ipſe Philoſophus inſinuat, cũ dicat nihil eſſe extra cœlũ, præter ea quæ ſempiternã beatiſſimamq; viram agunt; intelligit Deum, & ſpiritus beatos qui illic habitant.

Negativè, nimirum quòd non ſit in loco omnino, licèt totaliter moveatur. Rationes quibus hoc ipſũ probatur, petũtur

1 Ab infinita potentia primi motoris aſſiſtentis cœlo, vt fingit Philoſophus; at abſurdum eſſet (vt patet) infinitam potentiam loco finito egere, ad primum & divinum ſuum mobile vertendum.

2 A prima lege & proprietate principij in quovis genere, nimirũ vt excipiatur principiũ ab eo quod alijs cõmunicat. Exempli cauſâ, materia & forma dicũtur alia procreare, non autẽ dicuntur ipſa procreari. Ratio eſt, quia ſunt prima principia. Similiter ſupremum cœlum dicitur primùm omnia ſub ſe in mundo collocare, non verò ipſum collocari dicitur, quia eſt primum principium collocandi.

3 A proportione influentis & influentiæ; influens est primus motor, qui non careat loco vt moueat. Influentia est potentia cœlo data, quæ externum corpus non requirit vt moueatur. Nam vt aliquid actu & propriè moueatur, nõ requiritur vt alio corpore ambiatur: sed vt acquiratur aliud aliudque Vbi, quod etiam in spacio vndique inani acquiri posse, ex dictis Arist. postea constabit.

4 A forma & figura cœli, quarum illa est actus simplicissimus, hęc ad ipsum motum circularem nata. Neutra egens loco ad motum, quia vtraque est prima causa motus; imo forma cœli vt est actus, est ipsa quidem motrix, quæ influentiam motoris sentiens non potest esse otiosa.

5 A naturali ratione in textu positâ, quia non est aliquod corpus extra cœlũ, ne in infinitum corporum habeatur moles & multitudo, & proinde sequitur nõ moveri in loco, sed solùm per potentiam motoris primi, qui loco non eget.

Argumenta contra affirmativam partem quæstionis.

Opp. *Videtur quidem absurdum quod defendis, nimirum cœlum esse in loco secundum partes. Nam si inferiores orbes intelligas, quâ fieri potest vt supremum cœlum ab illis contineatur, cùm potiùs illos à supremo cœlo contineri manifestè constet? Præterea, cùm nullam omnino mentionem inferiorum sphærarum in tota disputatione de loco faciat Philosophus, non est probabile illum hic cœlum in loco per accidens posuisse. Si partes proprias intelligas, primùm doce quomodo in circulo sint partes? & si sint, vtrũ definiantur esse homogenea vel heterogenea? At cùm constet neutras esse, redde rationem quomodo dicis esse in loco secundum partes? At dicis in ordine ad centrum esse in loco cœlum. Miraculi quidem instar hoc est, vt immensum corpus indivisibili puncto mẽsuretur; at si mensuretur, dic in quo genere dimensionis hæc cœli mensura ponatur? De relatione ad spaciũ extra cœlũ nihil dicã. Nã si sit tale quod infinitum, aut erit plenũ, aut vacuũ; si plenum tum sequitur q. sit corpus extra cœlum, quod negatur; si sit vacuum, in illo non erit motus, vt postea probat Aristoteles multis argumentis in tractatu de Vacuo.*

Cœlum per accidens solũ in loco.

Resp. *Magnopere laudo hoc genus pressum & succinctum disserendi, præsertim in hoc longiore tractatu loci, in quo si omnia fusiùs dicantur, volumen non sufficeret. Respondeo singulis pari brevitate, & dico cœlum esse per accidens & analogicè solùm in loco tam in ordine ad partes, quàm in ordine ad centrum. In ordine ad partes vel subiacentes, vel ulitas et coherentes. Si illas respicias, cõsidera & perpende quomodo ijsdem remotibilis motus rapidissimus*

primi

primi mobilis tẽperetur, & quomodo illarũ partes partibus alterius cõmuẽtur vnde nõ solũ moderatio motus, sed etiam iusta proportio dimensionis sumitur, quæ aliquo modo sunt conditiones loci. Si verò has partes, nempe insitas & confusas, cum cœlo intelligas, respondeo esse etiam in loco, quia hæ quoq; partes sunt continuæ, contiguæ, & successivæ, mutuò seinvicem complectentes, vt loca solent locata. Si vrgeas non esse partes cœli, respondeo esse respectu hominis, aliarumq; rerum quæ differentias loci comparatione factã ad cœlũ habẽt, partesq; hæ quodãmodo dissimilares dicuntur; quia codẽ non appellantur nomine cum toto, sed ex officio & actione aliud aliudq; sortiuntur nomen: vt vna pars orientalis, polaris altera, alia occidẽtalis dicatur. De cẽtro vrges aliquid, sed dico centrũ esse locũ, non physicæ proportionis, sed Mathematicæ dimensionis: non proportionis, quia est indiuisibile, at dimensionis, quia ab eo lineas ducimus. Vnde altitudo, mensura, motus & ordo cœli patent. De spacio extra cœlum vacuo corpore, spiritibus pleno, siue fictum sine vere positum à philosophis, dico (non obstante quod nihil physicè moueatur in vacuo, vt rectè probat postea Aristoteles) moueri tamen Metaphysicè per infinitam potentiam motoris primi, quem Aristot. præesse cœlo, idemq; circa centrum in sempiternum verſare arbitratur.

Centrum est locus dimensionis non proportionis.

Argumenta contra negativam partem quæstionis.

Opp. *Vt liberum sit in vtrãq; partem quæstionem hanc ingenioso lectori probabiliter tueri, vrgeo nunc cœlũ verè esse in naturali loco. Alicubi esse & esse in loco idẽ sunt; sed cœlũ est alicubi: ergo est in loco. Si vltima sphæra nõ moueatur in loco, successivè in tempore nõ describeret circulos; at in tẽpore successivè describit circulos: ergo est in loco. Maior constat, quia successio motus localis locũ naturalẽ arguit. Præterea vltima sphæra mouetur; sed non alio motu q̃ locali: ergo mouetur loco. Nõ alio motu mouetur, quia in cœlo nec generatio, nec corruptio, nec augmẽtatio, nec diminutio, nec alteratio, sed sola localis motio & mutatio est. Insuper secundũ Astrologos sũt plures orbes vltra primũ mobile Arist. ergo primũ cœlũ quod ille posuit verissimè in loco continetur.*

Resp. *Alicubi esse & esse in loco idem sunt, si proprie non improprie, si simpliciter non per accidens, vt hoc in loco considerentur. Ad secundum argumentum dico, successivè circulos describere, arguere motum localem & locum in omnibus præterquam in primo mobili, quod est primum actuale (vt loquuntur veteres) principiũ mouendi & locandi alia. Quod vrges tertio in loco ab enumeratione motuũ probata, nullũ conuenire cœlo nisi motũ localẽ, respõdeo nec illum, si proprie & naturaliter intelligas. Ad postremum respondeo cõsentiendo tecum, esse quidem plures cœlos vltra octauam sphæram. Sed hoc posito quod sit primum, verissimè sequetur illud quod Philosophus posuit, nimirum sine loco volui & agitari. Et certè istu insinuatio erroris contra Aristotelem levis est. Nam quis non existimaret splendidum, ornatum*

Alicubi esse & esse in loco propriè idem, per accidens non.

& gloriosum illum octauum globum, tot & tantis sideribus vestitum, esse omnium primum quod movetur? Addiderunt Astrologi alios mobiles duos, Theologi immobilem vnum. Sed attende, paucorum est invenire, omnium ferè addere inventis.

Dubia quædam obiter proposita & resoluta de Loco.

Quid sit Deũ esse in loco cõpletè.

Anceps sum animi adhuc in multis de loco, dialogi more quæso agamus paucis. Primùm ergo iam quæro *Quomodo Deus sit in loco?* Deus est in loco completè. Sed quid est esse in loco completè? Est omnem locum rem que subiectam suâ præsentiâ replere. At quí fieri hoc potest, cùm Deus sit simplicissimus actus, qui dividi non potest? Idcirco hoc magis fit, quia vbi est, ibi secundum totum est. Nam dividi non potest divina essentia Dei; sed vt anima humana dicitur à Philosopho esse tota in toto, & tota in qualibet parte minoris mundi, id est hominis: ita Deus est totus in toto, & totus in qualibet parte totius vniversi? Quid? an in puncto est Deus? Est vbiq; cur quæris? Quî fieri hoc potest, cùm cœlum non capiat Deum? Fit, quia sic placet Deo, vt cœlum & centrum illius præsentiam capiant. At hæc sunt infinita; quomodo igitur numen infinitum capiunt? Non capiunt vt locus locatum, sed vt effectus causam. At causa essentialiter est in effectu. Sic deus. Quid? an in malis? Est quidem in malis. Absurdum hoc est, vt summum bonum sit in summè malis, Deus iustitia est, & sic est in malis. At iustitia est accidens Dei, non ipse Deus. Imo iustitia in Deo est ipse Deus; nam (teste Philosopho) non est in Deo accidens. Complet ergo Deus cœlum, terram, & Orcum. Complet, & tamen est quiddam maius quàm quod mũdus possit continere. Dixisti modò continere. Dixi; sed cõpletiuè, quia nullus locus illius præsentiâ, nullus locus illius essentiâ vacat. At si essent mille mundi, (finiti cùm sint) illius maiestatem non possent circumscriptè, vt loca locatum, sed completè, vt effecta suũ principium capere.

Anima & Angelus quomodo à loco capiantur definitè.

Aliud dubium nunc moveo de anima aut angelo, *Quomodo sint in loco?* Sunt in loco definitè. Sed quid (quæso) est definitè esse in loco? Est illic esse, vbi spiritus operatur. Ergo animus humanus est in capite aut corde. Esto. Videtur ergo circumscriptè in loco contineri. Quid probas? Quoniam illis corpusculis circumscribitur. Erras, si dicas circumscribi; nam spiritus expers est corporis, & loco corporeo non alligatur, in capite tamen aut corde animus

mus humanus ineſſe dicitur, quia ex præſcripto primi motoris ad illas ſedes pro vitæ tempore deſtinatur, ibiq; organis corporeis & potentijs tanquam proprijs vſus (dum vivit homo) operatur.

Quid (quæſo) de intelligentijs & earum locis exiſtimas? Idem prorſus ac de animo. Nam Sphæris cœleſtibus aſſiſtentes, & intuentes primum motorem, ſine omni defatigatione & tædio agunt in ſempiternum. Hoc cœlum corpus animatum non ſemel dicitur, non quòd animam inhærentem, ſed quod animam aſſiſtentẽ habeat. Aſſumpto corpore aliquando apparet angelus, an non tum in loco? Apparens corpus eſt, non verum; apparens, vt *color viridis*, non verũ, vt organicum corpus hominis: non ergo naturæ vi in loco eſt, nec vi o'ẽto modo, ſed divinâ virtute (vt aiũt) definitivè. Vt (ſi liceat ex ſacris exemplum petere) conſtat in angelo, qui Tobiæ iuniori apparuit; vſus eſt edere, & potare, & tamen nec edit, nec potavit, vt ſacræ literæ atteſtãtur: quod tamẽ feciſſet, ſi verũ corpus aſſũpſiſſet. Sed attende, me non omnino negare quin fieri poſſit vt ſpiritus vera corpora aſſumant; hoc tamen fit divinâ potentiâ, non vi naturę, ſicut creditur de illis Sanctis, qui in ſignum reſurrectionis Chriſti multis in Sancta civitate apparuerunt.

Cœlum quomodo anima tũ dicatur.

Angeli poſſũt virtute divinâ vera corpora aſsumere.

Satisfactum mihi abundè eſt, ſed adhuc vnum dubium ſupereſt, nimirum *An angelus poſſit eſſe in duobus locis ſimul*? Certè non poteſt vi ſuâ, quippe eſt finitæ naturæ, & definitè *loco vno* ineſt. Cæterũ divinâ virtute fieri hoc quidem poteſt, vt conſtat in anima humana, quæ licèt tota & primariò in vna parte ſedeat, puta in corde, in ſingulis aljs tamen partibus corporis eſſentialiter, vt in diverſis locis, ſimul ſemelque ineſt. Hiſtoria notatu digna eſt, quam orator de duobus Arcadibus familiaribus in diverſis hoſpicijs locatis narrat, quorum alter alteri in ſomnio bis terve apparuit, opemque miſerabili voce imploravit. Certum eſt (dum vixit amicus) animam in proprio corpore fuiſſe: at quis in ea viſione negat, eandem familiari ſuo tum etiam apparuiſſe, opemque contra truculentũ homicidam implorâſſe? quam ſi præſtitiſſet admonitus, ille alter non periiſſet; at neglexit, & monitus ad portas civitatis craſtino mane amicum occiſum reperit.

Angelꝰ nõ poteſt eſſe in duobus locis ſimul, niſi ex potentia diuĩnâ. 1. lib. de Divinat.

Omitto iſta. Sed quoniam (Ariſtotele teſte) locus ſit res cognitu difficillima, da veniam ſi adhuc plura de illo quæram. Dic ergo quomodo ens abſolutum, quomodo ens reſpectiuum habeatur? Dico locum bifariam conſiderari, vel pro *per ſe ſignificato* (vt aiunt), & ſic eſt ens reſpectiuum de prædicamento vbi, à ſuperficie concava corporis continentis realiter diſtinctum, & etiam realiter in corpore continente

Locus vt ens tũ reſpectiuũ tum abſolutũ.

continente positum: vel pro denominato, & sic ens absolutum dicitur, estque nihil aliud quàm superficies concava corporis continentis, immobilis primò: cui definitioni si attexas superiùs attextam Relationem, omnibus numeris perfectam & absolutam loci definitionem invenies.

De loco avis aut piscis moventis per aëra aut aquam

Sed vlteriùs quæro, *An locus avis volantis, aut piscis natantis sit superficies aeris vel aquæ?* Videtur mihi quidem esse potiùs substantia vtriusque quàm accidens; at accidens esset si locus superficies definiatur esse. Quòd sit potiùs substantia hinc constat, quia ante divisionem continui tota substantia fuit, quomodo igitur nunc (quæro) subitò tot superficies in motu *avis* aut *piscis* de novo generentur, & iterum in momento (locis mutatis) extinguantur? Respondeo quòd licèt ante motum piscis, aut avis, alteriusve corporis aër & aqua sint integræ substantiæ, divisione tamen factâ, perpetuò fieri ad proportionem dimensionum novas superficies. Sed an nova in omni motu & gradu fabricentur loca? quæstio est: si dicamus esse respectu particularis locati, absurdi nihil sequetur; si verò negemus respectu centri aut terminorum fixorum in cœlo, à ratione non est alienum. Sed rationem quæris, quomodo hæ superficies de novo generentur? Ex divisione (dico) continui, & locatione solidioris corporis tenues partes aëris & aquæ perforantis. At nihil in instanti generatur. Verum est nisi ad evitandum vacuum, & sic in instanti partes aëris & aquæ, amotis partibus volantium natantiumque clauduntur, superficiesq; concavæ alijs partibus aëris & aquæ continuæ fiunt.

Nulla generatio accidentalis in instanti.

Adhuc non possum acquiescere; animus enim est cupidissimus sciendi: *Quomodo Deus (cùm sit infinitus) in omnibus & singulis locis & rebus secundùm totam essentiam ineſt?* Video cerebrosam curiositatẽ & curiosam cerebrositatem tuam; cave ne cereas tuas alas (si nimis in altum voles) sol iustitiæ suæ æstu liquefaciat. Vide quæso Oceanum, qui in omnes riuulos fonteſque secundùm substantiam fluit, est tamen Oceanus omnibus fluminibus & aquis per venas terræ fluentibus maior. Ita à Deo omnia sunt, in quibus secundùm essentiã est, & tamen quiddam his omnibus maius, excelsius, diuiniusque est Deus. Intuere causas vniuersales rerum, considera effecta in quibus secundùm totam essentiam insunt; non tamẽ inficias (vt opinor) ibis, quin causæ priores & vniversaliores sint effectis suis. Fac quæso comparationem (si liceat humana cum diuinis comparare) & videbis persimilem rationem in Deo, qui est prima

Deus ineſt omnibus.

causa

cauſa omnium, & in omnibus manens ſecundùm totam eſſentiam, & tamen in ſe eſt maior & vniverſalior, quã vt eũ totus mundus capiat, Satisfaciant hæc duo exempla curioſo ingenio tuo, ſi pergas reſpondebo vt Sanctus pater reſpondit tui ſimili, quærenti Quomodo Deus *induraſſe aut odiſſe* hominẽ potuerit in vtero matris, & tamẽ non ſit author peccati? tu (inquit) diſputa, ego mirabor. Rectè Philoſophus de principijs, non eſt quærenda ratio, nedum diſputandum quomodo hoc vel illud Deus faciat, ſatis eſt Deum nôſſe in quo non poteſt eſſe contradictio.

CAP. 6.

An vacuum poſſit eſſe in rerum natura?

AFFINITAS magna eſt inter locum & vacuum, & proinde non abſimilem doctrinæ methodum & ſeriem in hoc atque illo tractando Ariſtoteles nunc ſequitur, aitq; non minùs ad phyſicũ pertinere de vacuo, quàm de loco diſputare. Provinciam ergo hanc aggreſsus, vnam movet quæſtionem, & in ea duas opiniones diſcutit. Prima eſt ponẽtium vacuum, altera negantium, vtrãq; ad calculos vocat, & argumenta in vtramq; partem ducit. Prima opinio vulgaris fuit, eſſe quidem vacuũ, quoniam imperita plebs ſeu multitudo, non capax philoſophiæ, arguebat aerem omneq; corpus quod ſenſibus non obijcitur eſſe vacuum. Sed hunc errorem (vt docet Philoſophus) refutavit Anaxagoras, cuius tamen demonſtratio (vt ait) non ſimpliciter ex neceſſarijs conſtat. Ratio Anaxagoræ hęc fuit, quicquid aëre plenum eſt nõ eſt vacuum; ſed ſpaciũ q̃ imperita multitudo vacuum eſſe putat eſt aëre plenum: ergo ſpacium quod imperita multitudo putat eſſe vacuum non eſt vacuũ. Aſſumptionẽ probat Philoſophus à duobus ſignis ſeu exemplis, veſicæ ſcilicet & clepſydręveſicæ, quę inflata eſtimatur à plebe vacua, ſed nõ eſt, quia aere plena compreſsioni non cedit; clepſydrę, quę non admittit aquã priuſquã aer incluſus faceſſerit. Hæc (inquit Philoſophus) refutatio, licèt vacuũ tollat, nõ eſt ſimpliciter vera & neceſſaria. Clepſydra eſt cavũ inſtrumentum perforatum, quo hortulani guttatim, imbre quaſi defluente, herbas irrigant, ex quo nihil aquę per foramina meatuſq; inferiores

Anaxagoræ ratio qua probavit nõ eſſe vacuum.

feriores fluit, ſuperiore orificio obſtructo; ratio eſt, quia aër non poteſt evolare vtrinq; clauſus. In ſecunda parte huius capitis in medium profert quinque rationes veterum, qui ponebant vacuum eſſe.

Ratio 1. ponentium vacuum.

Prima ſic ſe habet. Eſt motus localis: ergo eſt vacuum. Argumẽtum hoc modo probat, quia illud quod movetur recipitur aut in plenum, aut in vacuum, ſi in vacuum habetur propoſitum, ſi in plenum duo corpora erunt in eodem loco, ſeſeq; indiſcriminatim permeare poterunt; quod nec ratio, nec philoſophia, nec ipſa natura ferunt. Hue accedit authoritas Meliſſi, qui reſpectu motus neceſſario ponendum

2 eſſe vacuum exiſtimabat. Secunda ratio hæc eſt, condenſatio corporum concedenda eſt: ergo admittendũ eſt vacuum. Ratio tenet, quia cùm aliquid condenſatur comprimiturque, vt aqua gelu concreta, aut ſpongia manibus preſſa, partes propinquiores fiunt. Simile eſt exemplum de dolio, quod tantundem vini capit cum vtribus, quantum ſine illis; hoc autem aliunde non obvenit, niſi quoniam inſunt ijs corporibus inanes multi meatus, in quos partes à ſe priùs diſtantes contrahuntur. Negari igitur non poteſt quin ſit vacuum.

3 Tertia ratio à naturali augmentatione rerum animatarum ſumitur, quæ cùm fiat hauſto in corpus & diſtributo alimento, neceſſe eſt vt ſint partes inanes, in quas alimentum ſeſe inſinuet, ne multa corpora ſimul in eodem ſitu conſtent. Hanc rationem Lucretius approbat,

Lucret. 1. Lib. verſ. 351.

Diſſipat in corpus ſeſe cibus omne animantum,
Creſcunt arbuſta, & fœtus in tempore fundunt,
Quòd cibus in totos vſq; à radicibus imis,
Per truncos ac per ramos diffunditur omnes,
Quod (niſi inania ſunt quà poſſunt corpora quæq;
Tranſire) haud vllâ fieri ratione videres.

4 Quarta ratio eſt ab experimento vaſis cineribus pleni, recipientis tantum liquoris, quantum recipere potuit ſi vacuum fuiſſet, quod

5 certè fieri non poſſe videtur ſi non admittatur vacuum. Poſtrema ratio Pythagoreorum eſt, qui exiſtimabant probabiliter non poſſe res corporeas & continuas diſſociari abſque vacuitate, niſi penetrationem corporum velis admittere. De ſomnio Pythagoræ nihil hìc dico, qui poſito infinito vacuo, aëre pleno extra cœlum, exiſtimabat cœlum quoſdam ſpiritus quaſi reſpiratione ad ſe attrahere, quibus res inferiores præcipuè numeros diſiungeret ſepararetque. Sic inane extra cœlum eſſe, ſed inaniter aëre plenum; ſic cœlum eſſe quaſi animal quod reſpiratione eget; ſic oris ſpiritu res in inferiore hoc mundi globo ſecundùm ſpecies, loca, & ordines ſeparari fabulatur.

Pythagoræ de inani ſomniũ.

Sed

Sed ſub pallio & fabulâ myſterium eſt, quòd ſit ſpiritus extra cœlum, id eſt, Deus; quòd ſit ſpacium infinitum in quo Deus infinitus ineſt; quòd cœlum tanquam animal ſpiritus ad ſe quaſi reſpiratione trahat; & certè trahit. Nam ſpirituum primus in ſempiternum illi aſſiſtit, novoſque ſpiritus, id eſt, influentias & virtutes eidem ſuggerit; quòd hâc reſpiratione primùm numeros, tum alias ſubſtantias & affectus ſeparet. Quid rides? Fabula hæc non eſt; nam cœlum eſt corpus animatum per animam aſſiſtentem, non per animam inhærentem, vt vides. Cœlum ab anima aſſiſtente ſpiritus, id eſt influentias & virtutes recipit, vt etiam vides; cœlum perpetuò in hæc inferiora influit, vt (ſi non ſis cæcus & imperitus rerum) vides. Cur ergo non vides cœlum formas naturales per influentiam gignere, quibus rerum diſtinctio eſſentialis & ſeparatio conſtat? At prima diſcretio numerorum eſt ſecundùm Pythagoram, vt ais. Eſto, ſed dic mihi an intelligas quid ſibi voluerit Pythagoras per numerum? Certè (ni fallor) intelligit principia rerum, quæ primùm diſtincta, rerum aliarũ diſtinctiones faciunt. Quod intelligat principia hinc conſtat, quia aiebat numeros eſſe totam ſubſtantiam rerum, ex potentia & actu, ex pari & impari conſtitutam. Lege Plutarchum de numeris Pythagoricis, libro primo de Placitis philoſophorum, capite tertio, & ſi attentiùs legeris, lectaque intellexeris, ingenium ſapientis philoſophi non ridebis. Expectas forſan (ſtudioſe lector) vt hic pro more nunc meo vela expandam orationis meæ, dubiaque permulta limatiùs expendam: ſed memor tui, & non oblitus mei, brevitati ſtudeo, eamque quæſtionem iam in textu motam & diſcuſſam novis & phaleratis verbis iterum non ornabo. Aliam etiam rationem addo, cur in hoc tractatu de vacuo ſim brevior, quoniam ex oppoſitione loci iam ſatis demonſtrati, quid ſit vacuum facilè patebit; & quoniam de inani flumen orationis effundere, eſſet de non ente pluribus inaniter diſputare.

Somnij eius interpretatio.

2. Cœl. tex. 13.

Per numeros Pythagoras rerum principia intellexit.

Diſtinctio quæſtionis in capite à Philoſopho diſcuſſæ, Vtrum ſit vacuum in rerum natura?

Duo

Experientia, quæ est multiplex; vt constat

1 In aquarum ductibus; experimur enim in illis aquam ascendere, ne admittatur vacuum. (defluit.
2 In clepsydra, cuius obstructo superiore meatu aqua nõ
3 In dolio vndiq; obturato, quod liquorem non effundit, si non sit perforatum.
4 In subitaneo motu gravium sursum, & levium deorsum contra naturam, ad prohibendum inane. (intret,
5 In follibus clausis, & nullâ vi aperiendis, si aer non
6 In aquâ gelu concretâ, quæ vas æneum aut ferreum disrumpit sæpe, ne fiat vacuum.
7 In cucurbitulis, quibus ab altis partibus corporis humores extrahuntur.
8 In scorpionibus bellicis, qui tartareo pulvere accenso aereq; consumpto, magno murmure & impetu globulos emittunt subitò, aut disrumpuntur.

Mille alia sunt experimẽta quę hoc demonstrant esse verum, sed hæc sufficiunt ad adolescentulorum ingenia instruenda.

Duo probant vacuum non esse,

1 A definitione vacui, vt sit *locus solùm imaginarius, nõ verus, nullo corpore repletus, aptus tamen repleri*; sed tale non est ens in rerum vniversitate, quia natura res fictas spurias, non filias agnoscit suas.
2 A divisione rerum, quia omnia simplicia & mixta in loco non in vacuo conservantur. Si enim locus sit principium conservandi, vacuum rebus pernicioſum erit.
3 Ab oppositione loci & vacui, quorũ altero in rerum natura posito alterum tollitur: at locus omnium cõsensu ponitur in rerum naturâ: ergo vacuum non admittitur.

Ratio seu philosophia, quæ demonstrant nõ esse omnino, hoc modo

4 A motione rerum, quæ quidem non potest esse sine loco; quia omnis motus est successivus, at successiv⁹ esse nõ potest sine pleno; nam plenum est causa successionis.
5 Ab vnione omnium corporum à primocœlo ad cẽtrũ, quæ arguit vniversum esse plenũ non vacuũ. Nam cohærentiam appetunt omnia, tum vt se mutuò conseruent, vt membra totius, tum vt cœli influentiam & ipsa recipiant, & eandem receptam alijs communicent vicinis. Hinc est quòd natura abhorreat vacuo, quia hanc naturalem societatem & vnionem dissoluat.
6 A conditione singularum rerũ, quæ sic appetunt commune bonũ vniversi, vt sæpe videantur propriã naturã & bonũ relinquere, ne admittatur vacuũ: sic sponte ignis deorsum & saxa sursum volãt ad prohibendũ hoc monstrũ.
7 A demonstratione Philosophi, vbi docet cœlũ esse rotundum non quadratum, ne inęqualitas figurę vacuũ induceret. Huc adde illud à refutatione Epicureorũ & Pythagoręorum qui extra cœlum posuerunt vacuum.
8 A ratione vsus, quam nemo philosophorum vnquã demonstravit. Nam quorsum otiosè natura vacuum admitteret, cùm loco & ordine omnia disposuisse sufficiat?

Lib. 1. de Cœlo cap. 4. text. 27.

Opp.

Opp. *Plenum eſt ergo vacuum eſſe poteſt; ratio ſequitur, quia plenum & vacuum ſunt privativè oppoſita, quorum ſi vnum ſit in rerum natura, alterum eſſe poteſt.*

Reſp. *Plenum & vacuum ſunt privativè oppoſita nomine, re verò contradictoriè. Nam plenum & vacuum ſunt quaſi diceres plenum & non plenum; Eſt enim vacuum locus non plenus, id eſt, ſine omni corpore.* Plenum & vacuum re contradictoria.

Opp. *Ne in immenſum fluat oratio, manum extenſam in pugnum contraham, multaq; argumenta in vno perſtringam. Chaos fuit ante creationem mundi: ergo vacuum. Nam quid aliud eſt chaos quàm locus expers corporis, qui tamen compleri poteſt? Quid praterea exiſtimas de ſpacio extra cœlũ, q; tot philoſophorũ conſenſu poſitum arguit vacuũ eſſe? quid inſuper de quadratâ figurâ Empyrei cœli, quam Chriſtiani Patres, nobiliſſimi philoſophi typicè defendunt? quâ poſitâ neceſſariò erit vacuum in angulis figura, ſive moveatur ſive nõ moveatur; at ſi ſit corpus Phyſicum naturaliter moveri poteſt: naturaliter ergo poteſt eſſe vacuũ ex ipſo motu angulari, cũ illius figura quadrata nõ rotũda ſeu circularis dicatur. Pergo, & à te quæro Quomodo lac in ebullitione rareſcat ſine vacuo? Aër aneũ vaſculũ in fundo non penetrat, neq; lac ipſum, cùm ſit aere denſius, viam ſurſum eidẽ ingredienti cõcedit. Satisfacias mihi velim, quomodo aqua frigidiſſimo cœlo cõcreta, in vaſe ferreo, aneo, aut plumbeo vndiq; obſtructo anguſtiorem locum occupet, ſi non defendas vacuum; certum eſt aërem non ſubintrare: quid ergo remanet niſi vacuum? Neſcio quid reſpondeas, ſi dicam duas tabulas arte planiſſimas factas & copulatas ſeiungi non poſſe ſine vacuo, quippe in ſeparatione vel admittendum eſt vacuum, vel fatendum eſt corpus aliud in momento ſupplere locum. Sed ex Ariſtotele probatur, quòd omnis corporis motus ſit ſucceſſivus. Quid reſtat? ſi natura tantopere horreret vacuum, quodvis individuum naturale minus eſtimaret ſuum privatum bonum quàm admitteret vacuum, quod bono communi opponitur. Sed philoſophia hoc contrarium docet, quia natura (vt dici ſolet) reflectitur in ſeipſam, nec alterius bonum niſi gratiâ ſui quærit. Si ergo aliquando ſaxa & ponderoſa corpora ſurſum rapiantur, hoc non fit niſi innatâ naturâ, ſi rem ſingularem ſpectes. Nam bonum amabile eſt quidem commune, ſed maximè vnicuique proprium.* Cœlum Empyreum Theologorum quorundã cõſenſu quadratum. Eth. 8. cap. 2.

Reſp. *Primùm dico, hoc quod in primo loco vrges nihil pertinere ad evertendam poſitionem noſtram. Nam et ſi detur fuiſſe ante conſtitutionem mundi vacuum, non tamen ſequitur aut nunc eſſe, aut olim fuiſſe in rerum naturâ, quoniã tum rerum natura non extitit. Sed vlteriùs reſpondeo Chaos non fuiſſe vacuum, id eſt, non fuiſſe tale ſpacium in quo erat naturalis aptitudo ad ſuſcipienda corpora. Nam ſi fuiſſet naturalis aptitudo, tum etiam fuiſſet naturale aliquod agens quod eandem aptitudinem potuiſſet reducere* Chaos nunquam extitit vacuum.

in

in actum: at quis philosophorum audet dicere, agens naturale hoc posse efficere? Praterea, in ordine creationis per chaos multi intelligunt materiam primã (quæ est veluti rudis indigestaq; moles) imprimis factã fuisse, ex qua omnes & singulæ rerum formæ per potentiam activã naturæ operantis educebantur. De spacio extra cœlum supremum fabulæ multæ narrantur, si tamen tale esse probetur, quod adhuc non probas, idem vacuum esse tibi non cõcedo. De quadratura empyrei cœli quod est (vt tuentur Theologi) cœlestis patriæ beatorũ, dico primùm in quæstione esse an idem moveatur? an immobile consistet? tum sive moveatur, sive non, negatur in illius angulis latere vacuũ, quia non habet naturalem aptitudinem ad aliud corpus admittendum. Ad quartum & quintum argumentum dico nec rarefactionem lact, is nec congelationem aquæ vacuum docere. Nam quamvis rarum corpus maiorem locum, & condensatum corpus minorem locum occupet, in rarefactione tamen & plenitudine partiũ & in ipsa compressione, vel aliud corpus admittitur, vel vas in quo aqua gelu cõcrescit violento motu disrũpitur, vel aqua sic conclusa in frigidissimo loco cõcrescere nõ potest. Quod addis de tabulis cõiunctis & separãdis parùm vrget, quia admitto aliud corpus in momento succedere, aut ipsas tabulas non posse æqualiter à se invicem separari; ratio est, ne admittatur vacuũ. Postremũ argumentũ, quo probas ab hypothesi vacuũ esse, suas vires habet. Sed attende, q̃ mira sit vis naturæ in conservando cõmuni & universali bono. Nam cùm totus mundus ex membris vnitis consistet, non est pars vlla quæ invita recusset periculum, si vnquam commune bonum violetur; imo potiùs contende contra suam propriam & peculiarem naturam agere, movere, luctari, quàm pax universa aut salus pereat. Hinc flamma sæpe cœlitus devolant; hinc saxa ingentia sursum rapta aliquando visa sũt in aëre pendere, ne monstrum hoc infestum naturæ fiat. Quemadmodum ergo manus, humani corporis membrum, se frequenter ictibus exponit, vt caput à vulnere, hominemque ab interitu servet: ita quælibet pars naturæ communi bono sic consulit, vt potiùs damnum sui & discrimen subeat, quàm patiatur ius universalis naturæ vulnerari. At dicis tu planè contrarium, nempe cuiq; rei naturali insitum & innatum esse, vt sibi sit affectu & naturâ proximum. Verum hoc est si respicias huius vel illius bonum: at si bonum commune spectes, planè est falsum. Ratio est, quia vt pars est propter totum: ita naturali prodensione magis ad bonum totius, seu commune bonum, quàm ad suum proprium & peculiare res quælibet inclinatur. Non idcirco reflecti natura in seipsam dicitur, quòd privatum bonum communi anteponat, sed quia communis boni procuratio in ipsius rei privatæ commodum & emolumentum cedat.

Cœlum Empyreum cur admittat vacuum.

Opp. Quicquid movetur motu locali recipitur aut in plenum, aut in vacuũ (tertium enim non datur;) si in vacuum habetur optatum, si in plenum

tum

tum id quod priùs implebat locum vel adhuc manet in eo (& sic sunt duo corpora simul in eodem loco) vel recedit, idq; ad alium locum plenum aut vacuũ; si alterum vacuum sit locus in quem recedit, habetur propositum; si verò sit plenus, idem quod superiùs intuli sequetur absurdum, duo nimirum corpora esse in eodem loco simul.

Resp. Recipitur quidem corpus in plenum, quod se diffundit & vlnis suis quasi amplectitur amicum; non ergo dicitur plenum, quia tum alio corpore est refertum, cùm successit alterum, sed quia continuo motu & successione corporum in eo existentium nunquam est vacuum.

Opp. Sunt quinq; obiectiones in textu quibus probatur esse vacuũ; quid illis respondes? prima est à naturali motu, secũda a condensatione, tertia ab accretione rerum, quarta ab exemplo corporis cineribus pleni, quinta à spacio extra cœlum in quo videtur vacuum delitescere.

Resp. Aristoteles (vt solet) in vno capite preponit argumenta & in altero resolvit. Cæterùm licèt sequar Aristotelem, & illius vestigijs insistam, nempe vt fusius tum agam cùm occasio se offerat, nũc tamen verbo attingam singula. Ad primam ergo in contrariam partem, dico idipsum quod modò alteri argumento dixerã, nimirum moveri quidem rem naturalem in pleno, non in vacuo: sic tamen plenum dici, vt non duo simul, sed vnum semel retineat successione corpus. Secundo argumento antea satisfeci. Nam condensatio in multis aut non fit, aut si fiat, non admittit vacuum: non fit in omnibus, nam aqua vase vndiq; obstructo vel nunquam concrescit, vel si concrescat & cõdensetur vas statim rumpitur. Tertia ratio ab accretione nihil probat, quia augmentatio seu nutritio non est commutatio alimenti in partes vacuas, sed plenas, quamvis non plenas eâ substantiâ quam alimentum suggerit & administrat natura; altera enim substantia alteri advenienti cedit. Tritũ est quartum hoc argumentum ab experimento vasis pleni cineribus, quod non minùs, aut plus liquoris recipit quàm si esset vacuum; dico igitur hoc propter siccitatem et (vt ita loquar) propter spongiositatẽ cinerum ipsorum fieri. Ad vltimũ de spacio extra cœlum respondeo, tametsi concedam tale spacium esse, non tamen sequi esse tale vacuum de quo hìc agitur, quia in eo non est naturalis vlla aptitudo recipiendi corpus, qua aptitudo necessariò ad vacuum hìc definitum requiritur.

Rationibus pro vacuo in textu allatis respondetur.

CAP. 7.

Vtrum vacuum rectè definiatur?

Propositis

PROPOSITIS in vtramq; partem de vacuo argumentis, Arist. priusquam ad suam de de eo sententiam ferendam veniat, ex antiquorum placitis varias notiones huius nominis eximit eruitq;. Notiones dico nominis, quia nõ sunt hę definitiones rei, vacuũ enim res non est, nisi opinione multitudinis. Sed ne longiùs filum orationis texam, quadripartitò veteres definiebant vacuum 1. vt sit *locus in quo nullum est corpus*. 2. vt sit *locus in quo omnino ineſt nihil*. 3. vt sit *locus in quo est nihil grave aut leve*; & qui sic definierunt vacuum, posuerunt omne corpus esse tactui obnoxiũ, omneque tactile põdere aut levitate esse affectum. 4. vt sit *locus in quo non est hoc aliquid, nec aliqua ſubſtantia corporea*. Tres primæ (inquit Philosophus) definitiones otiosæ & manes sunt, quia conveniunt puncto; nam punctũ est *in quo non est corpus, in quo est nihil, in quo nihil leve aut ponderosum ineſt*. Vides studiose lector (vt obiter te moneam) quem pulverẽ in hac luctâ & certamine cum adversarijs excitet Aristoteles; iniquus ferè semper est alienarum opinionum censor, æstimator iniustus. Rationẽ in pręsenti exemplo reddo, quia vel eandẽ definitionẽ postea approbare, vel meliorem nõ assignare videtur. Sed pergit, & tertiam definitionem per se refellit, in qua dicitur vacuum id esse *in quo neque grave neq; leve ineſt*. Quid (inquit Philosophus) si in eo insit corpus, soni, aut coloris compos, sine gravitate aut levitate? quasi verò sit aliquod corpus sono aut colore prædituм, quod gravitate aut levitate careat, nisi cœleste & æthereum aliquod corpus intelligat, in quo sonus & color ineſſe negantur. Sed (dices) quæ ista est interpretatio Aristotelis? quis tu interpres, qui authorem quem defendis ita carbone notas? Defẽdo & honoro Aristotelẽ. Sed vt ille de Philippo sobrio & temulento: ita equidẽ ego de Aristotele; *honoro illũ demõſtrantẽ, at refutantẽ nõ defẽdo*. Levissimis enim de causis sæpissimè aliis classicum & arma canit, & si vel pulchritudo, vel altitudo Carthaginis displiceat, statĩ (vt Scipio offẽsus) nõ solùm invadit scãdit, capit, sed fũditus evertit civitatẽ. Sic auceps famę aquilã, i. insigne victorię perdit. Age, quid de quarta definitione ait? Quartã definitionẽ quæ est, quòd vacuũ *ſit locus in quo nõ est hoc aliquid, nec aliqua ſubſtãtia corporea*, suspicatur esse Platonis; qua de causa eandem acriùs insequitur; ait ergo in hac definitione proculdubio à PLATONICIS intelligi materiam primam, quia in illa non est hoc aliquid, ideſt forma, nec aliqua corporea substantia; sed, vt inquit, materia prima

Vacui definitiones quatuor.

non

non poteſt eſſe vacuum: quia vacuum à rebus ſeparari poteſt, materia autem non poteſt. Cùm contentus ſit nullâ vacui definitione Ariſt. quam obſecro tandem infert ab iſtis alienam? non vnam ſed multiplicem tradit; prima eſt quòd vacuum *ſit locus corporis omnino expers.* Quæ alia? nimirum quòd ſit *locus non repletus corpore, aptus tamen repleri.* Tertiam adde; addam quamvis non hîc ſed alibi appareat. Nempe quòd ſit *imaginarium ſpacium corpore vacans, quo tamen corpora contineri & moveri poſſunt.* Quænam iſtarum definitionum maximè approbatur? Secunda; at in illa vacuum definitur locus. An vacuum eſt locus? eſt. Ergo eſt quantitas. Eſt quidem quantitas opinione, non veritate. Imo videtur eſſe quantitas ſecundùm veritatem, cùm naturaliter repleri poſſit. Idipſum reſpondeo quod modò, poſſe quidem repleri opinione non veritate. Somniârunt enim quidam philoſophi eſſe in vacuo naturalem potentiam ad recipiendum corpus, vt eſt in materia prima ad capeſſendam formam qua ornatur. Ariſtotelis definitiones vacui.

Quid vlterius agit Philoſophus in hoc capite? ſoluit & refellit argumẽta illa quinque, quibus in primo capite ex veteribus viſus eſt demõſtraſſe vacuũ ordine. Quid ad primũ reſpondet? negat argumentũ; quia non ſequitur ex motu locali vacuum; imo potiùs contrarium ſequitur, vt in motu cœleſtiũ ſphærarum, elementorum, & mixtorum firmiſſimè demonſtrat, qui motus in illis non eſſet ſucceſſiuus, ſi nulla vel corporis inferioris, vel medij continentis mobile exiſteret renitẽtia, ſeu moderatio motus. Quid ad ſecundum ait? corpora (inquit) condenſari quidem, parteſque in ſe invicem ſubintrare, non quòd pars vlla in vacuum ſubintret, ſed quòd ſubtilius aliquod corpus eidem intranti cedat. Quid ad tertium? Rectiſſimè certè dicit augmentationem per alterationem ſolam, nullo corpore extrinſecus & foris adveniente fieri poſſe, vt conſtat in aëre, qui ſæpe ex aqua alteratâ naſcitur. Quomodo quartum argumentum ſolvit? ſolvit docens vas cineribus repletũ idcirco tantum aquæ infuſum admittere, quantum admittit vacuum, quoniam cineres, & propter ſiccitatem liquidum conſumunt & propter meatuum multitudinem maiorem quantitatem recipiunt, & denique propter condenſationem aërearum partium, quę exhauſto liquore anguſtiorem locum ſpaciumque occupant. Quid ad vltimum de ſpacio extra cœlum, de reſpiratione mundi, & diſtinctione rerum reſpondet? Negat tale eſſe ſpacium, fabulamq; deridet quam ſtoici & Pythagorici de reſpiratione mundi induxerunt. Si enim totus mundus ſit animal, ingentes pulmones requirit, quorum ſpiritu res omnes & ſingulæ ſeparentur, &

sanè nunc opus esset Atlante, qui eundem iam senem, delirantem & decrepitum humeris suis fortiter sustineat, aliter forsan titubabit & in sepulchrum cadet. Sed ludo: alius sensus fuit doctissimorum de hoc spacio, quem nunc omitto, quoniam superiùs in primo capite eundem vberiùs attigi; illuc ergo respice, ordineq; argumẽta illic proposita lege, vt meliùs intelligas quàm hìc appositè singulis accommodentur responsa. Sed dices me hìc otiosè actum agere, idemque (vt aiunt) cũ Sisypho saxum voluere, cùm antè inter argumenta prioris capitis istis obiectionibus satisfecerim. Satisfeci quidem ex interpretibus, nunc autem ex ipso Arist. vt in vtramq; aurem securus, tela pro vacuo in cassum proiecta non timeas.

Distinctio quæstionis, An vacuum rectè definiatur?

Vacuum sumitur duobus modis,

- Vulgò pro spacio in quo non est aliquod sensibile corpus, & sic omnes partes aëris aut vasis, in quibus nihil sensibus suis obiectum imperita multitudo videt, *vacui* nomen subitè putat.
- Physicè, idque vel
  - Communiter, pro spacio in quo nec physicum, nec mathematicum corpus inesse potest, & sic à quibusdam philosophis definitur (vt patet) *locus in quo nihil est, aut esse potest.*
  - Propriè seu strictè, & sic
    1. Definitur à Philosopho *spacium separatum ab omni corpore naturali, aptum tamen corpus recipere.* At quod tale non possit esse in rerum natura, ante multis à nobis rationibus demonstratum.

Opp. *Quicquid non est, rectè definiri non potest; sed vacuum non est: ergo rectè definiri non potest.*

Definitio vacui, nominis est non rei.

Resp. *Vulgaris est hæc obiectio, et nota est distinctio quæ illam delet, nempe aliã esse nominis, aliam rei definitionem; hæc verò nominis, non rei habetur definitio. Sed dices nomen formam rei sequi, rebusq; significandis imponi; ergo si sit nomen, probabile est rem aliquam subesse necessariò. Dico hoc verum esse cùm de rebus agatur, at falsum esse cùm agatur de intentionibus, vel de opinionibus hominum imaginantium aliquid esse ens rei, cùm nihil sit præterquam monstrum opinionis, vt vacuum est, quod iam definitur.*

Opp. *Videris quidem (Philosophe) aut esse defessus scribendo, aut (me quidem*

quidem iudicio) nimis festinanter leviterque de vacuo nunc tractas omnia. Nam aliter redde mihi causam cur illam vtilissimam difficillimamque quæstionẽ hîc omittas, V trũ nullus omnino motus fiat, si admittatur vacuum? Hîc enim opportunè movetur, cùm in responsione ad argumenta priùs allata Philosophus de alteratione, de accretione, de loci mutatione agat.

Resp. *Parum attentè textum consideras, in quo videas, si placeat, aliam intentionem Philosophi, nimirum vt solùm hîc obiectionibus leviusculis respondeat, postea verò copiosiùs hanc quæstionem tractet, cùm de rarefactione & condensatione subtiliter & accuratè disserit. Non sum ergo defessus, quãvis libenter agnoscam, libentiùs vacare me velle alijs rebus cùm nunc de vacuo disputem. Ratio est, quoniam Philosophus in Olympo est, vbi cum aduersarijs magni nominis certat, quorum monumenta non habemus.*

Opp. *Hæc definitio conuenit aliis à vacuo: ergo non est legitima. Antecedẽs probatur, quia materia prima est in qua nullũ est corpus, est tamẽ apta nata ad formam corporis capessendam.*

Resp. *Ineptè conficis argumentum, cùm a definitionis solùm parte disputes. Non enim solùm definitur vacuum esse spacium, sed spacium separatum; at materia est pars, & separari non potest.*

Opp. *Non licet istis nugis immorari; breuitèr ergo quid ais de fornace, in in quo flamma totum aërem inclusum consumpsit? an illic non est vacuum? quid de poris meatibusq; candentis ferri, in quibus non corpus igneũ sed solam ignis virtutem ponis? an aëre istos repleri somnias? Infinita alia possunt adduci similia exempla; sed istis nunc satisfacias. Nam (vt pauca verba priori exemplo addam) concedis (vt opinor) flãmam sustulisse aërem; si non concedas, ratio & experientia euincunt. At si dicas aerem continuò subintrare; quæro quomodo hoc fiat, cùm actiua qualitas ignis adhuc vivacissima, vel impediat ne ingrediatur, vel ingressum cosumat, vel consumptum in seipsum facile convertat.*

Resp. *Contra quæstionem directè non disputas, sed in tanta sterilitate argumentorum admitto qua adfers, & dico in fornacem, materiâ ignis subductâ, aerem intrare, ibique flammis extinctis non corrumpi, aut converti in ignem, sed ibi manere calidiorem. Omnis enim extensio caloris aerem non corrumpit, vt constat in æstu solis. Cæterùm si ita incalescat fornax vt non admittat aërem, quin statim in ignem vertat, tum miri nihil est, quia locus tum quidem refertus est igne non omni vacuus corpore. De altero exemplo duplex est opinio, nempe quòd in meatibus ferri candentis insit verissimus ignis, vt in locis, & sic nihil absurdi; vel quòd sit solùm ignea virtus in tota substantia bene compactâ, & sic etiam nihil incommodi*

contra hanc defensionem quæstionis sequitur. Nam si ferrum rarefactum et porosum, adeoq; in eo vt in loco ignis contineatur, non est omnino vacuum; si verò sit bene compactum, nullaq; fiat penetratio corporum, nullum in eo vacuum esse omnino potest.

CAP. 8.

Vtrum { *Posito vacuo omnis motus cesset?* / *Sola causa successionis in motu locali sit resistentia medij?*

Vacuum non ponẽdum est propter motũ

PERVNT quidam philosophi qui pertinaciter defenderent, propter loci mutationẽ vacuum necessariò ponendum esse. Sed ostendit Philosophus neutiquam ob eam causam esse inducẽdum, quia natura in quolibet corpore simplici causa est motus; vnumquodque enim suo põdere aut levitate in naturalem locum, veluti in nativum solum fertur, ibiq; naturæ vi propriâ quiescit: non ergo opus est vacuo vt moveatur. Præterea, vacuum est causa vt penitus tollatur motus: ergo non est ponendum vt sit causa motus. Antecedens probatur, quia in vacuo non sunt omnino differentiæ loci: si ergo ponatur corpus in vacuo, non est ratio cur huc potiùs quàm illuc, cur in hanc magis quàm in illam moveatur partem, sed (vt terra æquis quasi ponderata lancibus) fixũ & immotum maneat. Deinceps, cùm vacuum sit simile in omnibus partibus, fieri non potest quin corpus simul & quiescat & moveatur in eo. Quippe quę tandẽ erit causa mutationis, cùm partium & totius nulla sit distinctio, vt hic locus huic magis quàm illi corpori ad quietem & conservationẽ destinetur? quemadmodum in locis elementorum constat. Quid vltra? vacuum non est causa motus naturalis aut violenti: ergo non est causa vllius. De naturali non est dubitandum, nisi ipsam naturã (quę est principium motus) languidam & infirmam esse affirmes. Quòd non sit causa violenti sic probat Philosophus, quia violentus motus non est sine vi impressâ corpori moto vel proiecto; at hæc vis esse non potest sine medio, cuius pars vna pulsa alteram vt vnda vndam pellit: at in vacuo quomodo hęc motus successio esse potest? Certè nullo modo, quia neq; vis impressa in illo manet, neq; vlla inest in eo mobilis retardatio; concludit ergo Arist. hoc caput, docetq; rationem dari nõ posse, cur mobile in vna parte vacui magis aut minùs

nùs quieſcat quàm in alia, cùm nulla ſit attractrix facultas in eo, cuius vi alliciatur res mota ad portum conſervationis ſuę. Quoniã ergo neq; ad motũ, nec ad quietẽ rerum quicquam cõferat inane; inaniter delirantis potiùs eſt, quàm ſapiẽter philoſophantis de eo litigare.

Quæſt. 1.

Cæterùm ne videar omnino diſsilire à ſuſcepta provincia lites cõponendi, quæ ex quæſtionibus dubijſq; motis eminẽt; oportunè nũc moveo hanc controverſiam, *Utrum poſito vacuo omnis motus ceſſet?* & *An ſola cauſa ſucceſſionis in motu ſit reſiſtentia medij?* Quanquam modo harum, modo illarum partium imperito & minùs attento lectori videatur eſſe Ariſt. diligenter tamen ſi illius veſtigia obſerves, facilè perſpicies illum in eam partem maximè propendere, vt exiſtimet omnẽ motũ langueſcere, imò tolli, ſi ponatur vacuum. Et cùm dico omnẽ motum, excipio nullum. Quare vt ſingula genera motus paucis percurram, ſic ab ortu interituq; rerum incipiã diſputare. Omnis ortus à materia incipit, omniſq; interitus in eãdem deſinit: eſt ergo materia in vtroque neceſſaria. Age nunc, pone tu vacuũ in quo exiſtit materia, & eâdem operà concludis ſemper in illo formatum actu cohabitare corpus. Nam etſi doceãt philoſophi materiam primam ſẽper eſſe in potentia ad formam, non tamen intelligunt ſic nudam eſſe vt nullâ veſte aut formâ actu ornetur (ſic enim ęternitatẽ mũdi negarent) ſed hoc volunt, quòd illius eſſentia ſemper ſit appetentior novarum formarum, quia in illius veluti intimis præcordijs delitescit vipera illa privatio, quâ nova forma inducitur, vnde generatio; & antiqua forma deletur, vnde corruptio naſcitur. Cùm ergo non ſit aliqua prima numero aut tempore generatio aut corruptio rerum, (eſt enim perpetua vtriuſq; ſi vim naturæ ſpectes, ſucceſſio) etſi non ſit generatio niſi corporis ſimplicis aut mixti; ſequitur neceſſàriò ſemper fuiſſe, & nunc eſſe plenum, non vacuum. Plenum dico, in quo actu corpus vbique extitit; non vacuum, in quo nullum vnquam apparuit. De augmentatione & diminutione ſimiliter dicendum eſt, nempe quòd ſemper plenum requirant, abhorreant à vacuo. Nam præterquàm quòd ſemper in vtraque ſpecie motionis corpus ſeu magnitudo in quantitate requiratur (quę actu augeſcit aut diminuitur, vnde vacuum ſeu inane cadit, in quo actu nullum corpus ineſt) alia ratio nunc movet, cur in accretione ac diminutione vacuum ab hoc circulo motus arceatur. Nam conſidera mecum, propriam accretionem nihil aliud eſſe quàm naturalem maioris quantitatis in rebus animatis acquiſitionem, idque per calorem duplicem, inſitum nimirum, & cœleſtem; illum inhærẽtẽ, hunc influentem dicimus. Sed oſtende mihi quomodo cœleſtis hic

Vacuum inutile ad generationẽ & corruptionem.

Augmẽratio & diminutio à vacuo abhorrent.

calor aut influẽtia devehatur ad ſingulare corpus niſi per mediũ,idẽq; capax impreſſionis; at vacuũ,quod eſt inane ſpaciũ neq; ad capiendã neq; ad deportãdã hanc influentiã aptũ eſt : fieri ergo non poteſt in eo augmentatio; ſimiliter nec diminutio,quæ etiam ex deficiente & languente vtriuſq; qualitatis ſpecie oritur. Si dicas internũ calorẽ nõ egere medio,manifeſtè contrarium vides:quoniam nec cœleſtis calor vniri poteſt illi niſi per medium,nec ille ſine medio eũ veluti fovente vires ſuas exercere poteſt.Quid hîc addã illud neceſſariũ ſcilicet eſſe, vt in omni augmentatione corporis locati ſit loci quędã extenſio & dilatatio,in diminutione verò cõtractio?at in vacuo quę extẽſio?quę dilatatio?quę cõtractio eſſe poteſt?certè nulla. De alteratione pauca nunc dicã;quæ eſt motus ſubiecti à qualitate prima aut ſecunda in cõtrariã, vt à *frigore* in *calorẽ*, à *ſicco* in *humidum*, ab *albo* in *nigrũ*; ſed omnes tũ primę tũ ſecundę qualitates contrariæ ſunt, agentes & patientes,mutuoq; ſe expellẽtes à ſubiecto capaci vtriuſq; ratione medij,q; mediũ ſemper(vt docet Philoſophus) qualitates conſervatrices habet;vnde locus ab illo principium conſervandi dicitur. Veruntamen ſi hoc mediũ vacuũ ponatur,ridiculũ eſt,quia in eo nihil eſt quod fovere poſsit contentũ. Accedo nunc deniq; ad lationẽ ſeu motũ localẽ,de quo maximè hoc tẽpore inſtitutitur diſputatio.Ambagibus non vtar,certũ eſt ſi ponatur vacuũ corpora localiter vel in inſtanti & momento moveri,vel ſine vlla differentia rectę, mixtæ,& orbicularis figurę cõfuſè moveri,vel deniq;(q; veriſimilius eſt)nõ moveri omnino. Quoad primũ ſi ponatur vacuũ,probabile eſt corpora in ipſo momento à loco in locũ cieri, quoniã in ipſo motu non eſt vlla reſiſtẽtia medij,quæ celeritatẽ vel potiùs momentaneã rerũ motionẽ retardet, tẽperet,& moderetur.Nã in vacuo quę poteſt eſſe lucta, quę repugnãtia?cùm in eodẽ nulla ſit ſubſtantia aut qualitas,quę ſine damno ſubiecti mobilis motibus aut vires addat vel detrahat,Quoad ſecundum dico, nõ poſſe fieri vt ſit ordo,motus,ſitus,aut vbi in vacuo, vt mobile potiùs ad hanc quã ad illam inclinetur partẽ,vtq; hoc ſurſum,illud deorſum, ſimpliciter aut ex parte tendat. Hæ enim differentiæ loci non ſunt in vacuo, quæ ideo vi naturæ aſſignantur, vt certiſſimus ordo,figura & numerus moventium obſervetur.Quoad poſtremũ,luce meridianâ clarius quidẽ meâ opinione conſtat, res omninò non moveri ſi ponatur vacuum;quia omnis motus localis eſt ſucceſſivus,idẽque velox aut tardus,ſiue ſit naturalis,ſiue violẽtus:at vacuo exiſtente medio,in quo nullum corpus nullaq; qualitas ineſt,iſta differentia & forma motus localis tollitur: tollitur ergo etiã & ipſe motus. Quid ſupereſt? ſi neq; ortus & interitus propter præſentiam corporis, nec aug-

Alteratio vacuum non admittit.

Motus localis in vacuo fieri non poteſt.

augmentatio & diminutio propter influentiam & inhærentiã caloris, nec alteratio propter mutationẽ qualitatis, nec loci mutatio propter ſucceſſionem motus fieri poſſint in vacuo, ſequitur vt rectiſſimè concludã, nullum omnino motum fieri poſſe ſi admittatur vacuum.

Sed vt evidentius hoc poſtremũ argumentũ de motu locali pateſiat, attexitur alia quæſtiuncula admodũ affinis & cognata, *Virũ cauſa ſucceſſionis in motu locali ſit ſola reſiſtentia medij?* Non ero multus; cùm de ſucceſſione motus nunc agã, intelligẽdum eſt me reſtringere ſermonẽ ad motum rerum quæ ſub ſphæra lunari continentur. Ad cuius explicationẽ accuratiorẽ animadvertendum eſt, ſucceſsionẽ in motu naturali ſurſum & deorſum ex duplici reſiſtentia poſſe contingere; vna extrinſeca eſt ex parte medij, altera intrinſeca ex naturali inclinatione mobilis. Pars prima manifeſta hinc eſt, quoniã medium ſuę divisioni, vt corruptioni, quãtum in ſe eſt reſiſtit, & ſic reſiſtendo impedit mobile quo minùs ſubitò ad locum naturalẽ ſine omni dãno moveatur. Iam ſi vacuum ſit, non eſt talis omnino diviſio, nõ eſt talis reſiſtentia: ſequitur ergo quòd ſit in eo motus ſubitaneus, id eſt, (ſi placet) nullus; quia ſucceſsio eſt forma naturalis motus, quâ ſublatâ ipſe motus tollitur. Altera reſiſtentia (quæ ex inclinatione mobilis ſubiecti oritur) eſt exempli cauſâ cùm graue vi ſuâ aliquid levitatis admixtum habeat; ſic quamvis deorſum naturâ ſuâ decumbat, ſubito tamẽ ad locum naturalem non rapitur, quia aliquid levitatis in eo ineſt, quod impetum violentum & momentaneum impediat. Hinc evenit quòd omnis motus localis ſit ſucceſſivus, ſubitaneus verò nullus, niſi ad evitandum vacuum: idq; & ratione medij; & ratione ſubiecti: quo ergo medium denſius fuerit cæteris partibus, tantò motus tardior; & quò rarius, eò velocior. Sed dices, eſt ne aliquod corpus graue & ponderoſum, quod aliquid levitatis in ſe retineat, cuius vi & renitentiâ motus ſucceſsivus fiat? Eſt; vt omne ferè mixtum, in quo etſi gravitas vel levitas prædominetur, vnde ſurſum aut deorſum feratur, habet tamen aliquid oppoſiti inſitum & annexum, cuius occaſione inclinatur tardiore quaſi pede ad ſuum locum naturalem moveri. Ex his quę dicta ſunt ſatis iam liquet, non ſolùm in reſiſtentia medij, ſed etiam in renitentia ſubiecti ineſſe ſalubrem & amicam quaſi moderationem motus, cui prorſus infeſtum eſt vacuum, in quo motus aut nullus eſt, aut (ſi quis ſit) tempeſtuoſus veluti, & citra omnem ordinem, ſitum, & modum violentus, cùm nullæ ſint in vacuo aut differentiæ loci (vt ad certum & diſtinctum ſcopum res moveantur) aut habenæ medij quibus in ſuo motu & curſu ad ordinem revocentur.

Quæſt. 2.

Motus rectus duplicem habet reſiſtentiam.

Diſtinctio

Distinctio quæstionum octavi capitis.

Duæ quæstiones præcipuè in hoc capite tractantur, an

Posito vacuo omnis tollatur motus? videtur quidem Philosophus idipsum dicere, & probare.

1 Ab inductione & divisione motus in sex sua genera, quorum nullum esse potest si admittatur vacuum, vide rationes ordine expositas in discursu.

2 Ab oppositione loci & vacui; quia si locus sit affectio necessaria ipsius naturę ad omne mobile producendum, sequetur vacuum naturæ, mobili, & motui esse infestum.

3 A successione omnis motus, quę in medio cõservatur, in vacuo tollitur.

4 A definitione naturæ; quæ sola causa motus existens abhorret à vacuo, cogitque res particulares sæpissimè contra naturam movere, ne admisso vacuo motus omnino cesset.

5 A negatione entis, quia vacuum est contradictorium pleno; si ergo plenum sit ens, vacuum non ens erit. Est enim *vacuum* idem ac si diceres *non plenum*; at non ens causa esse non potest motus.

6 A confusione motus in vacuo, si ponatur; quia in eo nullus est ordo, nulla rerum motarum dispositio, statio aut conservatio nulla: non est ergo causa motus, sed potiùs eodem posito omnis motus cessat.

Sola causa successionis in motu sit resistentia medij? Hic distinguendum est, quòd duplex sit resistentia

1 Externa medij, hinc quò densius est medium eò tardior motus.

2 Interna rei, quæ semper in se aliquam vim & qualitatem habet ad moderandum motum, vt perpetuò cum successione ipsarum partium fiat. Hæ duæ causę effectrices sunt successionis in motu, adeoq; celeritatis & tarditatis; quæ quoniam in vacuo esse non possunt, sequitur in eo motum aut omnino non esse, aut sine ordine, situ, & distinctione partium & differentiarum esse, quæ ad locum capacem compositis requiruntur.

Argumenta adversus primam quæstionem, Vtrum vacuo posito omnis motus cesset?

Opp. *Plenum impedit motum: ergo vacuum non est causa cur motus cesset; nam contrariorum contraria est ratio. Antecedens à gradu comparationis probatur, quoniam (vt ipse Arist. ait in textu) quò densius est medium, eò tardior est motus, quò rarius eò velocior: locus ergo in quo nihil est densita-*

tis

tis aut raritatis (quale eſt vacuum) vim potiùs mobili motuiq; addit quàm detrahit.

Reſp. *Ad maiorem reſpondeo, plenum non impedire motum vt omnino ceſſet, ſed refrenare, ne violentus & ſubitaneus fiat. Neque rectè hoc loco à gradu comparationis arguis; quia ad gradum vltra ambitum et amplexum entis, nempe ad vacuum, quod eſt non ens, progrederis. Eſt enim vacuum nihil aliud quàm ſi diceres* non plenum, *ſimpliciterq; vt non ens pleno oppoſitum; at non ens cauſa entis eſſe non poteſt: ergo vacuum cauſa motus non exiſtit, ſed potius negatio motus.*

Repl. *Ais plenum non impedire, ſed moderari & temperare motum. Quid ergo ais de terra, quæ motui alterius corporis non cedit? Hinc ferocior & ſuventior Oceanus à littoribus pulſus furit, quia illius motus impeditur. Imò lapis qui aliter pondere ſuo moueretur ad centrum, propter plenitudinem terræ coactus eſt in ſuperficie eiuſdem remanere; quod certè non fieret, ſi plenum non impediret motum. Imò etiam & hoc addo, ſi foramine defoſſo ponatur vacuum vſq; ad centrum terræ, proculdubio ſaxum iniectum illuc moueretur, tum propter grauitatem inſitam, qua deorſum à natura fertur, tum propter appetitum naturalem quietis ſuæ, quam propriè in centro habet.*

Reſp. *Facilè diluitur hoc argumentum, ſi dicas plenum non impedire motum alicuius corporis, extra ſuum locum naturalem poſiti. Exempla quæ adfers de Oceano à littoribus pulſo, & de lapide in ſuperficie terræ retento, non vehementer vrgent. quippe licèt naturalis aquæ locus ſit facies terræ, in venas tamen eiuſdem propter ſalutem animantium cogitur, neque tam propriè impeditur à littore, quod ſæpe furore vincit, quàm à prouidentia diuina, qua ſingulorum conſeruationi & ſaluti conſulit. Neq; eſt quod dicas vi, id eſt, violentâ quaſi manu lapidem ſuper faciem terræ retineri, cùm quælibet pars terræ naturalis ſit locus ei. Nam quamuis foramine facto præcipitantius caderet, hoc tamen fieret, non quòd non antè quieuerit tanquã in proprio loco, ſed quòd vniuerſa terra & ſingulæ illius partes, ſimilares cùm ſint, eidem loca naturalia habere debeant. Quod enim vrges, & propter grauitatem innatam, & propter appetentiam quietis naturalem, deorſum ferri debere ad punctum centri foramine foſſo, tametſi eſſet vacuum; primùm dico, ab impoſſibili ducĉtum eſſe hoc argumentum, & idcirco negandum; tum etiam dico, poſitâ tali imaginatione potiùs latera terræ concuti, aut contra naturam vniuerſalem moueri, aut ſubitò omnes hiatus et foramina eiuſdẽ contrahi, quàm tale monſtrum, quale eſt vacuum, vtero concipi aut nutriri permittatur. Hæc omnia liquidò apparent eſſe vera, ſi mirabiles & miſerabiles effectus terræ motus nõnunquam contingentis conſideres. Conceptis enim flammulis in ſiſtulis terræ, cæreq; ibidẽ conſumpto, ſtatim ne hoc monſtrũ (vacuum intelligo) ſuccreſcat, concutiuntur terræ latera, diſrumpuntur viſcera, partes mouentur, deijcuntur*

Plenum non impedit motũ corporis extra ſuum locũ.

Terræ motus fiunt vt non fiat vacuum.

eiuntur ciuitates, ſurſum rapiuntur gravia, levia deorſum; devaſtantur, corrumpuntur, confunduntur omnia. Quippe fertilis & fœcunda eſt natura, & ſemper horreſcit, ſi vterum ſuum vacuum & inanem ſenſerit.

Opp. Eſt motus animæ omniſque ſpiritus (vt docet Philoſophus) non in pleno: ergo in vacuo. Quòd nõ ſit in pleno ratio ſuadet, quia non requiritur in motu ſpiritus, vt dimenſiones loci externæ adſint. Hinc enim definitè, non circumſcriptè in loco ineſſe dicitur: videtur ergo vacuum (in quo nulla eſt prorſus iſtiuſmodi dimẽſio vel circũſcriptio locati) aptiſſima ſedes animæ. Præterea ſi hoc axioma pro incõcuſſa veritate teneatur à Philoſopho, quòd omne corpus moveatur in loco pleno, videtur eſſe probabile illud axioma, veriſſimumque eſſe, quòd omnis ſpiritus moveatur in vacuo. At dices ſpiritum nõ moveri, nec eſſe in loco. Agnoſco nõ moveri vt corpus, nec eſſe ſic in loco; eſt tamẽ (teſte Philoſopho) quidam motus ſpiritus, ſive ſit actiuus, ſive paſſiuus vt aiunt. Quo poſito, ſequetur neceſſariò omnem motum non eſſe in pleno, quoniã pleni ratio aut dimenſio ad ſpiritus motum non eſt omninò neceſſaria. Imò ſpiritus non minùs facilè per denſa, quàm per rara, non minùs per ſaxa, quã ærа ad deſtinata opera & actiones pervolat.

Motus triplex

Reſp. Motus eſt triplex, actiuus, paſſiuus, & mixtus. Actiuus, qualis eſt ſpiritus & formæ; paſſiuus, qualis eſt materia; mixtus, qualis eſt corporis ſimplicis aut mixti. Sermo hic Ariſtotelis maximè de motu paſſivo & mixto inſtituitur. Cæterùm quoniam vrges ſimplicem hunc motum; vnde videris (cõparatione factà contrarij) probare locum ſpiritus eſſe vacuum, quia corporis locum plenum eſſe obſervas; Reſpondeo non ſequi argumentum, quia ab ente (vt ſuperiùs oſtendi) ad non ens idipſum ducitur & deſtinatur. Quare tamet ſi dimenſio circumſcriptiua non requiratur ad motum angeli aut ſpiritus, definitiua tamen requiritur, quod eſt ſatis. Sed hæc definitiua dimenſio aut ſtatio nullo modo fieri poteſt in vacuo, quia vacuum eſt non ens, & eſt contra naturã, ad quã potius conſervandã quàm deſtruendam ſpiritus ordinatur. Hinc omnis ſpiritus diſtinguitur vel inhærẽs vt forma, vel aſſiſtẽs vt intelligẽtia, quæ cœleſtibus globis aſſidere non inſidere dicitur. Quòd verò ſpiritus non minùs facile denſa quàm rara permeare & penetrare poſſit corpora, hoc quidem contingit, quia caret materiâ, non quòd non ſit definitè in pleno, vt tu imaginaris.

Opp. Videris feneſtram nimis latam in hac quæſtione aperire adverſario; Non enim video quomodo defendas omnem motum ceſſare, ſi conſtituatur vacuum. Nam (vt contra te ex teipſo diſputem,) ais tu quidem vnam eſſe cauſam cur non ſit ponendum vacuum, ne ſcilicet motus in inſtanti fiat, alteram ne omnino ceſſet. Sed te cõſtituente cum Ariſtotele generatio & corruptio in inſtãti fiũt: ergo omnis motus ob primã cauſã non ceſſat, ſi vacuũ ponatur eſſe. Præterea, cur plenũ requiris ad alterationem motumque qualitatum

qualitatum? quasi verò qualitates, quæ sunt ab omni concretione alienæ, locũ requirant plenum in quo moveantur, cùm nihil præterquam corpus loco mensuretur.

Resp. *Claudam illas valvas fenestræ, per quas lippus hoc malum cernis, & dicã generationem & corruptionem non esse propriè motus genera, si perfectiuè non progressiuè (vt aiunt) intelligantur. Neque insuper concedo, si vllo modo considerentur fieri in instanti, vt sine loco fiant, cùm vtriusque subiectum sit corpus naturale, quod locum, eundemque plenum & naturalem postulat. De alteratione cùm disputes, est quòd alteres mutesq; opinionem tuam; licèt enim qualitates ipsæ non requirant locum, corpora tamen in quibus moventur loca sua naturalia habent, quibus per se motis, qualitates in illis per accidens etiam moventur.*

Argumenta aduersus secundam quæstionem, quæ est.

Vtrum causa successionis in motu sit resistentia medij?

Opp. *Nihil contra naturam est causa rei naturalis; sed resistentia medij est contra naturã: ergo nõ est causa successionis in motu, quæ est res naturalis & essentialis motui. Maior constat, quia quicquid est contra naturã idipsũ destruit, non fouet naturã. Minor probatur, quia resistentia medij impedit rẽ mobilem quo minùs voto & loco naturali potiatur.*

Resp. *Vt nutrix dirigens & sustentans infantulum impedit velosiùs mouẽtem aut currentem ne cadat, ledatq; se ipsum: ita resistentia hac medij mobile subiectum incitatiore appetitu se mouens refranatur, ne præceps in interitũ ruat. Non est ergo aut contra naturam, aut præter naturam hæc medij naturalis affectio, neq; impedit vt noceat; sed ne res ipsa violentius mota ledatur, vestigium retrahit, & moderatur.*

Opp. *Si penitus tollitur medium medijq; resistentia, motus tamen successiuus esse potest, quod sic probo. Quia in ipso mobili est quædã renitentia, vel renitendi potentia actiua, qua sensim ad locum naturalem moueatur. Hinc ait Scotus aliiq; doctissimi viri, posse quidẽ lapidem aliaque corpora simplicia & mixta successiuè moueri in vacuo, omni destructo medio; successiuè inquiunt, successione proueniente ex resistentia mobilis ad motorem, quæ est interna & insita, non successione proueniente ex resistentia medij rari aut densi, quia in vacuo non est plenum.*

Resp. *Probabilis & subtilis est ista Scoti & aliorum ratio, non tamen vera; Nam si omne medium inter cœlum & terram destruatur à Deo, secũdum naturam super terram nec homo ambulare, nec lapis extra locum positus volare potest. Quippe si ista ambulatio hominis, aut motus lapidis esset, aut esset naturalis aut violentus; non naturalis, quia in vacuo non est natura; nõ violentus, quia non est vnde pelleretur. Imo violenter mouens sẽper medio vim quãdã imprimit. At dices naturalem esse ex parte mobilis; quod mobile intelligis?*

ellegis? si hominem, certè non vivit si non sit aer. Non (inquam) magis sine aère vivit, quàm avis, quàm sine aqua piscis; & si non vivit non movetur homo. At movetur vt lapis; lapide dignum est hoc argumentum. Sed si sublato medio, ostende modum quo hic motus fiat, & tum de successione ipsius motus narra sententiam. Quid? omnino negas in mobili resistentiam, vnde successio motus nascitur? Haud nego, sed hoc dico, resistentiam medij, & resistentiam subiecti esse duas filias naturæ geminas, quarum vna sine alia nihil omnino efficit. Neque est quòd hinc concludas idcirco frustrà dari, cùm à natura idcirco dentur vt in relatione maneant.

Opp. *Melius mihi videntur distinguere de mobilibus & motu, quàm tu hîc distinguis. Illi enim aiunt mobilium quædam esse animata, quædam inanimata, Inanimata (inquiunt) sunt vel simplicia, vt elementa, vel mixta, vt lapides & saxa. Animata sunt vel vitâ solùm prædita, motuque vitæ, vt planta, vel sensu, vt animalia, quæ tandem aut ambulãdo vt homines, aut volando vt aves, aut natando vt pisces, aut dilatando & contrahendo vt concha moventur. His positis confidenter affirmant, nullum animal posse quidem successiuè moveri in vacuo, sine medio, cuius beneficio vivit, & cuius resistentiâ successivè se movet. Inanimata verò omnia moveri posse, idq; successivè, sine medio in vacuo, per qualitatem insitam moderatricẽ velocitatis & tarditatis suæ.*

Resp. *Audio libenter istam distinctionem rerum, quia est vtilis, sed rationem non audio qua probas, vel ipsa inanimata posse moveri in vacuo, cùm inanimata sint quoque res naturales quæ abhorrent à vacuo, in quo nulla natura inest, sed monstrum quod omnem naturam tollit: vt satis probatum est.*

Opp. *Omittis multa festinans nimium, quippe in hoc capite de velocitate & tarditate motus multa agit Philosophus: videris igitur claudicare & deficere in interpretatione tuâ. Sed novi causam cur dissimules, quia velis subterfugere aliam causam successivi motus, nempe figuram corporis moti. Sic ergo contra te disputo. Est alia causa retardati motus præter resistentiam medij & mobilis: ergo erras. Antecedens patet, quia (vt ait in textu Philosophus) figura plurimùm valet ad celeritatem & tarditatem motus. Plumbum enim rotunda figura celerrimè per aquam ad fundum devehitur, lamina verò plumbea quæ est plana figura natat. Nonnihil ergo figura expedire aut tardare motum videtur; causa igitur illa duæ à te solùm non rectè assignantur.*

Quare hic nihil dictum de figurâ mobilis.

Resp. *Festinans nihil omitto quod necessariò dicendum est, discupio tamen vt omnia suis locis opportunè fiant. Uberiùs postea de multiplici figura corporis, de velocitate & tarditate motus dicere oportet. Cæterùm quoniam hîc obiter Aristoteles istã nunc tangit, & tu me rectè mones vt directè re-*

spondeo

ſpondeam, dico me non diſſimulare quicquam, vt fulmina argumentorum tuorum ſubterfugiam. Addo etiam, figuram eſſe cauſam celeritatis aut tarditatis in motu. Sed quid hinc inferis? eſſe ſcilicet aliam cauſam quàm aſſignavi? argumentum nego. Nam figura externa rei internam formam et cauſam ſuperiùs aſſignatam ſequitur. Qualis enim eſt motus forma (vt docent philoſophi) talis eſt foris figura, quarum illa eſt cauſa motus ſucceſſivè per ſe, hæc verò per accidens: verbo ergo ſic reſpondeo, cauſas per ſe tum in medio, tũ in mobili me ſatis accuratè demonſtraſſe.

Figura cauſa motus per accidens.

CAP. 9.

Vtrum { *Raritas & denſitas ſint vlla cauſa vacui?*
Poſsit virtute diuinâ fieri vacuum?
Si vacuum diuinâ virtute fiat, corpus in eo naturaliter moueatur?

PErgit adhuc Philoſophus, docetque vacuum nec eſſe à corporibus ſeparatum & auulſum (vt quidam) nec cum illis mixtum & confuſum, vt alij inter antiquos philoſophos docuerunt. Argumenta textus digito attingam. Rectè inquit Philoſophus, vacuum inane dicitur, quia nihil aliud eſt, quàm vaniſſimum eorum, qui id primum induxere, commentum. Sed ad rem. Si vacuum ſit, vt quidam volunt, quiddam à corporibus diſtractum, ſequetur mutua corporum ſeu corporearum dimenſionum penetratio; ſed (vt experientia docet) non eſt corporum penetratio: ergo non eſt vacuum à corporibus diſtractum; conſecutio maioris liquidò hinc patet, quia dimenſiones locantis & locati mutuò coirent. Cæterùm contrarium oppoſitumq; fit in natura rerum. Nam ſi quis (vt ait Philoſophus) teſſeram in aquam conjecerit, confeſtim aqua cedit, idemq; aër præſtat quod in vacuo fieri non poſſe omnes fatentur. Quippe non eſt in vacuo aut condenſatio, aut rarefactio recipientis corporis, ad cujus ceſſionem receptum ſolum admittitur. Neceſſe ergo eſt, vt dimenſiones vacui ſimul ſint cum dimenſionibus corporis, quia vacuum non eſt corpus naturale, & proinde nec poteſt moveri nec cedere; vnde ſequitur duo corpora in vno eodemq; loco ineſſe; Nam nihil impedit quò minùs duo corpora ſint ſimul in eodem loco, niſi quòd dimenſiones corporis locantis & locati non poſſint in eodem vnà cohabitare: at corporis locati & ipſius vacui dimenſiones ſic ſimul eſſe & coire poſſunt. Alterum argumentum ab vſu ducitur, qui

cum

cum sit in vacuo separato nullus, idipsum approbari non debet. Quòd verò sit nullus hinc cõstat, quoniam non entis vsus nullus est; sed vacuum separatum est non ens: ergo illius vsus est nullus. Postremò, si sit tale ens à corporibus separatum, alicubi aliquando appareret; sed apparet nullibi: ergo non est.

Hactenus de vacuo separato; nunc de eodem coniuncto pauca annectit Aristoteles argumenta. Fuerunt enim quidam antiquorum philosophorum, qui id mixtum & immersum corporibus latere somniârunt, vt Democritus & alij, qui sese Anaxagoræ neganti vacuum, & Pythagoræ ponenti idipsum esse ens separatum opposuerunt. Hic (vt hoc loco docet Philosophus) distracti sunt, & inter se opinionibus diuisi. Quidam enim eorum ponunt in quolibet corpore meatus & poros esse, in quibus deliteſcat vacuum; alij secundùm locum non omnino separatum à pleno pertinaciter defendunt; sed hos & illos multis rationibus refellit in textu. Primùm quia vacuum non est in meatibus, sed rarum aliquod corpus semper succedit, si priùs porosum fiat; tum quoniam vacuo existente in corpore, fieri non potest attractio ad supplendum defectum, qui in poris meatibusque apparet. Est enim attractio motus quædam species; at omnis motus in vacuo cessat. Hinc quoniam coniuncto vacuo cum corpore nec rarefactio nec condensatio possunt existere, sunt quoque & illa quædam motus genera. Præterea si sit ex hypothesi rarefactio motus tantummodo sursum, in vacuo erit; quia non est causa in eodem qua in contrariam partem, scilicet deorsum, aliquid feratur: ratio est, quoniam omne rarum leve est, & omne leve fertur sursum. Si ergo vacuum sit causa raritatis, levitatis etiam causa erit, & si levitatis; motus solius sursum occasio erit. Deinceps, si vacuum sit ita sepultum in corporibus vt isti volunt, sequetur motis corporibus in quibus inest, ipsum quoque vacuum moueri; quo concesso, sequetur etiam moueri vel in vacuo, vel in pleno: non in pleno, quoniam nihil infestius est vacuo quàm plenum; ergo in vacuo, quo dato, rectè concludo in infinitum fieri posse progressum. Postremò, si sit vacuum ita à corporibus absorptum (vt hallucinantur quidam) reddi non potest ratio successionis in motu, nec in successione velocitatis & tarditatis; quoniam in vacuo nulla est dissimilitudo partium, nulla raritatis & densitatis pugna, nulla resistentia qualitatum: nulla ergo in vacuo virtus incitandi aut retardandi motum. Fuerunt tamen ex priscis & antiquis philosophis, qui docuerunt rarefactionis causam esse solùm vacuum, per separationem partium in corpore naturali. Fuerunt etiam qui imaginati sunt, rarefactionem fieri per accessionem vacui ab extrinse-

co

co,& condenſationẽ exitum interitumq; ſequi. Fuerunt deniq; qui autumârunt rarefactionem gigni per introitum quorundam ſubtiliũ corporum,inſinuantium ſe in quaſdam vacuitates corporis rareſcentis; condenſationem verò evenire,cùm illa ſubtiliora corpuſcula exulent & abigantur. Cæterùm hæc phantaſmata,vt vana commenta hominum reſcindit Ariſt. docens materiã in re qualibet eſſe cauſam raritatis & denſitatis,non vacuum;quæ materia eadem numero eſt vtriuſq; capax,& ab vtraq; vi ſuâ ſeparabilis. Non opus ergo eſt ingreſſu aut egreſſu ſubtilis aut impacti corporis per vacuitates, vt rarefactio aut condenſatio partium in corpore naturali fiat. Hęc omnia ad vivum patent in generatione aëris ex aqua,quæ non fit per advẽtum & acceſſionem alicuius foris ſe inſinuantis in aquam,ſed quia forma aëris à potentia materiæ fluit educiturq;. Quare vt figura rotunda aut plana dicitur vi naturæ ſuæ,non adventu alterius externi; & vt linea rectitudinis & curvitatis capax eſt, licèt nihil foris operetur:ita corpus rarum aut denſum,leve aut grave dici poteſt, quamvis non ingrediatur aut egrediatur infeſtiſſimum hoc monſtrum naturæ, quod vacuum nominatur.

Invitus nunc trahor ad diſcutiendam quæſtionem, *Poſſitne virtute divinâ dari omnino vacuum?* Prorumpunt nonnulli in theatrum philoſophorum,audaciuſq; hanc virtutem vacui efficiendi numini divino negant. Quippe,inquiunt, Deus nihil poteſt contra ordinem vniverſi,nihil contra bonitatem ſuam facere;ſed vacuum inducere eſt ordinem vniverſi pervertere, & opera quæ ſummâ manu perfecit bonitatis ſuæ à fundamentis(vt aiunt) labefactare, totiuſq; curſum & venuſtatem naturæ tollere. Quod quidem agere, eſt (vt ait D. Auguſtinus) contra ſapientis & boni artificis dignitatem. Artifex enim nihil facit contra artẽ ſuam niſi per errorẽ,nedum artifex ſummus mũdi,qui ſibi in operibus ſuis placuit,quia valdè bona extiterunt. Sed (Deo bone!) quò curioſũ ingeniũ humanũ ſe proripit? nõ audeo in hac difficultate,quæ velim dicere;hoc tamẽ dicã, quod tacere nõ debeo, inconſultiores iſtos divinæ potẽrię æmulos eſſe,qui Deo authori omnium ex nihilo manũ dexteram, id eſt, potentiam & virtutẽ faciendi quod placet, negant. Varias rationes addunt, quibus concepta phantaſmata viderentur ſtabilire, *Deum* ſcilicet *nihil agere poſſe contra ſalutem vniverſi*; *Deum eſſe artificem, & non poſſe agere contra artem*; *Deum eſſe bonum,& idcirco nolle omnino vacuum.* Inconſideratiſſimè hæc omnia. Nam in eo quòd Deum agnoſcas authorem, ſummumque & ſupremum architectum omnium, concedis hoc privilegium ei,vt pro arbitrio & ſapientia ſua opus quod fecit regat;neq; eſt

Quæſt. 1.

Auguſt. comment. in Ioannem Evangel.

Deo nihil impoſſibile.

contra naturã vniverſi,cũ aliquando illius curſum aut impediat, aut ad contrarium motum & iter pro libertate vertat. Non eſt, inquam, contra naturam rei,ſi author naturæ inuſitato modo naturã moveat. Si rationem requiras hęc eſt,quoniam naturę author naturam,vt ancillam ſibi ſubiectam fecit. Non eſt ergo inutilis illa veterum diſtinctio,quòd rerũ eſſentia conſideretur bifariã,vel præciſè,& ſic ſi à curſu ſuo definito moveantur,contra ordinem propriæ naturę id fieri dicatur;vel comparatè ad primum conditorem ſuum,ſecundùm obedientiariã(vt aiunt)potentiã,& ſic illi imperanti quocunq; traxerit obſequuntur: currunt ſi iuſſerit,ſi revocaverit,ſine mora reſiſtunt redeuntq; & tamen naturã ſuã eſſentiãq; illęſam retinent, quia author & conſervator naturæ iuſſerit. Nihil ergo valet inanis obiectio tua de motu rerum contra naturam,cùm motus rei à nutu Dei pendeat, qui contra vſitatum curſum naturæ [a] Solem in medio cœlo ſtare,& [b] per quindecim gradus recurrere,& in teſtimonium ſuę paſſionis mirabiliter [c] obſcurari imperavit; ſic tamen, vt idem ſol nunc in eſſentia luceat,qui tum ordinẽ naturæ ſuæ propriæ ad tempus cõmutavit.Quid multis? Si res omnes ſic conſiderentur,nihil quod circa illas fecerit Deus,contra earum naturam aut ordinẽ iri factum putetur. Quippe id omne cuilibet rei naturale habendũ eſt,quod ille fecerit,à quo omnis modus,numerus,menſura ordoq; naturæ,ſuam originem,principium,& potentiam trahunt.

Rerum natura à Deo ſępè converſa,everſa nunquã.

[a] Ioſuæ 10. ver. 12.
[b] Iſaiæ 38.8.
[c] Lucæ 23. 45.

His poſitis & conceſſis,cum D.Thomâ libenter conſentio confiteorq; penes Deum eſſe vt fiat vacuum. Nã vt nihil de illa ſpirituali habitatione & ſpacio inani extra cœlũ dicã,opus facilius eſſe puto in vacuo aliquod corpus conſervare,quã creare ex nihilo;at ex nihilo illud creavit Deus: non eſt ergo negandum quin in vacuo poſſit idipſum movere & conſervare.Nã quãvis ordinẽ,motũ,numerũ,proprietatẽ omnibus & ſingulis in rerum natura exiſtentibus Deus conditor omnium dederit; ius tamen & poteſtatem ad placitum ſuum immutãdi ſibi reſervavit. Et ne tędio te (ſtudioſe nunc lector) enecem, dico,licèt dari vacuũ ſit contra ordinẽ vniverſalis naturæ corporeæ,nõ tamen repugnare naturæ divinæ,quæ ius & imperiũ in omnia tenet. Et ſi dicàs non fieri poſſe vacuum ſine miraculo; eſto(ſi placet) at,vt opinor,non negabis Deo poteſtatem miracula operandi. Cæterùm obſcurat hoc factũ Dei bonitatem: Imò clariùs elucere facit,quoniam tantum imperium habet vt hoc faciat,& tamen illius iuſſu res ſic motas contra naturæ ordinem tutas & illæſas conſervet.Concludã; ſi Deo negetur virtus efficiendi vacuũ,tum hoc abſurdum ſequetur, minorẽ eſſe ſcilicet potentiã Dei,quàm reſiſtentiam medij. Nã nihil

D.Th.in 2.d.1 qu.1. Arti.5.

Vacuum eſſe repugnat naturę corporeę non divinæ.

aliud

aliud impedit quò minùs vacuũ fiat quã reſiſtentia medij; at reſiſtẽtia medij finita eſt, infinita autẽ potentia Dei: nõ eſt ergo quòd neges virtute divinâ fieri poſſe vacuũ. At dices, nũ quã fecit hoc Deus: quid tũ? ergo non poteſt facere? Imò nunquam hoc vult Deus. quid hinc? ergo non poteſt facere, quia velle & poſſe idem ſunt in Deo. Primũ quæro quis te conſiliarium Dei fecerit, qui tam confidenter dicis nõ velle? tum neſcio an te dicam valdè temerarium, qui inde tam impudenter concludas, *ergo non poſſe*. Priùs duplicem in Deo eſſe voluntatem didiciſſes; *ſigni*, & *beneplaciti*: tum concluſiſſes meliùs.

Duplex in Deo voluntas.

Age, Deum poſſe virtute ſua vacuum efficere nunc credo, remq; hanc non ſolùm Deo, ſed etiam ſpiritui finito facilẽ factu eſſe exiſtimo; quippe potentia ſpiritus finiti vincere & ſuperare poteſt finitam reſiſtentiã medij. Fieri enim poteſt vt illa potentia ſpiritus ſit proportione maior, ſiue vt eſt ſimplex, ſive vt eſt vnita cum aliorum ſpirituũ virtute. O quàm flexibiles ſunt voluntates hominum! modò negaſti Deum poſſe vacuũ efficere, nunc Angelũ poſſe idipſum præſtare probas. Sed cave; cave ne à pleno in vacuũ, à cœlo in Orcum ſine medio cadas. Agnoſco rationem hanc tuam probabilem eſſe, ſi reſiſtentiam medij & potentiam ſpiritus divini compares; at ſi æternum decretũ ſpectes, quo Deus ſtatuit ſibi duntaxat reſervare ius immutandi naturæ curſum, ordinemq; vniverſi, fallis teipſum. Nam in hoc ſenſu is ſolùm totius naturę curſum ordinemq; mutare poteſt, qui naturę cõditor & architectus fuit. Non enim Angelis ſubiecit Deus orbẽ terrę, imò ([d] vt Iobus ait) quem conſtituit alium ſuper terrã? aut quem poſuit ſuper orbẽ quẽ fabricatus eſt? quaſi diceret, nullum. Agnoſco tamen illius iuſſu intelligentiam præſidentem ſoli orbem Solis poſſe ad tempus ſiſtere, poſſe revocare. Illius iuſſu dico, non propriæ impetu naturę, quoniam miraculũ eſt vacuum efficere, quod ſoli Deo per ſe, mortalibus autẽ per influentiam ſolùm divinam convenit. Non eſt ergo res tam facilis factu (vt ſomnias) vacuum inducere, quia non ſolùm reſiſtẽtia medij, ſed vniverſa natura (quantũ in ſe eſt) vacuo ſemper obſiſtit; vniverſa (inquã) natura, & vniverſalis cohors vnioq; rerum, quæ turmatim & confertim ad ſocietatem & ſubſidium rei declinantis ruunt. Ruunt (inquam) non lento pede veniunt. Eſt enim mutuus quaſi ſenſus omniũ partiũ & membrorũ in toto vniverſo, eſt quoq; mirabilis nexus & conſenſus, quo veluti aureâ catenâ ſic colligãtur, vt potiùs tota terra rapiatur in orbẽ ignis, quã illic efficiatur vacuũ. Finita ergo potentia per ſe hoc ipſum nõ efficit, niſi potentia divina iuſſerit. Si enim mille Hectores aut Hercules obſtructos vndiq; folliculos totis viribus aperire, aut teſſeras conglutinatas ſine medio

Solius Dei eſt naturã poſſe mutare.

E piſt ad Heb. cap. 2. ver. 5.

[d] Iob. 34. 13.

interveniente corpore divellere & separare nõ possipt, sequitur finitum spiritum non posse contra vniversalẽ ordinẽ cursumq; naturę sine influxu divinæ virtutis, quę est infinita, vacuũ efficere. Nõ enim in multitudine virium aut virtutum, sed in ipsa infinitate agentium consistit hæc actio, quæ naturam contra seipsam moveat.

Quæstio 2.

Sufficiunt hæc in ista quæstione; nunc quæritur si vacuum divinâ virtute detur, *An corpus in eo moveatur?* Verbo respondeo, naturaliter nõ posse, virtute divinâ posse; naturaliter dico nõ posse, quia omnis motus sublunaris hæc quatuor necessariò requirit, influentiam cœli, distantiam loci, resistentiam medij & potentiam subiecti: sed hæc quatuor esse non possunt naturaliter in vacuo: ergo corpus naturaliter moveri non potest in vacuo. Maior huius syllogismi constat, quoniam non est naturalis motus si cœlum non influat; cœlum enim per influentiam hæc inferiora regit. Iterũ, non est motus si non sit distantia loci, per quam influentia in subiectũ mobile transeat. Adhuc nõ est motus si nõ sit idẽ successiuus, at successiuus esse nõ potest si non sit resistẽtia medij, quę causa successionis dicitur. Nõ est deniq; motus si non sit naturalis potentia movendi, quæ corpus mobile capax motus reddat. Assumptio argumẽti probatur, quia vacuũ nec recipit influentiã cœli, nec admittit distãtiã loci, nec vllã habet resistẽtiã medij, nec deniq; potentiã subiecti fovet. Corpus ergo in vacuo (licèt divinâ virtute facto) per se & naturaliter moveri nõ potest. Quæ enĩ in vacuo imprimi potest vis & influẽtia cœli, cũ sit intercapedo inanis omnis formę? quę differentia aut distantia loci, cũ in eo nulla sit partiũ dissimilitudo? quę resistentia medij, cùm nulla sit in eo dẽsitatis aut raritatis distinctio? quę deniq; motrix potentia subiecti, cũ in eo nunquã ad actũ perducatur? Sed (dices) estne nullus corporis motus in vacuo, si idipsum virtute divinâ fiat? Est: sed meâ quidem opinione (ob has causas quas posui) non naturalis. Quid ergo? in instanti, aut contra, aut præter, aut supra naturam moventur corpora, si vacuũ virtute divinâ fiat? Albertus, Auerroes, Burlæus, & alij respõdent ad hoc dubium, motum corporum in vacuo non tempore sed temporis momento peractum iri, idemq; censuisse Aristotelem arbitrantur 8. cap. huius libri. Sunt qui contrarium sentiant, doceãtq; corpora verissimè secundùm successionem & mensuram temporis moveri posse, si divinâ virtute ponatur vacuum. Quippe, (vt aiunt) natura corporis in vacuo non mutatur; Est eadem in vacuo, si fiat, inter cœlum & terram distantia, quæ in pleno fuit: cur ergo motus in vacuo tempus non consumeret, aut cur fieret in instanti aut momento temporis? Resoluti sunt hi nodi antea, cùm nullum omnino motum

Quatuor ad omnem motũ sublunarem necessaria.

Successionis causa medij est.

Albert. tract. 2. c. 6 Aver. hoc cõmẽt.

esse

posse probaverim, si admittatur vacuũ. Vt ergo tandẽ cõcludã, statuo nullũ omnino motũ naturalẽ esse in vacuo, metaphysicum esse; quia vt is solùm potest plenum in vacuum commutare, qui mundum condidit: ita is solùm contra ordinem cursumq; naturæ corpora in eodẽ vacuo divinâ suâ virtute effecto potest movere; vt nunc cœlum supremum (secũdùm multorũ opinionẽ) in infinito spacio inani movet.

Distinctio eorum quæ in hoc capite continentur.

- Explicantur in hoc capite
  - Causæ velocitatis & tarditatis in motu, quę sunt in pleno, nõ in vacuo
    1. Influentia cœli, quę per medium illapsa, & in rẽ mobilem impressa, motum velociorem aut tardiorem efficit.
    2. Resistentia medij. Nam quò crassius est medium, eò tardior motus; & quò rarius, eò velocior habetur.
    3. Differentia loci seu distantia. Hinc quò remotior est scopus movendi, eò plus, quò propinquior, eò minus temporis in motu consumitur.
    4. Renitẽtia seu potentia mobilis, quę est interna virtus seu qualitas in mobili, vt semper illius motus sit successiuus; nunc velocior si calor, nunc tardior si frigus præsit.
    5. Figura. Nam rotunda celeriùs volat, quadrata tardiùs repit. *Ex hisce singulis petuntur argumenta quibus vacuum tollitur; quippe horum nullum in vacuo esse potest.*
  - Rationes, cur vi naturæ non possit esse vacuum,
    - Per se & separatũ quoniam
      1. Est non ens per se; ergo esse nõ potest.
      2. Est contra ordinẽ, cursum, & motũ vniversalis naturæ.
      3. In eo nõ potest esse motus, nisi etiã & corporum penetratio fit & confusio.
    - Per accidẽs & coniunctum, quia
      1. Rarefactio & condensatio corporum sunt extenuationes & contractiones partium, non vacuitates.
      2. Posito vacuo assignari nõ possunt differentiæ *loci, motus, situs, & vbi.*
      3. Vacuum est veluti *conuulsio totius naturæ*, vt experientia in omnibus & singulis operibus naturæ nos docet.
  - Argumenta, quibus probatur fieri posse vacuum diuinâ virtute; quę argumenta duẽnitur
    1. Ab infinitâ potentiâ Dei, quia vt ex nihilo creavit omnia: ita potest in nihilum & vacuum aliquod convertere medium.
    2. A cõsequẽtiâ absurdi, quia si ponatur Deũ nõ posse vacuũ efficere, eâdẽ operâ cõcluditur, minorẽ esse potentiam Dei quàm resistentiam medii.
    3. Ab obedientiâ rerum, quę semper imperio motoris sui fine mora obsequũntur; vt patet in *Sole fixo, retracto, obscurato, Iosua, Ezekia, Christo, iubente, regnãte, patiente.*
    4. A præeminentiâ iuris divini; quòd sibi soli reservavit Deus *ius immutandi res, & contra definitũ & vsitatũ ordinẽ movendi*; quas tamẽ sic moras conservat providentiâ & bonitate suâ.

Argumenta contra primam quæstionem insinuatam in textu Vtrum raritas & densitas sint vllæ causæ vacui?

Opp. *Raritas est qualitas inhærens subiecto tenuissimarum partium; sic aqua rara, aër rarior, ignis rarissimus inter elementa dicitur. Sed persistũ in igne, cuius raritas tanta est vt vacuũ necessariò videatur admittere; quippe ignis & seipsum consumit, & aliud corpus plenũ non admittit. Quid ergo rarissimarum partium consumptarum loca & spacia occupat præter vacuũ? Præterea rarefactio est distractio partium in corpore, vel (vt loquuntur veteres) elõgatio seu remotio vnius partis ab alia, qua certè in igne nõ potest esse sine vacuo; quia extrinsecus aliud nõ subintrat corpus, q̃ distantiam partiũ loca & intervalla teneat. Postremò q̃ dicã de dẽsitate, qua rarũ corpus ita cõtrahit, vt minorẽ locũ iã occupet quàm antea occupaverat? sicut constat in aquâ frigore cõcretâ, cuius dẽsitas foris impacta aëri aut tenuiori corpori introitum non concedit. Quid ergo relinquitur inter glaciem & aquam subnatantẽ præter vacuum.*

Raritas & dẽsitas medii sũt causa aut tardioris aut velocioris motus.

Resp. *Leviora sunt quidem hæc omnia; verbo igitur respondeo singulis, & primùm dico raritatem & densitatem esse causas motus velocioris aut tardioris, non vacuitatis omnino. Nam vt intrem in igne, (in quo sine æstu rationis instas & moraris;) quamvis partes eius dẽ dilatentur, totus tamẽ locus & orbis ipsius ignis sẽper impletur; neq; est (vt sonias) cõsũptio partiũ. Ignis enì elemẽtarius fovet, nõ cõsumit; imò si cõsumeret, seipsũ nõ devoraret, quia nihil sibi machinatur malũ. A raritate ad dẽsitatẽ, ab igne ad aquã trãsvolas, & certè nõ opus est. Nam in hoc argumẽto nõ incalescis; vrges q̃ tritũ est, nimirũ esse spaciũ inter glaciẽ in superficie aquæ, & subterfluẽtẽ vndã, sed nego esse tale spacium, aut si sit, dico idipsum vaporibus per influentiam cœli ab aqua extractis plenum esse.*

Argumenta in aliam quæstionem consequenter ex textu per interpretes elicitam, Vtrum divinâ virtute fieri possit vacuum? et si fiat, Vtrum motus corporis in eo sic facto sit naturalis aut violentus? idemque successivus aut momentaneus?

Opp. *Fulmina multa ex vna nube in arcem istius quæstionis tuæ mittã. Primũ ergò videtur esse imprudẽtis & inconsiderati hominis de divinâ potẽtiâ (quã nemo mortalium potest apprehendere) quæstionem vllam movere. Sed quoniam moves; sic disputo. Dari vacuum est contra ordinem vniversi; sed nihil à Deo fieri potest cõtra ordinẽ vniversi: ergo divinâ virtute non potest fieri vacuum. Maior constat, quia ordo vniversalis natura est, vt omnia sint cõtinua et veluti catenata, ob eã potissimũ causã ne sit vacuũ. Cohors enì rerũ in vnã quasi alã & turmã prælij cogitur, potiùs q̃ tãtillũ vacui admittatur*

tatur: si ergo ordo naturæ postulet vt omnia sint plena, est planè contra naturã vt vlla sint vacua. Assumptio probatur, quia id quod est contra ordinem naturæ est præpostcrum & inordinatum; at quicquid est præposterum & inordinatum, à Deo sapientissimo architecto mundi fieri non potest; quia Deus est Corinth. 14. *author ordinis, non confusionis, qui omnia suaviter secundùm species suas* 33. *disposuit, omniaq; numero, mensurâ, ordine, & pondere comprehendit: at in vacuo multitudo nulla, quia nulla est distinctio partium, mensura nulla, nullus ordo, pondus, aut species inest. Huc illud addo, quod Deus non possit id facere, quo facto se suamq; bonitatem neget: ergo non potest vacuum facere. Minor suadetur, quia Deus Deiq; bonitas maximè in conservatione, dispositione, & ordine rerũ creatarum eminet: at vacuo inducto pernicies, cõfusio, interitusq; rerum sequitur: videtur ergo Deus seipsum negare, cũ istã suã providẽtiam & bonitatem creatis neget. Nam quid est Deus nisi summa & increata bonitas? Bonitatẽ ergo negans seipsũ negat. Deinceps longissimè à Deo abest, vt finẽ intentũ & destinatũ tollat aut impediat: finis autem creationis est, vt res salvæ secũdũ ordinem & cursũ naturæ in hoc mũdi theatro maneãt. Cæterũ si istã charybdem & mõstrũ deforme vacuũ generari sinat, intentus finis non habetur, quo nihil absurdius in Deo esse aut cogitari potest. Porrò quoniã cœlum & terra, omniaq; singula effecta naturæ mirabile artificium et divinũ artificem manifestè declarant (Cœli enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum) quid putemus? non esse valde in-* Psalm. 19. v. 1. *decorũ, vt summus artifex opera sua incredibili arte fabricata permittat cõcuti et vulnerari? A minore ergo sic concludo, si prudens artifex inter mortales nequeat quicquã agere contra artem suam, nisi per errorem; absit vt putemus Deum, sapientissimum architectum cœli & terræ, aut velle, aut posse quicquam moliri in perniciem rerum quas finxit; quod tamen facere videatur si vacuum, (quo celsiores arces naturæ concutiuntur) permittat, vel in centro mundi latitare: vt in terræ motu tremendo sæpissimè constat, si hoc monstrum semel spirare inceperit. Mõstrũ dico, quia semel cõceptũ in visceribus terræ, flammas, aquas, lapides, & montes evomit & expirat.*

Resp. *Fulmina à nube (vt ais) in arces philosophiæ proiecta, non vi sed facile facile extinguam; & primùm dico non esse in considerati hominis de divinâ potentiâ, in relatione ad naturæ effecta disputare. Hinc respondeo, duo in creatis considerari debere, essentiam & obedientiam. Si essentiam spectes, dico esse contra ordinem naturæ vt fiat vacuũ; si verò obedientiam consideres, ipsamque naturam imperio primæ causæ motoris subiectam, non est contra ordinem naturæ vt potentiâ divinâ inducatur vacuum. Neque est quòd hinc concludas sine blasphemia, Deum esse authorem confusionis; quia nihil est præpostcrum, nihil confusum quod ipse facit, quamvis tibi causas rerum ignorãti sic videatur esse. Nam vt monstrum est respectu ignorantiæ humanæ,* In creaturis duo sunt notanda. Vacuũ mõstrũ fit ignorantiâ nostrâ.

mana, quæ causas, cur tale in rerum naturâ fiat, omnino invenire & consequi non potest, respectu autem divinæ sapientiæ non est: Ita præposterum & inordinatum esse videtur homini nescienti causas, si fiat vacuum; Deo verò sic disponenti, nihil confuse aut contra naturæ ordinem factum esse videtur, tum quoniam naturas rerum omnium mutabiles sibi imperanti subiecit, tũ quia id iuris soli sibi vendicat, ad placitum immutandi. Sed (vt pergam) hoc factum non negat bonitatem Dei, qui licèt aliquando moveat naturam contra communem cursum statumque suum, illam tamen illæsam & quasi incolumem, non aliter quàm solem per quindecim gradus retroversum servat.

Ann. 1580. 8. Id. Apr. *O factum mirabile bonitatis divinæ! Iussit hac nostrâ ætate terram universam simul moveri, timetur valdè, expectatur malum. Sed ecce, concussam subitò benignissimâ dextrâ stabiliuit. Si causam motionis violentæ quæras, vacuum conceptum causam fuisse dices, attamen ego præter causam divinam deo me causam prorsus ignorare; digitus enim Dei fuit, qui solus potuit & voluit in vno instanti mundum suæ ruinæ præmonere. Quid vrges de frustrato fine intento à Deo? non fallitur Deus suo fine intẽto, non frustratur. Nam quamvis hanc vel illam naturam ad hunc vel illum finẽ & vsum destinârit, eandem tamen cum vsu, suo iuri & imperio subiecit. Postremò, iniqua & impia est tua artificis mortalis cũ Deo comparatio; quippe Deus infinitus est, & in comparationem non cadit neq;, cùm mutabilem flexibilemq; naturam huius vel illius rei ad contrarium cursum aut scopũ trahit, minus approbat quod fecit opus; sed in hoc maximè se Deum ostendit, quòd talem naturam rebus dederit vt mutari possint, talemq; obedientiam vt sibi inbenti obsequantur.*

Argumenta in annexum quæstionis, Vtrum motus in vacuo divinâ virtute facto sit naturalis aut violentus? idemq; An successivus, aut instantaneus?

Opp. *Nimium diffisus es ingenio lectoris, qui tam sæpe vanum idemq; inculcas; docuisti autea non esse naturalem motum; cur idem iterum nunc doces?*

Cap 8. *Imo Arist. ipse docuit fore violentum aut momentaneum si detur vacuum; at probo contrarium, tam respectu moventis & medij, quàm respectu mobilis subiecti. Nam in medio considerandæ sunt duæ, resistentia & distantia, quamvis in vacuo agnoscã non esse resistentiam quæ impediatur motus; nemo tamẽ diffitebitur esse distantiam, quâ successivus fiat. Est enim distantia spacium medij, idẽq; lõgius aut brevius: at quis, nisi delirans & in philosophia insãs, putabit corpus naturale posse spacium immensum in ipso instanti decurrere, tametsi nulla sit resistentia medij? Præterea, si rẽ impensiùs consideres nõ magis spectanda est resistentia medij, quàm renitentia mobilis subiecti, quæ cum sit insita*

insita qualitas motum refranat, quò minus vnquam in instanti fiat. Cùm ergo successio motus nõ solum proveniat ex medio quatenus est plenum, sed etiã quatenus intercapedinem & distantiam extremorum cohibet; rationi consentaneum est, in spacio vacuo motum sine temporis proportione fieri. Porrò exempli gratiâ, si statua aut columna altissima in spacio vacuo erecta constet, lapis fulmine aut alio quovis modo excussus à pyramide plus temporis proculdubio in motu cõsumet, quàm si ab imis partibus eiusdem columnæ cadens ad cẽtrum feratur; ratio est, quia distantia maior & minor in ipso vacuo divinâ virtute facta manet. Quippe si placeret Deo hunc inferiorem mundi globulum fulminibus suæ iustitiæ propter infinita scelera & flagitia nostra devastare, vacuum, inducere; haud dubiè eadem distantia inter concavũ lunæ & centrum terræ existeret, quâ posità, si pila vi tantâ à spiritu projiciatur ab orbe lunæ ad centrum, vt inde repulsa redeat ad locum vnde mittitur, sequetur necessariò hunc motum factum iri in momento; quaro an in eodem, vel alio? si in eodẽ respondeas, concludo illic semper permansisse pilã: si in alio dicas, necesse est vt fatearis võ momento, sed tẽpore motũ hunc suisq; deq; fuisse effectum. Si ergo detur vacuum divinâ virtute, dabitur quoq; motus naturalis & successivus, tũ ex parte distantiæ, qua termini à quo & ad quẽ distant, & ex parte mobilis, in quo non minor vis est incitãdi & tardandi motũ, quàm in raritate & densitate medij, & denig; ex parte motoris primi, qui divinâ sua virtute res in ipso vacuo & potest successiuè movere, & vult sic motas conservare.

Resp. Seriò mecum nunc agis, & idcirco laudo hoc genus disserendi. Agnosco equidem nonnullos interpretes à tuis partibus stare, sed dabis veniam si à te & illis in hac re dissiliam. Discutiam ergo singula, & vbi dicis me nimiùm diffidere ingenio lectoris, cùm idem inculcem sæpius; respondeo me rem eandem in eodem sensu non inculcare. Nam ante quærebatur, Vtrum vacuũ vi naturæ; nunc Vtrum idẽ virtute divinâ fiat? sed sive hoc, sive illo modo fiat, cum Aristotele defẽdo, simpliciter secundũ naturã aut nullum motum in vacuo fieri, aut si ex hypothesi fiat eũdẽ vel in instãti factũ, vel solâ divinâ potentiâ successivũ esse cõstitutum, vi autẽ naturæ sic nullo modo. Ad secundum argumentum respõdeo, distantiã in vacuo proprie nõ esse: ratio est, quia vacuum quidem est non ens, at in non ente reale nihil inest, quale spacium esse debet, dnoq; reales termini à quo & ad quẽ realis motus corporis naturalis fierẽt. Medium enim solùm id lõgum aut breve dicitur, in quo existunt longitudinis & brevitatis mensuræ; at in vacuo sunt mensuræ nullæ, vt antea copiosè probavit Philosophus. Quod tertio in loco addis de renitentiâ mobilis parùm habet ponderis, quia in vacuo vt motus, ita corpus negatur esse, nisi divinâ virtute; & sic (vt suprà) libenter concedo vtrumque. Suppositio ergo tua de statua, Babel & confusio est. Nam talis in vacuo ædificari non potest; quæ ergo de lapidum motu deorsum addis nihil probant, quia ex falsa suppositione

Mediũ quid.

one quodlibet ſequitur abſurdum. At eſt idem (inquis) intervallum inter cœlum & terram, ſi divinâ virtute aër & aqua commutentur in vacuum: agnoſco; ergo pila iacta à cœlo ad terram, indeque repercuſſa non in inſtanti

Quæſtionis deciſio.

movetur. Pila ludis, ſed eſto: ſi ab angelo pila tanta vi (vt ais) proiiciatur, vt reciproco motu redeat ad locum vnde mittitur, fieri poteſt vt hæc pila ſic miſſa divinâ virtute moveatur in vacuo: naturali verò modo non poteſt. Huc ergo redeunt omnia, vt fateamur vacuum divinâ virtute fieri quidem poſſe, motumq́ in eo ſucceſſivum aut inſtantaneum, prout viſum fuerit. Si verò naturâ, eiuſdemque vim, ordinem, & curſum ſpectes, negandum eſt hæc vllo modo fieri poſſe: quia vacuum eſt non ens, in quo nihil naturale niſi vi ſolâ divinâ (quæ omnia ex nihilo fecit) eſſe aut fieri omnino poteſt.

CAP. 10.

Vtrum { *Tempus in rerum natura ſit?* / *Inſtans ſit pars temporis?* / *Punctum ſeu inſtans ſit vnum vel multiplex in toto tempore?* / *Tempus ſit motus vel potiùs affectio ſeu paſsio motus?*

Temporis effigies.

Tempus eſt neceſſaria affectio naturæ, cuius vi omnis motus actuſque rerum menſuratur; quod non ineptè poetæ deſcripſerunt veluti ſenem, pedibus cervinis, aquilinis pẽnis, in fronte piloſum, in occipite calvum, falcem manibus tenentem, quâ ſegetes Veris, & ſpicas Autumni facilè diſcindit. Senex eſt, quia nihil tempore antiquius aut vetuſtius; pedes cervinos, alaſq; aquilinas habet, quia eodem nihil celerius, velocius nihil; piloſa frons eſt, quæ opportunitatem; occiput calvum, quod irrevocabilem temporis amiſſi iacturam notat; falcem manibus acutam tenet, quia eſt edax rerum, ſegeteſque & ſpicas ex agro naturæ ſcindit, quia omnia effecta naturæ citiùs aut tardiùs ad exitium & ruinam trahit.

Ovi. Met. l. 15.

Sed iſtis omiſsis poetarum figmentis, Ariſtotelis textum aggrediar, in quo primùm quærit, *An ſit tempus necne?* tum *quid ſit?* in vtramque partem diſputat. Quod ad primum attinet, ſuadet imprimis tempus non eſſe hoc modo. Quicquid conſtat ex partibus quæ reipſâ non extant, non eſt; ſed tempus ita ſe habet: ergo tempus non eſt. Iterum quicquid dividuum eſt in partes, nequit actu eſſe in rerum naturâ,

naturâ, niſi vel omnes, vel aliquot ſaltem cum toto exiſtãt, vt partes plantę, & motus: ſed nulla omnino pars temporis exiſtit: ergo revera non eſt. Aſſumptionem probat Philoſophus, quia pręteritum (quod eſt pars vna) evanuit, futurum nondum eſt, momentum, indiviſibile cùm ſit, continui pars eſſe non poteſt. Ratio eſt, quia neque totum ſuum metiri, neque cum alijs partibus coniunctum idipſum perficere & complere poteſt. Præterea, ſi quis dixerit idcirco tempus eſſe, quoniam momentum ſeu inſtans (quod eſt *Vtriuſq; partis copula terminuſq; communis*,) exiſtat, docet contrarium Philoſophus. Si enim momentum pars temporis exiſtat, hoc vel vnum erit in toto tempore, vel aliud aliudque; non primum, quia non eſt ſucceſſio in momento: ſucceſſione enim poſitâ, ſequeretur interire idipſum, at inſtãs interire non poteſt; quippe ſi interiret, vel in ſe vel in alio interiret, non in ſe, quia tunc eſt: non in alio, quia momenta indiviſibilia ſunt, non continua. Quod verò non ſit aliud aliudque momentum in tempore hinc conſtat, quia ſi ſint aut eſſent ſimul, aut ſucceſſione; non ſimul, quoniam duæ partes temporis ſimul eſſe non poſſunt, niſi maior minorem, vt menſis diem, annus menſem contineat. Cæterùm vnum inſtans ſeu momentum altero maius aut diuturnius non eſt neque ſucceſsione hoc ipſum fiet, ne (vt antea demonſtraveram) temporis punctum in ſe aut in alio interiret, quod ratione probari nequit. Pergit Philoſophus, vnumque momentum in toto tempore eſſe non poſſe ſuadet. Primùm quia nullum continuum vno termino clauditur. Linea enim multis punctis, ſuperficies multis lineis terminatur: ergo etiam & tempus multis momentis definitur. Deinceps, ſi vnum eſſet ſolùm momentum in toto tempore, ſequeretur illa quæ multis olim retroactis ſæculis extiterunt, eſſe iam ſimul cùm his, quæ in hoc inſtanti ſimul eſſe dicuntur; ſimul enim tempore dicuntur, quæ eodem temporis momento ſunt: at hoc poſito quòd ſit vnum ſolùm temporis momentum, neceſſariò ſequitur, præterita & pręſentia ſimul iam eſſe: non ergo vnũ ſolùm ſed plura ponenda ſunt in tempore momenta, quibus eiuſdem partes copulentur.

Inſtans quid.

Text. 92.

Simul tempore quę

Accedit Philoſophus in poſtremâ parte huius capitis ad inveſtigandam naturam & eſſentiam temporis, quam cognitu rem difficillimam eſſe ait, tum propter eas difficultates quas jam diſcuſſit, tum etiam propter opinionum varietates quas diſcutiendas in aliorum monumentis reperit. Plato enim tempus eſſe converſionem cœli, Pythagoras verò cœlum ipſum, quidam nec converſionem cœli, nec cœlum, ſed motum in genere definierunt eſſe. Quòd non ſit converſio cœli primùm ſic probat, quia quælibet pars temporis eſt tempus, ſed

Tempus cognitu cur difficillimum.

Philoſophorũ variæ de tempore opiniones.

ſed quælibet pars converſionis non eſt converſio: ergo tempus non eſt converſio. Præterea ſi eſſet converſio, ſequeretur quòd plures converſiones ſimul eſſe poſſent; raptu enim primi mobilis omnes inferiores ſphæræ ſimul moventur. Quòd non ſit cœlum hinc conſtat; nam quamvis (vt ait Pythagoras) omnia in cœlo & tempore contineantur, cœlum tamen non eſt tempus, nec tempus cœlum, quia vnum ſubiectum eſt, alterum accidens; vnum menſuratum, alterum menſura. Poſtremò, inanem opinionem & dogma eorum, qui poſuerunt tempus nihil aliud eſſe quàm motum, duobus argumentis ſic refellit. Primùm, quia omnis motus eſt ſolùm in mobili, ſed tempus eſt vbiq; : ergo nõ eſt motꝰ. Omnis inſuper motꝰ velocior eſt aut tardior; tẽpus autẽ non eſt velox aut tardũ: ergo tẽpus non eſt motus. Aſſũptio probatur, quia velocitas & tarditas ſunt affectiones motus, quę definiũtur tẽpore; ſiquidẽ velox mobile dicimus, quod brevi tẽpore lõgũ ſpaciũ cõficit, tardũ quod longo tẽpore breve intervallũ permeat.

Huc vſq; textus ipſe loquitur, in quo ne multa difficilia & obſcura in vtrãq; partẽ à Philoſopho diſputata animos lectorũ diſtrahant, palos quoſdam limiteſq; veritatis conſtituam, explicatiuſq; quæſtiones iam motas breviter diſcutiam. Et primùm *An ſit tempus?* tum *An punctum ſeu inſtans ſit pars temporis?* Hinc *An vnum, vel multiplex & numeroſum ſit punctum in tempore?* Poſtremò *An tempus ſit motus, vel affectio, potiùs, & menſura motus?* Difficultatẽ cognoſcendi *An ſit tempus?* multitudo & varietas plurimorũ, negãtiũ idipſum eſſe, liquidò demõſtrat.

Dubia cap. 4.

Eſſe tempus probatur.

Verùm quoniã nemo mortalium eſt, qui in ore hæc verba ſæpe non habeat, *Heri, cras, manè &c.* certum eſt talẽ rẽ eſſe; trahor tamen non invitus contra turbã negantium hîc diſputare. Eſt aliquid quod motum cœli aliorũq; corporũ metitur, ergo tẽpus; nihil enim prẽter idipſum motiones actuſq; rerũ metiri poteſt. Præterea, quorſum multa temporanea & caduca in rerũ naturâ dicuntur eſſe, ſi non ſit tempus quo mẽſurentur? Inſuper *præteritum* & *futurum*, *prius* & *poſterius*, *dies*, *menſis* & *annus*, aliæq; partes ſimilares tẽporis ens tale arguunt & demonſtrant eſſe; aliter hæc nomina inaniter & otioſè excuduntur. Deinceps, cùm in rerum natura multa ſint entia in fluxu & ſucceſſione poſita, quę ſẽper flores foliaq; nõ ferunt, neceſſe eſt vt ſit ens aliquod cõmune illis eodẽ modo affectum, quo eorum veluti ætates numerẽtur; at quid hoc aliud eſt niſi tempus? Porrò, dic mihi quid infantia, quid pueritia, quid adoleſcentia, iuventus, conſtans ætas, ſenectus & ſenium ſit, ſi tempus neges? Quid hora, quid dies, quid menſis, annus, ſæculum & ævum, ſi tempus (per quod hæc omnia definiuntur) neges? Poſtremò, quorſum à philoſophis definitur tempus, ſi non ſit?

1 2 3 4 5 6

quor-

quorsum ed axrerum, & causa corruptionis dicitur, si nō sit? Si inquā nō sit, quorsum tot annales, tot ephemerides, tot quasi pulsus & crises temporum ab Hystoricis, Astrologis, & Medicis demonstrantur? Inanis esset quidem hic labor omnium, si non sit tempus. Est ergo quòd agnoscas tempus esse, aut mundum nunc esse, fuisse, & futurū neges.

Dub. 8.

Sed his omissis, in quo tandem existet tempus fortasse iam petis. *An in præterito, aut futuro, quæ non sunt; aut in ipso momento & instanti tēporis*? Videtur non quidem in præterito & futuro existere, quia non sunt. Nihil enim existit nisi actu sit; at præteritum & futurū actu esse non possunt: ergo in illis non existit. Quid ergo relinquitur, nisi vt in momento existentiam habeat? quod probabile est, tum quoniam nihil hactenus de tempore præter instans, tum etiam quoniam instās rationem formæ, præteritum & futurum rationem materiæ subeunt; at forma (actus cùm sit) præcipuè rebus existentiam præstat. Quid ergo, est ne punctum seu instans pars temporis? est. Quomodo hoc fiat, cùm sit indivisibile? Est pars formalis non integralis. At formalis pars de re cuius pars est essentialiter prædicatur. Verum est si non sit analogica. Contra philosophum partem esse affirmas, quippe (vt ille ait) omnis pars temporis tempus est. Sed *instans*, cùm sit insectile, tēpus esse nō potest; ergo nō est pars. Respondeo omnē partē tēporis integralem tempus esse, formalem autem non esse. Adhuc vehemēter dubito quomodo *instans* sit forma temporis. Vt copula est forma propositionis: ita *instans* est forma temporis; & sicut copula in propositione subiectum & prædicatum: ita *instans* in tempore præteritum & futurum nectit. Postremò, vt copula de simplici propositione non dicitur, quia est analogica forma, aut id quod formæ locum in illa occupat: ita *instans* de tempore non prædicatur, quia analogiam & *proportionem* solùm ipsius formæ tenet.

In quo tempus existit.

Instans in tēpore rationē habet formæ, futurū & præteritum materiæ.

Instans pars tēporis formalis.

Instans quomodo forma temporis.

Sunt hîc interpretes quidam, qui aliam rationem interpretationis tradant; hanc nimirum, quòd momentum seu instans verissimè sit pars temporis, vt continuo motu præteritum & futurum in eo colligantur. Aiunt enim non posse realiter & physicè partes continuas indivisibili & nō continuo termino copulari. Nam licèt mathematicè hoc ipsum fieri concedant, adducitamen nō possūt, vt naturali modo & ratione id fieri posse existimēt. Punctū ergo hoc (inquiūt) quo partes successiuæ tēporis constringuntur, est quædā realis continuatio cōnexioque finientis præteriti, & incipientis futuri, quę continuatio quamvis sit longè brevissima pars temporis, ipsum tēpus actu existens dicitur. Disputas nunc planè contra Aristotelem, qui instans

Instans pars temporis est Physicè non Mathematicè.

instans disertis verbis partē esse negat. Non disputo, sed tu parùm attentè perpendis quid sibi velit Philosophus. Agnosco equidē negare *Nunc* partē esse, sed adverte mathematicè non physicè cōsideratū; Nā si aliter sentiret, quorsum alibi doceret eā esse simul tempore quæ momento sunt simul? quorsum apertissimè *instans* tempus appellaret? Imò quorsum tempus ipsum nihil aliud quàm *Nunc continuatum* diceret? *Nunc continuatum* dico, quia infinita ferè momenta sunt, quibus partes successionis perpetuò vinciuntur. Vt ergo vinculum in media catena alia cōnectit, &, pars est catenę quam cum alijs componit: ita *instans* seu momentum tanquam medium inter præteritum & futurum positum, pars tēporis dici potest, quod cum alijs partibus totum conficit & absolvit.

Dub. 3. An vnum vel multiplex sit Nūc in tēpore

Tēporis respectus duplex.

Nova est hæc profectò opinio, nimirum esse in tempore multa instantia continuata. Si putes novam esse, audi nunc tertiam quæstionem, in qua quæritur *An vnum vel multiplex sit instans in tempore?* Ambagibus relictis, considerari potest tempus duobus modis; vel respectu primi mobilis, quod secundùm Arist. est æternum, vel respectu rerum caducarum, quarum durationē distinctè successione cœlestis vertiginis & motus demetimur. Priori modo acceptū tēp°, sine relatione ad hæc inferiora, quæ mutātur tempore, vnum instans continuatum dici potest, parùm aut nihil ab æterno distinctū. Quippe æterna quę sunt (vt secundum Arist. *cælū, cæliq;* motor Deus) nullū futuri aut pręteriti sensum, motum, successionem in sę omnino habēt. Semper enim in præsenti subsistunt, quia ea solùm propriè tempori subijciuntur, quæ ortū & occasum vident. Cæterùm posteriore modo si capiatur tempus (vt scilicet comes est mortis, resque solas mortales & caducas mensurat) non vnum instans sed multa & numerosa, pro varietate & multiplici mutatione rerum sub illius veluti alis laborantium & languentium habet. Ad considerationem huius rei attentio animi valdè intensa requiritur; quippe tam exilis temporis, motus, & animi numerantis vtrumque distinctio à permultis traditur, vt nonnulli non dubitent dicere tempus, aut motum, aut animam numerātem, aut nihil omnino esse. Confidenter quidem ex Arist. hoc affirmant, tempus sine motu & animâ rerum actiones numerante per motum, omnino ens non existere. Quorsum hæc? nimirum vt intelligas, tempus dici à quibusdam numerum numerantem, id est animā, quia in durationibus distinguendis rerum mortalium, anima necessariò requiritur. At vt diutiùs te suspensum non teneam, anima sine multis instantibus & momentis actiones motusque rerum metiri nō potest: Nō ergo vnum, sed multiplex & numerosum instans in tempore habetur,

Opinio multorum: tempus sine motu & intellectu nō esse quippiam.

Esse multa in tēpore instātia probatur.

betur, idque non imaginatione solùm, sed verè tale. Nam (vt exemplo vtar) vnum reale instans est quo Christus nascitur, aliud est quo Christus moritur; præteriti autem & futuri in instãtibus connexio ab animâ motus rerum percipiẽte pendet. Est enim anima vigil quasi oculus, aut pupilla temporis, quæ omnes motus & mutationes rerũ ex motu cœli & solis diligenter obseruat, multaque instantia seu momẽta cum futuris & præteritis, prout res rerumque motus & actus postulant, rectissimè coniungit. Quid? est ne tempus anima? non certè, sed numerus numerans, (id est anima) dicitur, vt postea pluribus intelliges; quia motus & mutationes rerum à motu cœli dependentes sine animâ nec comparari, nec percipi quidem possunt. Quàm procul erras ab Arist. qui in proximo capite numerum numeratum, non numerum numerantem tempus appellat? Parùm attendis; nam non simpliciter numerum numerantem esse defendo, sed ita dici respectu distinguendæ durationis, in rebus quæ solùm ab anima discernente differentias temporis, non à belluis aut dormientibus percipiuntur.

Anima est oculus, quo tẽporis motusque mutationes cernã. tur.

Anima est numerus numerans.

Sed vt procedam in re propositâ, alia sunt argumenta quæ suadẽt. Vnum, quia nullum continuum vno termino clauditur, vt in *lineâ, superficie, corpore* constat, quæ multis punctis, lineis, & extremitatibus continuntur: tempus ergo non vno solùm, sed multis momentis eget. Alterũ est quia infinita ferè effecta actaq; naturæ simul tẽpore dicũtur, id est, quia simul ijsdem momentis fiũt, (vt in textu exponendo superiùs demonstraui) non ergo est vnum momentum numemero, sed aliud aliudque in toto tempore. Omnia enim quæ simul oriuntur aut cadunt in diuersis ętatibus mundi, non vnum instans aut momentũ habent, quo dicantur simul. Inductione exemplorum in hac re opus non est; quotquot sunt instantia rerum mutabiliũ in stadio istius mundi sub orbe lunę, tot sunt exempla, tot argumenta quibus hoc ipsum confirmetur. Fluit refluitq; mare, instans est quo fluxus & refluxus vniuntur; crescit, decrescit planta, instans est quo pręterita actio naturæ cum futurâ copuletur; viuit, non viuit homo, instans est quo isti iam termini constringuntur; mouetur, quiescit animal, dormit & vigilat; instans est in quo vnus actus definit, & quo alius auspicatur. Sic aliquid mutatũ esse, instans mutabile & mutandum, præteritum & futurum notant.

Postrema dubitatio est, *An tempus sit motus vel potiùs affectio & mensura motus*? valdè anceps est hęc quęstio, & labyrinthis plena. Occham enim, Gregorius Ariminensis, & alij nonnulli eius ætatis viri doctissimi defendunt, tempus idem prorsus esse cum motu, maximè Dub. 4.

cum

Tempus à motu distingui probatur.

cum motu cœli, de quo hoc loco præcipuè agitur. Sed miror quid sibi velint isti interpretes, cùm in hoc ipso capite vehementer illos arguat Philosophus, qui tempus à cœlo aut motu cœli non differre arguerunt: quod certè non fecisset, si rem vnam motum & tempus fuisse existimâsset. Sed rationibus sic probo. Tempus & motus definitione differunt: ergo reipsa differunt. Est enim tẽpus *mensura motus secundùm prius & posterius*; est verò motus *actus mobilis, quatenus est mobile*. Præterea mensura & mensuratum re differunt: ergo tẽpus & motus. Insuper tempus nec velox nec tardum est, nisi ratione motus; tẽpus ergo reipsa à motu differt. Deinceps tempus & motus subiecto differunt; est enim motus in vno simplici certo & definito, tempus autem vbiq;. Porrò, si tempus & motus essent res vna, sequeretur tẽpus à seipso mensurari, quia mensurando motum, rem vnam cum tẽpore existentem, seipsum mensuraret. Adhuc aliud est esse in tempore, aliud in motu; cùm illud durationem, hic successionem spectet: ergo re differunt. Adde istis argumentis, eundem terminum non habere communem tempus & motũ, non in eodem prædicamento per se colloc ari; cùm tempus vi suâ sit species distincta quantitatis; motus autem non sit; vtrumq; ergo re vnum non sunt. Postremò, disertissimis verbis dicit Philosophus & hoc capite & 12. cap. huius libri, tempus non esse motum.

Concludam ergo, vnũ ab altero re & naturâ suâ penitus differre, non tamen nego tantam esse affinitatem inter vtrumq; vt neq; tempus sine motu, nec motus sine tempore existere quidem possit. Est tamen motus prior tempore secundùm ordinem naturę. Prius enim est quàm existat tempus, prius (inquam) est, nõ duratione sed naturâ; & (vt planiùs intelligas) sic se habent motus & tempus, vt subiectum & propria passio subiecti, quę dicuntur simul si existentiam, non autem simul si essentiam aut subsistentiam spectes. Est enim tempus propria passio motus. Sunt hoc loco ijdemq; non indocti, qui curiosè & obscurè (meâ quidem opinione) distinguunt, tempus scilicet à motu re non differre, differre tamen ab illo natura rei; quasi verò tot milliaria re differre, & naturâ differre, distent dissideantq;. Rationes huius opinionis quas attexunt, postea inter argumenta contra hanc quæstionem adducam, & tum pro viribus refutabo.

Motus tempore prior.

Tempus motus propria passio.

Distinctio quæstionum decimi capitis.

Dubi-

Dubitatur in hoc capite

- De tempore, *An ſit* quòd ſit probatur
  1. A comparatione motus, qui ſine tempore exiſtere non poteſt, cùm ab eo menſuretur.
  2. A mutatione rerum caducarum, quæ tempore oriuntur & cadunt.
  3. A demonſtratione *præteriti & futuri*, quæ ſunt partes temporis.
  4. A ſucceſſione *ætatum, annorum, menſium, dierum, horarum & inſtantium*, quibus motus rerum cognoſcuntur.
  5. Ab enumeratione ætatum, quibus vita humana circumſcribitur.
  6. Ab vſu *Ephemeridum, Annaliũ, pulſuum, criſium*, quæ Aſtrologi, hiſtorici, medici ſtudioſè tractant.
  7. A diſtinctione *æternitatis, æviternitatis & temporis*, quibus infinita, finita, & caduca menſurãtur.
- De partibus temporis, *An pũctũ ſit pars?* hîc diſtinguẽdum eſt
  - De parte, quòd ſit
    1. Materialis, & ſic punctum non eſt propriè pars, cùm ſit indiviſibile.
    - Formalis, & ſic eſt vel
      1. Propria, vt *anima hominis*, & ſic quoq; punctum non eſt pars temporis.
      2. Analogica, vt *copula* eſt forma propoſitionis, & ſic punctum eſt pars temporis.
  - De puncto, quòd ſit vel
    1. Mathematicum & ſeparatum, animo ſolo conceptum, & ſic non eſt pars temporis.
    2. Phyſicum, & coniunctum cum præterito & futuro, vt ſit initium vnius & finis alterius, & ſic eſt pars.
- De numero punctorum in tempore, *An ſit vnum vel plura?* hîc etiã diſtinguendum eſt
  - De tẽpore, capiatur vel
    1. Metaphyſicè, pro menſurâ rerũ æternarum, in quibus non eſt mutatio, & ſic totum tempus nihil aliud eſt quàm vnum quaſi *Nunc* continuatum.
    2. Phyſicè, pro menſurâ realis motus, & ſic in eo multa ſunt *inſtantia* pro ſucceſſione, mutatione, & varietate rerum quæ ſub tempus cadunt.
  - De puncto, quod conſideratur
    1. Vel reſpectu vnius actus aut mobilis, & ſic eſt vnum.
    2. Vel reſpectu ſucceſſionis, & ſic neceſſariò plura ſunt.

De naturâ tẽporis, *An à motu re & essẽtiâ differat* differre ostenditur

1 A definitione, quæ est diversa vtriusq;.
2 A ratione mensuræ, quia mensura & mensurata differunt.
3 A distinctione proprietatũ, quæ assignãtur vtriq;.
4 A diversitate subiecti, quia nec eidẽ subiecto tẽpus & motus insunt, nec eodem modo.
5 Ab hypothesi & consecutione absurdi, quia si tẽpus & motus sint idem, sequetur tempus mensurari à seipso, cum motus ab illo mensuretur.
6 A differentiâ existendi in vtroq;, quia aliud est esse in tempore, aliud esse in motu.
7 A terminis diversis vtriusque, quoniam *instans* est terminus cõmunis temporis, *mutatum esse* est terminus motus.
8 Ab ordine prædicamenti, quia *tempus* est directè in quantitate, *motus* verò reductivè.
9 A fine, quia vsus tẽporis in distinctione durationis, vsus motus in alteratione rerum cernitur.
10. A sensu, quia *motus* est perceptibilis sensu, *tempus* verò non est.

Argumenta contra primum in hoc capite dubium, Vtrum tempus sit ens in rerum natura?

Opp. *Quicquid est ens solũ in animo idipsum propriè esse nõ dicitur; sed tẽpus est ens solũ in animo: ergo tẽpus proprie non est. Minor probatur, quia (teste Philosopho in textu) præteritũ & futurum entia non sunt; futurum enim adhuc non est, præteritum autẽ evanuit, neq; instans (cũ sit indivisibile) tempus esse potest; quoniam tempus est continuum, quod in fluxè in partes eiusdem proportionis dividi & secari potest.*

Ens duplex.

Resp. *Ens rei duplex est, constans in statu suo, quod positivum vt cœlũ; inconstans & fluens, quod successivum vt tempus & motus dicitur. Maior vera est in ente rationis non rei. Nam licèt tempus partem nullam actu existentem habeat, satis est si in successione & fluxu habeat. Præterea, si momẽtum seu instans sumatur physicè, forma temporis est analogica, qua partes secundùm initium & finem vnita realiter esse dicuntur. Nam vt instans motus ab ovo ad pullum vtrinsecus actus dici potest per quem vivum, quodãmodo existit: sta momentum seu punctum temporis, qualemcunq; existentia præterito & futuro, quæ vniuntur in illo, præbet. Postremò, tempus non caret subiecto suo, nempe primo mobili, in quo primariò inest.*

Subiectũ tẽporis primarium primum mobile.

Opp. *Si tempus vllam essentiam haberet extra animam, eadem esset vel in tempore, & sic idem in seipso inesset, vel in instanti, & sic continuum in indivisibili consisteret; imò tum sequeretur, quòd corrupto illo instanti amplius non esset tempus: videtur ergo hoc verum esse, quòd tempus non sit omnino.*

Resp.

Resp. *Tempus consideratur bifariam, vel proprie quoad durationem & cõtinuationem rerum, & sic essentiam habet extra animam in quantitate; vel communiter quoad discretionem & separationẽ partium (& sic, vt docet Philosophus in textu) ab anima dependet. Nam partes eius quæ continuantur adinvicem per instantia seu momenta non possunt discerni, dividi, & separari, nisi per animam, cuius vis requiritur, vt ex pulsu sensuq; ipsius motus distincta partes temporis percipiantur rebusq; ordine accommodentur.*

Tempus quomodo in anima, quomodo extra animã consideratũ.

Opp. *Tempus solùm ab anima percipitur: ergo illius essentia non est extra animam. Antecedens patet, quoniam nullo sensu obiectum est tempus, aliter non minùs à bellua quàm ab hominibus perciperetur. Ratio tenet, quia qualis est cognitio, talis est constitutio rei; essentia enim scientiã sequitur.*

Resp. *Obiecta sensuũ sunt duplicia, alia propria, vt* color, *visus, sapor, gustus; alia cõmunia, vt magnitudo, motus, & per motũ tẽpus; quæ cõmunia obiecta sensuum dicuntur, quia non vnum solùm sed plures sensus movent. Attende quòd dixerim tempus esse sensibile per motũ. Nã vt motus ab hoc signo aut gradu ad alios terminos suos pervenisse sensibus percipitur: ita ratione motus sic sesũ pulsãtis nõ ignoratur tẽpus. Habet ergo essentiã extra animã in motu rebusq; mobilibus, quarũ durationẽ secũdũ prius & posterius dimetitur.*

Tempus sensibile ratione motus.

Opp. *Si sit tempus, erit in aliquo subiecto: sed nõ est in aliquo subiecto: ergo nõ est. Maior constat, quoniam est accidens, cuius esse est inesse. Assumptio probatur, quia Arist. docet hoc discrimnis esse inter motum & tempus, quòd motus in mobili, tempus in nullo subiecto insit. Est enim (vt ait) simul vbique.*

Resp. *Distracti sunt multi hoc argumento in ancipitem cogitationẽ quid respondeant: alij respondent tempus esse in animo vt in proprio subiecto suo; alij esse in motu, quem mensurat; alij in ipso instanti, quod vt mobile se semper habet ad partes temporis; quare vt motus est in mobili: ita tempus in instanti esse volunt. Alij porro in primo mobili inhærere idipsum docent, alij denique non in vno distincto horum omnium quæ enumerantur, sed in omnibus vt in subiecto aggregationis collocari cẽsent. Quòd nõ sit in animo, antè ratione convincitur; in motu non esse ratio etiã suadet, quia mensura nõ est in mẽsurato; non inesse momento contradictio naturæ docet, quia continuum in nõ cõtinuo, divisibile in non divisibili inesse non potest: relinquitur ergo quòd primariò sit in primo mobili, & communiter in toto mundo vt in vno aggregato, non simplici subiecto. Nam omnia quæ sunt vnum tẽpus habent; & hoc non est cõtra naturam accidentis coniuncti seu numerosi, quod secundùm proportionẽ suum subiectum nõ vnum simplex, sed compositũ & numerosum postulat. Et hæc opinio videtur maximè cum Arist. conspirare, qui inter proprietates temporis hanc vnam tradit, quòd omnium simul existentium idem sit tempus.*

Variæ de subiecto proprio temporis sententiæ.

Argumenta contra ſecundam quæſtionem, quæ eſt Vtrum inſtans ſit pars temporis?

Opp. *Tempus eſt totum homogeneum ſeu ſimilare, cuius quælibet pars eodē inſignitur nomine cum toto; ſed inſtans temporis idem nomen non ſortitur: ergo non eſt pars temporis. Aſſumptio conſtat, quia indiviſibile non ſortiri poteſt idem nomen cum diviſibili.*

Reſp. *Inſtans pars quidem non eſt integralis, vt aiunt, ſed formalis analogicè. Omnis enim diſtinctio partiū in tēpore à termino cōmuni ſumitur; & quāvis ſit indiviſibile momentum ex parte ſui, cōmunicatam tamen cæteris partibus temporis realem quandam exiſtentiam habet.*

Opp. *Inſtans eſt vera pars temporis, eademque integralis: ergo non opus eſt iſtā diſtinctione partium, vt inſtans partem formalem, non veram ſed analogicam, phyſicam, non mathematicam, ſecundum cohærentiam cum aliis partibus, non ſecundum propriam eſſentiam eſſe defendas. Antecedens probatur, quia nihil habemus de tempore niſi inſtans, ſecundum Ariſt. in textu: ſi ergo vlla ſit pars temporis, inſtans erit. Præterea, ſemper exiſtit inſtans in tempore: ergo eſt ſemper pars temporis. Antecedens conſtat, quia ſi nō eſſet corrūperetur; at non corrumpitur: ergo ſemper eſt. Minor ſuadetur, quia ſi corrūperetur corrumperetur vel in tempore, & ſic eſſet continuum, quod negatur, vel in inſtanti, & ſic cùm corrumpitur corruptum maneret.*

Reſp. *Neceſſaria fuit iſta diſtinctio partium; ſunt enim quædam partes in modo quæ veriſſimarum partium aliquādo rationem ſubeunt: ſic inſtans pars temporis formalis analogicè & in modo dicitur. Quod vrges ex Ariſt. habere nos nihil de tempore niſi inſtans, largius illic Philoſophus per nomen* inſtantis *aut mobile, aut præſens tempus paulìſper continuatum intelligit. Quod denique addis non corrumpi momentum niſi vel in tempore, vel in ſeipſo, nego ad illius corruptionem requiri tempus, vel aliud momentum in quo maneat. Non enim corrumpitur inſtans per acceſſionem contrarij, ſed per ſucceſſionem aliarum partium, quibus perpetuò fluentibus cedit. Alij reſpondent huic argumēto, nō corrumpi omninò ſi vel principium à quo fluit, vel primum ſubiectum, id eſt primū mobile, in quo eſt conſideres. Nā quamvis inſinita fere momenta in motū rerum mortalium cadant, in primo mobili tamen, proprio ſubiecto & motus & temporis conſervantur. Poſtremò, non ineptum eſt illud reſpōſum, corruptionem inſtantis non propriè dici corruptionem (corruptio enim eſt a forma non ad formā progreſsio) cæterùm cùm inſtans non habeat formā, propriè corrumpi non dicitur; & ſic fallax eſt totum hoc argumentum, vtpotè à falſa hypotheſi & ſuppoſitione ſumptum.*

Opp. Proteo *ſimilis es, qui in omnem te formam vertis. Nunc enim inſtans temporis partem, nunc non eſſe defendis; quid ais Ariſtoteli qui partem eſſe negat?* pars (*inquit*) nulla temporis omninò manet.

Reſp.

Resp. *Non muter sententiâ, sed quomodo pars temporis, quomodo non dicatur instans, libenter demonstrare velim. Respondeo igitur, quamvis Arist. dicat partem non esse, vt raptim à præterito in futurum transvolat: cùm tamen sapiusculè dicat habere nos aliquid temporis in momento, ostendit tempus in momento aliquo modo actu existere; non quòd eiusdem partes cohereant simul, sed quia ita præteritum quoad finem, & futurum quoad initium instantis copulentur, vt vtrumq; aliquo modo actu & realiter in eo extitisse dicatur.*

Opp. *Si instans esset formalis pars temporis, essentialiter tempus ab alijs distingueret; sed non ita distinguit: ergo non est formalis pars temporis. Assumptio probatur, quia motus suum quoq; instans habet, quod* mutatũ esse, *omnesq; subitaneas mutationes in eo mẽsurat, quales sunt generationes, corruptiones, aliaque motiones rerum, cùm perfectivè aut defectivè (vt aiunt) in terminũ* ad quem *desinunt. Vltima enim perfectio motus defectioq; instanti mensuratur.*

Resp. *Nihil aut parum vrges contra quæstionem, nisi ostendas instans convenire motui per se, vt tempori quidem convenit, agnosco equidem perficientes & deficientes progressiones motus instanti mensurari, hoc autem fit ratione temporis, cuius pars formalis ipsum instans dicitur.*

Argumenta contra tertiam quæstionem; Vtrum vnum vel plura sint instantia in toto tempore?

Opp. *Tempus propriè & primariò est (vt hîc docet Philosophus) in primo mobili, quod naturâ sua (vt in libris de cœlo ait) est æternũ: ergo in eo non sunt plura momenta. Ratio est, quia in æternis non est præteritum aut futurum, sed solum præsens, idemq; incommutabile; cùm ergo totum tempus sit in primo mobili, vt in proprio subiecto, eodemq; æterno, probabile est quòd in toto tempore sit vnum solum instans.*

Resp. *Æternum aliquid secundùm Philosophum dicitur duobus modis; vel simpliciter et absolutè secundùm essentiam, quod nullam commutationem admittit; vel comparatè secundùm participationem & influentiam ab alio, quod simpliciter nõ est immortale. Priori modo solus Deus ex sentẽtia Philosophi est æternus, in quo (vt in Metaphysicis docet) nullum est accidens, nulla mutatio, alteratio nulla, cuiq; omnia præsentia sunt, præterita aut futura nulla; posteriore verò modo æterna sunt; vt cœlum, angeli, quæ essentiam acceptam primo motori referunt, eandem mutabilem in se, per influentiam tamen à primâ causâ æternam, sic tamen, vt temporis, loci, motus varias mutationes subeant. Cœli ergo conversiones sunt in tempore, & tempus in quo volvitur cœlum numerosa puncta habet, idq; nõ solùm respectu inferiorum, quæ motu, lumine, influentiâ regit, sed respectu sui, quia varias vices, partes, & stationes habet; sic etiam spiritus desinitè in loco, desinitè in tempore, desinitè in motu multas alterationes subeunt.*

A Æternum duplex.

Opp. *Est vnum solùm instans in toto tempore respectu istorum inferiorũ: ergo non rectè defendis esse numerosum. Antecedens probatur, quia nulla ratio dari potest, quomodo instans semel existens corrumpatur.*

Futurum instanti contrarium, & corruptionis causa.

Resp. *Corrumpitur adventu futuri, quod locum contrarij occupat. At dices, nulla pars est contraria parti eiusdem totius; verè dicis in continuo, sed in ente successivo vna pars locum contrarij occupat. At futurum præsenti alligatur; non ergo contrariatur eidem. Agnosco id quoq; verum esse quod dicis, sed distinguo futurum quoad initium alligari, contrariari verò quoad successionem partium. Adhuc non satisfacis mihi. Nã si futurum sit causa corrupti instantis, modum oſtẽde, an hoc ipsum instans in se, aut in alio corrumpatur? Nec in se, nec in alio, sed alterius successione moritur. Age ergo, est quædam successio instantium, et sic instantia seu momenta erunt continua. Est quædam successio instantis, non continuationis in ipso: nam quamprimùm vnum succedit, alterum extinguitur. Vt ergo in generatione pulli corrumpitur ouũ, idq; in instanti, nullâ apparente continuatione prioris formæ oualis: sic in successione instantium vnum non citiùs extinguitur, quàm aliud generatur, nullâ remanente existentiâ prioris.*

Opp. *Si multa sint instantia & momenta in toto tempore (vt ais) sequetur aut simul esse aut non; non autem sunt simul, quia indivisibilia definiuntur esse quæ societatem alterius non patiuntur: at si vnum eorum prius alterum posterius esse dicas, id est, si dixeris non esse simul, tum in ipsis momentis tempus esse concludis; quippe prius & posterius sunt proprietates temporis, at tempus in momentis non est. Nam vt indivisibile additum divisibili idipsum nec maius nec minus facit in magnitudine: ita instans instanti adiunctum, nec prius nec posterius facit in tempore; hinc concludo non esse plura momenta in toto tempore.*

Resp. *Satisfactum est huic argumento superiùs, cùm de modo generandi & corrumpendi instantis ageretur. Cùm enim vnum instans alteri succedat, quamvis vnum eorum prius aut posterius alio dicatur numero aut ordine, non tamen temporis successione, hoc est quod velim, non quicquam temporis in corruptione instantis consumi, vt hoc prius, illud posterius dicatur; succedere tamen vnum alteri iam statuo numero ordineq; naturæ, vt à priore ad posterius non convertatur subsistendi ratio.*

Argumenta contra quartam quæstionem, Vtrum tempus sit motus vel potiùs affectio & mensura motus?

Opp. *Controversia hæc duplicem sensum habet, & intelligitur vel de tempore primi mobilis, vel de quolibet singulari tempore respectu eius motus quem intrinsecus metitur. Scio equidẽ esse quosdã interpretes qui asserant, re distingui tẽpus à motu primi mobilis, quia idipsum Arist. asserit in hoc capite, nõ autẽ à motu singulari cuiusq; rei, quoniã hoc additur in textu, tempus nõ esse sine*

omni

omni motu. His positis sic arguo; tempus à nullo motu re distinguitur: ergo fal-
leris; Antecedens probo, quia tempus definitur per motum; sed definitum à
nulla parte suæ definitionis reipsa differt: ergo tempus non differt à motu.

Resp. Controversiam hanc de tempore primi mobilis, & de singulari tem-
pore cuiusq; motus agnosco sic institutã esse (vt ais) sed probabilior videtur
illa quidẽ opinio, quæ defendit tempus ab omni motu realiter distingui. Argu-
mento igitur allato contra hanc opinionem sic respondeo, quòd licet communi-
ter describatur tempus per motum, non tamen est idem cũ motu; nam quãvis
qualibet pars vera & essentialis definitionis re eadem sit cum definito, quali-
bet tamen pars descriptionis aut notationis (qualis hac est tẽporis) re eadẽ nõ
est cũ definito. Si urgeas tẽpus verius definiri nõ posse, dico esse accidens ex ve-
ram et internã definitionẽ non admittat; ratio est, quia accidẽtis esse est inesse.

Opp. Definitio motus convenit tempori: ergo tempus re non differt à motu.
Antecedens probatur, quia tempus est quantitas successiva, vt motus, ipsum
mobile ad actum non aliter quàm motus trahit.

Resp. Falsa hæc sunt quæ dicis. Tota enim definitio motus ei non convenit, Morus & tem-
imò in multis tempus & motus differunt; motus enim non est nisi in mobili, tẽ- poris discri-
pus autem non solum in mobili, sed in quiescenti ineſt. Similiter in diversis mo- mina.
bilibus loco & subiecto separatis non est idem motus, illorum tamen omniũ est
idem tempus. Item omnis motus est tardus aut velox, tempus verò non est ni-
si per accidens, id est, nõ nisi ratione motus. Quid multis? si tempus esset motus
primi mobilis, sequetur esse plura tempora, quia sunt plures motus et cõversio-
nes eiusdem. Quid addã? alis & nigris carceribus sepulti, benè percipiunt tẽ-
pus, non autem percipiunt motum primi mobilis, quem tamen persentiscerent,
si idem motus & tempus vtrunq; esset. Abundè rationum concurrunt, qui-
bus hoc discrimen essentiale probem. Nam si tempus idem esset cùm motu, se-
queretur motum esse numerum, vt definitur tempus. Festino, tempus est na-
turâ, et ordine posterius motu: ergo à motu differt. Itẽ partes temporis momẽ-
tis, partes motus mutatis esse (vt aiunt) copulantur: ergo re differunt. Differ-
unt etiam quia nõ est eadem vtriusq; duratio seu extensio. Nam sæpe motus
extensio magna est, temporis parua, si magnũ spacium celerrimè decurratur;
& è contrario motus duratio seu extensio brevis est, temporis longa, si breve
spaciũ tardius conficiatur. Postremò, temporis mutatio non mutat subiectũ;
at motu variato subiectum commutatur. Nihil hîc dico de loco temporis in
quantitate, à cuius serie motus secluditur. Accumulavi nũc plurima tempo-
ris & motus discrimina, ne fucatis & fallacibus argumentis adolescentulis
quasi in bivio hærẽtibus imponatur; facilis enim est seductio, vbi nulla est cer-
ta viæ directio & demonstratio.

Opp. Prius & posterius sunt partes motus seu successionis, (quæ successio
à motu, vt in tertio Physicorum Arist. docet, re non distinguitur) sed prius &

posterius (vt hic demõstrat) sunt ipsum tempus: ergo tempus à motu nõ distinguitur. *Minor patet ratione, quia prius & posterius, præteritum & futurum, (quæ absolvunt tempus) significant.*

Prius & posterius quo modo temporis, quo etiam modo motus partes.

Resp. *Prius & posterius sunt partes temporis per se, motus verò per accidens ratione temporis. Huc adde, quòd sint partes temporis duratione, motus verò ordine & successione. Hoc dico, non quòd successionem patem esse sine duratione, sed vt intelligas aliud esse successionem, quæ ordinem; aliud durationẽ, quæ motum & mensuram partium succedentium notat.*

Opp. *Tempus est nihil aliud quàm motus solis: ergo tempus non differt à motu cœli. Antecedens probatur; quia motus solis mensurat omnes alios motus, vereq; vt mensura est notior mensuratis. Quòd mensuret alios omnes rerum inferiorum motus hinc constat, quia omnia tempora motusq; rerum à motu solis pendent; vt hora, dies, mensis & annus; ver, æstas, autumnus & hyems. Imò res hæc tam nota est, vt ipsa imperita multitudo à philosophis & astrologis populariter instructa motu solis pro tẽpore vtatur. Præterea, vt vehementiùs vrgeam, quomodo annus, aut mẽsis lunaris aut solaris dicatur, si tempus ipsum à motu solis non mensuretur? Verùm si mensuretur à motu solis, cur motus solis tempus non dicitur? Postremò, quoniam non licet in epitome velum orationis expandere, in leviore hoc argumento velim mihi satisfacias; per motum horologij metimur actiones singulares nostras: ergo motus horologij videtur esse tempus. Nam quicquid demetitur durationem rerum, aut actionem, idipsum tempus est, vt ait Aristoteles. Nihil addam, aliter hoc loco quærerem, quor sum plura entia in rerum natura confingamus, cùm sint pancioraʔ intelligo tempus & infinitas temporis partes, quæ frustrà ponuntur si motus sufficiat. At videtur sufficere, quia motu eiusdemq; successione mensurantur omnia; omnia dico, quia cœlestia & terrestria, summa, infima, æterna & caduca; excipiuntur nulla.*

Resp. *Tempus est aliud à motu solis, id est, mensura & numerus eiusdem motus, aliorumq; omnium motuum naturalium; agnosco tamen à motu solis præcipuam cognitionem et distinctionem aliarum motionum desumi; cæterùm ipsum solarem motum esse secundùm veritatem mensuram non agnosco. Nam etsi tempora distincta, vt hora, dies, mensis & annus inde nomen petant, mensuram tamen temporis acceptam ferunt. Neq; mensis aut annus solaris dicitur, quia mensis aut annus motu solis mensuratur, sed quia illius vertiginem Zodiaco distinctiùs cognoscitur. Similiter de motu horologij dico, non illam esse mensuram durationis, sed causam certioris cognitionis. Quæstio ergo tua in postremo loco proposita nulla est. Nam plura entia quàm natura necessitas postulat non confingimus, quoniam omnia motu non nisi per accidens mensurantur.*

CAP.

CAP. 11.

Vtrum { *Ignorato motu penitus ignoretur tempus?*
Dormientes vllum temporis aut motus sensum habeant?
Tempus bene definiatur?

QVanquam tempus & motus re inter se differant (vt iam demonstratum est) tanta tamē est vtriusque affinitas & cognatio, vt huius sine illius scientiâ & sensu nulla cognitio habeatur. Cognoscimus enim tempus per motum, quia quando non percipimus motum, ignoramus etiam & tempus. Motus enim est quasi pulsus temporis; hoc probat Aristot. ratione, quia somno obruti, vel mente alienati & distracti nullum omnino motum persentiscunt, & proinde nullum omnino sensum pulsumque temporis animo & memoriâ tenent. Sicut illorum exemplo docet, qui apud Heroas in Sardo insulâ multos integros annos dormiêrunt. Fuerunt hi Heroes Herculis filij, qui in Sardiniâ vitâ defuncti, integris corporibus longissimo tempore (veluti somno consopiti) ad Aristot. vsque tempora duraverunt. Hi (inquit Philosophus) à somno excitati (propterea quòd nullam in quiete agitationem aut motum persenserunt) nullum aut parū admodū temporis videbantur sibi consumpsisse. Strabo lib. 5.

Similis est historia de Epimenide Cretensi illo Philosopho, vt Plinius & Diogenes Laertius scribunt. Hic enim à patre aliquando ablegatus vt rure ovem deferret, in speluncam meridiano tempore divertit, ibidemque 57. annos perpetuos stertit; tandem post tam bene longum soporem experrectus ovem inquirit, illamque non reperiens quasi vix horā dormîsset reversus est domum, maximoque omnium stupore & admiratione vix demum à suis aut agnitus aut receptus. Plinius lib. 7. Natur. hist. ca. 52. Diogen. Laert. lib. 1. in vita Epimen.

Verbosus non ero; hîc dormientium exemplis vtitur Philosophus, vt ostendat tempus non percipi, si motus non percipiatur. Prius ergo concludit tempus non esse sine motu non tamen (vt nonnulli volunt) idipsum aut motum, aut aliquid motus esse concludit. Re enim tempus & motus distinguuntur; ita tamen distinguuntur, vt sit necessaria inter vtrumque dependentia, quemadmodum inter mensuram & mensuratum: at mensura quiddam est externum

ternum reſpectu menſurati. Tempus ergo non eſt motus, nec ſine motu, ideſt, non eſt motus ſi eſſentiam, & non ſine motu ſi exiſtentiã & ſcientiam ſpectes. Quippe nec exiſtit, nec innoteſcit tẽpus abſq; motu, ſive illius ſucceſſio, ſive illius in animo cõceptio conſideretur. Tẽporis enim occaſio in rebus non ſentitur, nec mẽte apprehenditur ſine pulſatione motus. Hinc in textu (inquit Philoſophus) æqualia ſunt tempus & motus. AEqualia proportione, ſucceſſione, ordine & cognitione. Hoc apertum eſt (vt ait D. Thomas) in motu primi mobilis, & tempore quo menſuratur. In eo enim tempus & motus ſemper paria ſunt. Paria etiã ſunt in alijs motibus, reſpectu terminorum ad quos vtrumque æqualiter tendit. Nam quantus eſt motus tantum eſt tempus, quoad extenſionem quam tempus ſortitur ex parte termini per motum acquiſiti. Hoc dico, non quòd non ſit aliquãdo brevis motus in longo tempore, aut longus in brevi ſecundùm qualitatem & virtutẽ moventis aut mobilis, ſecundũ quod in ordine & proportione ad terminum acquiſitum perpetuò adæquentur. Tempus enim cõtinuitatem (vt ita dicam) à motu, motus à magnitudine ſumit. Sic *prius* & *poſterius* in tempore à priore & poſteriore in motu, & prius poſteriuſq; in motu, à priore & poſteriore in magnitudine ortũ originẽq; trahũt. In 2. parte huius capitis quid ſit tẽpus inquirit, idemq; eſſe *numerũ motus ſecundùm prius & poſterius, cuius partes copulantur ad inſtans*, definit. Cũ dicitur *numerus*, diſtinguendũ eſt quòd *numerus* ſit vel numerãs vt *anima*, vel trãſcẽdẽs vt *vnũ illud numeroſũ* quo omnia dicũtur vnũ; vel *numer⁹*, quo numeram⁹, qui eſt ſpecies diſcretæ quãtitatis; vel *numer⁹* numeratus & ſic tẽpus *numerus* definitur eſſe. Vt enim numer⁹ res diſtinguit, earũq; nõ ſolũ ordinẽ, ſed & multitudinẽ & paucitatẽ declarat: ita tempus nõ modo ſucceſſionem *prioris* & *poſterioris* in motu, ſed etiã ordinẽ velocitatem, & tarditatẽ ipſius *ſucceſſionis* evidenter demõſtrat. Quid multis? Eſt numerus, i. numeroſa mẽſura motus, qui ſẽper alis temporis enixus, à forma ad formã, à termino ad terminum tanquam ad ſcopũ in ſtadio & Olympo naturæ volat. Eſt numerus, i. (ſi velis) partes ipſius motus realiter cõtinuę, numeratæ autem, cognitæ & diſtinctę per animũ, qui numerus numerãs appellatur. Metitur enim tẽpus partes motus reipſa continuas & cohærẽtes, diviſæ tamen & ſeparatæ animo ſolùm concipiuntur. Nomẽ *motus* in hac definitione ſumi poteſt, vel ſtrictè, pro motu primi mobilis, in quo per ſe & primariò tempus ineſt, cuiuſq; menſura dicitur, vel cõmuniter pro cuiuſlibet rei motu. Priori modo tẽpus definitur numerus ſolũ cœleſtis motus per ſe; at poſteriore modo definitur numerus, i. mẽſura motuũ alionũ omniũ. Hęc nõ diſſonãt ab oraculis veritatis

Exiſtentia & cognitio tẽporis à motu dependet.

Temporis & motus proportio.

Temporis definitio explicata.

Numeri diſtinctio.

tatis. Nã cũ angelus iureiurãdo in Apoc. D. Io. asserat tẽpus nõ futurũ amplius, intelligitur (vt ait D. Thomas) post diẽ iudicij, quãdo motus corporũ cœlestiũ cessat. Age igitur, rectè tẽpus primariò motus cœlestis mensura definitur esse, quia ab illo motu omnes omnium & singulorum inferiorum motus actusq; dependent: minùs tamen primariò tempus alijs etiam motibus (vt mensura mẽsuratis) convenit. Tertia pars definitionis istius est, *secũdũ prius & posterius*, in qua enucleatiùs explicanda propono, *prius & posterius* in tribus eminere, nimirũ *mobili*, *motu*, & *tẽpore*; in mobili secundùm potẽtiam, in motu secundùm actum in tẽpore secũdũ ordinẽ, successionẽ, numerũq; partiũ, quæ in *mobili* vt in subiecto, in *motu* vt instrumẽto cieri aut mutari possunt. Partes enim horum, scilicet *mobilis*, *motus*, & *temporis* in fluxu sunt, vnde entia successiva dicuntur; *mobile*, inquam, quatenus mobile; *motus* vt actus, *tempus* vt numerus, quo progressiones & vestigia naturæ designantur. Sequitur alia particula in hac definitione, nempè quòd *temporis partes copulentur ad instans*. Per *partes temporis* præteritum & futurum, per *instans* indivisibile momentum physicum, intensum non protensum aut extẽsum intelligo. Momentũ physicũ dico, non mathematicum, reale non imaginarium; intensum, idest tale vinculum vtriusq; partis, vt neq; à præterito quod in se definit protendi, nec in futurũ quod à se incipit, extendi secundùm partes quantitatis aut successionis dicatur. Sic tamẽ realiter pendet inter vtrũq;, vt hoc & illud verissimè in eo quoad initiũ & finẽ existẽtiã habeant.

Apocal. c. 10. vers. 6.

Prius & posterius in quibus cernantur.

Instans in definitione tẽporis quale sit.

Assignatâ hac definitione enucleatâ explicatiùs, nõnulla subijcit Aristoteles, ex quibus earũ dubitationum quæ superiore capite propositę sunt dissolutio colligatur. Prima dubitatio quam dissolvit est, *An tempus & motus eodem modo existant in fluxu?* Asserit vtraque esse entia successiva, non tamen sic esse eodem modo, quia idem re tempus est vbique, non tamen idem motus. Altera dubitatio est *An sit vnũ vel multiplex instans in omni tempore?* affirmat vnum esse generatim & mathematicè sumptũ, non autem esse vnũ numero physicè acceptum, quia nunc hoc, nunc illud *mutatũ esse* demetitur. Tertia dubitatio, *An tempus in instanti existat?* Concludit aliquo modo existere, quia sine momento esse non potest. Est enim momentum quodammodo forma tẽporis, at forma actus rei est cuius est forma. Cæterùm in hoc discrimẽ est, quòd tẽpus sit mensura motus, instãs autẽ mensura mobilis quoad *mutatum esse*, quod semper instanti & momento claditur. Hinc quemadmodum (inquit Philosophus) motus ratione mobilis vnitatem divisionemque sortitur: ita tempus beneficio instantis vnum continuumque est, & illius interventu sectionem accipit.

Sex dubia prioris capitis resoluta.

1

2

3

Instans mensura mobilis est, tempus verò motus.

Quarta

4 Quarta dubitatio est *An sit idem numero motus quiete interruptus?* ne-
5 gat esse eundē, quoniam quies est privatio & cessatio motus. Quinta dubitatio est, *An momentum & punctum differant?* differre ait, si ad vivū vtriusque vis & natura investigetur. Ratio est, quia *punctum* est propriè communis terminus lineæ, *momentum* temporis, & quia *punctum* in lineâ vnum idemq; manet, raptim verò & confestim *momē-tum* in tempore evanescit.

Punctū & momentum dif. ferunt.

6 Postrema dubitatio est *An vllo modo instans dicatur tempus?* Propriè (inquit) dici non potest, quia est communis terminus eiusdem, licèt quadam ratione eiusdem numerus censeri debeat, quatenus illius sci licet interventu *prius* & *posterius* tempore inesse deprehenditur. Et licèt alij numeri circa res alias versentur, vt *denarius* circa *equos* aut *homines*; numerus tamen motus, id est, tempus illic solum est, vbi illius termini, id est momenta hærent. Et hæc de textu, ex quo, si alia eximantur dubia, inter opponentem & respondentem discussa invenies; hæc verò proposita leviùs nunc attigi, quia supra à me vberiùs fusiusque tractata sunt.

Summa capitis in vna distinctione.

Explicatur in hoc capite.

- Distinctio inter tempus & motum quoad
  - Essentiā, quia inter se differūt, vt patet ex argumētis ordine à me discussis in explicatione huius & prioris capitis.
  - Existentiam & scientiam, & sic propriè non distinguuntur, quia tempus non nisi per motum existit & innotescit.
- Definitio temporis
  - Communis, vt sit *mensura omnis motus secundùm prius & posterius.*
  - Propria, vt sit *numerus*, id est, numerosa mensura, *motus* cœlestis, primariò ex vertigine solis deductus, distinctè *secundùm prius & posterius*, id est partes motus, *cuius partes copulantur ad instans*, id est, præteritum & futurum vniuntur in momento.

Multiplex dubitatio; de existētiâ tēporis & motus, An sit vna? de momēto, An sit idem vel multiplex? de modo existendi in momento; de quiete An motū impediat? de differentia puncti & momenti, de multiplici acceptione, conditione, & proprietate eiusdem.

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum ignorato motu ignoretur & tempus?

Tempus

Opp. *Tempus eſt ens abſolutũ: ergo illius cognitio non ſic dependet à motu, vt ſine illius cognitione intelligi non poſſit. Antecedens conſtat, quia tempus eſt ſpecies quantitatis, qua eſt abſolutum predicamentum. Ratio tenet, quia qualis eſt eſſentia, talis eſt ſcientia rerũ (vt in Analyticis docet Ariſt.) quippe modus ſciendi modũ eſſendi ſequitur: ſi ergo eſſentia temporis ſit per ſe abſoluta, illius quoq; ſcientia per ſe & abſoluta erit. Non ergo ignorato motu ignoratur tempus; hoc enim arguit non abſolutum eſſe.*

Reſp. *Abſolutum accipitur bifariã, vel ſimpliciter, & ſic ſolum modo cauſæ & principia prima abſoluta dicuntur, quia ab aliis non dependent; vel ex parte & ſecundum quid (vt aiunt). & ſic quantitas & qualitas entia abſoluta dicuntur, non quòd ſimpliciter & per ſe ſubſiſtant vt ſubſtantiæ, ſed quòd ab illis, vt à cauſis, aliquam inde abſolutam entitatem trahant; & hoc modo ſeu reſpectu tempus quiddam per ſe & abſolutum eſſe dicitur. Sed vt nullum accidẽs eſt aut cognoſcitur ſine ſubiecto: ita tẽpus nec exiſtit nec innoteſcit ſine mobili & motu, quorum partes in ſucceſſione poſitas demetitur.*

Abſolutum dupliciter dictũ.

Opp. *Omnis menſura eſt notior menſurato; ſed tempus eſt menſura motus: ergo tempus eſt notius motu. Quo conceſſo videtur neceſſariò ſequi, per motũ non cognoſci tempus, ſed potiùs per tempus motum intelligi. Maior ſyllogiſmi conſtat, quia menſurare eſt notas partes quantitatis reddere, vt in linea, ſuperficie, loco, aliiſq; quantitatibus & dimenſionibus patet.*

Reſp. *Tempus conſideratur duobus modis, vel per ſe in propria natura, & ſic eſt quiddam obſcurius ignotiuſq; motu (omnem enim ſenſum fugit, ſolo q; animo apprehenditur) vel in comparatione ad motum hunc vel illum, cuius partes vt menſura certiores reddit, & ſic notius eſt motu. Breviter ſic; ſi conſideretur tempus confuſe in genere entis, eſt ignotius motu, ſi verò conſideretur diſtincte in ſpecie, quatenus hunc vel illum motum velociorem aut tardiorem menſurando declarat, notius eſt motu; quia aliter ſic eſſe affectum motum non percipimus.*

Tẽpus vt motu notius & ignotius.

Opp. *Prius naturâ magis notum eſt nobis (vt docet Philoſophus primo Phyſicorũ) ſed tempus eſt ordine naturæ prius motu: ergo tempus eſt notius nobis. Quòd tempus ſit prius ordine naturæ motu ſic probo, quia tempus eſt propria paſſio primi mobilis, in quo per ſe proprie & primario inheret; at omnis motus rerum non eſt affectio primi mobilis: eſt ergo tempus ordine naturæ prius, & proinde notius: vnde ſequitur ignorato motu non ignorari tempus.*

Reſp. *Primùm ad maiorem dico, prius ordine naturæ non eſſe notius nobis, viſi confuſe; hinc minorem ſyllogiſmi nego, & ad probationem reſpondeo, tempus licèt ſit propria paſſio primi mobilis, quod eſt omni corpore naturâ prius, nõ tamẽ eſſe prius omni motu, quia etiã eſt motus cœli, à cuius cognitione cognitio tẽporis, vt eſt propria paſſio mobilis dependet. Quòd verò addis omnẽ motũ rerum non eſſe affectionem primi mobilis, fallaciter agis à ſecundum quid*

ad

ad simpliciter: argumentum ergo hoc nego, ad aliud pergo.

Opp. *Videtur inaniter & otiosè hoc loco moveri hæc quæstio duabus de causis, primùm quoniam satis satisq; intellecta est in 2. Physicorum, vbi docuit Philosophus, ignorato motu ignorari naturam, quâ ignoratâ necesse est tempus (quod est duntaxat affectio eiusdem) penitus ignorari; quoniam longè melius ab ignoratione principij aut subiecti, in quo tempus vt accidens inest, q. ab ignoratione alterius accidentis argumenta derivâsset. Principium temporis est potentia mobilis, subiectum ipsum mobile primum in quo inhæret: at motus est accidēs, cuius partes ratione ipsius mobilis dimetitur.*

Resp. *Causæ quas adfers videntur coarguere Philosophum, sed si non sis iniquus rerum æstimator & censor, invenies notam erroris in ipsum reflexam. Quippe in 2. libro Physicorum primam affectionem naturalem cum ipsa natura (omnium rerum naturalium causa) sapienter comparat, & quoniam hæc causa abditissima est, à primo illius effectu, nempe motu (qui sensus cuiusquè veluti pulsat) aliquod eiusdem lumen & vestigium animo humano imprimit. Altera redargutio quam insinuas de vi & methodo probationis, infirma & eo lumbis est. Nam neque potentia mobilis, neq; ipsum mobile sūt tam aperta quàm actus vtriusq;, qualis est motus. Vt ergo illic à primo effectu affectuque naturæ, nempe motu, ad illius cognitionem certiorem: ita nunc ab eodem effectu sensibus obiecto, ad tēporis notitiam, quæ est obscura, directè procedit Philosophus.*

Argumenta contra secundam quæstionem, Vtrum dormientes vllum temporis aut motus sensum habeant?

Opp. *A fabulis nulla est certa demonstratio rerum: sed tota Philosophi in textu probatio (quòd scilicet nullus in somno temporis aut motus habeatur sensus) à fabulis suscepta est, quales sunt de Hercule liberis, & Epimenide, qui multos integros annos corporibus incorruptis & illæsis finguntur dormisse: ergo ista quæstio sine nervis probationis languet.*

Resp. *Penitus ignoras an sint fabulæ, vel historiæ, quas temerè condemnas hoc in loco. Quippe vt aves quædam attonitâ naturâ per totā hyemem in eodem statu spirantes sine cibo dormiunt, & adventante sole à somno excitantur: ita homines quidam (si in illis sopore obstupescat natura) procul dubio per longum tempus stertere & dormire possunt, idq; nihil alimenti desiderantes, donec violēto motu aut sono experrecti veluti à morte ad vitam redeant. Infans philosophe, nega si audeas historiam, quam Licosthenes in libro de Prodigijs scribit, testimonio Ferdinandi Imperatoris, & numerosæ insuper multitudinis confirmatam. Illic refert, fuisse puellam in villa quadam Roud, prope Spiram Imperialem civitatem, quæ cæpit dolere quâ correpta fuit libertate per multos annos incolumis sine cibo & potu supervixit, imò quietissimè dormivit. Quam causam reddis (Philosophe) nisi hanc? quòd attonita natura*

tura nihil appetens alimenti in eodem ſtatu diutiſſimè permanſit, vt ſæpe nauigantibus contingit, qui per multos dies in mari iactati, omnis cibi faſtidio laborantes ſine cibo viuunt. Quorſum hoc? vt ſcilicet non reijcias hiſtorias ſemper quaſi fabuloſas, quarum rationem cerebellum tuum non apprehendat. Et vt maiorem fidem narratio hæc de Epimenide & Herculis filijs habeat, à minore ſic arguo. Minus eſt hominem per multos annos dormire, quàm vigilantem & ſanam mulierculam multos annos ſine omni ſuſtentatione naturæ viuere; ſed hoc veriſſimum eſt: ergo & illud verum eſſe poteſt. Reſpondeo vnum argumento tuo, probabile eſſe quòd hæc narratio non ſit fabuloſa; Verumenimuero ſi ſit, ſub illius tamen vmbrâ veritas quæſtionis patet; nullum ſcilicet temporis aut motus ſenſum in ſomno apprehendi.

Opp. Animus dormientis ſemper vigilat, & nunquam lethargum timet; ſed tempus motuſque partes (vt ait Ariſt. in textu) ab animo ſolis numerãtur: ergo dormiens nõ minus quàm vigilans vtrumque rationem apprehendit. Imò videtur magis, quoniam in ſomno clauſis & obſeratis externis ſenſibus animus liberiùs acutiuſq; ſuas actiones præſtat, inter quas hæc vna non eſt minima, tẽporis & motus quaſi pulſus & ictus numerare. Hinc enim numerus numerans animus ab Ariſtotele definitur, quia tempus (quod numerus numeratus in textu dicitur) obſervat, eiuſdemq; partes ad motus rerũ accõmodat.

Reſp. Eſt aliquid quod vrges, animum nimirum humanum liberiorem eſſe in ſomno quàm in vigilijs. Hinc enim (vt docẽt philoſophi) nonnunquam veluti ſubito vaticinio ſui caſus futura ſapienter præſagit & diuinat. Quippe animus non diſtractus ſenſibus ſenſuumque obiectis aut affectibus augur eſt ſagaciſſimus. At hinc infera, quòd dormientes, vt rem quibus animus eſt liberior, & tẽporis & motus partes ſucceſſiuas poſſint obſeruare, cũ hoc (vt in textu demonſtrat Ariſtoteles) ſit proprium opus animi. Reſpondeo non eſſe proprium opus officiumque animi ſine ſenſu, quia motus, cuius vi innoteſcit tempus, eſt communis obiectum ſenſus: ſi ergo per ſenſus veluti per feneſtras motus eiuſdem que partes non intromittantur, fieri non poteſt vt tempus, cuius notitia à motu dependet, animum omnino pulſet. Dico tamen ſpecies quaſdam eſſe diuinas & abſtractas, in quibus percipiendis animus dormientis magis quàm vigilantis excellit, vtpote ſcilicet vel in ſeipſum verſus proprio ſuo lumine & ſe & multa ſine ſenſu percipiat; vel ad primam cauſam conuerſus, mirabilia in eâ, vt in ſpeculo omnis veritatis cernat. Sed vt concludam, ſunt alia ſpecies rerum naturalium quas ſine phantaſmatis & ſenſuũ famulatu nullo modo intelligit; & tales ſunt tempus & motus, & deſiſte illud dictum eſt, quòd nihil ſit in intellectu quod prius nõ fuerit in ſenſu.

Opp.

Opp. *Vigilans dormis, & præcipitas verba quæ in hâc causâ te manifestè convincunt. Nam aiũ animos dormientium nonnunquam esse sagacissimos augures, & divinare sæpe futura: concludo hinc ergo tempus apprehendere. Nam quomodo possunt futura prævidere, nisi temporis rationem apprehendãt, cùm futurum sit ipsa pars temporis? Præterea ne hoc revoces aut neges, Aristotelem urgeo, qui in somno divinationem concedit, quæ divinatio mentis præsagium & augurium est de rebus futuris, si proprie sumatur.*

Divinatio duplex.

Resp. *Vigilans nõ dormio, neq; pro viribus ulla verba otiosè præcipio, & (si attentè animadverteris) hãc tuam obiectionẽ in calce prioris responsionis præoccupavi. Sed vt explicatiùs apertiusque agatur, distinguo divinationem esse duplicem, naturalem vel metaphysicam; naturalis est cùm animus in somno vigilans, è formis à sensibus ante acceptis prædicit futura, sed incertiùs, & sic quamvis sensu non sint reserati, non tamen sine sensibus futura prospicit. Metaphysica autem illa divinatio duplicem radium habet, proprium in animo, qui in seipsum vertitur, & influxum divinitus, quo animus in somno Deum contemplatur. Non hîc nego animum, divinam partem hominis, sæpe divinitus præmonitum esse de futuris, quæ tum non vt futura sed vt præsentia percipit.*

Opp. *Incautiùs distinguendo teipsum vulneras, doces enim naturalem esse in somno de futuris divinam cognitionem; quæ ex impressis phantasmatis animo obversantibus nascitur; dic causam ergo ne hinc non concludam, dormientes aliquem sensum habere motus & temporis, cùm vtriusque cognitio à sensibilibus obiectis (qualia sunt in phantasijs dormientium impacta) oriatur. Verùm cùm hoc modo sint, credo non dicas animum sic instructum de futuris vt de præsentibus divinare, quantum in hoc contra divinationis ministerio sensuum & phantasmatum impressionum vtitur, in alijs autem generibus concedo equidẽ futura vt præsentia animo apparere, cùm vel proprio lumine, vel divino illustretur.*

Resp. *Est quædã naturalis divinatio in somno, id est futurorũ ordine naturæ facta prædictio. Futura ergo (vt aiũ) dormientes percipiũt. Respõdeo, non proprie dormire illos quorum sensus communis & phantasia vigilant, vt fœnientibus contingit: neque est hæc perfecta temporis aut motus apprehensio, licet ex consequenti & aliquo modo concedi possit; quia animum animus antea impressas species in tabulis phantasiæ & communis sensus velut legit, & ex illis aliquid futurum discurrendo colligit.*

Opp *Tempus & motus sunt entia rei: ergo eorum cognitio nõ solùm ab animo vigilãtis pendet. Sunt enim entia rei quæ extra animum essentiam & scientiam habent; essentiam & scientiam dico, quia nõ solum essẽtia, sed etiam sciẽtia realis dicitur; quia nõ in animo vt ens entis, sed in rebus ipsis vt ordo ponitur. Præterea si hoc ponatur, nullam omnino sensum aut scientiam temporis*

aut

aiut motus esse in dormientibus; hoc absurdum sequi videtur, Astrologos dormientes non esse Astrologos, quia dormientes (vt ais) nullũ vel motus vel tẽporis scientiam habeant. Scientia realis dicta.

Resp. *Scientia realis non dicitur quia in re vt in subiecto, sed quia in eâ vt in obiecto inest. Scientia ergo temporis & motus, quæ sunt entia rei, tempus & motum obiecta sua, animũ verò propriũ subiectum habet. Ad incommodũ & absurdum magnum, quod opinione tuâ videris inferre, respondeo; scientiã temporis & motus in Astrologis dormientibus secũdùm habitum manere, non secũdũ actum: at hìc de actu sciendi tempus & motum præcipuè agitur, sic ergo intelligo hoc loco Aristotelem vt in Ethicis, vbi dormientibus fœlicitatem non concedit secundùm realem actionem & pulsum virtutis: dormiunt tamen fœlices neque fœlicitatis habitum magis deponunt, quàm suum lumen Sol cùm nebulis obscuratur.*

Argumenta contra tertiam quæstionẽ An tempus rectè definiatur?

Opp. *Video ex parvo ovo Crocodilum nasciturum, si concepta dubia in mysterijs philosophiæ discutiendis, vtro citròque argumentis persequar; & certè ratio in promptu est, quia & natura & scientia naturæ est infinita. Sed cœlum & terram in vnam sphærulam & tabellam cogam; sic ergo argumentorum punctis non lineis ago. Tempus non solùm numerus seu mensura motus sed & quietis est (statum enim corporis non minùs quàm motum tempore metimur) nam vt nullum corpus nisi tempore movetur: ita nullum nisi tempore quiescit, vt in sequentibus libris perspicuum fiet. Præterea cum nulla pars temporis sit, quomodo tempus est? at si non sit quomodo definitur? Deinceps quid respondes Galeno qui sic arguit? nihil scilicet per seipsum definiri: sed tempus per* prius & posterius (*quæ nihil aliud sunt quàm tempus*) *definitur: ergo tempus male definitur.* Lege Mirandul. lib. 6. c. 3. pro Galeno. *Insuper quomodo propriè tempus definitur actus primi mobilis, cum non solùm in eo insit, (vt hìc docet) sed etiam in alijs sphæris cœlestibus & signis, quæ testimonio Sacræ philosophiæ diem & noctem dividunt & distinguunt. Imò (vt ait Philo Iudæus in libro de mundi opificio) factæ sunt stellæ ad mensuras temporum; nam solis, lunæ, aliarumque siderum cursus dies, menses, annos & secula conficiunt. Rectè igitur non docet Philosophus tempus esse mensuram motus cœlestis, & in primo mobili vt in subiecto insidere. Porro non video cur tempus dicatur numerus, cùm non sit discreta quantitas? Nonnihil etiã hoc me movet, quomodo tempus sit mensura motus, quia motus est prior tempore; & tempus, quod est mensura, est motu ignotius; cùm qualibet mensura mensurato notior esse debeat. Quid addam? vnum hoc, quomodo partes divisibiles tẽporis, indivisibili momento copulentur seu vniantur sine continuatione momenti? Nam finis præteriti est pars præteriti, & initium futuri est pars futuri, sed instans*

illius finis & huius initium dicitur, & proinde pars vtrinſq;. Quo conceſſo vulneratur Ariſtoteles, qui definit tempus ſic ad inſtans copulari vt diuiduum ad indiuiſibile. Ariadnes filum protraherem & nodum Gordianum texerem, ſi omnia, quæ mihi in mentem contra definitionem temporis
8 veniunt, perſequerer argumenta. Exempli cauſâ cur potiùs dicatur menſura motus, quàm mobilis cùm vtrumque metiatur? quomodo ſit vbique, & tamen menſura motus, qui negatur vbique eſſe? Quomodo exiſtat, cum nullam actu partem fixam & conſtantem in rerum naturâ habeat? quomodo ſit ens rei, cùm ſublatâ animâ nulla omnino ſit diſtinctio durationis, ordinis aut ſucceſſionis in motu & quiete rerum? Hæc inquam omnia omitto aut ſaltem inſinuo tantùm, ne verbis moleſtus ſiam.

1 Reſp. Recte Oceanum in riuulos & fluenta diſtincta cogis; currès ſatisfa-
2 ciam ſingulis. Tempus eſt numerus motus per ſe poſitivè, eſt vero quietis menſura per accidens privativè. Ad ſecundum argumentum dico tempus eſſe ens ſucceſſivum non poſitivum; attamen ad ens ſucceſſivum non requiritur vt partes ſint actu. Tertiò affirmo Galenum falli. Nam prius & poſ-
3 4 terius non ſunt partes temporis ſed motus, ſi propriè conſideren tur. Quartò non inficias eo quin tempus etiam habeat vſum in aliis ſphæris & ſignis cœleſtibus, eſſe tamen volo in primo mobili primariò & per ſe vt ipſe docet Philoſophus. Quintò dicendum eſt non ideo dici numerum, quia
5 6 eſt diſcreta quantitas, ſed quia vt numerus partes motus in ſucceſſione poſitas ſecundùm longitudinem & brevitatem diſtinguit. Sextò exiſtimo tempus eſſe non poſſe tempore poſterius motu ſed naturâ, hoc tamen non concludit ignotius eſſe motu, imò potius contrarium arguit, quia ſæpe
7 à poſteriore certior cognitio oritur. Ad ſeptimam rationem aio, momentum non eſſe partem præteriti aut futuri ſed terminum. Nam quamvis initium & finis dicatur eſſe, ſic tamen dicitur non quòd verè ſit pars, ſed quia
8 præteritum in inſtans deſinit, & ab eodem ſimul futurum incipit. Ad reliqua breviter reſpondeo metiri quidem tempus tam mobile quàm motum; motum autem per ſe, mobile per accidens. Præterea cum vbique dicatur tempus eſſe, motus vero non eſſe, intelligitur vnum eſſe aggregatum ſubiectum temporis communiter ſumpti, tale autem non eſſe motus. Poſtremò nõ requiritur ad tempus vt illius partes ſimul exiſtant, neq; requiritur anima quoad eſſentiam ſed quoad notitiam temporis.

CAP. 12.

Vtrum { Tempus ſit cauſa corruptionis?
{ Præter tempus ponenda ſint plures durationes rerum?

Hoc

HOC capite propositis & collectis quibusdã temporis adiunctis & attributis; quænam res propriè tempori subiectæ & obnoxiæ sint & quæ non sint distinctè enucleateque exponit Philosophus, vt doctus Mathisius ait. Vnum addo, nempe comparationẽ eorum quæ videntur species temporis, & sanè non sunt, vt postea videre licet. Exponam omnia paucis, vt ergo assignantur in fine alterius capitis quinq; proprietates instantis: ita hîc traduntur quinque proprietates temporis. Illę (vt brevissimè repetam) sunt, quòd instans sit aliquo modo mensura temporis, quia est maximè notum in tempore; hinc tempus & instans simul esse, quia alterum sine altero esse non potest; insuper tempus esse continuum ratione instantis, quia illius pars vna in illud desinit & altera ab eodem incipit; deinde instans non esse partem temporis, quia est vt punctum in linea indivisibilis terminus eiusdem; postremò instans in motu *mutatum esse* propriè & per se demetiri. Sed hæc anteà.

Instantis proprietates quinque.

Accedo nunc ad proprietates temporis, quarum prima est, posse in tempore quodammodo assignari minimum, quodammodo non posse; quod probatur, quia *tempus* duplicem respectum habet vnum numeri, & sic in eo minimum assignari potest, vt *vnus dies, vna hora, vnum instans*; alterum continui, & sic minimum assignari non potest, quia continuum (vt suprà demonstratum est) in partes infinitas dividi & secari potest. Hinc illud axiôma emergit philosophorum in quantitate discretâ non posse inveniri *maximum*, in quantitate autem continua non posse reperiri *minimum*, Altera proprietas temporis est, vt ratione continuitatis suæ *longum* & *breve*, ratione multitudinis *multum* & *paucum*, ratione motus *velox* & *tardum*, ratione mobilis, *magnum* & *paruum*, ratione motoris *æternum* & *coæternum* dicatur. Tertia conditio est quòd sit idem tempus semper & vbique omnium, non tamen eædem partes, sed vt motionis partes aliæ subinde atq; aliæ existunt: priora enim à posterioribus differunt, eò quòd puncta temporis alia atq; alia sequantur. Proprietas quarta est vt tempus non aliter quàm motus reciprocetur, millies enim iteratur motus cœli; similiter etiam & tempus. Hinc vt motus revolutiones suas in orbem, ita tempus reciprocationes suas secundùm multiplicem motum habet, vnde anni, dies, menses, ver, autumnus, aliaque tempora, si non eadem numero, saltem eadem specie

Temporis proprietates.

1

2

3

4

ſpecie obſervantur redire, ſuaſque viciſſitudines mutationeſq; vendicare. Poſtrema conditio eſt, non ſolùm tempore motum ſed motu tempus menſurari, ſed diverſimodè. Nam tempore menſuratur motus per ſe & quoad naturam, motu autem menſuratur tempus per accidens & quoad nos, quia in cognitionem temporis devenimus per motum. Et hoc confirmat Themiſtius aliarum menſurarum comparatione; nam vt modius tritici modium ligneum, & cadus vini cadum æneum, aut alterius materiæ remetitur: ita inquit motus tempus ipſum menſurat, id eſt, notam illius proportionem & quantitatem reddit. Similis eſt ratio numeri qui à rebus numeratis certus in ſua ſpecie efficitur. Verbi cauſâ, *decem equi* aut *homines* numerati *denarium numerum* nobis manifeſtum & perſpicuum faciunt.

In tempore eſſe aliquid dicitur tribus modis.

Secunda pars capitis eſt, in qua Philoſophus demonſtrat, quænam res propriè tempori ſubſint & quæ non ſubſint. Verborum circuitu relicto, dicendum eſt aliquid eſſe in tempore trifariam; vel tum eſſe quando tempus eſt, vel eſſe partem aut affectionem temporis, vel eſſe à tempore menſuratum. Primus modus eſt alienus à philoſophia: nemo enim docet idcirco cœlum eſſe in tempore, quia tempus eſt. Sic enim probari poteſt cœlum eſſe in loco, quia locus eſt. Alter modus propiùs ad naturam accedit, nempe idcirco aliquid eſſe in tempore, quia pars temporis eſt; vt *aies*, *hora*, *minutum*, vel *affectio*, quæ cùm ſit accidens, in tempore vt in ſubiecto ineſt. Tertius deniq; modus eſt proprius, vt illa ſola dicantur per ſe in tempore, quæ propriè menſurantur tempore, ſicut illa quæ ſunt in loco continentur in loco. Tempore (inquã) menſurãtur, vel quoad durationem, vel quoad eſſentiam; quo pacto & motum dicimus eſſe in tempore, & res omnes quę motui ſubijciuntur; maximè verò quę ortui & interitui ſunt obnoxiæ expoſitæq;. Ea verò entia quæ tametſi moveantur, nullum ſui interitũ & ſepulchrũ vident (vt omnia cœleſtia corpora) ea inquã, nequaquam propriè in tempore eſſe dicuntur, quippe omnia in tempore poſita cõſeneſcunt, vt hîc docet Philoſophus. Eſt enim tempus cauſa corruptionis non conſervationis vt locus, in rebus quarum propria menſura dicitur.

Verùm vt articulatius hæc res intelligatur, tertiam attexam partem capitis, in qua triplex innuitur rerum diſtinctio, vnde tripartita temporis ad res ſubiectas comparatio habetur. Omnia (inquit Philoſophus) immobilia & æterna excluduntur à tempore, omniaque quæ fieri non poſſunt, ideſt (vt veteres loquuntur) impoſſibilia, ſola illa quæ moventur per ſe, & quæ quieſcunt per accidens

temporis

temporis imperio ſubiecta ſunt, conſtantque in rerum naturâ, donec falce lethali temporis vulnerata cadant. Sed ad rem. Diſtinctio rerum quam hoc loco proponit Ariſt. eſt, quòd rerum aliæ ſint æternæ, aliæ coæuę, aliæ denique propriè temporaneæ. AEternæ, inquit, ſunt aut mobiles, vt *cœlum* omneſque illius *orbes*, aut immobiles vt *Deus* omneſque *ſpiritus*, qui vi ſuâ nec ſub tempore nec ſub loco cadunt. Cœlum (inquit) vt eſt æternum proprie tempore non menſuratur, nedum Deus aut ſpiritus, qui propter dignitatem eſſentiæ nullam canitiem, nullum ſenium ætatis vident. Coæva autem ea propriè definiuntur eſſe, quæ definitè initium in tempore habent, durant autem in ſempiternum; vt *anima humana* & *intelligentia*, de quibus in Metaphyſicorum libris diſſerit Philoſophus. Quid reſtat? ea ſolummodò propriè dicuntur eſſe in tempore, quæ oriuntur & cadunt, florent & deflacceſcunt tempore. Eſt (inquit) tempus cauſa corruptionis.

AEterna quæ ſint.

Coæva quæ dicantur.

Quæ propriè in tempore ſint.

Quæſtio 1.

Age, expoſito iam textu hanc quæſtionem breviter reſolvam; alia ſi qua occurrant dubia in dialogo inter opponentem & reſpondentem ſolventur. Quid? eſt ne tempus cauſa corruptionis? Eſt inquis, Sed quî hoc probas? quoniam conſumit omnia. Nam verum eſt quod poëta cecinit,

Ovid. lib. 15. Metam.

Tempus edax rerum, tuq; invidioſa vetuſtas
Omnia deſtruitis, vitiataq; dentibus ævi
Paulatim lentâ conſumitis omnia morte.

Poëticum hoc argumentum eſt, oratore non philoſophante dignũ. Sed quoniam ex poëtis diſseras, oſtende ex illis quænam ſit vis temporis, quam in res ſuo imperio, vel potiùs tyrannidi ſubjectas imprimit? audi eundem;

Ovid lib. 4. de Ponto Eleg. 8.

Tabida conſumit ferrum lapidemq́, vetuſtas,
Nullaq́, res maiut tempore robur habet.

Ovid lib. 4. Triſte Eleg. 6.

Et iterum (ſi vis ex poëtis oracula philoſophię de hac re diſcere) audi quid addat:

Hoc dentem tenuat terram renovantis aratri:
Hoc rigidos ſcilices, hoc adamanta terit.

Nugaris; philoſophare. Reſpondeo igitur tibi, duplicem corruptionem eſſe, vel ab internâ vel ab externâ cauſâ. Illa, nempe à cauſâ internâ multiplex eſt; vel per mutuum concurſum & certamen contrariorum, quæ ſimul cohabitare non poſſunt; vel per tyrannidem & impetum vnius qualitatis gradum ſuum ſuperantis, vt ſi calor naturalis febrilis fiat; vel per defectionem naturæ, vt in decre-

Corruptionis duplex cauſa.

pitâ ætate cum lucerna oleumque vitale extinguitur aut langueſcit, vel denique per paſſionem turbulentam animi, quâ ſubitò cor vitæ claustrum opprimitur concutiturque. Externa etiam cauſa corruptionis non vna eſt. Extrinſecus enim contingit perniciès rebus aliquando à contraria diſpoſitione continentis, vt cum ignis ſtipulam conſumit; aliquando ex cauſa corruptionis applicatione contrarij agentis in rem ſubjectam, & ſic tempus dicitur. Eſt enim tempus quaſi vehiculum mortis, præcipitantiùs omnia caduca in occaſum pertrahens, quippe citiùs res naturalis non naſcitur, quàm temporis invidiâ vulneratur. Hinc illud Senecæ, *Naſcentes morimur*. Præterea, tempus ſæpe rem impedit & retardat à termino eſſentiæ & quietis ſuæ: eſt ergo cauſa corruptionis. Inſuper ſi tragœdiam vniverſi contempleris, nullum actum aut ſcenam videas ſine ruinis ſpoliiſq; temporum. Antiquiſſima enim Aſyriorum, Perſarum, Græcorũ, Romanorum imperia, tempus invidioſum ſuſtulit & delevit. Scyllâ ergo & Charybde voracius eſt: nã omnia ſub cœlo in abyſſum obliuionis interituſque rapit. Si aliam rationem & cauſam huius rei quæras, hæc eſt, quia tempus eſt menſura motus, cuius veloci curſu res naturales quotidiè veluti defatigatæ nutant, declinant, contabeſcunt. Poſtremò, cum nulla pars temporis maneat, inſidioſiſſimè vt hoſtis occultus lædit; nam præteritum ſecum aliquam partem rei conſumit, futurum corruptionem cuilibet minitatur: imò ſi lentiore aliquando pede videatur progedi, nihil in eo tandem niſi inſtans ſeu momentum manet. Manu enim ſuâ tempus vitreum horologium plenũ arenæ tenet, & vt arena ſenſim & pedetentim ab vnâ parte in aliam decurrens tota demum conſumitur: ita oleum vitę (vt ita dicam) id eſt eſſentia in re quâlibet naturali à primo ortu quotidiè languet & declinat, imò tandem (quaſi non fuiſſet) tẽpore deletur. Sapienter ergo ille. Nihil eſt diuturnum q̃ exitũ tandẽ eſt habiturũ; currit tempus irrevocabile, Pegaſo alato celeriùs volat, frenoſq; aut habenas nullas omnino patitur.

Tempus quomodo corruptionis cauſa.

Senec. Epiſt. 24.

Temporis edacitas.

Quæſtio.

Altera quæſtio eſt, *An ſint aliæ præter tempus rerum durationes?* Otioſè quidem non movetur hoc dubium, quoniam in textu Ariſt. negat *cœlum, Deum*, aliaque permulta tempore menſurari, durare tamen non negat: cùm ergo menſura ſemper proportione reſpondere debeat rebus quæ ſub menſuram cadunt; fit inde vt pro diverſitate modi quo res à ſuo eſſe deficere aut non deficere poſſunt, diverſæ rerũ durationes conſtituantur. Huc igitur rerũ neceſſariò illa diſtinctio ſpectat, nempe quòd earum aliquæ ſint in ſucceſſione & fluxu poſitæ, vt omnes motus quorum propria menſura eſt tempus;

Durationis ſpecies æternitas & æviternitas.

aliquæ

aliquæ ab his omnino diversæ, vt *Deus, Anima, Intelligentia, Spiritus*, omnesq; *substantiæ* ortui interituiq; non obnoxiæ; sed horum quæ in postremo tractantur loco magna differentia est. Nam Deus solùm propriè æternus dicitur, alia verò per accidens. Hinc æternitas definitur à Boëtio *interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio*, vel secundùm alios *duratio invariabilis rei carentis principio & fine*: at nihil est infinitè perfectum, nihil simpliciter naturâ suâ incommutabile & immensum, nisi solus Deus: est ergo Deus solùm per se æternus, oppositusque motui, qui suam essentiâ semper in fluxu & quasi vndis natantẽ & nutantẽ habet. Sed inter hęc duo (scilicet caducũ motum qui tẽpore, & Deũ qui ęternitate mẽsuratur) alia media sũt, quæ possũt in essentię suę velut radice vivere & ad tẽpus permanere; cadũt tamen quia dentata vipera naturæ in eis latet, nẽpe *privatio*, quæ motus potenti manu, & veloci temporis cursu omnia in cimbã Charontis, id est, si velis, in pulverem & materiam primã vertit. Talia sunt elementa & mixta in eis, quæ mille mutationibus in horas expositа, in hoc mundo quasi in Campo Martio perpetuũ bellũ gerunt: ita tamẽ gerunt, vt sit perpetua vicissitudo rerũ omniũ, cũ nõ citius phœnix in cinerẽ vertatur, quin alia avis naturæ vtero cõcepta nascatur, alaturq; ad breve tempus; sed tamen fato & naturæ cedit. Sic stadiũ & Olympus huius mundi sanguine rerum mortalium fluit, nunquã est cõstans sibi, pax nulla est, quia temporis motusq; tyrannidi subijciuntur omnia. Sed ludo, sunt etiam præter hæc duo extrema media quædã, quæ à suâ essentiâ per solam divinam & æternam potentiam nõsunt deficere; animadverte quid dixerim: nam in hoc quod dicam per *solam divinam potentiam* posse deficere, concludo commutabilem naturam in se habere, ita tamen commutabilẽ vt nullâ vi naturæ, sed solâ potentiâ primæ causæ commutetur. Animam hoc loco humanã, Angelum, Dęmonem, Intelligentiam, omnemq; spiritum Deo subiectum intelligo, qui omnes non æternitate vt *Deus*, non tempore vt *res caducæ* & *mortales*, sed æviternitate commensurantur. Alia ergo species durationis est AEviternitas, quæ est *mensura rerum habentium initium, sed carentium fine*. Per *habere initium* excluduntur ab æternâ & divinâ essentiâ Dei, per *carere fine* in numerum rerum mortalium (quæ initium & finem habent) non cadũt. Sunt ergo media inter vtrumq;, non participationis (vt aiunt) sed ordinis, rationis, & proportionis.

Huc nõnulla alia referũtur entia, tẽporis imperio nõ subiecta, qualia sunt metaphysicę ideę, artiũ principia, axiõmata, vniversalia, aliaq; ferè infinita, quæ aliquo modo à philosophis æterna, aliquo modo

Solus Deus propriè æternus.

Æternitas quid. Boet. de consol. lib. 5.

Æterna possunt divinâ potentiâ deficere.

Æviternitas quid.

Quæ tempori non subjiciuntur præter Deum, Angelos, & Animã humanam

coæva dicuntur. Nam (vt penitus hanc rem discutiam) res sunt vel metaphysicæ, physicæ, vel mediæ. Metaphysicæ sunt vel simpliciter in essentiâ, vt Deus omniaque in eo attributa, verbi causâ *scientia*, *præscientiâ*, *sapientia*, quæ non sunt in eo vt accidentia in homine, sed sunt *ipse Deus*; & hæc æternitate mensurantur; vel relativè & comparatè secundùm influentiam à primâ causâ, quales sunt omnes intuitivæ & infusæ virtutes, vt *fides*, *spes*, *charitas*, *gratia*, *scientia*, *dilectio Dei in homine*, quæ quoad actum ævo, quoad causam æternitate mensurantur. De rebus medijs & caducis antè satis diximus; animadvertendum tamen est, esse quosdam magni nominis, qui res caducas interitui obiectas considerant duobus modis, vel quoad existentiam, vt sunt in motu; & sic earum mensurâ tempus esse aiunt, vel quoad essentiam quæ in se constans, fixa, & permanens est non successiva, & sic nec tempus, nec ævum, nec æternitatem earum mensuram faciunt, sed aliam nescio quam ab hisce omnibus seiunctam & separatam. Verumenimvero quoniam tinea et vermis putredinis in essentia cuiusque rei mortalis delitescit, quæ naturam cuiuslibet singularis & individui terit & consumit; audeo affirmare res omnes mortales solo tempore, tanquam propriâ suâ mensurâ definiri. Similiter de omnibus qualitatibus & affectionibus motu acquisitis dico. Nam quamvis in motu sint dum acquirantur, vnde *alteratio*; & quiescant acquisitæ, vnde motus privatio nascitur; in ipsâ tamen quiete est tempus earum mensura. Est enim tempus mensura motus per se, & quietis per accidens, sicut ante docebat Aristoteles. Non me præterit, Scotum, Ochamum, & alios aliter durationum mensuras distribuere, ita tamen vt (si probè insistas illorum vestigijs) ad istos fontes & capita reducas omnia. Supersedebo igitur in hac quæstione diutius laborare, & quæ supersunt opponenti & respondenti limatiùs persequenda relinquam.

Distinctio quæstionum duodecimi capitis.

In

In tribus consistit huius capitis expositio

In enumerādis proprietatibus tēporis, quarū

1 Prima est, *vt in tempore ratione numeri sit quiddam minimum, ratione continui sit quiddam maximum.*

2 Secunda est, *vt ratione numeri sit multum & paucū*, exempli gratiâ *multi aut pauci dies, menses, anni: ratione motus, velox & tardū, ratione magnitudinis, magnū aut parvū*, vt mobile in suo motu spacium magnum aut parvum conficit.

3 Tertia, *vt sit idē omniū simul*, quia non est aliud hic, aliud apud Antipodes tempus; hoc tamen dicitur, non quòd partes aliæ aliæq; non sint: priora enim à posterioribus, puncta à punctis, pro varietate motus, quem tempus metitur, differunt.

4 Quarta, *vt tempus & motus partium reciprocationē & revolutionē habeant*, id est, vt eorum partes eædem specie redeant. Hinc dies, menses, aliæque partes temporis reciprocantur.

5 Quinta, *vt tempus motu per accidens mensuretur, motus autem tempore per se*. Multus est Philosophus in hac proprietate explicandâ, quomodo mensura à mensurato reciprocè mensuretur, vt exemplis in textu & discursu patet.

In demonstrādis modis quibus aliquid in tempore & esse dicatur. Hi verò modi tres sunt.

1 Primus, quo aliquid dicitur esse in tempore, *quia tum existit eò tempus est*; sed hic modº est ab hoc instituto (vt ait Philosophus) alienus, quia sic probari potest *cœlum* esse in *grano milij*, quia tum est cū granū est. Cæterùm si impensiùs philosophorum sententiam quā hoc loco vrget Arist. cōsideres, alium sensum & vsum huius modi invenies. Illi enim æternitatē sub tempore posuerunt; ita vt quędam dicā̄tur in tempore dum tempus est in perpetuo instanti suo, in quo propriè æterna (quæ nullam fluentis temporis mutationem sentiunt) ineſſe dicuntur.

2 Secundus, quo id dicitur in tempore esse quod est vel *pars temporis*, vel *quædam eiusdem affectio*, sic *diem, menſem, horam & annum* dicimus esse in tempore.

3 Tertius, quo propriè dicuntur illa esse in tempore, quæ *ab eodē mensurāntur secūdum eorū durationē*, maximè (inquā) illa quę orrui interituiq; sunt obnoxia. Nam æterna secundùm essentiam tēporis imperio non subijciuntur, vt *Deus* & illius habitatio *cœlū*.

In distinguendis rebus, vt sciamus esse alias durationes à tēpore, quibus res illę quæ tempori non sunt obnoxiæ mensurantur. Harū distinctio est, vt aliæ

1 Dicantur æternæ, eædemq; vel mobiles, vt *cœlum* (phęq; cœlestes, vel immobiles vt *Deus, animus, intelligentiæ*, quæ propriè sub tempus nō cadunt, sed æternitate & ęvo mēsurātur.

2 Appellētur à Gręcis ἀδύνατα, id est, impossibilia, quale est si *Diametrō*, id est, dimeriente lineā costæ & lateri quadrati cōparabilē & cōmensurabilē esse dicas, quod nūquā fit, cū semper lateri quadrati diameter sit incomparabilis. Et hęc (vt docet Philosophus) tempori non sunt subiecta, quia motu vacant.

3 Vocētur medię inter has quę nō sunt, & illas quę sunt; intelligit Philosophus res naturales, quę ita sunt esse, & in corruptione suâ nō esse dicūtur: & hę propriè (vt docet Philosophº) tēpore mensurātur. Ad hoc ergo vt aliquid sit verè in tēpore duo requirūtur, primò vt tēpus sit diuturnius eodē, cuius motū mensurat alterum vt id quod mensurat aliquid à tempore patiatur, id est, vt contabescat & consenescat. Hinc illam quæstionem discussimus, *An tempus sit causa corruptionis?*

Argumenta

Argumenta contra quaſdam poſitiones Philoſophi in hoc capite, & in fine præcedentis.

Opp. *Segnius videris pertractare quæſtiones hoc loco. Nam multa omittis, multa præpoſtere agis; verùm ne ſic evadas impunè, onerabo te argumẽtis cõtra ea quæ & in hoc capite & in fine alterius mihi aut leviter tranſiſſe, aut*

An Inſtans dicatur menſurare tempus.

negligenter omiſſiſſe videris. Et primũ quæro, quomodo nũc *ſeu Inſtans dicatur menſurare tempus, vt prima illius proprietas et cõditio poſtulat? Videtur certè fieri non poſſe, tũ quia omnis menſura proportione reſpondet menſurato,*

1

tũ quia id quod reliquiũ eſt præter Inſtãs in tempore nõ omnino eſt, & proinde

2

menſurari nõ poteſt, tũ etiã quia nunc *cõmunis eſt terminus, non mẽſura tẽporis (vt hîc docet Philoſophus) tũ denique, quoniã* nũc mutata eſſe *in motu,*

3

nõ tempus menſurat. Sint hæc obiecta cõtra primã proprietatẽ. Similiter contra ſecundã ſic arguo, nẽpè quòd nũc *nõ ſit ſimul cũ tẽpore. Nã ſi ſit ſimul, aut*

4

An Inſtans ſit ſimul cũ tempore.

erit ſimul in ſerpſo, quod eſt abſurdum, vel in tempore quod fieri non poteſt, cùm Inſtãs nullã durationẽ habeat, ſucceſſionẽ nullã. Sed curro; contra tertiã

An tempus ſit continuum ratione Inſtãtis.

cõditionem ergo ſic diſputo, tempus nõ eſt continuũ ratione Inſtantis: ergo illa proprietas malè aſſignatur; antecedens probo, quia nihil fieri poteſt continuum

An Inſtans ſit pars tẽporis.

à nõ cõtinuo; ſed inſtãs eſt nõ continuũ: ergo tempus ab eo cõtinuũ fieri non poteſt. Pergã ad quartã proprietatẽ, contra q̃. ſic ratiocinor. Inſtãs eſt pars: ergo male in hac proprietate negatur pars eſſe. Probo antecedens, quia antea Ariſt. docuit Inſtãs eſſe formã tẽporis; ſed forma eſt pars rei cuius eſt forma: ergo Inſtãs eſt pars tẽporis. Imò hoc addo, quòd ſæpiſſimè dicat Philoſophus nos nihil habere tẽporis niſi Inſtans. Poſtremo, vltimã proprietatẽ Inſtantis ſic ratione

An Inſtans menſuret mutata eſſe in motu.

cõvello, probo q̃. mutatũ eſſe *in motu Inſtans nõ menſurare, quippe Inſtãs eſt ſolùm copula & menſura tẽporis, & proinde nihil commercij habet cum motu. Præterea* mutatũ eſſe *tempore terminatur: ergo non menſuratur Inſtanti.* mutatũ *enim* eſſe *requirit motum; motus autem omnis requirit tempus: ergo* mutatũ eſſe *requirit tempus & ex conſequenti tempus illius menſura eſt non Inſtans. Quid iſtis omnibus reſpondeas nunc expecto.*

Reſp. *Segnius pertracto nihil, ſed veritus ne epitome quam ſcribo in volumen creſcat multa prætereo. Prætereo (inquam) invitus, quia neceſſitate coactus, recuſante Typographo, deficiente Patrone, nõ poſſum omnia quæ velim excudere. Sed ad rem. Onerabis me argumẽtis (vt ais.) Faxit Deus; pro viribus meipſum exonerabo. Ad primum ergo iam dico,* nunc *ſeu Inſtãs non ſic menſurare tẽpus, vt ſingulis illius partibus proportione reſpondeat, ſed vt totũ*

1

tẽpus notũ & manifeſtũ reddat, parteſq; illius diſtinguat ordine, nõ quãtitate, vnione partiũ, non ſucceſſione. Eſt enim in Inſtãti nulla quãtitas, nulla ſucceſſio; eſt verò ordo vnioq; partiũ. Rationes tuæ quas conglomeras ad propriã non ad communem et analogicã menſurã ſpectant. Ad argumentum contra ſecũdã proprietatẽ Inſtãtis cõtextũ reſpondeo, non ideo ſimul cũ tẽpore dici Inſtãs,

2

quia

quia est in alio instanti aut in alio tempore extensum, sed quia nec tempus sine illo, nec illud sine tempore esse omnino potest. Simul ergo relatione sunt, quia vno posito alterum ponitur, & vno sublato alterum fundetus extinguitur. Sed curris, & adversus tertiam proprietatem acutè arguis, nempe temporis continuum fieri non posse à non continuo, & proinde non dici continuum ratione momenti. Falsa est hæc suppositio tua, quare fallax conclusio; nam in maiori continuum & non continuũ sumis pro contradicentibus, & sic est verum, quòd à non continuo non fiat continuum; at sic Instans non est sumendum. Nam quamvis sit non continuum, non est tamen ens contradictorium, sed communis terminus quo partes continui copulantur. Per quis & existimas te confixisse Aristotelẽ cùm ex illo probes Nunc esse formam temporis, indeq; concludas esse partem, quod in 4. proprietate negatur; dico partem non esse simpliciter temporis quoad successionem, sed quoad vnionem, quia in eo aliæ partes vniuntur & existunt, vt superiùs diximus. Postremò, vbi in quintâ proprietate instantis ad motum esse requiris motum, & proinde tempus, negamus vtrumque. Nam licet mutanda sint in motu & tempore progressivè (vt aiunt) mutata tamen esse sunt in quiete, & Instanti perfectivè. Tum enim res propriè mutari dicuntur cum cessat motus cessansque momento claudituꝛ & terminatur. Sic (vt expectas) satisfeci argumentis tuis.

3

4

5

Argumenta contra proprietates temporis?

Opp. Vt de proprietatibus Instantis ita de proprietatibus temporis desidero sententiam tuam; in arcem ergo quam defendis sic tela conijcio mea. Primùm peto quomodo in tempore inveniatur minimum, cùm ipse Arist. antè docuerit, in continuis non posse inveniri minimum. Est enim continuũ in partes infinitas divisibile. Ex secunda proprietate emergit hoc dubium, cur negat Philosophus tempus esse velox & tardum, cùm nihil sit velocius tempore? & cur affirmat esse multum & paucum per se, cùm multum & paucũ sint affectiones multitudinis non durationis. Ista perversa Arist. adinuentorũ impositio, doctissimos viros movet, vt non solùm animo cogitent, sed aperte dicant absurdè & impropriè tempus multum & paucum nominari. Festino. Dic mihi, an defendas in tertiâ proprietate Aristotelem, qui idem tempus numero simul in omnibus esse affirmat, non autem eundem motum? Si hoc sit verũ, quomodo mensura & mensuratum, id est, tempus & motus proportione æquivalent? Iterum, quomodo idem tempus in cœlo quod est æternum, & in grano milij quod est caducum inest, cùm in æterno totum tempus sit præsens, futurum præteritumq; nihil; in caduco autem totum sit successiuum? at præsens & successiuum Nunc sunt vnum idemque numero: non est ergo idem tempus numero in omnibus & vbiq;. Novũ & inusitatum est illud q; Philosophus

An sit minimum in tempore.

An tẽpus sit velox & tardum.

Vide. Bevertũ. An tempus in omnibus sit idem.

de

An idem tempus redeat.

in quarta proprietate tuetur & tenet; nimirum tempus & motum redire & reciprocari posse, quasi diceret adversus decretū in Senatu & Synodo philosophorum conclusum; tempus non esse irrevocabile. At duces idem specie redire, vt tu autumno, hyeme, vere, & æstate constat. Quidnam tempus vetusti speties in fluxu ponitur? Negant hoc certè philosophi, quia vniversale non movetur. Falsum denique est quod in vltima conditione adfers, scilicet tempus à motu mensurari; planèque ridiculum est quod in exemplis docet Philosophus, cadum vino, modium grano, vlnam panno, numerum numeratis rebus mensurari; quasi diceret contra seipsum, mensura non est mensura, sed res quæ mensuratur.

An tempus mensuretur à motu,

1 Resp. *In arcem defensionis contorques tela, sed illam non concutis. Ad primam tamen quæstionem dico,* minimū *vnionis non divisionis in tempore reperiri. Nam quamvis Philosophus dicat in continuis non esse* minimū, *intelligendus est solum quoad partes divisas & vnitas in termino. Præterea, hic etiam intelligit communiter* minimū *in quolibet tempore, vt* minimū *in horâ; sic minutum &c. Quoad secundam proprietatem, contra quam obijcis multū & paucum absurdè & ineptè appellari tempus, cùm hæ sint affectiones numeri: dico tempus aliquo modo esse in divisione partium numerum, motusque partes divisas vnitatibus quodammodo dimetiri; vt si centum sint motus partes, centum partibus temporis mensurantur: & hoc pacto non ineptè*

2

3 *multum & paucum dicitur. Huc addo etiam illud non esse absurdum, quòd tempus neque velox neque tardum dicatur nisi ratione motus, vnde alas extensas & contractas habet. Miraris quomodo sit idem tempus numero omnium & vbique, cùm sit in cœlo & grano mily, quæ duo vt ens constans & inconstans, æternum & caducum, præsens & successivum differunt. Desines mirari, si idem tempus numero quoad vnionem, non quoad prioris & posterioris divisionem intelligas. Nam in textu ait Philosophus, tempus non esse idem numero in omnibus secundùm prius & posterius, sed vt hæ partes in*

4 *instanti vniuntur. Argumentum contra quartam proprietatem à te allatum pondere suo caret. Nam cùm dicamus idem tempus & motum redire, intelligimus idem specie nō numero, idem (inquam) specie, nō vt tu somnias dialecticè acceptum, sed physicè definitum, prout multis rerum motibus accōmodatur. Postrema ratio antea in discursu resolvitur, cùm demonstraverim tempus à motu per accidens solum mensurari, id est (si placet) notum & manifestum fieri.*

5

Argumenta contra tres modos existendi in tempore.

1 Opp. *Modus ille primus existendi in tempore videtur otiosè à Philosopho inventus nempe vt aliquid idcirco dicatur esse in tempore, quoniam tum est cùm*

2 *tempus existit. Nam sic tempus erit in seipso, quia tum est cùm existit, & Deus erit in tempore, quia Deus est dum tempus est. De secundo modo etiam*

tium existendi in tempore scrupulus est, quomodo pars temporis in tempore esse 2
possit? Partes enim temporis sunt præteritum & futurũ, at quomodo præteritum & futurum (quæ non sunt omnino) sint in tempore, profectò non video. Vltimus modus existendi in tempore est, vt ea propriè dicantur esse in tempore 3
quæ tempore mensurantur, sicut ea dicuntur esse in loco, quæ continentur in loco. Sed quæ nam est hæc comparatio cùm tempus semper fluens nihil in se contineat, vt hic videtur velle Aristoteles: vult enim ea solum esse per se in tempore, quæ ortui interituique sunt obnoxia; at certè ea non sunt, ergo per se nulla sunt. Assumptio probatur, quia si sint, tum quidem sunt vel quoad essentiam suam quæ constat, vel quoad motum qui teste philosopho est in momẽto temporis, non in tempore. Rerum enim caducarum ortus interitusque ideò propriè negantur esse motus, quoniam in instanti fiunt. Postremò huc addi potest & illud, quòd hic vel superiùs Aristot. videatur claudicâsse; quippe cum 4
omnes modos abitè inessendi (vt aiunt) tradiderit, nullam omnino mentionem de istis modis existendi in tempore fecit.

Resp. Non excuditur ille primus modus otiosè à philosopho (vt ais) sed propriâ adhibita significatione existendi in tempore, vt alienior ab instituto secludatur. Cæterum si tempus generatim pro omni duratione accipias, vt olim antiqui philosophi sumpserunt, hic modus non est inutilis. Nam sic omnia æterna & caduca dicantur esse in tempore, quia tum sunt cum tempus existit, quod generatim pro omni duratione acceptum, omnia sub alis suis comprehendit. Cum inferas ergo tempus & Deum esse in tempore, fallaciter infers, quia idem semper à seipso, & primum omnium principium à finito suorum operum amplexu excipitur. Scrupulus in secundo modo refellendo antea resolvitur, vbi ostenditur partes tẽporis in tẽpore esse, ratione vnionis in momento, et etiam ratione successionis in motu, et denique ratione ordinis in mobili; vniuntur enim in instanti, succedunt in motu, dividũtur in mobili; neque requiritur in tempore (vt docuimus,) constantia partium: talis enim existentia in ente positivo non successivo requiritur. Quòd urges in tertio modo propriè esse in tempore caduca (quæ tamen probas non sic esse, quia neque secundùm substantiam suam, quæ est constans, neque secundùm motum, ortum scilicet & interitum, quem ex Aristot. in momento non in tempore fieri affirmas) respondeo vt supra, & secundùm substantiam, quæ in fluxu posita à primo ortu semper declinat, et secundùm motum progressivè non perfectivè (vt aiunt) acceptum, res naturales existere, id est, mensurari secundùm prius & posterius tempore. Nihil est quod in postremo loco obijcis; nam quamvis modi existẽdi in tempore non enumerentur inter modos inessendi, reduci tamen possunt ad modum illum existendi in loco, quod est satis. Partes tempo-ris quomodo in tempore.

Argumenta in primum problema capitis, Vtrum tempus sit causa corruptionis?

Opp.

Opp. *Res non minùs generantur in tempore quàm corrumpuntur: ergo non*
1 *est magis causa corruptionis quàm conservationis. Præterea sola causa cor-*
2 *ruptionis est vt (ait Philosophus) privatio: sed tempus non est privatio, ergo*
3 *tempus nõ est causa corruptionis. Deinceps non est in tempore oppositio contra-*
rij, validiorque illius actio quà vnum alterum superet: ergo non est causa cor-
4 *ruptionis. Insuper tempus est sola mensura externa rei quæ durationes re-*
5 *rum spectat, non est ergo causa corruptionis. Porro tempus non est materia,*
forma, efficiens aut finis corruptionis: ergo non est causa. Materia aut
6 *forma nõ est, quia non est substantia; efficiens non est, quia nihil mouet; non*
est finis quia nihil absolvit aut perficit. Postremò rationes quibus ad hanc rẽ
probandam in proximo capite vtitur Philosophus, nullæ sunt. Tempus (inquit)
est magis causa corruptionis, quàm generationis, quia est magis causa obli-
vionis quã scientiæ, & quia omnis mutatio fit in tẽpore, & quia in multis præ-
ter tempus aliam causam corruptionis non cernimus. Sed quis infirmitatem
istarum rationum non videt?

Tẽpus quomodo corruptionis causa.

Resp. *Omnibus istis argumentis vnum accommodetur responsum, quod*
instar Delphici gladij omni vsui rectè inserviat. Non dicit Philosophus tempus
esse causam corruptionis intrinsecus & per se, qualis est privatio per oppositio-
nem & litem contrariorum, quæ se mutuo ab eodem subiecto expellunt. Neq;
sic esse causam extrinsecus docet, vt invidam aut infestam qualitatem in rem
quam metitur imprimat; qualis causa is est qui venenũ alteri propinat aut al-
terius domum incẽdit; sed sic causam corruptionis vult esse, vt motum cõtra-
rij agentis & superantis rem aliam in se cõtineat. Nam aliquid dicitur in a-
liud agere vel per se vt ignis in aquam, vel quia id est quo continuatur impe-
tus contrarij agẽtis in rem corrumpendam, & hoc quidem modo tempus rectè
in hæc inferiora agere dicatur causaque appelletur corruptionis; causa (in-
quam) corruptionis, quia est causa adiuvans & continuans motum cõtrarij,
quo res corrumpẽda victa & oppressa lãguet & tandem maiore impetu facto
penitus evanescit.

Opp. *Vt periti sagittarij nõ semper telis suis attingũt scopum: ita sanè*
licet argumentis istis accommodes responsa cẽterum tamẽ intactum relinquis.
Quippe adhuc nõ ostendis cur tempus sit potiùs causa corruptionis quàm ge-
nerationis. Per motum inquis est causa corruptionis; & sic per motum est
causa generationis: ergo nõ minùs huius quã illius causa esse videtur. Velim
hîc libẽter etiã & illud à te petere, quomodo sit causa per se interitus (vt A-
rist. in proximo capite videtur dicere) cum nihil sit causa per se interitus nisi
Tempus cur causa magis corruptionis quàm generationis.
ipsa privatio, quæ principium trãsmutationis dicitur?

Resp. *Verbo respondeo tibi tempus ideo magis dici causam corruptionis*
quàm generationis, quia facilius est res destruere quàm construere, vt aiunt.
Insuper vt (quidam exponunt) idcirco magis causa corruptionis dicitur, quia

instigat

infligit ipſi naturæ in omni corruptione vulnus, quod magis quàm generatio, ſalus aut conſervatio ſentitur & obſervatur. Præterea per ſe cauſa interitus appellatur, quia per ſe motum, qui eſt proxima cauſa eiuſdem, dimetitur. Poſtremò (vt ſummatim omnia dicã) per ſe & magis propriè cauſa corruptionis quàm generationis dicitur, quia a primo momento generationis incipit rerum mortalium declinatio, & eò vſque durat ſemper declinans nutansq;, donec in ſepulchrum & domum corruptionis veniat. Tempus in hac declinatione eſt quaſi currus, motus quaſi auriga mortis.

Argumenta contra ſecundam quæſtionem quæ eſt Vtrum præter tempus ſint aliæ ponendæ rerum durationes?

Opp. *Paradoxo illo admiſſo, quod Ariſt. pertinaciter defendit, nimirum mundum eſſe ſempiternum, motumque cœli tempore menſurari, fruſtra videtur præter tempus alias durationes rerum affingere. Quippè ſi tempus ſit æterna menſura motus cœleſtis vt ait, & in eo propriè tanquam in ſubiecto inſit, rationem certè non video, cur æternitatem & ævum alias menſuras rerum inſinuaret.*

Reſp. *Si generatim tempus pro omni duratione ſumatur, vt olim philoſophi ſumpſerunt, non opus eſt plures durationes aſſignare. Veruntamen quoniam hoc eſt nimis confuſum ad diſtinctionem motuum rerumq; quæ ſub motionem cadunt, aliæ eædemq; non impropriè inveniri debent; quibus æterna à caducis, & quibus tam hæc quàm illa ab æviternis diſcriminentur. Ad rationem ergo dico, Ariſtotelem quidem ſumere tempus pro perpetua menſura cœli non æternâ, id eſt, pro menſura, quæ ſemper ſucceſſivè & mutabiliter, non conſtanter fixè & definitè manet. Quotquot enim ſunt converſiones cœli, tot etiam durationes ſucceſſivæ, quæ iſtis inferioribus applicatæ omnem viciſſitudinem & (vt ita loquar) fluxum & refluxum faciunt.*

Tempus quomodo Ariſt. ab acceptum.

Opp. replic. *Ariſtoteles in textu negat cœlum menſurari à tempore, quia eſt æternum; ergo motus cœli æternitate potiùs quàm tempore menſuratur. Præterea velim exponas quid inter perpetuum & æternum ponatur diſcriminis, cum apud Grammaticos ſint Synonima & eiuſdem prorſus ſignificationis verba. Poſtremò oſtende quomodo cœlum, quod eſt ſubiectum temporis exiſtat vere æternum; & illius paſſio, nempe tempus, ſubiaciatur mutationi? Imò quomodo idem numero ſit tempus omnium reſpectu cœli, & tamen hoc loco defendis tot eſſe durationes quot ſunt motiones & converſiones cœli?*

1
2
3

Reſp. *Rectè vrges, reſpondeo igitur conſiderari cœlum duobus modis, vel quoad internam eſſentiam ſeu formam, quæ gradu, perfectione, dignitate, & actionis ſuæ (vt ita dicam) vivacitate omnes alias formas ſuperat; & ſic lucet ſit ſecũdùm materiam & compoſitionem ſuam commutabile, æternum tamẽ dicitur; Æternum, inquam, dicitur quia vinci non poteſt: vel quoad mobilitatem*

Cœlum duobus modis cõſideratum.

bilitatem id est potentiam movendi & motum id est moueri, actum; & sic sub tempus vt mensuram cadit, nam hoc modo consideratum sæpe mutari dicitur. Interrogationi tuæ respondeo; etsi communiter apud Grammaticos perpetuũ *&* æternum *significatione coincidant; esse tamen apud Philosophos magnum discrimen, quia* æternũ nunc *præsens semper est sine præterito & futuro,* perpetuũ *autem præteriti & futuri infinita & perennis successio est;* æternum *solam respicit essentiam,* perpetuũ *existentiam & motum; sic propriè generatio perpetua dicitur non aterna. At quæris in postremo loco, quomodo tempus non sit cùm sit propria affectio cœli. Primùm respondeo, non necessariò requiri vt accidens eodem afficiatur modo quo subiectum; nam sic omnes passiones animi non minùs durarent quàm ipse animus, quod est manifestè falsum: tum etiam dico tempus esse subiectivè in cœlo, non vt consideratur in essentia sua, quæ est constans & incommutabilis, sed quoad existentiã suã in motu, qui in singulos annos, mẽses, dies, horas & momenta cõmutatur. Sed dices, quo modo tũ idẽ numero est tẽpus omniũ respectu cœli? dico omniũ vnũ idẽq; tempus numero dici respectu cœli analogicè, quia omnes motus à cœli motu pendent: & quoniã mensura non mutetur, nisi subiectũ in quo est mutatur, at cœlũ cũ sit vnũ & simplex nõ mutatur. Verùm attende, quòd Aristoteles non dixerit tempus omnino non mutari numerò, imò contrarium postea declarat, nempe multipicari tempus ad multiplicationem motuum quos dimetitur: sed hoc intellgit quod sit idem numero tempus in omni instanti, quo partes temporis vniantur; cæterùm si secundùm prius & posterius consideretur, extensivè (vt ainut) diversa sunt tempora. Quid multis? vnum idemq; numero omnium tempus est, videlicet præsens quo mensurãtur omnes motus simul existentes, vbicunq; sunt.*

Perpetuũ & æternũ discriminantur.

Opp. *Substantiæ rerum corruptibilium non sunt successivæ, ergo non mensurantur tempore, vt ait Aristoteles in textu. Antecedens probatur, quia substãtiæ fixæ, certæ, immobiles & constãtes sunt, nec magis & minùs possunt suscipere.*

Resp. *Substantiæ rerum corruptibilium (vt antea demonstravi) à prima conceptione ortæque suo declinare incipiunt, nec non tempore veloci & irrevocabili ad interitum & resolutionem tendunt. Infantia, puericia, adolescentia, iuventus, senectus vehicula sunt hominis ad sepulchrum; sunt ergo ipsæ substantiæ rerum mortaliũ successioni & mutationi aliquando subiectæ, non quòd magis aut minùs suscipiant subsistentiâ naturæ, sed quòd in existentia & motu, semper vnum quasi pedem in cymba Charontis habeant.*

Opp. *Res quædam sunt (vt in textu ait Philosophus) quæ non possunt vllo modo in suo esse subsistere vt Deus; quædã quæ omnino esse nõ possunt, vt Chymera*

aut

aut quadratura mundi, *quædam inter hæc duo extrema, vt homo et cœlum. Res (inquit) primi ordinis æternitate, secundi ordinis duratione nulla, cum sint impossibilia, res denique tertij ordinis tempore propriè mensurantur, vt ait. Sed quæro quâ mensurâ durationis Angeli, Animæ, Spiritus mensurentur? si dicas ævo, cur defendis Aristotel. qui hanc divisionem rerum sufficere docet ad distinctionem omnium durationum, quibus res omnes metiamur.*

Resp. *Ambagibus reiectis Angelos, Animas, Spiritus omnis ordinis sub primo gradu rerum analogicè comprehendit; tum quia res sunt æternæ* ex parte post, *vt aiunt; tum quia earum essentia convelli aut labefactari non potest nisi à Deo, qui in omnia entia quæ sunt, ius & imperium habeat; eos ergo analogicè & ex parte æternos dici posse constat.*

Opp. *Virtutes animi quadam progressione & motu successivo acquiruntur; sic etiam & actus spirituales fiunt: at neque animus, neque virtutes animi, neque actus spirituales sub tempus cadunt (vt docet Philosophus) quia non sunt res corruptioni subiectæ: ergo alia mensura assignanda est quâ istiusmodi mensurentur.*

Resp. *Agnosco nec Animam, nec Angelum, nec vllum vtriusq; actum aut virtutem propriè sub tempus cadere: analogicè tamen & definite cadere affirmo, eo scilicet modo quo successivè agũt, aut ab illis acquiruntur virtutes, actusq; perficiuntur tempore. Quid? an vis Spiritus eorumq; actus tempore definiri? nolo quoad naturam suam, sed quoad nos; quia omnem moram et successionem tempore desinimus.*

CAP. 13.

Vtrum { *Adverbia temporis vllum vsum in philosophia habeant?* / *Tempus sit sempiternum?*

DVAE sunt partes huius capitis; expositio quorundam vocabulorum pertinentium ad tempus; & plenior tractatio iam motæ quæstionis, *Vtrum scilicet tempus magis sit causa interitus quàm generationis?* Movetur etiã obiter & alia quæstio, *Vtrum tempus sit sempiternum?* Vocabula exponenda sunt, *Nunc* seu *momentum*, *Aliquando*, *Iam*, *Nuper*, *Olim*, *Subitò*; de quibus velim studiosum lectorem potiùs doctissimum Perottum in Cornucopiâ, quàm Aristotelem

Nunc bifariã ſumitur.

telem hoc loco conſulere. Sequar tamen authorem & quam breviſſimè poſſum expediam ſingula. *Nunc* (inquit Philoſophus) ſeu *momentum* bifariam accipitur, vel pro *inſtanti* quod præteritum cum futuro nectit, eſtque principium vnius & finis alterius; vt *punctum* in medio lineæ: vel pro *præſenti tempore* quod non longè ab inſtanti ſeu momento diſtat; vt ſi dicamus Socratem nunc non veniſſe, aut nunc venturum: at de his, quæ longiùs ab inſtanti diſtant, ſic dicere nõ poſſumus; vt bellum Troianum nunc eſſe, aut nunc diluvium mundi. *Aliquando*, ſignificat ex adverſo *tempus à præſenti momẽto diſiunctum, quod* tamen *ad aliquod prius aut poſterius momentum terminetur*. Ad aliquod *prius* dico, aut *poſterius momentum*, quia *aliquando* ad vtramque partem ſucceſſionis ſpectat; vt rectè dicamus aliquando fuiſſe diluvium: & etiam aliquando futurum incendium mundi. Obiter hìc quærit Philoſophus *Vtrum tempus ſit aliquando termino circumſcriptum, vel ſempiternum? & Vtrum duraturum in omnia ſæcula, ſapiùs idem, vel aliud aliudve retrocurrat?* Ad primum reſpondet non dari primũ momentum temporis in quo, aut vnde tempus inciperet; ad alterũ ait tempus idem ſpecie cum motu (vt ſuperiùs dixit) retrocommeare.

Iam.

Nuper.

Olim.

Subito.

Pergit ad alia vocabula & differentias temporis. *Iam* (inquit) tempus præteritum aut futurum præſenti momento vicinum notat. Hæc ſignificatio ſecunda inſtantis eſt minùs propriè communiterque accepti. *Nuper* deſignat partem temporis præteriti inſtanti ſeu momento præſenti proximam; itaque latiùs patet *Iam* quàm *nuper*; quoniam *Iam* & ad præteritum & ad futurum ſpectat; *Nuper* verò ſolùm præteritum repreſentat. *Olim* præ ſe fert partem temporis præteriti longè à præſenti momento remotam. Sic dicimus homines olim more belluarum vitam degiſſe in ſylvis. Poſtremò *Subitò* fieri dicit id quòd quàm breviſſimo tempore mutationem aliquam ſubit, vt cùm natura in ortu interituque rerum ſcopum terminumque attingit.

An tempus ſit magis cauſa corruptionis quã generationis? Tẽpus rerũ ſapientiſſimũ & inertiſſimum.

In ſecunda parte huius capitis, in qua explicatius quæſtionem, *Vtrum (ſcilicet) tempus ſit magis cauſa interitus quàm generationis?* reſolvit; primùm Simonidis & Paronis Pythagorici cuiuſdam ſententias de tempore inducit; quorum ille tempus ſapientiſſimam, hic rem inertiſſimam appellavit. Illius ratio fuit, quoniam tempore ſapientia (omnium virtutum theſaurus) acquiritur; huius argumentum erat, quoniam tempore omnium rerum memoria penitus deletur, interituſque & ruina in eo conſtant.

conſtant. Cauſa ergo (inquit Philoſophus) corruptionis aſcribitur tempori, quia tempus eſt numerus mutationis; mutatio verò per ſe rem à ſuo ſtatu deducit. Nam licèt formæ rerum in materiam per motum inferantur, aliæ tamen prius abolentur ipſumque ſubiectum ad interitum & ruinam rapitur. Huc illud accedit, quòd ſenectus ſit quædam rerum omnium, quæ interveniente tempore, omnia in putredinem & ſepulchrũ ducit: vnde fit vt rerum potiùs occaſum quàm ortum ad tempus referamus. Sed plura de hac re in initio lib. 4 meteororum, & primo de ortu & interitu legere licebit: nunc quoniam parum vtilitatis iſta verborum interpretatio lectori adfert aliam de partibus temporis analyſin aggrediar, in qua vberior vſus erit tum propter repetitionem eorum quæ dicta ſunt: tum etiam propter diſtinctionem partium quæ ad huc ignota latet.

Sed dices, quorſum hoc in loco iſtam provinciam ſuſcipis, cùm nulla ex Ariſtotelis textu emineat occaſio aut theſis ad quam revocẽtur præcepta? Reſpondeo ideo me velle alia attexere, ne vlla pars ſterilis videatur. Sed erras; Nam eminet occaſio cum tot hoc loco enumerentur ſignificata temporis. Præterea cum Ariſtoteles hoc manifeſtè quærat, *Vtrum tempus ſit aliquo omnino initio aut fine circumſcribendum?* & iterum *An idem vel aliud aliudve ex converſionibus cœli redire dicatur?* quis non videt illum diſtinctionem temporis planiſſimè inſinuaſſe? Sed omiſsis verbis, tempus in primis definio *duorationem ſeu menſuram motus cœleſtis ſecundùm prius & poſterius*. Differentiæ temporis ſunt *præteritum, futurum, inſtans*. Partes ſeu ſpecies temporis ſunt vel analogicæ vt *æternitas & ævum*; vel vniuocæ vt *dies, menſis & annus*. Dies duplex eſt, naturalis & artificialis. Naturalis dies *eſt ſpacium temporis quo Sol diurno ſuo motu ab ortu in occaſum & inde ad ortum redit*. Artificialis eſt *ſpacium temporis quo Sol ab exortu ad occidentem revolutus ſupra terram lucet*. Huic ex oppoſito reſpondet nox, quæ eſt *ſpacium quo Sol ab occidente ad ortum ſub terram movetur*. Diei partes ſunt quinq;, ſummum mane, de quo Ovidius.

Definitio & Partitio temporis.

Dies duplex.

Diei partes 5. 7. Meram. verſ 805.

Sole ferè radijs feriente cacumina primis.

Ortus ſeu ante meridianum tempus, de quo appoſitè Claudianus.

2 de rapt. Proſerp. verſ. 120.

Dum matutinis præſudat ſolibus aër.

Meridies, de quo non minus appoſitè Ovid.

1. Metam, verſ 592.

Dum calet & medio Sol eſt altiſſimus orbe.

Tempus pomeridianum ſeu occiduum, *Cum Sol à faſtigio cœli ad occaſum tendit*. Tempus denique ſupremum diei, *cum Sol occaſui ap-*

propinquat, non tamen adhuc Antipodas ſalutavit, De quo ſignificantiſſimè poeta.

6. Metam. verſ. 486.

Iam labor exiguus Phaboreſtabat, equiq;
Puſſabant pedibus ſpacium declivis Olympi.

Sunt qui dividant noctem in ſex partes, nempe in lucem dubiam, in lucem crepuſculam, in tempus quieti & ſomno gratum, in mediam noctem, in gallicinium, quod eſt noctis ad diem inclinatio, in diluculum, cùm Lucifer paulatim illuceſcit. Hinc Ovidius

2. Metam verſ. 114.

---diffugiunt ſtellæ, quarum agmina cogit
Lucifer, & cœli ſtatione noviſſimus exit.

Quid plura de die aut nocte dicam? dies certe me deficeret ſi omnia de die quę vtiliter à philoſophis tradita ſint dicerẽ. Multiplex enim & varium eſt hoc ſpacium, vt ex motu ſolis liceat apprehendere: nam ſub Æquinoctiali directè habitantibus dies noctibus, & noctes diebus ſemper æquales exiſtunt; vltra citraq; degentibus nõ itẽ; nã quo remotiores ſunt incolę terrę ab Æquatore, eò ſolſtitialẽ diẽ habent longiorẽ, noctẽq; breviorẽ. Vnde circiter polos vitã agentibus alijs dies ſolſtitialis eſt mẽſis integer, alijs vlterioribus mẽſes duo, et ſic deinceps lõgior, donec ad polũ pervẽtũ ſit, ſub quo habitãtibus propter extremã obliquitatẽ ſphęrę, dies ſex integris mẽſibus, totidẽq; nox ipſa cõſtat. A ſolſtitio dies ſẽper decreſcunt, à bruma ad ſolſtitium vſq; accreſcunt magis; at in æquinoctio dies noctibus in vniverſo orbe adęquantur. Horę ex quibus dies ſecũdũ artem & naturã mẽſuratur, ſunt aut æquales aut inęquales; *hora æqualis eſt 24ª. pars diei*; hora inæqualis *promotu planetarum conſiderata longiùs brevíuſue extenditur*. Horæ æqualis partes ſunt minuta 60. hinc minutum *pars ſexageſima horæ* definitur. Inęqualium horarum initium eſt *ſolis exortus*, mediũ vel hora 6ª. *meridies*, finis vel hora duodecima *ſolis occaſus*; quod idem eſt principiũ primæ horæ noctis. Vnde illud Chriſti ſaluatoris noſtri, *nonne duodecem ſunt horæ diei?*

Hora.

Menſis. Annus.

Procedam, menſis eſt *ſpacium quo ſol duodecimam partem Zodiaci cõficit*, quod fit *triginta diebus, horiſque decem cum dimidia*; Annus *tempus quo Sol totum Zodiacum perluſtrat*; hic conſtat menſibus 12. diebus 365. horis 5. minutis 49. & ſecundis ſedecem. Huius generales partes ſunt; *ver, æſtas, autumnus*, & *hyems*; quibus ordine 12. ſigna præſunt; tria ſingulis partibus deſtinata, vt recte hi verſus declarant.

Anni partes

(veri)

(*Veri*) (*Æstati*)
Sunt Aries, Taurus, Gemini; Cancer, Leo, Virgo;
(*Autumno*) (*Hyemi*)
Libra, Scorpius, Arcitenens; Caper, Amphora, Pisces.

Oceanum immensum nunc video, in quem præceps non invitus irruerem, si vllam rationem ab alto natandi aut navigandi in portum ante oculos viderem. O quàm incredibilis est vsus temporum, signorum, motuum? quàm iucunda & fructuosa eorum demonstratio? Ex fontibus prægustavi pauca, at si teipsum (studiose lector) in hoc pelagus immerseris, gustabis nectare dulciora. Didicisti quid sit *Tempus*, quomodo sit mensura motus, quid *Punctum* temporis, quomodo huius partes vniantur in illo. Didicisti etiam quotuplex sit *Duratio* rerum, quid *Præteritum & Futurum*, quid *Prius & Posterius*, quid *Velox* & *Tardum*, quid *Multum* & *Paucum*, quid *Æternum*, quid *Ævum*, quid *Aliquando*, *Iam*, *Nuper*, *Olim*, *Subitò*, & *Momentum*, quid & quotuplex *Dies*, *Nox*, *Hora*, *Mensis*, & *Annus*, quomodo hæc omnia mensurent & mensurentur tempore. Si hîc cœlestes globos & Ephemerides voluerem, Aureosque numeros, Epactas, Indictiones Romanas, aliaque mysteria & oracula temporis demonstrarem, Ætnam subirem ponderosam. Refero ergo te ad Iohannem de Sacro Bosco; Doctorem Dee, aliosque eruditissimos Astrologos & Philosophos qui de hac re scripserũt copiosè; maximè vero ad Gregorianum Calendarium, si exactissimum motum cœli, planetarum, signorum, si cursum temporum, si festorum ordinem, si iustam Paschatis observationem, si denique totum vsum computi Ecclesiastici avidius scire desideres; & certè harum rerum sciendarum sitis æstum ardentem semper plura sciendi habet. Est enim in scientia temporis recondita sapientiæ gaza, imò ipsum tempus est thesaurus pretiosus, quem si teneas rectè philosophari, si perdas aut ignores plane insanire & delirare videaris. Omnia enim sub sole tempus habent; imò tempus habet omnia, & ipsum à nullis habetur nisi à sapientibus, qui illius comam in fronte supercilioſâ ventilantem capiunt. Væ ergo tardè venientibus; nã Occasio calua est, & tempus præteritum nemo nisi stultus aucupatur. O quot hodie in navi stultorum vecti sunt, qui nullam rationem temporis habentes remis velisque Chatontis in Gehennam subitò rapiuntur. Si ergo vis sapere (erudite lector) studeas tempori. Dies iuventutis & adolescentiæ tuę recordare: fuisti infans, fuisti imberbis puer, adolescens fortasse nunc es, fortasse in flore ætatis iuvenis; at in statu si sis vir, considera hæc iam evanuisse tempora: si verò senex, memineris hanc ætatem messi

I. De sacro Bosco. D. Dee.

Temporis cognoscendi cupido laudata.

proximam, morti & ſepulchro vicinam eſſe. Moriendum certe eſt; nam tempus irrevocabile volat, ſtultos mediâ nocte ſubitò oſcitantes tollit, ſapientes non tollit, ſed in meliorem ſtatum mutat. Quid dicam? *homo natus de muliere brevi vivens tempore*; *repletus multis miſerijs*; brevi inquam, vivens tempore. Quid addam? dies meos numerabo, *vnum quem petam & requiram, vt inhabitem in domo Dei omnibus diebus vitæ meæ*; omnibus diebus (inquam) vitæ meæ.

Iob. 14. 1.

Pſal. 27. 4.

Diſtinctio quæſtionum decimi tertij capitis.

Hoc caput dividitur in
- Expoſitionẽ adverbiorum ſignificantium tempus, quæ ſunt
  - 1 *Nunc* & hoc ſumitur vel pro
    - 1 Inſtanti indiviſibili, quo partes tẽporis actu vniuntur, diuiduntur pote. ſtate.
    - 2 Præſenti diviſibili, in quo aliqua mora ineſt.
  - 2 *Aliquando*, quod ſignificat tempus ab inſtanti diſtans, vnitum tamen alijs momentis temporis ſecundùm prius & poſterius.
  - 3 *Iam*, quod ſignificat tempus præteritum aut futurum, proximum & vicinum inſtanti.
  - 4 *Nuper*, quod ſignificat partem temporis præteriti, non futuri, proximam inſtanti.
  - 5 *Olim*, quod ſignificat partem temporis præteriti longiùs ab inſtanti remotam.
  - 6 *Subitò*, quod ſignificat mutationem de repentino factam in tempore.
- Demonſtrationem duarũ quæſtionum, quarum vna obiter hîc movetur, altera tractabatur antea;
  - Prior eſt An tempus ſit perpetuum? affirmat Philoſophꝰ eſſe,
    - 1 Quia illius ſubiectum eſt æternũ, nẽpe primum mobile.
    - 2 Quia illius menſuratũ nunquam incepit, nempe motus cœli.
    - 3 Quia nõ eſt dari aliquod primum inſtans temporis; nam inſtans omne arguit præteritum aliquod extitiſſe, futurum ſequi.
    - 4 Quia mundus eſt ſucceſſione tẽporis, & motus ſempiternus. Nam naturali ratione aut modo deſtrui non poteſt.
  - Poſterior eſt, An tempus ſit potiùs cauſa interitus quàm generationis? quam antè in ſuperiore capite ſatis demonſtravi. Huc, vt maior vſus temporis habeatur, diſtinctionem eiuſdem in ſuas partes adhibui.

Argumenta contra expoſitionem adverbiorum ſignificantium tempus. Vnde quæſtio eſt, An adverbiorum ſignificantium tempus, vllus ſit vſus in Philoſophia?

Opp.

Opp. *Ridiculum eſt vt philoſophi de adverbijs & eorum ſignificatis rixentur & litigent; hæc enim contentio ad Donatum & Priſcianum, non Platonem & Ariſtot. pertinet.* 1 *Præterea, quid vſus hæc pauca adverbia habent, cùm eorum nullum ſit quod non ſub partibus temporis ſatis apertè & dilucidè contineatur? Quid enim* Nunc *eſt niſi momentum temporis, de quo antea ſatis? quid* Aliquando *niſi pars prior aut poſterior temporis ab inſtanti remota? quid* Iam *niſi tempus præteritum aut futurum proximum inſtanti?* 2 *Brevitatis cauſâ quid* Nuper, Olim, *& Subitò præterquàm partes temporis? Nugatur ergo Philoſophus in iſtis enumerandis. Deinceps, cùm alia ſint præter iſta adverbia temporis: quor ſum in ſuo catalogo non recenſuit?* 3 *Inſuper ingenioſum Ariſt. non decet ſic verbis ludere & in ſcirpo nodum quærere. Magnũ, inquit, diſcrimen eſt inter* Iam, *&* Nunc, *hoc eſt, ſi rem ſeriò perpendas nullum. Poſtremò, parum appoſitè reſtringit hoc adverbium* olim *ad præteritum ſolum, cùm non minùs rem olim futuram quàm fuiſſe dicamus, vt Deſpauterius aliiq; doctiſſimi verborum cenſores putant.* 4 5

Reſp. *Philoſophi nõ rixantur de verbis (vt ais) ſed rimantur veritatem rerum. Cùm ergo hæc adverbia plurimùm valeant ad diſtinctionem rerum mobilium in tempore, obiter à Philoſopho & ſapienter expoſita ſunt, Vſus ergo plurimùm in philoſophia habent; vt* vbi *&* quando *in Dialectica: diſtinctè enim & articulatè partes temporis, ſucceſſiones motus, actionesq; mobilis nobis demonſtrãt: qua prius & poſterius, præteritum & futurũ generatim tantummodò & confuſè denotant.* 1 *Deinceps alia præter iſta agnoſco eſſe adverbia temporis, ſed illa vel ad inſtitutum nõ omnino ſpectant, quia hæc ad diſtinctionem rerum motarum tempore ſufficiunt, vel quia ſi ſpectent, facilè ad iſta iam poſita reducantur.* 2 *Inſuper nodum in ſcirpo nõ quæris Philoſophus ponendo diſcrimen inter* Iam *&* Nunc. *Nam quamvis* Iam *affine ſit ſignificatione* momento, *magnum tamen eſt diſcrimen, quoniam* momentum *propriè eſt indiviſibile,* Iam *verò pars temporis præteriti aut futuri, quæ dividi quidem poteſt. Poſtremò, agnoſco* olim *poſſe quidem ad rem futuram ſignificandã adhiberi, ſed impropriè: idq; ſolùm propter ornatum & elegantiam ſermonis, non propter exiſtentiam rei mobilis aut durationis.* 3 4

Argumenta contra ſecundam quæſtionem obiter in textu motam, Vtrum tempus ſit ſempiternum?

Opp. *Diſtinxit Philoſophus in textu inter* Aeternitatẽ, Aeviternitatẽ, *et* Tẽpus, *voluitq;* Tẽpus *eſſe menſurã rerũ habẽtium initiũ & finẽ: incepit ergo tẽpus, quia res quas menſurat inceperunt. Præterea cũ Ariſt. cõcedat ſubiectũ prius eſſe accidente, cõcedit eãdẽ operâ (meâ opinione) mortale aliquid fuiſſe prius tẽpore, quia vult ſolũ res caducas propriè menſurari tempore, & hoc quoq; vult rẽ mobilem priorem eſſe menſurâ quâ menſuratur. Porrò, dicat mihi cauſam cur non ſit æquè* nunc initians (*vt ita loquar*) *aut* inchoans

1 2 3

primum futurum, ac est nunc initiãs aut inchoans futurum, quod praeteritum terminat & claudit? hoc fatetur, cur illud negat? Praterea cùm ipse & in hoc libro & in 1. libro Politicorum insinuet mundum incepisse, imò cùm sæpe non solùm in lib. de Mundo sed etiam in alijs partibus suorum operũ fateatur quotidiè vires statusq; rerũ labascere, argumẽto mihi sẽper fuit illũ nec tẽpus nec mundũ verè & ex animo sẽpiternũ posuisse. Aliter vt Hercules invenis contra Platonẽ, aliter vt senex & sapiens Arist. disputavit. Tũ enim ingenio gloriam, nunc argumentis veritatẽ quarit: tum ne præceptori cõcederet Deũ condidisse mundũ, motorẽ sine mobili non fuisse affirmat, nunc verò omniũ in cœlo, in terra, in vniverso factorẽ, rectorẽ, conservatorem sæpissimè appellat. O quantũ canicies venerãda ab æstu iuvenilis ingenii differt? Sed de hac re postea pluribus, cũ de æternitate mundi disputemus.

1. Politic.

Resp. Amicè agis, & me ferè in tuam sententiam trahis. Nam equidem aliud senem aliud iuvenem de mundi æternitate sensisse Aristotelem verè tecum consentio. Cæterùm quoniam hic rationes ad partes suas confirmandas adfert, earum refutationi vtcunque respondebo; infirmiùs fortassè quàm soleo, aliter vt Christianus credo, quàm vt Philosophus disputandi nunc causã ago. Esto igitur, sit tempus rerum caducarum solùm mensura; quid tum? ergo initium habet? argumentũ nego; quia vel in rebus caducis infinita dari potest successio, cuius mensura tempus definitur esse. Quod de subiecto addis parùm movet. Nam cùm Aristoteles dicat omne subiectum esse prius accidente, intelligit esse prius ordine naturæ, non tempore. Nullum enim subiectum antiquitate temporis ipsum tempus potest superare, ordine tamen & dignitate naturæ potest. Ad 3. argumentũ, de Nunc initiãti, vbi petis cur non sit æquè primum aliquod momentum, initiũ primi futuri, ac est initium futuri ordine sequentis præteritum? respondeo; quia dari nõ potest aliquod primum generatum in rerum natura, nisi creationem inferas ex nihilo, quam philosophia, ratio, & natura non agnoscunt. At (studiose lector) agnosco & credo, imò equidem mihi persuadeo coactum credidisse Aristotelem, cùm animam humanam non esse materiam, non esse ex materia, non esse ex potentia materiæ, non esse ex traduce, sed divinam substantiã, æternam, & immortalẽ esse cõcedat, cũ in primordio mũdi homines rudes & belluarũ more vagos sine ordine, sine domo & civitate vixisse planissimè affirmet: principiũ (inquã) habuisse mundum credidisse, nõ generationis (nã quæ vis naturæ esse potuit cũ natura nõ fuit?) creationis ergo, quia tũ Deus mundus, mundique author fuit. Sed ne evadas impunè qui contra Arist. positionẽ disputas, ad argumẽtũ dico ex synodo philosophorũ, librũ illũ de Mundo non fuisse Aristotelis opus; & ad locum ex primo Politicorum, dico ex hypothesi illic disputare, nempe homines sine lege, sine societate & civitate, more belluarum vixisse in montibus, in sylvis, in antris, si mundus initium habuerit. Excudo tibi hoc responsum, si replicando

Lib. 3. de Gen. animal. c. 2.

placando deleas silebo, & concedam me victum esse.

Opp. *Omittis vnũ in textu problema*, Vtrum idẽ tempus numero redeat? *Scio equidẽ te attigisse superiùs, sed adhuc scrupulus vnus vel alter est quẽ mihi velim expedias. Videtur sane idem tempus numero redire, quoniã nõ corrũpitur. Quòd nõ corrũpatur probo, quia corrũpi nõ potest accidens nisi ex conflictu contrarij, aut ex interitu subiecti: at in cœlo (quod est subiectum tẽporis) nec est certamen contrarij, nec est interitus subiecti (cœlum enim est perpetuum) ergo tempus non corrumpitur; quo concesso fatendum est idem numero posse redire, seu retro commeare.*

An tempus idem numero vel specie redeat? 1. Lib de Cœ.

Resp. *Satisfeci isti argumento tuo superiùs, cùm ostenderem tempus esse mensuram motus cœlestis qui quotidiè mutatur; hoc dico, nõ quod non sit simplex, & vniformis motus cœli, sed q̃ qualibet devolutio & conversio eiusdem novã numero mẽsurã ponat. At (dicis) vbi cõflictus cõtrarij? vbi interitus subiecti? Respõdeo duas has solas nõ esse causas corruptionis; fieri enim potest vt res cõcidat, si vel detrahatur necessariũ, vt alimẽtũ homini, vel impediatur subiectũ ab vsu medij in quo vivit, vt Plato sub aqua mersus necessariò moritur, quia frui nõ potest aëre in quo spirat. Aliæ sũt etiã rationes interitus præter istas, quas brevitatis causa omitto. Nõ ergo solũ certamẽ cõtrarij, aut exitiũ subiecti est causa interimendi accidẽtis. Addo etiã hoc vnũ (q̃ nervos maximè cõcidit argumẽti tui) nimirũ ens successivũ, quale est tẽpus, suo ipsius fluxu & motu interire; qualibet enim vicissitudo motus novã tẽporis successionẽ infert. Quare etsi cœlum non cõsenescat, nec contrarium in eo insit, motus tamen illius mutatus est sufficiens causa vnitati temporis, quod in se præteritum & futurum partes contrarias habet.*

Opp. *Videtur hæc assertio cõtraria alteri; nã si tẽpus in se causam habeat corruptionis, nẽpe partium continuò fluentiũ successionẽ. sequetur non esse idẽ numero tempus omnium. Quî enim fieri potest vt sit idẽ numero tempus rerũ omniũ simul, cũ quolibet instãti mutato novũ tẽpus generetur? Corrumpitur subitò præteritũ, subitòq̃ futurũ eminet, & non priùs eminet quã cadat, quia semper volat tempus, nulloq̃ in solo pedem figit moramve facit.*

Resp. *Non est hæc assertio contraria alteri; nã hoc loco tempus pro ente cõtinuo & successivo acceptum in partibus diutiùs manere dicimus. Sic idẽ dies, idem annus, idẽ ver, æstas, autummus, hyemsq̃ redire dicuntur, specie, non numero. Cõsiderari ergo potest tẽpus bifariã, vel vt sit instãs seu præsens mensura rerum omnium quæ in eodem instãti seu præsenti agunt aut moventur, & sic est idem numero tempus omnium, hoc est idem præsens quo mensurantur omnes motus simul existentes, vbicunq̃ sint; vel considerari potest quoad prius & posterius, & sic est sæpe diversũ in suis partibus, vt luculenter antea probavit in textu Philosophus. Omnis (inquit) mutatio præsens vna numero extat, at facta, præterita vel futura, semper diversa est. Omne tempus præsens*

An idem sit numero tẽpus rerũ omnium.

idem

idem numero habetur: præteritũ autẽ & futurũ diversa existunt. Insuper mutatio præsens primi mobilis una numero eadẽq; est; facta verò sive preterita sive futura planè diversa: tempus ergo q; illis inhæret præsens numero idẽ est, præteritum & futurum diversum. Ratio sequitur, quia diversitas subiectorum infert diversitatem accidentiũ. Postremò (inquit) numerus numeratus idem est rerum diversarum, puta hominum & leonum: at numerus numeratus semper diversus est. Pari ratione tempus præsens (quod est quasi numerus numeratus) idẽ est; at semel fluẽs in prius & posterius factũ est aliud aliudq;. Sed plura de hac re in fine postremi capitis, vbi quæritur An pro numero motuũ multiplicetur tempus? Sed hæc obiter, directè tamen ad propositam materiã de qua agimus. Respondeo igitur argumento, nempe tempus in quolibet instãti nõ corrumpi sed potiùs continuari, præsensq; idem numero dici. Hoc etiã affirmo, esse quidem tempus ens successivum cuius essentia in fluxu consistit; nõ ergo propriè corrumpi dicitur cùm fluit, sed potiùs cõservari & manere, cũ illius natura talem fluxum & successionem postulet.

Tẽpus nõ corrũpitur, sed cõtinuando cõservatur.

Argumenta contra adiectam distinctionẽ tẽporis in fine cap.

Opp. Multa videris in fine huius capitis intrivisse in textũ Arist. de partibꝰ tẽporis, quæ ipse Arist. nõ tãgit: ergo aut claudicasse illũ, aut te nimis audacẽ fuisse cõcludo. Præterea, & tu, & Arist. videmini quidẽ mihi plurimùm falli, cùm in hoc toto tractatu tempus, omnesq; differẽtias, partes, distinctiones eiusdem à primo mobili depẽdere dicatis, cùm omnes & singuli astrologi ad solis motũ tãtummodo referant; quod sanè coactus aut incautus tu videris fateri, cùm minuta, horas, dies, menses, annos, omnesque distinctas partes temporis per motum cursumque solis definias.

Resp. Nihil intrivi in textũ Aristotelis quod ille non insinuavit; interpretis officium est exẽplis illustare. Sæpe diei, mensis, & anni, omniumque partium mentionem facit, cùm quærit An idem tempus numero in orbem quasi redeat? audax ergo non sum si vsum quærã, si addam lucem rebus. Altera pars argumenti facilè deletur; nam quamvis astrologi omnem distinctionem tẽporum ad motum solis referant; hoc tamen sciunt respectu signorum in Zodiaco, vnde sol suo cursu nobis hanc rerum vicissitudinem veluti per characteras & puncta declarat. Zodiacus autem est pars seu circulus primi mobilis, in quo fixa sunt duodecim signa, per quorum gradus, minuta, secundas, alasque notatas mensuras sol suum iter facit, vnde nos glorioſum & diviniũ illud opus Dei intuentes, tanquam in quodam volumine summi artificis manu quasi scripto, nobisq; mortalibꝰ dedicato mirabilia naturæ secreta legimus. Ingentes enim in eo sunt literæ, distincta syllabæ, voces integræ, sydera intelligo, quæ Solis luce illustrata imprimis gloriam & maiestatem Dei, tũ temporum mutationem, rerumq; successionem & vicissitudinem apertissimè demonstrant.

CAP.

CAP. 14.

Vtrum { *Temporis existentia dependeat ab anima?*
Pro numero motuum multiplicetur tempus?

NON magnus labor habendus est quem dulcis quies sequitur, nec tempus longum quod tandem exitum est habiturum. De tempore & illius naturâ, existentiâ, proprietate, vsu, multa disputavit Philosophus, at nunc brevi repetitione factâ concludit opus (lib. hūc 4. intelligo) in quo de loco, de vacuo, de tēpore seu durationerum mortalium egit. Verborum omitto vmbras. Primùm in hoc capite quærit, sit ne omnis motus in tempore? tum Vtrum omni sublatâ animâ possit constare tempus? hinc, An sit tempus in omnibus quæ naturâ constāt, idque omnium eorum simul vnum numero vel speciè? postremò, Sitne tempus omnis motionis, vel potiùs primæ conversionis propriè mensura? Hæc (inquam) omnia eodem quo proposita sunt ordine breviter repetendo precurrit Arist. quē (vt firmiùs in animis lectorum fixa permaneāt) vt interpres discutiendo sequar, Ac primùm *Sitne omnis motus necessario in tempore?* quis non videt esse, si velit ab inductione, ab adiunctis, à partibus, à fine motus disputare? Ab inductione, quia nec ortus nec interitus, nec accretio nec diminutio, nec alteratio nec loci mutatio sine tēpore esse possunt; cùm à termino *à quo* ad terminū *ad quē* movēdo spacium consumāt. Ab adiunctis seu proprietatibus, nempe *velocitate* & *tarditate*, quæ sine temporis fluxu & successione, nec esse, nec cognosci, nec mensurari possunt. A partibus, quæ sunt *prius* & *posterius* in motu, quibus *præteritum* & *futurum* in tempore semper respondent. A fine seu vsu, vt tempore motus rerum omnium distinguantur.

Omnis motus sit ne in tempore?

Altera quæstio *An omni animâ sublatâ possit nihilominus constare omnino tēpus?* obiter antea discussa fuit, insistens tamē vestigijs Aristotelis paucis quæ dixeram ruminabo. Hæc quæstio igitur duplicem intellectum habet, vel de animâ divinâ, vel humanâ. Si illam intelligas, quæ est efficiens causa omnis motus, rerumque omnium motrix, affirmo sine eâ omnino nec cœlum, nec motum, nec tempus esse. Ratio est, quia hæc anima, vita, & lux mundi (vt docent philosophi) est proxima cœlestis conversionis causa;

An existentia tēporis ab anima pendeat?

si ergo non sit hæc anima non erit conversio cœli, si non sit conversio cœli non erit tempus, duratio, & mensura eiusdem, quæ totâ à cœlo motuque cœli pendet. Cæterùm de hac mente æterna, infinita, & divina (meâ quidem opinione) hîc non disserit Philosophus, at in 8. libro huius operis agit.

Age ergo, de anima humana agit, quæ cœli motum colligendo tempus observat & notat. De hac vero anima cùm loquamur simpliciter, neque in hanc neque in illam partem lancis seu trutinæ calculum inijcimus, id est, neque affirmamus neque negamus absolutè. Nam si tempus consideretur, vt est *numerus numeratus*, *seu res numerabilis* ab anima, quæ hoc respectu *numerus numerans* definitur; certè tempus sublatâ animâ esse non potest, cùm *numerans* & *numerabile* sint relata, mutuoque se ponant, & posita se mutuò perimant. Si verò *prioris* & *posterioris* remotâ comparatione, simpliciter in essentia sua primoq; subiecto, nimirum cœli primo mobili cõsideretur, tempus ens rei quidem absolutum est, & per se (si non sit anima) constat: vt ergo est directè species in quantitate, vt etiã est in proprio subiecto, vt est ens rei, per se & vi suâ cohæret. In prædicamento autem *quando* positum, eo modo quo est respectus numerabilis, sine anima numerante cohærere non potest.

In tertia quæstione exquiruntur duo, alterum *An sit tempus in omnibus ijs quæ naturâ constant?* alterum, *An sit in omnibus simul, idq; vnum numero?* ad vtramq; partem affirmatè respondet Philosophus. Quoad primùm, sicut tanta est affinitas & cognatio inter tempus & motum vt seiungi & separari non possint: ita res mobiles vtrq; subiectæ indissolubili quodam nexu cum vtroq; colligantur, siue actu siue potestate illas tempore aut motu metiaris. Quod cùm ita sit, in quibuscũq; demũ rebus motus reperitur, in omnibus ijs & tempus inesse debet. Iam verò in confesso est, in omnibus rebus quæ naturâ constant motum inesse (cùm natura sit principium motus in omnibus) tempus ergo est in omnibus quæ naturâ constant. Non hîc terram, non centrum, non polos mundi excipimus, quoniam & hæc naturam in se mobilem & motricem habent, quæ licèt non actu, potestate tamen moventur.

Sitne tempus in omnibus quæ naturâ constant? idq; vnum numero omnium simul?

Cap. 12. De altera parte quæstionis satis dictum fuit supra, similitudinem solam de numero in textu repetam. Vt numerus vnus idemque est rerum diversarum quæ eodem numero recensentur, verbi causâ *denarius, decem hominum & leonum*: ita & tempus omnium eorum quæ sunt, quæq; simul diversis motionibus cientur, vel in cœlo, vel in terra, vnum idẽq; dicitur esse, idq; numero & subiecto. Numero, quia

non

non augetur numerus eorum quæ ſunt ſimul; non ſubiecto, quia non mutatur ſubiectum in quo ineſt tempus; imò ſi augeatur numerus non tamen mutatur tempus, quia tempus ſubiectum aggregationis in hoc reſpectu habet, quod vnum numero habetur, ſed ferè ex infinitis conſtat; vt ſi ex hypotheſi totus mundus *Nunc vnum* ageret, vnum numero ſubiectũ eſſet aggregationis mundus, vnũ numero quod eſt mẽſura huius (actionis) tẽpus. Quid opꝰ eſt hypotheſi aut ſuppoſitione in hac re? certum eſt nõ ſolùm vnius motus aut rei, ſed omnium motuum, actionum, rerumq; ſub ſole, vnum numero tẽpus eſse, ſi ſimul in præſenti conſiderentur.

Quæſt. 4. Sitne tẽpus primę ſolùm converſionis menſura.

Vltima quæſtio, ſit *ne tempus primæ ſolùm converſionis propria menſura?* hunc ſenſum habet, nimirum ideo tempus propriè cœleſtis motus menſurã dici, non quòd ſolùm eundẽ motum menſuret (contrarũ enim huic fuit anteà aſſertum) ſed quoniam à cœleſti motu omnes alij rerum omniũ motus ſuã continuitatem, exiſtentiã, diſtinctionẽ, notitiam & quodammodo menſuram habent. Illud præterea non eſt omittẽdum, idcirco tempus ad illum motum propriè referri, quia ab eodem motu præcipuè idipſum menſuretur. i. cognoſcatur quantum ſit in omni fluxu & ſucceſſione. Nam vt cœleſtis motus tempore: ita tempus cœleſti motu menſuratur. Rationes cur cæteri motus dicantur à cœleſti dependere, ſunt quia omnium motuum eſt primus, nec non reliquorum cauſa; tum quia eſt maximè æqualis; tum denique quia eſt maximè notus, & veluti menſura omnium. Hæc enim eſt vna conditio menſuræ, vt rem notiorem faciat quam menſurat: at cœleſtis motus omnes omnium inferiorum motus notiores reddit. Sed dices me ab inſtituto diſſilire, cùm directè non probem tempus eſse propriam menſuram converſionis primę. Directè probavi & hîc & alibi in definitione temporis; videtur ergo non eſſe menſura alterius motus, quippe id propriũ eſt quod ſoli convenit, adde etiam, quod omni convenit, quod à primo dependeat, vt omnis motus rerum inferiorum à cœli motu pẽdet: cæterùm quid tibi videbitur ſi argumẽtis ſolidiſſimis evincã, tempus magis rerum inferiorum motibus convenire, quàm converſioni cœli? quam cauſam reddis? quia Ariſtoteles antea dixit tempus rerum caducarum eſse propriam menſuram. Quid hinc concludis? ergo propria non eſt cœleſtis motus, quoniam hic non eſt caducus. Erras; namlicèt cœlum ſit æternum, illius tamẽ motus indies mutatur, vt ſuperiùs docui. Sed cum philoſopho concludã hũc librũ, inculcãs hoc vnum quod ille nũc & ſæpe inculcat, eſſe viciſſitudinem & revolutionem omnium; omnium dico, excipio nihil niſi

Menſura menſurato ſemper notior.

Obiectio.

Reſponſio.

principium

principium omnium) in quo sunt, bene sunt, & conservantur omnia. Ascende mecum in Olympum mundi, intuere mobiles pilas, lususque fortunæ, homines, civitates, vrbes, imperia intelligo; taceo divitias, honores, voluptates mundi, quę non citiùs florent quàm evanescunt omnia. Quippe

Nunc seges est vbi Troia fuit-----

Pastor, arator, Roma; consul, imperator, Roma: versâ vice mutantur tempora. Sed quis hoc facit? Deus. Quod ejus instrumentum quo facit? volubilis ille serpens tempus, quod sicut serpens spiris contractis circulos gyrosq; infinitos facit. Hinc sapienter Aristot. hoc loco idipsum circulum appellat; imò res omnes circulares, quia in tempore stadijs suis decursis multas & magnas conversiones mutationesque subeunt. Dictum sapientibus sat est; non solùm homines, plantæ, lapides, sed orbis terrarum errantes planetæ, Assyria, Græcia, Persia, maxima que regna & imperia suos temporũ motus, declinationes, periodosq; habuerunt, habitura sunt.

Tempus circulus cur dicatur.

Amplissimus hìc mihi patet altiùs diviniusq; de motu cœlesti eiusdemque mensurâ, nimirum tempore disputandi locus. Nam certè ex vario cœli motu varius syderum aspectus, ex vario & multiplici syderum aspectu varius effectus maximarum rerum sequitur. Si de futuris non bene divinet Astrologus, error hominis est non artis, quæ motus, aspectus, influentiarum, syderum certissima omnium habetur scientia; vnde de temporibus futuris non incerta divinatio oritur. Volumen enim Astrologię cœlum est, voluminis author Deus, elementa sunt ipsa sydera, multiplex aspectus multiplex intellectus rerum: scribuntur in hoc libro omnia naturæ opera, multa arcana & secreta consilia Dei, qui *in signa temporum*, cœlum, sydera, & aspectus dedit; & certè Deus & natura frustra dederunt nihil.

Futura a recte non divinet Astrologus, ipsius vitium est non Astrologiæ.

Gen. 1.

Distinctio quæstionum capitis decimiquarti.

Quatuor

An omnis motus sit necessariò in tempore? affirmat Philosophus esse, & probat

1 Ab enumeratione seu inductione omnium, quia generatio, corruptio &c. requirunt tempus.
2 Ab adiunctis seu proprietatibus motus, nempe *velocitate & tarditate*, quę non possunt esse sine tempore.
3 A partibus, nempe *Priore* & *Posteriore*, quibus *Præteritum* & *Futurum* plerumq; respondent.
4 A fine, qui est vt tempore rerũ mobilium motus distinguantur.
5 A contrario, quia nullus motus est in instanti, & proinde omnis motus est in tempore.
6 A definitione temporis, quod est mensura non vnius sed omnis motus, præcipuè verò cœlestis, à quo omnis motus rerum inferiorum pendet.

Quatuor quæstiones huius capitis sunt

An animâ sublatâ tempus constare possit? ad hanc quæstionem intelligendam melius distinguunt philosophi animam in

1 Divinam: cui cœlestis motus efficientiam attribuunt, & hâc (inquiunt) sublatâ non potest cohærere tempus. Quippe si ex hypothesi anima illa tollatur, necesse est etiam cœli motum tolli; at cœli motu sublato necessariò tollitur tempus: sublatâ ergo animâ divinâ motrice cœli, tollitur tempus.
2 Humanam: & sic vt tempus est numerus numeratus, seu res numerabilis, in diserera sua successione cohærere, id est, distingui non potest sine anima, quę numerus numerans definitur esse. Cæterùm *prioris posterioriſque* intelligentiâ remotâ vt est in subsistentia subiecti sui, mobilis nimirum primi, & in coexistentia momenti, animâ sublatâ extare potest.

An sit in omnibus ijs quæ naturâ constant, idq; omnium, eorum simul vnum numero? Agitur in hac quæstione

De subiectis temporis, quæ sunt res omnes naturales, quod probatur

1 Quia natura est principium motus in omnibus suis effectis: at vbi motus est ibi etiam & tempus.
2 Quia tempore oriuntur & cõsenescunt omnia.

De modo cohærendi, *An scilicet insit vt idem numero, vel idẽ specie?* asserit Philosophus vtroq; modo, nam

1 Si considereretur tempus quatenus in eo simul agãtur multa: sic idem numero est eorum quæ aguntur, licet res sint diversæ quæ agunt, quæque aguntur.
2 Si considereretur secundũ acta, quæ in successione *prioris* & *posterioris* fiunt, sic quidem non vnum numero, sed specie est.

An

An tempus sit primæ motionis seu cõversionis propria mensura? affirmat Aristoteles esse.

1 Quia tempus est passio primi mobilis, & proinde propria dimensio primi motus.
2 Quia inter hunc motum & tempus est proportio, cùm vtraque successione sint perpetua.
3 Quia alii rerum motus à cœlesti dependeant: primum ergo illum mensurat tempus.

Argumenta adversus quæstiones ordine propositas, & primùm adversus primam.

Opp. *Ne videar acta sapiùs agere, breviter percurram singula quæ in hoc capite repetuntur; & sic primum contra primam quæstionem disputo. Ortus et interitus negantur esse in tẽpore: ergo omnis motus non est in tempore.*

1 *Præterea sunt multæ instantaneæ mutationes (vt docet Philosophus) quæ instanti mensurantur; sed omnes mutationes sunt motus: ergo omnes motus non sunt in tempore.*

2 *Insuper, si omnis motus sit in tempore, sequeretur motus incorporearum substantiarum esse in tempore; at neq; incorporeæ substãtiæ, neq; earum motus (teste Philosopho) sunt in tempore: ergo omnis motus non est necessariò in tempore.*

3 Resp. *Ortus interitusque perfectivè sumpta non sunt propriè motus species, quia in instanti fiunt, progressivè verò concepti tempus requirunt. Ad alterum dico, instans temporis* mutata esse *metiri, nõ mutationes in progressione motuque naturæ positas. Hinc distinguitur quadruplex mensura, æternitas, ævum, tempus, & instans. Æternitas Dei est, ævum simti spiritus, tempus rerum in motu, instans (vt aiunt) rerum in* mutato esse, esse *autem* mutatũ *non est motus, sed motionis aut rei mutatæ mobilis scopus momento acquisitus. Cùm ergo dicat Philosophus multas mutationes instantaneas esse, intelligit permutationes, terminos mutationũ, qui in instanti attinguntur. Non opus est vltimæ obiectioni respondere. Nam ex distinctione quadripartitæ mensuræ emergit resolutio; nempe substantias incorporeas earumq; motus Æviternitate mensurari si absolutè sumantur, si verò comparatè quoad nos considerentur, earum actus & motus successionem habent, & tempore mensurantur.*

Mensura quadruplex.

Argumenta in secundam quæstionem, An animâ sublatâ sit vlla existentia temporis?

Numerare in tempore est mensurare.

Opp. *Tempus est numerus motus: ergo sine anima ens non existit; ratio tenet, quia numerare est officium solius animæ: tempus ergo nihil potest numerare sine anima numerante. Non potest numerare: ergo non potest mensurare.*

vere: nam numerare in tempore est mensurare. Preterea, vt se habet sensus ad sensibile; ita intellectus ad numerabile: sed sensibile non est sine sensu: ergo nec numerabile, quo concesso tempus non est sine animâ.

Resp. Non multùm differunt hæc argumẽta, ad vtrumque ergo vno verbo respondeo, negando vtrumque. Nam & numerabile sine numerante, & sensibile sine sensu esse potest, si alterum actu, alterum potentiâ sumas. Cessante enim sensu potest esse sensibile, aliter lux solis non esset nisi esset oculus qui illam intueretur. Quod verò dicat Philosophus in textu tempus nõ esse sine anima, intelligit quoad distinctionem prioris & posterioris, quæ in apprehensione animæ propriè existunt.

Argumenta in tertiam quæstionem.

Opp. Aliter in fronte huius capitis, aliter in textu hanc quæstionem moves. In fronte enim queris, An pro numerò motuum multiplicetur tempus, hic verò An omnium sit idem tempus vnumque numero; quod affirmas. Sed contrà sic arguo, multiplicatur tempus pro numero motuum: ergo non est idem numero tempus omnium. Antecedens probo, quia cuiuslibet motus particularis est mensura; quot ergo sunt motus tot sunt tempora, aliter cuiuslibet motus non esset propria dimẽsio, nec vlla omnino velocitatis & tarditatis distinctio.

Resp. Non aliter in fronte, aliter in textu (vt ais) propono quæstionem si sensum spectes; ad argumentum igitur respondeo tempus esse duplex, commune & propriũ; cõmune cœlestis motus est, quo omnes particulares motus simul mensurantur, & sic vnum numero tempus cõmune omniũ dicitur: proprium verò tempus dicitur mensura singularis cuiusque actionis & motus secundùm prius & posterius, & sic ad multiplicationem motuum multiplicãtur tempora. Nam idem non est tempus ortus interitusque, idem non est accretionis & diminutionis simul. At dices, quomodo tempus commune potest esse idem numero? Respondeo respectu subiecti sui, nempe primi mobilis quod nõ mutatur, & (si velis) respectu eorũ quæ aguntur in cœlo & terrâ simul. Tempus duplex.

Argumenta in quartam quæstionem, Vtrum tempus sit omnis motionis, an primæ solùm conversionis mensura?

Opp. Modò harum, modò illarum partium videtur esse Aristoteles; nunc enim tempus esse mensuram omnis motus, nunc solùm esse mensuram motus cœlestis affirmat. Sic sæpe deliriant philosophi, cum de abstractis animi ideis & formis agunt. Sed quid ais? stasne Aristotelis sententiæ? is ait superiùs tempus esse propriam mensuram rerũ habentium initium & finem. ait, quid tum? at hîc planè contrarium ait. Quippe conatur docere esse propriam mensuram conversionis motus cœlestis,

quæ ſecundùm illum neq; initium, neque exitum aut finem habet. Præterea, quomodo poteſt eſſe propria menſura cœleſtis converſionis, cùm ceſſante eodem motu tempus in multis remanere poſſit? quod quidem probat Ariſtot: quia omnes ſpirituum & intelligentiarum motus non in inſtanti fieri contendit. Moventur enim ſpiritus deſimtè, neque vbique alarum ſuarum quaſi celeritate vſi ſimul in eodem momento eſſe queunt; tempus ergo conſummato motu ſuo: at nemo niſi imperitus Philoſophiæ dicet ſpiritualem iſtum motum à cœli converſione vnquam dependere. Adderem hic (ſi liceret dominam cum ancilla, id eſt, divinam philoſophiam cum humana comparare) adderem inquã extremo iudicio peracto nullam cœli converſionem fore, tempus autem fore, quia veriſſima beatorum & damnatorum alteratio erit, quæ ſine tempore eſſe non poteſt.

Reſp. Diſtinctio multiplicis ſapientiam philoſophi non inconſtantiam arguit. Licèt ergo dicat hic Philoſophus tempus eſſe propriè menſuram cœleſtis motus, & alibi eſſe propriè menſuram rerum corruptibilium, non eſt iuſta redargutionis cauſa, cùm diverſo reſpectu vtrumque dicat. Eſt enim tempus propria menſura cœleſtis motus vt inhærens, eſt propria menſura reliquorum vt adiacens; inhæret enim primo mobili, rei autem mortali adiacet, non inhæret. Vel (ſi vis) propria menſura motus cœleſtis dicitur, quia is motus eſt primus, ſimplex, maximeque notus, à quo alij omnes motus dependent & cognoſcuntur. Propriè quoque rerum mortalium durario dicitur, quia in earum ortu & occaſu magis quotidie cernitur. Eſt enim in rebus mortalibus cauſa quædam interitus & ruinæ, quippe omnia tempore conſenſcunt. Quæ verò in ſecundo loco equidem libenter audio, necnon conſentio tecum, eſſe quandam motum ſpirituum aliquo modo ſucceſſivum, ſed attende, eſſe quandam ſucceſſionem & moram in ævo, quod ſolùm in hoc differt à tempore, quia eſt menſura rerum habentium initium ſed carentium fine, cùm in rebus ſubiectis tempori ſit mors & vita, id eſt, interitus ortuſque viciſſitudo. Idem reſpondeo ad ſupremum de ſupremo duo argumentum, fore quidem ceſſante motu cœli veriſimam beatorum & damnatorum alterationem, quia hi & illi veriſſimè reſument corpora; ſed hæc fieri poſſe in ævo non negatur. Habet enim ævum ſua momenta quæ res mutatas mutantur, neque ſucceſsio eſt affectio temporis, ſed propria differentia motus. Si ergo vllus motus rerum, ceſſante motu cœli remanent, ſucceſſio in eo eſſe poteſt qui ævo tempore ſepulto menſuretur. Sunt qui reſpondeant huic argumento, poſt extremum iudicij diem, cœlum motumque cœleſtem non ceſſare, ſed in perfectiore gradu repurgata eſſentia ſua remanere; quâ ſtante ſententiâ ratio hæc tua cadit. Sunt denique qui aiunt, has motiones ſpirituum & alterationes hominum poſt temporis occaſum mirabiloſas fore, non naturales; ſed ceſſo plura de hac re dicere, tempuſque quod me nunc ſenem ſorè in ſequi-

1 Tempus inhæret primo mobili, cæteris adiacet.

2 Ævum quo differat à tempore.

3 Succeſſio differentia motus, non temporis proprietas.

ſepulchrum traxit, calamo quaſi ſepulturæ tradam. O tempus inexorabile, quo totum nunc mundum rapis? ad bellum? ad mortem? ad extremum iudicij diem? deliras certè; nam ſi hoc facias teipſum peràis. Dies enim extremus omne tempus tollit; ſed infinita eſt malitia tua, quæ conſumptis omnibus teipſum conſumet iurè. Sed interim ô ter beati ſumus, ſi exequias tuas, id eſt, extremum iudicij diem iam iam futurum conſideremus! tuba iam ſurgite mortui, venite ad iudicium, *clangit.*

Finis libri quarti Phyſicorum.

CAP. I.

An { *Omnis mutatio sit motus?*
Sit vlla mutatio inter terminos negativos?
Sit vllus motus naturalis forma?
Ortus & interitus sint species motus?

Transitio.

MOTVS naturæ primum instrumentum & veluti manus est, quâ omnes formas apprehẽdit. Nihil enim agit natura sine motu; multiplex ergo & varia est motus in physiologia consideratio, eademq; multis oraculis & difficultatibus involuta. Quocirca Aristoteles in hoc libro & in ijs qui sequuntur de eo præcipuè sermonem instituit, vt vltra definitionem & subiectum (quæ in tertio libro explicantur) plenior & accuratior illius nunc habeatur cognitio. Sed ne studiosus lector animum hic despondeat suum, fereque credat nullum disceptationis de motu terminum aut scopum se inventurum, polliceor brevitatem, & sic ad maiorem industriam & laborem subeundum (brevis cùm sim futurus) suadeo. Quemadmodum enim diu in Oceano iactati, nullum videntes aut speratis littus vel portum, mirificè reficiuntur, nec non excitantur ad magnos sustinendos labores, si gubernator puppis se ad vtrumque navem deducturum subito promittat: ita non dubito, quin (me insinuante futuram brevitatem) lectores diu in profundo quasi pelago rerum immersi animos recolligant, leveque studiorum onus sustentent libentiùs, vt optato tandem portu cognitionis perfruantur.

Libri divisio. Triplex motus distinctio.

Dividitur hic liber in tres partes; in prima de generibus motus, in secundâ de vnitate & diversitate, in tertia de eiusdem contrarietate disserit Aristoteles. Verùm vt ad hæc pertractanda vberiùs

viam

viam muniat, triplicem motus distinctionem tradit, ratione mobilis, moventis, & formæ. Prima distinctio ratione mobilis sic se habet. Eorum quæ moventur alia fortuitò moventur, vt accidentia ad motum subiecti cui inhærent; alia per partem, vt Socrates cùm oculo sanetur; alia simpliciter et per se, vt cœlum in conversione suâ. Similiter ratione moventis, alia movent fortuitò, vt cùm musicus ædificat; alia in parte, vt Socrates, non totus, sed manu percutit; alia per se, vt medicus curat. Quippe vt musico per accidens convenit ædificatio: ita medico curatio per se & vi suâ convenit. Adiungam tertiam distinctionem nunc proximè, quæ est ratione formę, licèt hìc multa quidem subobscurè interponat Aristoteles. Ratione ergo formæ quædam etiam dicuntur moveri fortuitò, in parte, & per se, vt suprà ratione mobilis & moventis. Fortuitò, vt *accensa lucernà subitò illuminatur aër*; in parte, vt *Æthiops oculo & dente albescit*; per se, vt *adiectâ materiâ calescit ignis*. Illa quæ interponi ab Aristotele insinuavi sunt quinque conditiones quę requiruntur ad motum, nimirum *movens, mobile, tempus, terminus à quo*, & *terminus ad quem*; de quibus nunc plura dicere supersedeo, quia satis in 3. libro de ijs disputatum est: vbi idipsum tum demonstravi quod iam demonstrat Aristoteles; motum scilicet non esse in movente, non esse in termino *à quo*, non esse in termino *ad quem*, sed in ipso mobili, vt in proprio subiecto inhæsionis suæ.

Mobile quotuplex.

Movens.

Mobile ex forma.

Ad motum requisita.

His positis hoc tandem infert, nullum motum per accidens propriè, in hac vel in vlla scientia tractandum esse; ratio est, quia infinitæ mutationes sunt per accidens, at de infinitis non est scientia: relinquitur ergo, vt ea quæ moventur per se, propriè & vi suâ sub scientiam cadant, quia hæc sunt certa & finita. Sunt (inquit Philosophus) certa & finita, quia aduersa, media, aut contradicentia (sub quibus priuantia continentur) sunt quoad rationem motus, quâ vnum in alterum commutatur, termini finiti mutationis. Hoc dicit, non quòd non putet negantia in contradicentibus esse infinita, sed quoniam contradicentia tum finitorum rationem habent, cùm pro terminis motus capiantur: vt in corruptione hominis, cùm natura ab homine ad non hominem moveatur. Animadverte autem *non hominem*, hoc in loco non simpliciter & absolutè pro non ente, sed pro termino ad quem tendit natura sumi. Est enim omnis motus *vnius in aliud commutatio*; cùm hoc illud secundùm *prius* & *posterius* sequatur. Commutationis autem genera sunt quatuor, primum à subiecto in subiectum, alterum à subiecto in nõ subiectum,

Motus in mobili.

Motus quid.

Commutatio duplex.

tertium à non subiecto in subiectum, postremum ex non subiecto in non subiectum. Hoc verò postremum genus mutationis, vt alienum à naturâ & philosophiâ rejicit, quia omnis mutatio est ab opposito in oppositum: sed duo negantia, vt *non subiectum* & *non subiectum*, nõ sunt opposita. Hinc exponit Philosophus quid intelligat per *subiectum*; *subiectum* (inquit) omne est ens positivum, quod motui & mutationi subijcitur: *non subiectum* verò est non ens, aut privativum aut contradictorium. Ex his constat generationem ex *non subiecto* ad *subiectum*, corruptionem autem ex *subiecto* in *non subiectum*, alterationem deniq; *ex subiecto* ad *subiectum*, id est, ab ente positivo ad ens positivum mutationem esse. Generatio autem & corruptio non sunt propriè inter motus genera, si strictè & præcisè nomen *motus* sumatur. Hoc ergo interest inter mutationem & motum, quia omnis motus est mutatio, sed omnis mutatio non est motus. Motus enim semper requirit tempus, at mutatio semper idipsum non requirit; Quippe motus est ens successivum à naturâ suâ, mutatio verò potest esse cùm aliud ex alio in instanti nascatur, vt in generatione & corruptione rerum, si perfectivè (vt aiunt) capiantur. Sed hîc distinguit Philosophus de generatione; quòd sit vel simplex, vel secundùm quid; illa est substantiæ, hæc accidentis; illa ex non ente simpliciter, hæc verò ex parte, vt si ex *non albo* fiat *album*. Per *non ens* hoc loco non absolutam negationem negantem, sed privantem aut mixtam intelligit, id est, ens tale quod formâ omnino careat, vt materia prima; aut rem eam quæ formâ privata ad aliam internam vel externam naturæ vi & potentiâ moveatur. Sic cùm generationem *ex nõ ente* simpliciter fieri in textu doceat Aristoteles; intelligit ex *non ente tali*, id est, quod simpliciter tale nõ est, quale est illud ad quod naturâ rapitur. Epiphonema omnium hoc est (ni fallar) nullũ *nõ ens* moveturi; sed quicquid generatur aut corrumpitur est *nõ ens*: ergo quicquid generatur aut corrumpitur non movetur; & ex consequenti generatio & corruptio non sunt motus genera. At (dices) homo generatur & corrumpitur; sed homo est *ens*: ergo quicquid generatur aut corrumpitur non est *non ens*. Attende in quo sensu loquatur Arist. non loquitur de subiecto, sed de privatione à qua incipit generatio, & de negatione in quam definit corruptio.

Subiectum motus.

Motus, mutatio.

Generatio duplex.

Generatio vnde.

Concludit tandem hoc caput Arist. definiendo & dividendo motum per se acceptum; est (inquit) motus per se acceptus mutatio sensibilis & successiva, vi suâ inter contrarios terminos, vel medios. A qua definitione facilè excluduntur generatio & corruptio; quia etsi fiant per se, non tamen successivè, sed in instanti; non inter contrarios &

Definitio motus.

posi-

positivos terminos, sed potiùs inter privantes aut contradicentes. Incipit enim generatio à privatione, definit corruptio in contradictionem formę; à qua nulla reversio ad idem subiectum numero & naturâ datur. Divisio motus est in tres species. Omnis enim motus est vel ad quantitatem, vt *accretio* & *diminutio*; vel ad qualitatem, vt *alteratio*; vel ad vbi; vt *loci mutatio*. Divisio motus.

Habes (studiose lector) analysin vtcunq; à me collectam huius capitis: in quo secundùm Beverum, Collegium Conimbricense, aliaq; lumina philosophiæ, aliqua desiderantur, mutilantur non pauca, dicuntur nonnulla subobscurè: sed pro viribus dispersa quasi membra in vnam tabulam coëgi, frontemq; & mentem Arist. id est verba & sensa collegi, vt aliqua imago veritatis luceat, vsusq; ex textu fiat.

Distinctio quæstionum primi capitis.

1 Definitio mutationis, vbi sit *qualiscunq, vnius in aliud translatio successiva vel momentanea*.

2 Distinctio motus à mutatione, quia omnis motus est mutatio, sed omnis mutatio non est motus.

3 Divisio eorũ quæ mutantur, ratione mobilis, moventis, formę, idque vel

- 1 Per accidens, sic movetur *lux* ad motum *solis*.
- 2 Secundum partem, sic aliquis *oculo* aut *pede* sanari dicitur.
- 3 Per se, vt *corpus animatum* augetur, nutritur, alteratur. Notandum hìc est, quòd per accidens moveri, sit vi alterius extrinsecùs moveri: per partem mutari, sit non in omni parte, sed in aliqua tali, à cuius motu totum aliquo modo denominatur; per se denique moveri, sit vi suâ internâ moveri. Notandum etiã hìc est, similem esse divisionem moventium, si iusta observetur proportio, nempe vt alia moveant per accidens, alia in parte, alia vi suâ & per se.

Explicantur in hoc capite

4 Conditio multiplex requisita ad motum, nempe vt habeatur ratio mobilis, motricis causæ, termini *à quo*, termini *ad quem*, temporis, quibus multi locum addunt. Sed de his in tertio libro satis. Hinc à generibus motus excluduntur generatio & corruptio, quæ in instanti fiunt, si perfectivè considerentur.

5 Distributio mutationis in suas species, vt mutationum alia sit ab *ente positivo ad ens positivum*, vt ab *albo* in *nigrum*; alia ab ente positivo ad ens non positivum, vt ab *igne* in *materiam primam*; alia, ab ente non positivo ad ens positivum, vt à *materia prima* ad formam *ignis*; alia à non ente positivo ad non ens positivum, vt in *negationibus mathematicis*; quæ species mutationis est ab hoc instituto alienior, vt hìc docet Philosophus.

6 Partitio motus, nempe vt omnis motus pertineat vel ad quantitatem, vt *accretio* & *diminutio*, vel ad qualitatem, vt *alteratio*, vel ad vbi, vt *loci mutatio*.

7 Descriptio motus propriè accepti, vt sit mutatio sensibilis successiva à termino *à quo* ad terminum *ad quem*, vi & potentiâ naturę moventis facta.

8 Acceptio bipartita generationis & corruptionis, vt sit vel simplex in substantia, vel composita seu per accidens, cùm de novo accidentia generentur.

Argumenta contra intentionem Philosophi in hoc libro & sequentibus.

1 Opp. *Movet Aristoteles, sed nihil promovet in hoc studio de motu percurrendo: nihil promovet, quia nihil prodest; prodest nihil, quia nihil hic adfert*

2 *quod antea in libro tertio Physicorum non insinuavit; vbi de naturâ, subiecto, proprietate, affectione, & fine motus satis copiosè disserit. Praeterea vincula rationis & ordinis hic desunt, quibus hic cum precedentibus colligentur.*

3 *Hoc loco nihil de abrupto exordio huius capitis, nihil de mutilatis oraculorum more editis sententijs, nihil de abditis & obscuris interrogatis rerumq; distinctionibus dicam; satis est vt doceam, esse interpretes qui istis adductis rationibus putârunt hunc librum cum antecedenti non cohaerere, neq; hoc ordine*

Cap. 1. huius libri. *ab Aristotele compositum fuisse, vt (instar omnium) gravissimum Collegium Conimbricense refert. Postremò, rationem non video quorsum tā multiplex*

4 *distinctio mutationis & motus adducatur; nimirum respectu mobilis, moventis, & formae; eademq; fortuitò, secundùm partem, & per se; & iterum à subiecto in subiectum, à subiecto in non subiectum, à non subiecto in subiectum, & denique à non subiecto in non subiectum. Otiosè (inquam) haec adducuntur omnia, cum inter non subiectum & non subiectum nulla sit prorsus oppositio. Addere etiam licebit & illud, quòd omnis motus non sit in quantitate, qualitate,*

5 *& vbi, (vt hic docet) quia in substantia (vt alibi docet) generatio et corruptio sint species motus: quod hic frivolâ ratione & mendacio negat. Frivola ratio est, quia instantes fiant; mendacium est, quia à non ente vel ad non ens simpliciter procedit, quod est simpliciter falsum. Nam neq; generatio à nō ente simpliciter incipit (subiectam enim materiam habet) neq; corruptio in nō ens simpliciter desinit, cum corruptio vnius sit generatio alterius, solaq; forma prioris non materia exinguatur.*

Plautus in Truculento. Resp. Qui alterū inculat probri ipsū se intueri oportet. *Verberas Aristotelem verbis, sed re nugaris. Movet enim, promovet, multumq; prodest*

1 *nobis in hoc longiori de motu studio percurrendo. In tertio libro solam umbram, illarum rerum, sparsim, nunc radijs illustrat omnia. Non desunt*

2 vin-

vincula rationis & ordinis; nam ipsa natura quæ est principium motus postulat vt de motu primario illius affectu oberius disputetur; & certè opportunius de eo disputari non potest, quàm tum tandem cum de tempore in quo fit motus copiosè disputatum fuit. Aureâ ergo veluti catenâ coherent hæc omnia, ordinisque & rationis vincula non desiderantur, vt ais. Transitioni vel occupationi tuæ rhetoricæ de abrupto exordio capitis, 3 *de oraculorum more editis sententijs, de abditis & obscuris interrogatis, rerumque distinctionibus, vt tu nihil dicis, ita equidem nihil respondeo. Solum hoc dico, desiderari fortasse aliqua verba, & in principio, & in alijs partibus huius capitis, quæ textum obscuriorem efficiant, In principio, vt* omne autem quod movetur : *hoc ipsum* autem *videtur cum* Vide Bever. *præcedentibus de tempore non cohærere; & iterum circa finem hæc oratio* Si- hoc cap. militer verò & quiescere *concisa (ni fallar) & multisata est. Sed hic non est error Aristotel. si temporis minima desiderentur pauca. Reliqua quæ addis satis nihil habent: quippe distinctiones istæ omnes mutationis* 4 *& motus sunt necessariæ. At contradictionis & mendacij accusas Philosophum, quòd alibi generationem & corruptionem concluserit esse motus,* 5 *hic tamen pertinaciter neget; quia in instanti fiant, & à non ente, aut ad non ens tendant. Respondeo, si progressivè sumantur esse motus genera; aliter autem non esse. Postremò, per non ens simpliciter intelligit Philosophus in* Ar. categ. cap. *generatione & corruptione formam corruptam, quæ vt in cæteris motus ge-* de Sub. *neribus non potest suscipere magis & minus, quippe substantiæ nihil est contrarium, nec magis & minus, vt in proprietatibus eiusdem constat.*

Argumenta in primam quæstionem, An omnis mutatio sit motus?

Opp. *Omnis mutatio videtur esse motus, quia omnis mutatio est transitus ab vno in aliud; at omnis transitus ab vno in aliud est motus: ergo omnis* 1 *mutatio est motus. Maior à definitione mutationis est; minor probatur, quia transire est movere; est ergo transitio motus. Præterea, vbicunque reperitur* 2 *mutatio ibi est prius & posterius: ergo omnis mutatio est motus. Antecedens constat ex divisione mutationis à subiecto in subiectum, à subiecto in nõ subiectum, à non subiecto in subiectum, & denique à non subiecto in non subiectum: quia progressio naturæ à termino ad terminum, ab extremo ad extremum fieri non potest, nisi per medium.*

Resp. *Nomen* mutationis *sumitur vel strictè, vel fusè; strictè sumptũ nihil* 1 *aliud quàm motum importat; fusè verò acceptum vltra limites motus extenditur, pro omni vel successiva vel momentanea, naturali vel supernaturali constitutione aut alteratione rerum. Est enim creatio certa mutatio, non motus; sic etiam generatio & corruptio secundum*

Aristotelem, à motus generibus excluduntur, quia in instanti fiunt; est tamen in generatis & corruptis certa mutatio: negamus ergo id quod tu pro fundamento sumis, omnem scilicet mutationem in tempore per medium fieri. Est enim creatio sine medio, sic etiam est omne mutatum esse, *cuius (vt antea docuit Aristoteles) propria mensura est instans, non tempus.*

Argumenta in secundā quæstionem, An sit vlla mutatio inter terminos negativos?

Opp. *Est aliqua mutatio inter terminos negativos: ergo Arist. non recte idipsum negat. Antecedens probatur, quia si non esset, frustra poneretur in textu quadripartita illa divisio mutationis, cuius vnum membrum est transitus à non subiecto in non subiectum. Praterea, in dialecticis & mathematicis præceptis traduntur nonnulla mutationes negative, à quibus firmissima petuntur argumenta; vt ignis non mutatur in aquam: ergo ignis non mutatur in frigidum & humidum elementum. Vt ergo ratio ex negativis: ita mutatio ex ijsdem constare potest.*

Resp. *Vltimum illud membrum in divisione mutationis infertur ex opinione aliorum philosophorum, sed ab ipso Aristotele in textu refellitur; & solum tria priora approbantur, quia vt illis est oppositio. Quod vrges ex dialecticis & mathematicis præceptis nihil virium habet; imo exemplum quod adfers planè contra te facit. Nam ignis & aqua non sunt entia negativa, vt hic Arist. negantia intelligit; quippe negationem hoc loco pro non ente sumit. Vt ergo ex puris negationibus nulla fit demonstratio: ita in actu opereq; natura ex terminis simpliciter negatis nulla fit species mutationis.*

Argumenta in tertiā quæstionē, An vllus sit motus naturalis formæ?

Opp. *Motus definitur solùm actus mobilis: ergo inanis est illa distinctio quòd sit motus mobilis, moventis, & formæ. Antecedens probatur libro tertio physicorum. Praterea, forma non est antequam acquiratur; quomodo igitur est motus forma? Deinceps, forma est terminus ad quem movetur natura, & in quo quiescit à motu: non est ergo motus forma. Postremò, forma est finis: ergo non movetur. Antecedens constat, quia est interna perfectio rei; ratio tenet, quia non opus est motu cùm res perficiatur.*

Resp. *Forma consideratur duabus modis, vel inchoativè, vt delitescit*

cit in potentiâ passivâ materiæ, & activâ naturæ moventis, & sic est aliquis eiusdem motus: vel perfectivè in suo ipsius propriâ naturâ, & sic est potiùs terminus quietis, quàm motus. Hâc distinctione consideratâ, omnibus argumentis satisfactum tri facilè videbis. Si plura desideres hoc addo, Aristotelem nomen formæ largissimè hoc loco sumere, tam pro interna differentia, quàm externâ affectione rerum.

Argumenta in quæstionē quartam, An ortus & interitus sint species motus?

Opp. *Ridiculè videtur Philosophus negare ortum interitumque esse motus hoc loco; primùm (inquis) quia fiunt in instanti; tum quia à non ente procedit generatio, & in non ens desinit corruptio. Hæc quoniam id quod generatur vō est; deinceps quia non est in loco; porrò quia utrique non opponuntur motus & quies. Et quorsum quæso? quoniam scilicet neque generatio, neque corruptio sunt motus, & proinde altera alteri vt motus opponi non potest; neque est in hac vel illa quies, quoniam natura nunquam est otiosa. Articulatiùs hæc omnia discurro ex Aristotele, vt quàm inaniter hucipsa docuerit sine vlla vi demonstrationis demum intelligas. Sed refutabo paucis. Negas ergo (Aristoteles) generationem & corruptionem esse motus genera, quia in instanti fiunt; cur alibi inter genera motus annumeras? Præterea, cur non eâdem ratione negas augmentationem, alterationem, & loci mutationem esse motus genera, cùm ipsa etiam perfectivè, in termino* ad quē *consideratæ in momento fiant? At hæc non procedunt à non ente, nec in non ens desinunt, vt generatio & corruptio. Si hoc sit vis rationis tuæ, non quenquam omnino vulnerat; quia neque generatio à non ente simpliciter, sed à non ente tali procedit, neque corruptio in non ens simpliciter, sed in non ens tale omninò desinit. At pergis, & requiris locum ad omnem motum. Ridiculè: quem locum habet motus cœli? quem alteratio rerum? alibi hoc ipsum quod nunc requiris negas. At non opponitur motus istis vt in cæteris; quid ita? quia generatio & corruptio non sunt motus. Id restat tibi probandum; circulos iam facis, & principium petis. Hoc saltem dico, quietem illis non opponi, quod ad omnem motum planè requiritur. Dico opponi, quia acquisitâ formâ quiescit natura.*

Rationes Philosophi.

Rationes opponentis contra.

Resp. *Athleta nones, quamvis bicipiti gladio armatus in aëream amè victoriam triumphans irruas, verba & argumenta Aristotelis ex textu repetis, & repetita contemptui habes, levem denique adhibes refutationem. Age, sequar quo trahis. Ridiculè (inquis) videtur Philosophus negare ortum*

ini-

interitumq́ esse motus genera, magis ridiculè tu quidem affirmas. Sed cur Philosophus negat? primùm quia (vt ais) fiunt in instanti. Ratio Aristotelis firma est; quomodo refellis? Facilè; quoniam eâdem ratione alia motus species reijciantur. Nego; rationemq́ addo: quoniam alia motus species veram suæ mutationis denominationem à primo gradu motus habere possunt, vt res tum augeri, vel diminui, vel alterari dicantur, cùm ad hos vel illos terminos movere incipiat natura; generatio verò & corruptio non ante vltimum gradum vestigiumq́ moventis naturæ impressum sic verè appellari possunt. Quippe homo nõ propriè generari aut corrumpi dicitur, antequam forma humana aut inducta aut sublata fuerit: qui actus naturæ est in mutato esse, *cuius mensura est instans, non in progressione successiuâ, cuius numerus tẽpus definitur esse. Sed perge, quæ alia est ratio cur hæc à motus generibus excludat Aristoteles? hæc scilicet, quoniam generatio est à non ente, & in non ens corruptio. Quid reprehendis? illud nimirum, quod nihil in rerum natura à non ente fiat. Neque Aristoteles hoc loco per non ens nihil intelligit, sed non ens tale, quod respectu formæ extinctæ simpliciter & verè non ens nominari potest; non autem respectu totius naturæ, quæ semper in generatione & corruptione aliquam materiam subiectam habet. Quid vltra quæris? hoc nimirum; cur Arist. ortum interitumque excluderet? quia non habent locũ, & quoniã ijsdem nec motus nec quies opponitur, vt cæteris mutationis generibus. Cur (quæso) elumbes has rationes videntur tibi? quoniam cæli motus nõ requirit locum, & quoniam ijs speciebus motus non minùs quàm cæteris, motus & quies opponuntur. Parum attendis quid velit Aristoteles. Nam nõ requirit locũ ad motum respectu sui, sed respectu mobilis, quod in generatione locum non habet antequam forma inducatur; tum enim solùm res generari dicitur. Neque (vt tandem concludam) generationi & corruptioni opponũntur termini vt in cæteris motus generibus; quia in illis vnus terminorũ est ens negativũ, in cæteris verò est ens nullũ negativũ. Hic ergo est scopus Philosophi, vt probet & cõcludat propriè id solùm esse mutationis motusq́ naturalis genus, quod est ab ente positivo ad ens positivum; reliqua verò genera esse analogica.*

CAP. 2.

Verum { *Motus fit solum in quantitate, & qualitate, & vbi?*
Motus subijciatur motui, aut terminetur ad motum?
Gradus intensionis & remissionis in qualitatibus fiant solum per admixtionem contrarij?

Quod

QVOD modò in fine prioris capitis Aristoteles attigerat, idipsum nunc probat: nimirum *in tribus solum categorijs reponi motũ, quãtitate, qualitate, & vbi*. In *substantia* (inquit) non est, quia substantiæ nihil est contrarium; at omnis motus est à contrario in contrarium. Non est in *relatione*, quoniam relatio de novo acquisita nullam permutationem facit nisi ratione fundamenti. Non est in *actione* aut *passione* propriè, quoniam ad motum non est motus, quod quidem esset si in *actione* & *passione* reponeretur motus. Hoc dicit Philosophus, non quòd actio & passio non sint quidam actus moventis & mobilis, id est, motus agentis & patientis; hoc enim ante in tertio libro asseruit: sed quòd in *actione* & *passione* sit motus solùm ratione subiecti & fundamenti. Nam hoc modo & respectu solùm hæc duo prædicamenta (vt ait Gilbertus Porretanus) suscipiunt contraria, magis minusque, & motum. Exempli causâ, idcirco calefactio & frigefactio sunt contraria, quia calor & frigus adversantur: & ideo magis & minus suscipere dicuntur, quia calor & frigus intentionem & remissionem capiunt; & denique ob eam causam nominantur motus, quia natura ab vna istarum qualitatum ad aliam vi quadam agentis & patientis pellitur. Hinc illud addit, motum neque pro subiecto motus, neque pro termino rectè sumi posse: non ergo est motus in actione & passione. Neutra enim est subiectum aut terminus alterius, sed substantia, aut qualitas; ad quas categorias, vt ad causas & fundamenta referuntur.

Quæst. 2. An motus sit terminus aut subiectum motus?

Quod motus non terminetur ad motum probat Philosophus trifariam, primùm quia si motus esset terminus, sequeretur mobile semper moveri, nec omnino quiescere in termino *ad quem*: quippe terminus est ipse motus, in quo nulla quies sed progressio mobilis naturæ inest. Præterea, motus non terminatur ad motum, ne idem numero & naturâ mobile contrarijs motibus simul agitetur; cùm omnis motus sit à contrario in contrarium. Postremò, si motus esset terminus motus, esset progressus infinitus in motu, neque daretur primus vel vltimus motus; quod quidem est perabsurdum, omnique rationi dissentaneum, cùm motus in quietem desinat. Hic multi interpretes attoniti sunt, & secum plurimùm deliberant, quomodo liberent Philosophum

à con-

à contradictione, qui (non obstante quòd alibi defendat æternitatẽ mundi,) hîc tamen dicat dari motum primum & vltimum, qui si detur, mundi æternitas ruit. Sed contradictio nulla est Aristotelis, qui hîc solùm de motibus rerũ finitarum agit, idque respectu finitorum terminorum, à quibus, & ad quos res mobiles cientur. Est enim in progressione cuiuslibet rei mobilis primus motus, primusque eiusdẽ gradus, est etiam vltimus, quem quies formâ acquisitâ sequitur. In vniverso autem stadio & Olympo naturæ dari non potest primus movendi ictus, nec vltimus pulsus eiusdem. Et sic licèt in constitutione cuiuslibet rei per motum & medium sint duo extrema, initium & finis motus: in toto tamen vniverso æternitas triumphare potest.

Motus motui non est subiectum.

Consequenter probat Philosophus, motum non esse subiectum motui, primùm quia non est subiectum quietis, quod sanè esset, quia motus & quies privativè opposita vnum subiectum capax vtriusque haberent; tum quia esset processus in infinitum, nam hic motus esset subiectum illius, & ille huius sine vllo termino quietis. Hinc quia motus ipse moveretur; omne enim subiectum motus est mobile. Deinde quia doctrina quæ est motus ad disciplinam, non est subiectum disciplinæ, & proinde generatio generationis nõ est subiectum: est enim parratio vtriusque, si exempla conferas. Postremò, inter tres species motus in quantitate, qualitate, & vbi; nulla est subiectum alterius: ergo motus nullus alteri subiectum esse potest.

2ª. pars cap.

Altera pars capitis est in qua resumit Philosophus illud quod in fronte proposuit, nimirum motum solum in tribus reponi prædicamentis, substantiâ, qualitate, & quantitate. Rationes sunt duæ, prima quoniam in hisce tribus est oppositio ad motum requisita: altera,

Rat. pro. 1. qu.

quia in illis inest motus per se, in quibus sunt termini motus per se; sed in quantitate, qualitate, & vbi sunt termini motus per se: ergo in illis sunt motus per se. Concludit iam caput anticipatione obiectionis, & distinctione *immobilis*. Obiectio est de gradibus qualitatũ quæ intenduntur & remittuntur, quomodo inter illas possit esse motus, cùm non sit contrarietas? Respondet Philosophus esse contrarietatem sufficientem; nam intensa qualitas remissæ contraria

Immobile triplex.

est, & ad motum efficiendum sufficit. Distinctio *immobilis* est, vt *immobile* sumatur trifariam, vel pro eo quod omnino moveri nõ potest vt *Deus*: vel pro eo quod difficulter moveri potest vt mons: vel pro eo quod quiescens facultatem movendi habet, vt *stagnum* q ad tempus sistit, fluere tamen potest si canalis aut meatus declivis fiat.

Quæstio. 3.

Hactenus de textu, ex quo vnam præ alijs elicio quæstionem, *Vtrum*

trum intensio & remissio qualitatũ sint motus per additionẽ gradus, vel admixtionem contrarij? Difficilis quidem est hæc quæstio, in quâ explicandâ multorum ingenia defatigantur. Nam cùm Aristoteles statuerit nullum motum esse nisi à contrário in contrarium, non vident quomodo hoc loco sine contradictione defendant esse in remissione & intensione eiusdem qualitatis motum: quoniam vna eademq; qualitas non potest esse contraria & infesta sibi. Quærunt ergo An per additionem & ablationem gradus? vel per admistionem & separationẽ contrarij? an denique per radicationẽ (vt aiunt) & impressionem formæ in subiecto hic motus remissæ & intensæ qualitatis fiat? Probabiliter defenditur, hoc neque fieri per admistionem contrarij, quoniam multæ qualitates intenduntur quibus nihil est contrarium, vt *lux* & *lumen*: neque per maiorem radicationem & impressionem formæ, quia non intelligitur vnde ista vehementior formæ impressio in subiecto fiat, neque quid priorem gradum partemque formæ adveniente posteriore perimat & corrumpat, cùm inter illas partes & gradus nulla sit oppositio. Quæ enim repugnantia est, cùm vna eademque qualitas intensa aut remissa maneat? Quippe vt idem est numero & naturâ homo nunc infans, nunc crescens in virum: ita eadem est non diversa qualitas, licèt nunc intensa, nunc remissa, aliquando perfecta, aliquando imperfecta existat. Fallax & falsa igitur videtur illa Aristotelis in textu positio, intensionem & remissionem qualitatum motum à contrario in contrarium esse.

Qualitates intenduntur et remittũtur, nõ per admistionẽ cõtrarii, nõ per impressionẽ formę maiorẽ

Sed ne sim molestior verbis pergam, & docebo imprimis quid sit gradus, & quotuplex in intensione aut remissione qualitatum; tum in quibus qualitatibus cõsistat; postremò, quomodo hic motus fiat. Gradus aut perfectionis aut defectionis dicitur, ille est intensio eiusdem qualitatis, vi & potentiâ formæ agentis facta, quæ rem quamlibet ad maiorem perfectionem movet, donec ad summã perveneritq; quam quidem perfectionem tametsi res quælibet non assequatur, voto tamen ad illam, quantum in se est, contendit. Ex adverso gradus defectionis definitur, vt sit remissio qualitatis impotentiâ materiæ patientis facta, quæ semper ad maiorem defectionem rem trahit, donec ad extremum terminum, & (vt ita dicam) fatalem exitum & exitium suum pervenerit, vt scilicet nova successio fiat: nihil enim corrumpi agens natura finit, nisi ex *phœnicis* velut cineribus sepultis rem aliam protinus oriundam videat. Sicut ergo in bene institutâ & sapienter administratâ republicâ præmia virtutis summa, vt metæ proponuntur, ad quas omnes cives

Gradus perfectionis.

Gradus defectionis.

contenderent,

contenderent, licèt eorum ſinguli eaſdem non attingant: ita in naturali civitate rerum aſſignantur ſummi perfectionis gradus, veluti ſcopi ad quos inſito & ardenti deſiderio ferantur omnia, quamvis omnia ſummam perfectionem non conſequantur. Cæterùm ſi ſemel aculeis privationis, aut contrariorum impetu ſeu conflictu vulnerentur, declinant illa, ruuntque in præcipitium, metam in extremis oppoſitam perfectioni.

Quotuplex gradus.

Sed quid ludo? Gradus quid ſit vides, nunc quotuplex ſit in vtroq; genere cõſideremus. Alij duos, alij tres, alij quatuor aſſignãt. Qui duos ſolùm eſſe volunt ſummum & infimum appellant, qui verò tres inferunt ſummum, infimum, & medium nominant; qui denique quatuor inducunt, ſenſu iudice duos extremos, duoſque medios eſſe demonſtrant. His equidem applaudo, quia ſentẽtiam Ariſtotelis explicatiùs attingunt. Sed antequam ad gradus ſingulos deſcribendos veniã, operæpretium erit accuratiùs docere, quid ſibi videatur Ariſtoteles velle per *contrarium*, cùm omnem motum à *contrario in contrarium* factum eſſe definiat; cui ſententiæ non ſubſcribunt multi interpretes, quia vident primum motum cœli ſucceſſivum eſſe, etiamſi neq; contrarij, neq; medij reſiſtentiam habeat.

Cœli motus.

Cæterùm huic obiectioni ſatisfactum eſt antea, cùm docuerim cœlum moveri ab intelligentia ſummâ, quæ ſine loco movere poteſt omnia, cùm ipſa ſit motrix cauſa omnium. Addunt multi alias duas cauſas, figuram cœli, & partium cœleſtium ſitum; illa efficit vt neque celeriùs neque ſegniùs moveri poſſit, hic vt eiuſdem motus ſucceſſione fiat. Neque eſt inepta illorum reſolutio, qui dicunt cœli motum eſſe à contrario in contrarium, vel quia oriens & occidens contrarietatis naturam induunt, vel quia eſt inferiorum ſphærarum cum primâ lucta quædam; in contrariam enim viam tendunt & renituntur, vnde impetus rapidiſſimus, & impetuoſiſſimus (vt ita dicã) raptus primi mobilis cæterorum motuum quaſi frænis & habenis teneretur. Hoc ſcrupulo ſublato, contrarium hoc loco ſtrictè ſumptum non definitur vt ſit ſola qualitas ſenſibilis alteri in eodẽ ſubiecto oppoſita, quæ agendo aut patiendo vincat aut vincatur; ſed patentiùs ſe hîc fundit hoc nomen *contrarij* reſpectu motus, quia motus etiam eſt in quantitate, & vbi, in quibus non eſt talis omnino agentium & patientium qualitatum repugnantia: eſt ergo contrarietas reſpectu motus *duarum repugnantia formarum poſitivarum, quarum vna eſt terminus à quo motus incipit, altera terminus ad quem deſinit & terminatur*. Sic inter maiorem & minorem magnitudinem eſt cõtrarietas, quæ in *augmentatione*; ſic inter locum ſurſum & deor-

Contrarietas quid ſit.

ſum

ſum eſt contrarietas in loci mutatione; maximè verò propriè eſt ſolùm contrarietas inter qualitates ſenſibiles, quæ paſſiones & patibiles qualitates dicuntur. Paſſiones & patibiles (inquam) qualitates, *non quòd quicquam patianter ipſæ, ſed quoniam ſenſibus vel externis vel internis motum et paſſionem inferunt*, vt *calor et frigus tactui, gaudium & dolor appetitui*. Quare vt propiùs accedam, in his potiſſimùm qualitatibus graduum (de qua nunc agimus) conſideratio verſatur. Hæc breviter interpoſui inter definitionem & diviſionem *gradus*, vt dilucidiùs multò & clariùs verba Ariſtotelis de motu à contrariò in contrarium per gradus intelligantur.

Contrarietas maximè propriè inter paſſiones & patibiles qualitates.

Sed pergam ad numerum ipſorum graduum, qui in qualitatibus ſuſceptivis *magis* & *minùs* cernitur. Primus gradus (ſi à minimo incipias) eſt vix ſenſibilis intenſio qualitatis, ideſt, talis affectio quæ valdè parùm ſenſum movet aut mutat; qualis eſt (exempli cauſâ) *ſuſurratio*, ſeu vox valdè ſubmiſsa. Secundus gradus paulò intenſiùs ſenſum percellit, vt *vox media*. Tertius qui adhuc vrget magis, vt *ſonus tubæ*. Vltimus eſt, qui vehementiſſimè percutit ſenſum, ipſumque ferè attonitum reddit, vt *tonitrus*. Apud doctiſſimos medicos infinita de hac re invenies præcepta & exempla, in omni ſenſili & paſſiuâ qualitate, quales ſunt omnes primæ & ſecundæ qualitates. Sic *Bugloſſa* in primo gradu calida, quia ſpiritus vitales fovet; *Anthos* in ſecundo gracalidior; in tertio feruentius *Gingiber & Piper*; in vltimo omne cauſticum & adurens vt *Euphorbium*, quòd igneum calorem actu in ſenſum imprimit. Similis eſt ratio in gradibus frigoris, ſiccitatis, & humoris, ſi varijs modis affecti ſubiecta earum qualitatum ſpectes. Hinc liquidò conſtat, quaſnam qualitates hoc loco potiſſimùm intelligat Philoſophus; eas ſcilicet quæ ſunt in tertio genere qualitatis; hæ enim veriſſimè intendi & remitti dicuntur. Ratio prima eſt, quia inter has ferè omnes eſt naturale quaſi odium & certamen, in quo vna victoriam, altera ruinam habet. Cæterùm in hoc conflictu languor huius, robur illius ineſt, vnde iſta intenſio & remiſſio naſcitur: languor ex impotentia materiæ, robur ex vi & potentia ſubiecti, in quo hi affectus & qualitates certant. Sunt aliæ quoque cauſæ ſuſcipiendi magis & minùs præter hanc admiſtionem pugnamque contrarij, ſcilicet cuivis rei inſita facultas acquirendi ſummam perfectionem, & (vt ita dicam) activitas ſeu vivacitas formæ, de quibus poſtea pluribus dicam. Quid? an non ſunt aliæ qua-

Graduũ qualitates.
1
2
3
4

Aliæ cauſæ ſuſcipiendi magis & minùs, præter admiſtionem contrarii.

litates aliorum generum, in quibus isti motus & mutationis gradus secundùm magis & minus insint? Certè propriè non sunt; communiter autem in alijs constare non nego, vt in virtute & vitio, frequenti infinitis eiusdem generis.

Motus qualitatum.

Superest vt nunc doceam quomodo ista qualitatum contentio & motus fiat? & an sit solùm à contrario vel aliâ quacunque ratione. Affirmant aliqui esse à potentiâ activâ subiecti, aliqui asserunt à potentiâ formæ, aliqui à repugnantiâ contrarij. A potentiâ subiecti, quoniam res quælibet naturali quodam desiderio appetit perfectius bonum; vnde fit vt qualitates inherentes magis & minùs suscipiant, prout earum subiecta afficiuntur. A potentiâ formæ, quoniam ea, (siue sit interna siue externa) nunquam est otiosa. Natura enim cuilibet formæ facultatem agendi dedit, ad maiorem perfectionem aucupandam. A repugnantia contrarij, quoniam non est actio sine passione; & quoniam in ipsorum graduum acquisitione est quædam pugna seu oppositio quæ ad motum hunc efficiendum (de quo hîc agit Philosophus) sufficit. Esto igitur; si gradus à potentiâ subiecti fluant, quo fortius est subiectum agens eo magis illius qualitates intenduntur: vt calor ignis intentior est calore aëris, quia ignis potentius agit, aër verò languidius. Si autem oriantur à potentiâ formæ, eodem modo dicendum est, quoad excellentiam vel defectionem eiusdem. Si denique à repugnantiâ contrarij, tum quidem impar congressus & mixtio est, vt ea demum qualitas *magis suscipere* dicatur quæ minus habet contrarij, ea verò *minus*, quam potentior qualitas in actione vincit. Hanc opinionem præ cæteris defendit Aristoteles, fieri nimirum motum semper à contrario in contrarium, idque in gradibus intensis & remissis eiusdem qualitatis: quæ sanè opinio tuta est; nam in gradibus intensionis & remissionis est quædam conflictatio. Exempli causâ, si calor naturalis intendatur, fiatque febrilis, proculdubio hic calor febrilis opponitur naturali; nam ille aëreus, hic igneus dicitur.

1

2

3

1

2

3

Distinctio quæstionum secundi capitis.

Tota

Tota expositio capitis in tribus quæstionibus ponitur, quarum

Prima est, *An motus propriè secundùm Philosophum sit solùm in quantitate, qualitate, & ubi?* quod probatur, quoniam omnis motus proprius est inter terminos positivos. duplex enim est motus, alius

- Absolutus, idemque vel
  - Æquivocus, seu improprius in substantia, vt *ortus interitusq; rerum*, qui idcò nō proprij motus dicuntur, quia inter terminos positivos non versantur.
  - Vnivocus seu propriꝰ, & hic spectat vel
    - 1 Materiam & mensuram rerum, vt *augmentatio & diminutio* in quantitate.
    - 2 Formam & potentiam, vt *alteratio* in qualitate, sub qua *intensio & remissio* continentur.
- Respectivus, qui in solâ circumscriptione & comparatione locati ad locum ponitur, & hic *latio* seu *loci mutatio* nominatur.

Secunda, *An motus possit esse subiectum aut terminus motui?* Negat Aristoteles in textu, vt ex nostra expositione directè intelligas & quòd

- Non sit terminus probatur
  - 1 A contrario; quia si esset terminus, tũ motus esset cõtrarius sibi, nimirum quies, quippe omnis motus in quiete cessat.
  - 2 Ab absurdo; quia si motus sit terminus, esset progressus mobilis in infinitũ: at quilibet motus numero & tẽpore definitur.
  - 3 Ab impossibili, quia si motus sit terminus motus, idem numero mobile contrarijs motibus simul moveretur, cùm omnis motus sit à contrario in contrarium.
- Non sit subiectum probatur
  - 1 A potentia subiecti, quod est capax vtriusq; partis in privantibus; cùm ergo motus non sit subiectum quietis, non potest esse subiectum motus.
  - 2 Ab impossibili; quia si motus existat subiectum motus, motus ipse erit mobilis: quia omne subiectum motus est mobile.
  - 3 Ab absurdo consequenti; quia sic esset progressus mobilis & motus in infinitum.
  - 4 Ab exemplo doctrinæ & disciplinæ, quarum illa videtur esse motus docentis ad auditoris disciplinam, & tamen doctrina non subiicitur disciplinæ.
  - 5 Ab enumeratione omnium specierum motus, in quibus nulla alteri subiicitur.

Definitio gradus, vt sit *vehementior vel segnior motus qualitatis sensibilis*: vel vt *sit proportio quædã qualitatis maioris aut minoris motu acquisita*; quę fit vel

- 1 Potentiâ subiecti agentis, in quo inhæret qualitas capax magis & minus.
- 2 Potentiâ formæ quærentis perfectionem suam.
- 3 Repugnantiâ contrarii potentioris in actione suâ.

Tertia, *Vtrum intẽsio & remissio qualitatum fiant per additionem & sublationem gradus?* in hac quæstione considerantur

Distinctio gradus; vt alius sit
1 Perfectionis, qui potentiam subiecti & formæ agentis spectat.
2 Defectionis, qui ab impotẽtiâ materię, & oppositione fortioris contrarij pendet.

Numerus graduum, vt alii sint
1 Extremi in proportione, qui manifestè secundũ perfectionẽ vel defectionẽ sensibus apparent; vt *frigus* in aquâ, *calor* in igne.
2 Medii, qui secundùm magis & minùs afficiunt sensum, vt *calor aëreus*, qui in *igneum* commutari potest.

Causæ, vnde iste motus intensionis & remissionis provenit. In his assignandis est magna doctorum contentio, nam alii ponunt causam esse
1 Radicationem & impressionem formæ, quæ in subiecto agens maiores acquirit per se & vi suâ vires.
2 Vnionem partis ad partem, vt in augmentatione; quantitatis, in qua pars parti additur, donec corpus ad perfectã proportionem pervenerit.
3 Actionem subiecti, quod semper in motu est ad maiorem perfectionem per formalem potentiam; & per impotentiam in materia fundatam nonnunquam præcipitantiùs in defectionem ruit.
4 Participationem & mixtionem contrarij, quam sententiam Aristoteles videtur insinuare in hoc capite, & tertio Topicorum, quia ea qualitas magis suscipit, quæ minùs contrarii admixtũ habet, & illa minùs suscipit, quæ maiore parte sibi contrarii admixtã penitus declinat: & sic in ipsis gradibus est aliqua oppositio mistioque oppositarum partium, quarum alia aliam vincit.

Argumenta contra primam quæstionem, An in quantitate, qualitate, & vbi solùm reperiatur motus?

Opp. *Duo in hac lite discutienda sunt, primum* An per se motus ad quãtitatem, qualitatem, & vbi, tendat? *tum* An solùm in illis categorijs
1 versetur? *Nudis Arist. verbis non credam; sic ergo disputo. Quantitas est*
2 *coæva & ingenita materiæ primæ, à nullo agẽte naturali productã; nõ ergo acquiritur motu per se. Item, cùm omnis motus sit continuus, quæro quomodo sit*
3 *in qualitate per se? nisi qualitatem quantum esse fatearis. Postremò non video quomodo ad vbi sit motus, cùm ad situm non sit; cùm* vbi *&* situs *Peripateticorũ consensu reipsa non differant. Est enim* stare *vel* iacere *nihil aliud quàm hoc vel illo modo loca flecti vel circumscribi. Quoad alteram partem*

tem, nimirum Vtrum motus ſit ſolùm in his tribus prędicamentis? *ſcrupuli non minoris momenti & difficultatis emergunt. Sic ergo contra poſitionem Ariſtotelis argue. Elementa ſunt ſubſtantiæ, & commutantur ad ſe invicem per motum: eſt ergo motus in ſubſtantia. Imo Commentator ſecundo de Cœlo formas elementorum entia poſitiva & oppoſita eſſe docet, quod ſatis eſt ad motum. Præterea, definitio motus ortus interitui q; convenit; eſt enim generatio actus generabilis quatenus eſt tale; cur ergo negat Philoſophus motum in ſubſtantiâ eſſe? Deinceps, cùm in relatione ſit ſuſceptio contrarietatis, magiſq; et minùs, rationem non video quin per ſe ſit in relatione motus. Intenſio enim & remiſſio non poſſunt eſſe ſine motu: at eſt intentio in relatione, vnde aliquid ſimilius & diſſimilius, æqualius & inæqualius alteri eſſe ſecundùm relationem dicitur. Inſuper ſcire libenter velim, quomodo ſit motus omnino in quantitate, cùm quantitati nihil ſit contrarium, quod ſemper ad motum requiritur. Eâdem ratione probo non eſſe in prædicamento* vbi, *quoniam* vbi *nihil eſt adverſum, neq; ſuſcipit magis & minùs. Poſtremò, concludo totam hanc diſceptationem Ariſtotelis contentioſam & nugatoriam eſſe, quia non minùs probari poſſit ineſſe motum alijs categorijs, ac iſtis in quibus eundem repoſuit; nam actio & paſſio ſunt ipſi motus. Imo Gilbertus Porretanus, vir doctiſſimus, in illis requirit motum, cùm agens in paſſum tranſire non poſſit ſine motu. Præterea, quis negare poteſt motum eſſe in* quando, *ſi agnoſcat eſſe in* tẽpore? *cum vtrumq; ens vnum re & naturâ faciat, ſi Ariſtotelis adhibeatur fides, qui* quando *inter ſignificata temporis enumeravit. Non vrgeo eſſe motum in ſitu, tametſi ædificatio, ſeſſio, ſtatio, aliæq; flexiones corporis ſint ſitus, & ſine motu omnino eſſe non poſſint. Poſtremò, quiſnam habitus eſt ſine motu, cum omnis habitus ſit aplicatio rei externæ corpori, quæ abſque motu fieri non poteſt?* 4 5 6 7 8

Reſp. *Cardo huius controverſiæ & litis conſiſtit in diſtinctione motus, in ſignificatione contrarietatis, & duplici conditione quæ ad motum requiruntur. Nomen* motus *trifariam accipitur, fuſè, pro omni mutatione continuâ, ſive ſit actus entis in potentiâ, qualis eſt* generatio, *ſive actus entis in actu, quo ſubiectum actu exiſtens ab vno accidente ad aliud movetur, vt in* alteratione: *ſecundò accipitur paulo ſtrictiùs pro mutatione continuâ, ſucceſsivâ, informas aduentitias ſolùm, vnde generatio & corruptio à motus generibus excluduntur: tertiò accipitur ſtrictiſsimè pro mutatione ſolùm eâ, quæ eſt à contrario actu exiſtente ad aliud contrarium. Significatio contrarij quoq; triplex eſt, communis, propria, minùs propria. Communiter contraria ſunt termini poſitivi, inter quos eſt aliqua latitudo graduum, ſive ſecundùm magis & minùs intenſivè (vt aiunt,) ſive ſecundùm maius & minus extenſivè vt alij loquuntur. Proprie contraria ſunt aduerſa, qua agenda & patiẽdo ſe mutuò expellunt ex eodem ſubiecto capaci vtriuſque, niſi vnum* Motus triplex. Contrarium triplex.

Conditiones motus 2.

eorum insit à natura. Minùs propriè appellantur contraria ipsa privantia, vt sunt principia à quibus motus oritur. Conditiones motus duæ sunt; vna vt sit à contrario in contrarium; altera vt vtrumq; contrarium sit ens positivum, quod sive sit extremum, sive sit medium, semper rationem extremi induat. Ex his, si diligenter attendas, omnibus argumentis accommodetur responsum. Sed percurram paucis. Dico igitur ad primum, quantitatem non esse ordine naturæ coævam cum materiâ primâ: sed ex illius potentia eductam, idque per motum, sine quo materia nullam formam aut vestem induit. Ad secundum dico, esse motum in qualitate ratione gradus secundùm intensionem & remissionem, qui gradus proportionem continuitatis habet. Ad tertium dico vbi *&* situm *re plurimùm differre, quia prædicamenta diversa sunt, vt in dialecticis elementis manifestè constat. Ad quartum dico elementa non esse per se contraria, nec eorum formas intẽdi aut remitti. Ad quintum dico definitionem motus fusè acceptam convenire, non propriam. Ad sextum respondeo, non esse contrarium, aut magis & minus in relatione per se, sed ratione solius fũdamenti. Ad septimum respõdeo contrarios terminos esse in quantitate, vt* maius & minus, par & impar, longum & breve, *quæ sufficiunt ad motum efficiendum. Ad octavum dico, quòd omnia ista prædicamenta admittant motum, non vi suâ, sed vt entia respectiva ratione fundamenti, vt antea de relatione dictum fuit.*

3

2

3

4

5

6

7

8

Argumenta contra secũdã quæstionem. Vtrum motus posit esse subiectum vel terminus motus?

Opp. *Motus est aliquando mobilis: ergo potest esse subiectum motus. Antecedens probatur, quia id dicitur mobile quod in se potentiam movendi habet; sed motus teste philosopho in se potentiam movendi habet: ergo motus est mobilis. Præterea, si motus motus non sit subiectum, quorsum ponitur à Philosopho moventium, mobilium, & motuum subalternatio, id est vt inferiora moventia, mobilia, & motus superiorum moventium, mobilium & motuum veluti sphæris & circulis subjiciantur? Tertio in loco quæro an passiones sint motus? & si sint nemo inficias ibit esse mobiles, quia in se vim quandam impressam agentis habent; si enim actio sit movens, passio erit mobilis necessariò.*

3

2

3

Motus nõ est mobilis nisi per accidẽs

1

Resp. *Si valdè sterilis non esset hæc quæstio, ingenium tuum languere nunc dicerem; nam leviora argumenta à te confecta in vllam quæstionem non video. Sed respondeo motum non esse mobilem nisi per accidens*

ad

ad motum ſubiecti, vt cætera omnia accidentia: neq; rectè infers motum ideo 2
mobilem eſſe, quia eſt ordo ſeu ſubalternatio motuum, ſubordinatio enim non
motum motui ſubiectum eſſe inhærentiæ vel attributionis, ſed influentiæ ſeu
ordinis oſtendit. Poſtremò, ſi concedam paſſionem eſſe motum, non tamen ſe- 3
quitur eandem eſſe ſubiectum actionis, quia non tranſit actio in paſſionem,
vt in ſubiectum, ſed ad eandem vt ad terminum deſinit & refer-
tur.

Opp. *Magis ſeriò in ſecũda parte quæſtionis tecum nunc ludam, ſi motus* 1
non ſit terminus ipſius motus, quid reſpondes de motu cœli, qui perpetuò in
dies ſingulos, menſes, annos & ſecula mutatur, quieſcit autem nunquam?
quies in hoc motu non eſt: terminus eſt ergo motus. Nam tertium inter hæc
duo privantia non datur. Præterea, quid ais de viciſſitudine omnium 2
rerum naturalium, in quibus nulla quies reperitur? ceſſare enim natura
dicitur acquiſitâ formâ, non quòd quieſcat à motu, ſed quòd prior curſus
in alium naturæ partum deſinat. Si exemplis agerem res luce clarior vi- 3
deatur eſſe. Nam quorſum generatio vnius dicitur corruptio alterius, & ex
adverſo, ſi vnus horum motuum non ſit terminus alterius, id eſt, ſi ortus in-
teritu, & interitus ortu non terminetur? Poſtremò pugil frequenter certat,
miles ſæpe haſtam aut gladium vibrat, Milo non ſemel ſtadium peecurrit, 4
Et quorſum quæſo? niſi motus terminus ipſius motu fiat. Hæc enim fa-
ciunt vt moveantur faciliùs; quippe motum, finem & terminum proponunt
ſuum.

Reſp. *Hæc tua argumenta Iridis quaſi colores habent; apparent enim* 1
ſubtiliora, ſed non ſunt. De motu cœli reſpondeo tibi, quòd terminetur ad
certa puncta aut ſigna cœli, non ad motum. Satis enim eſt ſi mobile vel in
puncto temporis quieſcat, cùm illius vis magis in motu quàm in quiete, in
affectione propriâ quàm in privatione (qualis eſt ipſa quies) cernatur. Sed 2
quæris quid dicam de viciſſitudine rerum omnium, in quibus natura à motu
nunquam eſt libera. Idipſum reſpondeo, naturam magis delectari motu
quàm quiete: nõ tamen hoc probat motum eſſe terminum motus, cùm mo-
tus cuiuſlibet finis ſit ipſa forma de novo per motum introducta. At exem- 3
plis vrges, quia generatio eſt terminus corruptionis, & corruptio terminus
generationis. Sic quidem videntur eſſe, ſed revera non ſunt: nam ter-
minus generationis non eſt corruptio, ſed res potiùs generabilis aut eiuſdem
forma acquirenda, quâ acquiſitâ natura à motu ceſſare dicitur. Quæ
in vltimo loco adfers de athletis (qui ſibi motum motus finem & ſcopum pro- 4
ponunt) nihil aut parum movẽt; nam hîc de naturali nõ de artificiali motu
agitur. Neque, ſi attentiùs rem conſideres, motum iſti finem ſibi proponunt,
ſed quietem, quã per motum conſequi vehementer in omni certamine deſide-
rant.

Argumenta contra tertiam quæſtionem, quæ proponitur duobus modis, vel An intenſio & remiſſio qualitatum ſint motus per additionem gradus? vel, An gradus intenſionis & remiſſionis fiant per admixtionem contrarij? Sunt qui proponant, An hæc ſint per radicationem qualitatis in ſubiecto? Ariſt. hîc & tertio libro Topicorum defendit fieri per admixtionem cõtrarij; contra quem ſic diſputo.

1 Opp. *Multa qualitates intenduntur & remittuntur, quibus nihil eſt contrarium: ergo per maiorem & minorẽ admixtionem contrarij intenſio & remiſſio non fiunt motus. Antecedens probatur de luce & influentiâ cœli, quibus nihil in eodem ſubiecto admixtum eſt contrarij. Præterea, gradus intenſionis*

2 *& remiſſionis fiunt per radicationem & impreſſionem maiorem minoremque formæ; non ergo per oppoſitionem aut mixtionem contrarij: quòd ſic probo, quia forma altioribus veluti radicibus infixa maiores vires acquirit agendo. Hinc ſplendor ſolis, calor ignis intenſiores ſunt qualitates, quia ſunt activæ magis: vivacitas enim formæ in re qualibet vim auget, gradum acquirit, dũ illius vis & potentia manet, unde intenſio: verùm ſegnis materia mole oppreſſa hæc forma languet, unde remiſſio ſine vlla repugnantiâ contrarij naſcitur. Ab exemplis infinitis infinita peti poſſunt argumenta, ſed unum ca-*

3 *loris naturalis inſtar omnium erit. Hic calor in infantiâ, pueritia, adoleſcentiâ & invẽtute vires per gradꝰ acquirit ſine admixtione contrarij, ſtat firmus & conſtans in virili ætate; at tum ab alto gradu ſenſim & pedetentim declinat, donec extinguatur, idq; non per admixtionem contrarij, ſed per impotentiam ſuam, & defectionem olei nativi quo aleretur. Nam vt videmus flammam in lucernâ tam diu vigere quàm affuſum eſt oleum, quo tamen exhauſto evaneſcit: ita calor naturalis, quàm diu humido nativo fruatur vivit, at tandem & humidũ & ſeipſum penitus conſumit. Conſumit inquam ſeipſum, nam i-*

4 *dem calor ad mortem & ſepulchrum manet, quam vis idem gradus non maneat. Inſuper, perfectum & imperfectum nec ſpecie, nec numero ſemper rem differre faciunt: ergo intenſio & remiſſio eiuſdem qualitatis, quæ ſunt perfectio & imperfectio, appoſitionem gradus, non oppoſitionem contrariæ qualitatis poſtulat. Antecedens conſtat, quia idem eſt ſpecie & numero homo æger & ſanus, ſimiliter idem calor intenſus & remiſſus. Sed quæres fortaſſe unde corruptio ſubiecti remiſſionem aut intenſionem ſequatur, ſi non ſit contrarium? Audi, vt pater familiàs ſano mẽte curat familiã, & animia rectè diſponit atq; conſervat, captus antẽ mente perturbat omnia, idem tamen eſt, & captus & ſanus mente: ita qualitas, exempli gratiâ calor va-*

tivus

tivus conservat omnia in homine, & est causa sanitatis, at vltra modum in excessu vel defectu positus perniciem infert, est tamen idē numero & naturā calor, non ergo requiritur admixtio contrarij, vt motus gradualis intēsionis & remissionis fiat.

Resp. Capior mirificè hoc genere disputationis tua, tum quia breviter cōcludis singula, tum quia omnia ad vnum vrges; concederem equidem multa tibi quæ ais; sed sequor Arist. qui non sine ratione hunc motum intēsionis & remissionis fieri per admistionem contrarij docet. At imprimis (ais) intēduntur & remittuntur lux & influentia cœli, quibus nihil est contrarium. 1
Respondeo intendi & remitti, non ex parte solis aut cœli, sed respectu materiæ, quæ magis aut minùs est capax impressionis. Hinc radicationem formæ in subiecto infers, quæ vegetior potentiâ suâ facta gradus sine admixtione contrarij acquirit. Sed respondeo in ipsis acquisitis gradibus esse quandam 2
oppositionem; nam in intensione gradus vehementior minorem, & in remissione imbecillior gradus intensiorem tollit. Sic febrilis calor intensus calorem nativum corrumpit; quia in febri calor nativus in igneum commutatur. Sic calor post statum incrementi incipit seipsum diminuere & labefactare, donec tandem extinguatur. At dicis hunc calorem vires acquirere, & gradus sine admixtione contrarij, vt in infantiâ, pueritia, & aliis ætatibus constat. Acquirit sanè vires & gradus (vt ais) sed vna pars aucta alteram præcedentem tollit, estque vnus gradus alteri contrarius. Nam vt est calor in sanguine piscium, qui comparatione factâ ad tactum humanum est frigus: ita remissa qualitas intensæ qualitati est contraria ex adverso. In eo ergo quòd concedas eundem gradum perpetuò non manere, fateris esse quidem in motu intensionis & remissionis contrarium; est enim & motus & gradus à contrario in contrarium. Postremò, li- 4
cet perfectum & imperfectum respectu subiecti non faciant differre numero, respectu accidentium tamē faciūt, nā vir & mulier, qui sunt perfectio & imperfectio naturæ, numero & naturâ differunt. Sic gradus à gradu in qualitatibus intensis & remissis distinguitur. Similitudo tua ergo omni ex parte non probat, quia in ea mutatio suppositionis est, nempe à subiecto ad accidens.

Opp. Gravissimi doctissimique interpretes defendunt hanc quæstionem in contrario sensu, nimirum fieri posse intensionem & remissionem sine contrarietate; quia vt auctum corpus idem numero & naturâ est, ac fuit non auctum: ita intensa qualitas eadem omnino in 1
essentia manet ac non intensa. Præterea, cùm non constet satis apertè 2
quid tandem priorem partem formæ seu qualitatis adveniente posteriore corrumpat: nihil obstat quò minùs directè concludam, motum intensionis & remissionis sine gradu repugnantia fieri. Nam si verum sit illud dia-

Top. 3. c. 3. *Dialecticorum, quòd omne tale additum tali faciat idipsum magis tale: sequetur gradum intensionis non contrarium, sed naturâ amicum esse; aliter enim magis tale non efficeret, sed potiùs destrueret illud cui adjicitur & accumulatur.*

Resp. *Agnosco esse doctissimos interpretes, qui huic opinioni Aristotelis infesti sunt. Sed ne ab oraculo philosophiæ dissiliam, argumentis ex illis quæ adfers sic respondeo; nimirum similitudinem seu comparationem tuam in pri-*

1 *mâ ratione non tenere, quia una pars eiusdem est de materiali accidente, cui nihil est contrarium, nempe de quantitate; altera pars est de formali affectione, scilicet de qualitate, cui non solùm alia realis qualitas adversa esse potest, sed ipse gradus; vt constat in febrili calore, qui est contrarius miti & naturali calori. At dicis in*

2 *secunda ratione te non videre causam corrumpendi priorem partem qualitatis. Doceo causam esse ipsum intensum aut remissum gradum, qui vim & rationem contrarij habet. Qui ergo (inquis) tale additum tali illud ipsum cui additur magis tale efficit? efficit subiectum magis tale cui inhæret, non priorem partem quam tollit. Vides (bone aduersarie) vt cunq; satisfactum esse tuis argumentis. Sed si verè dicam quod sentio, aliquâ ex parte tibi palmam in hâc controversia cedo; quippe intensio qualitatis illius perfectio est, perfectio autem non tollit essentiã rei, sed imperfectionem minuit. Præterea, cùm sit potentia activa qualitatis à forma subiecti fluens & susceptа, vires & gradus acquirit, qui addunt multum tale, nihil autem tollunt. Insuper si exemplis vtar, non album albo, nec nigrum nigro, nec quicquam aliud alteri eiusdem naturæ opponitur: intensius ergo album ab albo, intensius nigrum à nigro oppositorum more & naturâ non differunt. Deinceps quomodo prior pars posterioris partis additione tollatur non video, cùm nulla privationis vis & impetus intercedat, à quo nova generatio fluat. Quid? an extingui partem iustitiæ in Aristide rectè putemus, cùm iustior vno gradu iustitia Aristides fiat? Certè absurdum videtur esse. Sic non minùs absurdum & à ratione alienum est, si partem caloris in igne, aut splendoris in sole imaginemur corrumpi, cùm vehementius ignis calescat, aut sol splendescat magis. At (dices) quomodo tum sunt hi gradus termini motus? Respondeo, non requiri vt semper vnus terminus motus alterum corrumpat: nam satis est ad motum si ab vno incipiat & in alterum desinat, quamvis vterque aliquando maneat; vt incipit motus cœli ab ortu, desinit in occasum; ortus tamen et occasus perpetuò manent. Similis est ratio ignis volantis à centro ad locum suum naturalem, quorum centrum est terminus à quo, et locus naturalis ad quem, & tamen centrum atque locus naturalis igne sic moto non corrumpuntur.*

Ad quam opinionem in hac controversia author propendet.

CAP.

CAP. 3.

Diversus sit motus eorum quæ sunt simul?
Loco separata vnum vel distinctum motum sortiantur?
A termino ad terminum in motu pervenire non liceat nisi per medium?
Diversus sit motus terminorum & medij?
In contiguis quæ mutuò se tangunt numero sit idem motus?
Vtrum *Continenter dicatur aliquid moveri, quòd motu tamen interrumpatur?*
Extrema localis motus maximè distent secundùm rectam lineam?
Deinceps aliquid moveri dicatur sine medio rei? An res diversarum specierum vi motus continui ens vnum fiant?
Omnia corpora se mutuò contingentia motu continua dici possint?

HAEC alia pars huius libri est, in quâ de vnitate & diversitate motus disserit Philosophus; sed à longiore tractu & fuso non ducetur filum orationis meæ, quoniam ferè omnia quæ hîc tractata sunt in tertio libro huius operis adumbrantur; velum nunc solum detrahain & apparebit opus. In fronte huius capitis, ad vberiorem intelligentiam eorum quæ pertractanda sunt, quædam nomina explicanda proponit: vt quid sit *simul*, quid *separatim*, quid *medium* sit, quid sit *mutuò tangere*, quid *continenter moveri*, quid sit *deinceps sequi*, & denique quid *habitum esse* & *continuum*, in quo partium successio inest. Omittit aliquot modos *simul*, de quibus in postprædicamentis egit, & solùm nunc docet quę propriè *loco* dicantur *simul*? *Loco simul* sunt duobus modis (vt aiunt interpretes) vel quæ cohabitant in eodem loco proprio (quod fieri nõ potest sine penetratione corporum) vel quæ nulli alteri locum suum communicant; quo pacto cœlestes sphęræ in æthereâ regione veluti cœlesti mundo insunt, quousque alia corpora non penetrant. Et hæc, meâ quidem opinione, est appositа interpretatio Philosophi, de his quæ sunt *simul loco*. *Separatim* esse dicuntur hoc loco extrema, seu con-

Quædam nomina explicat.

Simul.

Separatim.

Medium. contrarij termini motus, à quo & ad quem natura in omni mutatione fertur. *Medium* est veluti interiecta via seu spacium inter hos terminos limitesque motus; vel id est, per quod mobile ab vno termino ad alium pervenit.

Tãgere quid. *Tangere* ea propriè dicuntur, inter quorum extremitates nullum est medium; vel si velis, quorum superficies contiguæ sint, & mutuis quasi amplexibus se exosculentur.

Continenter moveri quid. *Continenter moveri aliquid*, est nihil intermittere temporis in motu, quamvis aliquando spacij ali quid omittatur, vt in pulsante cytheram constat, qui immediatè digitis suis primam & vltimam chordam tangit, medioque nervos non movet: sic respectu temporis continuus est motus, quamvis respectu spacij & magnitudinis sit interruptus.

Mentione factâ spacij, arripit occasionem docendi quomodo loci extrema distent.

Contraria loci quæ Distant (vt ait) secundùm rectam lineam, id est, ea sunt contraria secundùm locum, inter quæ protenditur maxima linea recta.

Sequitur explanatio huius verbi *deinceps*, seu vt veteres exponunt *consequenter*. *Deinceps* seu *consequenter ens esse*, est sic rem vnam alteri annecti ordine, vt nullum intersit medium ejusdem rationis; vt sunt duæ domus ordine dispositæ, inter quas non est alia domus, licèt res multæ alterius generis intercurrant. Ad talia igitur se *deinceps* seu *consequenter habentia* requiruntur duo; primò vt sint ordine dispositâ secundùm prius & posterius, tum vt nullum medium intersit eiusdem rationis.

Ens hærens esse quid. Quid hoc verbum *Hærens* significet plurimùm hærent interpretes: sed sic animum induco meum hoc significare, nempe vt illud *consequenter alteri hærens* dicatur, quod medium inter se & aliud, cui adhæret, non patitur; duo enim ad *hærentia* requiruntur, nempe vt se tangant, & vt sint ejusdem

Cõtinua quæ speciei.

His succedit in textu interpretatio *continui* quod propriè dicitur *ens quantum, cuius partes coaptantur ad communem terminum*; communiter autem dicuntur continua, quæ quovis modo se tangunt aut copulantur, vt puta *clavo, pice, tactu*, aut aliâ quacunque ratione; vel secundùm artem vt in rotis horologij, vel secundùm naturam, vt in articulis corporis humanii coniunctis patet. Concludit Philosophus hoc caput, adhibitâ distinctione inter rem *continuam* & rem *contiguam*; quia quicquid est continum idipsum tangitur, sed nõ ex adverso multa enim se mutuò continguat quæ non sunt continua. Alia distinctio addita est inter punctum & vnitatem; quia puncta sunt in illis quæ apta sunt se *mutuò tangere*, vnitates verò non sunt. Iterum, inter puncta quæ sunt in eodem continuo

tinuo aliquid medium esse potest, non autem est in discreta quantitate inter vnitates; inter vnum enim & vnum nihil interponitur.

Exista vocabulorum expositione eliciuntur ab interpretibus variæ quæstiones de differentijs motuum; nempe, *An diversus sit motus eorum quæ sunt simul? An loco separata vnum vel distinctum motum sortiantur? An à termino ad terminum in motu pervenire non liceat nisi per medium? An diversus sit motus terminorum & medij? An in contiguis, quæ mutuò se tangunt, numero sit idem motus? An continenter dicatur aliquid moveri, quod motu tamen interrumpitur? An extrema localis motus maximè distent secundùm rectam lineam? An deinceps aliquid moveri dicatur sine medio rei? An res diversarum specierum vi motus continui vnum fiant? An* deniq; *omnia corpora sese mutuò contingentia motu continuo dici possint?* Sed (dices) quorsum hîc tot quæstiones simul conglomeras? Certè vt præoccupem præcox & præceps ingenium tuum, ne vanam & inutilem istorum nominum interpretationem ab Aristotele traditam & assignatam esse diceres. Disolutus enim ignoranti videtur esse hic sermo Philosophi, neque omnino quicquam ad motum, de quo nunc agis, pertinere. Sed istis iam dubitationibus propositis, facilè intelligas abditum in eo sensum latere, vsumque haud mediocrem, si vberiorem motus scientiam quæras. At quæris cur solùm leviter proponam, & non limatiùs singula in illis aperiam mysteria. Respondeo proposuisse me, ne otiosæ vanitatis aut inutilis digressionis temere arguatur Philosophus; non autem vberiùs explicuisse, partim ne molestus esse videar, & partim quia hæc nunc insinuata paucis, in sequentibus copiosiùs explicentur. Cæterùm ne sitim ardentem nunc tuam sine vllo succo & nectare dimittam inanem, effundam oleum, & in singulis vnam quasi lucernam accendam, cuius luce videas quid Delphicus Philosophus in singulis sibi velit.

An eorũ quæ sũt simul diversus sit motus?

Vbi ergo petis *Vtrũ diversus sit motus eorũ quæ sunt simul?* dico diversum esse; nã vnitas motus ab vnitate mobilis dependet. Cùm ergo ea quæ sunt *simul* numero & naturâ diversa sint, eorum motus vnus esse non potest, sed diversus. Diversus (inquam) numero, non specie aut genere. Nam sic eorum quæ simul sunt, idem specie aut genere motus esse potest.

An separata diversum motum sortiantur?

Ad alteram quæstionem pari modo respondeo, separata loco vnum motum numero non sortiri, tum quia re, tum quia loco distant res enim diversæ diversum motum, & quæ loco distinctæ sunt non

vnum

vnum motum sortiuntur.

An à termino ad terminũ in omni motu pervenire nõ liceat nisi per mediũ?

Tertia dubitatio interpretes distrahit in contrarias sententias: sed anchoram hanc figam, esse quidem medium in omni motu, sine quo non pervenitur ad extremum. Ratio est, quia vbi sunt extrema ibi oportet esse media; at in omni motu sunt extrema, ergo sunt media. Si percurras singula motus genera, in singulis invenies media; non est ergo dubitandum à termino ad terminum, ab extremo ad extremum, à principio ad finem moveri nihil posse sine medio, quod ex necessitate attingit, priusquam vlteriùs ad scopũ & vltimam metam perveniat.

An diversus sit motus terminorũ & mediĳ?

In quarta dubitatione hac est resolutio, diversum esse motũ terminorum & mediĳ. Nam etsi sit vnus idemque motus à termino ad terminum respectu mobilis in quo motus propriè inest, & á quo vnitatem numeralem capit, termini tamen motus, adeoque & mediũ res aliæ sunt â motu; & quatenus sunt mobilis eatenus singulæ suum motum distinctum habent.

An in cõtiguis quæ mutuò se tangunt sint idem numero motus?

Ad quintam quæstionem dico, non esse eundem numero motum contiguorum: nam etsi mutuò sese contingant, & eorum superficies adinvicem copulentur, diversum tamen & locum, & medium & motũ vendicant. Cæterùm si per contigua intelligas partes eiusdẽ corporis mutuò se tangentes, fatendum est ad motum totius cieri, vnamq; rationem sortiri.

An eõtinẽter aliquid moveri dicatur q̃ motu tamen interrũpitur?

In sexta quæstione spectanda sunt duo, tempus & locus. Fieri (inquit Philosophus) potest vt aliquid *continẽter* moveatur respectu temporis, cuius tamen motus cesset respectu huius vel illius loci seu magnitudinis; vt exemplum pulsantis cytheram in textu probat; Cytharœdus enim aliquando duas extremas claves simul pulsat, & medias intactas penitus relinquit.

An extrema motus localis maximè distẽt secũdũ rectã lineam?

Alterum dubium de extremis localis motus parum litis & controversiæ habet. Nam si motum rectum intelligas, qui in elementis cernitur, res dubia & anceps non est; si verò circularem aut mixtum motum consideres, verum quoque hoc est vel respectu centri, à quo lineæ ad circumferentiam ducuntur, vel respectu vnius poli ad alterum, in quibus quædam linearum rectitudo cernitur. propter axem in vtroq; polo terminatum.

An deinceps moveri sit sine medio rei?

Octavum dubium est *An deinceps moveri sit sine medio?* Respondeo non esse, si rem (quoniam res nulla moveri potest sine medio) at esse dico sine medio si tempus spectes, quoniam *instans* persæpe est mensura eorum quę mutantur. Sed quæ *mutata sunt* impropriè dicuntur moveri.

Sequitur

Sequitur alia quæstio, *An res diuersarum specierum vi motus naturalis & continui ens vnum fiat?* Non est quidem levis sed gravis & pulchra hæc quæstio; veruntamen quoniam in secundo libro eandem vberiùs explicuerim, iam verbo transeo, nec non affirmo res diversarum specierum motu continuo naturali posse rem vnam numero ac specie fieri; vt insitiones, inoculatione que arborum fidem faciunt. Cũ enim surculus plantę fertilioris sterili trunco, naturâ & specie diversa inseratur, consurgit ex illis coalescentibus per motum vna quidem planta quantũvis diversa sit ab illa quæ prior fuit.

An res diversarum specierum vi motus naturalis & cõtinui ens vnum fiant.

Vltima dubitatio est, *An omnia corpora se mutuò tangentia motu continua dici possint?* Res aperta est non posse, si propriè nomen *continui* sumas; at si communiter pro *continuo* & *contiguo* accipias, concedi aliquo modo potest, esse quidem illa omnia motu continua; non quòd omnia se mutuò tangentia actu moveantur, sed q vi motus sic sint disposita, vt quodammodo eorum partes ad eosdem terminos coaptentur.

An omnia corpora se mutuò tangentia motu continua dici possint?

Laboriosiùs (studiose lector) contexui hoc filum, vt citiùs tactu eiusdem ex hisce labyrinthis emergas; & quamvis ex quolibet favo mellisluum succum non haurias, ceram tamen liquidam & virgineam invenies, in qua aliquam imaginem veritatis cernas. Sub vmbris multa iam dicta sunt, sed remove velum, & motum natantem in aqua fluente videas; natantem in aqua fluente dico, quia est semper Proteus & mutabilis, in perpetuo fluxu & successione positus.

Distinctio præcipuæ dubitationis in hoc capite, Vtrum res diversarum specierum vi motus naturalis continui sic coalescere aut coire possint, vt res una numero & natuturâ fiant?

vt

Vt res diversarum specierum ens vnũ fiant, requirũtur

- Potentia eadẽq; { 1 Activa naturæ agentis. 2 Passiva rei patientis, cuius species in aliam commutentur.
- Actus, idemque { 1 Externus cœli influentis, quo vis vtriusq; potentiæ excitatur. 2 Internus formæ inhærentis, quo opus novum efficitur.
- Modus seu instrumentum, quod est { 1 Materiale, vt res in motu posita, eademque docilis à naturâ ad novam formam induendam. 2 Formale, vt qualitas activa, maximè *calor*, qui primum gradum commutationis infert, motumq; continuat.
- Motus, qui est vehiculum naturæ, cuius conditiones sunt { 1 Vt sit continuus, non interruptus, donec perficiatur opus. 2 Vt sit naturalis, non artificialis aut violentus: nam etsi artificialis motus aliquando adiuvet, nõ tamen per se sine ope naturalis motus res diverfarum specierum ens vnum facit. 3 Vt sit vnus actus mobilis & moventis, donec nova generatio fiat; vt constat in *surculo inserto plantæ alterius generis*, & in *conversione alimenti in naturam alterius*.

Argumenta contra dubia capitis ordine proposita.

1 Opp. *Vnus est numero & naturâ motus eorum quæ sunt simul: ergo malè defenditur contrarium. Antecedens probatur, quia duo gemini sunt simul, eorumque motus vnus est: nam in eodem instanti concipiuntur, progrediuntur simul, & simul generantur. Præterea, sive vnitas motus ab vnitate mobilis, sive ab vnitate temporis dependeat, videtur quidem esse vnus solùm numero & naturâ motus geminorum: cùm ambo non aliter quam surculus & planta vnum mobile faciant, simulque eodem tempore mensurentur.*

2 *Contra secundam quæstionem sic disputo. Separata quidem vno eodemque motu cieri constat, vt in multis nervis vnisonis, quorum vno pulsato reliqui omnes eiusdem soni commoventur. Sic spiritus, arteria & pulmones vnum pulsatilem motum habent, quamvis sint illa quidem corpora separata.*

3 *Cõtra tertiam quæstionem vrgeo hoc vnum, esse quidem permultos terminos motus, inter quos non est omnino medium; ergo in illis saltem non esse motũ per medium.*

4 *Antecedens constat, quia sunt multa contraria immediata, id est talia, quorum non est medium, in quibus tamen est motus. Quarta dubita-*

bitatio refellitur argumento ab impossibili ducto, quia fieri non potest vt termini motus moueantur; sequitur ergo non esse diuersum motum terminorũ & mediy. Quòd non sit motus omnino terminorum, hinc constat; quia eorũ vnus est initium, alter est finis ipsius motus: prior enim est causa motus non ipse motus; posterior est in quo omnis motus cessat. Quinta dubitatio de motu contiguorum se invicem tangentium, planè contrarium sensum huic quã hîc defendis, habet; nã contigua sunt partes cœli, ignis, aëris, aquæ & terræ, & tamen (vt experientia docet) in suis locis, ordine eundem motum cum suis totis habent. 5

Resp. *Siste hîc vestigium, & (ne cõfundatur memoria lectoris) paucis istiu argumentis respondebo; & primùm ad primum dico, duos gemi-* 1
nos non vnum numero mobile subiectum efficere, neque vnum sortiri motum, vel ab vnitate temporis, vel ab vnitate mobilis; quoniam licèt vnum sit instans generationis, vnum tamen non est tempus progressionis, sed multiplex & numerosum successionis spacium. Similter non est vnum mobile, cum entia duo sint, eademque distincta numero. Vix dignor secundo argumento respondere, nam exempla quæ adfers, manifestè motus 2
diversos arguunt; resque sunt planè diversæ. In tertio argumento acuminis species & vmbra inest, sed nullum robur, si per medium, statum mutationis 3
aut viã mobilis intelligas. Nã licèt multa sint immediate contraria, sine medio participationis aut abnegationis; in omni tamen motu inter terminos, est transitus per media commutationis. De quarto argumento sic cen- 4
seo, quòd licet termini motus (vt termini) non moueantur, quia ab vno inchoatur, in altero terminatur motus; vt sunt tamen res mobiles, diversum à medio motum habent. Ratio est, quia vnum mobile, à quo vnitas motus deducitur, non constituunt. Postremò male accipis nomen contigui 5
in vltimâ tuâ ratione, idque in partibus eiusdẽ corporis, cum continuo planè confundis. Neque hîc de vna magnitudine & illius partibus, sed de diversis rebus, quæ se mutuò tangunt, movetur quæstio: cùm ergo de re vna, & illius partibus continuis agas, ad rem non disputas. Nunc (si placet) perge ad alia discutienda dubia; & (si velis) mere dialogi brevissimè conficiamus reliqua.

Opp. & Resp. *Age, quoniam ita vis, sic contra sextã quæstionẽ vrgeo,* 6
fieri nõ posse vt motus interruptus dicatur cõtinuus, quid ita? quoniam cõtinuari & interrumpi sunt planè contraria. Non sunt, si diverso respectu considerentur. Quæ illa est consideratio, quis respectus? Hic nimirum, vt nunc habità ratione temporis dicatur continuus, nunc habità ratione spacij & magnitudinis dicatur interruptus: sic cytharedi motus in instrumento musico potest esse continuus quoad tempus, quia ad certum tempus sine intermissione movet, sed respectu diversarum

chordarum quas non tangit, aut saltem non simul tangit, dici potest intermissus. Omnium absurdissimum videtur esse quod in 7. loco ponis, nempe extrema loci semper per rectam lineam distare. Quid de cœlo, omnique corpore globoso cogitas, in quo motus per rectas lineas fieri non potest? Respondeo, per rectas lineas posse moveri, aliter frustra polos, axes, et diametros Astrologi in cœlo vobis delineâssent. Age, non replico, sed quid alienius est à ratione quàm quod in octavo dubio defendis? quid hoc est? scilicet aliquid deinceps moveri sine medio. Quid quæso in hac positione absurditatis? hoc nempe, quòd nullus motus fiat sine medio commutationis, vt modo docuisti. Id ipsum nunc doceo; nam est medium in his quæ moventur deinceps, respectu rei, non temporis. Contradicis Porphyrio in 9. quæstione; nam is ait in proprietatibus res diversarum specierum coire non posse vt ens vnum generetur, tu verò hîc contrarium planè defendis. Recte tu quidem Porphyrium non intelligis; nam quamvis diversas species commisceri neget, non tamen negat ex rebus diversarum specierum ens vnum posse generari, vt experientia in nutritione docet, in quâ solius vi naturæ rerũ specie distinctarum facta est essentialis commutatio, & (vt ita loquar) transubstantiatio, id est, vnius substantiæ in aliam substantiam conversio. Sic esculenta et poculenta (quæ sunt corpora inanima) vitam recipiunt, & in vltima cõcoctione animata fiunt. Si hoc naturæ vi propriâ sine mysterio faciat, ignavus & incredulus es si eandem in Deo potentiam neges. Sed concludam contra postremam quæstionem. Quid concludes? te falli in ea. Conclude si possis. Sic vrge ergo igitur, motus continuus vnus est; sed omnium corporum se mutuò tangentium non est vnus motus: ergo omnia corpora se mutuò tangentia continuo motu non moventur. Respondeo fallax esse hoc argumentum, à bene divisis ad malè coniuncta. Nam non quæritur An omnia tangentia coniunctim sumpta cõtinuo motu moveri possint? sed An singula contingentia sint quoq; continua? & si sint, An motum continuum habeant? eundemq; non vnum numero, sed specie, respectu loci, magnitudinis, & temporis, in quibus potissimùm continuatio omnis motus ponitur.

7

8

9

10

CAP. 4.

Multa sunt dubitationes in hoc capite, sed vna præcipuè quæstio, Vtrum ad motum vnum numero requiratur vnitas moventis, mobilis, temporis, & formæ ad quam tendit motus? Alia quæstiuncula non inutiles in certamine opponentis & respondentis patebunt.

LIS magna est de vnitate motus inter interpretes, sed trutinanti Aristotelis textum exilis aut nulla videtur esse; tot enim modis dicitur motus quot vnum; vnum autem dicitur tribus modis, nimirum genere, specie, & numero: ergo motus tribus modis etiam dicitur, videlicet genere, specie, & numero. Genere motus ijdem sunt qui ad species ejusdem Categoriæ terminantur, vt omnes alterationes in generibus qualitatis; specie autem ijdem qui ad particulares alterationes ejusdem speciei infimæ, non subalternæ tendunt, vt omnes dealbationes aut denigrationes. Sed attende, quòd sola vnitas specifica termini non sufficiat ad vnitatem motus; nam sic motus circularis & rectus, volutatio & ambulatio vnum motum specie infimâ efficerent, si ad eundem terminum contenderent: non ergo solùm à termino, sed à medio recto circulari aut obliquo motus distinctionem vnitatis sumit. Postremò, simpliciter seu numero vnus idemque motus est, qui in singulari subiecto donec ad vltimum terminum pervenerit non mutatur. Ad vnitatem ergo huius motus triplex vnitas requiritur; mobilis, temporis, & formæ; si ergo non sit idem mobile sine specifica mutatione, si non sit idem tempus sine interruptione, si non sit eadem forma in progressione inchoata, & terminatione motus perfectâ, non est vnus idemque motus. Itaque si Plato albescat ad duos gradus, ibique insistat, postea verò repetito motu alios duos gradus acquirat, non erit numero vna eademque dealbatio. Sed hîc subobscura quæstio oritur; si Socrates eandem alterationem alio alioque tempore subeat, num eadem censenda sit omnino alteratio? Huic respondet Philosophus, si fieri possit, vt idipsum iam redeat quod evanuit, ejusmodi alterationem eandem esse posse. Similis est dubitatio in textu de valetudine, An eadem sit numero, si quis eâdem diu perfruatur? affirmat eandem esse. Nam quamvis subiecta in quibus inhærent accidentia perpetuò labantur & fluant; manent tamen integra & illæsa eorum accidentia, nisi vel interitu subiecti eorum, aut contrariorum impetu concutiantur. Pergit Philosophus, docetque vberiùs quæ ad vnitatem motus requirantur; nam quamvis (inquit) omnis motus sit continuus, nullius tamen partes communi termino copulantur, nisi illius qui numero vnus idemq; dicitur. Quippe res quælibet copulari non possunt, sed eæ solum quarũ extrema inter se coire & veluti coalescere

Motus tribus modis dicitur; genere, specie, & numero.

Sola vnitas specifica termini non sufficit ad vnitatem motus.

Ad vnitatem motus requiruntur vnitas mobilis, temporis & formæ.

Quæ res copulari possunt quæ non.

cere possunt. Hinc ambulatio & febricitatio, quæ specie differunt, nullam copulam sortiuntur: genere ergo & specie differentes motus inter se continuari nequeunt, licèt aliquo modo cohærere dicantur. Quid multis? ad continuitatem & vnitatem motus (vt suprà diximus) requiruntur tria, idem tempus, idem mobile, eadem forma. Si horum vel vnum desideretur, non est motus continuus, non est simpliciter vnus.

De altero modo vnitatis in motu perfecto, pauca adjcit Philosophus, motumq; perfectum appellat æqualem, disparem & inæqualẽ alium: veteres regularem & irregularem, seu vni formem seu deformem nominant. Regularis, si exactè velis ponderare singula, ab vniformi propriè distinguitur; quamvis hîc in textu vterque confundatur. Propriè enim regularis motus est, quo mobile æqualiter certoque tempore ita movetur, vt neque aliquando tardiùs neque aliquando celeriùs moveri dicatur, qualis est motus cœli, verèque perfectus dicitur. Vniformis autem motus est, quo mobile secundùm omnes suas partes cietur æquali velocitate, & talis quidem non est motus cœli, nam partes vicinæ polis tardiùs, & ab illis longè distantes incitatiùs moventur. Hinc emergit conclusio, quòd motus regularis & vniformis magis dicatur vnus quàm irregularis & deformis. Ratio est, quia ille est magis perfectus, hic verò minus. Non est tamen vt hinc inferas inæqualitatem motus impedire, quo minus motus censeatur vnus, si sit continuus. Nam licèt minùs sit particeps vnitatis, quia est minùs perfectus; & minùs perfectus est, quia plerumque contrariorum motuum impetu & luctâ impeditur, (cùm simplex & regularis motus cœli nullum contrarium habeat, certamen nullum) fieri tamen potest vt sit vnus, si nulla sit temporis, mobilis, moventis & successionis impeditio aut mora, donec ad formam intentam, mobile suo cursu vehatur.

Lib. 1. de Cœl.

Hactenus de textu, ex quo licèt multæ eruantur quæstiones, (quas inter opponentem & respondentem postea tractabo) vnam nunc tamen breviter attingam. *An ad vnitatem individuam motus, vnitas temporis, mobilis & termini requiratur.* Hîc de vnitate intrinsecâ & extrinsecâ distinguitur. Intrinseca vnitas motus est, quæ primam cujusque rei naturalis potentiam & (vt ita loquar cum veteribus) primam rei entitatem sequitur: extrinseca vero est quam res ab aliquâ externâ causâ sumit. Vt de vnitate ita de termino ad quem tendit motus, distinguere hoc in loco non abs re esse videtur; vnum nempe terminum esse infi-

Quæstio.

Vnitas intrinseca motus. Extrinseca.

Terminus infinitus.

insitũ, assumptum alium; ille est exempli causâ, qui partes essentiales copulat, vt *puncta partes lineæ, instantes temporis*. Assumptus, qui est vel in choatus, vt *nascitura iam forma*, vel perfectus, vt *completa naturæ partus*, seu *effectus motu acquisitus*. Mobile tertio in loco distinguitur in mobile per se, & in mobile per accidẽs; vsus huius tripartitę distinctionis est, vt intelligas vnitatem extrinsecam nõ intrinsecã, terminum assumptum non insitũ, mobile per se, nõ per accidens hic propriè intelligi. Nam (vt in expositione ab vltimo incipiã) requiritur ad vnitatem motus vnitas mobilis, vnitas (inquam) mobilis per se, per se (dico) nõ per accidens, quia fieri potest vt aliquid moveatur per accidẽs, aut secundùm partem, interimidẽ vnusq; numero eiusdẽ motus constet, vt si planta crescendo secundùm partẽ vnã moriatur, secundũ aliam vivat. Per accidens movetur aliquid iuxta Scotum 3. modis, vel sicut actus in potentiâ, vel sicut pars in totõ, vel sicut aliquid naturali necessitatę coniunctum alteri, vt grave illi cui innititur. Sed hæc obiter.

Assumptus duplex, inchoatus, perfectus.

Mobile duplex.

Vsus huius distinctionis.

Motus per accidens triplex Scotus in 4. distinct. 10. quæst. 6. concl. 4.

Pergam igitur ad vnitatẽ temporis, quod ideo *vnum* esse dicitur, non quòd idem semper maneat tempus, sed quòd nulla sit in eo mora, nulla quies mobilis, nulla cessatio motus, donec acquiratur terminus ad *quem* natura in suo vt (ita loquar) curru cursuq; tendat. Postremò, requiritur vnitas termini *ad quem*, termini *ad quem* dico, non termini *à quo*, vt motꝰ vnus numero simpliciter dicatur. Sic à mobili subiectivè, successivè à tempore, à termino perfectivè motus vnitatem numeralem habet. Sunt qui istis quartam vnitatem addant, nempe moventis, quam etiam ipse Arist. in 8. Physic. requirit, cùm dicat vnũ motum ab vno motore proficisci, & necessariò dependere. Sed quoniam instantiam ex contraria parte hæc opinio patitur, vt in *tractione navis per centum homines*, (quæ est vnus numero motus, licèt sint motores plurimi) vel omnino omittenda est, vel referenda est ad vnitatẽ mobilis, sub qua analogicè rectè vnitas moventis comprehendi potest. Conclusio ergo hęc est, requiri scilicet ad vnitatem motus eiusdem numero vnitatem mobilis, moventis, temporis, & formę. Ita si vel mobilia sint re diversa, vel si forma (acquirenda vel acquisita) varietur, vel vlla quietis mora post inchoationem motus intercedat, vel deniq; si non sit idem movens, vel saltem multiplex eiusdẽm locum gerens, non potest esse idem vnusq; motus numero, de quo nunc agitur. Addo hanc vltimam moventis vnitatem, quia Aristoteles in 7. & 8. Physic. addit, vbi accuratè demonstrat nihil posse à seipso moveri, sed omnem motum proprio motore indigere.

Motus vnitatem habet subiectivè à mobili, successivè à tempore, perfectivè à termino.

Ad vnitatem motus requiruntur vnitas mobilis, moventis, temporis, & formę.

Distinctio quæstionis, An ad vnitatem motus requiratur vnitas moventis, mobilis, temporis, & termini ad quem tendit motus?

- Omnis motus est vel
  - Vnus, idéque vel
    - 1 Genere, qui terminatur ad terminos eiusdem prædicamenti, sicut albefactio, nigrefactio.
    - 2 Specie, qui terminatur ad eundem terminum seu formam secundùm speciem infimam, vt omnes dealbationes.
    - Numero, ad quem requiritur vnitas
      - 1 Moventis, quod primò & perse incipit motum, sit potentia, actus, natura, subiectum aut prima causa.
      - 2 Mobilis, eiusdemq; per se, vnde excluditur mobile per accidens.
      - 3 Temporis, eiusdemque continui, sine vlla intermissione successionis.
      - 4 Formę, sine vlla mutatione; siue progressionẽ, siue perfectionẽ rei motæ spectes. *Hinc motus inchoativè à movente, subiectivè à mobili, successivè à tempore, perfectivè à forma suam vnitatem ducit.*
  - Diversus, idemque aut
    - Genere, vt motus diversorum generum, vel in
      - 1 Eodẽ prædicamẽto, quales est motus naturalis potentiæ ad habitum, & habitus ad actionem.
      - 2 Diversis prædicamẽtis, quales sunt illuminatio cœli in *actione*, & conversio cœli in *vbi*.
    - Specie, vt motus diversarum specierum, aut
      - 1 Subalternarum, quales sunt motus plantæ & animalis, quæ sunt species subalternæ distinctæ.
      - 2 Infimarũ, quales sunt motus hominis, qui mixtus; motus ignis, qui rectus dicitur.
    - Numero, idemque
      - 1 Per se, vt motus Socratis sursum in montẽ, & Platonis deorsum.
      - 2 Per accidens, & sic est motus accidentis, diversus à motu subiecti.

Argumenta contra primum quæstionem.

Opp. *Vulgares discutis, abditas & obscuras quæstiones omittis; videris ergo non id præstare quod in vestibulo huius operis es pollicitus, nimirum te Delphica philosophiæ oracula tractaturum.*

Resp:

Resp. *Non est vulgaris hæc quæstio, sed ad intelligentiam motus necessaria, & certè ea est, quam Philosophus maximè in hac parte vrget; de Delphicis oraculis ludis vt soles, si verò emergant dubia, ab illis obiter nubeculas removebo.*

Opp. *Motus non potest esse omnino vnus numero; ergo frustra de illius vnitate movetur quæstio. Antecedens probatur, quia ille motus qui est in vna parte temporis, nõ est vnus idemq; cum illo qui est in alia parte; quandoquidem præteritum non est idem cum futuro in tempore, nec præcedens pars successionis cum sequente in motu. Ratio est, quoniam tempus & motus sũt entia successiva, & se habent vt mensura & mensuratum.*

Vnitas motus considerat bifariam.

Resp. *Vnitas motus respectu temporis consideratur bifariam, vel quoad successionem partium, & sic quodammodo variatur ad mutationem temporis, vel quoad continuationem sine vlla cessatione, aut medià (vt aiunt) quiete, donec formà intenta mobili acquiratur; & sic idem tempus numero, idemq; numero & naturà motus dicitur; est enim eadem continuatio temporis & motus, nullà quiete aut contrarij motu interrupta.*

Opp. *Arist. in 8. Physic. dicit motum eorum quæ vi proijciuntur non esse vnum: at in hoc motu est vnitas mobilis, temporis, & termini ad quem: ergo videtur esse sibi contrarius.*

Movens vnicũ in proiectis non est.

Resp. *Respõdet interpretes hîc agi solùm de motu naturali non violento, ideoq; motum proiectorum dicunt non esse vnum, quia non est vnum movens in proiectis; est enim movens externum vnum quod proijcit, est aliud in medio quod adiuvat, est denique internum aliud quod inclinat.*

Opp. *Vnitas mobilis non requiritur: ergo nõ rectè tractatur quæstio. Antecedens probatur exemplo animalis, quod movet nũc vnum pedem, & figit nunc alium; vel quod deorsum præcipitatum movendo moritur; in quo motu nõ est vnitas mobilis, sive pedem vnum motum, alterum quietum spectes, sive totum animal cõsideres, quod nũc vivum, nũc mortuum deorsum fertur. Est tamẽ vnus motus animalis, quia est continuus; võ autem vnum mobile vt manifestè vides. Similis est ratio de ligno eodem, partim viridi & partim arido, in quo videtur esse vnus idemque motus numero, cùm tamen hoc lignum sic consideratum secundùm partes specie distinguatur; quandoquidem ea pars quæ viret, specie distinguitur ab ea quæ aruit; cùm illa viventis, hæc non viventis formam induerit. Accedit & illud in textu de cytharœdo, qui à primâ corda ad infimam (medijs nõ pulsatis) transit.* Cap. 3. huius lib. text. 23. *Constat in hoc exemplo esse eundem motum continuum (vt ait) non tamen esse vnum mobile; non ergo vnitas mobilis semper requiritur.*

Resp. *Motus progressivus animalis nõ est propriè continuus & simpliciter vnus, sed compositus ex multis, nempe ex tractione & pulsione.*

Motus animalis non vnus eſt, ſed compoſitus ex multis.

ne. Praterea, cùm ſit quies in progreſſione animalis ſecundùm partes, non eſt propriè motus vnus. De animali vivo & mortuo, ligno virēte & arido, reſpondeo nec vnum motum, nec vnum mobile eſſe. Lignū enim ex parte viride & ex parte aridum non eſt vnum continuum ſed contiguum, & proinde non eſt vnum ſubiectum numero, neque eſt vnus illius motus continuus, licèt ſenſus non diſtinguat. In exemplo cytharœdi quod adfers dico conſiderari poſſe duo, motum ipſum manus, & motum chordarum quæ manu quatiuntur; illum vnum numero eſſe affirmo, hunc nego: quia non eſt vnum mobile.

Opp. Ad motum vnum numero non requiritur vnitas formæ: ergo tot vnitates vt docet Philoſophus non requiruntur. Antecedens ſuadetur duobus exemplis, ignis volantis à viſceribus terræ ad concavum lunæ, & lapidis decumbentis à ſuperficie terræ in abyſſum, ſi talis fieri poſſit vltra centrum vniuerſi. In vtroque (vt vides) eſt continuus motus, non tamen vnius numero, quia aſcendens flamma nunc ſuperficiem terræ, nunc ſuperficiem aquæ & aëris terminum ſui tranſitus motuſque habet. Sic lapis decumbens viribus collectis vltra centrum (ſi via pateat) aliquantulum progreditur, novumque terminum ad quem acquirit, cuius nomine forma in textu dicitur.

Reſp. Mea quidem opinio eſt, non terminari motum per ſe ad ſuperficiem corporis ambientis (nam ſic, vt ais, ignis à centro ad locum ſuum naturalem pervolans multiplicem haberet terminum) ſed ad vbi, quod eſt re idē cum quantitate rei mobilis; & ſic licèt flamma perrumpens à terrâ per aquā & aërem aliam aliamque ſuperficiem acquirat; in toto tamen eo ſpacio vnum vbi continuum habet. Alterum exemplum nihil probat; primùm, quia fieri non poteſt vt terra à ſuperficie ad ſuperficiem ſecundum totam diametrum perforetur: tum ſi perforetur, lapis nullâ vi vltra ipſiſſimum centrum caderet, ſed ſubitò illic vt in loco proprio conquieſceret.

Vbi re idem cum quantitate rei mobilis.

Opp. Si vnitas temporis requiratur, aut erit vnitas temporis quod eſt menſura primi motus (quæ eſt vna in omnibus totius vniverſi ſimul effectis) vel eius temporis quod eſt menſura huius vel illius motus: prioris non eſt, nam ſic motus omnium eſt vnius numero; ſi verò poſterioris, ridiculum eſſet alias vnitates poſtulare, cùm hæc ſola ſufficiat: nam vbi eſt menſura motus ſingularis, ibi neceſſariò erit motus ſingularis.

Reſp. Per vnitatem temporis, nec tempus primi mobilis, nec expreſſè tēpus quod motum ſingularem dimetitur hoc loco intelligo, ſed ſpacium illud quo alicuius rei motus ſine vlla media quietis morâ vnus numero eſſe cognoſcitur, diſtinguiturque ab alio, qui veluti in via ante acquiſitum terminū impeditur,

peditur.

Opp. *Ad vnitatem motus ſufficit vnitas mobilis: ergo inanis eſt iſta triplicis vnitatis diſtinctio. Antecedens probatur, quia à ſubiecto omne accidens diſtinctionem numeri & vnitatis habet; cùm ergo motus ſit accidens mobilis, ſi mobile ſit vnum, vnus quoq; motus ex neceſſitate erit.*

Reſp. *Etſi omne accidens extrinſecam vnitatem à ſubiecto petat, quia idem numero cum accidente ſuo ſubiectum facit: intrinſecam tamen alitunde vnitatem aliquando habet, vt motus à movente, tempore, & formâ.* Accidens intrinſecâ vnitate à ſubiecto non petit.

Opp. *Realiter diſtinguitur motus à mobili tempore & termino; ſunt enim entia re, planè ſpecie diſtincta: ergo poteſt motus eſſe ſingularis & vnus numero ſine iſtis, quo poſito, ſequetur neceſſariò illorum vnitates ad huius vnitatem non requiri.*

Reſp. *Non nego habere poſſe internam vnitatem eſſentiæ ſine illis, ſed non habere externam vnitatem exiſtentiæ, de quâ hic agitur. Poteſt enim motus conſiderari in ſuo principio movente ſine mobili, tempore, & termino ſecundùm eſſentiam, & ſic eſt ens diſtinctum in rerum natura; ſed hic vt eſt actus mobilis, ſolùm phyſicè conſideratur.*

Opp. *Motus cœli vnus eſt numero ſine conſideratione temporis & termini: ergo ad omnem motum ſingularem non requiritur triplex hæc vnitas quam poſuit Philoſophus. Antecedens probatur, quoniam motus cœli eſt (vt ait Philoſophus primo de Cœlo) ſimplex, vnus, & æternus: at in æternis nulla eſt temporis aut ſucceſſionis conſideratio; tempus enim & ſucceſſio mortalitatem arguunt vt eſt in 3. Phyſicorum.* Et 2. de Cœlo c. 1. tex. 1. & 2.

Reſp. *Motus cœli æternus dicitur ſucceſſione, non ſimplici conſtitutione ſuâ; eſt enim ſolus Deus ſimpliciter & ſecundùm eſſentiam ſuam æternus. Præterea eſt in motu cœli terminus ad quem movetur, quia motus qui fuit heri non eſt hodiernus, cùm & alio alioque tempore, nec non alio alioque termino menſuretur.* Motus cœli quomodo æternus.

Diſtinctio quæſtionis, Vtrum motus ſpecie diſtinguantur per terminos ad quos feruntur?

Simi-

Simili, quia vt actus distinguit potentiam: ita terminus distinguit motum; motus enim respectu termini potentia est, quamvis actus inchoatus respectu mobilis subiecti dicatur.

Cap. 1. huius. lib. tex. 4. & c. 4 tex. 48.

Aristotelis. 1. de Cœlo. c. 8. text. 86.

Distingui motus specie per terminos *ad quos*, probatur à

Definitione formæ, quia terminus ad quem dat nomen & esse motui, motus enim semper à termino ad quem denominatur.

Contrario, quia à termino à quo specie non distinguitur motus, à termino ergo ad quem specificam distinctionem sumit.

Quod verò non distinguatur specie per terminum à quo hinc constat, quia duo termini motus specie differunt, & a duobus differentibus specie nihil vnitatem aut distinctionem specialem habet.

Argumenta contra secundam quæstionem.

1 Opp. *Si ignis & terra simul moveantur sursum, illius motus est naturalis, huius violentus, qui specie (vt docet Philosophus) differunt; sed hi duo motus eundem terminum omnino habent: ergo sunt motus distincti specie, qui à terminis* ad quos *specificam suam distinctionem non sumunt. Similis est*

2 *ratio de motu circulari & recto, qui nonnunquam eosdem terminos sortiuntur: & tamen in 7. Physicorum motus circularis à motu recto specie differre*

3 *dicitur. Huc addo, quod termini* à quibus *specie etiam distinguant motus, cùm generatio distinguatur ab alijs motibus positivis per* non ens, *à quo procedit.*

4 *Postremò, cùm termini ad quos sint fines terminantes motum, resque nulla à fine specificiam differentiam sumat, fieri non potest vt motus à motu specie differat per terminos ad quos destinantur.*

Resp. *Motus ignis & terræ naturales, cùm ad diversos terminos destinentur specie differunt; non autem cùm eosdem sortiantur, vt in hoc exemplo*

1 *constat; neque violentum & naturale sunt contraria in motu, nisi respectu eiusdem. De motu circulari & recto idipsum dico, eosdem scilicet specie*

2 *non differre si vterque ad vnum* vbi *acquirendum destinetur. Nam vt lineare cta & curua non differunt nisi specie accidentali: ita motus rectus & circularis per accidens solùm differunt, si ad eosdem terminos ferantur? Quod ad-*

Violẽtũ & naturale quomodo cõtraria in motu.

Motus rectus & orbicus per accidens solũ differũt.

fers de generatione nõ movet, quia generatio nõ est motus de quo hoc loco disputat Philosophꝰ, sed quædã quadripartita mutationis species, de qua in primo

3 *huius libri dixerunt; nempe à non subiecto ad subiectum. Neque verum omni ex parte est quod dicis de generatione; nam & illa etiã à termino* ad quẽ *nomen & distinctionem habet; generatio enim propriè non dicitur, donec terminum* ad quem *mobile attigerit. Postremò, terminus* ad quem *est instar finis, non ipse finis, sed potiùs forma & actus ipsius motus, vnde essentialem distinctionem habet.*

Generatio quando propriè dicitur.

4

Distinctio quæstionum, An diminutio sit naturalis motus positivus? & An sit specie distinctus per terminum ad quem?

Quoniam sūt qui defendāt *diminutionem & remissionem* inter positivos motus nō annumerari; defendimus tamē sic esse, & specie per terminos suos positivos inter se distinguiquod probatur.

1 Ab authoritate Arist. qui in quadripartita distinctione mutationis diminutionem & alterationem inter motus genera positiva annumeravit.

2 Ab authoritate D. Thomæ, qui diminutionem quantitatis, & qualitatis remissionem motus reales esse, & per terminos reales distingui affirmat.

3 A simili, nam vt planta detractâ ab eâ portione aliquâ, novū modum totius subit: ita homo decrescens naturali ratione ad terminum contractiorem fertur, entitique compleri nomen & naturam habet.

4 Ab exemplo Socratis nunc forsan iuvenis sub decem, nunc senis sub 8. digitis existentis, qui sic dilapsus novam indies quantitatem vt terminum acquirit, à quo illius motus specie ab alio quocunque motu differt. Vt ergo amplior quantitas & moles corporis est terminus accretionis: ita minor & contractior est terminus diminutionis.

Observatio notatu digna.

Mutato nomine, eadem est ratio remissionis in qualitate, quæ est qualitatis per gradus quosdam (vt ita dicam) retusio & declinatio.

Argumenta adversus quęstiones.

Opp. *Etsi Arist. videatur diminutionem inter motus genera posuisse, quæ terminis positivis distinguuntur: ratio tamen & authoritas optimorum philosophorum suadent contrarium; quippe diminutio nihil aliud est quàm lapsus naturæ declinans pulsus, humidi nativi decretio, totiusque substantiæ tandem & quantitatis corruptio. Nam quamvis decurrens per præcipitium naturæ novam acquirat quantitatem, maiorem tamen & meliorem semper deperdit, & tandem humido per calorem naturalem depasto, subiectum quātū in nō quātū vertit. Est ergo diminutio potius corruptio ab ente ad nō ens, q̄ motus, qui termino positivo definitur. Insuper accretio essentialiter est acquisitio quātitatis, et intēsio qualitatis: ergo decretio & remissio sunt essentialiter corruptiones earundem formarum. Ratio à contrarijs sequitur, quorum essentia diversa est. Hoc concesso, sequitur diminutionem esse motum negativum, & per terminum positivum specie non distingui. Præterea in remissione per gradus aliquando defluit qualitas in non gradum, sicut constat in aqua calidâ quæ defervescēs rediit in frigidissimā naturā suā: ita in diminutione fieri potest decretio à quantitate in non quantitatem. Diminutio ergo nec formâ quantâ semper terminatur, nec specie per illam distinguitur.*

1 Diminutio quid.

2

3

Resp.

Senectus non est contra naturam, nec mors nisi violenta.

Resp. *Vt est flos, ita est fructus maturus, & messis naturalis rerum. Senectus enim non est contra naturam, nec mors ipsa, si non sit violenta. Agnosco Aristot. diminutionem posuisse inter motus positivos, & quæ adfers contra hanc positionẽ nõ videntur invicta. Metaphoras ergo tuas ad Philosophicam demõstrationem nõ admitto; nam quamvis pulchre naturæ occasum doceant, rem tamen inpræsentiarum non demonstrãt. Nõ est ergo diminutio corruptio sed acquisitio, non negatio sed positio & affirmatio minoris acquisitæ quãtitatis. Altera ergo ratio tua non valet à contrarijs, quia non observatur oppositionis proportio: nam neq; augmentatio est generatio propriè dicta quantitatis, nec diminutio corruptio, sed vtraq; cõtrariâ ratione quædam acquisitio novæ; illa scilicet maioris, hæc vero minoris, eademq; naturalis, quantumvis per impotentiam naturæ fiat. Nam vt est naturalis potentia, ita etiam est naturalis impotentia, cùm non vi & impetu naturæ horologium temporis & ætatis vertat. Comparatio tua inter remissionem & diminutionem nulla est, quia negatur; affirmamus enim sic rem quantam diminui nõ posse, vt in non quãtã desinat: quippe res quanta est continua, & continuum est semper divisibile in partes infinitas: est ergo in diminutione perpetua acquisitio novæ et minoris quantitatis.*

Diminutio non est corruptio, sed acquisitio minoris quantitatis.

Phys. lib. 6. text. 3. & tex. 15.

Vnde concludo eodem termino quanto & definiri & distingui hanc speciem motus. At dices me exemplum caloris effugere; non effugio, sed respondeo non esse inter qualitatem et quãtitatem in hoc parem rationem, quia sola quantitas semper divisibilis esse dicitur, non qualitas. Vel potiùs dico, calorem istum aquæ in vltimo gradu caloris extingui non remittit: remissio enim arguit vlteriorem gradum eiusdem speciei, qui non relinquitur cum inducitur frigus aquæ.

Distinctio quæstionis, An motus à qualitate extremâ ad extremam per medium sit vnus specie?

Media qualitas cõsiderari potest bifariam, vel

1 Vt ad eam tendat mobile sub ratione extremi, & sic quamvis in ea non diu persistat mobile, est tamen alius motus à motu ad extremã.

2 Vt ad eam tendat veluti per viam ad extremam, & sic non impedit quo minùs sit vnus motus specie qualitatis extremæ ad extremam per medium, quia non à media quæ est via, sed ab extremâ, quæ est forma suum nomen habet.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Opponis te in hoc dubio multis præclaris viris, sed rationi quid respondes? motus Socratis ad nigredinem est per viridem aut cæruleum colorẽ medium, in quo aliqua mora est; ergo non est idem vnusque motus specie. Ratio sequitur, quia medij colores & extremi differunt specie: differunt ergo eorum motus. Præterea, quis sanâ mentè negabit introductionem formæ embryonis specie differre ab introductione animæ rationalis? & tamen forma embryonis est quasi via ad formam hominis. Cur ergo simili ratione non concederes,*

res, motum per medium esse distinctum specie à motu, qui ad extremum tendit? Postremò quem quæso locum illa medij acquisitio obtinebit, cùm motus ab extremo per medium ad extremum pergit? Certe aut erit proprius, & distinctus motus specie per se, aut ad alterum extremorum, aut saltem ad vtrumq; pertinebit: non ad alterum aut vtrumq; extremum pertinet, (cùm medium sit species distincta ab vtroq;) est ergo motus per se specie distinctus, vt doctiores putant.

Resp. *Distinctio modo adhibita, omnes istas obiectiones evertit et convellit; nam si medius color, aut alia quacunq; media qualitas, sumatur pro tenuissimo extremo motus (medium enim sæpissimè rationem extremi subit, si cum extremo comparatur) tum quidem motus ad medium differt specie à motu ad extremum, quod maximè alteri extremo opponitur: sin vero transeat motus per medium, vt per viam aut semitã ad oppositum, neq; in eo fiat mora aut quies, motus per illud non differt specie, sed est vnus continuus, vnusq; specie motus. Neq; illud exemplum embryonis quod inducis, quic quã valet; quippe embryo hominis (vt embryo) potius homo quàm bellua dicitur, neq; simpliciter specie differt, quia est in proximâ potentia ad formam humanã induendam, à qua nomen & distinctionem habet. At motus transit per medium (in quis) & est acquisitio eiusdem medij; quæ acquisitio motus est, qui motus vel per se & vi propriâ distinctus à cæteris, vel ad motum vnius vel vtriusq; extremorũ pertinebit. Paucis respondeo; pertinere ad motum eius extremi ad quod tendit, si in medio non fiat mora. Nam vt in currendo stadio à meta ad metam, est vnus continuus motus, licèt sit media aliqua via per quã cursor vestigia vrgeat ita in motu ab extremo ad extremum, tanquam à scopo ad scopum, est media quasi via, quæ ab vtroq; extremorum differt; hic tamen motus vnus actus mobilis continuus est, nisi in medio diuinis quiescat & commoretur.*

Vt in Ethic. li. 2. cap. 8.

Motus ab extremo ad extremum per medium quomodo vnus specie.

Embryo hominis vt embryo, potiùs homo quam bellua dicitur.

Distinctio quæstionis, Vtrum motus localis distinguatur specie ab alio motu per locum ad quem fertur.

Locus cõsideratur vel
- Materialiter, pro superficie ambientis corporis, & sic non semper localem motum specie distinguit.
- Formaliter, pro naturali respectu & *vbi* acquisito, & sic distinguit aut
  - Per virtutem mobilem corporum motorũ, (grauitatem, levitatem, figuram, & potentiam, intelligo) quę specie differunt.
  - Per relationem ad locum, ad quem vi aut naturã tendit, & hoc probatur
    1. Quia locus est obiectum quod motus respicit, & finis in quem tendit, quo acquisito mobile quiescit.
    2. Quia nomen à loco motus localis habet, quod non haberet, si loco non terminetur & distinguatur.

Argu-

Argumenta adversus quæstionem.

Opp. *Tutior portus est eorum, qui defendunt motus locales per loca materialiter accepta specie ab alijs motibus distingui; nàm aliter quid respondes de motu circulari & recto? & iterum quid ais de recto sursum, & deorsum, sive vi & impetu sive naturâ fiat? Motus enim terræ à motu ignis specie differt, sive ille sit naturalis ad diversa loca, vt ignis ad concavum lunæ, & terræ ad centrum suum, sive sit violentus, vt terra sursum. Nam violentus motus & naturalis specie differũt, teste Philosopho primo de Cœlo cap.* Tex. 9. 2. *idipsum quoque docet lib.* 8. *huius operis, cap. etiam* 8. Tex. 64. *Præterea, quid per formalem aut formaliter acceptum locum intelligas non video, cùm alij ad gravitatem & levitatem, alij ad potentiam activam naturæ moventis, alij ad figuram aptam ad motum, vt in globoso corpore, alij ad* vbi *seu respectum loci istam formalem acceptionem loci referant. Neque certè intelligo, quomodo magis ab istis quàm à locis ipsis motus essentiales differentias sumerent; cùm plus in absolutis quàm comparatis insit discriminis, locus verò absolutè sumptus est ens absolutum, at comparatè acceptus est ens respectivum.*

Videc. pag. 233.

Resp. *Ad prima exempla & loca quæ ex Aristotele ducis, respondeo quidem illos motus differre specie accidentali. Nam vt linea recta & linea circularis re & essentiâ non differunt, sed accidente: ita motus rectus & circularis. Idipsum dico de motu naturali & violento, quòd non dialecticè specificam differentiam faciant, sed physicam aliquo modo. Quod addis te nescire quid intelligas per motum localem, aut per locum respectivè acceptum parùm urget, quia à tuâ intelligentiâ non dependet quæstio. Sed vt intelligas, verbo respondeo, per locum formaliter acceptum* vbi *simplex aut compositum intelligi, quod de novo semper, vt terminus motus localis acquiritur.*

Motus naturalis & violẽtus physicã nõ dialecticam differentiam faciunt.

Locus formaliter sumptus quid.

Distinctio quæstionum, An motus regularis & vniformis differant? & An omnis motus sit regularis vel irregularis?

Distinguitur motus in

1 Regularem, qui non est velocior in vna parte temporis quàm in alio, vt motus cœli.

2 Irregularem, qui est velocior in vna parte temporis quàm in alia, vt motus lapidis, qui naturaliter velocior est in fine quàm in principio.

3 Vniformem, qui est cum vna pars mobilis non moveatur celeriore motu quàm alia; vnde sequitur quòd motus cœli sit regularis respectu temporis æqualis in quo movetur, nõ autem vniformis respectu par-

tis

tis, quia partes vicinæ polis tardiùs moventur quàm aliæ partes remotæ, quæ in æquali tempore maius ſpacium tranſeunt. Ex his colligo, omnem ſemper motum naturalem eſſe regularem aut irregularẽ præter motum animalis, qui mixtus dicitur, & quodammodo voluntarius. *Nota quòd motui uniformi alius motus ex adverſo reſpondeat, qui deformis nominatur.*

Argumenta adverſus quæſtiones.

Opp. *Ariſt. in hoc cap. motum regularem & vniformem pro eodem ſumit: ergo nimis curioſus in diſtinguendo vno ab altero. Præterea, vterq; definitione conveniunt: ergo non differunt. Antecedens probatur, quia & regularis & vniformis ſunt motus æquales, id eſt tales, qui non nunc velociores, nunc tardiores dicuntur. Similis eſt ratio de motu irregulari & deformi, inter quos non debet eſſe curioſa diſtinctio, cùm vtrique ſint motus inæquales. Inſuper, cùm velocitas & tarditas in eodem motu ſimul eſſe poſſint, vt in motu cœli, qui tardior eſt circa polos quàm in aliis remotioribus partibus ſuis, & in motu cuiuſque rei naturalis, quæ ſemper velociùs in fine quàm in principio movetur: non video quomodo aptè iſtos motus diſtinguas, cùm in omnibus, præterquam in cœlo, gravitas & levitas ſint cauſæ effectrices motus, quibus in ſuis terminis diſtinguuntur. Poſtremò, quamvis placeat Severo vero doctiſſimo exiſtimare, omnem motum eſſe regularem aut irregularem, videtur tamen in hoc contradicere veritati, quia eſt motus damnum qui nullum temporis reſpectum, nullam velocitatis aut tarditatis rationem habet, cùm omnes eorum actus ævo non tempore menſurentur. Huc addo, omnes inſtantaneos motus, quorum menſura inſtans eſt, non tempus. Inſtans enim* mutatum *eſſe demetitur, vt antea docuit Philoſophus.*

Lib. 1. de Cœlo c. 3. tex. 17. & 18.

Reſp. *Ariſt. ſub communi nomine, & motum regularem & vniformem in hoc capite comprehendit, & vtrumque æqualem appellat; alibi tamen diſtinguit, vt hîc diſtinguo. Neque (vt ais) deſinitione conveniunt, nam regularis (quod eſt notatu dignum) partes temporis, vniformis autem partes mobilis reſpicit. Eſt enim regularis qui non eſt velocior in vna parte temporis quã in alia, eſt autem vniformis, cùm vna pars mobilis non moveatur celerior motu quã alia: vt in motu lapidis, cuius vna pars nõ celeriore curſu incitatur quàm alia, tamet ſi totus lapis in fine naturalis ſui motus celerius rapiatur ad centrum, ratione minoris medij reſiſtentis. Si ſimilis ſit ratio irregularis & deformis motus, ſimilem mutato nomine adhibemus reſponſionem. Ad quartum argumentũ dico, poſſe quidem accidentia contraria, qualia ſunt velocitas & tarditas, gravitas & levitas, ineſſe eidem ſubiecto, ſed non eodem reſpectu, aut in eadem parte ſubiecti; & ſic dicimus partes polares cœli tardiùs, partes alias velociùs ciere. Similiter de motu lapidis velociore in fine quàm*

Motũ regularem & deformem quomodo pro eodem ſumat Ariſtoteles.

Motus regularis ab vniformi quomodo differat.

Generatim omnis motus eſt regularis vel irregularis ſpeciatim nõ item.

quàm in principio dicendum eſt, quippe non eodem reſpectu hæc contraria accidẽtia inſunt. Aſcribis aliquid Bevero, & tamen inſugis vulnus, ſed non cõtradicit veritati (vt ais,) nam omnis motus eſt aut regularis aut irregularis, ſi generatim hæc nomina conſideres, vt ille; ſi verò ſpeciatim diſtinguas, motus animalis, mixtus & voluntarius, excipitur. De motu dæmonum & de inſtantaneis mutationibus rerum non hîc agit Ariſt. motus enim ſolùm naturales eoſdemq; per ſe diſtinguit.

An motus differentes genere aut ſpecie continuari poſſint?
An idem mobile contrarijs motibus ſimul moveatur?

Argumenta contra primam quæſtionem.

2 Opp. *Localis motus & augmentatio ſpecie differunt (ſunt enim diverſæ ſpecies motus:) ſed localis motus, & augmentatio continuantur: ergo motus diverſi ſpecie continuari poſſunt. Minor probatur, quia acquiſitio novi loci, eſt ſemper cõnexa cum augmentatione. Cùm enim convertatur alimentum in naturam alti, indeque fiat augmentatio, loci etiam commutatio neceſſariò ſequitur. Nam quis dicet eundem eſſe locum, aut loci reſpectum in plantâ de novo ſatâ, cùm adhuc vix è terrâ eminear, & in magnam cedrum aucta?* eſt ergo continua loci mutatio cum augmentatione. *Præterea, ſi motus*

2 *diverſorum generum continuari non poſſunt, oſtende mihi, quomodo à ſtatu virilis ætatis contabeſcere videatur natura humana? videntur quidem mihi diminutio, quæ eſt in quantitate, & corruptio prævia in ſubſtantiâ, inter ſe continuari; ſiquidẽ æquis, paſſibus corruptio & diminutio hominẽ ad ſepulchrum trahunt; vnde (vt nonnulli putant) aptius definiri non poteſt diminutio, quàm continua ſeu perpetua corruptio rei. Nihil hic de nutritione, concoctione, & generatione dico, quæ quidem ſunt diverſæ ſpecies motus,*

3 *& tamen concoctio nutritionis, & generatio vtrique continuatur. Quòd ſint diverſæ ſpecies motus, medici affirmant; nam etſi omnis nutritio ſit generatio quædam, omnis tamen generatio non eſt nutritio: et quamvis concoctionem ſequatur nutritio, nutritio tamen non eſt concoctio.*

Reſp. *Omnis extenſio loci non eſt commutatio eiuſdem; fatemur eſſe in augmentatione extenſionem loci, negamus tamen eſſe alium locum; non ergo hi duo motus continuantur: neque eſt quod mireris eundem eſſe reſpectum plantulæ, ac cedri iam in immenſum auctæ; ſiquidẽ locũ non ſolum pro ſuperficie ambiente, ſed pro reſpectu & vbi acquiſito ſumit Philoſophus. Ad al-*

Locus bifariã ſumitur à philoſopho.

terum

terum argumentum aio, decretionem non esse corruptionem, sed (vt superiùs docui) acquisitionem minoris quantitatis; corruptio enim ad non ens tendit: hæ ergo ſpecies continuari non poſſunt. Poſtremò, inſtas in cognatis motibus, non penitus diverſis, ſi ordinem naturæ ſpectes; eſt enim nutritio particularis generatio, & eſt concoctionis perfectio nutritio, non ſine novâ generatione. Sed eſto, ſpecie differant (vt quidam medici docent) non tamen eſt continuatio eorum, quia interpoſita eſt quies & mora inter terminos ad quos tendunt, & à quibus eſſentiales diſtinctiones ſumunt.

Locus bifariã ſumitur à philoſopho.

Nutritio eſt particularis generatio.

Argumenta contra ſecundam quæſtionem, An idem mobile contrarijs motibus ſimul moveatur?

Opp. *Idem mobile, vt orbis Saturni, aut Iovis, aut cuiuſvis planetæ inferioris, motu diurno ab oriente in occaſum, & motu retrogrado ab occaſu in orientem ſimul movetur: ergo idem mobile contrarijs motibus ſimul movetur. Antecedens conſtat, quia raptu primi mobilis inferiores orbes in dies ſingulos ab ortu ad occaſum cientur, ſuoq; ipſorum motu ſenſim & pedetẽtim, vt muſca in rotâ plauſtri reniti untur. Ratio conſtat, quia iſti motus ſunt violentus & naturalis, adeoq; ad contrarios terminos, nempe ad ortum & occaſum ſolis. Deinceps, quid ais de paroxyſmo tertianæ febris, in quo frigus primùm invadit, & intus ſubitò ſine vlla mora & quiete furit: iſti ergo motus contrarij non ſolùm ſunt continui, ſed & idem mobile, id eſt ager miſerè afflictus inter immane frigus & flammas, eodem inſtanti languet. Nã ſi aliter ſe res habeat, oſtende inſtans in quo vtrumq; malum non ſæviat, aut oſtende duo pluria momenta, in quibus frigus deſinat, & calor vires colligat; certum eſt non citiùs mitescere frigus, quàm calor efferveſcat, imo ſimul cum frigore febrili declinante & calore ſuccreſcente conflictatur ager.*

Lib. 2. de cœl. tex. 16.

Reſp. *Breviſſimè reſpondebo iſtis argumentis, nempe contrarijs motibus nullum orbem cœleſtem agitari. Nam quamvis raptu primi mobilis inferior quiſque orbis incitetur, & renitatur proprio motu: non eſt tamen contrarietas, quia termini iſti non ſunt diſtincti niſi quoad nos, cùm eadem pars cœli vtrumq; terminum viciſſim faciat. Neq; hîc de violento motu agitur, ſed de naturali. Alterum exemplum de proxyſmo ſeu acceſſione febris nihil probat, cùm ſit quædam certa periodus vtriuſq; qualitatis, certaq; quies & ceſſatio, quam licèt ager vix ſenſerit propter tyrannidem morbi et velocitatem motus, eſt tamen ſtatus quidam, eſt etiam declinatio.*

Termini orientis & occidentis non ſunt diverſi ni. ſi reſpectu noſtri.

CAP. 5.

Vtrum { *Motus motui vt eſt fluxus, vel vt fluens forma opponatur?* / *Forma fluens ſit eiuſdem rationis cum forma terminante motum?*

REstat vt in extrema parte huius libri de contrarietate et quiete disputet Philosophus, de quibus ante obiter, nunc autem distinctè agit. Cæterùm ne nimio quasi motu defatigeris (studiose lector) cùm nihil præter motũ hi libri sequentes sonent, velociùs incitabo nunc cursum, & quæ fusiùs dicta sunt discutiam paucis. Quinq; ergo modis (vt hîc docet Arist.) motus motibus contrariari videntur; primò cùm alter ab vno termino procedat, vt motus cœli ab oriente, alter ad eundem tendat, vt motus solis ad orientem; secundò cùm vterq; à terminis contrarijs fluat, vt calefactio & frigefactio à calore & frigore; tertiò cùm vterq; ad terminos cõtrarios & repugnantes destinetur, vt sanatio & ægrotatio ad sanitatem & morbum; quartò cùm alter ab vno contrario proficiscatur vt à sanitate, alter ad oppositum eiusdem contrarij flectatur vt ad ægritudinem; quintò cùm vterq; & à contrarijs terminis incipiat, & in contrarios desinat, vt sanatio & ægrotatio: motus à contrarijs causis orti ad contraria effecta contendunt. Sed dices, quorsum est ista apud Philosophum numerosa distinctio? huc nimirum tendit, vt intelligas quinã motus propriè adinvicem opponantur. Quid multis? Contrarij motus propriè definiuntur, qui ex terminis contrarijs, aut à medijs ad contrarios fiunt. Sumitur enim contrarietas motuum præcipuè ex termino *ad quem* tendunt; sic calefactio & frigefactio, augmẽtatio & diminutio, intensio & remissio, omnes locorum mutationes sursum & deorsum contraria dicuntur, quia terminos diversos (vt ita dicam) se terminantes habent. In cæteris verò mutationibus quas à motus classe antea exclusit Arist. id est, in generatione & corruptione spectatur contrarietas ex accessu & recessu ad eundẽ terminũ, vt generatio tendens ad esse rei contraria est corruptioni quę inde recedit.

Motus motibus contrariantur quinq; modis.

1
2
3
4
5

Vsus huius distinctionis.

Contrarij motus qui sint.

Contrarietas motuũ vnde.

In generatione & corruptione contrarietas vnde.

Quæstio.

Ex hisce vnam quæstiunculam eliciam, *Vtrum motus motui opponatur vt est fluxus seu successiva acquisitio formæ, vel vt est ipsa fluens forma?* Superiùs inter fluxum & fluentem formam hoc discrimen posui, vt fluxus sit propria & formalis significatio motus, forma autem fluens impropria & materialis. Est enim fluxus *naturalis acquisitio formæ*, fluens verò forma est *ipsa inchoata, & quasi in herba succrescens forma.* Hac distinctione positâ admodum anceps non est dubitatio; quippe motus motui non vt forma, sed vt fluxus & acquisitio formæ alteri mutationi opponitur; sic enim propriè motus dicitur definiturque *actus inchoatus rei mobilis in potentia ad formam*: actus (inquam) in

Discrimen inter fluxum & fluẽtẽ formã. Motus motui opponitur, nõ vt forma, sed vt fluxus formæ.

Motus quid sit.

in potentia ad formam, non ipsa forma; quæ licèt vt cera calore naturali liquescens fluat, aut vt planta crescat; non est tamen per se motus, sed terminus eiusdem ad quem tendit. At dices, quomodo ad formam tendit motus, quam in amplexu fluentem habet? Vt mater in vtero suo embryonem seu fœtum crescentem fovet, & tamen non cessat laborare, donec infantem perfectum in lucem ediderit, ad quem movetur: ita motus in amplexu veluti suo formam pullulantẽ tenet, & tamen non quiescit donec absolutam eandem produxerit, quâ sic productâ terminatur. Natura enim in re qualibet non florem sed fructum, non inceptum opus sed perfectum, non principium sed finem quærit; medium verò naturale quærendi motus est; id est, actus: actus inquam, non perfectus qui forma dicitur, sed actus inchoatus seu fluxus formæ, & sic alij opponitur motui, quia sic propriè & per se motus est. Verũtamen observandum est, non in omnibus istis modis contrarietatis, quos posuit Arist. sic opponi & contrariari motum (generatim enim in illis de repugnantia motus agit) sed existimandum est opponi solùm in illis contrarijs quorum extrema aut media sunt positiva. Nam aliter cùm ad non ens tanquam ad terminum declinet aliquid, vt in corruptione rerũ, motus fluens forma diceretur; at potiùs forma defluens & defloreſcens, quàm fluens, vt fiat perfecta, dicitur. Hinc generatio & corruptio negantur esse motus genera, quia vel à non ente, vel ad non ens fluunt.

In quibus motibus sit oppositio.

Desiderari exempla probationis in hac quæstione non possunt; vnum vel alterum solùm proponam. Calefactio est motus contrarius frigefactioni, & dealbatio non solùm denigrationi, sed etiam mutationi cuiusque coloris medij. Medium enim comparatum cum vno extremorum rationem extremi induit, vt in fine huius cap. docet Philosophus. Sed quorsum hæc? vt intelligas per ista exempla non solùm quid sit motus propriè acceptus, scilicet fluxus non fluens forma, sed etiam quomodo alter alteri opponatur. Si enim v. gratiâ sumas calefactionem pro calore, & frigefactionẽ pro frigore; quæro An existimes hæc inter se opponi vt qualitates, vel vt motus? certè calor & frigus sunt qualitates: opponuntur ergo vt qualitates. Hinc infero, calefactionem & frigefactionem, vt sunt motus contrarij non pro formis accipi, sed pro formarum potiùs fluxu & acquisitione, quæ tamen suum nomen habet à forma seu termino ad quem tendit; vt frigefactio à frigore, calefactio à calore, quibus primariò repugnantiam acceptam ferunt. Præterea cùm calor & frigus sint ipsi termini terminantes motum, id est, tales in quibus cessat motus, quomodo motus dicuntur contrariari, cùm formis seu terminis

acquisitis omnino desinant esse motus? est enim in acquisitis terminis quies non motus, cessatio mobilis, nō progressio aut imperfectio rei. Quippe termini sunt vltimi quasi scopi ad quos in omni motu cōtendit natura: si quæ lucta aut certamen contingat, in via est, non in meta, in motu non in forma, in progressione non in perfectione rei. In via enim, motu, & progressione naturæ est sæpe aliqua contentio, quia non est actio sine passione, sed in meta, formâ & perfectione est ab omni pugnâ cessatio & quies, quę vel privatio, vel cessatio omnis motus definitur.

In terminis quies non motus.

Actio non est sine passione.

Distinctio quæstionis, Verum motus motui vt fluxus, aut vt fluens forma opponatur?

Motus sumitur vel
- Generatim, pro omni mutatione, & sic hoc loco à Philosopho non distinguitur.
- Speciatim, idque trifariam
  - 1 Pro forma naturali fluente à materiâ, & activâ potentiâ naturæ.
  - 2 Pro actu inchoato, id est, pro imperfecta progressione naturæ ad formam perfectam acquirendam.
  - Pro fluxu, qui partim ex forma fluente, partim ex actu inchoato constat; & sic alter alteri opponi dicitur; quod probatur
    - 1 A necessario, quia in omni vero motu sunt actio & passio, quę contrariantur.
    - 2 A repugnantia terminorum ad quos motus tendit.
    - 3 Ab exemplis calefactionis, & frigefactionis, aliorumq; motuum qui sunt contrarii.
    - 4 A comparatione mediorum & extremorum, in quibus motus propriè versatur, vt hic docet Philosophus.

Argumenta contra primam quæstionem.

Opp. *Sæpe antea interpretibus satis confidenter, nunc audacter ipsi Aristoteli te ipsum opponis, qui in textu planè contrariam opinionem tuæ defendit. Is enim ait omnem contrarietatem motus à contrarijs terminis* ad quos *dependere; tu autem hîc ais motū motui opponi vt est in fluxu aut formâ fluente, non in terminis ad quos tendit.*

Resp. *Nemo me rarius aut formidolosius à maiorum vestigijs flectitur; sequor tamen aliquando directiorem ad scopum viam; & si mea me opinio fallat, veniam peto abillis, à quibus invitus discedo. Hîc verò non sum contrarius Aristoteli, vt ais; nam idipsum cum illo defendo, à contrarijs nimirum terminis motus nominari contrarios. Sed attende quòd termini con-*

contrarij ſumantur duobus modis, vel vt ſunt fluentes formæ, vel vt ſunt terminantes; vtroque autem modo ſunt eiuſdem ſpecificæ rationis. Priori modo motus vt motus contrariantur, non poſteriore, quoniam motus pro formis terminantibus, in quibus ceſſat motus, non niſi impropriè capiatur.

Termini contrarii duobus modis.

Opp. *Motus nihil aliud eſt ſecundùm optimos interpretes quàm fluens forma: ergo non vt fluxus formæ, ſed vt ipſa forma fluens alteri opponitur. Antecedens ratione ſuadetur, quia fluens forma & motus ſunt vnius numero actus, idemque inchoatus; definitur enim motus actus imperfectus, & ſic etiam definitur forma fluens, quæ actus perfectus dici non poteſt, donec periodum fluendi & mouendi attigerit.*

Reſp. *Motus & forma fluens non ſunt idem actus numero, imò naturâ differunt; nam quamvis vtrumque actum inchoatum recte definias, eſt tamen eſſentiale diſcrimen, ſi rem diligenter conſideres; nam motus dicitur actus mobilis, id eſt progreſſio, forma autem actus definitur, ideſt perfectio. Iterum, per motum vehitur mobile ad formam, per formam autem quieſcit mobile. Poſtremò, motus eſt actus vel diſpoſitio; forma autem eſt actus, vt habitus diſpoſitione acquirendus aut acquiſitus. Cùm ergo motus ſit inſtrumẽtum quo acquiritur forma, & forma res acquirenda, nulla eſt vtriuſque eſſentialis confuſio. Vt ergo fructus plantæ creſcere dicitur, cùm adhuc planta herbeſcat; & tamen fructus plantæ ab accretione & nutritione (quæ ſunt motus plantæ) differt: ita à potentia & traduce materiæ fluit forma ſimul cum motu, & tamen fluens forma res eadem nõ eſt cum motu, cuius vi tandem ad perfectionem ducitur.*

Motus & forma fluens non ſunt idẽ actus numero. Diſcrimen inter motum & formam fluentẽ.

Reſp. *Nova videtur quidem hæc tua opinio & inaudita; nam neq; fluentes formæ, neq; formarum fluxus ſunt contrarij, ſed qualitates aut termini, qui ſeinvicem ſimul in eodem ſubiecto aut loco non patiuntur; quales ſunt calor, frigus, albedo, nigredo, gaudium, dolor: quæ qualitates dum ſunt in motu non ſunt contrariæ, ſed entia (vt ita dicam) incerta, planeq; imperfecta; non ſunt ergo motus vt fluxus in via contrarij: ſed vt habitus in ſtatu, ſecundùm qualitates aut terminos acquiſitos, non acquirendos.*

Reſp. *Nova opinio videtur tibi, ſed re non eſt omnino nova, ſi iterum memineris illud quod modo dixeram, nempe formam fluentem & terminantem re non differre. Vt ergo à formis terminantibus contrarijs motus contrarij dicuntur: ita à formis etiam fluentibus contrarijs, ſi contingat in mobili eſſe illarum certamen, vt ſæpe evenit. Exempli cauſâ, aër cõmutetur in ignẽ, vtriuſq; motus ſũt contrarij; ratio eſt, quia in ipſo tranſitu pugna ſiccitatis cum humiditate contingit; non in ſtatu ſed in curſu, non in fine & perfectione ſed in progreſſione naturæ; furtim enim in via vna qualitas inſidiatur alteri, & quæ vivacior eſt alterã imbecilliorẽ vincit, vnde facta eſt cõmutatio; &*

quod dico in hoc exemplo de motibus elementorum contrarijs, idipſum dico de omnibus, qui in via luctam & conflictum habent.

Diſtinctio ſecundæ quæſtionis, Vtrum forma fluens in motu ſit eiuſdem rationis cum formâ terminante motum?

Forma fluens in motu eſt eiuſdem rationis cum forma terminante motum, quod probatur

1 A ſimili, quia vt eadem eſt anima influens in grano, quæ eſt perficiens in planta: ita eadem eſt forma fluens in motu, quæ eſt in quiete motum terminans & definiens.

2 A comparatione, quia perfectum & imperfectũ non faciunt differre ſpecie, ſed forma fluens & terminans ſe habent vt perfectum & imperfectum: ergo ſpecie non differunt.

3 Ab exemplo, quia ſuccreſcens forma in ovo ſub gallina poſito, re non differt à forma pulli.

4 Ab hypotheſi, ſi.n. re differet, genere, ſpecie, aut numero differret, ſic autẽ (teſte Philoſopho) nõ differt: ergo per ſe nullo modo.

Argumenta contra ſecundam quæſtionem.

Opp. *Fluere & terminare ſunt planè contraria; ergo formæ fluentes & terminantes ſunt quoque contrariæ. Antecedens conſtat, quia fluere motum, terminare quietem reſpicit; quies autem & motus ſunt contraria; ergo fluere & terminare ſunt contraria. Argumentum tenet, quia contraria eidem non conveniunt.*

Reſp. *Fluere & terminare formaliter accepta videntur eſſe contraria, materialiter tamen pro re, quæ fluit & terminat accepta, non ſunt contraria; forma enim inchoata re à formâ perfectâ non differt; nam quamvis in motu ſenſibus non percipiatur, eſt tamen veluti in vtero concepta, eademque cum terminante. Quippe vt ſcintilla in ſilice aut ferro non cernitur, & tamen eſt eiuſdem rationis cum flamma, quæ inde naſcitur: ita forma fluens occulta in motu aut potentiâ materiæ, eadem eſt cum formâ terminante, in quam accreſcit.*

Opp. *Formæ terminantis proprium eſt definire, & eſſentialiter diſtinguere rem cuius eſt forma; ſed forma fluens, hæc officia non præſtat; ergo forma fluens & terminans non ſunt eiuſdem rationis. Antecedens conſtat in formis plantæ, bruti, et hominis, quibus res iſtæ definiuntur, & ſecundùm eſſentiam inter ſe differunt & diſtinguuntur: at quis putabit inchoatas eas formas quicquam tale præſtare, cùm adhuc res ipſæ non ſint quas definirent & diſtinguerent?*

Reſp. *Proprium quidem munus eſt formæ perfectæ definire, et eſſentialiter rem cuius eſt forma diſtinguere, quod etiam munus aliquo modo formis fluentibus convenit, non tamen adeò perfectè & completè; forma enim terminans, eſſentiam completam rei actu; forma fluens, incompletam eſſentiam potentiæ*

tentia definit & distinguit. Sed vt essentia completa & incompleta re non differunt; ita nec forma fluens & terminans re distinguuntur.

Opp. *Embryo hominis, ante certum & definitum tempus à natura, formã humanam non induit, neq; hæc forma omnino dicatur fluere, nisi velis eandem à potentia materiæ traduci & derivari; quod negat Philosophus, qui eandem divinitùs accedere præparatâ materiâ planè demõstrat. Manifestum ergo est, formam fluentem embryonis re differre à forma terminante hominis.*

Li. 2. de gener. animal. ca. 3.

Resp. *Vnum exemplum inter mille protrudis, sed in hoc non vinces; nam, etsi libenter fatear divinitùs accedere animam ratiocinatricem, eandemque præparatâ materiâ infundi, & non à potentia materiæ traduci: affirmo tamen formam embryonis eatenus non esse re diversam à forma hominis, quatenus ad illam tendit, à qua embryo nomen hominis, non plantæ, non belluæ, non lapidis habet. At dices quænam est ista opinio? Certè non nova; nam vt infusâ et vnitâ animâ rationali non sunt plures animæ in homine, sed vna sol ũ anima: ita quidem ante vnionem, cùm embryo est in motu ad formam hominis, forma illa fluens embryonis non est re diversa à forma hominis; quia est in proxima potentia & motu ad eandem; & alterius animæ pars in embryone dici non potest, quia non cessat fluere & moveri, donec ad eam pervenerit. Vt ergo radius solis transiens cum radio ignis vnum lumen facit, quamvis vnus mortalis, alter immortalis dicatur: ita forma fluens embryonis vnita cum forma hominis, non diversam sed vnam efficit.*

Anima ratiocinatrix divinitus infundi. tur præparatâ materiâ.

Forma embrionis re non differt à formâ hominis ad quam tendit.

Plures animæ non sunt in homine.

CAP. 6.

An quies motui contrarietur in termino à quo? Sunt alia dubia capitis de quibus vide plura sub fine capitis.

MOtus motui contrarius est (studiose lector) vt vides: nunc quomodo quies cum motu, quiesq; cum ipsâ quiete pugnet, pauciſſimis adverte; conclusiones huius capitis non sunt multæ. Prima est, scilicet non minùs quietem quieti quàm motum motui vbique adversari; non solùm ergo motus motui, sed etiam quies motui opponitur; eadem tamẽ ratio & species oppositionis vtriq; non conceditur, motus enim vt affirmatio, quies vt negatio cũ motu certat. Altera conclusio est, motũ quieti cõtrariari in termino *à quo*, non in termino *ad quẽ*; vt motus qui est à sanitate in ægritudinẽ cõtrariatur quieti

eti quæ eſt in ſanitate; quippe illam configit & vulnerat, morbumq; inducit, quo inducto quieſcit motus: at huic quieti motus non opponitur, quia ad eandem vt ad finem tendit. Tertia concluſio eſt, quòd quies in termino *à quo* cõtrarietur quieti in termino *ad quem*; ſiquidẽ quies in termino *ad quem* priorem quietẽ tollit. Quarta concluſio eſt, non ſolùm motum motui, motuiq; quietem, & quietem quieti cõtrariari: ſed etiam mutationem mutationis vacuitati, ſeu *immutationi* (vt veteres loquũtur) hoc enim nomen vſurpant, pro vacuitate aut priuatione mutationis.

At (dices) quorſum hoc addit Philoſophus, cum omnis motus ſit mutatio? Quamvis omnis motus ſit mutatio, omnis tamẽ mutatio nõ eſt motus, vt in generatione & corruptione, cunctiſq; mutationibus inſtantaneis manifeſtè conſtat, de quibus ſatis copioſè ſuprà. At quomodo eſt mutatio *immutationi* (vt aiunt) contraria? quia in mutatione eſt rei quodammodo motus, in *immutatione* verò ſeu vacuitate quies. Quid? an vacuitates mutationis (quas *immutationes* vocant) ſunt contrariæ? Sunt; quo (quęſo) nomine? non eo quidẽ quo motus motui in terminis poſitivis, ſed in terminis diſparatis & contradictorijs. Vt ergo quies eſt privatio motus: ita mutationis vacuitas, nomen quietis reſpectu mutationis obtinet, & ſimiliter huic repugnat oppoſiturque.

Sed hîc ſuboriuntur quędam in textu dubia, quorum primum eſt, *Vtrum violentum & naturale in omni genere motus & mutationis reperiantur*? Vt propoſitam controverſiam diluat Philoſophus, ait violentum id eſſe *quod eſt præter aut contra naturam, cuius movens eſt extra ſe*. Hoc poſito, reſpondet dari non ſolùm in lationibus, ſed etiam in cæteris generibus mutationis, vt aliquando naturales, aliquando violentæ dicantur: quod exemplis patefacit, primumq; in generationibus ait, quaſdam eſſe fatales ſeu naturales, cùm ordo à naturâ conſtitutus ſervetur; alias vero eſſe violentas, quales ſunt generationes ranarum & ſerpentum, qui artificio aliquo procreantur; aut intempeſtiva roſarum & fructuum productio, qualem ſępe in Anglia (hyeme ſæviente) videmus. Sed dices, quomodo corruptio dici poteſt naturalis, quam Ariſt. 2. de Cœlo cap. 6. contra naturam definit eſſe? Imò (quod magis eſt) ipſam ſenectutem illic omneſque affectus, qui trahunt ad interitum, per vim fieri apertè demonſtrat. Solvetur hoc dubium, ſi dicas illîc nomen violenti communiter ſumi, pro omni declinatione quę perniciem tandem minetur ſubiecti, quod ad ſe tuendum ingenitam vim & propenſionem habet. Veruntamen hoc non impedit quo minùs corrumpi hominem naturaliter dicamus,

Violentum quid.

Generationes naturales. Violentæ.

Senectus violenta.

mus, cum ſenio confectus ab arbore vitæ, vt folium in hyeme aut fructus maturus in autumno cadat. Res iſta non eſt difficilis cognitu, ſi impenſè attendas & obſerves naturæ ordinem & leges in augmento & decremento hominum, plantarum, & belluarum, quibus (vt ita dicam) in infantia & iuvẽtute duplicem calorẽ natura concedit; idq; ob duplicem cauſam, nutritionem ſcilicet & augmentationem: nutriuntur ergo ſemper quam diu vivant, at augmentantur ad certam periodum, quam & conſiſtentem ætatem ſeu ſtatum accretionis medici ſapienter vocant. Hinc autumnus ſequitur, eminetque hyems & occaſus vitę, cùm defluentis humidi materiam reſarcire nõ poſſit natura. Languente enim tum calore naturali minùs reparantur vitales ſpiritus, ſenſimq; decreſcunt & labuntur. Cùm ergo ſic ordo naturæ, gradus & modus ſerventur, decretio vocatur naturalis, naturalis quoque corruptio; quia vita cum morte aut ſubitò aut ſine ſenſu commutatur.

Calor naturalis in infantia & iuventute duplex, ideque ob duas cauſas.

Nutritio per totam vitam, augmentatio ad certam periodum.

Corruptio quomodo naturalis.

Immorandum non eſt in iſtis. Alterationes ſimiliter hîc docet Philoſophus, violẽtas & naturales eſſe; naturales (exempli cauſâ) ſi convaleſcant ægroti in criticis diebus, in quibus plerũq; natura vitæ aut mortis ſignum aliquod medico ſapienti, quaſi digito ſuo demonſtrat. Si enim prevaleat natura, aut per concoctionẽ vrinę, aut per ſudorẽ, aut per evacuationem aliquam ſanguinis, vel alterius humoris infeſti, futurum ſtatum ægrotantis indicat. Plura de hac re vide apud Galenũ li. de Criſibus; nunc verò ſi alio modo quàm vi naturæ fiant, violentæ & non naturales à Philoſopho dicuntur; vt ſi quis ab equo lapſus apoſtema intus in corpore putridum diſrumpat, maximoq; periculo vitæ immiuente ſic liberetur. Sed attende, nomen violenti fuſiore modo hîc capi quã in 3. Ethic. Nam violentam illam accretionẽ hoc loco nominat, qua quis (vberiore victu ſaginatus) vltra modum accreſcit, ſicut multi pueri voraciores ſolent. Sed cavendum eſt ab epulis; *ciborum enim helluones ſæpe & ſubitò ſuffocantur*. Nam vt ingenti viridioris ligni cumulo adiecto ignis potiùs extinguitur quàm inflammatur: ſic vita ingurgitatione ciborum frequentiũ opprimitur quàm conſervatur.

Violentæ.

Vides nunc (doctiſſime lector) quomodo violentũ & naturale omni generi motus mutationiſq; cõveniant, & de cõtrarietate nõ dubitas, cũ in cõmutatione loci ſurſũ & deorſũ corpus moveri cernas, ſive naturali vi ſive violẽto impetu motus localis fiat; quippe motus ignis ſurſum eſt naturaliter contrarius motui terræ deorſum: & ſi ignis deorſum & terra vi ſurſum volet, contrarius eſt quoq; iſte motus ſcilicet violenter. Similiter eſt quies in loco ſupero, contraria quieti in lo-

Dubium primum.

co infimo, ſive internam vim motricem rei, ſive externum impetũ cogentem fortioris ſpectes.

Quòd quies violenta generetur.

Quòd non generetur.

Dubia quæ ſequuntur magni momenti non ſunt, attingam igitur verbo. Primum eſt, *Vtrum quies violenta generetur?* in vtramq; partem arguit Philoſophus, affirmativè hoc modo; omne ens quod habet eſse poſt non eſſe generatur, ſed quies violenta habet eſſe poſt non eſſe: ergo quies violenta generatur. Negativè vero ſic: ſi motu violento generetur quies, motus violentus eſſet propter quietem, velociorque in fine quàm in principio exiſteret; ſed in motu violento contrarium contingit; motu ergo violento non generatur quies. Dubium hoc non ſolvit Philoſophus, vt ait Auerroes; at Simplicius affirmat tacitè inſinuari ſolutionem, cùm dicat in textu motum ſolũ naturalẽ, non violentũ viam eſse ad ſtatum ſeu quietem; motus enim naturalis propriè ad quietem tendit non violentus. Nam vt lapis vi forti in altum emiſſus, & fortè in ſublimi retentus, neque naturaliter moveri ad hunc ſtatũ, neq; propriè in loco ſuo quieſcere dicatur: ita ſanè de omni motu violento dicendum eſt, eundem nimirum nec ſemitam naturæ in progreſſione, nec portum quietis in perfectione vnquam invenire: non eſt ergo motus violentus progreſſus ad quietẽ, ſed ſolũ naturalis ille qui nativo impetu ad formam tendit.

Dub. 2.

Alterum dubium quod movetur anteà diſſolvitur, *Vtrum* ſcilicet *quies motui in termino à quo cõtrarietur?* videtur (inquit Philoſophus) quòd ſic non opponatur, quoniam mobile dum movetur, aliquid ſemper illius habet à quo movetur: ſi ergo quies motui contrarietur in termino *à quo*, ſequetur contraria ſimul ineſſe. Verùm ſolvit hunc nodum, demõſtrando quietem motui ſimpliciter non contrariari. Si ergo inchoatè ſecundùm formam fluentem in eodem mobili reperiantur, non eſt abſurdum; nam vt retuſæ & remiſſæ qualitates elementorum ſimul eſse poſſunt in vno mixto: ita in eodem mobili motus & quies, ſi quies pro forma fluente intelligatur. Reliqua quę ſequũtur in textu de cõparatione motus & quietis, Ariſtotelis acumen non ſapiunt. Sunt qui exiſtiment ex Theophraſti cõmentarijs in textum irrepſiſſe; libenter igitur omitto, ne aut plumbum cum auro coniungere, aut crãbem bis coctam apponere omnino videar.

Cur reliqua in textu prætermittat.

Diſtinctio quæſtionis, Vtrum quies motui contrarietur in termino *à quo*?

Qui-

1 Propriè, & ſic nihil aliud eſt quã privatio motus in ſubiecto apto nato ad motum, & ſic opponitur motui ſaltem privativè, idque potiùs in termino *ad quẽ*, quàm in termino *à quo*; nam quamvis in hoc incipiat, vis tamen privationis non cernitur, donec mobile novâ formâ deveſtiatur.

Quies accipitur bifariam.

2 Communiter ſeu impropriè, & ſic eſt forma ſub qua quieſcit mobile, & hoc modo videtur Philoſophus nomen quietis in textu accipere, cùm dicat motum quieti repugnare in termino *à quo*, & nõ in termino *ad quem*: & etiam cùm doceat quietem in illo termino quieti in hoc contrariari. Summatim quæſtionem ſic diſſolvo, quòd motus, vt eſt fluxus formæ, & quies, vt eſt terminatio ſeu ceſſatio motus, opponantur privativè: vt autẽ motus eſt forma fluens, & quies forma acquiſita, ſic quidem opponuntur aliquando vt adverſa, vtroque tamen modo in termino *à quo*, vel inchoatè vel abſolutè vt aiunt. Rationes apertæ ſunt in expoſitione, quas idcirco non repetam.

Argumenta contra quæſtionem.

Opp. *Vnum vni ſolùm contrariatur, vt in Topicis docet Philoſophus; ſed motus motui opponitur: ergo motus quieti non contrariatur, vel in termino* à quo *vel in termino* ad quem.

Reſp. *Vnum vni ſolum contrariatur in adverſis ſub ratione extremi; nã ſic medium participationis aut abnegationis, comparatum cum vno extremorum, vim ſemper extremi induit.*

Opp. *Non eſt quies omnino in termino* à quo: *ergo quies non opponitur motui in termino* à quo. *Antecedens probatur, quoniam in termino* à quo, *naturalis curſus & motus incipit: non eſt ergo quies in illo. Præterea, diſertis verbis docet Ariſtoteles, quieſcere ſolum naturam in fine, ideſt in termino* ad quem, *non in principio, ideſt in termino* à quo *fluit motus. Poſtremò, terminus* à quo *eſt ens reſpectu motus imperfectum, quia ab illo ad alium perfectiorem natura per motum tendit, ſicut ab ovo ad pullũ, ab embryone ad hominem: at in imperfecto non eſt quies, in portu & formâ ad quam tendit, natura quieſcit; nam ſemper agit propter finem, id eſt propter formam, vt multi aiunt. Non eſt ergo in termino* à quo *quies, & ex conſequenti quies motui in illo termino non opponitur.*

Reſp. *Eſt quies in termino* à quo, *nam aliter Ariſt. quietem quieti in terminis non oppoſuiſſet; quamvis ergo motus incipiat à termino* à quo, *quies tamen in illo termino reſidere poteſt, ſive pro forma mobilis, ſive pro privatione formæ iam defluentis ſumatur. Licèt ergo Ariſtoteles dicat, ſolùm quieſcere rem naturalem in termino* ad quem, *intelligit perfectivè non inchoativè*

Res naturalis quiescit in termino *ad quem* perfectivè, inchoative in termino *à quo*

Terminus à quo interdum perfectior termino ad quē.

tivè vt aiunt; est enim perfecta quies in termino ad quem, *mora etiam est aliqua in termino* à quo, *qua mora rectè quies definiri potest. Postremò terminum* à quo *non semper imperfectum esse dicimus, si naturam spectes; imò nonnunquā perfectior est termino* ad quem, *vt in corruptione terminus* à quo *est homo, terminus* ad quem *non homo. Similiter in diminutione terminus* à quo *est quantitas, terminus autem* ad quem *quedam corruptio quantitatis. Nonnulli huic argumento respondent, quòd quies hoc loco pro forma terminante sumatur, & tamen rectè dicatur opponi motui in termino* à quo, *quia eundum incipientem in eodem termino claudit; sed priorem responsionem magis nunc equidem probo.*

Opp. *Motus sumitur pro forma fluente, si ergo quies sit forma, quomodo motus quieti opponatur non video, nisi idem sibi opponatur, id est forma formæ; nam quies est forma (vt docet Philosophus) & etiam motus est forma, vterq; actus ipsius mobilis.*

Forma fluens bifariam dicitur.

Resp. *Fallaciter nobiscum agis; distinguo igitur, formam fluentem sumi duobus modis, vel pro forma mobilis à qua incipit motus, vel pro forma terminante ad quam tendit. At dices hāc formā terminantē motum non fluere. Erras, nā naturalis cùm sit in potentia materia delituit, ex qua vi naturæ agentis educitur & fluit; neque est hoc absurdum vt duæ formæ hoc modo insint; vna actu quæ per motum desinit, altera potentiâ ad quam tendit mobilis natura. Neque est alienum à ratione vt motus vterq; opponatur alteri in termino* à quo *actu incipit, alter in termino in quem desinit. Præterea, motus nō propriè pro forma (sed pro fluxu formæ, vt in 4. Physicorum docuimus) accipitur.*

Opp. *Quies est contraria motui in termino* ad quem: *ergo non est opposita in termino* à quo. *Antecedens probatur, quoniam quies in termino* ad quem *motum præcedentem tollit. Argumentum tenet, quia contrariorum contraria est ratio: sed termini & quietes terminorum sunt ad se invicem contraria: ergo si quies in termino* ad quem *sit contraria motui, quies in termino* à quo *non erit.*

Resp. *Vt duo extrema non solùm inter se pugnant, sed etiam medio vtrâque ex parte opponūtur: ita termini* à quo *&* ad quem, *adeoq; eorum quietes motui contrariantur; quoniā motus mediastinum locum inter vtrumque tenet. Si ergo cum hac vel illa extremorum quies comparetur, rationem contrarij subit.*

Opp. *Quies propriè definitur privatio motus: ergo motui in termino* à quo *non opponitur. Ratio tenet, quoniam ab illa quiete potiùs incipit motus quàm cessat.*

Resp. *Vt motus bifariam capitur, aut formaliter & propriè pro fluxu formæ, aut materialiter & impropriè pro ipsa formâ fluente, sensim acquisitâ*

ſitâ: ita quies propriè & formaliter accepta eſt privatio, impropriè & materialiter ſumpta eſt ipſa forma ſub qua quieſcit mobile. Iterum, cùm privatio ſit forma habita vel habenda (vt in primo Phyſic. docet Philoſophus) quies vt eſt privatio formæ iam habitæ, declinantis, eſt oppoſita motui, quia in ea eſt aliqua commoratio.

Quies propriè & formaliter ſumpta privatio, impropriè & materialiter forma.

Argumenta in dubium 1. An quies quieti opponatur?

Opp. *Nulla privatio privationi opponitur; ſed omnis quies eſt privatio: ergo nulla quies quieti opponitur. Maior conſtat, quia omnis privatio eſt negatio; ſed nulla negatio negationi opponitur; ergo nulla privatio privationi opponitur. Minor ex definitione propriâ privationis petitur.*

Reſp. *Quies ſumitur duobus modis (vt ante docuimus) vel propriè, vt eſt privatio in ſubiecto apto nato ad motum, & ſic non opponitur alteri privationi, quia vtraq; eſt negatio: vel communiter vt eſt forma, & ſic opponitur, quippe forma à quâ motus incipit forma in quã deſinit opponitur. Sunt enim contrarij termini, quoniam motus eſt à contrario in contrarium.*

Opp. *Quæ non pugnant in eodem ſubiecto capaci vtriuſq; non ſunt contraria; ſed quietes duæ non pugnant in eodem ſubiecto: ergo quietes non ſunt contrariæ. Maior eſt Ariſtotelis in Poſtprædicamẽtis, cap. de Oppoſitis, vbi legem hanc tradit contrariorum. Minor probatur, quia quietes nec agunt nec patiuntur. Quippe ſi agerent eſſet in illis motus: at non eſt motus in illis, quia ſemper in illis ceſſat & quieſcit motus. Præterea, fieri non poteſt vt vnum ſubiectum ſit capax duarum quietum, cùm quietes hoc loco pro duabus formis oppoſitis ſumantur: at res vna duas formas habere non poteſt. Deinceps, ſi nullum ſubiectum ſit vtriuſq; quietis, erit ipſum mobile; at mobile id dicitur quod ſemper in motu eſt, non in quiete: fruſtra ergo dicitur in textu quietem (ſub quâ quieſcit mobile) alteri quieti repugnare. Poſtremò, ſi quies ſumatur pro forma, & omnis forma ſit perfectio rei, & perfectio rationem finis habeat, & in finem non ſit oppoſitio; ſequetur quietem quieti non opponi: nam in oppoſitione non eſt perfectio, ſed contentio & certamen rerum.* 1 2 3 4

Reſp. *Si quietes ſumantur pro oppoſitis formis in eodem ſubiecto capaci vtriuſq;, pugnare poſſunt; nam vt remiſſæ qualitates elementorum certant in mixto donec vna multis gradibus prædominetur alijs: ita duæ quietes, id eſt formæ à quâ & ad quam luctantur in mobili, donec illa ab hâc per motum ſuperetur. At non agunt (vt ais) non patiuntur quietes; nam agere & pati arguunt motum, non quietem. Reſpondeo agere & pati (ſi pro formis eaſdem ſumas) imo etiam ſi pro privatione ſumatur quies, eſt quidẽ in ea quadã (vt ita dicã) actio per accidẽs, nempe per motum. In ſecundo argumento ſophiſtam agis; nam mutat ſuppoſitionem, nomenq; formæ* 1 2

æquivocè accipis. Dico igitur duas formas unius rei esse non posse essentiales, accidentiales verò in remisso gradu posse. Non absimile est tertium illud argumentum quod ab æquivocatione mobilis subiecti petis, quod mobile dicitur subiectum primario respectu motus, cuius propria sedes est: dicitur etiam subiectum quietis perfectivè, quia ad illam ut ad finem tendit. Quod in postremo loco addis omnem formam esse perfectionem, falsum est, nisi subiectū sub illa maneat; secus termino à quo motus incipit mobile non manet: aliam enim formam aucupatur.

3

4

Argumenta in dubium 2. An quies in sanitate contrarietur quieti in ægritudine?

Opp. *Docuisti modò per quietem intelligi formam: ergo cùm in textu doceat Philosophus quietem in sanitate esse contrariā quieti in ægritudine, intelligi debet ac si dixisset, sanitatem & ægritudinē esse cōtraria. Nā ba sunt formæ in quibus motus cessat. Sed utcunque, sic contra Aristotelem urgeo; primùm quòd non sit quies in ægritudine, quæ est intemperies præter naturam, qua lædit actio naturalis; est ergo in ea labor, & dolor potiùs quàm quies, languor & declinatio quàm status & conservatio naturæ. Tum si concedatur esse in ægritudine quietem, non est contraria quieti in sanitate, quia solùm secundum intensionem & remissionem gradus hæc ab illa differt. Postremò, in neutro corpore sunt ambæ quietes simul (tale enim corpus est partim sanum partim ægrotum) non sunt ergo hæ duæ quietes contrariæ; nam contrariæ ea sunt quæ mutuo se expellunt.*

1

2

3

4

Resp. *Docui modò per quietem intelligi formam, sed non simpliciter; est enim alia eademque duplex significatio quietis, vel ut sit qualiscunque cessatio mobilis, vel ut sit privatio motus: nō ergo nego quin sint in sanitate & ægritudine duæ quietes, quarum altera inchoatio motus, altera perfectio mobilis dicatur, utraque autem quies, quia in utraque ad tempus mobile & motus cessant. Sed dicis in ægritudine esse laborem non quietem. Insidiosè hîc cavillaris; nam etsi concedam in ægritudine esse languorem respectu ægrotantis, affirmo tamen esse quietem respectu humoris tendentis ad illum sitopum & formam in qua terminatur; sic mors ipsa quies rectè nominari potest. Neque est (ut ais) solùm intensio & remissio in duplici hac quiete, quia ut extrema differunt; veruntamen si esses, non tamen sequeretur quin esset contraria, quia (ut ante docuimus) in intensione & remissione qualitatum est satis efficax ad motum repugnantia. Quod in postremo loco addis, de vnita duplici hac quiete in corpore neutro, ratione videris non acquiescere; nam primùm Arist. negat esse aliquod medium inter morbum & valetudinem: verùm si idipsum concedam, nego tamen*

1

2

In ægritudine quomodo quo modo quies.

3

4

veram-

vtramque quietem in illa extensè (vt aiunt) inesse: solùm enim inest illa quies cuius temperies prædominatur.

Argumenta contra dubium 3. An in omni specie motus naturale & violentum opponantur? id est, An sit generatio non solùm naturalis, sed violenta? similiter, An sit corruptio naturalis & violenta? & sic de cæteris.

Opp. *Natura est principium omnis motus: ergo nullus motus est violentus. Antecedens ex definitione naturæ patet. Ratio sequitur, quia qualis est causa talis est effectus: naturâ ergo existente causâ omnis motus, fieri non potest vt motus ab illa fluens sit violentus & contra naturam. Præterea, ostende vllam generationem aut augmentationem violentã esse; ostende (inquam) quomodo illud dicatur violentum, in quo causa movens sit interna, visque nulla externa vrgeat; sed omnis generatio talis est: ergo nulla generatio est violenta. Deinceps, miror in tertio loco quid sibi velit Philosophus, vbi dicat corruptionem aliquam esse naturalem, cùm perniciem & interitum, tanquã anguem odiosum fugiat, imo corruptio omnis violenta sit; configit enim naturam, formam naturalem delet, ad non ens rem omnem naturalem trahit. Postremò, quid aliud est decretio rerum quàm tabes naturæ in illis? quid aliud remissio qualitatum quàm quædam à statu suæ perfectionis occasus præcipitatio? qui motus omni modo violenti, non naturales dicuntur: corruptio ergo, diminutio, nutritionis defectio, remissio qualitatum, sunt motus violenti omni modo, nulloque modo naturales. Vnde concludo, naturale & violentum non esse in omni specie motionis.* 1 2 3 4

Resp. *Natura est quidem principium omnis motus naturalis non violenti; mitis enim est motus naturæ: si verò præter cursum naturæ contingat, immitis, infestus, & violentus dicitur. Sed vt mater aliquando ex falsa conceptione mõstrum aut molẽ deformem parit: ità natura externâ aliquando causa aut impulsa aut impedita violentum motum gignit. Sed vt mater proprie non dicitur naturalis causa monstri: ita natura per se & vi suâ dici non potest principium motus violenti, qui semper externam causam ferocius solito trahentem, vehentem, aut impellentem habet. Petis in secundo loco quomodo vlla generatio aut augmentatio sit violenta, cùm & generationis & augmentationis sint solùm causæ internæ? Respondeo, internas solùm non esse causas, nam multa vi artis non minùs quàm vi naturæ generantur, vt rosa aliique flores in hyeme. Similiter de accretione dico, vt puer vltrà modum helluo ciborum plus iusto crescat, talis generatio talisque accretio violenta* 1 Natura aliquando causã externâ impellente violẽtũ motũ gignit. 2 Generationis non sunt solũ internæ causæ.

violenta dicuntur. At quæris quomodo corruptio dicatur naturalis, cùm sit infesta naturæ? Est quidem omnis corruptio infesta naturæ huic vel illi, non autem vniuersali; quia corruptio vnius est generatio alterius, et vicissim ex vtriusque est conservatio totius. Vt ergo casus foliorum in hyeme, deficiente influentiâ solis, humidoque nativo diminuto, habetur naturalis; ita est occasus interitusque rerũ, si impetu & procellâ furentis externæ causæ non fiat. Idem de diminutione quantitatis & remissione qualitatis dico; non ergo rectè tabem aut præcipitem ruinam appellas, quia in tabe est violenta causa vt febris in naturali diminutione non est. (& sic si fiat diminutio est quidem violenta) sed in naturali diminutione talis causa non existit, sed sola levis defectio & declinatio naturæ, cùm oleum vitale & ardens lucerna naturæ deficiat. Quid multis? Duo in omni specie motus spectanda sunt, fatalis ordo seu nexus causarum naturalium, & sic omnes mutationes in omni specie motus sunt naturales; aut accessio & impetus aliarum causarum, & sic habentur violetæ, vt in pilorum, ranarum, plantarum artificiali generatione & accretione, ante tempus definitum à naturâ constat.

Corruptio infesta naturę particulari non vniversali.

4

In tabe est violenta causa vt febris in naturali diminutione non est.

Argumenta in dub. An in Critico die sit maxima quies morbi, vt Philosophus hoc loco insinuat?

Opp. Digredi videtur Philosophus cùm de crisi agat; sed ad rẽ. In critico die est acerrimus conflictus inter morbũ & naturam: ergo in eo die non est maxima quies. Hoc nomen crisis à foro translatum est, in quo, vt inter accusantem & accusatum est atrocissima pugna, vnusque tandem vincit, alter superatur: ita quidem in crisi & iudicio, morbus & natura communis atrociter certant, vt æger subinde à perito medico de morte aut vitâ sententiam expectet. Fallitur ergo Arist. qui in die belli pacem, in die persculi maximam quietem, in die mortis vitam & portum emergere & immoiere censeat.

Resp. Non digreditur omnino Philosophus cum de crisi agat, sed luculenter hoc exemplo ostendit, quomodo alteratio nunc naturalis, nunc violenta fiat. Respondeo igitur argumento, primòque definio crisim esse subitam & præcipitem in morbo mutationem, qua mutatio quatuor fieri solet modis; quippe ægri in critico die subitò à morbo liberantur, aut miram in melius alterationem sentiunt, aut moriuntur subitò, aut longè deteriores evadunt, donec labefactata natura concidat. Ex hac distinctione constat, maximam esse quietem in crisi si primum & proximum membrum distinctionis consideres, in quo dicitur ægros nonnunquam in critico die subitò à morbo liberari. Hæc enim est propria crisis, maximaque quies, cùm natura hoste devicto sana evadit

Crisis quid? Crisis quadruplex.

dit. *Vt ergo nauta fluctibus & procellis diu iactatus, in ipso littore sæpe naufragio facto perit, sæpe verò sapienter gubernatâ naui triumphat in portu: ita ager diu multumque sæviente morbo vulneratus, nonnunquâ in critico die concidit aut declinat, nonnunquam prævalente naturâ salvus evadit, & sic quies maxima in ipsa crisi dieque indiciario habetur. Sed (dices) quid est hic criticus dies? quot sunt? quomodo cognoscuntur? Atlantis onus mihi imponis si dicerem, mitto te ad Galen. li. de Crisibus, qui te docebit peritissimè crisim citiùs tardiùsque evenire pro ratione morborum, quorum alij sunt acuti, alij graves et lenti: acuti suos gradus habent, vt alij peracuti, alij perperacuti id est vehementissimi dicantur, qui plerumque in 3°. die suam crisim habent. Hactenus de hoc exemplo alterationis. Notandum nunc est (vt concludam) esse in alteratione, vt in alia omni specie, & naturalem & violentam communicationem rerum. Notandum etiam insuper est, naturale hoc loco sumi pro conveniente illo motu, qui secundùm communem ordinem & cursum natura fit: violentum autem pro eo, qui leges ipsius naturæ non omni ex parte servat, sed nunc vim, nunc artem, semper externam aliquam causam præter naturam spectat.*

Morborum diuisio.

Naturale quid sit.

Violẽtũ quid.

Argumenta in dubium, An mobile semper quiescat in termino reflexionis?

Opp. *Videtur Philosophus & hîc & in 8. Physic. defendere omne mobile in termino reflexionis suæ quiescere; sed error est (meâ quidẽ opinione) quod sic ab exemplis probo. Si mola gravissima deorsum tẽdat, & pila sursum proiecta sit, obvia pila subitò reflectitur, & in termino reflexionis omnino non quiescit. Similis est ratio si funiculo saxum in ædificatione pyramidis sursum trahatur, & subitò disrupto fune idipsum cadat, nulla in termino reflexionis (vt vides) est mora, quies omnino nulla. Si verò vllam esse putes, ostende quomodo? An ab aëre qui non impedit? An ab impresso impetu, qui fracto funiculo iã cessavit? Sexcenta sunt talia exempla de pilâ proiectâ in terram, & à terra sine quiete reflexâ; de musca reptante in altum per lanceam, & subito pulsâ, in quibus omnibus est terminus reflexionis, quies verò nulla, nulla cessatio à motu.*

Motus reflexi qui.

Resp. *Primùm obseruandum est, quòd motus reflexi dicantur, quorum terminus* à quo *vnius est, terminus* ad quẽ *alterius. Deinceps, animadvertendum est duplex esse punctum reflexionis, naturale & violentum. Naturale est ad quod mobile movetur naturaliter, vel à quo naturæ vi reflectitur: violentum à quo reflectitur contra naturam. His positis respondeo, non requiri omnino vt mobile in puncto reflexionis violento quiescat. Concedo igitur hæc omnia tua argumenta, & exempla probo, quippe de motu violento non de naturali sunt, hîc verò propriè de motu naturali agitur, in cuius reflexu*

punctum reflexionis naturale, violentum.

Mobile non requiescit in puncto violento.

quadam mora & quies ineſt. Habes (ſtudioſe lector) minutulas quæſtiones à me obiter breviter q; diſcuſſas, in quibus ſolum propino tibi quaſi lac ex vberibus philoſophiæ, quo guſtato ſolidiora deſideres; ſed ſi impenſè adverteris, vt fibræ non minùs nutriunt & conſervant plantam quàm ipſa radix, cuius ſunt partes: ita hæ de rebus levioribus ingenioſæ quæſtiones non minùs ingenium humanum ſale philoſophiæ condiunt, quàm magna myſteria in quibus vitæ ſapientia lucet. Imo nonnunquam in rebus neglectis, quæ videntur minimi aut nullius ferè momenti, potentia & maieſtas Dei maximè cernuntur. Concludã omnia. Non eſt vera quies in hac vitâ, vñ motus ſemper motui, motus quieti, imo etiam & quies quieti opponitur. Sola quies eſt in vitâ futurâ (ſola inquam) quies ibi eſt, vbi non eſt motus; prima cauſa ſempiterna quies eſt, portuſq; quietis, ad quem in via omniq; motu, dicta, facta, cogitata humana tenderent. O CHRISTE IESV SIS MEA SALVS, SIS MEA SOLA QVIES!

Non eſt vera quies in hac vita.

Finis quinti libri Phyſicorum.

CAP.

CAP. 1.

An indivisibile sit ens rei actu positivum in continuo?

MIrabere fortassis (erudite lector) idq; non sine causa, quorsum Arist. tot libros de motu scripserit? periodo & portu nunc opus est, ne vt corpus nimis longũ stadium aut iter currendo: ita animus nimis magnum volumẽ de motu legẽdo vsq; defatigetur. Sed verte mecum folium, & id non esse longum agnoscas, quod vberimum fructum tandem pollicetur. Agnosco equidẽ in alijs libris multa de motu tradita esse præcepta, sed ea communia sunt obiterq; tractata, vt axiomata naturæ, temporis, loci, infiniti, & vacui (de quibus præcipuè in illis agitur) accuratiùs intelligantur. Nunc autem cum motus sit ipse quasi pulsus vel potiùs vitalis spiritus naturę, cuius vi in omni opere suo & effectu vivat: non est quòd mireris, si, vt Galenus de pulsu, spiritu, & vita plures libros scripserit: ita Aristot. plures de motu nunc scribat, in quo pulsus, spiritus, & vita naturæ insunt. In his ergo libris sequentibus, ea quæ ad motum spectant seorsim & vberiùs tractantur.

Cur Arist. tot de Motu libros scripserit.

Motus pulsus est, vel potiùs vitalis spiritus Naturæ.

Hic vero liber in quatuor distinguitur partes, in quarũ prima motum ex partibus divisibilibus constare docet, contra eos qui atomos & corpora insectilia invexere; in secunda parte quot modis secari potest motus, demonstrat; in tertia divisionem quietis explicat; in quarta Zenonis & aliorum adversa argumenta dissoluit. Axiòma generale primi capitis est, nullum scilicet continuum ex partibus coalescere individuis; quod ostendit in linea, tempore, & motu. In linea hoc modo; si linea (inquit) ex individuis punctis conficeretur, puncta illa essent continua vel contigua, vel deinceps; sed puncta non sunt continua, contigua, vel deinceps; ergo linea ex individuis nõ constat. Assumptio probatur, quia cõtinua sunt quorũ extrema existunt vnũ,

Synopsis huius 6. Libri.

Nullum continuum componitur ex Indivisibilibus.

Physic. lib. 5. cap. 3.

contigua sunt quorum extrema sunt simul, *deinceps* sequuntur quorum nihil est medium eiusdem rationis: sed punctorum omnino non sunt extrema, neque semvicem puncta vllo vnquam modo tangunt, neque sine medio eiusdem generis existunt; quippe inter duo puncta semper intercedit linea: puncta ergo non sunt continua, contigua non sunt, nec deinceps consequentia. Præterea, quoniam vnum quodque ex his constat in quæ dividitur, divisioque continui sit semper in partes divisibiles, vt antè probatur; fieri non potest vt ex individuis constet. Eadē (inquit Philosophus) est ratio magnitudinis, temporis, & motus q[uo]d ex punctis illis individuis coalescere non possunt. Causa est, quia nec magnitudo, nec tempus, nec motus, quorum partes omnes & singulæ sunt continuæ, possint in̄ indivisibili vnquam moveri. Divisio enim continui semper successionem postulat, successio autem cum instanti & indivisibili nihil commercij habet. Exempli causâ, sint in Zodiaco, aut æquatore, aut in alio quocunque circulo cœli puncta individua; quæro an in illis fiat motus? Si dicas motum fieri, concludo motum non esse divisibilem, quoniam in indivisibili fiat. Exempla Aristotelis in textu difficiliora sunt, quia literis, primisq; elemētis, tanquam notis incertis designātur: vt si A, B, C, verbi causâ *tria instātia* in stadio percurrēdo ponātur, fieri (inquit Philosophus) nō potest vt in A, B, C, sit vllus omnino mot⁹, quia mot⁹ requirit tēpus, tēpus requirit cōtinuationē motus, continuatio motus requirit successionē partis, successio partis divisionē mobilis, divisio mobilis nullo modo in ictu oculi aut instāti ad terminum suum & quietem transit. Non ergo vel magnitudo, vel tempus, vel motus, vel aliud quodvis continuū ex indivisibilibus cōstat, neq; in hisce vlla effecta ad instās fiūt. Factū autem & mutatum iri non negamus; cùm rerū faciendarum tempus, factarum, verò instans mensura dicatur. Quid multis? Cùm nihil sit dictum de communi ratione motus quod non sit dictum priùs, foliis luxuriantis olivæ divulsis, oleum subtile tantùm, atq; ad vsum studentium accomodatum exprimam.

Huius lib. c. 1. text. 4.

Rerū faciēdarum Tempus, Rerum factarum Instans. mensura dicitur.

Et quoniam toties in hoc capite in geminatur hoc verbū *indivisibile*, nec non sæpe vrgetur illud axiōma philosophorum; *nullum* scilicet *continuū ex indivisibili posse constare*, quæstionem hanc moveo, *An indivisibile sit ens rei actu positivum*? Acris quidem est de hac quæstione Nominalium & Realium (vt aiunt) philosophorum contentio; nam illi indivisibile ens rei esse negant, hi verò pertinaciter affirmant. Sunt autem alij Metij Suffetij, qui sub neutro vexillo pugnent. Quid? inquit Nominalis, estne indivisibile ens rei? esse

Nominales. Reales Neutri.

Rea-

Realis ait. Age ergo, si sit, ostende subiectum aliquod adæquatum. i. substantiam indivisibilem in qua contineatur; at substantia nulla est indivisibilis; nullum ergo indivisibile ens rei positivum dicitur. Præterea, quid aliud est punctum in linea, quàm negatio vlterioris longitudinis? quid aliud punctum in tempore, quàm negatio durationis, vt Ochamus in tractatu de sacra Eucharistia docet? at negatio non est ens rei actu positivum; non est ergo indivisibile ens actu positivum. Insuper indivisibilis contemplatio tota Mathematica est; imaginamur enim in linea puncta, in superficie lineas, in corpore superficies sub indivisibilium ratione; non quòd hæc omnia indivisibilia sint, si naturam spectes, sed docendi causâ sic esse supponimus & imaginamur. Indivisibile ergo vt est indivisibile, non est ens rei, sed rationis. Deinceps, cùm Arist. in textu neget motum omnino fieri posse in indivisibili, eatque inficias vllum omnino continuum ex indivisibilibus posse constare, planissimè videtur insinuâsse, indiuisibile non esse ens rei; nam si esset, tum continuum in divisione sua tandem ad ens indivisibile perveniret, quod antea & sæpe disertissimis verbis à Philosopho negatur. Sed ad hanc sententiam corroborandam accedunt alia innumera Arist. testimonia. Nam in .8. huius operis cap. 8. docet indivisibile non actu sed potestate solùm in continuo reperiri; in tertio de Anima cap. 6. docet, punctum solâ privatione cognosci: quasi diceret, est punctum negatio sola vlterioris longitudinis; saltem hoc tandem ex illo loco colligo, non esse ens actu positivum. Lib. 3. Met. cap. 5. ait apertè superficiem sub ratione indivisibilis considerată in solido, non aliter ineſſe quàm Mercurium in lapide, seu ignē in silice: sed Mercurius in lapide est solùm potentiâ: ergo superficies vt est indivisibilis terminus corporis, est in eo solùm potentiâ. Hoc dico, vt intelligas superficiem sub consideratione indivisibilis termini non esse ens rei, sed rationis: si verò eandem vt partem corporis consideres, ens rei verissimè dici potest. Quid plura addam? in lib. de Animalium motu cap. 2. dicit Aristoteles polos cœli esse indivisibiles, neque esse vllam eorum substantiam; quasi diceret, poli sunt puncta animo concepta, & ab Astrologis docendi causâ, sic discripta, vt accuratiùs cœlestis motus circa polos intelligatur. Taceo hîc D. Augustinum, qui in lib. de Quantitate animæ cap. 11. ait, longitudinem realiter in corpore non inveniri; sed solâ mente concipi. Quis enim nisi imaginatione, potest in mole corporis solas longitudines discribere & designare?

Rationes Nominalium cõtendentium indivisibile nõ esse ens rei. 2

Ochamus in in Tract. de sacra Eucharist. cap. 1. 3

Tex. 15 & 32 & passim per totum lib. 4

5

Tex. 25.

Tex. 17.

6

D. Augustinus Lõgitudo realiter in corpore non invenitur, sed sola mente concipitur.

Absurda & incommoda alterius contrariæ opinionis lubens omitto, nisi illi qui eam defendunt mihi accuratiùs demonstrent necessitatem ponendi puncta in linea, aut quodvis indivisibile in quantitate. Necessitatem fortasse aiunt esse vt vniantur partes lineæ ad punctum, extremitatis ad lineam, corporis ad extremitatem, temporis ad instans & momentum. Agnosco hæc omnia vera esse quoad Mathematicam considerationem mensuræ, & rationem disciplinæ, non quoad Physicam constitutionem essentiæ. Nam si sit, aut erit substantia aut accidens; non substantia, quia nec materia, nec forma, nec compositum ex vtroque; non accidens, quia nullum subiectum adæquatum habet, quod ad omne accidens actu positivum requiritur: non est ergo indivisibile ens rei actu positivum, sed imaginarium (vt aiunt) docendi causâ à Mathematicis inventum, vt iusta in omnibus mensuris & mensuratis habeatur proportio, certaque proportionis cognitio. Probabilis est (vt vides, studiose lector) hæc de indivisibili opinio, quòd non sit ens actu positivum in continuo. Verumenimvero, quoniam magna in philosophia lumina contrariam sententiam tuentur, vt D. Thomas, Iohannes Scotus, Scaliger, & alij; quorum aliqui indivisibile re ipsâ dari in omni continuo asserunt, aliqui solâ divinâ virtute addi & conservari putant. At ex illis quire ipsâ inesse existimant, alij indivisibilia sola extrema, non media copulantia; alij & hæc & illa esse defendunt. Rursus, nonnulli realiter distingui à mensuris quibus insunt, nonnulli cum illis commisceri & confundi docent. Quid inducam certantes de indiuisibili actu & potentiâ? de fluxu & statu eiusdem in continuo? Certum est nullam esse ex hisce omnibus opinionibus quas retuli, quæ suam non habeat probabilitatem, quam non multæ vrgeant difficultates. Agam ergo in tanta varietate, vt illi, qui in bivio cõstituti, & incerti quam sequantur viam, eam eligunt semitam quam vestigijs hominum magis pressam, tritam, & signatam vident. Sic vtrâq; viâ delineatâ, lector quã velit ingrediatur. Æquilibrio enim pendet mihi animus in quam lancem calculos injiciam meos, quippe aurum Lapidemq; philosophicũ in vtraq; inesse video. Mea ergo sic est sententia, vt sicut duę fuerunt viæ Thebis Athenas, & Athenis Thebas, quę videbantur contrarię, & tamen re ipsâ ad eandem vrbẽ vtrinq; viatores direxerũt: ita duę hę opiniones de indivisibili in cõtinuo apparent quidem inter se contrarię, sive hanc sive illã approbes, & tamen ad eundem finem tendunt, vt scilicet omnis continui (maximè verò motus de quo hîc agitur) certissima habeatur scientia.

Aquinas opusc. 36. cap. 2. Scotus 2. dist. q. 1. Scaliger exer. 6. Fab. Stapulensis.

Vtrinque in æquilibrio pẽdet hæc quæstio.

Sed

Sed videamus quænam sit hæc opinio, & illius fundamenta examinemus. Opinio est quòd puncta, lineæ, superficies, & *instantia* sint entia rei positiva, realiter existentia in magnitudine. Fundamenta opinionis sunt multa, quorum primum in definitione reali ipsius continui ponitur; definitur enim continuum id esse, *cuius partes copulantur ad terminum indivisibilem; indivisibilem duco*, quia si divisibilis esset, sequeretur partem ad partem, idemque ad seipsum continuatum astringi & applicari; neque est punctum sola negatio vlterioris longitudinis, sed indivisibilis & realis extremitas definitæ lineæ, quæ non imaginatione solùm mathematicâ, sed reali puncto terminante, & verissimè existente clauditur. Præterea, multa realia accidentia in sola superficie termino communi insunt: ergo superficies est ens rei. Ratio tenet, quia realia accidentia reale subiectum postulant. Antecedens etiam constat, quia figuræ, colores, lux, & lumen in extima solâ superficie sedent. Lux enim & lumen viscera corporum non penetrant; nam si penetrarent, non opaca sed diaphana corpora dicerentur. Insuper, quid aliud est corporis continētis superficies quã infectilis extremitas, inter quam & corpus contentum nihil occurrit? at quis negabit superficiem istam esse ens rei positivum? Si addam contigua ea esse quorum extrema sunt simul, quis inficiari potest duas superficies continentis & contenti mutuò se tangere & amplexari? Sed qualis (quæso) est iste contactus & conglutinatio, si superficies tangens sit res solùm imaginaria. Quorsum porrò philosophi de punctis, lineis, extremitatibus, & momentis reales demonstrationes texunt, si hęc non sint entia rei actu positiva? Quid? an nullum indivisibile ens rei actu existit? vanissima ergo est Aristotelis de generatione & corruptione tota disceptatio, qua concludit ortum interitumque non esse motus genera, quoniam in instanti fiunt. Vanissima etiam erit illa Maxima, quòd *instans mensuret mutatum esse*. Vanissima denique tota illa de quantitate continuâ vbique assertio, nimirum quòd in ea sint puncta, lineæ, superficies & *instantia*, vt indivisibiles termini communes eorum respectu, quorum partes in illis vniuntur. Sed (ne molestus sim verbis) ostende mihi quomodo perfectus globus attingat planum, nisi in indivisibili & reali puncto? est ergo punctum ens reale & positivum. Postremò (vt concludam omnia) si ab authoritate & testimoniorum multitudine argumenta ducerem, aures pertunderem lectori; satis est hoc vnum, quòd Aristoteles primo de Anima cap. 4. punctum rem esse, & habere po-

1 Rationes Realium, qui vòlunt Indivisibile esse ens reale.

2

3

4

5

6 Phys. lib. 4 & 7.

In Categor. Physic. lib. 3. 4 5. & 6. Metaph. lib 5.

Lib. 1. de Anim. cap. 4. Tex. 68.

Lib. 1. de Anima, c. 4 tex. 68. Meta. li 5 ca. 13 tex 18. Huius li. c. 10. tex 86.

fitionem in continuo; idem 5. Metaph. cap. 13. asserit: huc confertim omnes fere interpretes accedunt, vt etiam affirment *indivisibilia* res esse, quæ ad motum corporis, non aliter quàm accidentia ad motum subiecti sui moventur.

At sic exponit Aquinas illũ textum.

Quid supereſt in hac lite? nihil certè nisi vt eandem trutinæ & iudicio prudentis relinquam. Nam si procedam vlteriùs, in aliam opinionem diversam ab vtrâq; incidam, quæ defendit aliqua indivisibilia esse entia rei, aliqua non esse. Secundùm hanc opinionem entia rei sunt vt linea, superficies, non sunt vt puncta & instantia temporis: illa enim in magnitudine apparent, hęc mente solâ concipiuntur; apparent illa, quia accidentibus vestita obiiciuntur sensibus, sic linea recta à curvâ, sic superficies picta à rasâ tabulâ oculis discernitur; at puncta animo solùm apprehensa mathematicam solam designationem habent. Graviſſimi quidam authores indivisibilia non actu sed potestate in continua quantitate habitare affirmant: quam potentiam in actum produci asserunt trifariam; aut divisione rei, aut figuræ conformatione, aut designatione partium. Divisione, vt superficies quæ potentiâ in corpore clausa latet, actu verò in corpore dissecto eminet: semper enim dissectionem corporis nova superficies sequitur. Conformatione figuræ indivisibilia in actum trahuntur, vt lineæ & puncta, quæ potentiâ in corpore sphærico delitescunt; at si hoc corpus sphæricum in cubicum seu angulare commutetur, actu statim inesse demonstrantur, actu (inquam) non physicè, sed mathematicè. Postremò, designatione partium ducuntur in actum, cùm mente solum concepta & apprehensa secundùm vsum proportionis accommodentur rebus.

Indivisibilia producuntur in actum trifariam.

1

2

3

Sed dices, quorsum tam otiosè hæc omnia? quid (quæso) ad motum ista de indivisibili tam subtiliter in vtramque partem disputata spectant? Otiosè allatum nihil est, totaque hæc disputatio præcipuè ad motum pertinet. Nam primùm hinc discimus quid & quotuplex sit indivisibile, tum cognito axiômate (quòd Nullum continuum ex indivisibilibus constet) liquidò etiam patet, motum in indivisibili omnino fieri non posse. Rectè ais. Sed adhuc ancipitem & suspensum lectoris animum relinquis, cùm in tanta controversia nihil certi concludas. Agnosco equidem adhuc sub iudice litem esse. Sed audi, lis philosophorum eos & examen est optimorum ingeniorum. Aurum & gemma hîc proponuntur tibi, distinguere tuum erit, tuumq; eligere quod maximè placet. Si primam teneas opinionem (nempe indivisibile non esse ens rei) aurum pondere, si

Metaph. lib. 3. text. 1. Melius se habebit ad iudicandum, qui vtrinque rationes oppositas audiat.

alteram

alteram (esse scilicet ex parte) gemmam fortasse invenies; si denique vtramque sententiam coniungas, tenebis thesaurum. Nam vt aurum & gemma rectè in vno annulo copulantur, quamvis illud minùs hac pretiosum ducatur: ita hæ duæ sententiæ optimè possunt coniungi in continuo, etsi hæc illâ illustrior habeatur. Verùm vt insinuem apertiùs quid velim, distinguo de indivisibili; nempe quod sit vel metaphysicum, vel physicum. Metaphysicum est aut infinitum, vt Deus, qui secundùm essentiam suam nullo omnino modo dividi potest: aut finitum, vt inferior spiritus, qui essentiam simplicem & individuam habet; sed de hoc indivisibili hîc non agit Philosophus. Physicum indivisibile duplex est, vel absolutum, quod simpliciter partes non habet in quas secari possit, vt punctum & instans: vel secundùm quid (vt aiunt) & respectu, & sic superficies respectu corporis, & linea respectu superficiei dicuntur indivisibilia; non quòd prorsus dividi & secari nequeant, sed quòd eo respectu quo sint termini, indivisibilis rationem subeant. Ex his emergit dilucida interpretatio quæstionis, nempe indivisibilia solùm hîc physica à Philosopho intelligi, eademque entia rei esse aut actu, aut potestate, ita tamen vt eorum aliqua solùm à Mathematicis demonstrentur, aliqua verò accidentibus suis perpolita in continuo magis innotescant & appareant; sicut superficies colore, figurâ, & luce distinctæ in corpore.

Indivisibile duplex. Metaphysicũ atq; hoc finitum vel infinitum. Et Physicum hocque vel absolutum vel respectivum.

Linea & superficies sunt respectivè indivisibilia.

Adhuc videris incertam ferre sententiam, cùm indivisibilium aliqua solùm à mathematicis tractari & demonstrari asseras, qualia sunt punctum, linea, instans, quæ si sint mathematica (vt ais) non sunt realia; quippe mathematica sunt abstracta idòla rerum, animo solùm apprehensa. Respondeo, quòd in Mathematicis considerentur duo, apprehensio, & applicatio; apprehensio, & sic mathematica sunt entia rationis, quia nihil aliud sunt hoc modo quàm abstractæ imagines, & animo concepta idòla rerum; applicatio, & sic entia rei dicuntur, ita tamen vt eorum divisio, conformatio, & designatio potiùs logicè quàm physicè in magnitudine colimentur. Nemo enim potest punctum separatum à linea, aut solam per se longitudinem, aut instans sine fluxu temporis sensibus percipere & definire; hoc tamen non arguit esse illa quidem aut non entia, aut entia rationis; quippe indivisibilitas (vt ita dicam) est causa cur non percipiantur. Præterea, cùm hæc sint principia earum quantitatum quarum partes ijsdem copulantur, constat esse realia; quoniã eorum effecta res sunt: nam qualis est effectus talis est causa

Dub.

Sol.

Qui Mathematica sint entia rei: & qui sint entia rationis.

Top. li. 2. ca. 3. lib. 3. ca. 2. & 4. lib. 4. cap. 4.

Metaph.lib.1. ca.vlt.tex.43. & lib.2.cap.2. causa in genere entis, vt in Topicis & Metaphysicis docet Aristoteles.

Distinctio capitis, & quæstionis in eodem propositæ.

Text.1.

Text.3.

Text.4.5.&c.

Demonstrãtur in hoc capite præcipuè duo:

Axiôma philosophorum, scilicet *continuum nullum constare ex indivisibilibus*: cuius axiômatis probatio est, vel

Generalis, quę ducitur

4 Ab adiunctis continui; quod si ex indivisibilibus cõstaret, opporteret illa esse continua aut contigua; sed indivisibilia nec continua nec contigua esse possunt: ergo ex illis continuum non constat.

2 A proprietate, quia omne continuũ est divisibile in semper divisibilia, quod non fieret si ex indivisibilibus coaleisceret: quippe in eadẽ resolvitur ex quibus constituitur.

Specialis, quæ ducitur ab exemplis

1 Magnitudinis, quę si cõstaret ex indivisibilibus, non esset semper resolvenda in partes divisibiles.

2 Motus, quia fieri non potest vt motus sit motus si in indivisibili fiat, cùm forma vel proprietas saltem motus sit ipsa successio partium.

3 Tẽporis, quia vt in motu est successio, ita in tempore est vicissitudo partium, eademque semper mensura motus.

Problema quod est, *Vtrũ indivisibile sit ens rei actu positivum?* Huius problematis expositio triplex est,

Nominalium, qui defendunt nõ esse ens rei,

1 Ab impossibili, quia nullum indivisibilis dari potest adæquatum subiectum.

2 A probabili, quia termini videntur nihil aliud quã negationes vlterioris quãtitatis, vt *punctum* longitudinis, *instans* durationis.

3 A demonstratione Mathematicorũ, qui de indivisibili, vt de ente rationis agunt.

4 Ab authoritate Aristotelis, qui negat motũ in indivisibili fieri, aitq; punctum solùm privatione intelligi.

5 Ab incommodis, nam si teneatur hęc opinio, continuum ex non continuis, quantitas ex non quantis, ens absolutũ ex non ente simpliciter constaret, à qua contradictione natura abhorret.

1 Ab enumeratione terminorũ indivisibiliũ in quãtitate, qui sunt *puncti* respectu *lineę*, *linea* respectu *superficiei*, *superficies* respectu *corporis*, *instans* respectu *temporis*.

2 A ratione & proportione subiecti; quia in linea *rectitudo & curvitas*, in *superficie color*, *lux*, *lumen* insunt; quę realia accidentia

tia inesse non possunt, si linea & superficies non essent entia rei.

Realium, qui defendunt ens rei esse, idque

3 A reali inhærentia, quia linea, superficies, punctum insunt subiecto reali, quod non capit entia rationis.

4 A nexu, contiguitate, & cõtinuatione partiũ cõtinuarũ cũ indivisibili, quæ omnia arguunt illud esse ens rei. Nam quomodo ad ens rationis, aut nihil, connecti aut copulari possunt realia?

5 A demonstratione reali, quæ de singulis terminis indivisibilibus à Philosophis constituitur.

6 Ab effectis quę in indivisibili fiunt, qualia sunt *generatio & corruptio*, omnisq; realis mutationis finis seu periodus, quę quoniam entia rei sunt reales causas postulant.

7 Ab experientiâ globi tangentis planũ in reali puncto.

8 Ab authoritate Interpretum.

Neutrorum, qui neq; hanc, neq; illam opinionẽ ruentur, sed partim vtramque.

Observatio.

Relinquit Author quæstionem iudicio lectoris; interim ostendẽs quam potiùs sequatur opinionem.

Quæstionem hanc (studiose lector) iudicio tuo reliqui in vtramq; partem discussam; eorum tamen philosophorũ vestigia magis sequor opinione meâ, qui indivisibile hoc loco ens reale, actu positivum, in continuo esse defendunt. Nõ est vt expectes opponentis & respondentis vlterius certamen; nam sive hanc, sive illam sententiã approbes, in vtramq; argumenta in analysi & discursu habes. Vnum vel alterum argumentum adversus axiôma capitis adferam, & ad alia procedam.

Argumenta adversus axiôma capitis.

Opp. *In tertio libro huius operis copiosè hoc ipsum generale axiôma docuit Philosophus, nimirum* nullum continuum coalescere posse ex indivisibilibus; *quoniã (vt illic demonstratur) in partes semper divisibiles distribuitur: totiesque ergo idipsum hoc loco repetit. Sed vtcũq; res se habeat, sic cõtra Philosophi positionem disputo, idq; ex Philosopho, qui ait in rebus naturalibus dari posse minimũ. Minima (inquit) caro dari potest; si minima, fieri non potest vt vlterior fiat carnis divisio; si vlterior non fiat divisio, ad indivisibile pervenire necesse est; si ad indivisibile perventum sit, liquidò constat rem ex indivisibilib. conflari. Præterea, cùm totũ cœlum sit indivisibile vt docet Philosophus, primo de Cœlo & mundo, non video quin ex indivisibilibus coalescat. Postremò, si continuum non componatur ex indivisibilibus, sequetur millesimam partem milij alterius tot partes in genere entis habere ac totum vniversum; quia secundùm Arist. quælibet pars continui in infinita partes dividi & secari potest: & certè in plures partes quàm infinitas totum vniversum distribui nõ potest.*

1

2 Physic. lib. 1. ca. 4. text. 38.

3

4 Physic. lib. 3. cap. 6. 7. per totum & passim.

Resp.

1 Resp. *In tertio huius operis copiosè quidem egit de divisione continui, idq; ex instituto; hìc verò obiter, vt ad particularem vsum motus accommodet.*

Qui datur minima caro.

De minima parte carnis quod addis, agnosco verum esse quod ais, quoad

2 *partes eiusdem quantitatis, sed non quoad partes eiusdem proportionis. Pari*

Cœlum indivisibile quî. *ratione fateor, verum id quoq; esse quod de cœlo obijcis, esse illud quidem indivisibile quoad separationem partium, non autem quoad ordinem & dispositionem vnius partis extra aliam. Est enim cœlum indivisibile, id est secari &*

3 *frangi non potest in partes: sed est divisibile si multitudinem, ordinem, & situm partium consideres. Alij respondent cœlum esse indivisibile actu, quoad*

simplicem & divinam essentiam suam, non quoad potentiam & materiam

4 *primam, quam communem cum alijs rebus naturalibus habet. Vltimum quod addis de gravo mulij vrget absurdum, si partes eiusdem quantitatis & actum physicè, nihil verò absurdi vrget, si partes eiusdem proportionis, & potentiam mathematicè spectes.*

Phy. lib. 4. c. 11 Opp. *Instans in tempore forma temporis esse ante defenditur à Philosopho:*

1 *constat ergo continuum ex indivisibili. Præterea, motus aut tempus nullam*

2 *existentiam habent nisi per instans: videtur ergo instans esse pars vtriusque; actu enim neutrum eorum est, si non sit instans: si verò sit pars, ex illa necessariò constant.*

1 Resp. *Instans temporis forma dicitur, quia illius partes copulat & con-*

Instans tẽporis forma qui. *nectit, vt verbum substantivum partes catagoricæ propositionis; non tamen ex illo constat, vt homo ex anima, aut res physica ex propriâ suâ differentiâ. Neq; sufficit ad institutum tuum probandum, quod in 2°. loco adfers,*

2 *tempus & motum suam existentiam in ipso instanti habere, quia existentia non tam per partes & principia, quàm per effectus & accidentia fieri quidem potest. Imò etiam & hoc addo, quòd tempus & motus non solùm in actu sint per indivisibile instans, sed per partes quæ indivisibili instanti adiacẽt & annectuntur.*

An indivisibile indivisibili additum faciat idipsum maius?

Lib. 2. de Ani. cap. 4 Opp. *Vnitas est indivisibilis, sed vnitas vnitati addita facit illam in ma-*

1 *iorem quantitatem excrescere: ergo indivisibile indivisibili additum facit idipsum maius. Præterea, species intelligibiles & ipse intellectus sunt*

2 *(teste Philosopho) res duæ indivisibles: sed species intelligibilis addita intellectui, re quiddam maius facit: ergo indivisibile indivisibili adiectum, idipsum maius facit. Maior est Aristotelis tertio de Anima. Minor pro-*

Er lib. 1 de Anima. cap. 4. *batur, quia species intelligibilis cum intellectu quiddam totum facit; sed*

3 *totum est maius parte: cùm ergo geminum hoc indivisibile in vnum coaluerit, quiddam maius redditur. Porrò, si indivisibile indivisibili additum non faceret idipsum maius, cur à philosophis linea dicitur nihil*

aliud

aliud quàm punctorum fluxus? quaſi inſinuaret nobis, in linea eſſe permulta puncta, quæ inter ſe connexa lineam maiorem aut minorem faciunt. Et quòd hoc verum ſit, ſcilicet eſſe in una linea realiter multa continuata & inclusa puncta, hinc conſtat; quia millies diviſa lineâ ſtatim alia aliaq; puncta emmẽt. Videtur ergo probabile, quòd ex indiviſibilis addito diviſibili aliquid maius efficiatur.

Reſp. *Quæſtio hæc intelligenda eſt de continuis non de diſcretis quantitatibus. Nam indiviſibile additũ indiviſibili, ex ea parte qua indiviſibile eſt nullo modo quantitatem continuam cui additur maiorem facit; ex ea, inquam, parte qua indiviſibile eſt. Nam aliter linea & ſuperficies, quæ ſunt diviſibiles vt ſpecies quantitatis, indiviſibiles vt termini communes rectè ad conſtitutionem aliarum quantitatum concurrunt, diviſionemque admittunt. Hinc conſtat reſolutio alterius argumenti de intellectu et re intelligibili, quia hoc axiôma in ſola quantitate ſuas vires vendicat; neque hoc ſemper verum eſt quod ais, omne totum maius eſſe ſua parte, niſi totum in quantitate intelligas. Sed generatim hoc verum eſt, omne totum maius eſſe ſua parte in genere entis & perfectionis, quia omne totum magis actu exiſtit, cauſiſque omnibus vnitis in eo magis perfectum opus naturæ dicitur. De fluxu punctorum eſt quidem inter Interpretes ingenioſum certamen; ſunt enim qui affirmant, ſunt qui negant punctum poſſe in longum fluere. Imò non deſunt qui aſſeverent lineas nihil aliud eſſe quàm continuata puncta, ſuperficies nihil aliud quàm continuatas lineas, & ſic deinceps. Sed manifeſtus eſt hic error, & doctrinæ Ariſtotelis apertè oppoſitus. Dico igitur ad argumentum quod adfers, apparentiam novorum punctorum in diviſione lineæ, vel ſuperficierum in diviſione corporis, non rectè probare quòd puncta punctis in linea, aut ſuperficies ſuperficiebus in corpore continuentur. Sed hoc rectè probare exiſtimo, quòd præter terminantia et copulantia puncta actu in linea poſita, alia poteſtate in illa deliteſcant, quæ tum in actu producũtur cùm linea actu in partes diſſecetur. Quippe vt inflicto vulnere ſtatim apparent novæ ſuperficies: ita diviſa lineâ protinus nova puncta oriuntur, eademque indiviſibilia, quæ nec maius nec minus ſubiectum ſuum aut effectum reddunt. At (dices) quomodo tum linea fluxus punctorũ dicitur? Reſpondeo fluxum dici metaphoricè aut analogicè, non quòd punctum materialiter fluat in longum, ſed quod longitudo ſuam originem ortumque à puncto trahat. Vt ergo anima influit in corpus & facultates corporis, & tamen nec corpus eſt, nec pars aut facultas corporis: ita punctum fluere dicitur in lineam parteſque lineæ, & tamen nec linea, nec pars lineæ haberi debet, ſed communis terminus idemque indiviſibilis, qui in ſingulis partibus lineæ diviſis per ſuam potentiam ineſt.*

Intelligitur quæſtio de cõtinuis, non de diſcretis quãtitatibus.

Omne totum maius ſua parte quî verum.

Punctum neẽ eſt linea, nec pars lineæ.

CAP.

CAP. 2.

Vtrum motus vllus ex indivisibilis constet, vel unquam in indivisibilis fiat?

IDIPSVM quod in primo capite huius libri, nunc in secundo probat Philosophus, *nullum scilicet cõtinuũ ex partibus indivivuis cõficí & componi*: argumenta verò hîc adhibita magis instututum quàm quæ antea allata fuerunt vrgent. Quippe illa generatim de magnitudine, tempore, motu, hæc speciatim de motu solo (qui est susceptæ disceptationis seges) contexta sunt. Et quoniam omnia fere & singula à velocitate & tarditate motus petũtur, tres leges velocitatis & tarditatis inprimis veluti sancit, indeque apertam suæ opinionis confirmationem ducit & concludit. Lex prima est, quòd mobile velocius in æquali tempore pertrãseat maius spacium, secunda est, quòd velocius in minore tempore transeat spacium æquale ei quod tardius in maiore decurrit, tertia est, quòd velocius in minore tempore maius spacium conficiat quam tardius in maiore. Generalis probatio istarum legum est à definitione velocioris; namvelocius est *quod in æquali tempore maius, vel in æquali æquale, vel in minore maius spacium conficit*.

Tex. 11. Tres leges velocitatis & tarditatis.

Tempus & motus sunt quasi duæ alę naturæ.

Natura est veluti aquila, cuius pennæ sũt tempus & motus.

Obscura hæc forsitan in textu videantur, sed vt fiant dilucidiora hoc disce, quòd tempus & motus sint quasi duæ aliæ naturę. Est enim natura veluti aquila, & temporis motusq; veluti pennis innixa quotidie per vniversum mundum circumvolat, operâque primi motoris (à quo virtutem, potentiam, & influentiam habet) mirabili ordine & facilitate perficit. In hoc volatu (vt ita dicam) dextra ala velocitas est, sinistra tarditas seu lentitudo; illa celerimè magnum spacium conficit, hæc vt testudo agitatur. Et sane vtriusque magna est necessitas, quia res omnes naturales varijs modis ad suum cursum & stadium istis veluti alis incitantur. Sunt enim aliæ graviores, leviores aliæ, vnde illę velociores, hæ tardiores dicuntur. Quid multis? omnia volant in rerũ natura; cœlũ, elementa, mixta, omnia. Res enim singulæ suũ iter, suũq; scopum ad quẽ ferantur habent. In cœlo tres causæ velocitatis sunt, figura docilis ad motũ, quinta essentia nobilissimę formę, virtusq; infinita primi motoris qui ad clavũ sedet.

In cœlo tres causæ velocitatis.

In

In elementis autẽ & mixtis, ſive animatis ſiue inanimatis, ſenſu prẽditis aut privatis aliæ cauſæ ſunt cur velociùs aut tardiùs moveãtur, nimirum gravitas levitaſque, quæ ſunt ſecundæ qualitates ex primis elementorum qualitatibus ortæ; nam gravitas plus frigoris quam caloris, levitas plus caloris quàm frigoris in ſua mixtura & conſtitutione habet. Hinc ignis omnium elementorum velociſſimum, aer proximè illi levitate reſpondet, aqua gravis eſt, terra pondere graviſſima centrũ vniverſi dicitur. Eſt ergo leve ſimpliciter vt ignis, & ſecundùm quid vt aer: eſt grave quoq; abſolutè vt terra, & ex parte vt aqua. Ex his & horũ temperie omnia mixta perfecta & imperfecta oriũtur, ſortiunturque ſuum motum; nam quæ plus aquæ & terræ habent ſegniùs, quæ plus aëris aut ignis celeriùs moventur, maiuſque ſpacium in ſuo motu conficiunt, vt hìc docet Philoſophus. Exempla horum omniũ in textu obſcuriora ſunt notata per literas Alphabeti. Vt, verbi gratiâ, ſit velocius A (per ꝙ perſpicuitatis cauſâ ignem intellige,) ſit tardius B (per quod aërem ſuppone) collocentur A & B ideſt ignis & aër in fiſtulis meatibuſq; terræ, quibus reſeratis vtrumque evolet, certum eſt A, id eſt ignem, citiùs quam B, id eſt aërem magnum ſpacium medij conficere; idipſum de alijs legibus velocitatis & tarditatis dico, habitâ proportione levitatis & gravitatis, ex quibus in inferioris mundi incolis & effectis motus celerioris & ſegnioris cauſa & origo ducitur.

In elementis aliæ, ſcil. gravitas & levitas

Li. 4 de Cœlo tex. 26. 27. & ſequen.

His conditionibus iam poſitis, quædam non indigna cognitione axiomata infert Philoſophus, quorum primum eſt, fieri non poſſe vt in tempore infinito trãſigatur finita magnitudo ſine iteratione motus; ratio eſt, quia inter magnitudinẽ, tẽpus, & motũ debet eſſe proportio, quæ in infinito nõ cernitur. Sit exẽpli cauſâ A cœlũ, ſit B infinitum tempus ſeu æternũ in quo movetur cœlũ; A id eſt cœlum, in B id eſt in æterno non movetur, niſi infinities hìc motus iteretur; nã aliter duratio excederet magnitudinem quæ movetur. Ex adverſo aliud axiôma eſt, nimirum tempore finito non poſſe infinitam molem aut magnitudinem pertranſiri. Hinc Zenonis emergit efficax refutatio, qui conatus eſt probare, fieri omnino non poſſe vt aliquid pertranſeat ſpacium vllum ſive finitum ſive infinitum finito tempore. Ratio illius eſt, quia in quolibet ſpacio, vt ait, ſunt infinitæ partes, (omnis enim magnitudo in infinitas partes ſecatur) ſed in finito tẽpore infinitæ partes tranſigi non poſſunt: nullum ergo ſpacium aut magnitudo infinito tempore confici poteſt. Sed facilis eſt ſolutio huius argumenti, ſi de partibus eiuſdem proportionis & eiuſdem quantitatis Ariſtotelem in textu diſtinguentem legas & intelligas.

Tex. 19. Finita magnitudo in tẽpore infinito non poteſt trãſiri.

Nam

Nam omne ſpacium ſeu magnitudo in partes infinitas eiuſdem proportionis, non in infinitas eiuſdem quantitatis dividitur. Vltima & primaria concluſio, ſeu epiphonema vtriuſque capitis ſequitur;

Text. 23. nempe nullum motum, imò nullum prorſus continuum ex indiviſibilibus poſſe conſtare. Non motum, quia tum ſequeretur in ipſa natura contradictio, idem ſcilicet & moveri & non moveri ſimul: non moveri, quia indiviſibile revera negat motum (eſt enim motus quiddam continuum & ſucceſſivum) non autem tollit (vt ais) quia ex eodem vt ex parte conſtat. Adde etiam aliam abſurditatem (ſi placet) nimirum indiviſibile poſſe dividi ſi ex indiviſibilibus motum conſtare dicas, vt ex ſeſquialterâ proportione, (quæ

Text. cod. eſt proportio trium ad duo) apertè in textu Ariſt. oſtendit. Si enim magnitudo ex tribus individuis partibus, & tempus ex duabus conſtet, proportio menſuræ & menſurati non erit, id eſt, temporis & magnitudinis, niſi indiviſibile in tempore in plures partes dividatur. Similis & par comparatio eſt, ſi velocitatem temporis & mobilis tarditatem, in pari aut impari motione conſideres. Demonſtratio hæc in textu valde difficilis eſt cognitu, niſi quis ſit ad hoc genus probationis inſtructus & aſſuetus, quo Ariſtot. per literas & elementa vtitur. Sed pro viribus (vt vides ſtudioſe lector) vela obſcuritatis removeo, & novis exemplis vſus rem planiorem reddo. Eſto igitur exempli cauſâ A motus, B mobile vt cœlum, C indiviſibile punctum cœli, ſit illud polus Arcticus vel Antarcticus. His poſitis, quis non videt B, id eſt cœlum, quod ſemper eſt volubile, moveri ſuper C, id eſt ſuper polos. Nunc ſi ponas motum eſſe in ipſis polis, id eſt in individuis partibus cœli, facilè eâdem operâ videbis polos diviſibiles eſſe, quia motus fieri non poteſt niſi per partes diviſibiles; & ſic coactus fateberis indiviſibile in partes ſecari poſſe, quod eſt & à ratione & à veritate penitus alienum. Ad evitandam ergo geminam contradictionem, Ariſtot. concludit motum fieri non poſſe in indiviſibili. Nam ſi fieret (vt iam demonſtratum eſt) ſequeretur idem moveri & non moveri ſimul, ipſumq; indiviſibile in partes diviſibiles & poſſe, & non poſſe ſecari.

Diſtinctio quæſtionis ſecundi capitis.

Pro-

Probatur in hoc capite idem axiòma quod demonſtratũ eſt in primo; nẽpe *motum neq; in indiviſibili fieri, nec ex eo cõſtare:*

1 Ab eſſentia motus, quæ eſt cõtinuum, quod ſemper dividi poteſt in partes diviſibiles.

2 A differentia motus, quæ eſt ſucceſſio; at ſucceſſio non eſt in indiviſibili: ergo motus ex indiviſibili non conſtat.

3 A proprietatibus motus, nẽpe velocitate & tarditate, quæ ſẽper diviſionem magnitudinis motę, & temporis ſucceſſionem poſtulant.

4 Ab efficientibus cauſis motus, quæ ſunt aut internæ vt naturales formę aut externę vt accidẽtia. In formis ſpectãtur duo, potẽtia movẽs & fluxus ipſius formæ, in quibus requritur tempus: quia nõ eſt naturalis progreſſio à termino *à quo* ad terminum *ad quem* ſine medio. Accidentia quæ habentur cauſæ motus ſunt gravitas & levitas, quæ nec in vacuo, nec in inſtanti eminent.

5 Ab oppoſitis, quoniã quies eſt in indiviſibili, cùm omnis motus ceſſet: motus ergo in indiviſibili fieri non poteſt: nam *oppoſitorũ oppoſita eſt ratio.* Top. lib. 7. c. 2. Huius lib. tex. 4.

6 A comparatione, quia tempus, motus, & magnitudo eodẽ modo ſe habent in proportione; ſed nec tempus, nec magnitudo ex indiviſibilibus conſtant: ergo nec motus.

7 Ab abſurdis, quæ in textu duo ſunt, inimirum hoc poſito quòd motꝰ ex indiviſibili cõſtet, illud neceſſariò ſequi aliquid moveri & non moveri ſimul, adeoq; ipſũ indiviſibile poſſe & nõ poſſe in partes diſtribui. Hęc antea ex ẽplis demonſtravi.

Argumenta contra quæſtionẽ huius capitis.

Opp. *Motus componitur ex eo per quod actu ſubſiſtit: ſed ſolùm per indiviſibile actu ſubſiſtit: ergo ex indiviſibili componitur. Maior videtur eſſe vera, quoniam ſubſiſtẽtia eſſe nõ poteſt niſi per partes eſſẽtiales. Aſſũptio probatur, quia non ſolùm motus, ſed quodlibet ſucceſſivum nullum actum omnino habet niſi in indiviſibili: ſucceſſivum enim fluit, & nunquam permanet niſi in indiviſibili, vt Philoſophus ante docuit. Præterea, eadẽ eſt ratio tẽporis & motus: ſed temporis pars inſtans eſt: ergo pars motus inſtans eſt, & per conſequens ex indiviſibili motus componitur. Quòd inſtans ſit pars temporis hinc liquet, quia tempus in præteritum, futurum, & inſtans ſeu præſens dividitur. Poſtremò, motus cœli ex perpetuis inſtantibus & indiviſibilibus conſtat: ergo motus ex indiviſibili componitur. Antecedens ſic probo, quia motus cœli eſt æternus, & in æterno non eſt ſucceſſio, ſed continuatum præſens. Inſtans enim inſtãti annectitur ſẽper in æterno: ſi ergo motus cœli ſit æternus, vt eſt (teſte Philoſopho in primo de cœlo) illius motus ex indiviſibilibus momentis conſtat.* Phy. l. 4. & 5. In categor. c. de quantitate phy. l. 4 c. c. 10. t. 8. 9. & c. 13. tex 128. L. 1. de cœlo 20. t. 102. 103.

Reſp. *Arguis rectè contra primam partem quæſtionis; maior tamen primi ſyllogiſmi ſuſpecta eſt: imo non tenet in entibus ſucceſſivis, quorum eſſe in ſucceſſione partiũ ponitur, tenet autem vniverſaliter in ente poſitivo. Ad alterũ argumẽtũ à cõparatione temporis & motus deductũ reſpõdeo, proprie inſtãs nõ eſſe partẽ temporis, ſed indiviſibilẽ terminũ vtrinſq; partis. Priore*

Instans qui pars temporis

ergo parte antecedentis negatâ, consequentia tollitur. Quòd verò tempus in præteritum, futurum & instans dividatur (vt totum in partes suas) hoc vulgò non propriè & per se sit, vulgus enim instans partem temporis esse existimat, nec non in philosophia sic esse existimamus, si pro fluxu temporis formali accipiatur; at sic non est punctum indivisibile, sed quiddam capax vtriusq; partis, quæ sum proprium nomen assumit si diutius momentũ fluat, ad brevissimum autem tempus rectè præsens dicitur. Quod adfers in postremo loco non vulnerat, quia propositio illa, nempe quòd nulla sit successio in æternis, solũ vim suam & veritatem habet in æternis simpliciter, quæ nullam mutationem aut speciem mutationis in sua essentia subeant, & sic propriè solus q; Deus æternus dicitur in quem non cadit vlla alteratio.

In æternis nulla successio, qui intelligatur.

Argumenta contra secundam partem quæstionis Vtrum vllus vnquam motus in instanti fiat?

Phy. lib. 3. c. 2. tex 6. & lib. 5. tex 8,

Opp. Omitto generationem & corruptionem duo motus genera, quæ (teste philosopho) in indivisibili momẽto & instãti fiunt. Ad subtiliora venio & sic arguo. Dari potest prima pars motus, aliter quidem nõ esset prima, sed prima pars motus est indivisibilis. ergo dari potest motus in indivisibili. Maior cõstat, quia mobile incipit moveri in instãti primo, quia in instãti primo habetur mutatũ esse. Hoc quidẽ videtur Arist. cõfirmare in 7. Phys. vbi docet alterationẽ vel aliquid alterationis in instãti fieri. Deinceps velim me doceas aliquo exẽplo, quomodo sit mutatũ esse in indivisibili, q; nũquã est sine motu & tamen motus nullo modo fiat. Quid? in ipso instanti exorientis solis quiescit sol? statne in puncto quietus? movetur certè, & non quiescit: fit ergo motus in indivisibili, quod tam pertinaciter negas. Porro considera mecum omnem formam naturalem, quæ semper motu acquiritur: certum est eandem vel aliquid eiusdẽ in instanti acquiri: ergo ipsa erit indivisibilis, vel saltẽ aliquid eiusdẽ, & proinde motus per quem acquiritur, indivisibilis erit. Quippe, nec tota forma nec pars formæ acquiri potest sine motu; est enim ipsa acquisitio formæ motus. Cum denique inter esse formæ & non esse nullũ sit medium (sunt enim hæc disparata seu contradicentia, quæ medium nõ admittunt) cũq; in primo instanti temporis, in quo alterans incipit alterare, aliquid sit nõ esse formæ de novo inducendæ, quæ tamẽ in eodem instãti esse nũc incipit; sequitur in indivisibili motum esse, quia in eodẽ & non esse ad esse res aliquã tulum fluere, moveri, & mutari dicitur.

Phy. lib. 7. c. 3.

In catego. cap. de oppositis.

De interpretatione cap 10.

Resp. Omitto generationem & corruptionem, quia sapissimè argumentis de illis adductis satisfeci, nempe quòd perfectivè considerata non sint motus genera. Ad secundum argumentũ dico, primam partem motus respectu mobilis dari & assignari posse, sed nego illam partem esse indivisibilem. Nam etsi incipiat motus ab instanti, non tamẽ motus omnino est, prius quàm continuus fiat. Deinceps (vt optas) te doceo exẽplo, quomodo aliquid incipiat mutari

Generatio & corruptio qui sint motus, qui non.

tari ſine motu. Eſto igitur ſagittarius qui emittit telum, eſto inſtans in quo emittit, incipit quidem ab inſtanti moveri, ſed ante ſucceſſionem temporis actu non movetur. Inſtans enim velocius velocitate eſt, & citius cogitato evolat: eſt autem terminus à quo fluit motus, non eſt menſura motus, menſurat enim mutatum eſſe *non motum: quippe* mutatum eſſe *indiviſibile non tempore menſuratur. Neque proprie res mutari dicitur in prima parte motus, cum omnis mutatio omniſque motus à termino* ad quē *potiùs quàm à termino* à quo *ſua nomina mutuentur. Quid ergo (inquis) ſtat ſol oriens in puncto cœli? ſi hemiſpherij & Horizontis noſtrū ſpectes, rectè ſtare aut ſaltem ab eodem incipere motum dicitur, hoc enim punctum artificiale eſt reſpectu noſtri, non naturale reſpectu cœli. Quare ſallax argumentum eſt, ſiquidē rei de qua agitur mutatur ſenſus. Conſidera (inquis) mecum formam naturalem, quæ vel tota vel ex parte motu, non inſtanti acquiritur; hoc ipſum nego, nam quamvis perfectio forma ſit in momento, motio tamen non eſt. At dicis in affini poſtremo argumento inter* eſſe *& nō* eſſe *formæ non eſſe mediū. Quid tū? ſed in inſtāti quo incipit mutari mobile, forma eſt, & tamē tū incipit nō eſſe per motū: ergo motus in inſtāti fit. Agnoſco formā priorē in inſtāti ſentire primū pulſū mot⁹, nō motū, donec fluat inſtās in tēpus, in quo nova forma ſēſim & pedetētim acquiritur, vt in infinitis exēplis rerū videre licet.*

Inſtans velocius velocitate.

An mutatum eſſe ſequatur motus?

Huius lib. c. 7.

Opp. *Inſtās (vt docet Philoſophus) mēſurat* mutatū eſſe, *tēpus menſurat motū, hinc ſic diſputo. Inſtās mēſurat* mutatū *eſſe, ergo motus idipſum nō ſequitur; ratio eſt, quia motus rē mutādā, non rē mutatam ſequitur. Præterea,* mutatū eſſe *ſequitur quies, ergo motus non ſequitur. Antecedens probatur, quia* mutatum eſſe *eſt quidem perfectum eſſe, at perfectum eſſe rerum quies ſequitur: ergo quies* mutatum eſſe *ſequitur.*

Reſp. *In vtroq; argumento fallaciter & inſidioſe agis, à mutatione (vt aiunt) ſuppoſitionis; nam cū docet Philoſophus, ad* mutatū eſſe *motum ſequi, intelligit* mutatum eſſe *inchoative, non perfectivè, in termino* à quo, *non in termino* ad quē. *Vt ergo tēpus præteritū ſequitur inſtās, ad quod copulatur: ita motus ſequitur momentū illud, in quo aliquid mutari incipit, quod tum mutatum eſſe dicitur; non quòd adhuc formam aut veſtem acquirendam induerit, ſed quòd à prioris ſtatu & formā nunc deficere & denudari incipiat: tu verò vrges* mutatum eſſe *in termino ad quem in quo motus quidem (vt ais) ceſſat, imò fortaſſe dices motū tū nō ceſſare, quia generatio vnius eſt corruptio alterius & nunquam eſt natura otioſa, nunquam à motu vacua. Verū eſt quod ais, ſi vniverſalem naturæ ordinem & curſum conſideres; at aliter in re particulari contingit, nam cùm res ad naturalem ſuum locum aut formā perveuerit, quieſcere & diutiùs nō moveri dicitur, donec privatio novā mutationem invexerit.*

Lib. 1. de gen. & corrup. c. 3. tex. 17. & Phyſ. l. 3. c. 8. tex. 73. Natura nunquā otioſa eſt.

An nullum omnino sit indivisibile per se in motu?

Opp. *Videtur nullum quidem indivisibile omnino esse per se in motu, quoniam si esset, rectè sequeretur hac simplex conversio,* Nullũ indivisibile per se habet motum; *ergo* nullus motus per se habet indivisibile. *Præterea, Aristot. videtur hoc ipsum vrgere in* 8. *Phys. vbi dicit nihil in rerũ natura generari vt duret per instans; quasi diceret, si indivisibile sit per se in generatione, tum generatum solùm ad instans duraret, quod est absurdum. Concludam, si indivisibile omnino sit in motu, idipsum erit* mutatũ esse, *quod neque in termino* à quo *incipit, nec in termino* in quem *desinit, est sine motu: nam si sit, videtur quidem generari & corrumpi in eodem instanti. Exempli causâ, sit homo ens illud mutatum embryo sit ens, corruptum, quaro nunc* Vtrum forma embryonis in eodem instanti, vel in alio sit corrupta, in quo forma humana est acquisita? *si dicas in eodem, tum concludo contraria fieri in eodem instanti: si dicas in alio, tum infero motum non habere indivisibile* mutatum esse.

Phys. lib. 8. c. 7. text. 63.

Resp. *Conversionis lex prima est, vt propositiones conversæ & convertentes in recto fiant, vt* Nullus homo est lapis: ergo nullus lapis est homo; *si verò aliter formentur, rectè à cõversione nõ disputatur: vt* Nullus fornax est in pane: *ergo* Nullus panis est in fornace; *aut* Nullus panis rodit murẽ: *ergo* nullus mus rodit panẽ. *Tale est hoc argumentum tuũ, & proinde nõ sequitur; at si sic conficeres, Nullum indivisibile est motus: ergo nullus motus est indivisibilis, rectissimè à regulis conversionis tenuisset. Ad secundum dico, Aristot. locum intelligi de permanentibus, non de successivis rebus, quæ rapiũ transeunt, qualia sunt instantia &* mutata esse. *Ad postremum respondeo; formam corrupti embryonis non corrumpi in alio instanti quàm in eo in quo generatur forma hominis; ergo duo contrarij actus fiunt (inquis) in eodem instanti. Non est absurdum, cùm instans non sit subiectum vtriusque, cumque ipsi actus non progressivè sed perfectivè considerentur. Sed (dices) quodnã est hoc demum indivisibile per se, quod in motu collocas? Breviter respondeo, quòd sicut in linea sunt puncta individua per quæ partes lineæ ad seinvicem copulantur; & sicut in tempore sunt instantia: ita in motu quidem sint* mutata esse, *per quæ illius partes continuantur. Si vrgeas* mutata *habere partes, & proinde indivisibilia non esse; dico te non rectè intelligere quid per* mutata esse *velit Philosophus;* mutata *quidem habent suas partes, sed* esse mutata, *id est, nunc perfici, nunc mutari in vllo genere mutationis, non habent divisionem temporis.*

Prior. Analyt. lib. 1 cap. 1. Conversionis prima lex vt in recto fiat.

Duo contrarii actus possunt esse in eodem instanti.

Quidnam sit illud indivisibile quod in motu collocatur.

CAP.

CAP. 3.

An aliquid quiescat in instanti?

ARticulatiùs nunc agens Philosophus de indivisibili, quędā capita de instanti seu momento temporis motusq; instituit. Est enim instans præ cæteris individuis maximè notum si nomē, maximè verò ignotum si rem ipsam spectes. Age ergo: est *nunc* seu instans communis terminus temporis, quo præteritum & futurum copulantur; & hęc est prima conclusio capitis. Secunda est, quòd sit quiddam absolutè & simpliciter indivisibile; aliter enim particeps præteriti & futuri existeret, divisionemque partium suarum vendicaret; sed vtrumque horum falsum est. Nam si particeps præteriti & futuri existeret, vna illius pars præterita, & altera futura esset; imo hoc modo secundùm se totum partes temporis non definiret, id est, non clauderet præteritum, nec inchoaret futurum. Adde etiam & illud, quòd sic acceptum sit planè divisibile; nihil enim est præteriti & futuri particeps, quin id ipsum sit quoque in partes suas divisibile. Alia conclusio est, quòd in indivisibili seu momento temporis nihil moveatur; vt antea demonstratum est. Ratio huius positionis est, quia si in puncto temporis aliquid omnino possit moveri; sequeretur ipsum tempus punctum esse in partes divisum; hoc probat Philosophus in textu exemplo. Nam si capiatur (inquit) mobile aliquod tardum & otiosum (puta testudo) quod in instanti transeat aliquod spacium, certum est velocius mobile (puta aquilam) duplo celerius id ipsum spacium in instanti posse conficere; quod si fiat, quis non videt duas medietates & partes vnius & eiusdem instantis, quod est absurdum? Sequitur alia conclusio, nempe in momento tēporis nihil posse quiescere; quod probat Philosophus à contrario, & ab absurdo hoc modo. In quocunq; nihil natum est moveri, in eodem nihil potest quiescere; sed in *nunc* seu puncto temporis nihil potest moveri: ergo in eodē nihil potest quiescere. Ab absurdo; quia si aliquid quiesceret in momēto, sequeretur id ē simul moveri & quiescere. Nā ponatur aliquid moveri per totū tempus, vt cœlum necesse est vt in momento quiescat, & moveatur simul. Apertius exemplū est quod Collegium Conimbricense habet. *Si idē* (inquit) *mobi-*

Definitio instantis, siue *nunc*.

Instans (sive Nūc) est quiddam absolutè & simpliciter indivisibile. Text. 25.

Tex. 29. & seq. In momento temporis nihil movetur.

Colleg. Conimbr. in explanat. 3. cap. huius lib.

mobile primo quadrante huius horæ cieatur, & in ſecundo quieſcat; cùm idem punctũ vtrumq; quadrantẽ copulet, & id quod in toto movetur tempore in quovis ipſius puncto (in quo moveri aptũ eſt) moveatur, & id quod quieſcit ſimili modo quieſcat, fiet vt idem ſimul quieſcere & moveri poſſit. Sed attende, ne hìc mihimet in expoſitione Ariſt. contrarius eſſe videar, non dico hoc loco quietem non incipere in forma de novo ſubitò acquiſitâ, ſed rem mobilem in momento propriè non eſſe quietam & tranquillam demonſtro, niſi diutius & formâ acquiſitâ, & quiete per formam illatâ perfruatur. Qualis enim quies eſſe poteſt, ſi in eodem momento quo oritur labefactata concidat? (ſed ô perverſitatem humani generis!) puncta & atomos voluptatis capimus, & in punctis rapimur in gehennam, in qua æternitas luctus, doloris, omniſque miſeriæ vivit. Quid? eſtne voluptas punctum? eſt: nam & minimè durat, & imagine pungit. Sed ad rem: in puncto ſeu indiviſibili nèc motus nec quies ineſt, vtrumque tamen ab eodem ſuum ortum originemque trahit. Vltima concluſio huius capitis eſt, omne ſcilicet mobile diviſibile eſſe; ratio eſt, quia omne mobile dum movetur partim eſt in termino *à quo*, partim in termino *ad quẽ*; ſed omne tale eſt diviſibile: omne igitur mobile eſt diviſibile; vnde illud quod eſt in præſenti propoſitum liceat concludere: nihil in indiviſibile poſſe moveri, quieſcere poſſe nihil. Nã tempus & huius & illius menſura eſt, quia vtrumq; ſucceſſionem habet.

Voluptas punctum.

Tex. 32. Omne mobile eſt diviſibile.

Diſtinctio quæſt. 3. capitis.

Motus & quies cõſiderantur tribus modis.

1 Inchoativè in termino *à quo*, qui terminus conſideratur bifariã; vel vt manet ſub priore forma ſua, & ſic quies eſt in illo vſque ad vltimum inſtans declinationis; vel vt tendit ad aliam formam, & ſic motus ab eo inſtanti ſuſcipitur. Motus tamen propriè non dicitur, donec forma defloreſcat, nec quies propriè appellatur ad inſtans.

2 Progreſſivè, & ſic ſolùm motus eſt vehiculum mobilis, & medium quo ad formam intentam à natura feratur.

3 Perfectivè, & ſic formâ acquiſitâ mobile quieſcere, motuſque ceſſare dicitur; quietis enim propria ſedes terminus *ad quẽ* definitur eſſe.

Opp. *Naturalem motum nunc imitaris, qui eſt velocior in fine quàm in principio; defeſſus fortaſſe es, & feſtinas nimium, ſed cave ne cæcos parias catulos, & tuam ignorantiam prodas. Dixiſti modò quietem eſſe in puncto cùm generetur forma, nunc idipſum negas; contradictionis te accuſo. Sed eſto, affirmas quietem non eſſe in indiviſibili; rationem addis, quia motus non eſt in indiviſibili: inverto hanc rationem, & concludo idcirco quietem eſſe in indivi-*

ſibili, quia motus non eſt, cauſamq; ex Topicis Ariſt. redde, quia motus & quies ſunt contraria, quorum ſemper diuerſa habetur ratio: ſi ergo motui nõ ſit in indiuiſibili, quies erit. Præterea, quies non eſt quantitas ſed priuatio quantitatis: non opus ergo ſucceſſiuâ aliquâ menſurâ habet. Poſtremò, cũ natura ſit principium motus in mobili, & quietis in forma & fine, cumque forma & finis in momento attingantur, ſequetur neceſſario quietem in momento etiam acquiri.

Topic. lib 2. c. 3. & lib. 7. ca. 2.

Phyſic. lib. 2. c 1. text. 3.

Reſp. *In fine equidem velocior ſum, quoniam minùs nunc ſpacij & medij tranſigendum habeo, quod motui naturali fraenum & impedimẽtũ eſt: non ſũ tamen (vt ais) deſeſſus, neque feſtino nimium, ſed vna iam eſt diſſerendi ſeges oblata, vt ſi non feſtinarem, non ſolum taceo, ſed mortuos forſitaſſe catulos producerem; vnum enim idemque præceptum ſæpiſſimè inculcatum lectorem enecat, animumque ſcribentis vſq; defatigat. Quod modò dixerim quietẽ & formam in momento generari, ipſum non iam nego; rectè ergo me non accuſas contradictionis; dico enim formam perfici in momento, ipſamq; quietem induci vnà cum illa: non tamen propriè reſpectu ſubiecti quies dicitur, niſi continuetur. Inuerſio rationis meæ à comparatione motus & quietis nulla eſt, ſi quietem materialiter, hoc eſt ſi ſubiectum quietis (quod indiuiſibile eſſe non poteſt) intelligas. Neque illud axiôma inſeruit tibi quod adfers; nã licèt diuerſa ſit contrariorum ratio quoad naturam, eadem tamen eſſe poteſt quoad diſciplinam. Quamuis ergo motus ſit pulſus & actus mobilis, & quies ceſſatio motus; motus tamen & quies in hoc cõuenire poſſũt, vt in indiuiſibili nihil vel quieſcere vel moueri poſſit. Quod vrges quietem non eſſe quantitatem, & proinde concludis non eſſe diuiſibilem ſecundùm partes ſucceſſionis, reſpondeo non eſſe diuiſibilem per ſe, ſed per accidens, ratione ſubiecti in quo ineſt. Poſtremum argumentum de acquiſita forma in inſtanti concedo, nec non agnoſco, quietem in prima apprehenſione formæ poſitam indiuiſibilẽ eſſe; ſed quoniam proprie accidens nec eſſe nec conſiderari poteſt ſine ſubiecto, talis apprehenſio mathematica quies eſt, non realis de qua hoc loco quæritur.*

Forma in mẽto generatur, quî verũ.

Cõtrariorum ratio quî diuerſa, quî non.

Quies non eſt diuiſibilis per ſe, ſed gratiã ſubiecti.

An vllus ſit vſus indiuiſibilis in Phyſiologiã?

Opp. *Vſus indiuiſibilis videtur eſſe admodum exilis aut nullus; quippe philoſophorum aliqui illud omnino non eſſe ens exiſtimant, aliqui ipſum ens eſſe fatentur, ſed negant eſſe ens rei. Nonnulli ens rei eſſe definiunt, ſtatamen vt nihil ex eodem conſtet, & nihil in eo fiat; cuius opinionis videtur eſſe ipſe Ariſt. qui hoc loco docet continuum nullo modo ex indiuiſibilibus poſſe conſtare, ipſumque tempus, motum, & quietem in eo non eſſe. Permulti denique hoc ipſum partim phyſicum, partim mathematicum eſſe autumãt, non pauci contrarium ſentiunt; non deſunt qui puncta punctis, inſtantia*

Variæ de Indiuiſibili opiniones.

Cap. 1. rex. 1. huius Lib. & paſſim.

instantibus realiter posse connecti in continuo affirmant, plurimi hoc ipsum penitus à re & ratione alienum esse arbitrantur. Quis (quaso) est iste vsus? aiunt, negant; philosophorum principes distrahuntur omnes & singuli, nihil certi, nihil definiti concludunt, & si concluderent, quid est indivisibile de quo tã topere oracula sapientiæ contenderent? vmbra certè, momentum, nihil, aut saltem, vt ipsi fatentur, fere nihil.

Vsus indivisibilis triplex est.

Resp. *Qui indivisibile penitus excludunt à natura rerum (vt Nominales solent) sunt illi quidem a theatro philosophorum in exilium & insulam ignorãtiæ abdicandi; qui verò ens esse defendunt, sed non ens rei, audiendi non sunt; quia vt infantuli balbutiunt sine ratione, non aperte ad rem eloquuntur. Qui ens rei definiunt sunt illi quidem audiendi, quamvis non admittant continuum vllum ex indivisibili constare, aut tempus, motum, & quietem in eo eminere: vsum tamen vel maximum ex eodem elicitunt; res enim quælibet suum vsum & finem habet. Sed (vt sũmatim dicam) vsus indivisibilis præcipuè triplex est, primus vt cognoscatur infinita potentia Dei, qui rem minorem minimâ (id est rem indivisibilem existentem) finxit; altera vt certa continui habeatur demonstratio, quòd è ũ unum sine indivisibilibus nec definiri nec demonstrari potest; vsus postremus est, vt ordo totius vniversi ad centrum accuratè intelligatur: quod centrum respectu cœli punctum est, & tamen nos ambulãtes in eo non admiramur cœlum cœlíq; motorẽ non colimus, non veneramur. Verbo attingam singula. Contemplare mecum oculem; ô miram potentiam Dei, qui in eo pedes, vngues, alas, caput, os, oculos partesq; alias fere infinitas finxit! Sed ecce rem culice minorem fecit, atomum, adhuc perge, & animum tuum indivisibilem intuere, cui potentias & virtutes admirabiles dedit. Ne hîc fistas pedem, sed ad ipsum indivisibile veni, rem q; actu subsistẽtẽ agnosce in Deo, in mẽte, in toto vniverso. In Deo, est enim indivisibilis prima causa; in mente, est enim indivisibilis imago primæ causæ; in vniverso, cuius partes continuæ terminis indivisibilibus copulantur, & ad indivisibilem primã causã, vt ad suum vltimum bonum referuntur. Omitto particulares vsus indivisibilis in geometria, astrologia, cosmographia, musica, quæ scientiæ florere nõ possunt (si nulla indivisibilis habeatur cognitio) vt in figuris, circulis, terræ zonis, clavibus q; & modis harmoniæ descriptis ab Euclide, Ptolomeo, Mercatore, Boëtio constat. Quod addis de delirio & distractione interpretum, qui partim physicè, partim mathematicè indivisibile cõsiderandum volunt; velim intelligas me idipsum sentire: nã quãvis indivisibile revera sit ens rei, potest tamen mathematicè considerari ad vsum artis. Postremò, ad interrogatum respõdeo, oracula sapientiæ de lana caprina non cõtendere cũ de indivisibili disputent, quia in eo sunt multa mysteria naturæ & sapientiæ, quæ nos ad primam sapientiam ducant. Imo aliquid certi & definiti concludit de eo Arist. quem sequor. Habes ergo anchoram quã in hac quæstione vari-*

Contemplatio potentiæ divinę in Indivisibili.

Multiplex vsus Indivisibilis.

varijs opinionibus & argumentis iactatam teneas.

An sit vlla realis cohærentia indiuisibilium?

Opp. *Valde probabilis videtur esse illa opinio, quæ tuetur indiuisibilia posse vi naturali conglutinari. Si enim nulla sit eorum realis cohærentia, quorsũ entia rei dicuntur, eademq; cognata? & quid (quæso) est inter punctum, quod est initium lineæ, cæteraq; eiusdem lineæ, cùm nulla pars lineæ exsecari possit quin apparebunt puncta? Præterea, instans immediate succedit instanti in tẽpore: est ergo realis cohærentia indiuisibilis. Antecedens probatur, quia tẽpus solũ actu in instãtia existit, & certè nõ existeret si instans cum instanti nõ cohæreret. Porro verba Arist. aperta sunt. 1, Top. cap. 14. ita (inquit) se habet punctum ad lineam, ac vnitas ad numerum; sed in numero est realis vnitatũ cohærentia: ergo in linea est punctorum realis cohærentia. Explicatiùs loquitur Philosophus lib. 1. Post. cap. 4. vbi docet indiuisibilia per se & vi suâ in continuo includi & contineri. Deinceps, quid respondes de tempore quo intellectiones spirituũ mensurantur? Certum est id tempus ex solis instantibus cõstare; nam angeli non per discursum successivè, sed per intuitum in instãti intelligunt: cohærent ergo indiuisibilia. Insuper, duæ lineæ circulares contingentes se invicem in arbore quæ in aqua & aëre crescit manifestè realiter cohærent: est ergo indiuisibilium realis cohærentia; nam linea respectu superficierum sunt indiuisibiles. Postremò, Geometra supponit punctum fluens lineam gignere, lineam fluentem in latum superficiem, hanc corpus: videtur ergo indiuisibilium realis cohærentia.*

Resp. *Quamvis indiuisibilia sint entia rei, eademq; cognata; non tamen sequitur inter se esse contigua continuaue. Nã vt anima res indiuisibilis, & corpus rem vnam numero faciunt, nemo tamen est tam imprudens, qui diceret hæc duo esse continua: ita licèt punctum lineæ, instans tempori essentialiter conueniant, non tamen rectè concluditur, instantia aut puncta est realiter cõiuncta, tempusq; & lineam nihil aliud esse quàm instantia & puncta continuata. Ratio est, quia indiuisibilia addita similibus non faciunt quantitatem. At dicis, quid est inter punctũ, quod est initium lineæ, & cætera puncta quæ requiruntur in omni diuisione linea? Respondeo lineam esse, si diuisim, nihil si collectim sumas. Age ergo, si nihil inter sit, necessariò continuãtur puncta. Sophisticè concludis; nam cùm dico nihil, intelligo præter lineam nihil. Quomodo tamen in omni parte lineæ diuisa sunt puncta? sunt potestate, non actu, in diuisione, non continuatione rei. Perge, quid ais de cohærentia instantium in qua solùm actu existit tempus? Dico non instans instanti (vt somnias) realiter & immediatè succedere, sed tempus ipsum cuius essentia in successione constat; quippe licèt nihil temporis simul existat præter* instans, *successivè tamẽ aliquid existit & momẽtũ nõ est, nimirũ tempus. Quid de testimonijs ex Arist. ductis existimas? Reverẽter vt decet, quippe nõ in omnibus vnitas &*

Indiuisibile addita indiuisibili non facit quantitatem.

Instans instanti realiter & immediatè nõ succedit.

pun-

punctum comparantur, sed in hoc uno; quòd sicut unitas est principium numeri aut multitudinis: ita punctum est principium lineæ seu magnitudinis in quantitate. Malè hinc quidem infers; ergo inter indivisibilia esse realem cohærentiam. Similiter de altero loco dico, indivisibilia scilicet ut suâ & primo modo de continuo dici, seque habere non aliter quàm formas in eiusdem definitione, respectu partium quas copulant. Non tamen magis sequitur, istorum indivisibilium esse cohærentiam in continuo, quàm atomorum in sole; ratio est, quia non est naturalis ordo colligandi. Ad argumentum à mensura intellectionum spiritualium respondeo, tempus illud quo mensurantur esse discretam quantitatem (vt Ægidio in tractatu de Mensura angelorum cap. 9. placet) est enim tempus numerus actionum; & sic non nego posse ex indivisibilibus constare. De duabus lineis circularibus quæ plantam in aëre et aqua crescentem ambiunt, dico easdem unam solam efficere in planta; neq; est absurdũ duo indivisibilia in diversis subiectis immediatè cohabitare, vnumque respectu tertij efficere. Ad postremum respondeo, Geometras non docere realiter ex fluxu punctorum lineas, & superficies ex fluxu linearum, aut hinc inde corpora nasci: sed vt eos tali fictione docendi causâ, vt certa habeatur in arte rerum demonstratio.

Ægidius.

CAP. 4.

Vtrum totius motum cuiuslibet partis motus sequatur?

Text. 33.

Implicem essentiam motus multiplex potẽtia sequitur; essentiam definitio, potentiam divisio explicat. Dividitur ergo motus hoc loco bifariam, nimirum ex parte mobilis, & ex parte temporis. Ex parte mobilis, vt si A B, id est, exempli causâ, si totum cœlum moveatur, necesse est vt D E & F, id est partes cœli simul moveantur; totius enim motũ cuiuslibet partis motus necessariò sequitur, ita tamen sequitur (teste Philosopho) vt licèt ad motum totius eiusdem partes omnes & singulæ agitentur, alia tamen nonnunquam huius quàm illius partis motio habeatur. Sic pro diversitate partis mobilis motus ipse dividitur. Vna enim pars forsan tabescit, intumescit alia: illius ergo motus diminutio vel remissio, huius augmentatio vel intentio dicitur. Præterea, si hoc non fieret, id est, si ad motum totius non sequeretur motus partium, tum quidem motus & mo-

Quomodo ad motũ totius, eiusdem singulæ partes moveantur.

mobile non essent adæquata; quippe vna vel altera pars mobilis existeret inanis & otiosa, cui motus non conveniret. Sed hoc est absurdum, cùm quælibet pars mobilis in horologio naturæ rota sit, & in conversione temporum gyros suos circulosque faciat. Sed vt in horologio artificiali non est singularum rotarum aut circulorum idem motus numero & naturâ, quamvis idem tempus denotent & designent: ita in toto mobili non est cuiuslibet partis eadem motio, licèt singulæ partes motæ ad eandem mensuram in fine motus referantur. Quid restat? nihil certè, nisi vt observes, mobile esse multiplex, violentum, naturale, artificiosum; & quamvis hoc axiôma possit quidem intelligi de omni mobili, propriè tamen ad corpus physicum & naturale pertinere, in quo non vis, non ars, sed ipsa natura præest. Hoc sanè insinuat Philosophus, cùm dicat partes non semper eodem motu specie ciert cum toto; intelligit quidem partes naturales motumque naturalem: nam in violento & artificiali aliter se res habet. Rapta enim arteque mota in toto & parte vim vnam impressam habent (quamvis) vt modo dixerim in arte varia sit intentio artificis, motioque distincta partium, quæ ad nutum artificis commoventur, vt in horologio & mola molendinaria liquidò appareat. Omittendum quidem hoc loco illud non est, quod quidam interpretes observandum volunt, totum dici mobile duobus modis, vel simpliciter, vel comparatè. Simpliciter, quando vnà cùm omnibus & singulis partibus movetur, vt navis expansis velis & ventis impulsa: vel quando vnâ primariâ parte motâ, totum inde mobile dicitur, vt corde malè affecto totus homo languet. Quamvis in posteriori hoc sensu accipi possit mobile, in priori tamen per se intelligi debeat. Multa certè latent in hac quæstione si motum animalis impensiùs consideres, nimirum quomodo aliæ partes in eo quiescant, & tamen mobiles, aliæ moveantur & tamen quietæ sint: rursum quomodo aliæ vnâ, aliæ diversâ specie motus agitentur. Postremò, quomodo toti animali vna formalis movendi potentia, & secundùm eandem aliæ aliæque singulis partibus distribuantur. Sed de his fusiùs & verbiùs alibi dicemus; nunc ad alteram partem capitis accedo, in qua docet Philosophus motum etiam ex parte temporis dividi & secari. Sunt enim tempus & motus mensura & mensuratum, quæ divisione partium semper adæquari debent. Tempus alis motus, & motus quasi pennis ipsius temporis enixus volat. Morari in his non licet; tempus & motus sunt quasi duæ lances naturæ; nam vt illæ mercibus ponderandis rectè inserviunt, vt iusta rerum & ponderum in commutatione habeatur proportio: ita tempus & motus

Mobile triplex:
1. Violentum.
2. Naturale.
3. Artificiosū.

Totū dicitur mobile duobus modis.
1. Simpliciter.
2. Cōparatè.

Multa abstrusa in hac quæstione.

Lib. 8.

Tempus & motus sunt quasi duæ lances naturæ.

motus rebus mobilibus æqualiter quasi librandis destinantur: vt horum in vicissitudine & successione, secundùm totum & partes æqua notetur dimensio. Nam, vt ait Philosophus in textu, vt totus motus est in aliquo toto tempore (puta motum cœli) ita partes eiusdem motus sunt in partibus illius temporis; ex quo infert hæc quinque, scilicet tempus, mobile, motum, magnitudinem & & spacium similiter moveri & dividi, id est (vt ita dicam) proportionem in toto & partibus secundùm durationem temporis & successionem motus vendicare. Nam vt tempus, sic motus: & vt motus, sic mobile: & vt mobile, sic magnitudo: & vt magnitudo, sic spacium transit. Tantum enim temporis transigitur quantum motus, & mobile non plus temporis quàm motus vendicat, & magnitudo denique tantum spacii decurrit, quantum temporis & motus ipsum mobile in movendo consumit. Proportio ergo est in his quinque (vt ait Aristot.) sed attende, quòd sit proportio ad iustitiam (vt aiunt) non ad pondus, geometrica non arithmetica. Nam velocius (vt ante demonstratum est) breviore tempore longius spacium conficit, quàm quod tardiùs movetur. Est tamen ipsius mobilis, magnitudinis, motus, temporis & spacij geometrica proportio; quia cuilibet secundùm iustitiam naturæ proprius motus datur. Quamvis ergo ignis celerior aëre sit, citiusque à centro ad sedem naturalem volet, si æqua tamen fiat comparatio ad idem subiectum mobile (vt docet) æqualis horum omnium invenietur proportio: maximè in hoc sensu (vt concludit Aristoteles) quia sicut mobile pertranssit spacium aliquod totum: ita secundùm partem motus transit partem spacij: vt constat in cœlo, quod in diurno motu totum spacium circumferentiæ suæ conficit naturali quovis die, partes verò illius aliquot etiam partes similiter quâvis horâ pertranseunt. Verbo concludam omnia; huc tendit in hoc capite sermo, vt intelligas quomodo ad motum totius partes moveantur, quam rem sátis demonstravimus.

Text. 37.

Proportio inter tẽpus, mobile, motum, magnitudinẽ, spacium.

Summa huius 4. capitis.

Distinctio quæstionis, Vtrum ad motum totius sequatur motus singularum partium?

Mo-

Motus diſtinguitur in
- Violentum
- Artificialem
- Naturalem, qui in omni genere mutationis vim & veritatẽ huius axiomatis habet. Nam toto moto omnes & ſingulæ partes in eodẽ genere aut ſpecie motus mutantur; vt probatur

De quibus hoc loco nõ agit Philoſophus, licèt quibuſdam adhibitis conditionibus in iiſdem poſſit defendi hæc quæſtio.

1 Ab inductione ſingularum ſpecierum motus; verbi gratiâ, ſi generetur totũ generãtur partes, ſi augeſcat totũ augentur partes, & ſic deinceps.
2 A definitione totius, quia totũ nihil aliud eſt quàm ſuæ partes: eodẽ ergo modo afficiuntur.
3 A cõtraria hypotheſi, quia ſi moto toto non moverentur partes, ſequeretur idem ſimul moveri & quieſcere.
4 A comparatione mobilis artificioſi cum naturali: nam vt totã navi motã omnes partes navis vehũtur: ita quolibet naturali agitato, ſingulæ illius partes commovẽtur.
5 A cauſa motus in toto & partibus, quæ eſt vel forma, vel activa potentia formę influens in ſingulas partes.

Argumenta contra quæſtionem.

Opp. *Totum cœlum movetur, & tamen omnes illius partes non movẽtur: ergo ad motum totius non ſequitur motus ſingularum partium. Antecedens probatur, quia poli qui ſunt partes cœli non moventur, vt omnes philoſophi & Aſtrologi cõſentiunt. Præterea (teſte Philoſopho) totus mũdus eſt mobilis, omnes tamen partes non moventur; quia centrum mundi eſt (vt alibi docet Philoſophus) immobile. Deinceps, ſi ad motum totius ſequatur motus ſingularum partium, tum pari ratione ad motũ ſingularũ partiũ ſequeretur motus totius; ſed hoc eſt falſum, vt videmus in imperfectis & fixis animalibus, quorũ partes dilatatione moventur, totum verò non movetur. Poſtremò, toto homine aucto qualibet pars non augetur: ergo motum totius motus cuiuſlibet partis non ſequitur. Antecedens conſtat, quia fieri poteſt vt partes quædam hominis obſtructione aut aliâ affectione impeditæ nutrimentum non capiant, vnde augmentatio fieret, partes autem eouſq; dicuntur & ſunt, donec penitus defectione alimenti contabeſcant.* De Cœlo li. 2. & 3. paſſim.

Reſp. *Poli cœleſtes dicuntur immobiles, nõ quòd non moveantur, ſed quòd à loco in locũ, vt partes remotiores cœli nõ moveantur reſpectu ergo fixi ſunt, motu tamẽ (vt aiunt) circumgyrationis (vt axes in plauſtro) cõvertuntur. De inſtantia centri quam adfers, dico ipſam terrã mobilem eſſe, vt conſtat in partibus remotis à loco ſuo, ad quẽ impetu et appetitu naturali ferũtur: immobilis tamẽ dicitur ſecundùm totum, quia eſt centrũ, & ſine ruina omniũ concuti et moveri nõ poteſt. Ad tertiũ argumentũ reſpondeo, quòd ſingulis partibus fixorũ animantiũ motis, moveatur etiam et totum eâdẽ motus ſpecie quâ partes commoventur; vt in oſtreis alijſque imperfectis beſtiolis conſtat, quæ motum lunæ aut elementi in quo viuunt ſequuntur. Nihil eſt quod vrges* 1. Li. de Cœl. 2. Lib. de cœlo cap. 14. text. 96. & ſequen.

Poli immobiles quomodo.

Terra immobilis ſecundũ totum.

in poſtremo loco, nam hoc loco: totum bene affectum intelligimus, cuius vis & potentia motrix in omnes partes bene affectas fluit.

An temporis, motus, magnitudinis, mobilis, & ſpacij, ſit æqualis in diviſione partium proportio?

Opp. *Eſt aliqua magnitudo indiviſibilis, ergo eadem non eſt proportio horum omnium in diviſione; Antecedens probatur ex Ariſtot. duobus in locis, vbi docet minimam partem carnis eſſe 1. Phyſic. & in primo de cœlo, vbi docet cœlum diuidi non poſſe. Præterea quid inter magnitudinem & mobile interſit ex Ariſt. non video. Inſuper, ſi ſit horum omnium eadem proportio, ſequetur vnam eſſe quantitatem quâ hæc omnia menſurentur: ſed quænam ſit illa quantitas adhuc non intelligo. Poſtremò, cùm alia horum ſint entia ſucceſſiva, vt tẽpus, motus, mobile: alia conſtantia & fixa, vt magnitudo, et ſpacium; oſtendas velim, quomodo diviſione & proportione adæquentur.*

Phyſ. lib. 1. ca. 4. text. 38.

Id eſt de cœlo cap. 3.

Reſp. *Omnis magnitudo eſt diviſibilis ſecundùm partes quantitatis, non in ſimplici eſſentiâ ſuâ, & ſic cœlum indiviſibile dicitur. Similiter caro minima eſt & indiviſibilis, ſi partes quantitatis: non eſt autem minima, ſed ſemper diviſibilis, ſi partes proportionis ſpectes. Inter magnitudinem & mobile hoc intereſt, quòd alterum ſit corpus in quantitate, alterum corpus in ſubſtantia, illud menſura, hoc menſuratum dicitur: ſed inter menſuram & menſuratum debet eſſe proportio, neque (vt ais) illud requiritur, vt ſit communis menſura omnium, ſi ſit in omnibus æqualis proportio: æqualitas enim eſt in diviſione partium & comparatione earum ad ſeinvicem, vt ſi totus motus (exempli gratiâ) ſit in toto tempore, pars motus erit in parte temporis, & ſic mobilis, magnitudinis & ſpacij eadem erit ratio. Nam ſi totum mobile vt cœlum, ſit in toto motu, pars cœli mobilis erit in parte motus, & ſi tota magnitudo ſeu menſura cœli ſit in toto ſpacio, & circumferẽtia mundi, pars magnitudinis in parte ipſius ſpacij erit; nam qualis eſt totius ad totum, talis eſt partis ad partem proportio diviſioque. Poſtremò, etſi alia horum ſint entia ſucceſſiva, alia fixa & definita, eorum tamen in aliquo tertio fieri poteſt comparatio. Vt enim eadem eſt proportio naturalis tuæ formæ & reflexæ imaginis à ſpeculo in quo teipſum contemplaris, licèt illa ſit in te fixa hæc verò ad motum ſpeculi fluxa & caduca: ita quamvis horum alia ſint quidem entia incerta & ſucceſſiva, alia conſtantia & definita, eorum tamen poteſt eſſe in diviſione partium eadem proportio ſi inter ſe partes cum partibus, tota cum totis comparentur. Verbi cauſâ, vt aliquid mobile pertranſiit totum ſpacium in toto tempore totâq; menſurâ magnitudinis: ita pars mobilis pertranſit partem ſpacij in parte temporis parteq; magnitudinis.*

Cœlum indiviſibile quî.

Caro minima quî.

Inter magnitudinem & mobile quid interſit.

Qualis eſt totius ad totum, talis eſt partis ad partem proportio.

CAP.

CAP. 5.

Vtrum detur in motu primum mutatum esse primaq; pars motus?

VT de divisione motus ex parte mobilis & temporis in priore cap. disseruit: ita nunc de ordine eiusdem respectu suarum partium disserit Philosophus; quatuorque de eo (vt colligit Beverus) theoremata seu generalia præcepta, ad omnem motum spectantia tradit. Horum primum sic se habet. Id quod mutatum est in aliquid, quando mutatum est, necessariò est in eo in quod mutatum est. In omni mutationis genere hoc ipsum demonstrat Aristoteles, sed antequam sigillatim agat, mutationem ex aliquo in aliquid nihil aliud esse definit, quàm defectionem aut separationem à termino *à quo*; *sic* mutari ex aliquo & illud deserere, re non differunt, similiter *mutatum esse*, & *deseruisse* illud, ex quo facta est mutatio. Ex hoc textu (si placet) hunc mecum syllogismum collige; Quicquid mutatum est, vel est in termino *à quo*, vel in medio, vel in termino *ad quem*: sed non in termino *à quo*, quia mutatum esse est deseruisse terminum *à quo*: ergo quicquid mutatum est existit illud quidem in termino *ad quẽ*, vel medio ϕ ad eundẽ tendit. Res hæc perspicua erit, si motus genera percurras; nam ϕ gignitur acquirit esse, & deficit à non esse; ϕ vero corrũpitur deserit esse & est in nõ esse; quę deniq; alia mutationis genera subeũt (in quibus mediũ datur) paulatim veluti repunt & incedunt, quantũq; abijciunt de termino *a quo*, tantum acquirunt & assequuntur de termino *ad quem*.

Iohan. Beverus in cap. 5. huius 6. libri.

Primum theorema.

Text. 40.

Alterum theorema, seu præceptum est: nempe quòd illud fit indivisibile tempore in quo aliquid primo mutatum est; hæc conclusio nota & demonstrata antea fuit, cum Arist. docuerit mutatum id esse in motu, quod instans est in tempore, sed instans in tempore est indivisibile: ergo mutatum esse in motu est indivisibile. Præterea vt tempus mensurat ens mobile: ita instans mensurat mutatum esse, quod nec in partibus nec in toto successionem & durationẽ habet. Si enim eius quod primo in aliquid mutatum est partes signentur aut fingantur, (exempli causâ) in aëre per solem exorientem illuminato, si A B, & C, ponantur partes, id est, docendi gratiâ oriens, meridies, occasus quæritur an in hoc mutato esse, id est, in alterato aëre pars

Theorema secundum.

Cap. 3. huius libri text. 24.

pars vna vel altera illustretur prius? Certum est aërem splendore exorientis solis mutatum aut alteratum non dici nisi in instanti, si

Mutatū esse duplex.
1 Completum
2. Incōpletū.

propriè & per se hoc nomen intelligas. Cęterum (vt in textu hîc docet Philosophus) est duplex *mutatum esse*, scilicet completum & incompletum; illud terminans ipsum motum, hoc continuans dicitur: illud (inquam) propriè & perfectè definitur *mutatum esse* in fine (vt ita loquar) instanti; hoc propriè & imperfectè in *fieri* (vt aiunt) & progressione naturę, cùm res à termino aut forma sub qua fuit, deficere & declinare incipit.

Theorema. 3.

Hinc tertium theorema seu conclusio nascitur, in qua insinuatur distinctio inter *mutari* & *mutatum esse*; nempe in temporis puncto rem primò *mutatum esse*, *mutari* autem non item; nam *mutatum esse* instans requirit mensuram sui: *mutari* autem res incipit, cùm primùm à termino sub quo fuit deficit & declinat. *Mutari* enim in tempore incipit, sed in temporis puncto res primùm *esse mutata* dicitur; nam *mutari* in motu ipsi tempori, *mutatum* autem *esse* terminus motus est, & ipsius temporis puncto respondet.

Theorema. 4.

Quartum theorema est, verissimè dari & assignari posse completè & perfectè *mutatum esse*: id est tale genitum aut corruptum, tale augmentatum vel diminutum, tale alteratum vel loco mutatum, quod motum in omnibus & singulis istis motus & mutationis generibus subitò & indivisibiliter claudit. Ratio illius in textu est, quia nisi daretur tale *mutatum esse*, fieri non posset vt esset vlla perfectio aut cōpleta motio mutatiove. Nam vt in progressione partium successio & tempus: ita in perfectione mutationis repentina periodus & conclusio semper eminet requiriturque.

Theorema. 5.

Postremum theorema est, dari non posse primum *mutatum esse* incompletum. Causa assignatur huius theorematis triplex; ex parte motus, mobilis, & temporis: quia horum pars nulla prima dari potest, & proinde *mutatum esse* in illis primum aliquod assignari non potest. Vt ergo sunt partes infinitæ in motu, mobili, tempore, spacio, & magnitudine: ita sunt infinita *mutata esse*. Nō ergo primum aliquod *mutatum esse* demonstrari potest, primum (inquam) incompletum & imperfectum, at *mutatum* primum & perfectum id dicitur, *quod acquisitâ formâ motum in puncto terminat & concludit*.

Sed quoniam difficilis est huius theorematis explicatio, movebitur hæc quæstio. *Detur ne primum mutatum esse, primaque pars motus an non?* Mirum est videre distractos interpretes in varias opiniones; sed rem paucis expediam. Pro explicatione ergo huius controversiæ, *mutatū esse* definio *novā & rēpentinam existētiā subiecti*

in

in tali statu formæ quæ motu subitò acquiritur. Vel (si vis) affirmo *mutatum esse* significare defectionem à termino *à quo*, non tamen propriè sic dici donec terminum *ad quem* attigerit. Hinc fit vt ea duntaxat indivisibilia quibus partes motus vtrinq; inter se mutuò cohærent, vel quæ totum motum claudunt, propriè *mutata esse* censeantur.

Esto igitur, si *mutatum esse* potiùs periodum motus quàm initium aut progressum respiciat, recte concludas non dari primum *mutatum esse*. Imò verò si tempus & motus duratione adæquentur, nullumque sit initium temporis aut motus, necessariò infertur nullum primum *mutatum esse*, id est, nullam primam defectionem à termino *à quo* primus motus incepit. Sed (dices) vt sunt infinita instantia temporis: ita sunt infinita *mutata esse* ipsius motus. Quid tum? ergo videtur aliquod vnum assignari posse primum; otiosè: imo potius diceres, dari ergo non posse primum, quoniam in infinito non est omnino primum. Quid? non est ordo in motu? est: ergo est in motu primum. Argumentum nego; nam ordo est successionis non multitudinis. At successio suarum partium numerum seu multitudinem habet; respectu rei mobilis huius vel illius habet. Sed vt in æternitate mundi (licèt assignari possit certum & definitum tempus in quo hic vel ille homo nascatur) primus tamen homo non datur; ita in perpetua successione temporis nec prima pars motus, nec primum mutatum in motu notari aut definiri quidem potest. Hoc dico solùm secundùm humanam philosophiam, non divinam: in qua primum fuisse hominem, primum momentum temporis, & primum *mutatum esse* humillimè agnosco; fideque firmissima credo, vltimum hominem, vltimum momentum temporis & motus, vltimum *mutatum esse* futurum, cùm fabrica istius mundi in vltimo iudicij die concussa ruet. Sed hæc (vt vides) miraculosè, non ratione & ordine naturæ fient.

Ob. Sol. Ob. Sol. Est in motu ordo successionis, non multitudinis. Primus homo, primum momentum temporis, primum mutatum esse non dantur in philosophia humana, in divina philosophia dantur.

Distinctio quæstionis, Vtrum primum *mutatum esse* prima quæ pars motus detur?

Duplex est *mutatū esse* vel.

1 Completum; quod est nihil aliud quàm terminus totius motus subitò acquisitus, & sic est dare primum *mutatum esse*.

2 Incompletum; quod est copula partium ad seinvicem in motu, & sic non est primum *mutatum esse*; nam talis defectio à termino, talisque vnio partium in motu, semper motum præcedentem arguit. Nā vt instans in tempore tempus præteritum: ita *mutatum esse* in motu motum præter fluxum demonstrat. Rationes & argumenta in textu aperta sunt, hoc solùm addo, non posse assignari primam partem motus, si partes proportionis in continuo, non partes divisionis in mobili subiecto spectes. Sunt enim in motu partes proportionis infinitæ: partes verò quantitatis seu divisionis finitæ existūt. Hinc ergo Aristoteles, concludit nec primum *mutatum esse* incompletum, nec primam partem motus esse: quia omne continuum partes proportionis infinitas innumerasque habet.

Phyſ. l. 3. c. 6. text. 59.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Dari potest primum mutari, primumque* mutatum esse: *malè ergo hic contrarium defenditur. Antecedens probatur, quia in motu finiti corporis, quantitatis, aut qualitatis dari potest prima pars & vltima: sed prima pars motus est* mutari, *& vltima est* mutatum esse; *proinde dari potest primum* mutari *primumq;* mutatum esse.

In motu cōsiderantur duo.

Resp. *In motu considerantur duo; essentia continui, & coharentia subiecti; in priore etiam duo considerari solent, continuitatis proportio, & quantitatis divisio; secundùm proportionem continuitatis & continuitatem proportionis in motu nec, est dare minimum; quia continuum est semper divisibile in partes eiusdem proportionis: nec est dare primum, quoniam quæ pars prima sit proportionis nemo philosophorum assignare potest. At secundùm divisionem quantitatis, & secundùm quantitatē divisionis liceat pervenire ad minimū, quod vlteriùs realiter secari non potest; & (ic quidem dari potest primum & vltimum, quia omne finitum cancellis & terminis clauditur & definitur. Præterea, respectu subiecti quod incipit aut esse aut moveri in certo et definito tempore, primū* mutari *&* mutatum *dari et assignari potest, vt rectè dicas nunc incepisse generationem hominis, nunc interire.*

In motu quî nō datur minimum nec primum, & quî datur.

Opp. *Datur primum acquisitum esse in omni motu; ergo datur primum* mutatū esse. *Antecedēs patet, quia cùm corpus agitari incipiat, datur primū* vbi *seu primus locus; & cùm incipiat fieri aliquid, datur prima forma generationis; & cùm crescat corpus, datur primus gradus maioris quantitatis: Similiter in reliquis generibus motus. Argumentum tenet, quia* mutatum esse, *est nihil aliud, quàm subito novam rei existentiam acquiri: vt in mutatione loci novum locum aut* vbi; *in alteratione novum gradum qualitatis, in generatione novam formam substantiæ.*

Resp. *Inter acquisitum &* mutatum esse *hoc interest, quòd illud semper*

perfectionem, hoc ſæpe inchoationem motus ſignificet. Eſt enim mutatum esse (*vt antea demonſtraui*) *incõpletum, neque hoc verum eſt, ſimpliciter dari primum* vbi *ſeu locum, cùm res mobilis incipiat* (*vt ais*) *agitari, aut primam formam cum res incipiat fieri; niſi locum deſtinatum aut formam inchoatam intelligas: verùm in iſtis non eſt propriè & perfectè* mutatum esse, *ſed* mutari; *nam prima pars motus eſt* mutari, *poſtrema* mutatum esse. Inrer acquiſitum, & *mutatũ* eſſe, quid interſit.

Opp. *Si moriatur animal præcipitatum ab alto* (*vt ſæpe cõtingit*) *in medio motu eſt primum* mutatum esse *terminans motum animalis: ergo eſt in motu primum* mutatum esse, *quod motum cadaveris inchoat; cùm ibi nulla quies intercedat, quippe cuilibet inſtanti temporis datur vnum* mutatum esse *motus.* Argumentum difficile.

Reſp. *Agnoſco hoc difficile eſſe argumentum quod adfers: quippe in ſolutione eiuſdem multi interpretes diſtrahuntur; Sed pro viribus* (*optimos ſecutus*) *reſpondeo, eſſe quidem primum* mutatum esse, *cum moriatur animal; ratio eſt, quia tum terminatur motus animalis, & incipit motus cadaveris. Cæterùm cum dicas nullam quietem intercedere, reſpondeo in corruptione rei hoc non requiri; etſi vrgeas ex Ariſt. in omni termino* ad quem *ceſſare motum: reſpondeo id verum eſſe in motus generibus in quibus nulla eſt vel priuatio formæ, vel declinatio naturæ; vel denique* (*ſi placet*) *affirmo, eſſe quietem ſub forma cadaveris ſubitò acquiſitâ. Cæterum ſi hinc intones ex Ariſt. nullã quietẽ eſſe indiuiſibilẽ; reſpondeo id verũ eſſe in vltimo termino* ad quem, *non in mediis, qui ad vltimum & extremum tendunt.* Phy. l. 5. cap. 1. Huius ũbri. c. 3

Opp. *Mens ſapientis vnius horæ ſpacio mille ferè actiones diſcurrit, in quarum ſingulis eſt quædam mutatio; ſed in hoc certo & definito numero eſt dare primum* mutatũ esse: *ergo primum* mutatũ esse *dari & aſſignari poteſt.* Mẽtis actiones ſunt immanẽtes.

Reſp. *Menti actiones ſunt immanentes, non tranſeuntes motus animi: ſed de hoc genere motus hîc non agitur. Præterea, ſi concedatur eſſe quidem in hiſce actionibus motum naturalem; non eſt tamen propriè vlla mutatio animi, qui ab impreſſionibus iſtis eſt immunis & alienus propriâ eſſentiâ ſuâ.* nẽtes nõ trãſeuntes.

Opp. *Si non detur primum* mutatum esse *in motu, ſequetur motũ cuiuſq; rei verſus initium non terminari vllo* mutato esse, *ſed permanere infinitum; quod nõ eſt admittendũ, cùm res qualibet mota ſit finita: datur ergo primum aliquod* mutatum esse à quo *motus inchoetur.*

Reſp. *Reſolvitur hic nodus antea, diſtinctione adhibitâ de partibus proportionis & diviſionis: quippe ſi illas in motu conſideres, non eſt pars prima motus, nec primum* mutatum esse: *ſi verò diviſionem ſpectes quantitatis in mobili, eſt quidem primum initium motus. At hîc cõcludes fortaſſe eſſe primũ* mutatũ esse *in primo inſtãti tẽporis, in quo mobile incipit agitari. Quoniã cuilibet inſtãti tẽporis* mutatũ esse *ipſi motꝰ reſpõdet. Reſpõdeo verũ hoc*

esse quoad mensuram, non tamen quoad ordinem essentiæ; nam potest esse primum instans motus in tempore sine mutato esse, *at* mutatum esse *non potest sine instanti aliquo quo mensuretur.*

Opp. *Sit prima pars motus pedalis, vt sæpe in plantis evenit, antequam alia pars motus sequatur; concludo hinc directè esse aliquam primam partem motus, quod in vltima parte huius quæstionis negatur.*

Datur in motu prima pars designationis, non proportionis.

Resp. *Dicendum est dari quidem in motu primam partem designationis, sed nõ primam partem proportionis. Est enim pars aliqua prima in eo designato respectu mobilis aut mensuræ; non tamen est aliqua pars prima absoluta: quia omnis motus (cùm sit eius successivum) motum priorem arguit, quippe est quidem continuum quod ex partibus infinitis constat. Vt ergo motam vmbram in solari horologio ad lineam designatam videas, ipsam verò progressionẽ vmbræ non videris: ita mensuram huius vel illius motus in hoc vel illo mobili inueri licet, quamvis motus simpliciter & infinitè accepti primas partes non possis assignare. Et vt in cursu solis est quædam certa mensura si artificialem diem aut horam, infinita autem si motus essentiam spectes: ita se res habet in motu cuiuslibet rei naturalis, vt prima pars punctumq; motus designetur si stadium mobilis cõsideres, at si motum simpliciter (qui perpetuò alium motum sequitur) ante oculos ponas, pars nulla prima nominari potest; est enim motus continuus, & proinde secundùm partes proportionis infinitus.*

Opp. *Curiosa sunt ista commenta nugacis ingenij quæ adfers, de* indiuisibili, *de* puncto, *de* mutari & mutato esse, *& vereor ne hamus sophistarum sub ista esca & veneno lateat; nam detur, exempli causa,* mutatum esse *in instanti corruptionis, sequetur Platonem nec alium quempiam vnquam interiisse posse. Nam si intereat, aut interit cùm vivit, aut cùm iam mortuus est, non cùm vivit, quia tunc superstes est; non cùm mortuus fuerit, quia toto tempore mortuus dicitur: non ergo est vlla veritas in istis instantaneis* mutationibus & mutatis esse, *de quibus hoc loco cum aliis delirantibus somnias.*

Aristoteles piscator veritatis, non vanitatis.

Resp. *Non sunt ista curiosa nugacis ingenij commenta, sed magna sapientia mysteria, quippe in illis oracula philosophia loquitur; neq; est quod verearis sophistarum hamum, escam, aut venenum, cùm Arist. sit piscator veritatis non vanitatis. Quid multis? hæc docet Philosophus, vt per hæc altiora & diviniora discas. Nam quomodo Deum infinitũ et indiuisibilem causam omnium esse intelligas, in quo nec* moveri, *nec* mutari, *nec* mutatũ esse *vnquã fuisse aut esse potest, vt in 8. lib. Phys. docet, si in istis rebus sensibus obiectis partes proportionis infinitas, indiuisibile magnitudinis punctũ, durationis instans,* moveri *et* mutatũ esse *nõ percipias; quippe ex istorũ dissimili et dispari comparatione magnũ lumẽ nobis oboritur, vt ad agnoscendum authorem omnium, qui est infinitus, indiuisibilis, æternus, simpliciter incõmutabilis pertrahamur. Sed vt sophistico tuo argumento respondeam, dico Platonem nec interire eo*

Phyſic. lib. 8. cap. 6. tex. 45. & 6.

tempo-

tempore quo vivit, nec eo quo iam mortuus fuisse dicitur: sed in instanti medio inter vtrumq; tempus vt Collegio Conimbricensi placet, quod quidem instans existit finis præteriti, & initium futuri in quo non vivit Plato; quia desinit nunc vivere per primum suum mutatum esse, *id est per primum sui nõ esse. Si vrgeas, duo ergo contraria esse in eodem momento nimirum vivere & mori; respondeo, non esse absurdum vt duo contraria sint in eodem momento, sed absurdum & contra naturam est, vt simul sint in eodem subiecto.*

Colleg. Conimb. in explan. t. 45. huius 5. cap.

Cõtraria duo possunt esse in eodẽ momẽto in eodẽ subiecto non possũt esse simul.

Dubium ex 1. Theoremate; *An mutatum esse rectè desinatur per* defecisse *& separari à termino à quo?*

Opp. *Si* mutatum esse *sit nihil aliud quàm deficere & separari à termino* à quo, *necessariò sequetur esse rẽ mutatã, q uãprimũ ab eodẽ termino incipit moveri; sed hoc negat philosophus in textu, cùm mutatum esse primum in acquisito termino ad quem constituat.*

Tex. 42.

Resp. Mutatum esse *propriè & absolutè primùm in termino* ad quem *inest, cùm res tota mutetur, novãq; formã devestiatur: communiter verò & comparatè sumptũ est quidem tum, cùm prior forma, sub qua mobile est, velut languescat & declinet; vt ovi forma sub gallina, cuius vitellum in sanguinem commutatur, & tamen nondum pulli forma induitur.*

Mutatum esse propriè est in termino ad quem.

Dubium ex 2. theo. An sit indivisibile tempore in quo primum mutatum fiat?

Opp. *Primum mutatũ non fit sine motu: ergo non fit in instanti; ratio tenet, quoniam successio, est de essentia motus. Præterea moveri & motum seu* mutatum esse *sunt coniugata; sed moveri non est sine tempore: ergo nec* mutatum esse.

Resp. *Solutio accommodata priori argumento hanc obiectionem tollit, si de mutatis esse distinguas; vèl si placet responde negando argumentum; nam etsi* mutatum esse *non sit sine motu progressivè vt aiunt, fit tamẽ sine motu perfectivè: quippe in momento temporis res propriè mutari dicitur; & ad alterã partem argumenti dico,* moveri & motum esse *appellari posse coniugata, at* moveri & mutatum esse *non sunt coniugata.*

Mutatum esse nõ fit sine motu progressivo, fit tamẽ sine motu perfectivè.

Opp. *Non implicat contradictionem motum in instanti fieri; ergo non implicat contradictionem* mutatum esse *in motu, quod negas. Antecedens probatur, quia successivum est accidens motui, & proinde separari potest à motu sine interitu illius. Quod successivum sit accidens probo, quia motus habet successionem à tempore, cui propriè convenit. Præterea, cùm* velox & tardum *per accidens conveniant motui teste Philosopho, videtur quidem successivum (de quo* velox & tardũ *essentialiter prædicantur) convenire quoq; per accidẽs; nã omne successivũ est essẽtialiter aut* velox *aut* tardũ. *Insuper, spiritus à cœlo ad terrã localiter moveri potest in instãti: fieri ergo potest motus in instanti. Postremò, bene sequitur hoc argumentũ; motus fit: ergo in momento*

Phy. l. 4. c. 10.

momento fit. Ratio patet, quia directè sequitur, Motus fit: ergo motus nũc est; &, immediatè ante hoc ipsum nunc *& momentũ non fuit; ergo fit in instanti. Hæc omnia quæ dico iam tendunt, vt probetur ratio Philosophi esse in textu nulla, vbi docet idcirco* mutatum esse *indivisibile existere, quia non est in motu: at nunc hanc rationem infirmam & elumbem esse vides, quia motus in instanti & indivisibili fiat.*

Successivum non est accidens motus.

Resp. *Probationes huius argumenti valdè inermes & imbecillæ sunt; nam vt ordine respondeam,* successivum *non est accidens motui, sed essentialis & interna differentia; neq; est (vt ais) à tempore, cuius duæ aliæ sunt velocitas & tarditas, sed in motu primùm & per se existit. Successio tamen hîc distinguenda est in formalem, quæ propriè motui convenit ratione formæ quæ per motum acquiritur, vel in materialem, quæ tempori convenit ratione mobilis quod movetur. Erras ergo cùm dicas idipsum propriè tempori convenire. Præterea,* velox *et* tardum *per accidens in concreto, non essentialiter in abstracto de successione prædicantur. Nam sic est motus velox aut tardus, vt homo sagax aut ignavus, de successione verò in abstracto velocitas aut tarditas non dicuntur. Nihil est quod addis de motu spiritus, quia hîc agitur de motu corporis, seu rei naturalis, neq; est vt hinc concludas moveri spiritum in instanti, nisi per divinam potentiam, quæ sæpe sive medio res tum corporeas tum incorporeas movet. Postremò, sophistica est vltima ratio, plena insidijs, tũ in mutanda suppositione, tum in æquivocatione nominis; nam quamvis necessariò sequatur, motum tum esse cùm fiat, & fieri immediatè cùm antea non fuerit, tamen supponis fallaciter motum incepisse, & instantis nomen multipliciter et insidiosè accipis.*

Dubium ex tertio theoremate, An *mutari & mutatum esse* re differant?

Opp. Mutari *&* mutatum esse *sunt coniugata: ergo re non differunt. Præterea, idem mobile numero &* mutari *&* mutatũ esse *dicitur: ergo re conveniunt. Antecedens constat, nam aqua cùm incalescit &* mutari *&* mutata esse *à sua primæva qualitate dicitur.*

Mutari & mutatum esse, sunt coniugata dialecticè, non Physicè.

Resp. *Dialecticè accepta hæc duo sunt coniugata, sed voce tantũ non sensu physico. Philosophi enim* mutari *durationem,* mutatum esse *instanti perfectione mensurari volunt. Ad exemplum dico, aquam in primo gradu incalescentem* mutari, *non tamen propriè* mutatam esse, *nisi impropriè communiterq; hoc ipsum nomen capias pro inchoata defectione à termino* à quo: *sed per se* mutatum esse *est terminus motus, temporis momento respondens, in quo forma, ad quam mobile tendit, acquiritur.*

Dubium ex quarto theoremate, An detur completè *mutatum* esse in omni genere motus?

Opp:

Opp. *Perfectè & completè ens nec* mutari *nec* mutatum esse *dicitur, cùm in non ens migret: sed in corruptione Socratis, remissione qualitatis, & quantitatis diminutione,* mutatum esse *potiùs ad non ens quàm ad ens tendit: ergo perfectè & completè* mutatum esse *in omni genere non cernitur, vt in hoc textu insinuat Philosophus.*

Resp. *Mutatio non semper perfectionem spectat, sed motionem ad terminum* ad quem, *in quo termino perfectio dicitur respectu motus tendentis ad illum, non semper respectu mobilis deserentis meliorem formam. Praterea, in amplexu communis naturæ non minùs digna est forma quæ per interitum ex consequenti acquiritur, quàm quæ generatione directè absolvitur; ea. daveris enim forma non minùs naturalis est quàm Socratis, quamvis hæc sit divinioribus, quàm illa, potentijs & accidentibus dotata.*

Mutatio non semper perfectionem spectat.

CAP. 6.

Verum ante omne mutari *sit* mutatum esse?

VEla ita contexta sunt à Philosopho in sequentibus præceptis, vt præter velata & tenebras tyrones in philosophia nihil videant. Vt ergo sine lumine imagines seu simulachra, quantumvis graphicè coloribus suis sint distincta & delineata, non cernuntur: ita hæc optima præcepta & theoremata Aristotelis de motu, licèt sint varijs argumentis & exemplis probata, sine lucerna interpretis rectè non percipiantur. Sed (dices) cur tam obscurus est hoc loco Philosophus? Respondeo, inter multas causas has duas præcipuas esse; quia res de qua iam agit sit longè difficillima, motum intelligo; & quia res ad quam notandam nunc propiùs accedit sit omnium diuinissima, motorem primum intelligo; adde illud (si placet) vt thesaurus ille maximi æstimatur qui laboriosiùs ab altis venis & medullis terræ effoditur: ita maiori in pretio habentur literæ rerumq; notiones, quas non levi, sed magnâ ingeniorum contentione assequimur: iuxta illud Platonis, difficilia pulchra. Sed ad rem.

Cur Aristoteles obscurus hoc in loco.
1
2
3

Plato in Hippia maiore.

In hac parte tractatus, de ordine ipsius motus, & *moveri* ad *mutatum esse*, & ex adverso de ordine *mutati esse* ad motum agit Philosophus; docetq; inprimis omne id quod mutatur, in tẽpore mutari, idq; bifariam

Omne quod mutatur in tempore mutatur; duplicẽ habet sensum.

bifariam, vel in tempore primò & per se (quia in qualibet temporis parte) vel in parte per accidens, & non in toto tempore; vt qui vno die sanatur, eo mense qui illum diem continet sanari dicitur. Sed vt vides per accidens, non primò & per se; neque est hoc contrarium ei quod antea demonstravit, scilicet temporis primum reperiri nõ posse in quo aliquid mutatur, vtrumq; enim verum est: illud enim ad tempus attinebat in quo aliquid primò mutari incipit: hoc de toto tempore dicitur in quo tota mutatio perficitur.

Ante omne mutari est mutatum esse. Ante omne mutatum esse est mutari.

His positis sequuntur duæ conclusiones, quarum prima est, quòd ante omne *mutari* sit *mutatum esse*: altera, quod ante omne *mutatum esse* sit quoq; *mutari*. Pars prima probatur à parte magnitudinis, temporis, & instantis. A parte magnitudinis quam mobile ita transigit, vt quotin ea sint partes transactæ, tot sint *mutata esse*; sed partes magnitudinis sunt infinitę, cum sit continua: ergo *mutata esse* sunt infinita. Ex parte temporis simílis & affinis ratio est; nam tempus & magnitudo sunt æqualiter continua, licèt differenti modo, cùm in tempore successio, in magnitudine partium constantia insit. Ex parte ipsius deniq; motus hoc etiam verum est, quia vt in tempore sunt infinita instantia: ita in motu sunt infinita *mutata esse*, quę instantibus temporis respondent. Cùm ergo res nulla in momento cieri aut mutari possit, vt antea probatur; necesse est vt ante *mutari* (quod requirit tempus) sit *mutatum esse* in instanti, quo partes temporis vniantur. Altera conclusio (nempe quòd ante omne *mutatum esse* sit mutari) hinc constat, quia perpetua est temporis successio, & vicissitudo partium in eo. Quare vt est *mutatum esse* ante mutari: ita necessariò est etiam mutari ante *mutatum esse*, illud respectu instantis quo mensuratur; hoc respectu mobilis quod semper secundùm se totum & partes in tempore movetur. Non opus est in hac re pluribus; proponam familiare exemplum. Mutetur Plato ab A ad B, id est, ab albo ad nigrum; mutatur ergo aut in eodem instanti aut in alio alioq;, nõ in eodem, nam sic simul semelq; albus nigerq; erit; non in alio alioque, quia alteratio requirit tempus: vt ergo *mutatum esse* præcedit *mutari*; ita ante omne *mutatum esse* est *mutari*. Ratio est, quia omne quod *mutatum est*, pervenit ad illud, in quod *mutatum est* tempore: at *mutari* tempus, non instans respicit: est ergo ante *mutatum esse* hoc ipsum mutari. Postremò, cùm quælibet magnitudo sit divisibilis in infinitum, sequetur, vt quemadmodũ dari nõ possit pars prima magnitudinis; ita assignari nõ poterit pars prima mutationis; est ergo *mutari* semper in tempore ante *mutatũ esse* in momento. O inutiles & nugaces circulos! fortasse dices; nam quis tandem vsus est istarum vanitatum?

Otio-

Otiosissimè profectò conteritur tempus, cùm de istis vanissimis vmbris agatur. Vbi aurei montes quos in fronte capitis polliceris? ridiculos mures proreptantes video. Ostende mures; *Mutari* mus vnus est: *mutatum esse* mus alter est, idemq; ridiculus: esse autem ante omne *mutatum esse* semper *mutari*: & esse ante omne *mutari mutatum esse*, murum veluti lusus est, Sardinio risu, & cachinno dignus. Philosophus non es si sub istis velis remotis secretiorem artem naturæ non videas, non contempleris. Sed felis oculos assumam, vt istos ridiculos mures in tenebris accuratiùs nunc videam. *Mutari* (inquis) mus vnus est, id est, res nullius momenti, vt insinuas; da veniam, si in refutatione istius vanitatis tuæ Dominam cum ancilla, sacram philosophiam cum humana coniungam. *Canet* (inquit Apost.) *tuba & mortui resurgent & nos immutabimur*; nos (inquit) immutabimur. Quid; estne hoc ipsum immutari mus, id est, res levis, aut nullius momenti, vt ais? Adde illud quod Beatus Apost. habet; *Omnes inquit resurgemus, sed non omnes immutabimur; in momento, in ictu oculi in novissimâ tubâ*. Quid? estne hoc etiã *mutatũ esse* mus, vt ais, Sardinio risu & cachinno dignus? Indocte, profane, impius es, si hoc affirmes: quippe videas hîc manifestè discrimẽ inter *mutari* & *mutatũ esse*; nempe q illud tẽpore, hoc in ictu oculi & momẽto fiat. Cur ergo adhuc rides (vanissime homo) & nugacis ingenij fabulas seu cõmẽta hęc magna oracula appellas? Cõsidera mecũ te in lęthalẽ morbũ nũc incidisse, laboras, lãgues, in sepulchrũ tendis; à sanitate in morbũ cũ incidas, *mutari* diceris, q tẽpus requirit. At lucerna vitę subitò extinguitur; & mors te occupat repẽtina in ictu oculi & momẽto vt aiunt; est ergo inter *mutari* à valetudine in morbum, & *mutatum esse* à morbo ad mortem reale discrimẽ. Nã declinatio à sanitate tẽpore, præcipitatio ad mortẽ (quę est *mutatũ esse*) instanti clauditur & definitur. Neq; est iusta illa tua cõtra Philosophũ exclamatio, *O* circulos, cũ ponat ante omne *mutari mutatũ esse*, & ex adverso, si vel tẽpus in successione ęternũ, vel in proportione partiũ æqualiũ finitũ cõsideres. Vtroq; enim modo acceptũ partes infinitas habet, priori modo simpliciter & physicè, numirũ si pro ęternitate sumatur: posteriori modo secũdũ quid (vt aiunt) & mathematicè, si partiũ symmetria & proportio cõsideretur. Sũt enim (vt docet Philosophus) in ōni cõtinuo partes infinitę proportionis: si ergo neutro modo dari possit prima pars tẽporis vel motus, (quorũ illud semper huius mensura est) sequetur necessariò ante quãlibet partẽ tẽporis & motus precedere *mutatum esse*, q instans, & ante quodlibet *mutatũ esse* precedere partem temporis & motus, id est, *mutari* q durationẽ mensurã habet. Omne (inquit Philosophus) tẽpus infinitè divi-

Ob.

Sol.

1. Cor. 15. 51. & 52.

Ita. n. legit Hier. com. in hũc locũ & epi. ad Min. & Alex. Aug. quę 3. ad Dul. & oct. cõs. lud. cap. 20. & cont. Ad. c. 20. aliiq; fidè quorũdã Græc. exemplarium sequuti, in quibus Clar. cod. ita legit. πάντες μὲ ἀναστησόμεθα, οὐ πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα.

Physic. lib. 3. ca. 6. tex. 59. & passim.

Phy. l. 3. c. vlt. & passim.

diuiduũ est in minores partes, ita vt nullum sit instans quod non præeat pars temporis; & idcirco in motu, qui fit in tẽpore, id ipsum accidit, vt quodlibet *mutatum esse* terminet aliquam partem motus, & partem etiam illius partis terminet aliud, & sic reciprocè in infinitũ progediendo. Hinc liquidò constat dari motum ante *mutatum esse*, & *mutatum esse* ante motum, procedendo à fine versus initium motus. Hoc (inquit Philosophus) locum non solùm habet in lationibus, sed etiam in alteratione, & in omni genere motus, imò generationem & corruptionem non excipit: sed (quod notandum est) accipit & hanc & illam vnà cum antecedentibus alterationibus, alioqui non in tempore, sed in momento fierent. Rem istam verbis adorno magis (studiose lector) vt tyrones in philosophia sapientiæ helluones evadant, resque nullas leviter prætereant, tametsi primo fortasse intuitu levioris momenti & ponderis esse videantur. Res levior videtur culex, sed miraculum naturę si partes formatas in illa consideres; discas in formica providentiam, in aranea artem, in atomo usum solis; imo (quod optimum est) in minimis maximum Deum omnium opificem & authorem discas. O disce creata vt creatorẽ, opera vt artificem, Deum optimum maximum & infinitum discas.

Tex. 59.

Ex consideratione minimorum pervenitur ad scientiam maximorum.

Distinctio quæstionis, Vtrum ante omne *mutari* sit *mutatum esse*?

In hac quæstione considerandæ sunt.

1 Distinctio nominum, scilicet quòd *mutari* nihil aliud sit quàm *translatio progressiva per motum ex vno in aliud, quod requiris tempus*. Cũ ergo nec tempus, nec motus primas partes habeant, rectè concludere videtur Philosophus, quòd ante omne *mutatum esse* sit *mutari*. Sed quid est *mutatum esse*, fortasse quæris? est certè vel ipse terminus *ad quem*, si completè illud intelligas, vel in instanti perfectio mobilis, cessatioque motus, & sicut instans partes temporis, ita *mutatum esse* partes motus copulat.

2 Demonstratio veritatis: nempe quòd antè *moveri*, id est ante omnem partem motus sit *mutatum esse*, & quòd ante omne *mutatum esse* sit *moveri*, id est pars motus, vt ex demonstratione à tempore, magnitudine, motu, & ab exemplis dilucidè à nobis antea concluditur & explanatur.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. Mutatum esse *in instanti non fit; ergo malè hic definitur esse perfectio mobilis, aut realis terminus & cessatio motus, quæ in instanti nascitur. Antecedens probo, quia motus &* mutatum esse *sunt contraria vt hic docet Phi-*

Philosophus: at in hoc non sunt contraria, quia ipse motus, in instanti fiat; ratio est, quia mobile in instanti moveri potest. Quòd verò mobile in instanti moveatur, visio (*quæ est momentanea actio oculi, quâ corpus iam in motu cernimus*) *evidenter probat; probat etiam relatio nova loci, quæ in singulis momentis temporis acquiritur; probant immateriales substantiæ, quæ impedimenta medij aut materiæ non habent vt corpora, quin in instanti moveantur; probat assertio D. Augustini, qui in Quæstionibus de resurrectione docet, corpora gloriosa in instanti fore mobilia; id ipsum apertè etiam concludit in 22. l. cap. vltimo de Ciuitate Dei; probat denique illuminatio solis, qui super horizõta ortus in momento totum hemisphærium illustrat.*

Visio mobilis non est momentanea actio.

Resp. *Extorques ex Arist. argumenta, ideoque* mutatum esse *momentaneum non esse probas, quoniam motus (qui ei contrarius esse debet,) etiam in momento fiat: sed verum hoc non est quod dicis, nam motus est ens semper & simpliciter successivum, vt supra & sæpe edocui. Ad exempla ergo respondeo, primùmque dico visionem mobilis non esse momentaneam actionem, si momentaneum sumatur pro eo quod indivisibilis puncto temporis durat, & immediatè post evanescit. Similiter affirmo, relationem distantiæ loci non esse momento acquisitam; nihil enim movetur sine medio, quod semper tempus in motione postulat. Quod adfers de immaterialibus substantijs nihil est; nã et si sint finitæ naturæ, expertes tamen materiæ medium non requirunt in suo motu, vt tardiùs aut velociùs moveantur. Assertio D. Augustini non est tam aperta vt ais; sed esto; moveantur corpora gloriosa in instanti, dico hoc fieri miraculo, non vi naturæ suæ. Sunt autem qui asserant vi spiritualis naturæ, quam corpora tum induent posse hoc fieri. Nam (si liceret minima cum maximis comparare) vt aurum est per se grave, & ferè immobile vi suâ, in quintam tamen essentiam terreis suis partibus sublatis versum vt fumus in altum volat, celerrimèque evanescit: ita hoc corpus hominum crassum naturâ suâ, igne (vt ita loquar) diuini spiritus quasi sublimatum, factumq; spirituale, medio non impeditur in motu, sed vt iam est perenne, ita in præsenti seu instanti nullius successionis aut mutationis capax agitatur.*

Corpora gloriosa mouẽtur in instanti, miraculo, nõ vi naturæ.

Cor. c. 15. 44.

Opp. *Assignari potest primum* mutari, *primumque* mutatum esse: *ergo ante omne* mutari *non est* mutatum esse, *& è contra. Antecedens constat, quia cuiuslibet finiti prima pars & vltima assignari potest: sed prima pars motus est* mutari, *& primus terminus motus est* mutatum esse: *ergo assignari potest primum* mutari, *primumque* mutatum esse. *Præterea, nihil potest* esse mutatum *quin prius* mutetur: *ergo ante* mutatum esse *est semper* mutari, *sed ante omne* mutari *non est semper* mutatum esse. *Postremò, nunquam terminus finiens motum aliquem præcedit eundem motum quem finit: sed* mutatum esse *est terminus finiens motum: ergo nunquam*

præcedit

præcedit motum.

Assignari possunt primum & vltimum in permanentibus non successivis.

Resp. *Primi enthymematis negatur antecedens, quod est quidem verum in permanentibus non successivis; nam in permanentibus assignari possunt extrema, primum scilicet & vltimum, non autem in successivis qualia sunt tempus & motus. Ad secundum dico, nihil quidem mutari quin prius mutetur; sed quoniam in ente successivo pars prima assignari non potest, sequitur perpetuam vicissitudinem esse inter* mutari *&* mutatum esse. *Ad postremum argumentum respondeo, non esse idem* mutatum esse *terminans finiensq;* mutari *quod præcedit* mutatum esse; *nam in successivis aliter se res habet, si partes eius proportionis speciei.*

CAP. 7.

Vtrum aliquid finitum infinitè moveri possit?

REpetitio facta hìc est quorundam theorematum, quæ antea vberiùs tractata & discussa sunt à Philosopho; est ergo (inquis fortasse) nugator Philosophus; temerè & inconsideratè hanc nugacem conclusionem infers, cùm materia de qua disputat sit difficilis & fructuosa; vt ergo aqua sepulta in venis terræ latenter fluit, saliens autem ex fonte limpida & clara cernitur: ita multa sunt theo-

Simile.

Repetitio est quasi Echo.

remata apud Philosophum, sub velis quasi sapientiæ inserta; repetita verò maiorem lucem & vsum habent. Repetitio enim est quasi Echo & reciproca vocis ingeminatio, quæ licèt sit penitus eadē, frequētiùs tamen facta imagines rerum significatarum firmiores imprimit. Vt *Christus est Deus, Christus est Deus* (inquam) *Christus Deus est*, Athee nega si audeas: hæc ingeminatio Dei adamātina præcordia Atheorum vulnerat. Sed omitto verba, theorema primum quòd

Theorema 1.

Tex. 60.

repetit Philosophus est, scilicet *fieri non posse vt tempore infinito finitam aliquid transeat magnitudinem seu spacium, modo per idem semper, aut saltem per aliquid eiusdem moueatur.* Ratio est, quoniam motus, tempus, &

Huius. l. c. 1. t. 4

magnitudo, seu spacium, proportionem æqualem in partium suarum

Theorema 2.

diuisione habeant, proinde si motus sit finitus, spacium finitum erit, tempusque etiam finitum, quod est mensura vtriusque. Alterum theorema est ex aduerso, nimirum fieri non posse vt aliquid tempore finito moveatur per spacium infinitum; ratio eadem est cum superiore. Postremum est, nempe fieri non posse vt mobile infinitū, per-

Theorema 3.

transeat

transeat spacium finitum tempore finito, causæ semper inculcantur eædem: quia temporis, motus, & magnitudinis eadem proportio esse debet, quam natura in stadijs suis trasigendis vt legem inviolatam tenet & observat.

Sed (dices) quorsum hæc de infinitate & finitate, motus tẽporis, & magnitudinis facta est repetitio, cùm ex eadẽ sæpiùs inculcatâ Aristotelis vulnus recrudescat? Nã hinc emergit error immanis ille de æternitate mundi, quia somniavit motum, tempus & cœlum, successione, duratione, virtute infinita esse. Longè aliter fortasse accepit Philosophus hæc omnia quàm tu nunc cogitas; opus est frequẽti repetitione vt quid velit intelligas. Non vult (vt tu otiosè hîc putas,) motum, tempus, cœlum infinita esse, sicut Deus est infinitus; sed divisione, potentiâ, proportione partium, quarum prima in rebus finitis successivis assignari non potest; & sic licèt sæpe in textu de infinitate motus, temporis, & magnitudinis mentionem faciat, intelligit infinitatem aut in successione, aut in proportione partium, quæ rebus finitis rectè convenire potest, vt antea à nobis demonstratum fuit. Motus, tempꝰ, cœlum infinita qui.

Quid moror? summa omnium hæc est; statuit in hoc capite Philosophus primùm fieri non posse vt res finita magnitudinem infinitam tempore finito transeat; secundò fieri non posse vt res infinita finitum spacium decurrat; postremò fieri non posse vt res infinita infinitam magnitudinem tempore finito conficiat. Ex his elicio quæstionem, *Vtrum aliquid finitum infinitè moveri possit?* Distinguendũ est de potẽtia mobilis, aliam esse internam à formâ, aliam externam ab efficiente causâ; potentia mobilis interna à forma plerumque finita est, vt res ipsa finita quæ limitibus naturę continetur: potẽtia autem externa sic se habet, vt causa efficiens vnde fluit. Hinc cœlũ lum, quamvis sit magnitudine, figurâ, & essentiâ finitum, infinitè moveri potest; quoniam causa movendi prima infinita est, quæ omnem impetum contrarij retundit, cœloque virtutem infinitã dedit, vt materiæ tabem, & malitiam privationis non sentiat. Vt ergo sentientis & vegetantis animæ potentiæ (licèt sint in proprijs & distinctis subiectis mortales) in homine tamen, (in quo vna solùm anima inest) immortales fiunt: ita cœlum, licèt sit naturâ suâ finitũ, infinitè tamen moveri potest, vt potentiam movendi primæ causæ infinitæ acceptam refert. Certum est inesse in re qualibet immortale veluti semen, quo ardentiùs ad studium infiniti feratur. Sed hoc omitto, venioque ad illud, vt probem nullo modo hoc fieri in alijs rebus, quibus hæc divina & infinita movendi potentia non Potentia mobilis duplex. 1. Interna à forma 2. Externa ab efficiente. Cœlum licèt naturâ suâ finitũ, tamẽ moveri potest.

com-

communicatur. Verumenimvero sunt qui theorema hoc Arist. vniversaliter teneãt in omnibus esse verum, in eo sensu scilicet, quòd fieri possit vt omne finitum infinitè moveatur quoad partes proportionis, non disparis quantitatis, cùm omne mobile continuum fit, idcircoq; infinitum potentiâ, motu, tempore, si partes proportionis (quarum prima & vltima dari non potest) considerentur. Subtilis quidem & ingeniosa est ista quæstionis propugnatio; nam verum est tot partes proportionis habere granum milij, quot habet grande & immensum cœlum, vt ait Arist. sed an hic fuerit sensus Aristotelis vehementer dubito; imo potiùs non dubito, quia in primo theoremate affirmat, fieri non posse vt aliquid finitum certam magnitudinem & spacium in infinito transeat, nisi eiusdem motus perpetuò iteretur, vt motus cœli. Rationes & causæ duæ sunt; prima à proportione temporis, magnitudinis, motus, & spacij, quæ æqualia esse debent: fieri ergo non potest vt finitum infinitè moveatur. Nam si sic moveatur, sequetur istorum inæqualitas in finitâ & infinitâ proportione rerum, quod negat Philosophus. Altera ratio seu causa est, quia nihil movetur in æterno, quia omnis motus est successivus; at in æterno non est successio: ergo in æterno non est motus. Hinc necessariò (vt vides) concluditur, finitum non posse moveri in infinito tempore, id est, in æterno; nam propriè infinitum tempus æternitas est, vt constat ex vulgari distinctione durationis in tempus, ævum, & æternitatem.

Infinitũ tempus æternitas est.

Huc reduci possunt alia permulta præcepta ex opposito, nempe quòd sicut finitum nullum possit moveri in infinito tempore: ita nullũ infinitum possit moveri in finito spacio. Sed quoniã oppositorum eadem est ratio quoad disciplinã (vt docet Philosophus) lubens hæc omnia omitto, interim memineris tempus designari per vitreum horologium ex quo arena defluit, motum per trutinam seu libram temporis, quãres omnes æqualiter mensurantur. Ex istis hoc volo, hoc (inquam) insinuo, si non sit æqualitas & proportio temporis motusq;, & rerum quę moventur; recta non fit in philosophia comparatio; id est, si dicas tempus esse finitum, & infinitum motum, aut si dicas rem esse finitam, & infinitum tempus in quo movetur: dispar est ista omnino proportio, planeq; contra naturam rerum, quę consociari debent. Causa est quoniam mensuræ & mensurata, qualia sunt tempus, motus, & res mobiles, debent esse proportione æqualia. Ex istis etiã ad vsum vitæ hoc concludo, si tẽpus sit quasi vitreum horologium, vitream esse hanc vitam nostram, & proinde *Non hîc habere nos permanentem ciuitatem, sed expectare aliam*, in qua æternitas

Top. lib. 7. c. 2. Met. l. 4. tex. 4.

Proportio debet esse inter tempus, motũ & mobilia.

Mensurę & mensurata debent esse proportione æqualia.

Vitrea est vita nostra. Hebr. 13. 14.

&

& beatitudo vivunt. Librâ ergo temporis sic póderẽtur omnes motus & actiones nostræ, vt infinitum fructũ æternitatis pro caducis istius vitæ folijs & flosculis non amittamus. Movemur hic inquilini dũ sumus; mutari ergo oportet: mutamur indies; mori ergo necesse est: necesse est mori, at mors bonis vita est; nam qui bene vixit non morietur malè, cùm in eodem momento mortuus fœliciter mutatus vivat. Contemplatio vitæ mortisque nostræ.

Distinctio quæstionis, An finitum infinitè moveri possit?

Probatur finitũ infinitè moveri nõ posse

1 A proportione mensuræ & mensurati, quæ semper æqualia esse debentiat si finitum in infinito moveatur, æqualis illa proportio tollitur.
2 A contradictione naturę seu impossibili, quia infinitũ tempus sit nihil aliud quàm æternum; at motus finiti, qui est ens essentialiter successivum, non potest esse in æterno, in quo nulla successio inest: ergo finitum in infinito moveri non potest.
3 A lege oppositorũ, quia finitũ & infinitũ sunt cõtraria, quę simul cohabitare nõ possũt, neq; vnũ in alterũ sic cõmutari, vt maneatiat si finitũ in infinito moveatur, aut finitũ in infinitũ cõmutabitur (q̃ est absurdũ) aut finitũ in infinito permanebit, q̃ nõ est mino à ratione & veritate alienũ. In Categor. c. de oppositis. Physic. lib. 5. cap. 5.
4 Ab essentia seu natura finiti, quod in tempore oritur, & occumbit in eo, & proinde in infinito moveri non potest; cùm infinitè esse nõ possit.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Ludis cum Arist. nam in priore parte discursus affirmas posse finitũ infinitè moveri, in posteriori idipsum negas; lubrica & anceps viæ est: duc ergo in qua stare oporteat.*

Resp. *Ingeniosè in vtramq; partem discuti potest hac quæstio: sed quoniam dissertis verbis Aristotelès affirmat, non posse fieri vt finitum in infinito tempore moveatur, ipsius vestigijs insistens idipsum defendo.*

Opp. *Si defendas finitũ non posse omnino moveri in infinito tempore, quid respondes propriæ obiectioni tuæ de cœlo, quod est finitum corpus, & tamẽ in infinito tempore circumvolvitur? Præterea, est quod alteri argumẽto satisfacias, in quo vrgebas finitũ secundum partes proportionis (quæ sunt infinitæ) posse moveri in infinito tempore; nam aliter vt in toto: ita in partibus non esset inter mensuram & mensurati numerus proportio.*

Resp. *Concedo cœlo motum perpetuum esse posse, si iteretur; nam hoc non negat in textu Philosophus: imò prius id ipsum in cœli motu verissimũ esse insinuat; sed hoc potentiâ, non actu, comparatè nõ absolutè contingit, vt cœlestis motus sit perennis. Præterea, nõ est quòd instes in primo mobili: quoniã primæ causæ infinitæ potentiæ finitum motorem habet, cui vel à philosophis datur huiusmodi in virtus, vt ultra sortem naturæ pro beneplacito operetur. In altero argumento* Cœli motus perpetuus quomodo: Primum mobile primam causam infinitæ potentiæ suum motorẽ habet.

Partes proportionis qui finitæ.

argumẽto technæ ineſt & eſca Sophiſtarũ; nẽ fallis vos multiplici ſẽſu huius vocabuli proportionis, cuius partes nõ ideo dicũtur à Philoſopho infinitæ, quòd innumeræ & reverà ita ſint, ſed quòd vel in minutiſſimis datis alia ſemper proportionis partes aſſignari poſſint, neq; in illis locari pervenire ad nouenas. Cæterùm ſi hoc totum continuum naturâ finitum, infinitum partibus proportionis, in partes quantitatis diuidas, indiuiſibile pũctum invenies, vltra quod non eminet vlla naturalis diviſio. Cùm ergo in magnitudine ſint puncta, in omni tempore inſtantia, in omni motu mutata eſſe quæ terminant magnitudinem, tempus, & motum, ea quidem quidem hæc ſunt finita, licèt potentiâ, vt in priore argumento concedo, & mathematicâ proportione, vt in poſteriore nego, ſint illa quidem infinita. Hic verò realem & phyſicam conſtitutionem rerum, non intentionalem et mathematicam conſiderationem propoſuit Philoſophus; & certè in reali conſtitutione fieri non poteſt vt actu finitum in tempore actu infinito, aut infinitum actu tempore actu finito, niſi per potentiam diuinam quæ eſt plusquam infinita, moueatur.

Opp. Quæritur hoc loco an poſſit fieri vt finitum infinitè moueatur? non quæritur, an actu ſiat? Quod verò ſic poſſit fieri, nec ratio, nec natura, nec experientia negant: nam hãc ſolâ hypotheſi datâ, mundum creatum æternum eſſe, ſequetur finitum, ſcilicet mundum, in infinito, id eſt in æternitate motu cieri. Ratio hoc fieri poſſe ſuadet, quia deſtrui non poteſt mundus niſi violenter, natura ſuadet, quæ ſibi eſſet iniuſta ſi violentâ manu ſerpſam cõſeuerat; experientia ſuadet, quia perennis & æterna vita mundi eſt ex nova ſobole & ſucceſſione rerum.

A ratione. A natura. Ab experẽtia.

Reſp. Hypotheſi hãc tuâ datâ quam poſtulas, non ſequitur mundum actu in æterno agitari: ſed hoc omnia quæ vrges potiùs concludunt mundum potentiâ, non actu in tempore infinito poſſe moueri. Mundum dico actu finitũ, ſed novâ ſobole & ſucceſſione rerum (vt aiũt) renouatum; hoc eſt, ſi aliis verbis velis ipſum interpretari, mundum potentiâ infinitum. Nam quãvis atherea illa pars mundi non conſeneſcat, ſubtilia tamen in ſerie ciuſdẽ perpetuò ruit, & niſi corruptio vnius eſſet generatio alterius, tota machina citiſſimè diſſolueretur; & certè diſſolvetur. Iam Atlantis humeri graviſſimo onere & mole defeſſi ſunt, iudicioque optimorum Aſtrologorum ſydera propiùs ad centrum cadunt. Certum eſt elementa & ipſata in eo viribus ſuis languere, & veluti ſenio confecta ad vniverſalem interitum properare.

Tendit ad interitum ipſum vniverſum.

Meteor li. 2. c. 2. tex. 13.

Opp. Teſte Philoſopho in lib. Meteororum violentum poteſt eſſe perpetuum, vt media aëris regio non naturaliter ſed violenter frigida. Similiter ab ortu ad occaſum inferiores orbes vi ſuperiorum rapiuntur; ſed hæc violenta ſunt, finita; ergo in infinito tempore violenta & moueri poſſunt.

Aliter

Aër enim medius perpetuò alteratur, & perpetuò cœlestes sphæra raptu primi mobilis incitantur. Hoc concesso, videtur sequi multo magis naturaliter finita posse in infinito tempore moveri, cùm violenta (teste Philosopho) nõ sint diuturna.

Alteratio aëris est successiva, & potẽtia infinitâ.

Resp. *Nihil est quod urgeat; nam illa alteratio aëris est successiva, & proinde potentiâ infinita. Similis est ratio violenti motus in cœlo, quam si non admittas, aliam causam à prima causa ductam reddo, cui virtus est infinita, vt finitum in tempore infinito conservet & moueat.*

An actu infinitum infinito tempore moveri possit?

Opp. *Anima humana est actu infinita à creatione suâ; sed anima (teste Philosopho) semper movetur: ergo aliquid infinitum in infinito tempore moveri potest. Assumptio probatur, quia anima est nunquam otiosa, sed humoribus affectibusq; corporis agitata.*

Quo sensu intelligatur theorema.

Resp. *Intelligitur theorema in textu de re naturali, & motu physico, non de re incorporea, & motu metaphysico. Præterea, nomen infiniti in motu animæ strictiùs sumitur quàm in textu Aristotelis. Postremo, anima humana in absoluta suâ essẽtia vt est spiritus nõ movetur sed movet, licet tu cõparata suâ natura, vt est forma actuq; corporis moveatur quidem per accidens: sed hic motus tempore finitus est, marteq; corporis terminatur.*

Anima qui moveatur, qui non.

An æqualis proportio mobilis, motus, temporis, spacij, & magnitudinis sit simpliciter necessaria?

Opp. *Hoc fundamentum istorum theorematum quodponis videtur esse incertum & arenosum; nam quomodo eorum quæ sunt distincta naturâ fieri potest vlla proportio, cùm distinctio essentiæ semper ordinis & proportionis distinctionem arguat? Si instantem explicè facilè probarem, magnitudinem non semper æqualem esse tempori, cùm hoc velocius, illa tardius moueatur, imò nec æqualem esse spacio, cùm omnino motu in eo nunc incitatur, nunc segnior fiat.*

Mobile, motus, tempus, spacium, magnitudo, qui distincta, qui æqualia.

Resp. *Quanquam hæc sint inter se naturâ realiter distincta, quoad quantitatem tamen & continuitatem necessarium ad se invicem habent ordinem & proportionem, quia motus suam continuitatem à magnitudine, tempus à motu capit; & idcirco quoad esse divisibile, & quoad esse finitum & infinitum necessariò adæquantur. Concludam igitur, quòd tempore existente finito infinita spacij magnitudo transigi non possit, & quod vt finitum & infinitum se habeant circa tempus & spacium: ita se habeant circa mobile & motum: proportio ergo illorum est necessaria si finitatem aut infinitatem spectes.*

CAP. 8.

An idem ſimul ſtare & moveri poſſit?

VT de motus definitione, diviſione, vnitate, ordine, & proportione egit Philoſophus: ita nunc de ſtatus & quietis diſtinctione perpaucas concluſiones addit. Animadvertendū hic eſt (vt ait Beverus) hoc verbū ἴσταδ quod propriè eſt *ſtare*, præter communem conſuetudinē, proximam motionē ad ſtatū & quietē hoc loco ſignificare. Sed hinc quidā interpretes, nō animadverſo Ariſtotelis inſtituto, pro ſimpliciter *ſtare* verterunt, locumq; vel admodū difficilē, vel apertè falſū crediderunt; cū præter rationē, & contra naturā planè videatur eſſe, vt id quod ſtat omnino moveatur. Status ergo non pro ceſſatione, morā aut quiete in ſummō (vt ita dicam) ſtadio, aut medio curſu motus ſumitur (quamvis propriè id ſolū ſtare dicatur quod à motu ceſſat & quieſcit) ſed ſtatus aliquando ſumitur pro ipſa immediata & proxima apprehenſione puncti, ad quod tendit mobile; vnde probat quidem in iſto octavo capite huius libri Philoſophus, moveri id omne, quod ad ſtatum, ſive quietē tendit; Nā vt ęger nō ſolùm in principio & incremento morbi, ſed etiam in ſtatu & declinatione (quæ ſunt quatuor tempora morbi) languet & affligitur: ita mobile non ſolùm in primo termino *à quo*, & progreſſione motus, ſed etiā in medio & fine moveri dicitur. Omnis ergo ſtatus nō eſt quies, aut privatio motus: ſed ipſe motus, qui ad vltimum terminum, & quaſi portū quietis ſuæ tendit. Eſt igitur ſtatus hoc locò nihil aliud, quàm *actus quidam mobilis, exiſtens in medio inter principium & finem motus*: & vt ſtatus morbi inter principium & finem morbi, nunc ad mortem ſeu interitum, nunc ad ſalutem: ita ſtatus ipſius motus aliquando ad mobilis quaſi ruinam, aliquando ad eiuſdem conſervationem tendit.

Ioh. Beverus in hoc 8. cap.

Status quī accipiatur in præſenti.

Simile à quatuor morbi temporibus.

Status hoc in loco quid ſit.

Res hæc difficilior fortaſſe videtur eſſe cognitu, quocirca multiplici ſimilitudine vtor ad eam illuſtrādam, ne ſtudioſus lector, tædio & difficultate attonitus, à ſtudio rerum dignißimarum deficiat. Res hęc trivialis eſt (fortaſſe dices) nam non multùm refert, vtrum ſtatus motum vel quietem ſignificet? toto cœlo erras: quippe iſta diſtinctio eſſentiam & formam motus explicat; ſiquidem motus eſſentia & forma in ſucceſſione conſtat; at motus ſucceſſivus eſſe non poteſt, ſi in ſtatu interruptus quieſcere & ceſſare dicatur. Non eſt ergo ſtatus

quies,

quies, nec stare quiescere, sed ad quietem tendere & proficisci. Quod ergo ad statum tendit, nec stat, nec quiescit, sed ad quietem proficiscitur: sequitur ergo ipsum necessario moveri, & hæc est prima cõclusio. Altera est, nimirum id omne quod ad statum & quietem tendit, in tempore ad vtrumq; moveri. Hoc Philosophus in textu bifariam demõstrat, tum ex natura motus, qui fit in tempore; tum ex eiusdem differentijs; videlicet *celeritate*, & *tarditate*, quæ similiter in tempore sunt, eiq; quòd ad statum & quietem tendunt, necessariò adsunt. Rectè ergo quæ antea de motu & re mobili demonstrãtur, nunc ad statum & quietem pertinent, id est, vt neq; status, neq; quies sint sine tempore. Hoc etiam addo, quòd sicut nec temporis, nec motus prima pars dari possit: ita nec quietis & status. Sed hæc antea probata sunt, cũ demonstraverim quietẽ in puncto, aut in indivisibili nõ esse.

Omne quod ad statum & quietẽ tendit, in tempore ad vtrumque movetur.

Catastrophe huius capitis est præludium alterius, in quo classicum Zenoni canit, qui omnem motũ funditus è medio sustulit: sed caput cum membris, & præludium hoc cùm sequentibus præceptis coniungam, vt fortiora vnita, quàm dispersa refutationis argumẽta videantur. Nunc ad distinctionem accedam, vt accuratiùs intelligas, esse in hisce rebus minimis naturæ, vsum magnum philosophiæ; res enim leviss*i*mæ non sunt negligendæ quippe suum fructum in studio philosophiæ habent.

Cap. 3. huius lib.

Res leviss*i*mæ non sunt negligendæ.

Distinctio quæstionis, An idem simul stare & moveri possit?

Stare sumitur duob⁹ modis vel

- Pro cessatione & privatione motus: & sic quod *stat*, non *movetur*; vel *stare* & *moveri* simul non potest; ratio est, quia privatio & habitus non sunt simul in eodem.
- Pro actu & progressione mobilis circa medium alicuius quod punctũ, mixtumque terminũ motionis, & sic idem simul *stare* et *moveri* potest quod probatur à
  1. Natura & proprietate ipsius verbi, quia *stare* significat potiùs actum standi, qui est motus, quàm privationem eiusdem, quæ est quies.
  2. Ab antithesi seu contrarietate, quia res quietę proprię non *stare*, sed *iacere* aut *sedere* magis dicuntur.
  3. A necessario, quia omne quod natum est moveri, eo tempore quo natũ est moveri, vel quiescit vel movetur: sed illud q̃ stat, verè quãdo stat natũ est moveri, & non quiescit: ergo quod stat movetur: Minor probatur, quia natũ moveri tendit ad quietẽ per motũ, & nondũ quietę fruitur: non ergo quiescit sed movetur.
  4. A simili: quia vt sol in solstitio hyemali aut æstivali stare dicitur, & tamen tũ quidẽ non minùs quã antea in suo cursu fertur: ita mobile stat quidẽ in sũmo gradu motus, ita tamẽ vt stans moveri verissimè dicatur.

Alia comparatio est temporis, in morbo & motu quam in discursu videas.

Argumenta contra quæstionē.

Opp. *Triobolares profectò sunt istæ quæstiones quas nunc moves non mysteria philosophiæ. Quod stat (inquis) movetur: quàm ridiculū? quàm absurdum? docebis brevi hominem simul posse sorbere & flare. Stans (inquis) movetur; quo, quæso, motus genere? nō gignitur, non corrumpitur, non crescit aut imminuitur, nō movetur loco, nō alteratur. Loco respondes, moveri: quàm otiosè. Stat in eodem loco, ergo loco non movetur.*

Resp. *Urges ad nauseam vanissima animi phantasmata & concepta tui: omniaque somnias esse in philosophia nugamenta, in quibus cæcus pretiosas gemmas non cernis. Rides, derides hanc quæstionem, ac si in eâ nullus usus esset. Sed audi, vt constant sensus in propriis organis & subiectis suis, potentiâ tamen feruntur in obiecta: ita quæ stant locis suis, apta nata tamen cum sint moveri, non rectè quiescere sed moveri dicuntur. Nam si id quod stat quiescere affirmes, concludis eâdem operâ id ipsum & ad quietem tendere, & in quiete iam esse; quandoquidem, quod stat eodem ipso tempore quo stat aptū est moveri & non quiescere, donec ad periodum optatam & destinatam venerit. Si vsum quæras, intuere solem in vertice cœli cum meridiem vobis facit; stare in medio cœlo tum dicitur, & tamen movetur, vt vides. Similiter in motu latitudinis suæ à meridie in septentrionem: & ex adverso cum solstitia brumale & æstivale attingit, stare ab Astrologis dicitur; movetur tamē vt manifestè cernis. Homo ab infantia in pueritiā, a pueritia in adolescētiā, ab adolescētia in iuvētutē, à iuvētute in virilē ætatē crescit, quæ ætas ideo cōsistēs dicitur, quia in ea stare videtur homo; & stat sane ad tempus, sed ita stat vt moveatur tamen, et, si cœcus non sis, oculis idipsum notas. Laboraſti semel in vita morbo, in quo quatuor sunt tempora, vt Galenus ait, initium, augmentum, status, & declinatio: inter hæc tempora status ponitur, quia in eo morbus stare videtur, sed tum (vt opinor) motum & aculeum morbi (si non fuisses lapis) persensisti. Infinitus essem si plura exempla de statu lunæ, plantarum, omniumque rerum naturalium adderem, quæ certè vi ortum & occasum, ita suum statum non sine motu habent. Nunc enim veluti in radice, flore, & vere sunt; nunc in æstate, fructu, & statu, nunc in autumno, occasu, & hyeme ætatis suæ, nunquam verò sine motu, donec scopum attigerint, ad quem à natura destinantur.*

Vsus huius quæstionis.

Sol dicitur stare in meridie & in solsti tiis, cum tamen moveatur.

Ætas consistens.

Galen. l. de Morborum temporibus.

Status morbi

Opp. *Adhuc satisfactum sic mihi non est, quin scrupulus iste me vehementius vrgeat, quomodo aliquid simul stare & moveri possit: status enim mora est, nō motus rei. Nam si pulsus tum immobilis stare dicatur, cùm intermittat ictum; quæro quomodo tum pulsus sic interceptus dicatur moveri? Mōstrum hoc certè est Aristotelei ingenij, sine fide, sine sale, nisi adhuc maiorem lucem addas.*

Resp. *Si vis vt tibi in hac re plenius satisfaciam, considera exemplum*

pul-

pulsus quod adfers. Pulsus (vti nosti) est horologium cordis, & si propriè definire velis, est certus & naturalis motus spirituum vitalium in arterijs, vt de motu & affectio cordis à medico cognoscitur: age unus, viuente homine vnus vel alter saltus aut ictus istius pulsus cesset; quid hinc concludis? ergo inquis immobilis pulsus stare dicatur. Nego hoc argumentum; nã et si stet quidem pulsus, aptus tamen est moueri, neq; simpliciter quiescit, & proinde rectè moueri dicitur. Contentio enim & conatus naturalis vt moueatur, quidam motus est, imo hoc ipsum stare est quidem actus mobilis, quo motus ipse definitur: non ergo sequitur hac ratio; stat ur: ergo non mouetur. Sed vt adhuc planiorem hanc rem tibi faciam in loci mutatione, hoc solo concludam exẽplo; homo staus in naui vndis huc illud deuectã & stare & moueri simul manifestè cernitur; cur ergo negas fieri posse vt idem simul stare & moueri dicatur.

Pulsus est horologiũ cordis

Definitio pulsus.

Homo in naui & stat & mouetur.

Dubium ex. 2. theoremate; An detur primum mutatum esse in statu?

Opp. *In statu est mutatio mobilis: ergo in statu est primum* mutatum esse. *Hoc totum probatur exemplis suprapositis, quia res quelibet naturalis incipit stare, quod aliam etatem rei arguit ab illis in quibus ortum & incremẽtum habuit. Praterea, inuicta hac ratio videtur esse; est primum* stare *in re qualibet; ergo est primum* statum esse. *Quòd sit primum* stare *constat, quia mediũ quasi punctũ & instans in quo res est mobilis, nec vlterius perfici nec declinare videtur, status est de quo hic agitur.*

Resp. *In statu (inquit Philosophus) non est dare primum* mutatum esse, *vel statum esse; quia in motu non est dare primum motum esse. Rationem probat Philosophus, quia status ipse est quidam motus, in quo prima pars nulla dari aut assignari potest. Neq; illud verum est quod loco secunda adfers:* stare *nimirum esse medium punctum & instans rei; est enim potius secundum formam suam pars motus in medio cursu rei tendens ad quietem & finem: at in eo quòd dicitur motus excludi tur quies, & denique in eo quòd dicitur tendens ad quietem, manifestum est adhuc quietem mobilis non acquisitam esse, sed ad illam omni conatu & contentione naturæ ferri.*

Tex. 70 & 71.

Stare non est medium punctum, & instãs rei, sed pars motus

Dubium ex ultimo cap. theoremate, An omnis quies sit in tẽpore?

Opp. *In omni perfectione rei est quies; sed perfectio rei in instanti acquiritur: ergo etiam & quies. Praterea, motus est in tempore: ergo quies in momẽto. Ratio tenet, quia contrariorum contraria est ratio.*

Resp. *Quamvis omnis forma & perfectio in instanti sit, si motus terminum* ad quem *spectes, non tamen acquiritur nisi in tempore, per propriasactiones motusque naturæ quæ ad illam perfectionem tendit. Neque illa ratio quam à contrarijs ducis omnino tenet, quoniam ab illo petitur argumentum quod vtriq; contrariorum conuenit; nempe à tempore. Tempus enim communiter & motui & quieti conuenit, vt esse subiecto albo & nigro. Vt ergo nõ sequitur*

est album in subiecto, ergo nigrum non est: ita non cohaeret hac ratio, motus est in tempore, ergo quies non est. Sed vt bene sequitur, album est in hac parte subiecti, ergo nigrum in eadem parte non existit: sta recte: nec bene argumentum si sic disputes, motus mobilis est in hac vel illa parte temporis, ergo quies eiusdem mobilis non est in eadem parte temporis. Sed hoc certum est, nec motū nec quietem in instanti fieri.

Dubium ex vltima parte capitis, in qua refutationē Zenonis insinuat,

An ex omni motu sit necessaria vnius in aliud mutatio?

Opp. *Ex motu cœli non est necessaria vnius in aliud mutatio, ergo ex omni motu talis necessitas, de qua laqueris, non emergit. Antecedens patet, cùm neq; cœlum, neq; locus cœli mutetur, neq; vlla externa alteratio in substantia, quantitate, aut qualitate ex cœli motu nascatur.*

Ex motu fit necessaria vnius in aliud mutatio duobus modis: 1. Effectivè. 2. Cōstitutivè.

Resp. *Ex motu fit necessaria vnius in aliud mutatio duobus modis (vt quidam interpretes volunt) extrinsecus seu effectivè, & intrinsecus seu constitutivè vt aiunt; ex motu (inquiunt) cœli fit effectivè necessaria mutatio vnius in aliud, nam ex conversione cœli omnes rerū inferiorum mutationes pendent: interna verò ipsius cœli non fit mutatio. Alij (quibus magis subscribo) respōdent, mutari cœlum secundùm partes à loco in locum, quia pars vna est alteri partis loci. Sed illud maximè placet responsum, quod concedit ex motu cœli nō esse mutationē, tū quia est principiū omniū motuū quod excipitur, tū quia sine loco per infinitā potentiā primi motoris proximè & immediatè volvitur. Hi qui sic respondent existimant hoc axiōma solùm de motus generibus in inferiore globo mundi (qui mutationi solùm obnoxius est) intelligi.*

Opp. *Non est mutatio vnius in aliud antequam perficitur motus, sed omnis motus non perficitur: ergo ex omni motu non fit necessaria vnius in aliud mutatio. Maior constat, quia mutatio tū est cùm inducitur forma, forma autē non inducitur antequā motus terminetur; motus nō terminatur antequam res perficiatur: non est ergo mutatio vnius in aliud antequā absoluatur motu. Assumptio prioris syllogismi patet, quia motus est ens inchoatum & imperfectum à natura sua, & proinde non perficitur; quòd sit ens inchoatum ex illius definitione constat, in qua dicitur actus inchoatus mobilis in potentia. Huc adde quòd motus interruptus sit motus, qui tamen non perficitur, quoniam terminum* ad quem *tendit, impedit⁹ adhuc non attigit.*

Phyll. 3. ca. 2.

Resp. *Mutatio duplex est, inchoata & perfecta; hac quidem non est antequā motus absolvatur inducatur q; forma: illa verò est in ipso conatu progressus nature, dum adhuc tendat ad formam seu terminum* ad quem. *At dices, re eadem existente nō est mutatio. Primum dico, rem eandem simpliciter non esse si motum inceptum, eiusdem q; incepti progressum spectes: tum respōdeo, esse quidem mutationem inchoatam, quia quantum de priori forma amittitur, tantum de posteriore per motum acquiritur. At urges, quòd motus ipse*

sit ens imperfectum, vt in definitione ipsius expositi. Cõcedo ens esse imperfectũ, non in se, si per se & vi suâ consideretur, sed respectu entis positivi & permanentis, cuius essentia fixa est & non fluit, vt tempus & motus fluunt. Postremò, dicendum est interruptum motum hîc non intelligi, aut si intelligatur, affirmo esse in eo vnius in aliud inchoatam vllam (de qua modò dixeram) mutationẽ. Nam vt species plantæ in flore non minùs quàm in fructu cernitur: ita mutatio in primis aliquando prædicta motus euidenter apparet; præsertim, cùm omnis motus à termino ad quem, *nõ a termino* à quo *denominetur. Embryo enim humanus vtero materno clausus homo dicitur, quãuis adhuc forma hominis non sit; imo quamuis adhuc vitam potius plãtæ aut bellua quàm hominis in claustro suæ matris viuat.*

Motus quo. modo ens sit imperfectum.

Omnis motus à termino *ad quem* denominatur.

Embryo humanus homo dicitur.

CAP. 9.

An Zenonis argumenta quibus probat motum omnino non esse, sint sophismata?

IN hoc itinere tam bene longo, vnus aduersarius (nempe Zenò Eleates Parmenidis discipulus) ex densa veluti sylua sophistarũ in viam irruit, nostrumq; Arist. ad certamen prouocat. Hic Zeno non sine strepitu & motu tumultuatur, & certamen omnem motũ vmbris & laruis fucatæ rationis tollere cõtendit. Abire certè non est inita & instituta hæc controuersia à Philosopho: quoniam eiusdem profligatio potissimùm ab his pendeat quæ in hoc libro pertractantur, nimirum ab vnitate, proportione, ordine, compositione, diuisione, finitate & infinitate, statuq; & quiete motus, temporis, spacij, magnitudinis, in quibus cardo totius libri vertitur.

Sed ne indictâ causâ iniustum suscipiatur bellum, cõtentionis causas quatuor in medium profert Philosophus, eãsdemq; ordine refellit. Prima hæc est, si daretur motus, omninò sequeretur illud quod rapidissimo cursu fertur (vt iaculũ intortum) moueri simul & stare; sed hoc contradictionẽ naturę involvit: nõ est igitur omnino motus. Maiorẽ huius syllogismi demõstrat Zeno, quia õne mobile (cũ est in spacio sibi æquali) aut mouetur aut quiescit; quod autẽ fertur singulis mõmẽtis, est in spacio sibi æquali: iaculũ ergo dũ fertur (quoniam singulis momentis moueri nõ potest) necessariò in ijs quiescit, ideoq; si in aliquo moueatur, simul non mouetur & quiescit. Propositam rationem diluit

Prima Zenonis ratio.

luit Philosophus, negans tempus ex solis momẽtis coalescere & constare: res enim nulla movetur aut quiescit in momentis, sed in partibus temporis quæ momentis cohærent & copulantur. Animadvertendum est (studiose lector) hanc rationem nunc propositam & solutã non primo, sed 2. in loco apud Arist. in textu huius capitis tractari. At dicis, cur ergo tu Aristotelis ordinem invertis? Respondeo eandem in prima fronte capitis proponi, resolui verò in fine. Sed (ne te suspensum diutiùs teneam) vtrũq; locum continuavi.

Ratio 2. Phys. lib. 3. ca. vlt.

Sed pergam. Altera ratio hęc est; in qualibet magnitudine seu spacio (teste Philosopho) sunt infinitæ partes, si quid ergo motum omnino subeat, pertransibit illud quidem infinitum in quolibet finito tempore, quod naturæ infiniti penitus repugnat: non est ergo omnino motus. Respondet Aristoteles, quòd licèt sint in qualibet magnitudine seu spacio infinitæ partes secundùm subsistendi potentiam, non tamen in actu subsistendi, quia scilicet sunt actu adinvicem divisæ.

In magnitudine seu spacio qui sint infinitæ partes.

Quarta Zenonis ratio.

Tertia ratio in fronte capitis proposita est & resoluta; eandẽ nunc ergo omitto & accedo ad quartã, quę sic se habet. Nihil quod est in loco sibi æquali movetur (æqualis enim locus sedes naturalis est, in qua res mobilis quiescit) sed omne mobile est in loco sibi æquali, (nã aliter corrumperetur) ergo nullum mobile movetur.

Admonendus es hîc (erudite lector) rationes istas Zenonis à nõnullis veterum ordine retrogrado annumerari, earumque numerum seu multitudinem augeri: alij enim quatuor, alij quinq; ex textu formant. Nonnulli enim secundam rationem dividunt, quam iuxta opinionem antiquorum philosophorum Aristoteles Achillem iam, id est, acerrimam fortissimamq; vocat. Secundæ ergo rationis pars vna hæc est, in qua Zeno argumentatur ad hũc modum. Si vllus motus foret, id quod velocissimum est, vt Achilles, rem tardissimam, vt testudinẽ fugientem, assequi & prehendere nõ posset; hoc autem ridiculũ est: nullus ergo motus existit. Maior probatur, quia hoc posito, quòd testudo vno stadio ab Achille distet, repetetq; perpetuò, necesse est vt fatearis infinitas partes stadij non minùs à testudine quàm ab Achille transigi & decurri. Nã in omni continuo spacio sunt partes infinitæ vt Aristoteles fatetur, si ergo testudo vno stadio in principio distabat ab Achille, Achilles non potest testudinẽ pernicitate suâ apprehendere, quia non est maius aut minus in infinito. Sed dices, ridicula sunt hæc argumenta; libenter fateor, nam iacula in arcẽ veritatis missa plerunq; arundinea sunt, nihilq; roboris & momenti habent. Brevissimè ergo ambagibus relictis rationem hanc secundæ annexam

Achilleia Zenonis ratio.

Physic. lib. 3. cap. 7. & 8. & huius lib. ca. 2.

vel

vel(ſi placet)numero, ordine, & loco quintâ, verbo ſic texo. In infi-
to non eſt motus; ſed omne ſpacium eſt infinitum: ergo in nullo ſpa- Huius lib. c. 7.
cio eſt motus, & proinde nullus. Maior & minor ſunt Ariſtotelis, ſe-
quitur ergo concluſio, quòd nullus ſit motus; nam ſi eſſet, infinitum
ſpacium aliquod qualibet horâ conficeret. Sed cur chartulas ſapien-
tiæ præceptis depingendas atris iſtis maculis denigro? Vaniſſimũ eſt Nihil vider,
An ſit res? quærere, cũ ſenſus, ratio, experientia rem eſſe manifeſtè do- qui motum
ceant. Intuere ergo (Achilles ſophiſtarum Zeno) intuere mecũ cœlũ, negat.
totâq; mobilẽ ætherea regionẽ, intuere elementa, mixta, teipſum, &
omnia. Nihil vides ſi mobilia nõ videas, mobilia, vides ergo eſt motus;
eſt motus: operã ergo & oleum perdis qui motum non eſſe captioſè
contendis.

Diſtinctio eorum quæ in hoc capite continentur.

Duo præcipuè in hoc capite conſiderari debent,

- Cauſa refutationis, quæ duci poteſt, vel
  - 1 A perſona Zenonis quẽ refellit; hic enim vir magni nominis fuit, & à multis inter Philoſophos Achilles, propter acre & ſubtile ingenium in contradictione aliorum dictus.
  - 2 A re ipſa, nempe motu, quem Zeno tolli è rerum natura voluit fallacibus argumentis, quibus facilè rudi multitudini imponatur.
  - 3 A modo, quia Zeno ab illis fundamentis rationes ducit, quæ Ariſtoteles in contrariam partem duxit.
- Ipſaq; refutatio, quę topicè opponitur quatuòr aut quinq; paralogiſmis, quorũ
  - 1 Primus ducitur à bene coniunctis ad malè diviſa.
  - 2 Secundus ab æquivocatione nominis infiniti.
  - 3 Tertius à falſa ſuppoſitione impoſſibilis.
  - 4 Quartus à fallacia per accidens; ſub qua fraudis ſpecie quintus falſigraphus cõtinetur, vt ordine iam in proximè ſequuturis intelligas.

Argumenta contra quæſtionem.

Opp. *Quaſo (ne fuco & apparentiâ rationis animus incauti aut imperiti adoleſcentis in ſophiſtarum retia ducatur) permitte vt ordine percurram rationes Zenonis, teq; rogatum velim vt breviter reſpondeas. Primum ergo ſic obijcio; omne quod eſt in loco ſibi æquali, aut movetur aut quieſcit; ſed omne quod fertur in quolibet momento eſt in æquali ſibi ſpacio vel loco: ergo in quolibet momento movetur aut quieſcit; ſed non movetur (nihil enim in momento movetur) quieſcit ergo. Age igitur, ſi in nullo temporis momento moveatur, ſed potius quieſcere videatur, ſequitur id ipſum in toto tempore (quod ex infinitis momentis conſtat) non moveri.*

Reſp. *Paralogiſmus iſte eſt (vt in diſtinctione capitis monueram) à benè coniunctis ad malè diviſa; nempe à partibus temporis et momentis, quibus hæ partes copulantur. Omne (inquis) quod eſt in loco æquali ſibi, aut movetur,*

aut quiescit; sed omne quod fertur in quolibet momẽto est in æquali sibi loco. Hanc minorem nego & etiam argumentum; Minorem, quia nihil propriè in momento fertur: argumentum; quia à momentis dividis partes temporis & motus, in quibus propriè omnis motus cernitur; non in momentis per se sumptis, vt falso & fallaciter velis concludere. Licèt ergo tempus ex infinitis momentis, & motus ex infinitis mutatis esse coalescant, vt hæc duo (momẽtum scilicet & mutatum esse) cum partibus temporis & motus cohærẽt, vel tamen nec in momentis per se, nec in mutatis esse moventur sed in cohærentibus partibus vtriusque.

Res nec in momẽtis per se, nec in mutatis esse moventur sed in cohærentia vtriusque.

Opp. Age, quoniam hæc ratio nõ succedit, alteram oppono. Si quid moveatur per totum aliquod spacium, necesse est vt prius decurrat eiusdem totius spacij dimidium, antequam finem attingat: sed cùm illud medium sit indivisibile, convenit etiam vt illius medij dimidium prius pertranseatur, & sic progrediendo in infinitum: quandoquidem omnis magnitudo sit infinitè divisibilis. Cæterùm (vt tandem concludam) infinita in tẽpore finito transiri non potest: ergo nihil moveri potest, & per consequens nullus existit motus.

Resp. Secundus paralogismus (vt dixi) ab æquivocatione nominis infiniti ducitur. Omne quidem spacium aut cõtinuum, posuit Philosophus infinitum esse, non actu sed potentiâ, nõ in partibus quantitatis, sed proportionis, nõ in separatione reali, sed mentali (vt ita loquar,) quæ minimarum partium symetriam & proportionem tenet.

Phy. lib. 3. c. 7.

Tex. 78.

Opp. Pergam & quoniam flecti non potes istis, Achillem (vt loquar cum Arist. in textu) in certamen nunc ducam. Si sit motus omnino, sequetur velocissimum leporem vincere currendo non posse limacem, quod est animal omnium tardissimum motu, ut pote tecto suo depressum, & onustum quocũq; reptat. Verbis omissis sit probo, si limax seu testudo priùs lepore moveri inceperit, antequam eam persequens attingat, eò priùs pervenire debet vnde testudo paulò ante decessit; sed in eo tẽpore segne & tardũ hoc animal longiùs progressũ est, quò rursus leporẽ pervenire necesse est prinsquã testudinẽ apprehẽdat; huc antẽ cũ pervenerit, illa iterũ vlteriùs reptãdo progressa erit, quãquã minore semper spacio præveniat, prout pernicitate leporis vinci contigerit, ita tamen præcedit in maiore vel minore proportione testudo leporẽ, vt lepus testudinem nunquam apprehẽdat. Nã vt vnda sic præcedit vndam in circulari fluxu maris, vt præcedens à sequenti non absorbeatur: ita in spacio motuq; infinito, seguis anser ab hyrundine volatu non vincitur; ratio est quia vterq; infinitum transigit, in quo tardius a velociore non superatur.

Resp. Non opus est Hectore, vt cynicus ille Achillem superetur, si fortius nõ pugnet, Arma hæc leviasunt, & potius iudicio poetæ, vlyssi propter astũ ingenij, quãm Aiaci propter æstum bilis & belli concedenda. Sed iudo. Hoc totum argumentum fallax est à mutatione sensus, vel falsa suppositione impossibilis

possibilia, quia ponit illud quod planè fieri non potest; nimirum posse lymacem semper prorepere, tum posse semper prorepere ante leporem, si spatiũ (puta vnius milliarij) ei à lepore concedatur. Postremò posse talem omnino assignari mediorum diuisionem qualem hic fingit. Si ergo ob hanc rationem Achilleã (vt ais) asserat zeno motum non esse; refutandus est vt olim eundem philosophum Diogenes refutauit, qui cùm audiret zenonem disputãtem non esse omnino motum, subito surrexit, & discedens dixit, refutaui zenonem.

Diogenes facetè refutat Zenon em negantem esse mõtũ. Diog. Laert. in v. philosophorũ & Beverus in 9. huius lib. cap. Phy. l. 1 c. 2. t. 10. & eiusd. lib. 3. tex. 22.

Opp. *Quicquid est in loco suo quiescit, sed omne corpus naturale est in loco suo, nisi vi demoueatur: ergo omne corpus naturale quiescit, & per consequẽs non mouetur; quo concesso non est omnino motus.*

Resp. *Vno absurdo dato sequuntur mille; falsa sunt hæc omnia, si naturam motus verè consideres. Maior enim falsa, nam ignis & cœlum sunt in suis locis, & tamen mouentur; minor quoq; falsa, quoniam multa naturaliter extra locum feruntur, ne admittatur vacuum. Conclusio etiam falsa est: quippe non sequitur hoc argumentum, quiescit aliquid in suo loco: ergo moueri non potest, quiescit homo in somnio, & tamen vigilans moueri potest.*

Dubium ex. 5. ratione.

Dub. ex. 5. ratione.

An duo mobilia pari velocitate æquale spacium decurrant tempore æquali?

Opp. *Vitio imprimis vertendum tibi est, quòd omnes zenonis & aliorum rationes in textu à Philosopho discussas in expositione non attuleris. Sed esto: quoniam moues hoc dubium, sic cum zenone aliisq; te contra disputo. Ponãtur duo mobilia eiusdem magnitudinis, vnum plumbeum, alterum ferreum aut lapideum. Emittantur hæc duo vi tartarei pulueris ex æneo scorpione, transeũtes per idem medium: experientia tamen docet, quòd plumbeum tardius, lapideum velocius scopum pertingat. Fieri etiam potest vt plumbum violẽto motu & impetu liqueſcat, quamuis ad metam veniat. Præterea, eadem non est numero forma duorum mobilium, eadeq; potentia & virtus mouendi: ergo æquale spacium æquali tempore non decurrunt. Ratio tenet, quoniam vnitas formæ & potentiæ mouendi æqualem velocitatem aut tarditatem facit.*

Resp. *Multa hic consideranda sunt; mobilia, eorum motus, velocitas, æqualitas spacij seu temporis: paria hic paribus comparantur. Sed audi; hæc omnia considerari possũt vel quoad internam causã, vel quoad externã causã motus, vel quoad vtrãq;. Si vna adsit, altera q; desit, æqualitas motus non sequitur: at si singula concurrant, id est, causa interna, quæ est vel forma, vel potẽtia activa mouendi, vel vtraq; cõiuncta; & causa externa, quæ est nõ violẽter motis vis extrinsecus impressa, & in naturaliter motis æqualis gradus levitatis & ponderis cũ simili facilitate medij: si inquã hæc omnia concurrãt, certũ est mobilia pari velocitate æquale spacium in æqualis tempore decurrere*

Quomodo mobilia pari velocitate æquale spaciũ in æquali tẽpore sint decursura.

At ex his quadam in hoc tuo exemplo desunt, quia eadem non est forma, potentia, & virtus movendi in plumbo & in ferro.

Dubium ex ratione aliorum tollentium motum inter contradicentia.

An de mobili pẽdente inter terminum *à quo* & terminum *ad quem* vnum contradicentium verè dicatur?

Opp. *Qui tollebant motum inter contradicentia, hoc negant quod asserit: nã si (inquiunt) subiectũ mutetur, nec est in termino* à quo, *nec termino* ad quẽ. *Exempli causâ, nec est in non albo vt in termino* à quo, *nec in albo vt termino* ad quem: *neutrum ergo contradicentium verè de eo dicitur. Quippe nec erit album, nec non album; at de quolibet affirmatiuè aut negatiuè vnũ cõtradicẽtium diceretur: cùm verò de mobili pendente inter vtrumque non dicatur, rectè non esse motum inter contradicentia veteres isti probarunt Philosophi. Præterea, mobile pendens inter terminos partiespat de vtroque eorum: ergo neutrum verè de eodem prædicatur; vt ouum sub gallinâ nec verè non ouum à termino* à quo *cùm tendat ad pullum, nec verè pullus adhuc sub ovi formâ existens dicitur.*

In Categor. c. de oppositis.

Resp. *Etsi mobile deficiens & declinans à termino* à quo, *vt homo albescẽs qui antea fuit niger, rectè sub vtroq; terminorũ habitare & residere dicatur; vnũ tamẽ contradicẽtium verissimè de eo affirmatur, quia id quod necessariò & fatali naturæ cursu & ordine fieri debet, non aliter ac si iam esset existere dicatur. Hoc illud axiôma Philosophorum, motum scilicet omnem denominari à termino* ad quem. *Si ergo Æthiops albescere incipiat, certè Æthiops in hoc respectu albus dici potest, quia natura à nigredine ad candorem vi & potentiâ sua non impedita tendit. Mobile ergo pendens inter vtrumq; terminum* à quo *& ad quẽ nominatur ab eo* ad quem *natura vi & potentiâ movetur: vnum ergo contradicentium verè de eo dicitur.*

Axiôma. Motus omnis denominatur à termino *ad quem.*

Dubium ex vltima ratione tollentium motum; An sphærica mobilia quiescant simul & moveantur?

Opp. *Quæcunq; in sphæram aguntur aliquãdiu in eodem loco manent: ergo aliquamdiu quiescunt. Eadẽ quoq; moventur secundùm partes suas, vt eorum forma, figura, potentia activa postulant. Quòd verò quiescant, constat in cœlestibus sphæris quarum pols non moventur; constat etiam in aliis, quæ molem suam in alium locum non possunt traducere: quiescunt ergo in proprio.*

Cœli polares partes quî dicitur quiescere, & quî moveri.

Resp. *Etsi respectu cœli aliquarum partium, polares partes quiescere dicãtur, earum tamen motus est, vt in axi artificiali cernitur, qui ad motum planistri à loco in locum trahitur. Præterea, hoc non sequitur, idcirco cœlestia*

cœlestia corpora quiescere, quia semper in eodem loco manent, aut quia suas moles in alium locum non possunt traducere; quippe ad sua loca conservationis à natura in perpetuum destinantur, et vt perpetuò volvantur in suis locis formam, figuram, potentiam, & virtutes eorum postulant.

CAP. 10.

An vllum indivisibile sit separabile, idemq; mobile per se?

Sæpe de indivisibili in motu tractando mentio facta est. In postremo igitur actu huius libri quærit Philosophus, *An indivisibile per se moveri possit?* & inprimis narrat quodnam genus indivisibilis hoc loco intelligat; illud nimirum quod in quantitate ponitur, vt punctum, linea. Hinc insinuat, moveri illud quidem per accidens ad motum magnitudinis, in qua est non per se & vi suâ, vt corpora quæ in se causam movendi habent. Deinceps dubitatiunculam movet, *An moveatur vt pars?* Distinctione factâ de partis motu per se & per accidens, postremò negat indivisibile magnitudinis partem esse, aut ad partis modum simpliciter moveri. Intelligitur indivisibile in quantitate hoc in loco. Synopsis cap.

Sed (vt hæc omnia articulatiùs disponam) syllogisticè agam, & singula deducam in conclusiones, quarum prima hæc est, Si indivisibile moveatur, vel interim esset omnino in termino *à quo*, vel omnino in termino *ad quem*, vel partim in vno, & partim in alio; sed non datur primum, quia adhuc mobile non movetur; non secundum, quia in termino *ad quem* cessat motus, & quiescit mobile; nō tertium, quia tum esset particeps vtriusq;, & ex consequenti divisibile partesque haberet, nullo ergo modo movetur indivisibile. Conclusio 1.

Secunda hæc; omne quod per se movetur de loco in locum, priùs locū sibi æqualem vel minorem decurrit quàm maiorem; sed indivisibile non potest transire locum vel æqualem vel minorem seipso: ergo indivisibile non movetur. Propositio axiōma philosophorum est, quòd omne mobile prius æquale aut minus spacium decurrat quā maius. Assumptio probatur, quoniam nihil est minus quàm indivisibile in quantitate. Exempli causâ, nihil minus puncto in linea, nihil minus lineâ in superficie, nihil minus instanti in tempore. Quod verò non transeat æquale hinc manifestum est, quia tum sequeretur indivisibile cum indivisibili proximè & immediatè commisceri, terminumq; communem non esse partium. Conclusio 2.

Tertia

Conclusio. 3. Tertia conclusio à divisione temporis deducta est hoc modo; Omnis motus per se fit in tempore; sed nulla pars temporis est indivisibilis: ergo nullum indivisibile per se movetur. Maior constat, quia tempus est mensura motus. Minor probatur, quia tempus est continuum quod in singulis partibus semper est divisibile. Quid superest? hoc scilicet vt contra Heraclitum (qui omnia iugi & infinito motu versari docuit) nullum indivisibile posse moveri, nullumque motum actu infinitum esse doceat. Ratiocinatio in textu ab enumeratione seu inductione hæc est. Generatio, corruptio, accretio, diminutio, loci mutatio & alteratio, certis terminis definiuntur; ergo nullus motus est infinitus. Antecedens probatur, quia generatio & corruptio sunt inter terminos contradicentes, vt inter ens & non ens: augmentatio, diminutio, alteratio inter terminos contrarios; loci etiam mutatio, illa saltem quæ est recta, cæcellos limitesque suos extremos habet, licèt circularis (concessâ mundi æternitate) infinita aliquo modo dicatur, quia à causâ motrice infinitâ pendet, principiumq; omnium motuum ipsa iure habetur.

Tex 91.

Hactenus de textu, vnde oritur hæc quæstio, *An vllum indivisibile sit separabile, idemque mobile per se?* Exercitatissima ingenia philosophorũ in hac quæstione vehementiùs desudârunt, & tamen adhuc sub iudice lis est anceps & indefinita; causa (vt opinor) ea præcipua istius litis redditur, quòd relicto vexillo Aristotelis ad castra Democriti, & Heracliti; i d est ab oraculo philosophiæ, ad nova phantasmata hominum dissiliunt. Vt enim armenta & greges belluarum sine custode: ita homines solertes sępe sine certo authore & quasi duce quem sequantur, turpiter & otiosè errant. Sed ad rem. Democritus & Heraclitus atomos & indiuisibilia corpuscula invexerunt, ex quibus fortuitò permixtis omnia in rerum natura originem traxisse inaniter somniârunt. Sed animadvertendum hîc est, quòd Democritus indivisibilia non posse per se moveri; Heraclitus vi suâ posse moveri dixerit. Hunc Iohannes Scotus secutus, classicum canit Aristoteli, & confidenter affirmat indivisibile & posse separari, & posse per se moveri. Sed age (docte Iohannes) quæ causæ præsidia habes? Scio te dicturum indivisibile immobile esse respectu mobilis, quod partim in termino *à quo*, & partim in termino *ad quem* inest: non autem respectu spacij in *quo* per se & vi suâ separatum moveri queat. Sed plus subtilitatis quàm veritatis ista iam sapit distinctio, quippe non dubitandum est, quin secundùm Aristotelem omnis motus tam ex parte spacij, quàm ex

Causa litis in hac quęstione

Scotus classicum canit Aristoteli.

parte

parte mobilis continuitatē requirat: aliter toties non dixisset Philosophus, omnem motum continuum & successivum esse: omne q; mobile esse inter terminum *à quo* & terminum *ad quem*, ratione motus cuius mensura tempus est. Aliter (inquam) non dixisset æqualitatem esse mobilis, spacij, temporis, motus, & magnitudinis; & sanè inanis fuisset tota illa disputatio de differentia inter motum & *mutatum esse*, si motus aut mobile, vt *mutatum esse*, in instanti fiat. Longissimè ergo in hoc discedit Scotus ab Aristotele, cùm tam pertinaciter defendat indivisibile separatum per se moveri posse. Per accidens coniunctum moveri posse non nego: at separatum & avulsum a suo continuo (cuius partes pertingit) cieri posse verè & asseveranter nego. Huc accedit illud, quòd omne mobile feratur super magnitudine cui adæquatur proportione motus: sed qui fieri potest vt indivisibile vlli magnitudini adæquetur. Præterea, omne quod per se movetur, prius spacium minus aut æquale sibi quàm maius cōficit: at indivisibile separatū spaciū nullū maius, minus, aut æquale potest transire (cum omne spacium sit divisibile) ergo nullū indivisibile separatum vnquam moveri potest.

Huius lib. c. 3. & passim.

Huius lib. c. 1. tex. 4.

Sed hîc suboritur dubitatio *num divinâ virtute hoc fieri possit, nimirum vt indivisibile separetur per se, & moveatur*? Pace doctissimorum (qui id hodiè negant) affirmo vtrumque fieri posse: est enim in Deo infinita potentia omnia commutandi finita, & ita commutandi, vt sæpe illæsa eorum natura maneat. Potest enim efficere vt ignis non ardeat, vt aqua non mergat, & tamen ignis & aqua maneāt. Scrupulosas istas dubitatiunculas de divina potestate in discursu philosophię sparsas libenter fugerem, nisi me authoritas ambiguè de illis disserētium, ad explicandam animi sententiam traherent. Dico igitur, & non sine probabilitate dico, nullā protinus implicari contradictionē, si Deus indivisibili puncto naturę divisibilem quandam virtutem naturalis æmulam conferat, vt manifestum est angelis & incorporeis substantijs omnis materiæ expertibus sæpe contulisse. Sicut ergo spiritus (licet sit impartibilis) spacio tamen divisibili coexistit: ita punctum (tametsi partibus naturaliter omnino careat) nihilominus lineæ nonnunquam virtute divinâ respondeat. Sed omitto ista & hîc de indivisibili distinguo.

Divina virtute indivisibile potest separari semper & o. veri.

Distinctio quęstionis decimi capitis

Sub

- Indivisibile duplex
  - Substantiale; quod nullam positionem habet, & hoc est
    - 1 Simpliciter; vt *Deus*, cuius essentia omni mutatione & divisione caret.
    - 2 Ex parte, vt *Angelus* & *anima*.
  - Quantitativum, quod positionem in continuo habet, & hoc est duplex, vel
    - Simpliciter indivisibile, vt
      - 1 Punctum in linea.
      - 2 Mutatū esse in motu.
      - 3 Instans in tempore.
    - Secundùm quid, & ex parte tale, quod secundùm aliquam dimensionem est indivisibile, non autem secundùm omnem, vt
      - 1 *Linea*, quæ est divisibilis secundùm longitudinem: & indivisibilis secundùm latitudinem.
      - 2 *Superficies*, quæ est indivisibilis secundùm profunditatem.

Notandum est propriè indivisibile in quantitate, idemque simpliciter hîc intelligi, quòd per se nullo modo aut separari aut mutari possit, vt argumenta docuere.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Separatum punctum per se moveri potest: ergo non rectè defenditur quæstio. Antecedens probatur, quia corpus perfectè sphæricum sæpissimè volvitur super corpus perfectè planum; at nihil in hoc motu attingit planum nisi indivisibile punctum: indivisibile ergo punctum moveri potest.*

Punctum in corpore perfectè spherico super planum moto qui moveatur.

Resp. *Hoc argumentum rectè probat punctum moveri posse, sed neq; separari posse, neq; per se posse moveri probat. Concedo equidem perfectè sphæricum corpus attingere planum solummodo in puncto, idemq; etiam punctum moveri, sed tãtùm ad motum globi, vt clavus movetur in navi, sydus in orbe, per accidens & fortuitò, non per se & vi suâ.*

Opp. *Fieri potest vt punctum seu indivisibile aliquod divinâ virtute separetur; (hoc enim concessisti modo) esto igitur, si hoc concedas, sic arguo: non posse illud moveri, nisi per se etiam aliud punctum medy cedentis viam moveatur. Præterea rationem aliam non reddis cur punctum separatum moveri non possit per se, nisi quòd inde sequatur punctum puncto immediatè conglutinari, & proinde continuum ex solis indivisibilibus constare. At hæc ratio (si vim haberet) concluderet punctum corporis perfectè sphærici per accidens non moveri; siquidem vnum punctum spacij aliud prioris immediatum contingere deberet. Nihil ergo impedit quo minus punctum separatum possit per se moveri.*

Resp. *Si ab infinita & divina virtute arguas, in hoc argumento nihil nego; moneo tamen vt directiùs conclusionem inferas. Nam etsi divinâ virtute separa-*

separatum aliquod punctum moveatur, non sequetur tamen puncta ipsius medij per se moveri, potiùs concluſisses per accidens hoc fieri. Sed vt vnum vtriq; argumento accòmodetur reſponſum, dico non ſolùm requiri ad motũ per ſe vt mobile vi ſuâ moueatur, ſed vt medium eidem adæquetur; mobilis enim & motus ſpacij æqualis proportio eſſe debet, at nullum medium ſolùm ex punctis conſtat.

Ad motum per ſe quæ requirãtur.

Opp. *Punctũ globi tangit planum (vt fateris) idemq; movetur in inſtãti ſine vlla mora aut quiete interpoſita: ergo movetur continuè quod ego as, id eſt vnum punctum immediatè alteri annectitur. Nec mihi ſatisfacies ſi aixeris immediatè annectis reſpectu temporis, non reſpectu ſpacij; Nam partes temporis & ſpacij (teſte Philoſopho) æquabilitate ſibi invicem reſpondent. Si ergo puncti immediatè punctum ſequatur reſpectu temporis, neceſſe eſt vt in plano, partes lineæ continuas tranſigat & decurrat.*

2. c. huius lib.

Reſp. *Fateor punctum globi in puncto planum attingere, nec non continuè moveri in illo, ſed per accidens vt ſuperiùs docui: id eſt ratione plani, quod tactu diſcreto & numeroſo attingit: non ſequitur tamen vt ipſi puncto aliqua pars continui reſpondeat, quia diſcreto non continuo veluti ſaltu devolvitur, & agitatur. Licèt ergo partes temporis, magnitudinis, & ſpacij æqualiter reſpondeant, cùm tamen illud adijciatur res pectu continui & ſucceſſivi motus, in hoc exemplo non tenet, quia in indiviſibili nõ eſt omnino ſucceſſio partium, non eſt proportio magnitudinis, non eſt vlla mora aut duratio temporis.*

Huius l. c. 1. 4.

Opp. *Globus ex parte inferiore quà plenũ tangit non ceſſat à motu, igitur non ſolùm reſpectu ſpacij circumfuſi, ſed etiam reſpectu plani (quod tamen per indiviſibile duntaxat tangit) continuè movetur; vnde ſequitur punctum per ſe continuè moveri, cùm globus non niſi ictus oſculo & intervẽtu planum premat.*

Reſp. *Si vllum in hâc cauſa argumentum ſit magni momenti & ponderis, hoc quidem eſt; ſed occurro & reſpondeo, quòd licèt globus ex parte inferiore (qua ſolùs punctis oſculo & interiectu planum attingit) non ceſſet moveri, eiuſdem tamen partes comparatione plani non moveatur. Diſtinguo ergo, duplicem eſſe motum, continuũ & diſcretum; ille æqualem ſucceſſionem temporis, hic diſparem diviſionem multitudinis ſpectat. Attende ergo quòd punctũ in plano mobilis dicatur à motu non ceſſare, quia non intermittit diſcretos contactus, nec vllum temporis momentum & inſtans in quo movetur. Cæterũ quoniam ſpacij & magnitudinis nulla fieri poſſit proportio, nulla adæquatio motus, hic propriè cõtinuus dici nõ debet. Vt enim partes aquæ fluentes cõtinuò moveri dicũtur, quia ſine mora vndà vndã pellente, perpetua et æqualis eſt inter motũ, mobile, tẽpus, & ſpaciũ proportio: & ex adverſo, vt pulſi febre laborãtiũ aut moriẽtiũ idcirco nõ cõtinui, ſed intermittẽtes diſcreti, & inæquales appellantur,*

Motus duplex 1. continuus. 2. diſcretus.

Simile ab aquâ.

Simile à pulſibus

tur, quia ordo & proportio motus naturalis non obſervatur: ita certe in motu continuorum & indiviſibilium evenit, quia illa moventur (vt ita dicam) ad pondus in aquis lancibus naturæ, hæc verò numeros ſuos habent, ſed extra limites naturæ poſita diſpar genus motus ſine proportione motus ſequũtur.

Iamblicus de Myſteriis. Pſellus de Dæmonibus. Proclus de Anima, & Dæm.

Opp. *Dæmones indiviſibiles ſunt, & moventur (vt philoſophi docent) hoc eſt indiviſibiliter motu continuo ab vno loco in alium demigrant; cur igitur nõ pari ratione indiviſibile punctum motu continuo agitari poterit? Si enim ſpiritus ſeſe in punctum colliget vt facile poteſt (cùm ſit ſubſtantia indiviſibilis) idem, in quam, ſpiritus poteſt continuo motu in alium locum moveri; moveri dico, quia nihil eſt ſimpliciter immobile niſi ſolus Deus. Si ergo moveatur, cur negas indiviſibile per ſe moveri poſſe? cùm animus humanus ſeparatus ſpiritus ſit, omniſq; molis & materiæ expers.*

Spiritꝰ poteſt ſe in punctum loci contrahere; non autem per ſpacium continuè moveri.

Reſp. *Quandoquidem ſpiritus omnis materiæ expers neq; à corpore neq; à loco pendeat, non nego quin poſſit ſe in punctum loci contrahere: ſed hypotheſi hác datâ, negandum eſt poſſe illum per ſpacium continuò moveri, niſi concedas punctum à ſpiritu ſeparatim poſſe continuè etiam deferri. Præterea, non eſt hic propriè continuus motus ſed diſcretus (vt antea edocui) quippe ſpiritus tranſit ſpacium punctum (vt ita loquar) non continuè & adæquatè. Hinc addo, quòd magnum ſit diſcrimen inter motum globi in plano, et ſpiritus in continuo, quia ſpiritus ictu quaſi virtutis globus vero tactu quantitatis ſola puncta tangit; ſola (inquã) puncta, quia vtrumq; quidem eſt indiviſibile, & ideo locum indiviſibilem vtrumq; poſtulat; poſtulat autem diverſo modo, quia vnum virtute ſuâ, alterum virtute alterius, vnum per ſe & definitè, alterum per accidens et diſcretè, neutrum verò propriè & continuè moveatur.*

An indiviſibilitas eſſentiæ omnem motum animæ humanæ ſpiritibuſque neget?

Opp. *Non video ex qua parte textus elicitatur hæc quæſtio, hîc enim ſolũmodo de motu naturali agitur, qui ſpiritibus non convenit: cæterùm quoniam eandem hîc moves, ſic arguo in oppoſitum. Animus ſpiritusq; nec locum nec motum omnino habent: ergo non moventur omnino. Antecedẽs probatur; quia ſi ſint in loco, locus ille erit indiviſibilis (vt inter locum & locatum ſit æqualis proportio) ſed talis locus in rerum naturâ non eminet. Similiter non ſunt in motu; nam ſi ſint, motus iſte erit quoq; individuus, quia mobile et motus quantitate æqualia ſunt. Concludam igitur indiviſibilitatem eſſentiæ omnem motum animæ humanæ ſpiritibusq; penitus negare.*

Reſp. *Non vides ex qua parte textus elicitatur hæc quæſtio? elicitur quidem ex illo axiomate in textu, quòd nullum indiviſibile per ſe moveatur. Cùm ergo animus humanus ſpiritusq; ſint in eſſentiâ indiviſibiles, quæſtio indire[illegible] non movetur. At vrges ſpiritum non eſſe in loco: reſpondeo aliquid eſſe in loco,*

& ſecundùm ſubſtantiam, & ſecundùm operationem. Secundùm operationẽ id dicitur eſſe in loco, quod producit aliquem effectum in loco, licèt ullius eſſentia abſit ab eodem; & ſic ſolem dicimus eſſe in aëre quem illuminat; illud verò dicitur ſecundùm ſubſtantiam eſſe in loco, cuius eſſentia verè & realiter continetur in eo, & ſic non ſolùm corpus circumſcriptè, ſed etiam ſpiritus definitè in loco ineſt. At vrges maximam philoſophorum, quòd locus locato debeat eſſe æqualis. Verum eſt reſpectu eorum quæ circumſcriptivè in loco continentur, non reſpectu incorporearum ſubſtantiarum, quæ definitivè in eo inſunt. Id ipſum mutato nomine de motu ſpiritus dicendum eſſe puto, quippe non requiritur individua loci aut motus proportio, quamvis res ſit individua quæ locatur & movetur: ſatis enim eſt ſi res mobilis corporis expers definitè in loco inſit, moveaturq; tota ſecundùm eſſentiam ſuam, imo ſit tota in toto, totaq; in omnibus partibus loci ſimul. Quid? hoc non credis? audi; anima tua eſt indiviſibilis ſubſtantia, quæ eſt tota in toto & tota in qualibet parte tui. Secundùm qualitatem & virtutem fortaſſe dices; imo tota ſecundùm eſſentiam ſuam, vt philoſophia probat: ratio eſt, quia hæc eſſentia eſt indiviſibilis, nec in partes diuidi et ſecari poteſt. Quid? credis animam finitam eſſentiam eſſe realiter in multis partibus loci ſimul, & tamen hoc ipſum negas Deo qui eſt infinitus, vt eſſentialiter vbiq; totus & indiviſus maneat? Quid multis? indiviſibilitas eſſentiæ ſpiritibus nec locum nec motum negat, ſed metaphyſicum modum in loco eſſendi, et mirabilem rationem movendi ad motum primi motoris docet. Movet enim animum aut ſpiritum definitè, nihil aliud eſt quàm habere locum amplum aut ſtrictum, diviſibilem aut indiviſibilem, prout prima cauſa motrici optimè viſum fuerit, cuius virtute ſpiritus omnes proximè moventur. Multa hic difficilia cognitu & obſcura de loco & motu ſpirituali opportunè dicerem; opportunè dico, tum quia indiviſibiles eſſentiæ ſunt quibus hoc loco negatur motus, tũ quia proximè proponitur hæc quæſtio, An omne quòd movetur extrinſecus moveatur ab alio? In qua quæſtione interpretes magni nominis cœleſtium corporum motores ſpiritus eſſe ex Ariſtotele et Platone operoſè contendunt. Sed hæc in alium locum (cum ex inſtituto de ſpiritibus agendum eſt) refero, et iam concludo hunc de motu libellum; in quo (ſtudioſe lector) ſi quid vtilitatis ceperis, pro me quæſo nunc ora, vt ſpiritus meus ſit ſemper indiviſibilis à Deo, & in choro beatiſſimorum ſpirituum Chriſtum æternam ſapientiam patris contempletur.

Animus humanus ſpiritusq; ſunt in eſſentiâ indiviſibiles.

Aliquid eſt in loco dupl.

Æqualitas loci & locati in circumſcripti vis tenet.

Moveri definitè quid.

Finis libri ſexti.

CAP. 1.

An omne quod movetur ab alio moveatur?
An moventium infinitus ſit numerus?

LIS magna eſt inter quoſdam interpretes an hic liber ſeptimus ſit ſuppoſititius? Nō eſt mihi in animo de lanâ caprinâ diſputare, certum eſt eiuſdem ſcriptorem Ariſtotelis ſtilum, ingenium, & artem ſapere; cōſenſu ergo optimorū concludo Ariſtotelis opus eſſe. Sic D. Thomas, Simplicius, Averroes, alijq; palmares viri in philoſophia cenſuerunt, à quorum calculis & iudicio non latum (vt aiunt) vnguem diſſiliam. At (dices) crambem bis coctam appoſuit nobis, ſi hūc conſcripſerit librū; quid ita? quoniā idipſum ferè ad nauſeā in octavo ab illo repetitur quod in hoc ſeptimo demonſtratur. Non crambem bis coctam (vt ais) ſed nectar & quaſi ſuccū philoſophiæ bis optimè digerendū apponit Philoſophus. Imo vt Appelles facultatis ſuæ peritiſsimus, cùm graphicè aliquod opus exprimere vellet, ſolitus eſt in vna tabellâ primùm exemplar rudius delineare, antequam exquiſitè vmbram perficeret: ita Ariſtoteles futurum opus rudioribus lineis ad. adumbrat in hoc libro, vt eorum quæ limatius tractanda ſint in octavo certior & excellentior habeatur ſcientia.

Diviſio libri. Verbis inhærendum non eſt, hic liber in duas præcipuè partes dividitur; prior theoremata de principio motus continet, poſterior movētia & mobilia inter ſe quoad velocitatē & tarditatē ipſius motus confert. Multa hîc ſparſim de Deo primo motore tradita ſūt oracula, quę vberiùs in prima philoſophiâ (cuius proprium eſt de eo agere) demonſtrantur. Hîc vero ſub nubeculâ naturę apparent radij, quibus ad ſolem lucemq; inacceſſibilē tandem perducimur. Moles adhuc corporis nos deprimit, ſed animus ſeparatus cum aquilâ ad ſolem facilè penetrabit. At quomodo (inquis) hîc agit Philoſophus de Deo?

agit

agit quidem vt phyſiologus, qui omnium cauſarum ſecundarum auream catenam primæ cauſæ motrici nectit; motrici inquam nectit: quoniam omnes naturales cauſæ ad primam veriſſimè, vt ad principium & finem referuntur. Quomodo agit Ariſtoteles de Deo.

Omiſſis verbis ad quæſtionem venio, quæ ex illuſtri theoremate in fronte huius capitis poſito elicitur. Quicquid (inquit Philoſophus) movetur, ab alio neceſſe eſt vt moveatur. Theſis ſic ſe habet: *Vtrum omne quod movetur moveatur ab alio nec ne?* Textus hîc methodicam (vt ita loquar) fortaſſè expoſitionẽ poſtulat, eamq; certè invenies, ſi legeris ſequentem analyſin quæſtionis, in qua veluti in cardine, ſumma huius capitis voluitur revolviturq;. Tria præcipuè in hoc problemate cõſiderãda ſunt, vniverſalitas, veritas & vſus. Probabiliter multi defendunt hoc theorema ſimpliciter eſſe vniverſale; & per hanc dictionẽ *quicquid movetur* omnia mobilia phyſica, metaphyſica, mathematica intelligunt. De phyſicis (inquiũt) mobilibus in textu cõſtat; de metaphyſicis quoq; (vt aiunt) non eſt dubitandum, nam anima humana omneſq; ſpiritus finiti, vt *dæmones* & *intelligentiæ*, moventur illæ quidem ab alio, nempe à primâ cauſâ & motore omniũ. Mathematica (vt docent,) nullum omninò motum habent niſi ab arte, vt *columba* Architæ, *horologia*, & ſimilia. Agnoſco equidem poſſe defendi hanc theſim vt vniverſalem propoſitionẽ ex Ariſtotele, ſed relinquo hoc liberum cuivis adoleſcentulo ſtudioſo, vt in ſpacijs Philoſophorum id agat, quod poſſit & velit. Cæterùm quoniam ſenſus authoris interpreti accuratiùs expiſcandus eſt, motiones hoc loco diſtingui debent in eas quæ incorporeis ſubſtantijs, & in eas quæ rebus corporeis accommodantur. Certum eſt per hæc verba *quicquid movetur* hîc nunc phyſica mobilia præcipuè intelligi, & naturales motiones; neq; hîc diſquirimus, *Num aliquid phyſicũ à ſeipſo ex accidente moveri poſſit?* id enim conſtat fieri: quoniam formæ animantium, motu quem ipſæ pariunt vnâ cum formatis agitantur. Neq; ſolliciti nunc ſumus *Vtrum id quod movet, ab eo quòd motum ſuſcipit, re aut hypotheſi ſolum diſtinguatur?* Scimus enim rem quãlibet naturalem moveri à formâ, à qua ſolùm ſuppoſito (vt aiunt) diſtingui & diſcriminari oportet. Hoc ergo tantùm quærimus: *Anne omne phyſicum quod per ſe movetur, ab eo quod movet, reipſa diſtinguatur?* Nam *quicquid*, aut *omne* ad ens phyſicum ſolùm (vt graviores volunt) reſtringitur. Gellius noct. Att. li. 10. c. 12. Motionum diſtinctio. Formæ animantiũ eodẽ, quo animãtia formata, motu cientur, 18. Phyſ. ca. 6. text. 51. Quid velit Philoſophus per (quicquid.)

Veruntamen, vt paulò articulatiùs hanc rem perſequar, ampliorẽ ſcopũ & cãpũ differendi, eundẽq; à philoſopho nõ alienũ cãdidatis philoſophiæ aperiam. Eſtò igitur omne mobile aut movetur phyſicè, aut mathematicè, aut metaphyſicè: ſed omne ſic motum ab alio mo-

veturrealiter à se distincto: ergo omne mobile movetur ab alio realiter à se distincto. Assumptio particularium inductione probatur, quia si aliquid moveatur, physicè efficientem causam sui motricem habet, quâ acuitur & excitatur à potentiâ ad actum, vt in omni genere motus apertè cernitur. Generabile enim non solùm ab internâ formâ, quæ adhuc non emergit, sed à generante movetur ad formam: sic corruptibilia aliaque mobilia in omni specie motionis. Externa enim vis, eademque amica non violenta, innata non impetu impressa est; quâ res physicè affecta ardentiùs ad suam formam & scopũ fertur. At dices, quę vis externa in ortu interituque rerum ineſt? vno verbo resolvam; vis solis externa ineſt: omnia enim quæ generantur aut corrũpuntur, à sole sui cursus initium periodumque habent. Sol enim & homo generant hominem, totaque series & vicissitudo rerum ab eclyptica lineâ (quę est via solis per signa cœlestia) pendẽt. In augmẽtatione aliisq; generibus nâturalis motus rẽs liquidiùs apparet, in quibus præter formã & materia subiecti, alia externa causâ mutationis ad motũ vrget, sit alia potẽtia activa formę, aut alia advẽtitia qualitas, seu virtus quęcũq;, vt in accretione potẽtia insiti caloris, & in diminutione resistentis impotentia, in loci mutatione movens aliquod externum, sicut in conversione primi mobilis Deus quidẽ in omnibus mobilibus essentialiter, sine divisione sui subsistat, extrinsecũs tamen vt summus artifex movere sua effecta dicitur. Sed plura de physicâ & naturali re mobili tũc dicendum est, cùm lineas huius disceptationis ad quæstionẽ spectatas prosequi; tenendã duxero, id est, cùm defendam cum Collegio optimorum Interpretum, per hoc *Omne mobile*, solum modò physicum & naturale intelligi.

Adhuc verò in Olympo & spatijs philosophorum pugnans ampliorẽ segetẽ invenio, & non solùm de physico, sed etiã de mathematico & metaphysico mobili hãc thesim posse exponi & demõstrari, si hoc inficias ibis, ostẽde mihi aliquod mobile mathematicũ, seu artificiale, quod aliunde motum non sortitur suum. Ars quidem res externa est, res quoq; externa artifex, movendi vis nõ infixa & inserta, sed assumpta & adventitia. Navis movetur aquâ, horologiũ rotarũ æqualitate. Quid multis? omnia quę aute hũt, artẽ matrem & motricẽ habent. Insuper, in artificiosis non est internũ principiũ movendi: externum ergo movens est. Antecedẽs constat, quia hoc discriminis est, (vt docet Philosophus) inter artificiosum & naturale, quòd hoc interno, illud externo solùm movendi principio moveatur. At dẽ metaphysicis mobilibus fortasse dubitas: videtur illa quidẽ moveri per se, cùm excellentes & divinas formas habeant; imò cùm ipsæ formæ

Ortus & interitus rerum à sole 2 phy. tex. 20.

Deus extrinsecus effecta sua movet.

Quid per omne mobile intelligatur.

Ars mater in artificialibus.

formę moventes, & per se subsistentes potiùs, quã res mobiles in rerũ natura existẽtes à Philosopho dicãtur; attẽde, nihil q̃ finitũ est in rerũ naturâ à Philosopho immobile simpliciter demõstrari. Omnes ergo spiritus prẽter solũ omnipotẽtẽ Deũ essentię mobiles sũt: id est, tales quę mutari & alterari possunt. Nam licèt propter diuinissimã sortem Deo proximã, occasũ essentię nõ videãt; moventur tamẽ, & respectu diuinę infinitæ essẽtiæ vmbras motrices, veluti in primo inũdi cœlestis horologio habẽt. Ratio est, quia finiti spiritus seu intelligẽtię sũt, finiti (inquã) nõ infiniti: finiti vt mutẽtur; nõ infiniti vt ab õni mutatione & mutationis specie immunes viuãt. Mouẽtur ergo & mouent: mouẽntur ad nutũ Dei qui, omnia mouet, mouẽtur etiã ad motũ orbiũ quibus presũt, vt nõnulli philosophi defẽderũt. Certissimũ quidẽ est moueri illos loco definitẽ; idearũ alteratione infinitẽ. Volũt enim, & nõ volũt; ignorãt, multa sciũt reuelata; per se finita sciũr, infinita in facie Dei, quã intuẽtur, sciũt. O fœlices & ter beatos spiritus quotũ speculũ Deus est, in quo omnes omniũ rerũ essentię mirabili & ineffabili mõdo vniũtur! Hi spiritus vt ab alijs mouẽtur, sic quoq; alia mouent, (partim proprietate essẽtię suę, quia sũt simplices puriq; actus, partim necessitate rerum naturalium, quibus pręficiendis destinantur. Sic intelligentiæ (vt classici doctores tum humanæ tum diuinæ philosophiæ docent) orbes cœlestes in sempiternum vertunt.

Nullum finitũ naturale simpliciter mobile.

Quomodo intelligẽtię mouẽnt & mouẽtur.

finita & infinita qui sciant.

Hactenus (studiose lector) causã tuã egi, si hoc problema vniuersaliùs de omni mobili rei intellectũ velis; nunc verò alia vestigia pressiora sequar, & strictè ingenueq; textũ, sẽsumq; Aristotelis loquar. Is quidẽ hoc capite ad illud cẽtrum omnia vrget, vt probet nihil physicè seu naturaliter moueri, nisi idipsum ab alio moueatur. Animadvertendum hîc est omne corpus naturale constare duabus partibus, mouente & mota; illa forma, hęc materia dicitur. Prẽter has duas partes alia influens mouendi causa est, quę efficiens nominatur; hæc autem vel foris est & aperta, vel intùs latens & occulta. Quæ foris est, nunc violenta, vt impetus proijcienris telum, nunc amica naturæ, vt potẽtia prædominantis qualitatis in mixto, quę gradus limitesque naturæ non excedit. Est enim mixtum ad pondus, & mixtum ad iustitiã, in quo licèt vnum elementum vnâ cum sua qualitate præsit, optima tamen partium & elemẽtorum temperies est, prout natura sagax ad salutem & conseruationem rei præscripsit. Non est, vt excutiam lõgiùs, sive illam potentiam activam in subiecto, sive externam vim, amicam aut violentam rei motricem spectes, aliã moue di causam in omni mobili prẽter formã manifestè vides. Quicquid ergo phyſicè & naturaliter mouetur ab alio necesse est vt moueatur. Prætereà, cũ

Quot partibus cõstet corpus naturale.

Diuisio efficiẽtis.

Quotuplex mixtum.

In fine quies & perfectio.

actio naturæ in omni mobili sit destinata ad finē, cuius desiderio res omnes vehementiùs ardent, quia in fine est quies & perfectio rerū. Nemo sapientior inter philosophos est, qui negat omne mobile physicum ab alio moveri; finis enim est externa & adventitia causa, quę veluti adamas omnia in vtero naturę concepta editaq; in lucē, ad suū vsum trahit. Si nulla ergo alia causa existeret movendi Philosophū, vt existimet nihil posse moveri nisi ab alio moveatur, hæc quidem sufficeret; finem intelligo, quo per accidens & fortuitò res quælibet in Olympo naturæ excitata suum stadium conficit. Insuper, cùm movens & mobile non sint res vna sed diversa respectu motus; penitiùs consideranti, ipsa forma movens à materia mobili reipsa distinguitur; distinguitur (inquâ) vt movens. Hoc si verum sit, nihil per se primò movetur, sed ab alio; quia omnis materia movetur à formâ, cùm ipsius motus in materiâ nō formalis, sed efficiens aut finalis causa verissimè habeatur. Formalis enim causa rei completa & perfecta est, non mobilis & imperfecta, cuius motus vt actus inchoatus inest.

Finis quid.

Formalis causa qualis.

Porrò, quis non videt idem esse simul actu & potentiâ, si mobile & movēs res vna eadēq; numero existant? cùm mobile potētiâ, movēs actū in rerū natura cōstet: si ergo movens & mobile re distinguātur, evidenter apparet nullū mobile moueri, nisi ab alio non à seipso moveatur. Contendo tamen aliquid moveri posse à seipso per accidens, vt anima non potest movere animal, aut intelligentia cœlum, quin per accidēs ad motiones animalis & orbis moveantur; hoc verò (vt dixi) fit per accidēs, nō per se & vi suâ. Deinceps, hoc ipsū series & ordo rerum mobilium dilucidè enucleant; quippe si à centro ad circūferentiā globos mundi mobiles circumgyratos consideres; imò si in his res alias ingentes & comprehensas ante oculos ponas, invenies præter formam insitam aliud movens; sit illud vel efficiens causa, vel potentia naturalis, vel impetus externus, qui vi sæpe res naturales furētiùs pellit, vt flāma, halitus, aut intumescēs aqua in cavernis terræ cōtēta, quę nōnū quā latera & fūdamēta ejusdē concutiunt furiosè.

Aliquid potest moveri a seipso per accidēs.

Sed hîc miror quorundam interpretum in defensione istius quæstionis pusillā mitatem, qui non audeant expandere vela, cùm in omni mobili & motu verissimum sit, nō cieri nisi ab alio. Sed magis equidē miror, quòd per hoc verbum *aliud* inter cætera moventia formam, quæ est essentialis pars rei, intelligant, quasi verò forma secundū Aristotelē sit aliud à re mobili, quam intrinsecùs & simpliciter definit. *Aliud* (inquam) id est (vt Porphyrius docet) re quiddam diversum, & distinctū ab eo, cū quo confertur. Sed scio vnde hanc timidam (vt ita loquar) interpretationē loci affesūt ex prima scilicet parte huius capi-

Cap. de differen.

tis,

tis, vbi distinguit Philosophus, omnia moveri vel ab externo, vel ab interno principio; ab externo, vt ea quæ projiciũtur: ab interno, vt animalia. At ea (inquit Philosophus) quæ extrinsecùs moventur ab alio aliquo moveri omnibus cõstat: quæ verò intrinsecùs movẽtur (vt animantia) ab anima; quomodo ab alio (inquit) moveantur multos latet & fugit. Hinc multi quos hoc mysterium latuit, intulerunt per hoc verbum *aliud*, in internis motibus & etiam mobilibus formam necessariò intelligi, quia aliter (inquiunt) animantia ipsæque animæ non moventur. Sed si subtiliùs Philosophi pedem secuti fuissent, cõsiderassent rationem quæ proximè in textu sequitur, eam nimirum, qua convincit, & convellit planissimè eorum errorem; quippe in ea probat, per *aliud* in internis motibus formam solam non intelligi. Ratio sic se habet. Quicquid alio quiescente moveri desinit, id ab alio aliquo movetur: at omne quod totum, non ratione partis movetur, alio aliquo quiescente movere desinit; ergo omne quod movetur, ab alio aliquo moveatur necesse est. Assumptio probatur, quoniam omne q̃ movetur dividuũ est. OEdipo opus est (fortasse dices,) vt referatur hoc brevissimũ argumẽtum: parùm attendis, sed rẽ tibi planiorem reddã. Cor humanũ in syncope aut deliquio animæ â motu cessat: totus ergo homo moveri desinit. Est enim syncope mors quædã ad tempus: donec spiritibus ad cor redeuntibus, homo reviviscit. Vides hic apertè desinere motum totius, quia cessat pars hominis moveri; movetur ergo totus homo ab alio prẽterquã à formâ, quę est anima. Nam cor non est anima, neq; in eo (vt docet Philosophus) sedet, celsiorem enim globũ requirit, caput nimirum, in cuius arce trũphãs, & primũ mobile, & alias partes minoris mundi movet. Idẽ dicendũ est de cerebro in sõno, quo quiescẽte totus homo in lecto velut in sepulchro iacet. Exemplum in textu per literas adũbratũ satis obscurum est, illustriora igitur adhibui, quorũ alterum sic textui accõmodari potest. Sit A res mobilis, vt homo, sit E F pars quiescens, vt cerebrum in somno, aut cor in syncope; si vel E, aut F, id est, si harum partium vna quiescat, totus homo à motu cessat; si verò moveatur, attonitus reviviscit homo, & ad motum redit. Hinc (vt vides) ex opposito consequentis, oppositum antecedẽtis concluditur; nec nõ infertur illud quod in votis est, nempe moveri animal ab alio prẽterquam à formâ, scilicet à parte primariâ aliqua, quæ non est forma talis autem est, in qua vivacitas spirituum vitalium aut animalium inest.

Syncope mors ad tempus.

Caput animæ sedes.

Ab alio prẽterquã à forma, movetur animal.

Quid restat? vt pauca de altera parte capitis divisi dicam, quæ pars veritas est huius quæstionis. In veritate quæstionis consideranda

deranda sunt tria; quid sit movere seipsum? quid mobile? quid moveri? Breviùs quàm dici potest percurram singula, quoniam anteà hæc satis discussa sunt. Movere se ipsum nihil aliud est, quàm esse sibi causam motus. Mobile est quod partim in actu, partim in potentia, inter terminos *à quo* & *ad quem* pendet. Vel est ens illud quod movetur. Moveri est per gradus pati impressionem formæ, quæ ab agente infertur. Quoad primum, si movere seipsum sit nihil aliud quàm sibi esse causam motus; & si verum quoq; hoc sit, nihil esse causam alicuius sibi, quin idipsum eidem primò & per se conveniat (quoniam quicquid est primum in re qualibet, est causa eorum quæ sequuntur) fieri certè non potest vt aliquid moveatur à seipso, quin etiam ab alio moveatur; quippe dari non potest aliquod primum mobile, cuius motus non dependeat ab alio: ab alio ergo vnumquodque mobile moveatur necesse est. Præterea, li. 6. huius operis alio sensu operosè declaratum est, in motu non posse assignari primum ex parte temporis, spacij, aut mobilis. Ratio est, quoniam motus & tempus sunt continua, & in infinitas partes dividenda; si ergo motus totius sit semper divisibilis in partes, necesse est vt illius esse dependeat à motu partium: si à motu partium, sequitur necessariò à partibus moveri: si à partibus moveatur, ab alio præterquam à sua forma movetur: si ab alio præterquam à sua formâ moveatur, habetur propositum, concluditurq; institutum; & hæc est veritas huius quæstionis.

Movere seipsum quid.
Mobile quid.
Moveri quid.
Text 45.

Vsus huius theorematis est duplex; physicus & metaphysicus; ille est in cognitione legis seu conditionis quæ ad omne mobile requiritur, nempe vt ab alio moveatur; hic verò in contemplatione primi motoris consistit; vterque in textu demonstratur. Nam (vt omittam primum, de quo satis iam dictum & disputatum est) Aristoteles in fine capitis quærit, *An sint infiniti motores?* resoluit hoc dubium verbo; in moventibus (inquit) non est progressus in infinitum: sed ad primum aliquod movens (quod ab alio non movetur) pervenire necesse est, id est ad Deum, si apertè explicare velis. Nam quid primò movere potest omnia, ipsumque non moveri, nisi solus infinitus, immensus, & incomparabilis Deus? Hic ergo est vsus huius quæstionis optimus, vt posito & concesso nihil à seipso moveri nisi ab alio moveatur, tandem gradibus moventium causarum cognitis, ad primum aliquod movens veniamus, ex quo omnia moventia & mobilia pendent. Sed pergam, & syllogismo ex Aristotele collecto enucleatiùs ostendam, fieri non posse vt sint infiniti motores rerum. Si quid (inquit Philosophus) ab infinitis

Vsus theorematis duplex.

nitis moventibus (quorum semper alterum ab altero movetur) possit moveri; finito quidem tempore infinitus motus absolvatur necesse est. Sit enim, exempli causâ, ordine non numero primum infinitũ mobile A, & hoc A moveatur à B, & B à C, & C à D, & sic deinceps in infinitum numerum moventium & mobilium rerum: quid, quæso, ex hac hypothesi sequetur? nihil aliud certè quàm quòd hæc omnia ex hypothesi infinita, moventia & mota, simul finito tempore moveant & moveantur: quippe qualibet horâ, quæ est finitum tempus, movent & moventur. Præterea quis ordo, quę certitudo, quæ successio & vicissitudo rerum, qui scopus & periodus, si nullus sit moventium terminus, nullus definitus rerum mobilium numerus, nullus vtriusque Deus, in quo eorum essentiæ perpetuò vnantur & conserventur? O quam admirabilis Deus est in omnibus operibus suis? in nullo tamen magis quàm in hoc, quòd faciat & moveat finita omnia, is tamen infinitus & immobilis in sempiternum maneat. Deus admirabilis.

Distinctio eorum quæ in hoc capite continentur.

Duo in hoc capite problemata cõtinentur: quorum,

- Primũ est, *Virum omne quod movetur, ab alio moveatur?* huius demonstratio duplex est
  - 1 Generalis, in qua nullum mobile excipitur; & probatur vel
    - 1 Inductione omnium mobilium, quæ sunt vel
      - 1 Physica, vt *corpora naturalia.*
      - 2 Mathematica, vt *corpora artificiosa.*
      - 3 Metaphysica, vt *incorporeæ substantiæ, & anima humana.*
    - 2 Conditione & lege vniversalis propositionis, quæ in materiâ necessariâ nullam instantiam patitur, vt si dicas *omne animal esse substantiam* excipis nullum: pari ratione, si dicas *omne mobile ab alio moveri*, ad naturale solùm restringere non debes.
  - 2 A sufficienti divisione: quia omne mobile physicum movetur vel ab interno, vel ab externo principio motus. Internum principium forma dicitur, quę adhuc non acquisita aliud à materiâ dici potest, quam movet. Externum principium accidens est, vel innatum & amicum rei, vt *levitas ignis, gravitas terræ* vel violentum, vt *flammæ*, quâ terræ motus efficitur, sed hæc omnia moventia

a Spe-

2 Specialis: in qua solum mobile physicum & naturale intelligendum est, quod simpliciter probatur nõ posse moveri, nisi ab alio moveatur, idque vel

sunt alia à re mota: nihil ergo movetur nisi ab alio.

2 Ab opposito consequentis, quia quicquid alio quiescẽte moveri desinit, ab alio moveatur necesse est; sed totum naturale quiescente parte moveri desinit: ergo quicquid movetur movetur ab alio, videlicet à parte.

3 A potentiâ activâ motus, quę à mobili est aliud quiddam, & tamen primaria idipsum movendi causa.

4 A fine, qui mobile vt *magnes* ferrum ad se trahit, nec non est causa extrinseca movendi rem mobilem.

5 Ab enumeratione mobilium in omni genere motus; nam omne generabile est ab influentiâ solis, õne corruptibile ab impotentiâ mobilis: omne augmentabile à vi & potentia caloris; à defectu eiusdẽ omne quod diminuitur, alterabile non est sine alterante, & sine medio adiuvante vel impediente loco mutabile non existit.

Secundum, *vtrum sint infinita moventia?* defendit Philosophus contra alios non esse, probatq; hîc & alibi rationibus non paucis; quarũ prima in textu est solùm, ducituriq; vel

1 Ab absurdo, quippe si aliquid ab infinitis moventibus moveatur, sequetur infinitum motum finito tempore perfici & absolui, vt in vltima parte discursus, & expositione constat.

2 A contradictione naturæ, quæ actu abhorret infinita: infinita ergo moventia non sunt: sed vt in mobilibus vnum primum mobile: ita in moventibus vnum primum motorem agnoscit & colit.

3 A comparatione naturæ & artis, quia vt omnia ratione ordineque sunt certa, quæ subiiciuntur arti, vnusque est primus eorum author: ita in vniversitate rerum, licèt sit magna moventium & mobilium varietas, finita tamen hæc est, & ad primam vnitatem, veluti librata redit, vnusque est motor omnium per quem moventia, & in quo conservantur, omnia.

4 A testimonio veterum, qui cum Aristotel. vnum primum motorem, omnium authorem defendunt.

Argumenta adversus primam quæstionem, Vtrum omne quod movetur, ab alio moveatur?

Opp.

Opp. *Primùm quæro à te quid per* aliud *intelligas in hac quæstione? an motorem cum re vnitũ aut distinctum à mobili? Id quoq; expectas velim, an forma rei dicatur movens distinctum necne? quod videris in vno argumento expositionis insinuare. Postremò, ostendas an per* omne *in hac thesi ens mobile physicum solum intelligat Philosophus?*

Resp. *Per hoc verbum* aliud *in hac quæstione re diversum & distinctum movens intelligo; quare ad alteram partem dubitationis tuæ respondeo, formã rei considerari posse duobus modis, vel respectu materiæ mobilis, & sic est movẽs distinctum, vel respectu rei compositæ & perfectæ, & sic est pars essentialis coniuncta cum re, non in motu, sed in quiete & fine posita. Res enim adhuc mobilis & tendente ad perfectionem forma potentia est, at re tandẽ perfecta actus essentialis est: priori modo movẽs distinctum, posteriori verò modo rei proprium principium dicitur. At dices, quomodo forma, cùm sit pars essentialis compositi, re differt à materiâ, quæ est pars altera definiti? Respondeo differre non in compositione, sed in divisione vtriusq;, cùm adhuc informa inchoata est non absoluta. Nam vt concepta figura domus adhuc non ædificata à domo re differt, ipsaq; est efficiens causa movendi: ita forma adhuc in motu inchoata, et non simpliciter acquisita, causa quidem movendi materiam est, & tamen non materia sed solum compositi et perfecti existit. Ad vltimum quæsitum respondeo, per hoc signum* omne *communiter ens totum mobile, propriè tamẽ hoc loco mobile ens Physicum à philosopho intelligi.*

Forma rei bifariam iumitur.

Quomodo forma potentia & actus.

Quomodo forma differt à materia.

Mobile quid propriè, quid communiter significet.

Opp. *Graue existens sursum, movetur à se deorsum: ergo omne mobile ab alio à se distincto non movetur. Antecedens constat, quia res alia nulla præter gravitatem causa movendi deorsum à Philosopho assignatur.*

Resp. *Æquivocè disputas: nam si per* grave *solum intelligas accidens, negamus argumentum; si verò intelligas per* grave *corpus ponderosum, affirmamus alias esse motrices causas, nempe formam & potentiam quæ ad centrum fertur addo etiam efficientem causam, quæ eam formam et potentiam dedit, addo denig, removentem causam quæ impedimentum tollit; hæc (inquam) addo, quia Aristoteles in 8. Physicorum addit.*

Forma & potentia causa motus sursum & deorsum

Opp. *Constat sensibus aquam calefactam propriâ suâ vi naturaliter redire ad nativam frigiditatem suam, quod nihil aliud est quam moveri: omne ergo quod physicè movetur ab alio non movetur.*

Resp. *Certum est aquam veluti postliminio recuperare nativum frigus suũ, idq; propriâ vi et formâ adhuc nõ extinctâ, sed aliis etiã adhibitis medijs, nempe aëre, eiusdem q; frigidâ motione, quæ flãmis remotis nativã qualitatẽ & virtutem inducit. Memineris etiã subesse potentiam motrocẽ causam, quæ vis externa potius quàm interna definitur esse: proximè ergo revocatur aqua ad nativum frigus à forma, remotè autem ab alia qualitate, sit illa potentia, vel virtus alia elementaris, quæ propriè ex essentia non est. Non ergo radijt*

aquæ

Buri. circa initium l. 2. Phyſ. Caietã. ad art. 3. q 45.

aqua ad nativum frigus ſolùm per circumfuſum aërem frigidum, vt Burleus, neque per partes frigidas adhuc occultas & abditas in aqua fervente, vt Averroes, neque per virtualem habitum, vt Doleretus ſomniavit, ſed per formam interne, & per hæc aliaque adiuvantia inſtrumenta naturæ.

Metaphy. lib. 12. t. 39. l. 3. de Anima t. 14. & 15.

Opp. *Difficilior eſt hæc quæſtio & intricatior quàm exiſtimas, quare reſponde mihi quid de motu intellectus, voluntatis, ſpiritũ, finitorum putas. Certum eſt moveri quidem illos; unde (quæſo) niſi à ſeipſis? Exempli cauſa, intellectus (vt ait Philoſophus) ſeipſum intelligit, ſeipſum movet actu intelligẽdi, eundemq; actum impreſſum recipit: movetur ergo à ſeipſo. Similiter ſpiritus & ſe & vim ſuam intellectivam à ſe non aliundè concipit, notionemq; conceptam, vt ſigillum & imaginem inſculptam retinet. Illa conceptio actio eſt, retẽtio paſſio: agere autem, & movere, & pati nihil aliud eſt quàm moveri; movet ergo ſeipſum aliquid, & à ſeipſo movetur.*

Quomodo intellectus ſeipſũ intelligit.

Reſp. *Primùm reſolvi poteſt hoc argumentum, ſi dicas hunc motum non eſſe naturalem, de quo ſolùm (vt multi volunt) in hoc capite diſputatur: tum (ſi placet) ſic explicari poteſt, quòd ſcilicet inferiores potentiæ & facultates animæ à primis moveantur. Vbi verò vrges intellectum proprio ſuo lumine ſeipſũ intelligere cùm in ſe reflectitur, agnoſco hoc quidem verum eſſe reſpectu ſenſuum, aliorumq; inferiorum facultatum, à quibus non ſemper ſpeciem, lumen, & radium impreſſum aut reflexum petit; hoc ipſum autem non agnoſco reſpectu luminis divini in ſubſtantiam animi infuſi, quo mens illuſtrata ſeipſam & alia infinita percipit: ab illo ergo lumine illuſtratur, ab illo movetur. Hoc dico, non quod negem ineſſe proprium ſplendorem in anima; ſed vt*

Spiritus mutabiles & immutabiles.

probem illuſtrari, id eſt moveri illam ab alio præterquam à ſeipſa. Similiter ſpirit illo aſſiſtente liberi & immunes ab omni materiâ movẽtur quidẽ, quia ſũt finitæ non infinitæ, mutabiles nõ immutabiles eſſentia; non immutabiles dico, reſpectu Dei (qui ſolùm ſimpliciter ens mobile & immutabile dicitur) immutabiles verò ſunt reſpectu inferiorum naturaliũ operũ & effectorũ, in quibus caries perpetuò gignitur quæ vulnerat, & canicies quæ cõſumit omnia. Quid multis? hi quoq; ſpiritus extrinſecùs à primâ cauſa lumen capiunt, & ab ea moventur. Imo, ſi hoc reſpõſum nimis metaphyſicum eſſe putes, liceat tibi reſpõdere, ſpiritus per innatas ideas conceptas aut impreſſas moveri, & hoc eſt ab alio præterquam à ſeipſis moveri, quod eſt ſatis. Vel, ſi vis, reſolve hunc nodum quòd (cùm intellectus & voluntas eliciant actiones) non ſit reidẽ quod agit quodq; recipitur (vt Ægidius in Quodlib. 3. quæſtione 16. obſervat) actus enim intelligendi producitur ab intellectu & ſpecie agente, recipitur autem in intellectum patientem, qui duo intellectus reſpectu motus differunt. Pari modo ſpecies illa quæ movet voluntatem, vel à ſenſu externo vel ab interno recepta eſt.

Opp.

Opp. *Mare influxu & refluxu ſuo movetur; non à materiâ, quia materia non movet, ſed ipſa movetur; non à forma, quia illa potiùs inclinat deorſum quàm ſurſum; non à luna, quia corpus lunare non eſt ſimul cum mari, quod oportet ſi id ipſum moveat, nam movens & mobile debent eſſe ſimul.* Huius lib. c. 2.

Reſp. *Mare quidem in ſuo fluxu movetur ſurſum ab alio, nimirum à luna quæ ſimul eſt cum mari, non tempore aut loco ſed virtute.* Luna ſimul cum mari quî.

Opp. *Socrates proiecto lapide ſubitò moritur: lapis ergo non movetur ab alio movente, quia Socrates movens (adhuc in motu exiſtente lapide) moritur.*

Reſp. *Quamvis Socrates ſubitò proiecto lapide moriatur, vis tamen impreſſa & impacta manet, quæ vis rectè movendi cauſa dicitur.*

Opp. *Cor in microcoſmo ſeu minore mundo (ſcilicet homine) movetur, & tamen non movetur ab alio, vt manifeſtè conſtat; omnes enim aliæ partes & humores motum à corde petunt, cor verò ab alio nullo.*

Reſp. *Non parva contentio eſt de motu cordis. Alij enim ſomniant moveri illud quidem à divina intelligentia aliqua, alij ab innato calore, alij à vitalibus ſpiritibus, alij ab ipſa anima, alij denique à facultate animæ motrici agitari putant. Inter has opiniones duæ poſtremæ habentur optimæ. Cor enim ab anima remotè, proximè à potentia animæ motrice agitatur. Sunt hic etiam magni nominis philoſophi, qui probabiliter defendant cor in homine primũ mobile in vniverſo mundo duas principes partes ab hoc axiomate penitus excipi: quia ab illis in omnes venas & arterias velut natura, tum in maiore tum in minore mundo motus derivatur, & proinde in illis neceſſe eſt vt diviſio motus terminetur, ne alioqui in infinitum movendi fiat progreſſio.* Variæ opiniones de motu cordis.

Opp. *Qualitates intenduntur & remittuntur à ſeipſis & non ab aliis: omnia ergo quæ alterantur non alterantur, ſeu moventur ab alio. Antecedens conſtat, quia calor ex ſe augeſcit circa ventriculum magis in hyeme quàm æſtate; vnde tum melior & appetentia & concoctio naſcitur. Similis eſt ratio caloris in altis et profundis fontibus, quorum aquæ tepidæ ſunt tempore hyberno; æſtivo verò frigidiſſimæ. Adde non eſſe diſſimilem rationem caloris aulici ex reflexione radiorum ſolarium, qui ad perpendiculum à centro terræ in aërẽ proximum & vicinum reverberãtur. Si dicas per anteperiſtaſin hoc fieri, dicis quod non eſt probabile: quia contraria qualitates ſibi adverſas non intendunt ſed perimunt, non augent ſed diminuunt, non conſervant & corroborant ſed demoliuntur.* Hippocrates Aph. 15.

Reſp. *Si res vlla per ſe aut à ſeipſa moveretur, eadem ſimul actu & potẽtiâ eſſet; ad hanc ergo vitandam abſurditatem, nego vllam prorſus qualitatem intendi aut remitti poſſe à ſeipſo. Reſpondeo igitur calorem ventriculi in hyeme à ſeipſo non augeri, ſed per frigus aëris ambientis corpus, obſtruẽtis poros, impellentis & coercentis ſpiritus. Quòd vrges probabile non eſſe* Calor ventriculi in hyeme vnde augetur

vt adverſa qualitas aliam ſibi infeſtam augeat. Dico hoc fieri per accidens, quia in conatu antequam ad conflictum ventum eſt, externum aëris frigus cutis ſpiracula perſtringit, quibus obſtructis et obſeratis, ſpiritus ad centrum

Galen. l. 1. com. in Aphoriſmos Hippo.

à circumferentia adiguntur; vniuntur adacti, vniti fortiores ſunt, fortiores facti vberiorem calorem, & meliorem concoctionem reddunt. Par ratio eſt de

Fernel. in l. de ſpiritu & innato calido.

calore fontium hyemali tempore, & non diſſimilis caloris reflexi, cuius multiplicatio non à ſe ſed ab alio, nimirum à reflexu naſcitur.

Argumenta contra ſecundam quæſtionem, Vtrum moventium ſit infinitus numerus?

Opp. *Generationes & corruptiones ſunt infinitæ: ergo generantia & corrumpentia ſunt infinita; & ex conſequenti moventia ſunt infinita.*

Reſp. *Generationes & corruptiones non ſunt infinitæ niſi ſucceſſione: eſt ergo in illis infinitas potentiâ, non actu: vel (ſi placet) reſpondendum eſt, generatia & corrumpentia eſſe infinita quoad nos, non quoad naturam, vel denique dicendum eſt terminari hæc omnia in primam cauſam motricem omnium, quæ ſola ſimpliciter eſt infinita in eſſentia, quæque moveri aut mutari non poteſt.*

Generãtia & corrumpẽtia quî infinita.

Opp. *Proportio debet eſſe inter cauſa & effectum; ſed infinita eſt cauſa movẽs: eſt ergo effectus infinit⁹. Maior eſt philoſophus in Topicis, minor in hoc libro conſtat, vbi docet Ariſt. movens primum eſſe actu infinitum. Huc tendit hæc ratio, vt probem infinita eſſe moventia in vno, quia hoc vnum eſt infinitũ, & omnia quæ ſunt hoc vnum ſunt; quippe eſſentialiter hoc vnum in omnibus movens eſt, dividi enim non poteſt: & omnes omnium rerũ eſſentiæ in hoc ipſo vniuntur. Imò convenit maieſtati primæ cauſæ (quoniam nihil in eſſentia eidẽ æquivalere vel adæquari poteſt) vt numero & virtute infinita moventia actu ſint, quæ eius imperio ſubiecta res creatas ad illius nutum moveãt & cõſervent. Inſuper, cũ (teſte philoſopho) homo ab æterno fuerit, ſintq; iã actu omniũ quæ fuerũt animæ, neceſſe eſt vt infinita actu moventia cõcedas eſſe, quia animæ ab æterno tã ſũt infinitæ, quæ vi ſuâ motrices cauſæ ſũt & appellãtur.*

Et. in 8 phyſ.

Lib. de mũdo.

Reſp. *Præceps in abyſſum irruis. Sed eſto ſyllogiſmum primum concedo: eſt movens infinitum: ſed hoc vnum eſt. At dices infinita moventia in hoc vno eſſe; quî id probas? quia omnia quæ ſũt in hoc vno ſũt. Reſpõdeo ideo omnia vnum dici, quia omnia ab vno pendent. Nõ ſic acquieſco; quoniã hoc vnũ eſſentialiter eſt in omnibus quæ ſũt, & quoniã omnes omniũ rerum eſſentiæ in eodẽ vniuntur, recte hæc probant hoc vnũ. ſimplex, æternũ, & infinitum eſſe, ſed non probant inferiora moventia actu infinita eſſe. Sed pergis & vrges, decere maieſtatem infinitam vt infinita moventia ei inſerviant, omneſq; res creatas vt intelligentiæ ſuas ſphæras moveant. Reſpondeo, infinitum ſimpliciter (quale eſt Deus) non omnino egere infinitis aliis moventibus, quamvis aliqua ad ſuam gloriam fecit; neq; decere, quia tum plura eſſent actu infinita nu-*

Quomodo omnia dicuntur vnum.

mina

infinita numina, quod tam sacra quàm humana philosophia (vt vides) negat. Non negat (inquis) si solum sint numero non naturâ, virtute non maiestate infinita moventia. Imo negat, quoniam infinitæ maiestati prima causæ & motoris placuit, vt omnia numero, pondere, & mensurâ fierent. Sed vrges infinitas animas motrices iam esse, quæ ab infinito fuerunt, & inde concludis actu infinita moventia esse. Primùm negamus ab æterno fuisse, tum si detur hoc verum esse, non sequetur tamen id quod velis, quoniam animæ eædem iam non sunt quæ fuerunt. Quippe olim formæ physicæ extiterũt nunc verò metaphysicæ, olim actu mortales corporibus nunc immortales spiritus. Olim enim sic vinctæ et alligatæ fuerunt corporibus, vt ijsdem concussis desierunt esse; sed ex cineribus veluti cum phœnice renouatæ in sempiternum viuunt. Hoc dico, non quod existimem animam mortalem esse, aut ex potentiâ materiæ traduci, sed vt intelligas non esse eandem formam coniunctam cum corpore, & ab eadem liberatã; & ex consequenti concludo illud quod est contrarium tibi, nempe easdẽ animas iam nõ esse quæ ab æterno fuerũt. Essentia enim animæ in corpore est vt sit actus corporis, essentia anima soluta est vt sit spiritus ab omni materia alienus: illa relationem occultam, hæc vero non habet nisi ad primam causam, ad quam redijt, & cum qua coniungitur. Fac, Christe, vt mea euolans ex hoc ergastulo tibi meæ suo consungatur. Animę duplex essentia.

Opp. *Omne mouens physicum (vt hic docet Philosophus) mouetur ab alio; sed omne quod mouetur, ab alio necesse est vt moueatur: ergo in moventibus non est numerus, sed processus in infinitum.*

Resp. *Omne mouens physicum mouetur ab alio (vt docet Philosophus) non autem mouens metaphysicum, quale est prima causa quæ mouet cœlum. Quamvis ergo cœlum sit & primum mouens, primumque mobile physicum respectu omnium inferiorum (quæ suum motum à cœlo petunt) non est tamen primum mouens metaphysicum, à quo omnes motiones rerum tum naturalium tum metaphysicarum pendent, & in quem, vt in terminum* ad quem *cõseruationis suæ tendunt.* Cœlum primum mouens Physicum nõ Metaphysicum.

Opp. *Primum (vt antea docuit Philosophus) in motu & tempore dari non potest: ergo in moventibus & mobilibus dari non potest primum; videtur ergo probabile moventia & mobilia esse infinita.* Physic. 6. text. 45.

Resp. *Sophistica est hæc ratio à mutatione suppositionis: nam cùm docuit Philosophus primum in motu & tempore inueniri non posse, quia sunt continua, quæ secundùm partes proportionis sunt infinitæ; tu in conclusione à falsa suppositione infers simpliciter, nõ solùm motum, sed etiam moventia & mobilia esse infinita; quod equidem concedo si continuitatem & partium proportionem consideres, at nego si actum & numerum moventium & mobilium hinc infinitum esse concludas.* Primum in motu & tempore non dari quomodo intelligendum.

Dubia huius capitis; quorum primum eſt An propoſitis multis moventibus & mobilibus ſubordinatis neceſſe ſit omnia moveri, ſi eorum vnum moveatur?

Opp. *Elementa ſubordinantur, id eſt ordine & ſitu ſubalternatim (vt aiunt) ſibi invicem ſubijciuntur, & tamen ſi eorum primum moveatur omnia ſimul non moventur: ergo falſum eſt apud Philoſophum, nempe quod omnia moveantur, & moventia & mobilia, ſi eorum vnum agitetur. Antecedens probatur ab exemplo ignis, qui ab orbe lunæ & vi ſuâ movetur, & tamen nemo eſt tam imperitus qui terram ſubordinatam cæteris moveri diceret. Prætereà in minore mundo, ſcilicet homine, omnes & ſingulæ partes ſubijciuntur cordi, non aliter quàm cives in bene adminiſtrata civitate Imperatori; corde autem moto omnes & ſingulæ partes non moventur, vt in ſomno manifeſtè cernitur.*

Lib. de Motu animal.

Reſp. *Verbo reſpondeo vtriq; argumento, tenere ſolùm illud theorema in moventibus & mobilibus proximè & eſſentialiter ſubordinatis, & non in his quæ remotè ſubordinantur & per accidens, qualis modo hac de quibus nunc loqueris ſibi invicem ſubijciuntur.*

Vtrum cordis motus ab alio dependeat?

Opp. *Multa præclara à Philoſophis de corde dicta ſunt: ô admirabilem artem Dei! neceſſe eſt vt exclames, ſi cordis humani fabricam, ſitum, et divinitatem conſideres. Eſt enim cor primum mobile primumq; movens; non opus ergo eſt vt ab alio moveatur, prima enim in quovis genere excipiuntur. Cor princeps eſt in naturali hâc politia noſtra, ſuisq; civibus omnia neceſſaria et ad vitam, & ad victum, & ad ſalutem ſuggerit; cor dux & imperator eſt, omnemq; vim hoſtilem à ſubditis membris & partibus ſuæ civitatis pellit; ardet irâ ſi hoſtem invadentem ſentiat, recipit in favorē ſi palinodiam canat. Quid inſto verbis? cor eſt theſaurus animæ, horologium naturæ, fons vitæ, ſpirituum officina, prima vivendi, & idcirco etiam prima movendi cauſa. Quorſum ergo alia vis nova illius motꝰ quæritur? movet in homine omnia, movet ſingula, à nullo ergo movetur niſi à ſeipſo. Huic rationi robur nõ deerit, ſi cũ D. Thoma cordis ſphæricã figurã aptiſſimã ad motũ ſpectes; circularis enim eſt illius motus, & continuus; circularis, quia ab eodem termino ad eundem perpetuò convertatur: continuus, quia dum homo vivit nequaquam interrumpitur; idq; non fortuitò & aliunde, ſed per ſe & vi ſuâ: quæ enim pars eſt excellentior corde, quæ eidem ſpiritum & motum inſpirat?*

Lege Ariſt. 1. Hiſt animal. cap. 17. & li. 3. de Part. anim. cap. 4.

Galenum lib. 3. de Vſu partium c. 7.

Excellentia cordis.

In Opuſc. 35.

Cordis motus eſt circularis & continuus.

Reſp. *De cordis humani fabrica, ſitu, dignitate, & imperio nihil dico; nam ſi dicerem, plura certè quàm quæ dicta ſunt perorando dicerem: ſolùm hîc dicam, O admirabile & divinum opus Dei, in quo tot tántaq; miracula et myſteria inſunt! Sed quid probas? hoc ſcilicet, non idcirco ab alio cor penitus moveri, quia eſt in movendo primum. Reſpondeo, eſſe quidem illud primum,*

Cor primum quod movetur, non quod movet.

quod

quod movetur, ſed nõ primũ quod movet. Movetur enim remotè ab animâ, & proximè à facultate animæ; reliqua à te addita ornamenta ſunt non argumenta: omnia concedo veriſſima eſſe quæ dicis, vulnus tamen non ſentio.

Si cordis motus ſit ab anima, quæſtio eſt A qua facultate animæ cor primùm moveatur in homine?

Opp. *A facultate animæ vegetatricis cor primum movetur; quod videtur eſſe contra Ariſtotelem, qui vim motricem pediſſequam animæ ſenſitricis in animalibus ponit: ergo non rectè reſtringitur quæſtio ad potentiam ſenſitivam ſolam. Antecedens probatur, quia cor hominis movetur & vivit in prima formatione ſuâ, antequam aliæ fiant facultates. Si ergo vegetatrix anima eiuſdem, potentia primùm emergat, cor primùm ab ea facultate animæ moveri neceſſe eſt.*

Reſp. *Conſiderari oportet de quo ſubiecto motus agas; de corde ſcilicet, nõ in genere, ſed in ſpecie de corde hominis. Reſpondeo igitur, moveri quidem cor ipſum hominis ab animâ potiùs ſenſitrice quàm vegetatrice: ratio eadem ipſa eſt quam ex Ariſt. ducis, quia facultas motrix ab eadem anima ſolùm in animali pendet. At dices in homine potiùs motricem facultatem & motum ſequi rationem, & præeuntem notitiam deſiderare. Reſpondeo, præeuntem notitiam in homine ad motum cordis, humorum, et ſpirituum non eſſe neceſſariam; quippe cor hominis volente aut nolente homine à motrice facultate movetur; requiritur autem quædam præcognitio in alijs motibus, ad quos homo ſuo appetitu, intellectu, aut voluntate fertur.* Averroes 2. Collect. 7.

CAP. 2.

Vtrum omne movens & mobile ſit ſimul?

COnſtat iam ſatis nihil poſſe moveri niſi ab alio; ſequitur nunc alia comparatio, in qua diſquiritur *Vtrum movens & mobile ſint ſimul?* Ad certiorem huius quæſtionis intelligentiam ſingula theorematis verba examinanda ſunt. Per *Movens* ergo intelligitur cauſa motus efficiens, non finalis; quippe non eſt id quod movet vt finis ſimul cum eo quod movetur, ſed potiùs ab eodem lõgiùs diſtat; mobile enim ad ſuum finem abſentem tendit, quo preſente & acquiſito moveri deſinit. Sed hoc non eſt ſatis, vt intelligas per *Movens* efficientem motricem cauſam: quippe ſunt multæ & fere

infinitæ in qualibet re efficientes cauſæ motus. Per *movens* ergo non ſolùm efficiens cauſa motus, ſed prima, id eſt proxima cauſa efficiens intelligitur. Per *primum movens* in textu non remotiſſimũ, ſed proximũ & poſtremũ intelligo, qua ſignificatione hoc loco nomen *primi* ſumitur. Nec mirũ, nã alio alioq; ordine, alio alioq; loco incipiẽtibus idẽ eſt primũ & proximũ, ſeu poſtremũ. Si enim à re quæ movetur incipiamus, *Movens* primum eſt quod eſt poſtremum, id eſt, terminus *ad quem* tendit: ſi verò ab eo vnde fluit motus, id eſt à termino *à quo*, illud primũ habetur quod eſt remotius. *Simul* hîc dicuntur inter quæ nihil eſt medium, vt inter animam & corpus, levitatem & ignem. In hoc theoremate ergo nihil aliud intelligitur per *ſimul eſſe* quàm movens primũ, id eſt proximũ, cũ remoto arctiſſimè & immediatè cohærere. Hinc (verbi gratiâ) ignis longiùs diſtantẽ hominẽ calefaciens nõ dicitur hîc movens primũ, ſed aër medius, qui ab igne calefactus hominem proximè calefacit; fieri enim non poteſt vt ignis agat in paſſum remotum niſi prius in medium vicinum agat.

Primum movens eſt proximum, & poſtremum, & quid vtrumq;

Quæ dicuntur ſimul,

His prælibatis, analytic è probat Philoſophus movens & rem motam in omni genere motionis ſimul exiſtere, & primùm in motu locali hoc modo. Omnia quæ moventur loco duplicia ſunt, aut à ſeipſis & interiore aliquo principio, aut ab alio & externo mota; ſed tã in illis quã in his movẽs & mobile ſunt ſimul: in omni ergo motu locali movẽs & mobile ſunt ſimul. Maior cõſtat, quoniã omnia quę movẽtur aut à formâ intrinſecus, ab efficiente cauſa & fine extrinſecus; idq; vel naturaliter, vel violẽter mota ſunt. Aſſumptio probatur, quoniã in illis quæ ab interno principio movẽtur, materia & forma, id eſt mobile & movẽs proximè vniũtur, ſuntq; ſimul cõnubio quaſi naturę. Cõiunctio enim vnioq; ea eſt maximè naturalis: magnes ergo eſt in formâ trahẽdi materiã, docilitas & deſideriũ in materiâ ſequendi formã. Hoc etiam apertè & dilucidè apparet in his quæ ab externa cauſâ veluti per manum fortiorem loco cientur. Sed vt poſteriorem hunc modum illuſtret Ariſt. oſtendit aliquid quadrifariam vi externâ poſſe moveri: *pulſu, tractu, vectione, volutatione*. Patienter feras (docte & ſtudioſe lector) ſi has ſpecies violenti motus breviter definiam, licèt accuratiùs fortaſſe ea quæ ſequuntur in hoc & in oct. libro Phyſicorum intelliges. Eorum definitiones in textu ſolùm impliciter continentur. Pulſus ergo eſt motus, quo movens aliquid à ſe removet & diſpellit, ſi vim activam: vel quo aliquid removetur & diſpellitur, ſi vim paſſivam ſpectes. Ad hanc ſpeciem reducuntur impulſio, appulſio, exterminatio. Tractus eſt motus, quo movens aliquid ad ſe vel occulta proprietate allicit (vt magnes ferrum) aut potentiore

Motus ab extrinſeco quadrupliciter fit.

Pulſus quid.

Tractus quid.

tentiore quasi manu id ipsum impellit: ad hanc speciem revocantur inspiratio & expiratio, vt in textu ait Aristoteles. Sed de his postea. Vectio est motus quo aliquid movetur ad motum alterius, vt homo in navi. Hęc verò (vt docet Philosophus) fit tribus modis, *tractu*, *pulsu*, *conversione*; quicquid enim vehitur, aut tractum, aut pulsum, aut volutatum mouetur; *tractum* (inquam) vt lignum in plaustro, *pulsum* vt navis vento, *volutatum* vt globus quæ manu, mola quæ aquâ fluente in gyrum vertitur. *Volutatio* seu conversio est motus qui partim tractu, partim pulsu constat. Nam quod rem aliquam volvit, vnam illius partem ad se trahit, alteram à se pellit.

Vectio quid.

Vectio duplex.

Volutatio quid.

Quorsum hæc omnia, fortasse dices? certè vt directè institutum probes, si vis hoc modo. Omnis motus localis qui vi fit, est aut pulsus, aut tractus, aut vectio, aut volutatio; sed in hisce omnibus movens & mobile sunt simul: ergo in omni motu locali (qui vi fit) movens & mobile sunt simul. Exempla ad assumptionem confirmandam si desideres, hæc sint. Malleus pellens clavum est simul cum clavo, plaustrum trahens lignum est simul cum ligno, equus vehens equitem est simul cum equite insessore, aqua volvens molam est simul cum molâ, sic luna cum igne, ignis cum prima regione aëris quam in rotas violenter vertit. Nunc vt de omni motu locali violento constat hęc quæstio: ita de omni motu loci naturali multò evidentiùs. Nemo enim dubitabit (si sit doctus) an forma quæ est interna causa motrix sit simul cum re mota? quoniam chiragropho & diplomate naturæ hoc ipsum confirmatur. Id ipsum dico de efficiente causâ motus naturalis, vt de gravitate & levitate in terra & igne: sequitur ergo in omni motu locali (sive sit naturalis sive violentus) moventia & mobilia esse simul.

Nunc restat vt in alijs generibus motus huius problematis veritatem demonstret, quod quidem facit disertis verbis in textu. Proximè ergo agit de alteratione, ad quam (vt ait) propriè pertinent solũ affectiones in tertio genere qualitatis positæ, quæ passiones & patibiles qualitates dicuntur, sic quidem dictæ quia motum sensibus inferunt, vestigiumque sui imprimunt & relinquunt. Quid moror? in alteratione considerari oportet alterantia & alterata: illa sunt quæ vltimò subiectum novâ qualitate vestiunt, hæc sunt ipsa subiecta quæ alterantur; de his distinguit Philosophus, quòd alia sint inanimata, vt *metalla*, *lapides*: alia verò animata, eademq; vel sensu dèstituta, vt *plantæ*, vel sensu prædita, vt *animantia*; quorum partes sentiunt, vt caro, nervi, vel ipsi sunt sensus, vt tactus

Patibiles qualitates cur dictæ.

In alteratione quę cõsiderãda.

Alterãtia & alterata quæ.

Alterãtia quoq; triplicia.

ctus, guſtus, odoratus; vel omnino non ſentiunt, vt pili & vngues; ſi in hiſce iam omnibus vim alterationis penitus conſideres, invenies ſemper proximum movens & mobile eſſe cohærentia & virtute ſimul; verbi cauſâ, ſi calfaciens, edulcans, condenſans, vel exſiccans &c. non ſint cum his quæ ſuis viribus ſubijciuntur ſimul, nihil calfieri, aut dulceſcere, aut condenſari, aut exſiccari, aut aliâ ſenſibili qualitate affici & alterari poteſt. Apertiſſimè hoc ipſum vrget Philoſophus in ſenſibus externis, qui à proximis moventibus quodammodo alterantur: quodammodo (inquam) non propriè, quia ſpecies plerumque, non res ipſæ in potentias animi recipiuntur. Hæc tamē exempla pulchrè rem poſitam illuſtrant & docent: nā in tactu non eſt alteratio à frigore in calorem, niſi aër ſimul ſit cum tactu, & in illius organum qualitatis ſenſum & motum imprimat. Sic niſi aër lumine illuſtretur, ſimulque exiſtat ſic illuſtratus, cum oculo aſpectus non non mutatur. Similiter aër ſono & odore affectus auditum & olfactum alterat, quando ſimul eſt cum inſtrumento auditus & odoratus. In guſtu denique niſi ſapor vnà ſit cum inſtrumento, guſtatus non alteratur. Concludam verbo; ſic eſt in omnibus quæ alterantur vt eſt in ſenſibus; lex enim vniverſalis eſt, vt inter proximè alterans, primòque alteratum nihil ſit intermedium. Huc addi poſſunt interni ſenſus (paſſivæ potentiæ animæ) eorumque obiecta, quæ novis veluti characteribus animę tabulas conſignant; quippe ira, dolor, gaudium, amor, odium, furor, vere ſunt patibiles qualitates, ipſumque appetitum ſeu voluntatem afficiunt, & ſic afficiunt, vt inter agens & patiens, movens & mobile ſit arctiſſima coniunctio & cohærentia, ſimulque ſint in alteratione qualitatum.

Species nõres ipſæ plerumq; in animi potẽtias recipiuntur.

Vt in ſenſibus, ſic eſt in alteratis omnibus

Quid ſupereſt? nihil certè niſi vt demonſtremus, in accretione & diminutione quoque, vt in cæteris, movens & mobile eſſe ſimul. Nam præter loci mutationem, & alterationem, accretionem, & diminutionem, plura genera motus Philoſophus non agnoſcit. Cauſæ duæ in 3. huius operis aſſignantur, prima eſt quoniam generatio & corruptio in momento ſint, quod eſt contra naturam motus qui continuus exiſtit; altera quoniam eorum extrema non ſunt entia; eſt enim generatio à non ente ad ens, eſt corruptio ab ente ad nõens progreſſio. Hęc obiter; proeedam. Quęcunq; ſũt vnũ & cõtinuũ ſunt ſimul; ſed augens & auctum, diminuens & diminutũ ſũt vnũ & continuũ: ergo augens & auctum, diminuens & diminutũ ſunt ſimul. Aſſũptio perſpicua eſt in rebus inanimis & animatis. In rebus animatis luce clarius eſt, rẽ augentẽ (puta alimẽtũ) coniungi, vtrũq; ſi-

Ratio cur generatio ſit motus.

Generat. quid Corrupt. quid

Quæ propriè augeſcere dicuntur.

eri-

eri cũ eo quod augetur. Propriè enim res illę augeſcere dicũtur, quorũ alimenta vi caloris in naturã aliti converſa cumulũ maioris quãtitatis addunt: quod quidem fieri non poteſt, niſi augens cum aucto copuletur. Sed attende, quòd augmentatio ſuum florẽ & ętatem habeat. Nam in vere ætatis ſuæ plantæ & animantia creſcunt, in autũno autem & brumâ diminuũtur. Sed ad rem. Vt ergo in augmentatione augens & auctum ſimul cohærent: ita in diminutione diminuens & diminutum ſint ſimul neceſſe eſt. Exempli cauſâ, non eſt omnino diminutio niſi deficiens & deferveſcens naturalis calor ſit ſimul cum languentibus membris corporis quæ diminuuntur. Naturalẽ calorẽ dico, quia tam in augmẽtatione quàm in diminutione calor naturalis requiritur, qui in accretione generoſus fervor, in diminutione ſegnis & otioſus quaſi tepor rectè dici & definiri poteſt.

Calor in augmentatione & diminutione requiritur, & qualiter in vtriſque.

Scrupulus quem multi hìc inſerunt de ortu & interitu nullus eſt; quandoquidem id quod eſt, cum eo quod non eſt ſimul eſſe nõ poteſt; ſed vnus terminus generationis & corruptionis eſt, alter non eſt: ergo generans & generatũ, corrumpens & corruptum ſimul eſſe non poſſunt. Præterea, cùm iſta coniunctio & cohærentia tẽpus motumq; reſpiciat, qui fieri poteſt vt hoc theorema veritatẽ ſortiatur & vendicet in illis quæ ſine motu & tempore in inſtanti fiunt?

Dubium.

Omitto hoc dubium, attingam aliud, nempe An Ariſtoteles in hâc quæſtione moventia remota excluſerit? Multi ſanè magni nominis in philoſophia negãt, tenentque poſſe remota moventia primò agere in remotiſſima ſine medio, ſimulque exiſtere potiùs virtute quam cõtinuitate partium. Inter hos Anteſignanus Scotus eſt, qui pertinaciter contendit ſolem ex putri materiâ fæcibuſque terræ mures, omniaque id genus imperfecta animalcula, ſine vllo intermedio inſtrumentorum gignere: & ita concludit in diſiũctam materiam primò & per ſe vires effundere. Nam quamvis fateatur influere ſolẽ per media, ſuaſq; occultas & potẽtes qualitates demittere, quibꝰ materia docilis aptaq, redditur ad formã acipiendã: negat tamen vllam vim, qualitatẽ, aut aliud inſtrumẽtum in materiâ eſſe, quo ſol formã eſſentialẽ materiæ gremio ſive vtero efficienter excitet. Nã ſi aliquid alicubi operetur (vt inquit) hoc ipſũ nõ ſtatim arguit neceſſitatẽ præſẽtiæ corporeæ, ſed virtutẽ eſſẽtię. Vt ergo magnes longè diſtans a ferro, in ferrum tamẽ vires exerit, ſuâq, propriâ virtute mirabilẽ hũc effectũ (quẽ experiẽtia videmus) operatur: ita ſol in cœlo collocatus, propriâ & ſingulari ſuâ influentiâ ſine vlla auxiliari vi & qualitate formas novas infinitas gignit: omnia ergo primò moventia & mota nõ ſũt cõiũcta & ſimul, ſed ſatis eſt ſi virtute vniantur. Si dicas Scotũ eſſe

Dubium. Avicenna in l. de anima. Alex 1. Meta. Scotus Anteſignanus. in 1. d. 37. q. vnica.

Scotus Iohannes ad oppoſitum.

Iohannem ad oppoſitum Ariſtoteli hoc in loco; reſpondebit ſe ita non eſſe, nec non demonſtrabit Philoſophum ſolùm intelligendum hìc eſſe de cauſis phyſicis, agentibus per qualitates formaſque naturales activas, quæ non ſunt principia agendi in remota; quippe formæ naturales agere non poſſunt in remota niſi priùs vel ipſæ vel aliquid in ipſis exiſtens in media proxima & vicina egerit. Sed cave, ſtudioſe lector, nam hæc opinio ſuos laqueos habet; ſi enim quippiam in rem longiùs diſtantem immediatè ageret, rationem certè non video, cur cuilibet naturaliter agenti ſphæra & ſcopus (vltra quem illius vires non ſunt effuſæ) à Philoſophis præſcriberetur. Inſuper, non video quorſum affirmet Scotus, ſolem per proprietatem ſubſtantiæ poſſe in hoc ſublunari mundi globulo efficere mures, aliaſq; res propemodum infinitas ſine medio, cùm ipſe fateatur lucem ſolis non poſſe diſiuncta corpora illuſtrare niſi per media. Poſtremò, non video qua ratione vacuum neget ſi hoc affirmet; nam hæc præcipua cauſa videtur eſſe cur natura tantopere à vacuo abhorreat, omniaque corpora tam ſollicitè in vniverſo ſeſe alijs adiungant agglutinentque, quia inferiora multis & magnis intervallis ſpacijſq; à cœlo diſſita & diſiuncta, vim & influentiam ſine intermedijs non poſſint ſuſcipere.

Cauſa cur natura abhorreat à vacuo.

Nugatoria certè hæc eſt interpretatio Ariſtotelis. Nam certum eſt non poſſe non movens & mobile eſſe ſimul. Pulcherimum eſt illud D. Anſelmi noſtratis teſtimonium, qui idcirco concludit Deum vbique eſſe, quia vbique agit & omnia mover; quaſi diceret, neceſſe eſt vt agens & patiens, movens & mobile ſint ſimul: ſi ergo Deus operetur vbique, omniaque moveat, neceſſe eſt vt Deus per eſſentiam vbique totus & ſimul in ſuis creatis maneat, maneantque illa in Deo, ſine quo omnia vmbræ ſunt, nihil ſunt, ipſe autem ſine omnibus præpotens in ſempiternum. *Deus, O Deus, ſemper & ſimul nobiſcum maneas; in te enim ſoli vivimus, movemur, & ſumus. O ter quaterque beatos, ſi nos vnà tecum motore vivere, movere, & eſſe digneris!*

In Monologio cap. 22.

Act. 17.

Diſtinctio quæſtionis, Vtrum omne movens & mobile ſint ſimul?

Ad

Ad vberiorẽ intellectum huius quæſtionis, diſtinguendum eſt inprimis quotuplex ſit

- Mouens, quod ad inſtitutũ habetur duplex:
  - Primarium, & hoc eſt vel
    1. Metaphyſicum reſpectu omnium, vt *Deus*.
    2. Phyſicum & naturale, reſpectu eorum quæ vi naturæ fiunt, eueniuntque per motum, vt *Sol*.
  - Inſtrumentarium, quod eſt vel
    1. Vniuerſale, reſpectu primæ cauſæ, & ſic tota natura omniſque ſecunda cauſa inſtrumentum motis Dei appellatur.
    2. Speciale, reſpectu cuiuſque totius, & ſic pars (per quam totum agit ſecundo de Anima) inſtrumentum dicitur, vt organa ſenſuum aliarumque potentiarum, vt manus, pes, &c.
    3. Accidẽtale, reſpectu activæ virtutis in illo, & ſic qualitates activæ inſtrumẽta dici poſſunt, vt calor in igne, ſplendor in ſole.
    4. Artificiale, reſpectu artis, quod ideo ab hoc loco excluditur, quoniam eſt ſimpliciter paſſivum: vt malleus & ferra, quę nihil operantur ex ſe, ſed virtute alterius: ea verò inſtrumenta in hâc quęſtione intelligenda ſunt, quæ vim in ſe activam habent; quippe movere hoc loco eſt nihil aliud quàm *aliquid efficere*, & *cauſare* (vt aiunt) *in alio, quod artifici. oſa inſtrumenta non poſſunt.*
- Mobile, quod eſt vel
  1. Metaphyſicum, vt *finitus ſpiritus*, qui immediatè à Deo primâque cauſâ mouetur: ſpiritus enim omnis in corporeâ ſubſtãtiâ moueri poſſe dicitur, præter ſolum Deum qui mouet omnia, ipſe verò moueri non poteſt.
  2. Mathematicum, vt omne artificiale, quod in ſe motum non vi ſuâ, ſed vi artis habet, vt *horologium, navis, mola*. Sed animadvertendum eſt hæc mobilia in hac quæſtione propriè non intelligi.
  3. Phyſicum, quod eſt (vt modo diximus) vel vniverſale vt *natura*, atq; ſecunda cauſa activa: vel ſpeciale, vt *manus* reſpectu corporis: vel Accidentale, idque vel ad *vbi*, vt in loci mutatione, vel ad qualitatem, vt in alteratione, vel ad quantitatem, vt in accretione & diminutione.

Simul

- Simul esse, quod est vel
  - Loco, eodéque aut
    - 1 Communi, & sic quæ communiter movent & moventur simul sunt; sed nõ propriè, vt Arist. hoc loco intelligit.
    - 2 Proprio & proximo, cùm nihil inter movens & mobile sit intermedij: hoc est, cùm movens & mobile, vel per se, vel per accidens in eodem loco contineantur, vt *corpus & anima.*
  - Contactu, qui est duplex
    - 1 Metaphoricus, seu (vt aiunt) virtualis, qui est quando movens habet virtutem & imperium in passum; vt cœlum in hęc inferiora, in quæ non coniuncta loco, sed remota virtute, non cohærentiâ sed influentiâ agit.
    - 2 Physicus, qui est cùm movens primariũ tangat mobile, id est, quando eorum extrema sunt simul, & sic non semper requiritur vt movens & mobile sint simul cõtactu, scilicet extremitatis, sed virtutis, licèt in serie & ordine rerũ omnia corpora, & in ætherea & in elemẽtari regione mũdi sint contigua, vt per media salutares influentiæ & qualitates ab illis ad hæc devehantur. Notandũ tamẽ hîc est, sentẽtiã Aristotelis eò tendere, vt probetur omne movens proximũ esse simul cũ mobili, id est, sic coniungi & copulari cũ eo, vt nullũ inter vtrũq; sit mediũ. Nã quãvis cœlum longissimè distet à terrâ, eãq; solâ virtute & influentiâ tangat: virtus tamen seu influentia (quę est proximũ movens) simul est cũ terrâ, quã ad hãc vel ad illam rem producendam movet, & sic generatim defenditur hęc quęstio, quòd moves & mobile sint in omni genere motionis simul.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Cœlum est movens, & globus mundi inferior est mobile; sed hæc non sunt simul: ergo movens & mobile non sunt simul. Assumptio probatur, quia cœlum loco à centro longissimè distat.*

Cœlum virtute coniunctũ terræ.

Resp. *Quanquam cœlum (vt modò dixeram) non sit loco, virtute tamen est coniunctum terræ; & hæc virtus (vt proximum agẽs movens) simul est cum ea parte terræ, ex cuius gremio novam formam elicit.*

Opp. *Telum proiectum est mobile; sed non est simul cum proiciente: ergo movens & mobile non sunt simul. Multa sunt exempla destinata in hunc*

finem;

finem; verbi gratiâ, id quod appetitur non ſemper eſt ſimul cum appetente; luna movens mare non eſt ſimul cum mari, ignis nonnunquam calefacit remota cum quibus non copulatur; polypus manum piſcatoris abſentis inficit, faſcinatrices loco diſiuncta mira & ſtupenda faciunt; finis eſt movens cauſa & tamen cum re quam movet non eſt ſimul; baſiliſcus ſuo viſu & ſibilo abſentem interimit; lupi conſpectus raucedinem induxit; Cathophepa ſolo intuitu uſque ad mille paſſus hominem diſtantem occidit vt aut Plinius, & teſtatur Solinus. Moventia ergo & mobilia non ſunt ſimul & continua.

Ariſt. lib. 9. de natura animalium. Lupi. Mœrin. videre priores Vir. in Bu. Pli. lib. 8. ca. 2. Sol. cap. 8.

Reſp. *Quoniã decretum eſt ſpeciatim plures quæſtiunculas de iſtis exemplis propoſitis ſtatim movere, generatim nunc omnibus ſic reſpondeo; nimirum ſimul hæc eſſe virtute, quod ſufficit, Nam virtus effuſa à moventibus motiſq; impreſſa, ſimul exiſtit cum re mobili (vt liquido & manifeſtè conſtat) quæ virtus non ſine medio traiecta eſt. Verùm ſi hîc quæras, cur media eâdem virtute ſeu qualitate non alterentur? dico hoc fieri, quoniam ea nõ ſint apta ad recipiendam impreſſionem. Nam vt ſigillum in aqua fluente non figit aut format imaginem, ſed in cera aliâve materia, quæ capax eſt imaginis: ita movens in omni medio aut termino ſubiecto ſibi nõ relinquit effectum motus, ſed in eo ſolum quòd eſt capax impreſſionis. Hinc quamvis ætherea & cœleſtia corpora agant in inferiora per media, agendi tamen ſymbola & effecta maximè in centro mundi perſpiciuntur impreſſa. Terra enim eſt quaſi cera, in qua chirographum naturæ infinitis caracteribus ornatum & depictum videas.*

Cur medium non alteratur virtute motẽtis.

Opp. *Generans cum generato, corrumpens cum corrupto non minùs ſunt ſimul, quàm locans cũ locato, augens cum aucto &c: ergo minùs apposite agit Ariſtoteles cùm hæc excludat. Antecedens probatur inſtantis exemplis in vtroq; genere motus, ſed ſit vnum inſtar omnium. Virtus ſolis effectivè generat omnia, vt docet Philoſophus; ſed virtus ſolis eſt ſimul cum generatis, vt hoc loco conceditur: ergo generans cum generato eſt ſimul.*

Meteor. lib. 3.

Reſp. *Quidam reſpondent, perfectivè generans & generatum non eſſe ſimul, quia potentia generantis ceſſat cùm res perfectè generatur: progreſſivè autem aiunt ſimul eſſe; nam quamdiu eſt natura in progreſſu ad formã, tam diu ſolis virtus operatur. Alij reſpondent generationem & corruptionem hoc loco ſub alteratione contineri. Alij denig; ſolvunt hunc nodum, dicentes generans & generatum, corrumpens & corruptum ab hoc theoremate excludi, quia ſunt inter terminos contradicentes, quorum vnus eſt non ens, quod non poteſt eſſe cum ente abſoluto ſimul.*

Generans & generatũ quã dicãtur ſimul eſſe.

Opp. *Obiectum movet potentiam, vt color viſum, idq; quod intelligitur intellectum; ſed neutrum horum ſimul eſt cum motore: ergo omne movens & mobile nõ ſunt ſimul. Minor probatur, quia ſi ſint ſimul, id eſt, nihil intermedij habeant, non eſſet omnino ſenſus; ſenſibile enim poſitum ſupra ſenſum non acuit,*

ſed

sed obtundit & extinguit sensum.

Satis est virtute aliqua simul esse.

Resp. *Quamvis in multis primarijs instrumētis natura requiratur physicus contactus mobilis & moventis, in nonnullis tamen satis est si virtus ab illis fluens susaque per media attingat mobile: & sic species coloris per aërem recta ad sensum aspectum alterat, alteransque simul cum aspectu dicitur, vt ante non paucis exemplis & argumentis demonstravi.*

Dubia quæ eliciuntur ex interpretatione textus, Vtrum ferrum & magnes sint solâ virtute simul?

Opp. *Ferrum & magnes non videntur solâ virtute simul, primùm quoniam (vt maximi nominis philosophi existimant) ferrum ad magnetem vt res ad locatum fertur, locatum autem naturaliter non solùm locum suum appetet, sed in eodem adæquatè continetur. Præterea, experientia docet magnetem in amplexibus suis tenere ferrum, idemque in suam ipsius substantiã & centrum attrahere; constat ergo non solùm virtute, sed etiam naturali cõtactu vtrumque, vt movens & mobile esse simul. Insuper, si duo solâ virtute hæc cohærere simul, peto an virtus eadem effusa & traiecta insit in ferro necne? si neges, dic quomodo excitetur ferrum ad motum: si affirmes, coactus etiam concedes, vnam qualitatem esse effectricem contrariorum motuum in ferro, prout magnes sursum aut deorsum collocatur: at nulla virtus naturalis est principium motuum contrariorum; quoniam (vt est in lege Philosophorum) idem vt idem natum est idem facere. Si virtus transfusa sit, quæro an naturalis sit, an non? si naturalem esse dicas, vrgeo hoc fieri non posse, quia nihil naturale aliquid contra naturam movet; sed magnes ferrum sæpissimè sursum contra naturam trahit: ergo virtus illa non est naturalis. Imo hoc etiam addo, ferrum à magnete consumi, quod non fieret si virtus illa esset naturalis. Quid multis? si naturalem hanc esse virtutem neges, lupum, vt aiunt, auribus tenebis; nam quomodo per sympathiam & consensum trahit, si non sit naturalis? at collegium & synodus Philosophorum in hoc conspirant, nempe quòd ferrum virtute physicâ per sympathiam ad magnetem rapiatur.*

Lex philosophorum.

Plato in dialogo qui Theophrastus inbitur.

Plinius lib.

Resp. *Ingeniosa quidem est inter philosophos de magnete & ferro concertatio; mirabilia enim de eo à Platone, Aristotele, Plinio aliisq; dicta sunt. Herculea saue vis est istius lapidis, quòd ferrum non solùm alliciat, sed in medio etiam aëre quasi miraculosè libratum teneat; vt de symulachro Arsinoes reginæ diu in Ægypto Democratis artificio constructo, de signo solis Alexandriæ in templo Serapidis suspenso, de Mahumetis idolo in aëre pendente historia narrant: sed ad institutum reverter. Non defuit Thales*

(teste

(teste Aristotele) qui magnetem lapidem animatum esse existimavit, viq; animæ ferrum attrahere. Non defuerunt alij (vt Democritus & Epicurus,) qui atomis emissis ex magnete, & multiplicatis in aëre ferrum attractum irridiculè somniarunt. Non desunt hodie qui idipsum à magnete vt à fine ad se vocari pertinaciter defendant. Sed istis opinionibus explosis & reiectis, vt indignis philosophorũ calculis, ad argumẽta nũc venio; hoc vno tamẽ præmisso, quod existimẽ magnetẽ per qualitatẽ trãsfusam in medio, eandẽq; impressã in ferro hoc opus effectũ dare, idq; nõ sine cõsẽsu partiũ & sympathiâ. Nam vt succinũ paleã, & vuũ argẽtũ auri fragmentum, vt Rhabarbarum bilẽ, Agaricum pituitã, sena melancholiã trahit: ita adamas ferrum; sed ista omnia ex proprietate substãtiæ, ergo hic etiã innatâ virtute suâ. His omissis ad primum argumentum respõdeo, quatuor esse causas cur existimem ferrum nõ moveri ad magnetẽ vt ad locum suum naturalẽ; prima est, quòd distãtia nulla impediat rẽ naturalẽ quo minùs ad locum naturalẽ feratur; sed ferrum in loco tam lõgè distanti poni potest vt nõ trahatur ad magnetẽ: ferrum ergo ad magnetẽ vt ad locum suum naturalẽ nõ fertur. Secũda causa est, quod magnitudo corporis moti nõ impediat quo minùs locũ naturalẽ petat, imo eo velocius ad suũ locum fertur; sed magnitudo ferri impedit quò minùs trahatur ad magnetẽ: nõ ergo ad eundẽ fertur vt ad locũ suũ naturalẽ. Tertia est, q; locus (vtcunq; sit affectus) motũ rei ad destinatũ finẽ & quietẽ nõ impediat; sed si magnes vngatur oleo ferrum nõ movetur ad magnetem: ergo vt ad locũ naturalẽ ferrũ non movetur. Postrema est, quòd corpus naturale vtcunq; affectum, aut extra suũ locum positum, feratur tamen ad locum naturalẽ; sed ferrũ rubigine exesum, aut extra suũ locũ & sedẽ quietis positum nõ trahitur ad magnetẽ: nõ ergo magnetem vt locum naturalem respicit. Ad secũdũ argumẽtum dico, ferrum nõ moveri, sed in sinu veluti & amplexib⁹ magnetis quiescere, seq; in substãtiã illius amicissimè quasi insinuare. Ad tertiã rationẽ, eãdẽ virtutẽ ferrũ ad motũ excitare quæ à magnete fluxit; neq; absurdũ existimo eãdẽ rẽ esse cõtrariorũ effectricẽ causã, si alio alioq; modo vel ipsa afficiatur, vel res in quas agit. Sic sol marietè positus est causa veris, in cãcro causa æstatis, idẽq; sol numero indurat lutũ, & cerã liquefacit; cur ergo nõ dicam⁹ vim magnetis sursũ aut deorsum posse ferrum attrahere, si alio alioque loco & modo ponatur magnes? Quare vbi addis vim nullam naturalem esse principium motuũ cõtrariorum, remque eandem semper esse natam ad eundem effectum producendũ, respõdeo hoc verũ esse si eadem modo causæ & effecta afficiãtur. At dubitas in quarto argumento, an hac virtus trãsfusa à magnete sit naturalis; quia & cõtra naturã ferrũ (q; est grave) in alĩ nõnũquã trahat, & quoniã attractũ ipsũ devoret & cõsumat. Accuratè disputas, sed respõdeo magnetẽ quiddã perfectius ferro. Ferrũ enim respectu magnetis aliquid imperfecti & incõplesibabet, & ita nõ est cõtra naturã ferri sursũ ad amicũ moveri. Nam

Thales magnetẽ animatũ esse putavit. 1. de Animâ c. 2. tex. 32.

Variæ opiniones de magnete.

Sẽtẽtia authoris de magnete.

Resp. Arg. 1. Quod ferrum nõ moveatur ad magnetem vt ad locum, quatuor causæ assignãtur.

Magnes oleo inunctus non trahit ferrum.

Arg 2.

Arg. 3.

Res eadẽ quæ causa contrariorum.

Ar. 4.

Magnes est quiddã perfectius ferro.

et si

etſi videatur eſſe contra naturam ſi gravitatem ferri; non eſt tamen ſi magnetis virtutem, & ferri ſubſtantiam ſequacem & obſequentem ſpectes. At dices, ſi non ſit contra naturam hac vis in magnete, quî fit vt ferrum vicinum magneti ab eodem devoretur? Agnoſcendum quidẽ eſt (niſi velim claſſicos doctores in philoſophiâ negare) ferrum indies diminui à magnete, ſed hoc non fit contra naturam. Nam quemadmodum non eſt contra naturam vt alimentum commutetur in naturam alitis: ita non eſt contra naturam vt ferrum tranſmutetur in ſubſtantiam magnetis. At dices, ſunt hæc diverſa ſpecie; ſic quidem ſunt animantia & alimenta quibus angeſcunt & nutriuntur; cæterùm non ſomnias (vt opinor) ferrum eſſe alimentum magnetis. Quid tum? nihil tamen obſtat quo minùs vnum in alterum commutetur, et conſtat in elemẽtis mutuò inter ſe commutatis. Sed vt inter hæc illa citiùs convertuntur et tranſeunt quæ dant ſymbolum, & ſunt qualitate copulata: ita ferrum quod in ſubſtantia ſua imitatur magnetem, & faciliùs eidem aſſociatur, citiùs in illius naturam convertitur. Neq; eſt hoc ipſum contra naturam ferri, cùm attractio eiuſdem (qui eſt medium quo fit) ſit naturalis; imo finis & perfectio ferri eſt vt ſic tranſeat, mobiliorq; ſubſtantia fiat. Nõ multo ergò & moleſtus verbis. Etſi ergo virtus in magnete moveat nunc ferrum ſurſum, nunc deorſum, etſi attractum in ſubſtantiam ſenſim & pedetentim vertat ſuã; eſt tamen non minùs naturalis quàm virtus lunæ, quæ mari impreſſa fluxum & refluxum contrarios motus facit. Vt ergo influentia lunæ maris impreſſa facit illud fluere & refluere, nec non ad diverſas differentias poſitionum moveri, ſecundum aliũ aliumque aſpectum lunæ: eodem prorſus modo virtus magnetis ferro impreſſa idipſum nunc ſurſũ nunc deorſum movet, movet (inquam) naturaliter: naturalem ergo hanc vim magnetis & hunc motum ferri eſſe negamus, ſed ſic illum trahere, trahiq; hoc dicimus, vt herbæ ſalutares ſuos proprios humores trahunt, qui poſtea naturæ vi (ſi ſint infeſti) expelluntur.

Perfectio ferri eſt in magnetem tranſferri.

Cur acus magnetis attritu temperata Septentrioni ſe obvertat, polumque Arcticum ſem. per veluti in æquilibrio fixa & quieta demonſtret?

Opp. Multi cauſã huius rei duplicẽ aſſignant, vnam vim attractricẽ in adamãtinis & ſublunaribus illis mõtib⁹ qui Septẽtrioni (vt aiunt) ſubiiciũtur; alteram polarem ſtellam, quæ ſuâ influentiâ copioſam vim fieri & magnetem gignit. Sed contra vtrãq; hanc cauſam ſic diſputo. Primùm dubitatur à multis An ſint tales omnino montes, imo à non paucis tales negantur eſſe: at ſi ſint, duæ rationes me movent vt exiſtimem hanc in illis attractivam virtutem

Vt Fracaſtorius in lib. de Antipathia, cap. 7.

tem

tem non inesse; primùm quia longissimè distant ab alijs partibus mundi ad quas penetrare hac virtus non potest, tum si ob hanc causam fiat hic motus, cur non fieret in alijs partibus mundi, in quibus magnetes abundè generantur? vt Magnesiâ, quæ (vt Lucretius ait) magneti nomen dedit.

Quem magneta vocant patrio de nomine Graij,
Magnetum quia sit patrijs in finibus ortus.

Lucret. l. 6. poëmatis.

Sed vt experti scribũt, neque in Magnesia, nec in Illua insula, nec in Æthiopia talis acus aut gnominis est omnino rectio, quamvis illa loca sint tam feracia magnetum, vt homines illuc navigantes in magnum trahantur periculum, nisi naves ligneis clavis non ferreis conglutinentur.

Magnesia Illua & Æthiopia magneti bua feracia.

Resp. *Quidam (vt ais) acum intinctam magnete idcirco ad Septentrionẽ quasi ad nativum solum se vertere asserunt, quoniam illic est magna copia magnetum in altissimis montibus sepulta, à qua vis attractiva in omnes regiones mundi transfusa est; sed tecum consentio, & hanc opinionem canonicam non esse puto. Preterea vim alterius argumenti tui non nego; nam par quidẽ esset ratio aliorum locorũ & æqualis virtus vertendi, præsertim cùm constet in illis abundè magnetum (vt ais) generari. Sed audi, curiose disputator, cur tam sollicitus es in scrutandis mysterijs Dei? audi (inquam) Philosophũ, qui ait multa occultasse mortalibus Deũ. Multa nos nescire voluit nãtura, nimis altum sapere & scire noluit. Sed quoniam ad sobrietatem scire desideras, modestè respondeo interrogatioi, & affirmo meâ quidem opinione duplicem esse causam huius motionis, vnam in polo mundi, alteram in ipso magnete, vtramq; abditam & occultam. Per polum mundi intelligo non solùm polarem stellam, sed vicinas partes vtrique polo, in quibus vis est generatrix magnetis, & attractrix ferri, vt est in sole vis heletropion aliaque herbas trahendi, quæ se vertunt semper ad solem floresque suos clausos expandunt ad splendidam illius faciem. Quòd verò talis sit virtus in illis partibus generandi ist in modi lapidem hoc mihi argumento est, quia syderum Septentrionaliũ influentia est frigidissima & ex natura suâ, & etiã per absentiã solis; altera causa in magnete latens hinc apparet, quia vis data cuivis est vt trahat ad se similia. Cũ ergo in illis partibus potissimùm generetur magnes, non dubitandum est quin vis quoq; naturalis data sit, vt appetat agglutinari ferro, quod ei in essentia proximè accedit. Sed hæc vis tota ei non conceditur, imò ferè totam hanc vim cœlo acceptam refert, à qua & essentiam & influentiam istam motricẽ sumpsit. Hoc dato, quia vis magnetis sæpe per se deficit & hebescit propter distantiam loci, & idcirco alia causa assignanda est, quam in ea parte cœli ponimus, quæ frigido aspectu frigida effecta gignit.*

2. Causæ cur acus magnetis attritu septentrionis se obvertat, Syderũ septẽtrionaliũ influctia est frigidissima. Vis cuivis data est, vt ad se trahat similia.

An

An magnete corrupto virtus eiuſdem in ferro maneat?

Opp. *Sublatâ cauſâ tollitur effectus: corrupto ergo magnete qui eſt cauſa huius virtutis, ipſa virtus quæ eſt effectus tollitur. Præterea, vt præſente ſole helitropion expandit florem, abſente clandit: ita viuente (vt ita dicam) magnete virtus in ferro vivit, moriente vero ille virtus hæc ipſa cadit.*

Duplex conſideratio magnetis.

Reſp. *Duo in hac virtute magnetis conſiderari poſſunt, generatio & trãſitio, illa quidem extincto magnete ſimul labefactat & concidit, hæc vero non tollitur: fixa enim eſt in ferro, illiuſque propria veluti poſſeſſio eſt. Expertus loquor, qui vidi in periti artificis officina fragmenta ferri olim tincta magnete ſemvicem trahentia, cuius rei aliam cauſam aſſignare non poſſum, quàm quod virtus à magnete traiecta in ferro iam infixa manſerit: pars illa ergo qua magis tincta fuit alteram trahebat. Ratio altera à ſimili parum virii & momenti habet, quia impar eſt comparatio, vt cuivis lectore ſtudioſo evidenter apparet.*

Experiẽtia authoris de magnete.

An movens eâdem qualitate medium afficiat qua ſubiectum remotum afficit?

Opp. *Videtur afficere; nam ſol lumine & calore aëreum medium ſic afficit. Præterea hoc quæro, quomodo poteſt medium ferre fluentes qualitates ab aliis, niſi eiſdem afficiatur?*

Reſp. *Non nego quin movens ſemper per media in remota agat, multa tamen media non retinent vt ſubiecta eaſdem qualitates quas ferunt; inſunt enim qualitates in illis ſolùm ſubiectis quæ apta ſunt ad recipiendam impreſſionem: medium ergo eſt ſæpe vt ſubiectum quo. Si vis apertius loquar; vt tabellarij nonnunquam ferunt bona quæ ſua iure non ſunt: ita media ſunt quaſi vehicula earum qualitatum & virtutum quæ frequenter ab aliis principijs fluunt. Sic (vt exemplo priori inſtẽ) licèt vis magnetis trãſvecta ſit per aërem medium, aër tamen non trahit vt magnes, aut trahitur vt ferrum; ſatis eſt vt ſit fidelis quaſi nuncius naturæ, præſtetq; officium medij. Nõ tamen hìc nego quin etiam medium eadem qualitate, & eodem modo afficiatur aliquãdo, vt aër lumine aut calore priuſquam corpus remotum incaleſcat.*

Media ſunt vehicula qualitatum quę à moventibus fluunt.

Medium aliquãdo imbuitur qualitate moventis.

An faſcinans ſit ſimul cum faſcinato?

Opp. *Non eſt omnino faſcinatio: ergo inanis & otioſa eſt hæc quæſtio. Antecedens probãt luculenter Wierus Germanus, & Scotus Anglus ille, qui in probando antecedente iſtius enthymematis volumen ſcripſerat. Sed pergam; ſi concedam eſſe, probo tamen non eſſe faſcinantes cum faſcinandis ſimul. Nã*

Wierus Scotus negarunt faſcinationẽ eſſe.

quia

quis non videt abſentes faſcinari? Praterea, quandoquidem fœdere inito cum dæmone fiat faſcinatio, legationem potius dæmonis quàm præſentiam hominis requirit; antiquus enim ſerpens, dormiente & abſente venefico (modo conſenſum & animum venefici ſacrificium habeat) in quovis loco diſtante homines, beſtias, plantas effaſcinare poteſt: at nulla faſcinatio ſine dæmonis auxilio fit; non ergo ex neceſſitate requiritur faſcinantis & faſcinati connexio, vt ſicut movens & mobile ſint ea ſemper ſimul.

Wierus de Preſtigiis dæmonum.

Reſp. *Wierus Germanus ille medicus, vir doctus, non aliter magiam dæmoniacam, quàm Eraſmus ſtultitiam, Agrippa vanitatem & ignorantiam ſcientiarum laudat. Acuta ingenia humana ſunt quaſi Delphici gladij, qui in omne vſum inſerviunt. Scotti Angli volumen Epitome Regis Scoti doctè & ſapienter refutavit. Sed procedam, & ad probationem tuam firmiorem reſpondeo, poſſe quidem per dæmonem abſentes faſcinatrices virus malitiæ effundere. Sed hîc quæritur An faſcinans ſit ſimul cum faſcinato? Naturaliter faſcinantes appello eos, qui peſtilenti afflatu torvoq; aſpectu aërem inficiunt, noxiumq; & toxicum venenum, non aliter quàm iaculum infectum in faſcinandos expuunt & effundunt. Huic generi faſcinij vetulæ ſunt magis ſubiectæ quàm viri, quoniam fuligineſis humoribus vaporibuſq; (ſuppreſſis menſtruis) magis abundãt, & quoniam intentius diutiuſq; rem intuentur (vt experientia docet) cùm felle invidiæ aut ſtudio nocendi concitantur. O quam peſtilens eſt halitus ſuppreſſorum menſium in vetulis & veneficis, cùm in Dianis & caſtis iuvenibus eorum vapor ſpeculum inficiat, aciem gladij retundat, lepram luemq; venereã gignat? Sed melius eſt hæc tacere quàm effutire, niſi occaſio vrgeret vt oſtenderem, cavendum eſſe à vetulis malorum morum, in quibus ſuppreſſa & occulta iſta venena latent; quæ ſi ex oculis, naribus, oreq; fœtido in roſas & lilia evolent (vt ſæpe per halitus ſpirituſq; cederes nuncios eorum exhalantur) roſæ & lilia deflorẽſcant neceſſe eſt. Nam vt purpura citiſſimè labeculis inficitur: ita tenerrimæ et puriſſimæ complexiones iſtiuſmodi venenis citiſſimè vulnerantur. Sed hæc obiter de faſcinatione.*

Ingenia acuta Delphici gladii.

Qui naturaliter faſcinantes ſunt.

Vetulę cur faſcino magis ſubditæ Solinus cap.4.

Vis menſium ſuppreſſorũ Pl. lib.7.cap.15.

An nullum omnino ſit movens, mobile, aut motus ſine medio?

Opp. *Multa ſunt moventia & mobilia ſimul contactu vt hic docetur: ergo medium non requiritur. Ea enim contactu ſunt ſimul, quorum extrema ſunt contigua continuaque. Porrò, ſi nullum movens moveat ſine medio, primum movens (id eſt Deus) indigeret medio, non ſolùm in circumvolvendo cœlo, ſed in omni miraculo operando, quo nihil dici poteſt abſurdius, nihil irreligioſius. Poſtremò, cùm intellectus in ſe verſus ſeipſum moveat, medium quæro; nullum certè aſſignari poteſt: ſequitur ergo non omne movens carere medio. Huc addo internas formas, & qualitates activas, quæ ipſis moventibus proximè inhærent, nec non agunt ſine medio.*

Quæ ſimul contactu.

Reſp. *Contactu multa ſunt ſimul, inter quæ (vt docet Philoſophus) nihil*

Nihil agit ſine medio in quibus tenet. Phyl.lib.8.

eſt intermedij. Caterùm cùm dicat nullum movens agere ſine medio, intelligit actionem & motionem quæ à movente in remotum ſubiectũ tranſit. Alij probabiliter etiam ſic reſpondent, nullum movens (excepto primo motore) agere in vllum paſſum ſine medio, aut interno aut externo, quod quidẽ eſt inſtrumentum agentis; ſed primum reſponſum quibuſdã magis placet. De metaphyſicâ & miraculoſa actione Dei (vt in creatione mundi) nihil dico: concedit enim Philoſophus Deum actu infinitum eſſe, qui poteſt omnia ad ſuum arbitrium agere, in hoc tamen nobis mortalibus reliquit exemplum, vt exiſtimemus nihil in rerum naturâ fieri poſſe ſine medio, quoniam ipſe rariſſimè quicquam agit ſine inſtrumento.

An quatuor ſint ſolùm ſpecies motus localis violenti?

Opp. *Species enumeratæ à Philoſopho in textu ſunt pulſio, tractio, vectio, & voluntatio; ſed multæ ſunt aliæ violentæ motiones præter iſtas: ergo non rectè quatuor ſolùm enumerãtur. Aſſumptio probatur, quia flagellatio, vulneratio, occiſio, ſunt motus violenti; huc addi poſſunt terræ motus, fulguratio, aliaq; ſexcentæ impetu factæ motiones quæ hîc non recenſentur.*

Quatuor ſpecies violenti motus primariæ ſunt.

Reſp. *Hæ quatuor ſpecies primariæ ſunt, ad quas analogicè omnes reliquæ impetu & vi factæ reducuntur. Vt ad pulſionem impulſio & expulſio, omneſq; impetus in quibus movens aliquid à ſe abigit. Eſt enim pulſus (vt iterum definiam) cùm movens aliquid à ſe violenter removet. Tractio, cùm aliquid aliud ad ſe rapit. Hinc in pulſu (quod eſt notandum) movens eſt terminus à quo, in tractu movens eſt terminus* ad quem. *Vertigo ſeu rotatio eſt motus per accidens ex pulſu & tractu compoſitus: vt ſi mulier rotam voluat, partem ſuperiorem à ſe pellit, partem verò inferiorẽ ad ſe trahit: ex tractu ergo et pulſu rotatio conſtat. Vectio denique, eſt etiam motus per accidens à pulſu aut vertigine deductus; qualis eſt motus navis quæ vndarum pulſu, velorum tractu, circũlatione ad arbitrium gubernatoris vertitur.*

An inſpiratio & expiratio ſint violenti motus?

Opp. *Videntur non eſſe, cùm ſine iſtis motibus non ſit, non vivat homo. Id enim eſt naturale quod maximè conſervat; id violentum quod deſtruit et proſternit naturam. Sed inſpiratio & expiratio conſeruant vitam humanam, non vulnerant: ergo ſunt naturales motus. Præterea, contractio & dilatatio pulmonum ſunt motus naturales quibus inſpiratio & expiratio fiunt; naturales ergo ſunt iſtæ motiones.*

Reſp. *Volumen requireret hac ſeges orationis ſi ex medicis & philoſophis ſolùm à me lecta de hac re dicerem; ſed vt per pupillam vnius oculi cœlum immenſum, cœlig; innumeras ſtellas vno aſpectu videas: ita quaſi per rimulam mente recollectâ cernas in hac quæſtione myſteria. Inſpiratio & expiratio ſunt illæ quidem motiones naturales, & non ſunt naturales. Naturales ſi*

motum pulmonis, non naturales ſi motum aëris ſpectes. Eſt enim naturale pulmonibus reſpirare, trahi verò in centrum corporis, indeq; expelli eſt non naturale; tractus enim & pulſus ſunt motiones (vt hîc docet Philoſophus) violentæ. Violentæ (inquam) non ſimpliciter contra naturam, ſed ex parte & ſecundùm quid (vt aiunt) præter naturam. Id enim ſimpliciter contra naturam eſt quod corrumpit & proſternit penitus naturam (vt ait) id verò præter naturam cùm res præter ſolitum morem, ordinem, aut diſpoſitionem mota redeat ad naturam ſuam; vt aër vi inſpirationis attractus, vigq; expirationis iterum expulſus non corrumpitur, ſed rediens ad nativam qualitatem ſuam eandem ſubſtantiam & exiſtentiam habet.

Inſpiratio & expiratio quî motus naturales, quî non. Violentum duplex.

An Echeneis (piſcis ille *remora* dictus) vi ſuâ immobilem navem reddat?

Opp. *Quid culex ad elephantem? quid remora ad navem? moles immenſi maris piſculi mordicus affixi vires facilè extinguit; certum eſt non remoram eſſe cauſam ſtationis, ſed ſignum quod non longè diſtent rupes ſeu montes, in quibus vis eſt remorandi naves, vt in magnete virtus trahendi ferrum, & in Theamide ipſum abigendi.*

Fracaſtorius in li. de Antipathia & ſympat. cap. 4. Vide Ariſt. lib. de Hiſtoriâ animalium 2. cap. 14. Plin. lib. 36. cap. 16. Hiſtorici veritatis nuncij. Exer. 18. ad. verſus Card.

Reſp. *Antiquitatis & veritatis nuncios, nempe hiſtoricos non negabo; reſpondeo ergo vel cum Fracaſtorio, piſcem non eſſe cauſam retentionis ſed ſignum, nempè quòd ſint montes (vt aiũ) in quibus vis ſiſtendi ineſt; vel cum Scaligero, vacuum per agglutinationem piſciculi effectum proximam cauſam exiſtere; vel denique cum Scaligero, non eſſe quærendam cauſam omnino in iſtis miraculis naturæ, quia (vt Theophraſtus rectè ait) qui de omnibus rationem quærunt primam cauſam rationis negant.*

Aliud dubium, Cur lebetis fundus non excandeſcat cùm efferveſcat liquor?

Opp. *Fundus lebetis in quo continetur liquor eſt proximum quod patitur impetum & furorem ignis: maximè ergo incaleſceret. Præterea, as eſt metallum frigidum & undiq; compactum: impreſſam ergo flammam diu retinet, vt eandem ferrum; at penetrari debet fundus lebetis antequam liquor efferveat.*

Lege Ariſt. in Problematis, ſectione 24. Problem. 8.

Reſp. *Liquor in vaſe contentus cauſa eſt cur fundus eiuſdem non excandeſcat, vt experientia manifeſtè docet; quippe vas plumbeum aquâ fervente plenum & appenſum flammis non liqueſcit: at liquore effuſo vacuum ſtatim fluit. Ignis ergo toto impetu humidum vaſe contentum invadit, parteſque externas velut intactas relinquit; quod quidem hinc conſtat, quoniam in humido maxima eſt reſiſtentia, & proinde acerrima pugna. Agnoſco tamen ignem primùm in fundum lebetis agere; ſed quoniam acriorem intus hoſtem (nempe liquoris humiditatem) ſentit, via aperta per poros irruit in illum,*

& fundo tanquam inſtrumento ſocioque iſtius belli vſus, expellere aut in ſuam naturam convertere contendit. Vt ergo milites obſidentes civitatem primùm mœnia invadunt, quibus concuſſis in hoſtes ruunt & occidunt: ita (ſi liceat hac comparare) ignis primùm fundum vaſis flammis diverberat, in quē meatibus factis impetum faciliorem & vehementiorem in hoſtem latentem facit.

An phantaſia moveat appetitum à ſe diſtantem ſine medio?

Opp. *Phantaſia non habet medium quo in appetitum agat: ergo immediatè eundem movet; ſi teſtimonium in hac re moveret, multi hodie philoſophi idipſum affirmant, quibus ſi contradicas, quaro quonam media aut inſtrumento ageret, cùm nullam aliam potentiam animæ inferiorem, ſuum internuncium habeat, qui dictata phantaſiæ appetitui repreſentet? Vt ergo reflexa imago à ſpeculo in oculum: ita refuſa ſpecies à phantaſiâ in appetitum agit; non reſpectu medij quo caret phantaſia, ſed reſpectu luminis quo appetitus immediatè ad amplexum aut fugam excitatur.*

Vt Ariſt. li. de Iuven. & ſen. Alex. 1. de Anima. Aver. 2. Colli ca. 7. Phantaſia in capite. Appetitus in corde.

Reſp. *Quomodo motio ab imaginatrice facultate ad appetitū pertingat, valdè incertum eſt & controverſum. Sunt qui reſpōdeant immediatè hoc fieri, quia vtraq; facultates coniunctæ ſunt in corde, phantaſiam & appetitū intelligo; ſed errāt iſti, nā phantaſia in capite eſt, appetitus in corde. Sunt alij qui probabiliter defendāt phantaſiā movere appetitū per nervos, & ſpiritus tranſvolantes ab vnâ facultate ad aliā. Sūt deniq; qui affirment phantaſiā neq; notionem, neq; ſpeciem ad appetitum tranſmittere, ſed aliam occultam virtutem excitatricē eiuſdē ad reſperſecutionem vel fugā; & hanc virtutem matricēm ab actu phantaſiæ profluere exiſtimant, ſatis in ſe efficacem aliquando, & in hominibus & in belluis ad magnam alterationem naturā inferendā: vt* (teſte Fernelio) *pavo dumovis incubat, ſi linteolis albis circumtegatur albos pullos edet. Quid moror? Alij non requiri medium omnino contendunt, modò vtraq; facultas in eodē inhæreat ſubiecto, & ab eodē oriatur principio, nempe animâ, quæ cæcā phantaſiā multis caractēribus pictā ad aliā potentiā, (puta appetitū) pro arbitrio & imperio vertat. Sed in hac turba et electione opinionum eā maximè approbandā puto, qua docetur phantaſiā movere appetitū per ſpiritus, vnà cū quibus feruntur ſpecies et imagines rerū, quibus præſentatis (vt ita loquar) & obiectis, continuò appetitus ad proſequendum aut fugiendū excitatur. Sic (vt vides) phantaſia eſt movens, appetitus eſt mobile, media ſunt inſtrumenta naturæ, nervi, & ſpiritus, res impreſſæ, ſpecies rerum, vſus cognitio, cognitionis vſus in amplexu aut fuga cernitur.*

Li. de Hominis procreatione cap. 12.

Phantaſia movet appetitū per ſpiritus.

An ſola cauſa motus in proiectis ſit impetus proijcientis?

Opp. *Si impetus ſit ſola cauſa, velocior eſſet in principio motus in proiectis, quàm in medio curſu & volatu ſuo. Ratio eſt, quia vehementior tum impetus exiſtit; ſed experientia docet velociorem motum eſſe in media,*

quam

quàm in principio ergo impetus non est sola causa. Præterea Arist. de hac re agens in sequenti libro medium causam huius motionis ostendit. Postremò, si impetus sit sola causa motus in proiectis, sequetur eandem qualitatem numero, nempe vim eiaculantis esse causam levitatis & gravitatis, cùm sursum & deorsum proiectum volet; non est ergo impetus in proiectis sola causa motus. Arist. 3. de cœlo. t. 28. & 8. P. t. 82. & in libello de insomnijs cap. 2.

Resp. Cùm defendimus impetum proicientis solam causam motus in proiectis; intelligimus solùm esse causam primariam: non ergo excludimus medium nempe aërem, cuius partes paulo post initium motus magis concitatæ sunt, unde velocior motus est in progressu, quàm in primo gradu & principio fuit. Non est quòd urgeas in 2. loco Arist. nam agnosco illum medium causam istius motus nominare, sed audi; causam sine qua non, & minùs primariam intelligi. Impetus causa primaria in proiectis. Medium causa sine qua non.

Ad postremum dicendum est impetum nec gravitatem nec levitatem dici omnino posse, licèt sit causa movendi sursum & deorsum aliquando; sed esse aliam qualitatem, quæ proiectum in hanc vel illam partem rapit, prout à iacente regitur & modificatur. Longior & molestior in expositione huius capitis fui quàm par erat (studiose lector) sed quoniam oblata occasio movendi quæstiones me longiorem fecit, in reliquis Laconicâ brevitate hanc molestiam compensabo.

CAP. 3.

An omnis alteratio physica sit in sola patibili qualitate, animiq; parte sentiente?

An acquisitio possessioq; habituum sit sine vlla animi sentientis alteratione?

Sub finem capitis plura moventur dubia.

Onnubiũ moventis & mobilis satis iam definivit Philosophus, (vtrũq; enim semper aut loco, aut virtute simul esse edocuit) nunc de obiectis vtriusq; agit, & primùm de qualitatibus, in quibus per se ineſt alteratio. In quibus (inquam) per se ineſt alteratio; nam alteratio communiter & per accidens est in multis, propriè autẽ & per se in solis qualitatibus quę passiones & patibiles qualitates dicũtur in tertio genere. Hinc emergit quęstio, quã in expositione textꝰ enucleatiꝰ tractabo. *Vtrũ alteratio physica sit in sola patibili qualitate, animiq; parte sentiẽte?* Apertus est Arist. percurrã singula, & si qua occurrãt dubia, sub finem capitis Alteratio prius in qualitatibus. Quæst.

capitis ſolito more breviſſimè attingam. Rem aggrediar, & imprimis demonſtrabo formas & figuras in quarto genere qualitatis alterationem nullam inducere, tum idipſum in duobis primis generibus eo ordine quem ſequitur Ariſt. oſtendam.

Quòd formis aut figuris res nulla alteretur ſic probo. Quicquid alteratur, id ipſũ nomẽ poſt alterationẽ retinet quod antea habuit; ſed res formata & figurata idẽ nomẽ nõ retinet: ergo res formata & figurata nõ alteratur. Maior innoteſcit, quia ſi æs calefiat, dureſcat, humecte-tur, vel alteretur alio quocũq; modo, poſt alterationẽ idẽ adhuc nomẽ vẽdicat; vt *æs calidũ, durũ, humidũ*, aut alio modo affectum nominetur. At (vt ad minoris cõfirmationẽ accedã) ſi *figurã* ut *formã Cæſaris*, vel *pyramidis*, vel alterius cuiuſq; rei in *ære* inſculpſeris, diutiùs non *æs* ſed *ſtatua* dicitur. Itẽ *lignũ* è quo *lectica* fabricatur, nõ *lignũ* appellatur. Secũdò hoc idẽ probat Philoſophus ab abſurdo; nã abſurdũ eſt dicere id quod fit alterari; ſed omnis forma & figura fit: figurari igitur nõ eſt alterari. Sed attẽtè hîc (ſtudioſe lector) animadverte, quòd doceat hîc Philoſophus formã & figurã fieri: nõ q̃ figurarum productio ſit propriè generatio, ſed quia ad eã ſimilitudine proximè accedat. In figurâ enim nõ tã color quã ordo, nõ tã externorũ ſẽſuũ propria obiecta quã proportio & lineamẽta artis cõſiderari ſolent: at hęc âb arte *fieri*, non *alterari* dicũtur; ars enim æmula naturæ ſuam generationẽ habet.

Figura & forma quî fieri dicantur.

Phyſ. 2. 2.

Sequitur vt argumẽtemur de habitu. Quicquid ergo eſt habitus, idipſum eſt vel bonũ vt *virtus*, vel malum ut *vitiũ*; & vtrũq; eſt vel corporis vel animi; & deniq; ſi ſit, vel eſt morũ, vel rationis: ſed nullũ ex hiſce omnibus eſt terminus alterationis; ergo nullus habit9 eſt terminus alterationis. Diſcutiã paucis ſingulas partes minoris propoſitionis. Habitus corporis ſunt relationes; ergo in iis nõ eſt alteratio: relatio enim nec eſt motus, nec motũ acquiri poteſt. Tres habitus corporis in textu recenſẽtur; *ſanitas, robur, pulchritudo. Sanitas* (docẽt Philoſophi) ad commenſurationem bonamq; temperiem elementorum; *robur* ad nervorum oſſiumq; firmitatem; *pulchritudo* ad aptam membrorum diſpoſitionem refertur; quæ omnia in relatis eſſe manifeſtũ eſt: habitus ergo corporis non poſſũt eſſe motus, nec motione acquiri. Notandum hoc eſt diligentiùs, nomen *habitus* & *virtutis* à Philoſopho largiùs ſumi non ſolùm pro qualitate abſolutâ, longo tẽpore, vſu, multiſq; diſpoſitionibus acquiſitâ; ſed pro vi & facultate etiam qua res apta & idonea ad ſubeundas actiones ſuas redditur; & ſic virtus non ſolùm hominibus, ſed etiam plãtis, bellus, arteq; factis accomodari & convenire poteſt.

Hoc cap. 1. 7.

Habitus duobus modis ſumitur.

Pergit Ariſt. & oſtendit habitus animi morales non eſſe alterationes

tiones; quia hi quoque in relatis ſunt. Quòd verò ſint in relatis ſic probat, quoniam nulla uirtus afficit ſubiectum, niſi obſervatis circumſtantijs temporis, perſonarum, rerum; nullum vitium his neglectis animũ vulnerat & depravat. Deinde quic quid eſt perfectio aut defectio à perfectione, id non eſt alteratio; at omnes virtutes moris ſunt perfectiones, vitia autem ſunt defectiones ab eadem perfectione: ergo habitus moris non ſunt alterationes. Quid reſtat? nihil certé niſi vt concludat Philoſophus non eſſe alterationem in habitibus mẽtis, vt in cæteris demonſtravit. Verbo ſic ratiocinatur. In relatis nulla eſt alteratio; at qui ſcientia, omniſque rationis mentiſq; habitus eſt relatio: ergo nulla ſcientia nulluſq; rationis mentiſq; habitus eſt alteratio. Aſſumptio comprobatur, quoniam omne id quod acquiritur nullâ in nobis factâ ſenſibili mutatione eſt relatum, vt lib. 5. Phyſicorum cap 2. traditur; ſed ſcientia omniſque rationis habitus acquiritur nullâ factâ in intellectiua facultate ſenſibili mutatione (quippe ſcientes evadimus ex ſola præeunte experientia, quę ex collecta ſingulorum notione oritur) ergo ſcientia omniſq; habitus mentis eſt relatio, Eadem penitus eſt ratio ſi de actione ſciẽtiarum diſputes, quę eſt contemplatio. Duo ergo circa habitum ſcientiæ cõſideranda ſunt, alterum eſt prima eiuſdem adeptio, quę habitus; alterum vſus, qui cõtemplatio dicitur. Vt habitus ipſe ſcientiæ non eſt alteratio: ita eiuſdem vſus qui ex eodem proficiſcitur non eſt, quoniam non mutat, ſed perfectionem ſolam cum relatione ad habentem infert; cum relatione ad habentem dico, quia non diſponentes ſe, ſed ſolùm habẽtes ſcientia reſpicit. Hinc facilè intelligas Ariſtotelem non hoc loco accipere nomen *ſcientiæ* pro habitu aut actu ſcientiæ alicuius, ut *Phyſicæ* aut *Geometriæ*, ſed pro perfectiſſimo vſu iudicij & rationis, quẽ adepti ad diſciplinas apti idoneique reddimur, vt Collegium Conimbricenſe ſapienter notat. Quod hic ſit & non alius ſenſus Philoſophi hoc probat, quia ab hac ſcientia infantes pueroſque excludit, qui in tenera ætate ob nutrimenti (vt ait) copiam, & vberiorum humorum omnium affluentiam, ſedatos animi motus & affectus habere non poſſunt, vt quietę rerum imagines per externos ſenſus in mentis ſpeculum fideliter (veluti per nuncios) inferantur, à quibus radios multiplicatos & reflexos habeant. In hac enim ætatula (quæ eſt tanquam aqua aut cera fluens) Minerva ſigilli ſui & imaginis veſtigium aut nullum, aut valdè incertum imprimit; ratio eſt, quia pendet iudicium ab intellectu, intellectus à phantaſia, phantaſia à ſenſibus externis, ſenſus externus ab obiectis, quæ omnia in flore ætatis lumen rationis nebulâ quaſi obtectum fallunt, pueroſque dormientibus, ægro-

Lib. 5. phyſic. 2 Prior. Analyt. l. 1. c. 23. Poſt. c. 14. & l. 2. c. vlt. & 1. Meta. c. 1.

Duo circa habitũ ſciẽtiæ coſideranda.

In l. ſeptimum Phyſ. c. 3.

Virg. in Epig. Xenophon de Hercule ex Prodico Ceo Philoſopho, libro de Horis.

grotãtibus, aut ebrioſis ſimiles, à litera Pythagoręviaq; Herculis angu ſtâ ad latam portam vitiorum rapiunt. Cæterum tandem humoribus motibuſq; animi refręnatis, à lata portâ vitiorum in portum optimarũ virtutum reſiliunt, fiuntq; nonnunquã ſtudio & indultriâ ſapientes. Fœlix & ſingularis eſt hæc mutatio (vt propriè hic loquar) non alteratio; mutatio qualitatis (inquam) ſi exiſtentiam, non mentis, ſi ſubſtantiam ſpectes; nam anteà idcirco alterationem nullam in ſcientiâ eſſe concluſit Philoſophus, quia in acquiſito habitu mens eadẽ immutata manet. At dices quomodo reconciliantur iſta? *eſt mutatio, & non eſt mutatio.* Audi, eſt mutatio impropria & inſenſibilis in habitu, non eſt mutatio propria & ſenſibilis, vt in tertio genere qualitatis. Cum ergo dicat Philoſophus in textu habitum acquiri nullâ factâ mutatione, non excludit omnem prorſus mutationem, ſed eam ſolã quæ inter qualitates tertij generis per ſe & propriè eminet; nam aliter infeſtus & contrarius fuiſſet ſibi in calce huius capitis, vbi concludit in habitibus mutationem aliquam generationi ſimilem eſſe, non propriam autem alterationem.

Mutatio non alteratio eſt à vitioſo habitu ad ſtudioſam vitam.

Mutatio impropria & inſenſibilis in habitu.

Quæſt. 2.

Sed hîc ex textu nova ſuboritur quæſtio, *Verum acquiſitio poſſeſſioq; habituum ſit ſine vlla animi ſentientis alteratione?* Negat Philoſophus: loquitur ergo contradicentia, fortaſſe ais. Quid ita? quoniam modò eodem fere ſpiritu dixit habitus nullâ factâ mutatione comparari. Argumentum hoc nego, quia illic intelligit nõ acquiri habitum vllâ factâ mutatione ſenſili in eodem genere, non tamen ſine mutua ſentientis operâ & motu, hoc fieri negotium putat. Præſertim cũm (vt in primo Analyticorum docet) *Omnis doctrina, omniſq; diſciplina ex antecedenti cognitione oriatur*; cui addi poteſt axiôma illud vulgare, *nihil eſſe in intellectu quod prius non fuerit in ſenſu*; vnde liquidò conſtat eſſe concurſum & conſenſum potentiarum, adeo vt facultas illa intellectrix ſine ſamulatu potentiæ ſenſitricis non ornetur. Sed (vt rem in præſentiarum tractandam directiùs probem) ex textu ſic diſputo; virtutes & vitia, omneſq; habitus verſantur circa voluptates corporis & dolores: ergo non ſine ſenſibili immutatione vel acquiruntur, vel acquiſita retinentur. Ratio tenet, quoniam voluptas & dolor ſine motu appetitus & tranſmutatione corporeâ eſſe omninò nequeunt. Præterea hoc etiam ſuadet relatio iſtorum affectuum, nempe voluptatis & doloris ad actionem, ſpem, ut memoriam: ſiquidem aut rebus præſentibus (quæ actu ſenſum pulſant) oblectamur, aut futurarum expectatione delinimur, aut rerum præteritarum calculis & recordatione fruimur. Sed quis eſt tam imprudens qui ibit inficias, iſtos affectus in partibus animæ ſentientibus alterationem commovere?

Analyticorũ lib. 1. cap. 1.

Eth. li. 2. ca. 3.

Si ergo virtutes & vitia circa voluptates & dolores verſentur, ſi voluptates & dolores circa ſpem & metum, ſi ſpes & metus circa alteratrices qualitates ſenſus: neceſſe eſt vt acquiſitio poſſeſſioque virtutum & vitiorum non ſit ſine ſenſibili aliqua alteratione.

Si ab eventis diſputarem vix inveniem exitum orationis meæ: Quis enim Philoſophorum ignorat quãtum & quàm ſolidum gaudium virtutem, quantum & quam fordidum gaudium animi vitioſitatem ſequatur? Non vox philoſophię ſed experientiæ eſt, humanam naturam virtute conſervari, corrumpi autem vitio; diuturna enim vita caſti, incontinentis autem brevis, moleſta, miſera. Quippe in virtute alexipharmacum, in vitio toxicum & venenum ineſt. Quid hęreo in verbis? negari non poteſt quin animus in corpore merſus corporeis organis, potentijs, & facultatibus vtatur: at hæc organa & facultates moveri non poſſunt, quin animus ipſe in ſuis quoq; partibus & potentijs aliquo modo afficiatur. Nam veriſſimum eſt illud axiõma Philoſophorũ, *qualis eſt in corpore motus, talis in animo affectus ſequitur*; tanta enim eſt inter animum & corpus (dum vnà cohabitant) ſympathia, tanta veluti amicitia, vt hoc vulnerato ille doleat, hoc quieto ille ſimul lætetur. Ratio eſt, quia mores animi ſequuntur temperaturã corporis, vt docent medici. Eſt tamen occulta & abdita quędam vis animi, cùm in ſeipſum & veluti in ſuum ipſius centrum vertatur; hæc vis in iſtis vitæ curriculis & palatijs rariſſimè apparet, in clauſtris autem & eremis aliquando lucet, cùm homines, aut magis quàm homines pleni ſpiritu, pleni cœlo & Deo exuvias corporis & mortalium affectuum ſarcinas deponant, ſolumq; numen æternum contemplentur. Tales Philoſophus in 1. Politic. ſuorum plus quàm homines appellat. Ratio eſt; quoniam vt habet in 3. de Anima cap. 5. eorum mens ſecundùm eſſentiam, ab omni perturbatione libera & immunis manet, fixa in primâ cauſa, vnde venit, & ad quam feſtinanter è corpore veluti ſagitta exarcu volat.

Natura virtutẽ conſervatur vitio corrumpitur.

In virtute *Alexipharmacum*, in vitio toxicum.

Symphathia inter animum & corpus.

Qui pluſquã homines.

Sed age Elia, age Hilarion, Antoni, Hieronyme, omnes patres & fratres in eremo; agite, vereq; & ex animo dicite mihi, an non ſenſiſtis pulſum veræ voluptatis in habitu virtutis veſtræ? ſenſiſtis certè. Nõ eſt ergo vlla in hâc vitâ vel acquiſitio, vel poſſeſſio habituum ſine ſentientis animæ motione; nam ſi fuiſſet vlla, vos vos (ſanctiſſimi viri) ſortem divinam ſine vlla mutatione tuliſſetis.

Pulſus veræ voluptatis in virtute repe-ritur.

Diſtinctio

Distinctio duarum quæstionum propositarum in hoc capite.

An omnis alteratio physica sit in sola patibili qualitate, parteq; animi sentiente?

An acquisitio possessioq; habituum sit sine vlla animi sentientis alteratione?

Alteratio duplex est

- Communis, fusoq; nomine & generali accepta, eademque vel
  - 1 Realis, in omni qualitate quâ fieri potest mutatio realis per repugnantiam contrarij; & sic non solùm in tertio genere qualitatis, sed etiam in primo & quarto est alteratio.
  - 2 Intentionalis, in omni specie seu ideâ primæ vel secundæ abstractionis, & sic sensus ab Aristotele tam interni quàm externi alterari dicuntur impropriè, quia specierum imagines impressas habent.
- 1 A definitione alterationis, quæ est *sensibilis mutatio vnius contrariæ qualitatis in alteram eiusdem generis, in eodem subiecto capaci vtriusq;*.
- 2 A divisione motus in mutationem & alterationem, quarum illa omnes terminos in substantiâ, quantitate, & vbi: hæc solùm terminos sensum moventes continet.
- 3 A ratione retenti nominis, quia omne id quod alteratur idem nomen quod ante habuit post alterationem retinet; sed hoc solùm sensibilibus qualitatibus convenit: alteratio ergo solùm sensibilibus qualitatibus convenit.
- 4 A comparatione negativâ reliquarum qualitatum in aliis generibus, quæ potiùs relationem quàm alterationem admittunt: & si admittant aliquam alterationem, ea communis est non propria, vt in habitibus & figuris constat.

Pro-

Propria, preſſoq; nomine & ſpeciali accepta, ad quã requiruntur duæ conditiones; prima, *vt vna ſit adverſa alteri, quæ in eodem ſubiecto exiſtit*: altera, *vt ſit ſenſibilis qualitas*, id eſt quæ ſenſum moveat; & q in iſtiuſmodi qualitatibus ſolùm verſetur alteratio, probatur

5 A cõditione actionis & paſſionis, quæ ſolùm ſenſiles qualitates, eaſdemque vel primas, vel ſecundas vi ſuâ ſequuntur: aliæ enim qualitates in reliquis generibus non ſunt activæ & paſſivæ, quamvis in quęſtione huius capitis non neget Philoſophus habitus acquiri poſſe cum quadam animæ ſentientis motione; quod probatur

1 Ab axiômate generali, quia *nihil eſt in animo quod priùs non fuerit in ſenſu*; ſi ergo habitus ſint in animo, aliquo modo ſenſũ afficiebant. Lib. 1. Poſt. c. 1.

2 A neceſſario, quia (vt docet Philoſophus in Ethicis,) *omnes habitus circa voluptates & dolores neceſſariò verſantur*; at voluptas & dolor ſenſibilem alterationem faciunt: ergo ſine ſenſibili alteratione acquiri & retineri non poſſunt habitus. Ethic. li. 2. c. 3. phyſ. lib. 3. tex. 19.

3 A relatione voluptatis & doloris ad ſpem & metum, ex quibus etiam quædam alteratio in acquiſitione & poſſeſſione habituum neceſſariò ſequitur.

4 Ab vtili, quia affectus ſenſibiles ſunt vtiles aculei aut habenæ in moderandis habitibus, ſi cum rectâ ratione coniungantur.

5 Ab exemplis, quia fortitudo circa timorem, temperantia & continentia circa voluptatem, aliæ aliæque virtutes & vitia circa alias aliaſque perturbationes animi verſantur; in quibus eminet quædam animi ſentientis alteratio. Li. 3. Eth. c. 6.

6 A ſubiecto bonorum & malorum quod eſt appetitus, in quo etiam affectus, vt *ira, dolor, concupiſcentia, & amor ſedent*: & quorſum (quæſo) illic vna cum virtute ſederent, ſi nullus eorum eſſet vſus in eo? ſi nulla exiſteret in acquiſitione & poſſeſſione virtutum alteratio?

Contra primam quæſtionem.

Opp. *Valde inanis & infirma eſt Ariſt. in textu probatio, ſcilicet idcirco nõ eſſe in reliquis generibus qualitatis alterationem, quoniam qualitates*

in

in eis ſunt relata; habitus & figura (inquit) ſunt relata: ergo in eis non eſt alteratio. Da veniam. Ariſt. ſi telum in tuum ipſius iugulum retorqueam; ã illuſtrius teſtimonium non requiro, quàm in dialecticis præceptis & metaphyſicis tuam ipſius vocem eloqui. Sunt (inquis) omnia in ſubſtantiâ quantitate, & qualitate entia abſoluta non relata: die ergo cauſam mutandi animi & cõſilij tui. Præterea cur palam & apertè negas in habitibus, formis, & figuris contrarietatem eſſe? nonne ſcientia & ignorantia, iuſtitia & iniuſtitia, fortitudo & ignavia ſunt contraria? abnuis certè, & in eis negas alterationem; ſed affirmo eſſe hæc contraria, vt contra te concludam id quod negas. Ignoſce ſi te accuſem magnæ inconſiderantiæ, cùm in textu inſinues eſſe habituum generationem, non alterationem. Generatio certè non eſt (te authore) niſi in ſubſtantia: iſtis ergo vmbris rationum depulſis, non video quin directiùs concludam in alijs generibus eſſe alterationem, quàm tu in tertio ſolo genere Qualitatis latere probaveris.

L. 1 de Ortu & interitu t. 1.

Reſp. Quoniam tam reverenter iugulum Ariſtotelis petis, etatem habet Philoſophus & pro ſe reſpondeat; ſic ergo eloquitur. Cum dico habitus aliaſque qualitates eſſe relata, nec relata ſecundùm eſſe, nec relata ſecundùm dici intelligi; ſed hoc volo, quòd in iſtis non ſit per ſe actio, vt in ſenſibilibus qualitatibus quæ vi ſuâ agunt. Vt ergo medicinæ ex ſe non agunt in corpus humanum niſi primùm calore naturali excitentur, vnde recte dicas medicinas eſſe relatas ad vim caloris motricẽ & admotricẽ actionis: ita res eſt in habitibus aliiſq; multis qualitatibus quæ per ſe cauſam motionis non habent, niſi prius vel ab actiuâ potentiâ ſubiecti, vel ab alterius qualitatis motu ad actionem trahantur. Sic, vt eſt quædam relatio medicinæ ad vim caloris, & tamen medicina non eſt relatio ſecundùm eſſe, aut ſecundùm dici: ita habitus referri quidem poteſt ad potentiam ſubiecti à quâ vim agendi habet, & tamen (vt tu ſomnias) inter relata reponi vel annumerari non debet. Vides nunc cauſam iudicij, non mutati conſilij mei; quippe nunc id ipſum dico quod in Dialecticis & Metaphyſicis edocui. Quod ad ſecundam rationem attinet plura non dicam, nam (ſi audendas) ſatisfeci. Tene ergo hanc diſtinctionem, eſſe adverſa ſeu contraria per ſe, quales ſunt ſolæ actiua & paſſiuæ qualitates, & ſic nego habitus eſſe contrarios; vel communiter & per accidens, & ſic concedo ſine vlla abſurditate & contradictione contraria eſſe. Vix dignor vltimæ rationi reſpondere, nam non dico ſimpliciter generari habitum, ſed analogicè & ſecundùm quid. Nam vt in generatione ante periodum perfectionis ſunt prævię motiones: ita ſunt diſpoſitiones ante habitum, quo acquiſito facta eſt periodus finiſq; diſpoſitionum. Notandum eſt Scotũ, & Ægidium docere, quòd Ariſt hoc loco dicat virtutes & vitia, omneſq; habitus & figuras eſſe relata ſecundùm Platonis, non ſecundùm ſuam opinionem; ſed magis placet prius reſponſum.

Habitus alia rũ qualitates qui relata.

Contrarietas duplex.

Habitus qui generari dicantur.

Opp.

Opp. *Sanitas in textu dicitur habitus: ſed ſanitas eſt terminus alterationis per ſe: ergo habitus eſt terminus alterationis per ſe, & ex conſequenti in habitu eſt per ſe alteratio. Quòd ſanitas ſit terminus alterationis ſic probo: ſanatio (quæ eſt motus per ſe) deſinit in ſanitatem per ſe: ergo ſanitas eſt terminus alterationis per ſe.*

Reſp. *Sanitas & ægritudo conſiderantur duobus modis: vel materialiter reſpectu primarum qualitatum, quarum concordiâ & diſcordiâ ſunt, et ſic in illis alteratio ineſt: vel formaliter, reſpectu diſpoſitionum & graduũ per quos ad ſtatum veniunt, & ſic non eſt in illis alteratio; ſanatio enim non ſtatim in ſanitatem, ſed in gradus & diſpoſitiones deſinit. Verbi cauſâ: Socrate febrilaborante, auxilio medici calor gradu mitteſcit, ſanari incipit Socrates; ſed iſta ſanatio primò (vt vides) intrinſecus in calorem mitiorem deſinit: gradus ergo caloris remiſſi eſt terminus primus alterationis, non ipſa ſanitas. Vt enim ſoni in cantu & prorata proportione diſtincti, (ſic compoſiti vt primi vltimis, medijq; vtriſq; reſpõdeant) optimum concentum pariunt; ita primæ qualitates, ſi moderata & concordi ſeſe mediocritate complectantur, ſanitatẽ (quæ eſt omnium humorum in corpore harmonia) efficiunt. Hoc dico (ſtudioſe lector) vt intelligas, ſanitatem eſſe habitum corporis, ſi actum; eſſe patibilem qualitatem ſi ſenſum motum, eſſe naturalem potentiam ſi vim humorum coeuntium ſpectes. Eſt enim ſanitas vis quædam vnita humorum, qua apte ſumus ad reſiſtendum morbo, quæ impotentia natura dicitur.*

Sanitatis & ægritudinis duplex conſideratio.

Sanitas quid habitus, qui patibilis qualitas.

Sanitas quid.

Opp. *Lex alterationis in textu eſt, vt non ſit ſine contrario; quid ergo dicemus de candore nivis, qui ex immenſo frigore naſcitur in nubem, in quâ nullum contrarium præceſſit? lex ergo illa non videtur ſemper eſſe neceſſaria.*

Top. 1. cap. 9.

Reſp. *Lex iſta neceſſario requiritur ad omnem alterationem, vel proximè, vel remotè; quamobrem licet in nube non ſit nigredinis cum candore contrarium, aliarum tamen primarum qualitatum fuit, quod eſt ſatis; color enim varius alios alioſque motus primarum qualitatum ſequitur. Alij dicunt ſecundum aliquem gradum in nube præceſſiſſe nigredinem; obſcura enim nubes fuit antequam immanitate frigoris concepta, in floccos nivis exereſcit.*

Lex alterationis.

Opp.

Durum & molle in ſecunda ſpecie qualitatis ſe mutuo expellunt ex eodem ſubiecto capaci vtriuſq;, non ſine alteratione; ergo in aliis generibus a tertio ineſt alteratio. Ratio tenet, quia horum vnum in alium non tranſit ſine mutatione, ſed omnis mutatio ad qualitatem eſt alteratio: ergo iſtorum in ſeinvicem mutatio eſt alteratio. Similiter dicendum eſt de aſpero & leni, pulchro & diſſormi in quarto genere qualitatis.

Reſp. *In hoc falleris, cùm exiſtimes omnem mutationem ad qualitatem*

Omnis mutatio qualitatis non est alteratio.

esse alterationem; nam omnis alteratio in qualitate est mutatio, sed omnis mutatio qualitatis non est alteratio vt ante docuimus, nisi sit inter actiuas & passiuas qualitates, quæ motum sensibus inferunt, nomenque ex motu subiectis imponunt. Exempla quæ ducis variis modis accipi possunt; nam durum & molle vt apta subiecta reddunt ad agendum & patiendum potentiæ sunt, vt verò in actu sunt patibiles qualitates dicuntur. Similiter asperũ, lene, rarum, densũ, pulchrum, difforme, si formaliter pro exterius speciebus & idolis rerum sumantur, sunt formæ & figuræ in qualitate; si verò materialiter pro corporeis delineationibus, sunt figuræ in quãtitate; si relativè pro effectis primarum qualitatum, passiones & patibiles qualitates nominentur.

Durũ & molle dupliciter cõsiderantur.

Argumenta contra secundam quæstionem; An acquisitio possessioque habituum sit sine vlla animæ sentientis alteratione?

Opp. Disertis verbis asserit Arist. in textu acquiri habitus sine alteratione; nam sic argumentatur. Quicquid non potest esse motus vel motu acquiri, id non potest esse alteratio, vel alteratione acquiri; sed virtus & vitium (id est habitus) nec sunt motus, nec motu acquiruntur: ergo nec sũt alterationes, nec alteratione comparantur. Præterea, bona & mala aut in voluntate, aut in intellectu sedent, non animâ sentiente: eorum ergo possessio & acquisitio est sine animæ sentientis alteratione. Postremò, si insinuet Arist. non esse sine alteratione, videtur sibi contradicere.

Resp. Non est difficilis istorum resolutio; nam si respondeam cum multis Aristotelem hoc loco solùm agere de habitibus corporis (vt de sanitate, robore, pulchritudine, quæ solùm in textu nominantur) controversia non est; quoniam hæ sunt naturales potentiæ, ad quas nati non facti sumus: vel si cum aliis dicam, non loqui hîc Aristotelem secundùm propriã sententiam sed refutare alienam, & in postremo loco inferre suam; videlicet quòd sit inter omnes habitus alteratio inter quos est contrarietatis luctа & contentio. Sed mallem respondere (vt antea) alterationem sumi bifariam, proprie & per se, & sic est in solo tertio genere qualitatis, inter primas & secundas qualitates, quæ vim actiuam & passiuam habent; communiter & per accidens, & sic in aliis quoque generibus inest, vt in habitu & figurâ. Vel (si placet) respondeo, non acquiri habitus corporis aut animæ sine alteratione animæ sensitiuæ ex consequenti; quod quidem in habitibus corporis manifestè constat, & etiam in habitibus animi non latet; quoniam & hi etiam in appetitu sedent, qui appetitus est pars animæ sentientis, vt in Ethicis demonstrat Philosophus.

Habituũ duplex consideratio.

Vide lib. 1. de Plantis cap. 1.

An

An sanitas, robur, pulchritudo, sint virtutes corporis vt hic defendit Philosophus?

Opp. *Naturales potentiæ ad quas nati sumus ab habitu specie differunt; sed sanitas, robur, pulchritudo, sunt naturales potentiæ ad quas nati sumus: ergo non sunt habitus. Assumptio probatur, quoniam hæc infantulis ab veribus maternis pendentibus conceduntur, crescunt q; cum illis, nisi vi quadam aut casu impediantur. Præterea, Aristotelem Aristoteli oppono, qui robur firmam corporis potentiam datam, non acquisitam definit esse; at si sint habitus actionibus & industriâ acquiri debent. Postremò, istorum contraria sunt naturales impotentia, vt morbus, imbecillitas, deformitas: ergo sanitas, robur, & pulchritudo sunt potentiæ non habitus, vt hic mordicus defendis.* Cap. de Qualitate & in Ethic.

Resp. *Nomẽ* habitus *nõ sæpe pro perfectione & termino dispositionis sumitur, sed aliquãdo pro ente oppositio privationi; sic visus qui est potẽtia naturalis habitus dicitur à Philosopho in post prædicamẽtis respectu cæcitatis, auditꝰ respectu surditatis; & sic (vt multi volũt) hoc loco sanitas, robur, pulchritudo respectu morbi, imbecillitatis, deformitatis. Probabilis quidẽ est hæc responsio, sed magis placet cõcedere hic sanitatẽ, robur, pulchritudinẽ esse sic habitus corporis, vt actionibus acquirãtur; actiones enim prudẽtiæ & tẽperantiæ ad hos habitus requiruntur. Quis enim ignorat sanitatẽ esse finẽ sanationis, & eiusdẽ acquisitionem esse finem medicinæ? neque certè datur cuivis in incunabilis serpentes strangulare, vt Herculi; omnes enim non robusti & fortes nati sumus; imo nudi & imbecilli, donec ætate & vsu vires acquirimus. Et quis Narcissi formam & speciem servat qui temperatè non vivat? Sed quid quæris? an hæ sint virtutes corporis? nemo certè negat. Acutiùs sanè egisses contra definitiones horum quas in textu Arist. tradit, sed quoniam non agis cũ illo definiam, & ad aliud dubium accedam. Est ergo sanitas naturalis & iusta temperies elementorum & qualitatum, prout prudens natura cuivis animãti dederit; vel est (vt hic definit Arist.) optima temperies in commensuratione elementorum & primarum qualitatum, proportione tam inter se, quàm in ordine ad ipsum continẽs; per quod verbũ* continẽs (*vt opinor*) *vel subiectum animal, vel aërem externum intelligit: D. Thomas corpus, Albertus circumiectum aërem intelligendum putat. Robur est firma constitutio seu habitus corporis, in musculorum, nervorum, et ossium commensuratione existens. Pulchritudo deniq; est qualitas corporis in proportione membrorum posita, cum quadam coloris* Venere *& suavitate coniuncta.* Duplex habitus. Vide Ovid. Epi. Herod. 9. Locus 3. Definitio sanitatis. Robur quid. Pulchritudo quid.

Alia ex hisce obiter dubitatio. An optimo temperamento debeatur longissima vita?

Opp.

Opp. *Cerberum ab inferis trahis, & hanc dubitatiunculam ex textu præter textum extorques. Sed eſto: ſi optimum temperamentum ſit cauſa longiſſimæ vitæ, cur homo (qui tam omnium philoſophorum quàm medicorum conſenſu optimum temperamentum habet) breviſſimè vivit? Vita brevis, ars longa, inquit Hippocrates; vita hominis umbra eſt, vt ait Seneca. Ratio eſt, quia naſcentes morimur, vt idem author docet. Sed Philoſophum agam; Corvis & cervis longiſſima vita conceditur: videntur ergo eſſe melioro temperamento & conſtitutione quàm homo.*

Lib. Aphoriſ. 1.

Reſp. *In hac quæſtiuncula movenda clavam è manu Herculis non extorqueo, ſed appoſitè ex definitione ſanitatis & temperamenti occaſionem movendi ſumo. Vt ergo reſolvam hoc anceps dubium, An optimo temperamento debeatur longiſſima vita? reſpondeo deberi; nec non concedo hominem optimo temperamento à natura præceteris animantibus præditum eſſe; cur ergo longiſſimè non vivit, fortaſſe quæris? Reſpondeo heterogenearum partium in homine eſſe difficillimã conſervationẽ, quoniam in uſu multiplicis cibi eſt frequentiſſima offenſio, & quia in affectibus quibus ſubiecti ſumus variſſima eſt moderatio; quoniam in ipſo aſpectu cœli eſt maxima à primis temporibus defectio & declinatio virium in elementis, plantis, aliiſq; rebus ex quibus gignimur, alimur, conſervamur. At corvus & cervus (vt ais) diutiùs nunc vivunt quàm ante diluvium vixerunt; vis vt nunc cauſam aſſignẽ? Corvus & cervus temperatiùs ipſo vivunt, ſimplici & naturali potiùs cibo quàm multiplici gaudent, affectibus vacant, non calumniantur, non invident, rariùs venere vtuntur, oleum vitæ cum aquila renovant & conſervant. Nihil ex ſacris literis concludam; non offendunt Deum, qui mortem vitaque brevitatem in mundum intulit propter peccatum. At dices, ſi homo exactè vivat, non vltra centum annorum ſpacium plus minùs vivit. Quia (quaſo) exactè vivere poteſt? certe nemo. Sed (vt reſpondeam) cauſa huius periodi eſt ſpecifica conſtitutio, vnà cum cœli & ſyderum aſpectu, ſub quo naſcimur, coniuncta, vt philoſophi acutiſſimè docent in quæſtione An ſit certa periodus vitæ? Aliud reſponſum huic argumento accommodatur, nimirum longiſſimam vitam non tẽpore, ſed conſtitutione (quæ in omni ſpecie eſt ſecundùm prudentiam naturæ diſtribuentis) inſtà menſurari. Talis ergo ſenſus eſt eorum qui ſic reſpondent, hominem ſcilicet diutiſſimè vivere reſpectu aliarum rerum ſenſibilium, quæ ſimilem conſtitutionem habent; cauſam huius ſuæ aſſertionis reddunt, quia ſpiritus in homine animales, vitales, omneſque humores ſunt vivaciores quàm in aliis, niſi caſu aliquo contabeſcant. Huc addo, quòd ſimpliciter homo longiſſimè vivat; nam vita in homine nõ eſt actus animæ ſentientis ſed rationinatricis (eſt enim vna ſola anima in homine) ſed illa vita morte corporis alteratur ſolùm non tollitur; quippe illius fons, cauſa, & ſubiectum, anima rationis compos in ſempiternũ vivit*

Homo optimo temperamento præ cæteris animalibus, præditus.

De longævitate cervi lege Plin. l. 8. c. 22. & Virgil. in Mecæn. ob. Ariſt. de Lõg. & brevi. vitæ cap. 3.

vivit; vivit ergo homo in ſempiternum, quia homo nihil aliud eſt, nec res quælibet (ſi propriè conſideretur) quàm ipſa forma ſua. Quid nunc reſtat? nihil certè niſi vt memores ſimus breviſſimæ vitæ noſtræ, vt ſit longiſſima in prima cauſa vita.

O Chriſte qui es via, vita & veritas, da vt tecum in ſempiternum vivam! *AMEN* ſi dicas (ſtudioſe lector) vivus nunc gratias agã, mortuus in his chartulis non ero ingratus; calamus enim loquetur quod animus dum vixeram peroptabat; id eſt ſalutem loquetur tibi, & vt memineris me hoc præſtare, te nunc ſalvere & diu valere iubeo.

Cum in textu pueris ſcientiam & (quod majus eſt) artem diſcendi neget, quæro, *cur infantes & pueri ſcientiam non percipiant?*

Opp. *Ætas tenera cera eſt, aptaq; ad impreſſionem ſcientiæ; malè ergo Ariſtoteles à caſtris Minervæ arcet. Præterea, ſi vivacitas ſpirituum ſit cauſa acuminis, cur pueri excludũtur, in quibus vegetiores ſpiritus animales inſunt?*

Spiritus animales in pueris vegetiores.

Reſp. *Vt in Ethicis iuvenes non idoneos auditores moralis philoſophiæ eſſe docuit Ariſtoteles: ita hoc loco pueros nec ſcire nec ſapere poſſe ob eaſdem cauſas docet. Nam quamvis in illis ſint vivaciores vegetioreſq; ſpiritꝰ, propter duplicem calorem in illis inſitum ad alendũ & augmentandum, hi tamẽ ſpirituũ vivacitate ſuâ ita diſturbant animam nonnunquam, vt huc atq; illuc affectibus non aliter quàm navis fluctibus agatur, ſibiq; rarò conſtet; nonnunquam verò ijdem ipſi ſpiritus ita ſunt in Oceano humorum (quibus natat hæc ætas) immerſi, vt ſegnius ingenium reddant & impediant quo minùs poſſit ſcientiam aut ſapientiam diſcere. Nam (vt vtar ſimilitudine quã Ariſtoteles in textu hanc rem illuſtrat) quemadmodum dormientes, egrotantes, aut temulenti nihil aut parùm ſapiunt, ſublato verò impedimento vapore exhauſto ad ſe redeunt, ſobrieq; viuunt, agunt & ratiocinantur; ita pueri humorum abundantiam fluxu quaſi obruti nec ſcire nec ſapere verè poſſunt; decreſcentibus autem vndis, & ſedatis animi procellis ſeſe ad ſcientiæ & ſapientiæ ſtudium accommodant, multùm que in eo proficiunt. Sapienter ergo Philoſophus concludit hoc caput, & requirit ad aſſequendam ſcientiam & ſapientiam tranquillitatem animi, quietem loci, ornatum virtutis & otium, quæ plerumq; in iuvenili flore & ætate deſunt. Imo deſunt profectò (vt hodiè experientia periculoſa docet) quando imberbis ætas ſapere, canicies veneranda delirare dicitur; ratio eſt, quia magis primulas veris quàm fructus maturos quærimus. At (dices) ætas hæc cera eſt aptaq; ad impreſſionẽ virtutis, imo proclivior ad licẽtiã morũ ſi frænos xõ injiciat educatio. Quid ſi educatio præſit? fœlix quidẽ puer eſt qui virgã diſciplinæ ſenſit, in hâc tamẽ ætate ſolũmodo ſemẽ ſcẽtiæ & ſapiẽtiæ ſpargitur; tẽpus enim & iudiciũ deſũt. At vivacitas ſpirituũ (quæ maxima eſt in hâc ætate) ſufficit. Vtinã ſufficeret, ſed experiẽtia contrariũ docet, cũ vbiq; videam⁹ novos oratores, ſtultos adoleſcẽtulos, quis ſpirituũ iſtã vivacitate*

Pueri humorũ abundãtiâ obruti nec ſcire nec ſapere vere poſſunt.

Horat. in Arte poëtica.

Cic. in lib. de Senec.

Laërt. in vita Diog.

præcipites in subsellia, in cathedras sapientum irruunt; sed rectè Diogenes, Nūquā amavi pueros præcoci sapientiâ. *Quid? an pueros à studio scientiarum & sapientiæ deterres? Nequaquam certè, sed potiùs ad osculum & amplexum moveo. Verùm quid prodest movere si promovere non possint illi? Andi poetam.*

Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu.

Flos veris messem, fundamenti locatio domus ædificationem præcedit: discāt ergo pueri alphabetam scientia & sapientia, & certè senes valdè docti & sapientes erunt.

CAP. 4.

An { *In velocitate & tarditate quilibet motus cuilibet sit comparabilis?* / *Ad comparationem necessariò requiratur vnitas significati, subiecti, speciei?*

CATENA aurea est eorum quæ in hoc libro à Philosopho præcipiuntur, præcepta cū præceptis in eo vt vincula vinculis alligantur; vide exemplum. Cū satis de comparatione mouētis & mobilis egerit Philosophus, ipsaque genera & obiecta motus descripserit, ad comparationem motuum in velocitate & tarditate (quæ sunt accidentia motus) accedit, motumq; omnem in illis omni motui non esse cōparabilem luculenter docet. Et vt accuratior quæstionis habeatur demōstratio, in vtrāq; partē eandem vltrò citròq; discutit, primùmq; ostendit in eodem quemlibet motum cuilibet non posse comparari; nam si possint, tum (inquit) motus rectus & orbicus facilè cōparentur, quod tam ratio quā experientia negant: ratio, quoniam eodem tempore hi motus æquale spacium non conficiunt; experientia, quoniam spacium circulare seu orbicum, spaciumq; rectum fieri nunquam possunt æqualia; sequitur ergo hos motus non æquè veloces aut tardos esse. Hoc ipsum declarat in motibus diversorum generū hoc modo. Quicunq; motus sunt æquè veloces aut tardi, ij eodem tempore per æquale fiunt spatium; at alteratio in qualitate, lociq; mutatio in Vbi nō possunt eodē tempore per æquale spacium fieri (latio enim spaciū, alteratio solā affectionē spectat) ergo alteratio motusque localis, id est motus diversorū generū velocitate nō possūt cōparari. His positis, ne error in cōparatione fiat, tres leges cōparationis tradit Philosophus, quas in movendā secūdā quæstione, triplici vnitate, nēpe

fig-

significati, subiecti & speciei non inutiliter insinuavi. Istarũ ergo prima est, quòd omnia quæ inter se cõparare volumus non debeant esse æquivoca, id est nõ debeãt habere multiplicia significata. Acutũ ergo in vino, gladio & voce cõparari non potest; nemo enim philosophorum dixerit acutum in gladio esse æquale acuto in vino aut voce: cùm ergo hoc nomen sit æquivocũ, ab omni comparatione est alienũ. Altera lex est in vnitate subiecti immediatè positi; hoc est, vt ea quę comparare & conferre volumus in eodẽ subiecto proximo seu primo existant; sic candor in equo potest comparari cum candore in homine & nive. At dices equum, hominem & nivem non esse idem subiectũ; verum est q; dicis si substantiam spectes, sed malè accipis nomen subiecti proximi & primi, quod vtrobiq; idem communiter est, nempe superficies respectu cãdoris, qui in equo, homine & nive inest. Lex tertia vnitatem speciei respicit, & sic se habet. Quæ comparare volumus specie debẽt esse eadem, nõ subalternâ sed infimâ; vt si quæratur an albũ aut nigrum sit magis coloratum, nõ est cõparatio; nõ enim dicimus hominẽ cãdidum magis aut minùs coloratũ homine nigro, sed hominem candidum candido albiorem, & AEthiopem Aethiope nigriorem. Quid? non sunt plures regulæ legesq; comparationis? sunt. Cur ergo Arist. in textu illas omittit? quia hæ ad institutũ non spectant. Dic quæso verbo reliquas, ne nos lateant quæ videntur esse necessaria. Dicam; sit ergo quarta regula eorum quæ rectè comparantur, vt magis & minùs suscipiant. Sunt enim in omni cõparatione verâ intensionis & remissionis gradus, vt hoc magis, illud minùs intẽsum dicatur, cuius cõditionis defectu, essentiæ rerum potẽtiæq; proximæ (quæ magis & minùs non possunt suscipere) comparationem omnino non subeunt. Vltima lex est, vt ea quæ comparantur in aliquo tertio conveniant: Deus ergo, prima principia, sũmaque bona & mala nullam comparationis speciem, gradum, aut modum habent; sunt enim summa quæ in arcum remissum comparationis non cadunt.

Tres leges cõparationis. 1

2

Subiectũ immediatum superficies. 3

4

5

Pergit Philosophus, & quæ in genere de comparatione dixit, speciatim demonstrat, primumque definit, quidnam sit motus comparari secundùm velocitatem & tarditatem. Motus (inquit) sũt æquè veloces aut tardi qui eodem tempore æquale spacium conficiunt. Exempli causâ, si motum localem cum motu locali secũdũ velocitatẽ & tarditatem conferre velis, primò considerare oportet idem tempus, cum idem subiectũ, postremò eundem motũ specie, specie (inquã) infimâ nõ subalternâ vt aiunt. Sic motus recti comparari possunt, quia sũt in eodẽ tẽpore; verbi gratiâ hora in eodẽ subiecto, puta magnitudine, in eadem specie motus, nimirum recti qui specie à circulari motu secũ-

Text. 30.

dũ opinionẽ multorũ philosophorũ differt, Molestũ fortasse erit, si cũ Arist. id ipsum verũ esse in alteratione, aliisq; generibus motus distinctè & copiosè explicem. Res aperta est in textu, & lucernâ interpretis non opus habet: quippe sole lucẽte lucerna potiùs obscurare quã illustrare videatur; percurram tamen paucissimis. In alterationibus ea velocitate aut tarditate adæquantur, quæ eodẽ tempore secundũ potestatem, in eodem subiecto eademq; alterationis specie mutãtur, vt si duo homines in tertianam febrem eâdẽ horâ incidentes, quarto paroxismo seu accessione aut liberentur aut moriantur simul, hi (inquam) motus æquè veloces in alteratione dici possunt. Similis est ratio generationis & interitus; quæ duo si ratione velocitatis & tarditatis comparare velis, imprimis considerandus est terminus, vt idẽ sit speciei: nã quæ eodem tempore vnũ specie terminum acquirunt vel amittunt, æquè velociter generari vel interire dicuntur. Accretio deniq; & diminutio eodem modo comparantur. Exempli causâ, si *sanguis* eodem tempore (tertię concoctionis scilicet) in eodem subiecto, nempe in *venâ cavâ* augeatur, æqualis accretio dicitur; si verò citiùs in venis pectoris quàm in venis capitis accrescat, illius velocior, hujus tardior augmentatio habenda est.

Vsus quæstionũ istarum qualis.

Vides nunc (studiose lector) textũ sine velo, in quo quæstiones motas sine tædio tractatas videas. Sed dices, quis vsus in istis inest? quod lumen sapientiæ? Si hîc mirabiles motus rerum speciatim attingerẽ, in cõparatione velocitatis & tarditatis multa & magna mysteria cerneres. Cœlum (vt vides) est immensum & ferè infinitum corpus, causam à te quærit velocitatis suæ: minores circuli moventur segniùs, intelligentiæ in illis causam à te postulant tarditatis: ordo, tempus, mẽsura, proportio est vtriusq; motus; quæ causa lãces tenet? Propiùs accedam, dic causam quæ igni rariores partes, quæ aquilæ velociores alas dedit: ea certè quæ *Os homini sublime dedit, cœlumq; tueri iussit*, O animal ergo ingratum & ignavũ pecus, qui alis animi velocissimè ad cœlum, ad Deũ non volas! Cur (quæso) celerrimũ motũ animo humano primus motor dedit, nisi vt ad eũ celerrimè moveatur? Sed animus in centro est quod pede premimus, non in cœlo quod oculis intuemur. Flos hic est orationis tuæ non fructus; nam quid hoc ad causam velocitatis de qua nunc disputamus.

Quæst. 3.

Rectè mones; moveo ergo hanc quæstionem *An proportio velocitatis & tarditatis, sui causam potentiam activam vel, aut aliam occultiorem vim habeat?* Obscura (inquis) est ista quæstio: est quidem, sed directa, apposita & opportuna, vt intelligas non esse solummodo florem orationis, sed fructũ, cũ de cõparatione velocitatis & tarditatis agitur.

Sed

Sed vnde depromis hanc quæſtionem? fortaſſe quæres, reſpondeo è textu, vbi Philoſophus requirit ad proportionẽ & æqualitatẽ velocitatis idẽ ſubiectũ ſpecie, cujus vi & potẽtiâ æqualis velocitas aut tarditas efficiatur. Nõ ero multus, ſex ſunt de cauſâ velocitatis & tarditatis in motu celebriores opiniones. Nã alij ad *potẽtiã ſubiecti*, alij ad *reſiſtentiã medij*, alij ad *influentiã moventis*, alij ad *totã eſſentiã mobilis*, alij ad *inhærentiã accidẽtis*, alij ad *appetentiã finis* eandẽ revocãt. *Potẽtia ſubiecti* (vt aiunt) duplex eſt, activa quæ velocitatẽ, paſſiva quæ tarditatẽ parit. *Reſiſtentia* quoq; *medij* diſtinguitur in majorẽ quę tarditatis, & in minorẽ quę velocitatis cauſa exiſtit. Nã vbi eſt in medio plus reſiſtentiæ ibi corpora tardiùs, vbi minùs eſt reſiſtentiæ ibi expeditiùs moventur. Per *influentiã moventis* intelligunt interpretes aut virtutẽ primi motoris, qui omnia ad placitũ ſuũ nutũq; movet (omnia enim in eo ſunt ipſeque eſt in omnibus) aut aſſiſtentiã ſpirituum, quibus (vt aiunt) hoc negotiũ impoſitũ & mãdatũ eſt. Quarta cauſa (quã aſſignant aliqui) eſt *tota eſſentia mobilis*, quod quidẽ mobile ſi magis ſit in mole materiæ ſepultũ minùs velociter, ſi vero plenũ ſit (vt ita loquar) formâ, multò celeriùs agitatur. Materia enim inepta eſt ad motum, forma verò ad eundem nata. Pergã, *inhærentia* quomodo ſit cauſa velocitatis aut tarditatis non video, niſi authores hujus opinionis intelligant vim gravitatis, quæ (vt Philoſophus docet) tarditatẽ, vimque activã levitatis, quæ in motu celeritatem gignit. Gravitas enim & levitas ſunt externæ cauſæ motrices rerum, nec non celeritatis & tarditatis, quoniam gravia & ponderoſa ignava ſunt ad motum, levia facillimè incitantur. De *appetentiâ finis* non eſt vt pluribus dicã, quippe certum eſt finem veluti magnetem eſſe, vimque habere celeriùs res omnes ad ſe trahendi; omnia enim cupidiſſimè moventur ad ſuum finem, vt ad bonum in quo quieſcant: quò ergo propinquior aut melior finis eſt eò res incitatiùs, quò remotior eò otioſiùs quidem moventur.

Opiniones de cauſa velocitatis & tarditatis in motu.

Potentia ſubiecti duplex.

Reſiſtentia medij duplex. Vide Ariſtotelem lib. 1. de Cœlo text. 88.

Materia ad motũ inepta.

Finis magneti aſſimulatur.

Recẽſui opiniones doctorũ in philoſophiâ de velocitatis & tarditatis cauſis in motu, vnde colligas difficillima problemata poſſe moveri de eo; indeq; fructũ ſapientię poſſe emergere. Si queras quã tandẽ cauſam præcipuã & proximã eſſe putẽ velocitatis & tarditatis in motu, reſpondeo inter cauſas externas Deũ, quẽ philoſophi primã cauſam motricem primumq; motorem nominant; ratio eſt, quia omnia ſecundùm Philoſophum in eo ſint & moveantur, huc aſſiſtentia ſpirituum ſpectat: inter cauſas verò internas & conjunctas, primùm totam eſſentiam, deinde formas, tum potentias huic inſitas & qualitates, nempe *gravitatem* & *levitatem* annumero. Omittis reſiſtentiã

Deus inter externas cauſas prima & præcipua velocitatis & tarditatis.

Cauſæ adiutrices.

medij, & finem fortaſſe dices: agnoſco cauſas eſſe in hoc opere adiutrices, nã in craſſo medio res tardiùs, in rariore celeriùs movẽtur. De fine nihil addo, quẽ omnes fatẽtur in ſe flãmulas veluti nutrire, quibus res ſecundùm magis & minùs in ſui quaſi deſideriũ & amorẽ pelliciantur. Adhuc non eſt ſatisfactũ mihi; quẽ ſcopũ, aut quẽ ſtatũ hujus quæſtionis ponis? Hunc ſcilicet, quòd res quælibet naturaliter primò à formâ, tũ à potentiâ activâ celeriùs aut tardiùs moveatur. At primò movet nos Deus vt ait Philoſophus: nõ nego, ſed movet vt externa cauſa, nõ vt interna forma. Adhuc non eſt in mobili, ergo nõ movet. Eſt in proxima potẽtiâ mobilis, quod ad illius oſculũ & amplexũ currit. Vnde quæſo eſt illa motrix potentia in mobili? Principiorũ nõ eſt quærẽda ratio, ſed reſpõdeo à naturâ quę per potẽtiã ſuâ agit propter formã & finẽ. Quomodo agunt forma & potentia? Intrinſecùs agunt; inſita enim ſunt principia motus, ſic ſunt quædã accidentia, vt *gravitas* & *levitas* ſubiecti, *raritas* & *denſitas* medij. Nõ ſic agunt, hæc enim ſunt potiùs inſtrumenta movendi quã principia. At cauſæ ab Ariſt. dicuntur; verũ eſt, & ſic ſunt, ſed ſolùm accidẽtariæ & adjutrices. Exemplũ adde. Morẽ gerã voluntati tuæ; homo primũ movetur à Deo, in quo *eſſe*, *vivere*, ſentire & moveri dicitur. Homo etiã movetur à Genio vt nonnulli tã in ſacrâ quã humanâ philoſophiâ doctiores putãr; movetur inſuper homo certiſſimè ab animâ formâ formante ſuâ, & ab activâ potentiâ quæ ab illa fluit. Præterea, ſi denſius ſit medium vt aqua, difficiliùs; ſi rarius vt aër, facilius movetur homo. Deinde, homo ſi plenus ſit ſpiritibus levior eſt, & tũ citiùs: ſi craſſiuſculis humoribus ſit refertus multò tardiùs movetur. Poſtremò, ſi mens prævaleat in homine, ad ſuũ finẽ nẽpe fœlicitatẽ volat: ſi verò corpus premat, cũ cancro retrorſum abiens vix vnquã ſcopũ vitæ humanæ attingit. O quot cãcri hodiè in Oceano iſtius vitę ad Orcum potiùs quàm ad cœlũ natant? Salſum eſt hoc mare in quo vivimus, id eſt theatrũ hujus vitę eſt plenũ ſanguine, plenũ tragœdijs, & tamen quis Deũ, quis fidẽ, quis portũ ſalutis quærit? Natura docet motũ in fine velociorem eſſe debere quã in principio, nos tamen naturæ ſpurij ad hunc finem tardiùs movemur. Sed vt in Olympicis ludis nemo lauro donatur niſi priùs certaverit: ita nemo hunc finẽ aſſequitur niſi in ſtadio ſuę vitæ à ſe ad Deum velociùs & feſtinantiùs currat. Cur ergo in foro ſtamus ignavi & otioſi ſenes? ſi philoſophi ſimus diſcamus hoc vnum exemplum, motum velociorem eſſe debere in fine quã in principio: ociùs ergo nunc moveamur ad cœlum, ne fatui & ignorantes in illud citiùs intrent quàm philoſophantes & ſapientes ſenes.

Meta. 12. Deus primò movet vt externa; forma verò primũ vt interna cauſa. Phyſ. li. 2 ca 8. li. 1. de Cœlo tex. 88.

Forma & potentia ſunt inſita principia motus.

Cauſæ multiplices motus in homine.

Li. 1. de Cœlo cap. 8.

Diſtinctio

Diſtinctio quæſtionum propoſitarum?

Cardo huius capitis in tribus quęſtionibus volvitur, quæ ſunt

- *An in velocitate & tarditate quilibet motus cuilibet ſit comparabilis?* negantem partem defendit Philoſophus
  1 Primùm in motu eiuſdem generis, quia motus orbicus & motus rectus (qui ſunt ambo motus locales) nõ poſſunt eſſe ęquè veloces: nã ęquè veloces motus illi dicuntur, qui eodẽ tẽpore ęquale ſpaciũ conficiãt: at motus circularis & rectus eodẽ tẽpore per æquale ſpacium fieri non poſſunt; ratio eſt quia circulare ſpacium & rectum ęquari non poſſunt.
  2 Secundò in motibus diverſorum generum hoc ipſum probat; quoniã maior in his eſt diſſimilitudo quã in illis qui ſunt eiuſdẽ generis, vt in loci commutatione cernitur, quæ ſpaciũ ſeu magnitudinem: & in alteratione quæ nullum ſpacium ſeu magnitudinem poſtulat. Sed in ſecundâ quæſtione hæc accuratiùs declarantur, in quâ leges veræ comparationis latę ſunt.
- *An ad comparationem hoc loco requirantur tres vnitates?*
  1 Significati, vt comparabilia non ſint *æquivoca*, ſicut *acutum* in gladio, vino, voce: *canis* in terra, mari, cœlo.
  2 Subiecti primi & immediati, vt cõparabilia cõveniant in eodem ſuſceptivo primo: vnde vox non eſt comparabilis melli in dulcedine, quia non habent idẽ ſubiectum primum, vt *candor* in equo, cane, & nive habet eandem ſpecie ſuperficiem; nam ſic hoc loco ſubiectum idẽ intelligit Philoſophus, non vt ſit idem numero, ſed primum commune continẽs, quod eſt capax eorum in quibus facta eſt comparatio.
  3 Speciei, eiuſdemq. infimæ, vnde vnus homo non dicitur coloratior altero, ſed candidior aut nigrior.

  Huc addi poſſunt aliæ leges, vt
  1 Comparabilia ſint contraria.
  2 Suſcipiant magis & minus: ſed has duas cõditiones non diſcutit Philoſophus hoc loco, quia min⁹ ad inſtitutũ ſpectãt.
- *An potẽtia activa ſubiecti ſit ſola cauſa velocitatis & tarditatis in motu?* ponuntur ab interpretibus 6 cauſæ ſatis à nobis explicatæ:
  1 Influentia primi motoris, qui ſecundùm eſſentiam in omnibus præſens eſt, & pro imperio infinito ſingula movet vt placet, huc aſſiſtentia ſpirituum ſpectat.
  2 Potentia ſubiecti activa quę velocitatem, paſſiva quæ tarditatem parit.
  3 Reſiſtentia medij, eademque aut maior quæ tarditatem, aut minor quæ velocitatem efficit.
  4 Eſſentia mobilis, quæ merſa in materiâ tarditatem, libera velocitatem addit.
  5 Inhærentia accidentium, quæ à Philoſopho motionis cauſæ dicuntur, vt *gravitas & levitas*.
  6 Appetentia finis, quę etiam alas veluti omni motioni tribuit.

Argumenta contra primam quæstionem.

Opp. *Quilibet motus est cuilibet comparabilis in velocitate & tarditate; ergo malè defenditur prima quæstio. Antecedens probatur, quia omnis motus est velox aut tardus, & proinde fieri potest vt sit æquè velox, aut minùs velox, aut velocior altero.*

Resp. *Non negandum est quin gradus comparationis suscipiat motus, quippe motus ignis inter elementares motus est velocissimus, aëris motus velocior aquâ &c. sed hic strictè presseq; sumitur comparatio pro arithmeticâ (vt ita loquar) proportione, qua in motus diversorum generum non cadit, vt probatum iam est.*

Gradus comparationis quomodo intelligẽdi hoc loco.

Opp. *Quid respondes argumentis è textu collectis, quæ in expositione astutè videris transilire. Primum est quòd rectus motus & orbicularis æquales fieri possint tempore & spacio; & proinde possint esse in velocitate & tarditate comparabiles. Præterea, si his motus proprietate suâ veloces aut tardi sint omnino, cur non æquè veloces aut tardi etiam dicantur? Postremò, motus qui fiunt diversis instrumentis, vt volatus & cursus alâ & pede, possunt esse æquè veloces: ergo motus diversorum generum possunt comparari.*

Resp. *Argumenta in textu proposita distuli, non dissimulavi; respondeo ergo motum rectum et orbicularem nõ posse comparari, vt hic comparatio intelligitur, secundùm triplicem vnitatem subiecti, significati & speciei; quippe linea recta, per quam fit motus rectus, æquari lineæ circulari non potest. Neq; 2. ratio rectè concludit, idcirco motum esse æquè velocem aut tardum, quia propriè*

Ad æqualitatem motus proportio requiritur.

etate suâ velox aut tardus dicitur. Æqualitas enim motus proportionem requirit, quæ in motum rectum & orbicum simpliciter non cadit. Postremò, diversitas instrumẽtorũ nõ efficit quin motꝰ sint æquè veloces aut tardi: sed causa inæqualitatis est divisio vnitatis, de qua modo diximus; nã si nõ sit vnũ significatũ, vnũ subiectũ, vnaq; species, res mobiles propriè cõparari nõ possunt.

Opp. *Anceps & incerta admodum videtur apud Philosophum huius quæstionis tractatio, nam id quod hoc loco negat in 8. Physic. asserit; illic enim ait cœli motum esse velocissimum, omniq; motui comparabilẽ. Sed vt ratione non authoritate vrgeam, si omnis motus non esset omni motui comparabilis, cur eodem tempore & spacio omnes motus mensurantur? Est enim tempus omnis motus mẽsura, omnisq; motus certo & definito spacio conficitur; et certò ea sunt comparabilia quæ possunt esse æqualia aut inæqualia, sed quæcunq; mensurantur eâdem mensurâ possunt esse æqualia vel inæqualia: ergo omnes motus qui eâdem mensura mensurantur possunt esse comparabiles.*

Phys. 4. t. 101. & 108.

Resp. *Non est anceps huius quæstionis tractatio si comparationem strictè sumeq; cõsideres; cõcedo enim omnẽ motũ cuilibet motui cõparari posse cõmuniter nõ autẽ vt ad has leges & conditiones, quas hic requirit Phũs. restringitur.*

Argumenta contra secundam quæstionem de triplici vnitate.

Opp.

Opp. *Motus ſurſum & deorſum ſpecie differentes poſſunt in velocitate & tarditate comparari, quia per eandem lineam rectam fiunt; ergo ſpecies vnitas non requiritur. Antecedens probatur, quia ſurſum & deorſu ſũt eſſentiales differentiæ, quæ ſpecie diſtinguuntur. Preterea, canis albus cum homine albo comparatur, vt docet Philoſophus in textu; ſed homo & canis ſunt diverſa ſpecies, diverſaq; ſubiecta: ergo vnitas ſpeciei vnitaſq; ſubiecti nõ requiritur. Poſtremò, motus ſolis velocior volatu avis aut alteratione aëris dicitur: motus ergo diverſarũ ſpecierũ poſſunt velocitate & tarditate cõparari.* Text. 27.

Reſp. *Surſũ & deorſum ſũt differentiæ loci nõ motus: ratio ergo rectè concludit de loco, non de motu loci. Ad 2. rationem dico, hominem & canem differre ſpecie, non tamen ſubiectum primum albedinis in qua comparantur. Nã primum ſubiectum albedinis in vtroq; eſt ſuperficies, homo verò et canis ſunt vltima, nõ prima ſubiecta eiuſdem. In poſtrema ratione falleris nobiſcũ agis, nã per vnitatẽ ſpeciei nõ intelligimus vnã ſolã ſpeciẽ, ſed vt ſpecies quæ cõparatur cũ alba ſit ſolũ infima, nõ ſubalterna, vt de homine & cane exẽpla docent.* Subiectum duplex. Quid per vnitatẽ ſpeciei intelligẽdum.

Opp. *Videris frigidè argumentis propoſitis de cõparatione velocitatis & tarditatis in motu reſpõdere. Quorſũ vero hoc facias neſcio, niſi exiſtimes id quod interpretes hoc loco opinantur, Ariſt. ſcilicet hîc differentẽ in vtrãq; partẽ nihil certi de cõtroverſia definiſſe: verè igitur & ingenuè quid ſẽtias oſtẽde.*

Reſp. *Diſputat quidẽ Phũs in vtrãq; partem de hac quæſtione, ſed quoniã diſertis verbis dicit omnem motum cum quolibet non poſſe cõparari, ea partẽ quam frigidè à me defẽſam eſſe imaginaris ſuſcepi, morem nunc tamen gerã voluntati tuæ, vt liberum tibi ſit in re non magni momenti cauſam propoſitã pro arbitrio tueri: omnem igitur motum omni motui poſſe comparari his paucis ſyllogiſmis probo. Quæcunq; eãdem menſurã menſurantur ſunt ad ſe invicem comparabilia; ſed omnes motus eãdem menſurã, nimirum tempore, mẽſurantur: ergo omnes motus cõparari poſſunt. Iterum, omnia quæ cõmunicãt in eadem materia ſũt cõparabilia; ſed omnes motus cõmunicãt in eadem materia, nempe mobili: ergo omnes motus cõparari poſſũt. Deinceps, velocitas & tarditas ſũt proprietates motus: ergo in eis cõparari poſſũt ſpecies; nã quicquid cadit in genꝰ cadit in ſpeciẽ; vt docet Phũs. 2. Topic. Inſuper, cõparatio eſt mutua duarũ rerũ in aliquo. 3. collatio ſecundũ par aut impar, æquale vel inæquale; ſed omnes motꝰ ſũt pares aut impares, æquales vel inæquales: ergo õnes motus comparari poſſunt. Porro calfactio in aëre, et frigefactio in aqua aquæ velociter imprimi poſſunt: ergo in diverſis ſpeciebus fieri poteſt comparatio. Quid multis? tantum denig; ſpacij in decretione plãtarum cõſumitur, quãtũ in accretione: æqualis ergo eſt verum creſcentium et decreſcentiũ cõparatio. Omitto multa, & relinquo omnia docto lectoris iudicio vt quã velit partem in hãc quæſtione defendat. Accedo ad vltimã, quæ eſt An proportio ſeu comparatio velocitatis & tarditatis, tantùm à potentia activa ſubiecti ſimat?* Ariſtoteles de cõparatione motus in vtrãque partẽ diſputat. text. 21.

Cap 3. Comparatio quid.

Argu-

Argumenta contra tertiam Quæſtionem.

Tex. 53. Li. de Cœlo tex. 85.

Opp. *Ariſtoteles gravitatem & levitatem tarditatis & velocitatis cauſas aſſignat. 3. Phyſic. non ergo videtur eſſe ſola potentia activa vtriuſq;. Præterea, quicquid eſt cauſa cauſæ idipſum eſt cauſa cauſati vt aiunt; ſed forma eſt cauſa potentiæ activæ: ergo forma eſt cauſa huius proportionis de qua nunc agimus. Inſuper mediy raritas & denſitas velocitatem & tarditatem ſignunt: non eſt ergo ſola potentia ſubiecti cauſa. Deinceps finis (vt ait Philoſophus in Ethicis) eſt cauſa prima movendi: non ergo eſt ſola cauſa ipſa potentia rei. Poſtremò, non video quomodo potentia rei ſit cauſa omnino; nam re adhuc in motu poſitâ potentia non eſt omnino: quippe ſi ſit, aut erit potentia materia & ſic erit paſſiva, aut erit potentia formæ quæ dum res eſt in motu nõ exiſtit; at eius quod non eſt potentia nulla in rerum natura eminet, aut eminere poteſt.*

Finis cauſa prima movẽdi, & primũ in intentione.

Potentia duplex.

Reſp. *Gravitas & levitas ſunt cauſa externa non interna velocitatis & tarditatis in motione rerum. De forma dico id ipſum quod antea, nimirum eſſe cauſam remotam nõ primam. Ad tertium argumentũ de raritate et denſitate mediy, reſpondeo eſſe inſtrumentarias cauſas externas, non cauſas per ſe. De quarto argumento ſic cenſeo, finalem cauſam eſſe motricem rerum mobilium, ſed remotiſſimam. Poſtremò, ſi non videas quomodo potentia ſit cauſa, hoc vnum diſce, eandem nec à materia ſola, nec ſolùm à forma, ſed à toto compoſito, vel potiùs ab ipſa natura vt eſt principium internum motus fluere. Sic nõ materia nec formæ potentia tantùm, ſed potentia mobilis omnino dicitur, qua materia (vt ita dicam) plumbeis ponderibus depreſſa tarditatem; formæ autem pennis alata velocitatem parit. At quomodo ſola cauſa iſtorum haberi poteſt, fortaſſe dices? ſola (inquam) interna & proxima in re qualibet movendâ dicitur, reliquæ autem cauſæ remotæ exiſtunt & adventitiæ. Valdè latens & occulta eſt hæc vis movendi quæ in re omni ineſt. Agnoſco eſſe, & (ſi me audias) hinc iuſtam occaſionem habes admirandi primam cauſam, quæ omni rei imobili præſens eſt, ſedet q; ad gubernacula mundi, flectens reflectens, volvens revolvens omnia. Hæc ſola cauſa hanc potentiam activam dedit, datãq; ſingulis iuſtè & potenter diſtribuit, prout natura cuiuſq; rei capax & compos motionis exiſtit.*

Gravitas & levitas cauſæ externæ.

Forma cauſa remota.

Raritas & dẽſitas medii inſtrumentariæ cauſæ velo. & tard.

Potẽtia fluit à toto cõpoſito

Potẽtia ſola interna & proxima cauſa velo. & tar.

Prima cauſa præſens omni mobili.

CAP

CAP. 5.

Vtrum auctâ vel diminutâ potentiâ movẽtis, eâdem proportione motus res celerior aut tardior fiat?

SCALA philoſophiæ in centro fixa erecta iã in cœlum eſt, & per viſibiles illius gradus ad inviſibiles motores primamque cauſam motricẽ ſcandas. Liceat mihi (quod rariùs in hoc opere rogatus fecerim) vnum è ſacris ſolum adferre. *Inviſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt conſpiciuntur: ſempiterna quoq; eius vis & divinitas.* Quid addã? id certè quod beatiſſimus Apoſtolus addit. Si per externa hęc mũdi opera ſpecies divinę maieſtatis cernãtur, omnes & ſinguli inexcuſabiles ſimus neceſſe eſt, qui Deũ in ſpeculo naturę intuentes vitulos iſtius mundi adoremus. Sed omiſſis verbis ad præſẽs negotium venio. Satis, iam ſatis de cauſa, de neceſſitate, eſſentiâ, exiſtentiâ, ordinẽ, ſubiecto, terminis, proprietatibus, menſurâ & comparatione iſtius motus diſputavit Philoſophus: nunc verò aſcendens ad primum gradum ſcalæ attonitus obſtupeſcit. Tãtam enim ſuper ſcalã maieſtatem cernit, vt potiùs ſilentio quàm eloquio eãdem deſcribendam putet. Sed vt loquatur de ea aliquid, in hoc capite viam quaſi attruit, ſeptemque leges ſeu regulas de potentia moventium tradit. Rom. 1.

Septẽ leges de potentia moventium. 1

Prima eſt, *ſi virtus ſeu potentia moventis mobile aliquod maius certo & definito tempore moveat, eadẽ virtus vel æqualis dimidium ipſius mobilis in mediâ proportione temporis permovebit.* Attende (ſtudioſe lector) non poſſe Ariſt. hoc loco intelligi niſi præconceptum hoc intelligas, *eum de proportione virtutum moventium reſpectu mobilium agere.* Propono ergo tria conſiderationi tuæ, potentiâ moventis, impotentiam mobilis, reſiſtentiam medij deferentis. In potẽtia moventis proportio maior, minor, aut æqualis ſpectanda eſt; vnde comparatione moventis, mobilis & medij in tempore æquali aut inęquali naſcitur. Senſus ergo generalis iſtarum regularum eſt, quòd à proportione maioris inæqualitatis actio in paſſum fiat: at à proportione æqualitatis, nec non minoris inæqualitatis actio non fiat. Ratio eſt, quoniam movens non poteſt agere in paſſum quod movetur, niſi virtute ſuperet patientis impotentiam, & reſiſtentiam medij; quia id quod eſt minoris virtutis & efficacię nõ poteſt agere

Tria proponũtur conſiderationi lectoris.

In omni motu agens virtute ſuperat patientis impotentiam,

Actio non nisi à vincẽte. Aristoteles de Motu animalium.

agere in id quod est majoris resistentiæ. Contingit ergo mobile velociùs aut tardiùs moveri juxta proportionem virtutis motricis, resistentiam mobilis & medij superantis. Sed quoniam multiplex & varia est ista velocitatis & tarditatis in motu respectu moventis comparatio, regulæ assignantur, de quarum prima jam diximus.

2 Secunda est, *si virtus aliqua moventis incitet aliquid mobile per aliquod spaciũ in æquali tempore, eandẽ virtutẽ vel æqualẽ dimidiũ illius mobilis posse movere per idem spaciũ sequentis proximè & immediatè temporis.* Vi enim agentis non imminutâ, subjecto & medio similiter affectis, idẽ effectus proportionis in motu sequentis ac præcedentis partis dimidię sequitur. Exempli causâ sit M. Milo currens, sit B. humeris injectũ onus (scilicet bos vel columna Herculis) sit S. stadiũ quod decurrit onustus Milo, sit T. tempus in quo hunc cursũ stadiumq; cõficit, sit deniq; P. potẽtia Milonis eadem & æqualis quâ præditus hoc pondus subit: his positis, si virtus Milonis non deficiens integrũ bovẽ vel colũnã Herculis per dimidiũ stadiũ vnius horę dimidiâ parte ferat, eadẽ virtus nõ languens idem onus (nõ gravius) per alterũ dimidiũ stadij & horę, nõ longiùs, ex proportione movere potest, vt prima & tertia regulæ rectissimè docent. Quod si hoc verũ sit, quod est verissimũ, quid obstat quo minùs coucludã, dimidã partẽ bovis aut columnæ æqualiter divisam in minori proportione medij aut temporis posse deportari?

3 Sed pergam; tertia regula *in mobili & movente æqualitatem temporis*,
4 quarta *æqualitatem moventis*, quinta *multiplicem proportionẽ mobilis*,
5 sexta *inæqualitatem vtriusq;*, vltima *omnium* (scilicet moventis, mobilis, spacij & temporis) *comparationem respicit*. Ordo Aristotelis in textu perspicuus, sensus obscurus, vsus maximus, si attendas. Nam etsi de motu locali solùm hæc theoremata tradantur, accommodari tamen possunt omnibus & singulis generibus mutationis, in quibus imperium & potentia moventis, rei mobilis (vt ita dicam) ad nutum movẽtis obsequium & obedientia, resistentia medij, mensura motus, existentia temporis considerari debent. Si virtus moventis sit actu infinita, Deus est illud movens quod movere & mutare potest omnia, moveri autem & mutari non potest: si verò sit virtus moventis finita, eadem est vel externa vel interna; externa, vt potentia intelligentiarum moventium sphæras & globos mundi, vel (si placet) potentia dæmonum moventium homines ad bonum vel malum; interna, vt vis quælibet activa naturalis cuilibet rei naturali insita, non aliter sequens formam quàm rosa solis solem. Si hîc quæras, an omnem hîc motricem causam intelligat Philosophus? Omnem dico; excipit nullam. Quid an primam? Omnem, iterum dico, excipit nullam.

6 Theoremata in hoc cap. proposita singulis mutationis generibus possunt accõmodari.

Virtus movẽtis finita infinita.

Virtus primi motoris actu infinita vel finita, eaq; Externa vel Interna.

Quid

Quid philosopho cum prima causa? totus octavus liber iam demõstrabit tibi. Nã postquã naturæ passibus singulos gradꝰ scalę cœlestis attigerit (in quibus mota & moventia, agentia & patiẽtia invenit) necesse est vt tandẽ ad primũ movẽs (in quo omnia sunt & moventur) ascenderet: ad primum (inquam) movens, quod omnibus & singulis naturę effectis movendi potentiam dedit. Revertere (inquis) ad inferiores potentias, vireſque naturales rerum, doce in illis id quod Arist. hoc loco docet. Docebo: animadverte igitur in primis non esse omnino motum nisi virtus moventis potẽtiam mobilis & resistentiam medij impedientis superet. Nota etiam quòd ita motus sequatur potentiam motoris, vt effectus suam causam sequitur; velocitas tamen non ita potentiæ huic adęquatur vt eadem semper v. triusque habeatur proportio: non est enim necesse vt mobile duplo velociùs aut tardiùs moveatur, si potẽtia moventis externi sit duplo aut intẽtior aut remissior; quippe tale movens est agens & velocitatis seu tarditatis legibus non alligatur. Cæterùm si potentia moventis naturalis & interni cum internâ potentiâ mobilis medijque resistentiâ & appetentiâ finis conferatur: quò potentior virtus est eò velocior motus, & quò remissior illa, eò hic imbecillior dicitur. Ratio est, quoniam motus potentiam moventis vt effectus suam causã proximam sequitur; at inter causam motus & motum debet esse proportio: si ergo causa augeatur aut diminuatur motus intensior aut remissior reddetur. Similis est ratio velocitatis & tarditatis, quoad resistentiam medij, quæ cæteris partibus causa quoque est cur aliquando velociùs aliquando tardiùs mobile incitetur. Quanto enim maior aut minor est proportio potentiæ in subiecto, & resistentiæ in medio, tantò maior aut minor est proportio velocitatis in motione. Regulæ quæ hic traduntur sunt quasi oracula tenebris sepulta apud Philosophum, exemplis opus est vt aperiantur. Esto, breviter percurram. Primæ igitur regulæ sit hoc exemplum, si quis decem libras vnâ horâ per vnum stadium ferre possit, rectè quinque libras eâdem horâ per duo stadia feret. Exemplum regulæ secũdæ sic vrget, aliquis potest horę spacio 60. libras per milliare humeris portare, ergo dimidiâ horâ per idem milliare libras 30. ferre potest. Tertiæ regulæ exemplum sic concludit; aliquis talentum ferre potest vnâ horâ per stadium, is ergo idem talentum ferre potest dimidiâ horâ per dimidium stadium. Hactenus ergo dictum sit de regulis precedentibus nunc de regulis & exemplis quę sequũtur pauciſſima attexam.

Primum movens potentiã movẽdi omnibus tribuit.

Omnis motus à fortiori.

Motus sequitur potentiã vt effectus causam.

Movẽs agẽs.

Resistẽtia medii nonnũquã causa velocitatis aut tarditatis

Regulæ hic traditę oracula tenebris sepulta, exẽpla igitur proponuntur.

Quarta ergo regula hæc est; *si virtus aliqua moveat aliquod mobile*

bile per aliquod ſpacium in certo & definito tempore, neceſſariò ſequitur eandem virtutem æqualiter diviſam movere poſſe dimidium mobile in eodem tempore per æquale ſpacium. Vt ſi virtus movens duodecim vim habeat vt ferat pondus mobile octo librarũ vnâ horâ per milliare: tunc movens 6. virtutum vim habens movebit pondus quatuor librarum eodem tempore per idem milliare: qualis enim eſt proportio 12. ad 6. eadem eſt proportio 8. ad quatuor, ſi reciprocã comparationem moventis reiq; mobilis conſideres.

Quintum theorema eſt, Si movens aliquod rem aliquam ponderoſam moveat certo tempore per ſpacium non incertum, ſequitur idem numero movens (non auctum viribus) duplo maius haud poſſe eodem tempore & ſpacio movere. Exempli cauſâ, teſtudo vnum tectum ſecum fert, at ſi non augeantur vires duas domunculas ferre nõ poteſt. Regula ſexta eſt, Si virtus moveat mobile aliquo tempore per definitum ſpacium, non eſt neceſſe vt dimidium movens partibus viribuſque diviſum idipſum moveat. Nam aliter ſi centum homines moveant navem per centum milliaria in centum horis, ſequeretur centeſimum hominem trahere poſſe navem eodem tempore per centeſimam ſpacij partem, nempe per vnum milliare, quod quàm abſurdum ſit concedere nemo eſt qui non videat. Is quoque videat Zenonis ſophiſma in textu non tenere, quo conatus eſt docere, idcirco vnum granum milij in terram cadens ſonum edere, quia infinitus numerus granorum effuſorum ſtrepitum in aere efficit.

Poſtrema regula eſt, Si vna virtus hoc mobile huius vel illius ponderis movere poſſit, aliaque virtus æqualis adiecta ſit, neceſſe eſt vt hæ duæ virtutes vnitæ compoſitum ex vtroq; pondere moveant: virtus enim vnita fortior, & ſi æqualiter vnita ſit, parem rationem proportionis in rem ſubiectam habet. Quid? an hæc theoremata fuſiùs à te tractata ſolùm in motu locali veritatem vſumque habent? Minimè, nam in omnibus generibus motus eadem fieri poteſt comparatio, ſi quatuor illa diligenter conſideres, de quibus in principio huius capitis diximus. Primum eſt id quod movet, alterum id quod movetur, tertium id ſpacium in quo fit motus, poſtremum id tempus in quo motus perficitur. Res aperta eſt in alteratione; exempli cauſâ in calefactione aëris ignis potentia movens eſt validiſſima, idcirco maximum aëris ſpacium breviſsimo tempore calefacit: nobiliſſima eſt virtus ſolis, ideoq; ferè in inſtanti totum aëris globum illuſtrat ſimul: vis movens animæ divina eſt, mirâ ergo celeritate ſpiritus ſuos animales (tanquam velociſsimos nuncios) in omnes partes & regiones corporis tranſmittit: Dei potentia movens infinita eſt (impie Diagora)

phyſ. 8.

agora) cur ergo negas omnia poſſe movere Deum? Sed nunc audies plura de Deo, vt ſi non credas eſſe Deum philoſophia doceat, perſuadeat ratio, convincat natura, experientia demonſtret. Verùm ſi hæc non moveant, movebit certè illius potentia qui primus motor dicitur, movebunt etiam omnes omnium moventium virtutes, movebunt dęmonum flagella, flammæ, tormenta, omnia: indignus enim luce, indignus cœlo, indignus Deo eſt, quem lucis, cœli, Deiq; potentia movere non poteſt.

Diſtinctio quæſtionis.

An auctâ vel imminutâ potentiâ moventis, motus eâdem proportione celerior aut ſegnior fiat?

- Potentia motrix, ſeu virtus moventis in textu nominata eſt vel
  - Metaphyſica, eademq; aut
    - Infinita, ſimplex, & eſſentialis, vt *Deus* qui primus motor, vel prima cauſa movens dicitur.
    - Finita, eadęque aut
      1. Aſſiſtens, vt *intelligentia*: quę orbi aſſiſtendo præeſt.
      2. Inhærens, vt *anima humana*: quę in homine veluti ad puppim ſeder, navemq; corporis ad nutum & imperium ſuum movet.
  - Phyſica, & hęc quoq; duplex eſt,
    - Externa, eademque vel
      1. Simpliciter & abſolutè, vt *medij potentia* quæ vim habet movẽdi: & tamen eſt ſimpliciter extra rem quam movet, vt *potẽtia aquæ* quæ vehit navẽ, *potentia aeris* quę movet avem.
      2. Comparatè: vt *potentia accidentis* quę vna cum accidente inhęret in re mota, vt vis *gravitatis* & *levitatis* in igne & terra.
    - Interna, eadęque etiam aut
      1. Abſoluta, vt forma cuiuſq; rei, quæ prima & remota cauſa motus in re qualibet dicitur.
      2. Reſpectiva, vt nempe virtus illa de qua hic à Philoſopho præcipuè agitur: & hâc auctâ aut diminutâ neceſſe eſt vt motus rei celerior aut tardior fiat, vt argumentis, regulis, exemplis abundè in explanationę textus demonſtratur.

Con-

Contra expositionem hujus quæstionis.

Interpretis officium quid.

Opp. *Interpretis est multiplicia distinguere, definire obscura, dividere incerta, vera demonstrare; tu verò in hoc capite id muneris non præstas; anceps enim videris vacillare, nullamque partem defendis certam, quippe nunc ad potentiam moventis, nunc ad essentiam mobilis, nunc ad resistentiam medij, nunc ad appetentiam subiecti, nunc ad hanc, nunc ad illam causam velocitatis & tarditatis nos refers, definis nihil, concludis nihil. Præterea, multas moventium regulas & leges hic infers, in quibus tanta est confusio quanta non est in vlla parte interpretationis tuæ: philosophare igitur vt vsum istorum cernam.*

Resp. *Interpretis quidem est hæc omnia & singula præstare quæ requiris, & ijsdem pro viribus in hoc opere non defui. Multiplicem potentiam in suas partes distinxi, definivi obscuram, divisi incertam, regulis & exemplis demonstravi. Anceps non sum, fixam vnamque partem defendo, multas equidem causas celeritatis & tarditatis assignavi, sed ad vnam primariam, nempe potentiam internam moventis lectorem refero. Confusio non est si attendas; philosophatus sum, & vsus eorum quæ dixi studioso lectori facilè apparebit.*

Contra quæstionem propositam.

Ca. de qualit.

Opp. *Nulla potentia naturalis augeri aut minui potest: ergo frustra proponitur hæc quæstio. An auctâ vel imminutâ potentiâ moventis motus celerior aut tardior fiat? Antecedens probatur, quia omnis potentia naturalis est in secunda specie qualitatis, quæ intendi aut remitti non potest; potentia enim nec contrarium, nec gradum intentionis habet.*

Potentia multiplex.

Resp. *Multiplex distinctio huius nominis modo adhibita totam hanc litem & controversiam dissoluit. Est enim potentia interna vel externa: illa totius essentiæ vel formæ solius dicitur, hæc (nempe externa) aut infinita est, vt Deus in quo esse & posse idem sunt: aut finita, eademque assistens vt virtus intelligentiæ, vel inhærens vt virtus animæ: eademque vel prima, quæ eadem inchoatè habetur cum anima, vel secunda, quæ est affectio in secunda specie qualitatis. His præhabitis ad argumentum respondeo, naturalem potentiam*

Potentia naturalis potest considerari dupliciter.

considerari posse duobus modis, vel in propria & simplici essentia sua, & sic nec intenditur nec remittitur, vel in composita existentia, quatenus activa vel passiva dicitur, & sic augeri diminuique potest. Exempli causâ vegetior est vis & potentia crescendi in planta, si ver primum in Ariete quàm secundum in Libra spectes. Non opus est pluribus exemplis; potentior (vt ita dicam) puer est infante, adolescens potentior puero, vir adolescente, post quam ætatem hæc potentia decrescit, donec imbecillitas aut impotentia fiat. Similis est ratio omnium externorum sensuum qui in flore ætatis acutiores existunt: in

pra-

præcipitio autem vitæ languent. Dico igitur potentiam nec habere contrariũ, nec gradum magis & minus intenſivè (vt aiunt) in ſe: extenſivè autem & per accidens habere poſſe.

Potentia nõ ſuſcipit contrarium aut gradus magis & minus intẽ ſiue ſed extẽ ſiue.

Opp. *Si proportio velocitatis & tarditatis ſolam potentiam moventis ſequatur, quid opus eſt gravitate, aut levitate aliiſq; eiuſdem cauſis, ſcilicet reſiſtentia medij & appetentiâ finis, quæ non minus videntur proportionem efficere, quam potentia moventis?*

Reſp. *Proportio velocitatis & tarditatis ſequitur potentiam vt primariã cauſam, non autem vt ſolam cauſam ſui: aliæ enim ſunt cauſæ fortaſſe non per ſe, adiuvantes vt inſtrumenta, non efficientes vt principia motus.*

Potentia primaria non ſola cauſa velocitatis & tarditatis.

Opp. *Potentiâ diminutâ res ſepe moveri non poteſt omnino: ergo proportio velocitatis & tarditatis in motu à potẽtia moventis nõ dependet. Antecedẽs probatur exemplo in textu, nam ſi potentia auctæ centum hominum poſſit navem trahere; eadem potentia diminuta ad vnius hominis vim & virtutẽ, non poteſt omnino navem movere; auctam ergo & diminutam potentiam moventis, non ſequitur proportio motionis.*

Reſp. *Potentiam auctam aut diminutam movẽtis (vt inquit Philoſophus) ſequitur proportio motionis; ſed per diminutam potentiam nõ intelligit ſublatã penitus virtutem, vt nulla omnino habeatur inter movens et mobile proportio. In hoc ergo ſophiſmate & paralogiſmo nos fallis, cùm impotentiam potẽtiæ nomine appelles. Nam vt non ſequitur; modius granorum effuſus ſonum in aëre facit, ergo vnum granum ſonorum aerem reddit: ita non rectè concluditur, ſi dicas centum homines poſſe in vna hora per milliare navem ingentem trahere, ergo vnus homo in centum horarum ſpacio poteſt eandem navem tam longè trahere & movere.*

Opp. *Multa moventia ſunt libera & alterius generis à mobili, quod cõparationem negat: non eſt ergo neceſſitas proportionis inter potentiam moventis & mobilis. Præterea, cùm libera & ſoluta moventia aſſiſtant potius quàm inhæreant, non video rationem proportionis, quoniam ad proportionem & comparationem requiritur agentis & patientis communicatio ſocietaſq; in materia. Poſtremò, nulla inter liberè movens & mobile eſſe poteſt proportio, quoniam proportio ſolùm eſt inter illa quæ habent quantitatem: at liberè agentia & omni materia, & omni etiam quantitate vacant: ergo inter hæc & illa non eſt proportio. Nihil addo de conſtanti ſtatu ſpiritualis ſubſtantiæ omniumque virtutum & facultatum in ea, quæ nec mutationi ſubiiciuntur nec vnquam deficiunt. Quod ſi verum ſit, rectè hoc loco non defendis diminui poſſe moventis potentiam.*

Reſp. *Sunt quidem multa moventia libera, vt dæmones intelligentiæ, animæ; ſunt etiam alterius nonnunquam generis à re mota: ratio tamen hæc tua non ſequitur, ſi neceſſitatem movendi illis à prima cauſa impoſitam*

ſitam conſideres. Primi enim motoris trutina librata eſt cuiuſq; ſpiritus potẽtia, vt ſit inter illam & mobile quod volvit certiſſima proportio. At dices inter res alterius generis non eſſe comparationem vt in priore capite docuit Phũs, nam ad comparationem requiritur vnitas ſpeciei; ſi verò non ſit comparatio, non poteſt eſſe proportio, quia proportio eſt quadam comparationis ſpecies. Reſpondeo comparationem illic ſtrictiſſimè intelligi. Hoc etiam addo, per vnitatem ſpecici Ariſt. nõ inſinuare rem vnam ſpecificam in ſubſtantia, ſed rerũ diverſarum vnionem in ſpecie, qualis eſt comparatio nivis & cygni in candore. Ludis in ſecundo argumento, parteſq; ſophiſtæ agis; tranſis enim à rebus ad voces, & ad idem non diſputas. Dico igitur requiri inter phyſicè agentia & patientia communicationem in eadem materia: ſed libere agentia non ſunt ſemper phyſica, niſi inhæreant vt formæ. Idipſum reſpondeo ad tertium argumentum, in quo requiris quantitatem: nego enim quantitatem inhærentem ſpiritui moventis; eſt tamen proportio reſpectu primi motoris, qui definitã hãc potentiam in comparatione ad ſubiectum mobile in prima creatione dedit. Quod addis de ſtatu & ſcientia ſpirituum certa libenter concedo, defendo tamẽ intelligentias maiores aut minores vires poſſe ſuſcipere, vt ſecundùm magis & minùs ad primam accedunt cauſam, vnde & eſſentiam & influentiam habent. Quemadmodum ergo ſtellæ quò vicinores ſint Soli eò maiorem lucem & ſplendorem participant, vt in Heſpere & Veſpere conſtat: ita ſpiritus, omniaq; moventia quo propinquiora ſint primæ cauſæ ſeu motori, id eſt Deo, eò potentiùs res movent, vt in cœleſtium ſpherarum ordine & motu liquidò appareat. Spheram (ſtudioſe lector) vnuſquiſq; noſtrùm movendam circa mundi medium & centrum habet: circa mundi medium & centrum dico, vt potentiâ moventis auctâ, terreum hoc mobile ad cœlum tandem primumq; motorem rapiatur. O quam multis hodiè relicto motu in centro otioſè vivunt? aut ſi laborent in eo, effodiunt opes, voluptates, honores, aliaſq; illecebras & irritamenta malorum. Non eſt hic terræ orbicus motus, non eſt perfectus, vũ eſt (vt aiunt) ſimplex & regularis. Rotæ quas vidit Ezechiel plenæ fuerunt oculis,
Cap. 1. ver. 18. id eſt ſcientiâ & providentiâ Dei, adcircoq; motis animalibus à terra fuerunt elevatæ. Sphæræ noſtræ carẽt oculis, carent ſcientia & providentia Dei; motis ergo nobis non ſunt à terra elevatæ, ſed nos cum illis terræ affixi cœlum vix intuemur, cœliq; motore aut non cognito aut contempto terræ pondere preſſi in Orcum ruimus. Sed Spiritus immẽſe qui moves cœlum, hanc ſphęrulã, id eſt animulam meã peccatricem move; tu enim es omnium rotarum ſpiritus, ſi me trahas ſequar, ſi moveas obtemperabo.

Finis libri ſeptimi Phyſicorum.

CAP. 1.

Verum de Deo motuq; primo Philosophi demonstratio repugnet sacris literis? Huic quæstioni annexum est dubium, An motus sit perpetuus?

QVid conaris Philosophe? quid in hoc vltimo libro Physicorum contendis de Deo agere? Quāvis sis Arist. & Philosophorū princeps, (si me audias) manum de tabula, aut saltem non vnum diem, vnum mensem vel annū, sed infinita sæcula ad deliberandū pete; mēs enim clausa corpore infinitum cœli numen non apprehendit. Ingenium Philosophi in mobile cœlum desinit; at quis, aut quid sit primus motor extra cœlū penitus ignorat. Vides hic (Stagirita acutissime) Euripum cujus fluxum & refluxum nescis. Si dicas & facias quod te olim dixisse & fecisse ferunt, rectè dictum & factū puta. Cur stas attonitus? dic mecum (quæso) O Deus non possum capere te, tu capias me: Christianus sum & addam, beatus est quem Christus Deus capit.

Difficile est etiam summis philosophis, quid Deus sit, inquirere. Cicc. lib 1. de Nat. deorum.

Iust. Mart. in parænesi ad Græcos. Nazian. Orat. 1. contra Iulian. D. Augu. Dulciloquio lib. 1. cap. 1.

Da veniam (studiose lector) non digrediar. Agit Philosophus de Deo primo motore primoq; authore omnium, agit quidem opportunè. Attentiùs quæso animadverte quantum lumen in indagine rerū divinarum ipsa natura præbeat, si à singulis ad vniversa, à compositis ad simplicia, ab effectis ad principia, à caducis ad æterna, ab humanis ad divina velis procedere. Rotas & globos inferioris mundi & æthereæ regionis volvisti mecū, pervenisti nunc ad primum mobile; quid vltra? Mobilium causas, species, ordines, motiones, proprietates, affectiones & fines observasti; quid vltra? moventium diversa genera, officia, loca, subjecta & imperia ferè nōtasti; quid vltra? eorū mirabiles virtutes, sedes, potentias, actiones & influentias divinas adumbratas vtcunq; vidisti, quid vltra? Quid vltra quæris? Est certè aliquid vltra, Ens entium, principium omnium simplex, æternum, infinitum, immensum,

Quid in hoc l. Aristot. agat.

Modus, quo modo primū motorem investigat.

In 3. prioribus libris de Cœl. & 1. secundo que li. de Met.

mensum, vnum. Quid vltra? nihil, nam in hoc sunt omnia; imò in hoc sunt omnia quæ subsistunt vnum. Hoc enim (vt loquar cum Aristotele) est causa causarum, motor cœli, author boni, effector mundi, rector animi, diuinissima essentia, maiestas æterna, incommutabilis vita, fœlicitas summa, Idea beatissima; sapientissimus vbique & sẽper subsistẽs Deus; Quid vltra; Quid vltra adhuc quæris? nihil certè, nisi vt hoc vnum cœli terræq; principium colas, diligas, admireris. Quid si non? Impiè Diagora, quid si non, queris? Lumine naturę & philosophiæ cognoscis Deum, & vt Deum non colis? non diligis? non admiraris? obscuratum est insipiens cor tuum, & cùm sapiens videri cupias stultus factus es. Nam cum stulto in corde tuo loqueris, *non est Deus*. O tempora si hæc verba istam ætatem vulnerent! O mores si legentiam conscientias vrant! Sed

L. de Mundo. Meta. l 12. tc. 39. 52. 65.

Cicer. l 3, de Natu. deorũ.

Ro. 1. 21 psal. 13. 1. & 53. 1.

Nunquam sera est ad bonos mores via.

Deus est, si non credas iterum dico, Deus est: si adhuc non credas, sacra vt credas iubent; si non credas sacris, volumina naturæ, cœlum, sidera, centrum, elementa suadent; si hæc non vrgeant, ratio & sẽsus mouent; si ista non moveant reprobus es, odium Dei es, & quoniam vivus nõ credis, mortuus profectò scies & senties. *Quem enim amor Dei non movet, horror conscientiæ vulnerabit.*

Ro. 1. 20. Act. 14. 17.

Huis. l. argumentum.

Quorsum hæc, fortasse dices? certè vt huius excellentis libri (diviniore Aristotelis ingenio conscripti) vmbram ex fronte & præfatione intelligas. Nam licèt in eo nunc de motus, nunc de essentia mobilis disputet; eò tamen præcipuè contendit, vt vnũ primũ in eo motorẽ esse demonstret, eundẽque solũ vt sũmũ bonum omnium, quęrẽdum, amplectendũ, honorandum concludat. Et quoniã ordine naturæ de prima causã agens non potest à definitione eiusdem procedere (*Principia enim & prima non definiuntur*) à comparatione effectus cũ causa hoc modo incipit. Vnus est primus motus: ergo vnus est primus motor: Primus motus est simplex & ęternus: ergo multò magis simplex & æternus est primus motor. Motus primus est actu velocissim?: cogitatione ergo velocior est primus motor. Est primus motus in virtute potẽtior reliquis (quippe nihil cœli motũ impedit) subsistit ergo primus motor potẽtissimus. Motus primus est insitus & cõnaturalis cœlo: nullũ ergo accidens est in Deo. Primũ mobile nullo loco cõtinetur: Deus ergo vbiq. est, et nulli loco aut tempori alligatur. Gnomõ seu index hic est futuræ disputationis sparsim in hoc libro habitæ.

Phy. 8. l. 45. 47

Phy. 8. l. tc. 48. l. 2. de cœ. t. 29

Dubium.

Sed hìc emergit scrupulus nõ parvi momenti de ordine quo vtitur Phũs in demõstrãdo Deo. Facilè resolvetur hoc dubiũ, si in omni naturę effectu & opere hęc tria cõsideres, materiã, formã, actionem:

In

In materia imperfectio, in forma perfectio, in actione causæ efficiẽtis ordo & subordinatio cernitur. Quid perficit materiam? Deus: formam quid aliud inducit nisi Deus? Quid vtramque movet, iungit & conservat? Nihil certè nisi Deus. Quid multis? Omne creatum ens est (vt ait D. Thomas) ex nihilo & ab alio: vt ens est designat perfectionem, & sic in eo agnoscimus Deum viâ (vt aiunt) eminẽtiæ, dum quicquid in rebus eminet perfectum, Deo attribuimus; ex ẽplicausâ vitã, sapientiã, bonitatẽ. *Ex nihilo* simpliciter vt Theologi, *ex nihilo* cõparatè vt philosophi volũt, id est ex materia prima quæ in rebus designat defectionẽ, quã dũ à divina essẽtia penitus removemus, ad notitiam Dei viâ (vt aiunt) negationis accedimus; omnem enim defectum à Deo tollimus. *Ab alio* notat causarũ efficiẽtiũ & moventium ordinem, per quẽ etiã ex efficientia Deũ cognoscimꝰ viâ (vt aiunt) causalitatis; non quòd per causas Deum quæramus (prima enim causa non habet causam) sed quòd ordine causarum moventium perspecto, necesse sit tandem vt ad primam causam motricem omnium veniamus. Si nunc quæras quonam istorum modorũ vtatur Philosophus in hoc libro, vt demonstret Deum esse; respõdeo omni illum vti modo. Nã per viam eminentię ostendit Deũ esse, cùm ei omnia excelsa, perfecta, divina & æterna attribuat: per viam negationis, cùm accidentia omnia q; caduca, mortalia & imperfecta in illo neget: per viam causalitatis (vt loquuntur veteres) cùm in scala naturę & moventium ordine necessariò ad primum motorem causamq; causarũ veniat. Est (inquit) Deus incõmutabilis, essẽtia simplex, infinita, immensa, æterna; sẽper, indivisibiliter & vbiq; subsistẽs; ecce eminẽtiã. Nõ est in Deo vlla materia, nõ est vlla affectio, nõ est vlla mutatio, nõ est vlla labes aut imperfectio; ecce negationẽ. Est prima causa, est causa causarũ, est causa effectrix & omniũ motrix, est finalis causa & cõservatrix entiũ, est causa transcẽdẽs, ipsũq; summũ essentiale bonum (si liceat mihi cum veteribus loqui) ecce causalitatem.

Modi tres quibus Deum agnoscimus, & Aristoteles in eo demõstrãdo vtitur.

Media ad Deum demõstrãdum quot.

Si media istarũ demõstrationũ requiras, infinita sũt & in hoc libro, & in libris Metaphysicorũ; volumẽ scriberẽ si eorũ pauca recenserẽ. Quot quot nãq, sũt entia, tot sũt media & instrumẽta demõstrãdi Deũ. Atomus probat, musca probat, infima, media, sũma probãt, omnia probãt: in omnibꝰ enim essẽtia, sciẽtia, providẽtia divina lucet. Essẽtia sine qua nõ sũt, sciẽtia sine quâ nõ fiũt, providẽtia sine qua nõ benè sũt nec cõservãtur. Vide causarũ fatalẽ nexũ, admirabilẽ mobiliũ situ, ineffabilẽ moventiũ ordinẽ, insignẽ ornatũ cœli, obstupẽdã fabricã, motionẽ & cõservationẽ mundi. Vide terrã pensilẽ in aëre, vide aquam fluxilẽ in terra, vide aërem, vide ignem, vide sub cœlo & in cœlo omnia

Dei essentia sciẽtia, & providentia in omnibus elucet.

Nulla res in qua nõ mirãdum aliquid conditum habeatur.

De partibus animalium. l. 1. c. 5.

nia, in omnib⁹ videbis magna mysteria, magna miracula; stupid⁹ es si adhuc dubites an sit Deus? si nō agnoscas impius, Atheus si nō colas.

Sed obiter sum ferè instituti meæ ignosce tamen (studiose lector) hunc fœlicem digressionis motum, præsertim cùm non multùm à re digrediar. Agit Philosophus de Deo, Interpres de Deo loquor, Atheus me cogūt plura quàm velim loqui, tacere non possū, cùm detur occasio loquar. Attamen si omnia loquar, me parùm aut nihil de re tāta locutum puta; satis est si cū Arist. luminibus naturę & philosophię convincam Deum esse, altior & sublimior philosophia est quę eū colendum probet. Hāc vmbrâ totius libri sequentis propositâ, ad primi capitis quæstionē venio. Sed anteq̄ eandē proponā, hūc syllogismū vt eiusdē sūmā & epitomē cōtexam. Mot⁹ æternus ęternū motorem ꝓbat, sed est motus ęternus: ergo est ęternus motor. Cōvertit etiā hūc syllogismū Phūs in textu hoc modo. Movēs ęternū motū sēpiternū docet, sed est movēs æternū (id est Deus) ergo est motus sēpiternus.

Capitis huius Epitome.

Nunc moveo quæstionem, *Vtrum de Deo motuq; perpetuo Philosophi hæc demonstratio repugnet sacris?* Iohannes Ludovicus Hauvenreuterus, doctissimus medicus & Philosophus nostrę ętatis, affirmat nō repugnare: aliud enim (inquit) est si dicas motū immediatè, simpliciter & omnino nec incepisse, nec desiturum; aliud si dicas eundem naturâ generatum non esse, nec vi naturę interiturum. Sed in his syllogismis, Aristoteles vim solam mobilis naturæ respicit, nō potentiā primi moventis, quā infinitā esse alicubi cōcedit. Quippe neq; hic neque in alio vllo loco suorū operū affirmat, motū respectu Dei aut principium habuisse, aut finem habiturum. Imò contrarium dicit, cùm agnoscat Deum esse primā causam motus, eumq; actu infinitū, liberrimūq; agens nullis causis omnino, nullis medijs, nullis instrumentis alligatū: sequitur ergo nō negasse Philosophū quin motus & mundus dicantur incepisse & interire posse si primā causam, negâsse autem si ipsam naturam causā secundam spectes. Vt ergo oraculum veritatis est, mundum ex nihilo, non in tempore sed in principio, omnipotentis verbo creatū esse, adeoq; nūc eodē verbo cōservatū, & tādē periturū: ita verū est naturę vi nō incepisse, nō desiturū, sed sēper fuisse esseq; futurū. Quippe natura nec fecit nec destruit motū: at Deo & faciēdi & destruēdi potētiā nō negat Phūs; imò vbiq; attribuit, cū Metaphysicū in omnia illū habere imperiū asserat. Incepit ergo motus, incepit mūdus, incepit tēpus nō refragāte Philosopho, si primam causā potētiāq; divinā cōsideres; nō incepit motus, nō incepit mūdus, nō incepit tēpus, si causā secūdā respicias; ea enim esset infesta & pernicios a sibi, si in se & sua effecta violētas manus vnquam inijceret.

In cōmpēdio librorum Phy lib. & cap. 2.

Motus habuit finem & principium secundū Aristotelē.

Mundum quo modo æternū dicat Phūs.

Gen. 1. & toto. Heb. 1. 3. Mac 24. 35.

L. de Mū. c. 7.

Mundus quo modo incepit quomodo nō incepit.

Quid

Quid moror? concedo cum Philosopho principiū habuisse tēpus; hoc ipsū etiā nego. Habuisse dico, sed à præstantiore & diviniore causa quā naturâ: nō habuisse dico secundū vim naturę, quæ (vt ratio & naturalis philosophia docēt) perpetuo motu & mutatione rerū æternitati studet: sēper ergo secundū naturā fuit motus, sēperq; erit; vnde cōcludo à voce loquētis veluti naturæ motorē sempiternum esse, id est Deum. Nam si secundum naturę vim motus sit æternus (vt iam probatur) & non sit motus nisi sit movens, sitque inter motum, movens & mobile relatio, æternitas motoris necessariò ex æternitate ipsius motus sequetur, nec non ex adverso æternitas motus ex æternitate motoris. His positis, constat non esse tantam & tam absurdam cōtradictionem apud Philosophum de æternitate motus & mundi, vt multi rem ad vivum non discutientes absurdè somniant.

Comprobatur Philosophi opinio de mūdi æternitate. De Ortu & interi. l. 2. c. 1 & t. 58. 59 & de Anima, 2. t. 34.

Cæterùm nōc venio ad probationē minoris propositionis in priori syllogismo, quæ hæc est: *Sed motus est sempiternus*. Nota quidē satis est hæc propositio ex ijs quę in superioribus de Naturâ libris explicata sunt, vbi docuimus naturæ vi dari nō posse primū gradum aut *mutatū esse* in motu; successio enim perpetua est, & indefessa vicissitudo rerū. Vt ergo nullum tempus vel esse vel cogitari potest absq; *Nūc*, quod est principium futuri, & præteriti finis: ita nullus motus vel esse vel cogitari potest, in quo non sit *mutatū esse*, quo illius partes copulātur. Et vt in tempore dari non potest vllâ vi & potentiâ naturæ primum instans generationis: ita in motu dari non potest eâdem potentiâ naturæ primum *mutatum esse*. Omnem siquidē motum alia antecessit rei mutatio; motus ergo naturâ genitus nunquam incepit; existens ergo perpetuus arguit Deum esse, eundemq; motorem sempiternum. Omitto ista & ad conversum syllogismum accedo, qui sic se habet. Si causa movens & res mobilis sint sēpiternæ, motus etiam erit sēpiternus; sed causa movens & res mobilis semper fuerunt: ergo motus etiā sempiternus erit. Maior istius ratiocinationis perspicua est, quia causa movens, res mobilis & motus (vt superiùs demonstratum est) proportione adæquantur. Minor constat, quia Deus æternus essentiâ & constitutione suâ, res mobilis potentiâ & successione perpetua dicitur; at nec movens nec mobile dicuntur sine motu; ergo si illa sint sempiterna, motus ipse sempiternus erit. Nam si movens & mobile æterna sint sine motu, aut semper movebant & movebantur, aut semper quiescebant: si semper movebāt & movebātur, motus fuit sempiternus; non autem sēper quiescebant, quia quies arguit motū pręcessisse; quippe quies est privatio & cessatio motus antecedētis. Sēper ergo movebāt & movebātur, & proinde motus sempiternus erat. Hoc pro-

Motus est æternus.

Phy. 6 l. t. 46.

Vt in tempore primum instans, ita in motu primum mutatum esse dari nō potest.

Phy. l. 4. t. 3.

probat Philosophus exemplis moventium physicè & metaphysicè, quorum illa semper movent eodem modo, vt ignis non calefacit nisi rei frigidæ admoveatur: hæc verò nonnunquam contrarijs motibus vtuntur, quia sunt moventia voluntaria, vt animæ separatæ, intelligentiæ, Deus. Adde argumentum à tempore cujus primũ instans non datur, quo concesso, motus (qui est mensura temporis) necessariò est perpetuus. Hæc omnia verissima esse fatentur omnes physiologi, qui accommodatè & congruenter ad naturam locuti sunt de æternitate motus. Imò ipse Empedocles, qui (vt est in textu) nunc moventia & mobilia quiescere, nunc movere & moveri somniavit, motum perpetuum hoc versu concludit esse:

Phys. li. 4.

Empedocles pro æternitate motus.

Hæc sic immota æternum volvuntur in orbem.

Idem Anaxagoras putavit, qui res omnes post infiniti temporis quietem à mente agitari, & in partes dividi cogitabat: quâ divisione & secretione specierum mundum genitum & ornatum fuisse tradidit. Phantasmata hæc sunt hominum; argumenta vera & solida sunt quę à Philosopho proponuntur: si hoc vnum observes, non esse Arist. tã à ratione, philosophiâ & religione alienum, vt Deo vllam necessitatem motionis imponat. Nam licèt vt physiologus doceat esse necessariam relationem inter movens & mobile; vt metaphysicus tamen ab omni relatione Deum liberum & immunem esse verè existimat. Quamvis ergo in physiologia hæc enthymemata rectè sequantur & cohęreant, *est motus sempiternus, ergo est motor sempiternus*; & iterum *est motor perpetuus, ergo est motus perpetuus*: in Metaphysica tamen scientia (quæ est Theologia veterum Philosophorum) hęc simpliciter non tenent. Nam Deus æternus fuit ante omnem motum, & potest esse sine motu; fecit enim tempus & motum. At dices Arist. in hoc toto libro sceleratissimè Deum motui astrinxisse. Falsò accusas Aristotelem; nam si motui illum astringat, cur etiam tempori non astringit? at vbiq; negat æternum tempore mensurari, imò disertissimis verbis negat Deum esse in tempore: eâdem ergo operâ negat eundem motui (qui tempore mensuratur) alligari.

Anaxagoras pro eâdem.

Deus nõ movet ex necessitate, secundũ Philosophũ. Phy. 7. l. tex 10.

Enthymemata in physicis, nõ tenẽtia in Metaphysicis.

Arist. Deum motui non astringit.

Distinctio

Distinctio primæ quæstionis huius capitis.

Absoluta & metaphysica contemplatio Dei, quam frequenter attingit; & sic Deũ nullis medijs astringendũ esse demonstrat.

1 Ab ordine rerum; quia est prima causa, quæ suâ ipsius essentiâ & infinitâ virtute omnia efficit & operatur, idq. sine medio.

2 A simplicitate essentiæ, quia est simplicissimus & purissimus actus, at sic non esset si medijs & instrumentis alligatus ageret.

3 A libertate voluntatis, quia est liberrimũ agens, at sic non esset si eum vlla necessitas ad agendum impelleret.

4 Ab infinitate potentiæ, quia est infinitè potens, essentialiter omnẽ locum complens, & vbiq; in omnibus totus subsistens; at sic non esset si medijs haberet opus.

5 Ab essentiali æternitate bonitatis, quia est essentiale, æternum, incommutabile bonũ, cuius imperio subiiciuntur omnia: huic ergo maiestati plurimùm detractum est si alligetur mediis.

6 Ab immensitate naturæ, quia est ens entiũ, trãscendens omnes limites naturæ: ergo nullam relationis ad motum aut mobile necessitatem habet.

7 A supernaturali modo subsistentiæ, quia est Metaphysica substantia, spiritus beatissimus in se subsistens, neutiquam indigens vt fit: nõ eget ergo causis, non eget mediis, illis tamen nonnunquam vtitur, vt homo ex aliis obsequentibus illius imperio, ad nutũ intelligat sui creatoris seipsum subiicere.

8 A mirabilibus effectis suis, quia obstupenda sæpissime, præter & contra naturam rationemq; sine medio facit, vt in libro de Mirabilibus mundi cõstat.

In expositione Philosophi loquentis de Deo (quem nomine *primi motoris* plerumque in hoc libro describit) diligenter considerãda sunt duo

1 A subordinatione causarum, quę esse non potest si non sit prima causa infinita, id est, Deus qui omnia per sua media disponit.

2 A comparatione effectorum cum causis in scala naturæ per gradus ab infimis ad summa; exẽpli causâ, *à centro terræ ad circumferentiam primi mobilis cœli*, quod moveri quidem non potest sine loco, si non sit infinitus motor, id est Deus.

3 A relatione necessariâ moventium & mobilium, inter quæ aliquod primum esse debet, vtriusque generis scilicet primũ mobile, id est cœlum, & primus motor, id est Deus.

4 A proportione inter rem mobilem & motorem; nempe vt motor sit potentior mobilis at quoniã cœlum est immensum & divinum corpus, infinitæ ferè virtutis, illius motor potentior esse non potest si nõ sit infinitus Deus.

Respecti;

Respectiva & physica speculatio, in ordine & comparatione ad opera seu effecta in rerum naturâ posita; & sic inter Deum & naturâ, motum & mobile, id est inter primam causam aliasq; causas & effecta, quandâ conditionalẽ necessitatem relationis esse confirmat

5 A durationẽ rei mobilis & moventis; nimirum si res mobilis (vt cœlũ) sit tali formâ ornatum, cõtâq; armatum potentiâ, vt à nullo alio in rerum naturâ vim & impetum patiatur, & proinde habeatur durationẽ æternum; multò magis illius motor æternus haberi debet. Et conversâ hac ratione si motor cœli sit æternus, motum cœli æternum esse oportet, quod verum est si motorem in relatione ad mobile, non in absoluta sua essentiâ consideres. Nam sic si consideretur Deus, mundum motumque posse destruere & devastare nõ negat Philosophus, vt exrationibus in prima parte huius tabellæ patet.

6 A ratione providentiæ divinæ, quæ voluntate beneplaciti sibi necessitatem conditionalem imposuit, vt vnà cum effectis in conservatione mundi veluti habitaret, propriâq; præsentiâ gubernaret, donec ab illius imperio declinet.

7 A contradictione naturæ, si mediis non vteretur Deus, quippe tum omnia miraculo non ordine naturæ fierent, quod fatalem nexum seriemq; causarũ cum effectis, adeoq; ipsam naturam tolleret.

8 A similitudine, nam vt anima in absolutâ suâ naturâ est spiritus immunis, nullis potentijs & organis corporis alligatus, at in comparatâ suâ essentiâ actus corporis & forma dicitur: ita Deus si absolutè consideretur multò magis est liber & immunis spiritus, ab omni materia & movendi necessitate separatus, at in comparata illius providentia ad opera & effecta sua, actus quidam est & motor, mediisq; & organis naturæ aliarumque secundarum causarũ vtitur in administratione rerum. Et vt animus separatus à corpore vivit beatus, corpus verò separatum peritura Deus secundùm essentiam infinitam suam separari potest quando vult & placet. *Sed (O Deus!) quantam tum ruinam hic mundus patietur? quippe si nos deseras primus, at non peribimus si te diligamus.*

9 A consideratione finis, qui est vt minor mundus & maximum opus Dei (*Hominem* intelliga) suũ *creatorem* & *motorem* diligat, non contemnat media quę ipse fecit, mundum credat corrumpi si ipse deseratur ratio est, quia ille omne naturæ imperium (cuius vi æternus habetur) superat. Naturâ enim motum & mundum æternum Aristoteles defendit, nostamen maiestati divinæ (vt verè & ex animo loquar quod sentio) potestatem destruendi negat.

Argumenta in quæstionem, Vtrum de Deo motuq; perpetuo Philosophi demonstratio repugnet sacris?

Opp.

Opp. *Quò te rapit cœcus tuus amor, & superstitiosum studium Aristotelis? In senatu ferè omnium Christianorum hoc dogma illius de æternitate motus & mundi explosum est; & tamen tu hoc loco falsissimas illius demonstrationes sacris non repugnare otiosè defendis.*

Resp. *Cum umbrâ litigas, non sum iuratus in Aristotelis verba vt illum vel refutantem vel errantem sequar. De motu mundi q, æternitate illius opinio in senatu doctorum non condemnatur, non explodituꝛ vt ais; namhanc æternitatem & motum ei mundi non defendit respectu Dei (quem liberrimum agens, infinitum spiritum, nullis mediis astrictum docet) sed respectu naturæ (quæ perpetua causa motus definitur esse) agnoscit Deum, agnoscit naturam; illum causam Metaphysicam, hanc causam Physicam agnoscit. In demonstrationibus (uis ergo non se opponit Deo, nõ repugnat sacris, quia hæc recte cohærere possunt. Motus incepit, motus non incepit; incepit si divinam potentiam metaphysicè; non incepit si naturam spectes physicam, quæ æternitatis in successione rerum perpetuâ studet.*

Aug. de Gene. cont. Manichæum & 28. quæst. in vet. test. Zanch. de oper. Dei par. 1. l. 1 c. 3. Mor. de Chr. relig. cap. 7. August. de Civ. Dei. l. 11 cap. 4. Iul. Scal. Exer. 61. nu. 2. August. 28. quæst. citatâ. Mundus respectu Dei nõ potest, respectu nostri dici potest æternus.

Opp. *Produc vnum doctorẽ ex tua opinione, facilè aliter non credã dictis.*

Resp. *Rationibus potiùs quàm authoritatibus, argumentis potiùs quàm testimonijs libenter in hac re agerem, sed quoniam vrges attende. Averroes in opere quod inscribitur Destructio destructionum, ait Deum secundùm Aristot. non agere ex necessitate, sed eminentiore alio quodam modo, sibi duntaxat perspicuo, & mortalibus incognito. Lege Avicennam 9. Metaphysicorũ c. 4. D. Thomam in hoc libro, Scotũ Quodlibet. c. 7. & in 2. sententiarũ, distinctione primâ, quæstione 4. Lege Simplicij ad initiũ huius operis, lege Burlæum, Tartaretũ, Scholã Coloniensem, Lambertũ inter veteres: & inter neotericos Pacij, Zabarellã, Collegij Conimbricẽsis, aliosq, complures excellentes viros in Cõmentarijs super hunc librum, et invenies eos omnes eâ esse opinione, quòd Arist. respectivè solùm motus mundi q, æternitatẽ defenderit, quòdq, non simpliciter negarit eundẽ incepisse. Sed vt non nudis testimonijs hominum acquiescas, audi tres rationes quas ex schola Coloniensi diligenter fideliterq, collegi.*

Averroes. Avicenna. Tho. Aquin. Scotus. Simplicius. Lambertus. Burlæus. Tartaretus. Alij veteres, & recentiores.

Tres rationes quibus docet Colonienses Aristotelem non de Mundi æternitate sacris non repugnare.

Secundò; Positio Arist. de mundo & motu non est cõtraria sacris, *quod probo tribus argumentis. Primum est, quoniam Phũs & fides non loquuntur eodẽ modo de inceptione mũdi; si ergo modos distinguas, facilè rẽ oculare poteris. Alterũ est, quoniã Arist. (vt videtur) datâ operâ istâ positionẽ nõ philosophicis argumentis probat, sed solũ vbicunq, de hac materia loquitur, eandẽ antiquorũ opinionibus & testimonijs illustrat; quod potiùs Oratoris probabiliter persuadentis est, quàm solito Arist. more demonstrantis. Postremũ est quod mihi maximè persuadet; nã disertis verbis in primo Top. dicit, q, quædã sint problemata dialectica quæ demonstrari non possint, inter quæ hoc vnum instar omnium enumerat,* An mundus sit sempiternus nec ne? *Has rationes (doctissime lector) attexendas alijs superiùs à me structis putavi, vt non deficiant argu-*

argumenta in hac causâ totiès in scholis agitatâ.

Opp. *Philosophus in hoc capite triplici medio conatur probare motũ esse sempiternum, scilicet à definitione ipsius motꝰ, à relatione movẽtis, & à duratione tẽporis; sed sacris hæc argumenta repugnant: ergo Aristot. demonstratio de Deo & motu sacris literis repugnat. Minor cõstat, cùm è sacris perspicuũ sit motũ, tẽpus & mundũ suũ primũ instans & momẽ. ũ creationis habuisse.*

Mũdꝰ ratione Metaphysicâ non Physicâ creatus.

Resp. *Opus est incudem ingenij tui malleis Herculeis cõtundere, vt impressa distinctionis superioris veritas firmiùs inhæreat. Dico iterum Aristotelem Metaphysicè concedere à Deo motum & mundum conditum fuisse; negare autem physicè in tempore fuisse fabricatum, aut interiturum. Ratio est, quia vt motus non potest incipere sine alio motu: ita claudi & terminari non potest sine alia mutatione. In omni enim verè continuo physico est perpetua successio, quæ in partes infinitas eiusdem proportionis dividi & secari potest. Quippe vt est in omni tempore pars eq; temporis instans, quod semper arguit præteritum & futurum: ita in omni motu existit* mutatum esse, *quod semper docet motum præcedere, aliumq; instare. Vnde rectè concludit Philosophus naturaliter non dari primum instans in tempore, nec primum* mutatũ esse *in motione, sed vtrumq; perpetuum esse. Verùm si vrgeas Deum vtrumq; creare, nõ negat Philosophus illum posse; nam apertè in 4. Topicorum, c. 5. ait Deum multa facere quidẽ posse quæ nõ facit; quasi diceret, multa posse Deum metaphysicè quæ physicè non facit; at si in Metaphysica essentiâ consideretur Deꝰ, esse & posse in eo idem sunt, vt in 3. huius operis insinuavit.*

Phy. l. 4. t. 89.

Deus multa potest quæ non vult.

Opp. *Æternitas motus quam insinuas respectu naturæ Athëismum olet, quippe si ea ponatur: facilè concludes omnia naturæ veluti penso necti, & ab illius filo pendere. Nam huc (ni fallar) tendit Philosophus, vt probet naturam esse matrem, nutricem & conservatricem omnium, eamq; fatali & perpetuo causarum nexu & motu mundum æternum efficere; quâ specie æternitatis si defẽdas cũ Aristotele, divinã potẽtiã aut tollis aut diminuis. Si enim Deus motum produxerit, vt tènes, quomodo naturæ vi æternũ esse sine cõtradictione Dei possis defẽdere, nisi inferiorem causã id posse defenderes & causa verè infinita nõ potest? Præterea hoc nomine æternitatis abuteris, cum ipsũ motui reiq; vlli præter quam Deo attribuas; est enim nihil æternum præter Deum.*

Quomodo intelligitur, motum respectu naturæ esse æternum.

Resp. *Potiùs quàm Atheismũ oleret oratio mea, perpetuum mihimet silentium imperarem; cùm igitur dico motum æternum esse respectu naturæ, non aliter intelligo hanc propositionem quàm illam apud Philosophum, Motum scilicet in genere continuum esse, posse; dividi secundùm partes proportionis infinitè. Hoc idem etiam de tempore censeo, & in hoc sensu æternitas motus respectu naturæ nec vllam defectionem à veritate, nec vllam detractionem à summa & diviná essentiâ (quam solam per se & essentialiter*

æternam

aternam esse agnoſco) arguit. Sed hic non est ſenſus Ariſtotelis fortaſſe ais. Est enim Metaphyſica contemplatione Dei Deum nullis mediis aſtringit, ſed liberrimum agens, nullis ſubſidijs egens concludit esse. Veruntamen, quoniam in providentia ſuâ reſpicit creata, interpres naturæ Ariſtoteles ſphæras ſecundarum cauſarum volvit, in quibus naturam ipſam dominam & principium primum phyſicũ ipſius motus ponit, et ad quam alias ſubordinatas cauſas Phyſicas veluti catenatas trahit. Dicis me abuti hoc nomine ęternitatis, *q ſoli Deo (vt ais) conveniat; reſpondeo* loquendum esse cum multis, ſentiẽdum cum paucis. *Conſentio equidem tecum, propriè Deum æternum dici, motum verò & mundum potiùs perpetuum quàm æternum appellari debere; æternum enim immutabilem eſſentiam ſemper præſentem arguit, perpetuum autem* à parte poſt (*vt aiunt*) *durantem docet. Hinc animam Socratis nõ ab æterno eſſe, ſed perpetuò fore dicimus.*

Ariſtoteles in hoc l. non rã primũ quam cauſas ſecundas reſpexit.

A Eternum perpetuũ non proinſus idem.

Opp. *In anguſtias coactus es cùm inter* ęternũ & perpetuum *tam curioſe diſtinguas: ſed eſto; ab æterno tamen fuiſſe motum ſic probo, quia Deus aut ab æterno produxit, aut nõ; ſi produxerit æternus eſt, ſi verò non produxerit, tunc Deus non agens factus eſt de novo agens, quod ſine mutatione fieri non poteſt; at in Deum nulla mutatio nec mutationis ſpecies ſecundum Philoſophi doctrinam cadit.*

Reſp. *Tritum eſt*, perire quod feceris ingrato; *diſtinctio hæc tua eſt inter* æternum & perpetuum, *quam libenter vt veram admiſi, ſed nunc eandem vt curioſam reprehendo. Verum eſto inquis, ab æterno tamẽ motum fuiſſe ſic probo. Age igitur, ſic reſpondeo argumento, Deum ſcilicet actu non produxiſſe motum, neq; inde concludis rectè mutationẽ eſſe in Deo; quia quod intendit in præſcientia agere, idipſum eodẽ quo intendit modo facit; vel (ſi vis) reſpondeo cum alijs, motum adhuc non ſubſiſtentem in rerum natura, ſubſiſtiſſe apud Deum, cui omnia entia futura præſentia ſunt; ſuis enim nominibus appellat ea quæ non ſunt ac ſi eſſent. Ignoſcas mihi, ſi vnum locum è ſacris huic inſtituto accõmodem. Dilexit Deus Iacob, odioq; habuit Eſau antequam fuerunt, imò ante iacta fundamenta mundi electos vocare & prædeſtinare dicitur; ratio eſt, quia illius æterna eſſentia caniciem temporis non videt, nec non omnia præterita, futura & præſentia videt.*

Heb. 4. c. 13. v.

Mala c. 1. ver. 2. 3.
Ro 9. 11. 13.
Ephe. 1. 1. & 2.
Tim 1. 9.

Opp. *Sacra philoſophia docet cœlos ardentes ſolvi debere, ipſaq; elemẽta ignis ardore contabeſcere; evaneſcẽt enim cœli, & ſicut veſtimẽtum inveterascent: demonſtratio autem Philoſophi hoc loco contrarium docet; ergo demonſtratio Philoſophi repugnat ſacris literis.*

Ep. 2. Pet. c. 3.

Reſp. *Doctores & lumina Eccleſiæ dubitant, An in nihilum totus hic mundus diſſolvetur. Nam addit Apoſtolus, quòd novos cœlos & novam terram expectamus. Quicquid ergo eſt in omnibus corruptum & impurũ evaneſcet, aurũq; veluti eſſentiæ cuiuſq; potenti Dei manu probatũ relinquetur,*

vt

vt quidam volunt. Quemadmodum enim minoris mundi (id est hominis) pars vna, nempe corpus, vertitur in cineres, altera (nempe anima) immortalitate donatur, totusque homo tandem potentiâ Dei renovatus in perpetuum vivit: ita secundùm quorundam opinionem, maioris mundi inferioribus elementis mutatis, sphærisq; cœlestibus renovatis, novum cœlum novaque terra fient, in quibus iustitia habitabit. Hanc opinionem suam stabiliunt viri non indocti, quia electi sursum rapientur in aërem, & *Christus cum cœlesti chorobeatorum super tridem in nubibus apparebit; quod (vt inquiunt) non fieret, si totus mundus in nihilum commutaretur. Postremò, opera Dei scelerum nostrorum mole veluti pressa & defatigata desiderant resignari in manus electorum, quorum propria possessio sunt; at non entia in eorum possessionem tradi non possunt, neque hoc ipsum appeterent si nihil fierent; res enim nulla suũ occasum interitumque quarit. Sed quoniã inhibiti sumus perfectè scire vtrum in extremo die moriantur, stent aut cadant hac Dei opera, non refert. Nam si cadant & in nihilum redeant, Metaphysico & supernaturali modo hoc fit non naturali, de quo solùm hoc loco Aristotelis agit, cùm motum perpetuum esse defendat; verùm si vrgeas posse Deum omnia in nihilum commutare, non negabit tibi, & si vlteriùs vrgeas, idem in Deo posse, velle & esse haberi, id quoq; vt Metaphysicus concedet tibi, sed vt Physicus respondebit, sæpe id posse Deum, quod in voluntate bene placiti non semper vult facere.*

Esa.65.17.& 66.22.2 Pet.3.13.

1.Thes.4.17.

Rõ.8.20-21.22

Aristoteles disputat naturaliter.

Phy.l.3.tc.32.

CAP.2.

Vtrum mundus sit æternus?

Periculosum mũdi æternitatem tueri.

2.Pet.E.2.c.3

IN hac decrepita ætate & delirio mũdi verò or equidem ne sit periculosum mundi æternitatem cum Philosopho tueri. Multi enim (hinc fortasse arreptâ occasione) videtes omnia sic nunc permanere, & in eodem stadio statuque naturæ ac olim fuerunt perseverare, cũ illusoribus & Momis novissimorum temporũ dubitabunt *vbinam sit promissio Dei? vbi adventus eius?* Sed eant illi & ambulent post effrenes & proprias concupiscentias suas, sic temperabo stylum & orationem meam dum de hac re disputem, vt lucem fidei naturæ lumine non obscurem; sed potiùs vt splendore (receptâ qualitate aëris) non diminuitur splendor, qualitas innata solis: ita lucernâ naturæ

turæ à Deo præſertim accenſâ nihil à Deo detrahetur. Sed pergam.

Propoſita fuit (vt vides) in primo capite hæc quæſtio, *Vtrum motus ſit perpetuus, an aliquando factus?* vnde elicitur in hoc & in illo capite celebris ea & vulgaris de mundi æternitate diſputatio. Quippe ſi motus ſit æternus aut factus, mundus æternus aut factus erit; ab æterno Ariſtoteles defendit motum: ab æterno igitur defendit fuiſſe mundum, ſed ita defendit vtrumque ab æterno fuiſſe, vt vtrumque à Deo factum fuiſſe non eat inficias, ſi Metaphyſicam illius de Deo contemplationem ſeriò & diligenter conſideres, in qua Deum ſolũ & ſimpliciter æternum nominat, nulliſque medijs eſſe aſtrictum vult. Si ſit ſolus æternus Deus, quomodo æternus exiſtit mundus? ſi ſit Deus (vt appellat Philoſophus) prima cauſa, quid fecit primum? In principio certè creavit mundum; in principio, non ergo erat tempus; creavit, non ergo erat mundus, ab æterno autem tempus, motus & mundus erant, quia quæ erant olim futura Deo præſentia ſemper extiterunt. Imò etiam & alio reſpectu mundus & motus dici poſſũt fuiſſe ſemper quia fuerũt in omni tẽpore; alio verò modo in omni æternitate, ideſt ante omne tempus, & ſic ſolus Deus ſemper fuiſſe dicitur, qui tẽpus, motũ & mũdum ex nihilo creavit; ex nihilo ſecũdũ philoſophiã, nã aliter nõ fuiſſet Deus, liberrimũq; Agẽs, nullis omnino cauſis, medijs aut inſtrumentis agens; quippe prima cauſa non eget cauſis. Adde ex Philoſopho, quòd ſit prima & infinita cauſa, quæ certè non eſset ſi in primo opere egeret medijs.

Quæſtio de Mundi æternitate vnde orta

Mundus quomodo æternus.

Quid ſit ſemper eſſe.

Pedetentim, timidè & ſenſim accedis ad textum Philoſophi, ne tuã (quam nunc prę manibus habes) prodas & condemnes cauſam. Pedetentim, timidè & ſenſim equidem (vt fateor) accedo, ne malè & perverſè acceptis verbis Philoſophi hoc loco, tenera & cruda ingenia huius ætatis trahantur in malum. Hoc dico, non quòd exiſtimẽ penitus textum Philoſophi ſapientibus vllo modo videri falſum, ſed quòd ſint hodiè multi, qui ex melliflua roſa ſolis nigrum venenum colligant. Certum eſt (ſtudioſe lector) ſub verborum cortice dulce latere lignum; corticem decidi, detraxi velum, id eſt diſtinctione adhibitâ rem penitus obſcuram pro viribus planiorem feci; idque ea de cauſa feci, ne communi errore recepto multitudinis, in re tanti momẽti & ponderis (qualis eſt æternitas mundi) fidei iactura fiat. Clavem ergo nunc aſſumam philoſophiæ, & aliud quaſi oſtium huius labyrinthi referabo.

Ariſtotel. à vitio liberatur.

Quid multis? Caput hoc ſecũdũ adiunctum ſeu annexum primi eſt, in quo Philoſophus motus & mundi perpetuitatem probat, liteſque

Secundo capite quid contineatur.

&

Empedocles & Anaxagoras, vt imperfecti, coarguuntur.

& rationes in contrariam partem allatas soluit. Lites duæ sunt præcipuæ, Empedoclis & Anaxagoræ: illũ coarguit Philosophus quia discordiam & amicitiam inter elementa, causas motrices rerum somniavit. Elementa, inquit Empedocles, rerum omnium materia sunt, quorum amicitia vnum corpus confusum & chaos, quorum verò discordia mundus efficitur. Interea verò temporis (vt ait) omnia diutissimè quiescebant, hujusq; rei aliam nullam causam aut rationem attulit, quàm quòd ita oporteret fieri, & sic rerum naturam postulare. Anaxagoram quoq; reprehendit, qui sine demonstratione vnum motus principium invexit; nempe mentem divinã, à quo si quis (vt ait) scisciteretur cur hæc mens nihil operis ab æternitate molita fuerit, nec chaos nisi certo tempore moverit: aliud certè non responderet quàm Empedocles, nimirum quòd sic oporteret fieri, ipsamq; naturam idipsum postulare. Sic (inquit Philosophus) vterq; istorum naturam confusionis matrem causamq; effectricem faciunt, quæ semper est & fuit ordinis, distinctionis & ornatus maximè studiosa: nihil enim vnquam sine ratione, ordine & periodo aggreditur, nihil facit, nihil meditatur. Si hæc sint fundamenta istorum (inquit Philosophus) aut nulla sunt, aut vana sunt; quippe Philosophorum est rationes & causas reddere suæ assertionis, & non dicere sic oportere aut convenire vt fiat.

Natura mater ordinis, Arist. phys. l. 8. tc. 15.

Aristoteles nõ opiniones sed opinionũ rationes motatur.

Adverte hîc (erudite lector) primùm Arist. in istis duobus capitibus (in quibus de æternitate motus & mundi disserit) aliorum Philosophorum opiniones potiùs inducere, quàm suam demonstrare. Tum observa quòd argumenta postulet, quæ cùm ab illis assignata non viderit, ipse in eorum causã aliquid contra seipsum in hoc capite effingit & dissoluit: sed ita dissoluit, (si impensè attendas) vt licet motũ & mundum semper fuisse respectu naturæ, ordinis, successionis dicat; Dei tamen respectu vtrũq; fieri posse non neget. Totus enim hîc naturales causas, non Metaphysicas, modum operantis naturæ, non manum & potentiam divinam respicit; quam tamen alibi infinitam & effectricem causam omnium quæ sunt in rerum naturâ, esse apertè confitetur.

Argumenta quibus adversus seipsum vtitur ad mũdi & motus æternitatem infirmandam.

Sed quot sunt argumẽta in textu efficta & cõcinnata cõtra æternitatẽ motus & mundi, nũc quæris? Numero tria sunt, ordine optimè distincta, brevitate pressa, robore & veritate (si causam Metaphysicã spectes) firma. Cur ergo hîc eorum neruos rescindit Philosophus, ac si essent levia? vt levia non rescindit (quia ipse texit) sed rescindit, quia in physica speculatione rerum, non videntur omni ex parte vera. Necte quæso argumenta eo ordine & numero quo Philosophus fingit,

fingit. Nectam (& vt accuratiùs ſingula intelligas) ſyllogiſticâ formâ breviſſimè concludam. Primum eorum ſic ſe habet. Nullum ens quod contrarijs terminis continetur poteſt eſſe infinitum & ęternũ; ſed omnis motus contrarijs terminis continetur: nullus ergo motus infinitus & æternus eſſe poteſt. Alterum argumentum eſt ex hypotheſi, ſi (videlicet) ſit æternus mundus, aut ſemper moveretur, aut ſẽper quieſceret (quippe inter motũ & mobile debet eſſe proportio) ſed mundus non ſemper movetur, aut quieſcit: ergo motus non eſt æternus. Sunt quidam interpretes qui formant hanc rationem his verbis. Aliquid movetur quod antea quieſcebat, vt cũ lapis aut aër motũ ſubeant: ergo ab inductione ſingulorum idem in toto vniverſo poteſt contingere; nimirum vt in illo motus incipiat qui antea nõ fuit. Nã ſi motus inchoari in aliquo nõ poſſet, ſequeretur mobilia perpetuò agitari aut quieſcere, quod veritati apertè repugnat. Vltima ratio in textu ab Ariſtotele ad hunc modum fingitur; ſicut ſe habet motus in minore mũdo, ita in maiore; ſed in minore mũdo (nẽpe in homine) poteſt motus incipere: ergo in maiore mũdo poteſt incipere, quo cõceſſo non erit ęternus, & proinde nec mũdus ęternus erit.

Argumenta quibus adverſus ſeipſum vtitur ad mundi & motus ęternitatẽ infirmandam.

Hæc ſunt tria illa argumenta textus, in quibus retexendis Ariſt. (vt quidã interpretes aiunt) partes viri incõſiderati & incauti agit, qui cultrum acuit quo ipſius iugulum vulneretur: ſed errant; nam recto ſervato tramite acutè reſpondet ſingulis. Cęterùm in hoc libenter illis conniveo, vbi dicunt hæc argumenta eſſe firmiſſima quibus æternitas motus & mundi concutitur, quę (poſito Metaphyſico principio motus & mundi, quod Ariſtoteles non negat) nemo vnquã philoſophorum refellere aut enervare poteſt. Verumenimverò hîc Ariſt. ſolas cauſas phyſicas motus reſpicit & aſſumit, & ex illis probabilia hęc argumẽta elicit, quibus ordine ſigillatim ſic reſpõdet. Ad primũ ergo ait q̃ cõcedẽdũ ſit omnes particulares motus ex quodã ad aliud proficiſci, ſuiſque terminis cõtrarijs cõtineri, eſſe tamen aliquẽ motũ cõtinuũ & ſẽpiternũ, q̃ terminis nõ finiatur, ſed in ſeipſũ redeat.

Quomodo ſuperiora philoſophi argumẽta ſint intelligenda.

Reſponſion ad prędcede. tia argumenta.

Attende (erudite lector) quo velo & pallio tectus Phũs ad primum motum confugiat: ad primum (inquam) motum, quem propter relationem inter motorem & mobile (ſi vim & ordinẽ naturę ſolũ cõſideres) æternum eſſe exiſtimavit. Quippe, vt antè dixit, ſi movens ſit æternum, motus quoque æternus erit; quod quidem verum eſt ſi naturali modo res moveatur: at ſi divinâ & Metaphyſicâ potentiâ ſeu virtute incitetur, aliud iudicium Philoſophi eſt. Nunc verò cùm cœlum partim phyſicè, id eſt ſecundùm naturam, formam & figuram ſuam, partim Metaphyſicè, id eſt ſecundùm potentiam & providẽtiã

Phyſicè movẽtem æternus motus ſequitur, at metaphyſicè movẽtẽ nõ ſequitur;

Dei moveatur; rectè priore respectu illius motum perpetuũ esse dicas, quia est ens continuum; posteriore verò respectu rectè incepisse dicas, quia secundùm ipsum Arist. omnia quæ sunt, à primâ causâ ortum originemq; suæ essentiæ trahunt.

Obiectio. Top. 1. li. c. 10.

Sed da veniam (Philosophorum princeps) docuisti in dialectica hunc canonem esse verum, nimirũ *quòd vniversale ab inductione singulorũ rectissimè concludatur*: cur ergo hoc loco patienter nõ admittis hãc legẽ quã ipse tuleris? Concedis quidẽ omnẽ particularẽ motũ ab aliquo termino incipere, concedis (inquã) omnẽ, excludis nullũ, nec nõ addis eundẽ certis, finitis, contrarijs terminis coërceri: & tamẽ ferre non potes vt ex hâc inductione singulorũ hoc vniversale inferatur, scilicet quòd Nullus sit motus qui non inceperit, nullus sit qui veluti septis contrariorũ non terminetur. Sed ex sepulchro tuo pro te (magister optime) respõdebo: tu qui moriens dixisti (vt Laërtius ait in vitâ tuâ) *Ens entium miserere mei*; tu qui dixisti *Deum esse primã causam Agõsq; liberrimũ, nullis omnino medijs astrictum*; tu (inquam) cùm neges ex particularium motuum incipientiũ enumeratione hoc loco posse concludi Omnem motum incipere; intelligis proculdubio, si in enumeratione particularium physica sola motus habeatur ratio, & in cõclusione Metaphysica solùm consideratio fiat. Exempli causâ, si quis sic disputet; Cœli motus physicè acceptus non habet initium cùm sit ens continuum, ignis motus physicè acceptus non habet initium cũ sit ens continuum, hominis, leonis, lapidis & similiter rerum omniũ particularium motus physicè acceptus nõ habet initium, quia est ens continuum: ergo nullus motus metaphysicè acceptus habet initium, quia est ens continuum. Hoc certè argumentum hîc penitus neges, etsi ab inductione rerum singularum ducatur; ratio est, quia non tenetur idem respectus in præmissis & conclusione, eademq; suppositio: quippe in enumeratione particulariũ motuum naturalis, in cõclusione supernaturalis mobilium, motuum & moventium habetur ratio. Idem respondeo singulis inductionibus quæ ex istis tribus syllogismis per interpretes adversùs Arist. colliguntur.

Responsio.

Inductio tum demum vim suam obtinet, cùm idem respectus sit in conclusione, qui fuit in præmissis.

Quædam res singulæ moventur, quæ priùs erant immotæ.

Ad secundũ argumentum ais absurdum non esse, si quædam res singulæ dicantur moveri quę antè immotæ & quietæ erant, vt mons, lapis, aliaq; permulta, vt metalla in visceribus terræ; rectè tamẽ hinc probatum non est, in motu vniverso eandem esse rationem, nisi ex inductione singulorum vniversale sine omni mutatione suppositionis velis concludere, vt modò edocui. Quid deniq; respondet Philosophus ad tertium argumentum, in quo majorem mundũ cũ minore cõparavit? Minor (inquit) mundus, nimirũ homo, habet in se sui motus

tus initium: cur ergo idipsum major etiam mundus non habet? Insinuat Philosophus negationem assumptionis in priore syllogismo: nam homo (inquit) nó semper habet in se initium suæ motionis, præsertim si sit localis; nunquam enim movetur homo à loco in locũ nisi ab externo aliquo objecto animus afficiatur. Similis est ratio alterationum quæ contingunt extrinsecus homini: nam nec calescit, nec frigescit sine externo movẽte aliquo, imò nec à somno excitatur homo per solam mentem (quę est in homine principium motus) sed per agitationem spirituum, aut dissipationem vaporum, aut aliam causam internam finitâ concoctione.

Locali motu homo movetur ab externo, & alteratur.

Naturæ elogium.

Nihil supereſt in hoc capite observandum, nisi illud pręclarum naturæ elogium, scilicet *naturam esse studiosam ordinis*; ordinem enim Deus & natura semper diligunt, sine ordine nihil agunt, ordine disponunt omnia, singula in vniverso ordine dirigunt & conservant. O vtinam minor mundus (id est homo) majoris mundi ordinem observaret! sed non vult, confusionem sequitur; vis reddam rationẽ? vbiq; discordiæ, odia, bella, sectæ, insidiæ, non ordinem sed confusionem alunt.

Non eadem in minori, quę in maiori mũdo ordinis pulchritudo.

Estne aliud observatione dignum? Est certè dignissimum illud, nimirum quòd concedat Empedocli, Anaxagoræ, alijsq; Philosophis quibuscum in fronte hujus capitis & calce alterius certat, non solùm axiômata & fundamẽta æternæ veritatis, sed etiã agnoscat sempiternam causam causarum, id est Deum, à qua omnia Metaphysicè fiunt & dependent. Vnde crassæ ignorantiæ aut malitiæ coarguendi sunt illi, qui ex Aristotelis disciplinâ Dei nullam notitiã colligi posse falsò affirmant. Hypsęâ cæciores profectò sunt isti, qui passim & vbiq; ferè in omni parte paginâque operum insertum nomen DEI non legant, quem appellat Philosophus nunc primam causam, nunc causarum causam, nunc ens entium, nunc primum motorẽ, nunc effectorẽ & authorem omnium, nunc æternam lucem, nunc incommutabile bonum, nunc imperatorem, nunc conditorem mundi, nunc omnia, nunc vnum (nam omnia sunt in hoc sensu vnum) nunc simplicissimum actum, nunc infinitum, immensum & ineffabilẽ Deum, nunc deniq;, sed quid nunc? digito compesco labellum. Nam vltra hoc nomen nihil nunc addi potest; ratio est, quia hoc nomen numen est quod cœlum & terram fecit, quod homini (minori mundo) imperium in majorem dedit, sed eâ lege & conditione dedit, vt homo sua vota persolveret Deo, eiq; perpetuò inserviret.

Aristoteles multa in suis operibus de Deo scripsit.

Gen. cap. 1.

Distinctio quæstionis, An mundus sit æternus?

Primam ad intellectualem mũdũ, seu ad archetypum, nimirũ ad primã causam, id est ad Deũ; & sic Arist. nõ negat quin mundus naturalis initium suum habuerit, vt constat

1 In his libris Physicorum, in quibus sæpe Deum liberrimum agens, primum mobile, et primã causam appellat. Quod fieri non potest si vllis mediis aut necessitati in constituendo sensibili hoc mundo ab æterno alligatus fuisset.

2 In libris de Partibus animantium & de Anima, vbi disertis verbis dicit animam humanam diuinitùs accedere, eandemque immortalitate à prima causa donatam esse. Quod certè non esset si Deus minorem hunc mundum, id est hominem & omnia eius imperio subiecta (vt in 1. Politicorum ait) non fecisset.

3 In libris Ethicorum, vbi apertè docet Deum solum esse æternum, & incommutabile bonum, & verum ad quod virtutes humanæ moris & mentis referuntur.

4 In libris Physicorum, vbi non negat, imò manifestè affirmat mundum primordia & incrementa habuisse, homines q; sine lege, societate & religione more belluarum tum vixisse.

5 In libris de Cœlo, vbi extra cœlum Deum beatissimum & æternum vnà cum Intelligentiis habitare asserit, adeoq; mundũ non solùm regi, sed fieri ab eo vt à prima causa insinuat.

Mundus duplex est secũdùm Philosophum, intellectualis seu archetypus, qui simpliciter & essentialiter æternus est, scilicet ipse Deus, vel naturalis & sensibilis de quo hic agitur: hic verò acceptus mundus duplicem relationem habet

6 In libris Topi. vbi planè demonstrat AEternitatẽ mundi defendere, esse paradoxon & problema sine ratione tueri.

7 Libris Metaphysicorum, vbi omne ius & imperium totius mundi Deo attribuit, sapienterq; concludit quòd omnes omnium rerum essentię vniantur in Deo, quodq; res singulę suum esse & bene esse à Deo habeant. Imò aperte asserit Deũ esse causam & initium omniũ quæ sunt; quod fieri non potest si mundus ab illo initium non habuisset.

8 Libro de Mundo, cuius totum argumentum est, probare *Deum esse conditorem, rectorem & conservatorem mundi.* Addi huc possunt infinita loca ex Philosopho (vt verè dicam quod sentio) sed si his non credas inanis esset aliorum accumulatio.

1 A natura primã causã physicã, quæ otiosa fuisset (vt alibi ait) si ab æterno non produxisset mundum; idipsum hoc loco insinuat contra Empedoclem, cũ neget res diu quieviss̃e antequam inceperint moveri.

Secundam

Secundam ad naturalē & ſenſibilē hunc mundum, quē Ariſtoteles hoc loco ſic comparatum æternum eſſe probat argumentis phyſicis, quæ ducūtur

2 A relatione neceſſariâ inter movens & mobile, quia movens vt movens non poteſt eſſe æternum, niſi ſit aliquid mobile quod in æterno moveat.

3 A propoſitione inter motum & mobile: ſi.n. motus nō incepit (vt probatur 3. Phyſ.) mobile moveri non incepit, & per conſequens mundus erit æternus.

4 A comparatione menſuræ cum menſurato, quia tempus (quod eſt menſura motus & mobilis) nō incepit: ſiquidē dari non poteſt primum inſtans, quoniam omne inſtāns præteritum arguit, quippe eſt præteriti & futuri copula: ſemper ergo fuit tempus, & proinde ſemper fuit mundus.

5 A cōſequēti neceſſario, ſi.n. mundus inceperit, peribit: neceſſariō (quicquid.n. habet ortum habet etiā & interitum) ſed interire non poteſt mundus: nā ſi intereat, neceſſe eſt vt hic interitus ſit naturalis aut violētus, nō naturalis, quia natura ſeipſā cōſervat, nō violentus, quia natura ſeipſā nō configet nō vulnerabit: nihil.n. ſibi machinatur pernicię. Vide plura argumēta in vtrāq; partē quæſtionis in diſtinctione primi capitis, vbi invenies multa de æternitate motus, quæ mutato nomine referri huc poſſunt.

Argumenta contra quæſtionem.

Opp. *Omnia mobilia ſunt finita naturâ et tempore (vt docet Philoſophus) nihil enim eſt in rerum natura infinitum; ſed mundus eſt mobilis: ergo mundus eſt naturâ & tempore finitus, & proinde non eſt æternus.*

Reſp. *Omnia mobilia in motu ſuo particulari ſunt naturâ & tempore finita, ſed non in motu vniverſali, vt hic docet Philoſophus.*

Opp. *Ab inductione & enumeratione ſingulorum rectè cōcluditur vniverſale; ſed ſingulares partes mundi à prima ad vltimam inceperunt: ergo totus mundus incepit. Aſſūptio probatur, quia ſi ſingulæ partes totius mūdi nō inciperent, neceſſariò ſequeretur eaſdē eſſe actu infinitas, q. Ariſt. omnino vegat.*

Reſp. *Ab inductione ſingularium rectè concluditur vniverſale, ſi nō mutetur ſuppoſitio, vt hic mutatur in partibus vniverſi, quæ conſiderantur vel reſpectu cōtinuitatis & proportionis, & ſic in infinitum diuidi poſſunt: vel reſpectu huius & illius ſubſtantiæ & quantitatis, & ſic finiti rationem habent.* Cautela de Inductione.

Opp. *Ariſt. ſeſe opponit conſilijs & ſynodis Philoſophorū de æternitate mundi; inſolens ergo & ſuperbus eſt, nec admittēdus. Antecedentis probatio nominibus optimè philoſophantiū volumen repleret ſi recenſerē. Nā Triſmegiſtus, à cuius fontibus hanc opinionē vniverſa Græcia imprimis hauſit, Muſæus, Linus, Epicharmus, Orpheus, Heſiodus, Homerus, Anaxagoras, Zoroaſtes, Meliſſus et ſexcenti alij factum fuiſſe mūdum firmiſſimis argumentis cōcludunt; vnus philautiâ turgeſcens Ariſt. repertus eſt, qui omnium Patrum authoritatem aſpernatus novam hanc opinionem ſupercilioſe invexit.* Qui ex priſcis philoſophis Mundum factum fuiſſe negabatur.

Resp. *Non se opposuit Arist. istis, si duplicem relationem in priore distinctione diligenter consideres, verbis siquidem dissident reipsa non dissentiunt.*

Arist. accusatus erat quod vnum esse Deum & æternũ esse Mundum asseruerit.

Opp. *Defendis Arist. in hac causa errantem nimis pertinaciter: nam certum est eum simpliciter, impiè & sophisticè propugnasse æternitatem mundi, Deumq; secũdis causis fatalis necessitatis vinculis ineptissimè alligasse. Verũ hoc esse quod vrgeo hinc patet, quia dum adhuc vixerit Arist. accusatus erat apud Hierophotem Sacerdotẽ duabus de causis: quarum altera fuit quòd cõtra patrios ritus de multitudine deorum, vnum solum & verum Deum esse docuerit: altera, quod mundi æternitatem contra omnium Philosophorũ Græcorum opinionem asseverare primus ausus fuerit.*

D. Th. 'P. 146. art. 1. Albert. hoc li. tract. 1. ca. 1. Argent. in 2. dist. 1. quę. 2. art. 1.

Resp. *Novum crimen & ante hunc diem inauditum, Aristotelem vnum Deũ adversus idola gentium defendisse. Si hanc opinionẽ Philosophi rectè cõsideres, facilè intelliges quo sensu æternitatem mundi defendat: non certè respectu Dei, quem vnum, verum, & infinitum principium omnium vt Metaphysicus colit, orat q; moriens vt miserentur sui: sed respectu naturæ, cuius motu non incepit. Hic enim (vt aiunt D. Thomas, Albertus, Argentinas, aliiq; magni nominis viri) probabilibus & dialecticis argumentis solum refellere contendit eorum opinionem, qui mundum physico et naturali motu genitum fuisse voluerunt, quod nunquã probare potuerunt; quippe non physico sed metaphysico modo fabricatur.*

Opp. *Video profectò te frigidè in concinnandis istis obiectionibus contra æternitatem mundi egisse, rationemq; suboleo, te nimirum idcirco sic agere, ne excussis aculeis fidem & religionem vulnerares. Oro igitur (quia Christianum Philosophum esse velim) vt fideliter argumenta Philosophi & aliorum pro æternitate mundi à me contexta & collecta refellas, ne vmbris seductus cum atheis istorum temporum, credam ab æterno fuisse mundum, eundemq; nunquam interiturum.*

Arist. de æternitate mundi probabiliter disserit, non demonstrativè.

Resp. *Proponitur & astruitur hæc quæstio à philosopho ipso vt probabilis opinio, non metaphysicè demonstratur vt certa scientia: si ergo remissiùs arcũ intenderim non sum accusandus; humaniter tibi postulanti humaniter cedo, faciamq; quod optas, & vtinam te aliosq; infinitos ab ista de æternitate mundi periculosa opinione removeam. Removebo si possim, ne credentes mundũ esse sempiternum, mundum non Deum adoremus.*

An argumenta Aristotelis & aliorum pro æternitate mundi, sint solùm probabilia & infirma? Probantur esse & idcirco refelluntur.

Opp. *Ordine distincto (quo vsus est Aristoteles) procedam, & ex his duobus capitibus argumenta, quibus ille probat æternitatem mũdi, directè adducam. Primum hoc est; Si motus aliquis primus fuerit, movens & mobile (à quibus ille motus erat effectus) vel cœperunt esse vel semper fuerunt: si cœperunt esse, cœperunt per motum, quia incipit nihil nisi per motum, & sic motus, qui pri-*

mus

mus dicebatur, non erat revera primus; si autem semper fuerunt, absurdum est sempiternum movens non movisse, & non minùs absurdum mobile non motum fuisse: præsertim cùm ratio assignari non possit, cur magis postea quàm ab æterno motionem subirent: fuit ergo motus & proinde mundus ab æterno.

Exod. 7. ca. 12. Quę verasuas in movẽtibus naturaliter, non sunt eodẽ modo vera in Metaphysicis.

Resp. Virga Aronis in serpentem versa, hunc anguem latentem in herbâ facilè devorabit. Respondeo igitur hæc omnia vera esse in naturaliter moventibus, non in moventibus liberè & metaphysicè; at Deus est movens liberum & Metaphysicum, quod sine motu ullo præcedente movere & creare incepit. Et quoniam sit (teste Philosopho) liberrimum Agens, stet pro ratione voluntas, quod magis in tempore quàm in æterno mundum movere & creare inceperit.

Opp. Non possum immorari in istis; secundum argumentum ex primo capite pro æternitate mundi existit tale. Tempus est æternum: ergo æternus est motus; et proinde æternus mundus. Antecedens probatur duplici ratione; primò à proportione mensuræ & mensurati, quia tempus est mensura motus, sed motus (ut antè probatur) est æternus: ergo etiam & tempus; tum à definitione et essentia temporis, in qua requiritur ut sit in omni tempore instans, quod debet esse copula præteriti & futuri: non ergo dari potest primum instans, in quo inceperit tempus, & proinde nec primus motus mundi.

Instans in tempore, potiùs Mathematicum quid dam est quã Physicum.

Resp. Huic argumento idem accommodetur responsum ex Aristotele, quod alteri argumento adhibitum fuit; nimirum movens infinitum & Metaphysicum, (quod est agens liberrimum, nullis mediis alligatum) posse & tempus & motum cùm placet incipere: nam aliter nec infinitum, nec liberũ agens ullo egens instrumento diceretur. Præterea, sita præteriti & futuri in tempore indivisibilis copulatio, potiùs Mathematicum quàm Physicum, intentionale quàm reale temporis habetur discrimen, ut multi volunt. Sed utcunq; accipiatur non imponit necessitatem Deo agenti liberè & infinitè (qui secundùm doctrinam Aristotelis æternitate non tempore mensuratur) ut ab æterno mũdum cõstitueret, tempusq; faceret sempiternum. Insuper, si secundùm Arist. tempus sit æternum; quorsum est illa distinctio apud illum tẽporis, ævi, & æternitatis? Certũ est in tempore inesse successionem (ut ait) sed in æternitate (ut docet) nulla mutatio, nulla successio, nulla cunities aut vicissitudo inest. Quod certè unquam docuisset, si verè & ex animo tempus æternum esse existimâsset.

De Cœlo lib. text. 10.

Opp. Motus habere non potest finem: ortum ergo habere non potest; quo circa erit æternus. Quod finem non habeat sic probo, quia post quemlibet motum adhuc manebit aliquid mobile & movens, & proinde alius motus sequetur in sempiternum.

Resp. Semper ad vnũ asylũ confugio, nempe ad primã causam Metaphysicè & libere agentem: quæ temporis & motus vinculis non impeditur; tam-

potens hac causa est vt ignem conservet in essentia sine motu suo. Mirum est q. dico, ignis est & tamen non vrit, aqua est & tamen non mergit, sol est & tamen aliquando stat & non movetur. Si rationem quaeras, reddit Arist. quia est liberè & infinitè agens in quo non potest esse contradictio. Hæc causa prima primū effinxit motum, primum creavit tempus, cur ergo motū vltimū & vltimum tempus efficere posse negas? Sed novum cœlum novamq. terram (vt ais) expectamus: ergo non erit vltimū movens; si enim moventia & mobilia maneant, motus necessariò erit. Nescio certè an verum illud futurum sit quod quidam ex doctoribus affirmant, mundum purgatum tanquam aurū purissimum, incorruptum mansurum. Sed si maneat, fortasse immobilis manebit: at si moveatur, vltimum tamen motum corruptibilis mundi alius motus eiusdem generis non sequetur.

Dan.c.3.v.27. Exod.3.c.2.v. Exod.14 29. Io.10.13. 2Reg.20.11.

D.Hiero.in.v.6.ca.5.Esaiæ. Vide exposit. in. 21.Apocal. Augustl.definit.c.70. & in Psa 182.v. 27.

Opp. Si motus aut mundus non fuerint ab æterno, certè nec ordo, nec proportio à naturâ studiosâ vtriusque observatur. Quippe si mundus ponatur esse caducus & finitus, causaq. mundi æterna & infinita; quis ordo, quæ proportio inter causam & effectum, inter movens & mobile existit? quandoquidem infiniti cum finito, æterni cum caduco (vt ait Philosophus) nulla est proportio. Præterea, idem (vt ait Philosophus) eodem modo se semper habens, idē semper efficit: sed primus motor idem semper & immutabilis subsistit; ergo si vnquam movebat mundum semper movebat mundum; nā si nūc moveret, nūc nō moveret aliter aliterq. se haberet. Simile est argumētū in 12. Metaphysic. cap. 6. Quid plura? si Deus & natura id præstent & operētur q. est melius, & si melius sit mūdū (ēpiternū esse, motūq. cœlo cōtinuū & æternū q. caducū (cūexcellētius & divinius sit sēper fuisse, q. capisse brevi q. manere & cadere) probabile est mūdū (Dei maximū opus) potius ab æterno fuisse q. tēpore incepisse. Hæc sūt (benevole lector) argumēta quę ex primis duobus capitib⁹ huius libri pro æternitate mūdi collegi; addā st. tim ex interpretib⁹ alia, sed primū hisce trib⁹ postremis respōsa accōmodata expecto.

Phys.3. Et de Cœlo.l. 1.t.64. 2.de Ort.& interr.tc.56.

Resp. Requiris in primo argumento ordinem, requiris proportionem, ais naturam esse valde studiosam vtriusq. Agnosco quod dicis, sed audi; quāvis nec mundus nec motus inceperint ab æterno, natura ordo tamen & proportio non violantur; quippe sic voluit naturæ, ordinis & proportionis author, vt tempus, motus & mundus simul inciperent, sic disposuit, sic ad finē destinavit. Imò decorū est, & rationi consentaneū, vt omnia sic fiāt vt ipse voluit; illius enim verbum (teste Philosopho) efficax est, illius velle posse, illius posse ipsum esse dicitur. Mundum voluit tempore creari, potuit id quod volvit, præstitit id quod voluit potuitq. Omnia (vt vides) fiunt ordine, & melius est vt sic fiant, quia sic cognoscitur, quod ille solum sit ens æternum, alia vero sine illo vana: sic (inquā) cognoscitur illum propriè & simpliciter esse, alia vero omnia (vt convenit) per illū esse, & ab illo solo dependere. Et quid, quæso, aliud insinuat Philosophus

losophus, cùm dicat omnes omnium rerũ essentias à Deo fluere, Deoq; coniũngi & adunari? Omnia creata sunt vt ordine suo inserviant Deo, cui servire bonum est, quia per illum cui inserviunt sunt, liberantur & conservantur. Pergis, & in 2. argumento doces Deum immutabilem esse, & proinde concludis ab æterno mundum & motum constituisse; nã aliter (inquis) eodem modo Deus non videretur se habuisse. Verum hoc est quod dicis in agẽtibus naturaliter & ex necessitate, non in agentibus Metaphysicè & cum summa libertate, vt Deus agit. Quod in vltimo argumento vrges, semper id Deũ facere quod melius est; et melius esse mundum ab æterno quàm tempore fuisse; Respondeo, melius non esse, quia Deus sic voluit vt tempore inciperet: neq; hoc verũ est quod dicis, Deum semper absolutè optima efficere (cùm possit in infinitum meliora facere) licet spectatis omnibus circumstantijs, id semper agat quod magis rei quam facit naturæ convenit. Convenit autem magis mundo, qui est corporea substantia, vt in tempore quàm in æterno fiat. Corpus enim generabilem & corruptibilem naturam habet, legeq; naturæ incorporeæ substantiæ subijcitur, & (vt ita dicam cum interpretibus) subordinatur. Habes (bone adversarie) responsa accomodata argmentis tuis, eademq; ex Aristotele elicita & collecta, vt intelligas duplicem sensum & respectum huius quæstionis latere apud illum. Probabiliter solùm & dialecticis rationibus (vt vides) æternitatem mundi astruit, contra eos qui motu naturali eundem ortum & interiturum putarunt, quod nunquam fiat: sed non solùm probabiliter verùm etiã sapienter & verè concluſit respectu Dei, metaphysicè & incepisse & interire posse, quod naturali modo fieri non ineptè, non inconsideratè negat. Quis enim Philosophus existimabit naturam velle in seipsam tyrannidem exercere?

Deus nõ mutatur.

Deus nõ semper optima. Sed quę cuiq; rei optimè cõveniũt efficit.

Opp. Pro æternitate mundi ex alijs philosophis & interpretibus.

Quanquam satisfeciſti argumentis collectis ex textu Arist. discupio vt nũc alia ex alijs collecta refellas. Quid ergo ais Platoni, qui mundi ideã semper in mẽte divina posuit: aut quomodo (quæso) illius exẽplaris idea imago pfecta esse potest hic mũdus, si ab æterno mundus nõ fuerit? Nã vt citiùs homo seipsũ nõ intuetur in speculo q̃ imaginẽ ab eodẽ actu reflexã videat: ita multo magis hoc fit, cũ Deus æternus exẽplar mũdi in speculo divinæ maiestatis cernat, q̃ certè exemplũ perfectum esse nõ potest, si ab æterno expressum in actũ nõ prodeat.

Platonica idea mundi in mẽte divina.

Resp. Cœlestis disciplinæ fideq; lumine destituti, facilè in errorem illapsi à luto in quo hærent non facile extrahuntur. Video te visco captum, sed pro viribus liberabo. Quod hìc vrges parùm movet; infinitè enim & liberè agenti nulla necessitas hoc vel illo tempore agendi imponitur: nam vt mortalis artifex, quamvis archetypum & exemplar operis intenti animo impressum habeat, non statim rapitur ad opus: ita (si liceat mortalem hominem cum immortali Deo comparare) quamvis semper (vt loquar cum Platone) idea mũdi in mente divina fuerit, non erat tamen necesse vt eandem opere semper exprimeret

Deum, etsi proposuit ab æterno mundũ creare, nõ tamẽ necesse erat ab æterno creâſſe.

meret, sed tum cùm æterno suo consilio operari decrevit.

Opp. Quomodo Deus communicavit suum bonum aliis, si mundum ab æterno non creârit? Deus est ipsum essentiale bonũ, & nihil est magis propriũ bono quàm seſe diffundere. Quare vt fons perennis non dicitur qui in rivulũ nõ fluit: ita Deus (qui est fons æternus boni) obscurari videtur, si in mundũ ab æterno suum bonum non diffuderit; probabile ergo est mundũ ab æterno fuisse.

Ethic. 1. l. ca. 1

Resp. Sic de Deo agis quasi egeret creaturis suis; est Deus (vt ais rectè) essentiale bonum, est fons perennis boni; sed vt fons naturalis sæpè in occultis venis & medullis terræ latet, antequam ex eminentiore parte eiusdem in rivulum prorumpat & fluat: ita Deus ex omni parte perfectus, in se beatissimus permansit, antequam mundum (quo non eguit) pro bene placito ex nihilo produxit. Nõ enim est Deus vt mortalis architectus, qui domum ædificat vt se ab æris iniuriâ & tempestate defendat; imò is potiùs mundum hominis causâ fecit, vt eidem facto bene faceret.

Deus suis creaturis opus nõ habuit.

Opp. Aut Deus ab æterno produxit mundum, & sic habetur intẽtũ, aut non: si dicas non produxisse, hoc fuit vel quia non voluit vel quia non potuit; si dicas non potuisse impius es; nam Deus semper æqualem potentiam habet; si dicas non voluisse, mutationem esse in Deo temerè concludis, nempe vt à non volente in volẽtem commutetur. Par ratio illa est, nempe quòd mutari sit aliter se habere quàm priùs: sed si in tempore & nõ in æterno Deus mundum produxerit, aliter se habet quàm priùs; ergo aut ab æterno produxit, aut in Deum mutatio cadit, quod ab essentia Dei est alienum.

Phy. l. b. 7. tex.

Resp. Nihil absurdi sequetur, si dicam Deum non voluisse ab æterno mũdum procreare; non voluisse dico, non quòd illum aut potestas defecerit, aut invidia sui boni retardârit; sed quia suæ divinæ sapientiæ consilio, eundem non nisi in tempore producere & creare decrevit. Si rationem quæras cur sic fecit, quamuis rectè respondere possim ideo sic fecisse quia voluit; dico tamẽ hãc causam esse, vt rerum factarum tempore notitia nos terræ filios, ad cœlum & ad Deum meliùs cognoscendum duceret: vtque sic magis omnia quæ sunt dependere à Deo innotesceret. Siquidem id quod non semper existit palàm aliã causam habet à qua fluxit, quod in re ab æterno procreatâ tam apertè & perspicuè non lucet:

Metaph. l. ca. 2.

Suprema causa omnium Dei voluntas Ephes. 1. 11. Rom. 4. 13.

Opp. Quid? an antiqua voluntas Dei in non efficiendo mundo ab æterno? an etiam præteriti operis vacatio tandem displicuit? an improvidè, temerè, & fortuitò in mundi fabricam incurrit? absit vt dicas: at dicis, si mutâsse consilium dicas.

1 Sam. 15. 29. Hosea. 13 14. Divino planè consilio fecit Deus quæcũque fecit. Esa. 45. 6 7 8. &

Resp. Cave, insolens, ne quicquam de Deo temere aut dicas aut cogites; non est enim Deus vt se facti pœniteat sicut homo; antiqua voluntas Dei nõ est mutata; siquidè decrevit ab æterno mundum nõ semper, sed infixo & præfinito tempore procreare. Vacatio operis non displicuit, quippe non fecit quod noluit

dixit, sed voluit quod fecit, ordine verò fecit quod voluit: non ergo temere sed sapienter, non fortuitò sed consilio id quod voluit fecit; at tempore quidem te inter omnia fecit, vt tu (dum tempus vivendi hîc habeas) & illum agnosceres, & te totum illius servituti (quæ vera libertas est) consecrares. Beatus es si hoc facias, at ter VÆ tibi si nõ facias. O Christiane lector ex animo hoc faciamus vt (quod Deus ante iacta fundamenta mũdi voluit) nos cupidos salutis saluos in fine mundi faciat. Ephes. 1. 4. 5. 2 Tim. 1. 9.

Opp. *Quid? an Deus quievit ab actione in æterno? ante quam mundum fecit? videtur hoc esse absurdum, cùm sit perpetuò movens & agens. Fuitne movens & nihil movit, agens & nihil egit? Hac certè occulte arguunt mũdũ ab æterno procreâsse vt illum moveret, vt illum regeret. Porro, si in tempore fecit, cur priùs non fecerit? esse in Deo Deiq; actionibus* prius & posterius? *an caneſcit vt homo? Est certè* prius & posterius *in actionibus Dei, si mundũ nunc factum & nunc non factum ponas?*

Resp. *Quia tu homo qui cũ Deo disputas? quàvis sis Esdras desideriorum plenus, secreta Dei nisi retecta & revelata nõ intelliges. Quid (inquis) an Deus semper quievit ante creationẽ mundi? Respondeo cum Augustino, quòd Deus noverit quiescens agere, & agens quiescere; imò potest ad actionem novã non novum sed sempiternum adhibere consilium, idq; sine vlla mutatione sui, quia in infinitũ nõ cadit (vt Philosophi docent) vlla contradictio. Præterea, essentiã Dei existentiarerũ non semper sequitur, sed ordinem providentiæ vt tum fiant cùm fieri decrevit. Neque hoc absonum est à doctrina philosophi, quippe Deus (vt docet) liberrimum Agens est, idẽq; actu infinitum. At quæris cur priùs non fecerit? Respondeo quia nõ voluit; at hinc cõcludis esse in actionibus Dei* prius & posterius; *verbis quidem cõcludis sed re non probas. Quippe etsi Deus in tẽpore aliquando operetur, tempus tamen illum non apprehendit; & licèt illius actiones aliquando quoad nos tẽpore mensurentur, hoc tamen sit, non quod ille caneſcat tempore, sed quod eodem vt instrumento suo vtatur ad demonstrandas illas actiones nobis. Et hactenus de aliorum obiectionibus; solũ hoc addo, vt persuadeam inventutis huius ætatis, ne sit nimis curiosa in hac quæstione; multa enim occulta & ignota sunt, intra regios quasi divinæ sapientiæ thesauros recondita, quorum rationes & causas sæpe nonnulli quærentes, in abyssum inciderunt. Sequere igitur consilium sapientis, Altiora te ne quæsieris, & fortiora tene scrutatus fueris; qui enim est scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Multa hoc loco quæstiones à multis interpretibus extorquẽtur & eruũtur à textu de creatione mũdi, de necessitate creationis, de parte animæ in qua creatio fuit, de libertate Dei, de actionibus illius ante creationẽ, de renovatione mũdi post interitũ, de lumine naturæ, dei immortalitate animæ, de vita beata, aliisq; sexcẽtis, quibus explicãdis volumen vix sufficeret, scriptũ p desset nihil, voceret multũ. Nã curiosa hac sunt & ad aliã scientiam spectant.* Rom. 9. c. v. 20 l. 2. cap. & ver. 20. l. 2 cap. 4. v. 2. 83. 33. 44 &c. Aguſt. 11. de Civit. cap. 16. Actiones Dei non per se, sed respectu nostri mensurentur tẽpore. Eccles. 3. 22. & Quam multas hinc quæstiones movẽt interpretes, quæ sunt periculosæ.

ſpectant. Omitto igitur, quippe epitomen non volumen ſcribo; ſi quis tamen plura de his rebus ſcire deſideret, ſuadeo vt legat Collegium Conimbricenſe in quo modeſtiùs et reverentiùs tractantur quàm in aliis, qui cum Prometheo à Iouis veluti ſinu ignem ad inflammanda ſua tardiora ingenia ſurripuiſſe videntur; ſed cum ſubtiles videri velint, turpiter errant, at ne alij iſtorum pice coïnquinentur, iuventutem moneo vt caſtè ſobriè q; in his reconditis Dei myſterijs ſapere conetur.

Collegium Conimbricēſe.

Heſiod. 1. lib ἔργων καὶ ἡμερ.

Opp. Moleſtè fero te hîc nunc ſiſtere, & iſta (quæ multis moleſtiã pariunt) ſic tranſilire. Impetrem liceat (quæſo) hoc vnum, vt mihi de iſtis peteti pauciſſima Laconicâ brevitate (ſi vis) reſpondeas, alter me veluti avem laqueo captam & irretitam deſeris.

Reſp. Moleſtè fero iſtam curioſitatem tuam; ſed eſto, verbo pete verbo reſpondebo: quid primum eſt quod petis?

Quæſt. 1. Opp. Hoc primùm peto, An creatio naturæ lumine cogneſci poſſit?

Reſp. Poteſt; nam vt omittam teſtimonium illud ſacrum Apoſtoli à creatura mundi, hæ rationes ex philoſophia ductæ ſuadent. Eſt infinita aliqua cauſa nullis mediis alligata: ergo eſt creatio lumine naturæ nota. Ratio ſequitur, quoniam ſi vlla cauſa in arte & natura ſit nobilior, quæ paucioribus eget adminiculis ad operandum: & ſi in ſubordinatione cauſarum ſecundùm philoſophiam neceſſariò veniendum ſit ad primam actu infinitam: neceſſe eſt vt hæc cauſa nobiliſſima et diviniſſima exiſtens, ſine vlla ſubiecta materia operetur, et ſic operari eſt creare; creatio ergo lumine naturæ eſt quidẽ nota. Præterea, vt quæq; res eſt ita agit, ſed Deus ita eſt vt aliunde non pendeat: ergo ſine præexiſtente materia agit, & ſic agere eſt creare; creatio ergo vi naturæ eſt manifeſta. Inſuper ex philoſophia probatur Deum eſſe liberrimũ agens, poſſeq; omnia quæ vult: creationẽ ergo, quæ eſt propria Dei actio, philoſophis notã eſſe cõcludo. Porrò, cùm ex philoſophia conſtet omnes omnium eſſentias primùm à Deo fluere, & in illius poteſtate conſervari, rectè inferas creationẽ Philoſophis eſſe notam, qui per ſcalã naturæ ab imperfectis ad perfectiſſimũ tãdem aſcendunt numen, à quo (vt aiunt) omnia ſuum eſſe et benè eſſe habent. Adhuc, ordo, proportio, numerus, pulchritudo, aliaq; ſexcenta (vt aiunt philoſophi) creationem loquuntur & proclamant. Nam ſicut ille qui cytharam affabrè conſtructã & concinnatam conſpicit, eiuſdẽq; concentũ audit, ipſum cytharæ artificẽ mente revolvit & agnoſcit, licèt ſibi de facie ignotũ: ita is qui mundi pulcherrimam formam & harmoniam percepit, mundum à divino & infinito conditore factũ neceſſariò intelligit. Poſtremò, ipſi philoſophi cùm fateantur ſe planè neſcire quomodo formæ ſingulæ inducantur in materias ſuas, (quandoquidem in his non ſit adamas ſeu vis activa attrahendi illas, quippe materia ſolam potentiam paſſivam habet) ſequitur neceſſariò illos cognoviſſe creationem. Imo ad cumulum hoc addo, quòd dicant ſpiritus immediatè

Creationem lumine naturali cognoſci poſſe, argumẽta

Creare quid ſit.

De Cœlo. l. 1. text. 100.

dixiè esse à Deo, ipsamq; animam ratiocinatricẽ divinitus accedere; quod certè non dicerent, si creatio aliquo modo nota non fuisset. Sed festino, quid in 2. loco petis?

Opp. *Peto in 2. loco, An creatio nota fuerit Aristoteli tuo?*

Resp. *Credo equidem notam fuisse: persuasionis meæ fundamenta loca hæc sunt apud Philosophum. In secundo Rhetoricorum cap. 23. asserit apertè dæmones esse opus Dei; at dæmones materiam præexistentem in suâ constitutione non habent: ergo eorum constitutio creatio est, eademq; nota Aristoteli. Præterea, disertis verbis in lib. de Partibus animalium ait, animam humanam divinitus accedere, & in 3. de Anima ait animam omni materiâ carere, immediatè ergo à Deo fit: non per generationem (vt vbique docet) ergo per creationem quæ illi nota fuit. Democeps in secundo de Generatione cap. 10. circa finem, ait Deum Vniversum omnibus suis numeris concinnè & eleganter perfecisse, nec non dedisse æternitatem ijs quæ illius capacia extiterunt. Audis hunc locum? legisne? & non credis Philosopho notam esse creationem. Audis (inquam) hunc locum & legis? Cur ergo librum de Mũdo (in quo apertiùs de Deo non loquitur) à Philosopho cõscriptum fuisse negas? Sed lege illum, & in eo volumen apertum videas creationis, quippe illic Deũ infinitum, Deum vnum & infinitum, authorem & effectorem cœli terræque agnoscit. Idipsum docet in 2. Metaphysic. cap. 1. vbi demonstrat primam causam esse cæteris causam: at quomodo (quæso) nisi per creationem? Imò (quod magis vrget) in 12. Metaphysic. cap. 7. cœlum & ipsam naturam à Deo dependere manifestè concludit. Infinita sunt alia loca ex 10. lib. Ethicorum & ex li. de Anima, quæ hanc lucernam in templo Philosophi arsisse & luxisse evidenter convincunt. Perge igitur, & si quid aliud habeas de quo dubites, quære.*

Creatio Aristoteli nota.

Lib. 4. cap. 10.

Cap. 5. tex. 45

Tex. 59.

Quot sũt Aristotelis volumina tot sunt Aristotelis de creatione testimonia.

Opp. *Quoniam creationem defendis notam fuisse philosophis, quæro quid sit, & qualis actio Dei?*

Resp. *Nimis altũ sapis, & falcem mittis in alienam messem. Nam philosophia videt ratione coacta esse creationem, sed illam directè non definit, Verbo tamen sic definio. Est creatio alicuius è nihilo productio, id est (si interpretari velis) actio Dei, non intentionalis sed realis, non interna sed externa, non immanens sed transiens, quâ rebus suum esse sine vllâ præexistente materia tribuit. Realem, externam & transeuntem actionem dico; nã quâvis sint nonnulli qui creationem nihil aliud esse velint quàm solum intelligere & velle divinum cum relatione ad creata, quoniam tamen omnis executio & effectio externam actionem & influentiã ab agente in passũ postulat, non solũ intelligere & velle Dei cum relatione ad creationem definio, sed influẽtiã & transeuntẽ actionẽ, præsertim cũ eandẽ quidã influxus, & vt ita loquar factio potentia divina exequentis voluntatẽ Dei in hoc opere sequatur; iuxta*

Creatio quid.

illud

Psal. 148. Deo siquidē erat ἅμα ἔφος, ἅμα ἔργον, nō λόγος ἔργα exīa.

illud Psalmis Ipse dixit & facta sunt, mandavit & creata sunt. Attende, vō ait, ipse intellexit & facta sūt, voluit & creata sunt: sed ipse dixit, ipse mandavit, quæ duo verba non internam & immanentem actionem, sed externā & transeuntem docent. Habes breviter (imò breviùs quàm rēs tanta dici possit) quid sit relatio, & qualis actio Dei, nunc aliud dubium (si placet) move.

Opp. Quoniam das veniam hanc quæstionem moveo, An necessitate vllâ naturæ Deus mundum creaverit? & quo tempore anni?

Resp. Cui plus licet quā par est, plus vult quàm licet; quo tandē prorūpit ista sitis & æstus in te sciendi? Vana sunt quæ dicis; nam alterum est apertum de quo nemo dubitet, & alterum obscurum de quo nemo sapiens quærat. Sed age, primùm dico Deum nullâ necessitate naturæ mundum produxisse; est enim liberrimum agens vt superiùs demonstravi. Hoc confirmant sacra vt Psal. 134. Omnia quæcunq; voluit dominus fecit, qui (vt testatur B. Apostolus ad Ephesios cap. 1) operatur omnia iuxta consilium voluntatis suæ. At dices, quicquid Deus facit necessariò facit, quicquid vult necessario vult: necessitate ergo ipsum mundum fecit. Quod si neges, sic arguo: aut fecit necessariò aut contingenter fecit; sed contingenter non fecit: ergo fecit necessariò. Resolvo hunc nodum, libero arbitrio scire, velle, facere Deum omnia. Hoc etiam addo, quod licèt sit actio necessaria, est tamen libera; necessaria quia decrevit, libera quia voluit. Aliquid decrevit Deus, fit ergo necessariò: voluit, fit ergo liberè. De vltimâ parte dubitationis tuæ in qua quæris Quo anni tempore Deus creavit mundum? nescio quid dicam, nisi dicam creâsse eo anni tempore quo minatus est Gehennam curiosis scrutatoribus secretæ voluntatis suæ. At dices quòd Patres disputent de hac re sedulò, quoniā alij Vere & mense Martio cùm omnia florent, alij Autumno & mense Septembri cùm omnia matuescunt factum fuisse probant. Patres honoro, nec quicquam eorum sacræ memoriæ detrabo, requiro tamen causam & demonstrationem cur hoc vel illud dicant, cùm varia & multiplex sit Veris & Autumni sæpe pro diversâ climatum varietate mutatio. Sed in hac re audi poëtam.

Non alios prima nascentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim; ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebat flatibus Euri.

Huic opinioni favere videtur sacra philosophia, vbi Deus dixerat germinet terra herbam; quæ germinatio potiùs in Vere quàm in Autumno eminet. Si alterā opinionem tueri velis, confugias ad illos qui dicunt omnia à Deo in perfecto statu creata fuisse, quicquid enim creavit Deus erat valde bonum:

Nullâ necessitas Deum ad creationem adegit.

Obiectio. Responsio. Quod fit Dei decreto fit necessariò.

Quo anni tempore Deus mundum creaverit, curiosa quæstio. Vt Aug. quæst. 55 ex novo Test. & 106. ex vtroq; Test. Iul. Scal. Exerci. 257. Zanc. de op. Dei part. 2. l. c. 1. in fine. Ver Autumnusque diverso climate diversa sunt. Gen. 1.

at

at ſtatus perfectus plantarum aliarumq; rerum in fructu & uſu potiùs cernitur quàm in flore: ſi ergo tempus creationis queras, probabile eſt Autumnum menſemq; Septembrem potiùs fuiſſe, in quo omnia ſunum uſum & fructũ, quàm Ver in quo gemmam ſolum & florem habent.

Opp. *Vnum adhuc dubũ reſtat quod velim reſolvas, Vtrum mundus creatus iam conſeneſcat & declinet?*

Reſp. *Quoniam ſenectus ataſq; delirans mundi in ſe argumentum creationis & infantiæ continet; hoc dubium breviter reſolvam. Quod ortum habet ipſum incrementum, ſtatum & declinationem habet, vt Hippocrates & Galenus aſſerunt, atq; etiam non negat Philoſophus; ſed mundus reſpectu Dei prima cauſa ſuum ortum habet, vt ex Ariſtotele probatur: ergo mundus ſuum incrementum, ſtatum, & occaſum ſeu declinationẽ habet; declinat ergo mundus & conſeneſcit. Præterea ſic arguo. Minor mundus decreſcit; contabeſcit ergo maior. Quòd homo (qui minor mundus eſt) indies magis magiſq; corpore decreſcat, Plinius lib. 7. Naturalis hiſtoriæ cap. 16, Aulus Gellius lib. 3. noct. Atticarum cap. 1. Philo Iudæus, Ioſephus aliique nonnulli teſtati ſunt & obſervârunt. Nam quò magis ætatum decurſus præterit, eò minora corpora in ſuo vtero concipit natura, eadẽq; natura iam languens parit infirmiora; rectè igitur poeta*

Mũdus habet ortum, incrementũ, ſtatũ & occaſum.

Ariſtot. l. 1 Meteo. ca. 14. & Homer. Ilia i vbi; deſcribit lapidẽ quẽ Tydides in Ilyſſẽ vibravit. ὁὐ δύο γ' ἄνδρε φέροιεν, οἷοι νῦν βροτοί εἰσι.

Terra malos homines nunc educat atque puſillos,
Ergo Deus (quicunque aſpexit) ridet & odit.

Iuv. Satyra. 15 ver. 70.

Qui legit nuncios veritatis & annales temporum de decretione & declinatione mundi, inveniet incredibilem viciſſitudinem & mutationem omnium. Cœlum, terra, plantæ (quid multis?) omnia & ſingula in rerum natura morti iam proxima & vicina, faciem pallidam & hypocriticam præ ſe ferunt. Sol princeps planetarum rarius & obſcuriùs iam lucet quàm olim lucebat; credibile eſt tardiùs illũ moveri, probabile eſt magis in orbe ſuo ſubſidere, certum eſt imbecilliùs influere & in hæc inferiora vires minùs validè quàm olim exercere. Quid addam irregulares minaceſque eclipſes ſolis & lunæ? mirabiles, torvos & inuſitatos aſpectus ſiderum? terribiles, formidoloſas & inauditas coniunctiones ſignorum & planetarum? prodigioſas & ante hæc ſecula inauditas apparitiones cometarum? quæ omnia deſuper manifeſtè probant, mundum iam nutare, caneſcere & declinare. Legite doctiſſimos Aſtrologos de hiſce omnibus, & (ſi non vacet de omnibus) legite hoc ſolùm, quomodo demonſtrent ſolẽ in orbe ſuo ſubſediſſe, & ad nos propiùs nunc acceſſiſſe quàm ac ceſſit olim? Deinceps, ſi hic perorarem ex voluminibus Liceſthenis & aliorum de Prodigijs, monſtris & oſtentis vbique hodiè & frequentiſſimè generatis, quæ languentem & ſepulchro proximam naturam eſſe oſtendant, nimis moleſtus eſſem. Quid? num hoc argumentum rectè ſequitur? natura non poteſt (vt olim) ordine ſuo effecta parere, partáq; tueri: ergo

In quibus deficiat ab eo quod erat.

Mũdus cõſeneſcit.

Vt Cornelii Gemmæ lib. vtroque Coſmocritica.

iam

iam effœta est et languida, non din duraturã? tenet certè, & firma est ratio si eiusdem vim & pondus tecum altiùs consideres. Insuper eorum conscientiæ tuæ appello, an non putas affectus & passiones animi (quæ humores corporis & cœli aspectus sequuntur) ferociores iam esse quàm apud sæculum prius fuerunt? Dic sodes; quid hoc arguit nisi maiorem dissolutionem morum, quam rerum dissolutio sequitur? Nam (si credas Philosopho in hac re) natura vitio corrumpitur, virtute conservatur. Porro, ascende in theatrum & Olympum mũdi, circumspice, dic vbi imperia Assyriorum, Persarum, Græcorum, Romanorum? nonne iam seges est vbi Troia fuit?

Idem senium in moribus.

Phys. l. 7. t. 18.

Idem in regnis. vide li. 4. ca. 13.

An imperia & regna suas ætates & periodos habent? cur non habet mundus? certè causam non video cur non haberet, cùm omnia illius sidera propemodum occiderint. Cecidit Babylon, cecidit Hierusalem, populi, nationes, imperia ceciderunt ense, fame, peste cõcussa, exhausta, infecta omnia vbiq; cadunt: si omnia, mundus diu stare non potest. Postremò, si oracula divina huc adducerem, exitum orationis nõ facile invenirem. Mille enim sunt apertissima loca, quæ nihil aliud ex Danielis imagine relictum prater ferreos terreosq; pedes vobis demonstrant: quippe aurea, argentea, aneaq; ætas mundi desisse esse, ferrea & terrea manet. Quid sequitur? flamma flammam: quid sequitur? cinis cinerem: quid? nihil, nisi severum iudicium Dei. Sed quando? Impie quid quæris? brevi; iam, iam cœli inveterascent, & sicut vestimentum mutabuntur: adveniet certè dies ille (Audi stulte qui dicis in corde tuo nõ est Deus) dies ille inquam veniet, & veniet vt fur, & cùm veniat cœli magno impetu transibunt, ipsaq; elementa solventur calore. O diem terribilem in quo mũdus claudetur!

Daniel. cap. 2.

Heb. 1. 11. 12. Psa. 102. 26. Psa. 14. 1. & 53. 1. 1. Thes. 5. 2. 2. Pet. 3. 10.

Quid nisi vota supersunt?

Vota, inquam, persolvenda Deo, vt in mundo viventes mundo corde simus. Fui longior, fui fortasse verbis molestior (studiose lector) in hac quæstione de æternitate mundi; patienter quæso feras prolixitatem meam; senex sum, & mundo vale-dicere discupiens testatum apud posteros relinquerem, quid ipse de mũdo senserim. Vale fallax sophista vitæ, mundus es nomine, at captos captivos & immundos reddis.

CAP.

CAP. 3.

Vtrum { *Vlla causa reddi possit cur res physicæ aliquando moveantur aliquando quiescant?*
Omnis scientia vtatur motu?

EXplosis illorum argumentis qui ostendere conati sunt nullum motum aut motorẽ esse æternum, vt accuratiùs id quod velit de æternitate & (vt ita dicã) de divinitate primi motoris in catastrophe hujus libri concludat, opiniones philosophorum de motu & de his quæ movent & moventur hoc loco discutit. Res digna quidem est observatione tuâ (perhumane lector) si animadvertas Euripos in quibus philosophi navigantes, contrarijs motibus ad eundem quasi portum vehuntur. Sed diutiùs te verbis suspensum non tenebo. Certant hîc philosophi de motu, de rebus etiam motis certant. Nam Parmenides & Zeno vsque adeò hallucinati sunt, pugnantes contra sensuum artiumq; experientiam, vt ab vniversa natura motũ sustulerint. Contrà verò Heraclitus & Cratilus in perpetuo motu cuncta posuerunt; fuerunt tandem qui mediam tenuere viam, nempe quòd alia quiescant alia moveantur. Et hæc est tripartita illa divisio, quam in fronte hujus tertij capitis attingit Philosophus. Fuerunt enim (vt ait) qui putarent omnia moveri & nulla quiescere: fuerunt è contrà alij qui dicerent omnia quiescere & nulla moveri: fuerunt deniq; nonnulli qui affirmarent aliqua moveri, & aliqua quiescere. Sed ex hoc vltimo divisionis membro alia subdivisio elicitur; nempe illa quam infert Aristoteles, ea quę quiescunt semper quiescere & illa quæ moventur semper moveri, vel quæ quiescunt aliquando moveri, & quæ moventur aliquando quiescere: quod vltimum membrũ (inquit Philosophus) est nobis defendendum. Nam demonstrandum est res quasdam esse planè immobiles, quasdam verò semper moveri, quædam denique vicissitudine nunc moveri, nunc autem quiescere. Verùm sequar Aristotelem in refutatione trium primarum opinionum, quæ in tribus membris primæ divisionis patent. Qui ergo omnem motum è rerum naturâ tollunt vt Parmenides & Zeno, hi omnia philosophiæ naturalis jura pervertunt, omniaq; toti-

Præcipua, quę hoc, capite tractantur à philosopho.

Repugnantes antiquorum de Motu sententiæ.

Absurda negantium motum.

Omnia non quiescũt perpetuò secundum Parmenidem & Zenonem.

totius naturæ opera demoliuntur: cõtra hos ergo disserere nõ est physiologi; nam in tollendo motu isti naturam, artem & sensum negant; naturam, quæ est principium motus & quietis, artem, quę incredibilem motus vsum habet; sensum, qui cœlos, elementa mixta infinita moveri cernit: morbo ergo animi & hebetudine laborârunt qui istam vanissimam opinionẽ de sublato motu intulerunt. Altera opinio Heracliti & Cratili (qui omnia moveri pertinaciter tenebãt) ex parte (vt ait Phũs) est falsa, sed minùs quàm prima à ratione & philosophiâ aliena. Est falsa, quia sensibus repugnat, qui manifestè aliqua quiescere facilè observent: est magis consentanea rationi, quia natura magis in motu quàm in quiete, magis in habitu quàm in privatione cernitur. Ad falsam partem istius opinionis, inducit Philosophus exempla ex omni genere motionis; nihil (inquit) perpetuò augescit, decrescit nihil semper, semper (inquit) alteratur aut loco mutatur nihil. Quid opus est exemplis & digitis naturæ, vt demonstrentur ista, motũ nẽpe incrementi & decrementi nõ esse sine quiete & periodo? Ostendit Philosophus in textu, subobscuro exẽplo guttarum lapidem excavantium, stirpiumque pullulantiũ in saxis, quæ penetrant dividuntque subiectam materiam, sensim nõ semper. Perpetuò enim guttæ non cavant lapidem, nec plantulæ crescentes saxum discindunt, ex quibus pullulascunt. Apertiùs observari hoc potest in accretione hominis & in decretione, qui vt flos ab infantia augetur ad statum, à quo veluti hybernis nivibus concussus ad mortem diminuitur. Post consistentem enim ætatem vermis in rosâ nascitur, folia exesa cadunt, radice tandem vulneratâ planta in cinerem & sepulchrum ruit. De alteratione quid dicam? res aperta cuivis est & perspicua. Nam si quis ægrotet, nimis longum & molestum esset iter, si semper ad sanitatem tenderet; calescit nihil, nihil refrigeratur nisi certo tempore & periodo naturæ. Similis est ratio commutationis à loco in locum: lapis enim ab alto cadens, in cẽtro sui motus finem & quietem habet. Cùm ergo iam constet in nullo motus genere res perpetuò ĝieri, quid restat, nisi vt concludam cum philosopho, falsas esse illas opiniones quę astruebant omnia aut semper moveri aut semper quiescere. At (dices) sunt quædam quę nunquam moventur, sunt alia quæ movenrur semper. Verum est si res particulares consideres, nunquam enim movetur Deus, punquã physicè movetur spiritus, semper autem moventur cœli. Quædam deniqne interdum moventur, interdum quiescunt, vt omnes res cæterę naturales. Cæterùm hìc emergit suboriturque quæstio; An vlla causa reddi possit, cur res physicæ aliquando moveantur, aliquando

Omnia non moventur perpetuò. secũdũ Heraclitum & Cratilum.

Obiectio. Solutio.

Quæstiones duæ.

do quieſcāt? Cui annecti poteſt alia dubitatio, An omnis ſcientia vtatur motu? Miror equidem quamobrem aliquot optimi nominis interpretes exiſtiment, dari non poſſe cauſam cur in multis aliquando motus aliquando quies fiat? Ratio certè eorum eſt (vt opinor) quia Ariſt. hoc loco docet nullam cauſam huius rei adferri poſſe; ſed iſtorum pace & veniâ dicam quod ſētio, nō percepiſſe illos quò illic tēdat Phūs; nā illic in cōtroverſiā vocatur, An Empedoclis aliorūq; dogmata de perpetuo motu perpetuâque rerum quiete defendi & oppugnari poſſit? Huius (inquit) rei cauſa reddi nō poteſt. Verumtamen quoniam gravioris iudicij expoſitores ſic moveāt vt priùs movebam quæſtionē, cauſas breviter aſſignabo, cur aliàs res moveri, aliàs quieſcere dicantur. Nemo philoſophorum ignorat naturam definiri principium motus & quietis in re omni naturali, per ſe & non per accidens. Quod ſi verum ſit (vt eſt veriſſimum) cauſam apertam vides cur nunc moveri, nunc à motu ceſſare res naturales dicantur. Imò (inquis) hęc cauſa interna eſt, quâ poſſint res naturales aliàs moveri aliàs quieſcere; cur autē actu nunc moveantur actuque quieſcāt, non eſt cauſa; niſi intelligentiam in cunctis rebus naturalibus præter potentiam ineſſe velis vt (ſcilicet) ſua cognoſcant movendi & quieſcendi tempora. Fruſtra (vtl noſti) eſt illa potentia, præſertim activa, quæ nunquam reducitur ad actum: ſi ergo vi naturæ poſsint aliquando moveri aliquando quieſcere, actus alternatim & neceſſariò hanc potentiam ſequitur. Eſtne alia ratio & cauſa præter naturam? eſt; nempe in ſpecifica potentiâ, formaque propria rei. At hæc eſt ipſa natura fortaſſe dicis. Eſt quidem natura particularis rei, ſed non eſt generalis illa quam modo attigimus. Sic nōſolū generatim accepta natura ſive pro naturâ naturante (vt aiūt) ſive pro natura naturatâ ſumatur, eſt cauſa huius motionis & quietis: ſed ſingularis cuiuſque rei potentia & forma, quarum altera ſēper rem ſtimulat ad motum, altera ad quietem & portum trahit. Res ergo naturales ſunt veluti locatæ in vnâ navi, moventur quidem, ſed ideò moventur vt vndis & fluctibus agitatæ tandem in portum & aſylum quietis veniant. Perge, quæ alia cauſa eſt hujus rei? Alia in appetitu, inſtrumento, & fine rerum naturalium ponitur; in appetitu, quia inſitum eſt cuique rei naturali vt appetat bonum ſuum: inſtrumento, quia fine medio & veluti manu apprehendi non poteſt hoc bonum; in fine, quippe in quo duo ſunt, vis ad ſe attrahendi per motum, & quies cùm attraxerit. Eſt ergo aculeus in appetitu ad motum cum intentione finis, eſt modus in inſtrumento moderandi & dirigendi motum,

Cauſæ motus & quietis alternæ. Ariſtot. 7. 2. lib. tex. 3.

Potētia cuiuſque rei cauſa eſt quietis eiuſdemq; forma cauſa eſt motus.

Alia cauſa eſt appetitus, inſtrumentum & finis cuiuſque rei.

est fructus & vsus in fine ipsius motus, id est naturæ quies, siquidē agit natura propter finem, id est agit propter quietem; in quâ quiete forma (amica & spōsa naturæ) vivit. Articulatiùs agas velim & ostēdas, quomodo hoc verum esse possit quod dicis? quandoquidem in maiori mundo *cœlum*, in minore mundo *cor hominis* semper moveri, quiescere nunquâ videas. Si enim quiescat cœlū cessabit generatio, si cor non semper moveatur, cessabit homo: nata ergo sunt aliqua vt semper moveantur. In hac quæstione non quæritur (si attendas) *An aliqua non semper moveantur?* sed quæritur, *An causa assignari possit cur aliqua non omnia aliquando moveri, aliquādo quiescere dicantur*. Sed esto; quoniam natura est principium motus & quietis in re omni naturali, cor et cœlum hâc definitione comprehendimus, dicimusque quiescere in principijs, formis, & terminis conversionis suæ. Quiescit cœlum in primo immobili motore suo, quiescit in polis, quiescit in terminis & solstitijs suis, quiescit in forma quæ nata est ad motum. Movens cordis animus est, quiescit in eo, in eo enim res optimè quiescere dicatur, in quo est, vivit, & conservatur. Alij satisfaciunt istis obiectis; nimirum satis esse si res aptæ natæ sint aliàs moveri, aliàs quiescere, licèt hoc ipsum nūquam fiat. Et hanc suam resolutionem defendunt distinctione potentiæ remotæ, quam existimant esse multis rebus à natura non inaniter & otiosè datam, tametsi nunquam reducatur ad actum. Exempli gratiâ, est aptitudo in *sole* vt sint plures soles, in *luna* vt sint plures lunæ; neque enim forma, neque materia cœli talem individuorum amplificationem negant. Non *forma*, quia plurimæ (vt constat) tales figuræ in cœlo esse possunt: non *materia*, quæ in cœlo eadem re est cum materia prima. Defectio ergo solùm est in impotētiâ rerum inferiorum, quę impetu suarum repugnantium qualitatum, non possunt arcem cœli concutere & expugnare. Sic illi respondent, sed magis primam demonstrationem probo.

Aristoteles P. lib. 2, tc. 75. 76.

Cœlum & cor movent & quiescunt naturaliter.

Sequitur nunc alia dubitatio, *An omnis scientia vtatur motu?* Hæc quidē movetur quæstio ex occasione illius sententiæ in textu, vbi probat Philosophus illos, qui omnem motum è rerum naturâ tollunt, lēges non solùm naturæ, sed omnis scientiæ & artis violare. Quippe, vt ante, ita & hìc demonstrat, omnem scientiam motus aliquem vsum habere. Sed (si placet) lege hoc in loco D. Thomam optimè explicantē quo pacto artes omnes & scientiæ vtantur motu. Verbo solùm nunc attingam. Duo in omni scientia spectari solent, discursus & illatio conclusionis: at in vtroque motus inest: ergo omnis scientia vsum motus habet; omnis enim scientia acquiritur per discursum

Quæstio 2.

Artes & scientiæ vtuntur motu.

præmissarum

præmiſſarum ad concluſionem, qui non ineptè quidam motus dicitur. Si particulares ſcientias conſiderare & intueri placeret, res liquidò in Aſtrologia, Muſicâ, naturali philoſophia, & Metaphyſicâ ſcientiâ conſtaret. In *Aſtrologia*, quippe quæ motum ſiderum, in *Muſicâ* quæ vocum harmoniam, in *naturali Philoſophiâ* quæ motus principium, in *Metaphyſicâ* quæ primum motorem per ſe conſiderat: eſt ergo vſus ipſius motus in ſcientia, qui igitur tollunt motum, ſcientiarum iura manifeſtè pervertunt.

Diſtinctio quæſt. capitis tertij.

Diviſione opinionum de motu quę fuit triplex

- Prima Parmenidis, Meliſſi, & Zenonis qui omnem motum è rerum naturâ ſuſtulerunt, vt eſt in 1. Phyſicorum.
- Secunda Heracliti & Cratili, qui omnia in perpetuo motu poſuerunt.
- Tertia eorum qui aliqua moveri & aliqua quieſcere dixerunt, & huius membri alia eſt in textu ſubdiviſio, nempe vt
  1. Ea quæ moventur ſemper moveantur & ea quę quieſcunt ſemper quieſcant.
  2. Vel vt omnia in rerũ natura nata ſint ad motum & quietem.
  3. Vel vt aliqua interdum moveantur, interdum quieſcant, aliqua verò aut mobilia moveant vt *cœlum*, aut ſemper immobilia maneant vt *Deus* & *centrum*.

Refutatione & approbatione iſtarum opinionum refutatur autem

1. Primò, quia motum tollere eſt contra naturã, quæ eſt principium motus, & cõtra omnẽ ſcientiam quæ motu vtitur: eſt etiam contra ſenſum, cuius commune obiectum motus dicitur.
2. Secunda, quia econverſo perpetuum motum ponere, eſt contra rationem. Siquidem nullo genere motus (vt luculenter in textu probat Philoſophus) perpetuitas demonſtrari poſſit. Res enim nulla perpetuò augeſcit aut diminuitur, nulla res perpetuò alteraſcit aut loco mutatur, res nulla perpetuò generatur aut corrũpitur. *Nota hìc (ſtudioſe lector) Ariſtotelem negare motũ naturalẽ vllũ in ſpecie eſſe perpetuum, neq; vllas perpetuò moveri.*

Summa huius capitis cõſiſtit in tribus nempe

3. Tertia, quia in omnibus ſuis partibus nõ ſit vera, vltimum enim membrum, eiuſdem ſubdiviſionis approbandum exiſtimat Philoſophus, in quo dicuntur aliqua interdum moveri, interdum quieſcere, nec non eſſe aliqua quę perpetuò moventur vt *cœlum*, aliqua verò quæ omni motu vacant vt Deus & centrum. *Attende hìc, quòd dicat Philoſophus eſſe quædam perpetuò immobilia.*

Quæstione, nimirum *Virum causa vlla reddi possit, cur aliquâ interdum moveri inter dū quiescere possint?* Hæc quæstio tenetur affirmativè & probatur

1 A definitione naturæ, quæ est in re qualibet *principium & causa motus & quietis.*
2 A potentia activa naturæ, quæ rem quamlibet per motum ad formam & suam quietem incitat.
3 A forma internâ cuiusque rei, quæ veluti adamas materiam per motum ad seipsum trahit.
4 Ab appetitu cuiusque rei naturalis, quem philosophi in motu ad bonum posuerunt, in quo bono quies est.
5 A medio & loco, in quorum altero est vis adiuvandi, in altero cessandi motum.
6 Ab instrumento & fine, quorum illud potentiã movendi: hic potentiam conservandi habet.
7 A providentia divinâ, quæ præscripsit vt hoc ordine motus & quietis omnia fiant & conserventur.

Argumenta in textum.

Opp. *Digressio videtur hæc esse, eademq; planè inutilis & otiosa in philosopho; quippe instituit de primo motore agere, & nunc de opinione aliorum inauster de motu disputantium disputat.*

Resp. *Digressio non est, nam ideò de opinionibus aliorum philosophorum circa motum disserit vt (omni scrupulo exempto) quid sit primum movens directiùs intelligas. Dirigitur enim hæc tota divisio ad notitiam primi motus, primique motoris, vt postea declarabitur.*

Opp. *Parmenides, Melissus, & Zeno non omnem motum penitus sustulerunt vt Aristoteles hic fingit: sed (vt constat) posuerunt vnum infinitum & immobile principium rerum, in quo omnia entia quietem habent, & sic quiescere res omnes dicantur, quod postea Aristoteles non negat; ista ergo refutatio philosophi est vmbra.*

Quandoque bonus dormitat Homerus, & ne hic arist. verendum est.

Resp. *Non sum oblitus mei, concedo refutationes apud philosophum esse aliquãdo leviores, & vereor ne hoc loco Parmenides, Melissus, & Zeno falsò criminentur, si in refellendâ hâc opinione illos intelligas vt tu coniecturam facis. Facis quidem, quoniam in 1 libro eõdem de re non dissimili disputantes vulnerat. Non est quòd obicias alteram opinionem Heraclitii et Cratyli de sempiterno motu rerum; nam facile me in eandem tecum suscipionem trahes.*

Opp. *Ista divisio est admodum confusa, constat enim ex multis membris neq; ad bi membrem reduci potest.*

Resp. *Non est necesse vt omnis divisio adventitia sit bimembris; ad internã (putà) solam hæc lex requiritur.*

Opp. *Inconstans sibi Philosophus esse videtur in hac divisione; nam in primis duobus*

duobus membris refellit eos qui defendunt aliqua semper quiescere, aut semper moveri; & tamen post ea idipsum affirmat. Quippe dicens verbis ait esse quædã perpetuò immobilia, mobilia autem esse alia. Imò in Metaphysicis apertè demonstrat omnia moveri, omniaq; quiescere in fine primâq; causâ, quod nihil aliud est dicere quàm quod isti docuerunt.

Resp. *Non est inconstans sibi; quippe etsi concedat particulares has propositiones* aliqua *nimirum* semper quiescere vt Deum & centrum, aliqua moveri vt cœlos, *non tamẽ omnia semper quiescere, aut semper moveri omnino docuit, vt isti docuerunt. Quid senserint isti hoc in loco non quæro, neq; incuso philosophum; agnosco tamen divinos fuisse illos philosophos & multa præclara de motu, de natura, de Deo disputâsse: in quo si dixerint omnia semper moveri, rectè senserunt, quia omnia motum suum à primâ causâ motrice petunt: si vero dixerint omnia in eodem quiescere, dixerunt etiam & hoc nõ malè, quia Deus est finis in quo omnia rectissimè quiescere & ab omni motu cessare dicantur.*

Omnia moveri, vel omnia quiescere dici non ineptè possunt.

Opp. *Violentus motus sub hac divisione non comprehenditur: ergo non est sufficiens divisio.*

Resp. *Quæritur hîc ordo perveniendi ad primum motum primumq; motorem, solum per scalam naturæ graduq; motus naturalis. Vel (si placet) dici potest contineri sub externis illis generibus motus, de quibus in postrema parte divisionis agitur.*

Opp. *Demonstrat Arist. in alijs libris vbiq; motum esse perpetuum & continuum, cur hîc in singulis generibus motus idipsum negat? Est certè contrarius & infestus sibi.*

Resp. *Demonstrat quidem vbiq; in alijs libris, motum esse perpetuum quoad partes proportionis in genere: non autem vnquam docuit hunc aut illum motum esse perpetuum tempore, nisi in relatione cœli ad primam causam; de qua relatione in superiore capite animi sententiam copiosiùs explicui.*

Motum quomodo dicat Aristoteles esse perpetuum, & non esse.

Opp. *Negat in textu omnia sic nata esse, vt aliàs moveantur aliàs quiescant; quæ in re mihi videtur naturam omnibus vtique negare. Quippe concesso naturam omnibus inesse, omnia necessariò sic nata sunt vt aliàs moveantur & aliàs quiescant; siquidem in omnibus natura est principium motus & quietis.*

Resp. *Non negat potentiam motus & quietis omnibus, & idcirco non negat naturam inesse illis: sed hoc est quod velit Philosophus, non actu omnia aliàs moveri, aliàs quiescere; nam sunt quædam (vt docet) omnino immobilia, vt poli & centrum mundi: in quibus tamen est quædam potentia (remota scilicet) movẽdi, vt antea in discursu et expositione textus demonstravi; quam potentiam remotam non esse inanem aut otiosam illic ostendi, si habitudo motus & quietis in rei primis principijs delitescat.*

Argumenta contra quæstionem, Vtrum causa reddi possit cur res interdum moveatur, interdum quiescat?

Opp. *Omitto rationes illatas in discursu, nūs dico nō posse cōtrarias qualitates eidem rei naturali inesse: causa ergo non potest dari, cur interdum moveatur interdum quiescat res naturalis. Ratio tenet, quia facultas causa est movendi & quiescendi.*

Facultates nō sūt contrariæ

Resp. *Facultas est causa sed non sola causa. Præterea facultates non sunt contrariæ; Exempli causâ, facultas ridendi non est contraria facultati plorandi, sed risus & ploratus sunt contraria: similiter facultates movendi & quiescendi vnâ possunt in eodem subiecto cohabitare.*

Opp. *Si causa reddi possit cur res naturalis interdum moveatur interdum quiescat, ostende causam cur aviculæ quædam quiescant & dormiant totâ hyeme sine cibo, & moveantur æstate. Redde causam cur adamas illitus oleo non moveat ferrum, quod sine oleo rapit. Infinita sunt alia instar miraculorum in rerum naturâ, quorum ratio reddi non potest: nimis ergo confidenter defendis posse causam dari, cur res qualibet naturalis aliquando moveatur aquando quiescat.*

Aviculatum dormientium totâ hyeme & volantium in æstate ratio.

Resp. *Causa reddi potest cur aviculæ quædam dormiant totâ hyeme sine cibo, & cur moveantur in æstate: Somnum capiunt & cibum non capiunt in hyeme, quia earum natura est frigore attonita, & sic attonita manet in eodem statu sine vllâ appetentia, vt homines in mari vecti & iactati solent. Similiter reddi potest ratio, cur ferrum adamantis veluti manu, illitū oleo non moveatur; quoniam oleum impedit occultam illam attractivam qualitatem, ne in aërem transvolet, vimq; ferro imprimat. Sed esto, concedo esse multa mirabilia naturæ quorum ratio reddi nō potest, non quòd non sit ratio omnino, sed q nostra ratio in corpore, veluti per transennam causas rerum videat.*

Adamas oleo illitus cur ferrum nō attrahit.

Opp. *Causa omninò reddi non potest multorum, quia (vt ait Aristoteles) idcirco primus motor multa occultavit mortalibus, vt mortales agnoscerent esse primum motorem. Præterea, vt ipse Aristoteles fatetur, primus motor est liberrimus Agens: movet ergo res aliquando sine causa hominibus notâ; et proinde reddi non potest semper causa, cur sic res aliquando moveantur aliquando quiescant.*

Quædā Deus latere voluit, vt ipsū studio sius quæramꝰ L. 1. Meta. c. 5. tex. 1. 1. Cor. 13. 9. 12.

Resp. *Accedis ad scopum, ad quem vt tandem accederes peroptavi, id est ad primi motoris gloriam; libenter equidem tecum consentio esse permulta, esse infinita quæ Deus occultavit hominibus, vt homines agnoscant vnam esse infinitam in essentia, scientia, & providentia causam, quæ solum cognoscit omnia. Humana (inquit Philosophus) sapientia est tanquam oculus noctuæ ad solem, videt quidem sed sub umbris & ideis videt. Si ergo Deus præter ordinem cursumq; naturæ quicquam moveat, idipsum sic movetur, vt nemo philosophorum motus causam & rationem reddat. Sic iussit vt ignis maneret*

ignis

ignis & tamen non vereret. Sed exemplis supersedebo ne ambitiosus videar. Agnosco quæ dicis omnia, hoc solùm velim intelligas, moveri quidem hanc quæstionem de illis solùm quæ ordine naturæ commoventur.

Argumenta in dubium, Vtrum omnis scientia vtatur motu?

Opp. *Qui (inquit Philosophus) omnino è rerũ naturâ motũ tollunt, leges naturæ omnisq; scientiæ violant. Sed libenter velim exponat Aristoteles, quo modo omnis scientia vtatur motu cùm non sit materia, non forma, non efficiens causa, non finis scientiæ. Non est materia, quia nulla scientia ex motu constat; non forma, quia scientia vna ab alia motu non distinguitur; non efficiens causa, quia nulla scientia à motu oritur; non finis, quia nulla scientia ad motum refertur. Præterea, cùm omnis scientia sit* habitus animi multis demonstrationibus acquisitus, *in quo sit cõtẽplatio: non video quomodo vtatur motu, in quo est actio; imò (vt docet Philosoph°) finis scientiæ est cognitio & indago veritatis; & quid cõmercij habet motus cũ contẽplatione veritatis?*

Omnis scientia motu vtitur.

Resp. *Cùm Philosophus ait omnem scientiam vti motu, intelligi debet (vt ait Beatus Thomas) de motu animi, qui magnam analogiam & similitudinem cũ naturali motu habet. Scientia (inquit) considerari potest bifariam, vel inchoativè vel completè. Si inchoativè consideretur sic motu vtitur, quia motu acquiritur: quippe ex multis actionibus dispositionibusq; animi acquiritur scientia; quæ actiones & dispositiones, sunt quidã motus actusq; animæ inchoati. Si vero consideretur scientia completè, tum in eâ perpendi debent discursus animi illationesque conclusionum, quæ etiam motus quidam rectè nominari possunt; omnis ergo scientia motu aliqua ex parte vtitur. Nihil hîc dico de scientijs mechanicis, quæ omnes & singulæ ponuntur in motu & opere; nihil de medicina, de morali philosophia, de politica disciplina, aliisq; artib⁹ ingenuis verſantibus in actione, quæ actio etiam motus animæ definitur; nihil de relatione omnium scientiarum ad vsum rerum singularum, in quibus potiùs motus rerum quàm intuitus & nuda speculatio idearum spectari solet. Nihil denique de fluxu & refluxu omnium bonorum ad primam causam, vnde omnis scientia omnisq; sapientia (quæ inter bona enumerantur) effluxerunt. Imò ipsa mentis contemplatio de Deo rebusq; æternis & Metaphysicis, quadam animi motio appositissimè dici & definiri potest. Mens enim agit dum contemplatur; opus ergo habet omnis scientia motu, motuq; vt instrumento vtitur ad suum tractandum medium, suumq; finem assequendum. Non acquiritur sine motu, non discutit sine motu, non transit in vsum sine motu, non reflnit ad fontẽ omnis scientiæ sine motu, sine motu denique nihil agit, nihil contemplatur. Qui igitur motum tollunt, non solùm naturæ sed etiam scientiæ lumen extinguunt.*

Scientia dupliciter cõsiderãda vel inchoativè vel completè.

Mens nihil agit sine motu.

Dubium

Dubium, An motus animi conseneſcat?

Opp. *Quorſum hic quaeſo de motu ſcientiæ, quorſum de motu animi nunc agis? neuter ad inſtitutum ſpectat; ſed quoniam de illo agis, ſic contra hoc dubium à te propoſitum diſputo. Studio ſcientiarum hebeſcit ingenium, animus ſæpe obſtupeſcit, imò delirat aliquando; illius motus ergo nonnunquam conſeneſcit. Præterea, experientia docet decrepitos ſenes repueraſcere, motuſq; viresq; animi in illis planè contabeſcere: non eſt ergo dubitandum, quin animi motus conſeneſcat. Poſtremò, in mortis ſcientiæ animi motus acquiſitæ tollũtur, motuſq; animi vuà cum illis cadit; tum enim ſola contemplatio non actio, intuitus non motus permanet.*

Motus animę dextra ad ſcientiam recipiendam.

Reſp. *De motu ſcientiæ, & de motu animæ in acquirendâ ſcientiâ opportunè agitur; hic enim motus veluti manus dextera eſt, qua ad æternam ſcientiã & ſapientiam primæ cauſæ ducimur. Nam quamvis in alijs aliarum rerum motibus, primus motus remotè & ſub velo cernatur: proximè tamen animi & ſcientiæ motu tantùm, hoc bonum acquiritur. At conſeneſcit (inquis) hic animi motus; nam ſtudio (vt ais) ſapientiæ hebeſcit ingenium, animus ſæpe obſtupeſcit, repueraſcit ſenectus, vires animi ſembus contabeſcunt, evaneſcunt in morte ſcientiæ, ceſſant motus. Reſpõdeo, animũ conſiderari poſſe duobus modis, vel abſolutè in eſſentia, vel comparatè in exiſtentia ſua. Si priori modo conſideretur, ſpiritus; ſi poſteriori, actus corporis dici poteſt. Vt eſt ſpiritus ſeu incorporea ſubſtantia, nullo rerum ſtudio hebeſcit, obſtupeſcit nunquam, non conſeneſcit, illius vires non contabeſcunt; imò quo plus ſtudeat ſapientiæ eo magis ſapit; cæterùm vt eſt actus corporis, ſuum florem ſuamq; ſenectutem & veluti occaſum habet: ſtatamen habet, vt mortales dum ſimus (ſi nimiùm non tribuamus corpori, ſi nimiùm non indulgeamus crapulæ, veneri, voluptati) motus animi in nobis non conſeneſcit, non obſtupeſcit ingenium; imò in languidiore corpore animus vegetior & ſapientior vivit. Qui ergo primùm motorem videre velit, ſic corpus, affectus, & humores, rationis imperio & fræno dirigat, vt animi motus non conſeneſcat, eiusq; ſcientiæ & virtutes morte commutatæ non extinctæ vivant.*

Animus dupliciter conſideratus.

Animi ſenectus vnde & quomodo.

Cicero in ſenect.

Imbecillitas non eſt ab ætate ſed vitio.

Canicies enim ſapiens eſt quã ætas non verus gignit, non eſt ætas in vitio, ſed vitium in ætate, quod ſenes bebetes pueroſq; reddit. Si ergo animus ſenis fuerit exultus virtutis & ſapientiæ gemmis, eo magis ante ſepulchrum & mortem lucebit, quoniam animus tum ad primum motorem & ſuam libertatem volat,

CAP.

CAP.4:

Vtrum { *Animal ſeipſum moveat?* / *Gravia & levia à ſe moveantur?*

NE temere videatur Philoſophus ens entium, primamque cauſam cauſarum & motorem (omnis motus & mutationis expertem) demonſtrare: altiùs ducto principio, multiplicem diviſionem moventium mobiliumq; hoc loco tradit. Prima eſt, quòd omnia moventia aut mota, vel per accidens vel per ſe moveant aut moveantur. Per accidẽs res movet duobus modis, vel quia in alijs ineſt vt accidens (exempli cauſâ lux in igne dicitur calfacere, quia ineſt igni qui calefacit) vel quia eſt pars rei movẽtis, ſic homo dicitur ſcribere, quia manu ſcribit. Similiter per accidens aliquid moveri dicitur, vel quia ineſt rei motæ, vel quia eſt pars mobilis; priori modo album in nive dicitur moveri, quia nix ipſa movetur: poſteriore verò modo homo dicitur ſanari, cuius oculus ſanatur.

Movẽtium & mobilium diviſiones.

Mobile per accidẽs duplex.

Altera diviſio eſt moventium per ſe, nimirum quòd alia ſemper moveant ex tota eſſentia ſua, ſierique non poteſt vt illa moveãtur per ſe vel per accidens, ſic ſolus Deus movet: alia movent vi quadã vel influente, vel inhærente; vi influente vt *ſimis ſpiritus*; vi inhærente vt *forma actus rerum*, qualis eſt animus humanus inhærens corpori, cuius præſentiâ omnes partes & organa corporis ſunt, vivunt, & moventur. Sunt (inquam) nam ſine motrice facultate ab anima in corpus tranſfuſâ, partes humani corporis niſi analogicè appellari non poſſunt. Quippe manus mortui hominis non eſt manus, ſed ſimilitudo manus; pars ſiquidem ab officio non à loco, ab actione nõ à proportione nominatur.

Movẽs per ſe duplex.

Partes corporis nõ à loco: ſed ab officio nominantur.

Alij hanc diſtributionem exponunt, demonſtrando id ſolùm movere per ſe, quod nec ineſt alijs nec aliorum pars exiſtit omnino; ſic (inquiunt) medicus ſanat per ſe, & manus per ſe percutit. Sed caveat hic ſtudioſus lector ne nimiùm credat exemplis: quippe manus eſt pars rei, niſi velis interpretari illam non eſſe partem rei percuſſæ, licèt pars rei percutientis dicatur. Sed aptius adhibebis exemplũ ſi inſtes in Deo primoque motore omniũ, qui ſẽper movet entiſq; nullius pars eſt, nulliq; inhæret, ſed ſẽper (in ſe beatus) aut ſe aut alia movet. Et ſanè ſine huius motu omnis motꝰ motorq; cadũt.

Tertia diviſio eſt eorum quæ per ſe moveri dicũtur, vel quia alteri nõ accidũt, vel quia partes aliarũ rerũ non exiſtũt, ſic æger per ſe ſanatur

natur. Sed hîc ſubdiviſio inſinuatur in textu, nempe quòd horum quę per ſe moveantur, alia inſitum ſui motus principium contineant, vt *animalia*, quæ à ſeipſis moveri dicantur; alia verò externo aliquo principio cienter vt *gravia, levia, reſque omnes inanimatæ*. Cęterùm tã ea quæ à ſe, quàm quæ ab alio moventur, vel ſecundùm, vel præter naturam, vel contra naturam moveri quidem poſſint. Secundùm naturam, per vim inſitam activam & formam: præter naturam, per vim externam cogentem, ſed non penitus corrumpentem rem quam cogit; contra naturam, cùm res motu pellatur & prorſus evaneſcat. Motio ſecundùm naturam eſt vt *progreſſio animalis*; motio præter naturã eſt vt *projectio lapidis*, cùm lapis poſtea ad locum motumq; naturalem redijt; contra naturam vt *vulneratio cordis*, quo tranſfoſſo homo amplius non vivit.

Mobile ſecundùm naturam præter naturã cõtra naturã.

His poſitis, quæſtio moveri poteſt ex textu *An ea quæ vi moveantur à ſeipſis nunquam moveantur*? Res aperta eſt in ijs quæ contra aut pręter naturam moventur; in ijs enim aliud eſt movẽs, aliud quod movetur, vt conſtat in projecto lapide: at in animalibus res tam perſpicua non eſt, licèt in his quoq; aliud ſit movens, aliud mobile, ſi diſtinctè vtrũq; conſideretur. Quemadmodum enim aliud eſt nauta qui movet, & aliud navis quæ movetur: ita in animalibus diſtinctum eſt movens & mobile, totum tamen animal ſeipſum movere dicitur. Sed hic labor, hóc opus eſt, vt oſtendã quomodo anima movens in animali ſit quidã diſtinctũ ab animali jã moto, cũ ſit illius forma eſſentialis. Verbo reſoluã; conſideres igitur animã duobus modis in animali, vel abſolutè vt definit, & ſic non diſtinguitur; vel cõparatè vt movet, & ſic quidẽ ab eo reſpectu quodã ſeparatur. Nã vt movet anima corpus accidens eſt, animęq; naturã ſequitur: ſed rẽ animatã definire & definitã à rebus omnibus eſſentialiter diſtinguere, pars ſolũ eſſẽtialis vẽdicat. Verũtamẽ dices quomodo tũc animal ſeipſum movere dicatur, cũ ab alio moveatur? Reſpondeo, quia facultas illa animę motrix fluens ab anima, inhæret corpori. Hinc anima & corpus vnũ animal fiũt, motuſq; per ſe vtriq; nõ immeritò attribuitur. Nã vt cor hominis per ſe moveri dicitur, quia ſpiritus vitalis cauſa motus in eo eſt, & tamen cor atq; ſpiritus (ſi diſtinctè ſumantur) res diverſæ ſunt: ita animal per ſe cieri dicitur, quia animam principium ſui motus in ſe continet; & tamen ſi animal & anima ſeorſim conſiderentur, res planè diſtinctæ haberi debent. Quid? eſtne anima in corpore animalis vt nauta in navi, quemadmodum hîc inſinuat Ariſtoteles? non eſt, ſed movet corpus animalis vt nauta navem mõvet; non enim ait ineſſe animam ſicut nautam, ſed movere ſicut nautam. Et tamen ſi vrgeas philoſophũ

Quæſt. 1.

Anima duobus modis cõſiderari poteſt.

Animal quomodo, ſeipſũ movet.

Ariſtoteles de Anima lib. 2. text. 10 11.

Anima non in eſt corpori vt nauta in nave

alibi

alibi, vbi dicit apertè esse animam in corpore vt est nauta in naui: intelligo illic Aristotelem quoad imperium & gubernationem, quæ animæ sedenti quasi ad puppim semper debetur.

Adhuc vix sapio quomodo animal à se & tamē ab alio moveatur; hoc enim simile quod adfers adhuc non satisfacit. Dico iterum rem facilem esse, si consideres animam & corpus vnum animal coniunctū fieri; nam sic totum animal formatum seipsum movere dicitur, licèt distinctè si accipias, aliud est quod movet, aliud q̄ movetur. Quippe neque animal est anima, nec anima ipsa animal, vtrumque verò naturâ numeroque unum in se principium motus continens, seipsum movere dicitur. Alio tamen respectu ab altero moveri etiam dicatur, vt in *generatione* per potentiam activam, per passivam in *corruptione*, in *accretione* & *diminutione* per calorem naturalē, vigētē, aut decrescētem, in *mutatione loci* per grave aut leve, in *alteratione* per elementares insitas qualitates; in his omnibus per efficientem causam externam, obiectum, medium & finē; quibus addo vim & impetum præter aut contra naturam agentis, cùm ordo naturæ, stadiumq; motus perver-tatur aut impediatur. Sæpe enim contingit, vt in omni genere motus vis fiat, lexq; naturæ violetur; vt in trāsfixo homine, proiecto lapide, nave fluctibus obsorptâ & tempestate immersâ manifestè constat. Attendēdū hìc est, secundùm opinionē quorūdum interpretum hoc loco, per nomen *animalis* intelligi rem omnem animatam: cùm ergo moveatur quæstio, *An animal seipsum moveat?* est ac si diceres An omne ens animâ præditum & animatum seipsum moveat? *animal* enim pro animante sumitur; *animans* pro re omni quę animā sui formam habet, quales sunt *homo, bellua, planta*.

Animal, vt ex anima simul & corpore constat seipsum movet.

Animalis nomine quid intelligatur.

Filum longius non traham ex pensō hujus quæstionis. Summa hęc est, aliquid nimirum movere seipsum tribus modis; vel quia omnino nō egeat vllo alio motore interno aut externo, & sic solus Deus seipsum movet; vel quia ex motore & re mobili tanquam ex partibus constet, & sic animal ex animâ & corpore compositum seipsū movere dicitur. Ratio est, quoniam animal post quietem (puta somnū) potest iterum motum suum incipere, sine vllo extrinseco motore particulatim movente; similiter potest eundem terminare, nullo foris adveniente motore, vt in *ambulante* homine, *volante* ave, natante *pisce* liquet. Quippe post quietem aut somnum videmus vtiq; animalia ambulare sine vllo motore extrinsecùs concurrente: movet ergo animal seipsum vt hìc rectè Aristoteles docet. Sed animadvertendum est, duplex esse movens in animali scilicet *movens quo* (vt ajunt) & *movens quod*. *Movens quo* est ipsa anima seu

Aliquid movet seipsum tribus modis.

proximum

proximum principium quo animal movetur; *movens, quod* est ipsum totum compositum, id est totum animal ex animâ & corpore cõformatũ, quod (vt suprà dixi,) ideo seipsum movere dicitur, quia principium in se movendi essentialem sui partem comprehẽdit, à quo esse, movere, & moveri habet. Hinc est distinctio moventis animalis à motu rei insensibilis, animæq; expertis; quia animal seipsum movet diversis motibus, veluti per ductum distinctæ cognitionis & appetitus; quia potest incipere & terminare motum cum velit, quod rebus inanimatis non convenit ullo modo, vt experientia vniversa docet.

Motus animalis & inanimis distinctus.

Sed vt distinctiùs agam de discriminibus rerum animatarum & inanimatarũ moventium, dico res inanimatas à seipsis nõ moveri, idq; quatuor syllogismis sic probo. Quæcunq; seipsa movent, ea vivunt: sed inanimata non vivunt; ergo inanimata seipsa non movent. Majoris sequela constat, quoniam anima (cujus prima actio vita est) causa primaria motus existit; sed pergam. Quæcunq; seipsa movent, eadem ad placitum possunt cum velint motum sistere & terminare: sed gravia & levia (vt lapis & ignis) id facere non possunt; ergo gravia & levia non possunt seipsa movere. Præterea, quæcunq; se movẽt, pluribus motibus cieri possunt: at inanimata non possunt pluribus se movere motibus, vt in igni & terrâ constat: ergo inanimata non possunt seipsa movere. Postremò, nullum cõtinuum potest seipsum movere: at gravia & levia sunt continua; ergo gravia & leviaq; non possunt seipsa movere. Quid ergo? cùm hæc à seipsis moveri non possint defectu animę & vitę, nõne aliunde moveantur necesse est? Quid ni? Quo quęso movente? Movendi principio nẽpe naturâ: At hoc internum est, externam causam motricem postulo. Reddo, potentiam eandẽq; remotam & proximam. Quid est remota potentia? Illa est quę rarò aut nunquam in actum producitur; sic puer qui discit literas primaq; elementa vocum, potestate grammaticus, rhetor, aut philosophus dici potest, tametsi rarò aut nunquam fiat. Quid est proxima potentia? est quasi mater parturiens nũc actu; hoc modo Grãmaticus, Rhetor, aut Philosophus dormiens, potestate sic denominantur, si actum & vsum spectes. Quid hæc distinctio ad motum rerum naturaliũ? Eadẽ certè ratio est in rebus naturalibus; nam & hæ quoq; remotã & propinquam potentiam habent; remotam, vt quod potestate est calidũ & tamen difficulter in ignis naturam vertitur, sicut Salamandra quæ semper in igne vivit & non consumitur; propinquam, vt illud quod facilè in ignis naturam commutatur, impeditur tamen aliquando ne vrat. Hoc ipsum (inquam) potestate calidũ est & vrere posse dicatur, si removeantur impedimenta. Similiter, quædam potentiâ remotè & proximè

Inanimata à seipsis non movent.

Potentia proxima & remota quid.

Arist. hist. animal. li. 5. ca. 19. & Pli. hist. natura lib. 10. cap. 67. ita & pyrausta. Pli. hist. l. 11. c. 36.

proximè levia graviaq; dici possunt, etsi nondum formam ignis aut terræ induerunt.

Perstringe paucis summam hujus capitis; perstringam; omnia hîc dicta eò pertinent, vt ostendat Philosophus omne quod movetur, ab alio moveri; quod ideo facit, vt tandem adumbret vnum motorem primum omnis motus & mutationis expertem. Axiôma illud priùs à divisione sic probat. Omne quod movetur aut à naturâ movetur, aut contra naturam; quod (inquit) violento motu movetur, absque omni dubio ab alio extrinsecùs vim imprimente fertur: quod verò secundùm naturam, movetur vel ab interno principio movendi vt animal ab anima; vel ab externo, vt res omnis inanimata, & sic gravia & levia ab alio aliquo moventur; nempe vel ab eo quod levia & ponderosa generat, vel ab eo quod impedimentum motionis removet.

Huius capitis summa.

Omne quod movetur, ab alio movetur.

Quis vsus istorum omnium? Magnus certè, primùm vt ordo omnium moventium & mobilium habeatur; hinc vt movẽdi cognoscatur modus an sit naturalis, præternaturalis, violentus. Deinceps, ne ignoretur illud arcanum naturæ, quomodo animal (maximè vero homo) seipsum moveat? Postremò, vt liquidò pateat esse vnum movens præ ceteris, quod infinitè seipsum omniaque quæ sunt moveat, & hoc est Deus.

Qualis horum omnium vsus.

Gradus rerum quatuor sunt; inanimatarum, quibus nudum *esse* debetur; animatarum, quibus præter esse *vita* conceditur; sensibilium, quibus præter *esse* & *vivere sensus* datur; intellectualium, quibus attribuitur *intellectus & ratio*, vt Deum primum intellectum videant & colãt. Hinc Arist. alibi sic ratiocinatur; est mens vna in homine: est ergo in mundo vnus Deus: Mens in homine est primum movens: Deus ergo in mundo est primus motor. Mens in homine est prima essendi, vivẽdi, & movendi causa: est ergo Deus primum principium quo omnia in mundo fiunt, existunt, & moventur. Est mens divinum quiddam in homine, quod in prima virtute excoli & adornari debet: est ergo Deus cœleste & excelsum numen, quod expansis manibus coli & adorari oportet. Sed loquitur (fortasse dices) in lib. de mundo, quod quidem opusculum nego. Cur negas? cùm idipsum in primo Topic. asserat, vbi te dignissimum diro supplicio iudicat, si *An Deus sit colendus* in quæstionem voces? Tardi & perversi ingenij homo, si fides non trahat vt credas Deum esse, eumque vnicè honorandum, philosophi & philosophia suadeant: suadent illud primum sapientis Catonis præceptum *DEVM COLE.*

Gradus verum quatuor sunt. Animatarum in animatarum sensibilium intellectualium.

Distinctio

Distinctio quæst. capitis quarti.

Cardo huius quæstionis vertitur in

Quæstione, quæ est duplex

Divisione mobilium, quæ est triplex

Prima, quòd quædam moveant & moveantur per se, quædam per accidens; per accidens dico, prout moveri secundùm partem moveri per accidens dicatur.

Secunda, q. ea quæ moventur per se vel à seipsis vt *animalia*; vel ab alijs vt *alia naturalia inanimata* moveantur.

Tertia est, quòd alia moveantur secundùm naturam, alia violenter & contra naturam; alia mixto quodam modo, vt *animantia* quæ incipere & terminare suum motum pro arbitrio possint, quod rebus inanimatis non conceditur.

Prima *An animal seipsum movere sit* in qua quæstione spectantur duo

Confirmatio quæsti. onis, quæ ducitur

Expositio, quid sit *movere seipsum*, q. certè nihil aliud est quàm in seipso sui motus principium continere, vt animal continet animam motricem sui causam.

1 A descriptione movẽdi seipsum, quod est tale activum principium motus in se continere, quo potest ad placitũ incipere & terminare motionem, & hoc solum animali obtingit.

2 A proportione seu cõparatione; nam vt totum navigium dicitur seipsum movere, tametsi nauta solus idipsum moveat: ita animal per animam suam, quæ sic movet, animal vt *nauta* navem.

3 A conditione animæ formantis animal, quia vt res quælibet est nihil aliud quã sua forma: ita animal est nihil aliud quàm anima sua; & vt res quælibet id agere dicitur quod forma agit: ita animal idcircò seipsum movere dicitur per se, quia anima in eo id ipsum efficit.

Se-

A comparatione cõtrariorũ, i. à comparatione rerũ inanimatarum, hoc modo

1 Res inanimatæ ſeipſas non movent: ergo animal ſeipſum movet, quia proprium eſt ſeipſum moventis vt vivat.

2 Res inanimatę nec contrarijs motibus agitãtur, nec poſſunt motum incipere & cohibere cùm velint: ſed hoc eſt proprium eorum quæ ſeipſa movent.

3 Res inanimatę continuæ ſunt; at nullum continuum ſeipſum movere poteſt; vis enim nulla eſt movendi in quantitate per ſe, niſi acceſſerit activa aliqua potentia aut qualitas, quâ res continua ad motum excitetur.

Secunda; *An gravia, levia et inanimata vllo modo moveantur à ſe?* In hac quæſtione cõſiderantur, *gravia, levia*, & *inanimata*, vel in potentiâ ſuâ

1 Primâ paſſivâ, à qua, vt à termino *à quo* moventur ad primũ ſuum actum & formam, nempe *gravitatẽ* & *levitatem*; & ſic à generãte talia, non à ſeipſis moventur.

2, Secundâ activâ; per quam movẽtur ad ſecundũ actũ & formã accidentalẽ, qualis eſt in gravi *deorſum* ferri, in levi *ſurſum ferri*; & ſic à ſe, id eſt, à formâ ſuâ vel potentiâ activâ formæ moveri dicantur; & nõ à generãte communi, ſcilicet cœlo per compulſionẽ in gravi, & attractionem in levi, vt multi ſomniârunt.

Vſu; vt ordo moventiũ & mobiliũ cognoſcatur, quemadmodũ mirabilis motus minoris mũdi, id eſt hominis, prę aliis aliarũ rerũ motibus patefiat, vt liquidò cõſtet eſſe vnũ motorẽ primũ, ad quẽ omnia moventia & mobilia vt ad ſummum bonum referuntur.

Argumenta in primam quæstionẽ, Vtrũ animantia seipsa moveant?

Opp. *Philosophus videtur esse hîc contrarius sibi; quippe qui in prioribus libris docuit nihil à seipso moveri præter Deum, primum motorem omnium.*

Resp. *Aristoteles non est hîc contrarius sibi, id ipsum siquidem nunc docet quod olim docuit; nihil enim seipsum simpliciter movet præter* Deũ, *primum motorem omnium. Cæterùm quandoquidem in comparatione rerum naturalium gradus quosdã dignitatis reperit, quibus in scalâ naturæ ad primum architectum mundi scandit: maiorẽ vim motui animalis quã rei inanimatæ merèq; naturalis attribuit. Est enim in omni animante excellentior forma, in homine verò (minore mundo existente) planè divinior, unde rectè omne genus animantis seipsum movere dicatur, cùm formæ nobiliores animalis potentias vivaciores, magisq; activas & dociles ad movendum per se & vi suâ habeãt.*

Forma datur pro gradu cuiusq; animantis alia atque alia.

Opp. *Antea demonstratum est, & etiam in hoc ipso capite, animã seu formam rei mobilis esse aliud à re mota: ergo respectu anima seu formæ animal seipsum movere non dicitur.*

Resp. *Anima seu forma rei considerari potest bifariam, vel separatim in fieri (vt aiunt) seu potentiâ primâ passivâ materiæ mobilis ad formam, & sic quidem est quiddam aliud à re mota, seu materiâ mobili ad formam: vel coniunctim, vt cohabitat cum materia, rẽq; unam numero aut specie cum illâ facit, & sic communicans activam suam potentiam animali, animal seipsum movere dicitur.*

Anima bifariam considerat. Separatim vel coniunctim.

Opp. *Res qualibet naturalis à formâ seu activâ potentiâ formæ mota seipsam non minùs quàm animal movere dicatur. Nam si movere seipsum sit nihil aliud quàm principium internum sui motus intra se comprehendere, & res qualibet naturalis suam formam internam causam sui motricem habeat, non video vllam rationem cur aliæ res inanimatæ seu naturales ab hac ratione seipsa per se movendi excluderentur.*

Resp. *Duplex est potentia in re qualibet naturali, una prima, passiva, remota, materiæ debita, altera secunda, activa, proxima, formæ concessa; illa per extrinsecum aliquod movens & medium tendit ad primum actum rei, id est ad formam, quâ ornata materia alia res specie dicitur, vt homo, lapis vel leo; hæc ad secundum & consequentem aliquem actum rem trahit. Exempli gratiâ, ad motum deorsum, rectum, circularem, vel mixtum. Hâc distinctione adhibita respõdeo argumento, quòd in alijs rebus ab animali non sit omninò ea vivacitas vel formæ vel potentiæ, vt ijsdem res præditæ seipsas movere dicantur propriè. Communiter autem concedi potest quòd se moveant in infimo (vt ita loquar) gradu & modo vivendi, & sic non negat in textu Philosophus gravia, levia, et inanimata à seipsis posse moveri quoad secundum actũ per formas potentiasq; suas activas, quæ copulam & connubium materiæ formæq; sequuntur.*

Potentia duplex, alia prima, passiva, remota: alia secunda, activa, proxima.

Inanimata quomodo à seipsis moveantur.

Opp.

Opp. *Si ista de animali instantia detur, illud axiôma ante traditũ et hic etiã conclusum videtur claudicare; nimirum omne quod movetur ab alio moveri.*

Resp. *Non claudicat hac maxima seu vniversalis propositio si detur ista instantia; nam et si concludat animantia, & inter illa homines excellentiore modo moveri, simpliciter tamen rei nulli mortali potestatem movendi seipsam inesse asserit; assurgens verò per gradus mobilium ad summũ primumq; motorẽ omniũ, quoniã in animali nobilissimam formam observat, illud seipsum movere defendit; quod quidem verum est respectu aliarum rerum animatarum, nõ autem perfectè verũ, respectu primi motoris qui seipsum simpliciter sine omni subsidio movet. Dico igitur animal seipsum movere si formam spectes coniunctam cum materia, moveri etiam dico ab alio si corporis qualitatet, viresq; intrinsecùs verum idipsum moventium consideres.*

Animal & à seipso & ab alio movetur.

Argumenta in dubium alterum de motu animalis, Vtrum motus ejusdem sit naturalis vel violentus?

Opp. *Videtur motus animantis non esse naturalis, quia motus naturalis est velocior in fine quàm in principio vel medio: sed animalis motus est velocior in principio et medio quàm in fine, quoniam in fine plerumq; deficiunt vires et spiritus: ergo non est naturalis. Praterea non est violentus, quia contra potentiam & inclinationem animalis non fit hic motus: est ergo alia ſpecies motus quærenda in qua motus animalis ponitur.*

Arist. de Cœlo li. 1. tex. 89. & li. 3. tex. 28

Resp. *In re animata motus considerari debet duobus modis, vel quoad potẽtiam elementi prædominantis, vel quoad præstantiam formæ rem animatam constituentis, scilicet ipsius animæ. Prior motus convenit animatis quatenus sunt corpora, alter verò convenit quatenus sunt animata. Differunt autem hi motus trifariam, primò quoad principium, (nam illius principium est prædominans elementum, huius verò anima informans) secundò quoad consequentiam, nam ille motus ratione elementorum rebus animatis conveniens sequitur solum appetitum corporis ad* vbi, *sursũ vel deorsum; hic verò qui est ratione animæ, sequitur cognitionem & apprehensionem obiecti, quæ nõ est semper respectu vnius loci & situs, sed prout animal apprehendit; postremò quoad libertatem moventis, sic ille motus qui est secundùm prædominans elementũ non potest se sistere; nam si prædominetur terra deorsum, si præsit ignis sursũ necessario tendit. At hic qui est ratione animæ, incipere & variari potest pro appetitu animãtis & apprehẽsione obiecti ad q. animal movetur. Respõdeo igitur motũ animalis vtroq; modo esse naturalẽ, sine illũ respectu elemẽti prædominãtis, sine hũc respectu animæ informãtis considereris. Quod nõ sit velocior motus animalis in fine fit solùm per accidens, id est ex defectione spirituũ & virium quæ casu contingit. Quod addas non esse violentum motum, concedo nisi externi alicuius moventis impetus fiat, visq; impressa in re mota vrgeat.*

Motus animati dupliciter cõsiderandus

Hic duplex motus tripliciter differt.

Motus prædominantis elementi.

Motus animalis est naturalis, etiamsi in fine velocior non fit.

Opp. *Hominis motus progressivus est voluntarius & dependet solùm ab*

anima rationis participe, ſeu intellectu, cũ quo natura nihil cõmercij habet: nõ eſt ergo omnis motus animalis naturalis. Quòd natura nihil cõmercij cũ intellectu et volũtate habeat libertas motionis et actionis arguit, quæ in re naturali non eſt; neceſſitas enim naturam, libertas intellectũ ſequitur. Præterea, divinũ quiddam & immortale eſt intellectus, qui eſt principium huius motionis.

Naturale dupliciter dictũ.

Reſp. *Naturale dicitur bifariam, abſolute, quod naturam ſimpliciter cauſã ſui motus habet, & ſic motus hominis qui intellectum, rationem, appetitum & libertatem ſequitur non eſt ſimpliciter naturalis: vel ex parte ſeu reſpectivè, quatenus non eſt contra naturam & inclinationem animãtis, & ſic dici poteſt naturalis. Inſuper, quoniam intellectus vi eſt actus corporis nihil ſine corporis obſequio et ſubſidio externorum ſenſuũ percipiat, nihil moveat, ſequitur eſſe naturalẽ illum motum quem ipſe efficit, nõ violentum, non præternaturalem. Hoc quidem confirmari poteſt, quia hic motus naturam ipſam conſervat non deſtruit, quod certè faceret ſi violentus & non naturalis eſſet.*

Argumenta in quæſtionem, An gravia & levia à ſeipſis moveantur?

Opp. *Negat Philoſophus gravia & levia moveri à ſeipſis, ſed rationes quas reddit retorqueri poſſunt: una eſt quòd contrarijs motibus cieri non poſſint, altera quia non vivant, tertia quia ſiſtere & retardare non poſſint ſuũ ipſorum motum, quarta quia ſint continua, quæ ſeipſa movere non poſſunt.*

Quomodo retorqueri poſſũt Ariſtotelis argumẽta.

Sed feſtino. Quoad rationẽ nominis inprimis quæro, quid impedit quò minùs dicam animalia eſſe gravia aut levia; ſed Ariſt. urget in textu animalia ſeipſa poſſe movere: ergo gravia et levia ſeipſa poſſũt movere. Primã rationẽ redditã de cõtrarijs motibus ſic retorqueo, q̃ ipſa animalia gravia leviaq̃ nũc recto, nũc circulari motu agitẽtur. Secũdã ſic refello. Cœleſtia corpora nõ vivunt, & tamẽ per formã, potẽtiã & figurã ſeipſa movẽt. Vrtica marina & mãdragora inſtãtia ſũt & exẽpla cõtra tertiã rationẽ, quarũ illa declinat ictũ ſecuris, has manũ conãtis eã evellere manifeſtè fugit. Imò ut Plinius & alij optimi nominis in philoſophia ſcribũt) multi ſũt pretioſi lapides qui ſuos motus & virtutes quaſi ſpõte aliquãdo ſiſtãt. Poſtremo, de cõtinuitate rerũ inanimatarũ ratio nulla eſt, quia ipſa animata quoq; ſũt cõtinua. Si ergo cõtinuitas ſit impedimẽtũ quo minùs gravia leviaq̃ inanimata ſeipſa moveãt, cur nõ eſt cauſa in animatis quæ ipſa etiam ſunt continua?

Vrticæ marinæ & mãdragoræ virtutis occultę.

Reſp. *Conglobata iſta argumẽta parùm vrgent; retorques quidem, ſed ingulum cauſæ non petis. Reſpõdeo igitur primùm ad argumentum q̃ ſumit à ratione nominis, concedẽdo animalia eſſe gravia & levia quæ ſeipſa movere poſſũt. Cæterũ attẽde, nõ dicitur animalia ſeipſa vi gravia & levia movere ſed vi ſũt animata, id eſt tale principiũ movẽdi internũ habẽt q̃ ad movẽdu viva eiſſimos quaſi ſpiritũ vireſq̃ aſſumit. In 2. loco exẽpla tua cœleſtium corporum non quicq̃ concludunt, quia negamus illa ſeipſa movere, moventur enim à motoribus ſuis; at ſi replicando dicas ex Ariſtotele, eſſe illa quidem animata, &*

& proinde vivere. Respondeo, dici quidem animata, sed per animam assistentē non per inhærentem, & proinde non vivere. At instas in tertio argumento de vrtica postica & Mandragora, quæ videntur motū suū retardare & sistere, licèt nō sint animalia; agnosco esse secretū op⁹ naturæ in illis, & in quibusdā lapidib⁹ pretiosis; hoc tamē si fiat, instinctu universalis naturæ fit, nō electione & appetitu, vt in illis animalib⁹ cōstat quæ vi animæ & imperio quasi voluntatis hoc ipsū agūt. Postremò, vbi affirmas animalia esse quoq; cōtinua, vt gravia & levia; agnosco id verū esse si quātitatē spectes; nā hoc modo nō aliter animalia q̄ inanimata corpora feruntur ad loca naturalia. Verū si cōsideres illa cōtinua esse in motu animæ, qui etiā est cōtinuus, tū quidē res aliter se habet; siquidē ex cōtinuatione talis motus animalia apta sūt ad seipsa mouenda: at inanimata sic affici nō possūt, quia vnā solā cōtinuitatē quātitatis non animæ vigētis habēt. Quid superest? nisi vt homo (qui diuino spiritu præditus seipsum mouet) sic gradus & vestigia sua dirigat, vt quoniā videat in seipso motorem vnū, agnoscat & colat etiā in cœlo vnū, ad quē probandū per hos gradus præclarè & sapienter procedit Arist. Aristoteles (inquā) ethnicus & infidelis, vt erubescat Christianus, si fide præditus, ratione persuasus, non credat.

Cœlestia corpora quomodo animata

Opp. Gravia & levia à seipsis moventur, vt cōstat in elementis quæ propriā vi & formā non ab agēte aliquo externo ad loca naturalia feruntur. Quòd vi internā solā ferātur, hinc liquet; quia nec à loco, ideſt ab adamante trahantur, vt nōnulli sōniārūt, nec à medio vt ab instrumētō (siquidem mediū se aquè habet ad omnē motū) nec q̄ à generāte moventur, quia generāte sæpe sublato & extincto moveri possūt: sequitur ergo moveri à seipsis, q̄ est contra assertionē Aristotelis. Præterea, cum perspicuū sit esse multa gravia quæ in loco suo non quiescunt, vt argentū vivū, quæ quiescerent si illorum motus à generāte fieret (quippe à generāte res cōstituta est vt in loco naturali conquiescat) quidnā (quæso) hæc movet nisi interna forma, cuius vi res seipsam hoc loco movere dicitur? Deinceps, nō minùs naturalis corpori gravi aut levi ſua motio est, q̄ igni calefactio, quàm corpori animato actio vitæ, quàm animali cordis respiratio, quàm voluntati naturali appetitio finis; hæc verò omnia non sunt a generante: ergo nec illa gravium levium q̄ motio. Postremò, cùm gravia & levia nec pellantur, nec trahantur, nec voluantur in orbem, nec vehantur; non video quomodo a generantibus & extrinsecis moveantur; quicquid enim movetur extrinsecus (vt docet Philosophus 2. cap. lib. 7. Physicorum) vno istorum modorum agitatur.

Argentum vivum.

Resp. Vulgare signum & veluti character est, quo res vitæ participes dignoscantur ab inanimatis & non viventibus, quòd illæ ab intrinseco, hæc ab extrinseco moveātur. Hinc res inanimas, quæ celeri & perenni motu agitantur, analogicè vivas appellamus, vt argētū vivū & aquā vitę; res verò animatas simpliciter a seipsis moveri, aut seipsas movere dicimus. Cæterùm vtcunque

Argentum vivum aqua vitæ, quare ita dicta.

Animalia continua duplicitèr.

Quæ continuitas in ipsis sit causa motus.

hæc accipiantur, gravis est de motu gravium leviumq; disputatio, magnaque contentio. Nam alij volunt gravia & levia à seipsis moveri, vt priora argumenta probant, alij hoc ipsum negant vt rationes Aristotelis in textu confirmant. Hi etiam in diversas & varias distrahuntur sententias; siquidē eorum aliqui generantibus hunc motum ascribunt, nonnulli gravitati & levitati vt instrumentis attribuunt; multi à medio & fine moveri dicunt, non pauci ab externâ attractoriâ facultate in loco vteri opinantur. Sed omissis istis controversijs, hoc vnum inprimis intelligas oportet, nimirum in omni corpore seipsum movente, dari vnam partem moventem, vt cor in homine, alteram motam vt manum aut pedem, quod elementis (quæ (unt corpora homogenea) non contingit: elementa ergo non movētur à seipsis. Sed præ cæteris argumentis, quibus probatur gravia leviaq; non moveri à seipsis sed a generantibus, hoc est maximè germanum; quia generans aliquod corpus grave vel leve, in instanti generationis perfectum esse eidem tribuit: sed ad esse perfectum gravis & levis pertinet esse in loco naturali: ergo vt à generante, levi & gravi tribuitur esse. Ita (ne deficere in necessarijs videatur) esse in loco etiam ab eodem confertur: à generantibus ergo & non à seipsis movētur gravia leviaq; à generantibus (inquam) qua esse, esseq; in loco, medioq; (vt esse possint in loco) tribuunt. Locuples & apertum est Aristotelis testimonium in hac re, qui vbicunq; de motu gravium leviumq; disserit ea nō à se, sed à generātibus moveri disertis verbis edocet. Hæc vberius & copiosiùs disserui, quia Scotus, Niphus, & alij contrarium sentiant; nunc quamvis in his pateat obiectionum præmissarum resolutio, verbo tamen respondebo singulis, & inprimis dico, elemēta a generantibus moveri; & licet fortasse generantia sint extincta, eorum tāmen vires impressa manēt, quod est satis. De argento vivo nihil est quod vrges; nam ea vis motis ab externo agēte impressa est, formamq; rei non sequitur vt cōstat; quia materia sociabilis vt auro aut argento applicatū fixum & immotum manet: non ergo quiescit, quia loco naturali caret. Cumulus exemplorum quē protrudis in tertio loco, re nihil probat, quia non negamus motum gravium & leviū esse naturalem. Deinceps illa divisio motus quam aasers in postremo argumento, de motu violēto est non naturali, at his solùm de naturali agitur. Paucissimis cōcludā gravia & levia nō moveri à seipsis, quod sic brevissimè probo. Nihil movetur à seipso (vt docet Philosophus) ne idem sit actu & potentiâ simul: ergo gravia & levia non moventur à seipsis. Præterea, corpus graue et leve à gravitate & levitate movētur, quæ sunt qualitates corporum. Insuper, passiva potentia (vt docet Phūs 5. Metaphysicorū) est sola causa transmutationis ab vno in aliud: non ergo gravia & levia movēt seipsa. Postremò, si grave & leve seipsa moverent, nullius momēti esset ratio philosophi, quâ probat primū motorem esse immobilē, quia totū illius fūdamētū est in ea ratione quod omne aliud movēs

In animata moventur à generante.

Aristoteles de Cœlo. l. 4. t. 45.

Argentum vivū quomodo semper movetur.

Gravia & levia non à seipsis moveri probatur.

et mobile præter primũ motorẽ ab alio moveatur, analogicè verò animal ſeipſum movere dicitur, quia animã habet quâ proximè præ cæteris effectis naturæ ad Deum accedit.

Opp. *Superſunt adhuc duo argumenta reſolvenda, vnum eſt quòd gravia & levia, corrupto generante, moveri poſſint: ergo a ſuo generante nõ moventur, ſed aliquando a ſeipſis; altera eſt quòd naturalis motus ſit ſemper à principio intrinſeco; ſed gravium leviumq; motus eſt naturalis: ergo graviũ leviumq; motus eſt à principio intrinſeco, & proinde gravia leviaq; à ſeipſis moventur. Nã quicquid principium internum ſui motus in ſe cõtinet, idipſum à ſeipſo ſecundùm Ariſt. movetur.*

Reſp. *Reſpondeo ad primum, quòd generante particulari corrupto, adhuc remaneat eiuſdem virtus in generãte vniverſali, à quo gravia & levia ſuum motum habent: ſed percepto generante vniverſali, ampliùs virtute generantis particularis non moventur. Ad ſecundum dico, motum graviũm & levium non eſſe ſimpliciter naturalem in genere cauſæ efficientis, ſed in genere cauſæ materialis & formalis, quæ ipſa natura (principium motus & quietis in rẽ omni naturali) dicitur. Vide hîc (ſtudioſe lector) quo modo Ariſtoteles gradatim omnia mobilia & moventia ad primũ motorẽ referat. Nã ſi omnia quæ naturæ veluti dextrâ fabrefacta ſint moveantur ab alio; neceſſe eſt vt ſit vnũ movens omniũ, ab omni externo motu liberum, q. nũc accuratiùs clariùſq; patebit, quia in proximo capite hanc cauſam diſcutit.*

Tam generis vniverſale q̃ particulare concurrit ad motum iuani motarum.

CAP. 5.

Vtrum in moventibus, neceſſariò deveniendum ſit ad aliquod primum quod iam vlteriùs ab alio moveri nequeat?

Ar. ſtoteles diuinus.

EXtra ſe quaſi raptus Ariſtoteles, & in ſupremis gradibus ſcalæ naturalis poſitus, diviniùs nunc quàm olim philoſophatur, ſẽtentiaſque dignas æternâ memoriâ ex theſauro animi ſapientis profert. Præcepta enim dignißima nectit præceptis, vincula firma vinculis, vnde aurea iam catena cuivis appareret, quam primus motor benignâ veluti manu ad conſervationem rerum omniũ tenet.

Huius capitis & ſumma &, ſententię. Ariſtoteles phyſ. 8. t. 24. & t. 15. eiuſdẽ l.

Audi aliquot ſentẽtioſas demõſtrationes capitis. *Quicquid movetur ab alio movetur: eſt ergo aliquod primum movens quod non movetur.* Deinceps, *Natura eſt ſtudioſa ordinis: eſt ergo aliqua prima cauſa quæ movet omnia, ipſaque moveri non poteſt.* Porrò, etſi rarum ſit apud philoſophum aliorum ſententijs ſubſcribere, Anaxagoræ tamen teſtimonium hîc adfert, *Anaxagoras* (inquit) *rectè dixit æternam mentẽ motricẽ mũdi impatibilem, eſſe & non miſtam; hæc enim ſolummodo immobilis manens* movebit

vebit omnia, & omnis mistionis expers vincet. Hinc cõcludit *nullũ accidens huic inesse moueri, nec eundem per accidens vnquam moueri posse.* Audi plura; *Primum movens* (inquit) *magis movet quam secundum: primũ ergo movens seipsum sine alio movere potest.* Adde rationem tabulis tuis nõ indignã, quoniã quicquid potest agere prima causa cũ secũda, id ipsũ potest agere sine illâ; quippe nõ est cõsentaneũ rationi, vt id q̃ primũ est infinitũ & liberũ, ab alio aut interno aut externo pẽdeat.

Phys. 8. l. te. 33

Scopus huius capitis.

Hæc summa est eorum quæ in hoc capite continentur. Sed, vt distinctiùs intelligantur omnia, ordine quo vtitur Arist. procedã. Scopꝰ disputationis in hoc càpite est, vt probetur necessariò deveniẽdũ esse ad vnum primum movens, idemque immobile, simplex & indivisibile in essentiâ suâ. Vt verò hoc ipsũ firmiùs concludat Philosophus, aliquas divisiones præmittit, quarum prima est, quòd moventium aliqua moveãt p seipsa, aliqua verò per aliud vt *funda* movet lapidẽ cõ q̃ moveatur manu. Secũda est, quòd moventium per se quędam moveãt per vnum instrumentum, alia per plura, vt homo movens lapidẽ fundâ & manu. Tertia est, quòd moventium aliud sit primum, aliud secundum; illud hoc (inquit) movere potest; sed hoc non potest movere illud: primum ergo movens magis movet quam secundũ, quia & seipsum & secundum movet. Imò primum movens absque secundo movere potest, sed secundum non potest movere absque primo.

Moventium distinctiones. Phys. 8. l. te. 33

Vsus priorum distinctionum

Obserua diligenter (studiose lector) quò hîc tendat Philꝰ? eò scilicet, vt intelligas primum motorem, vnum, simplicem, infinitum à secũdis causis non dependere. Primum (inquit) movens potest movere sine secundo: at secundũ non potest sine primo. At dices illius exemplum in textu nõ esse de Deo. Quid tum? Perspicuũ tamẽ est illum Deũ intelligere, cùm postea primũ movens immobile simplicẽ, æternã, & immutabilem mentem ex Anaxagora definiat esse; neq; est aliquid crassi aut obscuri in exemplo quo vtitur in textu, si impensè attendas. Nã vt (inquit) baculus seu funda (secũdũ movens) nõ potest movere lapidem sine manu, quæ locum primi moventis tenet: ita tacitè insinuat Arist. naturam (quæ est secũda causa) nihil posse movere sine Deo, qui prima causa primumq; movens dicitur. Hinc rata est illa sentẽtia, *Quicquid potest prima causa agere cum secunda, illud potest agere sine illa*; Ratio est, quoniam prima causa est ens totum in seipso, eique nihil deficit ad beatitudinem summamque perfectionem.

Per primum motorem Aristoteles Deũ intelligit. Phy. 8. li. t. 48.

Prima causa nihil potest sine secunda & Natura sine Deo.

His explicatiùs dictis & demonstratis, intentam conclusionem infert, nimirum in moventibus essentialiter (vt ita loquar) subordinatis, deveniendum esse ad aliquod primum movens divinum, idq; immobile, simplex & incõmutabile in essentia sua, quod est Deus. Ratio

redditur

redditur in textu (quæ est notanda) quoniam aliter esset processus in infinitum, neq; daretur primum & secundum movens. Imò (inquit) in omni motu est *dare primum*: in omni ergo movente est quoq; *dare primum*, quod ab alio non movetur.

Audio hîc inculcatã contra Arist. contradictionẽ, propterea quòd in 7. Physicorum defendat in motu nullum posse inveniri *primum*: hîc verò disertis verbis contrarium dicit. Non est difficilis istorum locorum reconciliatio, si attentiùs in vtroq; loco Aristotelem ipsum interpretãtem audias. In motu (inquit) non est *invenire primũ* quoad continuum, in quo partes proportionis sunt infinitæ: est verò *primum* in motu & movente quoad ordinem naturæ, quæ progressum in infinitum penitus abhorret. Hic enim non potentiam sed essentiã motus, non rationem temporis sed ordinis, non modũ proportionis sed perfectionis quærimus: cùm ergo omnis essentia & ordo rerum ad finem in quo conservãtur tendat; necesse est vt sit vnus finis perfectissimus, vnaq; diviniſſima causa, in quâ omnis motus movensq; omne & mobile terminentur: est ergo *dare primum & vltimum* in motu, mobili, & movente naturali, sic essentiam, ordinem, finem, & cõservationem spectes. Hîc enim motum, movens, & mobile non in termino *à quo* sed in termino *ad quem*, non in viâ sed in metaphysicò suo fine cõsideramus, in quo omnes omnium rerum essentiæ veluti aureâ catenâ (de qua antea locuti sumus) vniuntur. Hoc primũ & vltimũ prima causa dicitur rerum; quæ si catenam hãc auream dissoluat, omnia statim vt ruinosa ædificia ruent. Sapienter quidem hanc conclusionem probat, nempe non esse necesse vt omne movens moveatur, sed potiùs necessariò requiri id q; ordine naturæ, vt tandem ad vnum æternum movens quod omnia movere potest, ipsum autem moveri non potest, veniamus. Sic se dilemma habet, *si nullũ movens possit movere nisi ipsum moveatur, primum movens aut movebitur per se aut per accidens; si dicas moveri per accidens, eadem operâ concludes Deum aliquando posse movere aliquando non posse, imò concludes mutationem & imperfectionem esse in Deo, quoniam accidens ens mutabile est imperfectiũ, quod in primum movens (ens entium perfectissimũ) cadere non potest.* Præterea, hoc dignissimũ est observatione quod addit Philosophus, nimirum nihil omnino posse moveri si detur primus motor moveri per accidens; Ratio est, quoniã (vt ait) primo motore non movente vel cessante à motu, nullum ens aliud movet, & sic omnia quiescerent quod est superiùs refutatum.

Quid superest? si dicas moveri vilo alio modo, arguis primã causã pati posse; (nam moveri quidẽ pati est) sed probat Phũs nõ omnino moveri, movere autẽ docet liberè & ad placitũ. Ratiocinatio hęc est,

si

Loci Aristot. pugnantes reconciliati. Phy. 6. l. t. c. 46. phy. 8. l. t. c. 34.

Est dare primum in moventibus.

Dilemma quo probat Philosophus Deum esse immobilẽ

Nihil moveri potest si primus motor per accidẽs moveatur.

Movens primum ideo nō movet, quia nihil esse part actu simul & potentiâ.

si moveatur omnino primum movens, aut movebitur secundùm eandem speciem quâ illud movetur quod movet, aut secundū aliā; nō secundū eandē, quia tū sequetur idē esse actu simul & potestate; actu vt movens, potestate, vt mobile existit. Hoc etiā addit, non posse moveri eodē motu quo aliud movet, quia nihil potest simul alterari & alterare; exempli causâ, vt nihil potest albefacere & eodē candore albescere: & vt nemo simul potest eandem rem docere & discere, aut eâdē sanitate ipse curari quâ aliū curat: ita Primū movēs eâdē specie motus non potest moveri, quâ cœlū aut mundū liberè & ad imperiū voluntatis movet. Si verò dicas secundū aliā speciem motus moveri; vide (inquit Philosophus) quid dixeris, cū omnes species motus sint finitæ, ipsiq; motus finiti; at Deus seu primus motor actu semperq; in-

Motus omnes finiti, Deus infinitus; ergo non movetur.

finitus subsistit. Quid hinc concluditur? Quid infertur? hoc scilicet, necessariò deveniendum esse ad vnum primum movens, quod prorsus non movetur.

O præclaram cōclusionem veri & sapientis philosophi, ingenio & arte dignam! Recole hoc argumentum iæpè Diagora, repete conclusionem altiùs, præmissas negare non potes, evincit ratio; conclusionē non debes, triumphet ergo Philosophia; & obsecro diutiùs ne impia quærat conscientia tua An sit Deus. Vis vt aliam vnicam rationem ex Aristotele attexam? hanc scilicet. *Dari* (inquit) *potest aliquod mobile primū quòd omninò non movet (puta materiā primā:) est ergo dandū aliquod movens primū, quod penitus non movetur, hoc est sempiternum Deus, quem semper colere & admirari oportet.* Da veniam si adhuc aliam rationem, conciam viribusq; plenam attexam; est vnum primū movens immobile in minore mundo, id est homine, & hoc movens animus est, qui secundùm essentiam suam est liber, & immunis ab omni motu omniq; affectu; nemo ergo sapiens negabit esse primum movens immobile & æternum in maiore mundo quod est Deus; quod est (inquā) Deus, à quo illud primum movens in homine fluit, & ad quem (si malis non sordescat) redire debet. Sed nunc concludam.

Cor in minori Deus in maiori mundo sunt moventia immobila.

Remotis velis ipsius textus, pro viribus (docte & studiose lector) arcanū sensum mentēq; divinā philosophi in hoc textu oculis subiecituis; obiectiones insertas contra hanc liberrimam motionē expunxi, & ad suū locū opportunū discutiendas & refellēdas detuli; Quid moror? idcircò limatiùs & articulatiùs hūc librū physicorū tracto, vt quātū in me sit, nebulas ignorantiæ, quæ radios solis impediant, luce philosophiæ dissipē & dispellā. Nebulas dixi? imò dēsas tenebras propemodum dixissem, quibus multi hodie, heu nimis multi obcæcati, solē in cœlo, Deum in mundo videre nolunt, videre (inquā) nolunt. Nā

Perspicua brevisq; præcedētium ἀναγκαῖα.

Tempestiva ignavorū hominum redargutio.

si

ſi videre vellēt, natura, ratio, philoſophia, cauſis, argumētis, exemplis apertiſſimè eos ad videndum traherent. At trahi nolunt, O vtinā trahi velint, & certè ſi velint poſſint; nam iſta cæcitas (vti ſpero) nō eſt privatio potentiæ, & tum (quod opto) ad habitum fieri poteſt regreſſio, vt à ſomno ad vigiliam, ab ignorantia Dei, ad Dei cognitionē; quā hoc loco Philoſophus & philoſophia invictis argumentis optimè demonſtrant.

Diſtinctio quæſtionis, Vtrùm in ordine moventium ſit abſoluta neceſſitas deveniendi ad primum movens immobile?

Neceſſitas ſecundùm philoſophos duplex eſt

- Reſpectiva, quā conditionatam ſeu hypotheticā appellāt, quæ in ordine moventium arguit primum aliquod movēs eſſe idēq; immobile vt probatur, vel
  - 1 A ſuppoſitione, quia ſunt moventia ſecundi ordinis vt formæ, potentiæ, & qualitates rerum ſingularum; & proinde neceſſariò deveniendum eſt ad aliquod primum movens idemq; immobile, in quo illa moventia quieſcant & terminentur.
  - 2 A conſecutione abſurdi, quia nullo primo motore poſito erit progreſſus movētium in infinitū, id eſt infinitus eſſet moventium mobiliumq; numerus, quoniam omne movens moveretur ab alio ſine fine & termino motionis.
- Abſoluta, quā ſimplicem & fatalē nominant, & ſecundum hanc neceſſitatem cōfirmat Philoſophus ſimpliciter deveniendum eſſe ad primum movens immobile. Hoc inquā confirmat
  - 1 A ſubordinatione moventium cauſarum, quarum aliæ ſunt particulares, aliæ vniverſales: harum verò aliæ phyſicæ vt potentiæ, formæ: aliæ metaphyſicæ, eædemq; finitæ, vt ſpiritus multiplicis ordinis; infinitæ, vt Deus primuſq; motor omnium.
  - 2 A ſubalternatione mobilium, quæ in ſcalâ naturę ſuos gradus dignitatis habent. Sic ergo arguit Philoſophus; eſt primum aliquod corpus, centrum omniū immobile: eſt ergo primum aliquod movens immobile, cauſa & principium omnium. Vel hoc modo (ſi placet) eſt primum immobile centrum, eſt ergo prima aliqua immobilis circumferentia, vltra quam nō eſt corpus aliquod vel locans, vel movēs; eſt ergo infinitus aliquis motor omnium qui eſt Deus.
  - A compa-ratione
    - 1 Materiæ primæ hoc modo; dari (inquit) poteſt aliquod principium omnium mobile quod non movet: dari ergo oportet aliud principium immobile quod omnia mover, & hoc eſt Deus.
    - 2 Animę rationis participis, quę ſecundū propriā, ſimplicē, & abſolutā eſſentiā in homine eſt cauſa movens, immobilis nec nō immortalis: eſt ergo in maiore mundo infinitū movens, immobile, immenſum, ſempiternū & incōmutabile.

Acqui-

3 A conſervatione, pulchritudine, & concinnitate rerũ, quæ arguunt neceſſariò deveniendum eſſe ad aliquod ſummum primumq; movens, cuius providentiâ conſervantur & diſponuntur omnia. Non enim poteſt eſſe perfectum in effectis, niſi ſit aliquod perfectiſſimum in principijs.

4 A relatione & potentiâ cauſæ ſecundæ, quæ (vt ait Philoſophus) nihil poteſt agere ſine prima: ergo eſt prima aliqua cauſa quæ poteſt agere per ſe quicquid voluerit, idque ſine vlla ſecunda cauſa, & hæc (inquit) cauſa non agit aliquid temere & fortuitò, nihil enim fortuitum in Deum cadit. Quippe ſi accidens caderet (vt ait) nunc moveret nunc non moveret, eſſetque principium compoſitum per accidens, non ſimplex, non immobile, non æternum & incommutabile. Sed hic ſiſto pedem & reliquis ſuperſedeo, quoniam vberiùs de hâc cauſa ſuprà & ſæpe dixerim, at nunquam ſatis, quia res infinita eſt de qua loquor, & tempora ſunt infinitè mala in quibus vbique probare cogimur hoc infinitum eſſe: libenter ergo in hoc opere arripio occaſionem, omneſque vires & nervos contendo, vt ratione & oraculis philoſophiæ id eſſe probem, quod eſſe fides & ſalus (ſi boni) conſcientiæ horror & metus (ſi mali ſimus) perſuaderent. Vivens philoſophe quid dixiſti? Deus eſt, quid vltra? Deus vnus eſt. An quicquam aliud? Deus ſimplex, infinitus, immobilis, æternus, incommutabilis & incommutabiliter bonus eſt. Reſtè, Quid ergo ſapiens philoſophe moriens dixiſti? Ens entium miſerere mei. O vtinam athei noſtrorum temporum hoc ſolùm cum philoſopho viventes & morientes dicerent.

Argumenta contra quæſtionem, Vtrum in moventibus neceſſariò deveniendum ſit ad aliquod primum quòd iam vltrò moveri nequeat?

Opp. *Primum principium philoſophorum natura eſt, ſed natura eſt mobilis: ergo primum principium Philoſophorum eſt mobile, ex quo ſequitur nõ eſſe primum aliquod immobile vt hic defendis. Quòd natura ſit primum principium, conſtat ex Ariſtotele primo et ſecundo phyſicorum, vbi docet naturam eſſe primum principium rerum quo non eſt prius.*

Reſp. *Animadverti & obſervari hîc velim, eos interpretes turpiter errare, qui aſſeverent Ariſtotelem vltra naturam nullam priorem cauſam poſuiſſe; nã hic et in ſexcẽtis alijs locis palàm affirmat eſſe cauſã primã, immobilẽ actuq; infinitã. Age ergo, eſt cauſa prima ſecundũ Ariſtotelem immobilis: eſt ergo cauſa aliqua ſecunda mobilis, & hæc eſt natura. At (fortaſſe dices) cur hæc prima à philoſopho dicitur, qua non eſt prior? Reſpondeo dici primam internam phyſicam, non eſſe primam externam metaphyſicam de qua hoc*

Defenditur Ariſtoteles.

Natura prima cauſa phyſica, Deus prima cauſa Metaphyſicè

hoc loco agit. Nam huius causæ respectu planè iuxta philosophi sententiam secunda habetur esse. Cæterùm hic de natura causisq; rerum physicè agit. Verum hoc est quod dicis, sed attende, sic agit vt ex physicis & secundis causis eliciat primã, quare in catastrophe naturalis huius auscultationis, & vltimo hoc libro Physicorum necessariò deveniendum esse ad primam metaphysicam causam motricem omnium, & tamen in se immobilẽ luculenter demonstrat. Hinc videas quomodo natura sit prima causa in ordine ad effecta, & quomodo Deus sit prima causa in ordine ad ipsam naturam, quæ illius respectu secunda dici potest, vt recte ex Aristotele ipso concluantur.

Opp. *Natura docet non esse infinitum; sed Deus est infinitus: ergo natura Deum esse non docet.*

Resp. *Natura in inferioribus rebus mundi docet infinitum non esse actu, at infinitum in illis potentiã esse non negat, vt patet de motu, tempore & continuo, quæ ab illo infinita successione, durationepartiumq; divisione definiuntur esse.* Deum esse infinitum docet Natura. *Sed hic alia res agitur: nam altius volat Philosophus & cum aquilã solem intuetur, arguitq; hoc modo. Natura est mutabilis: ergo est aliquod principium immutabile quod eam conservat. Iterum, natura est mobilis: ergo est aliqua causa immobilis, & hæc est Deus. Deinceps, sunt omnia actu in rerum naturã finita: ergo est aliqua causa actu infinita. Porrò ordo, dispositio, pulchritudo & admirabilis constitutio rerum naturalium arguunt æternam providentiam, & hæc est Deus. Insuper, circumspice vniversa, introspice singula; centrum est immobile, æquè libratum: ergo est aliquod immobile principium & veluti trutinã naturæ ponderavit, & hoc est Deus. Postremò est cœlum primum mobile: est ergo aliquod primum movẽs immobile potentius cœlo, & hoc est Deus; necesse est ergo vt ab intuitu naturæ rerumq; naturalium in omnibus contempleris Deum. Omnia enim & singula sunt plena Deo, & ea quæ Deum non sapiunt nihil sunt: mali ergo et scelerati nihil sunt, quia à primo bono esseq; primo flagitiosã vitã longissimè discedunt. At si nihil sint nihil sentient fortasse dicis: malè sapis; nam et si nihil sint quia bene suum esse reliquerunt, malum tamẽ pœnæ, sensus & damni (quod est privatio sempiterni boni, si ante obitum non resipiscant) miseri in sempiternum sentient.* Impii nihil sunt at aliquid sentient.

Opp. *Quicquid potest secunda causa aut virtus idipsum potest prima causa & Deus; sed secundæ causæ sic movent vt moveantur: ergo prima causa sic movet vt moveatur, & per consequens ad primum movens immobile pervenire non licet. Præterea, vt apertiùs probem Deum esse, seu primum motorem nõ esse immobilem, hoc argumẽtum addo, q; sit Deus (teste Philosopho) primus intellectus, animusq; mundi; sed intellectus seu animus ab intelligibili movetur: ergo primus motor qui intellectus animusq; subsistit ab intelligibili movetur, & proinde non esse movens immobile probatur.*

Resp. *Quicquid potest secunda causa potest prima causa agere, & vltra*

agere,

agere dico non pati; nam moveri pati est non agere; imò moveri etiam non perfici & compleri, rem arguit quæ movetur. At Deus negaret seipsum si moveatur; est enim entium perfectissimũ in quod nulla mutatio, nulla affectio cadat. Sophisticum argumentum est & fraudulentum quod in 2. loco adfers; nam cùm Arist. doceat intellectum moveri ab intelligibili, intelligit mentem humanam & finitam, non infinitum Deum, qui intellectus primus totius mundi dicitur.

Deus seipsum negaret, si moveat.

Opp. Aristotelis ratio videtur esse infirma, quâ probat in textu esse necessitatem absolutam deveniendi ad unum primum movens immobile; nam (illo ipso teste) vt in numeris se res habet, ita in causis sibi invicem subordinatis; sed in numeris non est terminus: ergo in causis non est aliquod primum immobile movens. Præterea, si quilibet numerus ab alio superetur, non idcirco oportet dari vnum à quo tota numerorum multitudo vincatur & pendeat: non est ergo necesse dari aliquem primum motorem immobilem, tametsi vna causa ab alia in subordinatione causarum superetur.

Causarũ & numerorũ inter se cõparatio.

Resp. Nõ est par ratio numerorũ & causarũ quæ sibi invicẽ subordinantur, nisi multitudinẽ cum rebꝰ numeratis cõpares; sic verò si cõpares, est aliqua proportio & similitudo, nempe vt detur in causis prima, & in numeris vltima multitudo rerum. Ratio est, quia res sunt non infinitæ quæ infinitâ multitudine cõtineantur. Præterea, cùm multæ causæ moveant simulq; moveantur, non solùm quælibet earum, sed etiam tota collectio est in potestate ad motionem subeundam: necesse ergo est vt sit tum respectu singularum, tum etiam respectu totius multitudinis seu collectionis vnum movens, idemq; immobile, à quo reliqua ad motum [no ordine excitentur, & hoc est Deus. Vide D. Thomã contragentes cap. 13. qui rationes has Arist. invictas assumit, assumptasq; laudat. Pulchræ rationes Philosophi sunt & repetitione dignæ, quarum vna sic se habet. In omnibus causis moventibus essentialiter subordinatis ita prima causa est causa mediæ, & ita media (sive sit vna sive sit numerosa) est causa vltimæ, vt priore ordine causâ remotâ id quoq; quod ab ea pẽdet removeatur: ergo si nõ detur prima causa movẽs nec erit media, nec erit vltima, nec erit vllũ opus aut effectus naturæ. Erubesce impie qui negas Deũ esse si intelligas, & si nõ intelligas disce quæ debes. Si nõ sit prima causa movẽs (inquit Phus) nõ erit vltima, non erit vllus effectus. Auds (studiose lector) Aristotelẽ confitentem omnia in rerum natura à primâ causâ (id est à Deo) dependere, quod athei pernitiosè negant. Ambitiosus sum in hâc causa probanda, da veniam si alteram concinnem ex Aristotele rationem. Sumatur (inquit) tota multitudo causarum moventium præter eam quæ immediatè attingit effectum; quæritur nunc an in tota illa multitudine sit aliqua causa movens immobilis, an quælibet ita moveat vt ab alia moveatur? Si detur primũ habetur propositum, nempe esse primum aliquod movens immobile, quod omnibus motum tribuat

Causa tẽper habet causã. eãq; moventẽ vsque dũm veniatur ad causam immobilẽ Deum.

A prima causa id est Deo dependent omnia iudice Aristotele.

Dilemma δίλημμα.

tribuit: ſi detur ſecundum, tota cauſarum moventium & motarum collectio erit movens & mota, vnde neceſſariò ſequitur, ſubſiſtere debere aliquam aliã cauſam omnis motus expertem, à qua cæteræ omnes moveantur. Quare ſive hoc ſive illud dicas, nõ poterit non dari prima cauſa movens & non mota, quã hîc inveſtigamus. Ruminentur hæc duo argumenta (docte & ſtudioſe lector) quæ ex Philoſopho in hoc capite & ca. 2. lib. 2. Metaphyſicorum diligẽter tua cauſa collegi. Huc addo, quòd omnes inferiores cauſæ ſubalternatim moventes & motæ ſecũdùm Ariſtotelem ſint inſtrumentales; at inſtrumẽtales cauſæ eſſe nõ poſſunt niſi ab alia cauſa principe moveantur: deveniendum ergo eſt neceſſariò ad primam aliquam cauſam, ne inanis proceſſus in infinitum fiat.

Omnes cauſæ mediæ ſũt inſtrumenta totidem, at inſtrumẽta moventur aba. lio.

Dubia obvia in hoc capite; quorum primum eſt, Vtrum in omni movente ſubordinato ſit vna pars movens, altera mota?

Opp. *Anima humana ſeparata, & ſpiritus finiti ſunt cauſæ moventes ſubordinatæ, quæ ſolùm partes moventes habent: ergo vniverſaliter vera non eſt ea poſitio.*

Reſp. *Iohannes Scotus rectè intelligit hanc propoſitionem de movente anima per cognitionem obiecti, in quo eſt ſemper vnum movens, & alterum motũ. Ratio eſt, quoniã potẽtia motiva eiuſdem movẽtis eſt organica, quæ requirit partem corporis moventem diſtingui à corpore moto; vt in homine pars movẽs cor eſt, pars mota arteria, nervus, aut muſculus, in quibus vis motiva ineſt. Alij reſolvunt hoc dubium, dicendo formam eſſe partem moventem, & materiã partem agitatam in re qualibet naturali, ſed magis primam ſolutionem laudo.*

Rectum Scoti iudicium. In omni movente ſubordinato eſt alia pars mota, movens alia, vt in homine cor, arteria.

Dubium ſecundum, Vtrum quicquid poſſit prima cauſa cum cauſa ſecunda, id ipſum poſſit ſine illâ?

Opp. *Videtur non poſſe; nam Deus poteſt cum materia & forma hominem (vt aiunt) cauſare, quibus ſublatis non poteſt: quicquid ergo poteſt prima cum ſecunda, idipſum non poteſt ſine illa.*

Reſp. *In ordine cauſarum moventium ſubordinatarum prima ſemper eſt cauſa mediæ (vt ait Philoſophus) & media vltimæ: hoc verò ſolùm propriũ eſt prima cauſæ vt ſine mediis poſſit operari; prima enim cauſa ſecundùm Ariſtotelem eſt liberum movens, nulliſq; mediis alligatum. Huc illud axiôma, q. poſſit id omne efficere & cauſare per ſe q. cum ſecũdis cauſis poteſt. Quod vrges contra nihil eſt, nam in argumento falſa eſt antecedens propoſitio, quam negamus; quippe Deus poteſt hominem ſine ſecũdis mediiſq; cauſis efficere; licèt enim non eſſet materia aut forma (nam hoc eſſet ſeipſum extenuare vel negare potiùs) in genere tamen cauſæ efficientis per infinitam potentiam (quã actu habet) hoc magnũ opꝰ naturæ poteſt efficere, idq; nõ ex ſubſtãtia ſua, neq; vllâ alià naturali cauſa ſubiecta, ſi illi potẽtiã actu pluſquã infinitam conſideres. Tarde & otioſe, an hoc non credis? Credis (vt opinor) quia vides quòd*

Prima cauſa poteſt ſine mediis operari.

aranea

arenea telam, Bombyx sericum ex suis ipsorum visceribus texant & concinnent: & tamen materiam ex qua texunt & concinnant non vides. Quid? an non plus Deo quàm naturæ, non plus primæ causarum quã mediis, an non plus infinito motori quàm finitis rerum principijs attribuis? verendum est certe ne sine Deo vivas, aut mundum pro Deo colas, si vinculis naturæ illum obstringas; quod Arist. nunquam fecit, qui secundas & medias causas earumq; effecta sic à prima dependere docuit, vt ipsa sine illis omnia possit, illa verò sine hac possint omnino nihil. Vide Arist. in libris Metaphysicorum & cum his quæ hîc dicuntur cõfer, erisq; (vti spero) doctior, multoq; melius de Deo (vt decet) senties.

Tertium dubium, Vtrum immobilitas sit in primo motore essentialis?

Opp. *Immobilitas non est omnino in primo motore: ergo nõ est essentialis in eo. Antecedens probatur, quoniam primus motor est Deus; sed immobilitas nõ est in Deo: ergo nõ est in primo motore. Minor patet, quia immobilitas est nihil aliud quam privatio motus; sed nulla privatio est in Deo: ergo immobilitas non est in Deo. Præterea, cùm immobile esse sit nihil aliud quàm carere loco, quî fieri potest vt Deus sit immobilis, qui omnem locum occupat? Postremò, vt animus est in homine, sta Deus in mundo, sed moto homine movetur animus: ergo moto mundo movetur Deus; non est ergo immobilis, vt hîc docet Philosophus.*

Immobilitas non semper privatio.

Omnia in Deo essentialia.

Deus est cuius centrum vbiq; circumferentia nusquã est.

Deus non est in mundo, vt anima in corpore.

Resp. *Somnia hæc tua sunt de immobilitate in Deo. Nam certum est essentialiter Deum æternum, infinitum, immobilemq; esse. Quòd vrges immobilitatem nihil aliud esse quàm privationem, nego, nisi eandem in effectis naturæ motu privatis inesse intelligas. Vt ergo omnia lucida & clara sunt in sole: ita omnia divina, interna & essentialia sunt in Deo; nulla privatio, nulla affectio, nulla imperfectio in illo inest; immobilitas igitur in eo, ipse immutabilis Deus est. Neq; (vt ais) immobile esse est nihil aliud quã carere loco, sed etiã in loco non moveri. Cùm ergo Deus sit cuius centrum est vbiq; & circumferentia nusquam, id est cùm omnem locum compleat, intelligimus sic esse vbiq; vt nullis astringatur locis, in omni tamen loco & parte mundi totus subsistat immobilis; immobilis inquam, quia mutari non potest, immobilis quia nullum ens actu infinitum est quòd illud movere potest. Agnosco similitudinem quam in postremo loco adfers de animâ primo motore in homine; sed quid animulã cum Deo in immobilitate comparas? Forma enim hominis finita essentia est, Deus autẽ semper infinitus & immensus existit. In anima hominis potentiæ insunt, multaq; accidentia, in Deo vero potentiæ, actus & (vt ita loquar) accidẽtia substantia sunt. Dico igitur, licèt animus moveatur ad motum corporis dum in eo habitet, Deum tamen ad motionem cœli aut mundi moveri non posse, quia est Deus, id est immobilis, æterna & incommutabilis essentia.*

CAP.

CAP. 6.

Vtrum primum movens sit vnum, sitque ab omni motu liberum, sine æternum?

Vòd deveniendum nobis sit in ordine circuituq; rerum ad primum aliquod movens, natura, ratio, philosophia iam satis docuerũt. Quid sequitur? hoc scilicet, vt qualis & quãtus sit hic motor breviter demonstremus: Qualis & quantus sit inquam, non quòd in illa sit qualitas aut quantas accidentalis vt aiunt (nullũ enim accidens est in Deo,) sed vt intelligamus illius substantiam tam divinam, tam excellentem esse, vt omnem temporis mensuram, omnem qualitatis ornatum & excellẽtiam superet. Sol est lucidus & æternus qui nunquam potest obscurari, fons perennis qui in ęternæ vitæ civitatem amænis rivulis perpetuò fluit. Connexio seu quẽtium cum præcedentibus.

Sed vt observetur methodus in discutiendâ hâc præclarâ quæstione, primùm de vnitate motoris, tum de libertate, postremò de æternitate agemus. Sit ergo prima pars quæstionis, *An sit vnus solùm Deus secundùm Aristotelem?* Cæterùm quid lucernã in luce meridianâ otiosè accendo? Probavit Philosophus Deum esse, satis est; si quidem inde concludit vnum esse. Si enim sit Deus, simplex & vnus est, aut non est Deus; divina enim essentia dividi non potest: est ergo simplex, est ergo vnus. Imò est ipsa (vt ita loquar) essentialis vnitas, à qua omnes omnium rerum vnitates pendent, & in qua vnitæ optimè cõservantur. Si desit hæc vnitas principium numeri non est, non est numerus rerum, non est mundus. Omnia enim sunt vnum (vt placet Parmenidi) vnumq; omnia: & tamen omnia non sunt vnitas. Distinguo ergo vnitatem in vnitatem formantem & vnitatem formatam; illa primum principium est omnium, hæc multiplex & numerosus effectus; illa est prima quia non habet principium; non habet principium, ergo vnum, non vnum numero, quia caret numero, sed vnum in se, hoc est essentiale vnum, vnum movens, nõ mobile. Simpliciter ergo motor vnus vnusq; Deus. Deus vnus est secundùm Aristotelem. Deus est, ergo vnus est. Vnitas duplex formans, formata.

Sed pergã; est primus motor summè perfectus summeq; bonus: est ergo solũ vnus. Ratio tenet, quoniã gradus superlationis nulli essentialiter cõvenit nisi idipsũ vnũ sit: at gradus sũmus perfectionis Deo essentialiter convenit: ergo Deus solũ vnus est. Porrò, frustra (inquit Phũs) in textu plura moventia principia constituenda sunt, vbi vnum

ſufficit; at infinitum vnum actu principium ſufficit: ergo plura non ſunt ponenda. Vnum ſufficit, & quid eſt hoc vnum quod ſufficit? eſt certè vnus Deus, qui primus, ſempiternus & immobilis ſubſiſtēs (ipſiſſimis verbis Philoſophi in textu nunc vtor) motum omnibus in rerum natura tribuit. Sed vt apertiùs agam rationem Ariſtotelis in ſyllogiſmum ſic colligo. Si quid vno principio fieri poſsit non ſunt plura inveſtiganda; ſed vno principio quod eſt in ſe primum, ſempiternum & immobile omnia fieri & moveri poſsunt: vnum ergo ſolum querendum eſt. Vereor ne moleſtus ſim ſi accumulatiùs ex alijs libris Philoſophi hanc cauſam probare contendam. Sidera ſolùm lucentia digito demonſtrabo. Eſt vnus ſolùm animus in homine: eſt ergo vnus ſolùm Deus in mundo. Ratio ſequitur, quia Deus eſt infinitus actu & eſſentiâ: ergo multò magis ſufficit ad movendum mundum quàm animus finitus ad movendum hominem. Quòd vnus ſit ſolùm animus in homine vberiùs probat Philoſophus in libris de Anima, vbi oſtendit vnam ſolam formā cuilibet rei naturali deberi. Quid addam? monarchiæ ſtudioſiſſimus eſt Ariſt. vnum ſolum ergo in regimine mūdi defendit Deum; imò palam profitetur ideo vnū eſſe monarchā omnium, quia natura ordine & monarchiâ delectatur. Vt ergo optimus eſt ſtatus civitatis monarchia in qua vnus imperator regnat: ita in vniverſo mundi theatro non eſſet ordo ſed horribilis confuſio, ſi vnus omnibus non imperaret. Quid multis? vna anima in plātis, vna anima in belluis, vna anima in hominibus, in re qualibet ſingulari vna forma manifeſtè arguit vnam eſſe ſummam & ſupremam cauſam omnium, quę eſt vnus Deus.

Vnus in homine animus. Ariſtoteles de Anima .l.2.t.31.

Vnus in Mundo Deus.

Meta.12.verbis vlt. Politi.l.3.cap.9.

Vnus in civitate princeps; ergo vnus in Mundo Deus

Lege Philoſophū in textu, & diſce quomodo ab effectu vnitatē primi motoris doceat. Vnus & ſimplex (inquit) eſt primus motus, vnū mobile & ſimplex primū corpus: vnū ergo eſt immobilis primus motor, & hic eſt vnus Deus. Nā ſi nō ſit, dic mihi quomodo tā immēſū, divinū & glorioſū corpus (quale cœlū eſt) moveri ſine loco poſſit? nam cū extra cœlū nō ſit locus, naturæ & ſecūdarū cauſarū vi hoc fieri nō poteſt, nō poteſt inquam fieri: eſt ergo metaphyſicus aliquis motor, idēq; vnus, ne in infinitū numerum moventium fiat progreſſio.

A toto vniverſo probat multipliciter vnū eſſe Deum.

Feſtino: eſt ſubordinatio cauſarum; ergo eſt vna prima: eſt ſubalternatio effectuum, ergo eſt eorum colligatio in vno principio omnium. Rerum mutabilium viciſſitudo, elementorum ordo, cœleſtium ſphærarum admirabilis ſitus, converſio, magnitudo, ſiderum infinitus numerus, diſpoſitio & pulchritudo vnam, vnam dico arguunt & cōcludunt cauſam, vnum Deum (impius neget ſi poſſit) vnum concludunt Deum. Vides, imò certè oculis vides in effectis Deum eſſe; intuere

ere(si placet)in teipso corpus,mirabile opus naturæ,cor vnum & primum est quod movet;intuere animam,mens vna in illa regnat. Oliva inter plantas,aquila inter aves,inter belluas leo,sol vnus inter planetas dominatur. Quid moror?in omni specie rerum res vna supereminet;cæcitate ergo cæcior est qui in his Deum esse, vnumque esse Deum nõ videat. Nomen D E I sæpe ingemino,est enim in eo numẽ; nomẽ vnius D E I inculco, vt Cadmi & terræ filij agnoscãt (si altiùs animis nõ assurgant)omnis numeri principiũ esse vnitatẽ; nõ illã materialem & formatam vt vocant,quę alteri adiecta binarium facit:sed illam essentialem & formantem,quæ (vt loquar ex conscientiâ & fide)trinitatem notiorem facit. Quippe vnitas trina est, Deus enim semper est qui est;est ergo infinita potentia:se semper intelligit; est ergo æterna sapientia: se sẽper diligit;est ergo sempiternus amor, & tamen hæc tria potentia,sapientia & amor vnum sunt,id est omnipotens,sapiens,semperque diligendus Deus.

Vnitas duplex essentialis.

Vnitas Deitatis clariùs aperit personarũ Trinitatem.

Sed quo vado?revertor;in Ethicorum 10.concludit Philosophus bonum contemplativum & verum esse obiecta æterna,quoniã mens & volũtas(subiecta in quibus insunt)æternitate donantur.Quid hinc concludis, fortasse dices?Concludo Deum, qui vt est prima vnaque veritas,est finis &perfectio mẽtis;vt est ęterna bonitas,est finis & perfectio voluntatis.Hoc verum,hoc bonum (inquit Philosophus) vnũ est;vnum,idemque incommutabiliter vnum: vnus ergo Deus est quẽ vnum motorem appellârunt philosophi. Et hæc de vnitate satis, sequitur vt pauca de libertate dicam.

Periodus quærenda nunc est,& modus constituendus, ne in infinitum abeam;punctis ergo agam, & vt Astrologi in pictis suis tabulis cœli cursum & ornatum ostendunt;ita quidem hoc maximum mysterium extenso digito,calamo suppresso dicam,*Deus est*,annuis; Deus vnus est,cõcedis;omni motu liber, quî id probas?fortasse dices. Ex verbis Aristotelis manifestè multis in locis probo. Si authoritati credas, ipse antea dixit Deum esse liberrimũ agẽs:ergo est ab omni motu liber.Sed authoritas non placet?suadeat ergo ratio. Deus nullis medijs aut causis alligatur,vt antea demonstratum est:ergo Deus est ab omni motu liber;nam si moveatur,ab alijs causis scipso potentioribus moveretur,at nulla causa est vera potentior primâ, nulla æqualis;ergo est ab omni motu liber. Præterea,si moveretur Deus,aliqua species motus in illum caderet, vt generatio, corruptio, accretio,diminutio,alteratio aut mutatio. Sed quãm alienum sit à ratione & omni religione hoc ponere,nemo est q̃ nõ videat. Insuper,omnia sub cœlo naturæ opera finita sũt,imò ipsa natura actu finita:quę er

Deus ab omni motu immunis probatur.

go motionis impressio in Deū infinitū subsistētē fieri potest? Certè quidē nulla; est ergo ab omni motu liber. Adhuc, est Deꝰ simplicissimꝰ actus, est immutabilis substātia, est natura naturās omniū; dic ergo quo modo moveretur? Deinceps, est ęternus & infinitus spiritus, omnis passionis expers: est ergo ab omni motu liber. Postremò, est Deus: est ergo esse ntialiter vnus, cuius velle est posse & esse, est ergo ab omni motu liber.

Mundus quasi liber in quo de Deo legimus.

Quid plura? si totus mundus liber esset, in omni eiusdem folio Deū esse, Deum vnum esse, Deum ab omni motu liberum & immunem esse legeres. Deus enim vniversum fecit, & in singulis partibus vniversi suum nomen inscripsit. Cœlum, terræ, elementa, omnia & singula loquuntur DEVM, manibusque suis quasi porrectis tabulas aureas regio veluti diplomate obsignatas tenent, in quibus mirabili artificio insculptum hoc eulogium est, *DEVS hæc omnia fecit*; Adde (si placet) *DEVS omnia hominis causâ fecit*. O monstrum, si factus à Deo

Deus æternus

non subservias Deo! Vltimum quod occurrit demonstrandum, est *Deum æternum esse*, sed quomodo caducus & mortalis homo hoc ipsum præstare potest? Mirari licet, non licet demonstrare, vtcūq; tamē ostendere & delineare licet. Omnia in stadio naturæ currentia suos terminos limitesque habent, Luciferum Hesperumque, ortum &

Aristoteles P. 4 l. t. 117. & te. 120, 118.

occasum vident, est aliquid ergo ꝙ in sępiternum manet; & hoc est Deus: est ergo Deus sempiternus. Præterea, tē pus est causa corruptionis vt docet Philosophus, est enim mensura rerum caducarum secundùm prius & posterius: non ergo cadit in *Deum*, nisi diceres tempore canescere & consenescere Deum: ævo igitur aut æternitate comprehenditur; non autem ęvo quoniā & hoc est mensura habentium initium & carentium fine: æternitate ergo mensuratur.

Huc insuper spectant omnia argumenta superiùs adducta de essētia divina, vt *est Deus incorporea substantia*; ergo est æternus. *Est simplex & infinitꝰ actꝰ*: ergo est æternꝰ. Est *causa prima*: *est ergo* æternꝰ. *Est impassibilis & incommutabilis*; est ergo æternus. *Est ab omni motu liber & immunis*: *ergo est æternus. Si Deus non esset æternus, non esset summè perfectus & vndique beatus*; *est* ergo Deus æternus. Maior probatur, quoniam ad perfectā & beatā vitam (vt docet in Ethicis) æternitas necessariò requiritur. Perfectè enim beatus est cui nihil deest, & qui nunquam statu fœlicitatis suæ decidit. Imò Deus est illa æterna beatitudo, ad quam mens virtute ornata & instructa per totam hanc vitam tendit. Ideo enim mens homini æterna & immortalis datur, vt æternam veritatem & beatitudinem in hâc vita appeteret, & in futura (quoniā secundū Philosophos mori nō potest) eâdem

Lib. t. c. 10.

dem pleniſſimè perfruatur. *O DEVS! vt nunc ſcribens firmiſſimâ fide credo te Deum meum eſſe, te vnum, te æternum, te actu infinitum, te immobilem, immenſum, & incommutabilem: ita obſecro vt moriens te meum bonum, meum ſummum & ſempiternum bonum in terrâ viventium videam. Redeat cinis & pulvis in terram vnde reſũptus; ſed ſuit ad te (O DEVS) redeat hic ſpiritus meus; ad te (inquam) redeat vnde venit.* Gratus tibi ero (pie lector) ſi dicas meâ cauſâ, *REDEAT.*

Pia confeſſio cum ardenti prece coniuncta.

Gen. ca. 3. ver. 19. Eccl. 12. 7

Diſtinctio quæſtionis, An primum movens ſit vnum, motu liberum, & æternum?

Vnitas, libertas, & æternitas ſumuntur

- Communiter ſeu reſpectivè & ſic
  - Vnitas eſt vel
    1. Tranſcendens, quo ſenſu omnia dicuntur *ens, vnum, bonum, res, aliquid.*
    2. Materialis, vt res vna in numero numerato
    3. Formalis, vt illa vnitas quæ eſt principium numeri, aut forma quâ quilibet numerus in quantitate terminatur.
  - Libertas, quæ eſt vel reſpectu
    1. Imperij, & ſic illi qui dominantur in rectè adminiſtrata civitate dicuntur liberi.
    2. Virtutis, & ſic ſolùm ſapientes, boni, & ſtudioſi ſunt verè liberi, mali autem miſeri.
  - Æternitas, quæ conſideratur vel reſpectu
    1. Motus in ſucceſſione, & ſic eſt totum tempus, quod viciſſitudine motus eſt perpetuum.
    2. Status permanentis à primo ortu ſine mutatione, & ſic ſæpe animus hominis qui initium habuit in tẽpore æternus dicitur, quia in tempore non terminatur.
- Abſolutè, & ſic eſſentialia & æterna ſunt hęc tria, ſoliq; Deo ſimpliciter conveniunt: nihil enim verè & eſſentialiter aut primum, aut vnum, aut liberum aut æternum, dicitur, præter Deum. Is enim ſolus eſt vnus ſine reſpectu, liber ſine motu, æternus ſine occaſu aut mutatione vllâ. Argumenta quibus probantur hæc eſſe vera in diſcurſu aperta ſunt, & ordine ſatis perſpicuo diſcuſſa; quamobrem eorum repetitionẽ nunc ſuperſedeo, & ad oppoſitiones venio.

Argumenta contra quæſtionem.

Opp. *Secundùm Ariſt. non ſolùm Deus, ſed etiam intelligentiæ moventes alios orbes cœleſtes ſunt æternæ: ergo ſunt plures motores æquales primò, et proinde non eſt vnus. Ratio ſequitur, quoniam in æternis non eſt prius & poſterius, & proinde non eſt aliquid primum aut vnum.*

Metap. 12. l. 8 41. 43. 48. 50.

Multa sunt æterna comparatè, vnus verò Deus simpliciter.

Resp. *Sæpe distinxi æternũ sumi duobus modis, simpliciter aut comparatè. Simpliciter æternus est Deus, qui nec ante, nec post, ita est præteritum aut futurum in tempore sentit; semper enim Deus est qui est.* Cõparatè dicitur æternum *aliquando ex parte post, & sic animus hominis spiritusq; cœlestes æterni nominãtur. At dices secundum Aristotelẽ esse istos etiã simpliciter æternos, quia cœli quos volvunt æterni ab illo definiuntur esse. Attentiùs (quæso) animadverte, sic docere Aristotelem cœlos esse durationè æternos, vt non neget ex materia & forma constare, eorũq; formas assistentes seu motores vna cum illis à prima causa dependere. Quod si verum sit, fatendum necessariò est primũ motorem simpliciter æternum esse, dicitq; ordine & æternitate absolutè vnum, qui socium & parem non habet illi potentiâ adæquandum. Cùm ergo primũ dicamus Deum esse, primum essentiâ, ordine & æternitate, non tempore aut successione (quæ in Deum non cadunt) intelligimus. Similiter vnum non numero accidentali, sed vnum essentia & ineffabili modo nominamus.*

Multa nõ sũt in prædicamẽtis, quę tamẽ non sunt æquivoca.

Opp. *Deus non est vnum transcendens, nec vnum principium numeri, nec vnum pars numeri: ergo Deus non est vnus. Ratio tenet à sufficienti divisione vnitatis; non est transcendens quia tum esset æquivocum, non est principium numeri aut pars numeri, quia tum accidens Deo conveniret.*

Resp. *Si vnum transcendens intelligas vt Melissus, Parmenides, & Plato, Deum esse vnum transcendens libenter concedo. Ergo (inquis) est æquivocum; argumentum nego, nisi errore mentis nomen Dei in diversa significata distrahas. At non est in prædicamento: ergo est æquivocum. Ratio non tenet, quia multa non sunt in prædicamento quæ non sunt æquivoca, vt principia rerum & artium, qualia sunt axiômata & definitiones, à quibus proximè & immediatè demonstrationes certissimæ ducuntur.*

Lib. de Mũdo c. 7. principio.

Opp. *Vetus est illud, ab vno quatenus vno non nisi vnũ provenire, sed à Deo omnia (teste Aristotele) proveniunt: ergo Deus non est vnus. Maior est Philosophi lib. 2. de Ortu cap. 9. & probatur, quia varietas effectorum argu. it multiplicem causam subesse.*

Resp. *Verum quidem hoc est si intelligatur de causa naturali eodem modo se habẽte ad effectũ quẽ progignit, nõ de causâ primâ, quæ licet sit in sustãtia suâ maximè vna, infinita tamẽ suâ potentia res omnes cõtinet & cõservat.*

Res omnes Dei imaginẽ insculptã habent.

Opp. *Vnum à pluribus repræsentari non potest: ergo aut Deus non est vnus, aut omnia effecta oppositè Deum non adumbrant. Præterea, quomodo finita infinitum, caduca æternum, mutabilia immutabilem, parva & pauca naturalia immensum Deum possunt referre?*

Resp. *Observandum est, in omnibus effectis naturæ esse expressam imaginẽ Dei insculptam, nimirum essentialem illam vnitatem (formæ, quam rectè sigillũ vel signaculũ primæ causæ in re qualibet appellare licet. Nã cũ à materia se non fluat (est enim materia res segnis, eiusq; potentia passiva & otiosa,) nec à se-*

à seipsa fiat coacti sunt philosophi agnoscere infimtam causam esse quæ illam imprimit & inducit: quilibet ergo effectus naturæ per se sumptus appositissimè divinam vnitatem refert. Nec non conveniens fuit multa & varia effecta à Deo produci, vt vnumquodq; quoad fieri posset Dei adumbraret vnitatem & bonitatem.

Argumenta contra immobilitatem Dei.

Opp. Deo (teste Philosopho in vltimo capite huius præclari libri) est in circũferẽtia primi orbis: ergo ad minimum per accidens ad motionem eiusdem orbis movetur. Præterea, Deus sic est in cœlo vt animus in corpore; sed animus ad motum corporis movetur: ergo Deus ad motionem orbis.

Resp. Deus est in prima circumferentia cœli, non vt locatum in loco, neq; vt alligatum medio, sed vt rex in regno & imperio suo. Huc adde, requiri ad motum per accidens vt res mota per accidens viribus naturæ locum mutet: at Deus vbiq; est situmq; non habet, magnitudine carens vt sic moveatur. Altera etiam conditio est, vt sit quodammodo annexum ei cuius ratione movetur, vt animus in homine, angelus in corpore assumpto; sed Deus extra theatrum rerum omnium est, sedetq; vt imperator, liberrimèq; quæ vult agit: non ergo est in cœlo vt animus in homine; anima enim est forma hominis insidens corpori, Deus verò est anima mũdi assidẽs nõ insidens, assistẽs nõ inhærẽs cœlo. Deus quomodo in prima cœli circumferentia.

Argumenta De Æternitate.

Opp. Deus nõ potest nõ intelligere seipsũ ab æterno: ergo est aliquid æquè æternũ cum Deo. Ratio tenet, quia intelligibile & intelligens simul sunt. De antecedente non est quod dubites; nam si animus in se versus seipsum intelligat, multò magis Deus ab æterno seipsum intellexit. Arist. de Anĩ. li 3. c. 4 in fine

Resp. Omitto mysteriũ Beatissimæ Trinitatis quod hinc optimè probatur, quia de eo non somniavit Philosophus, & respondeo cum Philosopho Deum ab æterno seipsum intellexisse, non tamen esse duo æterna sed vnum æternum. Rationẽ ex Aristotele sic colligo, vt intellectus (inquit) & intelligibile idẽ sunt, cùm intellectus in se versus seipsum intelligat: ita Deus Optimus Maximus ab æterno se intelligens idẽ est q; intelligitur. i. vnus & sempiternus Deus; ã simplicissima & indivisibilis est illius essẽtia, quæ partiũ multitudinẽ nõ admittit. Deus seipsum ab æterno intellexit.

Opp. Non innotescit infinitum nisi per infinitum; sed non est infinitus aliquis naturæ effectus per quem, nec est intellectus qui Deum infinitum apprehendat: ergo non videtur infinitus esse.

Resp. Philosophi docuerũt perfectè sciri non posse principia rerum; ratio est, quia à priori nec definiri nec demonstrari possũt, nedũ potest Deus principiorũ primum perfectè & accuratè intelligi. Est tamen proportio quædam & modus ab effectis illius infinitatem cognoscẽdi (vt supra docuimus) per cõparationẽ rei mortalis cum immortali, cõpositæ cum simplici, singularis cum vniversali, divisibilis cum indivisibili, & per additionem omnis perfectionis Arist. [Ethico.] magno. l. 1. c. 33. & Demõst. l. 2 c. vltimo.

quæ cogitari potest & vltra: quicquid ergo imaginari poteris vltra perfectionem rerum, id ipsum Deus infinitus haberi debet.

Opp. *Qui fieri potest vt sit ens actu infinitum? aut quid opus est eo cũ omnia finita sint quæ fiunt & gubernãtur? Satis est finitam subesse virtutem vt inter causam & effectum fiat proportio. Præterea, si sit infinitum tale principium, fieri non potest quin secundùm infinitam suam potentiam effectum infinitum gignat, aliter frustra est illa potentia si nunquam reducatur in actum.*

Nisi Deus esset actu infinitus, res omnes caderent.

Resp. *De modo quo infinitum principium sit nemo sapientissimorum philosophorũ potest disputare. At quid opus est eo (dices) cùm omnia quæ fiunt & gubernantur ab eo finita sint, certisq; naturæ limitibus circumscripta. Curiose disputator, respondeo esse opus, quia nisi sit fons perennis fieri non possunt riuuli, nisi sit Deus actu infinitus essentiæ rerum omnium necessariò cadunt; quippe omnia quæ sunt esse à prima essentiâ habent. Verũ si non esset mũdus nec essent res aliæ quarum non eget omnino Deus, infinitus tamen cùm sit, suâ ipsius infinitâ virtute, potentiâ, gloriâ beatus vivit. Otiosè ergo disputas vbi requiris proportionem inter causam & effectum, primamq; causam, quæ est liberũ agens, medijs instrumẽtis naturæ astringis. Sed cõcluuã; vt animꝰ liber à corpore beatã vitã agit nullis organis corporis alligatus: ita Deus sũmus in essentia ab omni motu liberrimus sui ipsiꝰ cõtẽplatione plusq; beatus vivit, tã. et si tollãtur omnia quæ hominis causa (vt docet Phũs) quinto Physicorũ fecit.*

Opp. *Quicquid est à Deo est infinitæ virtutis: ergo sunt plura infinita quã vnum. Antecedens probatur, quia materia prima est infinitæ virtutis in capessendis formis: ignis potest infinita suis flammis subiecta cõsumere, quod præstare nequit sine infinita virtute. Quid multis? appetitus, intellectus, voluntas non satiantur nisi infinito: videntur ergo habere infinitam potentiam; quare vt semel & iterum concludam, Deus fecit aliquid in effectis infinitum, & per consequens est aliquid infinitum quod non est Deus. Huic illud addo, quòd vniversalia dicãtur à Philosopho æterna, & singularia infinita primo Analyticorum: ergo sunt æterna plura q; infinita quàm vnum.*

Appetitus voluntas Intellectus nõ satiantur nisi infinito.

Resp. *Ambagibus relictis, respondeo hæc omnia infinita aut æterna esse potẽtiâ nõ actu, ex parte non simpliciter. Quòd vrgeas appetitum, voluntatem, intellectum humanum nõ satiari nisi infinito, libenter admitto, quia hoc manifestè arguit esse Deum infinitum quo hæ facultates peroptant satiari. Nam dũ sunt in hoc carcere sepulti, plura perpetuò sciendi cupiditate & sitis æstuant: est aliquid ergo vltra & extra hanc vitæ periodum quod quærunt, & hoc est Deus, qui illis partibus animi dedit vim & potentiam infinitam appetendi, id est appetendi seipsum in quo omnis perfectio & beatitudo inest.*

Opp. *Si Deus sit in singulis nemo definire potest quomodo non moueatur saltem per accidens, præsertim quoniam vbi est, ibi totus & essentialiter sine vlla diuisione sui permaneat.*

Resp.

Resp. *Licèt Deus in rebus singulis insit quæ movẽtur, nequaquam tamen per accidẽs moveri dicendus est, cũ nullis locorũ spacijs definiatur, nec vlli alligatus sit, sed (vt ait Collegium Conimbrecense) immẽsitate suæ essẽtiæ vbique existat. Cõclusio hæc sit, Deus spiritus est infinitus, qui suo modo mirabiliter singulari, & singulariter mirabili subsistẽs omnia movet, omnia regit, omnia cõservat, ipse tamẽ propter incõmutabilẽ æternitatẽ nullo pacto moveri potest. Hãc æternitatẽ incommutabilẽ, & æternam incommutabilitatẽ Platonici sapiẽter docẽt, aientes animam humanam esse mobilem multitudinẽ, dæmonem multitudinem immobilem, Deum immobilem vnitatem; immobilem (inquã) vnitatem, quia illius essentia nulli mutationi est prorsus subiecta; Deus enim est & nõ mutatur, nec est in illo color mutationis.*

Deus est immobilis etiã per accedens

Malach cap. 3 vers. 5. 6.

An Deus sit expers omnis magnitudinis?

Opp. *Deus magnus, Deus maximus, Deus infinitus dicitur: ergo non est expers magnitudinis. Ratio probatur à coniugatis in duobus primis exemplis, quia magnitudo, magnum, & maximum sunt coniugata; & cui vnum coniugatorum convenit eidem & reliqua conveniunt. Ex vltimo adiuncto antecedentis sic arguo. Infinitũ (vt docet Phũs) soli debetur quantitati: ergo si Deus sit infinitus est magnus, aut multus; sed non est multitudo in Deo (probatur enim vnus) ergo est magnus & per cõsequens habet magnitudinẽ. Præterea, secũdũ Arist. Deus est animal: ergo est corpus, & proinde nõ est expers magnitudinis. Locus Arist. est in l. 12. Meta. c. 7. Deus inquit est animal sẽpiternũ & optimũ.*

Resp. *Magnitudo distinguitur in magnitudinẽ molis, & magnitudinẽ virtutis; Deus magnus, maximus, & infinitus virtute dicitur, non molis quantitate: argumentum hoc ergo collectum à veris coniugatis nõ est, quia mutatur significatio multitudinis; neq; intelligẽdo est Arist. (cũ dicat infinitũ esse debitũ soli quãtitati) de infinito q̃ virtuti, sed de infinito q̃ multitudini aut magnitudini debetur. Locus ille quẽ trahis ex Aristotele, in quo Deũ animal esse definit, longè aliter interpretandus est quàm tibi videtur exponi debere. Nam certũ est illic nomen animalis sumi pro vivente aut animato, quasi diceret Deus est (vt ita loquar) vivificans aut animãs optimũ & sempiternũ. Animal enim Græcè vivẽs significat, atq; Deus (cũ sit vitæ author in alijs) non solùm ipse est vitæ cõpos, sed etiam ipsa essentialis, vna & æterna vita, à qua omnia suam vitam, idest suum esse & bene esse capiunt. Quòd verò per nomen animalis hoc loco non intelligat Philosophus crassã minervã Deum esse corpore & animã prædituũ hinc liquido constat, quoniam statim in eodem textu addit, Deum esse absq; omni materia, quod certè non diceret si illum aut molis participem aut animal esse somniãsset. Sed certè sic non deliravit, cùm sexcenta sint loca apud illum quæ contrarium probent. Sed leviora hæc sunt quàm quæ vllã refutatione digna videantur.*

Deus quomodo magnus & infinitus dicatur.

Græcè enim idẽ pro animali & animãte ponitur, solũ accẽtu differẽs ζῶον & ζωὸν.

An Deus sit primum intensivè infinitum?

Opp.

Arist. Poli. l. 1. cap. 6.

Opp. *Finis (teste Philosopho) est ens vltimum; sed Deus est finis omnium: ergo Deus est ens vltimũ. Præterea, causa rei proprie non appellatur nomine effectus; sed Deus est causa entis: ergo Deus ens non dicitur; & si ens non dicatur ens primum dici non potest, nã ens primum dici præsupponit ens esse. Deinceps Deus est actu infinitus: Deus ergo non est ens; quippe ens omne finitum est; quod sic probo, quia ens aut est ens rei quod sub ambitu prædicamentorũ continetur, aut ens rationis quod nihil aliud est quàm finita animi intensio. At negant philosophi Deum coërceri aut comprehendi sub limitibus prædicamentorum, & proinde non est ens rei; ens autem rationis Deum appellare impium est, & à veritate alienum. Postremò, quid velis per intensivè infinitum nescio, nisi infinitâ animi intensione sic posse intelligi Deum infinitum interpreteris; at animus ipse finitus est: non ergo potest actu æternum et infinitum comprehẽdere. Infinita enim intensio non potest esse finiti subiecti; sed animus est finitum subiectum: infinita ergo eiusdem intensio esse non potest, & idcirco sequitur nõ posse Deum infinitum concipi ab homine per infinitam intensionem animi.*

Deus vt finis vt principiũ.

Resp. *Beatissimus Deus secundùm philosophos finis est vt conservat, principium vt efficit & condit omnia naturæ opera; ens ergo vltimum est ac quisitione, ordine autem essentiæ & perfectione ens vnũ, primum, & bonũ dicitur. At (ais) omne ens fit à Deo, causaq; effectus sui nomine non appellatur: ergo Deus non est ens. Respondeo ens omne finitũ & limitatum esse effectũ Dei, ens verò rei trãscendens, vnum, & bonum in summo perfectionis gradu positum, esse ipsum Deum: idipsum tertio argumento iam dico, nempe Deum esse actu ens infinitum. Ergo (inquis) est aut ens rei aut rationis. Est ens rei. Ergo effectus de causâ dicitur, Deus q; in prædicamentis continetur. Rationem nego, quia ens rei transcendens in summo perfectionis & essentiæ gradu positum principium est, quod ab entis reiq; nomine non excluditur. Postremò, vbi dubitas quid per infinitum intensive intelligã, affirmo me nihil aliud intelligere q; Deum esse in se summè & simpliciter perfectum, totamq; perfectionis plenitudinem in illo essentialiter residere: quam plenitudinem & infinitatem perfectionis etsi nulla animi finiti intentio possit plenissimè apprehendere, analogicè tamen potest, quod in nocte huius vitæ satis est, in qua Deum & res diuinas non aliter quàm noctuæ solis radios intuemur.*

Deus est ens transcendens.

Infinitum intensivè quid significet.

Arist. Metap. 2. li. t. 1. 1. Cor. 6. 13. ver. 9 12.

Dubium, Vtrum cœli siderumq; potiùs influentia quàm motoris potentia rerum inferiorum multiplicem mutationem efficiat?

Meteor. li. 1. c. de Ort. &c. l. 2.

Opp. *Aristoteles in libris de Cœlo & Meteororum constanter affirmat, solis cursum seu iter per signa zodiaci esse primariam causam multiplicis generationis interitusq;, vnde varietas rerum inferiorum oritur. Causa eadem illic est quæ hic à Philosopho assignatur, nimirũ quia varius et multiplex est situs, motus & aspectus siderum, per quæ sol retrogradâ suâ motione migrat: primus autem motor vnus idemque semper est & immutabilis, qui potius constantiâ*

ſtantiâ & immutabilitate rerum quàm alteratione delectatur.

Reſp. *Duplex eſt cauſa efficiens mutationis in hac inferiore parte mundi,* Efficiens cauſa duplex
primaria & inſtrumentaria. Illa primi motoris potentia, hæc ſiderum influentia dicitur. Deus enim cœleſtium corporum motu, lumine & influentiâ vt mediis inſtrumentis vtitur in mutatione rerum. Si ergo verum ſit quod dici ſolet, quicquid eſt cauſa cauſæ eſt cauſa cauſati, hoc iam poſito & probato Deum eſſe ens primum et cauſam omnium, concludimus directè illius potentiam (quæ eſt cauſa cœli) magis efficere varietatem et commutationem rerum, quàm vllam cœli ſiderumve influentiam. Sed dices, quorſum in textu movetur hoc dubium? vt intelligas Deum ſimpliciter eſſe verum, æternum & infinitum, qui per ſe omnia efficit, cœlum autem & ſidera eſſe ſolùm inſtrumenta, quæ officioſe illius imperio obſequuntur, & exequuntur voluntatem.

CAP. 7.

Vtrum { *Motus quo Deus primam ſpheram cœleſtem moveat ſit naturalis?*
Motus localis cœli ſit cauſa omnis motus?

Cre certamen eſt inter interpretes quid ſibi hoc loco velit Ariſtoteles, cùm ab alta contẽplatione primi motoris ad motus cœleſtis & elementaris circulos relabitur. Dœdali arte velocioribus alis veluti factis ad ſolẽ ſoliſque motorem primũ volavit: ſed calore & ſplendore tanti ſolis alæ liquefactæ ſunt, & naturalis homo (quãtumvis ſapiens) à ſummo in imum, à cœlo in centrum cadit. Rectè poeta: Ovid. Metam. li. 8. fabu. 3. & Lucianus libel. de Aſtrolog.

Icarus Icariis nomina fecit aquis.

Quid agis (Philoſophe) nimis altum ſapis, maieſtatem ſummi motoris de quo nunc agis cæcutientes oculi humani videre nõ poſſunt. Imò mens hominis, (licèt ſit immortalis,) infinitum lumen tantæ maieſtatis non cernit. Fruſtra igitur conaris penetrare cœlos, & quid ſit Deus definire. Sed omiſſis verbis cauſam cur Philoſophus ab arce primi motoris ad motus cõſiderationẽ iterũ accedat hãc eſſe puto, nõ quòd nimis curioſè cõtendat ęternã & inacceſſibilẽ lucẽ extra cœlos intuen (vt quidã interpretes ſomniârũt) ſed vt definiat in quo genere motus is tãdẽ ſit, quo Deus primã ſpherã cœleſtẽ agitet; An ſit ille naturalis? Quę diſputatio eſt quidem hoc loco non tã vtilis quã neceſſaria, Ovid. lib. 1. triſt. elig. 1. ve. 9. Exod. 33. 20. Ioan 5 37. Deut. 4. 12. Ratio cur Philoſophus à primo motore ad motum iterum reverſus tatur.,

cùm

cùm inter moveus & mobile ſit quædam ſemper relatio. Hinc attoniti nonnulli ſunt amici interpretes Ariſtotelis, qui eum tam profundè immerſum in Oceano naturæ exiſtimant, vt Deum phyſicum & naturalẽ motorẽ fuiſſe hoc loco defẽderet. Ratio eſt, quia motũ primi mobilis naturalẽ, localẽ, & cõtinuũ hìc eſſe cõcludit. Sed tãterũ virorũ pace hic ſcrupulus in primis eximẽdus eſt, & dirimẽda cõtroverſia.

Ariſt. non poſ. fuit Deum Agentem naturalem.

Mirũ certè mihi ſemper fuit, ex quo volumina & monumenta Ariſtotelis per legi, quomodo vlli expoſitores eiuſdẽ in illâ opinionẽ in currerent, vt exiſtimarẽt illũ vnquã poſuiſſe Deũ phyſicũ & naturalẽ motorẽ rerũ. Fatentur omnes Ariſtotelẽ definiiſſe Deũ incorpoream ſubſtantiã eſſe, in quã nullum accidens, nulla affectio, nulla mutatio cadit: eâdem ergo operâ fatentur ex Ariſtotele Deum non eſſe naturalem cauſam & principium corporeum; ſpiritus. n. aſſiſtens naturali modo in materiã nõ agit. Præterea, cùm copioſè & abundè antea demõſtratum ſit Deũ eſſe primã Metaphyſicã cauſam, ens infinitum, agens liberum, movens nullis medijs alligatum, æternũ numẽ, mundi, animã, ſummũ bonũ, finẽ omniũ; nõ video quâ ratione cõcludant Ariſtotelẽ eâ eſſe ſententiâ, vt in cataſtrophe hujus eximij operis omnia iſtis cõtraria aſſeveret. Quod certè facit ſi Deum movens naturale hoc in loco cõcludat. Nã quomodo prima & Metaphyſica cauſa, quomodo ens actu infinitũ, quomodo agens liberrimũ, quomodo movẽs nullis medijs aſtrictũ, quomodo deniq; æternũ numen, mũdi anima, ſummũ bonũ, finis omniũ dici poteſt, ſi naturalis ſit motor rerũ? natura. n. metaphyſicè nihil efficit, actu infinitũ nõ fert natura, omnia agẽtia & movẽtia naturalia certa media, & inſtrumẽta habẽt. Eſt aliq; divinum in naturâ, ſed ipſa natura numẽ nõ eſt, niſi naturã naturãtem (vt vocant) intelligas. Mundi anima ſphęras naturæ regit, finiſq; & bonum omnium ideò à philoſopho dicitur, quia omnia in Deo metaphyſicè cõſervãtur. Nõ eſt ergo Deus naturale agens, nõ eſt movẽs naturale niſi agens movenſq; naturale illud eſſe intelligas q̃ naturam nõ tollit. Agit quidẽ Deus vt optimus artifex, cõſervat nõ diſtruit id quod formavit opus. Naturã, motũ, mundum, omnia deniq; naturæ opera & effecta fecit, factis leges impoſuit, ordinẽ præſcripſit, gnaviter diſpoſuit omnia & ſingula; & ita diſpoſuit vt in Olympo ſua ſtadia percurrant, ſic tamẽ percurrãt vt in ipſo curſu (ſi ille iubeat) ſuas alas veluti cõtrahãt, plumaſq; & colores naturę mutent. Mirum eſtq; ex philoſophia dico, natura ſępe cõtra naturã agit, quia primus motor naturę iuſſit. Imò magis mirum eſt quod addã. Natura ſingularis ſæpe ſuã amittit naturã, & tamẽ potentia primi motoris eadẽ cõſervatur. Liber Ariſtotelis de Mirabilibus mundi infinita ferè exempla infinita cauſa ſuggerit.

Præclara Dei attributa.

Ariſt. Metap. li. 11. ſumma 4. ca. 2. & phyſ. 3. li. te. 40. 41. 42.

Deus vt optimus artifex.

Omitto

Omitto verba, ſumma hæc eſt eorum quæ à me dicta ſunt. Deus movet cœlum nõ vt naturalis ſed vt metaphyſica cauſa; nõ eſt. n. neceſſe vt cauſa ſit eiuſdem generis cum effectu: etſi ergo motus cœli ſit naturalis, inde tamen concludi non poteſt Deum eſſe naturalem cauſam. At dices, inter movẽs & mobile debet eſſe proportio relatioq; ſi ergo motus cœli ſit naturalis, eiuſdem motor debet eſſe naturalis. Ratio hæc infirma eſt, & antecedens non eſt ſimpliciter verũ, niſi in movẽtibus & motis naturalib⁹ intelligatur propoſitio. At vlteriùs vrges, ſi Deus vt eſt metaphyſica cauſa & infinita moveret cœlũ, in inſtãti idipſũ infinitè moveret, actio enim infinitè agentis non tẽpore ſed in inſtãti, nõ ſucceſſione ſed momẽto perficitur. Cœlũ tamẽ volvitur definito ſpacio quod arguit Deum potiùs vt naturalem quàm ſupernaturalẽ cauſã idipſũ movere. Arguis ineptè; nã etſi actu infinitũ agens poſſit quidem movere cœlum in inſtanti, liberè tamen agẽs ſit voluit, vt certis ſpacijs tẽporis moveatur; nõ q̃ tẽpus aut ſucceſſio motorẽ cõprehendat, ſed q̃ motor ipſe tẽpus & motum cõprehẽdens finitũ pro mẽſura & facultate eſſẽtię ſuę moveri voluerit. Neq; eſt q̃ hoc mirũ tibi videatur; nã vt peritus artifex qui horologium conficit poteſt omnes & ſingulas rotas velociſſimo motu, ſi placet, incitare, hoc tamen nõ facit, ſed ſic ordine diſponit ut hæ velociùs, illę tardiùs moveantur: ita Deus ſũmus & ſapiẽtiſſimus architectus mũdi poteſt quidẽ cœlos in inſtãti movere cũ ſit actu infinitus motor, ita tamẽ voluit omnia numero, tẽpore, mẽſurâ, fieri, vt nihil extra ordinẽ curſumque naturę ſuę ageretur. Cœlũ ergo volvit, nõ in inſtãti ſecundũ potẽtiã ſuã exactã, ſed certis & definitis periodis ſecũdũ divinã providentiã, quâ ſingula regit & cõſervat; nõ tamẽ deeſt illius magna potentia in primo motu cœli; nam etſi ad menſurã magnitudinis pro ſingulari providentiâ ſuâ idipſũ moveat, in eo tamẽ cernitur q̃ tãtũ & tam immenſũ corpus per ſe ſine vllo vltetiore loco moveat. Neq; dicẽdũ eſt ideo actionẽ in movẽdo cœlo eſt naturalẽ, quia motꝰ cœli reſpectu formę, figurę, proprietatis ſuę ſit naturalis. Ratio illa eſt q̃ ſuperiùs attuli, nimirum poſſe cauſam & effectum eſſe diverſorum generum.

Non eſt neceſſe vt effectus ſint eiuſdem generis cum cauſa.

Obiectio.

Reſponſio.

Obiectio altera.

Reſponſio.

Simile ab arte.

Sed vt rem planiorem efficiã attende, vt peritus medicus arte ſuâ naturã ad ſanitatẽ movet, qui motus in homine naturalis eſt, in medico verò opꝰ ipſius artis: ita (ſi liceat maxima cũ minimis cõparare) motus cœleſtis reſpectu cœli (docilis & apti ad talẽ motũ) eſt naturalis, reſpectu autẽ Dei planè metaphyſicus & ſupernaturalis dicitur. Globoſę. n. figurę naturale eſt in gyros & rotas verti, at ſine loco & corpore cõtinẽti ſic volui metaphyſicũ quiddã eſt & ſupernaturale. Sed dicis, cur nõ pergis in expoſitione textus, in quo Ariſt. motũ cœli lo-

Motus cœli naturalis & nõ naturalis diverſo reſpectu dici poteſt.

calem

calem & continuum esse definit.

Pergo, & agnosco hoc verum esse quod dicis. Sed scrupulo hoc nunc exempto, videas apertè rectè posse hęc duo simul constare, cœlum nimirum moveri naturaliter, Deumq; idipsum movere, metaphysicâ & supernaturali tamen ratione. Nam absurdum est apud Aristotelem negare Deum actu infinitum esse, aut naturalē causam appellare, aut vllis medijs aut instrumentis illum astringere & alligare. Ostende tandem cur cœli motum hoc loco Aristoteles localem nominet, cùm ipse fateatur extra cœlum non esse vlteriorem locum; & paucis expone illam quęstionem, *Vtrum sine locali motu nullus alius existat motus? quod in hoc capite defendit Philosophus.* Breviùs quàm res tantæ dici possunt expediam. Cœlestem motum localem appellat tribus pręcipuè de causis; primùm, quia cœlum est primus & communis locus omnium, tum quia in partibus suis veluti in loco moveatur; postremò, quia hic motus est causa omnis motus in vniverso; omnis enim motus à motu cœli pendet. Huc addi potest meâ opinione quarta causa, quia potentia primi motoris à puncto in punctum, ab ortu in occasum, à termino in terminum moveatur: quod genus motus ad locum quodammodo spectat, quamvis non eodem modo cieatur quo inferiora corpora subalternatim posita, & vinculis naturæ colligata. Quæstionem quam proponis ex textu argumentis quæ in textu reperio breviter aperiam.

Phys. 3. li. t. 30. De Cœlo li. 1. tex. 100.

Cœlestis motus dicitur localis tribus de causis.

Primus (inquit Aristoteles) motor primi & continui motus author est, localis autem motus est primus & continuus: ergo primus motor est motus primi localis author. Per *authorem motus* causam motus, per *causam* nō naturalem sed metaphysicam causam (vt suprà) intellige. Sed quo pacto probetur localem motum esse omnium reliquorum primum? Hoc modo, quia ille motus est primus sine quo reliqui motus constare nequeunt; sed absq; motu locali reliqui motus constare nequeunt: ergo localis motus est primus. Assumptio probatur inductione aut enumeratione omnium reliquorum motuum; nam accretionem non esse primam hinc constat, quoniam animalium incremētum absq; nutrimēto esse non potest, quod partim est simile partim dissimile rei quæ augetur; simile per conversionem alimenti in naturam aliti, dissimile verò per contrarium in primo conflictu naturæ cum alimento, antequam fiat vlla conversio. Sed hæc conversio alimenti in naturam aliti non fit sine alteratione, nec alteratio sine motu locali: ergo accretio non fit sine motu locali. Quòd verò alteratio non fiat sine loci mutatione inde perspicuū & manifestum est, quoniam alterationem præcedit, idq; mutat: sed alterans nō agit nisi admo-

Localis motus primus motuū

Accretio non est motus primus.

Alteratio à motu locali dependet.

moveatur ei quod alteratur. Exempli causâ, si vehementiùs calefaciat ignis propiùs accedit, si non calefaciat removetur. Apertiùs (si placet) ad hunc modum. Alteratio est prior augmentatione, quia augmentatio fit per conversionem nutrimenti in substantiam aliti, quòd nutrimẽtũ est primo impetu dissimile & postea simile & cognatum nutrito per assimilationem, quæ non fit sine alteratione: non est ergo augmentatio primus motus. Quòd vero alteratio nõ sit primus motus convincitur, quoniam ad alterationem applicatio alterãtis requiritur, quæ applicatio non potest esse sine loci mutatione: localis ergo motus est omnium primus. Cùm igitur secundùm Aristotelem sint tres solum species subalternæ motus, secundùm quantitatem, qualitatem & vbi, cumq; alteratio sit prior augmentatione, & alteratione loci mutatio; sequitur motum localem esse omnium motionum primam.

Alteratio prior augmentatione.

Alteratio nõ est primus motus.

Ad hoc propositum demonstrandum alia adducuntur argumẽta, quorum primo probatur motum localem esse priorem cæteris à natura. Rationem addit Philosophus, quia motus localis potest esse alijs non existentibus, alij verò sine eo esse non possunt, vt modò probatum fuit. Quòd motus localis subsistat vi suâ sine alijs ab exemplis constat, quoniam aliqua loco moveri possunt vt cœlestes globi, qui nec generari, nec corrumpi, nec augeri, nec diminui, nec qualitate alterari possunt.

Motus localis potest esse sine alijs motibus, alii non sine eo.

Argumentum aliud est quo concluditur hunc motum inter reliquos esse antiquiorem tempore; causa est, quia motus cœlestis est perpetuus, reliqui verò motus ratione terminorum suos limites periodosq; habent. Vltimum argumentum docet hunc motũ inter cæteros priorem esse perfectione, quia non convenit nisi perfectis; & quamvis sit aliquo modo & sensu posterior generatione, prior tamen semper est dignitate. Ratio est, quoniam ea quæ sunt posteriora viâ generationis priora sunt vi vltimæ perfectionis, vt philosophi docuerunt. Postremò, quoniam reliqui motus ex opposito in oppositum transeant, continui (vt hic motus localis) esse non possunt. Generatio enim à non ente ad ens, corruptio ab ente ad non ens, alteratio ab adversa qualitate in repugnantem affectum, accretio ex parvitate in magnitudinem, diminutio â magnitudine in parvitatem tendit.

Arist. de Orte. &c. li. 1. t. 21. & de Gen. anim. l. 2 ca. 4. paulò post medium. Arist. de Cœlo li. 1. te. 21. & de Orte li. 1. tex. 3.

Quorsum hæc omnia? certè vt intelligas motum quo Deus cœlum movet esse præ cæteris divinum; nam certè illum modum solummodo hoc loco intelligit, illum definit, illum cum alijs comparat. Distingue igitur motum localem duplicem esse, alium cœlestem, alium elementa-

Motus localis duplex.

Cœlestis motus primus Phys. l. 8. tc. 75.

mentarem, eundemq; simplicem aut mixtum. Cœlestem quidem motum hîc primum, hîc per se perpetuum, hîc sine interruptione cõtinuum, hîc ordine, naturâ, tempore, perfectione cæteris nobiliorem esse concludit, hîc (inquam) illum motum esse affirmat. Primus motor cœlum volvit, non vi aut potentiâ naturæ, non vi aut ope spiritus seu alterius animæ, non vi internæ moventis formæ, non vi figuræ: sed propriâ quasi manu & potentiâ maiestatis suæ, quæ sola potest tam immensam sphæram sine loco (& quod dictu mirabile est) in loco movere. Hic motus (vt ait Philosophus) divinus est, hic motus prę reliquis perpetuus est, hic motus verè & per se continuus est, hic motus primus est, quia à Deo prima causâ & primo motore est.

Distinctio quæstionum, Vtrum motus quo Deus cœlum movet sit naturalis? An motus localis cœli sit causa reliquorum?

Proponuntur duæ in hoc capite quæstiones

Prima, *An actio primi motoris quâ movetur cœlii sit naturalis?* & probatur non esse respectu

Dei, idq; vel

Negativè, quia Deus non est naturale agens, quandoquidem omni materiâ & formâ naturali, omniq; accidente careat.

Affirmativè, quia Deus est

1 Metaphysica causa.
2 Ens actu infinitum.
3 Agẽs spirituale & liberũ.
4 Movens nullis mediis alligatum aut continuũ, quæ omnia in naturali movente sunt contraria.

Cœli, idq; vel propter

1 Defectum continẽtis superioris corporis, sine quo res nulla physica naturaliter moveri potest: deficiente ergo corpore continente proprius locus & naturalis deficit; at loco proprio deficiente, necessariò sequitur à prima causâ, eâdemque actu infinitâ cœlum metaphysicè non physicè moveri, si moveatur.

2 Impotentiam alterius cuiuslibet motricis causæ in cœlo; nam licèt motus cœli respectu formæ, figuræ, proprietatis & finis cœlestis sit quidem cœlo naturalis: loco tamen deficiente movens infinitum requirit, quia hę causę ordine naturæ non possunt sine loco corpus vnquam movere: at vltra primum mobile dari non potest locus, ne in infinitum

tum moventium & mobilium (vt docet Philosophus) fiat progressus, infinitusque habeatur numerus.

Secunda, *An motus localis cœli sit prior reliquis, & etiam eorum omnium causa?* Docet in textu Arist. quòd hic motus sit prior aliis,

1 Causâ, quia à nobilissima & divinissima causa pendet, nempe à primo motore, qui hoc motu in cœlo volvendo vtitur.

2 Ordine, quia convenit primo corpori, quod suo motu, lumine & influentiâ causa est omnium quę in inferiore mũdi parte & globo fiunt. Requiritur enim in subordinatione corporum moventium & mobilium ordo, & in ordine requiritur vt sit vnũ supremũ, & in supremo requiritur vt omnia quæ illi conveniunt dicantur prima: motus ergo qui cœlo convenit primus est, & causa omnium reliquorum motuum.

3 Naturâ, quia hic motus alijs non existentibus per se esse potest; nam etsi in ordine & dispositione rerũ secundùm providentiam divinam cœlum destinetur in hunc finem, vt fiat & conservetur inferior pars mundi; eam tamen essentiam habet veluti custodem sui, vt si ex hypothesi inferior pars mundi contabescat, id tamen inconcussum perpetuò maneat, nisi primus motor motricem & conservatricem manum suam detraxerit.

4 Tempore, quia hic motus localis per se cõtinuus & perpetuus est, reliqui verò motus suis periodis & limitibus terminantur; quippe eorum termini contrarij sunt, quorum alterum alteri bonum perpetuum invidet.

5 Perfectione & fine, idq; ob duplicem causam. Primùm quia perfectis solùm hic motus convenit, tum in suprema tũ in infima regione mũdi, & quia in motu locali ens nullum suũ esse perdit, vt in cæteris fæpe contingit. Nam in accretione maior quantitas, in alteratione vna qualitas omnino tollitur, in loci aut̃ naturalis mutatione res integra & illæsa permanet: est ergo localis motus perfectior reliquis. Notandum hic est nonnullos generalius hanc comparationem motus localis in omni parte mundi cum omni alio motu facere; quod quidẽ probabiliter faciunt: sed meâ quidem opinione præcipuè intelligẽdus Philosophus est de motu locali cœli, qui omnes motus alios causâ, ordine, naturâ, tempore, perfectione & fine superat; fine, quia ad hunc motum vt ad finem referuntur.

Contra primam quæstionem.

Opp. *Motus cœli est naturalis: ergo motus quo primus motor cœlum movet est naturalis. Antecedens probatur, quia cœlum est naturale corpus, & proinde illius motus est naturalis. Ratio tenet, quia alius non est distinctus motus*

motoris à motu mobilis; Actio enim & passio sunt vnus motus vt docet Philosophus 3. Physicorum.

Resp. *Classici doctores in scholis philosophorũ vehementer dubitant, an cœlũ ex eadẽ materia constet cum hisce inferioribus rebus mundi? Sunt qui affirment, sunt qui negent, sed de hac re opportunius. Respondeo nunc argumẽto, quòd hic motus respectu formæ cœlestis sit naturalis, respectu antẽ primæ causæ supernaturalis. Naturalis est respectu formæ et figuræ cœlestis, quoniã forma cœli est maximè activa, & figura est aptissima ad motũ. Supernaturalis est, quia cœlũ loco careret, et proinde infinitâ causâ motrice opus habet, vt maiore velocitate in suis partibus tanquam in locis, quã in amplexu corporis cõtinentis moveretur. Altera pars argumẽti de vnitate motus in agente et patiente vrget quidẽ, & rectè cõcludit in agentibus & patientibus naturaliter, cum vtraq; materiâ, qualitate & loco vicina sint & communicent; at in libero et metaphysico agente nõ tenet. Rem illustriorem hoc exemplo faciã, vt anima humana aliquando pro imperij ratione corpus irâ vel amore vel alio iusto affectu monet, qui motus in corpore naturalis est, in anima verò (vt loquũtur) virtualis: ita primus motor virtute suâ movet cœlũ, cuius tamen actus in cœlo impressus motus naturalis dicitur. Similis est ratio caloris in sole et in terrâ; nam vt calor in sole effectivè, in terrâ subiectivè inest: ita motus in Deo vt in causâ efficienter, in cœlo vt in materiâ naturaliter; in Deo vt in principio, in cœlo vt in subiecto inest.*

Cœli motus est naturalis, & supernaturalis.

Simile ab anima.

Aliud simile à solis caloris.

Opp. *Institutum Aristotelis non est hoc loco comparare motum solum cœlestem cũ aliis motibus, sed omnẽ motũ localẽ quem primũ esse inter cæteros ostendit, vt patet in exemplis nutritionis, augmẽtationis, et alterationis ex textu desumptis: male ergo tuum Cerberum ab inferis ad cœlum trahis.*

Resp. *Bona verba quæso; institutũ Arist. est docere quo pacto primus motor cœlũ moveat, sic. n. verba expressa indicãt, et certè si hos nõ faceret, parũ hæc eũ præcedentibus & sequentibus cohærerent. Quòd vrgeas exemplã, agnosco verũ esse & vrges, scilicet localẽ motũ in stadio inferiore mundi primas tenere, sed huc omnia tendunt vt demõstretur primi mobilis motus primas præteris omnibus, causâ, ordine, naturâ, tempore, perfectione & fine sibi vendicare, tum respectu subiecti in quo, tum respectu principij à quo fluit.*

Opp. *Aristoteles in hisce libris Physicorum, & etiã in libris de cœlo ait motũ cœlestem esse simpliciter naturalem. In his enim libris dividit motum localem in rectum, orbicularẽ et mixtum qui est animalis; in libris de cœlo hunc motum simplicẽ, vnũ, regularẽ esse secundùm ordinẽ naturæ demonstrat; limites & cãcellos naturæ nusq; egredi tur Phũs. Imò in his libris Physicorum, si docuerat cœli motum nõ esse naturalẽ, Deum necessitate voluntatis motus astringit, eumq; necessariò semper movere cœlum audacter et cõfidenter affirmat: cogis ergo illum id loqui quod nunquam animo cogitârat.*

Lib. 2. tex. 35. 36. 37.

Resp.

Resp. *Non nego motum cœlestem respectu cœli (vt antea demonstraui) simpliciter naturalem esse; sedet enim in cœlo natura, at supra cœlum & naturã triumphat Deus: ea ergo quæ ex diuisione motus ex libris Arist. adferebantur nihil vrgent; sed illud cõmentum tuum vrget, vbi dicis Arist. (ne diceret cœli motum nõ esse naturalem) Deum necessitati mouendi alligâsse. Imò contrarium fecit; nam illum libertati reliquit, est, inquit, ageus actu infinitum & liberrimum, cuius potentiæ omnia subijciuntur.*

Contra secundam quæstionem.

Opp. *Causa cuiusq; motus est ipsa natura: ergo motus cœli non est causa, nam motus est accidens naturæ non ipsa natura. Antecedens probatur à definitione naturæ.* Arist. Phys. lib. text. 3.

Resp. *Duplex est causa motus; interna, quæ est vel absoluta vt natura; vel ex parte, vt vis & potentia naturæ. Externa, & hæc est etiã duplex, vel proxima vt facultas proximè mouentis, vel remota vt motus cœli influentis. Sic, inquit Philosophus, motus solis in zodiaco est causa generationis et corruptionis, iuxta illud sol & homo generant hominem.* Causa motus duplex interna, eaq; duplex. Arist. Meteor. 19. de anim. li. 2. text. 58 & Phys. 2. li. text. 26.

Opp. *Generatio est prior motu locali: ergo motus localis nõ est primus motus omniũ. Antecedens probatur; quia generatio est motus ad substantiam, & sicut substantia est prior et perfectior aliis prædicamentis: ita motus ad substantiam debet esse prior aliis motibus ad alia prædicamenta.*

Resp. *Generatio est prior motu locali ordine perfectionis interna, nõ externa. Sic quidam resolvunt hoc argumentum; sed melius respondebis si dicas Philosophum hoc loco agere de motu locali cœli, qui omnem generationem præcedat. Vel denig;, si vis, probabiliter dices generationem non perfici sine alteratione, & alterationem non esse sine applicatione alterantis ad alteratum; quæ applicatio non fit sine loci mutatione, vnde sequitur motum localem esse reliquorum primum.* Motus localis est Generationis motu prior.

Opp. *De cœlesti motu locali agere non potest Philosophus: ergo minus apposite ad illud asylum confugis, nempe quòd illius motus eum aliis aliorum generum fiat sola comparatio. Antecedens probatur, quia cœlus non est localis motus omnino vt hic defendis.*

Resp. *Quãvis ad principium motus non requiratur locus, neq; est necesse vt primus locus omnium sit in loco, quia semper primum in quovis genere à reliquis strictis eius dẽ generis excipitur; cœlum tamẽ in loco esse dicitur secundùm partes in quibus vt in locis movetur & continetur. Præterea (vt distinguunt aliqui) est locus cõtinentiæ & locus dependentiæ, quamvis ille omnino cœlo deficiat, nullum n. corpus superius ipsum cœlum cõtinet, locus tamẽ hic nẽpe dependentiæ nõ deest, tum respectu Dei qui movet, tum respectu centri quod mensurat; centrum enim est locus dependentiæ à quo per lineas ab eo æqualiter deductas cœli immensitas & magnitudo mensuratur.* Quomodo Cœlum sit in loco. Locus duplex. Centrũ quid.

Opp. *In omnibus quæ generantur primum est generari, tum alterari & augeri, & postremo localiter moveri: non est ergo motus localis primus. Antecedens probatur, quia omnia generantur à materia prima, in qua nulla omnino alteratio esse potest ante accessionem formæ, quæ formæ accessio est ipsa generatio; Generatio ergo est primus motus omnium. Præterea, in materia prima non est penitus vllus localis motus: localis ergo motus non est primus.*

Responsio. 1. Generatio est duplex.

Resp. *Quamvis in simplicissima generatione (quæ est vnio alicuius primæ formæ cum materiâ primâ) motus localis non sit prior, in minùs simplici tamẽ aut compositâ generatione præcedit alteratio, quam semper anticipat commutatio loci. Aliter respondeo, in ipsa vnione primæ materiæ ad formam aliquã primam (puta formam cœli aut ignis) esse quandam alterationem, nẽpe à nuda potentia ad motum, qui est quidam actus, qua alteratio esse non potest sine aliqua mutatione rei iam inchoata, antequam generatio perfecta fiat; & sine generatione propria non dicitur nisi sit perfecta. Postremo, alij respondẽt huic obiectioni, comparationem in hoc loco non fieri inter localem motum & generationem, quis (vt hic innuit Philosophus) generatio inter motus genera non annumeratur. Nam motus (inquit) genera ad tria solum prædicamenta spectant, quantitatem, qualitatem, & vbi.*

Responsio. 2.

Responsio. 3.

Arist. phy. 3, li. 4. & l. 5. t. 18.

Opp. *Mirum est cur Aristoteles hic dicat cœlestem motum esse præcæteris continuum, infinitum, & perpetuum, cum antea in 3. Physicarum docuerit omnem motum esse continuum & secundùm partes proportionis infinitũ & perpetuum. Præterea, generationes & corruptiones motus ab illo perpetui esse definiuntur: motus ergo cœlestis iste solùm attributis non gaudet.*

T. 1. & 70. & 9.

Motus quâ ratione continuus & perpetuus dicatur.

Resp. *Quanquam alij motus sint continui, infiniti, & perpetui, respectivè (vt aiũt) nõ sunt tamẽ vt motus hîc cœlestis absolutè & effectivè, vt philosophi loquuntur. Continuitas enim cœlestis motus sine contrarietate termini nõ est (nihil enim in cœlo contrarium existit) at aliorum motuũ cõtinuatio terminos repugnãtes postulat. Similiter infinitas & perpetuitas reliquorum motuũ partes solùm proportionis & divisionis in potentiâ respicit: motus verò cœlestis à prima causa verissimè & essentialiter æternâ sine vllo occasu pendet; & sic quidem cœlum & motus cœli in sua causa non in propria materia, in suo primo ipsorum principio non in seipsis aut effectis æterna dici possunt quippe naturam ex se incommutabilem & sempiternam non habent (nihil enim sic habet præter Deum) sed per accidens, quoniam nullum agens est naturale quod cœlum vincere, nullum movens aut mobile quod impedire, nullum contrarium quod superare potest.*

CAP.

CAP.8.

Vtrum { *Vlla sit cessatio aut reflexio in cœlesti motu?*
Mobile in termino reflexionis quiescat?

MOtus cœlestis adhuc vberior tractatio sequitur, ne vllus de eo error in comparatione aliorum motuum fiat. Neque est vt quispiã hîc ægrè aut molestè ferat tam benè longum & copiosum de hoc motu sermonem. Tanta enim est excellentia eiusdem, vt volumẽ vix sufficeret ad illius mysteria referãda, si speculum Astrologorum de eodem præclarè disputantium contempleris. Phûs hoc loco viã solùm astruit & digito quasi scalã cœli demõstrat, & deniq; in ea motũ primũq; motorẽ in relatione ad effecta naturę notat. Dictũ iã est motũ cœli esse vnũ, simplicẽ, æqualẽ, regularẽ, per se cõtinuũ, perpetuũ, divinũ, nec non efficientem causam & principium omnium reliquorum motuum in hâc inferiore regione mundi. Nunc ergo opportunè quæritur, *An sit in illo motu vlla interruptio, vlla cessatio aut reflexio, siue in reflexione vllius alterius corporis aut motus quies?*

Connectit cũ præcedẽtibus sequentia.

Quæ in hoc cap. tractãtur.

An poli quiescant.

Insignis est inter quosdam neotericos Astrologos controversia, *An in terminis & cardinibus cœli sit vlla à motu cœlesti quies? & An inferiorum sphærarum retrogrado cursu & conatu motus primi mobilis refrænetur?* Quidam eorum aiserunt quoad primum, esse quidem cessationem à motu in polis & cardinibus cœli; nam inquiunt vt axis in plaustro fixus & immotus, rotis perpetuò currentibus, manet: ita poli & cardines cœli immobiles existunt, etsi orbes in gyrum perpetuò agitentur & circumvolvantur. Quoad alterum, dicunt renitentes inferiores sphæras motum primi mobilis (qui aliter in instanti fieret) retardare, posseque statum in quibusdam punctis cœli hac ratione fieri, non aliter quàm in orbe solis, qui in Cancro & Capricorno, duobus signis solstitij, stare videtur. Sed istorum pace id dicam quod sentio, horum neutrum verè omnino fieri; nam inter axes plaustri & polos cœli non est par ratio, nec est vera eorum de statione solis in his signis opinio. Quòd non sit par ratio inter axes plaustri & polos cœli hinc constat, quoniam illi (id est axes) nõ sũt partes rotarũ, at poli sũt partes densiores cœli, quæ sẽper ad motũ totius moventur quidẽ; stare autem ideo nõ movere dicũtur, quia eorũ motus minimè sentitur.

Poli sunt mobiles.

Cœli ſupremi motus nõ retardatur

Similis eſt ratio ſolis in ſolſtitijs exiſtẽtis; videtur quidem ad tempus ſtare aut quieſcere, ſed ſecundùm rei veritatem ſine vlla mora à punctis in ſuo curru revertitur ad alteram partem cœli. Neq; id verũ eſt quod affirmant, nimirum refrenari aut tardari ſupremi cœli motũ renitentiâ (vt aiunt) inferiorum orbium, qui contrarijs motibus feruntur; nam ſi hoc detur, ſequitur cœlum pati, nec non vinci & corrumpi poſſe. Veruntamen omnium philoſophorum communi conſenſu hoc ratum & approbatum eſt, primum mobile à nullo inferiore vinci, impediri, aut ſuperari poſſe. Cęterũ ſi hoc etiam concedatur eis, poſſe ſupremi cœli curſum retardari contrario conatu aliorum orbium, illud tamen non probant quod intendunt, ſcilicet cœli motum quieſcere, aut in ſuis terminis ceſſare: quoniam motus cœli eſt ſimpliciter continuus, quia nullum reflexum aut repulſã patitur. Vt ergo in horologio artificiali maiores & minores rotæ ſuum proprium curſũ & motum habent prout artifex diſpoſuit, ſic inquam habent, vt illis nõ ſint impedimento, ſed omnes & ſinguli continuò in horæ vnius ſpacio vertãtur: ita in maximo illo horologio naturæ (nempe cœlo) omnes & ſinguli orbes ſuo modo & loco perpetuò voluũtur, vt ſũmus architectus mũdi ordine divinę providẽtię cõſtituit, & ita volvũtur vt alter alteri vim nõ inferat, ſed dies ſępiternos & annos, vt illud horas, ſine vlla ceſſatione deſcribat. Puncta verò & loca quos terminos appellamus, in quibus cœlum ſuum incipit & claudit motum, ſunt ſigna conficta & mathematica cognitionis noſtræ, non partes cœli, in quibus vlla quies motuſque privatio ineſt. Quippe non ceſſat cœlum in ortu aut occaſu moveri, ſed quoad nos ceſſare aut quieſcere dicitur, quia in ortu lux incepit, & in occaſu horizõtis (noſtri reſpectu) definit; vnde dies tempus motus, nox, tempus quietis definitur eſſe. Hoc (inquam) definitur, non quòd quieſcat cœlum, ſed quòd abſente ſole (vitę & motus fonte) res omnes ſopore quaſi captę ſilere & dormire videãtur. Eſto igitur, cœleſtis motus eſt perpetuò cõtinuus, & cõtinuò perpetuus, ſine mora, ſine quiete, ſine privatione; nõ eſt cõtrariũ in cœlo, cardines motu circũgyrationis voluũtur, nõ ſtat in terminis ſuis immenſũ corpus, ortus & occaſus ſunt puncta obſervationis noſtræ, non partes reales moræ aut ceſſationis; nulla ergo eſt in cœlo interruptio à motu, non eſt quies, non reflexio, non eſt privatio, illius tota perfectio in motu eſt, quia illius motor æternus eſt, infinitus eſt, Deus eſt, qui cœlo per motum hanc vim & virtutem dedit, vt vnà cum præparata materia omnium rerũ in hoc inferiore & minore theatro mundi, cauſa prima à ſeipſo dicatur. Hinc (inquit Ariſt.) omnis forma eſt in cœlo, id eſt, cœlum (cuius impetio & velu-

Simile ab horologio.

Cœlum abſolutè nõ ceſſat, ſed reſpectu noſtri.

Cœli nulla quies, ſed eius perfectio motus.

ti sceptro omnia in hoc mundo subjiciuntur) per motum, lumẽ & influentiam suam omnes formas naturales efficit. Nam etsi formæ naturales à potentia materiæ educantur secundùm philosophos, actio tamen in materia aut potẽtia materiæ (quæ ambo sunt merè passiva) non est, si cœlum non influat, & vitam quasi vitalem suo motu addat. Hoc constat manifestè in plantis, seminibus, fructibusq; terræ, quæ omnia in pulvere sepulta & quasi mortua latent & languent, si visolis influentis, lucentis, moventis non excitentur ad motum, trahantur ad formam, perducantur ad vitam. Formæ naturales in his inferioribus à cœlo.

Quid multis? hæc summa est, cœli partem nullam esse realiter immobilem, non esse inæqualitatem in motu, non esse in terminis reflexionem, non esse quietem, non esse retardationem per contrariũ & repugnantem conatum inferiorum orbium; sed solùm per motorem & moderatorem primum, qui est Deus, cujus potentiâ cœlum, est, cuius providentiâ movetur, cuius virtute regit & operatur omnia quæ in hac infima regione mundi elementorum variâ & multiplici commixtione fiunt. Sic (vt vides) cœlũ solium Dei est, & illius motus vnus, vniformis, perpetuus, vt aliquâ ex parte suo motori respondere videatur. Summa præcedentium.

His positis, nunc tandem videamus An in motu locali corporum inferiorum & mobilium sit vlla in punctis reflexionis à motu cessatio? videtur sane ex Aristotelis sententia in ipso textu esse. Nã in hoc apparet discrimen inter cœlestem motum & motũ aliorum, quia in illo non est omnino reflexio, vt modò edocui: in hoc verò nõ solùm aliquando est, sed etiã in ipsa reflexione aliqua ad tempus quies, vt in expositione textus nunc facilè patebit. Cõcisis syllogismis & enthymematis perstringam omnia. Probaturus Arist. nullum localem motum (circulari excepto) simul continuum esse & perpetuum, sic argumentatur. Omnis motus ad locũ est aut rectus, aut circularis, aut mixtus, sed neq; rectus neq; mixtus potest habere infinitam continuitatẽ: ergo soli orbiculari motui debetur. Assumptio probatur à ratione magnitudinis, & à conditione continuitatis. A ratione magnitudinis, quia nulla linea recta aut mixta in qua fit motus rectus vel mixtus est infinita, nisi fiat reflexio: quæ si fiat, motus in illa non est continuus, quoniam in reflexione est contrarietas & quies, quò fit vt ille motus non sit perpetuus. A conditione continuitatis, quoniam ad continuitatem motus requiritur triplex vnitas, mobilis, temporis, & formę, vt est in 5. Phy sicorum; quæ in contrarijs motibus & reflexis (quales sunt recti & mixti) inesse non potest: non sunt ergo recti aut mixti motus simpliciter cõtinui, nõ sunt simpliciter perpetui. Quæst. 1. Inter motum cœlestem & alios motus discrimen. Motus localis triplex est. Obiectio.

Responsio.

At dices omnem motum esse à contrario in contrarium: hæc ergo ratio non probat circularem motum esse præ alijs simpliciter continuum aut perpetuum. Respondeo esse re, quædam contraria, quæ impediunt continuitatem & perpetuitatem motus; esse autem intentione alia quæ non impediunt, vt sunt illa puncta quæ à Mathematicis contrarij termini cœlestis motionis dicuntur. At replicabis rectum & mixtum motum reflexum esse perpetuò continuum, & continuò perpetuum. Nego, quoniam reflexus motus non est idem qui antea fuit; siquidem reflexo motu (vt ait Philosophus in textu) mobile non simul accedit ad terminum & recedit ab eodem, sed est in eo; & proinde assignari potest tempus in quo nec accedat nec recedat sed quiescat in eo. Præterea, quæ specie differunt non ad seinvicem continuantur; sed motus rectus & reflexus specie differunt (cùm sint planè contrarij) ergo non sunt continui, non sunt perpetui. Deinceps, ille motus non est vnus aut continuus qui est interruptus; sic autē est motus reflexus: motus ergo reflexus non est vnus, non est continuus. Insuper, si esset vnus & continuus, mobile in termino reflexionis moveretur; sed hoc est falsum, quia si moveatur movebitur simul contrarijs motibus, nempe motu accessus, motuque recessus. Potrò, illi motus non sunt continui & perpetui cum quorum vno stat quies alteri opposita; sic verò est in motu ante & post reflexionem motus: ergo reflexus non est vnus, non est perpetuus. Adhuc, in motu reflexo inest contrarietas: non est ergo in eo continuitas. Postremò, fieri non potest vt motus rectus sit continuus & perpetuus, quoniam fit semper in spacio finito, in quo non fit iteratio nisi per reflexionem: at interpositâ reflexione non est vnus idemque motus, vt jam satis demonstratum est. De motu mixto ex circulari & recto constat eundem non esse vnum, continuum, aut perpetuum; quia nullum mixtum (cui talis motus convenit) omnino existit perpetuum. Prima ergo conclusio rectè infertur, nullum esse localem motum præter circularem, qui esse potest continuus & perpetuus. Quippe (vt in principio huius capitis docuimus) omnis motus est vel rectus, mixtus, vel circularis; sed nec rectus, nec mixtus potest esse perpetuus: relinquitur igitur vt tantummodo circularis simpliciter continuus & perpetuus existat.

Motus reflexus non est cõtinuus, sed quiescit in puncto reflexionis.

Zenonis rão. tex. 19. & 75. Ob.

Exempla Aristotelis in textu literis alphabeti velata sunt, ideoque enthymematis & syllogismis planiora feci. Sed hic monendus es (studiose lector) Aristotelem respondere argumento Zenonis, olim in lib. 6. adducto, quo conatus est motum omnino tollere, quia in quali-

qualibet magnitudine, ſpacio, & tempore ſunt infinita puncta, quæ omnem motum motuſq; ſucceſſionem impedirent. Verùm difficilis non eſt ſolutio huius obiectionis; quippe etſi Philoſophus illic demonſtret eſſe omnem magnitudinem, omne ſpacium, omneq; tempus, & quoad partes proportionis, & quoad punctorum in illis numerum infinita: partes tamen nec puncta actu infinita, ſed ſolùm potentiâ affirmat eſſe, ſic vt non impediatur motus. Præterea, hęc partium proportio, diviſioque punctorum potiùs ad mathematicam menſuram quàm naturam phyſicam ſpectat, licèt minimum revera in re nulla dari aut aſſignari poſſit, ſi partes proportionis ſolùm conſideres. Solutio 1. Solutio 2.

Vltimum quod agitur in hoc capite eſt conſideratio inſtantis ſeu momenti in quo motus reflexus fiat. Inſtans (vt ait) conſiderari poteſt duobus modis, vel in ſe, & ſic non eſt diviſibile, vel in ſubiecto mobili, & ſic communiter dividi & ſecari poteſt. Nam aliter corpus (inquit) quod ex albo ingreſcit in eodem ipſo momento indiviſibili contrarijs motibus (nempe acceſſu ad nigredinem & receſſu ab albedine) cieretur. Similiter dicendum eſt de puncto reflexionis in motu recto & mixto, nimirum quòd fiat reflexus in eodem puncto communi non proprio; commune enim punctum diviſibile eſt, proprium verò non eſt, & proinde in eo contrarij motus reflexionis eſſe non poſſint. Quid multis? huc tendit hæc tota nunc diſceptatio, vt intelligat ſtudioſus & eruditus lector nobiliſſimum illum motum cœli tantummodo continuum, ſimplicem, perpetuum, & divinum eſſe; idq; non ſolùm ſecundùm formam, potentiam, figuram, & proprietatem excellentis ætherei corporis in quo eſt: ſed ſecundùm providentiam, voluntatem, & imperium primi moventis, cui in vltimo cap. huius libri omnia ſapienter aſcribit Philoſophus. Sapienter dico, quia ſic (vt vides) totum hunc mundum vbiq; deſcribit, vt (præterquam in cœlo) nihil ſtabile, nihil firmum, nihil conſtans, fixum, & perpetuum eſſe defendat. Ratio eſt, quoniam motus aliorum omnium præterquam cœli interruptus non continuus exiſtens, caſum & occaſum rerum omnium arguit. O quàm fragilis eſt hic ſtatus mundi in vitreo Oceano, cujus motus reflexus eſt, non vnus, non continuus! Vnus eſt portus Deus, in vna via ſurſum ad cœlum motus, In hoc enim motu ſolùm eſt ſempiterna quies. Inſtans indiviſibile dupliciter conſiderandum. Præcedentia quo tendant.

Distinctio quæst. cap. 18.

Circularis, qui est proprie & per se continuus, simplex, perpetuus, non interruptus & reflexus, vt probatur
- 1 A potentia motoris, qui est actu infinitus nullamque sui mobilis reflexionem patitur.
- 2 A potentiâ, formâ, figurâ, & virtute mobilis, cujus cuiquam nullum inferius corpus aut virtus impedire potest.
- 3 A ratione contrarij, quoniam vbi est motus reflexus, ibi est terminorum conflictus & repulsus: sed in cœlo non est contrarium, termini enim in cœlo sunt designationis non oppositionis.
- 4 A fine, quia motus cœli est causa reliquorum motuum; quod esse non potest si in punctis reflexionis quiesceret.

Omnis motus est, aut

Rectus & mixtus ex vtroq; viz. & hi duo motus aliquando reflexi sunt interrupti nunquam autem sunt continui & perpetui, vt motus cœlestis ille quo Deus cœlum voluit, provt constat in rebus tum naturaliter tum violenter motis. Hinc oritur quæstio, *An mobile reflexum quiescat in puncto reflexionis suæ*. In hac quæstione considerandæ sunt movens, mobile, motus, reflexus, terminus reflexionis, medium & quies. Movens est violentum aut naturale; mobile, corpus quod præcipuè motu locali cietur; motus rectus aut mixtus (nam de circulari non agitur.) Reflexus, qui est vel per defectum virtutis moventis vel per obviationem alterius corporis repellentis. Terminus reflexionis in quo res mota quiescere hîc dicitur. Medium quoad terminum fertur & ab eodem termino reflectitur. Quies quâ à motu ad momentum vel longius temporis spacium cessat. Hæc inquam omnia diligenter discutienda sunt & observanda; nam aliter facilè error nascetur. Quippe hunc quies est, nunc quies non est, in terminis reflexionis; quies, si solâ vi naturæ fiat reflexio, quies verò nulla, si reflectentis & mobilis nulla sit proportio. Exempli causâ, si mola ruens ab alto fabam aut pilam sursum proiectam repellat, est certè in hâc repulsâ nulla quies, nulla mora. Sed de istis superiùs satis.

Contra priorem quæstionem.

Opp. *Si cœlum non cesset à motu in polis & cardinibus suis, quî fit vt semper in eodem fixo & definito loco cardines & poli appareant? Præterea, cùm mirabiliter tota terra cõcutiatur motu (vt transiit anno salutis 1580) videatur, subesse aliqua mutatio motus in cœlo; siquidẽ nihil præter naturã in effectis contingit, nisi in primis causis fiat aliqua alteratio: at hæc alteratio in cœlo esse non potest sine stratione cœli aut cœlestis alicuius partis quietæ. Quippe causâ existẽte similiter affectâ, nova, mira, & invsita effecta nõ oriuntur. Postremò, extrema signa vltra quæ progredi non potest sol in motu maximæ declinationis suæ sunt Cancer & Capricornus, ad quæ simul accedere &*

ab

ab ijſdem recedere & reſilire certè ſine aliqua in ijſdē mora non licet, niſi contrarios motus fieri ſimul in momento concedas, quod hîc negat Philoſophus: eſt ergo in cœlo cœlorū motu aliqua quies. Huc addi poteſt illud Aſtrologorum, ſolem reliquoſq; planetas in ſuis orbibus ſubſidere, nec non propius aliquando ad terram accedere, qui motus non eſt ſine quiete in terminis reflexionis, niſi acceſſum & receſſum, motus planè contrarios in eodem inſtanti ſimul fieri defendas.

Reſp. *De polis & verticibus mundi in diſcurſu antea conſtat ſolutio; nēpe apparere illos ſemper, non quòd non moveantur, ſed quòd illæ partes cœli in quibus eminēt, occaſum non videant. De univerſo terræ mariſq; motu quem nominas in ſecundo loco, reſpondeo eundem digito ſolius Dei factum fuiſſe, non vi naturæ, aut aliâ præternaturali cauſâ; quippe fuit non ſolùm inſiſtuloſus & montoſis meatibus, ſed etiam in compactiſſimis partibus terra, idq; non particulatim ſed univerſim. Imò (quod addit miraculo) non ſolùm in terra ſed in mari quod (vt viri dignitſimi fide ſcribunt) tum horribiliter concuſſum tremuit. Quid plura? In inſtanti factus eſt vbiq; ille tremor, qui ſi ex materia in medullis & viſceribus terræ concepta motaq; factus fuiſſet, non in inſtanti, ſed in ſucceſſione temporis viciſſim extitiſſet. Nimis ergo curioſi eſſemus cū iam de prima cauſa agamus ſi hoc mirabile opus illi ſoli qui nullis mediis alligatur non tribuamus, qui verbo fecit cœlum & terram, vno ictu oculi totum cōcuſſit centrum. Hinc inde minorem ad monituros mundum, poſſe totum diſſolvere, ſi in lachrymas pro ſcelere non diſſolvatur homo. De duobus ſolſtitijs, dico in illis non eſſe moram ſolis, non eſſe quietem vllam; quia potentia orbis ſolaris tanta eſt, & tam activa, vt in eodem momento ſe retrahat quo attingit ſcopum. Nam vt in velatu avis ſurſum non eſt neceſſe vt ſit mora aut quies in termino reflexionis, quia potentia illius admodum activa eſt, vt ſe vertat deorſum quando placet: ita in motu ſolis à ſolſtitio non eſt ceſſatio, non eſt quies, quia illius virtus efficaciſſima eſt revertendi, nullo corpore impediente in ſignis & punctis ſtationis ſuæ. De ſepulchro ſolis & reliquorum planetarum in ſuis orbibus quæſtio anceps eſt, & adhuc ab Aſtrologis non plenè planeq; definita; credo tamē ſubſidere propiuſq; ſuis flammis & ardentibus radijs aū devaſtādum univerſam terram quotidiè accedere. Eo etiā ſplendore, quo ſolebat, Phœbus non intuetur terram, velis & nubibus à nobis occultat faciem, ſplendet quaſi iratus, & inſtar Martis igneos calores & colores ſanguineos formidoſe ſpargit, virtutes eas & vires in plātis et hominibus quas olim nō imprimit. Adeſt, adeſt dies ille, ante cuius advētū ſol in tenebras, et lunain ſāguinē convertetur; tenebris et ſanguine plenus eſt mūdus, et q niſi tenebræ et ſāguis reſtāt? Sed quo vado? hæc extaſi animi delirātis meis da venia (ſtudioſe lector) dū ſcupio enim vſū rerū currēdo facere, Ad rationē dico, poſito quòd ſol et planetæ ſubſidāt in orbib⁹, nō eſt tamē quies in terminis reflexionis, quia hic mos⁹ ſi ſit.*

Terræ motus nō naturalis.

In inſtanti factus.

Sol & planetæ languent.

Sol in tropicis non moratur.

continuus

tinuus est, tamd, valida est cuiusq; sideris potentia & virtus, vt impediri aut retardari non possit.

Argumenta contra secundam quæstionem, An mobile in termino aut puncto reflexionis moveatur?

Opp. *Ancipites sunt interpretes quid in hac quæstione definiant; eorum enim quidam asserunt Aristotelem potiùs obiecisse quàm definiysse in hoc tractatu de puncto reflexionis. Nonnulli defendunt ex animo illum loquutum fuisse, sed quæstionem solùm ad naturalem motum reflexum revocâsse: Alij putant illum vniversaliter de omni motu intelligendum esse; tu incertè & indefinitè in expositione loqueris: quid ergo certi sit statuendum adhuc incertum manet.*

Quomodo mobile non quiescat in reflexionis puncto.

Resp. *Disputationis causâ probabiliter defendi potest hac quæstio in omni motus genere, & violento, & naturali, modò non detur in occursum aliud fortius agens quod repellat. Exempli gratiâ, si grano milij sursum proiecto occurrat magna moles ferrea, haud dubiè tum nulla erit quies in puncto reflexionis; alioqui esset probabile molem maximam in medio aëre ad tempus posse detineri, quod est perspicuè & evidenter absurdum.*

Opp. *Quàmprimùm cessat impetus lapidis sursum proiecti, continuò sine mora descendit: ergo non est quies in puncto reflexionis. Antecedens probatur, quia non est causa retentionis aut quietis, quippe gravitas tum lapidis principatum vendicat, vique suâ actiua ad centrum sine mora impetu sublato redit, aliter grave sursum existens, non prohibitum sursum quiesceret, quod videtur esse absurdissimum.*

Cauſę tres cur Ariſtoteles in motu reflexo quietem eſſe dicat.

Resp. *Causa cur Arist. in textu defendat in omni motu reflexo esse quietẽ, tres sunt; prima, quoniam si inter motum directum & reflexum non daretur quies, essent hi motus continui, & proinde contrarij motus specieq; distincti cõtinuarentur, quod esse nequit. Secunda, quoniam mobile quod reflectitur in puncto reflectionis actu existit tanquam in principio & fine, quod in instanti fieri non posse natura & ratio indicant. Tertia est, quoniam mobile antequam moueri incipiat quiescere debet sub termino* à quo, *qui termin⁹* à quo *mobilis reflexi est punctum reflexionis. His præmissis ad argumentum respondeo, lapidem proiectum & non repulsum quiescere sursum in puncto reflexionis suæ per conatum naturæ, quæ impetu extincto proijcientis, revolantis lapidis vires languentes reficit, quibus collectis redire incipit. Alij respondent quietem hanc triplicem habere causam, naturam, medium, ipsamq; lapidis gravitatem, quæ in ipso puncto reflexionis quodammodo vt in principio & fine manet.*

Opp. *Ridiculum hoc mihi videtur esse, vt in puncto reflexionis vlla ponatur quies; mille exempla contrarium docent. Primùm, si avis in altum volet, & in puncto reflexionis moriatur, quæ tandem hæc quies dicitur? Item-*

rum, quæ mora aut quies est in pila repulsa à pariete? Si parvulum murē currentem retrahas per filum pedi alligatum, an mus in puncto tractionis quiescit? Estne quies ulla in nutritione, augmentatione & alteratione humorum, cùm semper dum vivit animal non aliter quàm fluctus marinos fluant & refluant? Quæ generationis est quies in instanti? quæ denique morula ullius motionis in puncto? certe nulla. Universalis ergo hæc non est propositio, scilicet omne mobile quiescere in puncto reflexionis suæ.

Resp. *Rectè contrahis mille exempla in admodum pauca, parùm omnino movent. Avis (vt ais) in alium volans moritur; quid tum? ergo non quiescit in puncto reflexionis? Argumentum hoc nego, quippe de quiete motus non motis hoc loco agitur. Ad alia exempla de pila repulsa, & mure retracto dico non esse quietem, quia omnia quæ violenter repulsa & retracta sunt ab hac regula excipiuntur; vt antea constat de grauo milij, quod proiectum in aērē obviā molē ferè à reverberatur. Ratio verò cur in hoc violento occursu non sit status aut quies, est quoniam fortius est ageus quod in occursum venit. Sunt qui affirment etiam in his esse morā, quia si dura sint fortius est impressio, si mollia facilis est retētio. Postremò, de fluxu & refluxu humorum, affirmo esse in illis status & quietē; nam certos suos terminos periodosq; reciprocæ motionis habēt, Eorū enim fluxus & refluxus sunt contrarij motus & interrupti, qui sine quiete in puncto reflexionis esse non possunt. Hæc nunc sufficient de motu reflexo, quoniam in alijs locis eundem demonstravi.*

Nō est quies in motu reflexo violēter.

Humores in reflexu habēt quietem.

Opp. *Nulla quies est nisi in tempore, vt in 6. Physicorū docent Phūs; sed quies proiectorū corporū in pūcto reflexionis (si vlla sit) est momētanea: ergo propriè non est eorū quies. Quod sit momētanea sic probo. quia si pila vi proiecta sit ferrea, duraq; moles obtusa, subito hac pila ferea reverberatur; si verò pila sit mollis, ex pilo pelleq; cōfecta, facillimè repellitur: proiectorum ergo quies in pūcto reflexionis est aut nulla aut momentanea. Nulla inquam est, quoniam momentanea quies habetur nulla.*

Tc. 30. 72. 74. & l. 4. tc. 118.

Resp. *Si in propugnatione huius quæstionis omnia interquiescere in terminis reflexionis suæ peroptes defendere, poteris istas obiectiones de pila ferrea & molli pro argumētis defensionis sumere (liberum enim hoc ipsum tibi relinquo, quoniam sunt classici interpretes Aristotelis qui eadē pro argumētis sumūt) sin verò placuerit tibi ea excipere in hac lite quibus fortiora agentia & repellentia occurrunt, possis dicere non esse omninò in istis moram, quia repellentia sunt fortiora potentiâ & actione quàm repulsa; vnde in puncto reflexionis non est omnino vlla quies, vlla commoratio.*

Opponentis replicatio.

Videtur esse quies in vtroque impetu; nam si pila ferrea intincta sit aceto aut atramento, molem aut parietem obvium & adversum misceat & conspergit, quæ infectio aut conspersio non est sine tempore? Infectio enim

Argumenta à pila.

enim est actus quidam, omnisq; actus est motus, omnisq; motus fit in tẽpore: infectio ergo ista fit in tempore, & ex consequenti in puncto reflexionis suæ pilæ ferreæ sic tinctæ & repulsæ aliq; morã & quietẽ habet. Similiter dici potest de pila leviore, quæ vi proiectæ duriori corpori sic cedit vt fiat cõpressio; at hæc cõpressio passio est, omnisq; passio motus, omnisq; motus successivus. Postremò, sit violentissimus motus istorũ corporũ, eorũ tamen contactus non est sine medio; at interpositio medij separatioq; contingentium aliquam moram postulãt: inter quiescit ergo proiectum aliquantisper in puncto reflexionis suæ.

Resp. Iterum dico, si universaliter veram hanc regulam esse (vt licet) existimaveris, ista quoq; argumẽta in suppetijs habere potes; sin minùs sic probabiliter respondeo, pilam æneam aut ferream atramento illitam aliud corpus eodem conspergere; non quòd quiescat pila, sed quod defluat materialis ille color per violentum impetum & contactum vtriusq;. At ista (inquis) infectio aut cõspersio motus est; nõ est propriè motus sed finis & terminus motus, id est mutatum esse quod instanti non tempore vt ait Arist. mensuratur. Idipsum respondeo de compressione parietis pilâ ferreâ vulnerati & concussi, aut de compressione mollioris pilæ, si in marmoreum lapidem aut ferrum quod non cedit, impetu feratur; sic (inquã) comprimi non est propriè pati sed mutari, quod instans non tẽpus mensuram habet. Postremò, vbi vrges ad interpositionem aëris & contactum semper requiri tempus, dico hoc verum esse si nullus sit metus admittendi vacui: at si sit vllum periculum vacui (vt sæpe in istis violentis motibus contingit) tum subitò ad tollendum vacuum corpora contra naturam suam feruntur, vt ignis deorsum, sursum terra, & sic aër hoc loco se subitò interponit, si violenta manu & impetu concutiantur corpora; aliter concussa & compressa (quod est notatu dignum) hæc corpora obvia & adversa non separantur; sed coniuncta & conglutinata (ne in separatione admittatur vacuum) manent.

Ad tollendũ vacuum corpora contra naturam feruntur.

Dubium. An instans sit mensura inceptionis & desinentiæ rerum?

Opp. Dubiũ hoc in textu de inceptione & desinentia rerũ plus ingeniosæ subtilitatis quã veritatis habet. Sed esto, quoniam Arist. instans esse mensuram asserat, sic contra illum disputo; si res incipiant in instãti, aut incipiunt in instãti vt verum sit dicere hæc res sunt, aut in instanti quo verũ sit dicere, hæ res non sunt sed erunt; sed neutro istorũ modorũ incipiunt: instans ergo non est mensura rerũ quæ incipiunt. Assũptio probatur, quoniã si dicas res incipere cũ sint, absurdè loqueris; nã res actu existentes non incipiunt: si verò dicas incipere in instanti in quo non sunt, multo absurdius loqueris, quia res quæ non sunt nun incipiunt. Sin dicas inter esse & nõ esse rerum medium aliquod extare, re-

gula

gula philoſophorum te vulnerat, qua eſt Quod inter eſſe & non eſſe nullũ ſit medium. Similiter obijcio de obitu & deſinentiâ rerum, quas ſi dicas, deſinere in inſtanti quo ſunt, abſurdum eſt, quia tum ſunt: ſi verò dicas deſinere in inſtãti in quo non ſunt abſurdius eſt quod dicas, quia tum deſierũt eſſe, nõ deſinũt.

Reſp. Subtile hoc dubium à multis multipliciter reſolvi ſolet, ſed non ero multius: diſtinguunt philoſophi res incipere duobus modis, vel in inſtanti quo ita ſunt, ante quod immediate non fuerunt, & ſic incipere vocant per primum ſui eſſe intrinſecè; vel in inſtanti in quo ita non ſunt, ſic tamen vt ſtatim ſint, & hoc modo incipere res dicunt per vltimum non eſſe ſui extrinſecè. Pari ratione ex adverſo res poſſe deſinere concludunt, aut ſcilicet in inſtanti in quo ita ſũt & immediatè poſt non ſunt, aut in inſtanti in quo ita non ſunt, & immediatè antea fuerunt, quod appellant philoſophi deſinere extrinſecùs ſeu per primum ſui non eſſe. Hac diſtinctione adhibitâ, facillima erit reſolutio obiectionis tuæ, nimirum rem quamlibet incipere in inſtanti in quo ita eſt; tum enim primum eſt, & etiam tũc eſſe incipit. At (dices) eſt, ergo non incipit. Argumentum nego, quia hæc prima lux eius eſſe exiſtit. Cæterum adhuc dices alterius rei eſſe in eodẽ inſtanti deſinit; deſinere autem et incipere duo contrarij actus ſunt, qui in eodem inſtanti ſimul eſſe non poſſunt. Erras, nam non ſũt duo actus; deſinere enim eſt privatio, incipere verò actus; vel (ſi placet) poſſunt duo contrarij actus ſimul eſſe in eodem momento non in eodem ſubiecto, in eodẽ momẽto ſi diverſus reſpectus hîc habeatur. Hæc quidem vera eſt (meâ opinione) ſententia Ariſtotelis; nam etſi res incipere dicatur in inſtanti in quo ita non eſt (modò ſic ſtatim ſit) per accidens tamen ſic in tempore omnino dicitur, quia propriè incipere res ſolùm tũ dicitur, cùm primum actum & (vt ita loquar) iectum ſui eſſe habet, quem in inſtanti illo non habet in quo ita non eſt. Aperta hæc erunt vno exemplo; homo in eo inſtanti incipit in quo incipit eſſe; at in inſtanti illo in quo embryo adhuc formam non amiſerit homo non eſt: ergo homo in inſtanti in quo embryo formam non amiſerit non incipit; niſi illum per accidens incipere dicas antequam generetur, ſed generari res propriè in inſtanti dicitur. Mutato nomine idipſum de deſitione rerum dico. Res enim deſinere propriè & intrinſecè dicuntur in illo inſtanti in quo ita ſunt & immediatè poſt ita non ſũt. Sed hæc prudentiori lectori relinquo, hoc ſolùm addẽs poſſe quidem omnem inceptionem & deſitionem rerum ad hæc duo capita reduci, vt per ſe & intrinſecùs incipere aut deſinere in illis inſtantibus dicantur, in quibus ita ſunt; per accidens verò & extrinſecùs in eis in quibus ita non ſũt. Maioris perſpicuitatis ergò hanc diſtinctionem attexo, duplicem inceptionem rerum aſſignari, inchoatam & perfectam: ſecundùm inchoatam res in inſtanti illo incipere dicuntur in quo ita non ſunt, vt planta in ſemine, homo in embryone; at ſecundùm perfectam non itẽ. Doctiſſimum Collegium Conimbrecenſe, aliique inſignes interpretes Philoſophi multa hîc verba & præcepta

Res ômnes incipunt duobus modis intrinſecè extrinſecè.

Res deſinunt duobus modis

Duo actus cõtrarii eſſe poſſunt in eodem momento nõ in eodẽ ſubiecto.

Inceptio & deſitio rerum ad duo capita reducantur.

Inceptio rerũ duplex.

præcepta tradunt de inceptione & definētia rerum in tempore et in ævo positarum, nec non de acceſsione & remotione formarum: ſed huc referuntur & revocantur omnia, vt dicas rem tum propriè incipere cùm ita eſt, & deſinere cùm ita non eſt ac modò fuit. Quid, inquis? an moritur homo & vivit ſimul? an in eodem inſtanti incipit vermis eſſe, et deſinit eſſe homo? Agnoſco ſic eſſe, et quid eſt hoc inſtans? Hoc inſtans eſt ferè nihil. Miſera profectò vita eſt quæ inſtantis claditur; imo beata eſt ſi hic miſerè nō vivatur. At quis bene in momento vivit? Is certè qui quovis momento moritur. Melius eſt non vivere quàm vitâ non fruiſimò melius eſt in hac vita mori quàm nunquam vivere. Quid plura? inſtans in quo deſines vita hæc tota momentanea eſt, hodiè ſum, cras non ſum. O fœlix inſtans quod cœli oſtium pandit! O æterne motor cœli, in inſtantis illo in quo deſinam eſſe miſero ſuccurre mihi, in momento illo in quo movebis & mutabis omnia miſero ſuccurre mihi.

Humanæ vitę miſeria & brevitas.

Pia precatio.

CAP. 9.

Vtrum motus cœli ſit naturalis, vlloq; modo compoſitus?

Motus cœleſtis præſtātia.

ORbis ſupremus regium quaſi ſoliū primi motoris eſt, motuſq; circularis primum inſtrumētum: vt ergo orbis ille ſtellarum infinitâ multitudine, ſplendore, gloriâ & influentiâ alia corpora inferiora ſuperat: ita hic motus ordine, dignitate, velocitate & perfectione omnibus alijs longiſſimè præcellit. Ordine, quia primus; dignitate, quia cœleſtis; velocitate, quia continuus minimeq; interruptus; perfectione, quia ſimplex, vniformis, completus & perpetuus exiſtit. Hic orbis & hic motus motorem primum arguunt, qui metaphyſicâ & ineffabili potentiâ, ſapientiâ, bonitate facit, regit, conſervat omnia.

Summa huius capitis.

Quid plura? hoc totum eſt quod in iſto capite & in ſequenti agitur. Hîc enim dignitas circularis motus, illîc maieſtas primi motoris demonſtratur.

Sed ne ſteriliùs & iejuniùs quā' res tāti momēti poſtulet tractentur hæc duo; argumenta quæ ſunt in textu more dialecticorum in formam colligam & concinnabo. Si ergo quæras quomodo Ariſt. probet motum circularem ſolùm eſſe continuum, perfectum, primum & perpetuum, attentè hos quatuor ſyllogiſmos lege. Quicunque motus nec eſt ex contrarijs compoſitus, nec curſu ſuo prępeditus, is verè

Motus circularis ſolus cōtinuus.

&

& perfectè continuus est; sed motus solùm cœlestis nec ex contrarijs motibus est compositus, nec adverso vllo impetu agentis præpeditus: ergo motus solùm cœlestis est perfectè continuus. Perfectio huius motus ex consequenti ratiocinatione facilè colligitur, quæ sic se habet. In quocunque motu idem est principium & finis, is est perfectissimus; sed in motu circulari idem est principium & finis: ergo motus circularis est perfectissimus. Quòd primus sit motus cœlestis alter syllogismus concludit, qui sic formatur. Quicunque motus est simplicissimus is est primus motus; sed motus circularis est simplicissimus: ergo motus circularis est primus. Assumptio probatur à divisione motus in circularem, rectum, & mixtum; sed circularis est simplicior recto & mixto: ergo est simplicissimus. Recto est simplicior, quia rectus vel reflectitur (vt supra docuimus) & sic ex contrarijs motibus componitur, & proinde non est vnus & simplex: vel non reflectitur, & sic desinit, & propterea imperfectus existit; sed omne simplex & perfectum est prius imperfecto: ergo circularis motus qui est simplex & perfectus est prior recto. Est quoque prior mixto, quoniam mixtus ex recto & circulari constituitur. Quid multis? est prior recto & mixto: ergo est primus. Huc addas rationes à nobis superiùs allatas; esse primum quia immediate est à prima causa, esse primum quia est prima passio primi mobilis, esse primum, quia est principium aliorum motuum, esse denique ordine, naturâ, tempore, perfectione primum.

Perfectissimus

Primus.

Simplicissimus

Simplicior recto.

Simplicior mixto.

Arist. Phy. l. 8. tex. 74.

Duo adhuc argumenta in textu restant quæ primatum huius motus probant. Vnum ab æquabilitate, alterum ab authoritate ducitur. Primũ sic habet. Omnis motus æquabilis & vniformis est prior motu qui in se dispar est & inæquabilis; sed motus circularis est solũ æquabilis & vniformis: ergo est prior motu recto & mixto, qui semper ex inæquabili cursu constant. Quòd rectus & mixtus motus in dispari & inæquabili cursu stadioque decurrant hinc liquidò apparet, quia corpora quæ per lineam rectam aut mixtam feruntur inæqualiter à principio & in fine moventur. Omnia enim quò longiùs à loco quietis absint eò tardiore veluti cientur pede & motu: orbicus autem motus est semper æquabilis, & quia in seipso principiũ & finem contineat, & quoniam nunquam à principio lõgiùs & à fine distet.

Alterum argumentum à testimonio seu authoritate est, quia is motus haberi debet primus & perfectissimus qui omniũ philosophorũ calculis habetur sic esse; sed omnium veterum philosophorũ (vt ait Aristoteles) calculis motus circularis habetur primus & perfectissimus

Thaletis. Anaxagoræ. Empedoclis. Platonis.

Hanc assumptionem probat nominando quosdam palmares & primarios viros, qui primatum semper lationi, id est motui locali detulerunt. Infert hîc Thaletem & Anaxagoram qui divinam mentẽ, Empedoclem qui æternam concordiam, Platonem qui sempiternam animam seu intellectum causam huius motus posuerunt. Mens divina Dei potentia est, æterna concordia Dei amor est & providentia, sempiterna anima ipse Deus, qui fecit, dilexit, & conservavit mundũ. Fecit potens, amans diligit, conservat Deus. Conservat quidem mundũ

Mundum Deus solus cõservat.

quãdiu mundus est: at si immundus & impurus fiat non conservabit, quoniam Deus est qui id solum quod est mundum diligit.

Sed pergam. Si quis hîc quærat quorsum tantopere Arist. hoc loco primum mobile motumq; primum laudibus extollat; illum scire oportet eò tendere omnia sapientis præcepta, vt concludat vnum motorem, vnum Deum, vnam primam causam cœli rerumq; omniũ esse. Suprema ergo hæc mundi specula multis hîc verbis ornat, vt aliqua notetur inter movens, mobile, & motũ proportionis similitudo.

Proportionis similitudo inter movens & mobile, inter Deũ & cœlũ.

Proportionis similitudo dico, quia æqualitas omnino nulla esse potest; quæ enim æqualitas inter finitum & infinitũ? inter cœlũ & Deũ? Est tamen proportionis similitudo quædam, qui[a] vt Deus omni principio & fine caret: ita cœlum neq; principium nec finẽ suæ conversionis habet; & vt Deus suâ divinâ potentiâ, sapientiâ, providentiâ creat, regit, dirigit totum hunc mundum: ita cœlum suo motu, lumine & influentiâ quodammodo eundẽ gubernat & conservat. Et vt Dei infinitam essentiam nemo mortalium scire aut investigare potest: ita cœli infinitam virtutem nemo Philosophorum adhuc vnquã cognovit. Miracula enim in Deo omnia sunt si naturam, oracula permultam cœlo sunt si humanam ignorantiam spectes.

Deus & motus cœli in quibus conveniant.

Quid? an cum Aristotele cœlum motumq; cœlestem æternitate infinitum, & infinitate æternum nunc facis? an cum Deo comparas? Certè eo sensu quo tu somnias non comparo, rem igitur apertam faciam. Vt solium regis auro & pretiosis gemmis splendens non ideo regium dicitur quia dignitate aut maiestate regi æquivalet, sed quoniam sic arte excellenter ornatum est & perpolitum, vt subditorum nulli conveniat in eodem sedere: ita cœlum (augustissimũ illud corpus) luminibus & stellis infinitis vt gemmis decoratum, arx Dei aut sedes primi motoris dicitur, non quòd tantâ maiestate sit dignum, aut eidem vllo modo æquale, sed quod tam magnificè factum aut solius Dei templum, vt est in 1. de Coelo, aut nullius habitatio prorsus nominetur. At finitum est cœlum, finitus est motus, totus finitus est mundus in essentia sua vt ait Aristoteles; quomodo igitur cum Deo

Simile à Regis solio.

actu

actu infinito comparari poteſt? Infinitum (vt nôſti) ſecundùm Ariſt. duplex eſt, actu & virtute; Deus quidem eſt infinitus actu & ſimpliciter in eſſentia, cuius centrum eſt vbiq; & circumferentia nuſquam, vt ſapienter ille (quicunq; erat) dixerit: virtute autem infinitum cœlum habetur eſſe, quoniam à prima ſui cauſa infinitam vim & virtutem communicatam habet. Sic infinitum dicitur non magnitudine, non actu, non eſſentiâ, ſed virtute; quia in cœlo potentia & vis eſt cõſtituendi omnia. Omnis (inquit Philoſophus) forma naturalis in cœlo eſt, id eſt cœlum in ſe vim & virtutem habet generandi omnẽ formam naturalem, ſi præparata ſit materia, & veluti liquefacta cera, vt ſigillo naturæ obſignetur, fiatq; imaginis impreſſio in eo quam natura cœleſti ſemper motu, lumine, & influentia adjuta intendit.

Infinitum duplex.

Cœlum virtute infinitum.

Plura in hâc cauſâ non addam, ſed verbo concludam cum Philoſopho, cœlum eſſe diviniſſimum corpus naturę, nobiliſſimum tectum totius mundi, ſpecioſiſſimum templum motoris primi, opus excellẽs Dei, in quo æterna mens vt dux in arce, infinitus ſpiritus vt rex in regno ſedet. Et tamen ſi hoc corpus, hoc tectum, hoc templum, hoc opus ruat, Deus ſempiternus motor tamen cœli (de quo proximè dicendum eſt) in ſempiternum beatus erit. Erit dixi? imo eſt; nam hoc ipſum fuiſſe aut fore divina eſſentia neſcit, vbiq; enim in omnibus & ſingulis præſens eſt, & ſi non ſit, id ipſum in quo non eſt nihil eſt, quia malum eſt, primoq; eſſentiali bono (in quo res omnes ſuum eſſe & bene eſſe habent) privatum.

Cœli dignitas.

Deus beatus ſemper etiam ſine cœlo.

Diſtinctio eorum quæ in hoc capite continentur.

In hoc capite facta eſt comparatio inter motũ circulare, rectũ, mixtum; motuſq; circularis prę-fertur motui recto & mixto, à

1 Prima cauſa quæ eſt Deus, qui propriâ ſuâ potentiâ & providentiâ cœlum ablq; adiacentia alterius corporis locantis movet; motus autem rectus & mixtus aliam cauſam habent.

2 Secunda cauſa nẽpe natura, quæ eſt principiũ motus & quietis in cœlo, ſed excellentiore ordine & modo, per potentiam activã cœleſtis formę, quæ omnes alias formas rerum inferiorum efficit & excellit, nec non motui recto & mixto totum ſuum eſſe tribuit.

3 Subiecto quod eſt ipſum cœlum, ſimpliciſſimum corpus, quintaque eſſentia dictum; huic ergo corpori nobilior motus debetur quàm cæteris quę ex corruptibili & caduca natura conſtãt: motus ergo cœleſtis eſt excellentior recto & mixto, qui minùs nobilibus partibus mundi conveniunt.

4 Contrario, quia hic motus nullis contrariis interrumpitur vt rectus & mixtus, qui ſæpe reflexi deſinunt eſſe.

5 Perfecto, quia motus neque principium, nec medium, nec finem habet; rectus verò & mixtus terminantur.
6 Simplici essentia, quia in motu circulari nulla est compositio; at rectus & mixtus componuntur: nã rectus si reflectatur ex duobus contrariis motibus, mixtus ex recto & circulari constat.
7 Æquali & vniformi ratione motionis, quia motus orbicus est semper idem, semper vnus, semper æquabilis & regularis; motus verò rectus & mixtus non item.
8 Æternitate, quia hic motus non cessat, rectus autem & mixtus in occasum ruunt.
9 Authoritate omnium philosophorum, qui hunc motum aliis prætulerunt.

Vsu & fine, qui est aut
- Divinus, quoniam hic motus est primum instrumentum primi motoris.
- Naturalis qui duplicem effectum habet,
  1 Cœli, cui ineſt vt naturalis & propria passio, per quam in diurno cursu mundi inferiores sphæræ planetarum circumaguntur, & in suis ipsorum motibus veluti refrenantur.
  2 Inferioris globi & regionis, cuius tota gubernatio naturalis à cœlo effectivè pendet.

Argumenta contra quæstionem, An motus cœli sit naturalis?

Opp, *Movet quæstionem, An cœli motus sit naturalis, & eiusdem ferè attingis nihil. Multa enim de dignitate motus cœlestis, multa de perfectione, æternitate, simplicitate & vsu loqueris; parùm autem aut nihil de naturali aut formali ratione eiusdemet ergo vel oblitus tui, vel id omittis quod videtur maximè necessarium, cùm de ratione huius motus plurimùm inter doctissimos philosophos dubitetur.*

Resp. *Quod urges lubens admitto vt satis faciam tibi, hoc autem non oblitus mei nunc facio, sed quoniam antea eandē quæstionem attigi, & quoniam Aristot. potius alibi quàm hic de eadem disserit. Cæterùm quandoquidem hoc in loco appositè moveatur, cùm motus circularis, recti, & mixti fiat comparatio, brevissimè sententiam addam. Distinguit motū Phūs in motum naturalē, violentum, & volūtariū; cœli motus nō propriè naturalis est quia non est in loco, non violentus quia conservat potius quàm destruit, est ergo voluntarius vt Iohanni Scoto placuit. Sed attende, est (inquit) voluntarius, analogicè ex parte moventis liberè, ex parte verò mobilis neuter est; nam quatuor (inquit) modis moveri cõtingit; alia. n. moventur naturaliter vt gravia deorsū, alia violēter vt gravia sursū, alia neutro quodā modo, & vt vtar illo verbo neutraliter, vt angelo et anima post separationē à corpore, alia nec naturaliter nec violenter, vt ignis in suâ ipsius sphæra, qui movetur circulariter ad*

Motus cœli voluntarius.

Omnia movẽtur quatuor modis.

ad motum cœli; & sic motum cœli respectu motoris voluntarium, respectu cœli utrunq; naturalem, respectu utriusq; neutrum esse concludit. Sed hæc sũt obscuriora, apertiùs ergo aga (vt supra) nimirũ motũ cœli respectu motoris esse voluntariũ, respectu cœli esse analogicè naturalem; naturalem dico quia essentiâ, formâ, figurâ, proprietate aptissimum est ad talem motum. Essentia enim cœli non repugnat, quia est ab æterno mobilis; forma non repugnat, quia est ab æterno movens; figura non repugnat, quia est circularis; proprietas nõ repugnat, quia est ipse motus; motus (inquam) orbicus de quo nunc agimus. Est enim motus orbicus propria passio cœli: est ergo naturale cœlo moveri & proinde motus cœli naturalis; Analogicè (inquam) naturalis, quia est respectu movẽtis voluntarius, vt Scotus dixit, non simpliciter naturalis sed analogicè respectu deficientis loci & corporis continentis in quo naturaliter & verè moveretur. Verus enim & proprius motus naturalis est in loco, qui est superficies corporis continentis, in cuius ambitu & amplexu non comprehenditur. Sufficiat hæc ergo distinctio, est circularis motus metaphysicus respectu Dei, physicus respectu cœli, analogicus respectu loci, cuius defectu non simpliciter sed analogicè naturalis dicitur.

Motus cœli voluntarius & naturalis analogicè.

Et propria cœli passio.

Opp. *Cœlum est simpliciter corpus naturale: ergo illius motus est simpliciter naturalis. Ratio tenet, quia quale est subiectum tale est eiusdem propriũ; si ergo cœlum sit simpliciter naturale, illius propria passio nempe motus erit simpliciter naturalis.*

Resp. *Si sumas corpus naturale pro composito ex materiâ & formâ, sic cœlum est ens naturale; sed si capias ens naturale pro eo quo.. vi propriâ naturæ produci & corrumpi potest, sic proprie cœlum ens naturale non dicitur, sed analogicè vt modò de illius motu diximus. Comparatione ergo factâ cœlum & motus cœli non sunt sic naturalia, vt alia corpora in inferiore globo & regione mundi, quæ præter naturam nihil sapiunt; sed sublimiorem causam motricem & conservatricẽ habent, quæ suâ solitæ potentiâ id præstat quod cõmunis natura non potest.*

Cœlum ens naturale analogicè.

Opp. *Vera differentia & naturales proprietates motus cœlesti motui conveniunt, successio partium velocitasque & tarditas motionis: ergo cœli motus est verè & simpliciter naturalis. Antecedens probatur, quia tempus est propria passio primi mobilis, quod tempus est successiva mensura motus. Præterea hoc manifestè constat, cum cœlum non in instanti, sed in tempore moveatur. Postremò neminem latet alios orbes cœlestes tardiores alios velociores esse in suo motu: velocitas ergo & tarditas quæ sunt proprietates temporis & motus cœlesti conversioni conveniunt.*

Aristot. Ethic. lib. 10. cap. 3.

Resp. *Istorũ nihil quidam interpretes negãt si cœlũ in seipso (vt aiunt) consideres sine relatione ad primum movens, sed si subtilius accuratiusq; rem velis perpendere, dicendum est analogicè hæc omnia cœlo cœlig; motui convenire.*

Tempus quomodo sit mensura cœlestis motus.

At dices tempus per se esse mensurã cœlestis motus secundũ Arist. ergo per se illius motus est successivus. Respondeo, tempus per se esse mensuram cœlestis motus, non vt cœlum est in propria & simplici essentia perpetuum (perpetuum enim & tempus differũt) sed vt est in relatione per motum, lumen & influentiã ad hæc inferiora quæ regit. Hinc illud Philosophi est, nimirum tempus propriã esse mensurã rerum habẽtium initiũ & finem, causamq; esse corruptionis; sed cœlum nec initium nec finem ex sententiã Aristotelis habet: illius ergo in absoluta essentia sumpti mensura non est tempus sed vt ad hæc inferiora quibus præest comparatur. Quòd vrgeas cœlum nõ in instanti moveri & proinde successionẽ per se cõvenire cœlo vt mensurã mensurato; argumentum nego, quia successio sæpe actionibus animæ Spiritibusq; convenit, & tamẽ nemo vnquam dixerit animam aut Spiritum tempore mensurari nisi per accidens & analogicè, & sic cœlo per accidens has affectiones convenire dicimus.

Aristot. phys. lib 4. tex. 117.

Successio cõvenit cœlo per accidens.

Non est velocitas & tarditas in cœlo.

Vltimum quod adfers nihil est: nã etsi aliæ sphæræ tardiùs, aliæ velociùs moveantur, hoc tamen fit, non quod simplex, æqualis aut vniformis sit motus cœli, sed quia maiora aut minora sint illa corpora, quibus analogicè & comparatè hæc accidentia competunt, quæ tamen æquabiliter perpetuo in suo ordine & loco cientur.

Argumenta contra alias partes capitis & quæstiones.

Opp. *Motus cœli non est primus omnium: ergo non benè distinguitur à recto & mixto in eo quòd sit primus. Antecedens probatur, quia intelligentiæ naturâ & ordine sunt priores orbibus quos movent, quæ intelligentiæ (secundùm Philosophos etiam mouentur: est ergo motus prior motu cœli & per consequens cœli motus non est primus.*

Intelligentiæ non movent physicè.

Resp. *Intelligentiæ seu spiritus principia mouentia sunt non mota, nisi per accidens ad motum orbium quos movent. Alij respondent definitos spiritus quidem moveri non motu physico sed Metaphysico. Moveri dicunt, quia tale naturam habent vt à prima causa mutari possint (nihil enim absolutè & simpliciter incommutabile est præter solum Deum) metaphysicè autem moveri affirmant non physicè, quia physico principio motus & quietis carent, est tamen aliqua proportio motus in illis vt dicantur hoc vel illo tempore motum incipere & motum terminare, non autem sic vt ipsi aut eorum motus mensurentur tempore, sed quòd nos aliter eorum vestigia, actiones, & motus observare nõ possimus, cùm infinita et abdita sit causa cuius imperio in suo motu obsequuntur.*

Opp. *Tres causæ mihi videntur efficaciores quibus probem cœlestem motum non esse simplicem; prima est quia cœlum ipsum, mihi videtur non omnino moveri quia in eodem loco semper persistat; nam movere localiter est à loco in locum commutari, neq; sufficit dicere idipsum secundùm partes loco moueri cum vtraq; illius medietas (vt ita loquar) non aliter quàm totum in eodem*

eodem loco permaneat. Secunda causa est, quia nullius motus existit simplex; nam id propriè simplex est quod dividi non potest; sed omnis motus dividi potest secundum Arist. in partes proportionis, successionis, temporis; nullius enim motus est momentaneus. Vltima causa est, quia planetarum motus cœlestis est, & tamen ex duobus motibus contrarijs componitur nempe ab ortu in occasum, & ab occasu in ortum: non est ergo absolutè simplex motus cœlestis.

Locus cœli non est physicus.

Resp. Cœlum nec secundùm se totum, nec secundũ partes et mediotates (vt ais) in eodem loco immobile & fixum permanet: quippe physicus non est omnino eiusdem loeus, quia superiùs primo mobili non est omnino corpus, movetur tamen (vt antea demonstravi) partim cohærentiâ partium, partim activâ potentiâ formæ, maximè verò providentiâ infinitæ primæ causæ, quæ sic omnia disposuit vt principium motus primumq; mobile sine loco moveatur. Ad alteram partem argumenti dico, cœli motum simplicissimum motum dici, non quòd nullam divisionem quantitatis subeat, sed quod nullã ex contrarijs motibus compositionẽ, nullam interruptionẽ habeat. Ad postremũ ergo argumẽtũ respõdeo, planetarũ motũ per se vnũ & simplicẽ esse, nẽpe ab occasu ad ortũ; motus verò ille ab ortu ad occasũ non est proprius, sed raptus primi mobilis cuius vi & impetu quotid ẽ inferiores Sphæræ planetarum circumaguntur. Non est ergo hic motus compositus (vt ais) sed in se & vi suâ simplex & vnus. Ad dices nullum violentum esse in cœlo: ergo hic quoq; motus est naturalis. Nullum violentum est quidem in cœlo si violentum sumas pro eo quod destruit naturam, aut quod ad pernitiem naturæ tendit, sed est violentum quo motus inferiorum corporum refrenetur.

Simpliciſſimus motus cœli quare.

Motus planetarum simplices.

Violentus motus est duplex

Arist. de Cœl. lib. 3. text. 28.

Opp. Ais motum cœli esse aliquo modo naturalem: est ergo aliquo modo velocior in fine quàm in principio; sed ita non est: ergo non est naturalis. Conditio naturalis motus est vt sit velocior in fine; nam sic differt à violento: sed lex cœlestis motus perpetui est vt sit æqualis & vniformis.

Resp. Tenet hac regula & conditio velocitatis in motu recto & mixto, nõ circulari. Motus enim rectus lapidis deorsũ (exempli gratiâ) est incitatior in fine quàm in principio sursum verò tardior.

Illud axioma, Velocior in & verũ est in motu recto, mixtoque, non in circulari.

Dubium an omnia quò longiùs à loco quietis absunt eo tardiùs moveantur?

Opp. Hoc dubium (vt opinor) obiter infert Arist. vt ostendat discrimen inter motum orbicum, rectum & mixtum, quia motus orbicus est semper æqualis, motus verò rectus & mixtus inæqualis. Sed probo hoc falsũ esse quod ait: nam appetitus naturalis vehementior est in principio quàm in fine. Quod sit vehementior in principio quàm in fine hinc constat, quoniã in principio integer est appetitus qui longiore veluti itinere facto & tædio ipsius medij defessus languet. Vt ergo exul à patria quò longius ab ea distat eò ardentius eandem appetit videre: ita quo longiore intervallo res naturales absũt à loco

eò vehementiùs appetunt & proinde velociùs moventur.

Resp. *In superioribus libris hoc dubium uberiùs attigi & resolvi, brevissi. mè ergo nunc respondeo, non esse vehementiorem appetitum in principio quàm in fine; imò potius vehementiorem esse diceres in fine quàm in principio. Sed attende, velocitas motus non tam ab appetitu quàm à potentiâ rei mobilis & medij distãtia pẽdet; tardiùs enim movẽtur quo longiùs absint à loco quietis potissimùm ob duas causas, una est quia medium (quod tum amplius est) impedit & retardat motum; altera quoniam potentia mobilis adhuc in actum perfectum non prorupit: motus enim movendo crescit viresq; acquirit, quo ergo minus est spacij & medij relictum eo velociùs res naturalis movetur. Ratio est, quia minor est resistentia impedientis medij, & maior potentia mobilis subiecti. Similitudo tua exulis à patria omni ex parte non tenet, sed pulchrè docet esse quidem ardentiorem appetitum revertendi ad locum quod concedimus, sed appetitum esse causam velocitatis & tarditatis in motu locali pernegamus; hæc enim à potentia mobilis subiecti & distantiâ medij pendẽt.*

Duæ causæ cur res moveantur tardius quò longius sunt à locis suis.

CAP. 10.

Utrum { *Apertè constet Deum esse vbiq; eundemq; infinitâ virtute secundùm Aristotelem?*
Circumferentia cœli primus vocetur locus Dei?
Spacium extra cœlum sit imaginarium & an in eo sit Deus beatiq; spiritus secundùm Aristotelem?

QVEMADMODVM illi qui in orbem feruntur idem punctum initium & finẽ sui motus habent: ita equidem in hoc veluti circulo physicæ auscultationis stadio iã decurso meo ad idem lineam reflexã video. Quare vt vnde exorsa est, ibi nunc terminetur oratio, id quod mihi exordium differendi fuit finis, quies & portus erit. Prima quæstio quã in hoc opere proposui hæc erat *An vna sit prima causa rerũ omniũ naturaliũ secũdũ philosophũ? sitne eiusdẽ causæ cognitio naturalis philosopho necessaria?* Expositione octo librorũ (quasi revolutione septẽ planetarũ & primi mobilis) vtcũq; à me absolutâ per ecliptică veluti lineã ad idẽ indivisibile punctum iã redeo, eandemque causam & quasi immobilem polarem stellam tracto.

Quid in hoc vltimo cap. agitur.

Sed quis sum, & quid sum ausus si tantam provinciam in me susci-

piam

piam quam mortalium nemo vnquam sustinere potuit? Quis enim vnquam potuit desinere Deum? Da mihi (O Deus) vt te totâ mente diligam, fide credam, vitâ sequar; & quod sis curiosè non quæram, satis est si te agnoscam vnicam causam salutis meæ. O vtinam (si hoc liceat optare) idipsum agnovisset Philosophus qui nobilissimum hoc opus divinæ maiestatis descriptione clausit. Concludam cum illo (docte & studiose lector) & breviùs quàm res tanta dici potest concludam. Memineris quæso hæc elogia Philosophi de Deo apertè sic loquentis *Deus est* & iterum *qui dubitat, An Deus, et parentes sint colendi, dignus est pœna*, & si hoc sit verum cur illud negatur in libro de mundo, in quo vt expansis manibus in cœlum colatur Deus postulat. Omitto cultum, est inquit vna prima causa, est vnus primus motor, est vnum primum agẽs, est hoc ipsum agens liberrimum, nullis medijs, nullis vinculis naturæ alligatum, velle & posse in hoc movente, in hoc agente vnum sunt, summum, incõmutabile & æternũ bonum est, est ens actu infinitum, est semper, est vbique, nusquam tamen loco circumscriptus est, vbi verò est totus est essentialiter, indivisibilis est, nullum accidens in eo est, principium & finis omnium est.

Si Deũ benè diligas quid Deus sit ne quæras.

Top. li. 1. ca. 9. Quid de Deo senserit Phũs.

Quid hinc concludam? certè philosophum illum non esse qui Socratem in suo discipulo spirantem & loquentem non audiat, qui Socrates pro vno Deo mortuus est; qui discipulus moriens vltimâ cum illa voce eundem Deum & coluit & confessus est, vt Laertius in illius vitâ testis est. Qui hæc legit passim in Aristotele, & adhuc dubitat an lumine naturæ vir tantus & tam sapiens Deum penitus ignoraverit: credo equidem illum dubitaturum vtrum Sol vnquam luxerit quem oculis sæpe lucentem viderit. Expressa sunt hæc omnia apud Philosophũ (studiose lector) & verè à me ex illo collecta; alia quoq; sunt infinita loca quę tuę industrię & studioso prudentiæ relinquo. Lege librũ de mũdo, quẽ equidẽ credo illũ in senectute ad Alexandrum scripsisse, & hoc non sine ratione credo, quoniam eadem oracula de Deo in alijs partibus suorũ operũ ijsdẽ ferè verbis edita sunt, quæ in eodẽ opusculo enũciatur. Lege decimũ Ethicorum & tres postremos libros Metaphysicorum: lege deniq; hunc librum octavum physicorum & hoc vltimum caput, in quo caput divini Philosophi plenum sapientiâ videas.

Zenopho memorabil. l. 1. & in ipso principio, & paulo post medium.

Aristoteles quando librum de Mũdo scripserit.

Percurram breviter quæ sunt in textu singula. Posito & concesso primum motorem iam esse, quærit in primis quantus sit hic primus motor à quo primus motus oritur; est (inquit) primus motor & tamẽ omni motu, est maximus & tamen omni magnitudine, est infinitus &

Sũma huius cap.

tamen

Quantus primus motor.

tamen omni quantitate, est æternus & tamen omni tempore, est vnus numero, & tamen omni numero & accidente caret. Sic quantus est & non quantus; quantus in essentia, quia præter essentiam nihil: non quantus mensura quia indivisibilis & immensus in sempiternum vivit. Vis vt ex textu hæc omnia probem, scilicet primum motorem nullam magnitudinem habere, incorporeum esse, in partes quantas dividi non posse, vbiq; totum & semper in essentia, simul præesse omnibus. Audi has tres hypotheses & facillimè hæc tibi persuadebo.

Tres hypotheses, de Deo inferentes eum omni magnitudine carere.

Prima hypothesis est, finitum motorem nō posse in infinito tempore movere. Secunda est, infinitam vim movendi in definita magnitudine non inesse. Tertia est magnitudini infinitæ vim finitam nō convenire. His positis perspicuum est primum motorem omni magnitudine & divisione carere; nam si vlla ei insit magnitudo aut erit finita aut infinita; Magnitudo infinita non est, quia talis probatur esse non posse 3. Physicorum; finita autem nō existit, quia in primo motore est virtus movendi actu infinita, quæ magnitudini definitæ convenire non potest, vt in secunda hypothesi & conditione perspicuè constat. Est ergo primus motor expers magnitudinis, expers quantitatis, vnus sine numero, simplex sine divisione, infinitus sine dimen-

1. Reg. c. 8. v. 27 2. Chro. 6. 18.

sione. Is est qui movet omnia sed sine motu sui, qui semper subsistit sed sine tempore, qui vbique est sed sine loco: talis (in quam est) quem cœlum non capit, & tamen totus in puncto continetur. Vtitur medijs & tamen potest quicquid vult sine medijs agere; Metaphysica causa est, prima idea est, summus spiritus, animus mūdi, fons vitæ, splendor cœli, stupor naturæ, ipse Deus.

At (dices) hic Deus non semel nominatur. De nomine non contenditur, agitur de re; sub nomine primi motoris illum certè intelligit: & cùm demonstret eum esse vnum, esse simplicem, esse infinitum actu, esse sine omni magnitudine, divisione, parte; adhuc ne dubitas an Deum intelligat? Millies nominatus est antè, & in mille partibus illius operum nomen DEI celebratur: hic verò potius nomine *motoris* vtitur, quia vt naturalis Philosophus relationem ad motum & conservationem rerum physicarum habet. Sed lege librum Metaphysicorum & in capite septimo ejusdem facilè intelliges Deo illic ascribi, quæ hoc loco primo motori ascribuntur.

Quare hic Deus Motor primus potius quàm Deus à philosopho dicatur.

Plura in hoc capite de distinctione magnitudinis & virtutis motricis quàm de excellentia primi motoris agit Philosophus: mirum ergo videtur esse quòd hanc discutias, illam verò omittas. Non omitto; nam in triplici illa hypothesi magnitudinis & virtutis totam de-

demonſtrationem cum relatione ad primum motorem inſinuavi. Vt enim doceret motorem actu infinitum eſſe, eundemq; omni magnitudine, mole & quantitate carere, oſtendit nec magnitudinem finitam ab infinita virtute, nec magnitudinem infinitam a finita virtute poſſe moveri. Requiri ergo concludit vnum actu infinitum motorem, qui ſuâ ipſius libertate fretus, nullâq; neceſſitate coactus pro imperio, ſapientiâ & providentiâ moveret, regeret & conſervaret omnia; & hic motor Deus eſt à quo dependent omnia.

An proiectum vi proicientis an ratione medii moveatur.

At dices, quid ſibi vult Philoſophus in textu cũ de impetu & virtute movendi lapidis proiecti agat, dubiumque illud inutile & otioſum iterum moveat? *An proiectum vi ſola proijcientis moveatur, an ratione medij?* Hoc quidem dubium obiter attingit vt diſtinctio inter potentiam proijcientis quæ languet, & virtutem primi moventis, quæ ſemper indefeſſa & inconcuſſa valet, habeatur. Impetus inquit iaculantis & medij deferentis ceſſat; vis enim omnis naturalis motu violento aut diuturno contabeſcit, virtus autem animi primique motoris laborioſa non eſt, quippe expers omnis magnitudinis ipſa immobilis & immutabilis ſubſiſtens motum perpetuum ſine omni laſſitudine & defatigatione efficit, quod viventibus mole præditis non contingit.

Vis naturalis tabeſcit motu, at vis animi deiq; non labeſcit.

Huius capitis epilogus in quo verſatur.

Non ero moleſtus verbis. Cataſtrophe & epilogus ſapientis philoſophi in hoc capite eſt vt omnia antegreſſa præcepta de natura ad vnum primum immobilem & infinitum motorem referat. Attende ſtudioſe lector vt (inquam) ad vnum primum immobilem & infinitum motorem referat. Lege calcem capitis & in ea Philoſophi argumenta, de vnitate, primatu, immobilitate & infinitate Dei conſidera. Motor (inquit) vnus eſt, nam aliter eſſet diviſibilis. Primus eſt; nam aliter in infinitum eſſet progreſſus. Immobilis eſt; nam aliter non eſſet incommutabilis. Infinitus denique eſt; nam aliter non eſſet Deus, neque ſine defatigatione & laſſitudine regeret & moveret omnia. Hic (inquit) motor maximus eſt non magnitudine quantitatis ſed infinitate virtutis, non ſucceſſione temporis ſed æternitate, non ratione multitudinis ſed divinæ vnitatis vt omnia totius vniverſi in eo dicantur vnum. Nam vt omnes lineæ circuli in vno centro: ita omnes omnium rerum eſſentiæ in vno Deo copulantur. Huius motoris locus vt (ita loquar) vbiquitas eſt; in loco enim non eſt circumſcriptè, quia non eſt corpus; non eſt definitè in loco quia non eſt ſpiritus finitus; non eſt in loco comparatè quia in illum non cadit affectus: ſed eſt in loco completè

Locus primi motoris eſt vbiquitas.

quia

quia illius maiestate totus impletur mundus. Nullus enim locus vacat illius potentiâ, virtute, providentiâ, & hæc tria non sunt accidentia in Deo sed vna, simplex & indivisibilis essentia, nullus ergo locus vacat illius essentiâ, id est nullus locus vacat Deo, neque hoc mirum tibi videatur, quòd sic disputet Philosophus de Deo. Nam vt in metaphysicis sapientissimè demonstrat nullum accidens in Deum posse cadere, vnde concludi potest esse vbique & esse essentialiter totum: ita vt hoc conspicuum & manifestum fiat in libris de anima, animam totam in toto & totam in qualibet parte inesse, idque non virtute & potentiâ solùm sed actu & essentiâ rectè defendit.

Lib. 2. cap. 2.

Deus est vbique in Mũdo, vt anima vbique in corpore.

Quid? est ne animula vnius Socratis tota in toto & tota in qualibet parte corporis? an simplex & libera? an nullis locorum aut temporum septis circumscripta? & adhuc miraris quomodo anima mũdi divina & infinita essentia sit tota in toto, & tota in qualibet parte mundi? vnitas illius essentiæ divisionem non patitur, vbi ergo est totus est: infinitas illius essentiæ non admittit angustias, totus ergo est vbique; vbiquitas illius præsentiæ arguit Deum esse, cur ergo vbiq; non colitur? Cur ab omnibus non timetur? Oculatior Argo est, videt omnia; velocior cœlo est, mouet omnia; naturâ melior est, conservat omnia. Monstra ergo ingrata sumus, si bona Deo non tribuamus omnia, hoc est amorem, timorem, honorem, omnia.

Hominum exagitat ingratitudinem.

Obiectio.

Sed dices me longiùs discedere ab Aristotele; certè non discedo: nam hæc omnia passim concedit ille. Imò non concedit (ais) nam hoc ipso in loco Deum in centro aut in circumferentia cœli locari sõniat, hęc enim sunt illius verba, *Necesse est autem aut in medio esse aut in circulo*. Attende, hoc non dicit Philosophus ac si existimaret Deum cœlo aut centro, tanquam in loco circumscripto comprehendi, sed potiùs vt illius vbiquitatem demonstret, quia simul in cœlo & in centro totus subsistit, quasi diceret nullus locus maximus aut minimus illius præsentiâ caret.

Solutio.

Obiectio.

At dices, quomodo immensa & infinita maiestas Dei in indivisibili puncto & centro mundi tota comprehenditur? Respondebis tibimetipsi si contempleris cœlum, oculoque clauso receptam ideam tantæ magnitudinis tecum consideres. Nam vt idea totius cœli pupillã oculi intrat & in indivisibili mentis recessu integra: ita Deus in minimâ parte mundi, in musca, in centro, in puncto totus inesse dicitur, quia est indivisibilis essentia, licet vniversitas rerum non sit capax sui quia infinitus est Deus quẽ mũdus finitus capere nõ potest.

Solutio

Simile ab idea in oculum recepta.

Quòd

Quod istis locis nullâ necessitate alligari putârit Arist. liquidò hinc constat, quoniam apertè in Metaphysicis vbique esse concludit, & in hisce libris Physicorum actum infinitum esse demonstrat; verùm hîc cœlum illius quasi solium esse definit, quoniam sursum est, & corpus planè divinum, & in hoc secũ cõcordat. Nã in primo de cœlo ait Barbaros & Græcos omnes cœlum Deo locum consecrare, quia immortale, divinum est, & sursum. Verumenimverò quòd non cõsuerit cœlo vllâ necessitate astringi, in eodem libro apertissimè liquet, vbi ait nihil esse extra cœlum nisi ea quæ æternam & beatissimam vitam agunt. Procul dubiò illîc Deum & beatos spiritus intelligit, quos nullius locus, motus, aut tempus conseneſcere faciunt. Locus dignissimus est repetitione, sic ergo se habet. *Demonstratum* (inquit) *est, extra cœlum nec esse corpus, nec etiam esse posse: patet ergo neque locum esse extra cœlum, neq; vacuum, neque tempus. Quo circa neque apta sũt ea quæ illic sũt esse in loco, neque tẽpus seneſcere ipsa facit, neque vllus eorum est vlla mutatio, quæ super extimâ posita sunt latione, sed nullis alterationibus, nullis passionibus prorsus subiecta, optimam in vniversa sempiternitate vitã & sufficientissimã habent.*

Cœlum locus Dei & angelorum.

Lib. 1. t. 22. & l. 2. t. 2 l. de Mũdo cap. 2.

De Cœl 1. t. 100. & l. 2. t. 7.

Hactenus Arist. ex quo præclaro loco vel potiùs oraculo duo potissimùm observo, primum Deum nulli loco secundùm Arist. alligari, alterum esse secundùm Peripateticam doctrinam dæmones seu spiritus quos ex Aristotele non posse probari aliqui non parvi nominis pertinaciter defendunt. Non est (inquit) illîc corpus, non est vacuum, non est tempus, sunt tamen aliqua quæ nullis alterationibus subiecta beatissimam vitam in sempiternum agunt. Neque opponitur huic loco illc 12. Metaph. cap. 8 vbi Arist. alias non agnoscit intelligentias præter illas quæ cœlestibus sphæris circumvoluendis assident. Nã illic agit solùm de ordine & virtute moventium, vt ad certa corpora & officia destinantur; hic verò de vita beata & libertate, & tamen istorum pace hoc etiam ex isto loco animadverto & concludo, secundùm Aristotelẽ spiritus dæmonesq; esse. Sed mirum est viros doctos & sapientes in hâc luce meridianâ cæcutire; nam si secundùm Arist. non essent spiritus, quorsum substantiam in corpoream subtilã tiam & incorpoream dividit? quorsum animam humanam immortalem, simplicem & separabilem esse docuit? quorsum virtutes mentis æternas esse voluit? quorsum intelligentias nominat? & quorsum hoc loco extra coelum beatissimos spiritus habitare non obscurè insinuat?

Ex priori Aristotelis loco duo sũt maximè observãda, id est Deũ ex sẽtẽtia Philosophi loco non alligari 2. spiritus & dæmones Aristotelẽ asseruisse.

Brevitati studeo, multa aliter hîc de penatibus, multa de incubis & succubis, multa de Dijs localibus, id est de Intelligentijs, quas vi-

bibus, regnis & imperijs præsidere voluit, ex ipso hæc potuissem adducere, omnia hæc mea non sunt. Clementem lege, qui in Stromatibus ait Aristotelem mentionem fecisse de Dijs localibus, qui vrbibus & regnis præsiderẽt. Non est vt otiosè hinc concludas Aristotelẽ plures Deos intulisse; nam contrarium huic satis iam satis est demonstratum. Est (inquit) vnus Deus, est vna prima causa, est vnus primus motor, est ens vnum indivisibile primum: vult ergo per Deos spiritus finitos intelligi, qui (vt ait in Metaphysicis) intuentes maiestatem primi motoris officia sua præstant sine omni tædio & defatigatione.

Per Deos quid velit Philosophus.

Deus extra locum omnem.

Sed redeo ad institutum meũ. Hic primus motor Deus est incircũferẽtia cœli & nõ est, est in centro mũdi & non est. Est in circũferentia cœli, quia si vllus locus sit illius capax, est ille omnium capacissimus. Est in centro mundi, quia vniversali quasi oculo omnia conspicit & intuetur simul; est enim à centro simul in omnia aspectus vnus, Vel (si placet) per *esse in circumferentia* illius immensitatem, quæ principio, medio, & fine caret: per *esse in centro* illius providentiam de rebus singulis particularem intelligas. Nequicquam verò hîc vel imagineris raptum esse circumferentiâ cœli, aut fixũ necessariò centro mundi, sed sic esse in vtroque vt olim Trismegistus docuit, cùm dixit Deum esse intelligibilem sphæram, cuius centrum est vbiq; & circumferentia nusquam. Cave quid hîc per *sphæram* intelligas; nam vir ille divinus per sphæram non corporis figuram, sed summam divinæ essentiæ perfectionem insinuat. Huic sententię de amplitudine & ambitu divini loci versus illi optimè conveniunt.

Deus centrũ & circũferentia quomodo.

Trismegisti verba de Deo exposita.

Vt tota per artus.

Corporeos mens vna subit: sic vnus in vnâ
Mundi mole Deus, mundo tamen amplior ipso
Tendit in immensum, nullo q; includitur arcu,
Sphæra Deus vivens, centri tumor occupat omnem,
Curvatura locum nescit.

Si hæc argumentis probare desideres, ad vberiorem explicationem quæstionis quæ sequantur accipe. Deus actu infinitus est: ergo ambitu mundi contineri non potest; præterea non aliter se habet immẽsitas Dei ad loca, quàm æternitas ad tempora; sed æternitas excedit tempus: ergo immensitas excedit locũ. Insuper Deus est (teste Philosopho) quo nihil maius concipi aut cogitari potest; at si finito amplexu & vlnis mundi contineatur eo maius concipi posset: ergo finito amplexu mundi non continetur, & proinde extra mundi limites esse & subsistere verissimè dicatur. Porrò, infinitè perfectus est Deus

in-

infinitã ergo ſedem poſtulat; at cœlum & mundus finita ſunt: eorum ergo ſpacijs non comprehenditur. Deinceps authoritate tum humanâ tum divinâ conſtat. Ab humanâ, quoniam Triſmegiſtus in Aſclepio affirmat Deum ſuper verticem cœli conſiſtere, & tamen vbique eſſe, omniaque ſimul circumſpicere. Triſmegiſtus. Socrates. Plato. Ariſtoteles.

Quid hic ſolũ Triſmegiſtum nomino? Socrates, Plato, Ariſtoteles, omneſque ſapientes philoſophi, tum Ethnici tum Chriſtiani agnoſcunt æternitatem & vbiquitatem Dei. Indignum philoſopho eſt (vt ait beatus Auguſtinus) negare Deum eſſe extra mundum; Deus enim eſt tanquam mare immenſum, mundus verò minimam repreſentat ſpongiam. Spongia ſum minor minimâ, fac tamen (O Deus) vt te fontẽ vitæ ad ſalutem animæ abſorbeam! Lib 11. de Civit cap 5. Lib. 1. Confeſſ. cap. 3.

Pergo, teſtimonia ſacra locupletiora ſunt in hac veritate; ſed vnum inſtar omnium ſufficiet. Si (inquit ſapiens) cœlum & cœli cœlorum capere non poſſint, quãtò magis domus hæc quam ædificavi? Si cœli cœlorum capere non poſſunt, vbi eſt? certe extra locum eſt, vbique eſt, in ſeipſo eſt. Quid enim capere poteſt Deum niſi Deus? Sed quid hoc eſt, Deum in ſeipſo eſſe? eſt ſemper, ſimpliciter, & ineffabiliter beatum eſſe, reque nulla mortali ad beatiſſimam vitam indigere. O motor cœli quem cœlum non capit, animula te capiat mea. Lib. 3. Regũ. cap. 8. Nihil Deum capit præter Deum.

Feſtino. Pugant hìc quidẽ contra Ariſtotelẽ, & vrgent hoc ſpaciũ extra cœlum, imaginarium eſſe, non ens eſſe, nihil eſſe; & proinde Deum ens rei in eo collocari non debere. Parùm attendunt iſti quid in præclaro illo & ſapiente capite nono primi libri de Cœlo dixerit Ariſtoteles. Locus (inquit) extra cœlum non eſt, nec vacuum, nec tempus: ſunt illic tamẽ ea quæ per ſæcula beatiſſimam vitam agunt. Imaginarium non eſt illud ſpacium, ſed ſolium Dei, cuius imaginem & ideam vix concipit intellectus humanus. Verùm etſi non concipat non idcirco imaginarium, non ens, aut nihil eſſe definiendum eſt; nã ſic facilè concludas Deum ipſum nihil eſſe, quia mens tua Deum non capit. Orandum potiùs eſt vt capiat te ne non capiendo pereas. Obiectio. De cœlo lib. 1. tex. 100.

Concludã; conſtat (ſtudioſe lector) ex hoc divino libro alijſque operibus Ariſtotelis, Deum eſſe: eundem eſſentialem, vnum, infinitũ, æternum, immenſum, ſummumque bonum; conſtat etiam illum vocari primam cauſam, ideam primam, ens primum, primum motorem, mundi animam, principium & finem omnium; conſtat denique eũ eſſe in cœlo, quia cœlum movet, eſſe extra cœlum quia cœlo non capitur, eſſe in mundo quia mundum regit, eſſe centrũ mundi quia totus in toto & totus in qualibet parte ſuorum operum continetur, eſſe in ſeipſo, in ſeipſo (inquam) quia ſi mundus non eſſet ſibi ſufficit, quia Concluſio, multa Dei attributa continens.

in

in seipso beatissimus est. Beatissimus dixi? Imò ipsa beatitudo, cui nihil deficit; quia Deus est in quem omnia bona interna tendunt.

Distinctio capitis decimi.

Cùm manifestè constet apud Philosophum Deum esse eundémque vnum, simplicem, æternũ, infinitum, medijs non alligatum; aliæ hîc de eo moventur quæstiones

Prima est, An apertè constet Deum vbiq; esse secũdùm Arist? & probatur esse

1 Ab essentiâ Dei, quam Trismegistus pulchrè descripsit esse intelligibilem sphæram, cuius centrum vbique est, & circumferentia nusquam.

2 Ab infinitate essentiæ, vnde sic rectè arguitur; est Deus actu infinitus: ergo mundi ambitu non continetur, & ex consequenti est vbique.

3 A comparatione immensitatis & æternitatis ad locum & tempus, vnde tale formatur argumentum, Æternitas Dei nullo tempore claudetur: ergo immensitas illius nullo loco continetur, & proinde vbiq; dicitur.

4 A potentia animi Deum concipientis, vnde sic disputatur. Deus est (teste Philosopho) quo nihil maius ab animo concipi & cogitari potest; sed si finitis limitibus mundi contineatur aliquid maius Deo concipi & cogitari potest: ergo Deus limitibus mundi non continetur, & proinde vbique existit.

5 A providentia Dei quæ vniversalis esse non potest, si non sit vbique. Nam providentia in Deo non est accidens secundùm Aristotelem, vbi ergo est illius providentia ibi est ipse Deus: sed vbique est illius providentia, quæ (teste Philosopho) conservat omnia: ergo vbique est Deus.

6 A comparatione aliorum spirituum quos Arist. Intelligentias vocat. Si (inquit Philosophus) sint definitè in loco, ergo Deus est vbique; nam aliter causa infinita à finito effectu non differret.

7 A conditione loci, quæ est vt sit æqualis locato, solùmq; corpus finitum ambiat, sed cùm nihil æquale Deo esse possit, cùmq; Deus sit infinitâ virtute spiritus, necessariò vbique est.

8 Ab ordine & statu mundi, qui nec esse nec benè esse potest si Deus vbique non sit, à quo omne esse & bene esse pendet.

9 Ab authoritate humana & divina, ab authoritate humana, quia omnes viri sapientes (vt Socrates, Plato, aliique) hoc ipsum affirmârunt. Ab authoritate divina, quia à propheta Baruch ca. 3. dicitur. *O Israel quàm magna est domus Dei, & in ge-*

gens locus poſſeſſionis eius? magnus eſt & non habet finem, excelſus & immenſus. Vnde colligo finitum non habere locum.

Secunda, *An circumferentia cœli rectè ab Ariſtotele primus vocetur locus Dei?* In hac quæſtione cõſideraripoteſt Deus duobus modis, vel in

1 Infinita & ſimplici eſſentia ſua, & ſic vbiq; eſſe dicitur; imò ſecundũ Ariſt. non in circumferentia cœli ſolùm, ſed in ſpacio extra cœlum, & in centro mundi eſſe dicitur, vt in nono capite primi libri de Cœlo cõſtat, quem locum diſcupio vt omnes Ariſtoteliçę ſapientiæ ſtudioſi legerent.

2 Speciali providentia & comparatione ad motũ cœli, & ſic hoc loco circumferẽtia cœli illius primus & præcipuus locus aptè nominatur. Rationes ſunt, quia cœlum motu, duratione, magnitudine loci, ornatu, aliiſque divinis qualitatibus omnia corpora in mundo ſuperat, & excellit, & quia omnes tũ Græci tũ Barbari cũ numẽ invocant manus & oculos ad cœlũ attollunt: ſi ergo vllus locus ſit capax Dei, cœlum rectè illius ſpeculum & habitatio dicitur.

Tertia eſt, *An ſpacium extra coelum ſit imaginariũ? & An in eo ſint Deus beatiq; ſpiritus ſecundùm Ariſtotelem?* in hac quæſtione duo conſideranda ſunt,

Natura ſpacii; & hîc notandum eſt quòd hoc ſpaciũ non ſit

1 Ens rei, aut corpus aliquod cõtinẽs actu quantitates rerum.

2 Ens rationis, quia in eo ſecundũ Ariſtotelẽ primo de Cœlo ſpiritus (qui ſunt entia realia) inſunt: eſt ergo intellectuale ſolium Dei, ſoli menti divinæ notum, vacuum corporis, capax maieſtatis.

Modus exiſtendi in eo, ſed hîc conſiderare oportet quòd Deus ſit aliter in

In mundo; Nam in eo eiuſq; cunctis partibus eſt per

1 Eſſentiam vt ſint.

2 Præſentiam, providentiam vt bene ſint, & ferãtur ad finem.

Spacio extra mundum, quod ponere neceſſe eſt; quia finita mundi vniverſitas illum capere nõ poteſt: eſt ergo in Deo nõ ſecundùm coexiſtentiam cum aliis, ſed ſecundùm realem & infinitã exiſtentiam ſui.

Seipſo, quia hoc modo nullius rei aut loci eget adminiculo; eſt enim eſſentialiter & infinitè perfectum bonum.

Contra primam quæſtionem.

Opp. *Locum & vbi agnovit Phũs; ſed infinitũ locũ & vbiquitatẽ nõ agnovit: ergo Deus non eſt vbiq; ſecundũ Ariſt. Antecedens patet, quia locũ & vbi in prædicamentis tractat, vbiquitatis verò nuſquam mentionem facit.*

Resp. *Vix dignor respondere frivolo huic argumento, sed ne verbis victoriam reportâsse videaris, Dico sexcenties demonstrâsse Arist. Deum esse ens actu infinitum. Quid? an voluit infinitum finito in loco contineri? Cæcus est qui in hoc ipso capite non videat Philosophum esse eo animo ut existimet virtutem actu infinitam non existere in definita magnitudine; & quorsum quæso id docet, nisi ut inferat Deum in loco finito non comprehendi? Verum enimverò si Deus in finito spacio non contineatur (quamvis hoc verbo vbiquitatis non utatur) rem tamen agnoscit & fatetur.*

Deus infinitus non est in finita magnitudine.

Opp. *Videris nimium extollere Arist. loquentem de Deo, & planè loca huius capitis extra omnem concentum & harmoniam veritatis torques. Nam is disertis verbis hic Deum in circumferentia cœli collocat, quæ circumferentia cœli non est vbiq;, vt tu ipse interpretaris.*

Resp. *Vides apertis oculis, & tamen vis in luce solis cæcutire; docet hic quidem Aristoteles Deum esse in circumferentia cœli secundùm quandam relationem ad motum cœli, esse verò in spacio extra cœlum et etiam in centro simul, hoc est vbiq; esse affirmat, si absolutam essentiam in eo spectes. Extra cœlum (inquit) sunt qui beatissimam nec non sufficientissimam in se vitam in sempiternum agunt. Sæpius hunc locum insignem vrgeo, vt Deum vbiq; esse secundùm Aristotelem manifestè intelligas.*

Opp. *Loca plura infesta huic opinioni tuæ ex Aristotele annumerabo; in hoc capite inquit duæ sunt præcipuæ partes mundi in quibus Deus videtur esse, nempe centrum et cœlum. At in cœlo illum collocat, quia rapidâ vertigine circumvehitur. Huic positioni consentit ille locus primo de cœlo ca. 3. Vbi approbat consensum mortalium, cœlum tanquam domicilium Deo attribuentium. Non est difficilis ille locus lib. 2. cap. 10. de ortu & interitu corpora longiùs à Deo seiuncta & separata turbulento motu concussa in perniciem ruere. Postremò in libro de mundo ad Alexandrum, statuit haud consentaneum esse divinitati vt inferioris mundi rebus intersit, quod exemplo regis in administratione imperij declarat, si vim argumentis velis addere. Addo Iustinum Philosophum in oratione parænetica ad gentes sic de Aristotele sensisse.*

Aliquot Arist. loca, quæ probant Deum non esse vbiq;

Iustinus Philosophus.

Resp. *Superiùs his locis adductis satisfeci, si Deum vt motorem comparatè ad cœlũ animo consideres. Nã sic quidẽ Aristotelis fuit opinio, Deum scilicet immediatè movere primum mobile; non tamen sic immediate vtpotè movere dixerit vt eidẽ soli affixũ aut alligatũ putârit: sed ideò in cœlo collocat, quia ex omnibus locis sintis hic augustissimus, altissimus proximusq; spacio illi existit in quo Deum revera posuit. Approbat quidẽ consensum mortalium quærentium Deum sursum, nõ quòd limitibus cœli contineatur, sed quòd cœlum ornatissimum tectum mundi sit in quo lucentes Dei literas et imagines vbiq; cernimus. Per corpora quæ longiùs absunt à Deo, Arist. non distantiam loci sed modum compositionis & existentiæ intelligit, quasi diceret omnia sublunaria*

Superiorum locorũ recõciliatio.

Cur Dei sedes cœlum dicatur.

Cœlum ornatissimũ Mundi tectum.

corpora

corpora ſunt interitui magis obnoxia, quo magis à Deo ſint ſeparata, non loco ſed modo conſtitutionis & formæ, id eſt quia naturam fragilem à ſpirituali et divina magis diſtantem induerunt. Hoc dicit, non quòd Deus non ſit præſens vbiq;, ſed quia omnibus non præſit eodem modo. Similiter reſpondeo loco illi quem ex lib. de mundo huc adfers, nempe non eſſe conſentaneum vt Deus eodem modo omnes mundi partes adminiſtret. Summa omniũ quæ dico hæc eſt, quã ex Beato Thoma colligo, nimirum Ariſtotelem non conſtituere Deum in ſupremo globo cœli quaſi illum loco circumſcriberet aut definiret: ſed quòd ibi vberior & illuſtrior ſit eius operatio, ampliorq; illius operationis ſignificatio ob incitatiſſimum illius ſphæræ motum. In libro de Ortu & interitu, diſtantiam accipit nõ pro intercapedine ſpacij, ſed pro diſſimilitudine naturæ; ita vt illa dicantur à Deo longiùs diſtare quæ perfectionis gradu ad eum minùs accedant. Poſtremò in lib. de mundo, non ſimpliciter divinam providentiam rebus ſingulis negat Philoſophus, ſed eodẽ ſemper modo nõ adeſſe omnibus affirmat; eodem tamen modo omnibus adeſt, ſi eſſentiam Dei, non eodem modo ſi exiſtẽtiam rei ſpectes.

Aliquid magis ininuſq; diſtat à Deo quia non eodẽ modo præeſt omnibus.

Vel ſpacio, vel naturę diſſimilitudine alia omnia à Deo diſtant.

Contra ſecundam partem primæ quæſtionis, An Deus ſecundùm Ariſtotelem ſit infinitâ virtute?

Opp. *Neſcio equidẽ quid per virtutẽ infinitã in Deo intelligat, An illã pro eſſentia aut pro accidẽte ſumas. Et iterũ, an virtutẽ infinitã durationẽ ſolum, an virtutẽ perfectione & intẽſione intelligendã velis. Seà vtcunq; accipias ſic arguo. Nulla virtus infinita in magnitudine finitâ dari poteſt; ſed ſi Dei virtus ſit infinita, ſequetur infinitã virtutem eſſe in finita magnitudine, nempe in cœlo quod infinita virtute movet: ergo Dei virtus ſecundùm Ariſtotelẽ nõ eſt infinita. Maior eſt in textu, minor quoq; Ariſt. qui virtutẽ infinitã Deo attribuit, quam tamen cõtradictione ſui, tacitus omnino tollere videtur. Præterea, apertè in lib. 1. de cœlo cap. 8. negat hanc infinitam virtutem Deo; quippe (vt ait) non poteſt Deus plures mundos conſtituere; idemq; in 2 lib. cap. 6. inſinuat cùm docet motum cœleſtẽ proportionẽ habere cũ virtute primi motoris; ſed motus cœli eſt finitus; ergo finita eſt ſecundũ Ariſt. virtus movẽtis. Poſtremò Ariſt. hic ſolã mentionẽ facit virtutis infinitæ in Deo, durationẽ, non habitu et perfectione quæ magis Deo convenit; illius ratio in textu eſt ideo eſſe infinitã virtutem Dei, quia tempore infinito cœlum movet; quaſi diceret illius virtus eſt ſolùm durationẽ infinita.*

Reſp. *Certiſſimũ eſt Ariſt. virtutẽ non ſolũ durationẽ ſed habitu & perfectione infinitam in Deo agnoviſſe, cùm illius potentiam, eſſentiam & providentiam vbique eſſe & in omnibus lucere agnoſcat. Dignus eſt lectione ille locus 1. de partibus animantium, capite quinto, vbi approbat Ariſt. Heraclitum, qui interrogantibus quibuſdam an non puderet illum in vili & furnaria caſa ſedere, reſpondit, intrate; nam Deus quoque hic eſt.*

Dei vbiquitas providentia.

Attende quòd in hac approbatione Arist. fateatur duo, vbiquitatẽ (vt ita loquar) & in rebus sublunaribus providentiam. Si non studerem brevitati, legerem vnam sententiunculam ex OEconomicis Arist. quã in commentariolis meis observaui, in qua Arist. expressè dicit divinam providentiam præesse nuptijs. Omitto testimonia fere infinita, quibus probare licet esse vanitatis accusandos illos qui somniant Aristotelem existimásse Deum esse quasi patremfamilias cœlestis solùm hierarchiæ. Ad argumenta nunc solvenda venio, & imprimis dico secũdũ Arist. per infinitã virtutẽ nõ solũ infinitã durationẽ, sed etiam infinitam perfectionem intelligi; quia (vt ex eodem probatur) Deus est summum & perfectissimum bonum. Ad obiectionem quamá proportione inter virtutem & magnitudinem ducis respondeo, infinitam virtutem non esse finitæ magnitudinis propriam & internam; esse tamen posse communem & externã qualis est hæc in Deo, quæ non inhæret finitæ magnitudini cœli, sed illam liberè pro imperio & arbitrio movet. Ad locum ex primo de Cœlo aio, Aristotelem non expressis verbis docere Deum non posse constituere plures mundos, sed hoc dicit, plures mundos esse non posse; quod probat ex parte rei, quia implicaret contradictionem naturæ, plures scilicet esse simul. Vel dicẽdum est negare Aristotelem posse plures mundos esse, non ob defectum aut imbecillitatem divinæ potentiæ quam actu infinitam esse credebat: sed ob determinationem voluntatis suæ, quâ se rebus faciendis & movendis applicat; idq; non pro infinitate virtutis suæ, sed pro ratione & natura rerum quæ actum illius infinitæ virtutis effusum facilè non ferunt. Alij respondent posse Deum plures mundos facere ex opinione Aristotelis, si ipse secundùm infinitam potentiam & virtutem nullis mediis astrictam consideretur. Eam metaphysicã & extraordinariam (vt ita loquar) virtutem Deo non negat: sed si consideretur secundùm potentiam comparatam & ordinariam (vt vocant) quâ se secundis causis & effectis (vt sunt & esse possunt) accommodat, non potest; Ratio est, non quòd Deus non possit, si absolutam & infinitam virtutem effunderet: sed quòd physicæ & finitæ res ordine naturæ constitutæ eam contradictionem non sustinerent. Pari ratione respondeo ad alterum locum ex eodem libro allatum, nempe motionem cœli referri ad potentiam motricem Dei: verũ quòd hic inferre quæras potentiam & virtutem Dei esse finitam, quia cœli motus finitus existit, argumentum nego: nam refertur ad potentiam Dei prout Deus se applicat rebus conservandis. Vt enim Nilus si se suasq; omnes vires vltra alitora vniversim effunderet, facilè totam Ægyptum immergeret: ita si Deus infinitam exerceret virtutẽ in movendo cœlo, in momẽto cœli natura concussa rueret. Verùm vt Nilus, superfluendo stata tempora & certa stadia observans terram fertiliorem reddit: ita virtus infinita Dei se velut cõtrahens sic cœlũ omniaq; in hoc vniverso movet, vt eorũ inde naturæ meliores & firmiores fiant. Ad vltimum argumentum dico, Aristotelem men-

tionem

Lib. 2. cap. 1. 2.

Virtus Dei infinita nõ solũ duratione sed etiam perfectione.

Sũma octava per totam.

An plures esse possint mũdi ex Aristotelis opinione.

Deus virtute ordinaria nõ potest, extraordinaria potest mundum alium condere.

Infinitam suam potentiã Deus contrahit pro cuiusque rei angustiis.

Plini hist. nat. l. 18. c. 18. & l. 19 c. 58. & Iul. Scali. exer. 47. Iuli Solc. 35. Hero l. 2. à principio.

tionem facere quidem hoc loco solùs virtutis infinitæ duratione, sed hoc non probat (vt abunde demonstratum iam est) illum negásse virtutem infinitam perfectione in Deo præluere. Quod etiam in hoc ipso insinuat Phūs, cũ demõstret Deum virtute infinitâ movere tam immensam magnitudinem & molem sine vlteriore loco quo cœlum contineatur. Imò secundùm D. Thomam existimo non ideo dici virtutem Dei infinitã esse in movendo cœlo, quia ab aterno idipsum movebat: sed ideò infinitam posuisse Aristotelem, quia ita movet vt à nullo motricem vim & virtutem hauriat. Quæ sanè movendi ratio infinitam arguit virtutem, non duratione tantùm sed & perfectione; ab eodem enim fonte & movendi & essendi ratio fluit; ised Deus esse à seipso habet: ergo virtutem movendi à seipso, & proinde est infinitâ perfectione & infinitate perfectâ.

Dei virtus infinita.

Argumenta contra quæstionem An circumferentia cœli primus vocetur locus, domicilium, aut templum Dei?

Opp. *Seriò disputatum est de vbiquitate & infinita virtute Dei: ludam ergo in hac quæstione quia obiter in prima satis discussa est; sic igitur disputo. Est Deus secundùm Aristotelem vbiq; ergo circumferentia cœli nõ rectè primus locus vocetur. Præterea, cũ in spacio extra cœlũ ab Aristotele ponatur Deus, magis propriè diceretur illud spacium esse domicilium & templum Dei. Insuper, cum Deus sit indivisibilis, ille locus eiusdem aptissimè primus nominatur qui est indivisibilis; sed centrum mundi est indivisibile: ergo centrũ mũdi potiùs ipsius locus quàm coelum diceretur. Postremò, si in vertice cœli cõtineretur Deus, infinitum in finito haberetur, quod est contra fidem philosophorũ qui proportionem inter loca & locata esse volunt; at quæ proportio inter Deum & circumferentiam cœli esse potest? Certè nulla: Deus ergo in circumferentiâ cœli non collocatur.*

Resp. *Deus est vbiq; ergo (inquis) non est in circumferentia cœli, contrarium potiùs intulisses; est vbiq; ergo est in circumferentia cœli. Vbiq; est Deus & tamen cœlum illius templum & tectum præcipuum & primum dicitur, quoniam est altissimum maximeq; rãdis & gemmis nãturæ politum; at magis propriè spacium extra cœlum locus Dei dicitur quia, est locus intelligibilis qui primo intellectus & animæ mundi convenit. Esto, si velis, magis per se non magis quoad nos dicatur, quia nos solùm gloriam cœli stellati cernimus. Vltra hoc, centrum tanquam aptiorem locum Deo continendo obijcis, quia est vt Deus ipse indivisibilis. Respondeo esse in centro, sed magis immensitas quàm indivisibilitas in Deo à nobis spectatur, & magis in cœlo quàm in terra colitur. Postremò infinitum (inquis) finito contineri non potest: ergo Deus non continetur in circumferentia cœli. Satisfactum est huic argumento antea, cũ demonstratum fuit Deum virtutem suam infinitam veluti contrahere, & eandem contractam rebus sic applicare, vt earum naturæ ferant, et hoc mo-*

Arist. de Mũdo, c. 2 de Cœl l. 2. t. 22. & lib. 2 t. 2.

Deus in Cœlo magis quàm in terra habitat, quia gloriã Dei in Cœlo maiorem videmus.

do in cœlo est, idemq; pro arbitrio & imperio movet, regit & conservat.

Argumenta contra vltimam quæstionem; Vtrum spacium extra cœlum sit imaginarium, & an in eo sit Deus beatique spiritus?

Opp. *Novum & inauditum nunc infers locum Deo phantasticum, imaginarium, nullum: vltra cœli complexum nihil est revera positum, nihil reale in quo rerum principium primum resideret. Sic ergo à spatio; extra cœlum nihil est (teste philosopho) sed Deus non potest esse in nihilo: ergo Deus non est extra cœlum. Præterea, cũ spacium cœli sit privatio entis realis & intentionalis (vt aiunt) absurdissimum est Deum ens primum & maximum in eo collocare. Nam cur Aristoteles materiam primam ens minimum & ferè nihil definivit esse, nisi quoniam à Deo primo actu sit remotissima? at magis remota est hec entis privatio & imaginatio loci à Deo quam materia quæ aliquid entatis (vt ita loquar) habet. Porro si ponas Deum in hoc privativo spacio, cur negas Deum esse in cæcitate, surditate, morte, alijsq; privationibus quas omnes philosophi à Deo alienas rectè & sapienter indicant? Hinc mali à Deo fugere dicuntur quia malum privatio est boni; & qui committunt scelera Deo se privant, mortemq; incurrunt quæ est privatio, si Deo (qui est summum bonum) non reconcilientur. Deinceps, vt solà nostra imaginatione concipimus esse tale extra cœlum spacium: ita consequens erit; vt Deum inibi sola nostrà imaginatione non revera inesse dicamus; quod est absurdum, quia Deus est realiter vbiq; iuxta illud prophetæ, cœlum & terram impleo: Deus ergo non est revera extra cœlum. Insuper, spiritus seu incorporea substantiæ non sunt in loco nisi per operationem; Deus autem extra mundum nihil operatur: ergo Deus non est extra cœlũ. Operatio Dei creationẽ arguit; sed antequã cœlis fecit nihil fecit, vt ait D. Augustinus lib. 11. Cõfess. ca. 12. Postremò, nihil est capax Dei nisi ipse Deus; sed spatium extra cœlum non est Deus: ergo tale non est in quo Deus extra cœlum in sempiternum vivat.*

De Cœlo. l. 1. t. 99. & l. 2. t. 27

Meta. lib 7 t. 8

Mali Deũ fugiunt qui malum est boni privatio.

Ier. c. 23. v. 24.

Resp. *Novum & inauditum non est hoc dogma Aristotelis de infinito spacio extra cœlum; sed multis argumentis (vt vides) multisq; testimonijs philosophorum, patrum & sacrarum literarum confirmatum. Nam cùm cœlis cœlorum non capiant Deum actu infinitum, immensum, immobilẽ, æternũ, necesse est ponere tale spaciũ, mente conceptum in quo existat. At (inquis) extra cœlum nihil est; sed Deus in nihilo nõ est: ergo non est in spacio extra cœlum. Respondeo, extra cœlum nihil esse reale præter Deum beatosq; spiritus, qui realem & divisibilem locum non requirunt; satis est si ille locus sit ens vt cunq; intellectualis. Hoc dico, non vt negem Deum essentialiter vbiq; esse in rebus; sed vt doceam esse infinitam illius essentiam, vt subsistit revera in omni loco, sit ille locus quantus vel non quantus; ens rei vel imaginarium vt aiunt; nã vt ea quæ non sunt non aliter quàm ac si essent apud Deum sunt: ita spacium hoc extra cœlum mente conceptum, licet ens rei nõ existat, est tamẽ lo-*

2 Reg. c. 8. ver 27. Chro. c. 6. ver. 18.

Nihil extra cœlum præter Deum & beatos spiritus.

cum

cius in quo Deus ineſſe poteſt. Cœlum eſt locus Dei, & hoc corporeum, materiale eſt; cor hominis (ſi pro mente ſumas) locus Dei eſt & hoc ſpirituale eſt: cogitatiũ cordis humani eſt locus Dei, & hoc intentionale eſt: ſpatium extra cœlum eſt locus Dei, & hoc intellectuale eſt: Deus tamen in hiſce omnibus & ſingulis ens verè ſubſiſtens & reale eſt: non eſt ergo hoc intellectuale & imaginarium ſpacium nihil, quamvis nec reale nec intentionale ſit. At (dicis) hoc ſpaciũ privatio eſt entis; ſed Deus non eſt in privatione: ergo Deus nõ eſt in hoc ſpacio. Nã ſi ſit, cur nõ in cæcitate, ſurditate, morte, peccato ineſt? in quibus Deum in eſſe omnes tã philoſophi quàm theologi negant, quia ſunt privationes. Reſpõdeo, nõ eſſe ſimilẽ rationẽ cæcitatis aliarũq; privationũ & negationũ ac ſpacij extra cœlũ, quia in privationibus no eſt aptitudo ad recipiendũ habitũ, at ſpacio extra cœlum convenit aptitudo ad recipienda corpora: competit ergo ei vt in eodem Deus eſſe dicatur. Hîc addis idcirco Deum in hoc ſpatio non eſſe revera, quia ſolâ imaginatione eum ineſſe in eodem concipimus. Reſpondeo, vos concipere Deum eſſe in eo ſpacio revera; non quòd ſpatium illud ſit reale & poſitivum, ſed quòd Deus ſit ens infinitum quod rerum limitibus & cancellis comprehendi nequeat. Vt ergo veriſſimè concipimus Deum eſſe in cogitatione hominis, licèt ſit illa quidem ens intentionale: ita revera concipimus Deum eſſe in hoc ſpatio licèt non ſit poſitivum (vt aiunt) & reale. Vrges vlteriùs, ſpiritus & incorporeas ſubſtantias eſſe ſolùm in loco per operationes; ſed Deus nihil operatur extra amplexum mundi: ergo Deus non eſt in ſpatio extra cœlũ. Reſpondeo, non dicere Ariſtotelem incorporeas ſubſtantias eſſe in loco per operationes, ſed definitè cognoſci in loco per operationes. Deus enim ante iacta mundi fundamenta in ſeipſo fuit, tum verò in loco cognitus, poſtquam cœlũ & terram, ſedẽ & ſcabellum ſuorum pedũ cõdidiſſet. At hîc adfers Beatũ Auguſtinũ qui in lib. 3. contra Maximum ait Deum antequam mundũ fabricarat, fuiſſe in ſeipſo; reſpondeo, hoc non probare hoc ſpatium extra cœlũ, quia aliter Deus eſt in ſeipſo, aliter in ſpacio, aliter in mundo, vt ſuperiùs diximus. Poſtremò, nihil eſt (inquis) capax Dei niſi Deus: non eſt ergo tale ſpaciũ extra cœlum quod comprehendit Deum. Rationem hanc tuam nego; nam etſi nihil ſit capax Dei, vt ens actu infinitum præter Deum: omnia tamen in rerum naturâ capacia Dei ſunt, quia Deus vnus, infinitus, ſimplex in omnibus & ſingulis naturæ effectis eſſentialiter & totus ineſſe dicitur. Huic Deo eſſentiâ vni, actu infinito, virtute maximo, qui in cœlo, in terra, & ſpatio ſuper cœlum cœlorum regnat, ſit laus & honor in ſempiterna ſæcula.

Locus Dei ſpiritualis, materialis, intentionalis, intellectualis.

1. Cor. 3. 16. & 6. 19 2. Cor. 6. 16.

Deus ſolus in iis eſt quæ apta ſunt ad ſe recipiẽdũ.

Deum concipimus eſſe extra cœlum nõ quod ſpacium illud ſit reale, ſed quia ſit Deus vbique & infinitus.

Eſa. 66. 1. Mat. 5. 34. 35 Act. 7. 49.

Deus aliter in ſeipſo, ſpatio, & mundo.

Deum omnia pro ſuo modulo capiunt.

FINIS.

Lectori benevolo.

ERat mihi in animo (docte & amice lector) ex maiore volumine (quod in vniverſam philoſophiã ſcripſi) breviora ſcholia in ſingulos libros Ariſtotelis colligere, vt nunc in his libris Phyſicorum diligenter perfeci; ſed aliter de me meoque conſilio Deus Opt. Max. nunc tandem diſpoſuit. Nam teſtam fragilem vitæ quam dedit (corpus intelligo) valdè infirmã morbo, ſtudio, ætate reddidit. Vt ergo languens & defeſſus viator poſt longum iter diverſorium petit quo ſe reficiat: ita equidem iam ſenex valetudinarius, virgâ & baculo à Deo monitus, aſylum non theatrum, Cœlum non prætum quæro. Quinquies in comœdia iſtius vitæ partem egi; ſi divinâ ope fretus bene quid egerim, epilogus hic eſt, applaude; ſin minùs rectè, humaniter interpretare, & amicè corrige, pluraque ne expecta: nam plura non poſſum; ſuperſunt qui plura & meliora poſſunt.

2. Cor. 4. 2.

Pſal. 23. 4.

Vale. prid. Cal. Novembr. Anno reparatæ Salutis ∞ 1ↃXC. IX.

Studioſiſſimus tui,

I. Caſus.

INDEX EORVM QVÆ IN HOC *volumine continentur.*

A

Abſtractio mathematica duplex, 207
Abſtrahentes non mentiuntur, 202
Abſolutum duplex, 533
Abſurditas quid, 70
Accidentia quomodo naturalia, 96. *quomodo non,* 113. *ſubiectum actu requirũt,* 107 *materiam habent in vqua,* 146. *ſunt in loco impropriè* 411 *non ſũt infinita.* 359
Accidentia exiſtentiam ſolum abſoluunt. 417. *non faciunt differre ſpecie,* 420. *à ſubiectis ſeparata concidunt,* 445. *intrinſecam vnitatem à ſubiecto non petunt,* 599
Accidentia multa realia in ſola ſuperficie inſunt, 629
Actus duplex, 129, 132
Actus quid, 158, 321
Actiuum non eſt proprium formæ per ſe, 189
Acquiſitio & acquiſitum nomine tantum cõiugata, 332
Actio & paſſio vnus motus, 334 *& quomodo ſint,* 335 337, 342 339
Actio duplex, 336. *immanens eſt in agente ib, tranſiens non item,* 340. *quid ſit vt prædicamentum,* 337
Actio & paſſio dupliciter ſumuntur 337
Actio non eſt ſine paſſione, 610
Adamas oleo illitus cur ferrum nõ attrahat 790.
Æterna duplicia, 245. *&* 363. *&* 515. *nihil fortuitum in ſe habens,* 258
Æternitas partes temporis non habet. 369
Æterna quæ, 531, 533, *poſſunt diuina virtute deficere,* 542
Æternum & perpetuũ differunt, 542, 336
Ægritudo quomodo quietẽ habeat, 620
Æternorum nulla ſucceſſio, 640
Æqualitas duplex, 453
Æuum quomodo à tempore differat, 560
Ætas conſiſtens, 674
Aeris alteratio eſt ſucceſſiua & aeria media regio an ſit proprius locꝰ meteororũ frigidorum. 414
Agentia tria, 63
Agendi propter finem triplex gradus, 293
Agon quid, 367
Alicubi eſſe & eſſe in loco propriè idem, per accidens non, 469
Alteratio duplex, 615
Amuleta quandoq; valent. 181
Animæ appetitus infinitus, 8. *facultates infinitę, ibid. duplex natura,* 52 *eius ſcientia phyſico ſimpliciter neceſſaria,* 24 *diuiniſſima* 26. *natura duplex,* 30, *notitia duplex,* 28 *immortalitas,* 26 *eſſentia duplex,* 703
Anima ad corpus vt aliæ formæ naturales nõ accedit, 25 *non finis ex potentia materiæ,* 130. *à Deo,* 20. 613. *qui naturalis aut metaphyſica,* 151, 386
Anima dupliciter ſumitur, 186, 258. 792. *eſt perfectio corporis,* 254. *quomodo cauſa efficiens,* 265. *non intelligis Deum vt infinitum,* 376. *eius potentia finita ib. non moueretur vt nauta in naui,* 794
Anima duplex, 557. *eſt numerus numerans,* 509. *qui moueatur.* 671
Anima & angelus quomodo à loco capiantur definite, 471
Angeli poſſunt virtute diuinâ vera corpora aſſumere, 471. *non poſſunt niſi virtute diuinâ in pluribus ſimul locis eſſe,* 471
Annus quid 546. *eius partes* *ib*
Annus Platonicus, 370
Animal quomodo ſeipſum mouere dicatur, 795. *duplex in eo motus,* *ibid*
Appetitus multiplex. 130
Appetitus & intellectus motus non eſt idem, 332.

INDEX.

Aquæ motus ſurſum quî naturalis, 180
Ariſtoteles in aliis refutandis ingenioſus, 57 347,378,*creationem agnovit,* 62 364,*ſenex ſibi inveni diſſimilis ibid.*
Ariſtoteles mundum æternum ſtatuens in multa abſurda incidit, 368
Ariſtotelis error de numero ſpherarum cæleſtium, 464
Artificialium & naturalium diſcrimen, 691
Ars naturæ æmula, 175,176, 182, *poteſt rẽ verè naturalem efficere* 175,179,191, *eſt cauſa externa* 176, *duplex* 197, *naturalis ſeu mixta,* 194
Artis opus concidit ſublatâ naturâ, 179
Ars & natura qui differant, 190
Artes quomodo diſtinguantur, 191, *mechanicæ earumq; differentiæ,* 200
Arithmetica, 203
Ars cur dicatur infinita, 402
Aſtra quî concurrant ad hominem fortunatũ efficiendum, 262
Athenienſium altare Ignoto Deo, 1
Aſtrologia, 203,210
Athei inſani, 16, *ſtulti,* 281
Atomi Democriti et Heraclitî, 684
Augmentatio propria, 709
Augmentatio paſſio eſt non ſpecies quantitatis 319, *quid ſit,* 452
Avicularum totâ hyeme dormientium ratio 790
Aurum purum multi fecerunt, 183
Aurum metallum nobiliſſimum, 197

B

Bona triplicia, 243
Bona fortunæ quæ, 253
Bos agnum peperit, 285
Bruta agunt propter finem, 279, *habent phãtaſiam,* 281
Bruta non habent ideas innatas, 295, *non habent rationem,* 280,296

C

Cauſa quid 37,93,217.218, *ignota ex ſe, nota ex effectu,* 213, *una ultima,* 215, *per ſe & per accidens* 216, *naturalis,* 219, *quî nobilior eſſe poſſit,* 277, *alia aliâ magis neceſſaria,* 301, *duplex,* 332
Cauſarum diviſio, 212, 218, 275, 276, *cognitio quatenus neceſſaria ad ſcientiam,* 213, *ordo* 214, *ſubordinatio,* 214:216 216
Cauſâ poſitâ ſequitur effectus, 217
Cauſa & effectus relata, 217
Cauſarum reſpectu duplex rerum conſideratio, 227
Cauſa & cauſalitas differunt, 230
Cauſarum ordinatio dupliciter ſumitur, 268
Cauſæ primæ imperium in ſecundas, 274, *in cauſis neceſſitatis ordo,* 303
Cauſarum & fati neceſſitatis diſcrimen 305 *connexio, ordo, & ſubordinatio nõ cognoſcuntur ſine motu,* 309
Cauſa prima duplex, 19, *quare ſola infinita habeatur,* 350
Cauſæ ſuſcipiendi magis et minùs, 575
Calor igneus & cæleſtis non differunt ſpecie, 197
Calfactio quomodo ſubjectivè in igne, 343
Caſus quid, 249,251,252, *quî forma rei naturalis,* 251, *unde dictus ibid. dupliciter ſumitur,* 264
Caſus & fortuna cauſæ indeterminatæ, 271
Caſus & natura quî conveniant aut differant, 272
Caſu non fiunt omnia, 278
Calor naturalis in infantia et iuventute duplex, 615
Caro minima quî, 652,633
Centrum quomodo recipiat lineas à circumferentia ductas, 366
Centrum locus dimenſionis non proportionis 469
Chymici an aurum efficiant, 181
Chymicæ artis diviſio, 195
Clepſydra, 473
Cognitio diſcuſſiva, 36
Cælum quomodo moveatur aut quieſcat, 8, & 185 *Deum eſſe confirmat* 5. *dupliciter conſideratur,* 95, *non habet contrarium ibid. eiuſdem materiæ cum inferioribus* 113.

113, cur non corrumpatur, ibid, & 144. qui animatum, 156, & 473, & 475, qui æternum 156, in effectibus producendis terræ coniunctum, 712
Cælum casui non subiicitur, 236, non repatitur, 277, eius forma non simpliciter æterna, 315
Cælum medium omnia conservandi, 315, eius forma cur non mutetur ibid. motus successivè æternus. 316. naturalis & violentus, 341
Coelum movetur ab alia activa potentia præter Deum 342. quomodo æternum, 362. quomodo infinitum 363, eius materia quomodo mutabilis, ibid. motus quî infinitus, 363
Coelum subiectum temporis, 373, physicè finitum, ibid. quomodo in loco 403, & 465, non in suis partibus localiter nisi analogicè, 436
Coelum supremum quomodo in loco, 467
Coelum empyreum quadratum, 477
Coelum indivisibile, 652, 634, infinitè moveri potest, 667, 669
Coeli velocitatis tres causæ, 636
Coelum & terra quomodo renovabitur, 764
Cognitio duplex, 128, 379
Commutationis genera, 563
Cognoscens successivè partim est in actu partim in potentia, 380
Coæva quæ dicantur, 531
Contactus physicus metaphoricus, 712
Contactu alterius extrinseci non claudituur omne quod terminatur, 398
Continens quomodo maius contento, 452
Continenter moveri quid. 586. 588
Continuitas non est de essentia motus, 310
Continuum quid sit, 310, & 312
Continuitas est passio motus necessaria, 311
Continui definitio per accidens cõvenit motui, 318
Continuum quomodo divisibile in infinitũ, 354 & 355, & 362
Continuo partes inesse propriè quando dicas ibid.
Continui partes duplices proportis & quantitatis, 355
Continuum quid sit? 586, & 629
Continuum & contiguum quomodo differãt, 586
Contiguorum non est idem motus, ibid.
Continuum non componitur ex indivisibilibus, 625
Contra contumaces non est omnino disputandum, 46
Contrarietas duplex, 91. quomodo triplex ib. Omnia fiunt à contrariis, 92, quid sit contrarium, 574
Contraria non cohabitant simul, 92
Nihil fieri nisi à contrario quid sit? 97, et 101
Contraria qui eadem definitione, 273
Contrarium an sit in coeli motu, 574
Contrarietas motuum unde, 608, & 609
Contrarietas in generatione & corruptione unde, 608, una nõ semper expellit aliã, 439
Contrarij actus in eodem instanti, 642, & 659
Contrariorum ratio qui diverse, qui non. 645
Contradicentia finitorum rationem aliquando habent, 563
Consideratio minimorum perducit ad scientiam maximorum, 664
Conversionis prima lex ut in recto fiat. 642
Cor velut horologium vitæ 85, excellentia, 704, motus circularis & continuus, ibid. de motu cordis variæ opiniones, 701.
Cor primum quod movetur non quod movet, 705, movetur ab anima sensitiva, ibid.
Corpus naturale quot partibus constet, 693
Corpus quomodo infinitum divisione, 353
Corpus nullum infinitum, 357, & 360
Corpus omne quomodo in loco. 403
Corporæ multa in uno proprio loco esse non possunt, 429
Corpus unum duobus locis competit divinæ virtute, 431
Corpora aggregata eundem habent locum, 436
Corpora duo naturæ viribus possunt esse in uno loco singulari secundùm Fernelium, 436
Corpus continens duplex, 441
Corporum coelestium ordo admirabilis, 443

INDEX.

Corpus vnum quod q. quomodo dicitur habere locum proprium & quomodo non, 445
Corpus nullum moueri sine loco verum est in sublunaribus, 451
Corpora se mutuò tangentia non sunt motu continua, 589, *mutant locum dupliciter,* 412
Corporis partes non à loco sed ab officio nominantur, 793
Corruptio sumitur dupliciter, 186
corruptum item sumitur dupliciter, 186
corruptio quomodo perfectio rei, 328
corruptibilia sola à loco vide locus.
Corruptionis causa duplex, 531, *naturalis,* 615
Corruptio inimica naturæ particulari non vniuersali, 622
Copulari quæ res possint, 594
Creatio duplex, 64, *actio Metaphysica,* 76, & 106
Creationis ordo, 222
Creatio nota etiam lumine naturæ, 778, *nota Aristoteli,* 779, *quid sit,* 779
Creatio profluxit ex mera voluntate Dei, 781
Crisis quid, 622, *quotuplex,* ibid.
critici dies, 623
Curiositas inimica veritati, 392

D

Deum omnes Philosophi agnoscunt, 1
Argumenta ad probandum esse Deum, 2, *adiuncta,* ib, & 754, *cur non definiatur,* 2
Deus anima mundi 4, *et* 361. *similis præcentori in choro,* 46, *vltimus finis,* 12, *incommutabilis,* ibid.
Aristoteles contendit vnum esse Deum, 12
Deus quando contra naturę cursum agat, 52
Deus actu infinitum, per se sufficiens & liberrimum agens, 63
Quomodo Aristoteles agat de Deo, 691
Deus ex motu probatur, 697
Deus causa prima, 222, *vbiq.* 228, & 235
Deus ordinis, 247. *solus simpliciter immutabilis,* 268, & 380, *movens immobile,* 278, & 658, *non est auctor mali,* 270, 274, *prima idea,* 208, & 221
Dei sigillum insculptum in re qualibet naturali, 221
Deus liberrimum agens quomodò dicitur agere necessariò, 226, & 389 *non est internum principium omnium,* 301
Dei necessitas in agendo libertas est, 227, & 758
Dei actiones quomodo immanentes & transeuntes, 229
Deus immediatè agit cum causis secundis, 228, & 229
Deo nullum accidens inest, 235
Cur Deus hominem vllo tempore peccare permittat, 247
Deus diligit electos sine causa, & odit reprobos sine culpa, 270
Nihil fit sine Deo, 274
Deus finis propter quem homo, 303, *quomodo efficiens, quomodo finalis causa,* 306, *non vult omnia quæ potest,* 349
Deus infinitum locum & spatium non postulat, 349
Infinitus est Deus, 353, & 361, *quare,* 350
Deus non fuit aus erit (sed est. 369. *vbiq. & nusquam,* 371, *nullam patitur diuisionem essentiæ,* 370
Deus quomodo percipit infinitum, 380, *à cœlo non comprehensibilis ab animula humana totus continetur,* 371
Deus numerosè infinitus & infinitè vnus, 381 *neq. partis neq. totius rationem habet,* 387
In Deo futurum & præsens idem, 388
Deus potest efficere actu infinitum, 389
Deus mundum ex nihilo creans æquè infinitus ac si infinitum fecisset, 389
Dei mensura æternitas, infinitus & præsens, 389
Deus infinito infinitior & quomodo, 390, *infinitatis sedes,* 391
Quare multa abscondidit Deus à mortalibus, 391
In Deo posse & velle idem, vide velle.
Cur non velit omnia quæ potest, 391
Deus potest creare speciem nobiliorem quam quæ nunc existit, 392
Deus inest loco repletiuè, 470
Dei solius est naturam posse mutare, 479
Deus solus propriè æternus, 533
Aristoteles multa in suis operibus de Deo scripsit, 772
Actiones Dei non per se sed respectu nostri mensuratæ sempore, 777

Qua-

INDEX.

Quædam Deus latere voluit vt ipſum ſtudioſius quæramus, 790
Quid Deus ſit inquirere difficile ſemper ſcimis Philoſophis, 753
Modi tres cognoſcendi Deum, 755
Media ad Deum demonſtrandum quot, 755
Præter Deum æternum nihil, 762
Deus multa poteſt quæ non vult, 762
Deus quod intendit in præſcientia agere ipſum quomodo intendit facit, 763
Miſerrima mors Atheorũ probat Deum, 14, *Stulti negant*, 14
Definitionis bonæ leges, 49, & 440, *quid ſit*, 99, *eſt medium ſcientiæ*, 385. *duplex*, 347
Denominatio à termino ad quẽ, 174, & 217
Denominativa non ſemper inhærent denominatis, 413
Deinceps moveri an ſit ſine medio, 588
Dependentia duplex eſt, 274
Dentes acuti & molares ex præſcripto naturæ, 278
Defectio rei duplex, 297
Demonſtratio inſtrumentum ſcientiæ, 385
Dimenſio quotuplex, 411
Divinarum cauſarum effecta, 2
Diſcordia in quibuſdam rebus vtilis & neceſſaria, 93
Diviſio quid, 100, *ſemper bimẽbris quomodo*
Diviſibile duplex, 68. (788
Diviſum entitatem tertiam habet à mẽbris dividentibus, 60
Dialecticæ intentiones quare dicuntur entia rei, 89
Differentia realis duplex, 58
Diminutio quomodo quãtitatiũ pfectio, 329 *quid ſit*, 601, *non eſt corruptio*, 602
Diminutio naturalis violentam cauſam non habet, 622
Divinatio duplex, 526
Dies duplex, 545, *partes eius quinq;* 545
Duo gemelli non ſunt vnum ſubiectum mobile, 591. (532
Durationis ſpecies æternitas & æviternitas,

E

Eclipſis ſolis & lunæ malum omen, 285
Efficiens cauſa quid, 218
Res eadem diverſa reſpectu forma & efficiẽs
Efficientis cauſæ duplex reſpectus, 223 (222
Efficiens primum movens executionis, 306
In Elementis & mixtis gravitas & levitas ſunt cauſæ velocitatis & tarditatis, 637
Embrio quã dicatur homo, 174, 219, & 677 *potius homo quam bellua*, 603
Forma Embrionis à forma hominis non differt, 613
Ens duplex, 328, 512, *Duobus modis in potentia*, *ibid.*
Entia vera & apparentia, 347
Eſſentia & exiſtentia quomodo differãt, 331
Eſſe rei & ſciri vide ſciri, *eadẽ ratio vtriuſq;*, 223
Experientia mater & filia ſcientiæ, 198
Exiſtentia quid ſit, 331
Extrema motus localis maximè diſtant, 588
Extenſio quid, 452
Quare in Extaſi animi ſupra naturam humanam multi multa intelligant, 399

F

Fati qualis neceſſitas, 269
Fatum quale damnatum à Patribus, 273
Fati et cauſarum neceſſitatis diſcrimen, 305
Fatum quomodo ſit cauſa maximè neceſſaria, *ibid.*
Fatum quid, 217, & 267, *opponitur fortunæ* 266
Facultates non ſunt contrariæ, 790
Febris hectica loci mutatione curata, 409
Finis cuiuſq; rei propriã formã ſequitur, 51
In fine quies & perfectio eſt, 694
Finis quid, 218, *duplex*, 231, 305, *movet ad agendũ*, 235, 306, *primus in intentione*, 219
Finis realiter deliteſcit in potẽtia entis, 232
Finis perfectio reliquarum cauſarum, 278
Finis neceſſitas qualis, 302
Finis cauſa maximè neceſſaria reſpectu cauſandi non eſſendi, 305, 301, *finalis cauſa dignißima*. 276
Finis ſive acquiſitus ſive intentus ens reale, 306
Finitum quomodo poteſt eſſe infinitè perfectum, 394
Finita magnitudo in tempore infinito non poteſt tranſiri, 637
Finitum an infinitè poſſit moveri, 666

Fluxus in motu quid ſit, 310
Forma quid.67,218. *finis* 51 *proprietates* 67. *Nihil aliud res quælibet quam forma ſua* 3. *varia formæ uomina,*132
*Forma fluit è potentia materiæ,nõ fit.*95.& 162.*Perfectio compoſiti,*117. *Quomodo potẽtia & actus,*699. *Quomodo coeuantẽ materiæ* 157.131
Formę triplices 135. *cur difficiles cognitu* 133
*Forma quomodo cũ materia & poſterior.*118
Forma rei bifariam ſumitur. 699
Virum ſit vlla vera definitio formę. 133
Formæ internæ & externæ, *ibid*
Formarum internarum aliæ aſſiſtentes,aliæ informantes. 133
Forma informans quid. 133
Variæ opiniones de formæ in materiam introductione. 135
Quomodo formæ educãtur è potentia materiæ. 136
*Forma phyſica quid*158.*Eſt generatio non creatio formæ.*163
Forma deliteſcit in materia & quomodo ib.
Formalis cauſę duplex reſpectus. 223
Formę & finis neceſſitatem abſolutam maiorem eſſe neceſſitate materię & efficientis argumentis 8 *probatur* 364
Forma elicitur ab actiua potentia & initione naturę. 306
Forma nulla eſt ſine motu. 315
Forma etiam in ipſo ſtatu periit, 16
Formę quędam ſunt ęternę. 315
Formę remiſſę quare non ſint motus. 322
Formę inchoatiuę motę eſt nõ perfectiuę 569
*Forma nõ eſt motus,ſed terminus motę.*609
Forma fluẽs & terminãs re nõ *differũt.*611
Forma fluens bifariam ſumitur. 618
*Forma eſſẽtialis vna,accidẽtialis plures.*620
*Forma & finis ſępius idem.*299 & 301
Fortuna quomodo cauſa 237 & 242. *quid* 249,250,252 & 260. *adiuncta,*249 *meretrix,*254 *explodenda,*238 *cauſa per accidens,*240 & 249.
Fortunę & caſus differentię 246. 249 & 264.
Fortunę nomen admittitur, nunquã reiicitur. 238
*Fortunatior alius alio quare,*253 & 233.
Fortunatus quis, 253
Fortunę nomen multos fefellit, 263
*Fortuna conuenit homini vt ſubiecto.*259
Fortuna & caſus reducuntur ad cauſam efficientem. 265.
*Fortuna quomodo reducitur ad animã.*271
Fortuiti effectus ordinantur ad finem reſpectu Dei, 268
Fortuitum nihil reſpectu Dei, 272
Fortunam invocare Idololatria 241
Fœmina non eſt monſtrum 298
Futurum in Deo: Vide Deus.

G

Galenus accuſatur qui omnia Naturę aſcribit. 9
Generatio & corruptio conſiderantur dupliciter 84,317,329.& 564 *non ſus motus.* 708 & 564 640.
Generatio eſt medium per quod,non principium ex quo oritur ſubſtantia, 116
Generans & generatum qui dicantur eſſe ſimul. 713
Generationis & corruptionis viciſſitudo nõ eſt infinita ſecundum Ariſtot. 396
Generatio non eſt in inſtanti, 472
Generatio quando propria dicitur. 600
Generatio naturalis & violẽta. 614
Geometria. 203
Gigantes 284
Globus perfectus attingit planum in indiuiſibili & reali puncto. 629
Gloriosa corpora mouentur in inſtanti miraculo non vi naturę. 665
*Grauitas & leuitas executrices cauſę.*294
Gradus quid ſit 573.*quotuplex ib.&* 574
Graduũ qualitates 575
Gradus vehementior minorem tollit, 583
Gradus rerum quatuor. 807

H

Hacketus Atheus blaſphemus. 15
Helluones ſępe ex ſubitò ſuffocantur. 615
Hiſtoria teſtis veritatis, 179
Hominis eſſentia quid. 3.
Homo maximè omniũ ſuum eſſe habet ib.
*Omnia in mundo hominis cauſa facta.*12.

Homo in navi & stat & movetur, 675
Hoyę divisio. 546
Humidum radicale oleum vitę, 180
Humana sapientia tanquam oculus noctuæ ad solem. 790

I

Jam & Nunc differunt, 549
Idem numero quatuor modis dicitur. 113
Ideæ reales & intentionales, 200 & 204
Jdeę Metaphysicę. 200 *Mathematicæ*. 201
Ideæ reales duobus modis dicuntur. 206
Ideæ quid, 220 *Exemplar ibid. causa est ib.*
De Jdeis malè Platonem reprehenais Aristot. 221
Jdea qualis ab Aristotele reiicitur. 234
Jgnorantia duplex, 70 & 213
Jgnis cur simplex. 223
Jgnis in ferri candentis poris tanquam in locis est, 437
Jgnis in sua sphæra cur non luceat, 455
Jgnis in loco suo non est pyramidalis, 455
Jmitatio quid, 192. *quando perfectior exēplari*. 192
Imbecillitas non est ab ętate sed vitio. 792
Jmmobile quotuplex, 572
Infinitum cognosci debet a Physico, 307 *cur in physicis tractetur* 344
De infinito antiquorum opiniones, 344 *per infinitum Deum intellexerunt*, 345
Infiniti definitio 59 *quot modis dicitur*, 346
Rationes probantes infinitum, 347
Jnfinitum duplex actu & potentiâ, 353
Infinitum actu duplex, 353
Infinitum physicum duplex, 353
Jnfinitum potentiâ triplex ibid,
Infiniti vulgaris definitio, 353 *multiplex expositio*, 356
Expositio opinionis Platonis de infinito, 356 *sententia authoris de eodem*, 354
Infiniti propriè sumpti divisio, 358
Infinitum neq; substantia, neq; accidēs, 359
De infinito in potentia Aristotelis error. vide mundi æternitas,
Infinitum potestate dupliciter sumitur, 367
Jnfiniti partium in magnitudinis divisione & in hominum generatione discrimē ib.
Infinitum est totum contrà Aristotelem, 369
Infiniti partes sunt infinitę, 369
Jnfinitū potestate revera est finitum, 379
Jnfiniti proprietates 375, *ratio diversa in numero et in magnitudine ibid*.
Jnfinitum apparet primum in continuo, 375
Infinitum quo ordine sit in { *magnitudine* / *motu* / *tempore* } 375
Intellectus humanus non percipit infinitum 376
Infinitum potius materię quā formæ rationem habet, 377
Jnfinitum actu habet rationem totius, 378
Jnfinitum dupliciter sumitur materialiter vel formaliter, 379
Jnfiniti materialiter accepti duplex cognitio. 384
Jnfinitum distinctè cognoscitur à mente divina, 379 *cognitio distincta duplex* 379,
Jnfinitum potentiâ in mente divina est infinitum actu, 381
Infinitum quomodo res, 383
Infinitum non definitur, 385
Jnfinitum quomodo dicitur habere partes, 386
Infinitum durationē quid, 403
Intellectus duplex, 68, 40 *et* 42
Jntellectus quomodo errare possit. 43.
Nihil in intellectu quin prius fuerit in sensu. 38. 209
Quomodo intellectus seipsū intelligit. 730
Intellectus res percipit per ideas abstractas 350
Intellectus & voluntas vide voluntas.
Intellectus humanus pluribus intentus tabescit, 376
Intellectus humanus in corpore similis homini in profundissimo puteo, 377
Intellectus in corpore nihil intelligit sine phantasia, 385
Intellectū obiecto excellētiori ęquitur 386
Intellectus recipit formas ab inferioribus potentiis. 399 *easdemq; discussas illis rependit multo certiores ibid*.
Intellectus in rebus arduis stella polaris. 400
Intelligentiæ quomodo per species intelligunt, 377

Intelligentiæ regunt orbes cælestes, 384
Intelligunt virtutes siderum, 385
Intelligentiæ, animiq; humani quomodo par conditio quomodo non, 385
Intelligentia & intellectio quid sit. ibid
Intelligentiæ quomodo in loco esse dicantur. 461.
Instans quid, 505. & 643. *qui forma temporis* 507. & 634. *pars temporis physicè non Mathematicè,* 508
Instanti futurii contrarium & corruptionis causa, 516
Instans mensura temporis, 536. *simul cũ tempore,* 536. *pars temporis qui,* 640
In instanti nihil quiescit, 643
Interpretatio quid, 32
Infans recens natus locutus est, 52
Infantis anima cur excluditur à forma, 258
Infans barbatus, 286. *canus ibid.*
Intrinsecũ in se sumptũ quid significat, 168
Inoculatio facit novã speciem plantæ, 180
Intentio duplex, 201
Intentio animæ quid, 202
Instinctus naturæ quid, 280. 293
Instinctus Varii pro varia specie brutorum 283. & 295.
Inesse di modi octo, 428
In alio aliquid est trifariam, ibid
Inesse in seipso nihil potest, 433
Inesse duobus modis sumitur, 434
Incredulitas in sacris infidelitatis filia, 432
Individuum an sit ens rei vel rationis, 625
Individuabilia in actum producuntur triplicitèr, 630
Individuum duplex, 631
Individuum additum individuo an faciat idipsum maius, 634
De individuo variæ opiniones, 645
Individuabilis usus triplex, 646. *an sit separabile & mobile per se.* 683. *duplex substantiale & accidentale,* 686
Inductio quando vim suã in argumento obtinet, 768. & 771
Inanimata à seipsis movent, 804

L

Lapidis motus deorsum non est simpliciter naturalis, 189
Lapis in medio aëris regione potest fieri, 197
Linea fluxus punctorum metaphoricè dicitur, 631
Lineæ infinitæ à circumferentia ad centrum ductæ quomodo à centro recipiantur, 366
Locus an sit virinq; disputatur 405. & 406
Locus & locatum quomodo relativa, 403
Loci differentiæ quæ & quòd ille sint loci termini, 357
Locus est in locante subiectivè in locato relativè, 341
A loco ad locum moventia corruptibilia sola, 408
Loci vis triplex, 408. *eiusdem definitio,* 409 *accipitur bifariam, ibid.* & 413 & 421 *quomodo ei insint quasi tales conservatrices,* 409 *quomodo mobilis & immobilis,* 412 *quomodo corpus,* 414
Loci distinctio in communẽ & propriũ, 415
Locus nec est forma nec materia, 416
Loci materia, 419 *forma, ib. probabilis definitio,* ibid.
Locus cõmunis à proprio re distinguitur, 421
Locus potius respectus, quam superficies dici debet, 422. & 606
Lux & influentia cæli intenduntur & remittuntur respectu materiæ. 583
Lux & lumen in extima sola superficie sedent. 629
Luna simul cum mari in fluxu & refluxu qui, 701

M

Materia rei difficilis cognitu, 127
Modus intelligendi materiam duplex, ib. & 130
Materia secundùm totum informis secundũ partes semper ornata, 131, *divisibilis duobus modis,* 80. *substãtia physica non dialectica,* 82 *consideranda sine quantitate, ib. qui famine qui vivo æstimetur,* 105. *sine ope privationis nunquam parturiet formas, ibid.*
An Materia prima sit creata, disputatio, 124 *fundamentum naturalis artificii,* 126. *subiectum primum rerum omnium in constitutione, in resolutione ultimum, ib. varia eius nomina.* 127
Definitio materiæ Metaphysica, Physica, ib.
Materia cognoscendo ignoratur, ignorando cognoscitur, 128

Materiæ potentia duplex, *ibid. actus entitatiuus Scoti*, 129, *exiſtentiã non eſſentiam à forma mutuatur*, 132, *in exiſtentia non eſt prior tempore forma*, 131
Materia prima primum principium in ſuo ordine ſcilicet Phyſico, 142, *creata, non in tempore ſed cum tempore incepit*, 143, *quomodò ineſt in compoſito*, 144
Materia prima & ſecunda quomodo differunt, 144
Materiæ cognitio triplex, 145, *multiplex diuiſio*, *ib. definitur à poſteriori*, 146, *cognoſcitur per ſimplicem intellectum in propria eſſentia*, 128, & 147
Materia & potentia ſunt res actu non actus 149
Materia & eius potentiæ differunt realiter inchoatè & ex parte, *ibid.*
Materiæ appetitus quid, 150, *eius duplex aptitudo ad recipiendum formam*, 168
Materia eſt mobile principium, 174
Materiæ eſt pati, 187
Materia dicitur analogicè de natura, 187, *mater imperfectionum*, 276, *nutrix accidentium ibid. per ſe ſegnis*, 292, *qualis neceſſitas materiæ*, 299, *quomodo ex hypotheſi magis ſit neceſſaria quam forma aut finis*, 304
Mathematica quæ ſint entia rei, quæ rationis, 631
Mathematicæ artes cur abſtractæ dicuntur, 397, *et* 219
Mathematicus quid differt à Phyſico, 199, *quomodo res conſiderat*, 307
Mathematica media quæ, 199
Magia duplex, 196
Maximum et minimum quadrifariam dicitur, 66
Magnitudo duplex, 207, *quomodo in infinitum diuiſibilis*, 348
Mens nunquam quieſcit priuſquam ad primam cauſam tranſvolet, 3, *eſt quaſi raſa tabula*, 34, *tanquam noctua in ſole*, 35
Menſis quid, 546
Menſura rerũ faciendarũ tempus, rerũ factarũ inſtans, 626, *menſura quadruplex*. 558
Menſura & menſurata debent eſſe proportionis æqualis, 668
Miracula quæ immediatè fiunt à potentia Dei, 426
Mithridatum optimum ex vipera, 292
Minima caro quæ, 633, & 652
Motus internus & externus, 69
In movente quam in mobili maior dignitas & neceſſitas, 303
Motus cognitio Phyſico neceſſaria, 307, *quot eius genera*, 380, *non eſt univocũ*, 308, *quomodo univocum*, 319
Motus & mutatio inſtantanea differũt, 322
Motus quomodo actus perfectus & quomodo imperfectus, 312, *continuum dicitur per accidens triplicitèr*, 318, *quomodo eſt in præãicamento aliquo*, 319. *neq; pura potentia neq; purus actus*, 320, & 330, *eius duplex deſcriptio & virtuſq; differentia*, 320, *et* 321
Motus multiplex definitio, 322, *definitio perfecta*, 323, & 333, *cur non ens dictus à Platone*, 323, *ve differt à termino ad quem & à mobili*, 324. *proprietates velocitas et tarditas*, 325
Motus animi affectibus analogicè conuenit, 329, *conſideratur & obiectivè & ſubiectivè*, 330
Motus et terminus ad quem nunquam ſimul ſunt, 331
Mobile & motus voce non re ſunt coniugata 333
Mobile poteſt abſolutè ſumi ſine relatione ad motum, 333
Moventis & mobilis idem eſt actus, 334, & *quomodo ſit* 336, & 342
Motus non in patiente, 334
Mobile in quo eſt, medium eſt inter agens & & patiens, 335
Movens et mobile cõſiderantur, bifariã, 336
Motus triplex in primo mobili, 348, 490
Motor primus quare ſolus infinitus, 350
Motus rectus, ſphericus, mixtus, 353
Motus quid, 149, *principium duplex*, 186, *denominatio*, 217
Motus rectus duplicè habet reſiſtentiã. 487
Motus ſublunaris quatuor neceſſario requiritur, 498, *Metaphyſicus eſſe poteſt in vacuo*, 499
Motus omnis neceſſario in tempore, 557

Mobilis potentia duplex, 667. *mobile triplex* 649.
Cur Aristoteles tot de motu libros scripserit. 625
Motus reflexi qui, 623
Motum totius sequitur cuiuslibet partis motus. 648
In motu qui datur minimū & primū, 656
Motus ens imper fectum quomodo, 677
Inter motum, tempus & mobile debet esse proportio, 668
Motus nec in momentis per se, nec in mutatis esse fit sed in cohærentia utriusq;, 680
Inter mutatū esse & acquisitum quid interfit. 656
Mutari & mutatum esse sunt coniugata dialecticè non physice, 660
Motus naturalis & violentus qui differant, 604
Motus & forma fluens non sunt idem actus 611. *mutationi contrariatur*, 614
Repugnātes antiquorū de motu sententiæ, 783
Aliquid movet seipsum tribus modis, 795
Quicquid movetur ab alio movetur, 807
Omnia moveri vel omnia quiescere dici possunt non inepte, 789
Motum Aristoteles quomodo dicas esse perpetuum, 789
Mobile per accidens vel per se duplex, 783
Morborū divisio, 627, *morbi 4 tēpora*, 674
Monstrum unde oriatur, 244. *quid sit*, 284 *in parte non toto*, 284, *aliquid portendit mali* 285, *quibus modis nascitur ib. &* 53
Monstrum intendere quid, 286. 296
Monstrū nullum respectu Dei 287 *ex individuis diversæ speciei quomodo oritur.* 279 *sis præter intentum naturæ*, 286 & 298.
Mors non est contra naturam nisi violenta, 602
Liber de mundo non videtur esse Aristotelis 349
Mundus finitus est, 385
Argumenta quibus utitur Aristoteles ad Mūdi & motus æternitatē infirmandā, 767
Qui ex priscis Philosophis mundum factum fuisse crediderunt, 771
Aristoteles de æternitate Mundi probabiliter disserit non demonstrativè, 772
Deum etsi ab æterno proposuit mundum creare non tamen necesse erat ab æterno creâsse, 776
Quo anni tempore Deus mundum creavit quæstio, 780
Mundus habet ortum, incrementum & statū, 781. *quomodo æternus secundum Aristotelem*, 19 *quæstio unde orta*, 765
Aristoteles mundum incæpisse multis locis fatetur 20
Multitudo qui dicitur infinita, 393
Musica, 303
Mutatio naturalis, 173
Multa extra proprium locum conservari non possunt, 418
Omne quod mutatur in tempore mutatur, duplicem habet sensum, 661
Ante omne mutari est mutatum esse, & è cōtra, 662
Mutari & mutatum esse sunt magna oracula, 663

N

Natura sapiens in omnibus, 39 *æternitati studet*, 135. *qui totum qui parti*, 59, *multiplex* 57, 48 *universalis duplex*, 48 *eius proprietates, ib, finis*, 52, *non fecit omnia*, 3. *est quiddā totum respectu materiæ*, 49. *respectu materię & formę tanquam imago respectu ceræ & sigilli*, 50, *ad materiam & formam est genus analogicum non verum*, 96
Naturales res duplices, 157
Natura quomodo per se nota, 314
Natura ne in ipso quidem statu otiosa est sed semper agit 315, & 641 *maxime quietacum moveatur* 330, *opera eius habent existentiam à motu*, 344
In natura omnia sunt terminata. 384
Naturæ multa sunt mysteria quorum causæ latent, 391, *quomodo agat propter finem licet finem non sapiat*, 391. 187, & 278 *definitio & divisio eiusdem*, 171. *significatio*, 172, *est principium actuum* 173, & 187
artis mater & princeps, 176
Natura & naturale manente arte extincta, 179
Naturale quid, 171
Naturæ physicæ consideratio, 186
Natura causa passionis per accidens, 55

Quid sit contingere præter naturæ intentionem, 245
Naturæ instinctus quid, 286, *eius opus opus intelligentiæ*, 281, *Dei ancilla*, 286. *mater non noverca hominis*, 291, *eius anæ alę sunt tempus & motus*, 636. *principium motus naturalis & violenti*, 621. *magis in motu quam in quiete cernitur*, 784
Negatio dupliciter, negans privans. 165
Necessitatis ordo in causis, 303
Necessitas duplex. 304, 215, & 299.
Necessitas formæ & finis maior quàm materiæ, 299
Neceßarium quid, 300
Ex nihilo nihil fit quomodo intelligendum, 20. 72. & 121.
Ex nihilo aliquid fit secundum philosophiã non secundum naturam, 26
Nihil in nihilum desinit, 126 *sumitur dupliciter*, 450
Nives in altis montibus cur non diſsolvãtur 455.
Notitia rei duplex, 39. & 74.
Non homo sumitur non pro non ente sed pro termino ad quem, 563
Nutriendi facultas considerabitur duobus modis, 78
Nutritio quid sit, 332, *eius terminus ad quẽ*, *ibid*, *est particularis generatio*, 607, *est per totam vitam*, 615
Numerus principiorum realis, 107, 120
Numerus tempus & motus considerantur dupliciter, 79. 207. & 544, *unus ternarius numerus non differt ab alio unitatum multitudine, sed rerum varietate*, 106
Numerus intentionalis realis, 120
Animus cur dicitur numerus numerans, 120
Numeri intentionalis vsus 121
Numerus quomodo infinitus, 398
Numerare est in tempore mensurare, 558

O

Oppositio inter privat. et formam causa formæ, 97
Ordo rerum probat esse Deum, 5
Tres ordines rerum naturalium, 104
Orientis & occidentis termini solum vt speculum nostri, 607

P

Paſsio & actio sunt vnus motus, vide actio,
Partium eiusdem proportionis & eiusdem quantitatis explicatio, 358
Partes proportionis quales sint, & quare infinitæ, 367
In partibus physicis quomodo sit continuum in infinitum divisibile, 362
Parvitas & magnitudo dicuntur in comparatione alterius, 369
Perfectio duplex inchoata absoluta, 328
Perfectio omnis & forma fit in instanti acquiritur in tempore, 675
Perspectiva, 203
Physici quantitatem realiter delineant, 273
Physici est tractare materiam & formã, 199
Phantasia inferior pars animę, 399, *non recipit species ab intellectu quomodo verum*, 399 *dupliciter consideratur vel ab solutè vel comparatè*, 401, *arte regulata*, 202 *in brutis*, 281
Philosophus sumitur duplicitur, 276
Peccatum monstrum deforme, 288 *nihil est ibid. Idolum est ibid, est ordinis obliquitas*, 275.
Pigmei, 284.
Pluvia cur decidit, 278
Potẽtia & actus eius dẽ ad idẽ pertinẽt, 340
Potentia est frustra quę non reducitur ad actũ quid sibi velit, 355 *duplex*, 355, 185.
Posteriora Dei vidit Moses, 376
Poli sunt puncta animo solum concepta, 627 *immobiles, quomodo*, 651 *qui dicantur quiescere & moveri*, 682
Principium non gignit principium, 389 *intrinsecum quotuplex*, 167 *passiũ quid*, 189
Privatio quid, 165. *quotuplex*, 165 *non est nihil*, 165, *præter negationem formę ponis aliquid*, 166. *principium generationis per se compositionis per accidẽs*, 167 *eius vsus*, 169
vipera natura, 182, 277.
Providentia & fatũ qui differãt 268 *quadruplex*, 280 *sine speculo providentię Dei*

nihil fit, 283
Præscietia Dei nõ imponit necessitatem rebus, 269
Prius & posterius in quibus cernantur, 521
Primus homo, primum momẽtum temporis, primum mutatus esse, non dantur in philosophia humana, in philosophia divina dãtur, 655
Primum & ultimum assignari possunt in permanentibus non in successivis, 666
Proportionis partes infinitæ qui, 670
Pulsus quid sit, 310 & 675 horologium cordis, ibid
Punctum est pars analogica temporis non propria, 511 quotuplex, 511 quid, 629 differt à momento 521. ab unitate, 506
Pythagoræ de inani somnium, 474
Pythagorici somnii interpretatio, 475
Pythagoras per numeros rerum principia intellexit, 475

Q

Qualitates primæ dicuntur formæ elementorum quia veræ non sunt notæ, 116
Qualitatũ primarũ quatuor gradus, 77
Qualitates remisse quare nõ sint motꝰ, 322
Qualitatũ intensio & remissio quũ. 573
Quantũ in non quantum non desinit, 602
Quies positiva & privativa, 69, & 83
Quies nõ adeo necessaria est ad naturã cognoscendã ac motus, 314 non est divisibilis per se, 345 vera nõ est in hac vita, 624
Quies quieti & motui opponitur, 613
Quies violenta, 616
Quies proprie & communiter sumitur, 617
Quies in termino à quo inchoativè, 617 per fectivè in termino ad quẽ. 618 formaliter et materialiter sumitur, 619 in crisi qui, 622
Quomodo aliquid ita esse possit in mysteriis & miraculis quærere non licet, 391
Quinta essẽtia inve qualibet naturali. 182

R

Remissio in qualitate quũlis perfectio, 329
Reflexionis punctum duplex naturale ac violentum, 623
Reflexi motus qui, ibid
Quicquid recipitur est ad modum recipientis, 366
Res naturales quæ, 171
Res diversarum specierum vi motus continui naturalis possunt ens unum fieri, 589 & 590
A rebus dependet opinionis, orationis & imaginationis veritas, 399
Regularis motus quis, 594
Rerum natura à Deo sæpe conversa, eversa nunquam, 496
Rerum essentia consideratur bifariam, 496

S

Sanitas finis medicinæ, 180 res naturalis est 279. sanitatis tempus duplex, 79
Salamandra semper in igne vivit et nõ consumitur, 814
Licet sapientia non sit de natura hominis est tamen de natura sapientis, 29
Sapientiæ ibi plus, ubi fortunæ minus, 238
Modus sciendi varius, 24
Scientiæ communes & propriæ, 53
Sciendi appetitus est tanquam leo, 361
Scientia & essentiæ rei non omnino consociantur, 387
Scientia quæ vocalis dicta, 527 quid sit. 791 dupliciter consideratur, 214. 224 791
Senectus autumnus vitæ, 180
Senex non semper aut necessario sapiẽs, 377
Senectus non est contra naturam, 692, 604
Separari quid sit, 585
Separata loco unum motum non habẽt, 587
Sensuum obiectiæ duplicia, 513
Sensus interiores quomodo percipere possũt infinitum, 399
Simile generat simile, 194
Sol terræ propior quam olim, 11
Ortus & interitus rerum a sole pendet. 692
Lumen fluens à sole non est in sole, vt in subiecto, 340
In sole omnia sunt finita, 362
Sol dicitur stare in meridie & insolstitio cum tamen moveatur, 674
Solem & hominem generare quomodo intelligendum 114
Spiritus mutabiles & immutabiles quomodo. 700 quomodo sunt infiniti, 386
Specie distincta cõmisceri non possunt, 342
Stare dupliciter habet acceptionem, 672
An idem simul stare & moveri possit, 672

Stare non eſt medium punctum ad inſtans rei, ſed pars motus, 675
Subſiſtere quid, 4, Soli Deo propriè cõvenit, ibid.
Subſtantiæ proprietates 2, 101
Ex non ſubſtantia completa fit ſubſtantia, 102 ſumitur dupliciter, 114
Subſtantia quomodo fit à privatione, 115, nulla infinita eſſe poteſt, 359
Subiectum agregationis proprium ſubiectũ multitudinis, 107
Subiecta ſunt fundamẽta ſcientiarum, 402
Succeſſionẽ non eſſe in æternis quomodo intelligendum, 316
Succeſſio eſt de eſſentia motus, 310. quid ſit ibid. in motu re non diff. rt à motu, 311 quomodo ens poſitivum, quomodo privativũ 317
Succeſſive vt ſucceſſiva Deus intelligit nõ tamen ſucceſſivè, 387
Succeſſivum non eſt accidens motus, 660
Succeſſio non eſt affectio temporis, ſed differentia motus, 560
Sulphur & argentum vivum in omnibus metallis, 181
Superficies pluret per reſpectum una cenſeri poſſunt. 441
Superficies æquivoca 452 triplex eſt, 452 ſub ratione indiviſibilis eſt in ſolido, 627
Subordinationis nomen quousque patet, 227

T

Tangere quid ſit 586
Cur ſabeſcentibus ſalutare ſit ſolum natiuum repetere, 409
Tempus quid, 143 & 375. quomodo infinitum. 395 & 358
Temporis effigies, 504
Tempore ſimul quæ, 505
Variæ Philoſophorum opiniones de tempore 509
Tempus eſſe oſtenditur, 506. exiſtit in inſtanti, 507 à motu diſtinguitur, 510. 522 eſt propria paſſio motus, 510. bifariam conſideratur, 511. 551, ſubiectum primarium eſt primum mobile, 512 quomodo in anima quomodo extra animam conſideratur, 513
Eius exiſtentia & cognitio à motu depẽdet. 520. definitio explicata, 520. proprietates, 529
In tempore eſſe aliquid dicitur tribus modis, 530
Tempori ſubiecta omnia præter Deum, Angelos & animam humanam, 533
Tempus quomodo continuum dicatur ratione inſtantis, 536
In tempore minimum unionis non diviſionis reperitur, 538
Tempus, idem quomodo redire dicatur, 536 quomodo corruptionis cauſa, 540 & 532. & cur magis cauſa corruptionis quam generationis, 540 quomodo ab Ariſtotele acceptum, 542, eiuſdem definitio & partitio. 545 non corrumpitur ſed continuando conſervatur, 553 circulus cur dicatur, 556. eſt primæ motionis propria menſura, 558. tempus infinitum æternitas eſt, 668. non eſt ſine anima quomodo, 559 cœli menſura eſt vt inhærens, aliorum vt adiacens, 560
Terminus à quo ſæpe perfectior termino ad quem, 618
Terminorum & medii diverſus motus, 588
Termini contrarii bifariam, 611
Terræfilius quis, 179
Terra cur quieſcit in medio pendula, 215 mobilis ſecundùm totum, 651
Totum & partes idem ſunt quoad continentiam non quoad eſſentiam, 59
Totum multiplex, 69
Toto quieſcente poſſunt moveri partes, 83
Tranſcendentia quomodo infinita, 355, cur excluſa à prædicamentis, ibid.
Tractus quid, 706

V

Vacuum eſſe quibus rationibus veteres probarunt, 477
Vacuum & plenum re contradictiora. 477
Vacuum non eſſe qua ratione probauit Anaxagoras. 473, in initio non fuit Chaos. 477. non reperitur in Cœlo empyreo 478.

eiusdem definitiones quatuor, 480, *tres priores inanes, postrema solùm genuina*, 480, *est quantitas opinione non re*, 48, *duobus modis sumitur*, 482, *physicè sumptũ duplex*, 482, *ne sit, fiunt Terræ motus*, 480, *repugnat naturæ corporeæ non divinæ*, 496, *inutile ad omnem motum*, 485
Monstrum fit ignorantia nostra, 501
Veritas materia prima cuiusq; scientiæ, 86
Velocitas & tarditas motus sunt proprietates, 325
Velocitatis & tarditatis tres leges, 636
Velle & posse quomodo idem in æternis, 349. *quomodo idem in Deo. ibid.*
Vectio quid, 707
Violentum quid, 136, *& 614. duplex, ibid. potest esse perpetuum*, 670
Vniversale quotuplex, 31, *eius confusa notitia discussiva*, 38
Via auscultationis universalia sunt notiora nobis quam singularia: via generationis singularia quam universalia, 40, *obiectivè in intellectu subiectivè in rebus singulis*, 121, *quomodo æterna*, 366
Ipsum universum tendit ad interitum, 670
Vnio principiorum realis, intellectualis, 98, *realis confusa, distincta*, 98
Quomodò omnia dicantur unum, 702
Vnitas motus ab unitate mobilis dependet, 587, *& 593, ad eam requisita*, 594
Vniformis motus quis, 594
Vnitas intrinseca & extrinseca motus, 594
Vnum uni solum contrarium, 617
Volutatio quid, 707
Voluntas & intellectus in essentia animæ unum, 349
Voluntas divina non est minoris dignitatis quam intellectus, 389
Voluptas punctum est, 644

Z

Zeno negat motum, 677, *eius rationes ibid. & seq.*

FINIS.

LECTORI INGENVO ET PHILOSOPHO.

HAbes in hac charta (lector humaniſſimè) ſcopulorum ad quos in hoc *Oceano* impingere mihi contigit certam delineationem, ad iuſtum vtriuſq; diſtantiæ calculum depictam: illud meo (fateor) vitio, hoc tuo (ni fallar) commodo. Vt ſi illud rubori fuerit, iſtud certè paris ſit cãdoris: vtrumq; (audin'?) humanitatis, Erratorum minutias non ſubieci; neq; enim mihi cum ſupercilioſulo pædagogulo aut grammaticaſtro negotium futurum ſpero, ſed cum eo potiùs qui pro ſumma eruditione & humanitate poſſit facillimè, velit autem libentiſſimè quæ ſuperſunt emendare. Quid præſtiterim cùm non videas, noli temerè damnare quę videas. Licuit in alios omnem culpæ invidiam tranſferre, libuit tamen tuæ potiùs humanitatis periculum facere. Tibi habe debitam labori meo gratiam, dummodo quam ab alijs tute expectas, eandem mihi conceſſeris errorum veniam.

Pag.67.lin.30.(vt ita loquar) decus: certus ergo.120.16.à voce Numeratus incipit ſecundum diviſionis membrum ib. Quo numeramus tertium.143.20.tempus ipſa menſura.165.44.habitæ.186. in marg. qui ſit rei.239.31.non ſunt revera entia.260.41. ibi. 280.in marg.ſunt gradus 290 in marg. & maior & minor.319.34 diſtinctum.323.37.ſepulto.324.6.ſolario.337.in marg. actio & paſſio qui vnus motus.362. 37.dele non.375.in marg. L 1. Phyſ.412.1.ſubijcitur.426.lin.vlt. in infinitum 430. in marg. magna naturæ vis.433.26.quorum ille vnum ſolum, hoc plura.437.5.ſcyphus.441.1.definito.458.25.reſpondent.459 31.deſtinato ib. 32.à voce Mathematicus incipit tertium diviſionis membrum.465.24. natura primi mobilis.470.19 finita 471.21.locu.478.25.cœlitus.507.3.hiſtoricis.508.in marg.temporis reſpectus duplex. 555.1.dele nõ.563.in marg.commutatio quadruplex.575.23 gradu.589.lin.vlt natura.591.6.quem.594. 10.& deformem.597.16.contrario.600.21.ſpecifici.607.31.paroxyſmo.611.25.Opp.618.22.alter.636. 21.in æquali.647.8.in inſtanti.675.11.illuc.690.19 perficeret.692 14.ecliptica.692.22. pluribus.698. 40 moventur.699.40 rediit.700.13.eſt movere.ibid 22 animi.ib.26. ſpiritus.707. 24. chirographo.708. 40.vnumq.709.32.eſſentialem.714.5.ad ſenſum tendens.717.26. heliotropion.718. 36. enthymemata.725.17.omniq.740 39.oc ius.777.36.anni.779.Gen. Animal.

